

VALVASOR

njegove korenine in
potomstvo do danes

THESAURUS MEMORIAE
Dissertationes | 13

Boris Golec

THESAURUS MEMORIAE
DISSERTATIONES 13

Boris Golec
VALVASOR
njegove korenine in potomstvo do danes

THESAURUS MEMORIAE

Dissertationes 13

Boris Golec

VALVASOR, NJEGOVE KORENINE IN POTOMSTVO DO DANES

Uredniki zbirke Boris Golec, Katarina Keber, Miha Kosi

Recenzenta Jurij Perovšek, Peter Vodopivec

Urednik Miha Preinfalk

Oblikovanje in prelom Brane Vidmar

Jezikovni pregled Jožica Narat

Prevod povzetka Tina Bahovec

Rodovna debla Igor Žgajnar

Zemljevidi Mateja Rihtaršič

Izdajatelj Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

Za izdajatelja Petra Svoljšak

Založnik Založba ZRC, ZRC SAZU

Za založnika Oto Luthar

Glavni urednik založbe Aleš Pogačnik

Tisk Collegium Graphicum, d. o. o.

Naklada 350

Prva izdaja, prvi natis

Izid knjige sta podprla Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.

Slike na naslovnici: Grbi rodbin Valvasor (Valvasor, Opus insignium, fol. 3), Rauber (prav tam, fol. 112), Dienersperg (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766, fol. 4), Resingen (prav tam, Hofadelsdakt von Resingen, Ignaz Paul, 24. X. 1808, fol. 5) in Gadolla (prav tam, Hofadelsakt von Gadolla, Johann, 1. IX. 1784, fol. 5).

Avtorji in viri so navedeni ob posameznih reprodukcijah. Založnik/izdajatelj si je prizadeval urediti vse obveznosti do nosilcev avtorskih pravic v knjigi objavljenega gradiva. Če je koga spregledal ali ga ni mogel najti, bo obveznosti uredil naknadno.

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612549558>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929.52Valvasor
929Valvasor J. V.

GOLEC, Boris

Valvasor : njegove korenine in potomstvo do danes / Boris Golec ; [prevod povzetka Tina Bahovec ; rodovna debla Igor Žgajnar ; zemljevidi Mateja Rihtaršič]. - 1. izd., 1. natis. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016. - (Thesaurus memoriae. Dissertationes, ISSN 1854-2948 ; 13)

ISBN 978-961-254-955-8
286797312

Boris Golec

VALVASOR

NJEGOVE KORENINE IN
POTOMSTVO DO DANES

Ob 375-letnici rojstva Janeza Vajkarda Valvasorja
in 75-letnici nasilne smrti njegovega zadnjega potomca v Sloveniji

Knjigo posvečam vsem živečim Valvasorjevim potomcem, posebej prijateljema
polkovniku Egonu Ehrlichu in dr. Herwigu Brandstetterju

KAZALO

Knjigi na pot	7
I Janez Vajkard Valvasor. Biografski oris kranjskega polihistorja	9
II Valvasorjeve korenine. Polihistorjevo genealoško in socialno ozadje	67
2.1 Rod očeta Jerneja pl. Valvasorja (ok. 1596–1651) – Valvasorji in Scheyerji	70
2.2 Rod matere Ane Marije pl. Rauber (ok. 1610–1657) – Rauberji in Leysserji.	123
2.3 Polihistorjeva primarna družina – starša Jernej pl. Valvasor (ok. 1596–1651) in Ana Marija pl. Rauber (ok. 1610–1657)	170
III Polihistorjevo potomstvo do današnjih dni. Očetje in sinovi, vojna in mir, rdeče in črno, zločin in kazen	213
3.1 Valvasorjevi otroci in njihove ožje družine.	214
3.2 Polihistorjevo potomstvo na Kranjskem do izumrtja leta 1823	244
3.3 Štajerska veja polihistorjevega potomstva do razcepitve na tri veje	254
3.4 Baroni Dienerspergi do ugasnitve imena in rodu v prvi polovici 20. stoletja	292
3.5 Rod vitezov Resingenov do danes.	319
3.6 Rod vitezov Gadolla do danes	358
3.7 Sklepno o podobi Valvasorjevega rodovnega debla in razselitvi njegovega potomstva	383
3.8 Valvasor v spominu in zavesti svojih potomcev	390
3.9 Leksikon vseh Valvasorjevih potomcev	402
Viri in literatura	449
Zusammenfassung.	489
Beseda o avtorju	505

Priloge: RODOVNA DEBLA

KNJIGI NA POT

Potem ko se je še nedolgo tega zdelo, da je o kranjskem polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju (1641–1693), zimzeleni »blagovni znamki« slovenske zgodnjenovoveške znanosti, znano tako rekoč vse ali vsaj vse, kar je bistveno, se je v zadnjem desetletju pokazalo, koliko belih lis in ponavljajočih se zmot se vztrajno oklepa njegovega imena.

Skoraj desetletje trajajoče raziskovanje Valvasorjevega življenja ter zlasti njegovega genealoškega in socialnega zaledja je dalo vrsto novih, tudi presenetljivih ugotovitev, preveč za eno samo monografijo. Po izidu monografije (2015) o rodbini Valvasor od začetkov do ugasnitve rodbinskega imena je pričujoče delo drugo v zbirki *Thesaurus memoriae*. V ospredju sta polihistor Janez Vajkard v luči svojih prednikov in družinskega okolja ter njegovo celotno potomstvo do današnjih dni. Potomstvo, za katero je do leta 2006 veljalo, da je najverjetneje usahnilo že v prvi generaciji in da Valvasor nima živečih potomcev.

Knjiga je razdeljena na tri dele, pri čemer se vsebina prvih dveh deloma prekriva z vsebino prejšnje knjige, in sicer pri prikazu polihistorja, njegove primarne in sekundarne družine ter prednikov po očetovi strani. V prvem delu, biografskem orisu polihistorja samega, so strnjena glavna spoznanja o življenjski poti Janeza Vajkarda Valvasorja, vključno s prikazom senčnih plati in manj primernih dejanj. Drugi del je posvečen njegovi primarni družini in prednikom po obeh starših, katerih korenine segajo tudi v Italijo in Avstrijo, v tretjem pa je prikazanih vseh trinajst generacij potomcev. Oba dela skupaj prinašata pisano paleto človeških usod v prehodnem srednjeevropskem prostoru od konca srednjega veka do začetka 21. stoletja.

Pri obravnavi Valvasorjevega potomstva je vsak posameznik predstavljen še v leksikonu z osnovnimi genealoškimi in nekaterimi drugimi podatki. Posebej je prikazan odnos potomcev do Janeza Vajkarda skozi vse rodove do danes, ko ga po avtorjevem odkritju, koga so imeli za prednika, ponovno spoznavajo. Od več kot sto živečih potomcev – večinoma živijo v Avstriji, na Slovenskem pa ni nikogar od leta 1941 – je za svojo genealoško zvezo s kranjskim polihistorjem vedel namreč le eden.

Polihistorjevi potomci in njihovi sorodniki, ki sem jim dolžan iskreno zahvalo za pomoč in sodelovanje, so: dr. Herwig Brandstetter (Gratkorn pri Gradcu), † dr. Walter Brandstetter (Gradec), Egon Ehrlich (Dunaj), Jutta Fink (Gradec), Dorothea Gadolla (Vasoldsberg pri Gradcu), Mirjam Gadolla (Dunaj), Ottmár Gadolla (Gógánfa, Madžarska), dr. Bernhard Gittler (Zellerndorf, Spodnja Avstrija), prof. dr. Georg Gittler (Dunaj), prof. dr. Philipp Gittler (Linz), Edda Sigrun Hummer (Marburg a. d. Lahn, Nemčija), dr. Heide Gudrun Lunzer (Ottensheim pri Linzu), Dietlinde Jantscher (Straßengel pri Gradcu), dr. Bernd Leinich (Dunaj), dr. Franz Alfons Mahnert (Edelsgrub pri Gradcu), Kora Polster (Gradec), Luciana Premoli Monti (Verona), prof. dr. Carl-Herbert Rokitansky (Salzburg), † Ansfried Harald Rottenmanner (Gratwein pri Gradcu), Gerhard Helmut Rottenmanner (Gratwein pri Gradcu), † Olga Taiti Premoli (Benetke), † Elfriede Weis-Ostborn (Gradec), Christopher Dennis

Zuest (Oklahoma City, Oklahoma, ZDA), Harro Zuest (Bumpass, Virginia, ZDA) in Peter Michael Zuest (Phoenix, Arizona, ZDA). Brez njihovega sodelovanja pričujoče delo ne bi moglo nastati.

Pri nastajanju knjige so mi poleg številnih arhivskih in drugih ustanov doma in v tujini pomagali sodelavci in sodelavke, kolegi in kolegice ter znanci, ki se jim na tem mestu najlepše zahvaljujem: mag. France Baraga (Ljubljana), dr. Maria Bidovec (Rim), dr. Silvano Cavazza (Gorica), † dr. Jože Jerko (Dunaj), Robert Krempuš (Celje), Meta Matijević (Novo mesto), dr. Miha Preinfalk (Ljubljana), Borut S. Pogačnik (Ljubljana), Peter Prokop (Dunaj), Jože Rataj (Šentjur pri Celju), dr. Alois Ruhri (Gradec), akad. dr. Primož Simoniti (Ljubljana), Anaroža Slavec (Dolina pri Trstu), dr. Jože Škofljanec (Ljubljana), dr. Norbert Weiss (Gradec), dr. Dejan Zadavec (Ptuj), dr. Zvonka Zupanič Slavec (Ljubljana) in Barbara Žabota (Ljubljana).

Posebna zahvala gre moji ženi Lilijani, ki mi je vsa leta potrpežljivo stala ob strani in prispevala marsikak koristen nasvet.

Boris Golec

I. DEL

JANEZ VAJKARD VALVASOR BIOGRAFSKI ORIS KRANJSKEGA POLIHISTORJA

V slovenski kulturni in zgodovinski zavesti ostaja Janez Vajkard Valvasor (* 1641, † 1693) ena redkih nespornih stalnic še od prve polovice 19. stoletja in hvaležna referenca za celo vrsto modernih znanosti tako v našem kakor tudi v širšem prostoru.¹ In vendar se ob vsaki obletnici in založniškem podvigu, kot je denimo zadnji – prevod celotne *Slave vojvodine Kranjske* v slovenščino (2009–13)² – vedno znova pokaže, da sta Valvasorjevo življenje in delo v resnici preučena še precej pomanjkljivo, prenekatero vprašanje površno, brez prave utemeljitve ponavljajočih se trditev in interpretacij. V preteklih nekaj letih je bilo sicer pojasnjenih kar nekaj neznank iz polihistorjevega življenja in temeljito raziskano njegovo do nedavna povsem neznano potomstvo vse do današnjih dni,³ velik korak naprej predstavlja obsežen zbornik znanstvenih razprav *Studia Valvasoriana* (2014),⁴ nimamo pa še monografskega prikaza, ki bi vsa nova spoznanja zaokrožil.⁵

Ker sta življenje in delo Janeza Vajkarda predmet drugih obravnav in je namen te monografije obravnavati predvsem njegove prednike in celotno potomstvo do danes, mu ne bomo posvetili tolikšne pozornosti, kot bi si jo zaslužil glede na svoje delo in pomen. Njegovih dosežkov se bomo samo dotaknili, upošteva najnovejša spoznanja. Osvetljene bodo tudi njegove osebne poteze, podrobneje pa izjemoma prikazano le Valvasorjevo samolastno pobaronjenje.⁶

Janez Vajkard Valvasor se je rodil v srednje premožni, vzpenjajoči se kranjski plemiški rodbini kot dvanajsti otrok v očetovem drugem zakonu.⁷ Njegova starša Jernej pl. Valvasor in Ana Marija pl. Rauber sta se poročila devet let pred sinovim rojstvom, 20. aprila 1632 v njegovi rodni Ljubljani.⁸ Domovanje Jernejeve družine je bil sicer dvorec Medija pod Trojanami, ki ga je na nenavaden način

¹ Poleg že zastarele Radicseve monografije iz leta 1910 (Radic, *Johann Weikbard*) gl. o Valvasorju naslednja temeljna dela: Reisp, *Kranjski polihistor* (1983); Vovko (ur.), *Valvasorjev zbornik* (1990); Palladino, Bidovec, *Johann Weichard von Valvasor* (2008) in Weiss (ur.), *Studia Valvasoriana* (2014). – Od leta 1971 nosi Valvasorjevo ime nacionalna nagrada za življenjsko delo na področju muzealstva, med letoma 1992 in 2006 pa je bil polihistor upodobljen na bankovcu za 20 slovenskih tolarjev.

² Valvasor, *Čast in slava vojvodine Kranjske*.

³ Golec, Neznano in presenetljivo; isti, Valvasorjev izvor; isti, Valvasorjevi bogenšperški sodelavci; isti, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu; isti, Rodbina Valvasor; isti, Rodbina Graffenweger; isti, *Valvasorjeva hiša*; isti, *Zemljiški gospod*; isti, Valvasorjevo neznano potomstvo; isti, Valvasorjevi potomci do danes; Bidovec, Golec, Valvasor in Edmond Halley.

⁴ Weiss (ur.), *Studia Valvasoriana*.

⁵ Zadnji biografski oris, ki vključuje najnovejša spoznanja in je v tej monografiji samo nekoliko dopolnjen, gl. v: Golec, *Valvasorji*, str. 311–358.

⁶ Temu ustrezno se bomo tudi v opombah pogosteje sklicevali na znanstvene objave in manj na vire. Virom je dana prva beseda, ko gre za genealoške in posestne zadeve ter javno delovanje.

⁷ Zaporedje in imena Jernejevih 24 otrok iz obeh zakonov gl. v: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁸ NSAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 2.

Valvasorjev spomenik iz leta 1903 pred Narodnim muzejem Slovenije v Ljubljani (foto Igor Lapajne, junij 2015).

leta 1581 podedoval začetnik plemiškega rodu na Kranjskem, polihistorjev ded Hieronim, in ki je ostal v rokah Valvasorjevega rodu do leta 1764.⁹ Po Mediji se je Valvasorjev rod tudi vseskozi naslavljal »zu(m) Galleneck«.¹⁰

Janez Vajkard ali kratko Vajkard (Bajkard), kot ga je imenovala okolica,¹¹ je prvi Valvasor, za

⁹ O tem natančno: Golec, *Valvasorji*, str. 36–40, 48–53, 161–165.

¹⁰ Prav tam, str. 40, 48.

¹¹ Med uradnimi pisanji razkriva rabo imena Vajkard namesto nepraktično dolgega Janez Vajkard ukaz štajerskega deželnega glavarja in stanovskih poverjenikov, naslovljen 17. avgusta 1683 zgolj na Vajkarda Valvasorja (ARS, AS 2, I. reg., šk. 381, fasc. 259, s. p., 17. 8. 1683; objava: Radics, *Valvasor-Studien XXVI*, str. 331). Po krstni matični knjigi župnije Šmartno pri Litiji je polihistor 4. oktobra 1678 botroval le kot »Illmus Dnus Dnus Weicardus« (!), leto dni

katerega vemo, kdaj je bil krščen in katera dva botra sta ga pospremila v novo življenje. Drugače kot velika večina njegovih sorojencev se namreč ni rodil na Mediji, temveč v Ljubljani, saj je oče Jernej v tem času opravljal funkcijo stanovskega poverjenika, člana najožjega vodstva kranjskih deželni stanov.¹² V ljubljanski stolnici sta 28. maja 1641 stala ob krstilniku krščenceva teta po materini strani Regina Doroteja pl. Rasp in Konrad Ruess baron Ruessenstein,¹³ poznejši graščak na Strmolu na Gorenjskem, ki se je veliko ukvarjal z naravoslovjem in bil torej bodočemu polihistorju kar najprimernejši krstni boter. Z Valvasorjevo rodbino je ostal povezan vsaj še eno desetletje, polihistorjevo dobro poznavanje dogajanja v Ruessensteinovi družini pa kaže tudi na poznejše stike med botrom in krščencem.¹⁴ Po uveljavljenem mnenju se je Janez Vajkard rodil v hiši na Starem trgu 4, v stavbi mestne tehtnice, skladišča in kruharne, kjer naj bi oče Jernej imel v najemu stanovanje v drugem nadstropju. Toda Jernej Valvasor tu v resnici ni izpričan pred letom 1648, ko je bilo Janezu Vajkardu že sedem let. Pojavi se za najemnikom, ki je bil v stanovanju že kakšno desetletje, Jernej pa nato le krajši čas, bržčas tudi leta 1649 ob rojstvu sina Janeza Ferdinanda. Spominska plošča, odkrita na pročelju hiše leta 1929, bi torej potrebovala ustrezno dopolnitev. Kje v Ljubljani je Janez Vajkard zagledal luč sveta, bo najverjetneje za vselej ostalo uganka. Vsekakor v nekem najetem stanovanju, saj Valvasorji v deželni prestolnici tedaj še niso premoogli lastne hiše.¹⁵

Glede na stanje razpoložljivih virov, zlasti ob dejstvu, da se ni ohranil polihistorjev osebni arhiv, ne preseneča, da imamo o njegovih prvih tridesetih letih le troje sodobnih pričevanj. Po krstu ga prvič srečamo leta 1657 v materini oporoki, nato dve leti pozneje, leta 1659, ko je bil kot ljubljanski gimnazijec sprejet v jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete, tretjič pa po vrnitvi z dolgotrajnih mladostnih potovanj, ko so kranjski deželni stanovi jeseni 1671 ugodili njegovi prošnji za sprejem v deželno konjenico. Vedenje o otroštvu in mladosti Janeza Vajkarda Valvasorja temelji tako v znatni meri na njegovih poznejših lastnih pričevanjih v *Slavi* in deloma v pismih londonski Kraljevi družbi. Medtem ko razmeroma dobro poznamo okoliščine, v katerih je odraščal in se šolal, so s sodobnimi viri povsem nedokumentirana leta njegovih mladostnih potovanj.¹⁶

---

zatem, 2. oktobra 1679, pa je šmarski župnik pri krstu njegovega sina Volfganga Vajkarda pomotoma še njega označil kot Volfganga Vajkarda: »Illus. Dni Wolffgangi Weichardi«, kar posredno pove, da so Valvasorja tudi širše poznali zgolj kot Vajkarda oziroma Bajkarda. Prvo krstno ime Janez je prav tako izpuščeno 21. aprila 1683, ko je bil krščen njegov sedmi otrok Janez Ludvik, sin »Illusmi Dni Baichardi«. Poimenovanje »Baichard« in zapis botrovega imena »Joannes Bechardus« pri botrovanju 25. januarja 1678 pričata še o tem, da je izgovorjava začetnega glasu *v* v slovenščini in zelo verjetno tudi v kranjski nemščini prešla v *b*: Bajkard oziroma Bajkord. NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, R 1674–1688, s. p. – Zadnja dva zapisa se ujemata s polihistorjevo slovensko naslovitvijo *Janez Bajkort* in s hrvaško *Ivan Bajkard* v rimanih posvetilih k prvi knjigi *Slave* (Valvasor, *Die Ehre I*, s. p., uvodne strani).

¹² Prvi poverjeniški mandat je Jernej opravljal v letih 1640–43 (gl. str. 180).

¹³ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163.

¹⁴ O Ruessensteinu gl. Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 21–23; Žvanut, Valvasorjev boter. – O Regini Doroteji Rasp gl. Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 248, 252–253.

¹⁵ Radics je v svojih leta 1900 objavljenih ugotovitvah o stavbi zavestno zamolčal podrobnosti o viru, mestnem urbarju iz časa polihistorjevega rojstva, ki ga v resnici že tedaj ni bilo v evidenci, saj ga ne najdemo niti v Radicsevih zapisnikih, kjer ima izpise o hiši iz drugih, še danes ohranjenih mestnih urbarjev. Pozneje je njegove trditve izpodbijal V. Fabjančič, B. Reisp pa jih je kljub pomanjkanju primarnega vira zagovarjal. Primerjava vsebine ohranjenih urbarjev je končno pokazala, da je Jernej Valvasor prvič omenjen šele v urbarju 1648–1656, in sicer za prejšnjim najemnikom Andrejem Vidmajerjem, ki se je tu pojavil med letoma 1637 in 1639, kot prvi pa je vpisan še v omenjenem urbarju. Natančno o tem: Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 23–26. Prim. Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. I. del. Stari trg*, s. p., Stari trg 4; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 73–75, 296 (op. 7).

¹⁶ Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 16.

Hiša na Starem trgu 4, ki velja za rojstno hišo Janeza Vajkarda Valvasorja, vsekakor ni tista, v kateri se je polihistor v resnici rodil (foto M. Zaplatil, september 2016).

Drugače kot dva njegova brata, starejši Wolfgang Kajetan in mlajši Wolfgang Jernej, se Janez Vajkard skoraj gotovo niti kratek čas ni šolal na latinski šoli v Rušah pri Mariboru, ampak po zgledu dveh polbratov in brata pri jezuitih v Ljubljani. Bratu Janezu Ditrihu tudi ni sledil na višje jezuitske študije v Gradec,¹⁷ ampak se je njegova formalna izobrazba končala s šestletno jezuitsko gimnazijo. Kdaj v prvi polovici petdesetih let 17. stoletja je prestopil prag jezuitskega kolegija, ni mogoče reči z gotovostjo. V *Slavi* omenja samo dogodek v predzadnjem, petem gimnazijskem razredu, na drugem mestu, pri opisu srečanja z vodno pošastjo iz Ljublanice, pa pravi, da se je zadnje zgodilo »pred približno 34 leti«, torej nekako leta 1654 ali 1655. O jezuitih in njihovih šolah se je izrazil zelo pohvalno, četudi precej na splošno. Tako kot velika večina gimnazijcev ni prebival v jezuitskem seminarju, ampak zasebno.¹⁸ Zelo verjetno je stanoval pri družini polbrata Karla, ki je imel najeto stanovanje nedaleč od Tranče, nasproti hiše, za katero zdaj vemo, da se Janez Vajkard v njej ni rodil.¹⁹ Če ni ponavljal nobenega razreda, se je na gimnazijo najverjetneje vpisal pri dvanajstih jeseni 1653 in jo končal leta 1659, malo po sprejemu v kongregacijo Marije Vnebovzete (15. avgusta).²⁰ Potem ko je že v enajstem letu izgubil očeta (1651), mu je pri šestnajstih, sredi šolanja v Ljubljani, leta 1657 umrla še mati. Tedaj je skupaj z drugimi nedoletnimi sorojenci dobil za varuha polbrata Karla in postal sodedič premoženja svojih staršev.²¹ Kolikšno dediščino je prejel po starših in kdaj, ostaja neznanka. Glede na nekatere navedbe v materini oporoki, ki se nanašajo na njegove sorojence, bi moral dobiti vsaj 5000 goldinarjev, glavnina njegovega dednega deleža pa je bila zajeta v družinski posesti.²²

¹⁷ O šolanju bratov gl. Golec, *Valvasorji*, str. 200, 298.

¹⁸ Golec, *Valvasorjev izvor* (3. del), str. 31–32. – O načinih datiranja dogodkov v *Slavi* in njihovi interpretaciji gl. prav tam, str. 49–50.

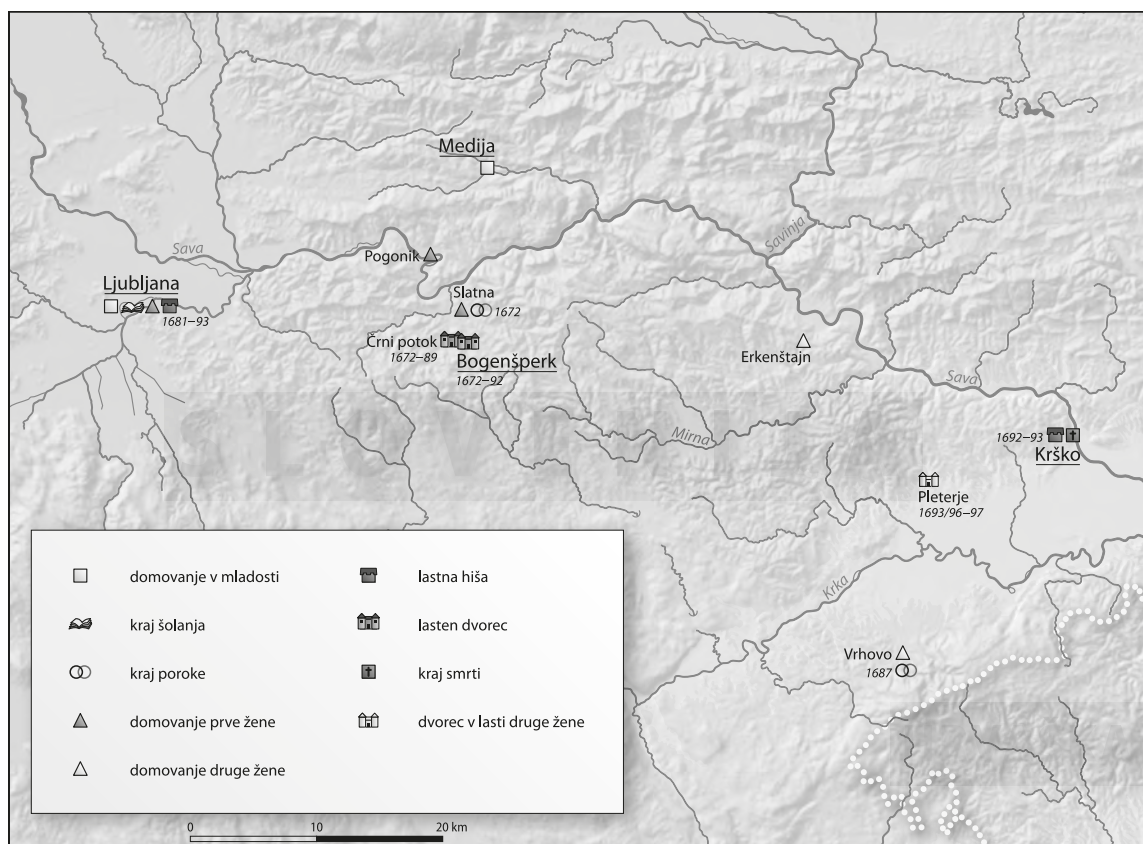
¹⁹ Prav tam, str. 39.

²⁰ Prav tam, str. 36. – Vpis v kongregacijsko knjigo: ARS, AS 1073, II/51r, pag. 233.

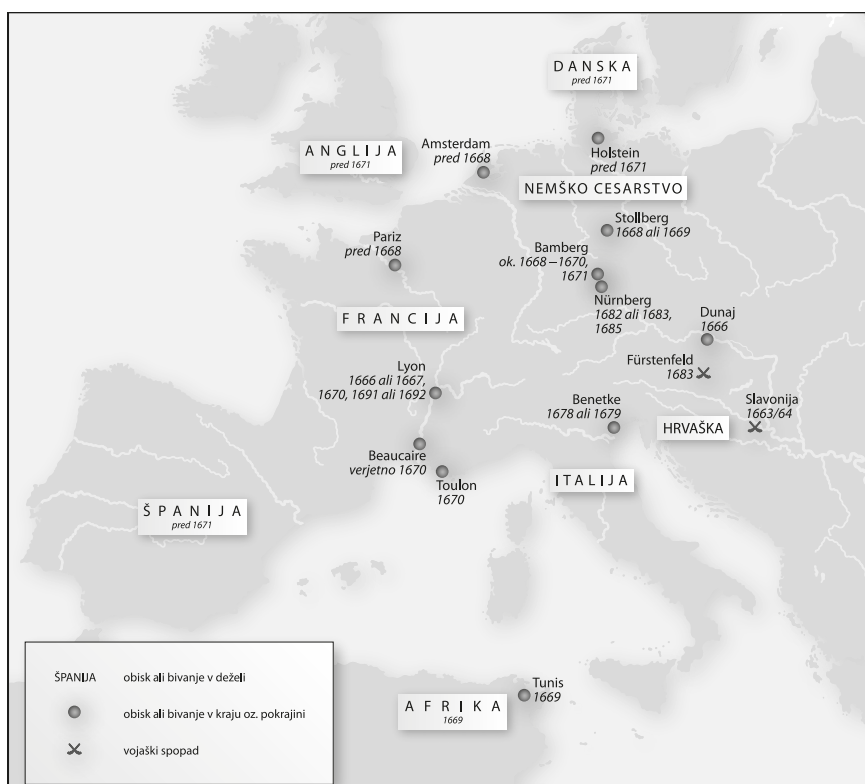
²¹ Golec, *Valvasorji*, str. 191, 194–195.

²² Očetov delež dediščine je bil vsekakor večji od materinega, saj je bil Jernej Valvasor lastnik medijske in gamberške posesti. Šlo je za najmanj 1600 goldinarjev, pač glede na podatek, da je mati Ana Marija v oporoki zahtevala, naj

Z Valvasorjem povezani kraji na Kranjskem

Valvasorjeva potovanja

Omemba Janeza Vajkarda Valvasorja kot člana jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete v Ljubljani 15. avgusta 1659 (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 233; foto Igor Lapajne).

Ljubljanski jezuitski kolegij s cerkvijo sv. Jakoba sredi 60-ih let 17. stoletja, potem ko je Janez Vajkard tu končal svojo formalno izobrazbo (Gostiša (ur.), *Iconotheca Valvasoriana*. XVII. zvezek, list 338). Danes stoji le še cerkev.

Kmalu po končanem šolanju se je 18- ali 19-letni Janez Vajkard Valvasor odpravil na mladostno potovanje v tujino, kar je bilo za plemiške mladeniče zelo običajna »šola za življenje«. Glede na njegovo navedbo, koliko časa je minilo od nekega čudežnega dogodka na Gamberku, ki mu je bil priča,

se tolikšna vsota, ki jo je že izročila sinu Janezu Ditrihu, temu odračuna od dediščine po očetu. Dejansko je moral Janez Vajkard dobiti iz očetove dediščine vsaj nekaj tisočakov. Po materi pa je polihistor tako kot mlajša brata Janez Herbard in Wolfgang Jernej podedoval tretjino celote neznane vrednosti, potem ko je mati v svoji oporoki od te odštela dedne deleže hčerkam in dvema pastorkama. Upošteva, da je sestra Marija Izabela dobila kot ženska samo od matere poleg premičnin 2000 goldinarjev v gotovini, je moral biti delež Janeza Vajkarda temu ustrezno večji. Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 45; materina oporoka: ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1-16, testament V-3, 10. 6. 1657; objava: Radics, *Johann Weikhard*, str. 49-53.

preden je za več let odšel zdoma, je šel na prvo pot na tuje jeseni 1659 ali naslednje leto. Za razliko od običajnih »kavalirskih potovanj« se je njegovo raztegnilo na več kot eno desetletje, vključno z vsaj dvema prekinitvama, ko se je zadrževal na Kranjskem, vse, kar o tem vemo, pa je veliko pozneje raztreseno izpričal v *Slavi* (1689) in v dveh pismih tajniku angleške Kraljeve družbe Thomasu Galu (1685 in 1686). V pismih pravi, da je štirinajst let potoval zunaj domovine, in pove, katere dežele je videl, pri čemer je v navedeno število let potrjeno vštel tudi poznejše poti. »Dolgo desetletje« njegovega mladostnega bivanja na tujem med letoma 1659/60 in 1671 lahko okvirno razdelimo na tri obdobja: prvo, čas prvega dolgega potovanja, je trajalo največ do leta 1663, drugo je Valvasorjeva udeležba v avstrijsko-turški vojni (trajala je dobro leto 1663–64), tretje, čas drugega dolgega potovanja, pa se začne najpozneje jeseni 1666 in konča leta 1671. Kdaj se je kje mudil, je iz omemb v *Slavi* mogoče rekonstruirati le deloma. Nič ni znanega o prvem potovanju, ko bi razen Afrike (Tunisa), kjer je bil leta 1669, lahko ne nazadnje obiskal vse dežele, ki jih pozneje omenja v pismih Galu: Nemčijo, Anglijo, Dansko, Francijo, Španijo, Italijo in Afriko. Več kot upravičeno lahko sklepamo, da je med prvim potovanjem poleg drugih znanj in izkušenj pridobil dodatne vojaške veščine, saj se je nato v skupini dvanajstih prostovoljcev s Kranjskega odpravil v četrto avstrijsko-turško vojno. Katerih spopadov se je udeležil v Testa-Piccolominijevem konjeniškem polku, ni povedal, omenil je le, da se je nekoliko seznanil s Slavonsko krajino. Med drugim dolgim potovanjem naj bi nekaj časa spet služil kot vojak, in sicer v švicarskem pehotnem polku v Franciji, sicer pa govori o bivanju na Dunaju, v tem času je bil v Braunschweigu, Bambergu, Lyonu, Toulonu, v južnofrancoskih pokrajinah Provansi in Languedocu ter v Tunisu, medtem ko bi Amsterdam in Pariz lahko obiskal že med prvim dolgim potovanjem. Eno temeljnih vprašanj, ki zadevajo Valvasorjevo »dolgo desetletje« odsotnosti s Kranjskega, so stroški mladostnih potovanj. Glede na dolžino popotovanj, ki je občutno presejala običajno prakso mladih plemičev, se zdi, da mu je lep del dediščine po očetu in materi skopnel. Še posebej, če je že v tem času načrtno kupoval matematične in druge instrumente ter knjige. Kako plitev je bil njegov žep po vrnitvi, priča dejstvo, da je leta 1672 celotni plačani del kupnine za kupljeno posest Bogenšperka, Lihtenberka in Črnega potoka poravnala družina njegove prve žene.²³

Po vrnitvi na Kranjsko, kar se je najverjetneje zgodilo še pred začetkom jeseni 1671, so ga deželni stanovi skupaj z drugimi mladimi plemiči oktobra sprejeli v deželno konjenico, njegova obveznost pa je bila vzdrževati dva oklepna konja. Z dodelitvijo stalne plače v obliki čakarine je bilo poskrbljeno za njegov prvi redni dohodek in tega je Janez Vajkard prejemal nadaljnjih 22 let do smrti.²⁴ Tridesetletniku, ki je na potovanjih porabil že znaten del dediščine in se je nameraval ustaliti v domovini, je zdaj manjkalo dvoje: primerna žena in dom. Oboje je našel naslednje leto (1672), najprej dovolj petično rosno mlado soprogo in nato blizu njenega doma še dva primerna dvorca: Bogenšperk in Črni potok, ki sta bila kupljena z denarjem ženine rodbine že po njuni poroki. Na Bogenšperku, dobro znanem »Valvasorjevem gradu« in »Parnasu Kranjske«, je polihistor skupaj s številčno družino in dvema ženama preživel nadaljnjih dvajset let (1672–1692), več let obdan tudi s sodelavci svojega grafičnega zavoda.

Prvo ženo **Ano Rozino pl. Graffenweger** oziroma **Graffenweger pl. Graffenu** (* 1658, † 1687), ki

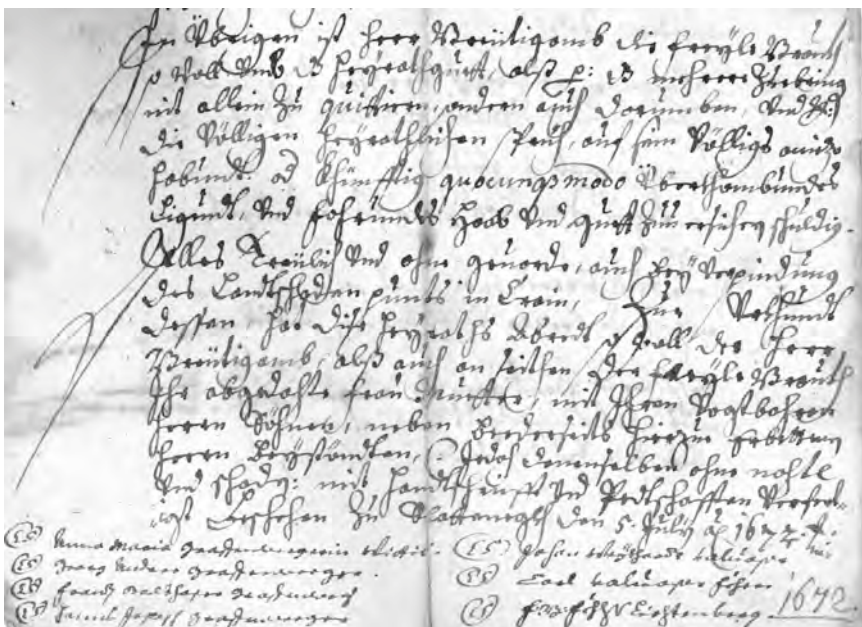
²³ O mladostnih potovanjih gl. natančno: Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 50–62; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 78–89.

²⁴ Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 63. – Med prosilci za podelitev čakarine ga najdemo 9. oktobra 1671, dekret o sprejemu v deželno konjenico pa je bil izdan istega dne ali malo zatem (ARS, AS 2, I. reg., šk. 895, sejni zapisniki 21, 1654–1673, fol. 279v; šk. 900, sejni zapisniki 26, 1671–1677, fol. 25).

Polihistorjev najstarejši znani ekslibris z letnico 1670 (ARS, AS 1071, št. 347, Valvasor).

Zaključek poročne pogodbe med Janezom Vajkardom Valvasorjem in Ano Rozino Graffenweger, sklenjene 5. julija 1672 na Slatni (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 7. 1672).

so jo sicer klicali Ana,²⁵ si je 31-letni Janez Vajkard poiškal na Litijskem, ne prav daleč od domače Medije, na drugi strani Save. Tako kot on se je tudi mlada nevesta rodila v Ljubljani in bila tam krščena 11. oktobra 1658 kot predzadni otrok Baltazarja pl. Graffenwegerja in Ane Marije, rojene pl. Scharffenegk.²⁶ Ob poroki ji tako ni bilo niti štirinajst let, živel pa je z ovdovelo materjo in brati v dvorcu Slatna tik ob Šmartnem pri Litiji, kjer sta mlada zakonca Valvasor prebivala prve tedne po poroki.²⁷ Slatno je le dobro desetletje prej kupil ded Ane Rozine po materini strani, obogate-li ljubljanski trgovec, sodnik in župan Jurij Vertaš, poplemeniten v pl. Scharffenegka (1649) šele takrat, ko je bila njegova edinka, polihistorjeva tašča, že omožena z Graffenwegerjem. Tudi plemiške korenine Graffenwegerjev so bile plitve, čeprav več indicev kaže, da je ded Ane Rozine Andrej Graffenweger utegnil biti nezakonski sin enega od pl. Gallov in da je dobil priimek po dvorcu Knežija (*Graffenweg*) pri Litiji. Plemiški naslov in predikat pl. Graffenau, ki so ga v rodbini redko uporabljali, si je pridobil okoli leta 1630 kot knjigovodja kranjskih deželnih stanov, a nemara samo od kneza Eggenberga. V rokah Andreja in njegovega sina Baltazarja je pozneje postopoma pristal dvorec Pogonik pri Litiji z razmeroma skromno posestjo, ob Valvasorjevi poroki z Ano Rozino pa je glavnino nemajhnega rodbinskega premoženja Graffenwegerjev predstavljala dediščina po tri leta prej preminulem dedu pl. Scharffenegku. Ta je nekaj let pred smrtjo prav tako dobil deželanske pravice, kot je četrto stoletja prej postal deželan Andrej pl. Graffenweger, drugi ded Ane Rozine. Le malo po Valvasorjevi poroki je pet njenih bratov Graffenwegerjev, med njimi dva še mladoletna, sklenilo dogovor o delitvi dediščine (1672), po katerem so vsi razen enega dobili vsak svoj dvorec v bližnji litijski okolici, vseh pet bratov pa je potem tu tudi prebivalo. Večina graščakov v sosesčini Valvasorjevega Bogenšperka je bila torej polihistorjevih svakov, od katerih sta dva umrla še mlada. Poudariti kaže, da so Graffenwegerji – dva brata in edina sestra Ane Rozine – našli življenjske sopotnike v svojem stanu primernih, šele nedolgo prej poplemenitenih rodbinah. Tako je Janez Vajkard Valvasor v tem pogledu precej izstopal, saj je bil daleč najbolj »modre krvi«, plemič po vseh štirih starih starših, po

Grb rodbine Graffenweger v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 146).

²⁵ Na njeno klicno ime kažejo nepravilnosti v zapisu osebnega imena kot botre v krstnih maticah župnije Šmartno pri Litiji. Eno od imen je vedno Ana. Pravilno – kot Ana Rozina – ni ime zapisano niti enkrat, ampak štirikrat Ana Marija, enkrat Ana Regina in dvakrat samo Ana (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1665–1674, s. p., 31. 12. 1672, 11. 4. 1673; R 1674–1688, s. p., 11. 10. 1678, 24. 2. 1679, 28. 4. 1680, 4. 4. 1685, 2. 7. 1685).

²⁶ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 207.

²⁷ Valvasorjevo bivališče v tednih pred nakupom Bogenšperka, Lihtenberka in Črnega potoka razkriva nedatirana specifikacija kupnine, ki mu jo je prodajalec Franc Albert baron Kheysell poslal na Slatno in ima v zaglavju naslov: »A Monfeur Monfeur le baron Voliuiifor, a Slatena« (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, 27. 9. 1672, ad 27. 9. 1672).

Dvorec Slatna pri Litiji, kjer je pred poroko z Janezom Vajkardom Valvasorjem živela Ana Rozina Graffenweger, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 241).

Slatna na razglednici iz obdobja med obema svetovnjima vojnama (zbirka Milana Škrabca). Danes stoji od dvorca le nekaj zidov.

nekaterih še precej dlje v preteklost. To je bilo ob vstopu v Graffenwegerjevo sorodstvo tudi njegovo edino »orožje« ob dejstvu, da je v zakon z Ano Rozino prinesel bore malo, predvsem svoj pedigre in ugled Valvasorjevega rodu.²⁸

Pri poroki, ki so jo praznovali 10. julija 1672 na Slatni,²⁹ torej ni šlo samo za zvezo med izkušenim tridesetletnikom in še nedavnim otrokom, temveč tudi za pakt med razmeroma revnim kvazi baronom

²⁸ O Graffenwegerjih natančno: Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 234–252, 254. O pl. Scharffenecku prim. Žvanut, Ljubljanski župan.

²⁹ Vpis v poročno matično knjigo nevestine župnije Šmartno pri Litiji ne navaja poleg datuma in imen mladoporočencev niti poročnih prič (NŠAL, *ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige*, P 1660–1720, s. p., 10. 7. 1672). – Po analogiji s številnimi plemiški porokami bi bila poroka lahko tudi ta na samem gradu Slatna in ne v župnijski cerkvi. Takšni primeri so v šmarnski župniji potrjeni (Golec, *Plemstvo v cerkvenih*, str. 99).

(že ob poroki se je neupravičeno predstavljal z baronskim naslovom) in bogato dedinjo poplemeniten-
cev. Po pet dni prej prav tam sklenjeni poročni pogodbi³⁰ je mlada nevesta prinesla Janezu Vajkardu v
zakon 800 goldinarjev dote, kar ni bilo ravno veliko, on pa ji je namenil prav toliko zaženila in enako
vsoto jutrne, skupaj torej 1600 goldinarjev, ter 200 zlatih dukatov proste donacije.³¹ Toda vse to je
bilo malo v primerjavi z nevestino siceršnjo dediščino.

Dva meseca in pol po poroki sta zakonca kupila sosednja **dvorca Bogenšperk z že razvaljenim
Lihtenberkom in Črni potok**.³² Pomenljivo in logično je dejstvo, da sta bila kupca oba in da so oba
tudi vpisali v kranjsko imenjsko knjigo,³³ saj je vso poravnano kupnino, sicer manj kot polovico celote,
pokrila Graffenwegerjeva rodbina. Posest je mladima zakoncema prodal daljni priženjeni sorodnik
Franc Albert baron Kheysell, soprog polihistorjeve mrzle nečakinje Katarine Sidonije Schwab pl.
Lichtenberg, hčerke njegove zgodaj umrle sestrične Poliksene Elizabete Valvasor.³⁴ Vprašanje, zakaj se
je Kheysell odločil prodati skoraj vso svojo posest z obema dvorcema,³⁵ se izmika jasnemu odgovoru.
Tudi Valvasorjevi motivi za nakup tako velike posesti so vprašljivi. Kot racionalen človek se je namreč
moral zavedati, kakšno je tveganje, ker je ostajal dolžan kar polovico nemajhne kupnine. Morda ni
kazal zanimanja za nakup vsega, kar je bil Kheysell pripravljen dati iz rok, in bi se zadovoljil le z enim
dvorcem, lahko pa da je prav on pritiskal na Kheyslla, naj mu proda čim več, ker je le tako lahko upal,
da bo s prihodki od posesti finančno kos osebnim in družinskim potrebam.³⁶

Celotna kupnina je znašala dobrih 20.000 goldinarjev, vendar sta Valvasorja prodajalcu izročila
le 9000 goldinarjev v obliki treh nevestinih zadolžnic, preostanek pa sta se obvezala poravnati »s

³⁰ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 7. 1672. – Poročna pogodba je ohranjena v sočasnem ali nebstveno mlajšem prepisu in do nedavna ni bila znana (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 7. 1672, Slatna). Tako smo o sami poroki vedeli malo in o njeni gmotni podstati sploh nič določnega. Na nevestini strani so pogodbo podpisali njena mati Marija Ana Graffenweger in trije polnoletni bratje, Jurij Andrej, Franc Baltazar in Janez Jožef, na ženinovi pa poleg Janeza Vajkarda Valvasorja in njegovega polbrata barona Karla še Franc Ksaver baron Lichtenberg. Janez Vajkard je v uvodu pogodbe naveden kot baron (*Freyherrn etc.*), kar v resnici ni bil, na koncu pa se je podpisal brez baronskega predikata, drugače kot njegovi priči, oba resnična barona. Da ni tudi podpisan kot baron, ne bi moglo nikogar zmotiti, saj avtogram ne vsebuje nujno plemiškega naslova. Ni izključeno, da sta polbrata Valvasorja že med snubljenjem zavestno »igrala igro«, da sta barona oba, ne le starejši Karel. V očeh Graffenwegerjev, ki so spadali med novo nižje plemstvo, si je Janez Vajkard s tem samo še dvignil ceno.

³¹ S svojim takratnim in pozneje pridobljenim premoženjem je Janez Vajkard jamčil svoji nevesti izplačilo njenega in svojega gotovinskega prispevka v zakon ter vdovščine. To sta sestavljala letna vsota sto zlatih dukatov in hiša z vrtom v Ljubljani, prosta vseh bremen. O premičninah sta pogodbenika sklenila, da jih bo, če v zakonu ne bo otrok, v celoti podedoval preživeli zakonec, v nasprotnem pa polovica pripade otrokom. Pri tem sta na nevestini strani izvzela iz dedovanja ženski nakit, na ženinovi pa gotovino, zapisane in nezapisane dolgove ter orožje in opremo.

³² Koncept kupoprodajne pogodbe je datiran 27. septembra 1672 na Bogenšperku (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, 27. 9. 1672), torej istega dne, ki ga kot datum nakupa treh gradov navaja Valvasor pri vsakem posebej v XI. knjigi *Slave* (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 339, 517, 622). Oba zakonca sta v konceptu pogodbe neupravičeno naslovljena z baronskim predikatom. – O kupoprodaji gl. natančno: Golec, *Zemljiški gospod*, str. 6–14.

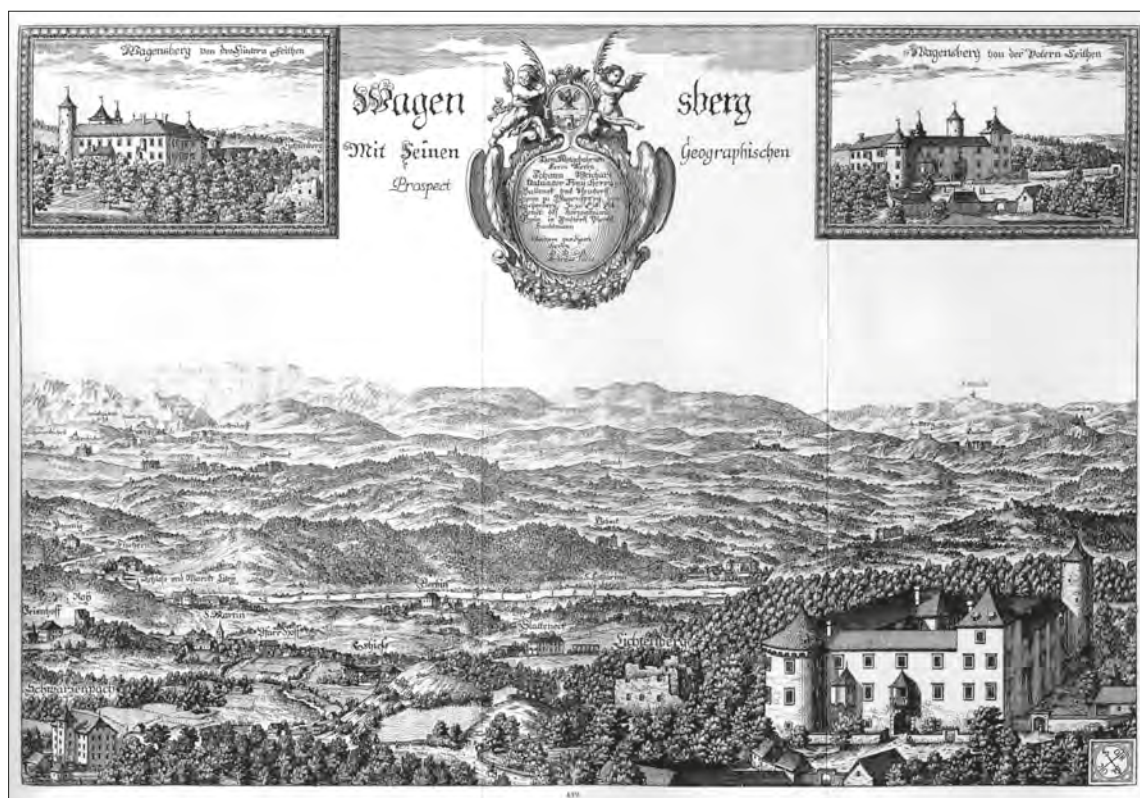
³³ ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 103.

³⁴ O sorodstvenih vezeh gl. Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 45, 49.

³⁵ Iz prodaje je bil izvzet tisti del Kheysllove posesti, imenovan imenje, ki si ga je prodajalec izrecno pridržal; če bi ga kdaj nameraval prodati, bi ga moral brez cenitve najprej ponuditi Valvasorju ali njegovim dedičem in ti bi ga morali kupiti po enaki ceni kakor zdaj, leta 1672, kupljene hube (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, 27. 9. 1672).

³⁶ Golec, *Zemljiški gospod*, str. 17–19. – Kheysllova imenjska renta se je zadnja leta z odprodajami sicer precej zmanjšala, vendar iz imenjske knjige in iz registrov listin v njegovem zapuščinskem inventarju (1674) ni razbrati, da bi bil zelo zadolžen in zato primoran v tako veliko prodajo. Zadolžnice, ki jih je za kupnino prejel od zakoncev Valvasor in od Graffenwegerjev, je namreč ob smrti še vedno hranil nedotaknjene. Prav tako jih najdemo enajst let pozneje (1685) v zapuščinskem inventarju njegove vdove Katarine Sidonije.

Panoramski bakrorez Bogenšperka v *Slavi vojvodine Kranjske*, 1689 (Valvasor, *Die Ehre XI*, med str. 620 in 621). Razvaljeni Lihtenberk stoji levo od Bogenšperka, na skrajni levi spodaj je Črni potok (Schwarzenpach), med Bogenšperkom in Savo pa Slatna (Slatteneck), od koder je bila doma polihistorjeva prva žena. V ozadju v višini Bogenšperka je viden polihistorjev dom, Valvasorjev »izvirni grad« Medija (Gallenek).

sredstvi, ki bi jih bil Kheysell pripravljen sprejeti«, ali pa z izdajo zadolžnice in plačevanjem obresti v višini, kakršna je v deželi običajna.³⁷ Kot bomo videli, se primanjkljaj nikakor ni hotel zmanjšati in je bil nazadnje poravnán tako, da je Valvasor po ženini smrti celotno kupljeno posest v treh letih in pol prodal (1689–1692). Zakonca Valvasor sta bila v kranjsko imenjsko knjigo vpisana s čedno imenjsko rento 64 funtov (goldinarjev), ki daje zaradi nespremenjenosti vse do leta 1689 varljiv vtis o stabilnem gospodarskem in finančnem stanju lastnikov.³⁸ Za primerjavo povejmo, da je imel polihistorjev oče Jernej pri medijski posesti dobrih 47 goldinarjev rente, njegova gamberska renta je znašala malenkost

³⁷ Kupnina je znašala 20.000 goldinarjev kranjske veljave, 200 zlatih dukatov v gotovini in 100 državnih tolarjev »gospo soproge« za likof, zadnje prav tako v gotovini (kovancih). Od treh zadolžnic je ena izvirala od grofa Blagaja in dve od Wazov (baronov, nato grofov Wazenberg), vse tri pa je Ana Rozina podedovala in so bile prej last njenega deda Jurija Vertaša pl. Scharffenegka. – ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, 27. 9. 1672. Natančno o zadolžnicah gl. v: Golec, *Zemljiški gospod*, str. 12–14.

³⁸ ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 103. – Imenjska knjiga in osnutek kupoprodajne pogodbe ne povesta, koliko imenjske rente in hub je pripadalo Bogenšperku z Lihtenberkom, koliko pa Črnemu potoku in koliko rente je odpadlo na desetino v Temenici. Zadnja v osnutku pogodbe niti ni izrecno imenovana, vendar jo posebej navaja Kheysllova predprodajna ponudba (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, 27. 9. 1672). S pomočjo Valvasorjevega urbarja iz okoli leta 1680 (prav tam, fasc. 43, Extranea, Graščina Bogenšperk in Lihtenberk – urbar, pag. 23) je mogoče izračunati, da je od skupno 64 funtov (goldinarjev) imenjske rente spadalo k Bogenšperku z Lihtenberkom 47 funtov,

Valvasorjev
Bogenšperk, »Parnas
Kranjske«, po
Topografiji Kranjske,
1679 (*Topographia
Ducatus Carnioliae
Modernae*, št. 285).

več kot sinova (blizu 65 goldinarjev), polbrat Karel je rento svojega Belneka pri Moravčah povečal s 37 na 57 goldinarjev, brat Janez Herbard, za Karlom medijski gospod, pa z dobrih 47 na blizu 76.³⁹

Bogenšperk (*Wagensperg*), kjer je Janez Vajkard z družino preživel dve desetletji, je razmeroma samotni grad oziroma dvorec na vrhu zložne vzpetine, na prevalu ob cesti, ki povezuje Litijo z dolino Temenice in osrednjo Dolenjsko. V 16. stoletju zasnovana grajska stavba je v Valvasorjevem času že imela podobo, kakršno je v temeljnih potezah ohranila do danes. Sestavljajo jo štirje dvonadstropni trakti, ki obdajajo pravokotno notranje dvorišče, na treh vogalih je okrepljena z različno oblikovanimi in neenako visokimi stolpi, sicer pa njena zunanjščina ne kaže kakšnih posebnosti. Začetki Bogenšperka, prvič izrecno omenjenega šele leta 1533, so zaviti v temo. Valvasor ga imenuje matična hiša gospodov Wagen in navaja kot imetnika dva člana rodbine v sedemdesetih letih 15. stoletja. Wagni so ga dejansko sezidali konec 15. ali v začetku 16. stoletja, najverjetneje po velikem potresu leta 1511 in po pridobitvi sosednjega Lihtenberka z ženitvijo. Izgubili so ga zaradi dolgov dobro stoletje pozneje, malo preden ga je leta 1634 kupil Jurij pl. Kheysell.⁴⁰ Poleg lastne dominikalne in podložniške posesti je Bogenšperk v času Valvasorjevega lastništva vključeval tudi posest tedaj že dodobra porušenega, le streljaj oddaljenega starejšega gradu Lihtenberk (*Lichtenberg*) na dobro zavarovanem naravnem pomolu v zelo strmih pobočju. Sezidali so ga Lihtenberški, sprva višnjegorski ministeriali, ki se omenjajo od prve četrtine 13. stoletja do okoli leta 1500, ko naj bi grad s poroko prešel na Wagne. Nato je še enkrat zamenjal lastnike, rodbino Schwab (pl. *Lichtenberg*), preden so ga leta 1630 s prodajo dobili Kheyslli. O nekdanjem skromnem, stolpasto zasnovanem gradu, ki ga je Jurij pl. Kheysell iz ne najbolj jasnih razlogov dal porušiti, danes ni več sledu.⁴¹

k Črnemu potoku 12 in k desetini v Temenici 5, od 28 hub pa jih je bogenšperško-lihtenberško imenje vključevalo 15 in črnotopoško 13. Več o tem: Golec, *Zemljiški gospod*, str. 22.

³⁹ ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 76 (Belnek), 100 (Medija), 503 (Gamberk).

⁴⁰ Otorepec, Iz zgodovine gradu, str. 3–21; Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 82–83; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 619–622; Smole, *Graščine*, str. 121; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 96.

⁴¹ Otorepec, Iz zgodovine gradu, str. 6–13; Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 82–83; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 337–339; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 96. – Z Lihtenberka je sicer izšel Franc Krištof Schwab pl. *Lichtenberg* (* ok. 1595, † 1641), prvi mož polihistorjeve sestrične Poliksene Elizabete Valvasor. O njem gl. str. 118–119.

Bogenšperk na razglednici, odposlani leta 1911 (zbirka Milana Škrabca).

Grad Bogenšperk danes (foto B. Golec, marec 2014).

Tretji Valvasorjev grad oziroma dvorec Črni potok (*Schwarzenbach*) je nastal zadnji in ga polihistor, kot bomo videli, dovršen del svojega lastništva niti ni imel v neposredni upravi. Zgrajen je na gozdnem obronku v pobočju oblega hriba in ob potoku, po katerem je dobil ime, od Bogenšperka oddaljen dobre pol ure hoda navzdol. O Črnem potoku do polihistorjevega časa skoraj ne vemo drugega kot to, kar poroča Valvasor v skromnem opisu, v katerem kot prve znane gospodarje omenja gospode Strasserje (1578).⁴² Prvotni skromni dvorec je zelo verjetno dodobra prezidal Krištof Wagen ml., njegov lastnik v začetku 17. stoletja, ki je stavbi pridružil dominikalno posest.⁴³ Valvasorjev bakrorez v *Topografiji*

⁴² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 517. – Tega leta je Črni potok potrjeno prešel na nove lastnike in je, kolikor je znano, tudi prvič omenjen, a je bil, kot izhaja iz darilne listine Strasserjeve vdove, predtem že nekaj časa zastavljen Krištofu Wagnu, pripadala pa sta mu le dva podložnika (ARS, AS 1063, a. e. 1673, 1578 XII. 24., s. 1).

⁴³ Valvasor natančno po virih navaja Krištofa Wagna kot lastnika med letoma 1606 in 1612 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 517). V tem času je Wagen okoli Črnega potoka ustvaril dominikalno posest, potem ko je morala biti ta dotlej zelo

Črni potok po
Topografiji Kranjske,
1679 (*Topographia*
Ducatus Carnioliae
Modernae, št. 228).

Črni potok na
razglednici z začetka
20. stoletja (zbirka
Milana Škrabca).

in *Slavi* prikazuje Črni potok kot dvonadstropno stavbo z izzidanim podstrešjem in za nadstropje višjim vhodnim stolpičem. Tipična zgodnjebaročna grajska stavba je v tej obliki le težko nastala že v 16. stoletju, njena današnja, s prezidavami spremenjena podoba pa v ničemer ne spominja na tisto iz Valvasorjevega časa.⁴⁴ Poleg bogenšperško-lihtenberškega in črnopotoškega imenja je Valvasorjevo kupljeno posest sestavljala še tretja komponenta, desetina od 30 hub v Temenici, dolini istoimenske dolenjske rečice jugovzhodno od Bogenšperka.⁴⁵

skromna. Leta 1610 je namreč prosil kranjske deželne stanovce, naj mu v imenjski knjigi odpišejo pet funtov imenjske rente, ki se je nanašala na dve hubi v Črnem potoku in eno v Leskovici; ko je svoj dedni delež gradu Bogenšperk leta 1605 odstopil bratu Juriju, naj bi si istega leta »na zeleni trati«, torej iz nič, zgradil novo domovanje (*zu ainer notturfftigen Wohnung vnnnd Siz von gruenen Wasen aufpauen*) (ARS, AS 2, I. reg., šk. 459, fasc. I/293, pag. 371–374, 2. 7. 1610).

⁴⁴ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga*, str. 35–41; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 517–518; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 95.

⁴⁵ Kolikor daleč je desetini mogoče slediti, je bila najprej v rokah Jurija Wagnerja z Bogenšperka. Leta 1620 so jo v imenjski knjigi prepisali na dediče Franca Krištofa Schwaba (pl. Lichtenberga), potem ko jo je ta že za življenja pridobil s

Črni potok danes (foto B. Golec, marec 2014).

Zunanji podobi Bogenšperka in Črnega potoka se v polihistorjevem času nista spremenili, pri čemer je treba upoštevati, da dvorca nista ravno klicala po prezidavah ali prenovi. Drugače je bilo z ruševino Lihtenberka, saj je Valvasor po lastnih besedah tudi sam veliko porušil in kamenje uporabil pri Bogenšperku. Za kakšne (pre)zidave ali druge namene je šlo, ne izvemo, od gradbenih posegov omenja le poglobitev dvoriščnega vodnjaka in novo kapelo, ki jo je uredil v gradu.⁴⁶ Sodobni obiskovalec polihistorjevega rezidenčnega gradu se je neprimerno bolj čudil notranjščini kakor zunanjščini. Valvasorjev nürnberški korektor, nemški pisatelj in polihistor Erasmus Francisci je njegovim skromnim navedbam o »majhni knjižnici«, o matematičnih in drugih instrumentih ter več let delujoči grafični delavnici dodal laskavo pripombo o polihistorjevem znanju, zbiranju, instrumentih in knjižnici ter jo sklenil z mislijo, da imamo grad Bogenšperk z vsemi častmi za Parnas.⁴⁷

Spomin na Valvasorja in njegovo »nenavadno početje« se je na Bogenšperku in v okolici do danes zelo verjetno ohranilo kontinuirano. Če nihče drug, so ga sprva prenašali polihistorjevi bogenšperški nasledniki,⁴⁸ preden so o Valvasorju začeli pisati domoznanci, zgodovinarji in drugi.⁴⁹ Leta 1839 je soba s štirimi črnimi stebri v gradu prvič dokumentirana kot Valvasorjeva soba, posebno pieteto do polihistorja pa so nato gojili knezi Windischgrätzi, lastniki Bogenšperka od srede 19. stoletja do dru-

pravdo; navedena je kot žitna desetina oziroma samo kot desetina, obakrat pri Temenici in z imenjsko rento 5 funtov (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 50, 96). Nato je v okviru lihtenberškega imenja prešla s prodajo na Jurija Kheyslla (prav tam, fol. 100) in končno leta 1672 kot del posesti Jurijevega sina Franca Alberta na Valvasorja.

⁴⁶ Grajski vodnjak (na dvorišču), izklesan osem sežnjev (okoli 15 metrov) globoko v trdo skalo, je dal Valvasor »pred dvema letoma«, torej leta 1687 ali 1686, poglobiti še za dva sežnja (slabe 4 metre) in napraviti iz vinske kleti hodnik do njegovega dna, tam pa majhen obok, ki je poleti zelo mrzel in prijeten; o kapeli, ki jo je uredil, pove le, da je posvečena Naši ljubi Gospe z Jezuškom na begu v Egipt (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 619). »Pred nekaj leti« se je iz povsem raziskovalnih nagibov lotil tudi čiščenja in izpraznitve zasutega vodnjaka lučaj od lihtenberškega gradu, a ga je nato spet prepustil propadanju (prav tam, str. 339).

⁴⁷ Prav tam, str. 619–620.

⁴⁸ O Valvasorjevem gospodarjenju na Bogenšperku je, denimo, sredi 18. stoletja med nastajanjem terezijanskega katastra poročal takratni bogenšperški graščak Aleksander Höffern pl. Saalfeld (Golec, *Zemljiški gospod*, str. 47–51, 64–65).

⁴⁹ Heinrich Georg Hoff se je leta 1808 v svojem historično-topografskem delu o Kranjski v poglavju o dolenskih gradovih izjemoma razpisal prav o Valvasorjevem Bogenšperku (Hoff, *Historisch-statistisch-topographisches Gemäblde*, str. 185).

ge svetovne vojne.⁵⁰ Podobno »valvasorjevsko tradicijo« so vsaj od konca 19. stoletja negovali baroni Wurzbachi, gospodarji sosednjega Črnega potoka.⁵¹ Z obnovo gradu, z muzejsko in živahno kulturno dejavnostjo dobiva Bogenšperk v zadnjih desetletjih in zlasti letih še okrepljen sloves, povezan z Janezom Vajkardom Valvasorjem, ter uživa status kulturnega spomenika državnega pomena. Črni potok, v katerem je dom starejših, ostaja upravičeno v njegovi senci.⁵²

Polihistorjevo družinsko življenje, ki se skoraj v celoti pokriva z njegovim bogenšperškim obdobjem, je mogoče razdeliti v dve neenako dolgi obdobji, od katerih je prvo in daljše trajalo slabih petnajst let, do smrti prve žene Ane Rozine (1687). Rodovno deblo Valvasorjev v IX. knjigi *Slave* priča, da so se mu **otroci v prvem zakonu** rojevali kot po tekočem traku.⁵³ Nekaj več časa je sicer minilo med poroko 10. julija 1672 in rojstvom prve hčerke 16. aprila 1674, vendar ne smemo pozabiti, da je bilo Ani Rozini ob poroki komaj 13 let in devet mesecev, rodila pa je pri petnajstih in pol. Na rodovnem deblu ima polihistor deset svojih otrok, devet iz prvega zakona (rojnih med letoma 1674 in 1686) in prvorojenko iz drugega (1688), pri čemer je samo za lastne otroke navedel tudi datume rojstva in smrti. Brez rodovnega debela ne bi podobno kot še za marsikaterega drugega zgodaj umrlega sorodnika vedeli za obstoj štirih njegovih otrok, saj je rodovnik edini vir o njih. V krstnih maticah župnije Šmartno pri Litiji so namreč vpisani krsti samo treh Valvasorjevih otrok,⁵⁴ medtem ko vse ostale pogrešamo. Razlog ni ta, da bi se večina polihistorjevih sinov in hčera rodila drugod ali da bi jih nesli h krstu v druge župnije.⁵⁵ Kot je pokazala primerjava z drugimi plemiškimi rodbinami v šmarski župniji in tudi drugje, namreč v tem času pogosto niso imatrikulirali na gradovih krščenih otrok.⁵⁶ Polihistorjeva prvorojenka in dva sinova, ki jih vendarle najdemo v krstni matici, so bili prejkone krščeni v župnijski cerkvi. Datumi njihovih krstov tudi zato odstopajo od datumov rojstev, kot si jih je polihistor sprti zapisoval in nato leta 1689 objavil. Med rojstvom in krstom je minilo kar nekaj dni: trinajst, sedem oziroma trije.⁵⁷

Na polihistorjevem rodovnem deblu je navedenih naslednjih devet njegovih otrok iz prvega zakona

⁵⁰ Radics, *Johann Weikhard*, str. 87–88; Otorepec, *Iz zgodovine gradu*, str. 22–25.

⁵¹ Radics, *Johann Weikhard*, str. 88–89.

⁵² Zgovoren je različen pristop do obeh gradov v krajevnih leksikonih. Tako *Krajevni leksikon Dravske banovine* (1937) kot *Krajevni leksikon Slovenije* (1971) namenjata Valvasorju pri opisu Bogenšperka več vrstic, pri Črnem potoku pa niti besede (prim. *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 329, in *Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga*, str. 260, 261).

⁵³ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁵⁴ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1665–1674, s. p., 29. 4. 1674; R 1674–1688, s. p., 2. 10. 1679, 21. 4. 1683.

⁵⁵ Še vedno je mogoče, da se je kdaj zgodilo tudi to, vendar nikakor ni šlo za pravilo, temveč za izjemo. Pred časom (2007) sem izrazil drugačno mnenje, in sicer da večina otrok ni prišla na svet na Bogenšperku (Golec, Neznano in presenetljivo, str. 315–317). Bil sem prepričan, da bi Janez Vajkard poskrbel za vpise v matično knjigo že iz praktičnih razlogov, saj so plemiški pa tudi drugi otroci v tem času vse pogosteje potrebovali krstni list, denimo za vpis v višje šole, vstop v samostan ali semenišče, ne nazadnje kot podlago za plemiško genealogijo. Toda kot se je pokazalo pozneje (2013), sem ob pomanjkanju protiarargumentov prenašal prakso iz mlajših obdobjev v prezgodnji čas. V preveliki veri v polihistorjevo pedantnost in zmotnem zaupanju v zanesljivost šmarskih matic – tudi če bi bili otroci krščeni na Bogenšperku, ne v župnijski cerkvi – sem »per negationem« izločil možnost, ki je navsezadnje najbolj logična: vpisi krstov večine Valvasorjevih sinov in hčera so v krstnih maticah župnije Šmartno iz določenih razlogov izostali, čeprav so se otroci rodili na bogenšperškem gradu. Golec, *Plemstvo v cerkvenih*, str. 88.

⁵⁶ Golec, *Plemstvo v cerkvenih*, str. 88 sl.

⁵⁷ Pri plemičih je bilo s krstom laže odlašati kakor pri navadnih ljudeh, ki so morali z novorojencem čimprej do krstne cerkve, da ni umrl nekrščen. Morda so po analogiji z drugimi plemiškimi otroki tudi tri polihistorjeve, vpisane v matico, najprej krstili doma na Bogenšperku in se vpis krsta nanaša samo na dokončanje krstnega obreda v župnijski cerkvi. Kolikor je znano, je Janez Vajkard na svojem domu samo kakšno leto (1682–83) vzdrževal duhovnika sacelana in mu je tudi podelil mizni naslov na bogenšperško posest (NŠAL NŠAL, 572, šk. 382, Šmartno pri Litiji, poli 12 in

**Stamm-Reiße
der Valvasorischen Familie.**

Hieronymus Valvasor † Gemahlinn Agnes von Scheer

Bartholomæus Valvasor † Verordneter
und General-Einnehmer in Crain.
Gemahlinn I. Maria Elisabeth / Frey-
inn von Dornberg. II. Anna Maria
Krauberin / Freyinn.

Adam Valvasor † Gemahl
N. Gufsitschin.

<p>Johann Nephtila Valvasor. Dem. Sidonia Regina, Gräfinn Barbin Johann Christoph † Beorg Euginund † aus dem Lande gelogen. † Polixena † Dem. Greberrin N. von Lichtenberg / nachmalige Wittib. Dem. Caroli Freyherrn von Misenstein. Jus der I.</p>	<p>Johann Friedrich Valvasor. moer zweymal Verordneter in Crain. Carolus Valvasor. Gemahlinn I. Anna Theresina / Gräfinn von Schutterbach / II. Anna Johana / Gräfinn Barbin. Dorothea † Franciscus Adam † Christob. / † ist jetzt Kloster-Steu zu Windenberff. Hieronymus † Maria Clara. † 1699 Jus der II.</p>	<p>Anna Theresia † Jus der II.</p>	<p>Anna Elisabeth † Jus der II.</p>	<p>Anna Theresia † Jus der II.</p>	<p>Anna Elisabeth † Jus der II.</p>	<p>Anna Theresia † Jus der II.</p>	<p>Anna Elisabeth † Jus der II.</p>	<p>Anna Theresia † Jus der II.</p>	<p>Anna Elisabeth † Jus der II.</p>	<p>Anna Theresia † Jus der II.</p>	<p>Anna Elisabeth † Jus der II.</p>
--	--	--	---	--	---	--	---	--	---	--	---

Rodovno deblo Valvasorjev v IX. knjigi *Slave vojvodine Kranjske* (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109). Janez Vajkard je samo za svojo sekundarno družino postregel z datumoma obeh svojih porok ter z datumi rojstev in smrti otrok.

vključno z datumi rojstva in pri petih še z datumi smrti: 1) *Marija Sidonija* (* 16. aprila 1674, † 17. julija 1676), 2) *Maksimila Kordula* (* 10. aprila 1675, † 13. junija 1677), 3) *Ana Terezija* (* 15. februarja 1677, † 27. novembra 1681), 4) *Ivana oziroma Johana* (* 11. junija 1678), 5) *Volf Vajkard* (* 25. septembra 1679), 6) *Janez Gotlib* (* 16. julija 1681, † 4. marca 1687), 7) *Janez Ludvik* (* 18. aprila 1683), 8) *Janez Volf Engelbert* (* 25. julija 1684) in 9) *Franc Jožef* (* 13. junija 1686, † 14. marca 1687). Na svet so torej najprej prišle štiri deklice in za njimi pet dečkov. Med rojstvom prvega in drugega otroka ni minilo niti celo leto, sicer pa med dvema novorojencema nikoli več kakor 22 mesecev in pol.⁵⁸ Tistim trem, katerih krsti so vpisani v krstno matico, so botrovali izključno sorodniki, od njih pa je najdlje od Bogenšperka prebival polihistorjev polbrat, belneški gospod Karel.⁵⁹ Janez Vajkard torej v tem pogledu ni bil posebej izbircen ali nečimern. Botrstva mu očitno niso pomenila veliko, saj ni znano, da bi šel sam za botra kakšnemu plemiškemu krščencu, tudi ne iz lastnega sorodstva, novorojencem navadnih ljudi pa je botroval le izjemoma, dvakrat leta 1678.⁶⁰

Zanimivo je spoznanje, da se mu je v prvem zakonu rodil še en otrok, ki pa ga v rodovniku ni omenil. Očitno le zato, ker je šlo za prezgodaj rojeno deklico, morda celo mrtvorojeno. Vse kaže, da ni imela niti imena, saj so jo ob pokopu 28. januarja 1682 vpisali v šmarsko mrliško matico zgolj kot »majčkeno gospodično« (*paruula Domicela*) Janeza Vajkarda Valvasorja z Bogenšperka.⁶¹ Zgovoren je

13). Na Bogenšperk so torej veliko verjetneje prihajali krščevar župnijski duhovniki in od teh je bilo odvisno, ali je zapis o krstu zagledal luč sveta v krstni matici ali ne. Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 90.

⁵⁸ Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109. – V šmarskih krstnih knjigah so vpisani krsti treh otrok: 29. aprila 1674 krst najstarejše Marije Sidonije, 2. oktobra 1679 petorojenega Volfganga Vajkarda in 21. aprila 1683 krst sedmega otroka Janeza Ludvika (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1665–1674, s. p.; R 1674–1688, s. p.). Volf Vajkard, kot ga imenuje polihistor v rodovniku, je bil torej krščen na ime Volfgang Vajkard. Ivana je morala pri krstu dobiti vsaj dve imeni – Ivana Rozina, kot jo poznajo poznejši viri, npr. njen podpis pod pobotnico (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 14, Testamenti, Valvasor Ivan Vajkard, 13. 3. 1707) ali vpis smrti v mrliško matico (NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1745–1802, pag. 2).

⁵⁹ Prvorojenki Mariji Sidoniji (* 1674) sta botrovala stric Karel Valvasor in stara mati Ana Marija Graffenweger z bližnje Slatne. Volfgangu Vajkardu (* 1679) sta šla za botra slatenski stric Ferdinand Graffenweger in Katarina baronica Kheysell, po krstni matici »rojena baronica Witzenstein«; dejansko je bil Katarinin dekliški priimek Schwab pl. Lichtenberg, sicer pa je bila hči polihistorjeve sestrične Poliksene Elizabete Valvasor, ki se je drugič omožila s Karlom Witzem pl. Witzensteinom, poznejšim baronom; od Katarininega pokojnega moža Franca Alberta barona Kheyslla je polihistor kupil Bogenšperk, Lihtenberk in Črni potok in Katarina je na Črnem potoku po moževi smrti tudi prebivala, ko je leta 1677 vzela posest od Valvasorja v zastavo (Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 51–53; isti, *Zemljiški gospod*, 8–19, 23–24). Janezu Ludviku Valvasorju (* 1683) sta botrovala Janez Krstnik baron Witzenstein z gradu Ponoviče pri Litiji, pastorek zgodaj umrle Poliksene Elizabete Valvasor, ter Marija Katarina Graffenweger s Slatne, žena Valvasorjevega svaka Jurija Andreja, pomotoma imenovana Elizabeta (o tem gl. Golec, Rodbina Graffenweger, str. 261).

⁶⁰ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p., 25. 1. 1678, 4. 10. 1678. – Tudi žena Ana Rozina je botrovala skoraj izključno otrokom navadnih ljudi in prav tako razmeroma redko, če upoštevamo, da je bila domačinka (prav tam, R 1665–1674, s. p., 31. 12. 1672, 11. 4. 1673; R 1674–1688, s. p., 11. 10. 1678, 24. 2. 1679, 28. 4. 1680 (po nadomestni botri), 4. 4. 1685 in 2. 7. 1685). Med njenimi krščenci je po družbenem položaju edina izjema otrok »gospoda« Justusa Nypoorta, sodelavca Valvasorjeve bogenšperške grafične delavnice (11. 10. 1678). Prav nasprotno so ljudje zelo radi vabili za krstno botro Valvasorjevo svakinjo Marijo Salomo, ki se je leta 1684 naselila v bližnjem dvorcu Sela (Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 90).

⁶¹ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, s. p., 28. 1. 1682. – Glede na formulacijo v matici je bil otrok ob smrti še zelo majhen, polihistor pa je moral imeti tehtne razloge, da je deklico zamolčal. Skoraj gotovo je šlo za takoj umrlega ali celo mrtvorojenega otroka, ki ni bil niti krščen; od tod vpis pokopa brez imena. Od rojstva zadnjega Valvasorjevega otroka 16. julija 1681 do deklinine smrti je sicer minilo komaj šest mesecev in 12 dni, vendar je povsem mogoče, da je Ana Rozina Valvasor tudi v tako kratkem času rodila za življenje nesposobnega mrtvega otroka (za strokovno mnenje se iskreno zahvaljujem prof. dr. Zvonki Zupanič Slavec). Tem prej, ker je rojevala v zelo kratkih intervalih, od manj kot enega leta do 22 mesecev in pol. Če bi šlo za polihistorjevega nezakonskega otroka, ga šmarski duhovnik nesporno ne bi označil kot »Domicela«. Valvasor ga je na rodovnem deblu izpustil preprosto

podatek o dekličinem pokopu v Šmartnem, upošteva, da so druge polihistorjeve otroke, skupaj pet, pokopali v rodbinski grobnici na Mediji, kar je omenil sam pri opisu medijskega gradu.⁶² Vseh pet in datume njihovih smrti poznamo sicer z rodovnika. Najstarejši se je bližal šestemu letu, drugi so pomrli še mlajši, zadnja dva v razmiku samo desetih dni marca 1687, dober mesec pred svojo materjo. Ana Rozina, rojena Graffenweger, je namreč po polihistorjevi navedbi preminila 25. aprila 1687 in se pridružila njegovim staršem, otrokom in drugim sorodnikom na Mediji, »kjer vsi skupaj čakajo na radostno vstajenje«.⁶³ Sklepali bi, da je bila pri obeh otrocih vzrok smrti nalezljiva bolezen, medtem ko lahko le ugibamo o razlogih za zgodnjo smrt Ane Rozine.⁶⁴ Mati prvih desetih otrok Janeza Vajkarda Valvasorja je tako dočakala komaj 28 let in pol, doživela smrt šestih otrok in zapustila možu štiri, stare od manj kot tri do slabih devet let.

Leto 1687, ko je bil Valvasor na vrhuncu svojega ustvarjalnega dela, je torej v njegovo družinsko življenje prineslo globoko zarezo, še ne tri mesece po ženini smrti pa se je 46-letni vdovec ponovno poročil. Pred oltar je stopil 20. julija ali kak dan pozneje, tokrat v dvorcu Vrhovo pod Gorjanci. Nevesta **Ana Maksimila pl. Zetschker** (* najpozneje 1663, † 1713–16) je bila hči pokojnega Franca Erazma in Marije Sidonije, rojene grofice Tattenbach, in je s svojo vnovič omoženo materjo živela pri očimu Janezu Juriju pl. Wernegku v njegovem vrhovškem dvorcu nedaleč od Šentjerneja.⁶⁵ Ženitni dogovor razkriva, da je bil 46-letni Janez Vajkard zdaj precej bolj petičen kot ob prvi poroki. Zakonca sta v zakon prinesla 900 goldinarjev dote v deželni veljavi in prav toliko zaženila, kar naj bi po smrti enega

---

zato, ker najbrž ni bil krščen in ni imel imena. Vpis otrokove smrti je bil doslej zaradi Radicseve nepopolne objave (Radics, *Valvasor-Studien I*, str. 1426) dvakrat napačno interpretiran (Golec, *Neznano in presenetljivo*, str. 314; isti, *Epilog k Valvasorjevemu baronstvu*, str. 38).

⁶² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164. – Pokopu omenjene »brezimne« dekllice v Šmartnem namesto na Mediji bi lahko otrovali (tudi) razlogi tehnične narave, na primer oviran prehod čez Savo zaradi zimskih razmer ali kužne zapore. Prav na dan dekličinega pokopa, 28. januarja 1682, so stanovski poverjeniki ukazali odpravo straž, ker je ponehala kuga v Trstu (ARS, AS 2, I. reg., šk. 906, sejni zapisniki 32, 1678–1688, fol. 305, 28. 12. 1682).

⁶³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164. – Najstarejša mrliška matična knjiga župnije Vače se sicer začneva v začetku leta 1687, a je v njej do leta 1708 vpisan le en pokop na Mediji, 10. maja 1691 (NSAL, *ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723*, s. p.; o pokopih gl. tudi Golec, *Plemstvo v cerkvenih*, str. 103).

⁶⁴ Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 101.

⁶⁵ Vsebino poročne pogodbe poznamo iz dveh objav: leta 1904 jo je po prepisu, tedaj shranjenem v zbirki prepisov v turjaškem arhivu, objavil A. Kaspret (*Ženitni dogovor*, str. 186–189), ponatisnil pa P. Radics (*Johann Weikhard*, str. 307–309). – V poročni pogodbi je oče Ane Maksimile naveden kot pokojni baron Zetschker, mati pa kot rojena grofica Tattenbach. V resnici oče Franc Erazem ni bil nikoli baron, saj sta to postala šele leta 1676 njegova sinova (ARS, AS 1064, št. 118, Zetschker, 14. 12. 1676; prim. Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 269). Dvome vzbujata tudi grofovski naslov matere Marije Sidonije Tattenbach, ki jo kot grofico navajajo literatura in sekundarni viri (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 263; ARS, AS 1073, I/44, fol. 202v, ZAL, LJU 340, šk. XIX, Zetschker (Tschetschker)). Njen oče Sigmund Friderik, ki ni bil s Kranjskega, namreč ni spadal med leta 1637 in 1646 pogrofovane barone Tattenbache, bi pa bil eden od teh lahko njegov oče Wolfgang Friderik (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 168; 5. *Band*, str. 92). Pomenljivo je, da njena mati Marija Saloma baronica Tattenbach v oporoki, napisani leta 1638 v Ljubljani, naslavlja sebe, moža in hčerko le kot barone (ARS, AS 308, II. serija, fasc. T 1–29, testament T–8, 25. 3. 1638). Tudi eden od sekundarnih genealoških virov pravi, da se je Marija Sidonija leta 1640 poročila s Zetschkerjem zgolj kot »de Tattenbach« (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 747). – O sorodstvenih razmerjih: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 263; Kos, *Valvasor, kubarica Ana*, str. [159]. – Pri Valvasorjevi drugi poroki je zelo verjetno posredoval nevestin bratranec Franc Engelbert baron Zetschker, graščak v Gomili pri Boštanju, sicer pa varuh dveh starejših otrok polihistorjevega pokojnega brata Janeza Herbarda (Golec, *Valvasorji*, str. 398–400). Zetschker, tudi sam navzoč pri sklepanju poročne pogodbe, je pozneje, kot bomo videli, kupil Valvasorjevo hišo v Ljubljani (1692) in bil tesno povezan s polihistorjevo družino v Krškem. Poleg tega je imel Janez Vajkard v neposredni bližini doma svoje nove izbranke sestrično Marijo Rozino Buset, rojeno Rasp, graščakinjo na Gracarjevem turnu, ki si je nekaj let prej postavila dvorec Velika vas pri Krškem in s katero je Valvasor potrjeno imel stike (Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 258–259).

Dvorec Vrhovo pri Šentjerneju, kjer se je Janez Vajkard Valvasor leta 1687 drugič oženil, po njegovi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 42). Deset let po polihistorjevi smrti je Vrhovo kupil njegov poznejši zet Volf Sigmund pl. Dienersperg.

Vrhovo danes (foto B. Golec, marec 2014).

ali drugega pripadlo skupnim otrokom oziroma sorodnikom, če bi njuna zveza ostala brez potomstva, nevesta pa je dobila od Janeza Vajkarda še 1800 goldinarjev jutrne in 500 goldinarjev proste donacije.⁶⁶

Ana Maksimila se je rodila najpozneje poleti 1663, saj je njen oče Franc Erazem pl. Zetschker umrl jeseni 1662.⁶⁷ Tako ji je bilo ob poroki s polihistorjem vsaj 24 let, starostna razlika med zakoncema pa je znašala največ 22 let. Najbrž je bila podobne starosti kot njegova prva žena, morda nekaj let

⁶⁶ Poleg dogovora o delitvi premičnin – srebrnine, obleke in orožja – so v pogodbi za primer Valvasorjeve smrti določili tudi vdovščino: dokler se Ana Maksimila ne bi ponovno poročila, bi na leto prejela 400 goldinarjev rente in brez kakršnih koli obveznosti uživala hišo z vrtom v Ljubljani ali Novem mestu, za odpravo pa bi dobila kočijo z dvema konjema. Do popolnega izplačila ji tudi ne bi bilo treba odstopiti soprogove posesti in drugega imetja. Med desetimi sopodpisniki poročne pogodbe sta se znašla nevestina mati in brat Sigmund Viljem baron Zetschker, na Valvasorjevi strani pa srečamo tudi dva njegova svaka pl. Graffenwegerja, brata prve žene. Navzoča nista bila le kot povabljeni sorodnika in svata, temveč hkrati kot zaščitnika pravic polihistorjevih malih otrok iz prvega zakona.

⁶⁷ Starejše matične knjige župnije Boštanj ob Savi, kjer je bila Ana Maksimila najverjetneje krščena, so izgubljene (Umek, Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 34; Krampač, *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 12). Po sekundarnem viru sta se starša poročila leta 1640 (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 747), oče pa je umrl 18. novembra 1662 (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 263; ARS, AS 1073, I/44r, fol. 202v). Njegovo zapuščino so popisali šele spomladi 1663 (ARS, AS 309, šk. 128, fasc. LII, Z–8, 16. 4. 1663).

Grad Erkenštajn po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 166); danes ni za njim nobenih sledov.

Zetschkerjev grb v baronski diplomi z dne 14. decembra 1676 (ARS, AS 1064, št. 118)

starejša in potrjena manj kot pet let mlajša. Enako kot Valvasorjevo prvo soprogo so jo očitno klicali po prvem krstnem imenu Ana.⁶⁸ Skoraj brez dvoma je prišla na svet na očetovem gradu Erkenštajn (Novi grad v Jablanici) pri Boštanju ob Savi, kjer so Zetschkerji gospodarili od začetka stoletja,⁶⁹ kratek

⁶⁸ Verjeten dokaz, da jo je okolica poznala predvsem kot Ano, ponuja krstna matična knjiga duhovnije Krško, v kateri je 22. 4. 1696 vpisana kot botra »illustrissima Dna Anna N: Valuatorin« (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729).

⁶⁹ O lastnikih Erkenštajna: Kos, *Valvasor, kubarica Ana*, str. 26–33; Smole, *Graščine*, str. 324. – Zapuščinski inventar Franca Erazma pl. Zetschkerja »zum Erkhenstein vnd Waldegkh« je datiran zgolj na »Erkensteinu« (ARS, AS 309, šk. 128, fasc. LII, Z–8, 16. 4. 1663), kot se je ta grad imenoval prvotno, preden je v 17. stoletju nastal dvorec Gomila pri Kompolju (*Untererckenstein*), prav tako v lasti Zetschkerjev (o nastanku imen govori Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 415, 615). Pokojnikovo zapuščino so sicer inventarizirali tako na »Ober-« kot na »Untererckensteinu«, a tam le nekaj malega. V dvorcu Gomila (*Untererckenstein*) je živel njegov leta 1657 umrli brat Andrej Danijel, ki je posedoval »Guert Erkhenstein«, saj je inventar njegove zapuščine datiran na »Vndererckensteinu« (ARS, AS 309, šk. 128, fasc.

čas v drugem desetletju 17. stoletja pa tudi polihistorjev stric Adam Valvasor.⁷⁰ Otroštvo in mladost je preživljala vsaj na dveh, če ne treh dolenskih gradovih oziroma dvorcih, nazadnje na Vrhovem.⁷¹

Njen pedigre je bil sicer neprimerno boljši kot pri polihistorjevi prvi ženi Graffenwegerjevi, ni pa pričakovala tako velike dediščine. Kot bomo videli, je slednjo večidel prejela pozneje in Janezu Vajkardu ni mogla veliko pomagati pri reševanju gmotnih težav. Zetschkerji (tudi Tschetschker in Čecker), katerih redke zanesljive omembe segajo na Kranjskem v štirideseta leta 16. stoletja, niso nikoli sodili v elito deželnega plemstva. Kranjsko deželanstvo naj bi dobili sicer že leta 1515 ali 1519, od začetka 17. stoletja do izumrtja konec 18. stoletja pa je bilo njihovo tradicionalno posestno-bivanjsko okolje na kranjski strani Save med Radečami in Krškim.⁷² Trije člani rodbine, dva brata in bratranec polihistorjeve druge soproge, so dobili baronski naslov šele v njenih mladih letih, leta 1676.⁷³ Tako se Valvasorjeva nevesta enako kakor polihistor ni rodila kot baronica in to po vseh pravilih tudi nikoli ni bila, saj baronstva ni mogla preprosto podedovati po bratih, se je pa tedaj in pozneje štela za rojeno baronico.⁷⁴

V Valvasorjevem drugem zakonu, ki je trajal dobrih šest let, so prišli na svet najmanj **trije otroci**, poleg teh pa morda še kateri, a je moral že zgodaj umreti.⁷⁵ Še nedavno tega sta bila znana le dva,⁷⁶

LII, Z-7, 16. 8. 1657). – V kranjski imenjski knjigi 1619–1662 so podatki o Zetschkerjih zelo pomanjkljivi; z imenom je naveden le Mihael z Griča, sicer pa sumarno, brez vsakršnih drugih podatkov dediči Kristofa Zetschkerja (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 93). V naslednji knjigi 1662–1756 je posest že razdeljena med sorodnike, tako da se ime Franca Erazma pojavi le na posesti Erkenštajn, ki je bila šele poznega leta 1682 v enakih deležih prepisana na njegova sinova Sigmunda Viljema in Janeza Herbarda (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 119).

⁷⁰ Golec, *Valvasorji*, str. 100.

⁷¹ Njena ovdovela mati Marija Sidonija je v šestdesetih letih kupila dvorec Novi dvor pri Radečah in ga leta 1674, ko je že bila omožena s pl. Wernegkom, prodala sinu Sigmundu Viljemu (Kos, *Valvasor, kubarica Ana*, str. 34; Smole, *Graščine*, str. 321). V kranjski imenjski knjigi je kot lastnica vpisana od leta 1665 do izročitve (!) sinu leta 1676 (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 119v).

⁷² Podrobno o Zetschkerjih: Kos, *Valvasor, kubarica Ana*, str. 13–42; Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 277–295. Gl. tudi: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 262–264.

⁷³ V barone s predikatom »auf Weinbüchl, Erckenstein und Weixelstein« so bili 14. decembra 1676 povzdignjeni brata Sigmund Viljem in Janez Herbard ter bratranec Franc Engelbert Zetschker (ARS, AS 1064, št. 118, Zetschker, 14. 12. 1676; prim. Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 269).

⁷⁴ V poročni pogodbi zakoncev Valvasor 20. julija 1687 je oče Ane Maksimile naveden kot pokojni baron (!), mati pa kot rojena grofica (po objavi: Kaspert, *Ženitni dogovor*, str. 187; Radics, *Johann Weikbard*, str. 307). Za polihistorjevega življenja je kot rojena baronica Zetschker izpričana dvakrat: Valvasor jo je kot takšno navedel leta 1689 v svoji zadolžnici, sama pa se je tako podpisala v pripisu k istemu dokumentu tri leta pozneje (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, brez signature, 9. 2. 1689 in 8. 10. 1692; objava faksimila: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 97–99). Tudi pozneje se je v dokumentih pojavljala z baronskim predikatom ob dekliškem priimku, o čemer pričajo regesti v zapuščinskem inventarju njenega drugega moža Janeza Herbarda pl. Buseta (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-81, 11. 7. 1724, pag. 19–20/Nr. 8, 20–21/Nr. 9, 24–25/Nr. 16, 30/Nr. 29, 31/Nr. 30, 42–43/Nr. 54, 43/Nr. 55, 59/Nr. 87).

⁷⁵ Kot zmotna se je pokazala trditev, da se je v tem polihistorjevem zakonu rodila zgodaj umrla deklica brez znanega imena. Ko je Radics leta 1895 objavil vpis smrti Valvasorjeve hčerke v šmarsko mrliško matico, iz neznanega razloga ni poznal letnice, ampak samo datum smrti ali pokopa 28. januar (Radics, *Valvasor-Studien I*, str. 1426). Zapisal je, da je hči morala umreti po letu 1689, sicer bi jo Valvasor navedel na svojem rodovniku. Ker vpisa njene smrti po tem letu v ohranjeni mrliški matici ni (vanjo sicer skoraj niso vpisovali več kot desetletje, od 1687 do 1697), sem leta 2007 tudi sam izrazil prepričanje, da je šlo za polihistorjevega otroka iz drugega zakona z Ano Maksimilo Zetschker, rojenega med letoma 1689 in 1692 (Golec, *Neznano in presenetljivo*, str. 314). Medtem se je pokazalo, da je vpis precej starejši, iz leta 1682 (NŠAL, *ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710*, s. p., 28. 1. 1682). Deklica se torej ni rodila v Valvasorjevem drugem zakonu, temveč v prvem. Število njegovih otrok se s tem ni spremenilo, le da jih iz prvega zakona namesto devet poznamo deset, iz drugega pa ne štiri, temveč samo tri. Prim. Golec, *Epilog k Valvasorjevemu baronstvu*, str. 38. Gl. tudi op. 61.

⁷⁶ Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 267–268.

in sicer *Katarina Frančiška* (* 28. aprila 1688), ki se je rodila še pred izidom *Slave* in je tako edina navedena na Valvasorjevem rodovnem deblu,⁷⁷ ter najmlajši *Franc Engelbert*, krščen 15. aprila 1693 že v Krškem,⁷⁸ kjer je družina živela nazadnje. Pozabljena pa je ostala *Regina Konstancija* (* 1689–92),⁷⁹ rojena med njima in v genealoškem pogledu nesporno najpomembnejši polihistorjev otrok, saj je edina imela tudi vnuke in razvejeno potomstvo vse do današnjih dni.

Drugače kot Valvasorjev oče Jernej in polbrat Karel se je Janez Vajkard zelo malo udeleževal v **javnem življenju dežele**. Ob obilici drugega dela preprosto ni imel ne časa ne volje, da bi se udeleževal včasih precej dolgovernih zasedanj deželnega zbora, sedel v stanovskih odborih ali deloval kot prisednik ograjnega sodišča. Na deželnih zborih ga srečujemo le slabi dve leti med letoma 1672 in 1674, potem pa izjemoma še enkrat leta 1687, ko je šlo za pomembno zadevo z zelo visoko udeležbo deželanov.⁸⁰ Če se je že kje videl v »službi deželi«, je bila to vojaška obveznost, ki ni prinašala samo zadovoljstva, ampak tudi gmotno korist. Potem ko je že leta 1671 prav kmalu po vrnitvi na Kranjsko postal pripadnik deželne konjenice z dvema oklepnima konjema,⁸¹ so ga stanovi leta 1680 imenovali na mesto stotnika pešcev Spodnje ali Dolenjske četrti, kar je ostal do smrti trinajst let pozneje.⁸² V deželni konjenici, ki se je zbirala vsaj občasno,⁸³ je polihistor lahko sproščal svojega vojaškega duha,

⁷⁷ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁷⁸ NŠAL, *ŽA Krško*, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 15. 4. 1693. – Tudi temu Valvasorjevemu otroku sta šla za krstna botra dva sorodnika: Janez Jurij pl. Wernegk (napačno naveden kot baron), očim njegove matere z Vrhovega pri Šentjerneju, in Marija Barbara, žena materinega bratranca Franca Engelberta barona Zetschkerja, graščaka v Gomili pri Boštanju.

⁷⁹ Ker ne vemo, koliko je bila stara ob smrti leta 1755, ni mogoče izračunati, kdaj je prišla na svet. A tega očitno ni vedela niti sama, sicer na njenem portretu ne bi bila napačna letnica (rojstva) 1688 (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 906; reprodukcija portreta je objavljena v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 89, št. 27). Vsekakor se je rodila še v času bivanja staršev na Bogenšperku, a kot večina sorojencev ni vpisana v šmarsko krstno matico (NŠAL, *ŽA Šmartno pri Litiji*, Matične knjige, R 1689–1703). Glede na rojstvo sestre Katarine Frančiške 28. aprila 1688 bi lahko najboljši zgodaj prišla na svet v začetku leta 1689, glede na krst brata Franca Engelberta 15. aprila 1693 pa najpozneje sredi leta 1692. Dejansko je luč sveta v najboljšem primeru zagledala v drugi polovici leta 1689, potem ko je že izšla *Slava*, saj je na rodovnem deblu v IX. knjigi ni. Če bi bila Regina Konstancija dvojčica Katarine Frančiške in bi njeno ime v rodovniku izostalo zaradi tiskarske pomote, Valvasor tega najbrž ne bi prezrl. Ime Regine Konstancije bi se znašlo med popravki tiskarskih napak na koncu III. ali IV. dela *Slave*, in to tem prej, ker je na koncu XI. knjige (Valvasor, *Die Ehre XI*, s. p., za str. 730) več popravkov napak z dveh strani v IX. knjigi (str. 110 in 111), ki neposredno sledita rodovniku (str. 109). Prav tako bi ga dodal, če bi hči prišla na svet med samim tiskom sredi leta 1689. Po drugi strani je Janez Vajkard na rodovniku prezrl več manjših napak, a so vse zelo nepomembne v primerjavi s to, da bi bila ena oseba, njegova lastna hči, pomotoma izpuščena: njegova sestra Ana Katarina je na ta način verjetno postala *Regina*, Maksimilijan Anton je naveden kot *Marx Antoni* namesto kot *Max Antoni*; Franc Jožef pa kot *Jobst* namesto *Josef*.

⁸⁰ Deželnozbornih zasedanj se je udeležil nekajkrat od 6. februarja 1672 do 15. januarja 1674 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 898, sejni zapisniki 24, 1665–1674, fol. 311v, 314, 366, 372v; šk. 900, sejni zapisniki 26, 1671–1677, fol. 57v, 59v, 60v, 63v, 76v, 103v, 151v). – Nato naletimo v stanovskih klopeh nanj le še 30. junija 1687. Tega dne je sodeloval pri treh glasovanjih, od katerih je najpomembnejše zadevalo pritožbe cesarju zoper deželnega upravnika Jurija Sigmunda grofa Gallenberga. Ta zadeva, ki se je za Gallenberga končala ugodno, je bila očitno tudi razlog, da se je polihistor izjemoma pojavil na deželnem zboru. Gl. tudi op. 142.

⁸¹ Gl. op. 24.

⁸² Njegova kandidatura za stotnika pešcev v deželni četrti Kras in Pivka (Notranja četrt) je bila 3. junija 1679 zavržena in izbran drug prosilec (ARS, AS 2, I. reg., šk. 895, sejni zapisniki 21, 1654–1673, fol. 366; šk. 903, sejni zapisniki 29, 1677–1682, fol. 193). Na izpraznjeno mesto stotnika pešcev Spodnje četrti je bil imenovan 19. septembra 1680 (prav tam, šk. 909, sejni zapisniki 35, 1680–1730, fol. 56–56v; prim. Reisp, *Novejša spoznanja*, str. 15–16). V tej funkciji ga naslavlja tudi inventar njegove zapuščine v Krškem z začetka leta 1694 (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 1), 23. novembra 1693 pa so stanovi obravnavali prošnjo Franca Bernarda barona Tauffererja za zasedbo izpraznjene Valvasorjevega stotniškega mesta (ARS, AS 2, I. reg., šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 404v).

⁸³ Za nepoučene tuje bralce je Valvasor v *Slavi* kratko razložil sistem t. i. imenjskih konj. Plemiči so prihajali na zbor z enim, dvema ali tremi za orožje izurjenimi slugami (Valvasor, *Die Ehre XV*, str. 523). Prim. tudi Simoniti, Janez

stotniški položaj v »kmečki vojski« pa je bil zanj bolj apanaža, saj je prišlo do sklica pešcev le enkrat, leta 1683 med turškim obleganjem Dunaja. V funkciji stotnika je Valvasor opravil svoj zadnji vojni pohod, ko je moral sredi omenjenega leta za tri mesece prekiniti z delom in povesti 400 kranjskih pešcev v obrambo štajerske vzhodne meje. V Fürstenfeldu je zadnjič doživel tudi oborožen spopad, in sicer z Batthyányjevimi ogrskimi uporniki.⁸⁴

O polihistorjevem **znanstvenem in publicističnem delu** bomo spregovorili zgolj v glavnih potezah, ne da bi se ustavljali ob vrednotenju, posebej pa bomo opozorili na nekatera novejša spoznanja. Še pred vrnitvijo z mladostnih potovanj naj bi dal leta 1671 brez navedbe svojega imena v Bambergu natisniti neko knjižico, ki jo je prevedel iz francoščine v nemščino in o kateri je edini vir Erasmus Francisci v *Slavi*.⁸⁵ Tudi prvih pet let in pol Valvasorjevega bivanja na Bogenšperku (1672–1678) – do ustanovitve grafičnega zavoda – je v tem pogledu slabo dokumentiranih, podobno kot zadnja štiri leta njegovega življenja (1689–1693), po izidu *Slave vojvodine Kranjske*. Glede na (varljivi) molk razpoložljivih virov se zdi, kot da bi se prva leta po poroki bolj posvečal gospodarstvu in družini. Sprva je, kot smo videli, še našel čas za zasedanja deželnega zbora, sicer pa se je že tedaj ukvarjal z raziskovanji, potoval po deželi in tudi zunaj nje⁸⁶ ter nedvomno kopičil svojo knjižnico in grafično zbirko. O zadnjem sicer nimamo neposrednih pričevanj, govorijo pa temu v prid najeta posojila, ki jih bomo srečali v nadaljevanju. V drugi polovici sedemdesetih letih je na Bogenšperku gostil mladega Hrvata iz Senja Pavla Ritterja (poznejšega Vitezovića), s katerim je ostal v dolgoletnih prijateljskih stikih,⁸⁷ v čas pred letom 1679 potrjeno spada izdelava načrta za gradnjo karavanškega predora pod Ljubeljem,⁸⁸ bržčas pa že v sedemdeseta leta tudi razvijanje metalurškega postopka, ki je dosegel vrhunec v Marijinem spomeniku, ulitem iz medi in bakra konec leta 1681 in postavljenem naslednje leto na trgu pred jezuitskim kolegijem v Ljubljani.⁸⁹ Lahko da je v tem času nastal tudi kateri od treh Valvasorjevih nikoli objavljenih rokopisov, ki jih poznamo le po naslovih.⁹⁰

Prvo dokumentirano prelomnico v polihistorjevem znanstveno-publicističnem delu predstavlja leto 1678. Na velikonočni torek, 12. aprila, je na Bogenšperku začel z delom njegov grafični zavod,

Vajkard Valvasor, str. 103 sl.

⁸⁴ O Valvasorjevem neposrednem bojnem delovanju leta 1683 je edino znano pričevanje *Slava* (Valvasor, *Die Ehre XV*, str. 604–605), sicer pa po virih precej bolje poznamo pohod in vrnitev na Kranjsko (Radics, *Johann Weikhard*, str. 185–193; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 164–168; Simoniti, Janez Vajkard Valvasor, str. 105–108).

⁸⁵ Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 368; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 82, 87.

⁸⁶ Na nekaj mestih v *Slavi* omenja zanimive pojave in dogodke, ki jim je bil nekako od leta 1673 dalje priča na različnih koncih Kranjske (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 144). Edina znana pot na tuje v sedemdesetih letih je obisk Benetk leta 1678 ali 1679, po navedbi v *Slavi* »pred desetimi leti« (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 93; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 154).

⁸⁷ Valvasor, *Die Ehre XII*, str. 90; Klaić, *Život i djela*, str. 17–33; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 113–114.

⁸⁸ O načrtu še vedno ni znanega nič drugega kot to, kar je Valvasor izpričal sam; pričakovane podpore od cesarja naj ne bi dobil, ker je tedaj (leta 1679) na Dunaju izbruhnila kuga (Valvasor, *Die Ehre II*, str. 170; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 157–159).

⁸⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 689; isti, *Die Ehre III*, str. 429; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 159–161. O tem natančno: Lubej, Marijin steber, str. 60–63.

⁹⁰ Kot poroča Erasmus Francisci na koncu VI. knjige *Slave vojvodine Kranjske*, je imel Valvasor v rokopisu eno umetnostno delo in dve naravoslovni razpravi; ena od zadnjih dveh, namenjena objavi, je ob izidu *Slave* še nastajala (Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 369). Obe navaja Dolničar (zvezke razprave *Luminis naturae* sicer ločeno kot tri naslove) na koncu Valvasorjeve kratke biobibliografije z letnico 1715, vendar ju je zelo verjetno poznal samo iz opisa v *Slavi*, saj ne prinaša nobenih drugih podatkov kot tistih, s katerimi je postregel že Francisci (Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 222). Rokopisi zaradi Valvasorjevega finančnega poloma niso doživeli predvidenega natisa in jih danes ni v evidenci (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 265–266). Ni izključeno, da je eno od pogrešanih rokopisnih del kupil leta 1696 iz Valvasorjeve zapuščine Vid grof Strassoldo (Golec, *Epilog k Valvasorjevemu baronstvu*, str. 46).

Valvasorjev Marijin spomenik pred cerkvijo sv. Jakoba v Ljubljani (foto M. Zaplatil, september 2016).

bakrotiskarska delavnica,⁹¹ v kateri je bilo v naslednjih štirih letih (1679–1682) natisnjenih sedem in izdanih šest knjižnih del (sedmo je uradno izšlo leta 1682 pri Mayrju v Salzburgu), njihove posamezne dele pa so tiskali v Mayrjevi tiskarni v Ljubljani. Da bi lahko izdajal umetnostna in topografska dela, je Valvasor zbral okoli sebe risarje in bakrorezce iz vrst tujih in domačih mojstrov ter jih vzdrževal na lastne stroške, različno dolgo in nikoli vseh hkrati. Še pred »uradnim odprtjem«⁹² grafične delavnice sta tu bivala omenjeni *Pavao Ritter-Vitezović* (1652–1713) in *Justus van der Nypoort* (1645/49 – ne pred 1699). Ta izkušeni in nadarjeni nizozemski grafik iz Utrechta je na terenu narisal glavnino skicnih predlog za *Topografijo Kranjske* (1679) in manjši del za *Topografijo Koroške* (1681). Vse so še nedolgo tega kot notorično dejstvo pripisovali polihistorjevi roki, v resnici pa Valvasor ni premogel takšnega

⁹¹ Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 368; *Die Ehre XI*, str. 620; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 109. – Interpretacijo Franciscijevih in Valvasorjevih besed o začetkih delavnice gl. v: Golec, Valvasorjevi bogenšperški sodelavci, str. 47.

risarskega znanja.⁹² Med prvimi sodelavci delavnice je bil tudi bakrorezec *Peter Mungerstorff* († ne pred 1681), »odlični in zelo učeni gospod«, za katerega zdaj vemo, da je prihajal iz Kölna,⁹³ tako kot se je dokončno potrdilo, da je iz nemškega prostora, in sicer iz bavarskega Degendorfa, izvirala Valvasorjev vodilni bakrorezec *Andrej (Andreas) Trost* (1652–1708). Kot edini polihistorjev bogenšperški sodelavec je Trost sodeloval pri vseh njegovih izdajah (1679–1689), z družino pa prebival na Bogenšperku še tja do srede osemdesetih let.⁹⁴ V Valvasorjevi delavnici sta se izobrazila tudi dva mlada domačina iz Šmartna, bakrorezec *Matija Greischer (Grajžar)* (1659–1697), pozneje uveljavljen v tujini, in slikar *Jernej Ramschissl* (1664–1711).⁹⁵ Samo občasno se je na Bogenšperku zadrževal slikar in risar *Janez Koch* (1640/45 ali ok. 1650–1715) iz Novega mesta, kamor mu je Valvasor pošiljal naročila za risbe, predloge za bakroreze.⁹⁶ Vrata polihistorjevega doma so bila odprta tudi raznim drugim tujim umetnikom in mojstrom, med katerimi gre posebej omeniti skrivnostnega slikarja *Almanacha*.⁹⁷

Na Bogenšperku so na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta leta zagledala luč sveta štiri topografska dela in dve oziroma tri umetnostna. Kot prvo je Valvasor leta 1679 v duhu dobe izdal skromno *Pasijonsko knjižico (Dominicae passionis icones)* s 16 prizori iz Kristusovega trpljenja, ki ji gre po umetnostni kvaliteti najvišje mesto. V istem letu je izšlo dvoje topografskih del: *Topografija sodobne vojvodine Kranjske (Topographia Ducatus Carnoliae modernae)*, album 320 bakrorezov mest, trgov, samostanov in gradov, in izbor 28 podob z naslovom *Topografija lamberskih gradov (Topographia arcium Lambergianarum)*. Letnico izdaje 1680 ima druga umetnostna izdaja *Ovidijeve metamorfoze (Ovidii Metamorphoseos icones)* s 96 bakroreznimi upodobitvami izbranih prizorov iz znamenite stvaritve antičnega pesnika, opremljenimi z latinsko razlago in nemškimi verzi. Po zgledu kranjske topografije je nato leta 1681 izšla še *Topografija sodobne nadvojvodine Koroške (Topographia Archiducatus Carinthiae modernae)*, album 223 bakrorezov koroških krajev in gradov, na katero se navezuje istega leta izdani izbor 26 ponatisnjenih bakrorezov *Topografija salzburške Koroške (Topographia Carinthiae Salisburgensis)*, podoben topografiji lamberskih gradov. Zadnja Valvasorjeva umetnostna izdaja: *Prizorišče človeške*

⁹² Nypoorta je še Reisp (1983) uvrščal med Valvasorjeve »nesodelavce« (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 111). Njegovo življenje in delo je v zadnjem času temeljito obdelal Uroš Lubej (Lubej, Geneza dveh Nypoortovih slik; isti, *Justus van der Nypoort*); med drugim se je izkazalo, da je bil Nizozemec celo generacijo mlajši, poročil se je z Ljubljankinjo in skupaj z mlado družino živel na Bogenšperku. O Nypoortu kot avtorju predlog za grafike gl. Lubej, *Justus van der Nypoort*, str. 93–117. – Novejše raziskave so postavile na glavo še eno zakoreninjeno predstavo, in sicer o identiteti Johanna Wirixea, risarja podob v Valvasorjevem prvem bogenšperškem delu, *Pasijonski knjižici* iz leta 1679, ki jih je v baker vrezal Andrej Trost. Wirix je bil v resnici bistveno starejši Jan ali Johann Wierix, ki nikoli ni videl Bogenšperka, Trost pa je za predlogo vzel njegovo pasijonsko serijo (Murovec, *Die Zeichnungen*, str. 244–245). Tako sta Nizozemec Justus van der Nypoort in Flamec Johann (Jan) Wierix na neki način zamenjala vlogi, ki so jima ju pripisovali v zvezi s kranjskim polihistorjem. Nypoort je iz Valvasorjevega »nesodelavca« postal eden njegovih ključnih sodelavcev, pionir bogenšperške grafične delavnice, za Wirixea – Wierixa pa se je pokazalo, da ni bil niti polihistorjev sodobnik. Golec, Valvasorjevi bogenšperški sodelavci, str. 46–47.

⁹³ Njegov izvor in navedeno oznako je v šmarnski krstni matici razkrilo botrstvo skupaj z Valvasorjevo soprogo Ano Rozino. O njem: Golec, Valvasorjevi bogenšperški sodelavci, str. 48–49.

⁹⁴ Prav tam, str. 49–59. – Trost se je leta 1680, že po rojstvu nezakonskega otroka, oženil z otrokovo materjo, hčerko sosednjega graščaka Vizjaka iz dvorca Sela pri Šmartnem.

⁹⁵ Prav tam, str. 65–82.

⁹⁶ Prav tam, str. 82–87.

⁹⁷ O Almanachovem vsaj kratkotrajnem bivanju na Bogenšperku priča njegova signirana, nedatirana perorisba Bogenšperka (Stelè, Valvasorjev krog, str. 28). O Almanachu gl. zlasti zbornik: Murovec et al. (ur.), *Almanach in slikarstvo*. – Sporadično se pojavljajo v Valvasorjevih delih še druga imena, grafična zbirka pa kaže na neko povezavo z Nizozemci (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 111). – Sklepati je, da je od samega začetka bogenšperške bakrotiskarske delavnice deloval v njej tudi mizar *Mihael (Michael) Stangl*, morda skrit za monogramistom MS, sicer pa v letih 1679 in 1681 izpričan v Šmartnem pri Litiji kot krstni boter (Golec, Valvasorjevi bogenšperški sodelavci, str. 62–65).

Greischerjev portret Janeza Vajkarda Valvasorja v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), nastal med letoma 1686 in 1688 (Valvasor, *Die Ehre I*, s. p.).

smrti v *treh delih* (*Theatrum mortis humanae tripartitum*) z obsegom 262 strani in 120 bakroreznimi slikami je nastajala tri leta. Bakrorezi so bili natisnjeni na Bogenšperku, kjer je datirano tudi posvetilo, latinsko-nemško besedilo so tiskali v Mayrjevi tiskarni v Ljubljani, uradno pa je izšla z letnico 1682 v Salzburgu pri Janezu Krstniku Mayrju.⁹⁸

Sredi največjega razmaha bogenšperškega grafičnega zavoda je v Valvasorjevih načrtih nastal pomemben preobrat, na katerega je v znatni meri vplivalo sodelovanje in prijateljstvo s teologom in polihistorjem, generacijo starejšim ljubljanskim rojakom *Janezom Ludvikom Schönlebnom* (1618–1681), čigar življenjska pot se je prav tedaj iztekla.⁹⁹ Najzgodnejše pričevanje o polihistorjevih spremenjenih in razširjenih študijskih in delovnih načrtih je tiskana okrožnica z datumom 23. februar 1680, ki jo

⁹⁸ O Valvasorjevih delih iz tega časa in njihovih ponatisih gl. zlasti Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 118–137; isti, Valvasor Janez Vajkard, str. 347–349.

⁹⁹ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 143.

Edini znani izvod Valvasorjeve tiskane okrožnice iz leta 1680, odkrit leta 2016 med nerazvrščenim gradivom Arhiva Republike Slovenije.

je Valvasor razposlal po celotnem Kranjskem, in sicer vsem duhovnim in svetnim lastnikom ustanov, samostanov, gospostev, gradov in dvorcev ter mestom, trgov in drugim. Naslovnikom je pojasnil, da se je k podobam gospostev in krajev v *Topografiji Kranjske* (1679) odločil dodati zgodovinske opise in takšno delo tudi natisniti. Poziv, naj mu do jurjevega, torej v dveh mesecih, pošljejo opise svojih posestev, zgodovinske podatke in obvestila o vsakršnih znamenitostih in zanimivostih, je skoraj v celoti naletel na gluha ušesa, tako kot tudi njegove poznejše ustne in pisne prošnje posameznikom.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Prav tam, str. 155–156. – Edini doslej znani izvod Valvasorjeve okrožnice, natisnjene na polovici pole, je bil leta 1825 shranjen v Erbergovem arhivu v Dolu pri Ljubljani, pozneje pa je prišel iz evidence, tako da smo vsebino okrožnice

V naslednjih letih je v Valvasorju kljub razočaranju nad mlačnim odzivom rojakov dozorevala zamisel o vsestranskem opisu domače dežele z besedo in sliko, ki bo dobila končni naslov *Slava vojvodine Kranjske*. V povezavi s tem je odpadel načrt nadaljevati Schönlebnovo delo *Carniolia antiqua et nova* (1681) s prevodom prvega in edinega zvezka iz latinščine v nemščino in z lastnim prikazom sodobne Kranjske v drugem zvezku. Z razširitvijo načrtov so se za Valvasorja začela leta še intenzivnejšega študija in terenskega dela. Zaradi pogostih opravkov v Ljubljani, kjer je študiral zlasti v arhivu kranjskih deželnihih stanov, je v deželni prestolnici leta 1681 kupil hišo.¹⁰¹ Nato je za dosego svojih ambicioznih ciljev po dolgem in počez ponovno prekržaril vso Kranjsko, največ v letih 1684 in 1685.¹⁰²

Osemdeseta leta 17. stoletja, Valvasorjevo najplodovitejše obdobje, je torej ob raznovrstnem drugem delu najbolj zaznamovalo delo s *Slavo vojvodine Kranjske*, neuresničeni pa so ostali njegovi načrti o izdelavi velikih zemljevidov.¹⁰³ Ključni osebi teh let, korektorja in izdajatelja svojega najpomembnejšega dela, je poiskal v daljnem Nürnbergu. Odločitvi za to svetovljansko svobodno državno mesto je med drugim botrovala potreba po sodelovanju s tam živečim korektorjem *Erasmusom Franciscijem* (1627–1694) iz Lübecka, s pravim imenom *von Finx*, ki mu je Valvasor zaupal več kot le jezikovno podobo *Slave* in mu prepustil obdelavo starejše zgodovine, o natisu pa se je dogovoril z znanim knjigarnarjem in založnikom *Wolfgangom Moritzem Endterjem* (1653–1723). Ni izključeno, da se je z obema seznanil že leta 1682 ali 1683, ko se je mudil v Nürnbergu, vsekakor pa v letu 1685, ko se je z njima pogodil o projektu in s Franciscijem naredil načrt za celotno vsebinsko ureditev *Slave*. Sodelovanje je odtlej vse do konca potekalo na daljavo.¹⁰⁴ Pri ilustrativnem delu sta bila glavna Valvasorjeva sodelavca Janez Koch in Andrej Trost, od nekdanjih sodelavcev bogenšperške grafične delavnice pa poleg njiju še Matija Greischer, tedaj bakrorezec na Dunaju, ki je izdelal tudi edini polihistorjev sodobni portret. Več kot polovica podob v *Slavi* je bila sicer objavljenih že v topografskem albumu Kranjske iz leta 1679.¹⁰⁵

Vzporedno z dolgotrajnim nastajanjem *Slave* so tekale druge raziskave in projekti. Sam ali ob pomoči drugih se je Valvasor mudil z urejanjem svoje bogate grafične zbirke okoli 8000 listov, ki jo je dal tematsko urejeno vezati v 18 knjig z letnico 1685.¹⁰⁶ Nato je na Bogenšperku v letih 1687–88 nastala

poznali samo iz dveh ne povsem avtentičnih prepisov (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 155, 312, op. 28). Leta 2016 je bil isti ali drug izvod odkrit med nerazvrščenim gradivom v Arhivu Republike Slovenije, v mapi z naslovom »Slovenica – neurejeno«. Predvidoma bo uvrščen v Zbirko Kranjskega deželnege muzeja (ARS, AS 2136).

¹⁰¹ Prav tam, str. 156–157. Natančneje o hiši gl. v nadaljevanju.

¹⁰² V *Slavi* je največ časovno opredeljenih tovrstnih podatkov iz let 1684 in 1685 (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 146–148).

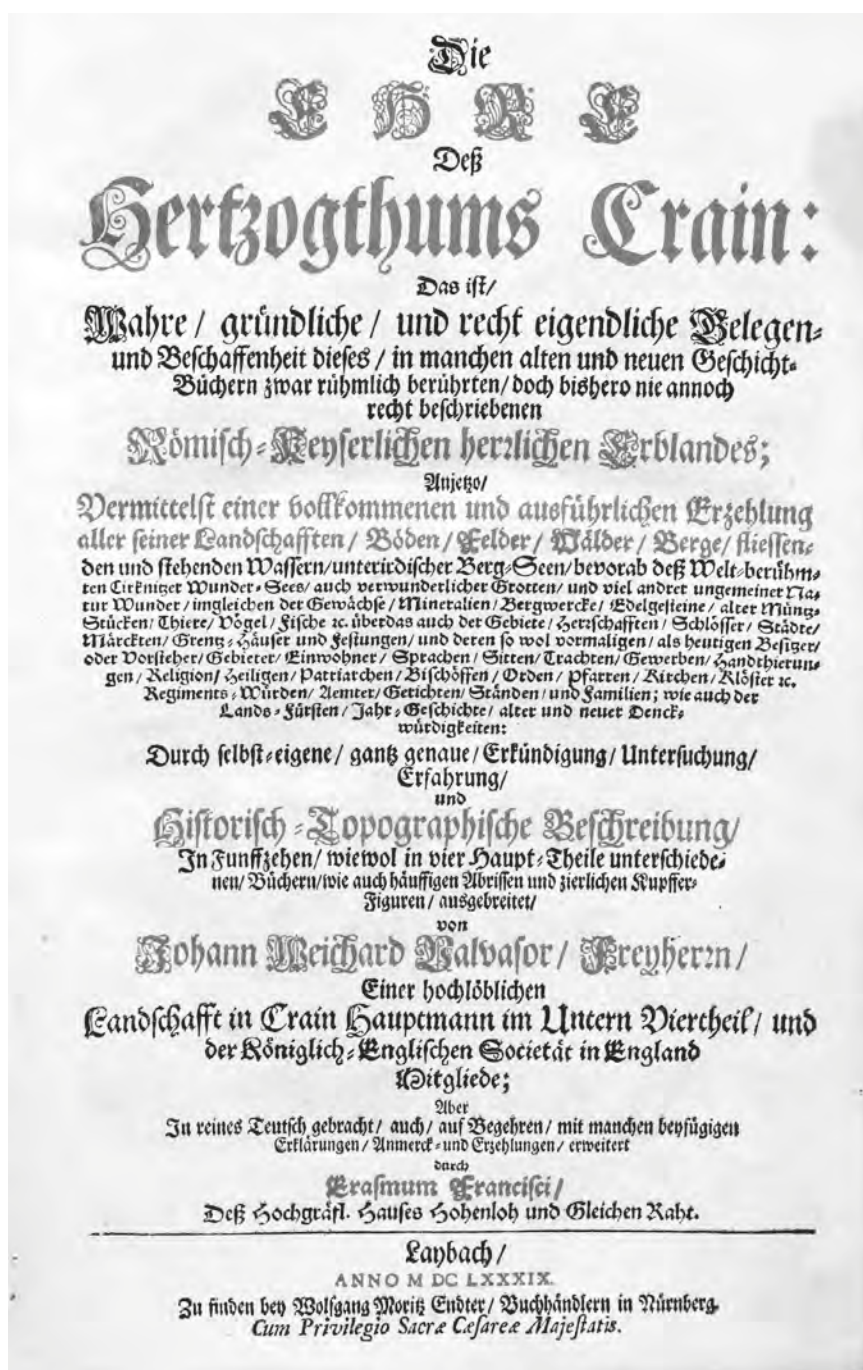
¹⁰³ Po Franciscijevih navedbah v *Slavi* naj bi Valvasor na Bogenšperku izdal tri zemljevide: Kranjske (1684), Hrvaške (1685) in Koroške (1685), zadnjega brez imena avtorja (Valvasor, *Die Ebre VI*, str. 369), toda ti kot samostojne publikacije danes niso znani. Reisp je sklepal, da je šlo verjetno za karte manjšega formata, najbrž enake tistim, ki so izšle v Schönlebnovi *Carniolii* (1681), v *Popolni topografiji Koroške* (1688) in v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689). Valvasor je res nameraval izdelati geografsko karto Kranjske v velikem merilu, vendar je ni utegnil izgotoviti (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 136–137; isti, Valvasor Janez Vajkard, str. 348). Kranjski deželni stanovi so leta 1680 sklenili, da sprejmejo njegove male zemljevide, glede večjih pa bodo še razmislili (ARS, AS 2, I. reg., šk. 904, sejni zapisniki 30, 1678–1685, fol. 164v; prim. Lubej, Marijin steber, str. 60). Iz lapidarnih navedb v zapisnikih koroških deželnihih stanov izvemo tudi za njegovo ponudbo stanovom, da bi izdelal nov zemljevid Koroške, vendar stanovi predloga niso sprejeli (KLA, KLA 456, A–117 St (1683), fol. 77, 104v).

¹⁰⁴ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 168–170. – Valvasor omenja pogovor v Nürnbergu z neimenovanim dobrim prijateljem pred šestimi leti, torej leta 1682 ali 1683 (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 93), ko pa govori o svojem potovanju po Nemškem leta 1685, Nürnbergu ne navaja (*Die Ebre III*, str. 415). – O Francisciju gl. zlasti Žvanut, Veliki mali svet, str. 182–188. O vlogi Nürnbergu v Valvasorjevem času gl. prav tam, str. 174–182.

¹⁰⁵ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 195, 196, 212, 221, 227, 229, 231, 232, 239, 243, 245, 247, 249, 251; isti, Valvasor Janez Vajkard, str. 351.

¹⁰⁶ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 103–104. – Faksimilna izdaja grafične zbirke brez enega izgubljenega zvezka: Gostiša (ur.), *Iconothea Valvasoriana*. Zvezki imajo v tiskanem naslovu letnico 1685, toda redakcijsko delo se glede na ugotovljeni

Naslovnica
Valvasorjeve
monumentalne *Slave*
vojvodine Kranjske,
natisnjene leta 1689 v
Nürnbergu.

obsežna grbovna knjiga, h kateri je kot slikarja pritegnil domačina Jerneja Ramschissla.¹⁰⁷ Od naravnih pojavov se je najbolj posvečal presihajočemu Cerknškemu jezeru,¹⁰⁸ kar je Janezu Vajkardu slednjic

čas nastanka nekaterih bakrorezov ni moglo končati pred jesenjo 1687 (Golec, Valvasorjevi bogenšperški sodelavci, str. 59).

¹⁰⁷ Faksimilna izdaja: Valvasor, *Opus insignium*. – Ramschissl in čas nastanka sta navedena v naslovu knjige.

¹⁰⁸ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 148.

prineslo tudi članstvo v londonski Kraljevi družbi (*Royal Society*), najstarejši angleški znanstveni akademiji. Z Družbo je navezal pisne stike konec leta 1685, za člana pa so ga izvolili 14. decembra 1687, ko je znameniti astronom Edmond Halley izvedel poskus, s katerim je po Valvasorjevem opisu prikazal izpraznitev in polnjenje jezera. Ker so se pisni stiki med Londonom in kranjskim polihistorjem že pred tem pretrgali in se kljub poskusom niso več vzpostavili, Janez Vajkard Valvasor najbrž sploh nikoli ni izvedel za datum svojega sprejema v akademijo, se je pa zmotno celo prezgodaj štel za njenega člana. Članstvo v Kraljevi družbi je bilo sicer edino uradno priznanje za njegovo raziskovalno delo, ki ga je doživel; s tem se je tudi formalno uvrstil med evropsko intelektualno elito svojega časa.¹⁰⁹ Zanimivo je dejstvo, da ga ne najdemo med člani t. i. Dizmove družbe, leta 1688 v Ljubljani ustanovljene družbe, namenjene plemičem, izobražencem in ljubiteljem lepih umetnosti, katere člani so pozneje postali tudi trije Valvasorji.¹¹⁰ Glede na nizko formalno izobrazbo pa niti ne bi sodil med ustanovitelje ljubljanske Akademije delavnih (*Academia operosorum*), katere (neformalni) začetki segajo v resnici v januar 1693, osem ali devet mesecev pred njegovo smrtjo, in ne šele v konec istega leta, ko je bil že pokojni.¹¹¹

Leta 1688, ko je bilo delo s *Slavo* v polnem teku, je kranjski polihistor pri Endterju v Nürnbergu izdal »njeno predhodnico«, *Popolno topografijo stare in sodobne nadvojvodine Koroške (Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa)*. Šlo je za delo podobnega formata, kot je *Slava*, vendar še po prvotnem načrtu o izdajanju literarnih topografij in prvič s Franciscijem kot sodelavcem. Podobam iz albuma *Topografija Koroške* (1681) je avtor dodal štiri, tako da je upodobitev krajev 227, vrednost besedila pa ni tolikšna kot pri *Slavi*, saj je Valvasor le redko črpal iz originalnih dokumentov in rokopisov. Delo je tudi neprimerno manj obsežno, poleg nepaginiranega uvoda ima 264 listov.¹¹²

V naslednjem letu (1689) so v časovnih razmikih končno zagledali luč sveta še vsi štirje zvezki *Slave vojvodine Kranjske (Die Ehre des Hertzogthums Crain)*, Valvasorjevega najpomembnejšega, življenjskega dosežka. Monumentalno delo v 15 knjigah, ki obsegajo skupaj 3532 strani s 24 prilogami in 528 ilustracijami med besedilom, ne potrebuje posebne predstavitve. Za razliko od prejšnjih topografsko-zgodovinskih del so v izrazitem ospredju besedila; avtor je daleč presegel Schönlebnove načrte in podal vsestransko podobo svoje dežele in njene sosesčine, kakršne v njegovem času zlepa ni premogla katera druga dežela. *Slava* je pomenila vrh Valvasorjevega znanstvenega truda in bila že ob izidu deležna pozornosti evropske strokovne javnosti.¹¹³

Odtlej se Janez Vajkard Valvasor ni podpisal pod nobeno knjižno izdajo več, ni pa mirovalo njegovo znanstveno delo. Ne vemo, ali je nadaljeval s pisanjem obsežnega dela *Flos Physico Mathematicus*, ki je po Franciscijevi navedbi leta 1689 še nastajalo in bilo predvideno za natis. V njem naj bi bili zajeti Valvasorjevi lastni poskusi in iznajdbe, vendar delo nikoli ni izšlo in ga danes ni v evidenci.¹¹⁴

¹⁰⁹ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 170–187; komentirana objava korespondence med Valvasorjem in Kraljevo družbo: isti, *Korespondenca*; Carmichael, Pismo Edmonda Halleya Valvasorju. – Med zadnjimi ugotovitvami v zvezi s pretrganimi stiki je tudi ta, da je Halley v začetku leta 1688 poslal Janezu Vajkardu slavilne verze za objavo v *Slavi*, za katere ga je Valvasor prosil le malo prej, vendar verzi nikoli niso prišli do naslovnika, zato tudi niso doživeli natasa (Bidovec, Golec, Valvasor in Edmond Halley, str. 324–326, 330).

¹¹⁰ Prim. Gostiša (ur.), *Spominska knjiga I.* – Pozneje so bili člani družbe polihistorjev po poli nečak Janez Karel (od 1707), njegov sin Karel Jožef (od 1740) in sorodnik iz Adamove rodbinske veje Franc Adam (od 1726) (prav tam, str. 122, 123, 146, 147, 176, 177).

¹¹¹ O začetkih Akademije delavnih gl. Simoniti, *Spremna beseda*, str. 79. – V literaturi je datum nastanka zamislil o akademiji – 8. dan januarskih id 1693 – razložen kot božični dan, 25. december (prav tam), v resnici pa gre za 6. januar.

¹¹² Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 187–192; isti, Valvasor Janez Vajkard, str. 349–350.

¹¹³ O strukturi in vsebini *Slave vojvodine Kranjske* ter odzivih nanjo gl. zlasti Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 193–263.

¹¹⁴ Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 369–370; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 265–266.

Iz pisma St. Georga Asha, poslanega leta 1691 z Dunaja londonski Kraljevi družbi, pa izhaja, da se je Janez Vajkard spet posvetil nekaterim naravoslovnim vprašanjem, ki so mu bila že od nekdaj pri srcu.¹¹⁵ S tem bi bilo lahko povezano tudi njegovo potovanje v Francijo, ki ga postavljamo v leto 1691 ali 1692 in je znano le iz navedbe v Dolničarjevem epitafu, da je Valvasor izgubil zdravje v Lyonu.¹¹⁶

Valvasorjeve izdaje (1671–1689)

Leto, kraj, izdajatelj	Slovenski naslov	Izvorni naslov
1671, Bamberg, neznan	[iz francoščine v nemščino prevedena knjižica brez navedbe Valvasorja kot prevajalca (Valvasor, <i>Die Ehre VI</i> , str. 368)]	Neznan.
1679, Bogenšperk, J. V. Valvasor	<i>Pasijonska knjižica</i>	<i>Dominicae passionis icones etc.</i>
1679, Bogenšperk, J. V. Valvasor	<i>Topografija sodobne vojvodine Kranjske</i>	<i>Topographia Ducatus Carnoliae modernae etc.</i>
1679, Bogenšperk, J. V. Valvasor	<i>Topografija lamberskih gradov</i>	<i>Topographia arcium Lambergianarum etc.</i>
1680, Bogenšperk, J. V. Valvasor	<i>Ovidijeve Metamorfoze</i>	<i>Ovidii Metamorphoseos icones etc.</i>
1681, Bogenšperk, J. V. Valvasor	<i>Topografija sodobne nadvojvodine Koroške</i>	<i>Topographia Archiducatus Carinthiae modernae etc.</i>
1682, Salzburg, J. B. Mayr	<i>Prizorišče človeške smrti v treh delih</i>	<i>Theatrum mortis humanae tripartitum etc.</i>
1688, Nürnberg, W. M. Endter	<i>Popolna topografija stare in sodobne nadvojvodine Koroške</i>	<i>Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa etc.</i>
1689, Nürnberg, W. M. Endter	<i>Slava vojvodine Kranjske</i>	<i>Die Ehre Deß Hertzogthums Crain etc.</i>

Vprašanje zase je **financiranje polihistorjevih obsežnih dejavnosti**, ki ostaja zaradi skopih virov nezadostno raziskano. Še največ je znanega o finančni udeležbi kranjskih deželnih stanov¹¹⁷ in precej manj o tovrstnih prispevkih koroških stanov.¹¹⁸ Sicer pa je upravičeno mogoče sklepati o gmotni podpori veljakov, ki so poleg stanov Kranjske in Koroške navedeni v posvetilih Valvasorjevih del,

¹¹⁵ Reisp, *Korespondenca*, str. 104–105.

¹¹⁶ O potovanju: Reisp, Neznani epitaf, str. 347; Golec, Neznano in presenetljivo, str. 321.

¹¹⁷ O stanovskem financiranju *Slave vojvodine Kranjske* gl. v nadaljevanju (v op. 121). – Ob posvetilu *Topografije Kranjske* deželnim stanovom so mu ti leta 1679 donirali 2500 goldinarjev in mu odobrili enoletni odlog plačila davčnih zaostankov (ARS, AS 2, I. reg., šk. 895, sejni zapisniki 21, 1654–1673, fol. 262v; šk. 903, sejni zapisniki 29, 1677–1682, fol. 177–177v; šk. 904, sejni zapisniki 30, 1678–1685, fol. 84). Za male zemljevide so mu stanovi leta 1680 spet spregledali davčne zaostanke in plačali 1500 goldinarjev (prav tam, šk. 903, sejni zapisniki 29, 1677–1682, fol. 227v–228; šk. 904, sejni zapisniki 30, 1678–1685, fol. 162–164v; prim. Lubej, Marijin steber, str. 60). V celoti so pokrili stroške za izdelavo Marijinega kipa pred jezuitskim kolegijem v Ljubljani, za katerega so Valvasorju istega leta (1680) odobrili 3000 goldinarjev, dve leti pozneje pa je izprosil še dodatnih 600 goldinarjev za izplačilo livarja in pozlatarja ter ponovno dobil spregled neplačanega davka (prav tam, šk. 903, sejni zapisniki 29, 1677–1682, fol. 490v; šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 59v; šk. 909, sejni zapisniki 35, 1685–1730, fol. 41, 107v, 226–226v; prim. Lubej, Marijin steber, str. 60–61; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 160–161).

¹¹⁸ Koroški deželni stanovi so mu leta 1681 za *Topografijo Koroške* izplačali 1000 goldinarjev (KLA, KLA 456, A–115 St (1681), fol. 50, 52), v stanovskih sejnih zapisnikih in registraturnih knjigah pa ni najti ničesar o njihovem financiranju *Popolne topografije Koroške* (1688), ki jo je Valvasor prav tako posvetil stanovom (prim. prav tam, A–115 St – 125 St; A 325 St – 335 St).

in sicer: ljubljanski škof Jožef Rabatta, Janez Maksimilijan grof Lamberg, Wolfgang Engelbert grof Auersperg, salzburški nadškof Maksimilijan Gandolf Kuenburg in opat benediktinskega samostana v Št. Pavlu na Koroškem Albert Reichart.¹¹⁹ Kolikšna sredstva so zahtevale samo knjižne izdaje, če odmislimo raziskave in druge stroške, je neznanka, o kateri bi lahko zgolj špekulirali. Prav tako o dobičku ali izgubi, ki ga je prinašala prodaja.¹²⁰ Ključno je seveda vprašanje stroškov za *Slavo vojvodine Kranjske*, pri katerih je moral imeti znaten delež korektor in soavtor Francisci. Brez védenja o vsaj okvirnih skupnih izdatkih pove bolj malo podatek, da so kranjski stanovski poverjeniki Valvasorju sredi tiskanja *Slave* leta 1689 odobrili zanjo natanko toliko, za kolikor jih je šest let prej prosil: sprejeli bodo 500 izvodov po ceni tri krajcarje za polo. Drugo vprašanje je, kdaj je Valvasor denar prejel in kaj je morebitno zavlračevanje stanovskega izplačila pomenilo za njegovo finančno stanje. Že dotlej je na račun še neizdane knjige izprosil od stanov skoraj toliko, kot je iztržil od prodaje Črnega potoka, ki je moral v tuje roke malo pred izidom *Slave*.¹²¹

Vzporedno z veljavo, ki je Janezu Vajkardu rasla v deželi in zunaj nje s knjižnimi izdajami, se je v njem krepila tudi smelost, da se je čedalje pogosteje in vse bolj javno naslavljal kot baron. Drugače kot za druge nebaronske Valvasorje, ki so sicer tu in tam prav tako označeni kot baroni, nimamo pa potrditve, da bi se tako kdaj podpisali sami, je za Janeza Vajkarda na dlani, da si je baronski naslov zavestno prilastil. Polihistorjevo **samovoljno pobaronjenje** je bilo daljši proces, ki je v veliki meri

¹¹⁹ O posvetilih v Valvasorjevih delih gl. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 119, 122, 123, 125, 126, 129, 133, 136, 188, 196; isti, Valvasor Janez Vajkard, str. 347–350.

¹²⁰ Ne poznamo niti ene pogodbe s tiskarjema in založnikoma Mayrjem in Endterjem, kot tudi ne z Erasmusom Franciscijem in drugimi Valvasorjevimi sodelavci. Doslej prav tako ni bil odkrit noben podatek o kakršnih koli stroških, če izvzamemo polihistorjevo lastno pavšalno navedbo v zvezi z izdatki za Marijin steber. Leta 1682 je v prošnjih kranjskim deželnim stanovom navedel, da je dotlej za steber porabil že več kot tri tisočake (ARS, AS 2, I. reg., šk. 906, sejni zapisniki 32, 1678–1688, fol. 304; prim. Reisp, Lubej, Marijin steber, str. 61). Na neko kompenzacijo, poravnavo Valvasorjevih morebitnih obveznosti, kaže dejstvo, da je Janez Krstnik Mayr leta 1685 v Salzburgu ponovno izdal Ovidijeve *Metamorfoze*, za katere je uporabil vse bakroreze iz bogenšperške izdaje leta 1680 (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 126).

¹²¹ Stanovi so polihistorju že na deželnem zboru 19. junija 1683 zagotovili financiranje v obliki odkupa 500 izvodov, niso pa se želeli zavezati za ponujeno ceno 3 krajcarje za tiskarsko polo (ARS, AS 2, I. reg., šk. 904, sejni zapisniki 30, 1678–1685, fol. 438–440; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 170). Odtlej je Janez Vajkard na račun še neizdane knjige nekajkrat izprosil predujem. Seštevek vseh predujmov je znašal vrtoglavih 6198 goldinarjev, od tega 5154 goldinarjev v gotovini, preostanek pa na račun davčnih terjatev. Z drugimi besedami: od stanov je vnaprej prejel skoraj toliko, kot je leta 1689 iztržil za Črni potok, za katerega je dobil okoli 6850 goldinarjev kranjske veljave (gl. op. 185). Čeprav so stanovski poverjeniki konec leta 1686 sklenili, da mu ne izplačajo ničesar več, dokler »nova deželna kronika« ne izide, so bili nato vendarle radodarni še trikrat, saj je glavino predujma (4108 goldinarjev) še prejel, od tega več kot tri tisočake februarja 1689 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 392–392v; šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 437; šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 57; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 164v). Sredi tiskanja *Slave* je Valvasor izvedel tudi razveseljivo novico, da so mu poverjeniki 20. maja 1689 odobrili natanko toliko, za kolikor jih je šest let prej prosil: sprejeli bodo 500 izvodov po ceni 3 krajcarje za polo (prav tam, šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 180v). Vprašanje, kaj je bilo mišljeno s polo (*pogen*), še ni docela pojasnjeno. Po zelo previdnem izračunu, da je pola predstavljala osem strani, je celotna *Slava* obsegala 445 pol, to pa pomnoženo s tremi krajcarji na polo in 500 izvodi zneslo 11.125 goldinarjev. V prid sklepanju, da je ena pola obsegala štiri liste oziroma osem strani, govorita predvsem Valvasorjevi navedbi v pismih londonski Kraljevi družbi: 15. aprila 1686 piše, da bo imela »kronika Kranjske« kakih petsto pol (*phylirae*), 17. novembra 1687 pa, da bo obsegala več kot 400 pol (*filerae*), od katerih je dobrih 200 že natisnjenih (Reisp, *Korespondenca*, str. 31, 33, 51, 70; prim. isti, *Kranjski polihistor*, str. 175, 178). *Slava* ima brez 24 prilog dejansko 3532 strani, kar bi zneslo 441,5 pole. Poleg tega je Valvasor do leta 1689 prejel že več kot 6000 goldinarjev, tj. dobro polovico od enajstih tisočakov, kolikor bi za 500 izvodov knjige moral dobiti po zgornjem izračunu. Stanovski sejni zapisniki so po omenjeni odobritvi izplačila skopi. Izvemo le še, da so poverjeniki 13. februarja 1691 naročili izdelavo »patenta« o neizplačanih nakazilih Valvasorju (*wegen der Ime nit bezaltten Anwejsungen*) (ARS, AS 2, I. reg., šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 248, 13. 2. 1691).

uspel, a ne povsem, saj se je v določenih trenutkih neizogibno pokazala resnica.¹²² Drzni uzurpaciji višjega plemiškega naslova bomo izjemoma posvetili več prostora.

Za vtis, da je tudi sam eden od pobaronjenih članov svoje rodbine, je Janez Vajkard poskrbel že zgodaj, pri čemer je imel podporo polbrata Karla, dejanskega barona od leta 1667. Zasebno se je namreč kot baron naslavljal vsaj že v začetku sedemdesetih let, tako leta 1672 skupaj s Karlom v svoji poročni pogodbi in nato še v konceptu kupoprodajne pogodbe za tri gradove.¹²³ Kot takega ga je vsaj deloma poznala tudi bogenšperska okolica.¹²⁴ Še več, kot kaže, je v baronski naslov Janeza Vajkarda verjela celo njegova polsestra Marija Klara.¹²⁵ V redkih ohranjenih dokumentih iz polihistorjevega poslovnega življenja, ki se začinjajo leta 1672, ne srečamo niti enega primera, ko se sam ne bi imenoval baron,¹²⁶ ravno nasprotno kot do srede osemdesetih let v poslovnih in službenih stikih s kranjskimi in koroškimi deželnimi stanovni, kjer nima nikoli baronskega predikata.¹²⁷ Prvo prelomnico predstavlja leto 1681, ko se je Valvasorjev baronski naslov zsvetil v treh knjižnih izdajah, eni Schönlebnovi in dveh njegovih, a še ne na naslovnih, ¹²⁸ in je Janez Vajkard zbral že toliko poguma, da se je kot baron podpisal pod prošnjo na dunajski dvor.¹²⁹ Še vedno pa mu je v začetku osemdesetih let manjkalo prave drznosti, da bi se z baronskim predikatom ovekovečil v naslovih svojih del.¹³⁰ Laže se je s takšnim

¹²² O samovoljnem pobaronjenju gl. natančno: Golec, Neznano in presenetljivo, str. 306–309; isti, Epilog o Valvasorjevem baronstvu, str. 29–36.

¹²³ V poročni pogodbi je Valvasor v uvodu naslovljen kot baron (*Freyherrn etc.*), toda na koncu se je podpisal brez baronskega naslova, drugače kot obe njegovi priči (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 7. 1672). Koncept kupoprodajnega pisma naslavlja z baronskim predikatом tako Janeza Vajkarda kot njegovo soprogo Ano; pri tem je zanimivo, da je beseda »baron« (*Freyhb.*) pri Janezu Vajkardu nadpisana, sicer sočasno, a vendar kaže, da je moralo biti posredi nekaj oklevanja (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Kupoprodajna pisma, 27. 9. 1672). Tudi nedatirana specifikacija kupnine, ki jo je podpisal prodajalec Franc Albert baron Kheysell in jo poslal Valvasorju na Slatno, polihistorja v zaglavju naslavlja z baronom (prav tam, ad 27. 9. 1672).

¹²⁴ Leta 1678 sta oba zakonca Valvasor v razmiku tedna dni označena z baronskim naslovom v krstni matici župnije Šmartno pri Litiji (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1674–1688, s. p., 4. 10. 1678, 11. 10. 1678).

¹²⁵ Ko je Marija Klara 29. aprila 1679 v Kamniku narekovala oporo, je namreč kot barona naslovila samo dva od svojih štirih bratov oziroma polbratov – upravičeno brata Karla in neupravičeno polbrata Janeza Vajkarda (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–6, 29. 4. 1679).

¹²⁶ Znani dokumenti poslovne narave z Valvasorjevim podpisom so maloštevilni. Po letu 1672 se je kot baron podpisal v vlogi priče pod kupoprodajno pogodbo za dvorec Sela pri Litiji (KLA, KLA 741, Sch. 1, Konv. 2, C–16 St, fol. 3v, 26. 3. 1684), prav tako ga najdemo z baronskim naslovom v poročni pogodbi z drugo ženo Ano Maksimilo (baronico) Zetschker, sklenjeni 20. julija 1687 (objava: Kaspert, *Ženitni dogovor*, str. 187–189), z baronom se je naslovil še v kupoprodajni pogodbi za Črni potok in na potrdilo o prejeti kupnini (KLA, KLA 741, Sch. 1, Konv. 2, C–18 St, fol. 5, 7v, 31. 1. 1689; prav tam, fol. 9, 9v, 28. 2. 1689), ko je kot baron podpisal tudi zadolžnico svoji ženi (ARS, AS 308, fasc. V 1–16, brez signature, 9. 2. 1689; objava faksimila: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 97–99), zatem pa še v kupoprodajni pogodbi za desetino v Temenici 28. maja 1691 (prepis v: ARS, AS 781, knj. 17, glavni urbar župnij in njihovih imenj, inkorporiranih cistercijskemu samostanu Stična 1662, 2. del, pag. 91–95) in v listini o prodaji hiše v Ljubljani z dne 23. februarja 1693 (ARS, AS 1063, št. 2743, 1693 II. 23., Ljubljana).

¹²⁷ O Valvasorjevem pojavljanju v dokumentih kranjskih in koroških deželnih stanov gl. Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 32 (op. 13), 33 (op. 19), 34 (op. 26).

¹²⁸ S kratico L. B. (liber baro) je leta 1681 označen v Ritter-Vitezovičevi pozdravni pesmi v albumu *Topographia Archiducatus Carinthiae modernae*, v posvetilu k izdaji *Topographia Carinthiae Salisburgensis* in v naslovu zemljevida Kranjske, priloge Schönlebnovemu delu *Carniolia antiqua et nova* (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 62, 133).

¹²⁹ V prošnji, obravnavani 13. novembra 1681, je kot »Freyherr zu Galleneegg« prosil za podelitev privilegija za natis dela *Theatrum mortis humanae*; prejel je pozitiven odgovor, v katerem je samoumevno naslovljen kot »Barone de Galleneegg« (Dular, Iz zgodovine, str. 21–22).

¹³⁰ Čeprav je v omenjenem dvornem dovoljenju za natis dela *Theatrum mortis humanae* konec leta 1681 naslovljen kot baron, predikata vendarle ne najdemo na naslovnici knjige, natisnjene naslednje leto v Ljubljani. Polihistor je svoje baronstvo implicitno navedel v dodatku k svojemu imenu: »etc. etc.«, kot je storil že leta 1681 v *Topographii Carinthiae Salisburgensis*, in prepustil, da so v nadaljevanju o njem kot baronu (*Libero Barone, Liberi Baronis*) pisali drugi. To

naslovom okitil v tiskanem izkazu za podrejene vojake, izdanem 31. oktobra 1683,¹³¹ in brez posebnih pomislekov, ko se je 3. decembra 1685 v pismu predstavil tajniku londonske Kraljeve družbe. Tedaj in v naslednjem pismu se je celo gladko zlagal, ko je v prvi osebi zapisal, da »smo (!) bili [Valvasorji] pred nekaj leti od (rimskega) cesarja Leopolda I. povzdignjeni v svobodne barone«. ¹³² V korespondenci s Kraljevo družbo je nato ostal baron do konca.¹³³ Toda tak naslov v uradnem občevarju, omejenem na pošiljatelja in še tako eminentnega oddaljenega prejemnika, nima niti približno tolikšne teže kakor javno predstavljanje kot baron v domačem okolju.

Nekakšen lakmusov papir za ugotavljanje, kdaj je okolica začela Valvasorja naslavljati z baronom in v kolikšni meri se je njegov prisvojeni baronski naslov uveljavil, predstavlja arhiv kranjskih deželnih stanov.¹³⁴ Valvasorjev baronski naslov (*Freyherr*) v njem prvič zasveti 28. julija 1683 v dekretu stanovskih poverjenikov o njegovi stotniški plači.¹³⁵ Nekajkratno tituliranje z baronom med vojaškim pohodom na Štajersko je Janeza Vajkarda gotovo opogumilo, da je neposredno po vrnitvi v Ljubljano samega sebe tako imenoval v omenjenem tiskanem izkazu vojakom.¹³⁶ Večkratni navedbi baronskega predikata v letih 1683–84, vse v povezavi s pohodom, je sledilo zatišje, ko je v redkih stanovskih dokumentih naveden le kot »gospod«, kar slej ko prej pomeni, da se v pisnih stikih s stanovi še ni podpisoval z uzurpiranim naslovom.¹³⁷ Od pomladi 1686 pa se je začelo spreminjati tudi to. Z baronskim predikatom ga prvič srečamo 13. marca 1686, ko so mu poverjeniki odobrili izplačilo 800 goldinarjev iz naslova obljubljenega plačila za 500 izvodov tedaj še neizdane *Slave vojvodine Kranjske*.¹³⁸ Njegove naslednje prošnje stanovom, ki jih poznamo sicer le v povzetkih iz zapisnikov, so poleg imena očitno redno vsebovale pridelek baron, saj tega v obravnavah prošenj pogrešamo samo izjemoma.¹³⁹ Pri tem

sta na prvih straneh knjige storila generalni vikar ljubljanske škofije dr. Frančišek Jožef Garzaroll(i), eden od dveh mož, ki sta delo pregledala, in Pavao Ritter-Vitezović v pozdravni pesmi knjigi (Valvasor, *Theatrum mortis humanae*, naslovnica, s. p. (Approbatio), fol. A3).

¹³¹ Objava faksimila: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 168.

¹³² Reisp, *Korespondenca*, str. 21, 22, 23, 26, 27, 28.

¹³³ Prav tam, str. 29, 31, 33, 42, 45, 51, 70, 85, 87, 88; Carmichael, Pismo Edmonda Halleya Valvasorju, str. 86.

¹³⁴ Polihistorjevo ime se v stanovskih virih največkrat pojavlja v sejnih zapisnikih deželnih zborov in zasedanj poverjeniškega urada ter v razdelku Deželne zadeve. Do leta 1683 je vedno in povsod še brez baronskega naslova. Tega ne zasledimo ne na seznamih udeležencev deželnih zborov – od deželnozborskih zasedanj se je polihistor poslovil že zelo zgodaj, leta 1674 – ne pri vojaških in davčnih zadevah, kot tudi ne pri obravnavah njegovih prošenj in predlogov, povezanih s tiski in z ulitjem Marijinega kipa. Pojavitve gl. v: Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 32 (op. 13) in 33 (op. 19).

¹³⁵ ARS, AS 2, I. reg., šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 146v.

¹³⁶ Štajerski deželni stanovi so ga potem, dokler je bil v njihovi deželi, naslovili z baronom vsaj še dvakrat (objava dokumentov z datumoma 20. in 21. avgust 1683 v: Radics, Valvasor-Studien XXVI, str. 337). Pri tem je zanimivo, da so njegov dopis, poslan dne 17. avgusta s Štajerskega, opremili v registraturi kranjskih deželnih stanov v Ljubljani z regestom, v katerem je naslovljen kot baron (*Johan Wejckhardt Valuasor Frh.*), čeprav se je sam podpisal zgolj kot stotnik (ARS, AS 2, I. reg., šk. 381, fasc. 259, s. p., 17. 8. 1683). Z baronskim naslovom se je nato pojavil še v dopisu štajerskih stanovskih poverjenikov kranjskim 27. novembra 1683 in v ukazu kranjskih poverjenikov Valvasorju 14. januarja 1684, naj o zadevi poda poročilo (prav tam, šk. 541, fasc. 309, pag. 851, 925). Sicer pa srečamo Janeza Vajkarda Valvasorja v isti zadevi še večkrat, vsakič brez baronskega naslova (Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 33–34).

¹³⁷ Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 34.

¹³⁸ ARS, AS 2, I. reg., šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 351; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 108. – Ob odobritvi 500 goldinarjev leto prej, 20. marca 1685, takšnega predikata v sejnih zapisnikih še ni imel (prav tam, šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 274v).

¹³⁹ Prav tam, šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 392, 437; šk. 906, sejni zapisniki 32, 1678–1688, fol. 575v; šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 57 (brez baronskega naslova), 194v, 368, 437v; šk. 910, sejni zapisniki 36, 1683–1700, fol. 296, 414, 430; šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 164v (brez baronskega naslova), 248; šk. 912, sejni zapisniki 38,

Zadnja stran Valvasorjevega pisma londonski Kraljevi družbi z dne 17. novembra 1687 z njegovim lastnoročnim podpisom in baronskim naslovom (Royal Society of London, Archives, EL/V/35).

200. Jilera impressa, quam primum impressus
erit, tunc mittam Oratori Vestro. Summa gra-
tia mihi fieret si possem hanc gratiam à Societate
Regia, vel saltem ab aliquo uno vel altero vel à
2. Curibus Socijs Societatis Regie unum cormen eos,
comiasticum pro supra dicto meo libro habere,
ut idud ad initium libri impressionetur, quia in his
partibus similia multum aestimantur, ideo mihi ma-
gni honoris esset, liber vero continet in se sequentia
derivatio nominis Carniolia, personi inquilini, divi-
ces Carniolia, gubernatores Carniolia, omnia officia
in Carniolia, mores, usij vestes, lingua, sed consue-
tudines incolarum, episcopi, sancti, religio, regi-
men, bella, vegetabilia, animalia, miserabilia,
morbes, flumij, temperamentum, curiosa et rara
et mirabilia, servitores, insignia nobilium et simi-
lia nostra turica confinia in croatia et selanonia
et dalmatia, demij, omnia quae ad Carnioliam spe-
tant. Sic rogo humilime Patri Vestro me recomen-
dat ut poteris hac gratia gaudere, scribet tui cor-
mine supplicite. Sic pleneo

Oratoris Vestri

obligatissimus
semper paratus ad servitia

Datum
Wagensbergi in Carniolia 7. novembris. 1687.

Rogo rogare ut brevis mihi
scribere Patri Vestro.

Joannes Weichardus Valvasor Baro
Slova

je pomenljivo, da je sprememba v samonaslavljanju sovpadala z začetkom Valvasorjevega dopisovanja s tajnikom londonske Kraljeve družbe (3. december 1685).¹⁴⁰ Skoraj brez dvoma se je leta 1685, če ne že prej, predstavil z baronskim predikatом tudi poslovnim partnerjem in drugim v Nürnbergu.¹⁴¹ In ko se je 30. junija 1687 po trinajstih letih ponovno, tokrat zadnjič, pojavil na zasedanju deželnega zbora, se je na seznamih znašel med baroni, sicer bolj na repu, in se v deželni hiši kot baron tudi podpisal.¹⁴²

1686–1709, fol. 75, 180v; šk. 914, sejni zapisniki 40, 1690–1709, fol. 86 (brez baronskega naslova), 111v (brez baronskega naslova). – Ista zadeva se z istim datumom pojavlja v več zapisnikih. Baronski naslov tako v celoti pogrešamo le pri obeh Valvasorjevih pojavitvah 7. februarja 1689.

¹⁴⁰ Reisp, *Korespondenca*, str. 21, 22, 23.

¹⁴¹ O stikih z Nürnbergom gl. op. 104.

¹⁴² Tega dne je sodeloval pri treh glasovanjih, od katerih je najpomembnejše zadevalo pritožbe cesarju zoper deželnega upravnika Jurija Sigmunda grofa Gallenberga. Ta zadeva, ki se je za Gallenberga končala zelo ugodno, je bila očitno tudi razlog, da se je polihistor izjemoma pojavil na deželnem zboru. Med 77 navzočimi, hkrati podpisniki atestata, se je znašel na 32. mestu, precej pri repu baronov, a vendar še med njimi in podpisan kot baron. Na seznamu je na 11.

Takšna uzurpacija naslova v deželnem zboru kajpak ne bi bila izvedljiva brez tihe podpore treh baronov Valvasorjev: polbrata Karla, nečaka Janeza Karla in mrzlega nečaka Adama Sigfrida ter še koga.

Pomenljivo je spoznanje, da je polihistor od leta 1686 dalje, ko se je pred stanovi že predstavljal kot baron in so ga kot takega ovekovečili sejni zapisniki, v drugih stanovskih dokumentih vedno naveden brez predikata.¹⁴³ To dejstvo nima teže pri raznih davčnih in drugih seznamih, kjer je bilo včasih skoraj vseeno, kaj je kdo po plemiškem naslovu, izvzemši grofe,¹⁴⁴ nekaj drugega pa pomeni odsotnost Valvasorjevega baronstva na tistih seznamih, kjer so baronske naslove pisali dosledno ali precej dosledno. Takšni so seznam oddanega provianta za leto 1687,¹⁴⁵ eden od dveh seznamov premoženjskega davka iz leta 1690¹⁴⁶ ter popis pripadnikov deželne konjenice spomladi 1688.¹⁴⁷ Janez Vajkard v njih za razliko od dveh pravih baronov Valvasorjev, Karla in Adama Sigfrida, ni označen kot baron.¹⁴⁸ Poklicani so seveda dobro vedeli, komu pritiče kateri plemiški naslov, in prava slika se je v določenih trenutkih pokazala sama od sebe. Pri polihistorju se je to dogajalo predvsem tedaj, ko sam nikakor ni mogel vplivati na to, da ga bodo imenovali z uzurpiranim predikatom. Kjer pa se je le dalo, je svoje prisvojevano baronstvo uveljavil.¹⁴⁹

Prepričanje, da je Janez Vajkard baron, se je, četudi ne docela, utrdilo okoli leta 1690, potem ko se je s takšnim naslovom podpisal na naslovnica *Popolne topografije Koroške* (1688) in *Slave vojvodine Kranjske* (1689)¹⁵⁰ – tega dotlej v naslovih svojih knjig še ni storil – in ko je njegovo najpomembnejše delo poneslo avtorjevo »slavo« po deželi in zunaj nje. Tako so ga od leta 1691 za razliko od prej titulirali

mestu polihistorjev polbrat baron Karel, na 23. njegov mrzli nečak Adam Sigfrid baron Valvasor, na 33. mestu, takoj za Janezom Vajkardom, pa Karlov sin Janez Karel baron Valvasor. Glasovanje v deželnozborskem zapisniku: prav tam, šk. 910, sejni zapisniki 36, 1683–1700, fol. 291; prepis atestata: prav tam, šk. 544, fasc. 310, pag. 1364. – Janez Vajkard je uvrščen visoko tudi pri drugih dveh glasovanjih. Obakrat se je razprave in glasovanja udeležilo nekaj manj deželanov, navajanje baronskih naslovov pa je bilo precej manj dosledno. Tudi polihistorju so ga pripisali samo prvič, ko ga, denimo, nima dejanski baron Adam Sigfrid Valvasor. Pri drugem glasovanju so predikat iz praktičnih razlogov izpustili sploh pri vseh baronih, razen pri prvem (prav tam, šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 62–72).

¹⁴³ Sejni zapisniki: prav tam, šk. 905, sejni zapisniki 31, 1680–1687, fol. 399v; šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 188, 303v, 346; šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 236v. Deželne zadeve: prav tam, šk. 543, fasc. 310, pag. 552; šk. 545, fasc. 310, pag. 2012; šk. 547, fasc. 310, pag. 1743.

¹⁴⁴ Na seznamu plačnikov vojnege posojila 14. avgusta 1689, denimo, nobeden od treh Valvasorjev ni naveden kot baron, tako tudi ne oba prava barona, polihistorjev polbrat Karel in mrzli nečak Adam Sigfrid (prav tam, šk. 912, sejni zapisniki 38, 1686–1709, fol. 236v). Na proviantni listi z dne 13. septembra istega leta je od treh Valvasorjev kot baron označen le Karel (prav tam, šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 302v, 303v). Za razliko od prvega izvoda seznama premoženjskega davka iz leta 1690 (prav tam, fol. 344–349) manjka na drugem neprimerno več baronskih naslovov, med drugim pri Adamu Sigfridu Valvasorju, pogrešamo pa celo nekaj grofovskih (prav tam, šk. 547, fasc. 310, pag. 1740–1749).

¹⁴⁵ Prav tam, šk. 907, sejni zapisniki 33, 1683–1693, fol. 187–188, 1. 8. 1687.

¹⁴⁶ Prav tam, fol. 344–349, 20. 9. 1690. – Na seznamu sicer pogrešamo baronski naslov pri nekaterih nespornih baronih. Takšni so polihistorjev sorodnik Jurij Sigmund baron Rauber (fol. 345v) ter dva Zetscherja, Valvasorjev svak Sigmund Viljem in njegov bratranec Franc Engelbert (fol. 346).

¹⁴⁷ ARS, AS 2, I. reg., šk. 545, fasc. 310, pag. 1871–1875, 6. 4. 1688.

¹⁴⁸ Ime Adama Sigfrida se pojavlja na vseh treh seznamih, Karlovo pa na prvih dveh.

¹⁴⁹ Predikat baron se je tako znašel tudi v kranjski imenjski knjigi, in sicer ob vpisu prodaje dvorca Črni potok leta 1689 (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 103). V imenjsko knjigo so ga pač prepisali iz Valvasorjeve kupoprodajne pogodbe (o tej gl. op. 185).

¹⁵⁰ Prim. sliki obeh naslovnica v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 189 in s. p. (za str. 224).

z baronom tudi v davčnih knjigah mesta Ljubljane¹⁵¹ ter v mestnih sejnih zapisnikih ob prodaji hiše v začetku leta 1693.¹⁵²

In če za deželno oblast še ni bil nesporen, »polnokrven« baron za življenja, je to postal po smrti jeseni 1693, ko so ga tako naslovili ob inventurah zapuščine in ob iskanju naslednika za izpraznjeno mesto četrtnega stotnika.¹⁵³ Toda oba Dolničarjeva epitafa in njegov poznejši zapis o Valvasorjevi smrti v kroniki mesta Ljubljane o polihistorjevem baronstvu pomenljivo molčijo.¹⁵⁴ Prav tako so pokojnega Janeza Vajkarda in njegovo vdovo nedosledno naslavljali z baronskim naslovom med pravdanjem za zapuščino v protokolih ograjnega sodišča.¹⁵⁵ Ko pa je šlo za privatne zadeve, se je vdova seveda štela za baronico.¹⁵⁶

Ker je baronski naslov po naravi deden, bi se moral prenesti tudi na vse polihistorjeve otroke. In vendar je negotovost, ali je bil Janez Vajkard baron, če ne že kar zavedanje o samovoljni prilastitvi baronstva, čutiti vsaj pri njegovi najstarejši hčerki, za katero dedovanje naslova očitno ni bilo samoumevno. Čeprav so viri o otrocih skopi, še posebej pričevanja o njihovih samonaslovitvah, je bolj ali manj jasno, da se Ivana Rozina, poročena pl. Scarlichi, ni postavljala kot rojena baronica.¹⁵⁷ Pri treh sinovih,

¹⁵¹ Od leta 1681 je imel Valvasor hišo ob Ljubljanci, ki so jo v mestnih davčnih knjigah šteli pod Mestni trg. Prim. davčne knjige: ZAL, LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige, šk. 456, Cod. XVII, knj. 65 (1681), s. p.; prav tam, knj. 66 (1682), s. p.; prav tam, knj. 67 (1683), s. p.; šk. 457, Cod. XVII, knj. 68 (1684), s. p.; prav tam, knj. 69 (1685), s. p.; prav tam, knj. 70 (1686), s. p.; šk. 458, Cod. XVII, knj. 71 (1687), s. p.; prav tam, knj. 72 (1688), s. p.; prav tam, knj. 73 (1689), s. p.; prav tam, knj. 74 (1690), s. p.; šk. 459, Cod. XVII, knj. 75 (1691), s. p.; prav tam, knj. 76 (1692), s. p.; prav tam, knj. 77 (1693), s. p.; prav tam, knj. 78 (1694), s. p.

¹⁵² ZAL, LJU 488, Cod. I, knj. 49, fol. 40–40v. Objava: Radics, *Johann Weikhard*, str. 169–170.

¹⁵³ Ne vemo sicer, kateri plemiški naslov mu je dalo kranjsko ograjno sodišče, ko je po 16. novembru omenjenega leta odredilo inventuro njegove zapuščine, zato pa sta pokojnika naslavljali z baronom obe inventurni komisiji, ena na Bogenšperku in druga v Krškem (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 1, 5, 9, 64; prav tam, Z–7/II, 13. 1. 1693, pag. 1, 10). Enako je storil Franc Bernard baron Taufferer, prosilec za izpraznjeno mesto stotnika pešcev v Spodnji četrti, ali pa stanovski poverjeniki, ko so 23. novembra 1693 obravnavali Tauffererjevo prošnjo, da bi zasedel Valvasorjev položaj (ARS, AS 2, I. reg., šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 404v).

¹⁵⁴ Epitaf z datumom 11. december 1693 je domnevno sestavil Janez Gregor Dolničar (objava: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 271–272, 335, op. 24), drugi, brez datacije, pa je neizpodbitno Dolničarjev (Baraga, Novoodkriti Valvasorjev nagrobni spomenik, str. [321]; Reisp, Neznani epitaf, str. 346–347; o avtorstvu Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 42). Kronika mesta Ljubljane (1719): Semeniška knjižnica v Ljubljani, rkp. II, Annales urbis Labacensis, s. p.; faksimile v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 270.

¹⁵⁵ Protokoli v tem pogledu niso vedno merodajni, saj se Janez Vajkard pojavlja le kot ime v besedni zvezi z zapuščino, otroki in njihovim varuhom, in ne kot samostojna oseba. Baronski naslov so mu tako pripisali samo enkrat (ARS, AS 306, knj. 15, protokoli 1695–1698, pag. 467), vdova Ana Maksimila pa je imenovana baronica v ključnih omembah (prav tam, pag. 4, 47, 169). Izpuščanje predikata je bilo sicer precej običajno pri vnovičnih navedbah osebe v isti zadevi.

¹⁵⁶ Pri botrovanjih v krški krstni matici je dvakrat naslovljena le kot »illustrissima« in tretjič kot vdova baronica (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 22. 4. 1696, 26. 4. 1698, 14. 7. 1699). V registih listin v zapuščinskem inventarju njenega drugega moža Janeza Herbarda pl. Buseta je prvič, 8. marca 1697, navedena kot baronica Valvasor, v registu poročne pogodbe 28. avgusta 1699 pa ima baronski predikat samo pri deklškem priimku Zetschker (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, II. 7. 1724, pag. 49–50/Nr. 69, 42–43/Nr. 54), toda regist iste poročne pogodbe v njenem zapuščinskem inventarju priča, da je bila tudi tedaj »baronica Valvasor« (prav tam, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 16).

¹⁵⁷ Ne preseneča, da je imela baronski naslov ob poroki 9. novembra 1705 v poročni matici župnije Svibno, saj so se završki Valvasorji, pri katerih je tedaj živela, z njim radi neupravičeno kitili (Golec, *Valvasorji*, str. 421). Vpis v danes izgubljeni matici in z grobo napako, da gre za Ano Rozino, vdovo barona Janeza Vajkarda Valvasorja, poznamo samo iz objave v: Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 337. Posebej zgovorna je ugotovitev, da se je poldrugo leto pozneje pod pobotnico kostanjeviškemu opatu podpisala le kot »ein gebohrne Valuasorin« (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 14, Testamenti, Valvasor Ivan Vajkard, 13. 3. 1707) in da so v protokolih ograjnega sodišča leta 1714 pri njenem deklškem priimku enkrat napisali baronica, drugič pa prečrtali še neizpisano besedo: *Frey* (ARS, AS 306, knj. 19,

ki so vsi postali redovni duhovniki, srečamo predikat kot delo druge roke,¹⁵⁸ hčerki iz drugega zakona pa sta se tako naslavljali tudi sami.¹⁵⁹ Ker so bili vsi trije sinovi redovniki in se rodbinsko ime skupaj s predikatom ni preneslo na naslednje generacije, baronstvo Valvasorjevih otrok ni prihajalo pod vprašaj. Toda polihistorjev »greh« lažnega baronstva ni ostal povsem brez posledic. Dokaz o pobaronjenju Janeza Vajkarda je zaman iskal njegov prapravnuk Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846), ko se je konec tridesetih let 19. stoletja potegoval za naziv komornika.¹⁶⁰ Tudi oba raziskovalca Valvasorjevega življenja in dela P. Radics in B. Reisp sta ugotavljala, da ni znano, kdaj je baronski naslov dela rodbine prešel na polihistorja, in da tega iz nepojasnenega razloga sam ni povedal.¹⁶¹

Kar zadeva polihistorjevo **osebnost, temperament, značaj in navade**, je Radics posvetil posebno poglavje v monografiji (1910) njegovi pojavi in naravi (*Valvasors Erscheinung und Wesen*),¹⁶² Reisp (1983) pa je o Valvasorjevi osebnosti razmišljal ob analiziranju vsebine *Slave vojvodine Kranjske*.¹⁶³ O osebnostnih potezah, medčloveških razmerjih in intimnih občutjih kranjskega polihistorja je pravzaprav malo znanega. Iz prve roke bi o tem pričala knjiga dnevniških zapisov s potovanj, pisana v skrivni

protokoli 1710–1714, pag. 577, 927). V mrliški matični knjigi župnije Velesovo je 9. marca 1748 označena kot »nata ex liberis Baronibus de Valvasor« (NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1745–1802, pag. 2).

¹⁵⁸ Vsi trije sinovi so kot baroni navedeni med šolanjem na prelomu 17. v 18. stoletje (Črničev (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 124, 126, 134, 136; ARS, AS 1073, II/51r, pag. 442, 444, 446, 448), toda treba je upoštevati, da dajeta katalog ljubljanskih seminaristov in kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete tedaj tak naslov vsem Valvasorjem ne glede na to, ali so bili baroni ali ne. Zgovornejši je podatek, da je Janez Volf Engelbert leta 1703 izpričan kot baron na višjih jezuitskih študijih v Gradcu (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 173). Za frančiškanskega novica Volkfanga Vajkarda je razumljivo, da se je pod oporoko podpisal samo kot frater in novic (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–7, 21. 7. 1698). Ne vemo, kako sta se z bratom, prav tako frančiškanom, Janezom Ludvikom naslavljala sama pozneje, kot to ni znano za tretjega brata, cistercijana Janeza Volfa Engelberta. Ob kleriških posvečenjih v Zagrebu in Ljubljani so vsi trije navedeni le kot fratri, kar ne preseneča (NAZ, Protocolla Varia – Zapisnici različni, knj. Protokoli Br. 9a, Varia (knjiga ređenika 1668–1751), pag. 184, 186, 207; NŠAL, NŠAL 11, šk. 12, protokoli 22, 1701–1703, pag. 89, 146; protokoli 23, 1704–1706, pag. 319 in 371; prim. NŠAL 572, šk. 383, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, s. p., pola med str. 272 in 273). Prav tako sta Volkfanga Vajkard in Janez Volf Engelbert, spet pričakovano, označena zgolj kot patra in z redovnima imenoma v zvezi z očetovo zapuščino v protokolih ograjnega sodišča (ARS, AS 306, knj. 19, protokoli 1710–1714, fol. 327, 493, 611 1/2, 670, 671, 710, 795; knj. 20, protokoli 1714–1718, fol. 489). – Oba brata frančiškana sta v enem provincialnem nekrologiju navedena kot barona, v drugem pa ne (AFS NM, Necrologium Provinciae S. Crucis Croatiae – Carnioliae etc., fol. XXIX. Aprilis, fol. X. Decembris; Catalogus priori per fulmen [...] Anno 1781, pag. 563, 728). Kot vse kaže, je tretji brat v razpoložljivih cistercijanskih virih izpričan samo kot pl. Valvasor, ne kot baron (Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 516).

¹⁵⁹ Katarina Frančiška je imenovana baronica kot krstna botra v Krškem (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 16. 7. 1698), v poročni pogodbi je navedena kot hči barona in baronice (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 2. 2. 1704), kot rojeno baronico Valvasor jo v oporoki imenuje njen soprog baron Jurič, tako pa se naslovi in podpiše tudi sama v svoji zadnji volji (ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–11, 9. 8. 1741; prav tam, testament I–12, 4. 5. 1743). Najmlajša Regina Konstancija je kot gospodična baronica Valvasor naslovljena v vlogi botre v šentjernejski krstni matici (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1698–1729 (dejansko 1698–1712 in 1728–29), s. p., 16. 4. 1707), kot rojena baronica Valvasor pa je imenovana v poročni pogodbi in v zapuščinskem inventarju (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 28. 5. 1711; AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 1; AS 748, fasc. 26, Familiaria, Zapuščinski inventarji sorodnih plemiških rodbin, 7. 3. 1755, prepis, s. p.).

¹⁶⁰ Dienersperg se je lahko skliceval le na Valvasorjevo *Slavo* (1689), na polihistorjevo poročno pogodbo (1687) in na to, »da je družina Valvasor splošno znana«. Tako mu ni preostalo drugega, kot da je prosil za spregled (*Dispens*) predložitve nadaljnjih dokazov o izvoru baronskega naslova. StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Deduction der Ahnenprobe, s. p.

¹⁶¹ Radics, *Johann Weichard*, str. 54; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 62, 291 (op. 55); isti, Valvasor (Vavas(s)or, Vavis(s)or ipd., str. 344.

¹⁶² Radics, *Johann Weikhard*, str. 105–120.

¹⁶³ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 224–227.

pisavi, o kateri govori sam,¹⁶⁴ in njegova zasebna pisma, ki jih ne poznamo.¹⁶⁵ Tako vemo le tisto, kar je neposredno ali posredno povedal tu in tam na straneh *Slave*. Reisp poudarja, da je imel human in spoštljiv odnos do ljudi nižjega stanu, če niso prestopili meja poštenja ali družbenega reda. Povsod, kjer se mu je ponudila priložnost, je rad moraliziral, hvalil ali grajal, storil pa je to s primernim humorjem ali s sebi lastno drastično, vendar prijetno dikcijo. Hotel je biti tudi na vse strani pravičen, cenil je pridnost in sposobnost, znanje in duha.¹⁶⁶ Radics je na te in druge lastnosti še natančneje opozoril na primerih iz *Slave*. Humano prepričanje je videl v Valvasorjevem spoštovanju nedeljskega počitka in zlasti v tem, da nikakor ni bil željan škandalov, ampak je različne tovrstne pripetljaje opisal tako, da je zamolčal imena udeležencev.¹⁶⁷ V določenem smislu je bil Janez Vajkard tudi zagovornik mirovne ideje, saj bi vojskovanje najraje omejil na obrambo pred sovražnikom, nasprotno njegovim pogledom pa so bile predvsem vojne med kristjani.¹⁶⁸ Tako kot številna mesta pričajo o Valvasorjevi žilici za humor, je v njegovih pripovedih, zgodbah in anekdotah močno prisotno moraliziranje, povezano z didaktično noto. Njegov pogled na javno moralo je zaznamoval odnos do (ne)zmernosti.¹⁶⁹ Sklepati je mogoče, da je bil Valvasor v tem oziru tudi osebno zmeren in še posebej nasprotnik pretiranega pitja, saj ga je močno grajal. Od hrane so mu bile, kot kaže, posebej pri srcu morske ribe, v svojem času pogosto oporekani pijači čaj in kavo je priporočal kot zdravilni, a v omejenih količinah, tobak, ki ga je imel za »zelo koristnega«, pa je izpričan tudi v njegovem zapuščinskem inventarju (1694): deset zavitkov in pol brazilskega njuhanca.¹⁷⁰ Inventar polihistorjeve zapuščine, popisane v Krškem, ne kaže, da bi bil Valvasor poseben ljubitelj razkošja, in to od obleke naprej.¹⁷¹ Sicer pa vemo o njegovih življenjskih navadah komaj kaj. Izrecno govori o svoji navadi samo na enem mestu, pri opisu strele, ki je švignila skozi sobo na gradu Prem. Ko je neko jesen okoli leta 1678 tam prenočeval, je namreč po svoji navadi pustil vsa okna čez noč odprta.¹⁷² Ne vemo pa, koliko ga je zaposlovalo nočno študijsko delo in koliko ga je k temu silila samo časovna stiska ali morebitna (občasna) nespečnost. Da je kdaj delal tudi ponoči, priča bližnje srečanje z zlim duhom v obliki silnega truščca, ki naj bi ga doživel okoli

¹⁶⁴ Valvasor piše, da je v knjigo »v svojih navadnih neznanih črkah« zapisal vse, kar je na potovanjih izvedel (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 211).

¹⁶⁵ Od Valvasorjevih pisem so znana le pisma londonski Kraljevi družbi iz obdobja 1685–1687 (objava: Reisp, *Korespondenca*) in poročilo kranjskim deželnim stanovom z vojnega pohoda na Štajersko iz leta 1683 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 381, fasc. 259, 17. 8. 1683; objava: Radics, *Johann Weikhard*, str. 188–189). Razumljivo je, da so zasebne zadeve v korespondenci s Kraljevo družbo omejene na najnujnejše. V zadnjem ohranjenem pismu z datumom 17. november 1687 suho omenja smrt dveh otrok in prve žene ter svojo drugo poroko (Reisp, *Korespondenca*, str. 51, 70). – Še najbolj osebno pisanje, povezano tudi z Valvasorjem, je sklepni del pisma njegovega svaka Adama Ferdinanda Graffenwegerja, ki ga je ta kot študent spomladi 1673 poslal iz Gradca svoji materi, polihistorjevi tašči, na Slatno. V skromnih vrsticah je pustil najlepše pozdraviti »gospoda Valvasorja in gospo Valvasor ter gospode brate« (ARS, AS 776, Gospostvo Slatna, šk. 1, 21. 3. 1673).

¹⁶⁶ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 225.

¹⁶⁷ Radics, *Johann Weikhard*, str. 115–116. – O takih zadevah se je polihistor neprimerno laže razpisal, ko je šlo za že izumrle ali izseljene rodbine. Tak je na primer opis zločina in neslavnih del enega od članov medtem že ugasle rodbine Plasman (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 430–431).

¹⁶⁸ Prav tam, str. 114.

¹⁶⁹ Prav tam, str. 109, 111–112.

¹⁷⁰ Prav tam, str. 108.

¹⁷¹ Objava in prevod inventarja zapuščine v Krškem: Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 19–45. O vsebini prim. Weigl, Pri Valvasorju doma, str. 13–17.

¹⁷² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 39–40.

poldruga ure ponoči 8. marca 1688 na domačem Bogenšperku. To se je zgodilo med pregledovanjem že natisnjenih pol IV. knjige *Slave*, in sicer prav v trenutku, ko je bral o zavezništvi s hudičem.¹⁷³

Valvasorjev videz je na podlagi edine sodobne, Greischerjeve bakrorezne upodobitve precej temeljito obdelal Radics,¹⁷⁴ polihistor sam pa je v povezavi s telesom omenil svoj temperament. Sodeč po bakrorezu, na katerem je Janez Vajkard v jeklenem vojaškem oklepu, je bil srednje postave. Zgornji del telesa je imel srednje močan obseg, ki ga je polihistor bržčas pridobil šele pozneje, saj je bil po lastnem pričevanju v mlajših letih zelo suh. Zaradi tega in ker je imel »flegmatičen temperament«, naj bi mu osebni zdravnik vojvode Holsteinskega odsvetoval pitje čaja.¹⁷⁵

Danes je o polihistorjevih osebnostnih potezah mogoče izvedeti precej več tudi na drugačen način, iz njegove pisave. Psihoterapevt in grafolog analitik Borut S. Pogačnik je leta 2012 na podlagi dveh Valvasorjevih rokopisov, enega latinskega in drugega nemškega, opravil **anonimno grafološko analizo**, ki je dala naslednje izsledke:

»Po osebnostni strukturi bi pisca lahko opredelili kot ekstrovertnega čutnega tipa (po C. G. Jungu). Vse je presojal po čutnih zaznavah, po občutkih, ki so jih v njem puščali ljudje, dogodki. Bil je usmerjen navzven in odvisen od vrednostnih sodb sveta. Če so bili čuti zadovoljeni v vsakršnem smislu in vsi, je bil takoj boljšega razpoloženja. Če pa temu ni bilo tako, je bil lahko hitro slabšega razpoloženja.

Splošno gledano pa je bil močno ekspanzivistična osebnost, ki so jo prežemale poganjalne lastnosti. Dandanes bi lahko rekli, da bi bil dober strateški manager.

Odlikovala ga je odlična inteligenca. Sposoben je bil hitrih reakcij in prav tako naglega mišljenja. Imel je objektivni smisel za dejstva.

Zaznamovali sta ga močna volja in volja do moči. Obe izhajata iz gona po uveljavitvi. Lahko bi rekli, da je bila njegova natura bolj groba kot nežna.

Na objekte je bil čutno vezan. Kolikor so v njem izzvali občutke, toliko so bili tudi vredni. Realne izkušnje je kopicil na konkretnem objektu. Pretekle izkušnje so bile edino merilo za nabiranje novih izkušenj.

Bil je zelo odvisen od zunanjih dejavnikov, ker je od njih pričakoval večino svojih občutkov in potrditev. Manj pa od znotraj, iz svojega nezavednega.

Njegov ideal je bila dejanskost. Želel je biti opazen, vidno vžlebljen v svetu okoli sebe. Zanimivo je, da je bil kljub močnemu ratiu pod vplivom vraževernosti.

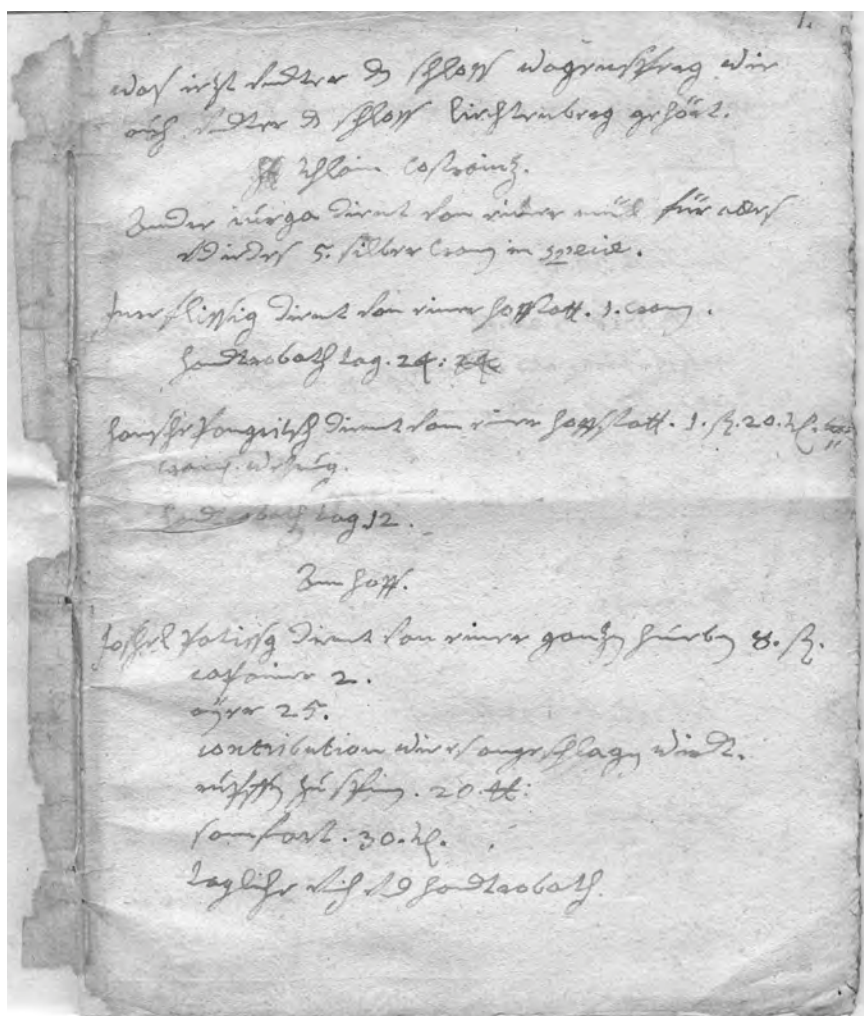
Vežal se je na objekte, hkrati pa je vedno stal napram njim v opoziciji. Pri tem početju so ga vodile močne projekcije, ki pa so izhajale iz njega samega. Hipoteze v zvezi z objekti so bile lahko zelo nenavadne. Mogoče je govoriti o ljubosumju in kopici bojazni v zvezi s svojim položajem. To je, kot kaže pisava, vodilo do simptomov prisilnosti. Gre za neke vrste perfekcionizem, ki, kot vemo, lahko človeka oropa precejšnjega dela njegove energije.

¹⁷³ Prav tam, str. 71. – V začetku 20. stoletja je lastnik Črnega potoka Alfons baron Wurzbach kazal sobo, ki naj bi bila Valvasorjeva spalnica in kjer naj bi se zgodba s truščem odvila (Radics, *Johann Weikhard*, str. 89). Dejansko pa polihistor nikoli ni stanoval na Črnem potoku in ga marca 1688 najverjetneje niti ni imel v neposredni upravi (prim. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 45).

¹⁷⁴ Radics, *Johann Weikhard*, str. 105–106.

¹⁷⁵ Valvasor, *Die Ehre III*, str. 343; prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 106. – Zadrževanje v Holsteinu, ki je bilo zelo verjetno časovno povezano z obiskom Danske, spada v čas Valvasorjevih mladostnih potovanj, najpozneje do leta 1671, ko mu je bilo trideset let (Golec, Valvasorjev izvor (3. del), str. 53).

Prva stran
Valvasorjevega
lastnoročnega urbarja,
nastalega okoli leta
1680 (ARS, AS
746, Spisi, fasc. 43,
Extranea, Graščina
Bogenšperk in
Lihtenberk – urbar,
pag. 1).

Razum je bil zelo močan, a se je morda včasih prevešal v svoj drugi pol, v modrovanje. Morala v moraliziranje in celo v nekakšno farizejstvo.

Močno so nanj vplivali različni predsodki, trmoglavost in stroga načelnost. Bil je trd do sebe in drugih. Delovati je moral kot zanimiva, a neprebojna trda fasada, za katero pa se je očitno skrivala občutljivost in čustvenost.

Nasprotje med zunanjo persono in nezavednim je bilo precejšnje.

Ni poznal veliko sociabilnosti in empatije. Prežemala ga je grenkoba, samoizolacija in otrplost čustev.

Na nek način je deloval precej egoistično. To pa je sicer vedno posledica močnega funkcionalnega Jaza, ki se zaradi (pre)močnega ratia vkoplje in preži na impulze iz nezavednega. Hkrati pa se impulzom, ki znajo vedno prelisičiti Jaz, le ta celo preveč očitno vdaja. Gre za tisto elementarno nagonskost, ki kljub etiki pokaže, kakšne je srce.

Pisca je zaznamoval močan libido-energija (v Jungovem smislu). Ta se je odrazil v žilavi vztrajnosti. Nič ga ni moglo zmotiti in ustaviti pri doseganju ciljev. Mišljenje je bilo tem ciljem povsem podrejeno. Bilo je naravnano strogo na cilje in v tem pogledu včasih tudi zelo ozko.

Pri razmišljanju in udejanjanju ciljev je bil nepopustljiv. Trdnost ali bolje trdota volje je bila velika, fanatizem pa tudi.

Stalno in čezmerno delovanje je zelo vplivalo tudi na duševno stanje. Večkrat je bil ventil v nenadnem izbruhu jeze, ki je bila lahko zelo srdita. Takrat je bil brezobziren. Ta razdvojenost ni bila psihotične narave, ampak rezultat pretiranega popuščanja razumu na račun telesnosti. Dandanes bi lahko takšnega človeka našli v večini primerov deloholikov, ki gredo večkrat tudi prek svojih meja.¹⁷⁶

Tako kot je bil Janez Vajkard Valvasor v marsičem svojevrsten tip človeka, je bilo vseskozi specifično tudi njegovo **gmotno stanje**. Potrebe so namreč presegle prihodke, dejavnosti, s katerimi se je ukvarjal, so prej kot dobiček prinašale izgubo. Če je torej hotel doseči zadane visoke cilje, je moral biti dovolj spreten »menedžer«, pri tem pa je bolj kot vse drugo potreboval zemljiško posest. Samo v obliki hipotek nanjo je namreč lahko dobil zadostna posojila, četudi posest dejansko nikoli ni bila v celoti odplačana in torej nikdar povsem njegova in ženina last. Ker pa je njegovo delo nujno potrebovalo ustrezno okolje, je preprosto *moral* postati zemljiški gospod. Grafične delavnice in v njej zaposlenih mož, tudi poročenih z družino, denimo, ne bi mogel vzdrževati drugje kot na gradu z dovolj veliko posestjo. Nazadnje, ob smrti leta 1693 je otrokom in drugi ženi zapustil slabo materialno popotnico, približno toliko, kot sta s prvo ženo premogla po poroki leta 1672 in je izviral iz Graffenwegerjeve dediščine.

Vpogled v polihistorjevo gmotno stanje je močno omejen, saj ne poznamo dovolj dobro niti prihodkov od zemljiške posesti kot temeljnega vira preživljanja, pregled nad celoto prihodkov in izdatkov pa ostaja nedosegljiv »desideratum«.¹⁷⁷ Dokumentirana je samo višina obeh njegovih rednih dohodkov – čakarine za mesto v deželni konjenici in plače četrtnega stotnika pešcev. Ni nepomembno, da sta dohodka skupaj pokrivala približno tri četrtnine celotne Valvasorjeve letne davčne obveznosti od posesti.¹⁷⁸

Od nakupa posesti leta 1672 do njene dokončne prodaje dvajset let pozneje se kranjski polihistor kaže kot »večni dolžnik«, a hkrati kot skrben gospodar, ko gre za vlogo zemljiškega gospoda.¹⁷⁹ Že

¹⁷⁶ Analiza Boruta S. Pogačnika z datumom 20. oktober 2012 v arhivu avtorja. Uvodni del: »Naloga: študija – analiza pisave neznanega pisca. Gradivo: lastnoročno napisan tekst pisca, ena stran v gotici v formatu A/4 in tri strani v latinici v formatu A/5, vse v obliki črnobelih kopij. Ob prejemu tekstov in kasnejši analizi analitiku ni bilo znano, za katero osebo gre. Splošne značilnosti duktusa: Gotična pisava je zelo nagla, dinamična, desno poševna, slabo členovita, vrstični potek ni jasno razviden, saj se vrstice prepletajo, zelo povezana, ob koncih besed razvidne centrifugalne tendence. Latinična pisava pa je nekoliko počasnejša, manjša, prav tako nečlenovita, tudi desno poševna, centrifugalne poteze niso tako močne, povezana.«

¹⁷⁷ Natančneje o Valvasorjevem materialnem stanju gl. v: Golec, *Zemljiški gospod*.

¹⁷⁸ Ne o čakarini ne o stotniški plači nimamo neposrednih pričevanj iz časa polihistorjevega življenja, temveč zelo kmalu po njegovi smrti: pripadniki deželne konjenice z dvema oklepnama konjema so prejeli enotno letno plačilo 100 goldinarjev, vsak od petih četrtnih stotnikov pa 183 goldinarjev in 20 krajcarjev (ARS, AS 3, knj. 610, knjiga izdatkov za leto 1694, s. p., razdelki »Warttgelt auf die Gelbe Fahnen«, »Warttgelt auf die Plawe Fahnen« in »Prouisionierte Hauptleüth vnd Beuelchshaber«). O Valvasorjevi davčni obveznosti okoli 380 goldinarjev gl. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 30.

¹⁷⁹ Zdi se, da ni nobene dileme ob vprašanju, ali je Valvasor sam upravljal svojo posest. Pomagal si je z valptom ali »amtmanom« iz kmečkih vrst, administrativne posle pa je opravljal osebno (Golec, *Zemljiški gospod*, str. 49). Zelo dragocen vir za spoznavanje Janeza Vajkarda kot zemljiškega gospoda je njegov lastnoročni urbar za posest Bogenšperka in Lihtenberka z dvema prilogama na samostojnih listih, nastal okoli leta 1680. Prvi del urbarja je standarden – popis obveznosti lastnih podložnikov in plačnikov odvetščine in gozdnine –, drugi del pa zelo narativen, kot bi ga Valvasor pisal za *Slavo vojvodine Kranjske*. Ne preseneča, da se je urbar ohranil v arhivu kostanjeviške cisterce (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 43, Extranea, Graščina Bogenšperk in Lihtenberk – urbar). V Kostanjevici je namreč kot pater Štefan do smrti živel polihistorjev najmlajši sin Janez Volf Engelbert, skrbništvo nad dediščino otrok iz prvega zakona pa je

začetek v finančnem pogledu ni bil obeta-ven, saj sta s prvo ženo Ano Rozino ostala za kupljeno posest dolžna dobro polovico, več kot 11.000 goldinarjev. Ko se je dolg naslednje leto zmanjšal na slabih 10.242 goldinarjev, je samo za obresti še vedno odtekalo več kot 600 goldinarjev kranjske veljave, tj. dobrih 500 nemške, okoli 380 goldinarjev pa sta nanesla davek in kontribucija. Glede na polihistorjeve velike potrebe se je glavnic dolga zmanjševala zelo počasi, tako da je bila neporavnana kupnina po petih letih skoraj enaka.¹⁸⁰ Da bi se otresla vsaj visokih obresti nanjo, sta zakonca Valvasor leta 1677 za obresti zastavila Črni potok s posestjo, in sicer vdovi po prodajalcu baronu Kheysllu Katarini Sidoniji.¹⁸¹ Toda s tem povezana razbremenitev – mirujoča glavnic – ni zadostovala, da bi Valvasorja iz preostale posebnosti iztislila sredstva za poplačilo preostale kupnine, saj je imel Janez Vajkard vse preveč stroškov s svojimi »konjički«.

Še več, takoj po poroki (1672) je začel na ženino ime najemati posojila pri sorodniku Janezu Herbardu pl. Posarelu, in sicer na račun donacijskega pisma za 5000 goldinarjev, ki ga je izvabil od svoje tašče Ane Marije pl. Graffenweger in ga omenjenemu posojilodajalcu zastavil. Tašča je v oporoki leta 1676 zatrjevala, da sta hči in zet dobila pismo »povsem neupravičeno in nepravilno«, zato ga morata vrniti njenemu sinu Juriju Andreju Graffenwegerju. Pozneje je Valvasor denar res vsaj deloma vrnil svaku (1683),¹⁸² še prej pa kupil manjšo hišo v Ljubljani, ob obzidju proti Ljubljani nedaleč od Mestnega

Hiša v Ljubljani, ki je bila v polihistorjevih rokah od leta 1681 do 1692 in kjer se je mudil zlasti zaradi preučevanja arhiva kranjskih deželnih stanov (foto M. Zaplatil, september 2016).

prevzel tamkajšnji opat (o tem v nadaljevanju). Faksimilna objava, transkripcija in prevod urbarja v: Golec, *Zemljiški gospod*, str. 77–132; komentar: prav tam, str. 32–41.

¹⁸⁰ Golec, *Zemljiški gospod*, str. 9, 13, 22–23.

¹⁸¹ Zakonca sta s Katarino Sidonijo baronico Kheysell kot nujno varuhinjo njenih otrok 2. junija 1677 sklenila poravnavo, po kateri sta ji na račun obresti na slabih 9774 goldinarjev dolga zastavila Črni potok z delom bogenšperško-lihtenberške posesti. Podrobnosti niso znane, tako tudi ne, ali je zastavna pogodba vsebovala kakšno časovno omejitev. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 23–24.

¹⁸² Med koncem leta 1672 in začetkom leta 1680 si je Ana Rozina Valvasor pri Posarelu izposodila za več kot 5123 goldinarjev ali za približno četrtno vrednosti svoje in soprogove še neplačane zemljiške posesti. Razlogi, zakaj je Graffenwegerjeva hčerki in zetu 19. oktobra 1672 izdala donacijsko pismo za 5000 goldinarjev, in to le dva dni po nastanku odpovednega pisma Ane Rozine o prejeti dediščini po obeh starših (!), se izmikajo jasnemu odgovoru. Tako kot tudi, zakaj je donacijo v oporoki 17. februarja 1676 razveljavila. Morda zato, ker je ugotovila, da sta Valvasorja donacijsko pismo zastavila, denar pa ni šel za odplačilo posesti, ampak v druge namene. S svakom Jurijem Andrejem Graffenwegerjem je Janez Vajkard sklenil poravnavo leta 1683, vendar iz registra v polihistorjevem zapuščinskem inventarju ni razvidno,

trga (1681), ki jo je uporabljal kot »študijski kabinet«. ¹⁸³ Medtem so se kopicili tudi davčni zaostanki in čeprav so jih deželni stanovi Janezu Vajkardu v začetku osemdesetih let dvakrat odpisali, so odtlej naraščali še hitreje. Nazadnje, v začetku leta 1689, je dal Valvasor dobrih 1000 goldinarjev odšteti od vsote, ki so mu jo stanovi obljubili kot plačilo za *Slavo*. ¹⁸⁴ V istem času, na pragu leta 1689, ko je imel velike stroške s tiskom svoje knjige v Nürnbergu, se je začela odprodaja njegove posesti. Najprej je za okoli 6850 goldinarjev deželne veljave prodal Črni potok z 12 goldinarji imenjske rente, ki ga je malo prej vzel iz zastavitve. Kupila ga je Ana Maksimila baronica Moscon, skoraj vsa kupnina, 6414 goldinarjev, pa je šla dedičem barona Kheyslla za še neplačano kupnino iz leta 1672, ki najbrž tudi s tem ni bila v celoti poravnana. ¹⁸⁵ Tik pred tem je v začetku leta 1689 pri ljubljanskem trgovcu Juriju

ali sta se namesto za 5000 goldinarjev pogodila za 1200 goldinarjev ali pa je toliko znašala razlika in je šlo torej za vračilo 3800 goldinarjev (Golec, *Zemljiški gospod*, str. 25–27).

¹⁸³ Gre za vogalno hišo na Cankarjevem nabrežju 15 oziroma v Ključavničarski ulici 5, ki je bila prej last dedičev Janeza Frölicha. Kupni dogovor zanjo je Valvasor sklenil z njimi 4. marca 1681 (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 7/Nr. 9). Valvasorjevo ime se pojavi v mestnih davčnih knjigah istega leta in se prenaša vse do leta 1733, čeprav jo je leta 1692 prodal (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. III. del. Veliki trg*, s. p., Cankarjevo nabrežje 15 (Ključavničarska ulica 5); prim. Suhadolnik, Anžič, *Mestni trg*, str. 69). Prim. tudi Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 157, 312 (op. 32). Višine kupnine ob nakupu in prodaji dobro desetletje pozneje ne poznamo. Hiša ne po lokaciji ne po velikosti ni bila med uglednejšimi, saj je stala na koncu ozke obrtniške ulice. S štirimi goldinarji rednega davka je bila leta 1681 po višini te temeljne obveznosti že v spodnji polovici hiš na območju Mestnega trga, in sicer skupaj z drugimi 21 hišami z enako obveznostjo (43 hiš je imelo večjo, 15 pa manjšo obremenitev); večina hišnih posestnikov, 44 od 80, je plačevala 4 do 6 goldinarjev davka (ZAL, LJU 488, šk. 456, Cod. XVII, knj. 65, davčna knjiga 1681, s. p.). Hiša je imela ves čas Valvasorjevega lastništva stalni dajatvi 4 goldinarje letnega davka ter goldinar in 45 krajcarjev t. i. hišnega goldinarja (*Hausguld*), letno se je spreminjala kontribucija, posebej pa je plačeval dajatve najemnik Andrej Smrekar, po poklicu ključavničar: davek (35 krajcarjev), kontribucijo in obrtni davek (2 gld) (gl. op. 151). Po terezijanskem katastru leta 1752 je imela hiša, tedaj v lasti Kristofa Hanna, le skromnih 35 goldinarjev letnega donosa, kar je veliko pod povprečjem celotne Ljubljane vključno s predmestji (56,47 gld) in le dobra tretjina povprečja v ožjem mestu (91,86 gld) (ARS, AS 174, šk. 258, RDA, L 336, No. ad 5, II. 3. 1752; No. ad 8, II. 3. 1752).

¹⁸⁴ Višino zaostankov poznamo le deloma. Na seznamu dolžnikov kontribucije se je Valvasorjevo ime znašlo najpozneje jeseni leta 1677. Neprimerno večji so bili njegovi davčni zaostanki, izpričani od leta 1678, saj je redni davek predstavljal temeljno in največjo fiskalno obremenitev. Najprej so mu stanovi odobrvali odloge plačila, leta 1680 in 1682 pa sta sledila dva odpisa kot del nagrade za zemljevide in Marijin kip. Kaže, da sta polihistorja precej opogumila, saj se je odtlej manj oziral na deželno blagajno in upal, da mu bodo stanovi zaradi pridobljenega ugleda prizanašali. Izvršba (*Ein Spänzedl*) leta 1685 je znana le iz regesta, zato ne vemo, ali je bila udejanjena. Poveden je podatek, koliko so davčni zaostanki znašali v začetku leta 1689, neposredno po Valvasorjevi prodaji Črnega potoka in sredi intenzivnega dela za natis *Slave vojvodine Kranjske*. Poverjeniški urad kranjskih deželnih stanov je 7. februarja 1689 ugodil polihistorjevi prošnji, naj mu na račun obljubljenih sredstev za »deželno kroniko« odpišejo 1044 goldinarjev zaostanka in izplačajo 1954 goldinarjev v gotovini. Sklepamo lahko, da mu je stanovski glavni prejemnik oba redna stanovska dohodka – čakarino in plačo četrtnega stotnika – preprosto vsako leto odštel od davčne obveznosti oziroma zaostankov. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 28–30.

¹⁸⁵ Zastavitev Črnega potoka se je skoraj brez dvoma končala leta 1688, ko se je tam še možila Kheysllova hči (Golec, *Zemljiški gospod*, str. 45). Vedenje o prodaji dvorca s pripadajočo posestjo smo do nedavnega zajemali iz izčrpnih registrov treh dokumentov, zdaj pa poznamo kupoprodajno pogodbo, datirano 31. januarja 1689 na Bogenšperku, in Valvasorjevo potrdilo o prejeti kupnini z dne 28. februarja istega leta (kopiji izvornikov dokumentov v: KLA, KLA 741, Sch. 1, Konv. 2, C–17 St, fol. 5–7v, 30. 1. 1689; C–18 St, fol. 9–10v, 28. 2. 1689). Valvasor je pogodbo sklepal tudi kot nujni varuh (*Notbgerhab*) solastnikov, svojih otrok iz prvega zakona. Kupnina je znašala 6400 goldinarjev deželne veljave in 100 tolarjev likofa skupaj z neko »Tattenbachovo pretenzijo«, nato pa je bila v prodajo vključena še dodatna posest – pol hube in oštati, prodana za 250 goldinarjev nemške veljave. Iz naslova kupnine je moral Valvasor prednostno poravnati zaostalo kupnino Kheysllom, za katero je bila posest hipotekarno obremenjena, kar je storil 9. februarja, ko je Juriju Kristofu (baronu) Kheysllu izplačal dobrih 5467 goldinarjev deželne veljave na račun zadolžnice za 10.241 goldinarjev ter 40 krajcarjev in pol z dne 12. oktobra 1672. Če smo povsem natančni, je bila vsota v tej zadolžnici ob nakupu posesti precej višja (14.025 goldinarjev, 32 krajcarjev in pol) in je padla na navedeno višino šele slabo leto pozneje, 17. septembra 1673. Postavlja se vprašanje, ali je Valvasor po prodaji Črnega potoka v začetku leta

Tollmeinerju vzelo posojilo 6000 goldinarjev in se v istem letu dvakrat zadolžil še pri svoji drugi ženi Ani Maksimili, skupaj za 1847 goldinarjev deželne veljave.¹⁸⁶ Poleg Tollmeinerja in žene je imel še druge upnike in če je hotel poravnati vse obveznosti do njih, kar je do smrti tudi storil,¹⁸⁷ je bil spet prisiljen prodajati. Spomladi 1691 je za dobrih 3000 goldinarjev deželne veljave prodal stiškemu cistercijanskemu samostanu desetino v Temenici s petimi goldinarji imenjske rente.¹⁸⁸ Najverjetneje se je moral prav tega leta ločiti od svoje dragocene knjižnice in grafične zbirke, ki sta romali k zagrebškemu škofu Aleksandru Ignaciju Mikuliću, domnevno za ceno okoli 4000 goldinarjev.¹⁸⁹ Ob njegovih prioritetah in »formi mentis« bi veliko prej pričakovali odločitev, da pri odplačevanju dolgov prej poseže po posesti kot po svojih »duhovnih zakladih«. Tako lahko upravičeno sklepamo, da je najprej prodal desetino in se šele nato ločil od knjig in grafik. Po drugi strani pa je zelo mogoče, da zaradi prevelikih dolgov niti ni mogel izbirati. Bogenšperk in hišo v Ljubljani je nasprotno obdržal skoraj do zadnjega, kot

1689 poplačal Kheyslom celoten dolg in je torej zgornjih dobrih 5467 goldinarjev predstavljalo zadnji obrok ali ne. Vsebine pogodbe namreč ne poznamo v celoti, ampak le iz Valvasorjeve sočasne zadolžnice ženi in iz regesta pogodbe v zapuščinskem inventarju Jurija Krištofa Kheyslla. Ne prvi ne drugi dokument ne potrjujeta, da bi bila kupnina s tem dokončno poravnana. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 55–59.

¹⁸⁶ Golec, *Zemljiški gospod*, str. 58–61. – Ana Maksimila je 9. februarja 1689 k Valvasorjevemu vračilu dolga Kheysllu primaknila 947 goldinarjev deželne veljave, ki jih je dobila nazaj čez dobra tri leta, 8. oktobra 1692, iz rok kupcev Bogenšperka. Še prej je možu 21. oktobra 1689 v gotovini izročila doto v višini 900 goldinarjev deželne veljave.

¹⁸⁷ O tem, da je do smrti vse obveznosti do upnikov poravnal, pričata njegova zapuščinska inventarja. Iz krškega inventarja izvemo za skoraj vse nekdanje upnike, razmerje z njimi pa osvetljujejo tudi drugi viri, predvsem zapuščinski inventarji. Leta 1691 ob prodaji desetine v Temenici je imel Valvasor še vedno dolgove do Janeza Herbarđa Posarela oziroma zdaj do njegove vdove, dolgoval pa je tudi Korduli Elizabeti baronici Apfaltrer. Kot Valvasorjeva posojilodajalka se ponuja še Marija Magdalena Pelzhoffer, ki je imela z njim in njegovo prvo ženo leta 1686 sodni spor zaradi 2000 goldinarjev deželne veljave. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 27–28, 64, 68–69.

¹⁸⁸ V nedolgo tega odkriti kupoprodajni pogodbi za desetino v Temenici, datirani 28. maja 1691 na Bogenšperku, je naveden tudi razlog prodaje, kar sicer ni običajna praksa, zato pa tem pomembnejši podatek za razumevanje okoliščin: zakonca Valvasor prodajata desetino zaradi dolgov, nastalih ob nakupu posesti Bogenšperk in Lihtenberk. Janez Vajkard je pogodbo s stiškim opatom Antonom sklepal skupaj z drugo ženo Ano Maksimilo in kot nujni varuh otrok iz prvega zakona. Kupnina je znašala 3000 goldinarjev deželne veljave in 30 državnih tolarjev likofa. Za Valvasorja je bila prodaja ugodna, če pomislimo, da je baron Kheysell desetino dvajset let prej (1672) najprej ocenil le na 2000 in nato na 2600 goldinarjev deželne veljave. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 63–65. Prepis pogodbe: ARS, AS 781, knj. 17, glavni urbar župnij in njihovih imenj, inkorporiranih cistercijanskemu samostanu Stična 1662, 2. del, pag. 91–95.

¹⁸⁹ Knjižnica in grafična zbirka sta danes v Zagrebu na dveh lokacijah; knjižnični katalog obsega 2630 del (Gostiša (ur.), *Bibliotheca Valvasoriana*), v grafični zbirki, ki ji manjka četrti zvezek od skupno osemnajstih, pa je danes 7752 grafik (faksimilna izdaja: Gostiša (ur.), *Iconotheca Valvasoriana*). – Prva Valvasorjeva biografija neznanega avtorja (1815) navaja pozneje v literaturi pogosto navzoč podatek, da je Valvasor malo pred smrtjo ob zelo sprejemljivih pogojih ponudil svojo bogato knjižnico kranjskim deželnim stanovom, da bi uredili javno stanovsko knjižnico, ker pa se je stvar predolgo vlekla, naj bi jo za majhno ceno prodal jezuitskemu kolegiju v Zagrebu ([Anonimus]: *Biographie*, str. 381). Navedba jezuitskega kolegija je napaka, v zapisnikih kranjskih deželnih stanov pa polihistorjeve ponudbe ni najti. Bolj verjetno je, da stanovi Valvasorja niso bili več pripravljene financirati oziroma da so mu (v neformalnih pogovorih) ponudili premalo. Glede na njegove finančne težave si komaj lahko predstavljamo, da bi knjige in grafike zagrebški škofiji podaril, kot je pozneje (1703) o knjižnici v pismu škofu Brajkoviću zapisal polihistorjev sin Volfgang Vajkard (Vrhovnik, *Kako je prišla*, str. 108, 109). Da so šle knjige in grafična zbirka v 18 vezanih zvezkih v Zagreb in ne kam drugam, lahko preprosto pojasnimo s pripravljenostjo škofa Mikulića, da jih od Valvasorja odkupi, in s tem, da je morala biti cena glede na okoliščine za prodajalca (še) sprejemljiva. Tako kot govori o prodaji zgolj poznejši vir, žal ni izpričano, kdaj natanko sta se škof in Valvasor pogodila in kdaj je bila izpeljana izročitev. Upoštevaje, da ima kar 58 knjig letnico 1690, tri pa so bile izdane leta 1691, knjižnica in grafike torej niso romale v Zagreb leto poprej (1690), kot lahko preberemo v literaturi (Dular, *Valvasorjeva knjižnica*, str. 267). Letnica 1690 se je pojavila v Radicevi monografiji o polihistorju (1910), vendar je ni najti v viru, na katerega se opira, tj. v izvlečku vizitacijskih dekretov zagrebške škofije (Radics, *Jobann Weikhard*, str. 103). Omenjeni izvleček govori le o tem, da je škof Mikulić namenil za nakup veliko vsoto (*magno aere*). Kot izvemo od V. Klaića, naj bi škof Mikulić knjižnico leta 1690 zagotovo kupil na pobudo Pavla Ritterja-Vitezovića, »kako se priča, za nekih 4000 forinti« (Klaić, *Život i djela*, str. 81).

»zlato rezervo«, iz katere mora zagotoviti existenco otrokom in drugi ženi. Na odločitev, da ju proda, je nazadnje morda odločilno vplival požar na Bogenšperku, ki ga poznamo le iz skopih omemb, da so deželni stanovi Valvasorju sredi leta 1692 odobrili 1000 goldinarjev nepovratne pomoči.¹⁹⁰

Jeseni leta 1692 sta šli za neznani vsoti v tuje roke še zadnji dve nepremičnini. Bogenšperk z Lihtenberkom s 47 goldinarji rente sta kupila zakonca Janez Andrej in Marija Magdalena Saloma pl. Gandin,¹⁹¹ hišo v Ljubljani pa Franc Engelbert baron Zetschker, bratranec polihistorjeve žene, ki je Valvasorju po vsem sodeč s tem pomagal priti do denarja za nakup hiše v Krškem.¹⁹² Približno predstavo, kolikšen je bil na koncu polihistorjev primanjkljaj, dobimo ob primerjavi vrednosti 13.800 goldinarjev, na kolikor je Janez Vajkard sam ocenil bogenšperško-lihtenberško posest, in tem, kar je premogel ob smrti leta 1693. Tedaj mu je v dveh zadolžnicah ostalo 7000 goldinarjev, prejetih za kupnino od Bogenšperka in Lihtenberka.¹⁹³ Kam bi lahko šla razlika, si ni težko predstavljati. Poleg preostanka kupnine Kheysllovim dedičem za posest, kupljeno leta 1672, in vračila posojil ni izključeno, da je bilo treba poravnati še del obveznosti do nürnberških partnerjev za izdajo *Slave vojvodine Kranjske*.¹⁹⁴

Na pomlad 1693 se je Janez Vajkard z družino preselil v **kupljeno hišo v Krškem**, s čimer se je začelo zadnje, kratkotrajno poglavje njegovega življenja. Hišo ob glavni mestni ulici je ob prejšnjem božiču kupil od mestnega svetnika Jakoba Vodnika za 800 goldinarjev kranjske veljave.¹⁹⁵ Poglavitni razlog za preselitev Valvasorjevih v majhno obsavsko mesto, in ne denimo v hišo v Ljubljani, sta bila najverjetneje bližina ženinega sorodstva in dediščina, ki jo je Ana Maksimila še pričakovala, potem pa,

¹⁹⁰ Zadevo je kranjski deželni zbor obravnaval 3. junija 1692. Pozornost pritegne formulacija, da je Valvasor prosil za »ein Gnad wegen erlittener Feürbrunst« oziroma – na drugem mestu – za »Gnadt und (!) Brandsteüer«, stanovi pa so mu po tej različici zapisa odobrili 1000 goldinarjev »mit abraitung«. Zadnje bi lahko razumeli tudi kot odpis od zaostankov za davek in kontribucijo, veznik in med *milostjo* (*Gnadt*) in *požarnim davkom* pa, kot da gre pri teh dveh za ločeni stvari. Postavlja se vprašanje, ali so torej stanovi hoteli Valvasorju pomagati v stiski in je bil požarni davek bolj izgovor kakor dejanska pomoč pogorelcu. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 62–63.

¹⁹¹ O tretji, najpomembnejši prodaji posesti smo poučeni veliko slabše kot o prodaji Črnega potoka (1689) in desetine v Temenici (1691). Valvasorjev in Gandinov zapuščinski inventar razkrivata, da je kupno pismo ali kupni dogovor nastal 2. oktobra 1692 in da je Valvasor nastopal tudi kot nujni varuh svojih otrok iz prvega zakona. Že šest dni pozneje sta zakonca Valvasor izdala glavno pobotnico za v celoti izplačano kupnino. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 66. – O kupnini, katere višine ne poznamo, gl. op. 193.

¹⁹² Datum sklenitve kupoprodajne pogodbe 10. december 1692 razkrivata Valvasorjeva listina in zapis v zapisnikih ljubljanskega mestnega sveta, oboje 23. februarja 1693 (ARS, AS 1063, a. e. 2743, 1693 feb. 23., Ljubljana; ZAL, LJU 488, Cod. I, knj. 49, fol. 40–40v). Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 157, 312 (op. 32); Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 21, op. 6. – Zetschker, graščak na Gomili pri Boštanju ob Savi, več kot očitno ni imel posebnih namenov z Valvasorjevo hišo v Ljubljani, saj jo je že čez dve leti (1694) prodal, in sicer Francu Albertu pl. Seethalu, ki je, kot bomo videli, leta 1696 iz polihistorjeve zapuščine odkupil instrumente in knjige. O kupoprodaji govori regist v Seethalovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 103, fasc. XXXXIII, S–83, s. d. 1701, pag. 7/Nr. 7).

¹⁹³ Kupnina je bila poravnana iz kupnine, ki sta jo Gandina prejela istega leta (1692) od Janeza Herbarda grofa Auersperga za svoj dvorec Brinje pri Grosupljem. Na ta način sta se v Valvasorjevih rokah znašli najmanj dve Auerspergovi zadolžnici, ena za 4000 in druga za 3000 goldinarjev. Gre torej za skupno 7000 goldinarjev, zagotovo pa to ne more biti celotna kupnina. Precej realna vsota bi bila 13.800 goldinarjev, na kolikor je Valvasor v osemdesetih letih sam ocenil vrednost bogenšperško-lihtenberške posesti. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 67.

¹⁹⁴ Golec, *Zemljiški gospod*, str. 67–69.

¹⁹⁵ Podrobnosti o nakupu hiše in njeni vrednosti v: Golec, *Valvasorjeva hiša*, str. 20–23. – Temeljna vira o tem sta listina zakoncev Vodnik in polihistorjev zapuščinski inventar; kupni dogovor je bil sklenjen 26. decembra 1692, zakonca Vodnik pa sta listino o prodaji izdala navedenega dne februarja 1693 (ARS, AS 1063, a. e. 2742, 1693 feb., Krško; AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 2). Prvič so Valvasorji izpričani v Krškem ob krstu najmlajšega otroka 15. aprila 1693 (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 15. 4. 1693). – Leta 1752, ko je bila hiša v lasti baronice Zetschker, se je v mestecu z nekaj več kot sto hišami znašla s 14 goldinarji letnega donosa na desetem mestu oziroma na sedmem, če odštejemo javno upravne zgradbe, ki so zasedle prva tri mesta (ARS, AS 174, šk. 140, RDA, N 239, No. 7, 13. 6. 1752).

Krško, zadnji dom Janeza Vajkarda Valvasorja, po *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 84).

Leta 2006 odkrita prava Valvasorjeva hiša v Krškem je bila leta 2013 temeljito obnovljena (foto Nina Sotelsek, oktober 2013).

Napačna Valvasorjeva hiša v Krškem, danes Mestni muzej Krško (foto B. Golec, marec 2014).

kot bomo videli, tudi dobila v obliki posesti ne prav daleč od Krškega.¹⁹⁶ Temeljite raziskave zadnjih let so pokazale, da so za Valvasorjev zadnji dom v Krškem sredi 19. stoletja razglasili napačno hišo, ki so jo nato zlasti od odkritja spominske plošče leta 1894 po njem imenovali Valvasorjeva hiša. Pomoti sta najverjetneje botrovali dejstvu, da je v tej hiši zadnjih dvajset let do svoje smrti prebival polihistorjev po poli prapranečak Anton pl. Hohenwart (1768–1846), sicer ljubiteljski muzealec, za njim pa jo je podedovalo in kratek čas obdržalo šest baronov Dienerspergov, prapravnunukov Janeza Vajkarda. Ker so tako Hohenwart kot Dienerspergi poznali svojo genealoško vez s kranjskim polihistorjem, se je na podlagi tega védenja zlahka rodila napačna interpretacija, da je hiša konec 17. stoletja pripadala samemu Valvasorju. Od leta 2013 je s spominsko ploščo obeležena prava hiša, t. i. Mencingerjeva ob glavni mestni ulici, na napačni stavbi pa je spominsko obeležje muzealcu Hohenwartu z opozorilom o pomoti.¹⁹⁷ V Krškem je Valvasorjeva tradicija stara in močna,¹⁹⁸ čeprav je kranjski polihistor tu preživel le kakšnega pol leta. Poleg omenjenih spominskih plošč ima Janez Vajkard Valvasor v mestu od leta 1966 spomenik, po njem pa se imenujeta savsko nabrežje in knjižnica.

Kot je pozneje zapisal sodobnik Janez Gregor Dolničar, so Valvasorja v Krško pripeljali že bolnega.¹⁹⁹ Najbrž ne bomo nikoli poznali ne vzroka²⁰⁰ ne natančnega datuma **njegove smrti**. Mrliški matici župnije Leskovec pri Krškem in krške mestne duhovnije, v kateri bi bila smrt lahko vpisana, nista ohranjeni,²⁰¹ njegovega domnevnega pokopa na Mediji pa niso vpisali v mrliško knjigo župnije Vače, v katero tedaj praviloma niso zapisovali pokopanih v medijski grobnici.²⁰² Tudi sodobna vira druge roke glede časa smrti nista najbolj točna: eden govori o septembru in drugi o oktobru 1693.²⁰³

¹⁹⁶ Polihistorjeva hiša v Ljubljani bi bila glede na majhnost in lego neprimeren dom za plemiško družino. –Valvasorjeva družina je bila še posebej povezana z ženinim bratrancem Francem Engelbertom baronom Zetschkerjem, graščakom na Gomili pri Boštanju, čigar soproga je bila sestra polihistorjeve pokojne svakinje, prve žene prav tako že umrlega brata Janeza Herbarda Valvasorja, Zetschker pa varuh njunih dveh mladoletnih otrok (Golec, *Valvasorji*, str. 392, 398, 399). Prav ta dvojni sorodnik je od Valvasorja kupil hišo v Ljubljani (gl. op. 192). Njegova žena Marija Barbara in očim Ane Maksimile Valvasor Janez Jurij pl. Wernegk z Vrhovega sta bila krstna botra polihistorjevega zadnjega otroka, krščenega v Krškem (o krstu gl. op. 195).

¹⁹⁷ Obema hišama je posvečena monografija: Golec, *Valvasorjeva hiša*. – Dvomi o vogalni hiši pri župnijski cerkvi kot Valvasorjevem zadnjem domu segajo še v 19. stoletje in so se sčasoma samo krepili. Njena lega, opisana v listini o kupoprodaji, nikakor ni ustrezala legi hiše, ki so jo razglasili za polihistorjevo. Ključen za identificiranje prave hiše in njenih nadaljnjih lastnikov je bil regist kupoprodajne pogodbe iz leta 1706 v zapuščinskem inventarju vdovinega drugega moža Janeza Herbarda pl. Buseta. – Anton pl. Hohenwart (1768–1846), ki je hote ali nehote »kriv« za pomoto, je bil pravnuk polihistorjeve po poli nečakinje Ane Marije, poročene pl. Hohenwart (* 1656, † 1725). – Zanimiva je ugotovitev, da je Valvasorjeva hiša pozneje pripadala dvema literatoma, nemško piščočemu pesniku Anastasiusu Grünu s pravim imenom Anton Aleksander grof Auersperg (1806–1876) in slovenskemu pisatelju Janezu Mencingerju (1838–1912), po katerem se imenuje danes.

¹⁹⁸ Že leta 1848 se je Henrik Costa med potovanjem skozi Krško spominjal, da je tu v revščini umrl Valvasor (Costa, *Reiseerinnerungen*, str. 102).

¹⁹⁹ Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 222, 334; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 278.

²⁰⁰ V literaturi navedena bolezen podagra, ki naj bi se ji pridružila diareja, je le domneva. Prvi ju je omenil Valvasorjev neznani biograf v prvem tiskanem prikazu Valvasorjevega življenja in dela iz leta 1815, objavljenem v dunajskem časopisu *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* ([Anonimus], *Biographie*, str. 381). Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 271.

²⁰¹ Umek, Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 268, 280; Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 49, 50.

²⁰² Prva mrliška matična knjiga župnije Vače, v katero je spadala Medija, molči o pokopih Valvasorjev vse do leta 1708 (z eno samo izjemo 10. maja 1691), čeprav so v tem obdobju v medijsko grobnico potrjeno pokopali več članov rodbine (NŠAL, *ŽA Vače, Matične knjige, M 1687–1723*; prim. Golec, *Plemstvo v cerkvenih*, str. 103).

²⁰³ V Lukančičevi rokopisni genealoški zbirki o kranjskem plemstvu najdemo pri rodbini Valvasor navedbo, da je preminil septembra, pri čemer je ostal prazen prostor za dan: »obiit ... 7bris 1693« (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 177). Gre za najzgodnejšo časovno opredelitev Valvasorjeve smrti sploh, zapisano leta 1705 ali 1706 (utemeljitev datacije zbirke gl. v: Golec, *Epilog k Valvasorjevemu baronstvu*, str. 42, op. 69). Drugi vir o datumu polihistorjeve smrti, Dolničarjeva

Prav tako ne bo verjetno nikoli docela rešeno vprašanje, kje so Janeza Vajkarda Valvasorja pokopali. Edini sodobni pričevanji o kraju pokopa izvirata od iste osebe, Janeza Gregorja Dolničarja, a se razlikujeta (!). V epitafu, nastalem kmalu po smrti, govori Dolničar o grobu v Krškem, pozneje (1715) v biobibliografiji kranjskih piscev pa, da je Valvasor pokopan na Mediji.²⁰⁴ Lahko bi imel obakrat prav ali pa bi se tudi obakrat motil. Glede na to, da je epitaf verjetno kakšni dve desetletji starejši od biobibliografije, bi utegnila biti verodostojnejša vest o Valvasorjevem pokopu v Krškem. A prav zlahka bi Dolničar ob védenju, kje je Janez Vajkard umrl, napačno sklepal, da je Krško tudi kraj njegovega pokopa.²⁰⁵ Enako je mogoče domnevati, da je Medijo kot polihistorjev zadnji dom navedel zgolj na podlagi sklepanja, ker so tam po Valvasorjevih besedah pokopani njegovi otroci in prva žena ter drugi Valvasorji.²⁰⁶ Kot nikakor ni izključeno, da je Dolničar obakrat natančno vedel, kaj se je zgodilo z Valvasorjevimi posmrtnimi ostanki. Nemara so polihistorja najprej res pokopali v kripto cerkve sv. Janeza Evangelista v Krškem, potem pa njegovo truplo prenesli v rodbinsko grobnico v Marijini kapeli pri medijskem gradu. Glede na rodbinsko tradicijo bi bilo sicer precej nenavadno, ko ne bi izrazil želje počivati pri svoji družini. Tako kot o tem ni zapisov, tudi nimamo materialnih dokazov iz grobnice.²⁰⁷ Od leta 1993 ima Valvasor na zunanji steni medijske grajske kapele nagrobnik s slovenskim prevodom Dolničarjevega epitafa.

Kot pričata zapuščinska inventarja, prvi za manjši del zapuščine, ki je prehodno še ostal na

---

kronika mesta Ljubljane, je po nastanku mlajši, datiran z letnico 1719. Janez Gregor Dolničar je v kroniki kot čas smrti navedel oktober 1693 (Semeniška knjižnica v Ljubljani, rkp. 11, *Annales urbis Labacensis*, s. p.; faksimile v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 270). Opozoriti kaže, da se september pojavlja že leta 1815 v prej omenjenem biografskem prikazu ([Anonimus], *Biographie*, str. 381). Tako kot ni znan vir te navedbe, ostaja za zdaj nepojasnjeno, od kod datum 19. september 1693, ki je bil po zadnjih ugotovitvah prvič objavljen leta 1836 v časniku *Illyrisches Blatt* ([Anonimus], *Historische Erinnerungen*, str. 141). Gotovo je le, da je polihistor preminil vsaj nekaj dni ali pa več tednov pred 23. novembrom, ko so stanovski poverjeniki obravnavali prošnjo Franca Bernarda barona Tauffererja za izpraznjeno stotniško mesto in je Valvasor izrecno naveden kot preminul (ARS, AS 2, I. reg., šk. 911, sejni zapisniki 37, 1684–1702, fol. 404v).

²⁰⁴ Latinski epitaf Valvasorju izpod peresa Janeza Gregorja Dolničarja, ki ga je šele leta 1993 objavil F. Baraga in za njim B. Reisp (Baraga, *Novoodkriti Valvasorjev nagrobni spomenik*, str. [323]; Reisp, *Neznani epitaf*, str. 346–347), je vpisan na zadnjem knjigoveskem listu Valvasorjeve izdaje *Theatrum mortis humanae*, ki je bila v Dolničarjevi lasti, in ni mogel nastati prav dolgo po polihistorjevi smrti. Da je avtor Dolničar sam, poleg lastništva knjige neizpodbitno potrjuje njegov rokopis. V epitafu pritegnejo pozornost besede o polihistorjevi zibelki in grobu: »Labacum cunas, praebet Gurgfelda sepulchrum«, kar je Baraga prevedel kot »Mesto Ljubljana zibel, a krsto (sic !) mu Krško je dalo«, toda dejansko je treba »sepulchrum« vendarle najprej razumeti kot grob in šele nato v prenesenem pomenu (za strokovno mnenje se iskreno zahvaljujem akademiku prof. dr. Primožu Simonitiju). Podatek je tem pomenljivejši, ker je pozneje prav Dolničar v biobibliografiji kranjskih piscev (1715) zapisal, da je Valvasor pokopan na Mediji (Semeniška knjižnica v Ljubljani, rkp. 14, *Bibliotheca Labacensis publica Collegii Carolini Nobilium*, pag. 54; objava: Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 222; faksimile v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 276).

²⁰⁵ Da Dolničar ni bil natanko poučen o okoliščinah polihistorjeve smrti, priča navsezadnje prazen prostor, ki ga je v epitafu pustil za datum smrti in za navedbo o pokojnikovi starosti: »obiit ... anno M.DC.XC.III aetat:« (faksimile v: Reisp, *Neznani epitaf*, str. 347).

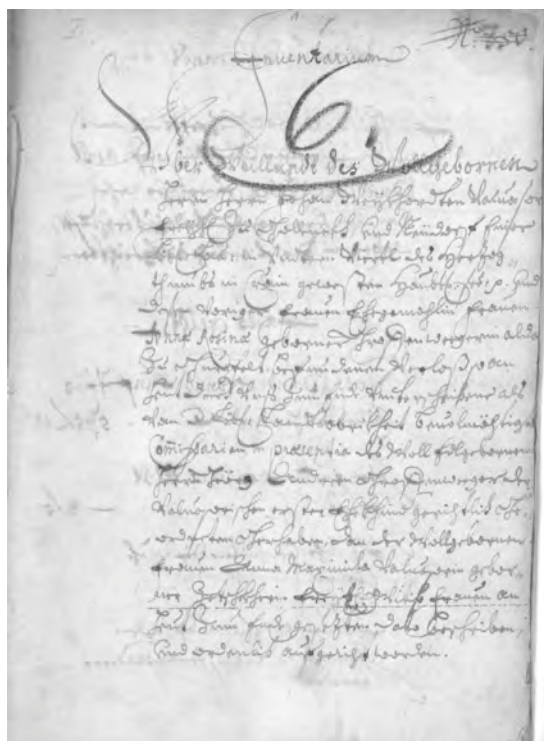
²⁰⁶ Ko je pozneje, leta 1715, sestavljal Valvasorjev biobibliogram, najprej v njem ni bilo podatka o kraju pokopa. Tega je sočasno ali malce pozneje pripisal na rob: »habet tanti viri mortales exuvias Media ...« (gl. faksimile v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 276). – O pokopu otrok in prve žene: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164.

²⁰⁷ Po mnenju P. Radicsa, ki se je leta 1894 spustil v grobnico in med razmetanimi zemeljskimi ostanki pokopanih naštel več kot 40 parov podplatov, bi lahko polihistorju pripadali podplati jezdskih škornjev, ki so kazali na vojaške škornje, kakršne je nosila tudi kranjska deželna vojska (Radics, *Johann Weikhard*, str. 248–249). Pri tem kaže spomniti, da so v deželni konjenici poleg Janeza Vajkarda služili še trije drugi Valvasorji, vsi pokopani na Mediji: Janez Herbard, Adam Sigfrid in Jurij Maksimilijan (Golec, *Valvasorji*, str. 132, 354, 398, 421, 460). – Podatek G. F. Hoffa iz leta 1808, da je na Mediji mogoče videti polihistorjev nagrobnik (*Historisch-statistisch-topographisches Gemaebde*, str. 134), je očitna pomota. Hoff ga je gotovo zamenjal z nagrobnikom leta 1650 preminulega Janeza Krstnika Valvasorja.

Valvasorjev nagrobnik z Dolničarjevim epitaфом, vzdan v steno grajske kapele na Mediji leta 1993 ob 300-letnici polihistorjeve smrti (foto B. Golec, marec 2014).

Začetek zapuščinskega inventarja polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja, datiranega 16. januarja 1694 v Krškem (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z-7/I).

Bogenšperku, in drugi za njeno glavnino v Krškem,²⁰⁸ Janez Vajkard Valvasor ni živel razkošno. Pri novem lastniku Bogenšperka je začasno pustil sedem omar s 63 knjigami in nekaj predmeti, med katerimi sta bila tudi portreta pokojnika in njegove prve žene. Nekdanja Vodnikova hiša v Krškem je bila za vse to očitno premajhna, saj daje inventar tamkajšnje zapuščine vtis prenapolnjenosti. Polihistor je imel v nasprotju s pričakovanji majhen listinski arhiv, skoraj samo dokumente iz zadnjih dveh desetletij, medtem ko je bilo rokopisno gradivo že temeljito očiščeno. Obdržal je »matematične in druge umetniške instrumente«, več kot sto slik, risb, bakrorezov in drugih upodobitev, knjig pa je imel tu le 36, od tega nekaj rokopisnih, vendar brez svojih lastnih izdaj, ki jih je bržkone že razdelil med svoje. Na minimum okleščena »priročna knjižnica« v štirih jezikih, nemščini, latinščini, italijanščini in francoščini, odraža najožji izbor po lastnikovem okusu in priča, da Janez Vajkard v svojem zadnjem obdobju ni več resno študiral.²⁰⁹ Skupna bera manj kot stotih tiskanih del in nekaj

²⁰⁸ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z-7/I, 16. 1. 1694; Z-7/II, 13. 1. 1694. – Objavi obeh inventarjev: Radics, *Johann Weikhard*, str. 310–330. Objava in prevod inventarja zapuščine v Krškem: Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 19–45.

²⁰⁹ O vsebini inventarjev podrobneje: Golec, Neznano in presenetljivo, str. 345–349; Weigl, *Pri Valvasorju doma*, str. 13–17.

več kot toliko upodobitev je le senca nekdanje Valvasorjeve knjižnice, ki je štela več kot 2700 knjig in okoli 8000 grafik.²¹⁰

Polihistorjevo premoženjsko stanje ob smrti na prvi pogled ni bilo tako slabo, če ga seveda ne primerjamo s tistim poprej. Poleg zadolžnic v višini 7000 goldinarjev, ki sta mu ostali od kupnine za Bogenšperk in Lihtenberk, ter hišne opreme je premogel nekaj manj kot 600 goldinarjev v gotovini, hišo v Krškem, kupljeno za 800 goldinarjev deželne veljave, ter matematične in druge instrumente, prodane pozneje za 600 goldinarjev enake veljave. V celem je bila Valvasorjeva zapuščina vredna komaj kaj več, kot je Graffenwegerjeva družina leta 1672 vložila v nakup njegove posesti (9000 goldinarjev). Matematično gledano izguba ni velika, a je treba upoštevati drugačne okoliščine. Medtem sta minili dve desetletji in Valvasor je imel zdaj vdovo ter kopico otrok iz dveh zakonov, ki so se morali zadovoljiti le s skromno dediščino. Poleg tega je šla v tuje roke skoraj vsa njegova »duhovna zapuščina«, bogata knjižnica z grafično zbirko.²¹¹

52-letni Janez Vajkard je zapustil soprogo Ano Maksimilo ter sedem otrok ali šest, če je tisto leto rojeni sin morda umrl še pred njim. Iz prvega zakona je imel petnajstletno hčerko in tri sinove, stare od devet do štirinajst let, iz drugega zakona pa dve hčerki, prvo staro pet let in pol in drugo, ki je štela največ štiri in v najslabšem primeru komaj poldrugo leto. Otroci so bili še nepreskrbljeni, pa tudi njihova dediščina po očetu ni bila obetavna. Zanj se je kmalu po polihistorjevi smrti začelo dolgotrajno pravdanje med vdovo na eni strani in varuhom otrok iz prvega zakona na drugi.²¹² Njihov prvi varuh, materin brat Jurij Andrej pl. Graffenweger, ki je po prodaji Slatne živel v Ljubljani, je umrl že leta 1694, le nekaj mesecev za Valvasorjem in nekaj tednov po inventuri njegove zapuščine. Nasledil ga je mlajši brat Janez Jožef, graščak na mali Knežiji pri Litiji, kjer so otroci našli nadomestni dom. Toda tudi on se je poslovil od tega sveta mlad, že leta 1700.²¹³ Polihistorjevi trije sinovi in hči so tedaj dobili za varuha odvetnika Janeza Jožefa pl. Wallensperga, ki je nato leta 1706 ali 1707, ko so bili sinovi že v samostanih, hči pa poročena, izročil njihovo zapuščino v varstvo opatu kostanjeviške cisterce z naročilom, naj se sporazume s polihistorjevimi otroki in jih pravično izplača. Opat je bil namreč predstojnik najmlajšega Valvasorjevega sina Janeza Volfa Engelberta, cistercijana patra Štefana. V zapuščini so se znašli kapital 5000 goldinarjev v zadolžnicah Volfa Engelberta grofa Auersperga in tiste premičnine, ki jih je Graffenweger pred letom 1700 prenesel iz Krškega in Bogenšperka na Knežijo.²¹⁴

²¹⁰ Gl. op. 189.

²¹¹ Prim. Golec, *Zemljiški gospod*, str. 72–73.

²¹² Podrobno o usodi zapuščine: Golec, Neznano in presenetljivo, str. 349–355; dopolnitve: isti, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 43–48. Temeljni vir so protokoli ogradnega sodišča za Kranjsko, ki pa žal niso ohranjeni za prvo leto in pol po Valvasorjevi smrti, ko se je postopek o njegovi zapuščini začel in so odločali o glavnih stvareh.

²¹³ Jurij Andrej Graffenweger, ki je od prodaje Slatne leta 1692 živel z družino v Ljubljani, je januarja 1694 pri obeh inventurah Valvasorjeve zapuščine, na Bogenšperku in v Krškem, označen kot sodno določeni varuh, umrl pa je kmalu po dataciji oporoke 24. februarja istega leta. Mlajši brat Janez Jurij je vlogo varuha prevzel 24. marca 1694 in preminil v začetku marca 1700 na Knežiji, kjer je živel v konkubinatu in z nezakonskimi otroki. V oporoki se je spomnil tudi Valvasorjevih otrok, in sicer z volilom 600 goldinarjev deželne veljave. Golec, Neznano in presenetljivo, str. 349, 354–355; o obeh Graffenwegerjih in njunem varuštvu tudi: isti, Rodbina Graffenweger, str. 257–266. – O novem domu Valvasorjevih otrok pri stricu Janezu Jožefu Graffenwegerju priča katalog ljubljanskega jezuitskega seminarja, v katerem sta Janez Ludvik in Janez Volfgang leta 1698 označena kot brata s Knežije »frater á Grafenbeeg« (NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov, Ms. 156, fol. 209). V objavi je pri imenu dvorca pomota: »Grafenberg« (Črničec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 134).

²¹⁴ Varuštvo je malo prej plemeniteni dr. Janez Jožef pl. Wallensperg, prvotno Wallich, prevzel v dogovoru z umirajočim Graffenwegerjem, uradno pa ni bil razrešen dolžnosti še vse do leta 1716. Golec, Neznano in presenetljivo, str. 354–355. – Več podrobnosti v zvezi z zapuščino sta razkrila prepisa obeh Valvasorjevih zapuščinskih inventarjev iz leta 1694 z Graffenwegerjevimi obrobniimi zaznamki. Iz teh, denimo, izvemo, da je Janez Jožef Graffenweger zadolžnici Janeza

Dvorec Knežija pri Litiji, kjer so pri svojem varuhu in stricu Janezu Jožefu pl. Graffenwegerju našli nov dom polihistorjevi otroci iz prvega zakona, po *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 70); danes ni od Knežije nobenih ostankov.

Otroci iz prvega zakona so bili pri delitvi dediščine v prednosti zaradi velikega vložka svoje matere v Valvasorjevo premoženje in njenega solastništva nad nekdanjo posestjo. Vdova Ana Maksimila je iztožila prednostno obravnavo le glede svoje poročne pogodbe, ki je bila »težja« od prve polihistorjeve, in obdržala hišo v Krškem. Toda večji del premičnin je ostal v hiši pod zaporo vse do leta 1697, ko je pohištvo, železnino in posodo v celoti kupil Franc Engelbert baron Zetschker. Prav mogoče je, da je opremo odkupil za vdovo, svojo sestrično, in ji na ta način pomagal.²¹⁵ Intelktualna zapuščina – skoraj vsi matematični in drugi instrumenti ter skoraj vse knjige – je leta 1696 pristala v rokah kupca Franca Alberta pl. Seethala, sicer svaka polihistorjevega nečaka Jurija Maksimilijana Valvasorja. Seethal, ki je prevzel tudi večino predmetov z Bogenšperka, je odštel 600 goldinarjev, potem ko dotlej ni bilo še nobenega ponudnika,²¹⁶ pet knjig in neki polihistorjev rokopis neznane vsebine pa je isto leto kupil za veliko vsoto 156 goldinarjev Vid grof Strassoldo.²¹⁷ Kar je po prodajah še ostalo v Krškem in

Herbarda grofa Auersperga, ki sta ju zakonca Gandin izročila Valvasorju za kupnino Bogenšperka, leta 1695 zamenjal za zadolžnice Volfa Engelberta grofa Auersperga z enako vrednostjo. Usodo posameznih predmetov iz zapuščine pojasnjujeta prepisa inventarjev tistega dela Valvasorjeve zapuščine, ki jo je Graffenweger leta 1700 hranil na Knežiji in deloma njegov naslednik Wallensperg v Ljubljani, znašla pa sta se pri opatu v Kostanjevici. Tako izvemo tudi, kaj se je zgodilo s portretoma Janeza Vajkarda Valvasorja in njegove prve žene Ane Rozine, rojene Graffenweger. Zadnjič sta izpričana leta 1706 ob reviziji zapuščinskega inventarja, ko ju je imel pri sebi njun zet Franc Ludvik pl. Scarlich, sprog hčerke Ivane Rozine. Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 44–48. – Prepisa Valvasorjeve zapuščine v Krškem in na Bogenšperku: NŠAL, NŠAL 116, šk. 3, Medija, zapuščinski inventar Janeza Vajkarda Valvasorja 1694, 13. in 16. 1. 1694. Izvirnika inventarjev Valvasorjeve zapuščine, izločene iz zapuščine Janeza Jožefa pl. Graffenwegerja: ARS, AS 309, šk. 34, fasc. XVII, G–56/III, 29. in 30. 3. 1700 (Knežija); prav tam, šk. 131, fasc. LIV, Z–11, 26. in 27. 3. 1700 (Ljubljana). Objava inventarja zapuščine v Ljubljani: Radics, *Johann Weikhard*, str. 331–333. Prepisa obeh inventarjev: ARS, AS 746, Spisi, fasc. 14, Testamenti, Valvasor Ivan Vajkard, 26. in 27. 3. 1700 (Ljubljana), 29. in 30. 3. 1700 (Knežija).

²¹⁵ Golec, Neznano in presenetljivo, str. 350–351; isti, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 47.

²¹⁶ Golec, Neznano in presenetljivo, str. 351; isti, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 45. – Zadnjič so matematični instrumenti izpričani v Seethalovem zapuščinskem inventarju leta 1701 ali 1702, ko so bili shranjeni v skrinji v njegovi hiši v Ljubljani (ARS, AS 309, šk. 103, fasc. XXXXIII, S–83, s. d. 1701, pag. 113–114). – Pomenljiva je ugotovitev, da je v katalogu Valvasorjeve knjižnice v Zagrebu (Gostiša (ur.), *Bibliotheca Valvasoriana*) najti 17 takih del, ki so v začetku leta 1694 popisana v Valvasorjevi zapuščini v Krškem, in tri dela, ki so bila tedaj na Bogenšperku. Sklepati je, da Janez Vajkard ni imel toliko dvojnikov, ampak je del knjig iz zapuščine po njegovi smrti prav tako prišel v Zagreb (Potočnik, Valvasorjeva navezanost, str. 52–53), očitno iz rok Seethala ali njegovih dedičev.

²¹⁷ Šlo je za polihistorjevo lastnoročno rokopisno delo (*sambt einem andern Puech So Eigenbendig durch Herrn Valuosor see: gescriben*), ki ga inventurni komisarji po njegovi smrti niso popisali ne na Bogenšperku ne v Krškem, prav njegovo

na Bogenšperku, je, kot že rečeno, romalo v Graffenwegerjev dvorec Knežija pri Litiji, od tam pa v kostanjeviški samostan, namenjeno razdelitvi med štiri polihistorjeve otroke iz prvega zakona.

Prej kakor spori za polihistorjevo dediščino se je končala zgodba o Valvasorjih v Krškem. **Vdova Ana Maksimila** je sicer obdržala hišo do prodaje leta 1706, a se je njena družina poslovila od mesta ob Savi že sedem let prej, poleti 1699, ko se je vdova vnovič poročila. Vmesnih šest let od Valvasorjeve smrti do ponovne možitve zanjo nedvomno ni bilo lahkih in jih je morala prebiti z vso iznajdljivostjo, vsaj sprva ob skromnih sredstvih v poprej neznani vlogi »obubožane žlahtne vdove«. Z Valvasorjevim sorodstvom si ni mogla veliko pomagati, prav tako ji nista bila naklonjena varuha otrok iz prvega zakona, njihova strica pl. Graffenwegerja. Opreti se je morala na lastne sile in pomoč svojega sorodstva, ki je na srečo živelo blizu, v širši okolici Krškega. Pomembno vlogo je imel njen bratranec Franc Engelbert baron Zetschker, graščak na Gomili pri Boštanju. Kot smo videli, je leta 1692 kupil polihistorjevo hišo v Ljubljani, pet let pozneje pa del premočnin iz njegove krške zapuščine.

Vse do vnovične možitve je Ana Maksimila izpričana v Krškem, kjer je živela s hčerkama in tedaj morda še živim sinom.²¹⁸ Ko je 28. avgusta 1699 sklenila poročno pogodbo z *Janezom Herbardom pl. Busetom*, lastnikom dvorca Gracarjev turn pri Šentjerneju, in se najverjetneje še istega dne z njim poročila,²¹⁹ se je pravzaprav vrnila domov, saj je možev dvorec le slab kilometer oddaljen do Vrhovega, kjer je Ana Maksimila pred poroko živela z drugič omoženo materjo in se tam leta 1687 tudi omožila z Valvasorjem. Poti do druge poroke ji nista utrla le vrhovsko sorodstvo in dolgoletno znanstvo z ženinom Janezom Herbardom, ampak predvsem dediščina po starših. Ta je namreč zagotovila primerno doto njej, v še večji meri pa njenima hčerkama, ki ju je v naslednjih osmih letih omožila v grajski kapeli novega doma, Gracarjevega turna.

Za vdovino poroko s pl. Busetom je vsekakor tičal zlasti gmotni interes. Janez Herbard ni mogel pričakovati, da mu bo Ana Maksimila, stara najmanj 36 let, a najbrž že več kot štirideset, še rodila otroke, tem manj, ker jih tudi sam ni imel v prejšnjem zakonu. Poleg baronskega naslova, ki je bil sicer neupravičen, mu je nevesta prinesla v zakon podedovano hišo v Krškem in denar od prodanega dvorca Pleterje pri Bučki. Pleterski dvorec (*Pleterhof*), ki je imel čedno posest s skoraj 23 goldinarji imenjske rente, je podedovala med letoma 1693 in 1697, ko ga je prodala.²²⁰ Bolj verjetno ga je dobila šele po smrti očima Janeza Jurija pl. Wernegka († 1696), lahko pa bi ji ga očim in mati Marija Sidonija

---

avtorstvo pa lahko pojasni visoko kupnino. Kdaj je to neznano delo nastalo in kaj je vsebovalo, lahko za zdaj zgolj ugibamo, dokler ga morda kdaj vendarle kdo kje ne izsledi. Golec, *Epilog k Valvasorjevemu baronstvu*, str. 45–47. Prim. op. 90.

²¹⁸ Vdovo srečamo med letoma 1696 in 1699 trikrat kot krstno botro, enkrat v letu 1698 pa njeno starejšo hčerko, tedaj komaj desetletno »gosposodično« Katarino Frančiško (NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, 22. 4. 1696, 26. 4. 1698, 16. 7. 1698, 14. 7. 1699). Krčani se torej pri izbiri boter niso posebej ozirali za Valvasorjevimi ženskami. Kronološko zadnji podatek o navzočnosti kakšnega člana polihistorjeve družine v Krškem je prav botrovanje vdove Ane Maksimile 14. julija 1699.

²¹⁹ Poročno pogodbo omenjata dva zapuščinska inventarja: inventar Janeza Herbarda pl. Buseta (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, 11. 7. 1724, pag. 42–43/Nr. 54) in Valvasorjeve najmlajše hčerke Regine Konstancije pl. Dienersperg (prav tam, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 16). Po viru druge roke sta se poročila istega dne, 28. avgusta 1699 (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 37, Buset).

²²⁰ O zapletenem vprašanju lastništva Pleterij gl. Golec, *Valvasorji*, str. 359. – Vpis v kranjski imenjski knjigi iz leta 1707 pravi, da je Ana Maksimila Buset, rojena baronica Zetschker (Valvasorjeva vdova), prodala to podedovano (!) posest (*dises anererbte Guett*) Francu Jožefu grofu Lambergu in njegovi ženi Mariji Eleonori, ta dva pa sta jo izročila Ferdinandu Feliksu baronu Juriču (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 87). Kako, po kom in kdaj je Ana Maksimila Pleterje podedovala, imenjska knjiga ne pove, zagotovo pa ne po Juriju Sigmundu pl. Wernegku, ki je v knjigi vpisan neposredno pred njo, in tudi ne po njegovi ženi oziroma svoji sestri Mariji Sibili, rojeni Zetschker. V zapuščinskem inventarju njenega drugega moža pl. Buseta najdemo regist kupne pogodbe za pleterski dvorec, sklenjene med

Wernegkov dvorec Pleterje pri Bučki, ki je bil prehodno v rokah polihistorjeve vdove Ane Maksimile, po *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 183); tudi za tem dvorcem ni danes nobenih sledov.

izročila iz naslova Zetschkerjeve dediščine celo še v letu Valvasorjeve smrti.²²¹ Dvorec, preprosta enonadstropna stavba, ki ni nikoli postala vdovin dom, je imel le kratko življenjsko dobo. Zgradili so ga najbrž šele v začetku 17. stoletja, že pred koncem 18. stoletja pa je izginil.²²²

Ana Maksimila je torej po prodaji podedovanega dvorca premogla kupnino in tako Krškega ni zapustila »ubožna vdova«, temveč »stara nevesta«, ki je imela pod palcem spet nekaj svojega. Njen drugi soprog *Janez Herbard pl. Buset* (* po 1653, † 1724) se je na Gracarjevem turnu že rodil²²³ in je bil, kar je posebej zanimivo, mrzli nečak Janeza Vajkarda Valvasorja. Njegova mati Marija Rozina, rojena pl. Rasp s Krumperka (* 1629, † 1694), je bila namreč polihistorjeva sestrična, hči njegove tete po materini strani, Buseti pa so sicer spadali med novo plemstvo trgovskega izvora.²²⁴ Več mest v XI. knjigi *Slave* priča o polihistorjevi zelo dobri obveščeniosti o družini Buset, s katero je moral biti tudi sicer v dobrih odnosih.²²⁵ Janez Herbard pl. Buset ali skrajšano Herbard²²⁶ je kot najmlajši od bratov

omenjenim grofom in Ano Maksimilo Valvasor 8. marca 1697, torej že deset let pred vpisom v imenjsko knjigo (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-81, II. 7. 1724, pag. 24–25/Nr. 16).

²²¹ O času smrti njene matere Marije Sidonije pl. Wernegk oktobra 1693 in Janeza Jurija pl. Wernegka leta 1696 gl. Golec, *Valvasorji*, str. 359.

²²² Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Prva knjiga*, str. 200–201. – M. Smole je dvorec Pleterje zamenjala z istoimenskim kartuzijanskim, pozneje jezuitskim in končno državnim gospostvom Pleterje (Smole, *Graščine*, str. 351–352). – Grajska stavba je po Breckerfeldovi Topografiji Dolenjske popolnoma izginila že pred koncem 18. stoletja (*das Gebäude rasiert*), imenje pa je bilo priključeno posesti Radeljca (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Dolenjske I, str. 178, 180).

²²³ Ne vemo, kdaj natanko se je rodil, ker so krstne matice župnije Šentjerneje za obdobje med letoma 1644 in 1688 izgubljene, prav tako pa ne poznamo vpisa njegove smrti z navedbo starosti. Približen čas rojstva Janeza Herbarda je tako mogoče določiti glede na znane podatke o njegovih bratih in z upoštevanjem, da ga je oče v oporoki navedel kot zadnjega (Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 259).

²²⁴ Ko polihistor še ni imel pet let, se je 17-letna Marija Rozina leta 1646 omožila z Novomeščanom Janezom Gregorjem pl. Busetom, čigar oče, trgovec Jakob, je kot že nekdanji novomeški mestni svetnik in sodnik le malo prej dobil plemiški naslov (1642). Janez Gregor je dve leti zatem kupil dvorec Gracarjev turn (1644) in bil v času poroke z Raspovo sprejet med kranjske deželane (1646). Naj omenimo, da je bil Busetov stric Konrad Ruess baron Ruessenstein (1604–1668), mlajši brat njegove matere, malo prej krstni boter Janezu Vajkardu Valvasorju. Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 258–259.

²²⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 133–134, 230–231. O Busetih gl. str. 166–168.

²²⁶ Tako ga, denimo, največkrat imenuje inventar njegove zapuščine v: ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-81, II. 7. 1724, pag. 5, 23, 24, 30, 42, 46, 47, 52, 56, 59. – Samo kot Herbarda ga pozna tudi kranjska imenjska knjiga (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 212v).

Dvorec Gracarjev turn pri Šentjerneju, novi dom leta 1699 vnovič omožene polihistorjeve vdove Ane Maksimile in njenih dveh hčera, po *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 40). Potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja je ostalo z dvorcem povezano vse do leta 1800. Današnjo podobo dvorca gl. na str. 239.

podedoval družinski dvorec Gracarjev turn s polovico pripadajočega gospostva.²²⁷ V mladih letih je bil aktiven častnik, poročil se je trikrat, vendar ni imel z nobeno ženo (preživelih) potomcev.²²⁸

Vdova Ana Maksimila Valvasor je leta 1699 v novi dom Gracarjev turn pripeljala obe hčerki in morda tudi najmlajšega sina Franca Engelberta, ki mu je bilo tedaj, če je še živel, dobrih šest let.²²⁹ Očitno se je dobro znašla v novem-starem okolju pod Gorjanci, med sedanjim domom na Gracarjevem

²²⁷ V imenjski knjigi sta bila grad in imenjska renta skoraj 61 goldinarjev prepisana leta 1685 z očeta Janeza Gregorja na njegovo ime, nato pa se je renta z odpisom bratu, pripisom od očetove posesti in z odprodajami skrčila na manj kot 47 goldinarjev (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 212v). Po zapuščinskem inventarju je leta 1724 poleg Gracarjevega turna premožgel še dvorec Zaselo pri Kostanjevici (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, II. 7. 1724, pag. 13–14), ki je sicer pripadal družini njegove tretje žene pl. Gusičeve (Smole, *Graščine*, str. 560). Zmotna je trditev M. Smole, da je Gracarjev turn po smrti matere Marije Rozine pripadel kot dediščina sinu Eberhardu Vajkardu Busetu, umrlemu leta 1689, in šele nato Janezu Herbardu (Smole, *Graščine*, str. 165). Eberharda Vajkarda oziroma Vajkarda Eberharda je namreč mati preživela (Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 260).

²²⁸ Kot praporščak v Kreisovem polku je izpričan leta 1680. S prvo ženo Evo Marijo pl. Bavčar iz plemenitene ljubljanske družine, vdovo pl. Waltreich, je v zakonu preživel vsaj dvanajst let (od 1682), druga je bila Valvasorjeva vdova Ana Maksimila, rojena pl. Zetschker, tretja pa Marija Felicita pl. Gusič, ki ga je preživela in umrla leta 1731 v Novem mestu (Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 260; o zadnji ženi Gusičevi gl. Preinfalk, *Plemiške rodbine*. 17. stoletje, str. 30).

²²⁹ Navzočnost matere in hčerk na Gracarjevem turnu lahko merimo predvsem po dokumentih v mlajših zapuščinskih inventarjih in po omembah v šentjernejskih matičnih knjigah. Tako je Ana Maksimila, zdaj »à Buset neta Zhezhkorin«, prvič in tudi edinkrat botrovala 27. novembra 1701. Do leta 1712, ko v krstnih maticah nastopi daljša vrzel, ji je kot botra dvakrat sledila mlajša hči Regina Konstancija, prvič 16. aprila 1707 še kot gospodična baronica Valvasor, drugič pa 8. marca 1711 že kot vdova po pl. Wernegku, obakrat v vlogi botre novorojencu pl. Gusičev s sosednjega Prežeka. Župnijski arhiv Šentjerneje, Matične knjige, R 1698–1729 (dejansko 1698–1712 in 1728–29), s. p., 27. II. 1701, 16. 4. 1707, 8. 3. 1711.

turnu, nekdanjim domom na Vrhovem ter okoliško gospodo, ki jo je poznala še iz mladih let. Kot bomo videli, je obe hčerki še rosno mladi omožila ter ju v gmotnem oziru dobro preskrbela. Starejša Katarina Frančiška je leta 1704 postala soproga barona Juriča z gradu Struga, mlajša Regina Konstancija pa se je po kratkotrajnem zakonu s pl. Wernegkom (1707–1710), daljnim sorodnikom materinega očima, drugič omožila (1711) s pl. Dienerspergom, nečakom materinega drugega moža pl. Busetu in – kar ni nepomembno – enim od dveh dedičev Gracarjevega turna. Z omenjeno možnostjo polihistorjeve najmlajše hčerke z Busetovim dedičem so Gracarjev turn pridobili Valvasorjevi potomci in ga s krajšo prekinitvijo obdržali od leta 1724 do 1800.

Ana Maksimila je torej več kot dobro poskrbela za hčerki in z mislijo na njuno gmotno preskrbljenost je nekdanja vdova Valvasor lahko pomirjena zatisnila oči. Kdaj natanko se je to zgodilo, zaradi daljše vrzeli v šentjernejskih mrliških knjigah ni znano.²³⁰ Živa je bila še 5. maja 1713, ko ji je mož podpisal pobotnico za prejetih 113 goldinarjev,²³¹ umrla pa je verjetno nedolgo pred 19. aprilom 1716, ko sta njeni hčerki svojemu očimu vdovcu pl. Busetu prepustili v dosmrtni užitek dediščino po materi, zapisano v njeni poročni pogodbi.²³² Ob smrti ji je bilo torej najmanj 50 let, če je morda umrla že leta 1713 in prišla na svet kot posthumna hči šele v letu 1663,²³³ skoraj gotovo pa jih še ni imela 60. Pokopali so jo v šentjernejski župnijski cerkvi²³⁴ ali pa, kar je bolj verjetno, v Busetovi rodbinski grobnici v frančiškanski cerkvi v Novem mestu, kjer je želel biti pokopan njen drugi mož.²³⁵ Vdovec Janez Herbard se je po smrti Ane Maksimile poročil še tretjič in se sredi leta 1724 tudi sam poslovil od tega sveta.²³⁶

Življenjske poti polihistorjevih otrok in nadaljnjega potomstva bodo predmet tretjega dela monografije. Še prej pa bomo v drugem delu spregovorili o Valvasorjevih koreninah po obeh starših in o njegovi primarni družini, o obojem s posebnim ozirom na polihistorjeve stike in odnose s sorodniki.

²³⁰ Vpisi umrlih prenehajo v krstnih (!) maticah leta 1700, najstarejša ohranjena mrliška matica pa se začenja šele leta 1732 (Župnijski arhiv Šentjernej, Maticne knjige, M 1732–1747). Tudi evidence krstov za čas od 1712 do 1728 ni, zato Ani Maksimili pred smrtjo ni moč slediti niti kot morebitni krstni botri.

²³¹ ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, II. 7. 1724, pag. 43/Nr. 56.

²³² Prav tam, pag. 21–22/Nr. 11.

²³³ Gl. op. 67.

²³⁴ V kripto župnijske cerkve so polagali k večnemu počitku umrle z Gracarjevega turna in drugih okoliških gradov, npr. dva turnska duhovnika sacelana (Župnijski arhiv Šentjernej, Maticne knjige, M 1747–1759, s. p., 8. 4. 1753, 20. 8. 1753). Prvi pokop v cerkvi je v mrliških maticah zabeležen leta 1696, in sicer otroka baronov Jurič s Struge (prav tam, M 1693–1697, s. p., 13. 3. 1696 v: R 1693–1698).

²³⁵ Željo, da ga pokopljejo v rodbinski grobnici (*in Vnser Sarg zu Neistatl*), je Janez Herbard izrazil v oporoki, napisani dobro leto pred smrtjo (ARS, AS 308, II. serija, fasc. B 1–42, testament B–28, 27. 2. 1723). O Busetovi grobnici: Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 26 in 28. Po frančiškanskih virih je bil tu okoli leta 1714 pokopan Vajkard Buset (prav tam, str. 27), nista pa znana pokopa Janeza Herbarda in Ane Maksimile, ki ju prav tako ne navaja mrliška matica župnije Novo mesto–kapitelj (KANM, šk. 66, M/1 1704–1728; matica se dejansko začenja šele julija 1715).

²³⁶ Točen datum Busetove smrti ni znan. Inventar njegove zapuščine ima datum 11. julij 1724 (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81), šentjernejske mrliške matice za ta čas ni, v novomeški pa njegova smrt ni vpisana (KANM, šk. 66, M/1 1704–1728). O usodi tretje žene op. 228.

II. DEL

VALVASORJEVE KORENINE POLIHISTORJEVO GENEALOŠKO IN SOCIALNO OZADJE

Natančna genealogija Janeza Vajkarda Valvasorja, ki bi zajemala vse njegove ugotovljive prednike, bi zahtevala zelo poglobljeno in zamudno raziskavo, poleg tega pa njeni rezultati ne bi bili vedno zanesljivi. V pričujočem delu se zato pri vseh vejah prednikov kranjskega polihistorja omejujemo na štiri generacije do vključno njegovih praprastaršev in na umestitev njihovih rodbin v družbeni kontekst. Večja pozornost je, razumljivo, namenjena polihistorjevim staršem in starim staršem, pri rodbinah pa dajemo rahlo prednost Valvasorjevi. Pri tej rodbini, poplemeniteni šele v času polihistorjevega deda Hieronima, se je raziskovanje ustavilo že pri njem in le po srečnem naključju bomo morda kdaj izsledili Hieronimove starše ter še katero zgodnejšo generacijo. Genealoško in socialno ozadje Janeza Vajkarda Valvasorja lahko strnjeno opredelimo z naslednjo že dolgo znano ugotovitvijo: po očetu je pripadal rodbini novega plemstva, ki je imela po ženski, babičini strani sicer globoke plemiške korenine, po materi pa je bil potomec stare kranjske rodbine. V uvodu bomo najprej podali glavne ugotovitve, ki bodo v nadaljevanju predstavljene natančneje.

Kranjski polihistor se je rodil kot sin neplemiškega, v otroštvu poplemenitenega očeta Jerneja Valvasorja (ok. 1596–1651). Ta je sicer imel mater iz stare štajersko-kranjske plemiške rodbine Scheyerjev (Širskih), toda on sam in njegov oče Hieronim Valvasor sta bila prišteta med plemiče šele takrat, ko je bilo Jerneju kakšnih šest let (1602). Nasprotno je polihistorjeva mati Ana Marija pl. Rauber (ok. 1610–1657) pripadala staremu kranjskemu rodu vitezov Rauberjev (Ravbarjev), ni pa bila baronica, kot jo je v *Slavi* označil Janez Vajkard, saj je cesar Leopold I. domnevno staro baronstvo šele leta 1681 priznal njenim sorodnikom. Kranjski polihistor je torej v sebi združeval korenine dveh tipičnih kranjskih plemiških rodbin 17. stoletja – prve priseljene in poplemenitene ter druge stare, a ne tako pomembne in z nižjim nazivom, kot bi ga želela imeti.

Če smo povsem natančni in upoštevamo izvor njegovih štirih starih staršev, je bil Janez Vajkard Valvasor le četrt Kranjca, namreč po materinem očetu Juriju pl. Rauberju. Ded po očetovi strani Hieronim Valvasor se je priselil iz severne Italije, medtem ko sta se obe babici, Neža pl. Scheyer in Doroteja pl. Leysser, rodili na Slovenskem Štajerskem. Generacijo predtem se je razmerje kranjske in nekranjske krvi za spoznanje bolj nagibalo na kranjsko stran: Valvasorjev štajerski praded Jurij pl. Scheyer je po obeh starših izviral s Kranjskega, iz polihistorjeve rodne dežele pa je prišla na Štajersko tudi prababica po materini strani Ana Marija Gall pl. Rudolfseck.

O svojih koreninah je Janez Vajkard vedel precej manj v mladih letih kot pozneje, ko se je lahko poglobil v pisne vire. Od sorodstva je veliko bolje poznal mlajše ljudi kakor svoje neposredne prednike in njihove sorojence. Že v zgodnji mladosti oziroma še pred rojstvom je bil odtrgan od živih prič rodbinske preteklosti. Oče mu je umrl pri devetih letih in pol, mati pri šestnajstih. Skoraj zagotovo ni poznal nobenega od svojih štirih starih staršev. Še več, oba deda, Hieronim pl. Valvasor († 1602/3) in

Jurij pl. Rauber († 1616), sta preminila, ko sta bila polihistorjeva starša še otroka. Prva babica Doroteja pl. Rauber, rojena pl. Leysser, je umrla med letoma 1627 in 1632, druga, generacijo starejša Neža Valvasor, rojena pl. Scheyer, pa bržkone ni živela prav dolgo zatem, ko je leta 1627 zadnjič omenjena v znanih virih in bi ji bilo, ko je Janez Vajkard prišel na svet, že okoli osemdeset let.

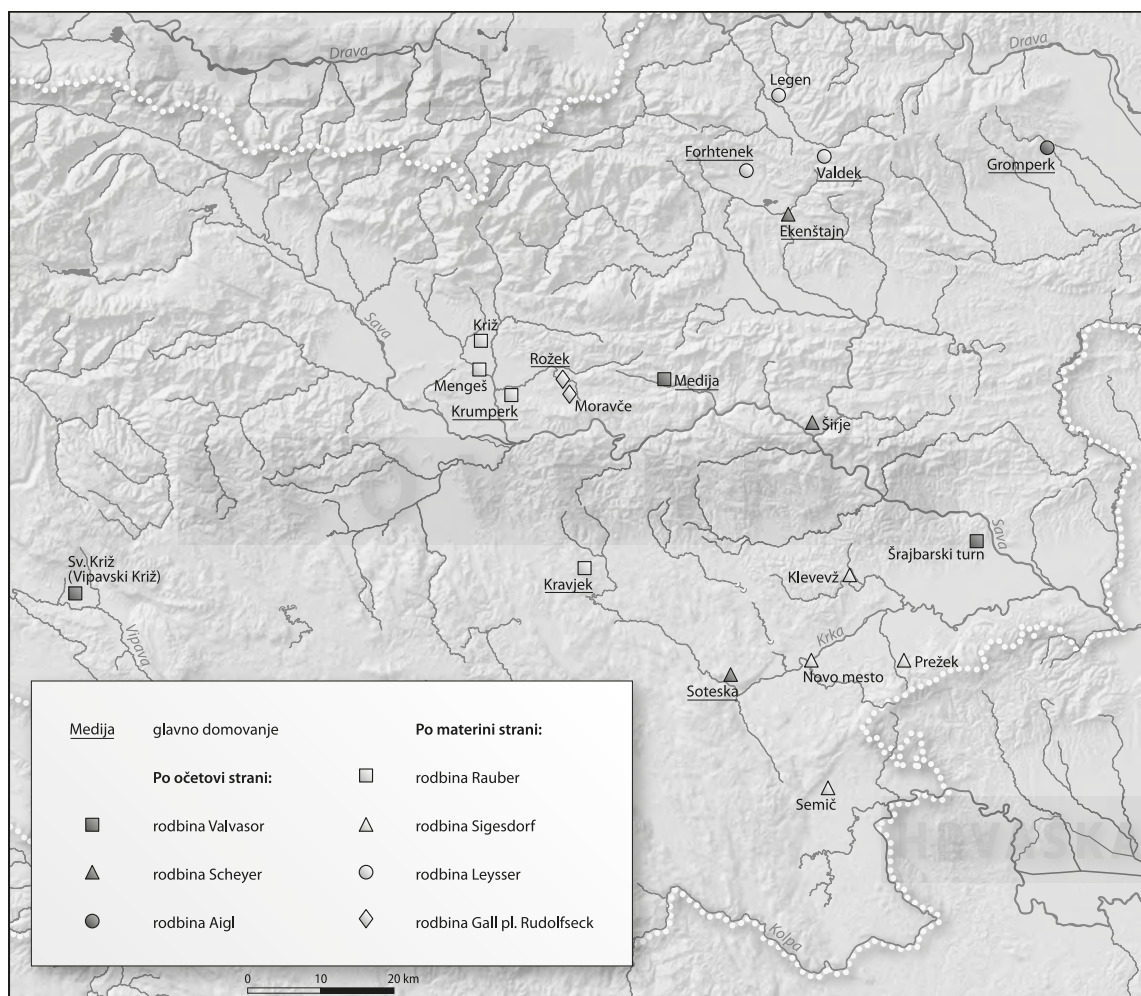
Valvasorjev rodovnik do tretje generacije – starši, stari starši in prastarši

praded N. VAVISOR	prababica N. N.	praded JURIJ SCHEYER † 1584–85	prababica SOFIJA AIGL † ne pred 1587	praded KOZMA RAUBER * ok. 1525 † 1582	prababica REGINA SIGESDORF * ok. 1550 † 1588–94	praded VILJEM LEYSER * ok. 1550 † 1616	prababica ANA MARIJA GALL pl. RUDOLFSECK * ok. 1555 † 1591
ded HIERONIM VAVISOR (VALVASOR) * ok. 1550 † 1602/3	babica NEŽA SCHEYER * ok. 1560 † ne pred 1627		ded JURIJ RAUBER * po 1570 † 1616	babica DOROTEJA LEYSER * malo po 1585 † 1627–32			
oče JERNEJ VALVASOR * ok. 1596, † 1651				mati ANA MARIJA RAUBER * ok. 1610, † 1657			
JANEZ VAJKARD VALVASOR * 1641, † 1693							

Ob tem se postavlja vprašanje, koliko je polihistor o prednikih sploh lahko izvedel iz prve roke, zlasti od staršev. Še posebej zato, ker sta starša že sama slabo poznala svoja očeta. Ko mu je šest let za očetom Jernejem umrla še mati Ana Marija, mu je bilo že šestnajst let in je imel za seboj skoraj celotno šolanje, tako da bi ga materino izročilo o Rauberjih pa tudi njeno (omejeno) védenje o Valvasorjih lahko zaznamovalo veliko bolj kot očetovo. Po očetovi, Valvasorjevi strani namreč skoraj ni imel starejših sorodnikov, pri katerih bi lahko kar koli poizvedel. Deda Hieronima se ni spominjal nihče od vnukov, babice Neže pa le najstarejši med njimi. Prav tako je minilo že veliko časa od smrti edinega strica Adama Valvasorja († 1624) in stričeve še pred njim preminule žene Sidonije. Zelo zgodaj, kmalu za dedom, mu je umrla najstarejša teta Lukrecija, poročena Posarel († 1604/5), bržčas pa se Janez Vajkard ni spominjal niti druge tete po očetovi strani, Sofije, poročene pl. Apfaltrer, ki je kot živa zadnjič izpričana štiri leta pred njegovim rojstvom (1637).

Živo vez s preteklostjo Valvasorjevega rodu so zanj predstavljali zgolj trije generacije starejši bratranci, sinovi strica Adama Valvasorja, vendar sta dva zgodaj umrla, Jurij Sigmund pa je zapustil Kranjsko še pred odvzemom deželanstva (1657), s katerim so ga kaznovali zaradi stanu neprimerne poroke. Družinsko izročilo o Valvasorjih so tako do Janeza Vajkarda še najlažje prenesli njegovi trije polbratje in dve polsestri, od katerih je imel v zrelih letih stike le z dvema ali tremi: s Karlom († 1697), Marijo Klaro († 1679) in morda tudi z Marijo Dorotejo († 1657–79). V času, ko je pisal *Slavo vojvodine Kranjske*, si je lahko pomagal kvečjemu še z veliko starejšim bratrancom Janezom Jurijem baronom Apfaltrerjem († 1698), sinom tete Sofije, medtem ko z drugim bratrancom »izobčenim«
Jurijem Sigmundom Valvasorjem († 1686–89) očitno ni vzdrževal stikov.

Tudi po materini, Rauberjevi strani že v polihistorjevi mladosti ni živelo veliko zanesljivih informatorjev, ki bi mu lahko pripovedovali o »slavi in podvigih«
Rauberjevega rodu. Poleg polihistorjeve

Domovanja Valvasorjevih prednikov

matere Ane Marije († 1657) je zgodovinski spomin o zadnjih desetletjih Rauberjev lahko prenašal le še njen oče Leopold baron Raumschüssl († 1659), ki je preživel vse svoje pastorkice in umrl, ko je bil Janez Vajkard v devetnajstem letu. Bil je polihistorjev najstarejši živeči sorodnik sploh, čeravno v rodbino samo priženjen. Edinega strica po Rauberjevi strani Volfa Danijela († 1631) Janez Vajkard ni poznal, tako kot ne edinega strica po očetu. Tudi edina prava teta iz Rauberjeve rodovine Regina Doroteja, poročena pl. Rasp († 1650), mu je umrla še v otroštvu, potem ko je štiri leta prej pokopala svojega moža Janeza Ludvika († 1646). Prav tako so drug za drugim še mladi pomrli trije od štirih materinih mlajših polbratov in polsester pl. Raumschüsslov, v polihistorjevih mladih letih povzdignjenih v baronski stan (1654). Rojevali so se sočasno z njegovimi polbrati in polsestrami, kar trije pa so ta svet zapustili že v četrtem desetletju življenja, v času, ko je bil Janez Vajkard nekaj let v tujini: Franc Vajkard († 1662), Jurij Sigmund († 1663) in klarisa Ivana Katarina († 1663). Nekaj dlje je živela samo Benigna Rozina, poročena Forest († pred 1687), edina, s katero bi se po vrnitvi z mladostnih potovanj še lahko srečal.

Janez Vajkard Valvasor je bil torej od živega izročila o prednikih odrezan že v otroštvu in mladosti ter toliko bolj v svojih najbolj ustvarjalnih letih. Opreti se je mogel na večinoma posredna pričevanja

matere in starejših sorojencev, zato torej v tem večji meri na dokumente. Ti imajo sicer zanesljivejšo pričevanjsko vrednost, manjkajo pa jim tista veziva, ki bi jih kranjski polihistor pri svojem delu še dodatno potreboval, če bi hotel podati zanesljivo podobo o svojih prednikih. Takih namenov pri njem sicer ni zaznati, konec koncev pa mu pri obravnavi lastnega rodu tudi ni šlo vedno in samo za čisto resnico. V *Slavi vojvodine Kranjske*, zlasti v opisu začetkov Valvasorjeve rodbine in na njenem rodovnem deblu, je namreč marsikaj olepšal, predrugačil ali preprosto zamoščal.²³⁷

2.1 ROD OČETA JERNEJA PL. VALVASORJA (OK. 1596–1651) – VALVASORJI IN SCHEYERJI

Védenje o polihistorjevih prednikih po očetovi strani je dolgo temeljilo le na njegovih lastnih pričevanjih. Vprašanju, kako je polihistor Janez Vajkard Valvasor obravnaval svoj rod v *Slavi vojvodine Kranjske*, nujno sledita dve podvprašanji. Prvo, kaj je v resnici vedel o svojih prednikih in sorodnikih, ter drugo, kaj je o tem povedal in kako. Ne nazadnje, kako verodostojno je bilo njegovo pisanje o lastni rodbini. Ob izidu njegovega monumentalnega dela leta 1689 je minilo dobro stoletje, odkar je polihistorjev ded Hieronim Valvasor (Vavisor) leta 1581 izdatno dedoval po svojem dobrotniku Janezu Krstniku Valvasorju (Vavatorju), s katerim ni bil v sorodu, in odkar si je ustvaril družino. Janez Vajkard je bil tako šele tretja generacija Valvasorjev na Kranjskem, korenine njegovega deda Hieronima, ki ni bil plemič, pa so in bodo najbrž tudi ostale neizsledljive.

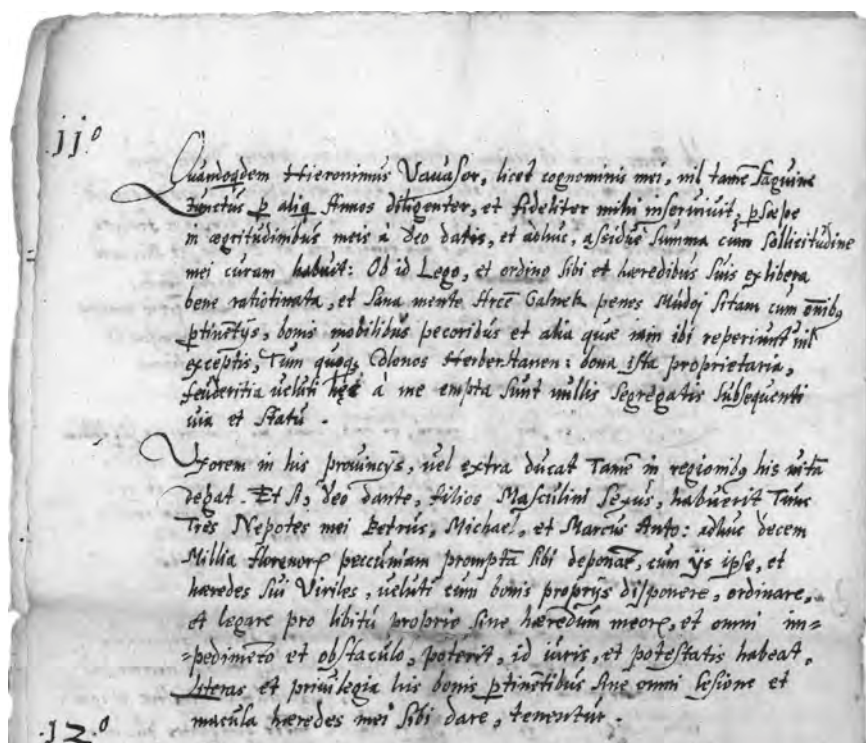
Valvasorjevi predniki po očetovi strani

praprastarši neznani	praprastarši neznani	praprastarši Gašper SCHEYER † pred 1561 Elizabeta SEMENIČ	praprastarši Hans AIGL † pred 1541 Marta WILDENSTEIN † po 1541
praded N. VAVISOR	prababica N. N.	praded Jurij SCHEYER † 1584–85	prababica Sofija AIGL † ne pred 1587
ded HIERONIM VAVISOR (VALVASOR) * ok. 1550 † 1602/3		babica NEŽA SCHEYER * ok. 1560 † ne pred 1627	
oče JERNEJ VALVASOR * ok. 1596, † 1651			

Pri obravnavi kranjskih baronskih rodbin v IX. knjigi *Slave* jasno vidimo, kako malo je Janez Vajkard vedel o svojih italijanskih prednikih po očetovi strani in kako nepomembni so bili ti ljudje v resnici, čeprav se je polihistor trudil prikazati Valvasorjev rod v kar največjem sijaju. S sklicevanjem na *Milansko*

²³⁷ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 106, 108–109; natančneje v: Golec, *Valvasorji*, str. 20–30.

Najzgodnejši znani zapis o Hieronimu, začetniku Valvasorjevega rodu na Kranjskem, v oporoki njegovega dobrotnika Janeza Krstnika Valvasorja, sestavljeni 2. avgusta 1581 na Šrajbarskem turnu pri Krškem (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1-16, testament V-1).

kroniko (1654) ga je potegnil vse do 1. stoletja po Kr., do cesarja Nerona, in po skoraj tisočletni vrzeli naštel od okoli leta 1000 do svojega časa vse škofe, ki so nosili njegov priimek. Tega naj bi po istem viru zapisovali različno: *Vavasori* in *Valvasori*, zadnjo obliko po neki imenitni službi, ki so jo Valvasorji menda »od nekdanj« opravljali v Milanu.²³⁸ V zadregi, ker je od neposrednih prednikov vedel le za očeta Jerneja in deda Hieronima, ta pa ni imel plemiških korenin, je začel polihistor obravnavo svojega rodu z dedovo naselitvijo na Kranjskem, a še tu ni šlo brez prikrojevanja dejstev:

»Začenjam le s časom, ko je naš rod prvikrat prispel iz Italije, iz pokrajine Bergamsko, na Kranjsko, namreč okoli leta Kristusovega 1550, tako kot to očitno izkazuje tu zraven natisnjeni izvleček iz oporoke. Okoli pravkar omenjenega leta 1550 sta prišla Janez Krstnik in Hieronim iz Italije, z navedenega Bergamskega, v vojvodino Kranjsko, kakor se vidi iz prej omenjene oporoke, ki jo je Janez Krstnik sestavil leta 1581, 2. avgusta, na Kranjskem, na Šrajbarskem turnu ... «.²³⁹

V resnici je bila prva omemba Hieronima Valvasorja tako polihistorju kakor nam znana šele iz omenjene oporoke Janeza Krstnika. V nadaljevanju je Janez Vajkard povzel njeno vsebino precej svobodno, še posebej enajsti člen, ki govori o dedu Hieronimu, dejansko le »služabniku«, ne pa krvnem sorodniku bogatega Janeza Krstnika. V *Slavi* je interpretacija tega člena povsem drugačna: »Svojemu bratrancu (*Vettern*) Hieronimu Valvasorju (od katerega izviro, [zapuščam] 10.000 goldinarjev

²³⁸ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 106, 108.

²³⁹ Prav tam, str. 106. – V izvirniku: »Ich mache den Anfang nur/ von der Zeit an/ da unser Geschlecht/ zum ersten aus Italien/ von Bergamasco, in Crain gelangt; nemlich um das Jahr Christi 1550. Wie dessen dieser beygedruckter Auszug deß Testaments den Augenschein giebt. Um jetzbenanntes 1550 seynd Joannes Baptista/ und Hieronymus Valvasor aus Italien/ von besagtem Bergamasco, in dieses Hertzogthum Crain gekommen; Massen solches/ aus erstberührtem Testament/ zu ersehen/ welches Johann Baptista Valvasor/ im Jahr 1581/ den 2. Augusti/ in Crain/ zu Thurn am Hart/ ausgesetzt ...«.

skupaj z gradom Medija (*samt dem Schloß und der Festen Gallneck*) in še nekaj drugih imenj.²⁴⁰ Iz objavljenega izvlečka oporoke v nasprotju s polihistorjevo napovedjo tudi ni mogoče razbrati, da bi Hieronim in Janez Krstnik prišla na Kranjsko skupaj in oba že okoli leta 1550. Oporoka, ohranjena v dveh prepisih, govori precej drugače. Janez Krstnik namreč v njej pravi, da je Hieronim služil pri njem (samo) nekaj let (*bey mir etliche Jahr lang treulich vnd fleysig gedient*).²⁴¹ Ta podatek je polihistor zamolčal, Branko Reisp pa je na njegovi podlagi utemeljeno sklepal, da je šlo pri Hieronimu za mlajšega človeka, ki ga je Janez Krstnik »pritegnil v službo po vsej verjetnosti šele na svoja stara leta.«²⁴²

Kot je znano že od prve objave izvlečka oporoke iz leta 1581 (I. Orožen, 1881),²⁴³ obogateli Bergamec *Janez Krstnik Valvasor* ni bil v nikakršnem sorodstvu s svojim »služabnikom« Hieronimom. To spoznanje o polihistorjevem dedu nikakor ni bilo vseh Petru pl. Radicsu, saj ga je v svoji prvi objavi povzetka oporoke (1895) preprosto izpustil in Hieronima označil zgolj kot oporočiteljevega soimenjaka (*Namensverwandten*),²⁴⁴ nato pa pri naslednji interpretaciji oporoke (1899) zamolčal še to dejstvo in celo zapisal, pač po navedbi v *Slavi*, da se je Hieronim priselil na Kranjsko skupaj z Janezom Krstnikom.²⁴⁵ Končno je v svoji drugi, znanstveni monografiji o Janezu Vajkardu Valvasorju (1910) objavil integralno besedilo člena oporoke, ki govori o Hieronimu, ni pa ga soočil s polihistorjevo drugačno interpretacijo v IX. knjigi *Slave*.²⁴⁶ Na neskladje med vsebino oporoke in njenim povzetkom v *Slavi* je tudi Reisp opozoril pozno, šele v monografiji iz leta 1983, in Janeza Vajkarda pri tem nekoliko vzel v bran. Dopustil je namreč možnost, da se je Valvasor »opiral na morebiti že prirejeni prepis oporoke, ki ga je hranil«, šele nato pa je zapisal, da je polihistor v nasprotnem primeru zavestno priredil dejstva »v želji povečati ugled svoje rodbine«. A tudi tu je Reisp pripomnil, »da sorodstveno razmerje, izraženo z besedo *Vetter*, v tistem času ni natančneje opredeljeno«, kajti »izraz lahko pomeni ne le bratranca, ampak tudi daljnega sorodnika nasploh.«²⁴⁷ Takšno relativiziranje v korist kranjskemu polihistorju

²⁴⁰ Prav tam, str. 106.

²⁴¹ Po prepisu oporoke iz leta 1753: StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2. Prim. objavo tega člena oporoke v: Radics, *Johann Weikhard*, str. 260. – O prepisih oporoke gl. natančno v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 284–285, op. 19.

²⁴² Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 52. – Radics je nasprotno zapisal, da je Janez Krstnik prišel na Kranjsko v prvi polovici 16. stoletja, njegov soimenjak (*ein Namensverwandter*) Hieronim pa naj bi mu sledil prav kmalu (*gar bald*) (Radics, *Johann Weikhard*, str. 3).

²⁴³ Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 74.

²⁴⁴ Radics, *Valvasor-Studien IX*, str. 1625.

²⁴⁵ Radics, *Valvasorjev rod*, str. 106.

²⁴⁶ Radics, *Johann Weikhard*, str. 3, 10, 15. – Radics je oporoko razen II. člena, ki ga je pustil v integralni obliki, objavil le v izvlečkih in brez natančnejše navedbe hranišča citiral »Landesarchiv in Graz« (prav tam, str. 259–262). Po njegovi navedbi iz leta 1899 naj bi en izvod oporoke hranilo celjsko okrajno glavarstvo in drugega arhiv trga Laško (Radics, *Valvasorjev rod*, str. 106), oba pa je imel nekaj let prej v rokah (Radics, *Valvasor-Studien VII*, str. 1607). Ignac Orožen ni navedel, kje je našel izvod, ki ga je leta 1881 obravnaval v svoji knjigi o laški dekaniji (Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 72–76), zato ni trdne opore za Reispovo trditev, da je šlo res za prepis iz laškega trškega arhiva (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 285, op. 19), je pa to vsaj zelo verjetno. O usodi oporoke in njenih prepisov natančno v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 284–285, op. 19. Reisp je opozoril na ohranjeni nemški prepis v fondu graške Repräsentance in kome more v Štajerskem deželnem arhivu in na latinski prepis, ki je danes v Arhivu Republike Slovenije in dotlej ni bil pritegnjen v obravnavo. Starejši latinski je verjetno nastal že leta 1581 ali kmalu zatem (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–1, 2. 8. 1581), mlajši nemški pa leta 1753 (StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2). Spomniti gre še na tretji, delni prepis, nastal leta 1718 v pisarni vicedomskega urada v Celju in danes shranjen v nadvse skromnem arhivskem fondu rodbine Valvasor v Štajerskem deželnem arhivu; obsega samo dvanajsto točko, ki govori o špitalu v Laškem, ter sklepni del s podpisi prič (StLA, A. Valvasor, K 1, 2. 8. 1581, transsumpt 10. 7. 1718).

²⁴⁷ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 52. – Člen oporoke Janeza Krstnika, ki govori o Hieronimu Valvasorju kot soimenjaku in ne kot o sorodniku Janeza Krstnika, je Reisp v orisih Valvasorjevega življenja in dela povzel sicer že pred tem, ne

ni bilo potrebno. Iz oporoke je namreč jasno vidno, koga Janez Krstnik imenuje *Vetter* – svoje nečake Moscone – in kaj je Hieronim svojemu dobrotniku v resnici: zgolj soimenjak, niti ne daljni ali vsaj priženjeni sorodnik (*gleichwol meines Namens und aber in der Blutfreundschaft mir gar nichts verwandt noch befreund ist*).²⁴⁸

Nobenega dvoma ni, da je polihistor Janez Vajkard 108 let pozneje v *Slavi* (1689) zavestno **priredil vsebino oporoke iz leta 1581** in iz svojega deda, v resnici »služabnika«, naredil krvnega sorodnika (bratranca) ter skoraj enakovrednega partnerja uspešnega Janeza Krstnika, s katerim naj bi okoli leta 1550 (skupaj ali skoraj sočasno) prišla z Bergamskega.²⁴⁹ Polihistor je seveda dobro vedel, da je bil Hieronim precej mlajši od svojega dobrotnika. Prejkone se je v omenjenem času šele rodil, medtem ko je bil Janez Krstnik tedaj v Ljubljani že uveljavljen mož in je moral na Kranjskem prebivati že nekaj let.²⁵⁰

Pravzaprav povzemanje njegove oporoke v *Slavi* samo po sebi zanika prejšnje polihistorjeve navedbe. Hieronim, ki bi v treh desetletjih bivanja na Kranjskem vendarle moral nekaj ustvariti, dobi zdaj vse svoje premoženje od bogatega sorodnika. Pogoje, ob katerih je njegov ded Hieronim postal graščak na Mediji, je Janez Vajkard preračunljivo zamolčal. Namesto tega je 10.000 goldinarjev postavil na prvo mesto, čeprav so Hieronimu pripadli šele ob izpolnitvi dodatnega pogoja: če bo imel zakonite moške potomce. Hkrati je medijskemu gradu dodal še »nekatera druga imenja«,²⁵¹ čeravno je bilo imenje v resnici le eno, Herbersteinovo. V izvlečku oporoke v *Slavi* med drugimi nedoslednostmi izstopa trditev, da so trije bratje Moscon, oporočiteljevi nečaki Peter, Mihael in Marko Anton, prejeli tudi gospodstvo Konjice in Krško »skupaj z vsemi drugimi njegovimi gospodstvi in posestmi«, kar preprosto ne drži. Prav tako ni povedano, da je bilo gospodstvo Laško samo Valvasorjeva zastavna posest, dejansko pa deželno knežja last, torej drugače kot Šrajbarski turn, ki ga je kupil. Trem bratom Mosconom je polihistor kot dediščino po stricu pritaknil še posestvo Telgate na Bergamskem (*Gut Tellegat in Bärgermasck*); tega naj bi Janez Krstnik podedoval po svojem očetu, toda v resnici govori oporoaka le o neimenovani skromni dediščini v omenjenem kraju, to pa so si omenjeni bratje Moscon delili s še dvema drugima bratoma. Morda je katera od naštetih napak nastala samo kot plod polihistorjevega površnega branja in prenašanja povezovanja podatkov. Konjice so v oporoki namreč dejansko omenjene, a kot Valvasorjeva nekdanja zastavna posest, Krško pa se pojavlja v zvezi s tamkajšnjim meščanskim špitalom. Hitro branje in prepisovanje bi lahko zagrešilo tudi trditev, da je neki drug sorodnik (*Vetter*) Janeza Krstnika, ki je prebival na Bergamskem, dobil 200 dukatov. Oporočitelj je

da bi omenil, kako je oporoko interpretiral Janez Vajkard v *Slavi* (Reisp, Valvasorjev čas, str. XV; isti, Janez Vajkard Valvasor, str. 110). – V Valvasorjevem zapuščinskem inventarju sta navedena tudi prepisa oporoke Janeza Krstnika Valvasorja (Nr. 29) in neke starejše Valvasorjeve diplome: »Ein Abschrüfft Einer Valuasorischen Diploma De anno 1553« (Nr. 20) (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–7/I, 16. 1. 1694, pag. 10/Nr. 20, 11/Nr. 29); prim. objavi: Radics, *Johann Weikbard*, str. 313; Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 22 in 35). – Izraz *Vetter* se sicer lahko nanaša na moškega sorodnika v širšem smislu, običajno na vrstnika ali tudi mlajšega od osebe, ki ga tako naslavlja (prim. razlago pomenov besede *Vetter* v: <http://woerterbuchnetz.de/DWB/?sigle=DWB&mode=Vernetzung&lemid=GV07065>, januar 2013). V oporoki Janeza Krstnika Valvasorja (1581) so s to oznako imenovani njegovi nečaki bratje Mosconi. Tudi Jernej Valvasor govori leta 1636 o »meine dreÿ Vettern der Valuasorn«, s čimer so mišljeni njegovi nečaki, sinovi pokojnega brata Adama (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 7).

²⁴⁸ Radics, *Johann Weikbard*, str. 260. – Prepis oporoke iz leta 1753: StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2.

²⁴⁹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 106.

²⁵⁰ Leta 1547 je Janez Krstnik Valvasor izpričan kot priča pri oporoki ljubljanskega župana Vida Khisla, svojega (bodočega) tasta, in nato še kot trgovec z železom, ki je dobil dovoljenje za trgovanje z Ancono. Še istega leta je postal ljubljanski meščan. ZAL, LJU 488, Cod. I/6, sejni zapisniki 1547–1548, fol. 4v, 11v, 148; prim. Radics, *Johann Weikbard*, str. 3–5, 8.

²⁵¹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 106.

tolikšno vsoto beneških dukatov v resnici namenil vsem Valvasorjem svojega rodnega Telgata skupaj, izraz *Vetter* pa je v istem členu uporabil za nečake Moscone, ki jih je obvezal, naj omenjeni denar izročijo telgaškim dedičem.²⁵²

Kranjski polihistor torej sto let pozneje ni mogel povsem zakriti plebejskega izvora svojega deda Hieronima in porekla njegovega premoženja. Da bi zameglil, kako je sam šele tretji rod »novih« Valvasorjev na Kranjskem, Hieronima raje nikjer ni imenoval »moj ded« niti ni dal posredno vedeti, v kakšnem sorodstvu je z njim. Tega ni povedal ne v IX. knjigi *Slave* pri obravnavi Valvasorjevega rodu in povzemanju oporoke Janeza Krstnika²⁵³ ne v XI. knjigi pri opisu Medije, kjer pravi, da je grad po Hieronimu z dedovanjem pridobil »moj oče« Jernej, tako kot pred tem navaja, da ga je Hieronim podedoval po Janezu Krstniku.²⁵⁴ Nasprotno je veliko bolj sproščeno pisal o svojem drugem dedu Juriju Rauberju, gospodu na Krumperku, za katerega lahko preberemo, da je bil oče njegove matere Ane Marije.²⁵⁵

Preden se posvetimo Hieronimu, se pomudimo pri izvoru njegovega priimka in pri življenjski poti Hieronimovega nesorodnika Janeza Krstnika. Kot smo videli, se je Janez Vajkard dotaknil **izvora priimka Valvasor** s povzemanjem iz Milanske kronike (1654). Opozoril je na njegovo različno zapisovanje *Vavasori* in *Valvasori* in na imenitno službo, iz katere poimenovanja naj bi se razvil.²⁵⁶ Etimologijo rodbinskega imena je v svoji monografiji o polihistorju prepričljivo razložil B. Reisp (1983). Na podlagi slovarjev je ugotavljal, da gre nastanek rodbinskega imena najverjetneje iskati v latinskem izrazu *vassus vassorum*, po drugi verziji *vassalus vassorum*, kar »pomeni v širšem smislu nosilce fevdov v visokem srednjem veku, v ožjem smislu pa nižje vazale, nižje plemiče, odvisne od višjega gospoda«. Oznaka je imela množico oblik in so jo še zlasti pogosto uporabljali v Franciji in Italiji od 11. stoletja dalje. V srednjeveški latinščini je bila iz nje izpeljana beseda *vavassor*, v italijanščini *valvassore* ali *varvassore*, v francoščini *vavasasseur*. Pozneje se je iz iste osnove razvilo rodbinsko ime, ki je v omenjenih deželah v različicah še živo. V pokrajini Bergamo, od koder je bil doma Janez Krstnik Valvasor, je priimek Vavassori in Valvassori celo zelo pogost.²⁵⁷ V rodnem Telgatu, od koder je ta dobrotnik polihistorjevega deda prišel na Kranjsko, so Vavassoriji izpričani od 14. stoletja²⁵⁸ in jih je veliko tam tudi danes.²⁵⁹ Vendar, kot bomo videli, ni verjetno, da bi iz istega kraja izvirali polihistorjev ded Hieronim, ki ni bil v nikakršnem sorodstvu z Janezom Krstnikom in niti ni nujno prihajal z Bergamskega.

Po novejših ugotovitvah italijanskih zgodovinarjev in genealogov se priimek Valvassori ali Vavassori uvršča v kategorijo priimkov »naslovi, poklici in obrti«, podobno kot rodbinska imena Conti, Visconti, Duca, Confalonieri, Vassali in Medici. Gre za zelo staro ime s pomenom *milites minores*, tj. podaniki pomembnega vazala; ta je bil navadno velik fevdalni gospod, visok predstavnik civilne in vojaške hierarhije, podrejen neposredno kralju. *Valvassoriji*, ki so izvirali iz srednjih ali malih lastnikov alodov

²⁵² Prav tam, str. 106, 108. – O ohranjenih prepisih oporoke gl. op. 246.

²⁵³ Prav tam, str. 106, 108.

²⁵⁴ Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 165. – Opis je med drugim zavedel Majdo Smole, ki je Hieronima označila za sina Janeza Krstnika (Smole, *Graščine*, str. 286).

²⁵⁵ Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 316–317.

²⁵⁶ Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 106, 108.

²⁵⁷ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 39, 282 (op. 2). Prim. tudi: Reisp, Valvasor (Vavas(s)or, Vavis(s)or ipd.), str. 344.

²⁵⁸ *Telgate*, str. 28, 38.

²⁵⁹ Telefonski imenik za Telgate daje za priimek Vavassori 25 zadetkov (<http://www.paginebianche.it/page?btt=1&ct-s=101&cb=8&mr=10&rk=&om=&srd=&srm=&qs=vavassori&qsn=&dv=Telgate&ind>, januar 2014). Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 282 (op. 3). Po župnijski statistiki je bilo med letoma 1941 in 2002 krščenih 114 Vavassorijev (pismo telgaškega župnijskega arhivarja Antonia Toccagnija Marii Bidovec 27. 2. 2013).

ter iz premožnih obrtnikov ali trgovcev, so svoj položaj utrdili v 11. stoletju, in sicer v Lombardiji, zlasti v Milanu, enem od mest z največjo demografsko rastjo in najbolj razvejeno družbeno strukturo, kjer se je »nižji« in »višji« vojaški sloj vedno bolj oddaljeval od ljudstva, obrtnikov in trgovcev. Po sporu z ljudstvom so *militēs* začasno zapustili Milano in se udeležili nasledstvenih bojev v Burgundiji. Iz omenjenega ni težko razumeti, zakaj je priimek Valvassori danes razširjen po Italiji »v obliki leopardovega madeža«, torej povsod malo. Sezname plemičev poznajo Valvassorije iz Padove, Luga, Modene in Bergama ter rodbino po rodu iz kraja Medolago. Priimek je zgoščen predvsem na severu, na območju med Bergamom in Milanom. Znano je, da so Valvassoriji iz Medolaga uspeli v Bergamu že v prvih stoletjih po letu 1000 in se nato razselili po mestu in okolici. V Bergamu, priključenem leta 1428 Beneški republiki, najdemo nanje veliko spomina; eden od mestnih simbolov, vojskovodja Bartolomeo Colleoni iz 15. stoletja, je bil, denimo, sin matere iz rodbine Vavassori. S tem rodbinskim imenom (Valvassori, Vavassori, de Vavassoribus) srečujemo v Lombardiji od poznega srednjega veka več rodbin, med drugim tudi med milanskim mestnim plemstvom (*nobili cittadini*).²⁶⁰

Kot bomo videli v nadaljevanju pri obravnavi transformacije priimka kranjskih Valvasorjev v končno obliko Valvasor, se prvi kranjski Valvasor Janez Krstnik in njegov dedič Hieronim, polihistorjev ded, očitno nista pisala povsem enako. Starejši Janez Krstnik je bil po vsem sodeč v svoji italijanski domovini Vavassor(i), Hieronim pa Vavassor(i). Vendar ju bomo, da se izognemo nepotrebni zmešnjavi, imenovali Valvasor, z obliko, v kakršni se je priimek že po smrti obeh ustalil v njuni novi, kranjski domovini.

Življenjsko pot Janeza Krstnika Valvasorja, brez katerega ne bi bilo novega plemiškega rodu kranjskih Valvasorjev, si bomo ogledali le na kratko.²⁶¹ Za našo problematiko je prvi kranjski Valvasor zanimiv samo z vidika svojega odnosa s Hieronimom. Sam ni imel potomcev in prav zato sta po njegovi zaslugi vzniknili dve pomembni plemiški rodbini – Valvasorji in Mosconi, pozneje obe baronski (Valvasorjeva deloma) in ena veja Mosconov celo grofovska. B. Reisp je po pravici opozoril na dejstvo, da je del bogastva, ki ga je spretni bergamski trgovec Janez Krstnik pridobil v naših deželah, sto let pozneje nadvse koristno porabil vnuk njegovega varovanca polihistor Janez Vajkard.²⁶²

Kot je **Janez Krstnik Valvasor** (* zač. 16. stol., † 1581) – izvorno *Zuan Baptista Vavassor*²⁶³ – izpričal v oporoki, sestavljeni 2. avgusta 1581 na Šrajbarskem turnu pri Krškem,²⁶⁴ se je rodil v kraju Telgate na Bergamskem, približno dvajset kilometrov od Bergama. Ob smrti je imel tam še nekaj očetove dediščine, sicer pa je le neznamen del svojega premoženja podedoval, medtem ko si je vse drugo »prislužil sam s trdim delom in soočen z raznimi življenjskimi nevarnostmi«. ²⁶⁵ Njegova zgodba je dokaj tipična za povzpeticnika 16. stoletja. Bil je eden številnih podjetnih mož iz italijanskih dežel, predvsem z Beneškega in iz Lombardije, ki so poskusili srečo tostran Alp. Leta 1547 je izpričan kot priča pri oporoki ljubljanskega župana Vida Khisla, svojega (bodočega) tasta, in nato kot trgovec z železom, ki je dobil dovoljenje za trgovanje z Ancono, še istega leta pa je kot »Baptista Vavassor« postal ljubljanski

²⁶⁰ Piccone Conti, *La spada, la toga*, str. 14–16.

²⁶¹ Njegovo življenjsko pot od prihoda na Kranjsko do smrti je po virih obdelal že Radics, Reisp pa dopolnil in postavil v širši kontekst (Radics, *Johann Weikhard*, str. 3–11; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 40–53).

²⁶² Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 52–53.

²⁶³ Z imenom *Zuan Baptista* ga v prošnji za podelitev deželanstva pred 12. aprilom 1602 imenuje Hieronim Valvasor (ARS, AS 2, I. reg., šk. 848, Pisma deželanstva, V–4, s. d.). O obliki priimka Vavassor gl. v podpoglavju 2.2.

²⁶⁴ Uporabljena sta bila oba integralna prepisa, starejši latinski, verjetno nastal že leta 1581 ali kmalu zatem (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–1, 2. 8. 1581), in mlajši nemški iz leta 1753 (StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2). Prim. tudi izvleček v: Radics, *Johann Weikhard*, str. 259, 261.

²⁶⁵ O rojstnem kraju govori 15. točka oporoke, o dediščini po očetu 3. točka, o načinu pridobitve premoženja pa uvod.

Marenzijevo dvorec v Telgatu v pokrajini Bergamo je bil do leta 1387 v lasti plemiške rodbine Vavassori (foto B. Golec, avgust 2013).

meščan.²⁶⁶ Spretni Bergamec, rojen v začetku 16. stoletja,²⁶⁷ je plemiški naslov zelo verjetno prinesel s seboj. Plemiška rodbina Vavassori je namreč v malem Telgatu izpričana že v 14. stoletju,²⁶⁸ tamkajšnji Vavassoriji pa so bili plemiči tudi v 16. stoletju in pozneje.²⁶⁹ Po uspelih denarnih poslih na Kranjskem se je podjetni Janez Krstnik že leta 1551 odrekel meščanskim pravicam²⁷⁰ in posegel više. Tako je leta 1554 postal zastavni imetnik pomembnega deželno knežjega gospostva Laško na Spodnjem Štajerskem,

²⁶⁶ Radics, *Jobann Weikhard*, str. 3–5, 8. – ZAL, LJU 488, Cod. I/6, sejni zapisniki 1547–1548, fol. 4v, 11v, 148.

²⁶⁷ Po Radicsevih izračunih mu je bilo ob smrti leta 1581 med 60 in 70 let (Radics, *Jobann Weikhard*, str. 8). Ker pa je po ugotovitvah F. Gestrina že v letih 1533 in 1534 v Italiji trgoval z ogrskim blagom (Gestrin, Italijani v slovenskih deželah, str. 231), bi znal biti starejši, rojen v prvem desetletju 16. stoletja, morda že okoli leta 1500 in potemtakem ob smrti leta 1581 osemdesetletnik. Pri tem ne gre prezreti, da je Hieronim Valvasor omenil njegovo visoko starost (*schwachen bochen alters*) (ARS, AS 2, I. reg., šk. 848, Pisma deželanstva, V–4, s. d., prošnja Hieronima Valvasorja, ad 12. 4. 1602). V prid temu govori tudi navedba v oporoki (1581), da ima v Telgatu dediščino že več kot petdeset let (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–1, 2. 8. 1581; StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2, 2. 8. 1581).

²⁶⁸ *Telgate*, str. 28, 38.

²⁶⁹ Po telgaških matičnih knjigah, ki se začenejo leta 1580, so tamkajšnji Vavassoriji veljali za »una famiglia nobile«. V najstarejši krstni matici 1580–1634 je najti 203 osebe s tem priimkom, kar predstavlja dobrih 15 % vseh krščencev, priimek pa je v kraju ostal najpogostejši vse do danes (pismo telgaškega župnijskega arhivarja Antonia Toccagnija Marii Bidovec 27. 2. 2013). – Med plemiškimi diplomami v Avstrijskem državnem arhivu ni najti ničesar o plemenitstvu Janeza Krstnika Valvasorja (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte; prim. Frank, *Standeserhebungen*. 5. Band, str. 148). Pomenljiv pa je regist o izboljšanju Valvasorjevega rodbinskega grba leta 1548, ki ga najdemo dobrih dvesto let pozneje v popisu listin v zapuščini polihistorjevega daljnega sorodnika Franca Antona barona Valvasorja z Medije: »Ein Bapen Verbesserung der Freyheit von Valuaßorischen Familie betreffend de dato 7. 9ber 1548« (ARS, AS 309, šk. 118, fasc. XXXXVII, U–V–36, 10. 4. in 5. 5. 1761, pag. 5/Nr. 7). Zanimivo je, da privilegija ni v zapuščinskih inventarjih starejših članov Valvasorjeve rodbine. Pozornost pritegne tudi regist »prepisa Valvasorjeve diplome iz leta 1553« (*Ein Abschrüfft Einer Valuasor: Diploma De anno 1553*), naveden leta 1694 v zapuščinskem inventarju polihistorja Janeza Vajkarda (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–7/1, 16. 1. 1694, pag. 10/Nr. 20; prim. objavi: Radics, *Jobann Weikhard*, str. 313; Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 22 in 35).

²⁷⁰ Gestrin, Italijani v slovenskih deželah, str. 231. – O odpovedi meščanskim pravicam: ZAL, LJU 488, Cod. I/8, sejni zapisniki 1551–1552, fol. 84.

imel nekaj časa v zastavi gospostvo Konjice, na Kranjskem pa je kupil gradova Šrajbarski turn pri Krškem in Medija pod Trojanami. V šestdesetih in sedemdesetih letih ga srečamo v donosni službi glavnega proviantnega mojstra v Slavonski, Hrvaški in Morski krajini. Leta 1571 je kot podjetnik in viden zemljiški gospod okronal svoje poslovne uspehe še s sprejemom med kranjske deželane, s čimer si je zagotovil sedež v kranjskem deželnem zboru; že isto leto je bil tudi član deželnega odbora. K vzponu so mu gotovo pripomogle zveze z drugo kranjsko povzpetniško plemeniteno rodbino, v kateri se je rodila njegova prva žena Emerencijana Khisl († 1572). Toda vse nakopičeno bogastvo je zaman čakalo na sina, ki bi nadaljeval plemiški rod. Želenege potomstva namreč nista dali Janezu Krstniku ne prva žena ne druga, s katero se je kmalu sporazumno razšel, izvirala pa je skoraj gotovo iz stare kranjske plemiške rodbine Wernegk. Prav zato se je v zadnjih letih tako oklenil soimenjaka in rojaka Hieronima Valvasorja, ki mu je po navedbi v oporoki nekaj let zvesto služil in ga v boleznih negoval, nazadnje pa je ob izrecnem pogoju, da mora ostati v deželi, po njem tudi podedoval del posesti – Medijo, »izvorni grad« novih kranjskih Valvasorjev.²⁷¹ Kot priča nagrobnik, še ohranjen v Laškem (ne sicer na kraju pokopa), je Janez Krstnik umrl 2. novembra 1581, tri mesece po nastanku oporoke, pokopali pa so ga ob njegovi prvi ženi Emerencijani.²⁷²

Za razumevanje poznejšega dogajanja ni nepomembno vprašanje o konfesionalni pripadnosti prvega kranjskega Valvasorja. Oporoka ga kaže kot trdnega katoličana,²⁷³ četudi se je morda kdaj prej spogledoval s protestantizmom.²⁷⁴ Če upoštevamo, da je bil tujec in za povrh izpod italijanskega

²⁷¹ Radics, *Johann Weikhard*, str. 3–11; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 40–53. – O posestih Janeza Krstnika Valvasorja na Kranjskem in Štajerskem najdemo v literaturi pogosto nasprotujoče si trditve. Poleg zgoraj naštetih posesti, ki jih kot edine navaja Reisp (*Kranjski polihistor*, str. 40), ima Radics še gradova Kostanjevica in Krško, na Spodnjem Štajerskem pa vinske gorice pri Slovenski Bistrici (Ritoznoj), Planino pri Sevnici, Žiče, Jurklošter in Širje nad Zidanim Mostom ter neimenovano drobno posest (str. 6–7). Ob tisti posesti, ki jo je Janez Krstnik razdelil z oporoko leta 1581 – gradova Šrajbarski turn in Medija s Herbersteinovim imenjem, zastavno gospostvo Laško, hiša na Ptujju z vrtom in travnikom – je v oporoki omenjeno le še gospostvo Konjice, ki ga je Janez Krstnik nekoč tako kot Laško za nekaj let prepustil v užitek nečaku Inocencu Mosconu. Janez Vajkard v *Slavi* netočno povzema oporoko na mestu, kjer pravi, da so trije bratje Moscon dobili »gospostvo Konjice, Laško, Krško itn. skupaj z vsemi drugimi njegovimi gospostvi in posestmi« (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 108). Nobene potrditve ni, da bi bilo kdaj v Valvasorjevih rokah gospostvo Krško (prim. Koropec, *Krško v obdobju*, str. 47 sl.). Netočne so tudi trditve v XI. knjigi *Slave*, da je Janez Krstnik kupil gospostvo Klevevž in okoli leta 1570 od deželnega kneza pridobil grad in gospostvo Kostanjevica, nato pa oboje zapustil Mosconom (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 306, 333); pri tem pride Valvasor v nasprotje z lastnim povzetkom oporoke iz leta 1581, kjer nima ne Klevevža ne Kostanjevice (prav tam, str. 106, 108). Ti dve gospostvi je Radics našel v *Slavi*, medtem ko za glavnino štajerske posesti, ki jo je navedel, ni nobene osnove, razen za gospostvo Konjice in hišo na Ptujju, omenjena v oporoki, ter za vinske gorice pri Slovenski Bistrici (Ritoznoj), ki jih leta 1570 navaja konjiški urbar (Radics, *Valvasorjev rod*, str. 105). Za trditev, da je premogel »obširno posestvo Scheiern [Širje] pri Zidanem mostu« (prav tam, str. 105–106), ni mogel navesti nobenega vira; očitno ga je zavedlo dejstvo, da je bilo Širje pozneje kratek čas last polihistorjevega očeta Jerneja Valvasorja. O pridobitvi kranjskega deželanstva leta 1571 gl. op. 275.

²⁷² O nagrobniku gl. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 44 (upodobitev), 45–46; Cevc, *Trije poznorenesančni*, str. 309–316.

²⁷³ V drugi točki oporoke govori s posebno zavzetostjo o svoji sestri redovnici in njenih sosestrah, ki so mu z molitvijo izprosile rešitev iz številnih nevarnosti, v zvezi z donacijo špitalu v Laškem pa določa, da mora špitalski duhovnik trikrat na teden maševati in se pri tem z molitvijo spominjati njega, njegove žene ter njenih dedičev in sorodnikov. O oporoki gl. op. 264.

²⁷⁴ Na podlagi sorodstvenih vezi s Khisli, napisov na nagrobniku ter oseb, ki so izpričane v njegovi bližini, je Radics sklepal, da je bil Janez Krstnik Valvasor odprt za evangeličansko vero (Radics, *Johann Weikhard*, str. 11). Pri tem je zanimivo, da v objavi izvlečka oporoke ni upošteval ključnega določila o katoliškem pogrebu (prav tam, str. 259). Po Reispu bi tesne osebne in sorodstvene vezi Janeza Krstnika celo dopuščale domnevo o njegovi protestantski verski usmerjenosti ali vsaj naklonjenosti protestantom. Vendar pa o diametralno nasprotnem govori oporoke, v kateri srečamo željo, naj ga pokopljejo po katoliškem obredu, ter določila o mašah in miloščini. Na to dejstvo je Reisp opozoril kot na zanimivost, ki v verskih zmedah 16. stoletja ni nenavadna, saj so se zveze prepletale ne glede na nazorske oziroma verske razlike (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 46). Tako kot Radics je pol stoletja pozneje (1965) tudi E. Cevc menil,

Nagrobnik Janeza Krstnika in Emerencijane Valvasor v Laškem, postavljen po letu 1581; na njem sta upodobljena zakonca s svojima rodbinskima grboma, Valvasorjevim in Khislovim (foto Barbara Žabota, november 2005).

Portret Emerencijane Valvasor, rojene Khisl († 1572), prve žene Janeza Krstnika Valvasorja (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 1571, foto Bojan Salaj).

obnebja ter najprej zastavni imetnik deželnoknežjih gospostev in šele pozneje deželan, pa bi se že iz pragmatičnih razlogov težko odločil za formalni prestop v novo vero. O slednjem ni prav nobenih indicev, ampak ravno nasprotno. Pomenljiv je podatek, da je leta 1571 za Valvasorjev sprejem med kranjske deželane posredoval pri pretežno protestantskih deželnih stanovih strogo katoliški deželni knez nadvojvoda Karel.²⁷⁵

da so napisi na nagrobniku protestantsko izbrani, in po tem sklepal na versko usmerjenost pokojnika; pozneje (1976) je Cevc ponovno obsežno razpravljal o nagrobniku, pri čemer je že lahko upošteval Reispove tedaj še neobjavljene ugotovitve o katoliškem pokopu in mašah ter na podlagi tega izrazil pomisleke, da bi bil Valvasor res protestant, čeravno nagrobnik po vsebinski strani »ne bi mogel biti bolj protestantski, kot je« (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 284; Cevc, *Trije poznorenesančni*, str. 309–316).

²⁷⁵ Kranjski deželni stanovi so imeli nemajhne pomisleke, ko jih je Janez Krstnik Valvasor prosil, naj v imenjsko knjigo vpišejo posest, ki jo je kupil od Jurija barona Herbersteina. Vpis so nazadnje sicer odobrili, vendar z opozorilom Valvasorju, naj ne kupuje novih posesti, kajti v bodoče ne bodo več dovolili kupovanja njemu in drugim, ki se tako kot njihovi predniki in sorodniki niso rodili v deželi (*keine geborne Landtkbinder gewest*). Prav tako ne bo mogel

Janez Krstnik Valvasor, ki je deset let pred iztekom življenjske poti postal kranjski deželan, ni nikoli pretrgal vezi z rodnim Bergamskim. V domačem Telgatu je namreč – kot pravi v oporoki – več kot petdeset let obdržal skromno dediščino po očetu, ki so jo uživali sestra Katarina Moscon, njen soprog ter njuni sorodniki in dediči, svoje tamkajšnje imetje pa je še povečal, vsekakor z gradom Torre Passeri,²⁷⁶ saj tega omenja posebej in ga torej ni podedoval. V svoji zadnji volji je brez razlike obdaroval vse Valvasorje v Telgatu, čeprav do dediščine po njem niso bili upravičeni. Oporoka prvega kranjskega Valvasorja, napisana na Šrajbarskem turnu, kjer se je rad zadrževal in skoraj gotovo tudi umrl, priča o oporočiteljevem znatnem premoženju. Od nepremičnin je posedoval gradova Šrajbarski turn in Medija, še vedno je imel v zastavi gospostvo Laško, premogel je hišo na Ptuju in omenjeni grad na Bergamskem. Zapuščina v denarju, katere dobršen del je bil naložen pri nekem Moffettu v Benetkah, se je merila v več deset tisoč goldinarjih, pri čemer ne gre prezreti drugih premičnin. Ker obogateli mož ni imel potomcev, je glavnino imetja zapustil trem nečakom, sinovom sestre Katarine Moscon, takoj za njimi pa se je po deležu prejete dediščine uvrstil nesorodnik Hieronim Valvasor, ki je dobil več kot drugi sorodniki in neprimerno več od vseh obdarovanih nesorodnikov skupaj.

Hieronima v celoti obravnava enajsti člen oporoke, ki uvodoma pove, da ni ne krvni ne priženjeni sorodnik oporočitelja Janeza Krstnika, čeprav ima njegov priimek. Tako kot je svojemu gospodarju nekaj let zvesto služil in ga v boleznih negoval doslej, bo to počel tudi v prihodnje. Oporočitelj je nato izrazil željo, da bi se njegovo ime (*mein Namen des Vavasorn*) ohranilo »v teh dednih deželah njegove knežje presvetlosti«, torej v deželah Notranje Avstrije. Hieronimu zato zapuščča kupljeni grad Medija z vsemi pritiklinami in s Herbersteinovim imenjem, toda ob pogoju, da se njegov varovanec poroči in prebiva v deželi. Če bo imel zakonite moške potomce, kar je bila posebej velika želja Janeza Krstnika (*wie ich den zu Gott verhoffe*), morajo bratje Mosconi izplačati Hieronimu še deset tisoč renskih goldinarjev v gotovini, tako kot so mu dolžni izročiti kupna in fevdna pisma za prejeto posest.²⁷⁷

---

prihajati na zasedanja deželnega zbora (*noch er zu Landtagen*). Tri mesece pozneje, vsekakor na Valvasorjevo pritožbo, je prišel ukaz deželnega kneza, da morajo Janeza Krstnika Valvasorja sprejeti med deželane (*für ainen lanndtman zu halten*). Ukaz so stanovi nemudoma izpolnili, še več, že slabega pol leta pozneje, decembra 1571, srečamo Valvasorja na zasedanjih deželnega odbora (ARS, AS 2, I. reg., šk. 875, sejni zapisniki 1, 1530–1573, fol. 380v, 392, 412, 417, 432, 434, 434v, 437). Prim. Radics, Die Landmannschaft, stolpec 149; prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 7; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 40.

²⁷⁶ V nemški različici oporoke je grad imenovan »Speekhen=Thurn«, v latinski pa »Thurim Passerum« (prepis iz leta 1753: StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2); Radics piše »Sperkenthurn«, Orožen pa zgolj »den Thurm in Bergomaskischen« (Radics, *Johann Weikhard*, str. 259; Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 73).

²⁷⁷ To točko oporoke, odločilno za nastanek Valvasorjevega rodu, navajam v celoti (Radics, *Johann Weikhard*, str. 260–261): »Zum Elften. Nachdem Jeronimo Vavasor gleichwol meines Namens und aber in der Blutfreundschaft mir gar nichts verwand noch befreund ist, um daß Er aber mir etliche Jahr lang treulich vnd fleysig gedient und mir hievor in etlichen meinen von gott geschikten leibs Schwaheiten und anietzo Emsig und mit besten Fleiß außgewart und meiner gepflegt hat, wie ers dann noch thuen soll vnd wird, derohalb und sunderlich, daß mein Namen der Vavasorn in dieße ihrer furl Durchl: etc. Erblanden erhalten werde, so schafe ich ihme und seinen Erben aus freyern wohlbedachten Mueth, auch bey guter Vernunft und Sinnen die Festen Gollnegkh an der Muday gelegen mit samt allen Vorrath, Fahrnuß, Vieh und anderes so jezt dabey ist, nichts davon ausgenommen und auch die Herberstanerische Gült mit samt derselbigen zugehörigen frey eigenthumlichen und bekannten Gütern, wie ich die an mich erkaufft habe. Mindert noch nichts ausgenommen in hernachfolgenden Bescheidenheit nemlich, daß Er sich im land oder außßer des Landts verheirathen möge und doch im Land wohne, da es sich auch nach dem Willen Gottes begäb, wie ich den zu Gott verhoffe, daß Er eheliche Leibs erben Mannsstammen bekomme, so sollen ihme obgedachte meine 3 Vöttern Peter, Michael und Marx Anton noch zehen Tausend Gulden rh. Baar geld ausrichten und erlegen, damit soll Er und seine Erben mit vermachen, verschafften und in ander Weeg zu thun und zu handeln als mit andern ihren frey eigenen gütern Fug, Recht und Macht haben ohne meiner Erben und Menniglichs irrung, Hindernuß

Grad Šrajbarski turn pri Krškem, kjer se je leta 1581 odločila nadaljnja usoda Valvasorjev na Kranjskem, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 262).

Šrajbarski turn danes (foto B. Golec, april 2014).

Oporoka torej jasno priča, da je polihistor Janez Vajkard 108 let pozneje v *Slavi* (1689) njeno vsebino zavestno potvoril, da bi s tem povzdignil svojega deda s položaja »služabnika« v sorodnika prvega kranjskega Valvasorja. Bilo mu je povsem jasno, da je moral biti Hieronim precej mlajši od svojega dobrotnika Janeza Krstnika. Kako in kdaj natanko je **ded Hieronim Valvasor** (* ok. 1550, † 1602–3) v resnici prišel na Kranjsko, je vprašanje, ki bo najbrž za vselej ostalo neodgovorjeno. Vse kaže, da ni imel stalnega poklica ali takega, ki bi zahteval boljšo izobrazbo, kakor tudi ne službe, zaradi katere bi pustil sledi v virih. Iz Italije, natančneje z Beneškega in iz Lombardije, so v slovenske dežele prihajali

---

und Widersprechen. Meine Erben sollen ihme auch die Kauff und Lehensbrief darüber lautend unvermögligt auch treulich und ungefährlich, was derzu gehört, einhändigen und zustellen.« – Prim. prav tam, str. 3, 15; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 51.

ljudje zelo različnih poklicev in znanj.²⁷⁸ Niti iz Hieronimovih poznejših let ne vemo ničesar o kakšnih njegovih trgovskih izkušnjah, toda po dobrotnikovi smrti je bil brez nadaljnega sposoben prevzeti upravljanje medijske posesti. Služabnik in bolniški negovalec ostarelega Janeza Krstnika bi sicer lahko postal tako rekoč kateri koli zaupanja vreden in za to dovolj spreten mladenič, a Hieronim je očitno le imel nekaj izobrazbe ali pa si jo je pridobil v letih, ko je služil pri bogatem soimenjaku. Glede na to, da je Janez Krstnik ohranjal stike s staro domovino, bi lahko mladeniča, morda še nedoraslega fanta, našel na Bergamskem ali pa bi mu ga od tam poslal kak prijatelj. Nemogoče je presoditi, kdo je prišel h komu – Hieronim k Janezu Krstniku ali obratno. Izmika se tudi odgovor na vprašanje, ali je Janez Krstnik zavestno iskal naslednika z enakim priimkom. Zdi se, da Hieronim pri obogatelem soimenjaku ni imel prav veliko let službe, če sodimo po zapisu v oporoki, ki pravi »etliche Jahr lang«.²⁷⁹

Na kakšen način je služil Janezu Krstniku, v oporoki ni natančneje pojasnjeno, razen da ga je negoval. Morda je tudi upravljal gospostvo, na kar utegne kazati Schönlebnova Genealogija kranjskih plemiških rodbin iz leta 1674, v kateri avtor enega od njiju – ni jasno katerega – imenuje krški upravitelj (*Praefectus Gurkfeldensis*).²⁸⁰ Leta 1613 je Inocenc Moscon označil Hieronima za služabnika (*Diener*) gospoda Janeza Krstnika Valvasorja, a je treba upoštevati, da je to storil v sporu s Hieronimovo vdovo.²⁸¹

O tem, kdaj je pri priletnem bogatašu brez otrok začela zoreti odločitev, da si poišče naslednika z enakim priimkom ali da za to (tiho) pripravi Hieronima, ki je že bil pri njem v službi, bi lažje skleпали, če bi poznali okoliščine drugega zakona Janeza Krstnika. Ne vemo namreč niti za ime njegove zadnje žene, ampak le to, da je bila hči neke stare gospe pl. Wernegk, potemtakem sama najbrž še v prokreativni starosti. Ostareli vdovec jo je gotovo vzel z namenom, da mu rodi naslednika, potem ko v prvem zakonu ni imel otrok ali pa so mu vsi pomrli. Poročila se nista pred pomladjo 1572, nekaj mesecev po smrti njegove prve žene Emerencijane,²⁸² toda sedem let pozneje (1579), potem ko druge žene neznano dolgo časa ni več trpel ob sebi, jo je izplačal in je zato v oporoki ni niti omenil.²⁸³ Kakor koli, odločitev, da del premoženja zapusti soimenjaku Hieronimu, ki si mora v deželi ustvariti družino in tu ostati, da bi se Valvasorjevo ime nadaljevalo, pri Janezu Krstniku ni dozorela prej kot v sedemdesetih letih 16. stoletja.

Da je bil Hieronim Valvasor doma z Bergamskega, ne poroča noben sodobni vir, ampak šele njegov vnuk Janez Vajkard dobrih sto let pozneje v *Slavi*. Četudi oporoča Janeza Krstnika ne pove, od kod je izviral, lahko za Hieronimovo domovino s precejšnjo verjetnostjo vendarle označimo rodno pokrajino njegovega dobrotnika. Ni sicer izključeno, da je bil Hieronim od drugod, morda iz sosednje

²⁷⁸ Radics, *Johann Weikhard*, str. 4; Gestrin, Italijani v slovenskih deželah, str. 227 sl. – Ignac Orožen je v zvezi z oporoko Janeza Krstnika Valvasorja – med drugim zastavnega imetnika gospostva Laško in dobrotnika tamkajšnjega špitala, kjer je bil tudi pokopan – zapisal, da živi v župniji in dekaniji Laško več kmečkih družin z domačim imenom (*Vulgarnamen*) Bergomask; po njegovem se je več Bergamcev (*Bergomasken*) priselilo iz Italije v te kraje prav v času Janeza Krstnika (Orožen, *Das Dekanat Tüffer*, str. 76; prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 6, op. 99).

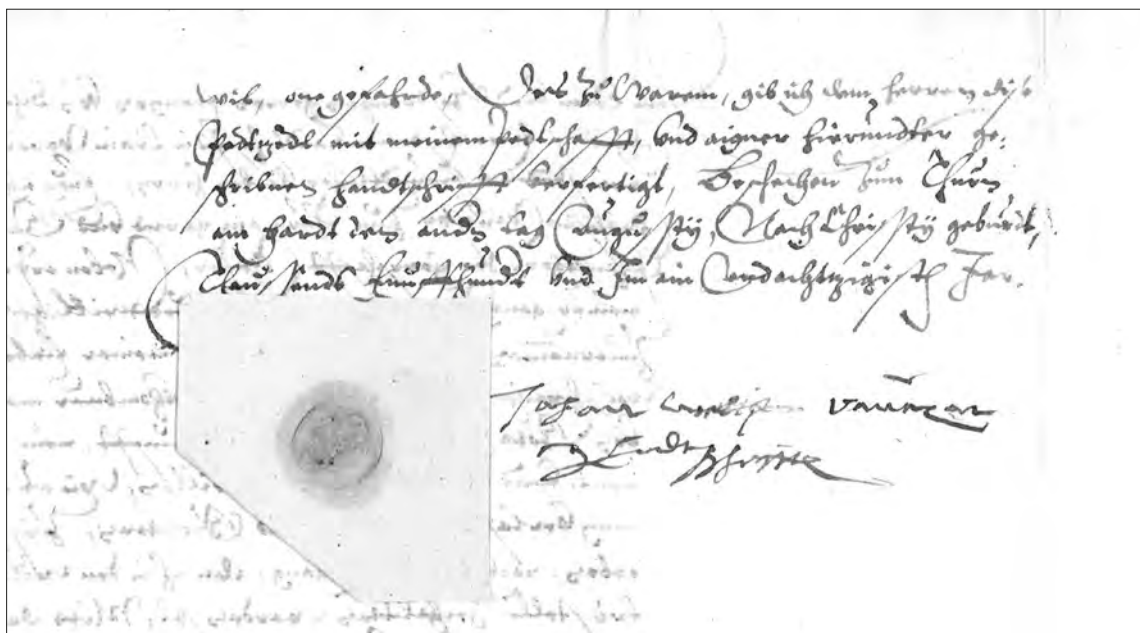
²⁷⁹ Morda je teh »nekaj let« segalo še v čas, ko je živela Valvasorjeva prva žena Ljubljancanka Emerencijana, rojena Khisl († 1572), in ko se je Janez Krstnik med Gubčevim kmečkim uporom (1573) moral z družino umakniti s Šrajbarskega turna v Kostonjevo (Grafenauer, *Kmečki upori*, str. 243).

²⁸⁰ ARS, AS 1073, I/42r, pag. 757.

²⁸¹ ARS, AS 306, knj. 11, protokoli 1613–1614, s. p., 4. II. 1613.

²⁸² Datum Emerencijanine smrti 19. januar 1572 razkriva nagrobnik zakoncev Valvasor v Laškem. Prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 10.

²⁸³ O drugi ženi gl. Radics, *Johann Weikhard*, str. 9–10. Tako kot Radics Reisp pravi, da je izviral iz stare kranjske rodbine Wernegk (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 45), toda njena mati, »stara gospa Wernegk«, o kateri govori vir, bi lahko dobila ta priimek tudi s ponovno poroko.

Podpis in pečat Janeza Krstnika Valvasorja na dan pisanja njegove oporoke 2. avgusta 1581 (ARS, AS 730, fasc. 139, Gallenberg, Spisi različnih kranjskih družin, Scheyer, prošnje Francu pl. Scheyerju, 2. 8. 1581).

Lombardije, kjer so živeli tudi plemenitniki tega imena, o katerih govori *Milanska kronika*.²⁸⁴ Janez Krstnik je namreč zapisal, da je povsod po Laškem veliko Va(l)vasorjev (*des namens der Vavasoren allenthalben in Wälschen viel seynd*), da pa ni nobeden z njim v tako tesnem sorodstvu, da bi lahko po njem zahteval kakršno koli dediščino.²⁸⁵ Dovolj blizu so mu bili očitno vendarle Va(l)vasorji v rodnem Telgatu, saj jim je iz dobre volje volil 200 beneških dukatov. To dejanje posredno priča, da polihistorjev ded Hieronim ni izviral iz istega kraja kot njegov gospodar in dobrotnik. Ker je šlo po vsem sodeč za malega človeka, otroka iz nepomembne družine, bi bilo iskanje Hieronimovih korenin Sizifovo delo, še posebej, ker nimamo pri iskanju nobene opore.²⁸⁶

Ko je anonimni Hieronim Valvasor z Laškega, verjetno z Bergamskega, pozno jeseni 1581 – ob izpolnitvi določenih pogojev – nenadoma postal razmeroma bogat človek, zemljiški gospod, mu je bilo kakšnih trideset let, težko že štirideset. In podedovano imetje mu je bilo dano uživati še dobrih

²⁸⁴ O Valvasorjih v *Milanski kroniki* gl. Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 108.

²⁸⁵ Nemški prepis oporoke pravi o soimenjakih: »wie wol des Namens der Vavasoren allenthalb in Wälschland viel seynd«, latinski prevod pa: »passim in Italia per plures nominae Vauasor reperiatur« (o obeh različicah oporoke gl. op. 264).

²⁸⁶ Rodovnik Hieronimovih prapravnukov bratov Valvasor iz 18. stoletja (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor, brez naslova) se razumljivo ustavi pri Hieronimu in ne pozna imen njegovih staršev. Pri Hieronimovem očetu, označenem kot »N. Valvasor«, je povsem brez osnove upodobljen plemiški grb, ki izvira od Janeza Krstnika (o grbu Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 54), pri materi, prav tako brez znanega osebnega imena, pa najdemo zgolj dekliški priimek brez grba: »N. Marenzi«. Težko je verjeti, da bi imeli tako pozni potomci oziroma njihovi kranjski sodobniki zanesljive podatke o tem, iz katere rodbine je izviral. Tako kot so tudi pri nekaterih drugih vejah na rodovnem deblu zapolnili praznine z nepotrjenimi oziroma dvomljivimi predniki, so si priimek Hieronimove matere bržčas izposodili od grofov Marenzijev, ki so od leta 1387, tedaj še kot navadni plemiči (nobili), posedovali dvorec v Telgatu. Taisti Marenzijev dvorec je bil pred tem v rokah stare plemenite rodbine Vavassori (*Telgate*, str. 28, 38), s katero pa Hieronim ni mogel biti sorodstveno povezan.

dvajset let, ga nekoliko povečati, se poročiti s plemkinjo ter videti odraščati dva moška potomca, ki bi bila v kar največje veselje pokojnemu Janezu Krstniku.

V dobrotnikovi oporoki ni natanko opredeljeno, kdaj lahko Hieronim dobi posest in denar, pred poroko ali šele po njej, niti ne, ali bi prejeto izgubil, če bi se sam ali z družino iz dežele izselil. Glavni dediči Janeza Krstnika, njegovi nečaki bratje Moscon, bi mu izselitev lahko preprečili oziroma bi upravičenost dedovanja pozneje izpodbijali. Prav zato, da do česa takega ne bi prišlo, je bila v oporoki vgrajena varovalka: Hieronim dobi dodatnih deset tisoč renskih goldinarjev, če bo imel moške potomce.²⁸⁷ Na drugi strani mu je Janez Krstnik pustil povsem proste roke pri izbiri neveste, saj se lahko poroči kjer koli, mora pa v deželi prebivati. Dežela v oporoki ni izrecno opredeljena z imenom, a je glede na lokacijo Medije, ki jo je dobil Hieronim, in Šrajbarskega turna, kjer je oporoka nastala, prejkone mišljena Kranjska, lahko pa tudi širši prostor notranjeavstrijskih dežel, glede na to, da je Janez Krstnik želel, naj se njegovo rodbinsko ime ohrani »v teh dednih deželah njegove knežje svetlosti«.

Hieronimova izbranka Neža pl. Scheyer ni bila s Kranjskega, temveč s Štajerskega, po očetu sicer kranjskih korenin. O poroki ne vemo nič določnega, le sklepamo lahko, da novi gospodar Medije z ženitvijo ni odlašal. Zlasti če sodimo po tem, da se je njegova (najstarejša) hči Lukrecija poročila leta 1603.²⁸⁸ Če se je moral Hieronim najprej poročiti, da je od izvršitelja oporoke lahko prevzel posest in denar – bržkone tudi tedaj s pridržki – se je oboje zgodilo najpozneje v prvih mesecih leta 1583, ne več kakor poldrugo leto po smrti Janeza Krstnika. Dne 7. maja 1583 je namreč vicedomsko sodišče v Ljubljani obravnavalo tožbo zoper Hieronima, tedaj že medijskega gospoda in naslovljenega po Mediji (*zu Galleneckh*).²⁸⁹

Ime svoje **babice Neže pl. Scheyer** (* ok. 1560, † ne pred 1627) ima Janez Vajkard Valvasor samo na rodovnem deblu Valvasorjeve rodbine (*Agnes von Scheyr*)²⁹⁰ in morda niti ni bil poučen o imenih njenih staršev, **Jurija in Sofije, rojene pl. Aigl**. Valvasorjeva biografka Radics in Reisp nista vedela o Nežinem izvoru tako rekoč nič, zato sta se mu izognila z navajanjem splošnih podatkov o Scheyerjevem rodu.²⁹¹ Nežinih staršev sicer ne poznamo iz virov prve roke, ki bi neposredno govorili o sorodstveni zvezi s hčerko, ampak iz rodovnikov, vendar vse povezave Valvasorjev s Scheyerji nedvoumno potr-

²⁸⁷ Opozoriti kaže na različen odnos Janeza Krstnika Valvasorja do dedičev moškega in ženskega spola. Najstarejši nečak Aleksander Moscon, za katerega oporočitelj izrecno pravi, da nima moških potomcev (*keine Mannstamens Leibs erben*), se je moral zato zadovoljiti z manjšo dediščino. Trije glavni dediči, nečaki bratje Moscon, naj si dediščino med seboj razdelijo pošteno in krščansko, če pa kateri od njih ne bi imel moških potomcev, pripade premoženje brez izjeme moškemu potomcem njegovih bratov.

²⁸⁸ Njeno poročno pismo z datumom 16. november 1603 je znano iz dveh registrov v sinovem in vnukovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. XXXIV, P–33, 13. 2. 1654, pag. 16/Nr. 31; šk. 82, fasc. XXXV, P–55, 18. 1. 1685, pag. 102/Nr. 9).

²⁸⁹ ARS, AS I, šk. 373, vicedomska zaslišanja 1582–1584, pag. 279.

²⁹⁰ Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109.

²⁹¹ Po Radicsu je Neža pripadala staremu znamenitemu rodu gospodov Scheyerjev, ki je izviral z Bavarske in iz katerega naj bi izšla tudi bavarska vladarska hiša Wittelsbachov (Radics, *Johann Weikhard*, str. 15–16). Reisp je na podlagi *Slave vojvodine Kranjske* – »ex silentio« – ugotavljal zgolj to, da Scheyerji v Valvasorjevem času niso več prebivali na Kranjskem niti tu niso imeli posesti (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 286, op. 28). Radics je v genealoškem prikazu Valvasorjev navedel še imeni Nežinih staršev Jurija in Sofije, a z nepravilno zapisanim priimkom matere, rojene Aigl (Aygl). Njen priimek je z zamenjavo črk z in y postal Ayzl: *Sophie Ayzlin* (Radics, *Johann Weikhard*, str. 343). Radics je imeni Nežinih staršev najverjetneje prepisal od Wittinga, ki se je oprl na Bucelinija (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 143). Na Kranjskem so tu neznan štajerski priimek Aigl pomotoma zapisali tudi kot Hakl. Schönlebova Genealogija kranjskih plemiških rodbin iz leta 1674 pravi: *Sophia Häklin vel Ayglin* (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642). Zelo verjetno je napaka prav od tod prišla na barvno rodovno deblo polihistorjevih pranečakov iz 18. stoletja, ki ima žensko obliko *Haklin* (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor, brez naslova).

Polihistorjeva babica, Hieronimova soproga Neža Valvasor, rojena pl. Scheyer (* ok. 1560, † ne pred 1627) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 948, foto Bojan Salaj).

Scheyerjev rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 72).

Grad Ekenštajn pri Velenju, dom polihistorjeve babice Neže pl. Scheyer, po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681, ko je bil že ruševina, sedež gospostva pa дворец Gorica (*Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 14).

jujejo, da je bila Neža enako kot njena mati doma s Štajerskega in njen po rodu oče s Kranjskega, natančneje z Dolenjske, kjer je imel tudi del posesti.²⁹² Glede na to, da so leta 1613 v kranjski imenjski knjigi prenesli skromno posest Nežinega tedaj v resnici že dolgo pokojnega očeta Jurija Scheyerja na njenega sina, Jurijevega vnuka Adama Valvasorja,²⁹³ bi se zdelo, da je šlo za edinko, ki je po očetu tudi vse podedovala. Toda njena ovdovela mati Sofija, rojena Aigl, govori v listini iz leta 1586 o svojih petih sinovih, Nežinih bratih.²⁹⁴

Glavnina družinske posesti je ležala na Slovenskem Štajerskem, kjer je družina tudi živela. Nežin ded Gašper pl. Scheyer je že v prvi štajerski imenjski knjigi iz leta 1516 izpričan z manjšo posestjo, pozneje povečano na dobrih 45 funtov (goldinarjev) imenjske rente, ki so jo leta 1561 prepisali na njegovega sina, Nežinega očeta Jurija.²⁹⁵ Ta je dve leti zatem (1563) postal lastnik gradu Ekenštajn pri Velenju, ki mu ga je skupaj z imenjsko rento dobrih 82 funtov odstopil Jurij pl. Altenhausen.²⁹⁶ Jurij Scheyer je s tem postal eden večjih zemljiških gospodov celjske četrti in se naslavljal kot »Scheyer zum Eckenstein«. Družina je vsekakor prebivala na gradu Ekenštajn,²⁹⁷ skoraj gotovo pa se večina otrok na njem ni rodila. Neža je tu lahko zagledala luč sveta le, če ni bila rojena pred letom 1563 ali če je njen oče morda že prej upravljal gospostvo kot zakupnik. Prejšnje domovanje Scheyerjeve družine gre prejkone iskati v enem od neimenovanih dvorcev iz materine listine (1586), ki so jih z očetovo oporoko dobili štiri sinovi.²⁹⁸ Ni izključeno, da so Scheyerjevi otroci odraščali v Širju nad Zidanim Mostom, po katerem je njihova rodbina najverjetneje sploh dobila ime²⁹⁹ in od koder bi zlahka upravljali tudi malo očetovo imenje na Kranjskem z bližnjim dvorcem Hotemež pri Radečah.³⁰⁰ Prav Širje je pozneje kratek čas, med letoma 1630 in 1632, posedoval polihistorjev oče Jernej Valvasor, ki ga je kupil od Ester, vdove svojega bratranca Volfa Rajharda.³⁰¹ Morda je bil nakup prijazna sorodstvena gesta, povezana z

²⁹² Identiteto in sorodstvene povezave Nežinega očeta Jurija razkriva Schönlebnov rodovnik Scheyerjev (1674), na katerem ni Jurijevih potomcev, ampak le njegova žena, sklicuje pa se na Bucelinija (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642–643).

²⁹³ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 56v.

²⁹⁴ Jurijevi in Sofijini sinovi so bili Janez, Jurij, Abraham, Gašper in Adam (ARS, AS 1063, št. 1572, 1568 [prav: 1586] II. 26., s. l.). Poleg hčerke Neže, poročene Valvasor, sta imela vsaj še eno hčerko, ki jo Neža omenja leta 1612 kot svojo sestro, žal brez navedbe imena (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja 4. 4. 1612/[7.] 1. 1613). Stadlov štajerski *Ehrenspiegel* iz leta 1731 pozna Nežo in tri njene brate (StLA, Handschriften, Hs. 28/VI, Stadl, Ehrenspiegel VI, pag. 664).

²⁹⁵ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 329, 330.

²⁹⁶ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 224. – V imenjski knjigi je bil prenos vpisan leta 1570 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 329).

²⁹⁷ Sofija pl. Scheyer, rojena Aigl, Jurijeva vdova, je 26. februarja 1586 darovala sinu Adamu 2000 goldinarjev v zadolžnicah, in sicer za zgraditev lastnega doma, ker drugače kot njegovi bratje Janez, Jurij, Abraham in Gašper po očetu ni dobil dvorca (ARS, AS 1063, št. 1572, 1568 [prav: 1586] II. 26., s. l.). Kraj izstavitve listine ni naveden, a imeni prič nedvoumno kažeta na Ekenštajn. Navedba v listini, da je moral Adam, ker je hotel imeti dom, združiti v dvorec (*zu ainem Hoffsjz vnd Heußlichen wohnung*) štiri po očetu podedovane hube v Dobravi, pa govori o poznejšem nastanku dvorca Dobrava pri Velenju (Gutenhard).

²⁹⁸ Tudi iz štajerske imenjske knjige ni jasno razvidno, za katere dvorce je šlo (prim. StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 328–332). Poleg Ekenštajna in Širja ter Adamove novozgrajene Dobrave je bila v posesti Jurija Scheyerja prejkone že tedaj tudi Gorica pri Preboldu (prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 189, 224–225, 249). Ekenštajn si je ne nazadnje lahko delilo več bratov, od tod Sofijina trditev, da so dobili dvorec vsi sinovi razen Adama (gl. op. 297).

²⁹⁹ O Širju kot izvornem gradu Scheyerjev gl. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 188. – Po Schönlebnovi Genealogiji iz leta 1674 naj bi bili Scheyerji bavarskega izvora (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 641), kar je nekritično sprejel tudi Radics (*Johann Weikhard*, str. 15–16).

³⁰⁰ O tem gl. op. 310.

³⁰¹ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 328, 329, 331. – Volf Rajhard je bil eden od treh sinov Abrahama pl. Scheyerja, enega tistih štirih Nežinih bratov, ki jim je oče v oporoki zapustil dvorce (gl. op. 297).

uveljavitvijo retraktne pravice, ali pa je šlo za ugoditev želji tedaj bržkone še živeče Jernejeve matere Neže,³⁰² ki so jo na Širje vezali mladostni spomini oziroma rodbinska tradicija.

Nežin oče Jurij pl. Scheyer, polihistorjev praded, umrl leta 1584 ali v začetku leta 1585,³⁰³ je bil sin **Gašperja pl. Scheyerja in Elizabete pl. Semenič**, hčerke Alberta pl. Semeniča,³⁰⁴ gospoda na belokranjskem Semiču, čigar razvejeni rod je v Beli krajini izpričan od 14. stoletja.³⁰⁵ Kot bomo videli, je imel Janez Vajkard Valvasor prednike iz te rodbine tudi po materini strani. Jurij pl. Scheyer pa je izviral je iz rodu Scheyerjev, ki so od srede 15. stoletja skoraj dve stoletji in po ženski strani še precej dlje gospodarili na gradu Soteska ob Krki.³⁰⁶ Tudi sam je na Dolenjskem podedoval posest, vendar se je nenehno manjšala. Po kranjski imenjski knjigi si je z zgodaj umrlim bratom Simonom vsaj že leta 1546 delil manjše imenje z rento dobrih 16 goldinarjev,³⁰⁷ medtem ko so na Soteski tedaj gospodarili dediči njenega pokojnega strica Erazma s skoraj še enkrat višjo imenjsko rento blizu 31 goldinarjev.³⁰⁸ Stričevemu sinu Pavlu so leta 1570 v imenjski knjigi pripisali več kot polovico Jurijevega in Simonovega imenja, tako da je Juriju, ki je bil tedaj že edini lastnik, ostalo na Kranjskem le še 10 goldinarjev, in to skupaj s pridobljenim Altenhausnovim imenjem.³⁰⁹ Ta podedovana posest je bila za Jurija Scheyerja, ki je prebival na Štajerskem, manj pomembna. Ležala je na Dolenjskem in vključevala dvorec Hotemež pri Radečah, ki so ga po prodaji Viljemu pl. Lambergu prepisali k Lambergovemu gospodstvu Čretež (1583). Kranjsko imenje (pokojnega) Jurija pl. Scheyerja je odtlej izkazovalo samo še skromnih sedem goldinarjev imenjske rente in to so trideset let pozneje (1613), kot že rečeno, prenesli

³⁰² Neža Valvasor je kot živa zadnjič izpričana 27. decembra 1627, ko ji je vnuk Janez Jurij Posarel izdal odpovedno pismo (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–10, 16. II. 1699, pag. 41–42/Nr. 71).

³⁰³ Zadnji znani dokument, ki ga je Jurij pl. Scheyer podpisal, je prošnja deželnim stanovom z dne 10. novembra 1582, naj v imenjski knjigi prepisejo njegovo prodano posest na kupca Viljema pl. Lamberga (ARS, AS 2, I. reg., šk. 24, fasc. 94, snopič 24, 10. II. 1582). Dobri dve leti pozneje je Sofija v listini z datumom 24. februar 1585 prvič navedena kot Jurijeva vdova (ARS, AS 730, fasc. 139, Gallenberg, Spisi različnih kranjskih družin, Scheyer, prošnje Francu pl. Scheyerju, 24. 2. 1585). Očitno je bil Jurij še živ 10. februarja 1584, ko je njegovih pet sinov, Janez, Jurij, Adam, Abraham in Gašper, pisno potrdilo, da je Jurij v prejšnjem letu 1583 prodal svojima bratrancema Pavlu in Francu pl. Scheyerjema mitnino pri Soteski in podložniško posest v okolici; kupnega pisma niso podpisali zaradi smrti (neimenovanih) prič, ni pa v izčrpnem regestu listine navedeno, da bi bil med umrlimi tudi Jurij (regest listine 1584 II. 10. v: Kaspert, Schloss und Herrschaft Ainödt, str. 25).

³⁰⁴ Po Schönlebnovi Genealogiji (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642). Drugačne podatke o materi navaja Stadlov štajerski *Ehrensiegel* iz leta 1731: Jurijeva mati in Gašperjeva žena naj bi bila Ana Marija pl. Gaisruck (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrensiegel V, pag. 662). Toda ta je bila v resnici soproga Jurijevega sina Gašperja pl. Scheyerja ml., rojena šele leta 1551 (Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 115). O zakonski zvezi med Gašperjem Scheyerjem in Elizabeto Semenič gl. tudi Kaspert, Schloß und Herrschaft Ainödt, str. 6.

³⁰⁵ O Semeničih gl. zlasti Golec, *Gradivo za zgodovino Semiča*, str. 25, 108–114; Slana, Lastniki gradov, str. 579–585. O poreklu njihovega rodu ni trdnih podatkov. Valvasor se ni upal sklicevati na izvor rodbinskega imena po Semiču, ki je bil sicer potrjeno v njihovih rokah (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 547). Semeniči bi bili lahko izvorno belokranjsko plemstvo srednjeveškega izvora ali pa priseljenci, najverjetneje s Hrvaškega (Kos, *Urbarji za Belo krajino*, str. 72).

³⁰⁶ Kaspert, Schloss und Herrschaft Ainödt, str. 4–17; Smole, *Graščine*, str. 454–455.

³⁰⁷ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 56v. – Jurij in Simon sta v imenjski knjigi navedena kot brata. Enako sorodstveno razmerje navaja Schönlebnova Genealogija, ki razkriva, da je Simon umrl mlad in neporočen (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642). V prvi imenjski knjigi iz leta 1539 bratov še ni, ampak je vsa Scheyerjeva posest, dobrih 45 goldinarjev imenjske rente, vodena na Erazmovo ime (ARS, AS 173, knj. 1 (1539), fol. 415v).

³⁰⁸ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 55v. – Po A. Kaspertu sta si Sotesko po smrti očeta Jurija pl. Scheyerja († 1506) najprej delila brata Gašper in Erazem, nato pa je Erazem zagospodaril sam (Kaspert, Schloss und Herrschaft Ainödt, str. 5). Kje je potem z družino prebival Gašper, iz razpoložljivih virov ni razvidno.

³⁰⁹ Prav tam, fol. 56v in 55v. – Ko je bilo Altenhausnovo imenje z imenjsko rento 3 goldinarje leta 1570 prepisano na Jurija Scheyerja, je neznano kje obsegalo štiri hube in dvor (prav tam, fol. 82v).

na njegovega vnuka Adama Valvasorja.³¹⁰ Čeravno bi se zdelo, da je Neža Scheyer očetovo kranjsko imenje prinesla že v zakon, le da niso poskrbeli za prepis nanjo oziroma na oba z možem Hieronimom, pa imenje nima nikakršne zveze z njeno dediščino. Scheyerjevi dediči so to posest, ki je ležala pri Raki, v resnici prodali in Adam Valvasor jo je kmalu zatem kupil od vmesnega lastnika, tako da je kot najbližji sorodnik Scheyerjev uveljavljal retraktno pravico.³¹¹

Po materini strani je bila Neža Scheyer štajerskih korenin. Njen ded, **polihistorjev prapraded Hans Aigl** z Linda pri Neumarktu na Zgornjem Štajerskem, je pred letom 1516 prek poroke postal gospodar Gromperka pri Polskavi na Dravskem polju. V štajersko imenjsko knjigo je vpisan z imenjsko rento 36 funtov pol, ki jo je imel deloma v lasti in deloma v fevdu.³¹² Sofija, poročena Scheyer († ne pred 1587), je bila njegova hči iz zakona z **Marto pl. Wildenstein**, leta 1541 vnovič omoženo z Ožboltom pl. Pragerjem.³¹³ Gromperk so leta 1555 v štajerski imenjski knjigi prepisali na Sofijinega brata Jurija Aigla, ki pa ni imel potomcev, saj je leta 1581 imenje za njim dedovala Sofija in ga prodala Krištofu pl. Pragerju.³¹⁴ Dediščina je Sofiji pripadla ravno v času, ko se je njena hči Neža Scheyer možila s Hieronimom Valvasorjem. Tako so lahko odpadle morebitne skrbi, s čim izplačati hčerkinu doto. Za razliko od Aiglov, ki se med zemljiškimi gospodi na Štajerskem pojavijo na prehodu iz srednjega v novi vek, so bili Wildensteini starejša rodbina s koroškimi koreninami, katere posest je na Štajerskem

³¹⁰ O prodaji Hotemeža govori prošnja Jurija pl. Scheyerja kranjskim deželnim stanovom, naj v imenjski knjigi prepišejo posest s 3 funti imenjske rente na kupca Viljema pl. Lamberga (ARS, AS 2, I. reg., šk. 24, fasc. 9a, snopič 24, 10. 11. 1582), kar so leta 1583 tudi storili (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 56v). – Imenjska knjiga ne izkazuje zamenjave, ki sta jo Erazmova sinova Franc in Pavel Scheyer izvedla s svojim bratrancem Jurijem leta 1569 ali že pred tem; za njegov delež gradu in posesti Soteska sta z njim zamenjala nekaj razdrobljene posesti, prav tako na vzhodnem Dolenjskem, v Slovenski marki, ki jo je že leta 1491 dobil v fevd prednik Jurij Scheyer (ARS, AS 11, šk. 5, fasc. 57, Scheyer, 25. 8. 1569, 18. 1. 1576). V tej prejeti posesti ni bilo Hotemeža, katerega prva znana lastnika, Valtajn pl. Lamberg in Jakob Lell, sta zanj leta 1565 sklenila kupno pogodbo (Smole, *Graščine*, str. 185). Prav tako ni iz imenjske knjige vidna Jurijeva prodaja polovice mitnine v Soteski in okoliške podložniške posesti istima bratrancema leta 1583 (regist listine 1584 II. 10. v: Kaspret, *Schloss und Herrschaft Ainödt*, str. 25).

³¹¹ Historiat tega imenja razkrivajo Scheyerjevi fevdni spisi. Po poročilu notranjeavstrijski vladi, prezentiranem 11. julija 1617, so sinovi Jurija Scheyerja za posesti na Štajerskem in Kranjskem leta 1598 prejeli fevdno pismo od deželnega kneza. Del te posesti sta podedovala Volf Rajhard in Hilprand pl. Scheyer in jo leta 1613 prodala Luki Koprivcu, od tega pa jo je po devetih mesecih s sodno odločbo po retraktni pravici (*durch einstandt Recht*) pridobil (kupil) Adam Valvasor; šele ko jo je ta po treh letih prodal Hansu Arterju, naj bi ugotovil, da gre za deželnoknežji fevd, zato je deželnega kneza tudi prosil za fevdno podelitev novemu lastniku Arterju (ARS, AS 11, šk. 5, št. 57, Scheyer, prezentirano 11. 7. 1619). Adam Valvasor v prošnji za fevdno podelitev pojasnjuje, da leži posest pri Raki na Dolenjskem (natančno jo tudi opiše) in da jo je od Koprivca kupil z uveljavitvijo retraktne pravice kot najbližji sorodnik Scheyerjev (*negst befreinter deren von Schajer*) (prav tam, 15. 12. 1616).

³¹² Hans Aigl se je oženil s Heleno Klöcher, katere oče Hans je pridobil Gromperk konec 15. stoletja, sam pa je v imenjski knjigi izpričan od njene nastavitve leta 1516 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 122; StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 93). – O Aiglih prim. tudi: *Die Wappen des Adels*, stolpec 24; Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 29.

³¹³ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 123. – Ime Sofijine matere Marte, rojene pl. Wildenstein, razkriva Schönlebova Genealogija (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642). O tem, da je bila Sofija sestra Jurija Aigla, Marta pa žena Hansa Aigla, gl. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 123, 127. Stadlov štajerski *Ehrenspiegel* iz leta 1731 pozna Hansa kot prvega Aigla, navaja ga z letnico 1516, njegova žena pa naj bi bila Helena Klöcher (*Klecher*). Takoj zatem pove, da je bil neki Aigl (*Ein Aigl*) poročen z Marto pl. Wildenstein in da se je z njuno hčerko Sofijo oženil Jurij Scheyer (StLA, Handschriften, Hs. 28/III, Stadl, *Ehrenspiegel III*, pag. 682).

³¹⁴ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 123; StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 93, 331. – Jurij pl. Aigl z Gromperka, ki leta 1572 še ni imel otrok, je ženinim sorodnikom obljubil vrniti njeno doto, če bi umrla brez potomcev (ARS, AS 1063, št. 1634, 1572 II. 17., s. 1.).

Aiglov rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 216).

Wildensteinov rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 190).

deloma prav tako ležala v Podravju.³¹⁵ Do cesarske diplome iz leta 1470 so se nekaj časa imenovali pl. Suneck in odtlej spet Wildenstein.³¹⁶ Sigmund Wildenstein, tast Hansa Aigla z Gromperka, je leta 1542 izpričan kot varuh Aiglovih otrok. Predtem ga srečamo kot oskrbnika na Plankenwartu pri Gradcu.³¹⁷ Veliko pozneje so Wildensteini dosegli povzdignitev v baronski stan (1649) in nato še v grofovskega (1678).³¹⁸

Hieronim Valvasor se je torej kot parveni oženil z dekletom iz stare kranjsko-štajerske plemiške rodbine Scheyer, za povrh s hčerko precej petičnih staršev. Neža je morala biti nekoliko mlajša od svojega ženina, rojena najbrž okoli leta 1560, manj verjetno prej, tako da bi v začetku osemdesetih let ravno postala godna za možitev.³¹⁹ Ne vemo, kje sta se poročila, najverjetneje seveda v nevestini

³¹⁵ Po Stadlovem štajerskem *Ehrenspiegeln* iz leta 1731 naj bi rodbina izvirala z gradu Wildenstein v Podjuni na Koroškem (StLA, Handschriften, Hs. 28/VI, Stadl, Ehrenspiegel VI, pag. 793). Na Štajerskem so dobili predikat »von Wildbach« po gradu pri Deutschlandsbergu (prav tam, pag. 795–796). O posesti v Podravju: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 155, 161, 164; StLA, B 249/4, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 592.

³¹⁶ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 361. Prepis diplome cesarja Friderika III. Hansu von Sunecku, koroškemu deželanu v: StLA, Handschriften, Hs. 28/VI, Stadl, Ehrenspiegel VI, pag. 826–831.

³¹⁷ O tem brez navedbe sorodstva: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 122–123. – Stadlov štajerski *Ehrenspiegel* navaja, da je bil vitez Sigmund »von Wildenstein zu Wildbach« oskrbnik na Plankenwartu pri Gradcu in štirikrat poročen. Marta, poročena Aigl (imena njenega moža Stadl ni poznal) in nato leta 1547 z Ožboltom Pragerjem, naj bi izvirala iz njegovega prvega zakona z Afro pl. Saurau. Glede na to, da naj bi se Sigmund tretjič oženil leta 1501, je bila Marta rojena pred koncem 15. stoletja (StLA, Handschriften, Hs. 28/VI, Stadl, Ehrenspiegel VI, pag. 796, 798, 799). Sigmund je kot oskrbnik Plankenwarta izpričan v listini iz leta 1533 (prepis prav tam, pag. 818–821). O njegovih neposrednih prednikih pri Stadlu ni podatkov.

³¹⁸ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 361; Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 220.

³¹⁹ Čas Nežinega rojstva je sicer mogoče določiti le okvirno. Njen ded Hans Aigl je bil sodeč po imenjski knjigi še živ leta 1534 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 93), leta 1542 pa je sorodnik dedove vdove Sigmund

župniji Šmartno pri Velenju oziroma v grajski kapeli Scheyerjevega gradu Ekenštajn.³²⁰ Hieronim, še včeraj neopazni služabnik bogatega Bergamca in nosilec njegovega priimka, zdaj na Kranjskem in Štajerskem že dodobra uveljavljenega, je v plemiškem okolju nenadoma postal zanimiv kot potencialni zet. Po zaščitnikovi smrti 2. novembra 1581 mu je bilo treba samo izpolniti njegovo voljo – poiskati nevesto in ostati v deželi. Do predpusta naslednjega leta 1582 bi zmogli posredniki že zlahka urediti vse potrebno za poroko z Nežo in tudi to, da je Hieronim lahko odpeljal ženo na svoj novi dom na Mediji.

Najverjetneje ne bomo nikoli vedeli, **koliko otrok se je rodilo Hieronimu in Neži Valvasor**. Poznamo tiste štiri, ki so odrasli, dve hčerki in dva sinova. Najstarejša med preživelimi in bržčas sploh med vsemi sorojenci je bila *Lukrecija* (* ok. 1583), ki se je pozno jeseni 1603 poročila z Matijem Posarelom.³²¹ Nekaj mlajša *Sofija* (* ok. 1585) se je najpozneje spomladi 1606 omožila z Adamom pl. Apfaltrerjem.³²² Skoraj gotovo je bila rojena pred bratom *Adamom*, čigar rojstvo postavljamo v čas okoli leta 1592; leta 1605 je namreč na jezuitski gimnaziji v Gradcu obiskoval tretji razred oziroma drugi gramatikalni razred.³²³ Najmlajši Valvasorjev odrasli otrok je bil polihistorjev oče *Jernej*, za katerega najdemo v literaturi letnico rojstva 1596,³²⁴ zelo sprejemljivo glede na podatek, da je Jernej leta 1610 izpričan v sintaktičnem, tj. četrtem razredu graške jezuitske gimnazije.³²⁵ Bil je torej kakšna štiri leta mlajši od Adama in se je tako kot brat zgodaj oženil. Adam je leta 1611 vzel za ženo Sidonijo pl. Gusič, Jernej pa je prvič stopil pred oltar leta 1617, in sicer z Marijo Elizabeto pl. Dornberg.³²⁶ Vsi

pl. Wildenstein izpričan kot varuh Aiglovih otrok (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 122). Nežin oče Jurij Scheyer je po svojem očetu Gašperju prevzel štajersko imenja leta 1561 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 329, 330) in bil februarja 1585 že pokojni (ARS, AS 730, fasc. 139, Gallenberg, *Spisi različnih kranjskih družin*, Scheyer, prošnje Francu pl. Scheyerju, 24. 2. 1585), malo zatem pa je izpričan kot oče petih sinov (ARS, AS 1063, št. 1572, 1568 [prav: 1586] II. 26., s. 1.). Na starost sina Janeza kaže podatek v štajerski imenjski knjigi, da mu je oče leta 1580 izročil del imenja; drugi trije bratje so svoje deleže prenesli nase v letih 1590 in 1593, Adamu pa je mati Sofija prepustila pripadajoči del očetovega imenja leta 1587 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 329, 330), kar pomeni, da je tedaj še živela. Potrjeno je bila še živa in varuhinja treh mlajših sinov (*drejzen Jüngerer Sunen*) Adama, Abrahama in Gašperja, ko je leta 1585 sklenila zamenjalno pogodbo z Erazmom Raumschüsslom s Šeneka in Šaleka (ARS, AS 1063, št. 1731, 1585 IV. 19., s. 1.), ter naslednje leto, ko je sinu Adamu darovala 2000 goldinarjev (prav tam, št. 1572, 1568 [prav: 1586] II. 26., s. 1.).

³²⁰ Ni naključje, da je bil 2. avgusta 1581 na Šrajbarskem turnu med soprodpisniki oporoke Janeza Krstnika Valvasorja tudi Franc pl. Scheyer s Soteske (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–1, 2. 8. 1581). Bil je bratranec Nežinega očeta Jurija z Ekenštajna in je s štajerskimi Scheyerji potrjeno ohranjal stike tudi po bratrančevi smrti. O sorodstvenih razmerjih Scheyerjev: ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642. – Jurijev sin Abraham s Širja in Ekenštajna je 24. februarja 1585 v Ljubljani skupaj s svojo ovdovelo materjo Sofijo naslovil prošnjo na Franca s Soteske, da bi soprodpisal in sopečatil njegovo poročno pismo (ARS, AS 730, fasc. 139, Gallenberg, *Spisi različnih kranjskih družin*, Scheyer, prošnje Francu pl. Scheyerju, 24. 2. 1585).

³²¹ Poročno pismo (*Hejratbbrüeff*) z datumom 16. november 1603 je v regestu navedeno v zapuščinskem inventarju njenega sina Janeza Jurija Posarela (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. XXXIV, P–33, 13. 2. 1654, pag. 16/Nr. 31) in v inventarju vnuka Janeza Herbarda Posarela; v zadnjem sta edinokrat zapisani tudi imeni Lukrecijinih staršev (prav tam, šk. 82, fasc. XXXV, P–55, 18. 1. 1685, pag. 102/Nr. 9). Poročni dogovor (*Heiratspact*) je bil sklenjen pol leta prej, 17. aprila 1603, kar je vidno iz regesta v zapuščinskem inventarju Lukrecijinega brata Adama Valvasorja (prav tam, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 30/Nr. 111). Iz tega vira je Radics sploh izvedel za Lukrecijin obstoj (ARS, AS 984, šk. 5, mapa XXI, VI Lukrecija), objavil pa napačen datum poroke, 17. marec (Radics, *Johann Weikhard*, str. 350).

³²² O tem priča regist odpovednega pisma Sofije Apfaltrer, rojene Valvasor, z datumom 15. maj 1606, naveden v zapuščinskem inventarju Adama Valvasorja (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 29–30/Nr. 108).

³²³ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 1*, str. 30: *Adamus Valuasor, Carniolus, Nobilis, Golnekk* (prvotno *Wauisor*, nato popravljen).

³²⁴ Radics, *Johann Weikhard*, str. 343.

³²⁵ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 1*, str. 39: *Bartholomaeus Valuasor De Gollneg, Nob., Carniolus*.

³²⁶ Adamov poročni dogovor z datumom 9. junij 1611 je znan iz regesta v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 26/Nr. 96), medtem ko poznamo prepis Jernejeve poročne pogodbe (ARS, AS 748, fasc. 25, *Familiaria*, Ženitna pisma, 7. 2. 1617).

štirje odrasli otroci Hieronima in Neže Valvasor so se torej poročili mladi, gotovo tudi zaradi zgodnje očetove smrti, in vsi že po priznanju Hieronimovega plemiškega stanu ter podelitvi kranjskega deželanstva (1602).³²⁷

Zdaj ni o starostnem zaporedju obeh Hieronimovih sinov nobenega dvoma več, potem ko je še pred nedavnim veljalo, da je bil Jernej starejši brat, Adam pa mlajši.³²⁸ Takšno zaporedje je morda zavestno nakazal Janez Vajkard na rodovnem deblu v *Slavi*, ko je svojega očeta umestil na levo in strica na desno.³²⁹ Witting (1894) in za njim Radics (1910) sta Jernejevo rodbinsko vejo temu ustrezno označila kot starejšo in Adamovo kot mlajšo.³³⁰ Tudi Reisp je imel Jerneja za prvorojenca in začetnika starejše rodbinske linije (1982, 1983),³³¹ a je pozneje (2005) ugotavljal, da nekatera dejstva govorijo proti temu in da prepričanje o Jerneju kot starejšem bratu morda sloni na uveljavljeni navadi, da podeduje rodbinsko posest najstarejši. Drugi argument naj bi bilo Adamovo ime, že po Svetem pismu pridržano ali namenjeno prvemu potomcu, zato bi bilo po Reispu primerneje govoriti preprosto o Jernejevi in Adamovi liniji brez oznak starejša in mlajša, verjetnejše pa se mu je zdelo njuno obrnjeno zaporedje.³³²

Pomuditi se kaže pri krstnih imenih Hieronimovih otrok. Adam je res ime za prvorojenca, še posebej radi pa so ga uporabljali protestanti.³³³ Tako kot ime Eva za deklince je ime svetopisemskega prvega človeka tudi neke vrste zaščita, da otrok ne bi umrl. Morda je prišlo v Valvasorjevi družini pred Adamom na svet že več dečkov, ki niso preživeli, zato je slednjič padla odločitev, da naslednjega sina imenujejo Adam. Hieronim si je tem bolj prizadeval za preživelega moškega potomca, ker mu je ta po določilih dobrotnikove oporoke iz leta 1581 prinašal dodatnih 10.000 renskih goldinarjev dediščine. Prvega sina ali sina, ki ni umrl v otroštvu, je dobil razmeroma pozno, šele po kakšnih osmih ali celo desetih letih zakona. Pozornost pritegneta tudi imeni obeh hčerk. Ime prve, Lukrecija, je tipično italijansko, vendar v kranjskem plemiškem okolju ni bilo tako tuje,³³⁴ medtem ko se je tako kot Sofija imenovala že njena štajerska babica Sofija Scheyer, rojena Aigl. Ni izključeno, da je Hieronim prvo hčerko imenoval po svoji materi in je druga hči temu ustrezno dobila ime po tašči. Za Jerneja zagotovo vemo, da se ni imenoval po očetu svoje matere Juriju, zgolj ugibamo pa lahko, ali je bil soimenjak italijanskega deda.

Hieronim Valvasor se je torej na Kranjskem pridružil vrsti zemljiških gospodov in se, kot bomo videli, preizkusil tudi v podjetništvu. Ni pa avtomatično nasledil plemiškega naslova in deželanstva svojega dobrotnika in rojaka Janeza Krstnika. Tako ga je čakala še **dolga pot do polnopravne vključitve med kranjske plemiče in deželane**.

V znanih virih ga po prvi omembi v dobrotnikovi oporoki (1581) srečamo slabi dve leti pozneje, leta 1583, v sodnih protokolih kranjskega vicedoma. Protokoli so tudi sicer več kot pomenljivi. V letih

³²⁷ O deželanstvu gl. op. 377.

³²⁸ Vdova Neža v inventarju delitve zapuščine Hieronima Valvasorja nekajkrat Jerneja tudi izrecno označuje kot svojega mlajšega sina in kot še nedoletnega (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja 4. 4. 1612/ [7.] I. 1613).

³²⁹ Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109.

³³⁰ Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 143, 145; Radics, *Johann Weikhard*, str. 343, 19 (Jernej je označen kot prvorojenec). – Nenavadno je, da Radics ni prepoznal Adama kot starejšega, saj je imel v rokah graško univerzitetno matriko in je objavil podatek o Jernejevem šolanju leta 1610 (Radics, *Johann Weikhard*, str. 24). Poleg tega je poznal tudi fevdni pismi iz leta 1603 – navaja ju sicer kot eno pismo (prav tam, str. 24) – v katerih je Adam obakrat naveden pred Jernejem (ARS, AS II, šk. II, št. 170, Valvasor, dve fevdni pismi 17. 4. 1603).

³³¹ Reisp, Valvasor (Vavas(s)or, Vavis(s)or ipd.), str. 344; isti, *Kranjski polibistor*, str. 55.

³³² Reisp, Novejša spoznanja, str. 10.

³³³ Gottschald, *Deutsche Namenkunde*, str. 140.

³³⁴ Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*.

1583 in 1584 so novega medijskega gospoda drug za drugim tožili štirje njegovi podložniki, ker jih je kljub zagotovljenim pravicam odslovil s posesti in si dovolil še drugačno samovoljo. Sodišče je v vseh primerih dalo prav kmečkim tožnikom, kar kaže Hieronima Valvasorja v vse prej kot svetli luči. Nekdanji »služabnik«, ki je medtem postal zemljiški gospod, se je vedel samopašno, povsem v slogu jare gospode. Pri prvi tožbi je celo izpodbijal pristojnost vicedomskega sodišča, in sicer s trditvijo, da »kot plemič in deželan uživa enake svoboščine kot drugi gospodje in deželani v deželi«, kar bi pomenilo, da je podsoden ograjnemu sodišču.³³⁵ Ker vicedomskemu sodišču ni bilo znano, da bi bil Valvasor plemič in sprejet med deželane, je to vprašanje preneslo na naslednje zaslišanje, na katerem naj bi toženi predložil svoje »plemiške svoboščine« in dokazal, da je res postal deželan.³³⁶ Zgodba seveda ni doživela epiloga, Hieronima Valvasorja pa so njegovi podložniki še naprej tožili pri vicedomu, tako ponovno že naslednje leto 1584.³³⁷ Toda zdi se, da se je do devetdesetih let, iz katerih imamo spet ohranjene protokole, kot zemljiški gospod vendarle nekoliko unesel.³³⁸

V letih 1583 in 1584 se je torej Hieronim nesporno zadrževal na Mediji in jo sam upravljal, saj se podložniki niso pritoževali nad njegovim morebitnim upraviteljem, temveč nad njim. Morda mu Mosconi in sodna oblast tedaj še niso priznavali polnih lastniških pravic do podedovane posesti, ampak so kot izvršitelji oporoke Janeza Krstnika počakali, da je varovanec njihovega strica za to resnično izpolnil vse pogoje. Tako bi ob pomanjkanju drugih podatkov lahko sodili na podlagi kranjske imenjske knjige. Hieronima so namreč vpisali vanjo šele leta 1596, a ne kot lastnika Medije in Herbersteinovega imenja, ki ju je podedoval po Janezu Krstniku, ampak je šlo za vpis manjšega imenja z rento dobrih devetih goldinarjev. Kupil ga je od ženinega brata Gašperja pl. Scheyerja, ta pa malo prej pridobil od Franca

³³⁵ Vicedomsko sodišče je 7. maja 1583 obravnavalo tožbo Jurija Vozla zoper Hieronima Valvasorja, ker je hotel svojega podložnika odsloviti z zakupne hube, ki so jo od pokojnega Bernardina barona Herbersteina (torej pred letom 1570, ko je Janez Krstnik Valvasor kupil Herbersteinovo imenje od Jurija barona Herbersteina) zase in za svoje dediče kupili starši Vozlove pokojne žene; čeprav je ta imela iz dveh zakonov devet živih otrok, je Hieronim zahteval, naj hubo zapusti (ARS, AS 1, šk. 373, vicedomska zaslišanja 1582–1584, pag. 280–281). Istega dne je prišla na vrsto tožba podložnice Maruše Sajovic, ki ji je Valvasor prav tako hotel vzeti hubo. To je leta 1572 kot kupnopravno od Leopolda Raumschüssla (tedanjega lastnika Medije) kupil njen pokojni mož zase in za sina, ki pa še živi (pag. 281–282). Leto pozneje, 2. maja 1584, je vicedom razsojal o tem, da je Valvasor pol leta prej brez razloga vrgel v ječo sina vdove Marjete Lazar, njo in njene sinove pa hotel spoditi z zakupne hube (pag. 519–520). Četrta, zadnji primer ima datum 21. junij 1584. Hieronim je Uršulo Pregel, vnovič omoženo vdovo s šestimi otroki, odslovil z zakupne hube, ki jo je prejela od pokojnega Janeza Krstnika Valvasorja (torej leta 1580 ali 1581), vzel njenim otrokom nekaj glav živine, na hubi pa pustil njenega sedanjega moža, ki naj bi sicer vse zapravil in zavozil (pag. 570–571). – Na prvo pojavitev Hieronima Valvasorja v protokolih je že leta 1863 mimogrede opozoril A. Dimitz, ker se mu je zdela zanimiva omemba Valvasorjevega spornega plemiškega stanu in deželanstva. Prvo Valvasorjevo sodno zadevo je vključil v objavo »zgodovinskih primerov« iz vicedomskih sodnih protokolov in z razprtim tiskom poudaril vprašanje njegovega plemiškega stanu in deželanstva (Dimitz, *Geschichtliches*, str. 6–7). Prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 16.

³³⁶ »Weil Vauisor fůrgibt, das Er als ein Adels Person vnd mit Landtman, der Landtsfřeyhait so wol als andere Herren vnd Landtleut Zu genůssen habe, das Gericht aber vmb dises das er ein Adels Person vnd angenommener Landtman were, khein wissen hat, demnach werde dise sach in die Náchsten verhůr, Zu welchen Er Vauisor sein Adelsfřeyhait, auch dises das er ein angenommener mit Landtman seře fůrbringen solle, angestellt« (ARS, AS 1, šk. 373, vicedomska zaslišanja 1582–1584, pag. 281; prim. Dimitz, *Geschichtliches*, str. 6–7).

³³⁷ Gl. op. 335.

³³⁸ Naslednji vicedomski protokoli so ohranjeni za obdobje 1591–1596 (ARS, AS 1, šk. 374, vicedomska zaslišanja 1591–1596). V tem času, v letih 1593 in 1594, je Valvasorja tožil podložnik Gregor Omislej, in sicer zaradi polovične kupnopravne hube, ki naj bi mu jo Valvasor vzel z izgovorom, da jo bo uporabljal kot pristavo, potem pa jo je prodal drugemu. Sodišče je tokrat, tako kot že leta 1590, razsodilo v Valvasorjev prid (pag. 164, 214, 310, 453). V protokolih ograjnega sodišča, ohranjenih samo za kratko obdobje 1593–1595, nastopa Valvasor zgolj kot tožnik zoper svoja soseda, lastnika gospostev Gamberk in Lebek (ARS, AS 306, knj. 10, protokoli 1593–1595, s. p., 10. 5. 1593, 17. 1. 1594, 31. 10. 1594, 17. 4. 1595).

Wagna.³³⁹ Šele leta 1604, že po Hieronimovi smrti, so njegovim dedičem pripisali »Herbersteinovo in medijsko imenje pokojnega gospoda Janeza Krstnika Valvasorja, ki ju je pridobil gospod Hieronim Valvasor«, in sicer dobrih 87 goldinarjev, s čimer se je njegova imenjska renta povečala na zavidljivih 96 goldinarjev in pol.³⁴⁰ Takrat so bili vsi pogoji in želje iz oporoke Janeza Krstnika (1581) res že izpolnjeni. Hieronim je namreč do smrti ostal v deželi in zapustil dva sinova, kar mu je po zaščitnikovi zadnji volji prinašalo še dodatnih 10.000 renskih goldinarjev. Malo pred vpisom v imenjsko knjigo je nadvojvoda Ferdinand 17. aprila 1603 podelil Medijo v fevd Hieronimovemu svaku Gašperju pl. Scheyerju kot namestniku mladoletnih sinov Adama in Jerneja.³⁴¹ Še za življenja je Hieronim dobil tudi glavino obljubljenega denarja. Z Inocencem Mosconom, enim od dedičev in nečakov Janeza Krstnika Valvasorja, se je sicer pogodil za izplačilo samo 7000 goldinarjev namesto desetih tisočakov in Moscon mu jih je skoraj 6000 tudi izplačal. Ko pa je hotel Moscon leta 1613 preostanek izročiti vdovi Neži, se ta s tem ni hotela zadovoljiti. Denar je zato deponiral pri kranjskem ogradnem sodišču, ki je Nežo in pravnega zastopnika njenega mlajšega sina Jerneja pozvalo, naj ga dvigneta.³⁴²

Glavni vir preživljanja in statusni simbol Hieronima Valvasorja je bil **grad Medija** (Galleneck), ki je postal »matični grad« kranjskih Valvasorjev, pozneje zgrajena kapela ob njem pa zadnje počivališče več deset članov rodbine, ne glede, ali so tu živeli ali ne. Medija jih je skratka simbolno povezovala in njeno ime so imeli Valvasorji v svojem plemiškem predikatu vedno na prvem mestu: »Valvasor zu Galleneck«. Grad oziroma dvorec leži v dolini istoimenskega potoka, ki se slabih deset kilometrov jugovzhodno od gradu pod Zagorjem izliva v Savo. Valvasorjeva *Slava* navaja njegovo lego pet milj od Ljubljane na Zgornjem Kranjskem (Gorenjskem), sicer v dolini, a na majhni vzpetini med visokimi hribi, zaradi katerih nima razgleda, so pa hribi polni zelenega drevja, ki osvežuje oči. Izvor nemškega imena *Gallneck*, poprej *Galleneck*, je bil kranjskemu polihistorju neznan, a je pravilno domneval, da se

³³⁹ Imenjska renta je znašala 9 goldinarjev in 14 krajcarjev (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 123). Način pridobitve je razviden pri Gašperju pl. Scheyerju, od katerega so imenje prepisali Valvasorju (fol. 57v). O kupoprodaji govori tudi regest v zapuščinskem inventarju Hieronimovega sina Adama; pogodba je bila sklenjena 26. februarja 1596 na Mediji (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 20/Nr. 73). Kaj se je pozneje zgodilo s Scheyerjevim imenjem ni znano. Ni rečeno, da je bila posest leta 1619 ob nastavitvi nove imenjske knjige del posesti sina Adama Valvasorja, tudi zato večje od posesti mlajšega sina Jerneja (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 56v). – Gašper pl. Scheyer, gospodar na Ekenštajnu pri Velenju, ni bil brat Nežinega očeta Jurija, kot zmotno navaja Schönleben (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 642), temveč njegov sin. Ker je v imenjski knjigi naveden kot »Caspar von Scheyer zu Scheyer vnd Egkhenstein«, se je Radicsu zapisala netočnost, da je Hieronim Valvasor od njega kupil imenje Erkenštajn (*Gült Erkenstein*), pri čemer je zavajajoč tudi citat uporabljenega vira: »Gültbuch von Krain 1500, fol. 57b« (Radics, *Johann Weikhard*, str. 16, op. 30). Gl. tudi op. 366.

³⁴⁰ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 123: »1604 Ist den Erben Von weilendt Herrn Johann Babtista Vauisors seeligen gült, die durch Ime Herrn Jeronime Vauasor Verschaffte Herbersteinerische vndt Gallneggerische gült mit 87 fl 22 kr 2 den vermög gefertigten Aufsandt Zuegeschriben«. – Skupna višina imenjske rente je zdaj znašala 96 goldinarjev, 36 krajcarjev in 2 pfeniga. Pripis dobrih 87 goldinarjev skoraj natanko ustreza seštevku obeh imenjskih rent Janeza Krstnika Valvasorja: Herbersteinove v višini 66 goldinarjev, 49 krajcarjev in 2 pfenigov, vpisane leta 1572 (fol. 36v), in Raumschüsslove medijske v višini 21 goldinarjev, pripisane Janezu Krstniku leta 1581 (fol. 100); razlika znaša pičlih 27 krajcarjev.

³⁴¹ ARS, AS 1063, št. 3081, 1603 IV. 17., Gradec; prav tam, št. 3082, 1603 IV. 17., Gradec. Regesta obeh fevdnih pisem je že leta 1861 objavil T. Elze, *Urkunden-Regesten*, str. 62. – ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, dve fevdni pismi 17. 4. 1603.

³⁴² Inocenc Moscon je ostal Valvasorjem dolžan še 1094 goldinarjev in 37 krajcarjev. Leta 1613 je pred dvorno pravdo tožil vdovo Nežo Valvasor, ker denarja ni hotela sprejeti, sodišče pa je pristalo, da ga Moscon pri njem deponira. Protokoli ogradnega sodišča povzemajo Mosconove besede, da je bil Hieronim Valvasor služabnik (*Diener*) gospoda Janeza Krstnika in da mu je ta volil 10.000 goldinarjev ob določenih pogojih (*mit gewissen Conditionen*) (ARS, AS 306, knj. 11, protokoli 1613–1614, s. p., 4. 11. 1613).

grad imenuje po gospodih Gallih, ki jim je nekoč pripadal. Precej na široko se je razpisal o slovenskem imenu gradu (*Mudia*) in ga povezoval z neprijetno, težavno in dolgočasno potjo, ki vodi do njega, saj popotnika na poti ne ovirajo samo hribi, ampak mora, iz katere koli smeri prihaja, pogosto prečkati vodo, to pa ob hudem deževju celo s konjem ni mogoče. O lastnikih Medije pred dedom Hieronimom (tega previdno ni imenoval ded) je Valvasor vedel malo. »Gospod« Martin Gall naj bi jo leta 1556 prodal »gospodu« Leopoldu Raumschüsslu s Šeneka, kmalu zatem naj bi jo od njega pridobil »neki gospod pl. Herberstein«, od tega okoli leta 1562 kupil Janez Krstnik Valvasor in po njegovi smrti podedoval Hieronim. Iz opisa lahko še razberemo, da stojita tik pred gradom lep konjski hlev in nad njim žitna kašča. Hlev je dal zgraditi šele polihistorjev oče Jernej, in sicer skupaj s precej veliko kapelo in tistim delom gradu, ki je tik ob njej.³⁴³

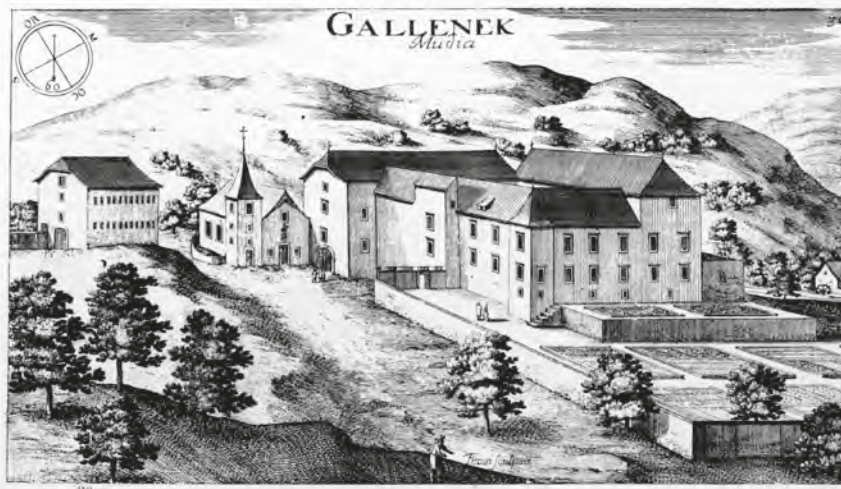
Glede na tako rekoč »kultni pomen« Medije za celotni Valvasorjev rod si ta rodbinski »matični grad« izjemoma zasluži natančnejšo obravnavo. Dvorec, od katerega stojijo danes le ruševine, je bil v jedru še srednjeveškega izvora. Sodil je k stari gambersko-gallenberški posesti in bil potemtaka v posesti gospodov Gallov, po katerih je dobil tudi svoje nemško ime.³⁴⁴ Tudi danes ne vemo veliko o njegovih lastnikih pred Martinom Gallom, ki je izviral iz rodbinske veje Gallov pl. Gallensteinov. V kranjski imenjski knjigi 1546–1618 je kot posestnik imenja, ki je bilo prej v rokah vdove Matija Malingerja, naveden z rento okoli 31 goldinarjev in pol. V to posest tedaj še ni spadal medijski dvorec, ki je pozneje prešel na Martina z druge veje Gallov. Skoraj še enkrat toliko, slabih 24 goldinarjev, so Martinovi imenjski renti leta 1553 pripisali od dedičev Ludvika pl. Galla s Knežije (*zu Graffenbeg*), in sicer izrecno za posest na Mediji (*die guetter zw Medej*). Od združenega imenja so nato manjši del, manj kot sedem goldinarjev, leta 1556 resnično odpisali Leopoldu pl. Raumschüsslu.³⁴⁵ Kupoprodajna pogodba med Gallom in Raumschüsslom, sklenjena navedenega leta, razkriva, da je šlo za posest Gallovih pokojnih »bratrancev« (*Vettern*) Ludvika in Aleksandra, in sicer za dvorec Medija v deželskem sodišču Lebek; dvorec tedaj še ni imenovan Galleneck, temveč s slovenskim imenom (*Edelmanns Sitz Müdey*), pripadala pa mu je posest petih hub.³⁴⁶ Četrto stoletja pozneje, leta 1581, so v imenjski knjigi

³⁴³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 163–165.

³⁴⁴ Prim. Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 99.

³⁴⁵ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 77v.

³⁴⁶ ARS, AS 1063, št. 1466, 1556 IV. 24., s. l. – Še pred Gallovo prodajo Medije in petih hub Raumschüsslu je moral nastati urbar posesti dvorcev Knežija pri Litiji (*Gschloß Grafenweg*) in Medija (*Gschloß Modey*), ki je pomotoma postal ovitek oziroma začetek in konec svežnja zapuščinskih inventarjev novomeškega prošta Sebastjana Kolbecka, datiranih 19. oktobra 1557 (ARS, AS 309, šk. 49, fasc. XXVI, K–2). Urbar, napisan na štirih listih brez naslova in imena lastnika, so pozneje datirali z datumom nastanka Kolbeckovega inventarja in strani veliko zatem paginirali, kot da so sestavni del Kolbeckovih inventarjev: popisane strani (urbar) so na začetku (pag. 3–9), nepopisane pa na koncu pole (pag. 67–70), ki oklepa štiri po vsebini enake inventarje (pag. 11–66). Urbar se je med Kolbeckovimi inventarji zagotovo znašel zato, ker je bil gospodar Knežije in Medije Martin Gall pl. Gallenstein eden od dveh inventurnih komisarjev proštove zapuščine (pag. 22). V tistem delu kratkega urbarja, ki obravnava posest Medije, so zajeti podložniki v dvanajstih okoliških zaselkih. Pet od skupno 13 hub in pol najdemo – poleg gradu s pritklinami – tudi v Gallovi prodajni pogodbi Raumschüsslu iz leta 1556 (gl. v isti opombi zgoraj), pri čemer so identična štiri od šestih imen na njih naseljenih podložnikov. Urbar lahko torej okvirno postavimo v čas okoli leta 1550, ko so bili Galli potrjeno gospodarji obeh dvorcev, Knežije in Medije. Valvasor namreč navaja, da so imeli Knežijo »dolgo časa«, in sicer potem, ko je z izumrtjem Celjskih (1456) pripadla Habsburžanom (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 222), Martin Gall pl. Gallenstein pa je kot lastnik omenjen v listini iz leta 1568 (prim. Smole, *Graščine*, str. 220). M. Smole, ki Galle sicer navaja kot lastnike obeh posesti (prav tam, str. 220, 285), teh dejstev ni povezala v smiselno celoto niti ni opazila, da ni urbar v nikakršni zvezi s Kolbeckovo zapuščino. Tudi v imenu dvorca »Modey« ni prepoznala Medije, ampak ga je imela za Kolbeckovo posest na neznani lokaciji (str. 297). Da gre za Medijo, me je prijazno opozoril poznavalec novomeškega kapiteljskega arhiva mag. France Baraga, analiza zapuščinskega inventarja prošta Kolbecka pa me je nato privedla do zgornjih ugotovitev o zmotni uvrstitvi urbarja Knežije in Medije v proštov inventar.

Medija, »matični grad« kranjskih Valvasorjev, po *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 30).

Medija na razglednici, odposlani leta 1916 (zbirka Milana Škrabca).

Ruševine Medije z grajsko kapelo danes (foto B. Golec, marec 2014).

prepisali z Raumschüssla na Janeza Krstnika Valvasorja 21 goldinarjev imenjske rente, torej trikrat toliko, kot je Raumschüssl pridobil od Galla.³⁴⁷

Medijski dvorec je bil v času gospodarjev Valvasorjev razgibana, na povsem nepravilnem tlorisu pozidana stavba ali bolj sestavni sestav, ki je že na prvi pogled razodeval svoj heterogeni izvor. Njegovo staro jedro je oblikovala pravokotna grajska stavba, pozidana na regularnem tlorisu v severnem delu grajske zasnove. Že od začetka je imela dve nadstropji in se v tej obliki pokaže kot dvor – stolp, ki pa se v srednjeveških virih izrecno ne omenja. Do srede 17. stoletja se je sprva skromni dvor razrasel v razsežen dvorec. V času renesanse, enkrat ob koncu 16. stoletja, so ob srednjeveškem dvoru v višini dveh nadstropij pozidali južni in zahodni stanovanjski trakt z za tisti čas značilnim, poprek postavljenim, do tal segajočim in enako visokim vogalnim stolpičem na jugozahodu, kjer sta se nova trakta pravokotno staknila in tako izoblikovala vsaj s treh strani obdano, morda pa tudi z zidom zaprto notranje dvorišče.³⁴⁸ Ker je Janez Krstnik Valvasor bival na Šrajbarskem turnu in je umrl že poldrugo leto po nakupu Medije (1580),³⁴⁹ omenjene prezidave skoraj gotovo niso iz njegovega časa, ampak segajo veliko verjetneje v dvajsetletno obdobje Hieronima Valvasorja, kolikor niso še iz let 1556–1580, ko je na Mediji gospodaril Leopold pl. Raumschüssl.³⁵⁰

Čeravno lastništvo gospodov Gallov ni najbolj dokumentirano z viri, priča o njem že samo nemško ime gradu. Niso pa povsem točne navedbe v *Slavi*, kako in kdaj je Medija prešla na Janeza Krstnika Valvasorja. V njih je namreč združil dve posestni pridobitvi prvega kranjskega Valvasorja, ki ju ta ločeno navaja v svoji oporoki kot volilo Hieronimu: prva je grad Medija z vsemi pritklinami, druga pa Herbersteinovo imenje.³⁵¹ Kot priča uvod najstarejšega ohranjenega urbarja za Medijo, nastalega 24. aprila 1580 ob izročitvi posesti Janezu Krstniku Valvasorju, je ta kupil grad in posest neposredno od izročitelja urbarja Leopolda Raumschüssla z Belneka (*zu Wildeneckh*).³⁵² Medija je torej prišla v roke Janeza Krstnika vsega poldrugo leto pred njegovo smrtjo – v tem letu (1581) je bila, kot smo videli, na njegovo ime prepisana v imenjski knjigi³⁵³ – in ne že okoli dvajset let prej (1562), kot je zapisal Janez Vajkard. Nepravilen je tudi podatek o »nekem gospodu pl. Herbersteinu«, domnevnem lastniku med Gallom in Janezom Krstnikom Valvasorjem. V resnici je Valvasor od Herbersteina že leta 1570, deset let pred pridobitvijo Medije, kupil drugo posest, ki jo v oporoki imenuje Herbersteinovo imenje. V zapuščinskem inventarju Hieronimovega sina Adama iz leta 1625 je namreč navedeno kupno pismo, ki ga je Jurij baron Herberstein 30. novembra 1570 v Gradcu izstavil Janezu Krstniku Valvasorju, njegova

³⁴⁷ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 100. – Medijski urbar iz leta 1580, nastal ob Raumschüsslovem prenosu gradu in posesti na Valvasorja, navaja poleg druge posesti vseh pet hub, ki jih najdemo v prodajni pogodbi iz leta 1556 (ARS, AS 1063, št. 1466, 1556 IV. 24., s. I.; AS 1074, I/29u, urbar Medija 1580).

³⁴⁸ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 100–103.

³⁴⁹ O času pridobitve Medije gl. op. 352.

³⁵⁰ O času Raumschüsslovega gospodarjenja gl. op. 346 in 352.

³⁵¹ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–1, 2. 8. 1581 (v latinščini); StLA, Repräsentation und Kammer, Sachabteilung, K 377, Spital in Tüffer, No. 2 (v nemščini). Prim. objavo 11. členu oporoke v: Radics, *Johann Weikhard*, str. 260–261.

³⁵² ARS, AS 1074, I/29u, urbar Medija 1580, fol. 1. – Isti urbar ali morda eden od izvodov je bil 45 let pozneje popisán v zapuščini Hieronimovega vnuka Adama v Ljubljani (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 19/Nr. 68). Na ta regist se sklicuje Smole, *Graščine*, str. 286. – Isti datum kupne pogodbe za Medijo navaja tudi zapuščinski inventar Adama Valvasorja (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 20/Nr. 72).

³⁵³ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 100. – Imenjska knjiga razkriva samo odpis imenjske rente z Raumschüssla na Valvasorja, ne najdemo pa v njej mesta, kamor so novo Valvasorjevo imenjsko rento 21 goldinarjev vpisali.

vsebinska pa so podložniki in posest v deželskem sodišču Lebek pri Vačah (*in Lubeckhner gericht gelegen*).³⁵⁴ Območje lebeškega sodišča se je končalo tik pred pragom medijskega gradu, medtem ko je bil sam grad že na območju gamberskega sodišča.³⁵⁵ Dve leti pozneje (1572) je nadvojvoda Karel za isto posest izdal Valvasorju fevdno pismo (*etlicher Herbersteinerischer guetter wegen*),³⁵⁶ v kranjsko imenjsko knjigo pa so zavedli prepis imenjske rente, ki je znašala kar blizu 67 goldinarjev.³⁵⁷ Medtem ko poznamo Medijino posest že iz omenjenega urbarja iz leta 1580, razkriva podložnike Herbersteinovega imenja fevdno pismo, izdano leta 1603 Gašperju pl. Scheyerju kot (nadomestnemu) fevdniku za fevda Hieronimovih mladoletnih sinov Adama in Jerneja.³⁵⁸ Medijski del se je v vmesnih 23 letih nekoliko povečal, in sicer za šest bližnjih hub in dva oštata, ne vemo pa, kaj se je medtem dogajalo s Herbersteinovim imenjem. Grad Medija je bil kot nalašč za upravljanje kupljenega imenja, katerega podložniki so bili leta 1603 raztreseni na razmeroma majhnem ozemlju zahodno od njega, medtem ko se je matična podložniška posest Medije nahajala v zaselkih v neposredni bližini gradu. Medijski grad ni imel deželskosodnih pravic, ampak le patrimonialno sodstvo nad lastnimi podložniki, od dominikalne posesti pa dve polji pod gradom in nad njim, ribolovno pravico na krajšem odseku potoka Medija (od brvi pod gradom do zaselka Briše), nad gradom gozd do vrha Kala in čez do hube Pogled, takoj na drugi strani omenjenega potoka pa celoten hrib s hubo na Topolovcu.³⁵⁹ Ko je ostareli Janez Krstnik Valvasor leta 1570 kupoval Herbersteinovo imenje, sestavljeno iz samih hub in brez upravnega središča, je šlo gotovo le za naložbo ali nadomestilo za kakšno izterjavo. Nasprotno je bil nakup medijskega gradu deset let pozneje vsekakor premišljeno dejanje z namenom zaokrožiti že pridobljeno. Mediji je Janez Krstnik namenil vlogo »izvornega gradu« novega Valvasorjevega rodu, katerega začetnik bo postal njegov »služabnik« in varovanec Hieronim. Tu bi se Hieronimova rodbina lahko precej brezskrbno preživljala z znatno imenjsko rento. Kot pokaže primerjava med medijskim urbarjem (1580) in fevdnim pismom (1603), je Hieronim matično grajsko posest medtem povečal z desetih hub in dveh oštatav za več kot polovico – na šestnajst hub in pet oštatav. Neprimerno obsežnejša nekdanja Herbersteinova posest, v času Hieronimovega gospodarjenja morda prav tako povečana, pa je leta 1603 obsegala 36 hub. Ko so torej obe imenji, medijsko in Herbersteinovo, naslednje leto vpisali v kranjsko imenjsko knjigo, jima je skupno pripadalo 52 hub, pet oštatav in dominikalna zemlja okoli medijskega gradu, kar je znašalo dobrih 87 goldinarjev imenjske rente. Pripisali so jo dotedanjim nekaj več kot 9 goldinarjem, ki so se nanašali na posest, kupljeno leta 1596 od Hieronimovega svaka Gašperja pl. Scheyerja.³⁶⁰

A zemlja ni ostala edini, četudi je bila glavni vir preživljanja mlade Valvasorjeve družine. Hieronim

³⁵⁴ ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 23/Nr. 84. – Isti zapuščinski inventar navaja med listinami pokojnega Adama Valvasorja tudi pergamentni urbar posesti Jurija barona Herbersteina za posest v lebeškem deželskem sodišču, datiran v Gradcu na dan prodaje 30. novembra 1570 (prav tam, pag. 24/Nr. 90); urbarja danes ni v evidenci.

³⁵⁵ *Historischer Atlas*, Bl. 32.

³⁵⁶ Fevdno pismo je bilo izdano 16. maja 1572 v Gradcu (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 19/Nr. 70).

³⁵⁷ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 36v. – Imenjska renta, v celoti prepisana na Valvasorja, se je glasila na vdovo in dediče Bernardina barona Herbersteina. V imenjski knjigi tako kot za odpisano Raumschüsslovo posest tudi za Herbersteinovo ni najti mesta prepisa na Valvasorjevo ime.

³⁵⁸ Gašperju pl. Scheyerju je nadvojvoda Ferdinand 17. aprila 1603 izdal dve fevdni pismi, prvo za hubno posest, drugo pa za posest medijskega gradu, za katero je Scheyer predložil urbar Leopolda Raumschüssla (iz leta 1580), in za nekdanjo Herbersteinovo posest, o čemer priča v pismu sklicevanje na prejšnje fevdno pismo z dne 16. maja 1572 (ARS, AS 1063, št. 3081, 1603 IV. 17., Gradec; prav tam, št. 3082, 1603 IV. 17., Gradec; regesta obeh fevdnih pisem je že leta 1861 objavil T. Elze, *Urkunden-Regesten*, str. 62; ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, dve fevdni pismi 17. 4. 1603).

³⁵⁹ Po urbarju iz leta 1580 (ARS, AS 1074, I/29u, urbar Medija 1580, fol. 1v–4v) in fevdnem pismu za medijsko posest (gl. op. 358).

³⁶⁰ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 123.

Valvasor je moral imeti vsaj nekaj **podjetniškega duha** svojega nekdanjega gospodarja in dobrotnika Janeza Krstnika. Ni se namreč zadovoljil z vlogo brezdelnega zemljiškega gospoda, ki živi od podložniške rente in je priklenjen na svoj edini dvorec na precej odmaknjem, skrajnem vzhodnem koncu Gorenjske, kjer teče čas počasi in kamor pridejo novice običajno šele z zamudo, pa čeprav Medija ni daleč od Trojan. Izpričane so namreč njegove poslovne zveze z Dolenjsko in Goriško, nekaj časa je bil gosposčinski oskrbnik, srečo pa je poskusil tudi z rudarjenjem.

Ne le Hieronim, ampak za njim tudi drugi Valvasorji so se z Medije ozirali proti staremu, mogočnemu gradu Gamberk, sedežu precej obsežnega deželnoknežjega gospostva in deželskega sodišča, na katerega ozemlju je stala tudi njihova Medija. Podrobnosti spora zaradi Gamberka, v katerem se je Hieronim znašel z gamberskim zastavnim imetnikom Janezom Jakobom baronom Lambergom, ostajajo uganka, saj so edini vir o tem skopi zapisi v slabo ohranjenih protokolih kranjskega ograjnega sodišča iz let 1593 in 1594. Hieronim je želel Gamberk bodisi vzeti v zakup bodisi samo upravljati, a se, kot kaže, ni zgodilo ne eno ne drugo.³⁶¹

Nemara ga je prav spodleteli poskus z Gamberkom spodbudil, da poskusi srečo drugje, razmeroma daleč od Medije, na Goriškem. Spis pri notranjeavstrijski vladi v Gradcu iz leta 1632 je razkril, da se je tedaj že 36 let, vse od leta 1596, vlekla pravda med družino Valvasor in dediči Janeza (Zuana) Danesa, tedanjega Hieronimovega pravnega zastopnika. Ker je izgubil pravdo z rihemberškim župnikom Matevžem Cotičem, na Danesovi posesti pa so opravili izvršbo, je Danesa po Hieronimovi smrti sprožil pravdo zoper njegovo vdovo Nežo. Vdova in otroci so tako izgubili posest v Sv. Križu (danes Vipavski Križ), še leta 1632 pa se je z Danesovimi dediči zavoljo tega pravdal Hieronimov sin Jernej, polihistorjev oče, in sicer v svojem imenu in v imenu otrok pokojnega brata Adama.³⁶² Pomenljiv je podatek, da je bil Hieronim leta 1596 oskrbnik kriškega gospostva (*Phleger zu H. Creüz*), kar tudi pojasnjuje, zakaj je prejšnje leto v mestecu Sv. Križ kupil hišo.³⁶³ Hieronim se je torej konec 16. stoletja potrjeno mudil v Sv. Križu, in sicer vsaj tri leta, raje še kakšno več, saj poznamo še dva regesta njegovih kupnih pogodb, nastalih jeseni 1598, prve datirane v Sv. Križu in druge v Rihemberku.³⁶⁴ Ta do nedavnega neznani del Hieronimove življenjske poti, vloga oskrbnika kriškega gospostva v lasti grofov Thurnov,³⁶⁵ priča o ambicioznosti začetnika kranjske rodbine Valvasorjev. Čeprav je imel

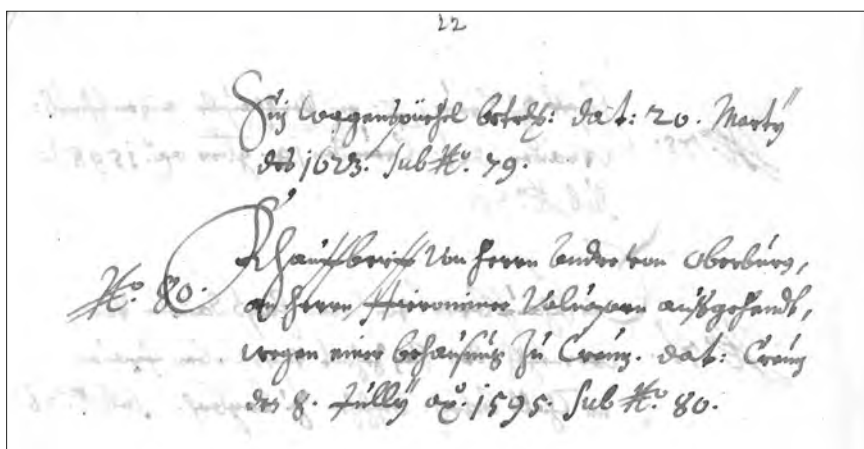
³⁶¹ Vsaj od pomladi 1593 do jeseni 1594, bržčas pa že prej, se je Hieronim pravdal z Lambergom »zaradi prepustitve gospostva Gamberk« (*wegen Auslassung der Herrschaft Gallenberg*), kar bi lahko pomenilo dvoje: da je šlo za zakup ali za navadno oskrbnišтво. Glede na predmet Valvasorjeve tožbe – »zaradi izvršitve nekega dogovora« (*wegen Volzug einer abred*) – se zdi, da je Lamberg prelomil obljubo in Hieronim tako Gamberka sploh nikoli ni upravljal. Pravdo, v kateri je Hieronim apeliral, Lamberg pa se je izmikal predložitvi procesnih spisov, ki jih je sodišče nameravalo primerjati z Valvasorjevimi, je tožnik leta 1594 dobil, a je Lamberga še naslednje leto ločeno tožil »zaradi neke obljube« (*wegen eines Zusagens*) in nastale škode. ARS, AS 306, knj. 10, protokoli 1593–1595, s. p., 10. 5. 1593, 17. 1. 1594, 31. 10. 1594, 17. 4. 1595.

³⁶² StLA, I. Ö. Regierung, Gut 1632–XII–29, 20. 12. 1632; prim. ARS, AS 984, šk. 5, mapa XX, IV Hieronim, Valvasorjev ded.

³⁶³ O tem govori regest kupoprodajnega pisma v zapuščinskem inventarju Hieronimovega starejšega sina Adama; pismo je 8. julija 1595 izdal Hieronimu Valvasorju Andrej pl. Oberburg »wegen einer behausung zu Creuz« (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 22/Nr. 80).

³⁶⁴ Oba regesta najdemo v Adamovem zapuščinskem inventarju. Prvi govori o kupnem pismu, datiranem 1. novembra 1598 v Sv. Križu, ki ga je izstavil Križan (*wohnhaft zu Creuz*) Felicijan Leben za prodano lastniško brajdo (*aigenthumb: Wraiden*), ni pa navedena druga pogodbeni stranka, skoraj brez dvoma Hieronim Valvasor (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 20–21/Nr. 75). Drugi regest se nanaša na kupno pismo Abela in Mihaela Krausa, izdano Hieronimu za dva vinograda 22. oktobra 1598 v Rihemberku (prav tam, pag. 23/Nr. 85).

³⁶⁵ Kot napačne so se pokazale Radicseve trditve, da je bil Hieronim Valvasor lastnik gospostva Križ pri Komendi na Gorenjskem. Tega naj bi leta 1595 kupil od Andreja pl. Oberburga (Radic, *Johann Weikhard*, str. 16). Iz zapuščinskega

Zapis o Hieronimovem nakupu hiše v Sv. Križu leta 1595 v zapuščinskem inventarju njegovega sina Adama Valvasorja (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z-2, 8. 2. 1625, pag. 22/Nr. 80).

Sv. Križ (danes Vipavski Križ), kjer je bil Hieronim Valvasor v 90-ih letih 16. stoletja oskrbnik gospostva in lastnik hiše, na razglednici, odposlani leta 1914 (zbirka Milana Škrabca).

Medijo in njeno lepo zemljiško posest, se je bil pripravljen podati v oskrbniško službo v sosednji deželi, na Goriškem, kjer mu je veliko bolj prišla prav italijanska materinščina, gotovo pa ga je tja vlekla tudi bližina Italije.

Postavlja se vprašanje, ali je hišo v Sv. Križu kupil za bivanje svoje družine, samo zase ali pa je šlo zgolj za naložbo. Če ga je namreč na Goriško spremljala družina, bi se mlajši sin, polihistorjev oče Jernej, rojen ravno okoli leta 1596, prav zlahka rodil bodisi v kriškem gradu ali v kupljeni hiši v mestu, torej ne na Mediji. Nemara je v Sv. Križu v celoti ali deloma preživel tudi svoja najrosnejša leta, potem pa se je družina vrnila na Medijo, kjer je Hieronim jeseni 1601 sklepal drugačne posle – pogodbo o rudniku bakra. Na Mediji je Hieronim izpričan tudi vmes, v začetku leta 1596, ko je tam

inventarja Adama Valvasorja je namreč napačno povzel regist kupoprodajnega pisma, ki ga je omenjeni Oberburg leta 1595 izdal Hieronimu Valvasorju za neko hišo v vipavskem Sv. Križu (gl. op. 363). Že Radics sam je ugotavljal, da Hieronim ni imel z gorenjskim Križem nobene zveze (pripis v: ARS, AS 984, šk. 5, mapa XX, IV Hieronim, Valvasorjev ded), a se je napaka vseeno prikradla v njegovo zadnje in temeljno delo o kranjskem polihistorju (1910). Za kateri Križ je šlo in kaj je imel Hieronim tam opraviti, je razkril šele veliko mlajši dokument pri notranjeavstrijski vladi iz leta 1632, ki ga je sicer odkril že Radics, a njegove vsebine ni izčrpal (prav tam).

s svakom Gašperjem Scheyerjem sklenil kupno pogodbo za že znano Scheyerjevo imenje.³⁶⁶ Ko pa je leta 1602 ali v začetku leta 1603 umrl, se je znaten del njegovih premožnin nahajal v Sv. Križu (*zu Chreiz*), a glavnina je bila na Mediji.³⁶⁷

Omenjena pogodba o rudniku bakra iz leta 1601 je eno zadnjih Hieronimovih dokumentiranih dejanj.³⁶⁸ Rudarjenja pri Radečah se je lotil z Markom Antonom Mosconom, nečakom in enim od treh glavnih dedičev Janeza Krstnika Valvasorja. Dvorna komora je leta 1602 poročala nadvojvodu Ferdinandu o njuni prošnji, naj jima zaradi nizkega donosa njunega rudnika bakra pri Radečah (*zu Ratsbach im Goldpach*) in visokih proizvodnih stroškov za šest let spregleda plačevanje dajatev (*Erlassung der Fron*). Kot je velevalo nekakšno pravilo, so prošnji ugodili deloma, in sicer s spregledom za tri leta, kakor je priporočila dvorna komora.³⁶⁹ Ne vemo, koliko časa je rudnik deloval dotlej in kaj natanko se je z njim dogajalo pozneje, po Hieronimovem odhodu v večnost. Zdi se, da je vdova Neža nadaljevala družabništvo z Mosconom ali pa je posel vodila sama. Desetletje zatem, leta 1612, je namreč s sinom Adamom sklenila za rudnik pri Radečah poravnavo, iz katere izvemo, da je rudokop od njega odkupila,³⁷⁰ kar je o tem obratu tudi zadnje znano poročilo.³⁷¹

Hieronimova skupna naložba z enim od bratov Moscon je Branka Reispa navedla na sklep, da je bilo razmerje med Mosconi in Valvasorji najbrž nekoliko tesnejše, ker sta obe rodbini dolgovali svoj družbeni in gmotni položaj istemu viru, Janezu Krstniku Valvasorju.³⁷² Temu gre dodati ugotovitev, da je bil Valvasorjem posebej blizu Hieronimov družabnik Marko Anton Moscon, saj ga je vdova Neža leta 1602 ali v prvih mesecih leta 1603 prosila za sopečatenje prošnje za fevdno pismo in ga v njej naslovila kot »moj krstni boter« (*meinen geliebten Herrn Geuattern*),³⁷³ kar vsekakor pomeni botra njenih, Valvasorjevih otrok.

Malo pred smrtjo se je Hieronimu Valvasorju izpolnila še dolgoletna želja, da bi mu v novi

³⁶⁶ ARS, AS 1063, št. 3080, 1596 II. 26., Medija. Objava regista: Elze, Urkunden-Regesten, str. 62. – Regest kupnega pisma z dne 26. februarja 1596 v: ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z-2, 8. 2. 1625, pag. 20/Nr. 73. – Radics se je motil tudi v zvezi s to Hieronimovo pridobitvijo. Zapisal je, da je leta 1596 kupil imenje Erkenštajn na Dolenjskem (Radics, *Johann Weikhard*, str. 16). V registru je namreč pri imenu prodajalca Gašperja pl. Scheyerja napačno prebral njegov plemiški predikat »zu Egkhenstein« in iz tega ustvaril neobstoječe imenje, ki naj bi se imenovalo enako kot grad na vzhodnem Dolenjskem – Erkenštajn ali Novi grad v Jablanici (gl. tudi op. 339). Reisp, ki je morda ugotovil, da se je njegov predhodnik pri Križu zmotil v celoti, pri Erkenštajnu pa deloma, teh posestnih pridobitev niti ne omenja (prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 51–55).

³⁶⁷ Premičnine natanko poznamo iz inventarja delitve zapuščine, opravljene desetletje pozneje, 4. aprila 1612. Med drugim je Hieronim na Vipavskem (*in Wippacher Boden*) zapustil tudi za 600 goldinarjev dolgov in zaostankov od vinske mere. ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja 4. 4. 1612/ [7.] I. 1613.

³⁶⁸ Pogodbo poznamo samo iz regista v zapuščinskem inventarju sina Adama: za »neki rudnik bakra« (*wegen eines Khupfer Perkhwerghs*) so jo 30. septembra 1601 na Mediji sklenili Jurij Khisl, Marko Anton Moscon, Hieronim Valvasor in Marko Vidalbo (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z-2, 8. 2. 1625, pag. 15/Nr. 53).

³⁶⁹ StLA, I. Ö. Hofkammer, 1602–VI–47, 12. 6. 1602, 26. 6. 1602. – Hieronimovo naložbo v rudarjenje je po gradivu dvorne komore izčrпно obdelal že Radics (*Johann Weikhard*, str. 17–19; prim. tudi: isti, Valvasor-Studien XVII, str. 67).

³⁷⁰ Po sinovem nasvetu je Neža izplačala upnike in trgovce v Ljubljani in ostala Adamu dolžna še 400 goldinarjev (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Familiaria, Adam Valvasor, poravnava 4. 3. 1612). Poravnava (*Vergleichbrieff*) je znana tudi iz regista listin v Adamovi zapuščini (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z-2, 8. 2. 1625, pag. 26–27/Nr. 97).

³⁷¹ Že Radics je opozoril, da rudnik v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689) ni omenjen in da ga tedaj najbrž ni bilo več (Radics, *Johann Weikhard*, str. 19).

³⁷² Reisp je pri tem opozoril še na dejstvo, da so prav Mosconi veliko pozneje omogočili Hieronimovemu vnuku in polihistorjevemu bratu Volfgangu Jerneju, da je v letih 1678–1680 kot vikar upravljal župnijo Sv. Vid na Planini (Šentvid pri Planini) na Štajerskem (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 52).

³⁷³ ARS, AS II, šk. II, št. 170, Valvasor, nedatirana prošnja Neže Valvasor, napisana in pečatena na Mediji, ad 17. 4. 1603.

domovini priznavali **plemiški stan in deželanstvo**. Niti najmanjšega dvoma ni, da v svoji rodni deželi ni veljal za plemiča, saj bi pisne »plemiške svoboščine«, ki jih je leta 1583 hotelo videti vicedomsko sodišče v Ljubljani,³⁷⁴ najpozneje tedaj uveljavljal pred vicedomom in kranjskimi deželnimi stanovi. A Hieronim se je na Kranjskem po prejemu znatne dediščine vsekakor že videl kot plemiča in je o tem, ne da bi mu bilo treba veliko dokazovati, nemara prepričal tudi pl. Scheyerje, ko se je v prvi polovici osemdesetih let 16. stoletja oženil v njihovo rodbino. Potihoma je pač računl, da se lahko šteje za naslednika svojega zaščitnika in da bo deželanstvo, ki ga je leta 1571 dobil Janez Krstnik, slej ko prej veljalo tudi zanj.³⁷⁵ Vendar priseljeni Italijan ni imel s čim dokazati svojega domnevnega plemiškega izvora pa tudi sedeža v deželnem zboru ni mogel podedovati. Tudi tega, kdaj je njegova rodbina začela uporabljati grb pokojnega zaščitnika, ni mogoče reči z gotovostjo, upošteva je skromno stanje izvirnih sodobnih dokumentov. Zavedajoč se, da ni plemič, je Hieronim malo pred smrtjo prosil kranjske deželne stanove za sprejem v deželanstvo, ne da bi v nedatirani prošnji omenil svoj z ničimer utemeljeni plemiški izvor. Za deželo bi storil več, je zapisal, ko mu Bog ne bi dal tako šibkega telesa (*mit so schwärer immerwebrundter leibsschwachheit*). Obdaril pa ga je Vsemogočni z rodnimi dediči in s tolikšnim kosom kruha, da bodo lahko otroci svojemu stanu primerno preskrbljeni (*Ihrem stanndt gemäs*). Nedvomno bodo stopali (*fuesstapfen dretten*) po njegovi poti in po stopinjah njegovega pokojnega »bratranca« (!) Janeza Krstnika Valvasorja s Šrajbarskega turna (*meines gewesten freindtlichen lieben Vötters weillundt Herrn Zuan Baptista Vavisors Zum Thurn am Hart*). Tu se je Hieronim v nasprotju z besedami zaščitnikove oporoke (1581) lažno predstavljal za njegovega sorodnika. Uporabil je izraz *Vetter*, ki ne kaže na starejšega, temveč po letih bližnjega človeka, čeprav v nadaljevanju pravi, da bodo otroci s telesom, imetjem in krvjo radi in zvesto naredili to, česar nista zmogla on sam zaradi telesne šibkosti in Janez Krstnik zaradi visoke starosti [!] (*schwachen hohen alters*).³⁷⁶ Šele v sklepu deželnega zbora z dne 12. aprila 1602 najdemo navedbo, da je Hieronim dobil deželanstvo zaradi častitega in plemenitega stanu (*in ansehen seines Ehrlichen und Adelichen Standts*) ter nič manj zaradi svojih kreposti in »kvalitet«.³⁷⁷ Nekdanji »služabnik« Janeza Krstnika Valvasorja, s katerim ga je družil le priimek in ne tudi kri, je torej nadoknadil »pomanjkljivosti«, ki so ga šibale zadnjih dvajset let, odkar se je zavihtel med zemljiške gospode in plemiške zete. Plemeniti rod je v prošnji nadomestil z navedbo, da bodo njegovi

³⁷⁴ Gl. op. 336.

³⁷⁵ Vseh podrobnosti o podelitvi deželanstva Hieronimovemu bogatemu zaščitniku 17. decembra 1571 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 501) ne poznamo. Zanimiva bi bila zlasti vsebina prošnje, toda vanjo zagotovo niti posredno ni bil vključen nepomembni Hieronim, ki ga tedaj nemara sploh še ni bilo v deželi. Na podlagi danes pogrešanega gradiva v kranjskem vicedomskem arhivu je Radics ugotavljal, da so Janeza Krstnika sprejeli med deželane (*Mitlandman*) po posredovanju (*auf eingewendete Intercession*) deželnega kneza nadvojvoda Karla. Že znane težave z nepriznavanjem plemiškega in deželanskega naslova Hieronimu pred vicedomskim sodiščem (1583) je polihistorjev življenjepisec utemeljeval s tem, da je Janez Krstnik dobil deželanstvo le zase (Radics, *Die Landmannschaft*, stolpec 149). Kot vir je citiral »Vicedomakten des landsch. Archivs im Landesmuseum Rudolfinum« (prav tam, op. 2), s čimer je vsekakor mišljen fond vicedomskega urada za Kranjsko, tedaj že shranjen v Deželnem arhivu pri Kranjskem deželnem muzeju. Skoraj gotovo je bilo gradivo o Janezu Krstniku Valvasorju med podelitvami plemiških naslovov, kjer danes manjka prav spis V–I Valvasor (ARS, AS 1, šk. 268, I/136, lit. S V, Podeljevanje plemiških naslovov V–Z, seznam za črko V). Razlaga, da se je podelitev deželanstva nanašala samo na Janeza Krstnika, nikakor ne vzdrži, saj bi šlo za izjemen primer. Hieronim, ki ni bil ne potomec ne sorodnik svojega zaščitnika z enakim priimkom, do deželanstva preprosto ni bil upravičen.

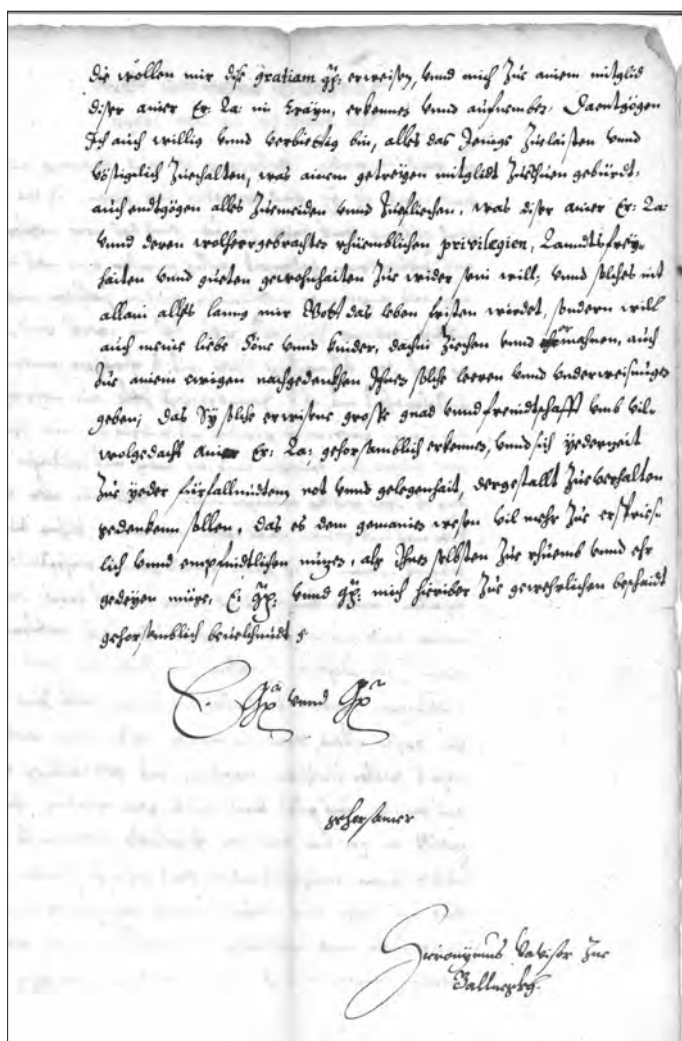
³⁷⁶ ARS, AS 2, I. reg., šk. 848, Pisma deželanstva, V–4, s. d., prošnja Hieronima Valvasorja, ad 12. 4. 1602.

³⁷⁷ Prav tam, 12. 4. 1602; prim. Radics, *Die Landmannschaft*, stolpec 149. – Vsebinsa samega deželanskega pisma ni znana. Poznamo ga le iz nedatiranega registra v zapuščinskem inventarju Hieronimovega starejšega sina Adama (1625): »Ein Landtmanßbrieff, des Herrn Hieronimee Valuasorn« (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 29/Nr. 107).

Prošnja Hieronima Valvasorja za sprejem med kranjske deželane, napisana pred 12. aprilom 1602 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 848, Pisma deželanstva, V-4, ad 12. 4. 1602).

otroci preskrbljeni primerno svojemu stanu (!), zdaj pa mu je »modro kri« kar mimogrede prinesel zapis o Hieronimovem plemiškem stanu, vsebovan črno na belem v deželnozbornem sklepu. To je sploh vsa, na moč skromna pravna podlaga za prištevanje Valvasorjev med plemstvo.³⁷⁸

A Hieronim se ni mogel dolgo veseliti svojega priznanega plemiškega stanu in podeljenega deželanstva. Ker je še isto leto ali v začetku naslednjega (1603) umrl, sploh nikoli ni sedel v viteško klop deželnega zbora, kjer bi bilo njegovo mesto.³⁷⁹ Kot živ je zadnjič izpričan 26. junija 1602 v sklepu nadvojvoda Ferdinanda o davčnem spregledu za rudnik bakra pri Radečah.³⁸⁰ Hipotetično bi lahko umrl že malce pred tem, česar v Gradcu pač niso mogli vedeti. Preminil je vsaj nekaj tednov pred 17. aprilom 1603, ko je njegov svak Gašper pl. Scheyer kot fevdnik namesto Hieronimovih sinov Adama in Jerneja prejel od istega nadvojvoda fevdni pismi za Medijo in Herbersteinovo imenje, v katerih je Hieronim Valvasor izrecno naveden kot pokojni.³⁸¹ Neodgovorjeno ostaja vprašanje, kje

³⁷⁸ Na podlagi spisov v Pismih deželanstva je Reisp zapisal, da so Hieronimu 12. aprila 1602 »kranjski deželni stanovi priznali plemstvo in deželanstvo« (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 53–54).

³⁷⁹ V deželnostanovskih sejnih zapisnikih je Hieronim omenjen 12. aprila 1602, ko so ga skupaj z L. Križaničem sprejeli med deželane, druge kandidate pa zavrnili: »H. Vauasor, L. Chrischanitsch zu landleuten anzunehmen, die vbrigen abzuweisen.« (ARS, AS 2, I. reg., šk. 882, sejni zapisniki 8, 1600–1607, fol. 181v). Na naslednjem deželnem zboru 10. marca 1603 se njegovo ime ne pojavlja (prav tam, fol. 193 sl.).

³⁸⁰ StLA, I. Ö. Hofkammer, 1602–VI-47, 26. 6. 1602; prim. objavo: Radics, *Johann Weikhard*, str. 18; prim. tudi: isti, *Valvasor-Studien XVII*, str. 67. – Živel je približno desetletje manj, kot je veljalo do nedavnega. Po Radicsu naj bi namreč preminil leta 1612, ker je 4. aprila omenjenega leta nastal inventar pokojnikovih listin, znan iz regesta v zapuščinskem inventarju sina Adama (Radics, *Johann Weikhard*, str. 19). Reisp je na podlagi tega postavil Hieronimovo smrt v začetek leta 1612 (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 52, 286).

³⁸¹ ARS, AS 1063, št. 3081, 1603 IV. 17., Gradec; prav tam, št. 3082, 1603 IV. 17., Gradec; regesta obeh fevdnih pisem je že leta 1861 objavil T. Elze, *Urkunden-Regesten*, str. 62; ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, dve fevdni pismi 17.

so ga pokopali. O medijski grajski kapeli govori vnuk Janez Vajkard le kot o zadnjem domu svojih staršev, prve žene in otrok. Ker je kapelo postavil šele oče Jernej, o čemer še verodostojneje kot *Slava* priča napis nad vhodom z letnico 1637,³⁸² nič pa ni znanega o kakšni njeni predhodnici, so Hieronimovi zemeljski ostanki nesporno našli svoj mir drugje. V poštev prideta zlasti župnijski cerkvi na Vačah in Čemšeniku, morda tudi bližnja romarska Sveta gora, podružnica Vač.

Tako kot pri Janezu Krstniku se tudi pri Hieronimu ni mogoče izogniti vprašanju o odnosu do protestantizma oziroma o **njegovi verski usmerjenosti**. Opreti se je mogoče na ugotovitev, da je njegov dobrotnik leta 1581 umrl kot trden katoličan. Sicer pa velja za Hieronima isto kot za obogatelega starejšega soimenjaka. Kot priseljensec in za povrh človek, ki sam ni ustvaril česa omembe vrednega, je moral biti pravzaprav še previdnejši. Ker tudi za družino njegove žene pl. Scheyerjeve ni potrjeno, da bi bila protestantska, ni imel posebnega razloga, da bi prestopil med evangeličane, četudi bi bil novi veri osebno naklonjen ali bi se takega kazal pred tedaj prevladujočim kranjskim protestantskim plemstvom. Težko je presojati, ali je prošnjo za deželanstvo vložil tako pozno zato, ker kot katoličan ni upal na trden uspeh, in se je opogumil šele, ko so se razmere leta 1598 spremenile z odločilnim smrtnim udarcem protestantski cerkveni organizaciji. Pomenljiva je ugotovitev, da sta se oba njegova sinova znašla na jezuitski gimnaziji v Gradcu, starejši Adam že leta 1602 ali 1603, glede na to, da je leta 1605 izpričan v tretjem razredu.³⁸³ V bližini za šolanje sicer ni bilo veliko izbire, potem ko so jezuiti prevzeli šolstvo nad elementarno stopnjo. Toda prav nobenih indicev ni, da Valvasorji vse od Janeza Krstnika dalje niso vseskozi vztrajali v katolištvu. Adam je bil pozneje, kot bomo videli, sploh eden od stebrov kranjskega katolištva in pomemben podpornik ljubljanskih jezuitov.

V zvezi s Hieronimom se nujno postavlja tudi vprašanje o **samoperpciji Valvasorjevega rodu** in odnosa njegovih članov do lastnih prednikov. Rodbina kranjskih Valvasorjev se ni mogla v celoti legitimirati z Janezom Krstnikom, ki mu je dolgovala svoj vzpon, si je pa skušala prilastiti vse, kar je bilo z njim povezano in je nanj spominjalo. Kljub dejanski diskontinuiteti – Hieronim namreč po svojem dobrotniku ni podedoval plemiškega naslova in deželanstva – je vzpostavila navidezno kontinuiteto, s tem ko je od Janeza Krstnika **prevzela rodbinski grb**.³⁸⁴ Tega najdemo na pečatniku in nagrobniku prvega kranjskega Valvasorja († 1581).³⁸⁵ Po vsej verjetnosti je isti grb uporabljal v svojem osebem pečatniku že Hieronim († 1602–3), a žal ne poznamo niti enega dokumenta z njegovim pečatom in podpisom.³⁸⁶ Temeljna elementa v grbu Janeza Krstnika Valvasorja – zgoraj orel z razprostrtimi krili,

4. 1603. – Sodeč po neki tožbi zoper vdovo Nežo v zvezi z bukvami, posekanimi decembra 1602, je bil Hieronim prejkone mrtev že tedaj. Zadevo poznamo iz mlajših protokolov kranjskega ograjnega sodišča. Janez pl. Rasp je za sodne stroške zaradi posekanih in odpeljanih bukev – prvič se je to zgodilo decembra 1602 in drugič maja 1603 – še leta 1613 tožil pred dvorno pravdo Hieronimovega sina Adama kot pravnega naslednika matere Neže (ARS, AS 306, knj. 11, protokoli 1613–1614, s. p., 4. 11. 1613).

³⁸² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164. – O posvečenju oziroma postavitvi kapele priča plošča zakoncev Jerneja in Ane Marije. Vsebino in prevod napisa gl. v: Stopar, *Grajske staube v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 104–105.

³⁸³ Gl. op. 323 in 325.

³⁸⁴ Natančneje o grbu: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 54.

³⁸⁵ Odtis zadnjega pečatnika Janeza Krstnika Valvasorja z grbom je ohranjen na njegovi prošnji sopodpisniku oporoke Francu pl. Scheyerju (ARS, AS 730, fasc. 139, Gallenberg, Spisi različnih kranjskih družin, Scheyer, prošnje Francu pl. Scheyerju, 2. 8. 1581). – O njegovem nagrobniku v Laškem: Cevc, *Trije poznorenesančni*, str. 309–316.

³⁸⁶ Hieronim je podpisan samo na prepisu prošnje za podelitev kranjskega deželanstva, napisane pred 12. aprilom 1602 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 848, Pisma deželanstva, V–4, s. d.). – Prvi znani izvorni dokument katerega od Valvasorjev je nedatirana prošnja Hieronimove vdove Neže, rojene pl. Scheyer, za fevdno pismo iz leta 1602 ali iz prvih mesecev leta 1603 (ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, ad 17. 4. 1603). Nežin pečat na njem – s ščitom ter inicialkama A in V – ne vsebuje elementov Valvasorjevega grba, ampak Scheyerjevega (prim. upodobitve Scheyerjevega grba v: Valvasor, *Opus insignium*, fol. 72, 141 in 226). Enak motiv s tremi lovskimi rogovi je na pečatu njenega brata Abrahama (ARS, AS

v ščitu spodaj pa trije stolpi – najdemo najbolj zgodaj v drugem desetletju 17. stoletja na pečatnikih obeh Hieronimovih sinov, polihistorjevega strica Adama in očeta Jerneja.³⁸⁷ Grb je v Jernejevem času doživel dve upodobitvi v kamnu, obe na Mediji. Prva, ohranjena v celoti, je iz leta 1637 in je vklesana v grbovno-napisni plošči polihistorjevih staršev Jerneja in Ane Marije, rojene Rauber, nad vhodom v grajsko kapelo.³⁸⁸ Ščit levega dela aliančnega grba Valvasor–Rauber, tj. Valvasorjevega grba, sestavljajo: v nogi ščita vzorec z rombi, v spodnjem polju trije stolpi in v zgornjem orel z razprtimi krili. Nad ščitom je turnirski šlem s krono, na kateri stoji enak orel kot spodaj, vendar večji, od šlema pa se spušča šlemno pregrinjalo, ki obdaja ščit. Vsebina grba je enaka kot na nagrobniku prvega kranjskega Valvasorja Janeza Krstnika v Laškem.³⁸⁹ Največ znanih upodobitev Valvasorjevega rodbinskega grba je povezanih s polihistorjem Janezom Vajkardom in njegovim časom. Od konca 17. do druge polovice 18. stoletja poznamo sedem barvnih upodobitev, grb pa je bil tudi sestavni del vseh znanih pečatnikov moških članov Valvasorjeve rodbine in večine žensk ter uradnega pečatnika Medije.³⁹⁰

Kolikor je znano, je edino sodobno razlago grba kranjskih Valvasorjev ponudil Janez Vajkard in tudi ta je na moč skromna. Pri obravnavi svoje rodbine v IX. knjige *Slave* se je skliceval na *Milansko kroniko* (1654), po kateri naj bi Valvasorjem izboljšal grb rimski cesar Neron v 1. stoletju po Kr., in sicer s črnim orlom na rumenem polju. Vedenje o italijanskem izvoru grba je poleg same upodobitve tudi vse, kar nam je Janez Vajkard o njem posredoval. Kot je še povedal v opisu izvora Valvasorjev, je grb svoje rodbine – »naš Valvasorjev grb« – videl nekoč v mestu Beaucaire v pokrajini Languedoc v južni Franciji, vklesan skupaj z rodbinskim imenom nad vhodom neke palače.³⁹¹

Ker za Valvasorjev grb nimamo verodostojnih pisnih razlag ali vsaj enega poročila o grbovni figurah in njihovi simboliki, smo povsem odvisni od poskusov razlage na podlagi podobnih grbov. Po mnenju avstrijskega heraldika Michaela Göbla grb po zgradbi zelo spominja na mestne grbe ali mestne pečate. Gradovi, stolpi in mestna obzidja izvirajo iz heraldičnih repertoarjev številnih krajevnih grbov. Kot kaže, je želel imetnik grba opozoriti na neko posest ali na svoj izvor iz določenega kraja. Druga glavna figura, orel v zgornjem grbovnem polju, se vedno znova pojavlja na grbih Lombardije, ki hočejo s tem pokazati na svoj položaj fevda Svetega rimskega cesarstva (v nasprotju s papeškim fevdom). Kombinacijo obeh figur skupaj z nogo grba (voda) najdemo na zelo podoben način združeno v mestnem grbu Bergama. Tako se vsiljuje sklep, da grb simbolizira izvor družine iz pokrajine Bergamo. Število rombov v nogi variira celo v upodobitvah v Valvasorjevi rokopisni grbovni knjigi (1687–88),

730, fasc. 139, Gallenberg, Spisi različnih kranjskih družin, Scheyer, prošnje Francu pl. Scheyerju, 24. 2. 1585). Neža Valvasor je isti pečatnik obdržala vsaj do leta 1614, dokler poznamo njena pečatenja (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja 4. 4. 1612/ [7.] 1. 1613; prav tam, Medija – Familiaria, Adam Valvasor, poravnava 4. 3. 1612, pobotnica 3. 4. 1614).

³⁸⁷ Pečat Adama Valvasorja je odtisnjen na inventarju delitve očetove dediščine iz leta 1613 in nato še na prošnji nadvojvodu Ferdinandu leta 1616 (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja 4. 4. 1612/ [7.] 1. 1613; AS 11, šk. 5, št. 57, Scheyer, prošnja v dveh izvodih 15. 12. 1616). Inicialke »A V Z G« pomenijo »Adam Valvasor zu Galleneck«. Dobra tri leta pozneje, leta 1620, srečamo nebstveno drugačno upodobitev v najzgodnejšem dokumentiranem odtisu osebnega pečatnika Jerneja Valvasorja, in sicer v prilogi k njegovi prošnji za fevdno pismo (ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, lit. C, s. d., ad 8. 2. 1620). Inicialke »B V Z G« pomenijo »Bartholome Valvasor zu Galleneck«.

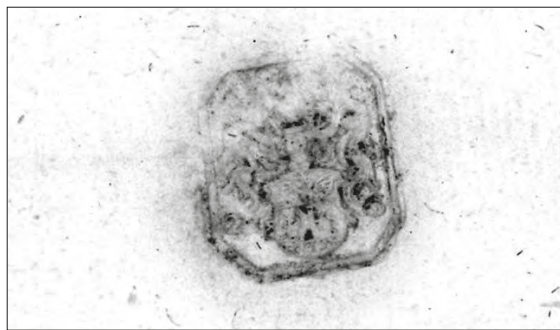
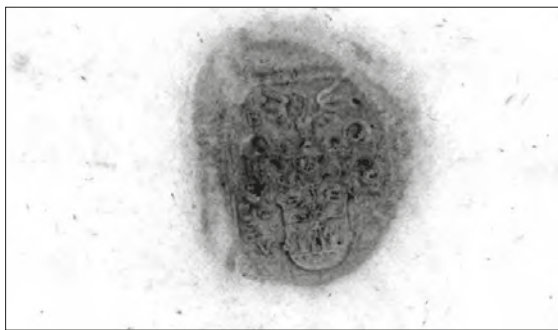
³⁸⁸ Vsebino in prevod napisa gl. v: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 104–105.

³⁸⁹ Gl. fotografije nagrobnika v: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 44; Cevc, *Trije poznorenesančni*, str. 310; *Kronika* 61 (2013), št. 1, sprednji zavihek.

³⁹⁰ O tem natančno: Golec, *Valvasorji*, str. 85–91.

³⁹¹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 108.

Upodobitvi Valvasorjevega grba na pečatnikih bratov Adama leta 1613 in Jerneja leta 1620 (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja, [7.] i. 1613; AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, lit. C, s. d., ad 8. 2. 1620).

Valvasorjev rodbinski grb v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88, je njegova prva znana barvna upodobitev (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 3).

Valvasorjev grb v *Slavi vojvodine Kranjske*, 1689 (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 107).

kar močno otežuje razlago njihovega pomena, kaže pa tudi, da sodobnikom že ni bilo povsem jasno, kaj naj bi bilo z njimi mišljeno. Šlemno okrasje je zgolj ponovitev grbovne figure – orla.³⁹²

Tako kot se je sčasoma zameglil heraldični pomen grba, ki ga je na Kranjsko v prvi polovici 16. stoletja prinesel Janez Krstnik Valvasor, bržkone niti Hieronimova sinova Adam in Jernej nista natanko vedela, v kakšnem razmerju je bil njun oče z Janezom Krstnikom. Dejansko nesorodstvo je zategadelj prešlo v družinsko izročilo v želeni obliki, torej kot krvno sorodstvo. Videli smo, da si je že Hieronim v prošnji za kranjsko deželanstvo, podeljeno leta 1602, lastil svojega gospodarja kot sorodnika – »bratranca«. Ko je polihistor Janez Vajkard sedemdeset ali raje osemdeset let pozneje pregledoval rodbinski arhiv in med drugim naletel na prepis oporoke Janeza Krstnika Valvasorja iz leta 1581, ki ga je potem hranil vse do smrti,³⁹³ ga je enajsti člen morebiti močno presenetil, saj je prinesel precej neprijetno spoznanje, da Valvasorji v resnici niso to, kar naj bi bili. Nikakor pa ni rečeno, da si je polihistor sam izmislil sorodstvo med Janezom Krstnikom in Hieronimom in ga kot »lastni izum« ovekovečil v obravnavi svoje rodbine v *Slavi*.³⁹⁴ Navsezadnje bi mu v registraturi deželnih stanov prav lahko prišla pod roke dedova prošnja za deželanstvo, v kateri je Hieronim za svojega dobrotnika sam uporabil izraz *Vetter*. Zelo verjetno je Janez Vajkard svojemu sorodstvu, prepričanemu o slavnem izvoru Valvasorjevega rodu, hotel prikriti, do kakšnih ugotovitev je prišel, predvsem pa tega ni želel na ves glas razglašati bralcem svoje knjige. Dobro je seveda vedel, da je resnica zapisana v oporoki Janeza Krstnika, in ne v dvajset let mlajši Hieronimovi prošnji za podelitev kranjskega deželanstva.

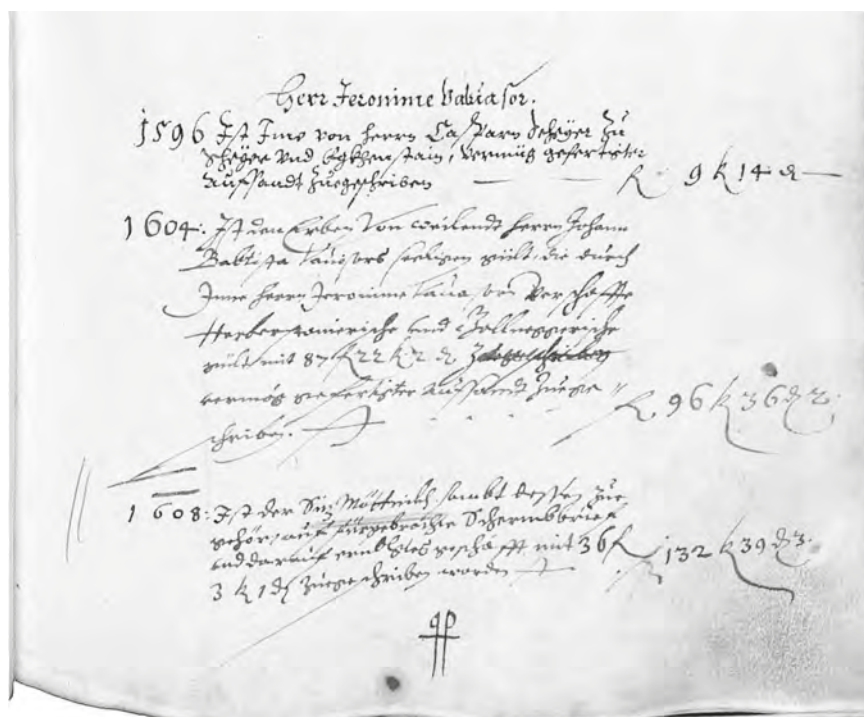
Ko je Hieronim leta 1602 ali v začetku naslednjega leta zatisnil oči, mu je bilo kakšnih petdeset, največ šestdeset let. Vdova Neža je ostala sama s štirimi otroki, od tega vsaj z eno za poroko godno hčerko, če ne kar z obema, in s sinovoma, starima približno deset oziroma šele kakšnih šest let. **Upravljanje posesti po Hieronimovi smrti** je padlo neposredno na njena pleča. V deželi ni imela bližnjih sorodnikov, sprogovi nedokončani posli in pridobljeno imetje so se znašli na preizkušnji pa tudi obstanek Valvasorjeve rodbine ni bil zagotovljen, saj Hieronim še ni imel pravih naslednikov, ki bi lahko takoj prevzeli njegovo vlogo. Neža se ni ponovno poročila, ampak si je našla zaščitnika v bratu Gašperju pl. Scheyerju.³⁹⁵ Kot »pooblaščenca posestnica« mozeve posesti (*Volmächtige Inhaberin*) je pred 16. aprilom 1603 prosila nadvojvoda Ferdinanda za podelitev fevdnega pisma omenjenemu bratu kot fevdniku (*Lehenstrager*), dokler njena sinova ne dosežeta polnoletnosti, saj sama kot ženska ni mogla prejemati fevdov in priseči fevdne zvestobe. Šlo je za tisto Hieronimovo posest, ki mu jo je z oporoko volil v last Janez Krstnik Valvasor: za grad Medija (*Eldmans Siz Gallenegkh an der Modej gelegen*) s Herbersteinovim in medijskim imenjem. Nečaki Janeza Krstnika, trije bratje Mosconi, ki so imeli vse dotlej odpustno pismo za celotno stričevo posest, so zdaj izstavili listino o prenosu fevda

³⁹² Elaborat heraldika dr. Michaela Göbla iz Hišnega, dvornega in državnega arhiva na Dunaju, 8. 1. 2014 (v arhivu avtorja). Faksimilna izdaja grbovne knjige: Valvasor, *Opus insignium*, fol. 3, 73, 115, 226.

³⁹³ Prepis oporoke je naveden med regesti listin v Valvasorjevem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 11/Nr. 29); prim. objavi: Radics, *Johann Weikhard*, str. 313; Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 22 in 35). – Žal ne vemo, kakšna je bila vsebina prepisa edinega starejšega dokumenta, ki ga je Janez Vajkard ob smrti leta 1693 hranil na svojem domu v Krškem, »prepisa Valvasorjeve diplome iz leta 1553« (*Ein Abschrift Einer Valvasor: Diploma De anno 1553*), in tega, na katerega Valvasorja se je dokument nanašal. Bolj verjetno je zadeval Janeza Krstnika kakor Hieronima oziroma njegove prednike. Regest v: ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z-7/I, 16. 1. 1694, pag. 10/Nr. 20; prim. objavi: Radics, *Johann Weikhard*, str. 313; Černelič Krošelj (ur.), *Zapuščina Janeza Vajkarda*, str. 22 in 35.

³⁹⁴ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 106.

³⁹⁵ Gašper pl. Scheyer je svojo posest na Kranjskem nekaj let prej prodal Hieronimu (gl. op. 360 in 366), sicer pa je imel del Scheyerjeve rodbinske posesti v Šaleški dolini in živel vsaj še leta 1617 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 330–331).

Posest Hieronima Valvasorja v kranjski imenjski knjigi (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 123).

(*Lebens Aufssandt*), na podlagi te pa je nadvojvoda Ferdinand 17. aprila 1603 izdal dve fevdni pismi za mladoletna Adama in Jerneja Valvasorja, in sicer njunemu stricu Gašperju pl. Scheyerju kot fevdniku.³⁹⁶

Tako so medijsko posest vpisali v kranjsko imenjsko knjigo šele leta 1604 in ne že za Hieronimovega življenja. Dotedanjim dobrim 9 goldinarjem Hieronimove imenjske rente, vpisane leta 1596 (Scheyerjevo imenje), se je, kot že rečeno, pridružilo »Herbersteinovo in medijsko imenje pokojnega gospoda Janeza Krstnika Valvasorja« z nekaj več kot 87 goldinarji imenjske rente. Hieronimova imenjska renta je tako znašala 96 goldinarjev in pol, štiri leta pozneje (1608) pa je narasla še za dobro tretjino. Ker so k imenjski renti »dedičev Hieronima Valvasorja« pripisali posest Motnik (*der Siz Möttnickh sambt dessen Zuegehör*) z dobrimi 36 goldinarji rente, se je povzpela na zavidljivih 132 goldinarjev, 39 krajcarjev in 3 pfenige.³⁹⁷ Motniško posest z dvorcem na kranjsko-štajerski meji je spomladi 1608 očitno kupila Neža Valvasor, in sicer za hčerko Sofijo, omoženo pl. Apfaltrer.³⁹⁸

³⁹⁶ Fevdni pismi: ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, 17. 4. 1603. – Po Nežinih besedah naj bi še Janez Krstnik – torej najpozneje leta 1581 – prosil nadvojvoda Karla za fevdno podelitev, nato pa so dediči, trije bratje Moscon, posest v skladu z oporoko izročili njenemu možu Hieronimu (prav tam, prošnja Neže Valvasor brez datuma (prazen prostor), datirana in pečatena na Mediji, ad 17. 4. 1603). Tudi spisi o podelitvi fevdnega pisma ne razkrijejo podrobnosti, kdaj in ob kakšnih pogojih se je to zgodilo. Kot je že znano, je Hieronim zagospodaril na Mediji kmalu po dobrotnikovi smrti, prošnja Mosconov za podelitev fevdnega pisma Hieronimovima sinovoma iz leta 1603 pa vsebuje še nekaj podatkov o izvoru obeh imenj ter priča o izostanku fevdne podelitve. Mosconi, ki so deloma živeli daleč, niso takoj uredili vseh zadev. Nemudoma naj bi sicer prosili notranjeavstrijsko vlado v Gradcu za odpustno pismo (*Urlaubbrief*) in ga tudi dobili, zdaj pa so se izgovarjali, da niso vedeli, kaj natanko sodi k medijskemu fevdu. Vse dotlej so imeli odpustno pismo za celoto (*in gemein erlangt*), česar so se želeli razbremeniti z deželnoknežjo podelitvijo fevdnega pisma dedičem Hieronima Valvasorja (prav tam, nedatirana prošnja Mihaela, Petra in Marka Antona Moscona, prezentirana 16. 4. 1603).

³⁹⁷ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 123.

³⁹⁸ Regest kupoprodajne pogodbe (*Kauffbrüeff*) za (Zgornji) Motnik (*das Guett Ober Möttnickh*) je datiran na jurjevo 1608, pogodba pa naj bi bila sklenjena med Gregorjem Zurlerjem in Sofijo Apfaltrer, rojeno Valvasor; regest se je leta

S tem vpisom iz leta 1608 nas imenjska knjiga žal zapusti.³⁹⁹ Za dobro desetletje, do nastanka nove knjige 1619–1661, tako ni izpričano, kdaj in kako so si trije še živeči Hieronimovi otroci posest razdelili. Dejanska neznanka ostaja sicer le čas prenosa Motnika na Sofijo, poročeno pl. Apfaltrer.⁴⁰⁰ Nasprotno lahko po drugih virih dokaj dobro rekonstruiramo, kaj se je zgodilo s preostalo Valvasorjevo posestjo, vsaj z njeno glavnino. Hieronimovo premoženje so si vdova in sinova razdelili deset let po njegovi smrti, ko je bil starejši sin Adam že poročen, mlajši Jernej pa je zaključeval šolanje v Gradcu. Neprimerno bolje poznamo usodo premičnin kakor posesti, saj je na voljo inventar delitve Hieronimovih premičnin z datumom 4. april 1612, nadvse dragocen vir za spoznavanje premoženjske plati Valvasorjev. Vse Hieronimovo premično premoženje, ki se je (še) nahajalo v rokah družine, večidel na Mediji in deloma v Sv. Križu na Vipavskem, je vdova Neža razdelila na dve polovici. Prva je v skladu s poročno pogodbo pripadla njej, druga pa sinovoma, pri čemer je sama do Jernejeve polnoletnosti obdržala njegov delež. Inventar razkriva nabor najrazličnejših predmetov, ki bi ga lahko kratko označili kot zelo zmerno razkošje. V celoti pogrešamo slike in knjige, ker jih bodisi ni bilo ali pa sta si jih medtem že prisvojila sinova.⁴⁰¹

V začetku naslednjega leta 1613 so pred ograjnim sodiščem v Ljubljani hkrati z razdelitvijo premičnin potrdili še delitev nepremičnin, vendar poznamo to neprimerno slabše, ker je delitveni libel Hieronimovih posesti izpričan zgolj v registru. Posest se je delila samo med Adama in Jerneja, in sicer tako, da je delež mladoletnega Jerneja prevzela mati Neža in ga dala v zakup Adamu. Vdova se je s tem otresla skoraj vseh obveznosti, saj je celotno medijsko posest z gradom upravljal Adam, svoj del kot lastnik in bratovega kot zakupnik.⁴⁰² Posestno delitev je spremljala manjša finančna okrepitev. Istega

1711 znašel v zapuščinskem inventarju Sofijinega vnuka Jurija Sigmunda barona Apfaltrerja (ARS, AS 309, šk. 3, fasc. II, A–33, 13. 2. 1711, pag. 12/Nr. 37). Pri opisu historiata Motnika ga je upoštevala tudi M. Smole (*Graščine*, str. 307), ki je 61 let starejši regist (1650) očitno prezrla samo zato, ker ni bil datiran. V zapuščinskem inventarju Sofijinega nečaka Janeza Krstnika Valvasorja iz leta 1650 namreč med listinami najdemo regist prepisa kupnega dogovora (*Khauff Abredl*) za »Edlmansiz Metnig«, sklenjenega neznano kdaj med Jurijem Zurlerjem, njegovim neimenovanim sinom in Nežo (!) Valvasor (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–4, 26. 7. 1650, pag. 5/Nr. 5). Ta regist je nakupu časovno bližji in verodostojnejši. Tako je tudi jasno, zakaj so motniško imenjsko rento pripisali k renti dedičev Hieronima Valvasorja in ne na ime Sofije ali njenega moža. Sofijin zet Maternus pl. Raumschüssl je leta 1631 v prošnji za fevdno pismo izrecno zapisal, da je njegova tašča Neža Valvasor kupila Motnik (*Thurn oder Siz Möttnig*) leta 1608 od Gregorja Zurlerja. Raumschüssl, ki naj bi šele zdaj izvedel, da je Motnik deželnoknežji fevd, je posest prejel v fevd kot fevdnik namesto nje. Sofijin sin Janez Jurij pl. Apfaltrer je bil namreč tedaj še mladoleten (ARS, AS 11, šk. 2, fasc. 143, Zurler, prezentirano 17. 2. 1631, 25. 2. 1631).

³⁹⁹ Vpisu sledi znak za nadaljevanje, ki je bilo zapisano na prilepljenem listku, od tega pa so do danes ostali le sledovi lepila, rdečega voska (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 123).

⁴⁰⁰ V imenjski knjigi 1546–1618 ne najdemo prenosa niti pri Apfaltrerjih; po vsem sodeč je bil zabeležen šele leta 1619 ob nastavitvi naslednje knjige, v kateri je Motnik vpisan na Sofijinega soproga (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 79).

⁴⁰¹ ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Dominicalia, Zapuščinski spisi, zapuščinski inventar Hieronima Valvasorja 4. 4. 1612. – Inventar je bil predložen ograjnemu sodišču 7. januarja 1613. Sodišče, ki je delitev ukazalo, ga je upoštevalo, kljub temu da pri delitvi niso bili navzoči njegovi pooblaščenca oziroma komisarji. Tako kot regist v Adamovem zapuščinskem inventarju je druga datacija inventarja nepopolna: »na deželni pravdi po sv. treh kraljih«. Datum deželne pravde, 7. januar 1613, razkrivajo protokoli ograjnega sodišča (gl. op. 407). – Hieronimove listine so istega dne, 4. aprila 1612, popisali v posebnem inventarju, znanem zgolj iz registra v Adamovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 2/Nr. 1).

⁴⁰² Delitev poznamo iz sicer slabo ohranjenih protokolov kranjskega ograjnega sodišča, ki jih imamo po dolgi vrzeli k sreči prav za ključno obdobje dveh let 1613–1614 (ARS, AS 306, knj. 11, protokoli 1613–1614, s. p., 7. 1. 1613). Kranjsko ograjno sodišče je 7. januarja 1613 potrdilo delitev premičnin, ki sta jo sama, brez komisije, 4. aprila 1612 izvedla mati Neža in Adam, pri čemer se je Neža zavezala shraniti Jernejev delež. Adam je predložil tudi dva delitvena libela (*Theillibell*) za očetovo posest, po katerih je mati prevzela del, pripadajoč mladoletnemu Jerneju. Sodišče je hkrati dovolilo, da vzame Adam bratovo posest v zakup za letno zakupnino 300 goldinarjev, ki jo bo na jurjevo izplačal materi, ta pa naložila za Jerneja (*verraitben vnd zu guetten anlegen*). Neža je obljubila, da bo enako ravnala tudi s tisoč tolarji, kolikor je bil Adam dolžan izplačati Jerneju za medijski grad in polja, in sicer ob prihodnjem jurjevem ali

leta (1613) je namreč Inocenc Moscon, kot že znano, deponiral pri ograjnem sodišču preostanek izplačila iz naslova Hieronimove dediščine po Janezu Krstniku Valvasorju, tj. od tistega dela, ki ga Hieronim po določilu v oporoki (1581) dobi, če bo imel moške potomce.⁴⁰³ Že po dobrem letu se je Jernej očitno za stalno vrnil iz Gradca, saj je 3. aprila 1614 na Motniku soppodpisal materino pobotnico, da mu je Adam plačal zakupnino za preteklo leto 1613 in mu zakupljeno posest vrnil.⁴⁰⁴ Ker tedaj še ni bil polnoleten, je vrnitev namesto njega urejala mati in potem v sinovem imenu nekaj časa uradno tudi gospodarila. Dejansko pa je moral biti polihistorjev oče Jernej tedaj že samostojen gospodar. Na njegovo polnoletnost ni bilo treba čakati do dopolnjenega 22. ali celo 25. leta, ampak jo je bržkone dosegel že nekaj mlajši s poroko, ki je sledila nedolgo po sklenitvi poročnega dogovora v začetku leta 1617.⁴⁰⁵

Postavlja se vprašanje, v čigavi lasti je bil od delitve posesti dalje sam grad Medija: Sta si ga brata delila ali pa ga je imel morda samo starejši Adam? Do leta 1620, ko sta prejela fevdni pismi vsak za svoj del medijske posesti in je grad že pripadal Jerneju,⁴⁰⁶ so viri o tem skopi, zato jih je mogoče razlagati različno. Tako je bil Adam leta 1613 ob prevzemu Jernejevega dela posesti v zakup dolžan plačati mlajšemu bratu tisoč tolarjev »za grad in polja« (wegen des Gschloß vnd baufeldts Gallenekh).⁴⁰⁷ Pomenljivo je, da je dobro leto pozneje, 1. februarja 1614, sklenil na Mediji z materjo kupni dogovor in poravnavo za grad (wegen deß Gschloß Gallenekgh), 4. decembra istega leta pa z njo in bratom Jernejem še menjalno pogodbo za neko posest pri Mediji (wegen einer bei Gallenekh gelegenen güetter).⁴⁰⁸ Ni torej nedvoumno jasno, kaj se je dogajalo z gradom. Sklepati je mogoče, da je Adam leta 1614 materi prodal svoj delež na njem ali celoten grad, ki je potem pristal v Jernejevih rokah.⁴⁰⁹ Medijo je s svojo mlado družino zapustil še pred bratovo poroko.⁴¹⁰ Kaj je botrovalo odločitvi, da je na domačem gradu ostal mlajši Jernej in ne starejši Adam, kot bi bilo pričakovati, ostaja uganka. Morda so bila v ozadju kakšna nesoglasja med Adamovo ženo in materjo ali pa se je Adam preprosto odločil za drugačno pot, saj je bil, kot bomo videli, dinamičen posloven človek.

Vrzel v imenjski knjigi je tako dodobra zapolnjena. Ko je leta 1619 nastala nova imenjska knjiga,

---

pa pozneje skupaj z letnimi obrestmi 70 tolarjev. Ker je Jernej tedaj še študiral (*derzeit in Studijs*), a se je znašel v nekaj podedovanih pravdah, so mu na materino prošnjo imenovali plačanega pravnega zastopnika (*curator ad lites*) Friderika Zwingmana. Sinova sta med odprtimi sodnimi primeri na prvem mestu nasledila že znano pravdo z Janezom Danesom v zvezi s Sv. Križem pri Ajdovščini. – V Adamovem zapuščinskem inventarju (1625) sta navedena regesta inventarja Hieronimove zapuščine, razdeljene na enaka dela med Nežo in Adama, z datacijo »na deželni pravdi po sv. treh kraljih« in delitveni libel (*Theillibell*) Hieronimovih posesti z datumom 18. januar 1613, oba v Ljubljani (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 17/Nr. 60; pag. 24/Nr. 87).

⁴⁰³ ARS, AS 306, knj. II, protokoli 1613–1614, s. p., 4. II. 1613.

⁴⁰⁴ ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Familiaria, Adam Valvasor, pobotnica 3. 4. 1614. – Pobotnico sta mati in sin podpisala na Motniku pri hčerki in sestri Sofiji pl. Apfaltrer. Sodeč po tem, da je bil Jernej leta 1610 četrto leto na graški gimnaziji in je leta 1613 potrjeno še vedno študiral, bi moral v tem času šolanje končati (gl. op. 325 in 402).

⁴⁰⁵ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617. – Meja polnoletnosti (*Vogtbarkeit*) je bila v tem času različna tako v geografskem kot stanovskem pogledu. Prim. Floßman, *Österreichische Privatrechtsgeschichte*, str. 41; Dolenc, *Pravna zgodovina*, str. 303–304.

⁴⁰⁶ ARS, AS II, šk. II, št. 170, Valvasor, dve fevdni pismi 8. 2. 1620.

⁴⁰⁷ ARS, AS 306, knj. II, protokoli 1613–1614, s. p., 7. I. 1613.

⁴⁰⁸ ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 15/Nr. 54 in 55.

⁴⁰⁹ V dveh objavah sem razpoložljive vire interpretiral tako, da je bil grad najprej Adamov, nato pa ga je po njegovi prodaji materi (1614) prevzel Jernej (Golec, Valvasorjev izvor (I. del), str. 27–28; prim. tudi isti, *Rodbina Valvasor na Kranjskem*, str. 31).

⁴¹⁰ Februarja 1616 je namreč že izpričan na Erkenštajnu. Dokaz, da je Adam na erkenštajnskem gradu tudi prebival, se skriva v njegovi prošnji za podelitev fevdnega pisma Hansu Arterju, podpisani na Erkenštajnu 15. decembra 1616 (ARS, AS II, šk. 5, št. 57, Scheyer, 15. 12. 1616). Toliko zanesljivejši je zato, ker vsebina prošnje nadvojvodu Ferdinandu nima nobene zveze z Erkenštajnom, ampak s Scheyerjevim imenjem pri Raki.

so Adama Valvasorja vpisali vanjo z imenjsko rento dobrih 63 goldinarjev, Jerneja pa z rento nekaj manj kot 48 goldinarjev.⁴⁴¹ Na katero posest sta se renti nanašali, imenjska knjiga ne razkriva, je pa na dlani, da del Adamove rente, za dobrih 15 goldinarjev višje od Jernejeve, ni izviral iz podedovane, temveč iz pozneje pridobljene posesti, o kateri pove največ njegov zapuščinski inventar. Iz fevdnih pisem, ki sta jih brata naslednje leto, 8. februarja 1620, vsak zase dobila za medijsko posest od nadvojvoda Ferdinanda, je jasno razvidno, da je grad z vsem pripadajočim posedoval Jernej, medtem ko sta si podložniško zemljo razdelila na enaka dela: vsak je dobil 27 hub in tri oštate.⁴⁴² Ne vemo pa, kaj se je medtem zgodilo z manjšo posestjo, ki jo je še Hieronim leta 1596 kupil od Gašperja pl. Scheyerja. Ni rečeno, da je bila leta 1619, ob nastavitvi nove imenjske knjige, del Adamove posesti, tudi zato večje od Jernejeve, saj je Adam, kot bomo videli, medtem z nakupi sam povečal svoje nepremičnine. Posest Motnik z rento dobrih 36 goldinarjev, v imenjski knjigi leta 1608 pripisana Hieronimovim dedičem, pa se je v novi imenjski knjigi (1619) znašla z enako rento pri Adamu Apfaltrerju z Roj (*zu Roj*), soprogu sestre Sofije.⁴⁴³

Vdovo Nežo srečujemo v virih še slabih deset let pozneje, kar pomeni, da je moža preživela vsaj za četrto stoletja. Slej ko prej je postal njen novi dom hčerkin grad Motnik na kranjsko-štajerski meji, kjer je leta 1614 opravila tri pravne posle.⁴⁴⁴ Kot živa je izpričana še 27. decembra 1627, ko ji je vnuk Janez Jurij Posarel izdal odpovedno pismo za prejetih 2000 goldinarjev (dediščine po materi Lukreciji), a v regestu žal ni kraja izstavitve.⁴⁴⁵ Tako kot ne vemo, kdaj in kje je umrla, nam preostane zgolj ugibanje o kraju njenega pokopa. Če je do smrti ostala pri hčerki na Motniku, so jo k zadnjemu počitku prejkone položili v tamkajšnjo vikariatno cerkev. Pomenljivo je, da Janez Vajkard v *Slavi* pri opisu Medije ne omenja, da bi v tamkajšnji grajski kapeli počivala tudi njegova stara mati, ampak govori le o svojih starših in mlajših Valvasorjih.⁴⁴⁶

⁴⁴¹ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 56v.

⁴⁴² ARS, AS 11, šk. 11, št. 170, Valvasor, dve fevdni pismi 8. 2. 1620. – V Jernejevem delu sta všteti dve hubi, ki sta postali del dominikalne posesti, s podložniki naseljenih hub je bilo tako 25. Pri zadnjih je šlo skoraj izključno za cele hube, le pri Adamovi posesti srečamo tudi štiri polovične. – Izvirnika obeh fevdnih pisem je še leta 1861 videl na Mediji T. Elze (Urkunden-Regesten, str. 62), danes pa poznamo le izvirnik fevdnega pisma Adamu (ARS, AS 1063, št. 3083, 1620 II. 8., Graded).

⁴⁴³ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 79. – Edini vpis iz leta 1652 pove, da gre za Motnik (*Guett Möttnickb*) in da je pri tem imenju pomotoma ostalo vpisano in obdavneno majhno imenje z okoli poldrugim goldinarjem rente, ki ga je že leta 1610 (sic!) takratni lastnik Motnika Gregor Zurler prodal ljubljanski škofiji. Imenjska renta se je po tem zapozelem odpisu zmanjšala na približno 34 goldinarjev in pol.

⁴⁴⁴ Neža je najprej 30. januarja v pismu prosila ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, naj njeni hčerki Sofiji pl. Apfaltrer še pisno prepusti v zakup motniško žitno desetino. Prošnjo je škofu malo prej osebno predstavila v Gornjem Gradu in dobila ustno odobritev (NŠAL, NŠAL 20, fasc. 66, a. e. 66/2, Motniška desetina 1551–1768, 30. 1. 1614; prim. regest v: ARS, AS 984, šk. 5, mapa XX, IV Hieronim, Valvasorjev ded). Bolj pomenljiv je regest njene pobotnice z dne 3. aprila 1614, da je sin Adam v celoti plačal zakupnino za Jernejev del medijske posesti in mu tega tudi vrnil. Pomenljiv zato, ker pobotnica, neposredno povezana z Medijo, ni bila sestavljena tam, temveč na Motniku (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Familiaria, Adam Valvasor, pobotnica 3. 4. 1614). Istega dne je bila pri hčerki na Motniku sklenjena tudi iz regesta znana pogodba med Nežo in Adamom, katere vsebine ne poznamo (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–2, 8. 2. 1625, pag. 26/Nr. 95). Na praznik sv. Rešnjega telesa naslednje leto (1615) Nežo vendarle spet srečamo na Mediji, kjer je Adamu prepustila neko zaščitno pismo (prav tam, pag. 25/Nr. 92).

⁴⁴⁵ ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–10, 16. 11. 1699, pag. 41–42/Nr. 71. – Čeprav je Radics poznal regest (ARS, AS 984, šk. 5, mapa XX, IV Hieronim, Valvasorjev ded), ga v monografiji o Valvasorju (1910) ni omenil, kot tudi ne obeh virov o Neži iz leta 1614 (prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 19). – Na Nežino ime naletimo sicer še leta 1632 v znani pravnici zadevi dedičev Hieronima Valvasorja z dediči Janeza Danesa, ker pa spis povzema starejše dokumente, navedba Neže kot že pokojne ne more biti dokaz, da je tedaj res še živela (StLA, I. Ö. Regierung, Gut 1632–XII–29, 20. 12. 1632).

⁴⁴⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164.

Preden se bomo podrobno posvetili družini, ki si jo je ustvaril polihistorjev oče Jernej, in se le na kratko ustavili pri družinah njegovega strica in obeh tet, se neizogibno kaže pomuditi ob vprašanju, ali bi se moral Janez Vajkard v resnici pisati Valvasor ali Vavisor. V času njegovih starih staršev Hieronima in Neže se je namreč zgodila pomembna **transformacija rodbinskega imena od Vavator/Vavisor do Valvasor**, proces, ki je trajal nekaj desetletij. Vprašanje o načinih zapisovanja in preoblikovanja priimka Valvasor se je pokazalo kot precej kompleksno. Valvasorji na Kranjskem so se v 16. in začetku 17. stoletja v glavnem pisali *Vavator* in *Vavisor*, torej brez *l*, ki je prvič izpričan na prelomu stoletja. Po vmesni stopnji *Valvisor* se je šele v tretjem desetletju 17. stoletja ustalila končna oblika *Valvasor*, v tem stoletju sicer največkrat zapisana z *u* – kot *Valuasor*. Opraviti imamo torej s štirimi oblikami: Vavator, Vavisor, Valvisor in Valvasor. Pred uveljavitvijo zadnje je vsaka od ostalih treh nekaj časa prevladovala.

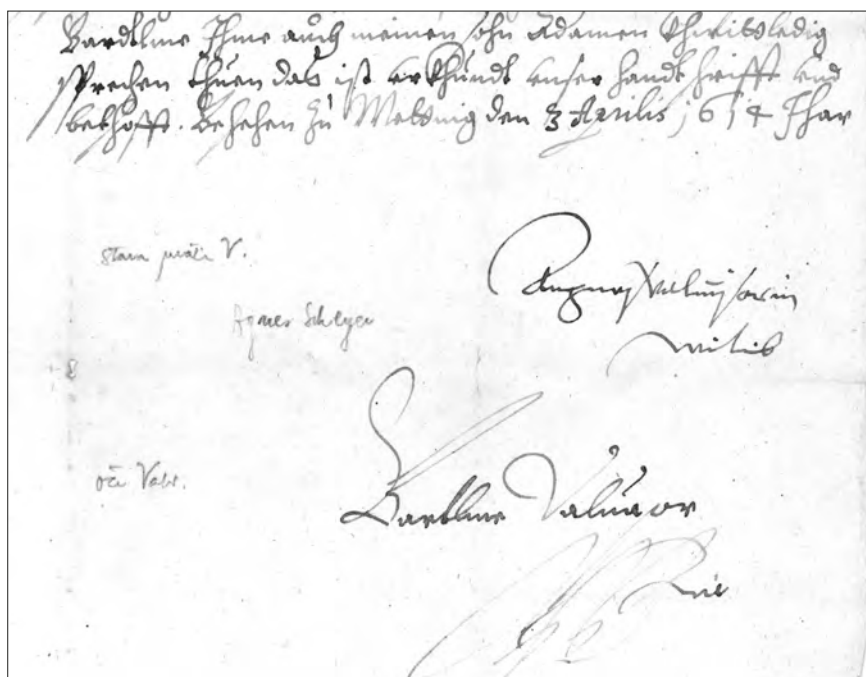
Ugotovitve o načinih pisanja priimka lahko na kratko strnemo takole: prvi kranjski Valvasor, leta 1581 umrl Janez Krstnik, je z Bergamskega najverjetneje prinesel obliko *Vavator*, tako kot se je tudi podpisal pod oporoko in kot je imenovan na nagrobniku v Laškem. Pri njegovem »služabniku« Hieronimu oblike Vavator skoraj ne zasledimo, ampak so je v sodobnih virih naslovljen kot *Vavisor*, kakor je izpričan tudi v edinem znanem podpisu. Neposredno po Hieronimovi smrti (1602–3) viri jasno potrjujejo, da sta se Janez Krstnik in Hieronim imenovala različno, kar pa prvega kranjskega Valvasorja ni motilo, ko si je v mladem rojaku izbral naslednika, ki naj v deželi nadaljuje njegovo rodbinsko ime. V Hieronimovih zadnjih letih naletimo na indice, da se je nemara že on spogledoval z obliko *Valvasor* (*Valuasor*), ki se je pozneje dokaj hitro in v celoti uveljavila pri obeh njegovih sinovih, Adamu in Jerneju. Ko je Adam leta 1605 v Gradcu obiskoval tretji razred jezuitske gimnazije, so njegov priimek najprej vnesli v matriko kot *Wauisor*, nato pa popravili v *Valuasor*, kakor je pet let pozneje, leta 1610, naveden tudi priimek mlajšega Jerneja. Premik je prav tako opazen v uradovni sferi na Kranjskem, vendar drugačen. Potem ko je bil Hieronim v protokolih ograjnega sodišča konec 16. stoletja vedno naveden kot *Vavisor*, postreže naslednja ohranjena knjiga protokolov za leti 1613–1614 s spoznanjem, da je njegova družina medtem sprejela v svoje rodbinsko ime črko *l*: *Valvisor* (*Valuifor*). Vse kaže, da je bila oblika *Valvisor* v prvi polovici drugega desetletja 17. stoletja splošno uveljavljena, nemara kot kompromis med prvotno, Hieronimovo *Vavisor* in graško akademsko *Valvasor*, ki je nazadnje zmagala. Najprej je izbojevala dokončno zmago pri članih Valvasorjeve družine – njihovih lastnih podpisih, medtem ko je v zapisih druge provenience v 20-ih letih še imela konkurenco v različici *Valvisor*.

Razlogi za transformacijo rodbinskega imena Vavisor v Valvasor ostajajo neznani. Glede na okoliščine zgodnjih pojavitev nove oblike lahko razmišljamo v smeri, da je prišla spodbuda neposredno iz graških jezuitskih krogov ali pa sta se brata Adam in Jernej zanjo odločila pod vplivom tamkajšnjega akademskega okolja in izobrazbe. Nova oblika Valvasor je bila bliže humanističnemu duhu in skladna z (domnevno) etimologijo rodbinskega imena. Obe prejšnji, brez *l*, je bilo v tej luči mogoče občutiti kot popačeni, vulgarni. Po letu 1628 je v svetnih dokumentih komaj kak primer drugačnega pisanja priimka kot v današnji obliki Valvasor, če seveda odmislimo pisne različice, pogojene z nemško in latinsko ortografijo (*Valuafor*, *Valuasor*, *Valvasor*). Obliko Valvasor so kot splošno uveljavljeno sprejeli tako Valvasorji sami kot širše okolje. Drugačno sliko ponujajo cerkvene matične knjige, ki pa nikakor ne morejo biti merodajne, saj so v njih priimek praviloma zapisovali po slišni poti. Tako so ga včasih, zlasti v okoljih, kjer jim je bil tuj, zmaličili do popolne neprepoznavnosti.⁴¹⁷

Janez Vajkard se je torej enako kot že generacija pred njim pisal *Valvasor*, njegovo delo pa je

⁴¹⁷ Golec, *Valvasorji*, str. 73–81.

Najzgodnejši zapis priimka v obliki Valvasor (*Valuafor*) v kupnem pismu Gašperja pl. Scheyerja iz leta 1596 (ARS, AS 1063, št. 3080, 1596 II. 26., Medija).

Dve različici priimka – Valvasor (*Valuifor*) in Valvasor (*Valuafor*) – na pobotnici Neže in Jerneja Valvasor, izdani 3. aprila 1614 (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija – Familiaria, Adam Valvasor).

pomembno prispevalo k utrditvi te oblike priimka v poznejši literaturi, in sicer z drugim *v* (*Valvasor*, *Valvasor*) namesto *u* (*Valuasor*), ki je bil v njegovem času splošno uveljavljen. Da se je polihistor v svojih tiskih podpisoval kot *Valvasor* (*Valvasor*) in ne *Valuasor* (*Valuafor*), ni bilo samoumevno. Zasebno, najsi je šlo za latinske ali nemške dokumente, je namreč vedno podpisan kot *Valuasor* oziroma *Valuafor* – drugi *v* zapisan z *u*, kakor so priimek nasploh pisali za njegovega življenja. Zapis z dvema *v* – *Valvasor* oziroma *Valvasor* – bomo pri članih njegove rodbine srečali v 17. stoletju le redko. V latinskih virih je različica *Valvasor* na splošno zamenjala prejšnjo *Valuasor* okrog leta 1700, medtem ko je v nemških dokumentih prevladala šele sredi 18. stoletja, ko so se tako začeli podpisovati tudi zadnji Valvasorji sami.⁴¹⁸

⁴¹⁸ Golec, *Valvasorji*, str. 81–84.

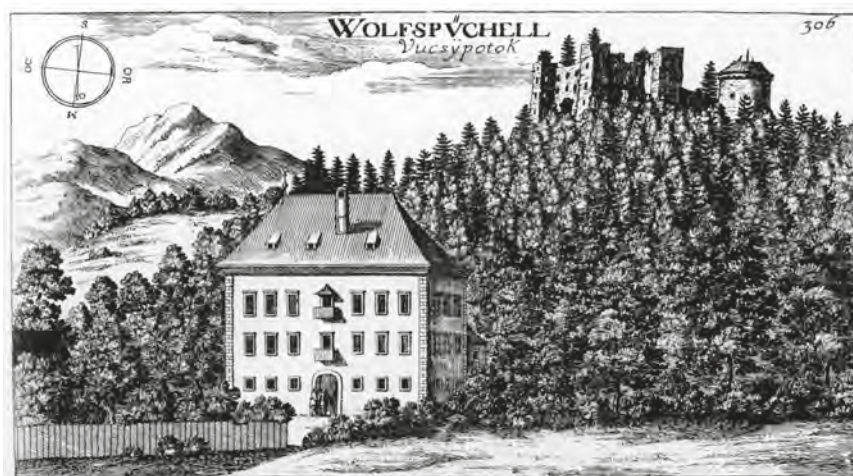
V sklepnem delu poglavja o rodu polihistorjevega očeta Jerneja se bomo na kratko pomudili še pri **očetovem bratu in sestrah ter njihovem sorodstvu**. Po očetovi strani je imel Janez Vajkard Valvasor enega samega strica in dve teti, ki so bili s svojimi družinami poleg očeta Jerneja edino polihistorjevo sorodstvo iz Valvasorjevega rodu. Za povrh polihistor ni poznal svojega edinega, zgodaj umrlega strica Adama (ok. 1592–1624), od obeh tet pa morda mlajšo Sofijo pl. Apfaltrer, medtem ko je starejša Lukrecija, poročena Posarel, preminila še zelo mlada, skoraj štiri desetletja pred njegovim rojstvom. Prav tako so že zgodaj, veliko prej kot je kranjski polihistor prišel na svet, pomrli njihovi zakonski partnerji. Vsi njihovi otroci so bili vsaj generacijo, tudi generacijo in pol starejši od svojega bratranca Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693), saj so se prav vsi rodili še pred letom 1620, najstarejši že leta 1604 ali 1605. Tako so še pred polihistorjevim rojstvom prihajali na svet njihovi starejši otroci, ki jih je Janez Vajkard zato prej občutil kot svoje bratrance in sestrične, čeravno je bil dejansko njihov mrzli stric.

Polihistorjevi sorodniki po očetovi strani

Stari starši	Oče in njegovi sorojenci	Bratrance in sestrične ter sumarno sorojenci	Njihovi otroci
HIERONIM VALVASOR (VAVISOR) * ok. 1550, Severna Italija † 1602/3, [Medija]	1) LUKRECIJA, POR. POSAREL * ok. 1583, Medija † 1604/5, [Ljubljana] soprog Matija Posarel	JANEZ JURIJ PL. POSAREL * 1604/5, [Ljubljana] † 6. 2. 1654, Ljubljana 1. soproga Ana Katarina Hasiber 2. soproga Marija Elizabeta baronica Pranck	JANEZ HERBARD PL. POSAREL * 1635, Ljubljana † 1684, Ljubljana
		1) LUKRECIJA, POR. PL. RAUMSCHÜSSL * pred 1610, Motnik † po 1664, [Zg. Kolovrat] soprog Maternus pl. Raumschüssl	FRANC KRIŠTOF PL. RAUMSCHÜSSL * 1630–40, [Kolovrat] † po 1689, [Zg. Kolovrat]
	2) SOFIJA, POR. PL. APFALTREER * ok. 1585, Medija † ne pred 1637, [Motnik] soprog Janez Adam pl. Apfaltrer	2) JANEZ JURIJ PL. APFALTREER (OD 1672 BARON) * ok. 1610, Motnik † 1698, »Waldrasch« pri Črnomlju 1. soproga Rozina pl. Kuschlau 2. soproga Helena (De) Carin	BARONI APFALTREER: 1) JURIJ SIGMUND * po 1636, [Motnik] † 1711, Motnik 2) JURIJ SIGFRID * po 1636, [Motnik] † 1688/89, [Podgrad pri Vranskem] 3) JANEZ ADAM * po 1636, [Motnik] † 1685, Ljubljana 4) JANEZ BERNARD * 1650–60 (?), [Motnik] † 1710, Turn v Brezniku

Stari starši	Oče in njegovi sorojenci	Bratrance in sestrične ter sumarno sorojenci	Njihovi otroci
NEŽA PL. SCHEYER * ok. 1560, Štajerska † po 1627, Kranjska	3) ADAM VALVASOR * ok. 1592, Medija † 29. 9. 1624, Ljubljana soproga Sidonija pl. Gusič	1) POLIKSENA, POR. SCHWAB PL. LICHTENBERG IN WITZ PL. WITZENSTEIN * ok. 1612, [Medija] † 4. 1. 1647, Ljubljana 1. soprog Franc Kristof Schwab pl. Lichtenberg 2. soprog Karel Witz, nato pl. Witzenstein (od 1667 baron)	1) KATARINA SIDONIJA SCHWAB PL. LICHTENBERG, POR. BARONICA KHEYSELL * ok. 1640, [Jama pri Ljubljani] † 1684, Črni potok 2) JANEZ KAREL WITZ PL. WITZENSTEIN * 1644, Ljubljana † neznano [v mladosti] 3) JANEZ KRSTNIK WITZ PL. WITZENSTEIN * 1645, Ljubljana † neznano [v mladosti] 4) JANEZ FERDINAND WITZ PL. WITZENSTEIN * 1646, Ljubljana † ne pred 1665
		2) JANEZ KRSTNIK * 1613–15, [Medija] † 10. 6. 1650, Zavrh soproga Sidonija Regina pl. Barbo	1) ANA ELIZABETA, POR. PL. POSAREL * 1644–45, [Zavrh] † 1712, Ljubljana 2) KATARINA * 1644–45, [Zavrh] † 1672–1689, [Zavrh ali Medija] 3) ADAM SIGFRID * 1649, Ljubljana † 1699, Medija
		3) JURIJ SIGFRID * ok. 1617, [Erkenštajn] † 1650–1655, [Zavrh?] neporočen	brez otrok
		4) JURIJ SIGMUND * ok. 1618, [Erkenštajn] † 1686–89, Deutschlandsberg soproga kmečko dekle z neznanim imenom	1) BARBARA * najpozneje 1650, [Klevišče] † 1650, Klevišče 2) GREGOR FERDINAND * ok. 1650, [Klevišče] † 1726, Gradec
	4) JERNEJ VALVASOR * ok. 1596, [Medija] † 15. 1. 1651, Medija 1. soproga Marija Elizabeta pl. Dornberg 2. soproga Ana Marija pl. Rauber	24 otrok, med njimi 19. otrok (12. v drugem zakonu) polihistor JANEZ VAJKARD VALVASOR (1641–1693)	vsaj 33 otrok, od tega 13 polihistorjevih

Obe polihistorjevi teti sta se omožili mladi na začetku 17. stoletja. Starejša **Lukrecija** (* ok. 1583, † 1604/5), umrla kmalu po poroki (1603), se je morala zadovoljiti z možem, ki še ni imel plemiškega naslova, z **Matijem Posarelom** (* ok. 1570, † 1627), nakladnikom oziroma nakladninskim prejemnikom v Ljubljani. Tudi Posareli (Posarelliji) so bili italijanskega porekla in njihov priimek za povrh izpričan

Posarelov dvorec Volčji potok pri Kamniku po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 306). Danes ni za njim nobenih sledov.

kot bergamski. Matija je verjetno prišel v deželo kot prvi od Posarelov, po poznejšem viru naj bi ga pot na Kranjsko privedla z Bergamskega, nekateri indici pa kažejo, da je izviral z Goriškega. Če že ni bil plemič in deželan, ampak navaden deželnoknežji uradnik, se je od leta 1603 (le nekaj dni pred sklenitvijo poročnega dogovora) lahko ponašal vsaj s svetniškim naslovom, očitno zadostnim pogojem za vstop v Valvasorjevo rodbino. Lukrecija je umrla na porodu ali kmalu zatem, saj je Matija že v začetku leta 1606 sklenil nov poročni dogovor. Njegov vzpon se je v prvem desetletju 17. stoletja, ko je bil kratek čas soprog Lukrecije Valvasor, šele dobro začel. Od leta 1608 do smrti devetnajst let pozneje je bil višji nakladninski prejemnik, leta 1619 pa mu je uspelo pridobiti tudi kranjsko deželanstvo.

Kratko se kaže pomuditi pri edinem sinu Matija in Lukrecije Posarel *Janezu Juriju* (1604/5–1654) in njegovem edincu *Janezu Herbardu pl. Posarelu* (1635–1684), gospodarjih leta 1647 kupljenega dvorca Volčji potok med Kamnikom in Mengšem. Janez Jurij, veliko starejši bratranec polihistorja Janeza Vajkarda, je na poklicni poti ubiral stopinje očeta Matija, še mlad ga je nasledil kot višji nakladninski prejemnik v Ljubljani in ostal na tem mestu celih dvajset let. Drugič se je poročil z baronico in pred koncem življenja posegel v deželno politiko, saj je bil od leta 1652 do smrti 1654 član najvišjega avtonomnega organa, stanovskega poverjeniškega urada. Vezi med Posareli in Valvasorjevo rodbino so se še okrepile, ko se je sin *Janez Herbard Posarel* leta 1668 oženil s svojo mrzlo sestrično Ano Elizabeto baronico Valvasor, o čemer bomo še govorili. Povezan je bil tudi s polihistorjem Janezom Vajkardom, in sicer poslovno, saj je svojega šest let mlajšega sorodnika dokaj izdatno kreditiral.⁴¹⁹

Polihistorjeva druga teta **Sofija** (* ok. 1585, † ne pred 1637), ki je živela neprimerno dlje od Lukrecije, a ni potrjeno, da bi jo Janez Vajkard poznal, se je omožila najpozneje leta 1606. Njen soprog **Janez Adam pl. Apfaltrer** (* ok. 1575, † 1622) je za razliko od Posarela pripadal stari kranjski srednjeveški plemiški rodbini, ki je svoj plemiški naslov »zu Roy« dobila po gradu Roje pri Litiji, katerega naslednik je postal dvorec Grmače. Z njuno poroko so Valvasorji, ki tedaj v deželi razen sorodstveno bolj oddaljenih Scheyerjev niso imeli plemiških sorodnikov vstopili v družbo stare kranjske gospode. Sicer pa je zet Janez Adam premogel le skromno dediščino in je v zakon prinesel predvsem ime. Sofijo je Janez Vajkard omenil v XI. knjigi *Slave* kot lastnico gradu Motnik in navedel tudi njen dekliški priimek, o času njene pridobitve gradu pa je bil poučen zelo pomanjkljivo. Pravilen je podatek, da je bil Motnik kupljen od Gregorja Zurlerja, ne pa tudi, da se je to zgodilo šele okoli leta 1624, ko je bila Sofija že

⁴¹⁹ Golec, *Valvasorji*, str. 64–67; isti, Valvasorjev izvor (t. del), str. 54–59.

Apfaltrerjev grad Motnik, domovanje polihistorjeve tete Sofije, porušen že konec 18. stoletja, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 170).

vdova. V resnici je prišel Motnik najprej v roke Valvasorjev (1608), in sicer očitno v posest vdove Neže, šele pozneje pa hčerke Sofije, tedaj že omožene z Apfaltrerjem. Zadnje pričevanje o Sofiji kot še živi imamo z dne 8. marca 1637, ko je prosila za podelitev fevdnega pisma svojemu medtem odraslemu sinu Janezu Juriju pl. Apfaltrerju. Ko je ta leta 1650 Motnik končno prejel v fevd, iz fevdnega pisma in priloge ni razvidno, ali je Sofija medtem umrla ali ne.

Njen rod se je nadaljeval po hčerki Lukreciji in sinu Janezu Juriju pl. Apfaltrerju, veliko starejši sestrični in bratranču Janeza Vajkarda Valvasorja. **Lukrecija** (* pred 1610, † ne pred 1664) se je omožila z *Maternusom pl. Raumschüsslom* s Kolovrata in s tem postala soseda Valvasorjev na Mediji. Polihistor je bil z razmerami v sestričnini družini dobro seznanjen, nič pa ne vemo o njegovih stikih z Raumschüssli. Nazadnje je sestričnin soprog Maternus Raumschüssl dvorec Kolovrat prodal in si pridržal gradič Zgornji Kolovrat, kjer ga je kot gospodar nasledil sin Franc Krištof. Motnik je podedoval polihistorjev bratranec **Janez Jurij pl. Apfaltrer** (* ok. 1610, † 1698), prvič poročen z *Rozino pl. Kusclan* iz komaj plemenitene družine in drugič s *Heleno Carin*, po vsem sodeč iz rodbine De Carin oziroma Karin(a) iz Hrvaškega primorja. Za motniškega graščaka Janeza Jurija je bila nadvse pomembna povzdignitev v baronski stan, kar je dosegel leta 1672 skupaj z dvema sorodnikoma. Tedaj je imel že odrasle otroke, sicer pa ni znan po kakšnih posebnih dejanjih ali zaslugah. Z rodnega Motnika se je preselil v kupljeni dvorec Turn v Brezniku pri Črnomlju in umrl v visoki starosti v nekem drugem, danes neidentificiranem dvorcu v Beli krajini. V dveh zakonih so se mu rodili štirje sinovi, ki so si vsi ustvarili družine z ženami iz komaj rojenih plemiških rodbin. Jurij Sigmund je očeta nasledil na Motniku, najmlajši Janez Bernard na belokranjskem Turnu, Janez Adam je postal gospodar dvorca v vasi Zgornja Šiška pri Ljubljani, Jurij Sigfrid pa se je priženil v dvorec Podgrad pri Vranskem. Zadnja dva sta umrla še pred Valvasorjem, za katerega ne vemo, da bi imel s katerim od Apfaltrerjev posebne stike ali odnose. Nobeden od njegovih štirih mrzlih nečakov se, kolikor je znano, tudi ni posebej proslavil.⁴²⁰

⁴²⁰ Golec, *Valvasorji*, str. 67–70; isti, Valvasorjev izvor (1. del), str. 59–63. – Po zadnjih, še neobjavljenih ugotovitvah se je sin Janeza Jurija Apfaltrerja Jurij Sigfrid priženil h Klari Suzani pl. Santpauer v dvorec Podgrad pri Vranskem. Zakonca od leta 1681 srečujemo v krstni matični knjigi župnije Vransko, najprej kot krstna botra in nato tudi kot starša petih otrok (Župnijski arhiv Vransko, Matične knjige, R 1673–1701, pag. 94, 103, 104, 124, 130, 141, 149, 168, 188). Jurij Sigfrid je umrl v drugi polovici leta 1688 ali v začetku naslednjega leta, kajti pri krstu zadnjega otroka, 25.

Bolje so dokumentirani stiki med družinama polihistorjevega očeta Jerneja in edinega strica Adama, vendar ne tudi med Adamovo rodbinsko vejo in Janezom Vajkardom. **Adam Valvasor** (* ok. 1592, † 1624) je bil za razliko od Jerneja predvsem posloven človek, ki se je v svojem kratkem življenju lotil marsičesa. Kot smo videli, je od matere Neže kupil očetov rudnik bakra pri Radečah (1612), po prvotni delitvi Hieronimove zapuščine (1613) krajši čas upravljal poleg svojega dela tudi tisti del medijske posesti, ki je pripadel mladoletnemu bratu Jerneju, potem pa se je z Medije umaknil. Nekaj let po odselitvi si je na dolenski strani Save postavil nov »matični grad« Zavrh pri Svibnem. Do leta 1683, ko je njegov vnuk baron Adam Sigfrid s posestno menjavo postal lastnik Medije in se je z družino preselil na nekdanji dom svojega deda, lahko rodbinsko vejo Adama Valvasorja imenujemo tudi Adamova završka veja Valvasorjev, potem pa Adamova medijska veja.

O Adamovem zasebnem življenju je malo znanega. Glede na to, da je bil jezuitski učenec in njihov vneti podpornik, skoraj ni mogoče, da bi si poiskal ženo drugačnih verskih nazorov. Poročil se je mlad, in sicer leta 1611 s *Sidonijo pl. Gusič* (* ok. 1590, † 1621–24) z Rakovnika na Dolenskem, iz častniške rodbine, ki tako kakor Valvasorji na Kranjskem ni imela globokih korenin. Zanimivo je, da je Janez Vajkard poznal samo njen priimek, ne pa osebnega imena.

Zakonca Adam in Sidonija Valvasor sta sprva zagotovo živela še na Mediji, nato pa na gradu Erkenštajn (*Erckenstein*) ali Novem gradu v Jablanici pri Boštanju ob Savi,⁴²¹ ki je bil krajši čas do leta 1618 v Adamovi lasti. Slednjič sta se mlada zakonca ustalila v Zavrhu (*Neudorf*), skromnem dvorcu pod Kumom med Svibnim in Dolami pri Litiji, ki ga je Adam kot rezidenčni dvorec postavil okoli leta 1620. Adam Valvasor je bil dinamičen poslovnež, ni pa nobenega namiga, da bi opravljal kakšno javno funkcijo. Med letoma 1614 in 1623 je izpričan zgolj kot udeleženec na kranjskih deželnih zborih, kjer je zasedel deželansko mesto v viteški klopi. Posebnih nagnjenj do političnega udejstvovanja pri njem ni zaznati, a se je za razliko od številnih drugih deželanov vsaj udeleževal deželnih zborov. Kot katoličan v tedaj še močno protestantsko obarvanih stanovih tudi ne bi imel veliko možnosti za pridobitev kakšne funkcije, poleg tega pa je bil mlad.

Bolj kot z deželno politiko se je ukvarjal s posli. V zadnjih petih letih pred smrtjo, odkar se začenja naslednja imenjska knjiga 1619–1661, se je Adamova imenjska renta z novimi posestnimi pridobitvami povečala z dobrih 63 goldinarjev za skoraj polovico, na več kot 92. Nato se je zlasti zaradi vključitve zemljišč v dominikalno posest novega Valvasorjevega dvorca Zavrh zmanjšala na približno 79 goldinarjev in pol. Pri tem pa je treba upoštevati, da dotlej na Adama še ni bila prepisana posest leta 1623 kupljenega bližnjega dvorca Wagensbüchel z rento nekaj manj kot pet goldinarjev in pol.

Medtem ko je Wagensbüchel (Berinjek) pri Dolah rabil le za pristavo in ga Janez Vajkard v *Slavi* zato sploh ne omenja, je bil dvorec Zavrh od okoli leta 1620 do prodaje v zgodnjih štiridesetih letih 18. stoletja eden od najpomembnejših rezidenčnih dvorcev Valvasorjeve rodbine, najprej Adamove, od leta 1683 pa Jernejeve rodbinske veje. Po pomenu in ugledu se sicer ni mogel kosati z Medijo, Belnekom ali Bogenšperkom. Janez Vajkard ga v *Topografiji* (1679) in *Slavi* (1689) prikazuje kot stavbo, ki ni videti posebej imenitna. Upodobljen je kot enonadstropna zgradba z dvokapno streho, renesančnim portalom in urnim pomolom v nadstropju.

Stric Adam je v Zavrhu prebil le zadnjih nekaj let, tu malo pred smrtjo že kot vdovec napisal

marca 1689, je naveden že kot pokojni (prav tam, pag. 188). Predtem je bil zadnji znani podatek o njem iz leta 1686, ko je prodal mali dvorec Podšentjur pod Kumom.

⁴²¹ Na tem gradu v rokah pl. Zetscherjev se je rodila polihistorjeva druga žena Ana Maksimila pl. Zetscher (* najpozneje 1663, † 1713–16).

Dvorec Zavrh,
»matični grad«
rodbinske veje
polihistorjevega
strica Adama, po
Valvasorjevi *Topografiji*
Kranjske iz leta 1679
(*Topographia Ducatus*
Carnioliae Modernae,
št. 159).

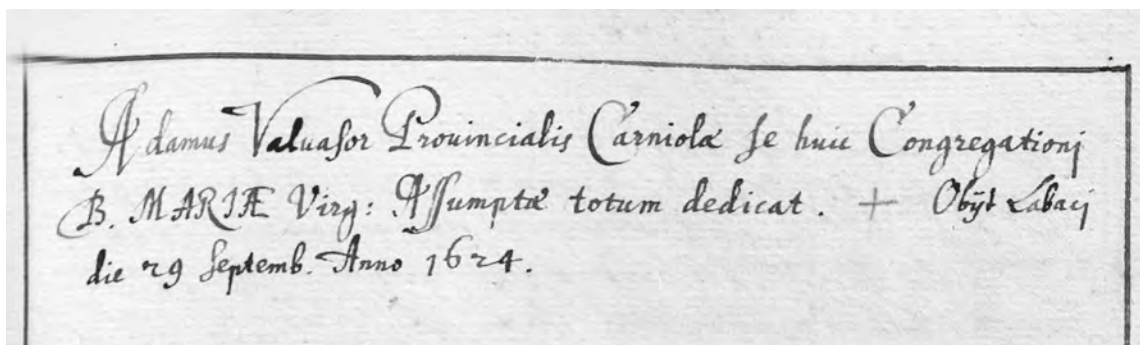
Zavrh danes (foto B.
Golec, marec 2014).

oporoko, preminil pa 29. septembra 1624 v najetem stanovanju v Ljubljani. Skladno z zadnjo voljo so ga pokopali pri ljubljanskih jezuitih, kjer si je kot njihov veliki podpornik zase in za svojo družino postavil grobno kapelo. Regesti listin v Adamovem zapuščinskem inventarju kažejo na njegove raznolike poslovne zveze in kopičenje posesti, popis zadolžnic v prilogi oporoke pa priča, da je imel precej denarja posojenega, skupaj nad 10.000 goldinarjev. Še zelo mlad je torej pokazal poslovne spretnosti, ki so mu v sicer kratko odmerjenem življenju zagotavljale vedno nove uspehe in večanje premoženja.

Ni gotovo, koliko otrok se je rodilo Adamu Valvasorju in njegovi soprogi Sidoniji, rojeni pl. Gusič. Odrasli so vsi štirje, ki se v virih kot nedoletni prvič pojavijo v očetovi zadnji volji. Poleg naklonjenosti jezuitom in skrbi za izobrazbo otrok je Adam pokazal veliko občutljivost za to, s kom bodo njegovi otroci stopili pred oltar. Če se ne bi poročili stanu primerno in s privolitvijo najbližjih sorodnikov oziroma če »se ne bi primerno vedli«, jih doleti razdedinjenje, če pa bi želeli ostati v samostanih in stopiti v red, lahko z dediščino razpolagajo povsem svobodno. Stric kranjskega polihistorja je v oporoki zanje izrecno zahteval katoliško vzgojo in celo določil, da izgubijo dediščino, če bi kateri prestopil v drugo veroizpoved.

Otroci Adama Valvasorja so torej še majhni postali sirote, saj je bila najstarejša Poliksena kvečjemu v trinajstem letu. Najverjetneje jih je prvi dve leti res vzela k sebi na Rakovnik ded Sigmund Gusič,

Zapis o smrti Adama Valvasorja 29. septembra 1624 v knjigi ljubljanske jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete, ki ji je bil kot član »povsem predan« (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 37; foto Igor Lapajne).

ki mu je Adam naložil skrb za njihovo vzgojo in šolanje. Ko pa je Gusič tretje leto umrl (1627), je v skladu z Adamovo oporoko postal varuh otrok njegov brat, polihistorjev oče Jernej Valvasor z Medije, grad Medija pa po vsem sodeč nadomestni dom vseh treh bratov in sestre. Njihovo vzdrževanje zaradi študija ni bilo poceni, kar je vsekakor eden od razlogov, da se je imenjska renta, še naprej vodena na Adamovo ime, kmalu občutno zmanjšala – z 89 goldinarjev na slabih 59.

Študijska pot Adamovih sinov je res potekala po pričakovanih okolice, čeprav je bila nekoliko drugačna od očetovih želja, saj vse tri mladeniče leta 1636 namesto v Ingolstadtju najdemo na univerzi v Padovi. In če je varuh spoštoval voljo svojega brata, je bila hči Poliksena z izjemo prvih dveh let vseskozi do poroke deležna vzgoje graških dominikank. Konec tridesetih let, še preden se je rodil polihistor Janez Vajkard, so vsi štirje kot že odrasli stopili na samostojno pot. Bratje so si leta 1638 na enake dele razdelili očetovo posest – vsak je dobil približno 21 goldinarjev in pol –, vendar se je v imenjski knjigi osamosvojil le Janez Sigfrid, deleža drugih dveh bratov pa sta ostala skupaj. Šele po vrnitvi bratov s študija in razdelitvi posesti je Zavrh, novozgrajeni dvorec njihovega očeta, spet dobil vlogo, ki mu jo je namenil Adam: postal je rezidenca njegove veje Valvasorjeve rodbine.⁴²²

Za Adamove otroke je značilno, da so tako kot njihov oče po večini pomrli zgodaj, vsi razen najmlajšega Jurija Sigmunda že v četrtem desetletju življenja. Poročili so se trije od štirih, najmlajši med njimi svojemu stanu neprimerno, zapustili pa so razmeroma malo potomcev.

Prvojenka in edina (odrasla) hči **Poliksena Elizabeta** (* ok. 1612, † 1647), kratko *Poliksena*, ki jo je Janez Vajkard komaj še utegnil poznati, se je omožila dvakrat. Obe njeni poroki sta bili plod bolj ali manj spretne rodbinske politike, na čelu katere je stal polihistorjev oče Jernej kot varuh bratovih otrok. Prvič je stopila pred oltar med letoma 1637 in 1640 s Francem Krištofom Schwabom pl. Lichtenbergom, čigar plemiške korenine so v deželi segale precej globoko, baronstvo pa se mu je za las izmaknilo. Po njegovi zgodnji smrti je leta 1643 postala nevesta plemenitenega meščanskega povzpeticarja Karla pl. Witza, ki je šele po poroki z njo postal deželan, nekaj let pred smrtjo pa mu je uspelo pridobiti celo baronski naslov. Janez Vajkard navaja v *Slavi* oba moža svoje sestrične kot barona, vendar resnici na ljubo prvi za življenja ni imel priznanega baronstva, drugi pa ga je dobil šele veliko let po Poliksenini smrti. Zanimivo je, da osebnega imena Polikseninega prvega soproga *Franca Krištofa Schwaba pl. Lichtenberga* (* ok. 1595, † 1641) polihistor ni poznal. Ta trikratni vdovec

⁴²² O Adamu Valvasorju: Golec, *Valvasorji*, str. 97–111; isti, Valvasorjev izvor (1. del), str. 34–46.

Dvorec Jama v Zgornji Šiški pri Ljubljani po *Slavi vojvodine Kranjske*, 1689 (*Die Ebre XI*, str. 291), kjer sta živela zakonca Schwab pl. Lichtenberg.

Dvorec Fužine pri Ljubljani, ki ga je imel Karel pl. Witz ob poroki s Polikseno Elizabeto Valvasor v zakupu, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 103).

in gospodar Strmola na Gorenjskem se je najverjetneje rodil na Lihtenberku pri Bogenšperku, v očetovem gradu, ki ga je sam prodal (1630), veliko pozneje (1672) pa je stari grad že kot razvalina postal last Janeza Vajkarda Valvasorja. Poliksenin drugi soprog, vdovec *Karel Witz pl. Witzenstein* (* 1602–7, † 1672), je postal plemič šele kot odrasel. Plemiški naslov je leta 1630 prejel njegov oče, ljubljanski trgovec in župan, in sicer s predikatom »Wütz von Gleinitz« po imenu svojega malega dvorca na Glincah pri Ljubljani. Od leta 1646, malo pred Poliksenino smrtjo, je smel Karel uporabljati predikat »von Wützenstain auf Gleiniz«. Do baronskega naslova je prišel šele celih dvajset let po ženini smrti (1667), nekaj mesecev pred Valvasorji. Med kratkokrajnim zakonom s Polikseno Valvasor je bil samo zakupnik gospostva Fužine ter višji rudarski sodnik na Kranjskem in Goriškem. Poliksena je umrla že leta 1647 v Ljubljani, v najboljšem primeru v 35. letu življenja.

Njena edinka iz prvega zakona *Katarina Sidonija* (* ok. 1640, † 1684) se je omožila s *Francem Albertom baronom Kheyslom* iz leta 1668 pobaronjene, naglo vzpenjajoče se kranjske trgovske rodbine.

Prav Kheysell je leta 1672 polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju prodal gradova Bogenšperk in Črni potok z Lihtenberkom, tedaj že v razvalinah. Leta 1677 je Valvasor Katarini Sidoniji zastavil Črni potok v zameno za obresti na še neporavnano kupnino, ona pa je dve leti zatem botrovala pri krstu njegovega sina Volfganga Vajkarda. Njena mati, polihistorjeva sestrična Poliksena, je v drugem zakonu rodila tri sinove, od katerih je potrjeno odrasel samo *Janez Ferdinand* (* 1646, Ljubljana, † ne pred 1665), za katerim se po študiju v Gradcu izgubi vsaka sled. Valvasor je bil sicer tako ali drugače povezan z njegovima polbratoma, od katerih mu je bil po nagnjenjih vsaj deloma blizu Franc (* 1631, † 1677), prvi kranjski romanopisec, na katerega je opozoril prav on.⁴²³

Trije sinovi Adama Valvasorja, polihistorjevi veliko starejši bratranci Janez Krstnik, Janez Sigfrid in Jurij Sigmund, so v mladosti opravili zelo podobno, če že ne povsem enako študijsko pot, po vrnitvi na Kranjsko in razdelitvi očetove posesti (1638) pa so se njihove usode občutno razlikovale. Starejša dva, samo prvi že poročen, sta ostala doma in zgodaj umrla, medtem ko je imel najmlajši brat precej razburljivo življenje. Vsem je bilo skupno, da se niso posebej udeleževali v javnem življenju dežele. Kljub pravniški izobrazbi, pridobljeni v Padovi, jih ne najdemo niti med prisedniki kranjskega ograjnega sodišča, drugače kot strica Jerneja in mlajšega bratranca Karla, prav tako padovanskega študenta.

Najstarejši sin **Janez Krstnik** (* 1613–15, † 1650) je bil od treh bratov edini, čigar rod se je na Kranjskem nadaljeval, in sicer še tri generacije. Njegov dom je bil očetov dvorec Zavrh pri Svibnem, kamor je leta 1644 pripeljal nevesto *Sidonijo Regino pl. Barbo* (* ok. 1622, † 1708), sestro Ane Rozine, s katero se je šest let pozneje oženil njegov bratranec, polihistorjev polbrat Karel Valvasor. Priženitev obeh sorodnikov v Barbovo rodbino je za kranjske Valvasorje pomenila afirmacijo. Tem bolj pa je presenetljivo, da se je Janez Krstnik, sin strogega katoličana, oženil z donedavno kriptoprotestantko. Protireformacijska komisija je namreč še leta 1642 obravnavala njeno mater Katarino skupaj s hčerkami. Janez Krstnik je v zakonu s Sidonijo Regino pl. Barbo preživel le dobrih šest let. Umrl je leta 1650, star komaj kakšnih 35 ali 37 let, in najbrž kot prvi odrasli član rodbine našel zadnje počivališče v medijski grajski kapeli. Janezu Vajkardu je bilo tedaj devet let in je veliko bolje poznal bratrančeve otroke, le nekaj let mlajše od sebe, ter vdovo, ki je umrla kar 58 let za možem (1708).

Ko je vdova Sidonija Regina 17. novembra 1667 skupaj z dvema otrokoma in bratrancem pokojnega moža dobila baronski naslov, so otroci šele odraščali in bili še vsi neporočeni. Zanimivo je, da med

⁴²³ Golec, *Valvasorji*, str. 111–115; isti, Valvasorjev izvor (I. del), str. 49–54; o Witzensteinih tudi Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje*, str. 183–191. – V obravnavah rodbine Witzenstein sva oba z M. Preinfalkom kot sina Karla pl. (barona) Witzensteina in Poliksene Elizabete, rojene pl. Valvasor, navedla tudi *Janeza Krstnika barona Witzensteina* († 1698), naslednika očetovega znatnega premoženja, katerega glavnino sta predstavljali gospostvi Lebek in Ponoviče pri Litiji. Janez Krstnik je bil tako dvajset let skorajda Valvasorjev sosed in kot tak krstni boter polihistorjevemu sinu Janezu Ludviku (1683), bržkone pa še kateremu njegovih številnih otrok. Toda v resnici ni šlo za polihistorjevega mrzlega nečaka, rojenega leta 1645, temveč za njegovega starejšega polbrata z enakim imenom, rojenega v Ljubljani leta 1633. Ker sta bila oba krščena kot Janeza Krstnika, se je zdelo več kot logično, da je starejši umrl pred rojstvom mlajšega (1645). Da ni bilo tako in da je kot otrok umrl mlajši Janez Krstnik, Valvasorjev krvni sorodnik, pričata dve dejstvi. Prvič, v prošnji za povzdignitev v baronski stan (1667) oče Karel navaja, da je Janez Krstnik dosegel v cesarski vojski čin majorja, padel v Španiji v ujetništvo, bil oslepljen in da še čaka na odkupnino (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje*, str. 187). Mlajšemu Janezu Krstniku bi bilo takrat šele 22 let in nikakor ne bi mogel imeti majorskega čina. Poleg tega plemiški genealog Janez Gotard Lukančič v začetku 18. stoletja izrecno pravi, da se je Janez Krstnik rodil v očetovem prvem zakonu in da oče Karel v drugem zakonu ni imel otrok (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 198). Ta podatek sva s Preinfalkom ocenila kot zmoten, saj je Karel v drugem zakonu imel sina Janeza Ferdinanda, ki je živel vsaj še leta 1665. Tako je bil torej Janez Krstnik pravi brat in ne polbrat Franca barona Witzensteina (* 1631, † 1677), prav tako majorja. Tega omenja Valvasor v *Slavi* kot pisca (prevajalca) dveh v Nürnbergu natisnjenih italijanskih ljubzenskih romanov, dvoje del pa je ob smrti pustil v rokopisu in ju je pozneje izdal Janez Krstnik. O pisatelju Francu baronu Witzensteinu: Valvasor, *Die Ehre VI*, str. 359; Oražem–Stele, *Dela Valvasorja*, str. 249–250.

pobaronjenimi ni bilo hčerke Marije Katarine (* 1644–48, † 1672–89), čeprav je pozneje še izpričana kot živa in neporočena. Njena sestra Ana Elizabeta (* 1644, † 1712) je naslednje leto (1668) že kot baronica stopila v Ljubljani v zakon z *Janezom Herbardom pl. Posarelom* (* 1635, † 1684), svojim mrzlim bratrancem, ki smo ga že srečali; bil je namreč vnuk Lukrecije Valvasor, zelo zgodaj umrle sestre Adama Valvasorja, deda svoje žene. Posarel, graščak v Volčjem potoku pri Kamniku, pritegne pozornost zlasti s tem, da je pozneje precej izdatno posojal denar Janezu Vajkardu. Njuna dva sinova sta bila leta 1689 povzdignjena v baronski stan, vendar novica ni prišla pravočasno do Janeza Vajkarda Valvasorja, da bi Posarele v *Slavi vojvodine Kranjske* že lahko prištel k baronskim rodbinam.

Edini brat Ane Elizabete *Adam Sigfrid* (* 1649, † 1699) v petdesetih letih življenja ni ustvaril kakšnih vidnih presežkov, čeprav je imel zelo solidno izobrazbo, pridobljeno v Salzburgu in Gradcu. Doma na Kranjskem je postal prisednik ograjnega sodišča, se sicer precej redno udeleževal zasedanj kranjskega deželnega zbora, vendar v njem ni imel niti približno tolikšne vloge kot polihistorjev polbrat Karel ali njegov sin Janez Karel. Adam Sigfrid je bil sicer s polihistorjem v dvakratnem sorodstvu. Leta 1673 se je namreč oženil z Marijo Ano baronico Moscon (* 1648, † 1712) z Jabelj pri Trzinu, sestro polihistorjeve svakinje Marije Salome, omožene z njegovim bratom Janezom Herbardom, gospodarjem Medije. Po zgodnji smrti Janeza Herbarda je Adam Sigfrid leta 1683 izpeljal znani manever, zamenjavo domačega Zavrha za Valvasorjev veliko pomembnejši »izvorni grad« Medija. Adamova završka veja Valvasorjev je s tem postala Adamova medijska veja in obdržala Valvasorjev »izvorni grad« vse do svojega izumrtja leta 1761. O kakšnih posebnih stikih družine Adama Sigfrida in polihistorja Janeza Vajkarda ni poročil.⁴²⁴

Prav tako ne vemo nič določnega o tem, v kakšnih odnosih je bil polihistor z bratrancema Janezom Sigfridom in Jurijem Sigmundom Valvasorjem. Adamov drugi sin **Janez Sigfrid** (* ok. 1617, † 1650–1655), ki je po razdelitvi očetove posesti vsaj uradno začel na svojem, je tako kot najstarejši Janez Krstnik umrl zgodaj, v četrtem desetletju življenja, ko je bilo Janezu Vajkardu največ štirinajst let. Nikoli se ni poročil, po kranjski imenjski knjigi je hitro odprodal tretjino podedovane posesti, sicer pa se je zadrževal v Zavrhu ali nekje v bližini.⁴²⁵

Nagrobnik leta 1650 umrlega polihistorjevega bratrance Janeza Krstnika Valvasorja, vzdian na zunanjo steno grajske kapele na Mediji (foto B. Golec, marec 2014).

⁴²⁴ Golec, *Valvasorji*, str. 125–135; isti, Valvasorjev izvor (I. del), str. 46–48.

⁴²⁵ Golec, *Valvasorji*, str. 116; isti, Valvasorjev izvor (I. del), str. 48.

Dvorec Klevišče pri Polšniku, kjer je polihistorjev bratranec Jurij Sigmund Valvasor živel svojemu stanu neprimerno življenje z ženo kmečkega rodu, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 110).

O svojem tretjem bratrancu **Juriju Sigmundu** (* ok. 1618, † 1686–89), Adamovem najmlajšem sinu, je Janez Vajkard zapisal, da je bil nekaj časa lastnik dvorca Klevišče pri Polšniku, na rodovniku v IX. knjigi *Slave* pa je poleg križca, zaznambe za pokojne, lakonsko navedel, da »se je iz dežele izselik« (*aus dem Lande gezogen*). Njegovo ženo in otroke je premišljeno zamolčal, potem ko se je že vnaprej opravičil, da potomcev izseljenih Valvasorjev ne navaja, ker za vse ne ve. Dejansko je Janez Vajkard dobro poznal usodo svojega generacijo starejšega bratranca, leta 1657 »izključenega« iz rodbine, a jo je spretno zakril.

Jurij Sigmund, ki mu je rodna Kranjska odrekla gostoljubje, je deloma tudi po sili razmer živel v vsaj petih deželah: na Kranjskem, Beneškem, Hrvaškem, Koroškem in Štajerskem. Po študiju v Padovi, kjer se je mudil z obema bratoma (1636), je v začetku štiridesetih let spet potoval po Italiji, nato pa se je ustalil doma na Kranjskem. Starejši brat, završki graščak Janez Krstnik, mu je njegovo tretjino podedovane očetove dediščine izplačal v denarju, s katerim je Jurij Sigmund leta 1645 kupil manjšo posest z dvorcem Klevišče pri Polšniku, kjer je tudi prebival.

S svojim življenjskim slogom je ta polihistorjev bratranec močno vznemiril širši Valvasorjev rod, s katerim je prišel navzkriž, potem ko se je oženil z nekim kmečkim dekletom neznanega imena. Valvasorji so zanj pri deželni stanovitvi že leta 1651 zahtevali kazen, po šestih letih pa so stanovi leta 1657 zaradi »nečastnega vedenja« in zapustitve dežele Juriju Sigmundu in njegovim potomcem na ponovno prošnjo sorodstva odvzeli kranjsko deželanstvo ter izbrisali njegovo ime iz matrike deželanov. »Izobčeni« član rodbine je najverjetneje že pred tem prodal svojo skromno posest, se nekaj časa zadrževal na posesti grofov Zrinskih, nato je bil kakšno desetletje, vsaj od leta 1668 do 1676, preizkuševalec rud na Koroškem, najprej pri uradu koroškega višjega rudarskega sodnika v Volšperku in potem pri uradu višjega rudarskega mojstra. Po poznejšem sinovem pričevanju so ga pokopali v Deutschlandsbergu pri Lipnici na Štajerskem, kjer je očitno preživel svoje zadnje, kratko obdobje ali pa ga je smrt doletela na poti.

Njegov način življenja je torej ne glede na izobrazbo in sposobnosti ter prejeta dediščino opazno odstopal od plemiških norm. Po odvzemu kranjskega deželanstva je sicer obdržal plemiške pravice in tudi njegovi potomci so formalno bili plemiči, dejansko pa komaj kaj več kot to. Kot že Jurij Sigmund se je moral tudi njegov sin *Gregor Ferdinand* (* ok. 1650, † 1726) preživljati s svojim znanjem in z delom lastnih rok. Večino življenja je preživel v Gradcu, najprej kot lakaj, nato kot starinar in nazadnje, od

leta 1683, več desetletij kot deželno stanovski puškarski mojster. Čisto možno je, da se je Janez Vajkard na Koroškem kdaj srečal z »odpadlim« bratrancem Jurijem Sigmundom, ko je pripravljaj svoji dve topografiji Koroške, kot ni izključeno, da je vedel za njegovega v Gradcu živečega sina, vendar je to sorodstvo v *Slavi* gladko zamolčal. Tako kot ni navedel žene in otrok svojega »stanovsko neprimerno poročenega« brata Janeza Ditriha in neplemiških soprogov svojih edinih dveh omoženih sester.⁴²⁶

Če **povzamemo ugotovitve o povezavah** Janeza Vajkarda Valvasorja s sorodstvom po očetovi strani, je treba poudariti tesno povezanost družin zgodaj umrlega strica Adama in očeta Jerneja, ki je bil varuh Adamovih štirih otrok. Njuna najstarejša sinova Janez Krstnik (1613/15–1650) in Karel (1617/20–1697) sta bila poročena s sestrama pl. Barbo, Medija pa je zlasti s skupno grobnico postala nekakšno duhovno in simbolno središče obeh rodbinskih vej, ki sta se leta 1683 tudi zamenjali kot lastnici gradu. Franc Albert baron Kheysell, zet polihistorjeve sestrične Poliksene, poročene pl. Witzenstein (ok. 1612–1647), je imel v življenju Janeza Vajkarda sicer epizodno, a hkrati pomembno vlogo, saj mu je leta 1672 prav on prodal tri gradove, med njimi Bogenšperk. Z Valvasorji je ostal v tesnejših stikih tudi Janez Jurij Posarel (1604/5–1654), edinec kmalu po njegovem rojstvu preminule polihistorjeve tete Lukrecije (ok. 1583–1604/5). Posarelovega sina Janeza Herbarda (1635–1684) smo srečali kot polihistorjevega posojilodajalca in poleg tega je bil poročen s svojo mrzlo sestrično Ano Elizabeto baronico Valvasor. Najslabše so dokumentirani stiki med Valvasorji in Apfaltrerji, pozneje pobaronjeno družino polihistorjeve mlajše tete Sofije (ok. 1585 – ne pred 1637), pri čemer ni rečeno, da jih le zaradi neugodne strukture virov poznamo slabše, kot bi si zaslužili. Ni indicev za to, da bi na delo Janeza Vajkarda Valvasorja kateri od sorodnikov po očetovi strani vplival kako drugače, bolj neposredno. A navsezadnje sta bila zanj še kako pomembna nakup gradov in jemanje denarnih posojil, kar so mu omogočili Kheyselli in Posareli.

2.2 ROD MATERE ANE MARIJE PL. RAUBER (OK. 1610–1657) – RAUBERJI IN LEYSSERJI

Tudi o polihistorjevih prednikih po materini strani ni bilo do nedavnega znanega skoraj nič. Njegovi življenjepisci so se večidel zadovoljili z ugotovitvijo, da je mati Ana Marija izvirala iz znamenite kranjske rodbine pl. Rauberjev in da je bila doma s Krumperka pri Domžalah oziroma pri Dobu.

O domu svoje matere in o njeni rodbini kot lastnikov gradu Krumperk se Valvasor še zdaleč ni razpisal tako na široko⁴²⁷ kakor o Kravjeku pri Muljavi na Dolenjskem, po katerem so Rauberji dobili plemiški naslov »zu(m) Weineck«. Pri kravješkem gradu je obdelal njihov rod in se spustil tudi v nepomembne podrobnosti, k čemur je dodal obsežne pripombe še korektor *Slave* Erasmus Francisci.⁴²⁸ O Rauberjih na Krumperku je polihistor nasprotno precej redkobeseden. Najprej pove, kako je Jurij Rauber dobil grad od Zellenbergerjev, ki so po moški strani izumrli, in kako so »gospodje Rauberji« pozneje zgradili sedanjo štirioglato, lepo in ljubko grajsko poslopje z vogalnimi stolpi.⁴²⁹ Od vseh lastnikov iz Rauberjeve rodbine je tu omenjen le še Valvasorjev ded Jurij ml., sicer pa o dedovi družini pravi: »Potem ko je gospod Jurij Rauber zapustil samo dve hčerki, Ano Marijo (s katero se je poročil

⁴²⁶ Golec, *Valvasorji*, str. 117–125; isti, Valvasorjev izvor (1. del), str. 48–49.

⁴²⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

⁴²⁸ Prav tam, str. 630–638.

⁴²⁹ Prav tam, str. 316.

moj pokojni gospod oče gospod Jernej Valvasor in imel z njo poleg mene mojih osem bratov in šest sester) in Regino Dorotejo, ki se je poročila z Janezom Ludvikom Raspom, je ta gospod Rasp dobil gospostvo Krumperk s poroko v last.«⁴³⁰ Pri tem nekoliko preseneča, da polihistor ni omenil svojega edinega strica Volfa Danijela, zadnjega moškega potomca krumperške veje Rauberjev.

Valvasorjevi predniki po materini strani

praprastarši Friderik RAUBER † najpozneje 1529 Katarina LAMBERG † ne pred 1529	praprastarši Jurij SIGESDORF † 1575 Ana SEMENIČ † ne pred 1579	praprastarši Maksimilijan LEYSER * 1489, † 1555 Sofija ZWIKL † 1588	praprastarši Martin GALL pl. RUDOLFSECK † najpozneje 1590 Katarina OBRAČAN
praded Kozma RAUBER * ok. 1525 † 1582	prababica Regina SIGESDORF * ok. 1550 † 1588–94	praded Viljem LEYSER * ok. 1550 † 1616	prababica Ana Marija GALL pl. RUDOLFSECK * ok. 1555 † 1591
ded JURIJ RAUBER * po 1570 † 1616		babica DOROTEJA LEYSER * malo po 1585 † 1627–32	
mati ANA MARIJA RAUBER * ok. 1610, † 1657			

Valvasorjeva biografija Radics in Reisp sta v zvezi z Rauberji poudarila vsak svoje, zelo različne vidike. Prvi se je omejil na primarno družino polihistorjeve matere, se pri tem oprl samo na njeno in sestrično pritožbo zaradi domnevne oškodovanosti pri dedovanju in prišel do napačnega sklepa, da je polihistorjev ded Jurij Rauber živel v zelo skromnih razmerah.⁴³¹ Drugi je podal kratek splošni pregled o rodbini, se ustavil pri njenih vidnejših članih in polihistorjevem odnosu do nekaterih, staršev Ane Marije, poročene Valvasor, pa ni niti omenil.⁴³²

Njen oče, polihistorjev ded Jurij pl. Rauber, je Krumperk podedoval po svojem očetu Kozmu Rauberju, ki je umrl že leta 1582,⁴³³ ko je bil sin še zelo mlad. Čeprav je verjetno, da je še Kozma okoli leta 1580 postavil novi krumperški renesančni dvorec,⁴³⁴ družina ni bila povezana samo s tem gradom, ampak tja do Jurijevih zadnjih let tudi s Kravjekom, katerega ime – »zum Weineck« – so Rauberji nosili v plemiškem naslovu bodisi samostojno bodisi vedno na prvem mestu. Kot bomo videli, je na Kravjeku nekaj časa gospodaril tudi Jurij, preden sta si Kozmovo zapuščino razdelili dve rodbinski veji

⁴³⁰ Prav tam, str. 316–317.

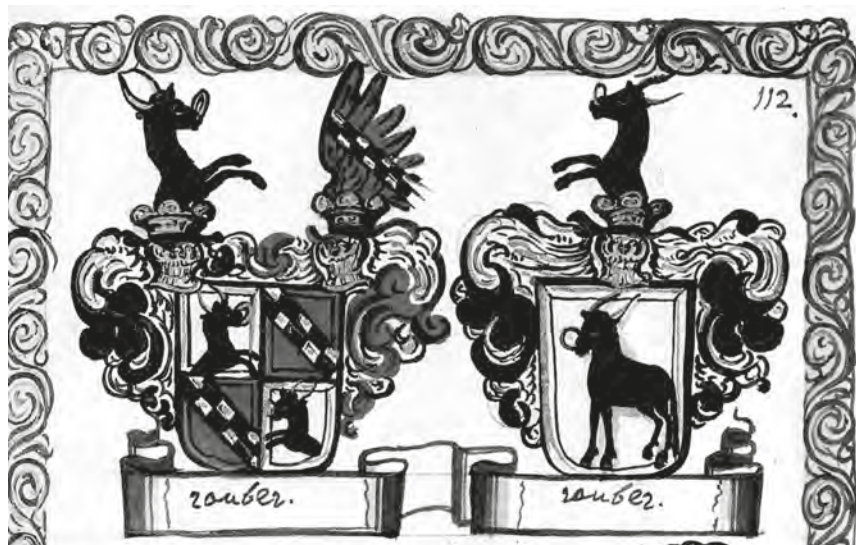
⁴³¹ Radics, *Johann Weikbard*, str. 40–41; na rodovnem deblu Valvasorjev sta navedeni še imeni staršev Ane Marije (str. 343).

⁴³² Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 55–57.

⁴³³ O Kozmovi smrti: ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v.

⁴³⁴ Oprijemljivih podatkov o času gradnje sedanjega dvorca ni. Pri Stoparju lahko enkrat preberemo, da so ga pozidali okoli leta 1580, na drugem mestu pa govori o koncu 16. stoletja (Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100, 102).

Dva Rauberjeva grba po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 112).

in mu je pripadel Krumperk. Še več, morda se njegova hči Ana Marija, poročena Valvasor, v nasprotju s prepričanjem ni rodila na gorenjskem Krumperku, kjer je odraščala, temveč na dolenskem Kravjeku.

Povsem drugače kot Valvasorjev rod so imeli **Rauberji (Ravbarji) na Kranjskem globoke korenine** in bili temu ustrezno tudi precej bolj razvejena rodbina. Obstojče genealogije si sicer deloma nasprotujejo in zlasti pri starejših generacijah ne dajejo zanesljivih podatkov o stopnji sorodstva med posameznimi člani rodbine.⁴³⁵ Glede na vlogo in pomen nekaterih Rauberjev kakor tudi rodbine v celoti bi o njej kazalo opraviti temeljitejšo raziskavo, ki presega okvir in namen pričujoče obravnave.

Valvasorjevi predniki so izšli iz tiste veje, ki je od leta 1433 izpričana na Kravjeku. Po polihistorjevih besedah je grof Herman Celjski tega leta Kravjek podelil v fevd Frideriku Rauberju in ženi Ani, hčerki Hermana Eckensteinerja, in sicer samo za moško linijo ter proti plačilu.⁴³⁶ Po najpopolnejšem, a na več mestih tudi netočnem rodovniku rodbine Rauber s konca 18. ali začetka 19. stoletja, je bil prvi kravješki Rauber polihistorjev petkrat praded, Rauberji pa so po izumrtju Celjskih postali fevdniki Habsburžanov.⁴³⁷ O vmesnih rodovih od Friderika do njegovega prapravnika Kozma kot lastnika leta 1571 je polihistor povedal le to, da je grad vseskozi ostal v rokah iste rodbine. Neprimerno zgovornejši je postal v nadaljevanju, pri obravnavi naslednjih generacij Rauberjev, ki so si na Kravjeku sledile v dobrem stoletju od njegovega pradeda Kozma do izida *Slave*.⁴³⁸

⁴³⁵ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, I/42r, pag. 579–582; I/44r, fol. 142–147v; Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Fünfundzwanzigster Theil*, str. 27–32.

⁴³⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635. – Listino o fevdni podelitvi z datumom 8. junij 1433 je po Zbirki listin citirala M. Smole (*Graščine*, str. 240), a je danes ni v evidenci. – V zapuščinskem inventarju Adama Rauberja je najbrž naveden regest istega fevdnega pisma, ki se nanaša na Kravjek in je brez datacije, kot fevdnik pa je (pomotoma) imenovan Franc Rauber (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–9, II. II. 1619, pag. 16/Nr. 82). Drugi nedatirani regest povzema fevdno pismo Ulrika Celjskega, izdano za Kravjek Friderikovemu sinu Juriju Rauberju (prav tam, pag. 14/Nr. 67).

⁴³⁷ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber, rodovno deblo »Rauber zum Weineck Freyherren«. – Po rodovnem debilu je Kravjek leta 1458 prejel v fevd Friderikov sin Jurij Rauber, leta 1478 pa vnuk Baltazar. Regest fevdnega pisma cesarja Friderika III. v zapuščinskem inventarju Rudolfa barona Moscona (1664) govori o letnici 1468 brez navedbe prejemnika; navaja še fevdni pismi nadvojvode Karla z dne 22. oktobra 1579 in nadvojvode (poznejšega cesarja) Ferdinanda z datumom 27. januar 1610, obe za Kravjek in brez imen prejemnikov (ARS, AS 309, šk. 68, fasc. XXXI, M–29, 14. 6. 1664, pag. 4/Nr. 13). Nedatiran regest fevdnega pisma Friderika III. Baltazarju Rauberju gl. tudi v zapuščinskem inventarju Adama Rauberja (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–9, II. II. 1619, pag. 15/Nr. 73).

⁴³⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635–636.

Čprav pri Kravjeku drugače kot prej pri Krumperku ni navedel, da po materi tudi sam izvira iz Rauberjeve rodovine, ni skrival, da goji do tega rodu posebno naklonjenost. Kot je opozoril že Reisp, lahko iz *Slave* in še zlasti iz XI. knjige razberemo zelo tesen odnos med polihistorjem in Rauberji. Tako je pri opisu Kravjeka odstopil od običajnega opisnega vzorca in besedilo razširil s prikazom življenja in nenavadnih pripetljajev daljnega sorodnika Andreja Eberharda Rauberja iz 16. stoletja, v celoti je objavil listino cesarja Leopolda I. o potrditvi oziroma priznanju baronskega naslova Rauberjev (1681), precej natančno obravnaval zadnjih pet rodov kravjeških gospodarjev in še posebej življenjsko pot in družino svojega sodobnika Vida Kristofa, ki se je preselil na Frankovsko.⁴³⁹

Nenavadna sta zlasti ekskurza o obeh omenjenih oddaljenih sorodnikih. Andrej Eberhard (ok. 1507–1575) iz štajerske veje Rauberjev, dvorni vojni svetnik cesarja Maksimilijana II., je slovel po izjemni telesni moči, velikosti in zlasti po dolgi bradi. Valvasor podrobno opisuje dva njegova prav posebna dvoboja, od katerih mu je drugi kot trofejo prinesel nič manj kakor poroko s cesarjevo predzakonsko hčerko. V kakšnem sorodstvu je bil ta nenavadni silak s kravješkimi Rauberji, ni povsem pojasnjeno, kot tudi ne, ali je z domnevnimi kranjskimi sorodniki vzdrževal stike.⁴⁴⁰ Na Kravjeku so zanj sicer dobro vedeli, saj so v neki sobi na gradu hranili njegov portret v naravni velikosti. Tega si je Janez Vajkard perisal in ga nato v XI. knjigi *Slave* objavil kot celostranski bakrorez.⁴⁴¹

Bolj kot ponašanje z daljnim sorodnikom, čigar zgodba je našla pot tudi v ljudsko izročilo,⁴⁴² preseneča, kako natančno je Valvasor obravnaval svojega nekaj let mlajšega **sodobnika Vida Kristofa Rauberja** (1649–ne pred 1699).⁴⁴³ Da je tako podrobno opisal nebitvene družinske zadeve tega na Frankovskem živečega daljnega sorodnika, je moral vsekakor imeti dovolj tehten razlog, in to je bila po vsem sodeč velika hvaležnost. Frankovski Rauber je bil sin polihistorjevega po poli mrzlega bratranca Franca Adama Rauberja († 1653), leta 1648 povzdignjenega v baronski stan.⁴⁴⁴ Vid Kristof

⁴³⁹ Prav tam, str. 630–638; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 56–57.

⁴⁴⁰ Na rodovnem deblu Rauberjev s konca 18. ali začetka 19. stoletja je bil Andrej Eberhard prvotno naveden kot bratranec polihistorjevega pradedu Kozma, nato pa premaknjen med veliko bolj oddaljeno sorodstvo k očetu Andreju (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber, »Rauber zum Weineck Freyherren«). Kot je izpričal sam, je bilo njegovemu očetu res ime Andrej in je bil cesarski svetnik ter vicedom na Koroškem, očetov rodni brat pa cesarjev dvorni mojster Lenart, za čigar dediščino se je Andrej Eberhard potegoval po smrti Lenartovega dediča Volfa Ditriha; prošnjo je najpozneje leta 1556 (glede na naslovitev kralju, ne cesarju) podpisal skupaj z bratom Aleksandrom in Kristofom (prošnja v: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Franz Adam, 25. VIII. 1648, fol. 36–37, s. d.). Njegov plemiški naslov »zu Talberg und Reineck« je izpeljan iz imen dveh gradov na Štajerskem in Koroškem (Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 175–176; Zadravec, *Zastave in prodaje*, str. 50). Iz te rodbinske veje je Kristof Rauber »zw Reinegkh« (očitno zgoraj omenjeni brat Andreja Eberharda) po kranjski imenjski knjigi posedoval med letoma 1546 in 1562 na Kranjskem posest, ki jo je v celoti razprodal (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 69). Vse kaže, da je bila posest v prejšnji imenjski knjigi vpisana na dediče Andreja Rauberja (brez predikata), saj je leta 1539 zanje plačal davek Kristof Rauber (prav tam, št. 1 (1539), fol. 339). Omenjeni Andrej je bil po vsem sodeč oče silaka Andreja Eberharda.

⁴⁴¹ Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 631, bakrorez med str. 630 in 631. – Znana sta dva njegova bakrorezna portreta, oba v naravni velikosti (Wurbach, *Biographisches Lexikon. Fünfundzwanzigster Theil*, str. 31), od katerih je eden pristal v graškem Joanneumu (prav tam; Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 285).

⁴⁴² O tem Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 56, 287–288 (op. 38).

⁴⁴³ Vid Kristof je kot baron Vid s Kranjskega (*Vitus Rauber Lib. Baro. Carn.*) naveden leta 1666 med alumni in konviktorji ljubljanskega jezuitskega seminarja, tedaj v zadnjem gimnazijskem razredu retorika (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 90). Živ je bil vsaj še 19. junija 1699, ko so na Rauberjev beneficij sv. Barbare in Marjete v ljubljanski stolnici umestili njegovega sina Otona Kristofa (roj. 1677), ki ga je Vid Kristof sam prezentiral na to mesto (NŠAL, NŠAL II, Škofijski protokoli, šk. II, protokoli 20, 1689–1699, pag. 298).

⁴⁴⁴ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Franz Adam, 25. VIII. 1648. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 144.

Rauberjev »matični grad« Kravjek po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 295). Do danes je stavba povsem propadla.

Renesančni Krumperk pri Domžalah, kjer je polihistorjeva mati Ana Marija pl. Rauber (ok. 1610–1657) preživljala zgodnja leta, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 117).

ali kratko Vid, kot so ga klicali, se je rodil na Kravjeku in je leta 1673 še mlad zapustil Kranjsko. Po vojaški službi in vojnih pohodih s cesarsko vojsko proti Francozom ga je dediščina po materini mačehi kmalu privedla v Nürnberg, kjer se je leta 1675 oženil, nekaj let zatem pa z družino naselil na gradu Steinhart pri Öttingenu jugozahodno od Nürnberga in tam prebival še ob izidu *Slave* leta 1689. Ker je živel v evangeličanskem okolju, mu je ljubljanski škof Herberstein leta 1686 »iz posebne milosti« poslal na Steinhart duhovnika, da bi bili Rauberjevi številni otroci vzgojeni v katoliški veri. Valvasor ni nobene družine, niti svoje lastne, opisal tako natančno, z vsemi datumi in kraji rojstev ter smrti, kakor prav družino tega svojega daljnega sorodnika na Frankovskem. Še več, pri opisu Kravjeka je objavil dva dokumenta: ukaz in intimacijo cesarja Leopolda I. z dne 12. aprila 1681, ki priznava baronstvo Vidu Krištofu in njegovemu tisto leto umrlemu bratu, kravješkemu gospodu Otu Henriku, ter cesarjev dekret, s katerim je bil Vid Krištof leta 1688 imenovan za komornika. Podatke o Vidu Krištofu je imel Janez Vajkard do vključno leta 1689, kar pomeni, da je z njim vzdrževal redne pisne stike.⁴⁴⁵ Do sorodnika je torej gojil prav posebno naklonjenost. Glede na to, da je bil

⁴⁴⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 636–638. – Vid Krištof, sin Franca Adama Rauberja in Marte, rojene Haller, je bil krščen 27. januarja 1649 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 214), kjer ga leta 1664 srečamo kot gimnazijca pri jezuitih (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 255).

sedem let in pol starejši od njega, sta se najbrž zblížala šele v kratkem obdobju med polihistorjevo vrnitvijo z mladostnih potovanj (1671) in Rauberjevim odhodom na tuje (1673). Ne gre prezreti, da je Vid Krištof leta 1687 na izpraznjeno mesto Rauberjevega beneficiata v ljubljanski stolnici prezentiral Valvasorjevega brata Volfganga Jerneja.⁴⁴⁶ Dve leti prej, leta 1685, se je Janez Vajkard mudil v Nürnbergu, kjer se je dogovarjal za natis *Slave vojvodine Kranjske*, Reisp pa je v zvezi s tem zapisal, da ob tej priložnosti ni izključen obisk pri Rauberju⁴⁴⁷ na Steinhartu. V resnici je moral imeti Vid Krištof baron Rauber v Valvasorjevem življenju več kot le epizodno vlogo. Prezrt je namreč ostal droben, a pomemben podatek, ki ga je pri opisu Kravjeka zapisal nürnberški korektor *Slave* Erasmus Francisci in priča o neposrednem stiku med omenjenim Valvasorjevim glavnim sodelavcem in Vidom Krištofom Rauberjem. Potem ko je Rauber poslal Valvasorju opis brade prej omenjenega silaka Andreja Eberharda Rauberja, je namreč Francisciju razložil, kako sam razume nekoliko nejasne besede v opisu.⁴⁴⁸ Precej verjetno je, da je bil prav Valvasorjev sorodnik Vid Krištof posrednik, ki je polihistorja sploh seznanil z nürnberškimi sodelavci ali vsaj z nekaterimi od njih: s Franciscijem, z založnikom Wolfgangom Moritzem Endterjem, pri katerem je izšla *Slava vojvodine Kranjske*, ter s tremi poeti, ki so za knjigo prispevali nemške posvetilne pesmi.⁴⁴⁹ Valvasor se je nato sorodniku oddolžil z nesorazmerno dolgim opisom njegovega življenja in družine, ki ga je lahko vključil le v opis Rauberjevega rodnega gradu Kravjek.

Od Rauberjev je drugje v *Slavi* namenil veliko prostora še Gašperju, tržaškemu glavarju, ki je leta 1484 oblegal in z zvijačo ubil legendarnega roparskega viteza Erazma Luegerja, znanega pod imenom Erazem Predjamski.⁴⁵⁰ Iz iste stranske veje Rauberjev je izviral tudi drugi ljubljanski škof in državnik Krištof Rauber (ok. 1466–1536, škof od 1497), ki ga Valvasor izjemno pohvali, kar je pri njem redko; na vsem Nemškem naj bi težko našli koga, ki bi bil škofu Krištofu enak po dejavnosti in modrosti.⁴⁵¹ Nasprotno se je le dotaknil svojega starega strica, dedovega polbrata Adama Rauberja († 1595), poveljnika kranjskih konjenikov v znameniti bitki pri Sisku (1593), zaradi katere ga je ovekovečila ljudska pesem. O Adamu je pranečak sicer zapisal, da je bil izjemno dober vojak.⁴⁵²

Ostaja nam še zelo pomembno vprašanje o tem, **kdaj so Rauberji postali baroni**. S tem problemom se je Valvasor ukvarjal pri Kravjeku in, kot rečeno, objavil cesarjev ukaz iz leta 1681, ki dvema bratoma Rauber priznava baronstvo za nazaj. Glede na vsebino cesarjevega pisma je sklenil, da je bila Rauberjeva rodbina povzdignjena v baronski stan že v času Maksimilijana I. (1508–1519), da pa so

⁴⁴⁶ NŠAL, NŠAL I, ŠAL I, fasc. 35, Spisi I, 35/16, revers 19. 3. 1687. Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 57.

⁴⁴⁷ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 57; o letu obiska Nürnberga prav tam, str. 168. – Svoj obisk Nemčije leta 1685 omenja Valvasor v III. knjigi *Slave*, sicer brez omembe Nürnberga (Valvasor, *Die Ehre III*, str. 415).

⁴⁴⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 631: »... hat mich zwar über solche/ ihm gleichfalls tuncel vorgekommene/ Worte/ seiner Meynung gewürdigt ...«.

⁴⁴⁹ O pesnikih baronici Catharini Regini von Greiffenberg-Seisenegg, Johannu Gabrielu Majerju in Christophu Wegleiterju gl. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 198, 201; natančneje: Oražem–Stele, Dela Valvasorja, str. 248–249; gl. tudi: Lesigang–Bruckmüller, Latinske posvetilne pesmi, str. 20 sl. O možnostih Valvasorjevega osebnega srečanja z Greiffenberg–Seiseneggovo v Nürnbergu leta 1685 gl. Radics, Valvasor und die Freifrau von Seisenegg, str. 1251.

⁴⁵⁰ Valvasor, *Die Ehre IV*, str. 526–529; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 55; o leposlovnih stvaritvah s to tematiko prav tam, str. 287, op. 37.

⁴⁵¹ Valvasor, *Die Ehre VIII*, str. 663; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 57. – Krištof Rauber, rojen leta 1466 nekje na Kranjskem, je bil sin tržaškega glavarja Nikolaja in Doroteje iz rodu Luegerjev oziroma Predjamskih (Miklavčič, Ravbar Krištof, str. 37) in vnuk Gašperja, prav tako tržaškega glavarja, ki je obračunal z Erazmom Predjamskim (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber).

⁴⁵² Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 523, 527. – Adam je s svojo družino omenjen tudi pri Kravjeku (prav tam, 635). O njem prim. Andrejka, Ravbar (Rauber), str. 36; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 786, 788, 790.

jim nekatere pisarne (!) pozneje ne glede na to pripisovale samo viteški naslov.⁴⁵³ Na podlagi takšne interpretacije pobaronjenja za nazaj je tudi svojo mater Ano Marijo Rauber naslovil kot baronico, najprej na rodovnem deblu Valvasorjev v IX. knjigi *Slave (Rauberin Freyin)* in nato še pri opisu Medije v XI. knjigi (*geborne Freyin Rauberinn*).⁴⁵⁴ Vedoč, da ni bilo tako, svojega deda Jurija v edini omembi ni imenoval baron,⁴⁵⁵ kot tudi njegovega očeta Kozma in polbrata Adama ne.⁴⁵⁶

In kako je bilo z baronstvom kranjskih Rauberjev v resnici? Valvasor je ukaz cesarja Leopolda I. z 12. aprila 1681 objavil zvesto po izvirniku, ne da bi besedilo kar koli dodal ali odvzel.⁴⁵⁷ Samo besedilo je skrajšana različica prošnje, ki sta jo na cesarja nasloвила brata Oto Henrik in Vid Krištof Rauber, pri tem pa sta – kar ni bilo nič nenavadnega – določena dejstva prikrojila. Tako naj bi bil njun prednik Kozma Rauber (Valvasorjev praded) vnuk (*Einkel*) Lenarta Rauberja, cesarjevega dvornega maršala; tega je cesar Maksimilijan I. leta 1516 povzdignil v baronski stan s predikatom »von Plankenstein und Carlstetten«, kot sta se imenovali dve njegovi gospostvi v nadvojvodini Avstriji. Leta 1558 naj bi »baron« Kozma odstopil gospostvi svojemu svaku pl. Windischgrätzu v zameno za nekatera imenja na Kranjskem. Po teh imenjih so Rauberje odtlej naslavljali, nekateri uradi in sodišča pa pri tem izpuščali njihov baronski naslov. Kranjski Rauberji so bili tako po trditvah bratov sčasoma povsem oropani baronstva. Njun pokojni oče (Franc Adam) je bil zategadelj primoran prositi cesarja Ferdinanda III. za obnovitev pozabljenega naslova, kar je tudi dosegel, toda zaradi njegove skorajšnje smrti, ko sta bila sinova še majhna in nato dolga leta pod varuštvom, obnovitev ni imela učinka. Brata sta v prošnji izrecno navedla, da v dokazljivi rodovni liniji (*in Kundbahrer Stammen Reü abstammen*) izvirata od dvornega maršala Lenarta, začetnika rodu (*Vnnßern Stammen Vattern*), in da sta njegova edina moška potomca. Naštela sta še zasluge drugih Rauberjev: štajerskega deželnega glavarja Hansa (1420), ljubljanskega škofa Krištofa, tržaškega glavarja Nikolaja, drugega Nikolaja, vrhovnega poveljnika v pohodu proti Sulejmanu Veličastnemu, svojega prednika (*Vhr Ähn*) Adama, ki se je proslavil s pogumom v bitki pri Sisku, in nazadnje funkcijo poverjenika kranjskih deželnih stanov, ki jo zdaj opravlja Oto Henrik.⁴⁵⁸

V cesarjevem ukazu (1681), nastalem na podlagi prošnje, so mnoge podrobnosti izpuščene, ponovi pa se ključna trditev, da izvirata prosilca brata Oto Henrik in Vid Krištof neposredno od cesarjevega dvornega maršala Lenarta Rauberja.⁴⁵⁹ Valvasorju je takšna interpretacija povsem zadoščala, zato je ukaz tem raje objavil v celoti. Iz besed, s katerimi je objavo uvedel, je sicer jasno vidno, da je imel v rokah tudi prošnjo bratov. Samo po tej je namreč lahko povzel, kako se je že njun oče, karlovški poveljnik Franc Adam († 1653), pritožil pri cesarju, da so Rauberjem nekateri uradi po pomoti pripisovali zgolj viteški naslov, čeravno je bila rodbina povzdignjena med barone že pod Maksimilijanom I. Ker je Franc

⁴⁵³ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637.

⁴⁵⁴ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109; *XI*, str. 165.

⁴⁵⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

⁴⁵⁶ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 70, 89; *X*, str. 337, 341; *XI*, str. 313, 635; *XV*, str. 523, 527.

⁴⁵⁷ Originalna diploma najverjetneje ni ohranjena. Primerjava med objavo njenega besedila v *Slavi* in konceptom v Avstrijskem državnem arhivu na Dunaju je pokazala zgolj malenkostne pravopisne razlike (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637–638; ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 2–2v in 9).

⁴⁵⁸ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 4–7, s. d. – Po seznamu stanovskih poverjenikov v *Slavi* je bil Oto Henrik (brez baronskega naslova) član poverjeniškega urada v letih 1678–1681, zadnje leto s funkcijo predsednika (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 90).

⁴⁵⁹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637–638; ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 2–2v in 9.

Adam kmalu zatem umrl, sta njegova sinova – tako Valvasor – v zadevi ponovno vložila prošnjo pri cesarju in končno dosegla izdajo omenjenega ukaza z intimacijo deželnim stanovom (1681).⁴⁶⁰

Polihistor morda res ni vedel ali pa je raje zamolčal, da se njegov po poli mrzli bratranec Franc Adam pri cesarju ni samo pritožil, ampak je dejansko tudi izposloval ukaz, s katerim mu je cesar Ferdinand III. 25. avgusta 1648 priznal oziroma obnovil baronski naslov.⁴⁶¹ Gre za prej omenjeno obnovitev, ki je po besedah njegovih dveh sinov ostala zaradi očetove skorajšnje smrti brez učinka, torej mrtva črka na papirju. Njena vsebina, oprta na prošnjo Franca Adama, namreč razkriva, da Kozma Rauber, polihistorjev praded, ni bil neposredni potomec pobaronjenega dvornega maršala Lenarta, ampak je Lenartov rod izumrl s smrtjo (Lenartovega vnuka) Volfa Ditriha. Kozma naj bi tedaj uveljavil svoje pravice (*sich mit Recht genuessamb legitimiert*), a je v zameno za imenja na Kranjskem prepustil pravice do Plankensteina in Karlstettna svaku pl. Windischgrätzu. Franc Adam je zdaj, približno sto let pozneje, prosil cesarja za obnovitev in potrditev baronskega stanu, ki naj bi izviral od Lenarta Rauberja v ravni črti (*von der rechten linea*). Takšna formulacija se je znašla tudi v cesarjevem pismu, pri čemer je Lenart v uvodu označen ustrezneje – kot prosilčev »bratranec« (*seinem Vettern*), seveda v širokem pomenu besede in upošteva veliko časovno razliko med njima.⁴⁶² Ni še pojasnjeno, kakšno sorodstvo je dejansko vezalo Lenartovo rodbinsko vejo s polihistorjevim pradedom Kozmom Rauberjem, a vsekakor ne bližnje.⁴⁶³

Sredi 16. stoletja, ko je Lenartov rod izumrl, je bil Kozma Rauber s Kranjskega morda res sodečič gospostev Plankenstein in Karlstetten,⁴⁶⁴ vsebovanih v Lenartovem baronskem naslovu, ni pa bil upravičen do naziva baron. A uspelo mu je pridobiti vsaj nekaj simbolne »dediščine« svojih avstrijskih sorodnikov. Cesar Ferdinand I. mu je namreč 3. decembra 1562 izdal privilegij, po katerem je smel uporabljati grb svojega pokojnega »bratranca« (*seines Vettern*) Volfa Ditriha Rauberja, barona s Plankensteina in Karlstettna.⁴⁶⁵ Ker torej polihistorjev praded Kozma Rauber ni nasledil baronskega naslova svojih sorodnikov, ga njegovi potomci sčasoma tudi niso mogli izgubiti, kot so zatrjevali sami. V resnici so bili kranjski Rauberji upravičeni do njega šele od leta 1648 oziroma 1681 dalje, Valvasor pa je svojo mater Ano Marijo naslovil kot baronico samovoljno.

Kot vse kaže, je polihistorja precej bolj vleklo k Rauberjem in na Kravjek kakor k materinim nečakom in pranečakom Raspom na Krumperk. Ne preseneča, da se je o Rauberjevem rodu razgovoril

⁴⁶⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 637.

⁴⁶¹ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Franz Adam, 25. VIII. 1648.

⁴⁶² Prav tam, fol. 2–8v (koncept cesarjevega pisma, 25. 8. 1648), 10–11 (prošnja Franca Adama Rauberja, s. d.). Med priloženimi spisi so tudi prepisi petih cesarskih privilegijev raznim Rauberjem od leta 1512 do 1621, ki jih je Avstrijska dvorna pisarna upoštevala pri potrditvi baronskega naslova Francu Adamu, a se niti eden ne nanaša na kranjske Rauberje (fol. 14–35). Za te je bilo najpomembnejše fevdno pismo cesarja Maksimilijana I. Lenartu Rauberju za gospostvi Plankenstein in Karlstetten, izdano 24. decembra 1516 v Hagenauu; dvornega maršala Lenarta hkrati s fevdno podelitvijo res povzdiguje v baronski stan, ne pa tudi njegovega brata Nikolaja (fol. 16–21), kot je netočno navedeno v cesarskem ukazu o potrditvi baronstva bratoma Rauber z 12. aprila 1681 (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Otto Heinrich und Veith Christoph Brüder, 12. IV. 1681, fol. 2v; prim. objavo v: Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 638).

⁴⁶³ Wurzbachov biografski leksikon zmotno pravi, da je bil Kozma Lenartov sin (Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Fünfundzwanzigster Theil*, str. 31). Kot starše Kozma Rauberja Schönlebnova Genealogija (1674) podobno navaja Lenarta in Marjeto, rojeno Plankenstein (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 582). Na rodovnem deblu v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije je Lenart – z dvojnim imenom Jurij Lenart – naveden kot sin tržaškega glavarja Nikolaja, ta pa kot brat Kozmovega očeta Friderika (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber).

⁴⁶⁴ Za dediščino po umrlem Volfu Ditrihu se je potegoval tudi znani silak Andrej Eberhard Rauber z dvema bratoma (gl. op. 440).

⁴⁶⁵ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Kosmus, 3. XII. 1562.

pri opisu njihovega matičnega gradu, neprimerno manj pa je o rodbini svoje matere povedal pri obravnavi krumperškega gradu. Tam so namreč Rauberji zagospodarili šele v prvi četrtini 16. stoletja, po smrti Krištofa Zellenbergerja, ki se v virih omenja do leta 1513.⁴⁶⁶ Krištofov oče Janez Zellenberger je že leta 1481 sklenil dedno pogodbo s svojim nečakom Baltazarjem Rauberjem, s katero je v primeru, če bi umrl brez rodni dedičev, vse zapustil Baltazarju in njegovim naslednikom.⁴⁶⁷ Moško linijo Zellenbergerjev je po Valvasorju nato presekala Krištofova smrt.⁴⁶⁸ Baltazar Rauber je sicer gospodaril na matičnem rodbinskem gradu Kravjek, ki ga je leta 1478 prejel v fevd od cesarja Friderika III. Živ je bil še leta 1529⁴⁶⁹ in najbrž tudi 1539, ko je kot gospodar Kravjeka izpričan v najstarejši kranjski imenjski knjigi.⁴⁷⁰ Njegov sin, polihistorjev prapraded **Friderik pl. Rauber**, se je po viru druge roke 11. februarja 1524 poročil s **Katarino pl. Lamberg**. Rodila mu je dva sina, Kozma in Adama, že kmalu zatem, leta 1529, pa je izpričana kot vdova na Krumperku.⁴⁷¹ Izvirala je iz snežniške veje stare kranjske viteške rodbine Lambergov, ki se je v 14. stoletju razdelila na številne veje in je

Grb rodbine Lamberg v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 97).

⁴⁶⁶ Znanih je več Krištofovih prodajnih in menjalnih listin za posest v širši krumperški okolici, v katerih se naslavlja po Krumperku (*von Krawperg*): ARS, AS 1063, št. 1061, 1509 VI. 29., s. l.; št. 1078, 1509 VIII. 1., s. l.; št. 1094, 1510 VII. 21., s. l.; št. 1116, 1513 II. 1., s. l.; št. 1119, 1513 III. 23., s. l. – Po Reispu so Rauberji pridobili Krumperk leta 1517 (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 55).

⁴⁶⁷ ARS, AS 1063, št. 926, 1496 II. 7., s. l., vidimus: 1481 IV. 4., s. l. – Janez Zellenberger v listini navaja, da je Baltazar Rauber sin njegove sestre. Po genealoških virih je bil Baltazarjev oče Jurij Rauber, mati pa Magdalena, hči Matevža Zellenbergerja (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). M. Smole je Baltazarja zmotno označila za Zellenbergerjevega bratranca in vsebino listine interpretirala nekoliko samovoljno: Baltazar bi dedoval, če bi Zellenbergerjev rod izumrl z Janezovim sinom Krištofom (Smole, *Graščine*, str. 246), ki v resnici sploh ni omenjen. Po Valvasorju je bil Krištof res Janezov sin, pogodbo pa naj bi Janez Zellenberger sklenil z Jurijem Rauberjem, svojim svakom, ne z nečakom (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 316). Krumperk je cesar Friderik III. tri leta prej, 1478, podelil Janezu Zellenbergerju v fevd, potem ko je bil pred tem fevdnik Janezov pokojni oče Matevž (ARS, AS 1063, prepisi, 1478 II. 16., Gradec). Na isto fevdno podelitev (brez datuma) se je sto let pozneje skliceval Valvasorjev praded Kozma Rauber, ko je Krumperk s pripadajočo posestjo leta 1579 prejel v fevd od nadvojvode Karla (ARS, AS 1063, št. 1676, 1579 VI. 23., Gradec).

⁴⁶⁸ Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 316.

⁴⁶⁹ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁴⁷⁰ Baltazarjeva imenjska renta je znašala dobrih 189 goldinarjev, davek od gospostva Kravjek pa je 13. junija 1539 namesto njega poravnal Aleksander pl. Gallenberg (ARS, AS 173, knj. 1 (1539), fol. 361).

⁴⁷¹ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber. – Podatki o Kozmovih starših puščajo nekaj nedorečenosti. Schönlebova Genealogija navaja kot starše Kozma Rauberja Lenarta in Marjeto, rojeno Plankenstein (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 582), kar je potrjeno napačno (gl. op. 463). – Katarina Lamberg je bila hči Andreja Lamberga († 1473), gospoda na Snežniku in graditelja dvorca Breg pri Ribnici, ter Elizabete, rojene pl. Čušperške (Zobelsberg). S Friderikom Rauberjem se je poročila že kot vdova, potem ko je leta 1511 stopila pred oltar z Janezom pl. Apfaltrerjem (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 194).

dosegla vrhunec v 17. in 18. stoletju (ena grofovsko veja je leta 1707 dobila celo naslov državnih knezov). Spomniti kaže, da je Valvasor o kranjskih gradovih Lambergov izdal leta 1679 posebno topografijo.⁴⁷²

Valvasorjev praded Kozma pl. Rauber (ok. 1525–1582) je potemtakem kot starejši od bratov prišel na svet okoli leta 1525, ne prej kot konec leta 1524,⁴⁷³ in to skoraj brez dvoma v krumperškem dvorcu, predhodniku današnjega renesančnega gradu. Vsaj če sodimo po tem, kje je njegova mati živela po ovdovitvi. Potem ko je zgodaj ostal brez očeta, je po besedah istega vira imel varuha Jurija pl. Lamberga s Črnelega, materinega sorodnika, ki je svojega varovanca leta 1547 prvič oženil,⁴⁷⁴ starega nekaj nad dvajset let. V kranjski imenjski knjigi je Kozma naveden s predikatom »zu Weinegkh« (Kravjek) in je leto prej, 1546, premogel blizu 143 goldinarjev imenjske rente, kar je za dobrih 56 goldinarjev manj, kot je imel še leta 1539 njegov ded Baltazar.⁴⁷⁵ Kozmova imenjska renta se je nesporno že v začetku nanašala tako na Kravjek kot na Krumperk, sicer imenjska knjiga o poznejši pridobitvi prvega ali drugega ne bi molčala.⁴⁷⁶ Tako se postavlja vprašanje, kje se je gospodar obeh gradov počutil bolj doma oziroma kje je z družino večidel živel. Nazadnje očitno na Krumperku, saj naj bi dvorec po eni razlagi temeljito prezidali proti koncu njegovega življenja,⁴⁷⁷ tako kot prvo in drugo ženo pa so tudi njega pokopali v župnijski cerkvi v bližnjem Dobu.⁴⁷⁸ Imenjska renta je dotlej po manjšem padcu narasla na približno 164 goldinarjev in pol (do 1580), kar je Kozma uvrščalo med večje kranjske zemljiške gospode.⁴⁷⁹

Kot rečeno, naj bi Kozma Rauber zgradil današnji renesančni dvorec Krumperk. Ta, v nekem smislu dvojniki sorodno koncipiranega bližnjega Brda pri Lukovici, je bil pozidan namesto srednjeveškega krumperškega dvora konec 16. stoletja, po nekaterih navedbah okoli leta 1580. Stavba čiste pravokotne zasnove z arkadnim dvoriščem toskanskega reda ima podobo uglašene stanovanjsko-obrambne arhitekture, kjer je stanovanjska prvina vendarle prevladujoča. Sestavljajo jo štirje enonadstropni bivanjski trakti, očitno je vsa iz enega liva in pozidana presenetljivo regularno.⁴⁸⁰ Ali jo je resnično dal zgraditi polihistorjev praded Kozma ali kdo drug od Rauberjev, še ni dognano.

Ime Kozma Rauberja je bilo na Kranjskem v njegovem času zelo znano, povezano ne le s premožnim, temveč tudi politično zelo dejavnim človekom. Izpričan je namreč kot glavni prejemnik

⁴⁷² O Lambergih: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 175–234; Otorepec, *Lamberg*, str. 94–95. – Iz Lambergove rodbine, vendar iz druge veje je bila tudi polihistorjeva prapraprababica Ana, poročena Gall pl. Rudolfseck (gl. str. 147); prim. Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 188, 194.

⁴⁷³ Po Schönlebnovi Genealogiji naj bi se Kozma rodil okoli leta 1520 (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 581), kar je prezgodaj tudi glede na podatek, da je imel leta 1547 še varuha (gl. op. 474).

⁴⁷⁴ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁴⁷⁵ ARS, AS 173, knj. 1 (1539), fol. 361; št. 4 (1546–1618), fol. 58v.

⁴⁷⁶ Ni osnove za trditev M. Smole (*Graščine*, str. 240), da je Baltazarju Rauberju leta 1530 sledil kot lastnik Kravjeka sin Gašper. Trditev je oprta zgolj na listino o zamenjavi dveh hub na Kamniškem med Jurijem Lambergom s Črnelega in Gašperjem Rauberjem »zu Weinekh«, glavarjem v Kostanjevici (ARS, AS 1063, št. 1273, 1530 II. 26., s. l.). Ta Gašper je bil najverjetneje res Friderikov brat in Kozmov stric, kot navaja rodovno deblo, na katero se je Smoletova v isti opombi sklicevala (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber), vendar ni imel treh sinov, ki jih je poimensko naštel. Čeprav sta dva od teh, Nikolaj in Janez, na omenjenem rodovnem debelu res prikazana kot Gašperjeva sinova, je iz njunih biografskih podatkov jasno vidno, da njun oče ni mogel biti ta Gašper, temveč njegov generacijo starejši soimenjak, glavar na Reki, kar v celoti potrjuje drugo genealoško gradivo v Zbirki rodovnikov (prav tam). Nikolaj je bil sicer glavar v Trstu, Janez pa na Reki in v Kastvu.

⁴⁷⁷ Prim. Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100. – Poleg tega so med letoma 1575 in 1580 izpričani Kozmovi spori z vaško skupnostjo Domžale (Voje, *Odnosi med gospodom*, str. 33–40).

⁴⁷⁸ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁴⁷⁹ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 58v. – Iz imenjske knjige ni razvidna menjava posesti med Kozmom in Matevžem (Matijem) Klombnerjem, o čemer piše Valvasor brez navedbe letnice pri opisu gradu Koprivnik v Moravški dolini (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 313).

⁴⁸⁰ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100–105.

Krumperk po razglednici, odposlani leta 1904 (zbirka Milana Škrabca).

Krumperk danes, nebstveno drugačen kot okoli leta 1580, ko naj bi ga zgradil Kozma Rauber, ded Ane Marije, poročene Valvasor (foto B. Golec, marec 2014).

kranjskih deželnih stanov (1558–1560, 1562),⁴⁸¹ kot član stanovskega poverjeniškega urada (1558–1560, 1566, 1574, 1577),⁴⁸² namestnik deželnega upravnika (1556),⁴⁸³ deželni upravnik (1559–1560, 1565, 1578),⁴⁸⁴

⁴⁸¹ ARS, AS 2, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 1317, 18. 4. 1558; šk. 413, fasc. 283, pag. 1504, 30. 3. 1559; šk. 413, fasc. 284, pag. 9, 22. 1. 1560. Za leto 1562: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v.

⁴⁸² ARS, AS 2, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 1317, 18. 4. 1558; šk. 413, fasc. 283, pag. 1504, 30. 3. 1559; šk. 413, fasc. 284, pag. 9, 22. 1. 1560. Za leta 1566, 1574 in 1577: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 85, 86.

⁴⁸³ ARS, AS 2, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 833, 15. 3. 1556; pag. 1052, 8. 10. 1556.

⁴⁸⁴ Za leta 1559, 1560 in 1578: prav tam, šk. 413, fasc. 283, pag. 1512, 30. 3. 1559; pag. 1519, 1. 4. 1559; šk. 414, fasc. 284, pag. 1457, 8. 11. 1565; pag. 1466, 8. 11. 1565; pag. 1470, 8. 11. 1565; šk. 421, fasc. 288, pag. 187, 14. 8. 1578; pag. 207, 30. 8. 1578; pag. 232, 14. 9. 1578; pag. 246, 19. 9. 1578; pag. 345, 9. 11. 1578. Za leti 1565 in 1578: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 70.

deželni upravitelj (1560, 1565–1566)⁴⁸⁵ ter svetnik cesarja Ferdinanda (1562)⁴⁸⁶ in nadvojvoda Karla (1576).⁴⁸⁷ Med prastarši Janeza Vajkarda Valvasorja, živečimi od severne Italije do Štajerske, je bil vsekakor najpomembnejši in najvplivnejši. Nanj je lahko polihistor gledal s ponosom, kot se je nasploh ponašal z Rauberjevimi koreninami, s svojimi poleg Gallovih »najbolj kranjskimi«. In vendar Kozma v XI. knjigi *Slave* pri opisu Krumperka ni omenjen,⁴⁸⁸ čeravno naj bi bil prav v njegovem času zgrajen sedanji renesančni dvorec (okoli 1580),⁴⁸⁹ o katerem tudi Valvasor ni skoparil s pohvalnimi besedami.⁴⁹⁰ Kot grajskega gospoda je svojega pradeda navedel le pri Kravjeku, in sicer z letnico 1571.⁴⁹¹

Po genealogijah Rauberjeve rodbine je bil Kozma Rauber poročen trikrat. Prva žena *Neža Purgstall*, s katero se je oženil leta 1547, mu je rodila dve hčerki in najverjetneje tudi sina Adama († 1595), opevanega konjeniškega stotnika iz bitke pri Sisku (1593). Tega sicer nekateri rodoslovni viri pripisujejo Kozmovi drugi ženi *Salomi Neubaus*, za katero ni znano, kdaj je umrla, kot tudi ne, kdaj se je dvakratni vdovec tretjič oženil, tokrat z Valvasorjevo prababico *Regino Sigesdorf*.⁴⁹² Jurij, Kozmov edini (preživel) otrok iz tretjega zakona se je moral roditi po letu 1570, saj je imel leta 1594 kot mladoleten še varuha.⁴⁹³ Njegov precej starejši polbrat Adam naj bi se prvič poročil že leta 1570 in drugič potrjeno v letu 1581,⁴⁹⁴ ko je bil Jurij torej še otrok.

Po sekundarnih virih, ki jim ne nasprotuje nobeno znano dejstvo, je Kozma Rauber umrl leta 1582 in bil pokopan v Dobu pri svoji prvi in drugi ženi.⁴⁹⁵ Njegova tretja žena, Jurijeva mati Regina, se

⁴⁸⁵ ARS, AS 2, I. reg., šk. 413, fasc. 284, pag. 268, 20. 8. 1560; šk. 415, fasc. 285, pag. 128, 27. 4. 1566; pag. 145, 27. 4. 1566; pag. 161, 27. 4. 1566; pag. 165, 29. 4. 1566; pag. 175, 29. 4. 1566; pag. 221, 2. 5. 1566; pag. 238, 4. 5. 1566; pag. 250, 5. 5. 1566. – Zaradi različnih poimenovanj ni vedno gotovo, kdaj je šlo za funkcijo upravnika (Landesverwalter) in kdaj upravitelja (Landesverweser). Deželni glavar Jakob baron Lamberg je leta 1565 zapisal, da Kozma Rauber že 14 let vodi tako urad deželnega upravitelja kot tudi urad deželnega glavarja: »Verwaltungen Paiden Lanndtswewesser vnnd Lanndtshaubtmanschaft Ampts Handlungen« (prav tam, šk. 413, fasc. 284, pag. 917, 8. 6. 1565).

⁴⁸⁶ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rauber, Kosmus, 3. XII. 1562.

⁴⁸⁷ ARS, AS 1063, št. 1663, 1576 II. 21., Ljubljana; AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁴⁸⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

⁴⁸⁹ Prim. Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Druga knjiga*, str. 100, 102.

⁴⁹⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316.

⁴⁹¹ Prav tam, str. 635.

⁴⁹² O obeh hčerkah in letnici prve poroke govori vir druge roke, ki Adama pripisuje Kozmovi drugi ženi, Jurija pa tretji (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). Enako delitev otrok pozna Lukančičeva genealoška zbirka (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v). Starejša Schönlebnova Genealogija, Valvasor in Stadl nasprotno trdijo, da je bil Adam Kozmov sin iz prvega zakona z Nežo Purgstall (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 582; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635; StLA, Handschriften, Hs. 28/VIII, Stadl, Ehrenspiegel VIII, pag. 213). Glede na to, da je Adamov sin Kozma Rauber ml. dedoval po zadnjem moškem Purgstallu, vse kaže, da je bil Adam res sin Purgstallove. O dedovanju: ARS, AS 748, fasc. 26, Familiaria, zapuščinski inventarji rodbine Rasp, 14. 5. 1608. O sorodstvenem razmerju med Adamom in Kozmom ml.: ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber. Stadlov štajerski *Ehrenspiegel* iz leta 1731 pozna Valvasorjevega deda Jurija Rauberja samo kot lastnika Krumperka in očeta Doroteje, poročene pl. Rasp, ne pa tudi njegove sorodstvene zveze s Kozmom st. (StLA, Handschriften, Hs. 28/VIII, Stadl, Ehrenspiegel VIII, pag. 202). Navaja tudi vse tri Kozmove žene, pri čemer tretji, Regini Sigesdorf, pripisuje le hčerko (prav tam, pag. 213, 214).

⁴⁹³ V kranjski imenjski knjigi je pri Kozmovem imenju leta 1594 zapisano, da sta si njegova sinova razdelila posest na enaka dela, in sicer v navzočnosti Jurijevega varuha (*in bejwesen des selben Herrn Gerhaben*) (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 58v). Gl. tudi op. 515.

⁴⁹⁴ Obe poročni pogodbi naj bi bili sklenjeni na Kravjeku; Adamova prva žena je bila Ana Schnitzenbaum(er), druga pa Ana Sauer (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v; AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). Prim. tudi regest poročnega pisma z dne 11. junija 1581 v: ARS, AS 309, šk. 68, fasc. XXXI, M–29, 14. 6. 1664, pag. 4/Nr. 14.

⁴⁹⁵ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber; AS 1073, I/44r, fol. 142v. – Navedbo R. Andrejke v *Slovenskem biografskem leksikonu*, da je Kozma Rauber umrl 7. januarja 1579 in bil pokopan v ljubljanski stolnici (Andrejka, Ravbar (Rauber), str. 36), je kot napačno zavrnil že I. Voje (Odnosi med gospodom, str. 35–36). Za življenja je zadnjič izpričan 30. maja 1582 kot eden od naslovnikov dopisa stanovskih poverjenikov (ARS, AS 2, I. reg., šk. 423, fasc. 289, pag. 335, 30. 5.

je nato leta 1586 omožila z *Maksimilijanom (Maksom) Gallom pl. Rudolfseckom*,⁴⁹⁶ in umrla med letoma 1589⁴⁹⁷ in 1594, ko se je Maksimilijan ponovno oženil, tedaj že samostojni lastnik posesti Moravče in Rožek.⁴⁹⁸ Kot bomo videli, je bil brat polihistorjeve druge prababice po materini strani, Ane Marije, poročene Leysser.

Starše **polihistorjeve prababice Regine pl. Sigesdorf** poznamo z rodovnikov Rauberjev in Sigesdorfov.⁴⁹⁹ Njen oče **Jurij pl. Sigesdorf** († 1575) s predikatom »zu Grosswinklern«⁵⁰⁰ je izviral s Koroškega, na Kranjskem pa je imel bližnje sorodstvo v Škofji Loki, rodbino freisinskih gradiščanov, kaščarjev, oskrbnikov in pozneje staroloških graščakov.⁵⁰¹ Mati **Ana, rojena pl. Semenič** († ne pred 1579), je izšla iz rodu belokranjskih Semeničev, ki so bili predniki Janeza Vajkarda Valvasorja tudi po očetovi strani, po Scheyerjih. Zakonca Sigesdorf sta z delitvijo Semeničeve posesti dobila leta 1541 polovico gradu Semič in njegovih posesti.⁵⁰² Po kranjski imenjski knjigi se je imenje Jurija Sigesdorfa od leta 1546 do 1569 podvojilo, imenjska renta se je s prvotnih 27 dvignila na 54 goldinarjev,⁵⁰³ tako da

1582). – Iz tega časa obstaja mrliška matična knjiga ljubljanske protestantske občine, vendar Kozma v njej iz tega ali onega razloga pogrešamo. Ko sta tri leta za njim (1585) umrli dve njegovi vnukinji, Adamovi hčerki, sta vpisani obe, in sicer z navedbo o pokopu v župnijski cerkvi v Dobu oziroma samo v Dobu (ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, snopič 6, mrliška knjiga prve protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 314v).

⁴⁹⁶ Regest poročnega dogovora med njima v Maksimilijanovem zapuščinskem inventarju ima datum 23. marec 1586 (ARS, AS 309, šk. 31, fasc. XVI, G–5, 6. 6. 1601, pag. 9/Nr. 17).

⁴⁹⁷ Zadnjič je brez imena, zgolj kot »pokojna prejšnja žena« Maksimilijana Galla pl. Rudolfsecka, izpričana v regestu o pogodbi med zakoncema, sklenjeni za neke premičnine 6. februarja 1589 (prav tam, pag. 11/Nr. 26). Po dveh genealoških virih je kot vnovič poročena še živela leta 1588 (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v; prim. ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber).

⁴⁹⁸ Po Lukančičevem izpisu iz ljubljanske protestantske poročne matice sta se Maksimilijan Gall z Rožeka in Moravč in Ana, hči Hansa Raspa s Sostrega, poročila 5. junija 1594 (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 54v). Ohranjen je koncept njunega poročnega pisma, datiran navedenega dne v Kamniku (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 6. 1594), o poročnem dogovoru pa priča tudi regest v Maksimilijanovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 31, fasc. XVI, G–5, 6. 6. 1601, pag. 10/Nr. 10). Maksimilijan je postal lastnik celotne posesti Moravče in Rožek leta 1590, ko mu je brat Franc Krištof prodal svojo polovico (prav tam, pag. 11/Nr. 25; ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 76v).

⁴⁹⁹ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber; ARS, AS 1073, I/44r, fol. 165v (Sigesdorf).

⁵⁰⁰ Zakonca Jurij Sigesdorf in Ana, rojena Semenič, ter Sigesdorfov predikat se skupaj pojavljajo v pogodbi o delitvi Semeničeve posesti (ARS, AS 1063, št. 1486, 1558 I. 6., Semič).

⁵⁰¹ Jurij naj bi bil sin Avgušтина Sigesdorferja, ki je leta 1498 kupil grad Grosswinklern na Koroškem, in Barbare, rojene Schrampfy. Škofjeloški gradiščan in kaščar Jurij st. je bil po istem viru njegov stric, poznejši kaščar in oskrbnik Lenart Sigesdorfer brat, stričev sin in naslednik Baltazar pa Jurijev bratranec. O izvoru in sorodstvenih razmerjih Sigesdorfov: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 165–166. – A. Furlan navaja, da se je Jurij rodil na Koroškem (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 23). – O škofjeloških Sigesdorfh (Sigesdorferjih) v drugi polovici 15. in v 16. stoletju gl. Blaznik, Škofja Loka, str. 116, 117, 122, 146, 150, 158, 165, 167, 168, 169, 182, 183, 185, 188, 215, 226, 243, 244, 247, 248. – Pet bratov Sigerstorff (Siegestorff), ki jih je cesar Karel V. 4. aprila 1554 v Bruslju povzdignil v viteški stan (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 5), ne izvira iz rodu naših Sigesdorfov, čeprav so tri imena – Lenart, Janez in Jurij – identična z imeni bratov, ki jih poznamo z Lukančičevega rodovnega debla (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 165v). V diplomu namreč pogrešamo plemiški predikat »zu Grosswinklern«, povsem drugačen je opis grba z zamorčkom pa tudi našete zasluge bratov pričajo o drugi rodbini (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Sigesdorff oder Sigersdorff Leonhard, Johann, Georg, Christoph, Thomas Brüder, 4. IV. 1554). Prim. grb kranjskih Sigesdorfov: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 115.

⁵⁰² Rodbinska razmerja in posestno delitev leta 1541 natančno razkriva pogodba o delitvi Semeničeve posesti, ki jo je Jurij pl. Sigesdorf, gospod na Klevevžu (*Innhaber der Herrschaft Klingennfels*), sklenil 6. januarja 1558 v Semiču z Aninim stricem Otonom pl. Semeničem, bratom njenega že pokojnega očeta Jurija (ARS, AS 1063, št. 1486, 1558 I. 6., Semič). Ana se je rodila v Jurijevem zakonu z Uršulo, rojeno pl. Edling (*Conterfet Kupfferstich*, str. 154, Tab. 15; za podatek se iskreno zahvaljujem kolegu Janezu Weissu). Jurijeva sestra Elizabeta, Anina teta, poročena z Gašperjem Scheyerjem (Kaspert, *Schloß und Herrschaft Ainöd*, str. 5; Slana Lastniki gradov, str. 580), je bila polihistorjeva praprababica po očetovi strani. O Semeničih gl. tudi str. 86.

⁵⁰³ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 94.

Grb rodbine Sigesdorf po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 72).

Grb rodbine Semenič po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 153).

lahko tega Valvasorjevega praprageda uvrstimo že med srednje premožne kranjske zemljiške gospode. Ob potrditvi Semeničeve posestne delitve leta 1558 je naveden kot lastnik (*Innhaber*) gospostva Klevevž pri Šmarjeti na Dolenjskem, kjer je sicer izpričan že leta 1556,⁵⁰⁴ vendar lastništvo iz imenjske knjige ni razvidno, saj je bil v resnici le dosmrtni oskrbnik.⁵⁰⁵ Ni naključje, da je Klevevž pripadal freisinskim škofom, katerih uslužbenci so bili škofjeloški Sigesdorfi. Jurijevo poglavitno dejavnost je sicer predstavljala vojaška služba. Tako je na nagrobniku v novomeški frančiškanski cerkvi ovekovečen v viteškem oklepu, naslovljen pa kot cesarski svetnik in stotnik v Senju.⁵⁰⁶ S prvo funkcijo je izpričan že leta 1554, z drugo pa v letih 1560 in 1566.⁵⁰⁷ Umril je leta 1575 in zapustil vdovo ter vsaj tri sinove, med njimi Albrehta, od leta 1554 do 1578 kanonika v Salzburgu.⁵⁰⁸ Glede na to, da so oba z ženo pokopali v

⁵⁰⁴ ARS, AS 1063, št. 1486, 1558 I. 6., Semič. – Na Klevevžu je datiral neki dopis že 6. septembra 1556 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 412, fasc. 283, pag. 1030, 6. 9. 1556).

⁵⁰⁵ Blaznik, *Zemljiška gospostva*, str. 15.

⁵⁰⁶ Cevc, *Štirje renesančni nagrobniki*, str. 188, 189. – Prim. Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 23. – Poškodovani nagrobnik stoji zdaj v samostanu.

⁵⁰⁷ ARS, AS 2, I. reg., šk. 411, fasc. 283, pag. 433, 29. 8. 1554; šk. 413, fasc. 284, pag. 147, 11. 5. 1560; šk. 415, fasc. 285, pag. 553, 29. 7. 1566.

⁵⁰⁸ Jurij je leta 1574 prosil nadvojvodo Karla za fevdno podelitev hube v Bojanji vasi pri Metliki, za katero je predložil fevdno pismo Alberta grofa Goriško-Tirolskega (ARS, AS 11, št. 94, 17. 9. 1574, fevdno pismo 22. 11. 1575). Nedvomno gre za hubo, ki je Sigesdorfu pripadla leta 1541 ob delitvi Semeničeve posesti (ARS, AS 1063, št. 1486, 1558 I. 6., Semič). Fevdno pismo je prejel že po smrti, zato je njegov najstarejši sin Albreht, salzburški kanonik, zase in v imenu bratov Antona in Aleksandra prosil nadvojvodo za novo fevdno podelitev, v prošnji pa navedel, da je oče preminil 11. februarja 1575 (prav tam, 3. 1. 1576). Takšno letnico navaja tudi Schönlebnova Genealogija (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 677). Glede na povedano nikakor ni mogoče, da bi umrl že januarja 1574 ali 1573, kot so zabrisano letnico na nagrobniku brali različni avtorji (prim. Cevc, *Štirje renesančni nagrobniki*, str. 188–191; Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 23;

Najstarejša znana samostojna upodobitev katerega od Valvasorjevih prednikov – nagrobnik njegovega prapradedca Jurija Sigesdorfa († 1575) v Novem mestu (foto B. Golec, april 2013).

Risba istega Sigesdorfovega nagrobnika iz 50. let 19. stoletja, ko je še bil ohranjen podstavek z napisom (po: Cevc, Štirje renesančni spomeniki, str. 190).

Novem mestu, sta morala nekje v bližini tudi prebivati, bodisi na Klevevžu, kjer je Juriju kot oskrbnik sledil sin Anton (1575), bodisi na gradu Prežek pod Gorjanci, ki ga je Jurij leta 1570 dobil v fevd od

Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 94). Jurijeva vdova Ana, prav tako navedena na nagrobniku, je izpričana kot živa še 22. junija 1579 v registru listine o oprostilni sodbi, ki je zadevala njen spor z Albertom Semeničem s Smuka nad Semičem zaradi nekega pogorelega boršta (ARS, AS 309, šk. 97, fasc. XXXXI, S-3 1/2, 29. 5. 1585, pag. 4/Nr. 6). Zakonca sta imela po rodoslovnem viru druge roke enajst otrok (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 165v). O salzburškem kanoniku Albrehtu Sigesdorfu gl. http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzburger_Domherren#Das_weltliche_Domkapitel_.281514_bis_1806.29 (marec 2013).

freisinškega škofa,⁵⁰⁹ ali pa v imunitetni hiši v Novem mestu.⁵¹⁰ Jurijevo imenjsko rento, ki se je po njegovi smrti še povečala in ostala vodena na njegovo ime, so leta 1594 v celoti prepisali Karlu Juriču.⁵¹¹

Pokop pri frančiškanih in sinov kanonikat ne povesta veliko o konfesionalni pripadnosti zakoncev Sigesdorf. Po E. Cevcu je namreč sklepna formula na njenem nagrobniku tipično protestantska. Še več, Jurij Sigesdorf naj bi bil goreč evangeličan in skoraj brez dvoma eden tistih štirih luteranov, ki so jim po besedah oglejskega vizitatorja Pavla Bizancija (1581) v frančiškanski cerkvi postavili nagrobnike pod pretvezo, da gre za ustanovitelje cerkve.⁵¹² V tem kontekstu ne preseneča, da se je hči Regina omožila v družino, ki je bila prav tako naklonjena novi veri. Njenega soproga Kozma Rauberja najdemo leta 1580 v deželnem cerkvenem svetu (augsburske veroizpovedi),⁵¹³ dve hčerki Kozmovega starejšega sina Adama pa sta leta 1585 vpisani v ljubljansko protestantsko mrliško matično knjigo.⁵¹⁴

Valvasorjev **ded Jurij pl. Rauber** (po 1570–1616), sin Kozma in Regine, rojene pl. Sigesdorf, je torej odraščal v precej drugačnem okolju kakor Hieronim Valvasor, polihistorjev ded po očetovi strani, in tudi njuni poti sta se opazno razlikovali, čeravno sta bila nazadnje oba imovita zemljiška gospoda. Jurij se je rodil premožnim in uglednim staršem, v deželi je imel vplivno plemiško sorodstvo, podedoval je lepo posest in se v rodnem kranjskem okolju uveljavil neprimerno laže kakor generacijo starejši priseljeni Italijan Valvasor. Medtem ko se je skoraj zanesljivo rodil na Krumperku, bi lahko otroštvo preživljal tudi drugje. Mati Regina je bila namreč vnovič poročena z že omenjenim Maksimilijanom Gallom pl. Rudolfseckom, gospodarjem gradov Rožek in Moravče, s katerim se bomo še srečali. Ob delitvi Rauberjeve posesti leta 1594 je imel Jurij po navedbi v imenjski knjigi še varuha, čigar imena ne poznamo.⁵¹⁵ Prav tako ni znano, ali se je prejšnje leto kot zelo mlad udeležil bitke proti Turkom pri Sisku, v kateri se je proslavil njegov precej starejši polbrat Adam († 1595).⁵¹⁶ Zadnje je sicer zelo verjetno, saj je bil Valvasorjev ded Jurij Rauber polihistorjev najbližji prednik, za katerega vemo, da je opravljal častniško službo. Izpričan je kot konjeniški poročnik⁵¹⁷ in leta 1601 kot stražmojster (*Wachtmeister*) pri kranjski deželni vojski, utaborjeni pod Kanižo.⁵¹⁸ Sam je navedel, da je od mladih let služil v dobro domovine, v vojnah veliko prestal, med drugim izvedel izpad z enim konjem, nato pa se je bil primoran posvetiti zasebnemu življenju, da bi si povrnil zdravje.⁵¹⁹ Enako kot Valvasor, ki

⁵⁰⁹ Blaznik, *Zemljiška gospostva*, str. 15. – Kot lastnik gospostva Klevevž je Jurij naslovljen še 17. aprila 1570 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 416, fasc. 285, pag. 1601). – Po Valvasorju so imeli »gospodje Siegersdorff« na Kranjskem (samo) grad Prežek pod Gorjanci, vendar njihovega lastništva ni časovno opredelil (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 454).

⁵¹⁰ Leta 1568 je nadvojvoda Karel izdal Juriju Sigesdorfu za vojaške zasluge privilegij, po katerem je postala njegova hiša v Novem mestu prosta vseh mestnih bremen in izvzeta iz mestne jurisdikcije (StLA, I. Ö. Urkundenreihe, 514 m, 1568 VIII. 28., Gradec).

⁵¹¹ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 94, 130v.

⁵¹² Cevc, *Kiparstvo na Slovenskem*, str. 96; prim. isti, Štirje renesančni nagrobniki, str. 189.

⁵¹³ ARS, AS 2, I. reg., šk. 877, sejni zapisniki 3, 1579–1585, fol. 112, 7. 4. 1580; prim. Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 146.

⁵¹⁴ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. 54/5, snopič 6, mrliška knjiga prve protestantske občine v Ljubljani 1578–1587, fol. 314v.

⁵¹⁵ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 128v. – V zapuščinskem inventarju Adama Franca Rauberja, Adamovega vnuka, je omenjen delitveni register (*Theil Register*) med bratoma Adamom in Jurijem iz leta 1591 (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–21, 12. 3. 1654, pag. 13/Nr. 17).

⁵¹⁶ Gl. op. 452.

⁵¹⁷ ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v.

⁵¹⁸ ARS, AS 2, I. reg., šk. 449, fasc. 292a, pag. 1109, 11. 10. 1601; pag. 1125, 17. 10. 1601. – O njegovi vojaški službi v korist Avstrijske hiše v deželi in zunaj nje pa so po njegovi smrti pisali tudi kranjski stanovski poverjeniki, ko so leta 1628 priporočili za častniško službo sina Volf(gang)a Danijela (prav tam, šk. 481, fasc. 296, pag. 369, 28. 7. 1628).

⁵¹⁹ Prav tam, šk. 884, sejni zapisniki 10, 1611–1615, fol. 534, 20. 3. 1615.

se je v mladih letih prav tako udeleževal v vojaški službi, se je tudi njegov ded poročil razmeroma pozno, ko je že zakorakal v trideseta leta.

Žal je zapuščinski inventar Jurija Rauberja nastal šele ob delitvi njegovih premičnin dobrih sedem let po smrti (1624)⁵²⁰ in nima popisa listin, ki bi lahko osvetlile marsikatero podrobnost, na primer, kdaj natanko in kako je nekaj časa gospodaril na Kravjeku, čeprav je po očetu podedoval Krumperk. Oče Kozma Rauber je po kranjski imenjski knjigi ob smrti leta 1582 premogel visoko imenjsko rento dobrih 164 goldinarjev, ki se je leta 1591 za malenkost skrčila na dobrih 160 goldinarjev, tri leta zatem, leta 1594, pa so jo prepisali na sinova Adama in Jurija, na vsakega polovico.⁵²¹ Kakšna je bila delitev v naravi, razpoložljivi viri ne povedo, kakor tudi ne, ali sta brata sprva živela skupaj ali vsak na svojem gradu. Kakor koli, Adam je že naslednje leto 1595 umrl,⁵²² njegova hči Magdalena pa je leto zatem sklenila poročno pogodbo na Kravjeku,⁵²³ kjer so veliko pozneje (1619) popisali tudi Adamovo zapuščino.⁵²⁴ Ni dvoma, da je z omenjeno delitvijo Kravjek pripadel Adamu, Krumperk pa precej mlajšemu Juriju.⁵²⁵ Fevdno pismo nadvojvoda Ferdinanda je po očetu podedovano posest, na prvem mestu Krumperk (*den Thurn Kbrauperg*), podelilo Juriju šele leta 1616.⁵²⁶ Viri pričajo, da je Jurij tu gospodaril že dotlej,⁵²⁷ vendar potrjeno šele leta 1611, ko je v krstni matici župnije Dob izpričan »služabnik gospoda Rauberja«,⁵²⁸ prej pa skoraj gotovo ne vsaj do leta 1608 ali 1609, saj je tu prebival Elija pl. Rasp s svojo mlado družino.⁵²⁹ Grad naj bi namreč Rauberji pred tem zastavili

⁵²⁰ Ohranjena sta dva izvoda: ARS, AS 748, fasc. 26, Familiaria, Zapuščinski inventarji sorodnih plemiških rodbin, št. 2, 18. 2. 1624; AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–II, 18. 2. 1624.

⁵²¹ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 128v.

⁵²² ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber.

⁵²³ V zapuščinskem inventarju Rudolfa barona Moscona (1664) je navedeno poročno pismo med Adamovo hčerko Magdaleno in Joštom Gallom, sklenjeno 16. aprila 1596 na Kravjeku (ARS, AS 309, šk. 68, fasc. XXXI, M–29, 14. 6. 1664, pag. 5/Nr. 14).

⁵²⁴ Adamovo zapuščino so inventarizirali v navzočnosti sina Janeza Ludvika in posebej poudarili, da ne gre za lastniško posest, temveč za fevd (*nur ein Manßleben*) (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–9, II. 11. 1619, pag. 41–42).

⁵²⁵ Da se Adamova imenjska renta dobrih 80 goldinarjev nanaša na Kravjek, je v imenjski knjigi neposredno izpričano leta 1619, ko je Janez Friderik, sin pokojnega Adama († 1595), nase prepisal (od sodedičev) kupljeno gospostvo Kravjek (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 128v). Tudi pri opisu Kravjeka v *Slavi* sledi Kozmu kot posestnik Adam (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635).

⁵²⁶ ARS, AS 1063, št. 2088, 1616 I. 27., Gradec; št. 2089, 1616 I. 27., Gradec.

⁵²⁷ O tem priča poznejši pripis v najstarejšem krumperškem urbarju 1610–1615, nastal po 26. decembru 1615, da so podložniki plačali obveznost v zvezi s konjem in tovorom še za gospodarjevega življenja: »in des H[er]rn Lebzeiten« (ARS, AS 748, knj. 12, urbar 1610–1615, s. p.), kar pomeni pred 19. decembrom 1616, ko je Jurij umrl (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v; AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). Jurij sam je stanovskim poverjenikom 30. maja 1613 poslal s Krumperka pismo z opravičilom, da se naslednji mesec zaradi bolezni ne bo mogel odzvati deželnemu vpoklicu v Postojni; poziv je bil datiran 30. aprila, Jurij pa se je pet dni prej vrnil iz Ljubljane (ARS, AS 2, I. reg., šk. 463, fasc. 293/a–2, pag. 271–272, 30. 5. 1613).

⁵²⁸ O prisotnosti Rauberjev na Krumperku po tem času posredno govori oznaki krumperškega služabnika 12. avgusta 1611 »Michaeli famuli D. Raubarÿ« in kuharice »Ursulam coquam D(omi)ni Rauber« decembra 1613 (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; P 1611–1622, s. p.; Vrhovnik, Plemenitniki, str. 97, 98).

⁵²⁹ Danes izgubljeni krumperški koledarski zapiski navajajo, da se je Elija pl. Rasp oženil na gradu 11. novembra 1607 (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90), kar potrjuje tega dne sklenjena poročna pogodba s Sofijo pl. Rauber; v njej je med pričami naveden tudi Jurij Rauber (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, II. 11. 1607). Raspov tast je bil tedaj že pokojni Adam Scheyer »zum Egkhenstain«, bratranec Valvasorjevega očeta Jerneja, ki je postavil dvorec Dobrova (Gutenhard) pri Velenju (o njem gl. 86–87). Po krumperških koledarskih zapiskih se je Eliju Raspu na Krumperku 29. marca 1608 rodil sin Janez Ditrih, soprogo Sofijo pa so na dobskem pokopališču pokopali 11. aprila (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90). Glede na to, da so od Elijeve poroke do datuma rojstva sina minili le štirje meseci in pol, se je v Vrhovnikovi razpravi skoraj gotovo pripetila pomota: ni šlo za leto 1608, temveč 1609. – Sinovega krsta v dobski krstni matici ni (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623), kar bi se ujemalo z Vrhovnikovim zapisom, da je

Raspom.⁵³⁰ Tako postane razumljivo, zakaj Jurij Rauber lastne poročne pogodbe dve leti prej, 8. maja 1605, ni sklepal na Krumperku, temveč na Kravjeku,⁵³¹ kar se zdi na prvi pogled precej nenavadno. Očitno je tja pripeljal tudi nevesto Dorotejo pl. Leysser in tam tedaj gospodaril, saj je 19. avgusta istega leta pisal s Kravjeka stanovskim poverjenikom, naj mu do martinovega prizanesejo z rubežem zaradi davčnih zaostankov.⁵³² Ti so nastali zadnji dve leti in so se nanašali tako na Jurijeve kravješke kot na krumperske podložnike.⁵³³ Kaj je imel Jurij opraviti s Kravjekom, pojasnjuje šele prošnja, ki sta jo njegovi dve hčerki, Valvasorjeva mati Ana Marija in teta Regina Doroteja Rasp, veliko pozneje naslovili na cesarja (1639). Z njo sta izpodbijali veljavnost pogodbe, sklenjene leta 1619 med njuno ovdovelo materjo Dorotejo in Janezom Friderikom, sinom polstrica Adama Rauberja, govori pa med drugim o Jurijevem časovno neopredeljenem posedovanju Kravjeka.⁵³⁴ S tem je potrjeno, da je Jurij gospodaril na Kravjeku, ki je bil v lasti polbratovih dedičev, medtem ko je svojo lastno krumpersko posest za nekaj časa prepustil v zastavo Eliju Raspu. Ker je leta 1610 nastal prvi ohranjeni urbar za Krumperk,⁵³⁵ nastanek novega urbarja pa je zelo pogosto povezan z menjavo gospodarja, je precej verjetno, da se je Jurijeva družina preselila na Krumperk prav tega leta.⁵³⁶

Jurij Rauber je tako kot oče Kozma in polbrat Adam nedvomno pripadal protestantski veri. Pri tem se postavlja le vprašanje, kako močno je bil z njo povezan proti koncu življenja in koliko vpet v njeno cerkveno organizacijo. Žal ni izpričano, h kateremu »gospodu Rauberju« na Krumperku se je jeseni 1598 zatekel zadnji kranjski superintendent Felicijan Trubar, ki je od tam pisal kranjskim stanovskim poverjenikom.⁵³⁷ A glede na povedano je šlo lahko samo za Jurija, saj je Krumperk tedaj pripadal njemu, Kravjek pa otrokom že pokojnega Adama.⁵³⁸ V naslednjem desetletju, zaznamovanem s protireformacijo, srečujemo Jurija potrjeno na »drugi strani«. Po stanovski registraturni knjigi reformacijskih spisov bi moral leta 1606 ljubljanski župniji sv. Petra vrniti dva odtujena podložnika.⁵³⁹ Ni dvoma, da je bil prav Jurij tisti Rauber, čigar rodbinsko ime se je leta 1609 znašlo med 33 podpisanimi

bil Elija prejkone protestant. Po istem viru je preminil 5. decembra 1612 v dvorcu Dobrova pri Velenju (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90). Miklavčič decidirano pravi, da je do konca ostal neomajen luteran (Miklavčič, Rasp, str. 30).

⁵³⁰ Miklavčič, Rasp, str. 30.

⁵³¹ Pogodba je omenjena v zapuščinskem inventarju nevestinega drugega moža Leopolda barona Raumschüssla (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R-23, 14. 1. 1660, pag. 37/Nr. 118). Letnico poroke poznamo tudi iz drugih virov. Po Lukančičevem rodovniku rodbine Rauber je bila poročna pogodba sklenjena leta 1605 na Kravjeku (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v), rodovnik v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije pa govori le o letu poroke 1605 (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber).

⁵³² Pravkar se je odpravljaj na bojišče in pričakoval, da se bo do martinovega vrnil (ARS, AS 2, I. reg., šk. 453, fasc. 292/d, pag. 665, 19. 8. 1605).

⁵³³ O vsebini in naravi davčnih zaostankov govori Jurijevo pismo, ki ga je stanovskim poverjenikom že prej, 2. julija 1605, poslal iz vojaškega tabora v Krški vasi pri Brežicah (prav tam, pag. 415-417, 2. 7. 1605).

⁵³⁴ Dokument je v celoti objavil Radics (*Johann Weikbard*, str. 263-266), citiranega izvornika (prav tam, str. 41) pa danes v Štajerskem deželnem arhivu ni več najti.

⁵³⁵ ARS, AS 748, knj. 12, urbar 1610-1615, s. p.

⁵³⁶ Na Krumperku je sicer že 14. maja 1608 nastalo donacijsko pismo Kozma Rauberja, Adamovega sina, s katerim je »bratrancu« (*Vettern*) Juriju izročil neko majhno dediščino po Purgstallih (ARS, AS 748, fasc. 26, Familiaria, zapuščinski inventarji rodbine Rasp, 14. 5. 1608).

⁵³⁷ Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, str. 217, 219.

⁵³⁸ J. Rajhman je na podlagi zaporedja lastnikov Krumperka, kot ga navaja M. Smole (*Graščine*, str. 246), »gospoda Rauberja« napačno identificiral kot Kozma (Rajhman, *Pisma slovenskih protestantov*, str. 328), toda ta je bil tedaj že 16 let mrtev.

⁵³⁹ ARS AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. I/54/5, snopič 6, Registraturbuch Vber die Religion Reformationen schriften des Hertzoghtums Crain vom 1600 bis 1616 Jahr, fol. 11, pag. 132.

kranjskimi plemiči, ki so v pritožbah deželnemu knezu nasprotovali protireformacijskim ukrepom.⁵⁴⁰ V tem času je bil namreč kot edini svojega rodu dejaven v kranjskih deželnih stanovih in v takšnih okoliščinah so ga stanovi spomladi 1610 izvolili v funkcijo glavnega prejemnika,⁵⁴¹ kar je ostal do začetka leta 1616,⁵⁴² slabo leto pred smrtjo. Kot bomo videli, je dobro desetletje pozneje postal glavni prejemnik njegov zet, polihistorjev oče Jernej Valvasor.

Jurijeva soproga, Valvasorjeva **babica Doroteja pl. Leysser** (malo po 1585–1627/32), torej tako kot druga stara mati pl. Scheyerjeva ni bila Kranjica, temveč Štajerka. Njeno starost ob poroki leta 1605 težko ocenimo na več kot dvajset let, če upoštevamo, da se je veliko pozneje, leta 1622 ali 1623, ponovno omožila in imela v drugem zakonu vsaj še štiri otroke, najmlajšega morda rojenega šele v začetku tridesetih let.⁵⁴³ Potemtakem se je rodila malo po letu 1585, in sicer – po rodoslovnih virih – staršema Viljemu Leysserju (Leiser) in Ani Mariji, rojeni Gall pl. Rudolfseck,⁵⁴⁴ ki sta se skoraj brez dvoma poročila leta 1576, ko sta v Moravčah sklenila poročni dogovor.⁵⁴⁵ Tako kot druga polihistorjeva babica Neža Scheyer je Doroteja prišla na Kranjsko iz severozahodnega dela Slovenske Štajerske. Toda medtem ko za precej starejšo Nežo, ki je odraščala na Ekenštajnu pri Velenju, ne vemo, kje se je rodila, je Doroteja skoraj gotovo zagledala luč sveta na gradu Valdek nad Mislinjsko dolino. Njen oče Viljem Leysser je namreč skupaj z bratom Ferdinandom postal zastavni imetnik deželnoknežjega gradu in gospostva že leta 1574,⁵⁴⁶ precej preden ju je leta 1587 kupil.⁵⁴⁷

Leysserjev rod je sicer na Štajerskem izpričan od konca 13. stoletja in je dal do novejšega časa

⁵⁴⁰ Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 360. – Dokument naj bi bil po Dimitzu v stanovskem arhivu v fasciklu 207, a ga danes žal ni najti ne v tem ne v drugih fasciklih, ki zadevajo deželna gravamina in protestantizem (prim. ARS AS 2, I. reg., šk. 301–309, 87–95).

⁵⁴¹ Za glavnega prejemnika je bil izvoljen na spomladanskem deželnem zboru, potem ko se je prejšnji prejemnik 5. aprila 1610 odpovedal položaju in so 29. aprila za njegovega naslednika predlagali štiri kandidate, na prvem mestu Rauberja; o sami izvolitvi ni podatkov (ARS, AS 2, I. reg., šk. 883, sejni zapisniki 9, 1607–1611, fol. 635, 635v, 639v). Kot prejemnik je prvič omenjen 22. maja 1610 (prav tam, šk. 459, fasc. 293, pag. 273, 22. 5. 1610).

⁵⁴² Leta 1613 in 1615 je skladno s pravili odstopil s položaja in bil ponovno imenovan, nazadnje na lastno željo zaradi slabega zdravja le za eno leto (prav tam, šk. 884, sejni zapisniki 10, 1611–1615, fol. 534, 20. 3. 1615). Ob odstopu 29. januarja 1616, pri katerem je vztrajal, se pojavlja vprašanje, zakaj je naveden skupaj s štirimi stanovskimi poverjeniki, ki so bili povprašani o nadaljevanju svoje funkcije, in kako to, da govori o tem, da je bil dve leti tudi sam poverjenik (prav tam, šk. 887, sejni zapisniki 13, 1615–1617). Formalno funkcije vsekakor ni zasedel, saj so bili poverjeniki le štirje, se je pa kot peti občasno udeleževal njihovih sej (npr. prav tam, šk. 884, sejni zapisniki 10, 1611–1615, fol. 424, 4. 8. 1614; fol. 429, 3. 9. 1614). Valvasor prav za leti 1615 in 1616 ne navaja imen poverjenikov (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 87). Jurija so sicer leta 1610 predlagali za poverjenika, a ne tudi izvolili (ARS, AS 2, I. reg., šk. 883, sejni zapisniki 9, 1607–1611, fol. 627–627v, 29. 3. 1610). V zapuščinskem inventarju Franca Adama Rauberja s Kravjeka, vnuka Jurijevega polbrata Adama, je naveden regist obračuna deželnih stanov z dne 20. junija 1623 pokojnemu Juriju za njegovo šestletno službo glavnega prejemnika (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–21, 12. 3. 1654, pag. 18/Nr. 30).

⁵⁴³ Gl. op. 605, 633–635, 648–650.

⁵⁴⁴ ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber. – Po Stadlovem štajerskem *Ehrenspieglu* (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrensiegel V, pag. 372) sta imela zakonca Leysser pet hčera, med katerimi je Doroteja navedena na četrtem mestu: Sofijo, ki se je poročila leta 1601, Genovefo, Ano Katarino, Dorotejo, poročeno leta 1605, in Marijo Salomo, prvič omoženo leta 1613 (prav tam, pag. 376–377). Mati Ana Marija je po istem viru umrla leta 1591 (prav tam, pag. 372).

⁵⁴⁵ Poročni dogovor, datiran 18. marca 1576 v Moravčah, poznamo iz registra v zapuščinskem inventarju nevestinega brata Maksimilijana Galla pl. Rudolfsecka (ARS, AS 309, šk. 31, fasc. XVI, G–5, 6. 6. 1601, pag. 9/Nr. 17). Po rodoslovnih virih naj bi bila poroka šele leta 1580 (ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall; StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrensiegel V, pag. 372).

⁵⁴⁶ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 299.

⁵⁴⁷ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 175. – Vpis Viljema Leysserja v štajersko imenjsko knjigo ima letnico 1590 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 242).

Forhtenek pri Šoštanju, »glavno oporišče« Leysserjev na Slovenskem Štajerskem v 16. stoletju, po Vischerjevi *Topografiji Štajerske* iz leta 1681, ko je bil že razvalina (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 19).

Legen pri Slovenj Gradcu, kjer je odraščala polihistorjeva babica Doroteja pl. Leysser, po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 52). Danes ni za dvorcem nobenih sledov.

predvsem veliko vojakov.⁵⁴⁸ Prvi potrjeni prednik Janeza Vajkarda Valvasorja v tej rodbini je bil njegov praprapraded **Jurij pl. Leysser**, ki je imel v zakonu s Korošico Sholastiko pl. Ernau sina **Maksimilijana** (1489–1555), pomembnega častnika in najstarejšega polihistorjevega prednika, čigar podobo poznamo. Skupaj s celotno družino je upodobljen na spominski plošči na steni župnijske cerkve v Wildonu pri Gradcu. Od leta 1521 je bilo namreč deželnokežje gospostvo Wildon zastavljeno rodbini Leysser. Maksimilijan Leysser, ki se je posebej izkazal med turškim obleganjem Dunaja leta 1529, je postal dvorni vojni svetnik in dobil dedni naslov najvišji »Feldzeugmeister« na Štajerskem. Njegova veliko mlajša soproga **Sofija pl. Zwikl** († 1588), dvorna dama nadvojvodinje v Innsbrucku, se je kot vdova omožila z Viljemom pl. Gero.⁵⁴⁹ Zwikli niso imeli tako globokih plemiških korenin kot Leysserji,

⁵⁴⁸ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zwejter Theil*, str. 395; StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrenspegel V, pag. 361–387. Prim. tudi Schönlebnovo Genealogijo (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 401–402).

⁵⁴⁹ Do Maksimilijanovih staršev Jurija Leysserja in Sholastike, rojene Ernau, sega rodovnik Janeza Avgušтина in Volfa Ditriha Raspa, ki navaja tudi imeni staršev Maksimilijanove žene Sofije, Jerneja Zwikla in Dorotejo, rojeno Graßwein (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp). Natančnejši vpogled v genealogijo Leysserjev,

Grb rodbine Leysser po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 187).

Grb rodbine Zwickl po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 191).

saj sta prva znana predstavnika tega rodu šele Sofijina starša Jernej Zwickl, imenovan po gradu Weyer pri Judenburgu, in Doroteja, rojena Graßwein. Za razliko od Leysserjev ni potrjeno, da bi Zwickli, poznejši baroni (od 1597), v tem času imeli posest tudi na Spodnjem Štajerskem.⁵⁵⁰

Glavno »oporišče« Leysserjev v spodnjem, slovenskem delu dežele je v 16. stoletju postal grad Forhtenek pri Šoštanju, ki ga je leta 1535 kot deželnoknežjo posest prejel v zastavo Hans Leysser ml. Štirideset let pozneje, leta 1575, sta postala zastavna gospoda Forhteneka in urada Žalec brata Viljem in Ferdinand Leysser.⁵⁵¹ Viljem, oče Valvasorjeve babice Doroteje, je Ferdinanda leta 1611 kot dedič

opremljeno tudi z letnicami, ponuja Stadlov štajerski *Ehrenspiegel* iz leta 1731. Jurij Leysser in Sholastika, hči Jakoba pl. Ernauua, koroškega vicedoma, in Marjete, rojene pl. Mosburg, sta imela štiri sinove, od katerih je bil Maksimilijan ali Maks najmlajši (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, *Ehrenspiegel* V, pag. 367). Pri Stadlu najdemo tudi prebris epitafa Maksimilijanove rodbine v župnijski cerkvi v Wildonu (prav tam, pag. 382–383) in vsebino tamkajšnjega Maksimilijanovega nagrobnika, ki razkriva datum smrti 13. oktober 1555 (prav tam, pag. 386). O zastavitvi gospostva Wildon: Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 364–365.

⁵⁵⁰ O Zwicklih in njihovih posestih gl. Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 443; StLA, Handschriften, Hs. 28/IV, Stadl, *Ehrenspiegel* IV, pag. 415–421; Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 283; prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*; StLA, B 249/7, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden. – Stadlovo evidentno napako, da je Jernej Zwickl živel leta 1410 (pravilno je gotovo leto 1510), je povzel tudi Schmutz (StLA, Handschriften, Hs. 28/IV, Stadl, *Ehrenspiegel* IV, pag. 417; Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 443).

⁵⁵¹ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 387. – Po Schönlebnovi Genealogiji in Stadlovem *Ehrenspiegeln* sta bila Viljem in Ferdinand dva od štirih sinov Maksimilijana Leysserja in Sofije, rojene Zwickl (Zwickl) (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 401; StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, *Ehrenspiegel* V, pag. 371–372). Pri Hansu Leysserju je šlo skoraj brez dvoma za njunega strica, rojenega leta 1487 (prav tam, pag. 367).

Spominska plošča rodbine polihistorjevega prapradeda Maksimilijana Leysserja (1489–1555) na zunanji steni župnijske cerkve v Wildonu (foto B. Golec, marec 2016).

Preris iste plošče v Stadlovem štajerskem *Ehrenspegelu* iz leta 1731 (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrenspegel V, pag. 382–383).

nasledil v vlogi zastavnega imetnika Forhteneka in »Raina« in imel to posest v zastavi še ob smrti pet let zatem (1616).⁵⁵²

⁵⁵² Ferdinanda imenuje leta 1611 inventar njegove zapuščine »auf Forchetenegg vnd Rahain (sic!)«. Zapuščinski komisarji so v navzočnosti brata Viljema kot »naravnega dediča« in vdove popisali bratovo premično premoženje v »Rainu« (*Rhain*). Med listinami je navedeno zastavno pismo za Forhtenek, urad Žalec in koseški urad Teharje z nekaj novimi urbarji (StLA, Landrecht, K 620, Leiser (1), H 1, 14. 6. 1611, fol. 41–78). Katero fevdalno selišče se skriva za imenom Rain (Rahain, Rhain), še ni ugotovljeno; v relevantni kastelološki literaturi ga pogrešamo (prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*). O Viljemovem zastavnem imetništvu iste posesti ob smrti leta 1616: StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 18. 1. 1617, fol. 286.

Polihistorjev **praded Viljem Leysser** (ok. 1550–1616) se je torej od zastavnega imetnika povzpел do lastnika Valdeka, vendar ne za dolgo, pri tem pa je imel še težave s podložniki, prvič izpričane že v času zastavništva (1580).⁵⁵³ V štajersko imenjsko knjigo so ga kot gospoda na Valdeku vpisali leta 1590 z visoko imenjsko rento 200 goldinarjev, a se je ta že leta 1599 prepolovila na 100 goldinarjev zaradi prodaje polovice imenja Aleksandru Freiburgerju.⁵⁵⁴ Odpadel je Valdek, ki ga je rodbina novega lastnika že leta 1602 prodala naprej.⁵⁵⁵ Viljem je po prodaji obdržal novozgrajeni dvorec Legen pri Slovenj Gradcu, prvič omenjen leta 1598.⁵⁵⁶ Tu je živel do smrti osemnajst let pozneje (1616),⁵⁵⁷ dotlej pa se je njegova imenjska renta še malce zmanjšala.⁵⁵⁸ Valvasorjeva babica Doroteja Leysser, ki se je leta 1605 poročila na Kranjsko, je torej odraščala na Legnu in na rodnem Valdeku, katerega ime je njen oče tudi po prodaji obdržal v plemiškem naslovu »zum Waldeneck«.

Viljem Leysser, nazadnje graščak na Legnu ter zastavni imetnik Forhteneka pri Šoštanju in dvorca »Rain«, je umrl konec leta 1616, prav v dneh, ko je hči Doroteja izgubila moža Jurija Rauberja.⁵⁵⁹ Leysserjeva žena oziroma Dorotejina mati Ana Marija, rojena Gall pl. Rudolfseck, je bila tedaj pokojna že četrto stoletja († 1591), Viljem pa se je nato še dvakrat oženil, najprej z *Ivano Hebenstreit*, s katero je imel dva otroka, in tretjič z dvakratno vdovo *Elizabeto*, rojeno *Drachsl*.⁵⁶⁰ Ni dvoma, da so bili legenski Leysserji protestanti, kot tudi nekateri njihovi v deželi bolj izpostavljeni sorodniki⁵⁶¹ ter Leysserjevo s porokama povezano kranjsko sorodstvo: Galli pl. Rudolfseck (iz njihovega rodu je izvirala Viljemova žena Ana Marija) in Rauberji (v to rodbino se je omožila hči Doroteja). Zgovorno je dejstvo, da se je Viljemov sin Jurij David Leysser, dedič Legna,⁵⁶² kot protestant okoli leta 1630 preselil na Ogrsko.

⁵⁵³ V letih 1588 in 1589, ko je že postal polnopravni gospodar, so se pritožbe zoper njega samo še povečale: zaradi pretiranih zahtev, visokih kazni in nasilnega ravnanja (Koropec, *Mi smo tu*, str. 70, 72–73).

⁵⁵⁴ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 242.

⁵⁵⁵ Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 175.

⁵⁵⁶ Prav tam, str. 170.

⁵⁵⁷ Zapuščinski inventar priča, da je Viljem Leysser prebival na Legnu (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 18. 1. 1617, fol. 286–303), inventurnim komisarjem pa se ni zdelo potrebno hoditi do dvorca »Rain« in na grad Forhtenek pri Šoštanju, ki ju je imel Viljem v zastavi (prav tam, 6. 4. 1617, fol. 291–294).

⁵⁵⁸ StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 242.

⁵⁵⁹ Uradni ukaz za inventarizacijo imetja Viljema Leysserja je bil izdan 3. januarja 1617 (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 18. 1. 1617, fol. 289), dva dni zatem pa so v Dobu pokopali Jurija Rauberja, po virih druge roke umrlega 19. decembra 1616 (gl. op. 600).

⁵⁶⁰ Letnico smrti Ane Marije in imeni drugih dveh žena navaja Stadl; druga žena je dala Viljemu sina in hčerko, medtem ko s tretjo ni imel otrok (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrenspiegel V, pag. 372). Z Ivano Hebenstreit se je moral poročiti kmalu po smrti prve žene, saj je bil sin Jurij David ob njegovi smrti leta 1616 že odrasel in se je tedaj zadrževal v Parizu (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 6. 4. 1617, fol. 291), hči Marta pa se je dve leti prej omožila (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrenspiegel V, pag. 378). Kdaj in kje se je oženil tretjič, ni znano. Po Stadlu je bila tretja žena Elizabeta Drachsl »zum Neuhaus« prvič vdova po nekem Emserju in drugič po Pongrazu pl. Lemsizu (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrenspiegel V, pag. 372). Da je bilo Viljemovi zadnji ženi ime Liza, potrjujejo podložniške pritožbe slovenjgraškega Rotenturna (1615–1617); njegova gospoda naj bi bila najprej oba Leysserja in nato sama vdova (Koropec, *Mi smo tu*, str. 86). Ker pa Rotenturna v Viljemovem zapuščinskem inventarju ne zasledimo (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 6. 4. 1617), je šlo slej ko prej za Legen.

⁵⁶¹ O Leysserjih protestantih gl. Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweijter Theil*, str. 395. – Pomenljivo je dejstvo, da Leysserjev z Legna nikoli ne srečamo med krstnimi botri župnije Stari trg pri Slovenj Gradcu; v najstarejši krstni matici 1597–1609 se omenjajo le enkrat, in sicer posredno leta 1604 pri krstu nezakonskega otroka njihovega valpta Lovrenca: »Laurentio qui fuit Vaupott apud Laÿsor (NŠAM, Matične knjige, Stari trg pri Slovenj Gradcu, R 1597–1609, pag. 90). Po Stadlu je dedna funkcija najvišjega »Feldzeugmeistra« na Štajerskem, ki jo je pridobil Maksimilijan (1489–1555), v rodbini prenehala prav zato, ker so Leysserji postali protestanti (StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrenspiegel V, pag. 367).

⁵⁶² StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 242.

Legen je prodal, a ga je s tožbo in izvršbo dobil nazaj, in ko zanj ni našel novega primerne kupca, si je izprosil dovoljenje, da je smel posest upravljati po katoliškem oskrbniku (1638).⁵⁶³ Sam je ostal na Ogrskem, kjer je leta 1649 prejel indigenat⁵⁶⁴ in umrl še isto leto ali v začetku leta 1650 v Schlainingu na današnjem Gradiščanskem.⁵⁶⁵ Valvasor je usodo tega svojega starega strica, babičinega polbrata, vsaj v osnovi gotovo poznal. Zanimivo je, da se je mladi Leysser ob očetovi smrti zadrževal v Parizu,⁵⁶⁶ kamor ga je, najbrž tako kot pozneje kranjskega polihistorja, privedlo mladostno, t. i. kavalirsko potovanje.

Po materini strani je imela Doroteja Leysser kranjske korenine. Njena mati, **polihistorjeva prababica Ana Marija Gall pl. Rudolfseck** (ok. 1555–1591), se je po verodostojnih podatkih rodila staršema **Martinu Gallu pl. Rudolfsecku** in **Katarini, rojeni pl. Obračan**.⁵⁶⁷ Na svet je prišla po sredi 16. stoletja, morda še na gradu Rožek nad Moravško dolino, po katerem je njena rodbina dobila predikat pl. Rudolfseck, ali pa že v očetovem novozgrajenem dvorcu Moravče.⁵⁶⁸ Galli so bili sicer stara in razvejena kranjska rodbina; ena njena veja je na Rožeku gospodarila že v 14. stoletju.⁵⁶⁹ Tudi

⁵⁶³ StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 1, 26. 6. 1638, fol. 3–4. – Drugačne podatke o prodaji navaja Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 170–171.

⁵⁶⁴ Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Zweijter Theil*, str. 395. Prim. tudi StLA, Handschriften, Hs. 28/V, Stadl, Ehrensiegel V, pag. 377–378.

⁵⁶⁵ Na prošnjo vdove Ursule, rojene pl. Gloyach, s katero se je poročil leta 1628 in ki je očitno ostala na Štajerskem, so leta 1650 popisali pokojnikovo skromno zapuščino na Legnu, kjer je stalno prebival samo Leysserjev oskrbnik. Vdova je uživanje legenske posesti prepustila v zakup najstarejšemu sinu Sigmundu Frideriku (StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 2, fol. 211–229, 17. 3. 1650, 21. I. 1650, 31. I. 1650).

⁵⁶⁶ StLA, Landrecht, K 621, Leiser (2), H 3, 6. 4. 1617, fol. 291.

⁵⁶⁷ O tem, da je bila (Ana) Marija hči Martina Galla pl. Rudolfsecka, priča regist njene poročne pogodbe z Viljemom pl. Leysserjem v zapuščinskem inventarju njenega brata Maksimilijana (ARS, AS 309, šk. 31, fasc. XVI, G–5, 6. 6. 1601, pag. 9/Nr. 17). Imeni obeh njenih staršev razkriva Lukančičev rodovnik rodbine Valvasor (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 176v, 177v, 178), potrjuje pa tudi Obračanov rodovnik v Breckerfeldovi zbirki, ki Ano Marijo sicer imenuje zgolj »Fraw Feiserin« namesto pravilno »Fraw Leiserin« (ARS, AS 730, fasc. 119, Genealogica A–P, Obračan, str. 445). Po istem viru sta se njena starša Martin Gall pl. Rudolfseck in Katarina pl. Obračan poročila leta 1549 (str. 446, 448). Oče Martin je umrl najpozneje leta 1590, ko sta v Moravčah in na Rožeku že gospodarila sinova Franc Krištof in Maksimilijan (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 76v), medtem ko čas smrti matere Katarine ni določljiv. – Genealoški viri o Ani Mariji Gall pl. Rudolfseck si nekoliko nasprotujejo. Rodovnik njenih pravnukov Janeza Avguština in Volfa Ditriha Raspa se ustavi pri njej, medtem ko navaja za njenega moža Viljema Leysserja še starše in vse štiri stare starše (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Genealogica rodbine Rasp). V Rauberjevih rodovnikih v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije je kot žena Jurija Rauberja navedena le z imenom Marija Gall pl. Rudolfseck (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber), Lukančičev rodovnik Rauberjev ji daje v isti vlogi dvojno ime Ana Marija (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v), Leysserjev rodovnik v Schönlebnovi Genealogiji pa pozna kot Viljemovo ženo Maksencijo Gall (prav tam, I/42r, pag. 401). Mlajše rodovno deblo vseh vej Gallov zmotno navaja, da je bila Ana Marija hči Maksimilijana Galla pl. Rudolfsecka in Ane, rojene Rasp, z Viljemom Leysserjem pa naj bi se poročila leta 1580 (ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall). V resnici se je Maksimilijan poročil z Raspovo šele leta 1594 (gl. op. 498). V istem mlajšem genealoškem viru je še ena huda pomota: Maksimilijan naj bi bil sin Franca Galla in Elizabete, rojene Sigesdorf. Vsi razpoložljivi viri pričajo, da sta bila njegova starša dejansko Martin in Katarina, rojena Obračan, brat pa Franc Krištof. Maksimilijan, Martinov dedič, je namreč tako v imenjski knjigi kakor v drugih virih izrecno imenovan kot brat Franca Krištofa (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 76v; StLA, Landrecht, K 242, Gall (1), 29. 3. 1614, fol. 3, 4), ta pa v vseh genealogijah kot sin Martina in Katarine (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 58, 61; AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall).

⁵⁶⁸ Valvasor pravi, da so Galli zgradili »grad Moravče« v 16. stoletju in prav tako Česnjice, ko so zaradi večjega udobja zapustili stari grad Rožek (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 340, 379). O gradnji Česnjic med letoma 1550 in 1557 je v svoji družinski kroniki poročal Martinov brat Hans Gall (Radics, Familien-Chroniken, str. 7), medtem ko o času nastanka dvorca Moravče in njegovem graditelju nimamo tako natančnih poročil. Iz Hansove navedbe, da se je leta 1548 po več letih vojaške službe znašel spet doma v Moravčah (*anhaimbs zu Moreytsch*), gre sklepati, da je moravški dvorec tedaj že stal in da ga je postavil oče Krištof, ki je umrl leta 1547 (prav tam, str. 6–7; prim. Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 197). Leta 1553 je Martin izdal neko fevdno pismo še na Rožeku (*zw Rudolfsegkb*), Hans pa leta 1572 v Moravčah (*zw Mareytsch*) (ARS, AS 1063, št. 1441, 1553 III. 1., Rožek; št. 1633, 1572 II. 2., Moravče).

⁵⁶⁹ Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 197 sl.; Kos, *Vitez in grad*, str. 212–213.

Grb rodbine Gall pl. Rudolfseck po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 191).

Grb rodbine Obračan po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 125).

Obračani (Obričani) so se lahko v deželi šteli med stare plemiške rodove. Njihov »matični grad« je bil od srede 15. stoletja do izumrtja v začetku 17. stoletja Stari grad pri Novem mestu, ki ga je od dedičev zadnjega moškega potomca tega rodu okoli leta 1635 kupil Valvasorjev oče Jernej.⁵⁷⁰

Polihistorjevega praprageda Martina Galla najdemo v kranjski imenjski knjigi iz leta 1546 s čedno imenjsko rento dobrih 31 goldinarjev, pozneje povečano z ženino dediščino na okoli 49 goldinarjev in pol.⁵⁷¹ Že v tridesetih letih 16. stoletja sta bila z bratom Hansom v vojaški službi, Martin med drugim štiri leta stotnik v Bihacu,⁵⁷² nato pa v štiridesetih in petdesetih poveljnik Hrvaške vojne krajine.⁵⁷³ Opazno vlogo je imel tudi pri kranjskih deželnih stanovih, leta 1561 kot eden stanovskih odposlancev k cesarju v Prago, od koder je deputacija v začetku leta 1562 poslala poziv Primožu Trubarju, naj se čimprej vrne na Kranjsko.⁵⁷⁴ Martin Gall pl. Rudolfseck je bil sicer manj viden protestant kot pozneje nekateri

⁵⁷⁰ Polihistorjeva praprababica Katarina pl. Obračan je bila hči Erazma pl. Obračana, gospodarja Starega gradu, in Ane, rojene pl. Lamberg (ARS, AS 730, fasc. 119, Genealogica A–P, Obračan, str. 445, 446, 448). O Erazmu je Valvasor med drugim zapisal, da je kot mladoleten obljubil zakon hčerki Hansa Scharpfa, kralj Maksimiljan pa ga je leta 1508 oprostil kazni, ker je prelomil obljubo (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 15). – Iz Lambergove rodbine, vendar iz druge veje je bila tudi polihistorjeva praprababica Katarina, poročena pl. Rauber (gl. str. 131); prim. Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 188, 194. – Natančno o rodbini Obračan: Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 188–193. O Starem gradu: Smole, *Graščine*, str. 461; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 15. O Jerneju Valvasorju kot kratkotrajnem lastniku Starega gradu gl. na str. 183–184.

⁵⁷¹ ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 76v.

⁵⁷² O vojaških podvigih bratov Gall gl. zlasti družinsko kroniko Hansa Galla in njegovega sina Andreja (objava v: Radics, *Familien-Chroniken*, str. 6–7).

⁵⁷³ Valvasor, *Die Ehre XII*, str. 52, 121.

⁵⁷⁴ Dimitz, *Geschichte Krains. Zweiter Theil*, str. 264.

Razvaline Rožeka pri Moravčah, po katerem je del kranjskih Gallov nosil predikat pl. Rudolfseck, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 207).

Dvorec Moravče, ki ga je v 16. stoletju postavil polihistorjev prapraded Martin Gall pl. Rudolfseck ali še njegov oče Krištof († 1547), po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 150). Leta 1679 je dvorec kupil Valvasorjev polbrat Karel. Danes ni za njim nobenih sledov.

njegovi sorodniki.⁵⁷⁵ Sina Maksimilijana najdemo, denimo, leta 1575 med tübingenskimi študenti,⁵⁷⁶ tik pred izgonom predikantov pa leta 1598 tudi v novoizvoljenem kranjskem verskem odboru in med tistimi gospodi, ki so nudili zavetje zadnjemu kranjskemu superintendentu Felicijanu Trubarju.⁵⁷⁷

Na gradu Rožek, v 17. stoletju povsem opuščnem, je bila še v Valvasorjevem času luteranska kapela z grobnico, v kateri je po polihistorjevih besedah počivalo veliko luteranov in kjer so še ob izidu *Slave* (1689) pokopavali na Kranjskem umrle tuje luterane.⁵⁷⁸ Gradova Rožek in Moravče sta po Valvasorjevem prapradedu Martinu podedovala njegova sinova Maksimilijan in Franc Krištof, ki je svojo polovico posesti prodal bratu.⁵⁷⁹ Z Maksimilijanom se je kot vdova leta 1586 omožila Valvasorjeva

⁵⁷⁵ Prim. Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 198–199.

⁵⁷⁶ Elze, *Die Universität Tübingen*, str. 72; prim. Kidrič, Gall (baroni Gallenstein), str. 199.

⁵⁷⁷ Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 287, 288. – O skrivanju Trubarja tudi: Elze, *Die Universität Tübingen*, str. 72.

⁵⁷⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 476.

⁵⁷⁹ Prodaja polovice gradov Moravče in Rožek Maksimilijanu je bila v kranjski imenjski knjigi vpisana leta 1590 (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 76v).

prababica Regina Rauber, rojena Sigesdorf.⁵⁸⁰ Tako sta bila zakonca Maksimilijan (Maks) in Regina z Janezom Vajkardom Valvasorjem v dvojnem sorodstvu – njegova prastric in prababica.

V zvezi z Maksimilijanom Gallom pl. Rudolfseckom, polihistorjevim prastricem, kaže posebej poudariti naslednje. Njegova hči Katarina iz drugega zakona, poročena pl. Barbo,⁵⁸¹ je bila še leta 1642 skupaj s hčerkama ena zadnjih in najvztrajnejših protestantk na Kranjskem. Protireformacijska komisija je tri Barbove ženske torej obravnavala v času, ko je bil Janez Vajkard Valvasor že na svetu.⁵⁸² Še več, sestri Barbo sta se v naslednjih letih – kot smo že omenili – omožili v Valvasorjevo rodbino. Prva je postala žena polihistorjevega bratranca Janeza Krstnika, druga pa soproga polbrata Karla.⁵⁸³

Maksimilijanova sestra, polihistorjeva moravska prababica Ana Marija Gall, je torej izvirala iz protestantske družine in se je v takšno družino tudi omožila, ko jo je Viljem Leysser leta 1580 odpeljal na Štajersko. Ni naključje, da se je hči Doroteja Leysser, Valvasorjeva babica (roj. kmalu po 1585), kot nevesta vrnila na Kranjsko, kjer so jo poročili v prav tako protestantsko okolje. Leta 1605 je na Kravjeku stopila pred oltar z Jurijem Rauberjem, čigar mati se je prej kot vdova omožila z nevestinim stricem Maksimilijanom Gallom, bratom Ane Marije Leysser.

Nedvomno je njuna hči, **polihistorjeva mati Ana Marija Rauber** (ok. 1610–1657), odraščala na Krumperku, ni pa gotovo, ali se je tam že rodila. Po sekundarnih rodoslovnih virih so imeli njeni starši sedem otrok, vendar je posredi evidentna pomota, saj so bili štirje za njune otroke občutno prestari.⁵⁸⁴ O ključnem med njimi, Janezu Frideriku Rauberju, sodobni viri jasno povedo, da gre za sina znamenitega Adama Rauberja.⁵⁸⁵ Dejansko sta imela Jurij in Doroteja Rauber le tri otroke oziroma jih je toliko odraslo, medtem ko govori Valvasor v *Slavi* sploh samo o dveh hčerkah in sina niti ne omenja.⁵⁸⁶ Najstarejša *Regina Doroteja*, ki je na rodovnih deblih obkrajat navedena prva,⁵⁸⁷ dvojno ime pa je dobila po materi Doroteji in očetovi materi Regini, rojeni Sigesdorf, se je morala roditi kmalu po letu 1605. Tako se je tudi prva osamosvojila, in sicer leta 1623, ko ji ni bilo več kot dobrih sedemnajst let in se je poročila z Janezom Ludvikom pl. Raspom s Sostrega in Dola, poznejšim gospodarjem

⁵⁸⁰ Gl. str. 134–135.

⁵⁸¹ ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall; šk. 1, št. 20, Barbo.

⁵⁸² Dimitz, *Geschichte Krains. Dritter Theil*, str. 381. – Katarina Barbo je imela tri hčerke (ARS, AS 1075, šk. 1, št. 20, Barbo).

⁵⁸³ Gl. str. 120 in 202.

⁵⁸⁴ Po Lukančičevem rodovniku rodbine Rauber (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 143) naj bi bili njuni otroci tudi: Janez Friderik, že leta 1615 stotnik v Karlovcu; Janez Ludvik, poročen že leta 1612; Sidonija, žena Janeza Frančiška Sigesdorfa, ki je bil leta 1629 skrbnik zapuščine Janeza Friderika Rauberja; Wolfgang Jakob, ki je že leta 1605 študiral. Vsi razen Wolfganga Jakoba so navedeni tudi na največjem Rauberjevem rodovniku v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). Vsem štirim gre kot dejanskega očeta pripisati Jurijevega polbrata Adama Rauberja († 1595) s Kravjeka, ki je imel po istem rodovniku dve ženi in pet otrok ter bil potrjeno oče Janeza Friderika (gl. naslednjo opombo).

⁵⁸⁵ Razmerje oče–sin je na podlagi virov v Štajerskem deželnem arhivu ugotovil že Radics (*Johann Weikhard*, str. 41). Izrecno ga navaja tudi imenjska knjiga ob prepisu gospostva Kravjek na sina leta 1619 (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 128v). Poleg tega je o tem jasen tudi Valvasor sam (*Die Ehre XI*, str. 635). – V fevdnem pismu iz leta 1625 je Janez Friderik kot varuh Jurijevega sina Volfa Danijela označen kot varovančev bratranec (ARS, AS 1063, št. 2207, 1625 V. 14., Gradec).

⁵⁸⁶ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 317.

⁵⁸⁷ Medtem ko je v Zbirki rodovnikov navedena le kot žena Janeza Ludvika pl. Raspa (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber), je v Lukančičevi genealoški zbirki poleg tega podatka po pomoti omenjeno še neko pismo, ki naj bi leta 1596 nastalo na Kravjeku in v katerem naj bi bila omenjena. Toda Regine Doroteje tedaj sploh še ni bilo na svetu, Janez Ludvik Rasp pa je imel kakšno leto; ko je 6. junija 1646 umrl, mu namreč mrliška matica ljubljanske stolne župnije daje 51 let (NSAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89).

Krumperka.⁵⁸⁸ Rauberjev srednji otrok je bil glede na zaporedje v rodovnikih *Volfgang Danijel*, kar se ujema tudi z vsemi znanimi podatki. Leta 1625, ko mu je bilo kakšnih sedemnajst ali osemnajst let, je cesar Ferdinand II. podelil v fevd grad Krumperk (*den Thurn Kbrauperg*) ter razna zemljišča Janezu Frideriku Rauberju kot varuhu in nosilcu fevdov mladoletnega bratranca (*seines unvogtbaren Vätters*) Volfa Danijela, sina pokojnega Jurija.⁵⁸⁹ Najmlajša med (preživelimi) otroki pa je bila polihistorjeva mati *Ana Marija*, leta 1632 omožena z Jernejem Valvasorjem.⁵⁹⁰ Vprašanje, kdaj je prišla na svet, je tesno povezano z drugim vprašanjem: se je rodila še na Kravjeku ali že na Krumperku? Za čas njenega rojstva je malo opore. Rodovniki jo med sorojenci vedno navajajo na tretjem mestu, a ni rečeno, da je bila res tretja po vrsti, saj poznajo le Jurijeve odrasle otroke. Pred njo bi tako lahko prišel na svet še kateri, danes neznani brat ali sestra. Spodnja meja njenega rojstva je leto 1607, dve leti po poroki staršev, a le v primeru, da bi se prva dva otroka rodila kot dvojčka ali pa ona v paru. Zgornjo mejo predstavlja leto 1617, če bi luč sveta zagledala že kot posthumna in bi se z Jernejem Valvasorjem potemtakem poročila pri 15-ih (1632). Za primerjavo povejmo, da je bila njena sestra Regina Doroteja stara ob poroki leta 1623 vsaj šestnajst, raje sedemnajst let. Rojstvo Ane Marije glede na možni razpon 1607–1617 zelo okvirno postavljamo v čas okoli leta 1610. Povsem mogoče je torej, da je na svet prišla še na Kravjeku, saj so Rauberji prvič izpričani na Krumperku šele poleti 1611. Nikogar od Jurijevih otrok sicer ne najdemo v krstni matici župnije Dob, ki se začenja januarja 1606,⁵⁹¹ vendar njihova odsotnost glede na izkušnje z maticami, posebej dobskimi, ne pomeni nujno, da se nobeden ni rodil na Krumperku. Dejstvo, da jih v matici pogrešamo, tudi ni zadosten dokaz za podmeno, da so bili krščeni kot protestanti. Plemiških otrok namreč tedaj pogosto niso vpisovali v krstne matice, vsi plemiči pa tudi niso botrovali navadnim krščencem in jih tako v maticah ne najdemo niti kot botre.⁵⁹² Vsaj polihistorjeva teta Regina Doroteja se je kot najstarejši Rauberjev otrok še rodila na dolenskem Kravjeku, »matičnem« Rauberjevem gradu, po katerem je njena rodbina tudi dobila prvi predikat »zum Weineck«. Podatek, da je bil Krumperk v začetku 17. stoletja v zastavi rodbine Rasp, se ujema s sklenitvijo poročne pogodbe Elija Raspa na krumperškem gradu leta 1607.⁵⁹³

Zadnja leta je torej Jurij Rauber gospodaril na Krumperku ter v letih 1610 do 1616 hkrati opravljal pomembno funkcijo stanovskega glavnega prejemnika.⁵⁹⁴ V takšnem okolju je njegova hči, polihistorjeva mati Ana Marija, preživljala zgodnje otroštvo in že zgodaj izgubila očeta. O verski pripadnosti Rauberjeve družine viri molčijo, toda Jurijev pokop 5. januarja 1617 v župnijski cerkvi v Dobu⁵⁹⁵ kaže, da je pred smrtjo slej ko prej postal katoličan, četudi morda samo navzven. To namreč ni bil več čas, ko so v župnijskih cerkvah pokopavali celo goreče protestante. Malo prej je dobsko župnijo leta 1616 kot župnik-vikar prevzel zgleden mlajši duhovnik Janez Pomlade,⁵⁹⁶ ki v cerkvi vsekakor ne bi dovolil pokopati očitnega luterana. Šest let zatem je hči Regina Doroteja izpričana pri katoliškem

⁵⁸⁸ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, Krumperk, 6. 2. 1623.

⁵⁸⁹ ARS, AS 1063, št. 2207, 1625 V. 14., Gradec.

⁵⁹⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 2, 20. 4. 1632.

⁵⁹¹ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623.

⁵⁹² Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 88–98, 105. – Do leta 1623 se v prvi dobski krstni in poročni matici vse omembe družine Rauber nanašajo samo na njeno služinčad. NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p., 12. 8. 1611, 16. 3. 1622; P 1611–1622, s. p., december 1613; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 97–98.

⁵⁹³ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 11. 11. 1607. Prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90.

⁵⁹⁴ Gl. op. 541 in 542.

⁵⁹⁵ Datum in kraj pokopa navaja I. Vrhovnik po krumperških koledarskih zapiskih (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98).

⁵⁹⁶ O Pomladetu: NŠAL, NŠAL 572, šk. 375, Dob, pola 2.

krstu v Dobu kot krstna botra, in sicer 2. januarja 1623,⁵⁹⁷ le malo preden se je omožila z (nekdanjim) protestantom Raspom.

Najsi je bila torej polihistorjeva mati Ana Marija krščena kot evangeličanka ali ne, ostaja dejstvo, da je izšla iz protestantstvu naklonjene, versko drugače usmerjene rodbine kakor njen soprog Jernej Valvasor. Oba njena starša sta odraščala v protestantskih družinah, kar je potrjeno tudi za njenega očima Leopolda Raumschüssla, čigar starša sta se leta 1592 poročila po evangeličanskem obredu,⁵⁹⁸ njegov oče Danijel pa bi moral leta 1604 velesovski priorici vrniti med reformacijo prisvojeno žitno desetino.⁵⁹⁹

Jurij Rauber, Valvasorjev ded, ni poznal svojih vnukov, saj je preminil že konec leta 1616, ko njegova najstarejša hčerka še ni mogla imeti enajst let, polihistorjeva mati Ana Marija pa jih je štela še manj, največ devet. Po sekundarnih virih je med Jurijevo smrtjo 19. decembra 1616 in pokopom v župnijski cerkvi v Dobu 5. januarja 1617 minilo celih 17 dni, kar bi kazalo na prepisovalsko pomoto ali na to, da Jurija smrt ni doletela doma. Toda verodostojen vir o pokopu, danes pogrešani krumperški koledarski zapiski, izrecno pravi, da je »umrl na svojem gradu Krumperku«.⁶⁰⁰

Po Lukančičevi genealogiji naj bi vdova še isto leto 1617 prepustila Krumperk v zakup svojemu svaku (*Ihren schwogern*) Janezu Frideriku Rauberju,⁶⁰¹ dejansko Jurijevemu nečaku,⁶⁰² vendar govorijo sočasni viri o tem nekoliko drugače. Leta 1619 je vdova kot varuhinja (*Gerhabin*) svojih hčerk (in nedvomno tudi sina) z Janezom Friderikom sklenila pogodbo, s katero je ta postal varuh. Kot bomo videli, sta hčerki veljavnost pogodbe dvajset let pozneje izpodbijali, češ da sta bili z njo oškodovani.⁶⁰³ Podrobnosti o varuštvu sirot žal ne poznamo, ker so primarni viri iz tega časa zelo pomanjkljivi.⁶⁰⁴ Potem ko se je vdova Doroteja leta 1622 ali 1623 vnovič omožila, in sicer z Leopoldom pl. Raumschüsslom,⁶⁰⁵

⁵⁹⁷ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98.

⁵⁹⁸ Poroka njegovih staršev je bila 13. decembra 1592 vpisana v danes izgubljeno poročno matico ljubljanske protestantske občine (prepis vpisa v: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 149v).

⁵⁹⁹ ARS, AS 2, I. reg., šk. 91, fasc. I/54/5, snopič 6, Registraturbuch Vber die Religion Reformationen schriften des Hertzoghtums Crain vom 1600 bis 1616 Jahr, fol. 8v, pag. 126.

⁶⁰⁰ V poznejših rodoslovnih virih se kot datum smrti vedno pojavlja 19. december 1616 (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v; AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber). Datum in kraj pokopa 5. januar 1617 navaja I. Vrhovnik (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 98) in po njem A. Koblar (K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119). Koledarskih zapiskov, ki jih citira Vrhovnik (Krumper. koled. zap.), ni danes ne v arhivskem fondu gospostva Krumperk (ARS, AS 748, popis) ne v Zbirki rokopisov Arhiva Republike Slovenije (ARS, AS 1073, popis).

⁶⁰¹ ARS, AS 1073, I/44r, fol. 142v.

⁶⁰² O sorodstvu gl. op. 585.

⁶⁰³ Na podlagi danes pogrešanega vira v Štajerskem deželnem arhivu je zadevo iz leta 1639 opisal P. Radics (*Johann Weikhard*, str. 41). Prim. op. 658. – Ker tedaj brat oziroma sin Wolfgang Danijel ni bil več živ, se njegovo ime ne omenja.

⁶⁰⁴ V fondu kranjskega ogradnega sodišča pogrešamo protokole od leta 1614 do 1644 (ARS, AS 306, popis).

⁶⁰⁵ V najstarejši krstni matici župnije Dob je 16. marca 1622 naveden »pristavnik gospe Rauber« (*Michaelis Dominae Rauberin Maier*), torej vdove Doroteje, ki se dotlej še ni ponovno poročila (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1606–1623, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 97). Prva dobska poročna matica, ki se konča 15. oktobra 1622 in ji sledi dolgotrajna vrzel, njene vnovične poroke ne navaja (prav tam, P 1611–1622). Z novim priimkom jo prvič srečamo v dopisu o opravljeni inventuri Jurijevih razdeljenih premičnin, ki se sklicuje na uradni ukaz inventurnim komisarjem z dne 6. novembra 1623, izdan (dejansko po tem datumu, najpozneje v začetku februarja 1624) na prošnjo tedaj že vnovič omožene vdove: »Frauen Dorothea Rämbschislin einer gebornen Leyserin« (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–11, pag. 23, spremni dopis, 18. 2. 1624). Njen novi soprog Leopold je pred poroko ali celo že v zakonu zaplodil nezakonskega otroka, krščenega 6. februarja 1624 v Ljubljani na ime Justina. Skoraj ni dvoma, da gre pri »plemenitih starših« (*Nobilibus Parentibus*) Leopoldu in Elizabeti zanj, ne za soimenjaka, še posebej, ker sta bila tudi krstna botra gosposka človeka. Otrok se je rodil v mestu (*ex Civit.*), kjer je očitno prebivala njegova mati, in je

Raumschüsslov rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 112).

starejša hči Regina Doroteja pa leta 1623 z Janezom Ludvikom pl. Raspom,⁶⁰⁶ je naslednje leto 1624 nastal inventar o delitvi Jurijeve premoženja zapuščine na Krumperku.⁶⁰⁷ Na polovico so si jo razdelili vdova in sirote, katerih varuh Janez Friderik Rauber je skupaj z Raspom sodeloval pri delitvi in v čigar roke je prišel delež, ki je pripadel sirotam.⁶⁰⁸ Starejša hči Regina Doroteja, medtem že poročena, je pri delitvi posameznih predmetov vedno navedena posebej kot »gospa Rasp«, za razliko od (obeh) »anonimnih« sirot (*Pupillen*), brata Volfganga Danijela in sestre Ane Marije. Za zadnjo, polihistorjevo mater, lahko iz edine omembe v inventarju – »gospodična Marija« (*der Freilein Maria*) – ugotovimo, da so jo klicali z drugim od obeh imen – Marija.⁶⁰⁹ Iz inventarja je mogoče posredno, a dovolj jasno razbrati, da sta mati Doroteja in očim Leopold Raumschüssl tedaj še živela na krumperškem gradu,⁶¹⁰ izvemo pa tudi, da je morala vdova po Jurijevi smrti znaten del živine izročiti dedičem

Adama Rauberja s Kravjeka.⁶¹¹ Na splošno daje inventar vtis o dobri založenosti Krumperka z vsem potrebnim, a bi težko govorili o kakšnem razkošju in dragocenostih.⁶¹² Medtem ko pokojnikove listine niso popisane iz preprostega razloga, ker si jih dediči kot materialno brezvrednih niso delili, to ne more veljati za knjige in slike, ki jih na gradu očitno ni (več) bilo.

Tedaj sta že držala roko nad Krumperkom dva priženjena moža, vdovin novi soprog in hčerkin mož. Oba sta izviralala iz protestantskih družin, bila podobne starosti in sta se skoraj hkrati poročila z Rauberjevima ženskama dveh generacij. **Dorotejin drugi mož Leopold pl. Raumschüssl** (* kmalu po 1592, † 1659), kakšnih pet do sedem let mlajši od vdove,⁶¹³ je bil sin Danijela in Magdalene, rojene pl. Bonomo.⁶¹⁴ Raumschüsslov rod je že od 14. stoletja izpričan v Celjski grofiji, na Kranjskem pa od

še le čisto na koncu vpisa označen kot nezakonski (*illegitimè*) (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, pag. 128).

⁶⁰⁶ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, Krumperk, 6. 2. 1623.

⁶⁰⁷ Gl. op. 520.

⁶⁰⁸ ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–II, pag. 23–25, spremni dopis, 18. 2. 1624.

⁶⁰⁹ Prav tam, pag. 3.

⁶¹⁰ Po navedbi v spremnem dopisu so Doroteji na njeno odgovornost in proti reverzu pustili nerazdeljeno živino, prejo, drva in drugo, kar je spadalo h gradu (prav tam, pag. 24). Njen mož Leopold Raumschüssl je obdržal lovske in ribiške mreže, ker se je zavezal, da bo polovico ob polnoletnosti izročil sirotam (prav tam, pag. 17). Prav tako je Doroteja obdržala živino, žito in podobno ob obljubi, da jih bo prepustila otrokom, ko postanejo polnoletni (prav tam, pag. 18).

⁶¹¹ Adamovim dedičem je pripadlo 18 glav goveje živine (prav tam, pag. 19).

⁶¹² Prim. Žontar, Zemljiško gospodstvo, str. 438.

⁶¹³ Ob smrti 16. novembra 1659 naj bi mu bilo po koledarskih zapiskih Gabrijela Lukanciča 67 let (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 149v). Potemtakem bi se rodil leta 1592, toda po danes izgubljeni protestantski poročni matici so se njegovi starši 13. decembra istega leta še poročili, in sicer v dvorcu Volčji potok (prav tam).

⁶¹⁴ O sorodstvenih razmerjih: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 148–148v.

16. stoletja, kamor so po štajerskem Šeneku prinesli plemiški predikat »zu Schöneck«.⁶¹⁵ Leopoldov ded Leopold st. je tu posedoval dvorec Belnek pri Moravčah, po katerem je rodbina dobila še predikat »zu Wildeneck«.⁶¹⁶ Sicer pa je bil prav Leopold Raumschüssl st. tisti, ki je leta 1580 prodal Medijo prvemu kranjskemu Valvasorju Janezu Krstniku.⁶¹⁷ Raumschüsslovo posest sta si leta 1605 razdelila sinova Danijel in Baltazar, pri čemer je Belnek pripadel Baltazarju, stricu Leopolda ml., poznejšega očima polihistorjeve matere.⁶¹⁸ Kje je z družino prebival oče Danijel, ni natanko dognano, toda prav vse kaže na Volčji potok pri Kamniku, tedaj v lasti ženine družine Bonomo.⁶¹⁹ Razmeroma skromna imenjska renta, ki jo je Leopold podedoval po očetu, se je z leti vztrajno manjšala⁶²⁰ in ni predstavljala njegovega glavnega imetja. Po materini rodbini Bonomo mu je namreč pripadla veliko večja posest Mengša in Volčjega potoka.⁶²¹ V Mengšu, kjer je zgradil nov dvorec, je gospodaril do smrti (1659),⁶²²

⁶¹⁵ ARS, AS 1073, I/44r, fol. 148–148v; Schmutz, *Historisch-Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 262; *Vitez in grad*, str. 376.

⁶¹⁶ Leopold je Belnek z ženitvijo pridobil od pl. Laaserjev (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 651), in sicer najprej le tretjino, drugi dve tretjini pa je leta 1580 odkupil od dveh ženinih svakov (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–13, 13. 5. 1630, pag. 13/Nr. 25, pag. 14/Nr. 26). Prim. Smole, *Graščine*, str. 79. – Ime Belnek so imeli pozneje v baronskem naslovu tudi Valvasorji (od 1667), saj je dvorec kupil polihistorjev polbrat Karel (Golec, *Valvasorji*, str. 219).

⁶¹⁷ Gl. str. 95.

⁶¹⁸ O delitvi posesti: ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, lit R–12, 27. 6. 1624, pag. 3/Nr. 12. – V kranjsko imenjsko knjigo 1619–1661 so najprej vpisali preprosto dediče Leopolda Raumschüssla »zum Wildeneck« brez navedbe višine imenjske rente, že leta 1619 pa sta sledila Baltazar s približno 27 goldinarji in pol ter Danijel z okoli 23 goldinarji in pol imenjske rente; pri Baltazarju je šlo za belneško posest (*wegen Wildeneckh*), medtem ko je imel Danijel le plemiški naslov »zum Wildeneckh«. – Baltazarjevo zapuščino so leta 1630 popisali na Belneku (prav tam, R–13, 13. 5. 1630).

⁶¹⁹ Danijel se je v Volčjem potoku leta 1592 poročil (gl. op. 613), nato je tam s polbratom Baltazarjem leta 1605 sklenil delilno pogodbo za Belnek (gl. op. 618), med regesti listin v njegovem zapuščinskem inventarju pa najdemo tudi zakupne račune za posest Volčjega potoka za leta 1611–1613 (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, lit R–12, 27. 6. 1624, pag. 8/Nr. 36). Njegovo zapuščino so leta 1624 popisali v malem dvorcu Kacenberg pri Kamniku, ki ga je šele nekaj tednov prej kupila njegova druga žena Barbara, rojena baronica Dietrichstein, in sicer skupaj z neko hišo v Kamniku od Henrika Paradeiserja (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 38/Nr. 124). M. Smole ni opazila, da je bil izstavitelj kupnega pisma Paradeiser, in ne Raumschüsslova, zato je slednjo zmotno navedla kot prodajalko (Smole, *Graščine*, str. 206). V kranjski imenjski knjigi se posest skriva pri Barbarini imenjski renti, vpisani brez letnice, ko je bila lastnica že vdova; šlo je za poldrugi goldinar rente, ki se je nanašala na imenje Aleksandra Schwaba (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 87). Schwaba omenja kot lastnika Kacenberga tudi Valvasor, za njim pavšalno gospode Raumschüssle, ti naj bi ga prodali mengeškemu župniku Šegu, po njegovi smrti pa naj bi ga podedoval župnikov brat Andrej, meščan v Kamniku (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 298). Po imenjski knjigi je dal malo imenje leta 1635 prepisati Gašperju Šegu Leopold Raumschüssl, in sicer kot varuh (svojega polbrata) Adama (kot v isti opombi zgoraj). O sorodstvenih razmerjih med Raumschüssli: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 148–148v. O lastnikih Volčjega potoka: Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 657; prim. Smole, *Graščine*, str. 536.

⁶²⁰ V kranjski imenjski knjigi 1619–1661 je Danijelovih začetnih približno 23 goldinarjev in pol imenjske rente še pred njegovo smrtjo (1624) padlo na dobrih 16 goldinarjev (1621), Leopold, ki niti ni bil samostojno vpisan, ampak je nekajkrat omenjen pri očetovi posesti, pa jo je do leta 1643 zmanjšal na samo nekaj več kot 5 goldinarjev (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 87). Po štajerski imenjski knjigi je imel Danijel dobrih 15 goldinarjev kupljenega Bonomovega imenja; tega so leta 1637 prepisali na sina Leopolda, v čigar rokah je ostalo vse do njegove smrti (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 290, 293).

⁶²¹ Posest je bila v imenjski knjigi vodena na ime dedičev Nikolaja Bonoma iz Mengša in Volčjega potoka. Ko je leta 1639 pri posestni spremembi prvič omenjen Leopold Raumschüssl, je šlo za skoraj 100 goldinarjev imenjske rente, do njegove smrti pa se je zmanjšala na slabih 56 goldinarjev, največ, za blizu 33 goldinarjev, leta 1647 s prodajo Volčjega potoka (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 72, 73). Leopold Raumschüssl je v imenjski knjigi samostojno vpisan samo z imenjsko rento približno 11 goldinarjev in pol, ki so mu jo leta 1638 prepisali od strica Jurija Sigfrida, a jo je še istega leta odstopil polihistorjevemu očetu Jerneju Valvasorju in svojemu bratranču Maternusu Raumschüsslu (prav tam, fol. 86). O sorodstvu: ARS, AS 1073, I/44r, fol. 148–148v.

⁶²² Raumschüssl je po navedbi v Valvasorjevi *Slavi Mengeš* dobil (*erhalten*), nato pa namesto starega gradu okoli leta 1625 ali 1630 zgradil novega in ga obdržal do smrti (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 360, 362).

Volčji potok pa je leta 1647 prodal polihistorjevemu veliko starejšemu bratranču Janezu Juriju pl. Posarelu.⁶²³ V tridesetih in štiridesetih letih je bil vsaj desetletje in pol tudi zakupnik gospostva Križ pri Komendi,⁶²⁴ medtem ko se je moral s Krumperka umakniti. Tam je namreč leta 1628 zagospodaril Janez Ludvik Rasp, soproj Raumschüsslove pastorka, domače hčerke Regine Doroteje Rauber.

V letih pred poroko Ane Marije Rauber z Jernejem Valvasorjem je torej **Krumperk zamenjal gospodarja**. Do kdaj natanko je tu živela in gospodarila vdova Doroteja Rauber s svojim drugim možem Leopoldom Raumschüsslom, razpoložljivi viri ne povedo, kakor tudi ne, ali se je z njima odselila hči oziroma pastorka Ana Marija, potem ali preden sta se tja preselila njena sestra Regina Doroteja in svak Janez Ludvik Rasp. Zadnje se je po krumperških koledarskih zapiskih zgodilo 29. aprila 1628.⁶²⁵ Omenili smo že, da Križ pri Komendi kot kraj nastanka poročne pogodbe Ane Marije z Jernejem Valvasorjem (5. aprila 1632) kaže tudi na njeno odselitev z materjo in očimom. Prav omenjeni koledarski zapiski so bili za zgodovinarje temeljni oziroma edini vir o tem, kaj se je od dvajsetih do štiridesetih let 17. stoletja dogajalo z lastništvom in gospodarjenjem na Krumperku. Na podlagi Vrhovnikovih objavljenih izpiskov (1899) je Koblar (1908) sklenil, da se je zet Janez Ludvik Rasp leta 1628 »polastil Krumperka«,⁶²⁶ dogajanje v zvezi s tem pa je v poljudno literaturo prišlo kot »večletni spor«, ki naj bi se leta 1643 končal s poravnavo.⁶²⁷ Kljub slabo ohranjenim virom sodne narave⁶²⁸ lahko sklenemo, da stvar ni potekala tako trdo, kot je videti iz skopih zapisov. Potrjeni so namreč kontinuirani stiki med Raspi, Raumschüssli in Valvasorji, tako poslovni kot sorodstveno-prijateljski.⁶²⁹

Vse kaže, da sta zakonca Raumschüssl zapustila Krumperk kmalu po razdelitvi Jurijevih premočnin, najbrž malo zatem, ko je varuh Rauberjevih otrok Janez Friderik Rauber spomladi 1625 zase izposloval fevdno pismo.⁶³⁰ Leopold Raumschüssl je prav v tem času zgradil novi mengeški dvorec, po Valvasorjevi *Slavi* okoli leta 1625 ali 1630.⁶³¹ Skoraj brez dvoma so v Mengšu prišli na svet tudi

⁶²³ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 72. – Raumschüssla kot lastnika Volčjega potoka omenja Valvasor brez letnice in navaja, da ga je od njega dobil Janez Jurij pl. Posarel (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 658), polihistorjev bratranec po očetovi strani. Raumschüssl je Volčji potok prodal Posarelu 2. januarja 1647 (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. XXXIV, P–33, 13. 2. 1654, pag. 4–5/Nr. 1). Prim. Smole, *Graščine*, str. 538. Gl. tudi Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 58.

⁶²⁴ Gospostva Križ pri Komendi, združenega z zgornjekamniškim gospostvom, v imenjski knjigi ni, ker sta bili gospostvi predtem deželnoknežji in zato obdavčeni pri vicedomskem uradu (prim. Smole, *Graščine*, str. 211–212, 241). Tudi regesti listin v Raumschüsslovem zapuščinskem inventarju ne povedo, kdaj pred 5. aprilom 1632 ju je Leopold pridobil. Tedaj je namreč v poročni pogodbi pastorka Ane Marije Rauber z Jernejem Valvasorjem naveden kot njen »Innhaber« (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632). Da je šlo zgolj za zakup, razkriva regest v zapuščinskem inventarju: 6. aprila 1646 mu je Janez Krstnik grof Werdenberg izdal pobotnico za kriško in zgornjekamniško gospostvo, ki ju je Raumschüssl upravljal kot zakupnik: »bestandweiß administrierten Herrschaften« (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 21/Nr. 51).

⁶²⁵ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90.

⁶²⁶ K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119.

⁶²⁷ Stražar, Župnija Dob, str. 90.

⁶²⁸ Gl. op. 604.

⁶²⁹ Ob sklenitvi poročne pogodbe med Jernejem Valvasorjem in Ano Marijo Rauber na Raumschüsslovem gradu Križ pri Komendi je bil med pričami dejanja tudi Janez Ludvik Rasp (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632). Naslednje leto 26. junija 1633 je Rasp v Komendi botroval pri krstu Raumschüsslove prvorojenke iz drugega zakona (NŠAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647, s. p.). Isto leto 14. oktobra sta šla Raspravemu otroku za krstna botra Leopold Raumschüssl in Jernej Valvasor, naslednjemu krščencu pa 20. januarja 1636 za botro Raumschüsslova druga žena Terencija, rojena pl. Dornberg (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91).

⁶³⁰ ARS, AS 1063, št. 2207, 1625 V. 14., Gradec. – Tik pred tem se je domžalska soseska pritoževala zoper Leopolda Raumschüssla zaradi odvzetih konj, voz in sekir (ARS, AS 748, fasc. 79, Justitalia, Procesi, 17. 12. 1624, 26. 2. 1625, 6. 3. 1625, 4. 4. 1625).

⁶³¹ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 360.

Raumschüsslov
dvorec Mengeš po
Valvasorjevi *Topografiji*
Kranjske, 1679
(*Topographia Ducatus*
Carnioliae Moderna,
št. 143).

nekateri njuni otroci, česar zaradi izgubljene mengeške krstne matice ni mogoče potrditi z virom prve roke.⁶³² Kot razkriva oporoka Leopolda Raumschüssla, je imel leta 1659 sedem še živčih otrok, od tega štiri iz prvega zakona, tri polihistorjeve polstrice in polteto.⁶³³ Najstarejši sin Jurij Sigmund se je, sodeč po starosti 38 let ob smrti (1663), rodil okoli leta 1625,⁶³⁴ prav verjetno še na Krumperku. Noben Raumschüsslov otrok ni bil krščen ne v Dobu, ne v Ljubljani in ne v Komendi, pod katero je spadal grad Križ, kjer se je rodila najstarejša Leopoldova hči iz drugega zakona Ivana Katarina (1633).⁶³⁵ Hči Ivana iz prvega zakona, ki je postala klarisa, se je identificirala tako z Mengšem kot s Križem.⁶³⁶ Ni izključeno, da je bil oče Leopold, ki je izviral iz protestantske družine, ob rojstvih prvih otrok sam še protestant, čeravno o tem nimamo namigov. Iz navedb v njegovi sicer veliko mlajši baronski diplomi (1654) bi lahko sklepali o ravno nasprotnem.⁶³⁷

Materi Doroteji je kranjska deželna pravda 3. novembra 1625 za vzdrževanje njenih otrok iz zakona

⁶³² Med mengeškimi krstnimi maticami je vrzel od leta 1607 do 1639 (Krampač, *Vodnik po maticnih knjigab*, str. 64). Ni rečeno, da so bili krsti Raumschüsslovih otrok sploh vpisani v krstno matico.

⁶³³ Leopold našteva otroke iz svojega prvega zakona: Jurija Sigmunda, Vajkarda, redovnico Ivano in še neporočeno Benigno Rozino, iz drugega zakona pa Benigno, Konstancijo in Franca Rajmunda (ARS, AS 308, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. II. 1659). Njegov zapuščinski inventar navaja med listinami skupaj s koledarjem iz leta 1624 »različne zapise«, ki zadevajo njega in njegove otroke iz zakona s prvo ženo (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. I. 1660, pag. 20/Nr. 48).

⁶³⁴ Jurija Sigmunda navaja Lukančičeva genealoška zbirka kot edinega sina Leopolda Raumschüssla in Doroteje Leysser, vdove Rauber (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 148v). Po istem viru je umrl 9. novembra 1663 ob 4. uri popoldne v Ljubljani, v Königovi hiši na trgu poleg rotovža. Ljubljanska mrliška knjiga ga označuje kot 38-letnega praporščaka pri deželni konjenici, njegovo truplo pa so prenesli v župnijo Mengeš (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 26).

⁶³⁵ Prim. NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, R 1626–1631; ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647. – Ivana Katarina Raumschüssl, rojena na Križu (*nata in Arce Crucis*) in krščena 26. junija 1633 v Komendi, je bila Leopoldova hči iz zakona s Terencijo, rojeno baronico Dornberg; krstna matica jo imenuje Katarina.

⁶³⁶ V kroniki in mrliški knjigi škofjeloškega samostana je navedena kot Mengšanka, seznam ljubljanskih klaris pa kot kraj njenega izvora navaja Križ (Hančič, *Klarise na Kranjskem*, str. 64, 76).

⁶³⁷ Baronska diploma cesarja Ferdinanda III., s katero so bili 13. aprila 1654 povzdignjeni v baronski stan bratje Adam Sigfrid, Leopold in Erazem, povzema po prošnji Adama Sigfrida med zaslugami Raumschüsslovega rodu tudi vojaško udejstvovanje bratov »od začetka nemške vojne pri praških nemirih« (1618) in v »furlanski vojni« (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rambschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654, fol. 3, 9).

z Rauberjem priznala letno 230 goldinarjev, dotedanji varuh sirot Janez Friderik Rauber, zdaj predsednik poverjeniškega urada deželnih stanov, pa je bil najpozneje spomladi naslednje leto razrešen varuštva in na njegovo mesto imenovan Janez Antlos, prokurator ograjnega sodišča.⁶³⁸ Na ukaz novega varuha je Janez Ludvik Rasp, tedaj v Jabljah, 27. decembra 1627 krumperškim podložnikom prepovedal izkazovati pokorščino Rauberjevi vdovi, svoji tašči Doroteji. Naslednje leto mu je varuh poslal grajske ključke, Rasp pa je iz Jabelj na Krumperk odgnal živino, prepeljal žito in se po krumperških koledarskih zapiskih 29. aprila 1628 tja še sam preselil.⁶³⁹ Odtlej so na Krumperku sicer gospodarili in živeli Raspi, vendar lastništvo in delitev dediščine po Juriju Rauberju še nista bila pravno urejena. Tako je varuh sirot Antlos dve leti zatem, 25. februarja 1630, pred ograjnim sodiščem predlagal, Rasp pa predlog sprejel, da Krumperk prepustijo v odkup Raspu, ki ima od posesti že tako ali tako pravico zahtevati 14.547 goldinarjev (ženine dediščine). Za enega od štirih cenilcev krumperškega gradu in posesti so predlagali polihistorjevega očeta Jerneja Valvasorja, kar je njegov prvi dokumentirani stik s Krumperkom in Rauberji.⁶⁴⁰ Jernej tedaj še ni bil vdovec, je pa lahko dobil dober vpogled v družinske razmere in gmotno stanje svoje poznejše druge žene Ane Marije Rauber.

V času, ko je prišlo do zamenjave gospodarja na Krumperku, sicer še ne polnopravnega, z vsemi lastniškimi pravicami in ko se je Doroteja Rauber s svojim drugim možem Leopoldom Raumschüsslom že odselila, se je precej hitro odvila in sklenila tudi usoda edinega Jurijevega sina, častnika *Volfganga Danijela Rauberja*. Po virih druge roke je neporočen preminil leta 1631.⁶⁴¹ Ko je torej umrl eden od treh dedičev Krumperka, se je dediščina njegovih dveh sester samo še povečala. Poleg tega ne nepomembnega dejstva so se v letih med Raspo preselitvijo na Krumperk (1628) in Valvasorjevo poroko z njegovo svakinjo Ano Marijo Rauber (1632) zgodile še druge stvari, pomembne tako za deželo kot za družini polihistorjevih staršev. Ukaz cesarja Ferdinanda II. za Notranjo Avstrijo, objavljen 1. avgusta 1628, s katerim je bilo protestantsko plemstvo v njegovih dednih deželah postavljeno pred odločitev, da se v pol leta izseli ali sprejme katoliško vero,⁶⁴² je zadevalo vsaj Raspe, če ne tudi Raumschüsslov. Janez Ludvik Rasp je bil namreč protestant in je, kot so pričali krumperški koledarski zapiski, isto leto gostil na Krumperku nekega württemberskega magistra. Zahtevam po formalni spreobrnitvi je nato zadostil z manjšo zamudo. Ko je 28. oktobra 1629 prejel ponovni ukaz deželnega glavarja, je šel dvakrat k spovedi h kamniškim frančiškanom in nato odnesel oziroma poslal spovedna listka tako v Ljubljano kot v Gradec.⁶⁴³ Devet mesecev prej so 15. januarja 1629 v ljubljanski frančiškanski cerkvi pokopali njegovo hčerko Regino Sidonijo, malo zatem se mu je rodila hči Marija Rozina, 27. februarja 1629 že krščena v

⁶³⁸ ARS, AS 748, fasc. 85, Justitalia, Procesi, 8. 6. 1626.

⁶³⁹ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90. – Prim. K.[oblar], Črtice s Krumperka, str. 119, poleg tega navaja, da je Janezu Ludviku 12. julija 1628 v gradu Dol umrl sinček Jurij Sigfrid, pokopan v dolski župnijski cerkvi. – 30. decembra 1628 je v dobski krstni matici kot boter naveden »valpet gospoda Raspa s Krumperka«: *Juri Ontmon D(omi)ni Roshp de Kraitperg* (NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633, s. p.; prim. Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90).

⁶⁴⁰ ARS, AS 748, fasc. 85, Justitalia, Procesi, 25. 2. 1630. – Varuhov predlog je spodbudila zahteva Marije Schwager, ki je od sodišča dobila zaščitno pismo, s katerim je hotela od Krumperka odtrgati najboljši del posesti.

⁶⁴¹ Po Lukančičevi Genealogiji je bil Volfgang Danijel leta 1624 še mladoleten, 1629 v »nemški vojni« (*war im teutschen krieg*), leta 1631 pa je umrl kot neporočen (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 143). Rodovnik Rauberjev v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije navaja samo letnico smrti in samski stan (ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber).

⁶⁴² Pörtner, *The Counter-Reformation*, str. 139.

⁶⁴³ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90.

katoliški cerkvi v Dobu,⁶⁴⁴ medtem ko o krstih starejših otrok nimamo poročil.⁶⁴⁵ Prilagoditev novim razmeram je Janezu Ludviku Raspu tudi omogočila, da so ga leta 1632 izvolili za stanovskega poverjenika, člana najožjega deželno stanovskega organa.⁶⁴⁶ Njegov vrstnik, kakšno leto mlajši Jernej Valvasor, ki je prav v tem času šele dejavneje vstopil v kranjsko politično življenje, je malo prej, leta 1630, postal (le) stanovski glavni prejemnik.⁶⁴⁷ Poleg smrti njunega skupnega svaka Volfganga Danijela Rauberja je neznan kdaj med letoma 1627 in 1632 preminila tudi tašča Doroteja Raumschüssl, bodisi v moževem novem mengeškem gradu bodisi že na Križu, kjer se je Leopold Raumschüssl, kot rečeno, potrjeno zadrževal v letih 1632 in 1633. Ko sta Ana Marija Rauber in vdovec Jernej Valvasor na kriškem gradu 5. aprila 1632 sklepala poročno pogodbo, je bila Doroteja po navedbi v pogodbi že pokojna,⁶⁴⁸ potem ko je kot živa zadnjič izpričana 22. decembra 1627.⁶⁴⁹ Vprašanje, kdaj pred pomladjo 1632 je umrla, ostaja neodgovorjeno.⁶⁵⁰ Njen vdovec Leopold je še isto poletje sklenil nov poročni dogovor.⁶⁵¹

Ko se je Jernej Valvasor spomladi 1632 ženil pri Ani Mariji Rauber, je bilo torej jasno, da bosta Krumperk obdržala svakinja Regina Doroteja in njen mož Janez Ludvik Rasp, malo prej še protestant, zdaj stanovski poverjenik. Medtem ko razdelitev Rauberjeve premične zapuščine med hčerki očitno ni povzročala težav,⁶⁵² se je še dobro desetletje vleklo izplačilo dediščine, ki je Ani Mariji pripadala od Krumperka in njegove posesti. Po krumperških koledarskih zapiskih je prišlo do poravnave 28. junija 1643, soudeležen pa je bil tudi Franc Adam Rauber s Kravjeka, sin bratranca Janeza Friderika, nekdanjega varuha sirot Jurija Rauberja.⁶⁵³ Šele zdaj so bili glede dedovanja poravnani tudi vsi računi

⁶⁴⁴ NŠAL, ŽA Dob, Matične knjige, R 1624–1633, s. p. – Rojstvo tri dni prej in krst omenja po krumperških koledarskih zapiskih tudi Vrhovec (Plemenitniki, str. 90).

⁶⁴⁵ Krstne matice župnij Dol in Mengeš, kjer so Raspi prebivali pred tem – na gradovih Dol in Jablje – tega časa ne pokrivajo; pri mengeških zija vrzel od leta 1607 do 1639 (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 64), najstarejša ohranjena dolska pa se začinja decembra 1627 (NŠAL, ŽA Dol pri Ljubljani, Matične knjige, R 1627–1654).

⁶⁴⁶ Vrhovnik, Plemenitniki, str. 91; prim. Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 88.

⁶⁴⁷ ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 527v.

⁶⁴⁸ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632.

⁶⁴⁹ Regest Raspovega ukaza krumperškim podložnikom (Vrhovnik, Plemenitniki, str. 90).

⁶⁵⁰ Glede na to, da je bil sin Franc Vajkard po ljubljanski mrliški matici ob smrti 15. februarja 1662 star 32 let, naj bi se rodil okoli leta 1630 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 19). Ker pa so ga že 8. septembra 1639 sprejeli v jezuitsko kongregacijo Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 151) in mu tedaj nikakor ni bilo samo devet let, ampak okoli 13, je prišel na svet že okoli leta 1626. Istovetnost novega člana kongregacije s Francem Vajkardom ni vprašljiva, saj je označen kot deželan in s pripisom, da je umrl leta 1662. Skoraj gotovo je bila mlajša od njega hči Ivana, ki je 25. novembra 1648 vstopila v samostan klaris v Škofji Loki (Hančič, *Klarise na Kranjskem*, str. 64). Če upoštevamo, da so k škofjeloškim klarisam večinoma vstopala dekleta med 15. in 17. letom (prav tam, str. 67–68), bi se lahko rodila po letu 1630.

⁶⁵¹ V Leopoldovem zapuščinskem inventarju sta omenjena dva izvoda njegovega poročnega dogovora s Terencijo pl. Dornberg, datirana 26. avgusta 1632 (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 22/Nr. 54).

⁶⁵² Na koncu krumperškega izvoda inventarja o delitvi premične zapuščine Jurija Rauberja iz leta 1624 je pripisano, da je 10. avgusta nenavedenega leta, najverjetneje v letu poroke 1632, (krumperški uslužbenec) »Hanže Šinkovec poslal 18 glav goveje živine na Medijo gospe Valvasor, rojeni Rauber« (ARS, AS 748, Gospodstvo Krumperk, fasc. 26, Familiaria, Zapuščinski inventarji sorodnih plemiških rodbin, št. 2, 18. 2. 1624, s. p.).

⁶⁵³ Vrhovnik (Plemenitniki, str. 91) je o zadevi na podlagi krumperških koledarskih zapiskov navedel: »Dne 28. roznika 1643 se je poravnal Janez Ludovik Rasp s svojim svakom Frančiškom Adamom Rauberjem in njegovo ženo zaradi gradu Krumperka. Dotlej je bil Rasp le nekak najemnik. Frančišek Adam Rauber je imel v lasti Medijo (Galleneck). (Krupm. koled. zap.)«. – Iz besedila jasno izhaja, da se je Vrhovnik zmotil pri imenih. Rasprov svak in lastnik Medije je bil seveda Jernej Valvasor, Franc Adam Rauber pa očitno tretji udeleženec pri poravnavi. A. Koblar (Črtice s Krumperka, str. 120), ki je podatke zgolj povzel po Vrhovniku, je zagrešil še dodatno napako (morda je tipkarska). Namesto »dotlej« se mu je zapisalo »odtlej«: Janez Ludvik Rasp naj bi bil tako »le bolj najemnik« po poravnavi 28. junija 1643 in ne pred njo. – O sorodstvenem razmerju krumperških Rauberjev s Francem Adamom Rauberjem gl. ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210, Rauber; Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 635). Umrl je kot lastnik Kravjeka in poveljnik v

s kravješki Rauberji in je Janez Ludvik Rasp postal dejanski lastnik Krumperka. Slaba dva meseca po njegovi smrti (6. junija 1646 v Ljubljani)⁶⁵⁴ je Ana Marija Valvasor 1. avgusta 1646 prejela iz rok svoje sestre še zadnjih tisoč goldinarjev dediščine in se odpovedala vsem nadaljnjim zahtevam.⁶⁵⁵ Žal ne vemo, koliko je polihistorjeva mati dobila po svojem očetu v celoti. Zanimivo je dejstvo, da so Krumperk, od leta 1646 dokončno Rasprov, prepisali v kranjski imenjski knjigi z dedičev Jurija Rauberja šele leta 1683, in sicer že na Jurijevega pravnuka.⁶⁵⁶

P. Radics, ki ni poznal krumperškega arhiva, je na podlagi Vrhovnikovih skromnih izpiskov dobil zmoten vtis, da je Jurij Rauber živel v zelo skromnih razmerah (*in sehr bescheidenen Verhältnissen*).⁶⁵⁷ Njegove napačne predstave je samo še utrdila najdba dokumenta iz leta 1639 o prošnji sester Regine Doroteje Rasp in Ane Marije Valvasor cesarju. Sestri sta se po dvajsetih letih pritoževali nad krivično pogodbo, sklenjeno 1. septembra 1619 med njuno materjo in skrbnikom v sodnih zadevah Janez Eklingerjem Rhoojem na eni strani ter očetovim bratrancem Janezom Friderikom Rauberjem na drugi. Zaradi te pogodbe naj bi sestri izgubili 50.000 goldinarjev in Kravjek, Janez Friderik je bil postavljen za njunega varuha, njegovi otroci so obogateli, njiju pa je sorodnik spravil na beraško palico. Zadevo sta po dveh desetletjih obravnavala kranjsko ograjno sodišče in notranjeavstrijska vlada v Gradcu, iztekla pa se je slabo za sestri. Izkazalo se je namreč, da njun oče Jurij ni imel nobene pravice do Kravjeka, ampak so bili do njega upravičeni le dediči njegovega polbrata Adama. Pri zahtevah Jurijevih hčerk naj bi šlo zgolj za »domneve, ki izvirajo iz ženske slabosti« (*aus weiblicher Schwachheit hergenommenen Vermuthungen*).⁶⁵⁸

Zadeva pozneje očitno ni imela večjega odmeva, drugače kakor drugi spor, in sicer za dediščino po Valvasorjevi babici Doroteji Rauber, vnovič poročeni Raumschüssl, ki se je vlekel vse do leta 1660.

Karlovcu, njegov zapuščinski inventar z dne 12. marca 1654 pa razkriva tudi nekatere listine, povezane s krumperško dediščino: inventar (nekogaršnje) zapuščine, ki se nahaja na Krumperku, z datumom 3. maj 1627 (ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–21, 12. 3. 1654, pag. 14/Nr. 19), potrdilo sester Regine Doroteje Rasp in Ane Marije Valvasor s priloženimi spisi o prejemu Rauberjeve zapuščine z dne 21. avgusta 1648 (pag. 15/Nr. 21) ter pogodbo med sestrama in Francem Adamom Rauberjem glede njunih zahtev do Rauberjeve posesti z dne 15. maja 1641 (pag. 17/Nr. 28).

⁶⁵⁴ Umrl je 6. junija 1646, pokopali pa so ga pri cerkvi sv. Kunigunde na Taboru v ihanski župniji (NSAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89).

⁶⁵⁵ ARS, AS 748, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 1. 8. 1646. – Dokument je dragocen zaradi podpisov in pečatov obeh polihistorjevih staršev.

⁶⁵⁶ V imenjski knjigi za obdobje 1619–1661 je imenjska renta v višini 80 goldinarjev, 13 krajcarjev in 3 pfenigov vpisana na Jurijevo ime, čeprav je bil že pokojni; edina sprememba je iz leta 1623: prodaja vinske desetine nekje na Dolenjskem z dobrim goldinarjem imenjske rente Magdaleni baronici Lamberg (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 40). Janez Ludvik Rasp se pojavi šele leta 1637, ko so nanj prepisali sedem hub Lanthierijevega imenja z rento dobrih 18 goldinarjev, do leta 1643 povečano na nekaj več kot 24 goldinarjev (prav tam, fol. 90), Regina Doroteja, rojena Rauber, pa je med letoma 1630 in 1646 posedovala neko kupljeno in nato prodano desetino z imenjsko rento skromnih dveh goldinarjev in pol (prav tam, fol. 90v). Tudi v naslednji imenjski knjigi 1662–1756 Krumperk prvi dve desetletji uradno še ni bil Rasprov, temveč voden na ime dedičev Jurija Rauberja. Krumperk je tu tudi izrecno imenovan (*wegen Kbreitttberg*), imenjska renta pa znaša 78 goldinarjev, 55 krajcarjev, 2 pfeniga in pol; leta 1683 so ga končno prenesli na pravnuka Janeza Ludvika Raspa ml. (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 84, 147v).

⁶⁵⁷ Radics, *Johann Weikhard*, str. 40; Vrhovnika citira v opombi 113.

⁶⁵⁸ Prav tam, str. 263–266. – Vse kaže, je stvar povezana s pogodbo med sestrama in Francem Adamom Rauberjem, sinom »krivičnega varuha« Janeza Friderika, sklenjeno glede njunih zahtev do Rauberjeve posesti 15. maja 1641, tik pred rojstvom polihistorja Janeza Vajkarda (o tem regist: ARS, AS 309, šk. 93, fasc. XXXX, R–21, 12. 3. 1654, pag. 17/Nr. 28). Tudi Radics je zapisal, da so zadevo verjetno končali z mirno poravnavo, saj iz nadaljnjih spisov ni videti, ali sta sestri svoje zahteve uveljavljali po pravni poti ali ne. Mirno zgladitev spora je utemeljil še s tem, da nima Janez Vajkard Valvasor v svoji podrobni predstavitvi rodbine Rauber nobene slabe pripombe ali namiga na poznejša neglasja med rodbinama (Radics, *Johann Weikhard*, str. 41; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 289, op. 42). Dejansko se je Valvasor tovrstnim stvarjem vedno izogibal.

Sestri Regina Doroteja Rasp in Ana Marija Valvasor sta leta 1649 svoje zahteve do očima odstopili svaku oziroma možu Jerneju Valvasorju. Sestri sta zahtevali dobrih 12.000 goldinarjev zapuščine po materi. Dolgotrajna zadeva, ki je nedvomno kalila odnose med Raumschüsslom in družinama njegovih dveh še pred njim umrlih pastork, se je, kot kaže, končala šele po smrti vseh štirih protagonistov, umrlih med letoma 1650 in 1659. Zadnji se je poslovil najstarejši, Leopold pl. Raumschüssl.⁶⁵⁹

Vdovec po polihistorjevi babici **Leopold pl. Raumschüssl** se je drugič oženil kmalu po 26. avgustu 1632, ko je sklenil poročno pogodbo s *Terencijo pl. Dornberg*.⁶⁶⁰ Ta mu je do svoje smrti okoli novega leta 1644 rodila vsaj šest otrok, zadnjega v Ljubljani, kjer je po porodu tudi preminila.⁶⁶¹ Dvakratni

⁶⁵⁹ Regina Doroteja Rasp se je očitno naveličala pravdanja, saj je 2. februarja 1649 s svakom Jernejem Valvasorjem sklenila pogodbo, da svojo dediščino po materi odstopi Valvasorju, ki v zameno prevzame vse s tem povezane stroške, njej pa izroči tretjino tega, kar bo dobil po mirni ali po pravni poti (ARS, AS 748, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 3. 2. 1649). Svoje zahteve do očima Leopolda Raumschüssla je Jerneju na dvorni pravdi sočasno s sestro odstopila tudi žena Ana Marija (ARS, AS 306, knj. 12, protokoli 1644–1649, s. p., 10.–11. 5. 1649). V naslednjih desetih letih so pomrli vsi vpleteni – sestri Rauber, mož oziroma svak Jernej Valvasor in kot zadnji očim Leopold Raumschüssl. Leta 1656, dobro leto pred smrtjo Ane Marije Valvasor, so njene zahteve do očima znašale 8000 goldinarjev (prav tam, knj. 13, protokoli 1654–1656, s. p., 1. in 4. 5. 1656) in vsaj del dediščine po materi ji je Raumschüssl isto leto tudi izplačal. Med njegovo zapuščino so namreč v začetku leta 1660 popisali sodni spis, zadevo med njim in Ano Marijo Valvasor, ki je nazadnje potrdila prejem dela materine zapuščine 1. decembra 1656 (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 44–45/Nr. 144). O stvari izvemo največ iz listine polihistorjevega polbrata Karla, ki jo je ta izdal 5. marca 1660 kot varuh Valvasorjevih otrok in cesionar materinih in tetinih zahtev (ARS, AS 748, fasc. 28, Zapuščinske zadeve, 5. 3. 1660). Raumschüssl se je po navedbi v listini zapletel s svojima pastorkama v dolgoleten sodni spor (*in einen langwierig rechtlichen Stritt*) zaradi dediščine po materi, skupaj dobrih 12.016 goldinarjev. Toliko sta pastorki zahtevali iz naslova zapuščine po očetu Juriju Rauberju, in sicer na podlagi priznanja (*Zeugbrüef*) kranjskega ograjnega sodišča z dne 7. januarja 1625. Nazadnje se je pogodil za (preostanek) tisoč goldinarjev, ki jih je Karlu Valvasorju, vnuku svoje žene, obljubil izplačati iz kupnine za posest Mengeš (*Gutts Manspurg*), a je pred pisno potrditvijo obljube umrl (1659). V naslednjih ohranjenih protokolih ograjnega sodišča za Kranjsko o zadevi ni sledu (ARS, AS 306, knj. 14, protokoli 1664–1667).

⁶⁶⁰ Gl. op. 651. – Terencija je bila po vsem sodeč sestra Janeza Rajmunda barona Dornberga, na kar kaže dva regesta listin v Raumschüsslovem zapuščinskem inventarju. Po prvem je Leopold 24. septembra 1632 (v času blizu svoje druge poroke) izplačal Dornbergu sto tolarjev, po drugem pa je ta 26. oktobra 1626 sklenil pogodbo s svojimi neimenovanimi sestrami (prav tam, pag. 11/Nr. 16–17). Po enem od rodovnikov rodbine Dornberg, ki ima sicer napačne podatke o prednikih Elizabete Dornberg, prve žene Jerneja Valvasorja, je bil Janez Rajmund sin Franca Rajmunda barona Dornberga in Lukrecije, rojene baronice Lanthieri (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 60, Dornberg). Srečamo ga nekaj mesecev pred Raumschüsslovo poroko kot eno od prič v poročni pogodbi med Jernejem Valvasorjem in Ano Marijo Rauber (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632). Živel je na Goriškem, od koder je očitno prišla tudi Raumschüsslova nevesta Terencija (o družini Janeza Rajmunda v goriških in solkanskih matičnih knjigah sredi 17. stoletja gl. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 74, 263, 302).

⁶⁶¹ Poleg treh otrok iz drugega zakona – Benigne, Konstancije in Franca Rajmunda, ki jih leta 1659 navaja Leopoldova oporoka (ARS, AS 308, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659), so znani še trije. Prva med vsemi je prišla na svet Ivana Katarina, rojena na gradu Križ in krščena 26. junija 1633 v Komendi (NŠAL, ŽA Komenda, Matične knjige, R 1622–1647). Rojstev prej omenjenih treh ne najdemo ne v krstnih maticah Komende ne ljubljanske stolne župnije in so bili po vsem sodeč krščeni v Mengšu, preden se maja 1639 spet začenja vrsta ohranjenih mengeških krstnih matic. Ni znano, kje so krstili Marijo Sidonijo, ki je umrla 5. marca 1657 v Ljubljani, stara 15 let (roj. okoli 1642), in so jo pokopali (v Mengšu) v grobnici njenih staršev (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 169). Glede na molk ljubljanske mrliške matice (prim. prav tam, pag. 72) sta v Mengšu našla zadnje počivališče tudi Janez Baltazar, krščen 28. decembra 1643 v Ljubljani (prav tam, R 1621–1653, pag. 28), in mati Terencija, katere zapuščino so popisali že 8. januarja 1644 (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 31/Nr. 91). O hčerki Benigni po oembli v očetovi oporoki (1659) ni poročil, razen če je kot »gospodična« Benigna Raumschüssl v zapuščinskem inventarju svaka Jurija Andreja Foresta mišljena ona in ne njena polsestra Benigna Rozina; ena od obeh gospodičen, ob nastanku inventarja leta 1687 že pokojna, je 20. junija 1670 omenjena kot prejemnica neke zadolžnice (ARS, AS 309, šk. 27, fasc. XIV, F–20, 14. 4. 1687, pag. 8/Nr. 30). Konstancija oziroma Klara Konstancija se je 26. julija 1665 v Polju pri Ljubljani omožila s stotnikom Ernestom Mistrom (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1651–1682, s. p.), Franca Rajmunda pa v petdesetih letih srečujemo kot dijaka oziroma študenta: najprej v letih 1655

vdovec je nato 31. avgusta 1646 sklenil poročno pogodbo z *Maksimilo baronico Pranck*,⁶⁶² njun edini znani otrok (* 1653) pa je bil ob Leopoldovi smrti leta 1659 že pokojni.⁶⁶³ Zadnja leta je Leopold z družino prebival v deželni prestolnici, a je imel za dom svoj mengeški dvorec Novi grad. Tega je leta 1655 sicer prodal sinu Francu Vajkardu iz prvega zakona, Valvasorjevemu polstricu, vendar mu ga je ta leta 1659 vrnil v zameno za izplačilo dediščine v gotovini.⁶⁶⁴ Tako je Leopold ob smrti istega leta spet posedoval Mengeš, ki je skupaj s posestjo deloma pripadel tretji ženi in deloma otrokom, vse njegove premičnine pa so inventarizirali v Ljubljani.⁶⁶⁵ Po koledarskih zapiskih Gabrijela Lukančiča je umrl 16. novembra 1659 v Mengšu, star 67 let.⁶⁶⁶ Njegovo mengeško posest je po Valvasorjevih besedah podedovala vdova Maksimila, ki se je še dvakrat poročila, nekaj let pred izidom *Slave* (1689) pa je njen tretji mož posest prodal baronu Löwenburgu.⁶⁶⁷

in 1656 na ljubljanski jezuitski gimnaziji, kjer je pri drugi pojavitvi označen kot baron in Ljubljančan (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 77, 78), ter nato leta 1658 v konviktu v Gradcu (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. i. 1660, pag. 43/Nr. 141). Pri pogostitvi ob dedni poklonitvi cesarju Leopoldu I. leta 1660 v Ljubljani je naveden za isto mizo kot Erazem, brat Leopolda barona Raumschüssla (Valvasor *Die Ehre X*, str. 385). Zasedimo ga še leta 1693 kot varuha otrok sestre Benigne Rozine (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 227), po dosedanjih dognanjih pa ga pozneje na Kranjskem ne srečamo. V razdelku Deželne zadeve v fondu kranjskih deželnih stanov se njegovo ime pojavlja samo enkrat, in sicer leta 1695 med udeleženci koroškega deželnega zbora (ARS, AS 2, I. reg., šk. 552, fasc. 311b, pag. 1311, 10. 6. 1695). Franc Rajmund je torej živel na Koroškem. Po Schönlebnovi genealogiji Raumschüsslov je bil poročen z Marijo Klaro Frančiško pl. Reinwaldt in imel osem otrok (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 586).

⁶⁶² Poročna pogodba je bila sklenjena v Ljubljani (ARS, AS 1080, šk. 4, fasc. 5, Razne pogodbe, Ženitne pogodbe in dogovori, 31. 8. 1646), vendar poroka ni vpisana v tamkajšnjo poročno matico (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651). Poročna matica župnije Stari trg pri Ložu, kjer so Pranckovi živeli in kjer sta se najverjetneje poročila, za ta čas ni ohranjena (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 96). Maksimila je bila hči Jurija Adama barona Prancka in Kirchfelde, rojene pl. Scheyer (prim. tudi ARS, AS 1075, šk. 6, št. 210), ter sestra Marije Elizabete, s katero je bil poročen polihistorjev starejši bratranec Janez Jurij pl. Posarel (Golec, Valvasorjev izvor (i. del), str. 57). Njun oče, po rodu s Štajerske, je leta 1591 postal kranjski deželan in je izprijel kot lastnik gospostva Snežnik na Notranjskem (Smole, *Graščine*, str. 450), zastavni imetnik bližnjega dvorca Koča vas (prav tam, str. 224) in najemnik dvorca Breg pri Ložu v lasti knezov Eggenbergov, kjer so leta 1647 tudi popisali njegovo skromno zapuščino (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. IV, P–29, 27. 9. 1647). Snežnik naj bi od Prancka kupil prav Leopold Raumschüssl (gl. op. 669). Pranckova širša rodbina je dobila baronski naslov leta 1628 (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 164).

⁶⁶³ V tretjem zakonu se je Leopoldu v Ljubljani rodil sin Karel Leopold, krščen 1. aprila 1653 (NŠAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1653–1664, pag. 9), čigar smrt v ljubljanskih mrliških maticah pogrešamo (prav tam, M 1635–1657, M 1658–1735) in so ga gotovo pokopali v družinski grobnici v Mengšu. V oporoki, sestavljeni pred pričami 3. novembra 1659 v Ljubljani, navaja Leopold le sedem otrok iz prvega in drugega zakona, vdovi Maksimili pa nalaga, naj poskrbi za tri otroke iz drugega zakona in jim izplača dediščino po materi (ARS, AS 308, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659).

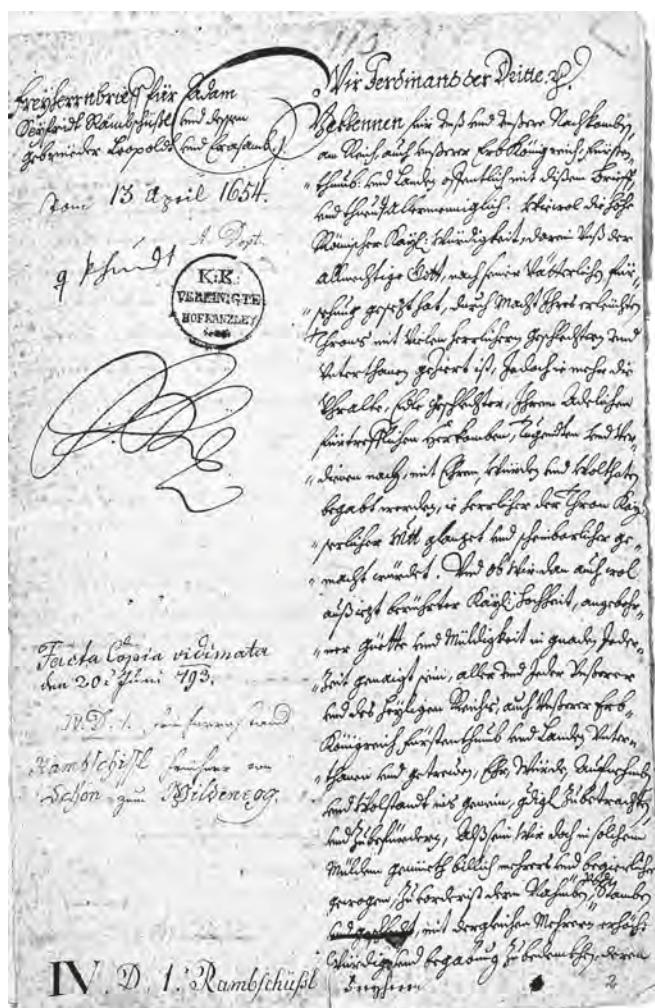
⁶⁶⁴ Po kupni pogodbi in poravnavi z dne 31. decembra 1655 se je Franc Vajkard poravnal z očetom za dediščino po obeh starših in za prodano posest Mengeš za vsoto 6000 goldinarjev. Kot pričata obračun za leto 1658 in pobotnica, je oče vsaj deloma, če ne v celoti, še naprej užival posest, 27. marca 1659 pa mu jo je sin vrnil proti obljubi, da mu oče dediščino izplača v denarju (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. i. 1660, pag. 46–47/Nr. 145). Prim. Smole, *Graščine*, str. 290.

⁶⁶⁵ ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. i. 1660. – Netočna je navedba M. Smoletove, da je bil leta 1659 lastnik Belneka (Smole, *Graščine*, str. 79). V citirani listini je Belnek vsebovan zgolj v Leopoldovem plemiškem predikatu »Freyherr zum Schön: vnnd Wildeneg« (ARS, AS 1063, št. 2514, 1659 V. 5., Ljubljana).

⁶⁶⁶ ARS, AS 1073, I/44r, fol. 149v. – Smrt Leopolda Raumschüssla ni vpisana v mrliško matično knjigo ljubljanske stolne župnije (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735), mengeška mrliška matica iz tega časa pa ni ohranjena (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigab*, str. 64). Vsekakor so mu izpolnili željo biti pokopan v rodbinski grobnici v kapeli sv. Ane v mengeški župnijski cerkvi, ki jo je izrazil v oporoki (ARS, AS 308, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. 11. 1659). 3. januarja 1660 je bila imenovana inventurna komisija za popis njegove zapuščine (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. i. 1660, pag. 67).

⁶⁶⁷ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 362. – Tudi imenjska knjiga potrjuje, da je Raumschüsslovo premoženje spolzelo v tuje roke. V njej je posest Leopolda Raumschüssla še vse do začetka 18. stoletja vodena na ime dedičev njegovega očeta

Začetek koncepta Raumschüsslove baronske diplome (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rambschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654, fol. 2).

Očim polihistorjeve matere Leopold Raumschüssl se je sicer precej ukvarjal z nepremičninami, tako z nakupi in prodajami kot z zakupi, ter se uveljavil z opravljanjem raznih javnih služb. O njegovi podedovani znatni posesti in prodaji Volčjega potoka (1647) smo že govorili. Poleg gospostev Križ in Zgornji Kamnik je imel brščas vse do leta 1656 od grofa Werdenberga v zakupu še tretje grofovo gospostvo Smlednik.⁶⁶⁸ O njegovem posedovanju gospodstva Snežnik na Notranjskem imamo le skope vire, ki v časovnem oziru nasprotujejo navedbam v Valvasorjevi *Slavi*. Snežnik je vsekakor pridobil od Adama Jurija barona Prancka, očeta svoje tretje žene, in sicer leta 1646 ali 1647, izgubil pa ga je že kmalu zatem.⁶⁶⁹ Leta 1639 je Raumschüssl postal z

Danijela Raumschüssla in dedičev deda Nikolaja Bonoma (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 118, 140).

⁶⁶⁸ O Križu in Kamniku gl. op. 624. – Na zakup Smlednika kaže snopič dokumentov z dne 15. marca 1656 o Werdenbergovem oddajanju navedenih treh gospostev v zakup (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. I. 1660, pag. 29/Nr. 85).

⁶⁶⁹ Valvasor pravi, da je Raumschüssl kupil Snežnik pred približno petdesetimi leti (torej okoli leta 1640) od nekega gospoda Prancka, od njega pa nato knezi Eggenbergi (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 513). Ker so Eggenbergi po P. Ribnikarju kupili Snežnik skupaj z gospodstvom Lož leta 1635 (Ribnikar, *Posestne in gospodarske*, str. 35), je M. Smole premaknila Raumschüsslov nakup v čas okoli leta 1630 (Smole, *Graščine*, str. 450). Vsekakor je Raumschüssl pridobil Snežnik šele leta 1646 ali 1647, pri čemer ni dognano, ali je bil res pravi lastnik in na kakšen način je posest prišla v njegove roke. V njegovi poročni pogodbi z 31. avgusta 1646 (gl. op. 662) je namreč njegov tast Jurij Adam baron Pranck še naveden kot »gospod na Snežniku« (*Herrns auf Schneberg*), leta 1648 pa je Raumschüssl od Pranckove vdove že zahteval, naj iz moževe zapuščine poravnava davčni zaostanek za leto 1646, ko je bil imetnik Snežnika njen pokojni mož (ARS, AS 2, I. reg., šk. 503, fasc. 300b, pag. 621–624, 1. 7. 1648). Ko je ta prejšnje leto umrl, ni več gospodaril na Snežniku, saj so njegovo zapuščino popisali v dvorcu Breg pri Ložu, ki ga je imel v zakupu od knezov Eggenbergov (ARS, AS 309, šk. 81, fasc. IV, P–29, 27. 9. 1647). Pomenljivo je dejstvo, da je v Pranckovem zapuščinskem inventarju navedena obliacija Raumschüsslovih mladoletnih otrok do knezov Eggenbergov z dne 16. avgusta 1646 (prav tam,

nakupom lastnik novozgrajenega dvorca Dobrnica pri Dobrni na Štajerskem, ki ga je obdržal dobro desetletje do prodaje leta 1650, med 1643 in 1654 pa je bil njegov tudi bližnji manjši dvorec Vine pri Lembergu.⁶⁷⁰ Po prodaji Volčjega potoka (1647) sta z bratom leta 1648 kupila dvorec Gabrje pri Gabrovki in ga že čez nekaj let prodala,⁶⁷¹ poleg tega pa je imel Leopold nekaj časa v zakupu komendo malteškega viteškega reda v Komendi (1652).⁶⁷² Po vidnejših javnih službah je posegal na jesen življenja. Tako je leta 1643 zamenjal polihistorjevega očeta Jerneja Valvasorja kot član poverjeniškega urada kranjskih deželni stanov in se temu tri leta pozneje spet umaknil.⁶⁷³ V letih 1648–1658 ga srečujemo kot stotnika pri deželni konjenici,⁶⁷⁴ leta 1648 je izpričan v vlogi vojaškega komisarja⁶⁷⁵ in ob pobaronjenju leta 1654 kot deželni svetnik ter prisednik ograjnega sodišča.⁶⁷⁶ Vrhunec njegove kariere je vsekakor pomenil položaj upravitelja kranjskega vicedomskega urada (1650–1654).⁶⁷⁷ Končno ga je 13. aprila 1654 cesar Ferdinand III. skupaj z dvema njegovima bratoma povzdignil v barona.⁶⁷⁸ Ker se

pag. 6). Ni jasno, kakšno vlogo so imeli tedaj Eggenbergi, ki naj bi Snežnik po Valvasorju (neznano kdaj) kupili od Raumschüssla. Kranjska imenjska knjiga ni tu v nikakršno pomoč. Snežniška posest z imenjsko rento nekaj manj kot 61 goldinarjev je namreč ostala vpisana na Prancka in pozneje na njegove dediče še vse do leta 1671, ko jo je Janez Sigfrid knez Eggenberg dal po prodaji prepisati Janezu Vajkardu knezu Auerspergu (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 42v; št. 6 (1662–1756), fol. 67). V Raumschüsslovem zapuščinskem inventarju je v zvezi s Snežnikom samo regist o pravdi Marije Elizabete Thaller zoper njega in o poravnavi z dne 11. maja 1653; poravnava se je nanašala na kupnino za Snežnik, udeležen pa je bil Sebastjan Thaller kot rentni mojster knezov Eggenbergov (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 28/Nr. 83). Thallerjeva je bila sicer hči Jurija Adama barona Prancka in prvič poročena s polihistorjevim bratrancem Janezom Jurijem Posarelom (Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 57).

⁶⁷⁰ O nakupu Dobrnice (Gutteneck) od Erenrajha pl. Hohenwarta govori regist v zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 23/Nr. 56). Po Pircheggerju jo je leta 1650 prodal ptujskemu trgovcu Gabrijelu Cacciu (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 222). V štajerski imenjski knjigi sta navedeni letnica nakupa 1641 in letnica prodaje 1654 (obe se očitno nanašata na vpisa lastništva), imenjska renta pa je znašala dobrih 55 goldinarjev. Po istem viru je Leopold leta 1643 od Sigmunda Friderika Praga kupil Vine (*das Gutt Weinpüchl*) z imenjsko rento nekaj več kot 21 goldinarjev in obe posesti s skupno rento dobrih 77 goldinarjev leta 1654 prodal omenjenemu trgovcu (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 293).

⁶⁷¹ Gabrje (Gallenhof) sta 12. decembra 1648 kupila od Viljema Leopolda grofa Tattenbacha; neznano kdaj po 15. decembru 1651, ko je bila sklenjena poravnava, a pred letom 1659 ga je Leopold prodal Ivani Suzani baronici Egkh (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 28–29/Nr. 59). Prim. drugačno interpretacijo registra v: Smole, *Graščine*, str. 149.

⁶⁷² ARS, AS 2, I. reg., šk. 506, fasc. 301a, pag. 492, 14. 3. 1652.

⁶⁷³ Prav tam, šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 497v, 594v. – Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89.

⁶⁷⁴ ARS, AS 2, I. reg., šk. 503, fasc. 300b, pag. 634, 3. 7. 1648; šk. 512, fasc. 302b, pag. 353, 6. 4. 1658.

⁶⁷⁵ Prav tam, šk. 502, fasc. 300b, pag. 564, 17. 6. 1648; šk. 503, fasc. 300b, pag. 711, 31. 2. 1648.

⁶⁷⁶ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rambschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654, fol. 3.

⁶⁷⁷ Za leto 1650 gl. Smole, *Vicedomski urad. 2. del*, str. 195. – ARS, AS 2, I. reg., šk. 507, fasc. 301a, pag. 657, 11. 5. 1652; šk. 508, fasc. 302, pag. 167, 6. 3. 1654. – Leta 1654 je nadomeščal odsotnega deželnega vicedoma na srečanju po blagoslovitvi temeljnega kamna za novi samostan klaris v Ljubljani (Smole, *Vicedomski urad. 4. del*, str. 224), tri leta pozneje pa je bil kot predstavnik vicedomskega urada navzoč pri ogledu popravil na Ljubljanskem gradu (ARS, AS 2, I. reg., šk. 510, fasc. 302a, pag. 831, 26. 2. 1657).

⁶⁷⁸ Baronska diploma cesarja Ferdinanda III., izdana 13. aprila 1654 v Regensburgu, se glasi na brate Adama Sigfrida, Leopolda in Erazma (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Rambschissl, Adam, Seyfried und Erasmus Brüder, 13. IV. 1654). Po prošnji, ki jo je napisal Adam Sigfrid, naj bi bili Raumschüssli vitezi že v času cesarja Friderika Barbarossa konec 12. stoletja, nato pa naj bi pod Habsburžani opravljali različne vojaške in civilne službe. Ob podelitvi baronstva je bil Adam Sigfrid 12 let stotnik v Vojni krajini, Leopold deželni svetnik in prisednik ograjnega sodišča na Kranjskem, Erazem pa praporščak. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 138 (pomotoma z letnico 1554 namesto 1654). – Baronsko diplomo brez navedbe datacije so leta 1660 popisali tudi v Leopoldovi zapuščini (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. 1. 1660, pag. 15/Nr. 30).

je baronski naslov avtomatično prenesel na otroke,⁶⁷⁹ so bili dva Valvasorjeva polstrica in dve polteti prvi polihistorjevi krvni sorodniki baronskega stanu. V listini, ki jo je Leopold Raumschüssl izstavil pol leta pred smrtjo, se je naslovil kot cesarski svetnik na Kranjskem, glavni stražmojster, prisednik ograjnega sodišča in stotnik deželne konjenice (1659).⁶⁸⁰

Polihistorjevi sorodniki po materini strani

Stari starši	Mati in njeni sorojenci	Bratrance in sestrične ter sumarno sorojenci	Njihovi otroci
JURIJ PL. RAUBER * po 1570, [Krumperk], † 1616, Krumperk	1) VOLFGANG DANIJEL PL. RAUBER * kmalu po 1605, [Kravjek], † 1631, neznano kje, neporočen	---	---
	2) REGINA DOROTEJA PL. RAUBER, POR. PL. RASP * kmalu po 1605, [Kravjek], † 1650, Krumperk, soprog Janez Ludvik pl. Rasp	1) JANEZ AVGUŠTIN PL. RASP * ok. 1625, [Dol ali Jablje], † 1666, Krumperk ali Ljubljana, soproga Ivana Rozina baronica Watzenberg	PL. RASP:1) JANEZ BALTAZAR *1651–52, [Krumperk], † 1703, Ljubljana 2); VOLF SIGFRID * 1652, Krumperk, † 1696, Ljubljana 3); MARIJA REGINA, POR. HASIBER * 1653, Krumperk, † 1677–81, [Češnjice] 4); JANEZ LUDVIK (od 1708 grof) * ok. 1656, [Krumperk], † 1720, Ljubljana 5); JANEZ JAKOB * 1659, [Krumperk], † 1696, Ljubljana 6); VOLF AVGUŠTIN * 1659, Krumperk, † pred 1666, [Krumperk] 7); IVANA ROZINA * okoli 1660, [Krumperk], † 1666–81, [Krumperk]
		2) JURIJ SIGFRID PL. RASP * najpozneje 1628, [Dol ali Jablje], † 1628, Dol	---
		3) REGINA SIDONIJA PL. RASP * najpozneje 1628, [Dol ali Jablje], † 1629, [Ljubljana]	---
		4) MARIJA ROZINA PL. RASP, POR. PL. BUSET * 1629, Krumperk, † 1694, [Novo mesto] soprog Janez Gregor pl. Buset	PL. BUSET:1) VOLF AVGUŠTIN * ok. 1648, [Gracarjev turn], † 1711, Nemška vas 2); FRANC LUDVIK * ok. 1648, [Gracarjev turn], † 1693–94, Volavče 3); VAJKARD EBERHARD * ok. 1653, [Gracarjev turn], † 1688, [Ljubljana] 4); JANEZ HERBARD * po 1653, [Gracarjev turn], † 1724, Gracarjev turn, poročen 1699 z Ano Maksimilo, vdovo Janeza Vajkarda Valvasorja 5); IVANA ROZALIJA, POR. PL. DIENERSPERG * 1661, Gracarjev turn, † pred 1694, [Pred malim mostkom]
		5) FRANC SIGFRID PL. RASP * 1633, Krumperk, † 1636, Krumperk	---
6) VOLF DITRIH PL. RASP * 1636, Krumperk, † 1674, Ljubljana, neporočen	---		

⁶⁷⁹ Prvič zasledimo baronski predikat v registru kupne in poravnalne pogodbe med Leopoldom in njegovim sinom Francem Vajkardom 31. decembra 1655 (ARS, AS 309, šk. 94, fasc. XXXX, R–23, 14. I. 1660, pag. 46/Nr. 145). S sinom Jurijem Sigmundom sta navedena kot barona v uvodu v zapuščinski inventar (prav tam, pag. 1), sam pa se je Leopold naslovil z baronom tudi malo prej v oporoki (ARS, AS 308, II. serija, fasc. R 1–45, R–7, 3. II. 1659).

⁶⁸⁰ ARS, AS 1063, št. 2514, 1659 V. 5., Ljubljana.

Stari starši	Mati in njeni sorojenci	Bratrance in sestrične ter sumarno sorojenci	Njihovi otroci
DOROTEJA PL. LEYSSER * malo po 1585, Valdek, † 1627–32, [Mengeš ali Križ], ponovno poročena z Leopoldom pl. RAUMSCHÜSLOM (od 1654 baronom) * kmalu po 1592, [Volčji potok], † 1659, Mengeš	3) ANA MARIJA PL. RAUBER, POR. PL. VALVASOR * ok. 1610, [Kravjek ali Krumperk], † 1657, Medija, soprog Jernej pl. Valvasor	17 otrok, med njimi 12. polihistor JANEZ VAJKARD VALVASOR (1641–1693)	vsaj 25 otrok, od tega 13 polihistorjevih
	4) JURIJ SIGMUND PL. RAUMSCHÜSSL (od 1654 baron) * ok. 1625, [Krumperk], † 1663, Ljubljana, soproga Marija Sidonija König pl. Königsfeld	1) MAKSIMILA ROZINA PL. RAUMSCHÜSSL * 1654, Ljubljana, † neznano 2) VOLFGANG SIGMUND PL. RAUMSCHÜSSL * 1656, Ljubljana, † 1686, Slunj ali 1687, Ljubljana (?) 3) MARIJA SIDONIJA PL. RAUMSCHÜSSL * 1656, Ljubljana, † neznano	neznano neznano neznano
	5) FRANC VAJKARD PL. RAUMSCHÜSSL (od 1654 baron) * ok. 1626, [Krumperk], † 1662, Ljubljana, soproga Regina baronica Sauer	mladoletna hči N. živa leta 1673	neznano
	6) IVANA PL. RAUMSCHÜSSL (od 1654 baronica) * 1625–32, [Krumperk, Mengeš ali Križ], † 1663, Ljubljana, klarisa Ivana Katarina	---	---
	7) BENIGNA ROZINA PL. RAUMSCHÜSSL, POR. PL. FOREST (od 1654 baronica) * 1625–32, [Krumperk, Mengeš ali Križ], † pred 1687, neznano kje, soprog Jurij Andrej pl. Forest	dva ali več mladoletnih otrok živih leta 1693	neznano

Odnose med družinama Valvasor in Rasp na eni strani ter Leopoldom Raumschüsslom na drugi je vsekakor bremenilo dolgotrajno pravdanje za izplačilo dediščine po materi Doroteji, o čemer smo že govorili. A z vplivnim očimom oziroma »nadomestnim dedom« je kazalo biti si dober vsaj navzven.⁶⁸¹ Ne gre prezreti, da je bil Raumschüssl, drugi mož polihistorjeve zgodaj umrle stare matere, v Valvasorjevih mladih letih njegov najstarejši živeči sorodnik, čigar spomin je segal še v prejšnje stoletje, saj se je rodil kmalu po letu 1592.⁶⁸² Če kdo v širši družini, je lahko prav on poznal številne podrobnosti in je morda z nekaterimi seznanil tudi zvedavega sina svoje pastorko, mladega Janeza Vajkarda Valvasorja.⁶⁸³

Na kratko se bomo pomudili še pri **(pol)bratih in (pol)sestrah polihistorjeve matere ter njihovem potomstvu**. Tako kot je Janez Vajkard poznal v najboljšem primeru le eno teto po očetovi strani, je zgodaj izgubil edino pravo teto po materi in v mladosti tudi tri od štirih materinih sorojencev iz drugega zakona njene matere, polihistorjeve babice.

Valvasor je očitno zelo malo vedel o svojem edinem pravem stricu po materini strani **Volfgangu Danijelu Rauberju** (* kmalu po 1605, † 1631) in mu v *Slavi* ni namenil omembe, čeravno je šlo za zadnjega moškega potomca krumperške veje Rauberjev. Kot rečeno, je polihistor pri opisu Krumperka navedel, da je njegov ded Jurij Rauber zapustil dve hčerki,⁶⁸⁴ toda dejansko ga je za skoraj poldrugo desetletje preživel tudi sin, ki pa mu zaradi zgodnje smrti ni bilo dano, da bi si zasnoval družino. Iz

⁶⁸¹ Tako je bil Leopold leta 1651 v Ljubljani navzoč pri sklepanju poročne pogodbe Janeza Avgušтина Raspa, sina svoje pokojne pastorko (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 31. i. 1651), če nič drugega kot ženinov najstarejši živeči moški sorodnik. Leto poprej je bil tudi poročna priča pastorku druge pastorko, polihistorjevemu polbratu Karlu Valvasorju (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 154, 27. 2. 1650). O njegovih siceršnjih stikih z Valvasorjevo družino nimamo podatkov, kar je posledica neohranjenih rodbinskih arhivov Valvasorjev in Raumschüsslov.

⁶⁸² Gl. op. 598 in 613.

⁶⁸³ Valvasor ga omenja kot stanovskega poverjenika in posestnika treh gradov (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89; *XI*, str. 360–362, 513, 658) ter v zvezi z viteškim turnirjem v Ljubljani leta 1652 (Valvasor, *Die Ehre XV*, str. 594).

⁶⁸⁴ Prim. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 316–317.

prve roke vemo o njem le to: leta 1628, ko je bilo Volfgangu Danijelu okoli dvajset let, je njegov oče Leopold pl. Raumschüssl prejel pismo dvornega mojstra novega cesarskega glavnega vojaškega poveljnika, da je bil mladi Rauber »že dodeljen na določeno mesto«. Po virih druge roke je naslednje leto 1629 sodeloval v »nemški vojni«, umrl pa neporočen že leta 1631. Ni znano, ali se je pred smrtjo vrnil na Kranjsko in ali je bil žrtev tridesetletne vojne. Tu bi lahko priskočil na pomoč nečak Janez Vajkard, katerega molk je lahko večpomenski. Kot vse kaže, polihistor ni imel povedati česa posebnega ne o stričevi »slavi« ne o njegovi morebitni častni smrti.⁶⁸⁵

Medtem ko strica sploh ni poznal, je zgodaj izgubil tudi edino pravo teto po materi **Regino Dorotejo, poročeno pl. Rasp** (* kmalu po 1605, † 1650). Kot smo videli, se je mlada omožila z *Janezom Ludvikom pl. Raspom* (* ok. 1595, † 1646), doma iz bližnjega dvorca Dol pri Ljubljani. Raspova rodbina se je na Kranjskem uveljavila že s prvim predstavnikom, ki se je v začetku 16. stoletja priselil z Bavarske in v deželi opravljal pomembne funkcije. Janez Ludvik je poleg podedovanih posesti Dol in Sostro kupil in dogradil še manjši dvorec Perovo pri Kamniku. Z Regino Dorotejo in mlado družino je nekaj časa živel na Jabljah pri Trzinu, ki jih je imel njegov oče v zastavi, in nato do konca na Krumperku. Tu je v začetku stoletja prebival že njegov starejši brat Elija Rasp († 1612), ki naj bi imel posest v zastavi od Rauberjev. Tako se je Janez Ludvik čutil nemara še bolj poklicanega, da se prek poroke s hčerko pokojnega Jurija Rauberja uveljavi kot novi krumperški gospodar. Janez Vajkard Valvasor ga je komajda utegnil poznati, saj je Rasp umrl, ko je bilo polihistorju pet let (1646), štiri leta zatem (1650) pa je odšla še njegova žena Regina Doroteja. Ta je bila z nečakom povezana na poseben način, saj jo ob njegovem krstu srečamo kot botro. Iz tega bi bilo logično sklepati, da se je poznejši kranjski polihistor kot otrok večkrat zadrževal pri tetini družini na Krumperku. Valvasorjevi in Raspovi so se glede na ne prav veliko oddaljenost svojih gradov gotovo dobro poznali in se pogosto obiskovali, še posebej, ker je imela polihistorjeva mati samo to sestro, močno okleščeno pa je bilo tudi Jernejevo sorodstvo.

Regina Doroteja pl. Rasp je rodila vsaj šest otrok, od katerih so odrasli trije: sinova Janez Avguštin in Volf Ditrih, ki sta kot mladoletna podedovala vsak pol očetovega imetja, ter hči Marija Rozina, poročena Buset. Krumperk z malima dvorcema Veselka in Perovo je pripadel najstarejšemu Janezu Avguštinu, medtem ko je Volf Ditrih pozneje kot odrasel z delitvijo med bratoma prevzel Raspov dvorec Dol. Novi krumperški gospod **Janez Avguštin pl. Rasp** (* ok. 1625, † 1666), polihistorjev precej starejši bratranec, je zagospodaril po materini smrti (1650) in se naslednje leto oženil z *Ivano*

Raspov rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 152).

⁶⁸⁵ Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 249.

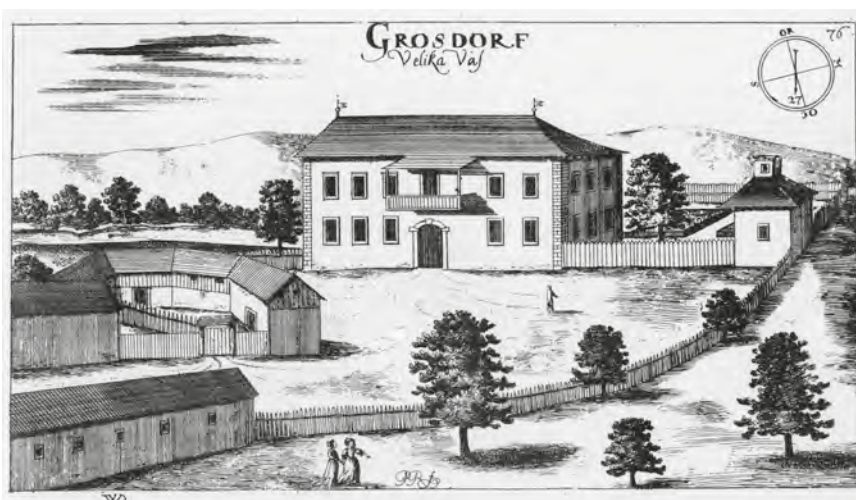
Rozino baronico Watzenberg iz pravkar pobaronjene družine. Z družino je prebival na Krumperku in v Ljubljani ter po petnajstih letih zakona zapustil šest nedoletnih otrok, štiri sinove in dve hčerki. Varuh otrok je postal njegov mlajši brat **Volf Ditrih** (* 1636, † 1674), dolski graščak, ki je v petdesetih letih študiral v Gradcu in prav tako umrl mlad, brez družine, tako da so za njim dedovali bratovi sinovi. O kakšnem posebnem udejstvovanju teh dveh Valvasorjevih bratrancev, bratov Rasp, ni pričevanj. Glede na to, da sta oba umrla tako zgodaj, Valvasorjevi stiki z Raspo družino pozneje niso bili intenzivni. Pomenljivo je dejstvo, da se pri pisanju *Slave* ni več mogel spomniti imena Ivane Rozine, soproge starejšega bratranca, ki je umrla samo osem let prej (1681) v Ljubljani.

Od šestih mladoletnih otrok Janeza Avguščina, kolikor jih je živelo ob njegovi smrti (1666), je le eden dočakal več kot šestdeset let, medtem ko so drugi pomrli še razmeroma mladi, zlasti obe hčerki. Dva, *Janez Baltazar* (* 1651–52, † 1703), poročen s *Suzano Marjeto baronico Saurau*, in *Janez Ludvik* (* ok. 1656, † 1720), oženjen z *Rozalijo Terezijo pl. Pernburg* iz malo prej plemenitene rodbine, sta še za polihistorjevega življenja imela prepoznavno mesto v kranjski deželni politiki. Po Valvasorjevi smrti sta bila oba stanovska poverjenika, člana najožjega organa deželne avtonomije. Janezu Ludvik, ki je postal tudi predsednik poverjeniškega urada, je takoj zatem, leta 1708, kot prvemu polihistorjevemu krvnemu sorodniku uspelo pridobiti grofovski naslov in zasnovati grofovsko vejo Raspo. Postavlja se vprašanje, kako je postal grof, ne da bi predtem imel baronski naslov. Cesarsko priznanje baronskega naslova za nazaj, vsebovano v grofovski diplom, spominja na retroaktivno potrditev baronskega naziva Rauberjem leta 1681. O tem, v kakšnih odnosih je bil Valvasor s svojimi mlajšimi sorodniki Raspi, s štirimi mrzlimi nečaki, nimamo poročil. Pomenljivo se zdi, da v XI. knjigi *Slave* pri obravnavi krumperškega gradu, rodnega gradu svoje matere, ne navaja nikakršnih zanimivosti, lastnih doživetij ali spominov na kakšne dogodke. Povsem drugače torej kakor pri Zavrhu, »matičnem gradu« druge veje Valvasorjev, ali pri Gamberku, kjer je za očetom Jernejem gospodaril njegov polbrat Karel. Tudi ko govori o Raspih kot lastnikih Krumperka, je njegova pripoved neosebna. Tako daje vtis, ki morda ni pravi, kot da s krumperškimi in okoliškimi materinimi sorodniki v svojih zrelih letih ni imel veliko stikov ali da tam res ni nikoli slišal, videl ali doživel česa omembe vrednega. Enako velja tudi za druge gradove v rokah Raspo.⁶⁸⁶

Precej bolj kot z mlajšimi Raspi, otroki svojega pokojnega bratranca, je moral biti Janez Vajkard Valvasor povezan z družino sestrične **Marije Rozine pl. Rasp, poročene pl. Buset** (* 1629, † 1694), ki je živela na Dolenjskem med Busetovim gradom Gracarjev turn pod Gorjanci, lastnim novozgrajenim dvorcem Velika vas pri Krškem in Novim mestom. Zgovorno je že spoznanje, da več mest v XI. knjigi *Slave* priča o polihistorjevi zelo natančni obveščeni o družini Buset, s katero je moral biti tudi sicer v dobrih odnosih. Ko mu še ni bilo pet let, se je 17-letna Marija Rozina Rasp leta 1646 omožila z Novomeščanom *Janezom Gregorjem pl. Busetom* († 1666), čigar oče je le malo prej dobil plemiški naslov. Janez Gregor, ki je imel že plemiško mater, Barbaro Dorotejo pl. Ruess s Hmeljnika, je leta 1644 kupil dvorec Gracarjev turn in bil v času poroke z Raspo sprejet med kranjske deželane (1646). Zakonca pl. Buset sta z družino živela na Gracarjevem turnu pod Gorjanci. Janez Vajkard je moral biti po vrnitvi v domovino in ustalitvi na Kranjskem tam precej reden gost. Tako je po sestričinem pripovedovanju nazorno opisal roparski napad Uskokov na grad junija 1675 in 1676, ko sta vdova Marija Rozina in njena hči Rozalija z begom le za las ušli smrti. Nemara je bil to razlog, da je dala Valvasorjeva sestrična pl. Busetova, kot pravi XI. knjiga *Slave*, »pred nekaj leti« povsem na novo zgraditi dvorec Velika vas pri Krškem. Tudi Veliko vas je polihistor dodobra spoznal, še posebej ker so ga zanimali

⁶⁸⁶ Prav tam, str. 248, 252–258.

Dvorec Velika vas pri Krškem, ki ga je zgradila polihistorjeva sestrična Marija Rozina pl. Buset, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 76); danes ni za njim nobenega sledu.

Busetov rodbinski grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 144).

tamkajšnji arheološki artefakti »iz poganskih časov«. Razpisal se je o rimskem mestu Neviodunum in o tem, da je Marija Rozina med gradnjo dvorca našla v zemlji popisani kamnit steber, ki so ga na njen ukaz postavili pokonci. Do zadnjega je ostala gospodarica velikovaškega dvorca, umrla pa je na pragu pomladi 1694 v Novem mestu, kjer so jo tudi pokopali, staro 65 let. Preživela je dva že odrasla otroka in preminila nekaj mesecev za svojim dvanajst let mlajšim bratrancem Janezom Vajkardom Valvasorjem. Njeni štirje sinovi so najbrž vsi študirali v Ljubljani in vsaj trije od njih v Gradcu, nobeden pa se pozneje ni posebej proslavil. Zadovoljili so se z vlogo manjših in srednje velikih zemljiških gospodov in le malo posegali po javnih funkcijah. Sin *Volkang Avguštín pl. Buset* (* ok. 1648, † 1711), poznejši lastnik novonastalega dvorca Nemška vas pri Krškem, je bil v začetku leta 1694 eden od treh inventurnih komisarjev polihistorjeve zapuščine v Krškem.

Sklepamo lahko, da je bila prav sestrična Marija Rozina z Gracarjevega turna »sokriva« za polihistorjevo drugo poroko (1687). Oženil se je namreč v sosednjem dvorcu Vrhovo, kjer je njegova

izbranka Ana Maksimila pl. Zetschker živila z materjo in očimom Janezom Jurijem pl. Wernegkom. Še več, posredno je bil s polihistorjem povezan tudi Gracarjev turn, v 18. stoletju glavno domovanje njegovih kranjskih potomcev. Ana Maksimila se je namreč kot vdova ponovno poročila (1699) prav s tedanjim turnskim gospodom *Janezom Herbardom pl. Busetom* (* po 1653, † 1724), sorodnikom svojega moža, odpeljala na novi dom obe svoji hčerki in tam tudi umrla. Njen drugi mož pl. Buset ni bil nihče drug kot sin polihistorjeve sestrične Marije Rozine, torej Valvasorjev mrzli nečak. In za povrh je Janez Herbard pl. Buset, ki ni imel otrok, zapustil Gracarjev turn svojemu nečaku Volfu Sigmundu pl. Dienerspergu (1679–1751), s katerim se je leta 1711 omožila polihistorjeva najmlajša hči Regina Konstancija (1689/92–1755). Tudi Volf Sigmund je imel skupne korenine z Valvasorjem. Bil je namreč vnuk Marije Rozine pl. Buset, sin njene hčerke Ivane Rozine, poročene pl. Dienersperg. Gracarjev turn je nato s kratko prekinitvijo ostal v rokah polihistorjevega potomstva vse do leta 1800 in videl marsikatero bridko uro zadnjih kranjskih potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja.⁶⁸⁷

Po materi je imel Janez Vajkard Valvasor tudi **dva polstrica in polteti iz rodu pl. Raumschüsslov, poznejše barone**, ki so prišli na svet kot vrstniki njegovih starejših polbratov in polsester. Polstrica Raumschüssla sta v deželi igrala precej manj opazno vlogo od svojega očeta Leopolda, saj sta ne nazadnje oba tudi zgodaj umrla, drug za drugim v letih 1662 in 1663, ko se je mladi Janez Vajkard ravno mudil na mladostnih potovanjih.

Jurij Sigmund (* ok. 1625, † 1663) se je leta 1650 v Ljubljani poročil s plemeniteno Ljubljančanko *Marijo Sidonijo König pl. Königsfeld*. Leta 1660 je izpričan kot gradiščan na Ljubljanskem gradu, umrl pa je kot praporščak deželne konjenice. Od treh otrok sta mu dva, kot kaže, umrla zgodaj. Sin Volfgang Sigmund (* 1656), petnajst let mlajši od svojega bratranca polihistorja Janeza Vajkarda, pa naj bi preminil v tridesetem letu (1686) kot poročnik v Slunju v Vojni krajini, vendar ni gotovo, ali je res identičen z omenjenim poročnikom, ki je dejansko umrl leto pozneje (1687) v Ljubljani.⁶⁸⁸ Vojaškemu poklicu se je prav tako zapisal drugi polihistorjev polstric **Franc Vajkard**, (* ok. 1626, † 1662), za domače Vajkard, tako kot so klicali nečaka Janeza Vajkarda Valvasorja. Neznano kje, morda v Vojni krajini, se je primerno svojemu svežemu baronskemu stanu oženil, in sicer nedolgo po sklenitvi poročne pogodbe (1655) z *Regino baronico Sauer*. Kot že rečeno, je tisto leto kupil od očeta mengeški dvorec in mu ga tri leta zatem vrnil za dediščino, izplačano v gotovini. Ob smrti je služboval kot konjeniški stotnik v Karlovcu, o poznejši usodi vdove Regine in edine hčerke pa je znanega zelo malo in zdi se več kot verjetno, da nista ostali na Kranjskem. V času med smrtjo obeh bratov Raumschüssl (1662 in 1663) je umrla tudi njuna sestra **Ivana**, (* 1625–32, † 1663), klarisa v Škofji Loki z redovnim imenom Ivana Katarina. Bila je med prvimi štirimi redovnicami, ki so prišle

⁶⁸⁷ Prav tam, str. 258–263.

⁶⁸⁸ Umrl naj bi 25. januarja 1686, isti vir, ki govori o njegovem poklicu in smrti, pa ne pozna ne njegove žene ne otrok (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 148v). Pokazalo se je, da je poročnik v Slunju v resnici umrl natanko leto dni pozneje, 25. januarja 1687 v Ljubljani, da je imel družino, njegovo ime pa je bilo Sigmund Ludvik, ne Volfgang Sigmund. Poleg baronskega naslova mu mrliška matica pripisuje 44 let, kar je 13 (!) let preveč, in navaja, da so pokojnika prepeljali v Novo mesto (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1687, pag. 101). Poročnik Sigmund Ludvik je namreč tam imel družino. V zakonu z Dorotejo Paradeiser sta se mu rodila dva otroka: Sigmund Ernest, krščen 1. maja 1683, in Lucija Eva Maksimilijana, krščena 1. novembra 1684 (KANM, šk. 64, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, R/10 1680–1684, s. p.; R/11 1684–1688, s. p.). Oče je pri prvem krstu naveden kot Sigmund Ludvik in pri drugem kot Janez Sigmund, prvič je označen kot stotnik v Slunju (*capitanei in Slun*), drugič pa kot baron, kar potrjuje njegovo istovetnost. Izvor soproge Doroteje (*nata Paradeiserin*) poznamo iz vpisa krsta prvega otroka. Ni znano, v kakšnem sorodstvu je bila z otrokovim botrom Janezom Ernestom grofom Paradeiserjem. V genealoškem prikazu rodbine Paradeiser njeno ime pogrešamo (Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 126–135). Otroka zakoncev Raumschüssl sta po vsej verjetnosti umrla še v otroštvu ali mladosti.

konec leta 1657 v novoustanovljeni samostan v Ljubljani. V manj kot enem letu so torej umrli kar trije od štirih Raumschüsslovih odraslih otrok. Svojega očeta so preživeli le za tri oziroma štiri leta, vsi pa so bili šele v četrtem desetletju življenja. Spodobnejšo starost je dočakala samo njihova sestra **Benigna Rozina, omožena pl. Forest** (* 1625–32, † pred 1687). Do nastanka očetove oporoke (1659) je prejela le del dediščine in se omožila pozno, ko ji je bilo že štirideset let ali več (1671). Pred oltar jo je popeljal Ljubljčan *Jurij Andrej Forest*, skoraj gotovo sin leta 1631 plemenitenega častnika. Posedoval in prodal je dvorec Hotemež pri Radečah, ob smrti leta 1687 pa mali dvorec Stari dvor ali Kobalija pri Svibnem. Polihistorjeva polteta Benigna Rozina, o kateri od poroke dalje ne vemo nič, je bila tedaj že pokojna.⁶⁸⁹

Od štirih Raumschüsslov, svojih dveh polstric in dveh poltet, je Janez Vajkard Valvasor torej najslabše poznal Ivano, ki je postala klarisa, ko je bilo nečaku le dobrih sedem let. Oba polstrica je imel v mladosti gotovo priložnost srečati večkrat, ko pa sta v letih 1662 in 1663 drug za drugim umrla, je bil mladenič ravno nekaj let zdoma. Ob njegovi vrnitvi v domovino in ustalitvi na Bogenšperku je živela le še Benigna Rozina, tedaj sveže poročena Forest.

Če **povzamemo ugotovitve o povezavah** Janeza Vajkarda Valvasorja s sorodstvom po materini strani, je prva, da imamo o tem vprašanju skoraj samo posredna poročila, tako kot ne vemo veliko o zasebnem življenju sorodnikov. Gotovo je, da polihistor ni bil z njimi v botrstvu ali povezan kot poročna priča, izpričani pa niso niti poslovni stiki, kakršne je imel z nekaterimi očetovimi sorodniki. Po smrti edine prave tete Regine Doroteje Rasp († 1650) se je gotovo večkrat mudil pri obeh bratrancih Raspih na Krumperku in Dolu, dokler sta še živel. Ko se je vrnil z dolgoletnih potovanj, je našel živega le še Volfa Ditriha (1636–1674), ki mu je bil po letih edini blizu, kot vse kaže, pa ni gojil veliko stikov z družino pokojnega krumperškega bratranca Janeza Avgušтина (ok. 1625–1666). Pozneje se je moral večkrat srečati z njuno sestro, svojo sestrično Marijo Rozino (1629–1694), poročeno Buset, ki ga je edina preživela. Opis napada Uskokov na njen dom Gracarjev turn pod Gorjanci in njene skoraj čudežne rešitve je namreč lahko izviral samo iz prve roke, kot tudi poročilo o njenem odnosu do arheoloških najdb. Ni odveč poudariti, da se je Valvasor drugič ženil (1687) v neposredni sosesčini Gracarjevega turna, pri Ani Maksimili Zetschker v dvorcu Vrhovo. Kako dobro se je poznal z zgodaj umrlima materinima polbratoma baronoma Raumschüssloma in z njuno sestro, poročeno Forest, ostaja zunaj naših spoznavnih možnosti. Tudi o tem, v kakšnih odnosih je bil s svojim najstarejšim živečim priženjenim sorodnikom, materinim očimom Leopoldom baronom Raumschüsslom (po 1592–1659), je mogoče zgolj ugibati. Kot rečeno, se je čutil bolj povezanega s kravješkimi Rauberji, ki so nosili priimek njegove matere, bili pa le daljni sorodniki. Poseben odnos je imel z Vidom Krištofom baronom Rauberjem (1649–ne pred 1699), na Frankovskem živečim sinom svojega mrzlega po poli bratranca. Valvasorjev izjemno natančen opis sorodnikovega življenja in družine ter potrjeni stiki med Vidom Krištofom in nürnberškim korektorjem *Slave* Erasmusom Franciscijem navajajo k sklepanju, da je ta Rauber opravil pomembno posredniško vlogo med kranjskim polihistorjem in Nürnbergom, kjer je leta 1689 dobila svojo končno obliko *Slava vojvodine Kranjske*.

⁶⁸⁹ Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 263–269. – Približni čas rojstva Franca Vajkarda pl. Raumschüssla je bil na podlagi novoodkritega podatka o sprejemu v kongregacijo Marije Vnebovzete leta 1639 premaknjen za štiri leta globlje v preteklost (gl. op. 650). – Staremu dvoru, majhnemu dvorcu v lasti Jurija Andreja Foresta, daje Valvasor slovensko ime *Robalia* (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 506). Kot ugotavlja D. Kos, gre za napačen zapis imena, ki se v sodobnem viru imenuje *Cobalia*, bržkone po laškem župniku Cobelliju; natančna lokacija Starega dvora še ni ugotovljena (Kos, Valvasor, kuharica Ana, str. 93–94).

2.3 POLIHISTORJEVA PRIMARNA DRUŽINA – STARŠA JERNEJ PL. VALVASOR (OK. 1596–1651) IN ANA MARIJA PL. RAUBER (OK. 1610–1657)

Podoba polihistorjevega očeta Jerneja (* ok. 1596, najbrž Medija, † 1651, prav tam) bi bila bolj izostrena, ko bi se tudi zanj ohranila oporoka in zapuščinski inventar, ki sta na široko odstrla tančico nad življenjem in delovanjem njegovega starejšega brata Adama. O poslovnih in drugih zvezah Jerneja Valvasorja ter o njegovih družinskih razmerah se tako ne moremo poučiti iz »domačih« virov, v katerih bi imeli na enem mestu kolikor toliko reprezentativen pregled njegovega delovanja. To ali ono morda zelo pomembno dejstvo iz Jernejevega življenja tako še naprej ostaja neznanka, do novih podatkov, raztresenih po raznih virih, pa bo težko priti tudi v prihodnje.⁶⁹⁰

Jernej Valvasor, mlajši sin italijanskega priseljenca Hieronima Valvasorja in Štajerke Neže pl. Scheyer, ki so ga bržkone klicali Bartl,⁶⁹¹ se je rodil v času, ko njegov oče še ni veljal za plemiča. Šele ko je bilo Jerneju približno šest let, je Hieronim tik pred smrtjo dosegel sprejem med kranjske deželane in z njim priznanje plemiškega statusa. Kot je bilo že povedano, je Jernej najpozneje leta 1607, star kakšnih enajst let, sledil bratu Adamu na graško jezuitsko gimnazijo, kjer je leta 1610 izpričan v sintaktičnem, tj. četrtem razredu (*Bartholomaeus Valuasor De Gollneg, Nob., Carniolus*).⁶⁹² Naslednje leto 1611 je kot dijak poetičnega razreda (*Sacrae Poeseos Studiosus*) podpisan v izvodu neke Salustove knjige, ki je pozneje romala z glavnino knjižnice Janeza Vajkarda v zagrebško škofijsko knjižnico.⁶⁹³ Izpričano je, da je ostal na šolanju vsaj do leta 1613, skoraj brez dvoma do konca v Gradcu. Naslednje leto ga spet najdemo doma, kjer je, dokler je bil še mladoleten, njegov delež medijske posesti najprej upravljal brat Adam in nato mati Neža. Sam grad Medija je slednjič pripadel Jerneju.⁶⁹⁴

Družinske razmere so Jerneja tako kot brata silile, da si je še zelo mlad našel ženo, seveda svojemu stanu primerno mladenko. Na prvi pogled se zdi, da se je Jernej Valvasor pri iskanju nevest razgledoval in segel više kakor njegova oče in brat. Oče Hieronim, »človek od nikoder« in dejansko še nepriznan plemič – sicer zglednim premoženjem in zvezami z uglednim sorodstvom svojega pokojnega zaščitnika in soimenjaka Janeza Krstnika († 1581) –, se je moral v osemdesetih letih 16. stoletja zadovoljiti z Nežo pl. Scheyer, starejši brat Adam pa leta 1611 s Sidonijo pl. Gusič. Nasprotno naj bi Jernej, sodeč po rodovnem deblu v *Slavi vojvodine Kranjske*, uspešno zasnil kar dve baronici, obe iz vrst starega deželnega plemstva.⁶⁹⁵ Toda v resnici ni bila baronica nobena Jernejeva žena, ne Marija Elizabeta pl. Dornberg in ne Ana Marija pl. Rauber. Kot bomo videli, je imela prva barone samo med daljnimi sorodniki, v rodbini druge žene, polihistorjeve matere, pa sta baronstvo precej pozneje dobila dva njena mlajša sorodnika, res sicer kot potrditev naslova za nazaj. Tako je Janez Vajkard Valvasor svojo mačeho in mater v *Slavi vojvodine Kranjske* »pobaronil« kar sam, kot je neupravičeno povzdignil v višji plemiški naslov še koga v sorodstvu, ne nazadnje samega sebe.

Jernejevo prvo soprogo Marijo Elizabeto pl. Dornberg (* ok. 1600, † 1630–32) poznamo skoraj

⁶⁹⁰ Dodobra je vire o polihistorjevem očetu izčrpal in deloma tudi objavil Peter Radics (1910), s čimer je postavil več kot zanesljive kažipote poznejšim raziskovalcem (Radics, *Johann Weikhard*, str. 24–40; ARS, AS 984, šk. 7, mapa XXVI, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši).

⁶⁹¹ Kako so Jerneja klicali, bi utegnil razkrivati zapis njegovega imena *Bartl* v stanovskih sejnih zapisnikih 21. avgusta 1626, ki ni okrajšava, saj tu ni pike (ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 418v).

⁶⁹² Andritsch, *Die Matrikeln. Band 1*, str. 39.

⁶⁹³ Radics, *Johann Weikhard*, str. 24.

⁶⁹⁴ O tem gl. str. 107–108.

⁶⁹⁵ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

Polihistorjev oče Jernej Valvasor (* ok. 1596, † 1651) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 944, foto Bojan Salaj).

bolje s portretne upodobitve⁶⁹⁶ kot iz pisnih virov, saj imamo za življenja zgolj tri njene omembe. Po sekundarnih virih je bila hči Aleksandra barona (!) Dornberga in Salome, rojene baronice Egkh,⁶⁹⁷ vendar ni dejansko nobene potrditve za njen baronski naslov.⁶⁹⁸ Neodgovorjeni ostajata tudi vprašanji, kje se je Marija Elizabeta rodila in odraščala ter kakšna je bila usoda njenih staršev in verjetnih sorojencev. Rodbina Dornberg je imela globoke srednjeveške korenine na Goriškem in v tej deželi pomembno vlogo do prve tretjine

⁶⁹⁶ Narodna galerija v Ljubljani, NG S 942.

⁶⁹⁷ Imeni njenih staršev razkriva rodovno deblo njenih pravnukov Valvasorjev (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor), s katerim soglaša tudi literatura (Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143; Radics, *Johann Weikhard*, str. 343).

⁶⁹⁸ Za življenja je Marija Elizabeta dejansko omenjena le dvakrat (tretja omemba, iz leta 1630, je znana iz mlajšega vira), obakrat brez baronskega naslova, prvič v poročnem dogovoru 7. februarja 1617 (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617) in drugič kot krstna botra osem let pozneje, 5. maja 1625 (*nata a Dornberg*) (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1621–1626, pag. 182). O njenem baronstvu govorijo zgolj poznejši sekundarni viri. Prvi je zapis o sprejemu v Marijino kongregacijo v Ljubljani 16. avgusta 1630 (*ein geborne Freijn von Dornwerg*), pri čemer gre za poznejši vpis, nastal sredi stoletja pod peresom Janeza Ludvika Schönlebna (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 724). V kongregacijski knjigi, v razdelku za ženske, sega namreč enotna pisava vpisov do leta 1651 (prav tam, pag. 715–734). Prav tako je Marijo Elizabeto »povzdignik v baronico Janez Vajkard Valvasor na rodovnem deblu svoje rodbine (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109). Ker o pobaronjenju njenih staršev ni poročil, seveda tudi Marija Elizabeta ni mogla biti baronica. Po zelo vprašljivem rodovniku manjšega dela rodbine Dornberg naj bi njen oče Aleksander nosil baronski naslov, bil dvakrat poročen in imel poleg nje še sina Ludvika. Rodovnik, naslovljen kot košček (*Bruchstück*) in nastal neke na prelomu iz 18. v 19. stoletje, povezuje Marijo Elizabeto z baronsko vejo Dornbergov tako, da njenemu očetu Aleksandru pripisuje baronski naslov in kot njegovega očeta navaja barona Franca (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 60, Dornberg), enega od tistih treh Dornbergov, ki so leta 1578 dejansko postali baroni (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 243). Aleksander naj bi bil prvič poročen z Dorotejo baronico Neuhaus; sin Ludvik je na rodovniku pripisan naknadno, in to zgolj kot plemeniti (*Ludwig v. Dornberg*) (sic!). Zadnje bi še najbolj ustrezalo resnici: Marija Elizabeta bi potemtakem imela brata Ludvika – nebarona, kakor ni bil baron njen oče Aleksander, ki tudi ni mogel biti sin barona Franca s Kranjskega.

17. stoletja.⁶⁹⁹ Precej manj je bila povezana s Kranjsko, kjer je v začetku tega stoletja premogla le majhno posest.⁷⁰⁰ Oče prve soproge Jerneja Valvasorja je glede na svoje redko osebno ime skoraj brez dvoma identičen z Aleksandrom Dornbergom, ki je umrl 2. novembra 1611 v furlanskem Krminu⁷⁰¹ in ni izviral iz baronske veje Dornbergov.⁷⁰² Na drugi strani ostaja nepojasnen izvor njegove žene Salome Egkh. Valvasorjevo rodovno deblo iz druge polovice 18. stoletja jo navaja kot baronico, njene starše pa brez baronskega naslova, kar ni logično.⁷⁰³ Tudi Egkhi so bili od konca srednjega veka pomembna goriška rodbina, potem ko so se že prej uveljavili na Kranjskem.⁷⁰⁴ Obe rodbini sta v drugi polovici 16. stoletja sicer dobili baronski naslov – Dornbergi leta 1578⁷⁰⁵ in Egkhi postopoma med letoma 1549 in 1588⁷⁰⁶ –, nista pa bila do njega upravičena zakonca Aleksander in Saloma Dornberg. Neposreden dokaz za to je poročni dogovor njune hčerke Marije Elizabete z Jernejem Valvasorjem 7. februarja 1617, v katerem je nevesta navedena brez baronskega predikata.⁷⁰⁷

Vse kaže, da so imeli z nevestine strani pri poroki glavno besedo Egkhi. Iz baronske veje Egkhov

⁶⁹⁹ O Dornbergih gl. zlasti Vetrih, Dornberg (Dorimberger, Dirimbergo), str. 313–314.

⁷⁰⁰ V kranjski imenjski knjigi je navedena samo Beatriks Dornberg z imenjsko rento 20 goldinarjev, prepisano leta 1618 v novo imenjsko knjigo Vidu Gašperju baronu Dornbergu (ARS, AS 173, knj. 4 (1546–1618), fol. 103v).

⁷⁰¹ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Görz*, str. 377. – Le nekaj dni prej, 26. oktobra 1611, se je njegova hči Doroteja v Krminu poročila z Janezom Krstnikom pl. Gorgom (prav tam, str. 292).

⁷⁰² Po rodovnem deblu njegovih prapravnukov Valvasorjev naj bi se rodil staršema Ludviku pl. Dornbergu in Antoniji Cusana (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor), kar za očeta Ludvika potrjuje tudi drug genealoški vir (BSI, Manoscritti, Ms. 77). Za podatke iz goriške mestne knjižnice se iskreno zahvaljujem poznavalcu goriškega plemstva prof. dr. Silvanu Cavazzi iz Gorice.

⁷⁰³ Njena starša naj bi bila Pavel pl. Egkh in Felicita, rojena Moscon (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor). V resnici gre pri imenih zakoncev Egkh za napako, saj sta zgoraj imenovana bistveno mlajša in nikakor ne bi mogla biti Salomina starša (prav tam, šk. 2, št. 63, Eck; AS 1073, I/44r, fol. 32v). Vprašanja niso rešili niti goriški rodoslovniki viri, ki tako kot ljubljanski ne poznajo nobene Salome Egkh. Na Lukančičevem rodovnem deblu Egkhov (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 32v) je sicer navedena neka Marija Saloma, rojena leta 1596 in preminila dve leti pozneje, pri kateri je bil pozneje kot mož pripisan Aleksander baron Dornberg. Gre za dve evidentni napaki, saj je deklica umrla in je bila za mater Marije Elizabete Dornberg občutno premlada. Isto Marijo Salomo, hčerko Hanibala Egkha, navaja tiskana genealogija Egkhov iz leta 1703, ki ima zanjo prav tako rojstno letnico 1596, medtem ko podatek o smrti ni časovno opredeljen (*Genealogische Beschreibung*, s. p.). Podatke iz tiskane genealogije mi je posredoval prof. dr. Silvano Cavazza. – Salomo Dornberg, rojena Egkh, srečamo šele 16. avgusta 1630 kot vdovo Marijo Salomo, ko je skupaj s hčerko Marijo Elizabeto Valvasor vstopila v ljubljansko kongregacijo Marije Vnebovzete, obe pa sta tedaj zadnjič izpričani kot živi. Mati je v kongregacijski knjigi – vpis je nastal šele sredi stoletja – navedena kot vdova Marija Saloma pl. Dornberg (*Frau von Dornberg wittib*), rojena baronica (!) Egkh (*ein geborne frejn von Egkh*), hči pa kot Marija Elizabeta Valvasor, rojena baronica (!) Dornberg (*Valuaforin ein geborne Frejn von Dornberg*) (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 724).

⁷⁰⁴ O rodbini Egkh gl. Slana, Utrinki iz zgodovine Brda, str. 132–137; o Egkhih na Goriškem gl. Klinec, Eck (Eckh, Egk, Egkh), str. 323–324.

⁷⁰⁵ Baronski naslov »Dornberg zu Dornegg« so 15. julija 1578 prejeli naslednji Dornbergi: Franc, generalni namestnik v grofiji Goriški, Maksimilijan, cesaričin dvorni mojster, in Vid, odposlanec na papeškem dvoru (Frank, *Standeserhebungen*. I. Band, str. 243).

⁷⁰⁶ Prvi Egkhi (Eckh) so postali baroni z dvojnimi naslovom »Egg-Hungerspach« 1. julija 1549, in sicer Jurij ter njegovi sinovi Janez Jožef, Bonaventura in Franc Jožef; baronski naziv »zu Eckh und Hungerspach« je 28. decembra 1588 prejelo še pet bratov s Kranjskega: Krištof, Anton, Magnus, Ernest in Ludvik (Frank, *Standeserhebungen*. I. Band, str. 259). Po drugih virih naj bi bila Bonaventura in Janez Jožef skupaj z bratrancem Magnusom povzdignjena v državna barona 13. marca 1560 (Slana, Utrinki iz zgodovine Brda, str. 135).

⁷⁰⁷ Drugače kot Marija Elizabeta imata v pogodbi baronski naslov sopodpisnika barona Egkh in Schrattenbach, na čigar gradu Ojstrica pri Vranskem so dogovor podpisali. Imen in drugih podatkov o nevestinih starših v pogodbi žal ni. Njen oče Aleksander je bil torej tedaj že dobrih pet let pokojni († 1611). Čeravno govori poročni dogovor o privolitvi staršev in sorodnikov ter o njihovih podpisih in pečatih, je listino podpisala samo Jernejeva mati vdova Neža Valvasor, ne pa tudi nevestina mati vdova Saloma Dornberg, rojena Egkh, ki je bila tedaj potrjeno še živa. ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617.

Jernejeva prva žena Marija Elizabeta pl. Dornberg (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 942, foto Bojan Salaj).

je med drugim izviralasoproga Feliksa barona Schrattenbacha, na čigar gradu Ojstrica pri Vranskem so sklenili poročni dogovor.⁷⁰⁸ Ni izključeno, da je Marija Elizabeta sama ali skupaj z materjo tam pred poroko živela pri daljnih sorodnikih, lahko pa bi se prišla tja samo poročiti. Poročni obred so precej verjetno opravili na samem gradu ali v župnijski cerkvi na Vranskem, morda še istega dne. Marija Elizabeta Dornberg je Jerneju Valvasorju prinesla v zakon 600 goldinarjev dote, ženin pa ji je namenil prav toliko zaženila in jutrne, skupaj 1200 goldinarjev.⁷⁰⁹ Težko je z gotovostjo soditi o tem, kako petična je bila Jernejeva prva žena v resnici, saj ne vemo, kakšno dediščino je poleg dote še lahko pričakovala. Dota 600 goldinarjev se sicer giblje v običajnih okvirih.⁷¹⁰ Pozornost pritegne dejstvo, da Jernej ni bil prav radodaren s svojim prispevkom zakonski zvezi, ki je znašal 1200 goldinarjev. Ko se je petnajst let pozneje oženil s polihistorjevo materjo Ano Marijo Rauber in mu je ta prinesla za doto 700 goldinarjev, le sto več kot

⁷⁰⁸ Poleg Jerneja Valvasorja in njegove matere sta se pod dogovor podpisala Markvard baron Egkh in gostitelj, ojsriški gospod Feliks baron Schrattenbach, poročen z Markvardovo sestro Marijo Elizabeto baronico Egkh. Tako po Lazarinijevi genealoški zbirki kot po nedodelanem rodovnem deblu Egkhov v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije je bila Marija Elizabeta hči Sigmunda barona Egkha (ZAL, LJU 340, šk. XXV, Schrattenbach; ARS, AS 1075, šk. 2, št. 63, Eck). Po Lazariniju se je s Schrattenbachom poročila 11. julija 1600 v Gradcu, njen brat Markvard je bil križniški komtur v Metliki, oče Sigmund pa kranjski deželni upravnik. Sorodstvene vezi med Salomo Egkh, poročeno Dornberg, in kranjskimi Egkhi še niso dognane, zlasti ker Salomino ime prav na vseh znanih rodovnikih pogrešamo.

⁷⁰⁹ Če bi žena odovela, bi ji poleg stanovanja pripadla letna vdovščina 200 tolarjev in polovica premičnin. Še leto dni po moževi smrti, dokler ji ne bi izplačali dote, zaženila in jutrne, ji ne bi bilo treba odstopiti Valvasorjeve posesti (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617).

⁷¹⁰ Ko se je deset let prej, leta 1607, na Krumperku možila Jernejeva štajerska sestrična Sofija, hči Adama pl. Scheyerja, je njena dota znašala le 400 goldinarjev, ženin Elija pl. Rasp pa je prispeval zaženilo in jutarno v višini 800 goldinarjev (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 11. 11. 1607).

Polihistorjeva mati Ana Marija, rojena pl. Rauber (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 945, foto Bojan Salaj).

prva žena, ji je sam namenil kar 2400 goldinarjev, še enkrat toliko kot Mariji Elizabeti.⁷¹¹ Jernejev drugi zakon je bil tako »težak« 3100 goldinarjev, prvi pa le 1800, poleg tega pa bi druga žena kot vdova prejela na leto še enkrat tolikšno vdovščino (400 goldinarjev) kot prva (200 goldinarjev).

Marija Elizabeta Dornberg je Jerneju Valvasorju rodila sedem otrok in umrla po 16. avgustu 1630,⁷¹² najpозneje v začetku leta 1632, saj je vdovec nedvomno potreboval nekaj časa, da si je do zgodnje pomladi utiril pot do poroke s **polihistorjevo materjo Ano Marijo pl. Rauber** (* ok. 1610, † 1657). Tudi ta ni bila baronica, kakor jo je prikazoval Janez Vajkard, a je imelo njeno baronstvo vsaj nekaj navidezne podlage, ker ga je cesar Leopold I. priznal njenima mlajšima sorodnikoma za nazaj (1681).⁷¹³ Poročni dogovor so 5. aprila

1632 podpisali na gradu Križ pri Kamniku,⁷¹⁴ ki je bil tedaj skupaj s kriškim in zgornjekamniškim gospostvom v rokah nevestinega očima Leopolda pl. Raumschüssla, enega od sopodpisnikov pogodbe.⁷¹⁵ Nevesta v listini, drugače kot tri od sedmih prič, upravičeno ni navedena z baronskim naslovom, temveč zgolj kot hči že pokojnih plemenitih staršev Jurija Rauberja s Kravjeka in Krumperka (*zum*

⁷¹¹ Prav tam, 5. 4. 1632.

⁷¹² Tega dne je bila skupaj s svojo in s soprogovo nečakinjo Polikseno Elizabeto Valvasor sprejeta v ljubljansko kongregacijo Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 724).

⁷¹³ Gl. str. 128–129.

⁷¹⁴ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 4. 1632.

⁷¹⁵ Med ostalimi šestimi pričami (tri niso podpisane) lahko na ženinovo stran uvrstimo Valerija barona Moscona in verjetno tudi Janeza Rajmunda barona Dornberga kot daljnega sorodnika Valvasorjeve prve žene. Z nevesto je bil poleg njenega očima sorodstveno najbolj povezan svak Janez Ludvik pl. Rasp s Sostrega in Dola, ki se je z ženo nekaj let prej naselil na njenem domu gradu Krumperk pri Domžalah. O Raumschüsslu in Raspu gl. Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 247–249.

Križ pri Komendi, kjer sta polihistorjeva starša sklenila poročno pogodbo, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 30); danes ni za njim nobenega sledu.

Interier gradu Križ na razglednici, odposlani leta 1913 (zbirka Milana Škrabca).

Weinegkh vnnd Kreütberg), nekdanjega stanovskega glavnega prejemnika, in Doroteje Leysser z Legna in Valdeka (*zum Lahn vnnd Waldegkh*).

Polihistorjeva starša Jernej in Ana Marija sta pred oltar stopila petnajst dni zatem, 20. aprila 1632, v ljubljanski stolnici.⁷¹⁶ Kaže, da je bil kraj poroke skrbno preišljen. Jernej, zadnji dve leti nosilec pomembne javne funkcije glavnega prejemnika deželnih stanov, je hotel bržkone »urbi et orbi« pokazati, da je stanovski funkcionar, in da vstopa v staro kranjsko plemiško rodbino. Omemba

⁷¹⁶ Poročila sta se v navzočnosti dveh baronskih prič, Rajnprehta barona Hendla, komturja nemškega viteškega reda v Ljubljani, in Valerija barona Moscona, ki sta bila navzoča že pri podpisovanju poročne pogodbe. Pri Jerneju Valvasorju navaja poročna matica funkcijo glavnega prejemnika kranjskih deželnih stanov (*questor prouinciae Carniolanae*), pri Ani Mariji pa je kot del njenega plemiškega naslova imenovan Krumperk (*Rauberin a Kriitberg*). NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 2. – Jerneja označuje poročna matica kot »nobilis et generosus dominus«, Ano Marijo kot »virgo nobilis«, medtem ko sta baronski prič imenovani »illustribus dominis baronibus«. – Valerij Moscon ni bil bližnji sorodnik Katarine Moscon, sestre prvega kranjskega Valvasorja Janeza Krstnika, ampak rojen protestantskim staršem z Ortneka (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 113, 114, 116; Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 88).

Krumperka v poročni matici nikakor ne pomeni, da je Ana Marija na tem gradu ob poroki res živila. Dejstvu, da je štiri leta prej (1628) na krumperškem gradu zagospodaril njen svak Janez Ludvik pl. Rasp⁷¹⁷ in da je bila poročna pogodba sklenjena na Križu, gradu v posesti njenega očima, skoraj brez dvoma pričata o tem, da je šla nevesta k poroki s Križa.

Kot smo videli, je polihistorjeva mati Ana Marija Rauber po očetu izhajala iz znane kranjske rodbine Rauberjev (Ravbarjev), po materi pa je bila Štajerka iz manj uveljavljenega rodu pl. Leysserjev. Obe rodbini sta bili za razliko od Valvasorjev naklonjeni protestantizmu. Ko se je Jernej Valvasor poročil v Rauberjevo rodbino, starši Ane Marije niso več živeli, protireformacija pa se je v deželi ravno končala. Kakšna stališča je tedaj zastopal Jernej, jezuitski učenec, ostaja neznanka. Morda je bil podobno goreč katoličan kot brat Adam – ta je v oporoki leta 1624 vnaprej razdedinil vsakega svojega otroka, ki bi zapustil katolištvo⁷¹⁸ –, se je pa pozneje s poroko z Rauberjevo pokazal v verskih zadevah kot bolj pragmatičen.

Jernejevih 24 otrok iz obeh zakonov je znanih iz rodovnega debla Valvasorjev v IX. knjigi *Slave*.⁷¹⁹ Janez Vajkard je natančneje obdelal samo lastne otroke, pri katerih je navedel tudi datume rojstva in smrti. Problem pri Jernejevih pa je ta, da poznamo natančne datume rojstev oziroma krstov samo za tri mlajše otroke iz drugega zakona, vpisane v ljubljanskih krstnih maticah, na prvem mestu za polihistorja, medtem ko temeljijo ugotovitve o času rojstva drugih na zelo skromnih in okvirnih podatkih. Določitev letnice rojstva je otežena zlasti za otroke iz prvega zakona, posebej za mlajših pet od skupno sedmih. Njihova mati Marija Elizabeta je namreč kot živa zadnjič izpričana 16. avgusta 1630,⁷²⁰ a bi lahko živila še do začetka leta 1632, v katerem se je Jernej vnovič oženil. Njegova druga žena Ana Marija je bila v nekaj manj kot devetnajstih letih zakona (1632–1651) zelo zaposlena z nosečnostmi in rojevanjem, saj je spravila na svet kar 17 otrok, potrjeno vsaj enkrat dvojčka.

Jernejeve otroke navajamo v zaporedju, v kakršnem so brez vsakršne časovne opredelitve nanižani na rodovnem deblu v *Slavi*. V prvem zakonu so prišli na svet: 1) *Gotfrid* (* 1617–19), 2) *Karel* (* 1617–20), 3) *Marija Doroteja* (* 1619–26), 4) *Franc Adam* (* 1624–26), 5) *Marija Elizabeta* (* 1624–30), 6) *Hieronim* (* 1625–32) in 7) *Marija Klara* (* 1625–32). V drugem zakonu se je zvrstil v povprečju en otrok na nekaj več kakor leto dni: 1) *Janez Ditrih* (* 1632–33), 2) *Sigmund* (* 1632–35), 3) *Ana Katarina* (* 1633–35), 4) *Marija* (* 1633–36), 5) *Sidonija* (* 1634–36), 6) *Janez prvi* (* 1634–37), 7) *Volfgang Kajetan* (* 1635–38), 8) *Janez drugi* (* 1637–39), 9) *Franc* (* 1637–39), 10 in 11) *dvojčka brez imena* (* 1639–40), 12) *Janez Vajkard* (kršč. 28. 5. 1641), 13) *Rozalija Konstancija* (* 1642–45), 14) *Janez Herbard* (* 1642–45), 15) *Volfgang Jernej* (kršč. 30. 9. 1646), 16) *Janez Ferdinand* (kršč. 27. 2. 1649) in 17) *Marija Izabela* (* 1650–51).⁷²¹

⁷¹⁷ Gl. str. 156.

⁷¹⁸ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–2, 18. 7. 1624.

⁷¹⁹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁷²⁰ Gre za zapis o njenem sprejemu v Marijino kongregacijo v Ljubljani (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 724).

⁷²¹ Na rodovnem deblu v *Slavi* (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109) je pet imen (deloma) drugačnih: Marija Doroteja in Marija Elizabeta sta navedeni samo z drugim imenom Doroteja oziroma Elizabeta, Ana Katarina kot Regina, Volfgang Kajetan kot Volf in Janez Ferdinand le z drugim imenom Ferdinand. – Od 24 otrok Jerneja Valvasorja iz dveh zakonov poznamo vpis krsta v krstno matico le za tri, med katerimi je najstarejši polihistor Janez Vajkard. Za obstoj večine njegovih sorojencev sicer ne bi niti vedeli, ko ne bi polihistor vseh njihovih imen objavil v kronološkem zaporedju na rodovnem deblu. Na tem dragocenem prikazu najdemo datume le pri njem samem in pri njegovih otrocih: za rojstva in smrti otrok, obe njegovi poroki in smrt prve žene. Za vse drugo sorodstvo je rodovno deblo zgolj suh prikaz imen in sorodstvenih odnosov. Čas rojstva 21 polihistorjevih sorojencev, o katerih torej nimamo podatkov iz krstnih matic, je tako mogoče ugotoviti le približno. Pri tem so edine oporne točke trije znani krstni datumi, datuma obeh Jernejevih poročnih dogovorov, zadnja omemba prve žene kot žive ter datuma njegove druge poroke in

Nobenega dvoma ni, da so skoraj vsi otroci Jerneja Valvasorja zagledali luč sveta na Mediji. V ljubljanskih krstnih maticah so vpisani samo trije, vključno s polihistorjem Janezom Vajkardom (1641, 1646 in 1649), ki so jim šli za krstne botre čedalje imenitnejši ljudje, nazadnje grof in grofica iz različnih rodbin.⁷²² Od preostalih 21 otrok iz obeh Jernejevih zakonov jih je kar 18 ali 19 prišlo na svet v času, ki ga kontinuirano pokrivajo krstne matice župnije Vače (od leta 1621), a njihovih krstov v omenjenih maticah ne najdemo. Kot še marsikje drugje namreč v župniji Vače zelo dolgo skorajda niso vpisovali plemiških krščencev.⁷²³ Jernejeva družina je sicer potrjeno stalno prebivala na Mediji,⁷²⁴ ta pa je že v tem času spadala v vaško župnijo, o čemer najbolj neposredno priča Jernejeva ustanovna

smrti. Niti pri enem otroku si ne moremo pomagati s podatkom o starosti ob smrti, tako da so v posredno pomoč le drugi znani podatki iz njihovega življenja, kot so redke omembe v šolskih evidencah, datumi porok in rojstva njihovih otrok. – Večje težave se pojavljajo pri ugotavljanju časa rojstva sedmih otrok iz Jernejevega prvega zakona. Trdna referenca je samo datum sklenitve poročne pogodbe z Marijo Elizabeto pl. Dornberg 7. februar 1617, ki mu je zelo kmalu sledila poroka. Žena je umrla med 16. avgustom 1630 in prvimi meseci leta 1632, vsaj nekaj tednov pred 5. aprilom 1632, ko je Jernej sklenil svojo drugo poročno pogodbo z Ano Marijo pl. Rauber. Potencialni razpon rojstev otrok iz Jernejevega prvega zakona sega torej vse od konca leta 1617 do začetka leta 1632. Drugo vprašanje pa je, kdaj je Marija Elizabeta rodila zadnjega, sedmega otroka – malo pred smrtjo ali več let prej? Na svet bi lahko prihajali v dveletnih razmikih od 1618 do 1630 ali tudi v drugačnih. Ker prav za nobenega otroka ne vemo, koliko let je štel ob smrti, je čas njihovega rojstva določljiv le približno. Trdna opora je samo zaporedje, kot ga navaja rodovno deblo v *Slavi*. Manj si lahko pomagamo s podatki iz njihovega poznejšega življenja, tako še največ s tistimi o šolanju dveh sinov in njunem včlanjenju v jezuitsko Marijino kongregacijo v Ljubljani. Drugorojeni Karel je postal njen član leta 1632 (kot ljubljanski jezuitski dijak), tri mesece za (vrstnikom) Janezom Ludvikom Schönlebnom (1618–1681) in sočasno z bratrancema (Jurijem) Sigmundom in (Janezom) Sigfridom (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 122, 123). Njegov mlajši brat Franc Adam, četrty Jernejev otrok iz prvega zakona, se je v Marijino kongregacijo vpisal leta 1639 (pag. 149), ko mu je bilo prav tako vsaj 13 ali 14 let. Po razdelitvi kongregacije na dve (1640) so sprejemali v kongregacijo Marije Vnebovzete samo dijake višjih razredov (Bizant, Marijine kongregacije, str. 147). – Pri drugem zakonu Jerneja Valvasorja sta za časovni razpon rojstev otrok dva trdna mejnika, datum poroke z Ano Marijo Rauber 20. april 1632 in datum Jernejeve smrti 15. januar 1651. V manj kot 19 letih sta torej polihistorjeva starša spočela kar 17 otrok, v povprečju enega na manj kot 14 mesecev. Prvi, Janez Ditrih, bi se lahko rodil kot nedonošen že konec leta 1632, zadnja, Marija Izabela, pa najpozneje zgodaj jeseni 1651, če je bila posthumna. Datumi krstov treh mlajših, rojenih v letih 1641, 1646 in 1649, le nekoliko pomagajo pri ugotavljanju intervalov, k razumevanju teh pa pripomore tudi podatek, da sta se pred Janezom Vajkardom rodila dvojčka, ki nista preživela ali pa sta prišla na svet že mrtva. Dvojčkov je bilo glede na veliko število otrok morda več (izključeni niso niti trojčki), zato je treba čas rojstva vsakega posameznega otroka vedno določiti tako, kot da se je rodil v paru in v največjem možnem časovnem razponu. Izjema so seveda tisti trije, ki potrjeno niso prišli na svet v družbi.

⁷²² NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163; R 1643–1653, pag. 143 in 218. – Janezu Vajkardu sta botrovala Konrad Ruess baron Ruessenstein in teta po materi Regina Doroteja pl. Rasp, rojena pl. Rauber, Volfgangu Jerneju sta bila botra Volfgang Engelbert grof Auersperg, kranjski deželni maršal in predsednik poverjeniškega urada, in Marija Elizabeta pl. Posarel, žena Jernejevega nečaka Janeza Jurija pl. Posarela, Janezu Ferdinandu pa Herbard grof Auersperg in Ana Ursini grofica Blagaj. Posarelova je navedena brez osebnega imena, zgolj kot soproga mitničarja (*Illi Dna ... Telonj praefecta*), s polnim imenom pa je kot botra izpričana malo zatem, 24. oktobra 1646 (R 1643–1653, pag. 145). O Posarelu gl. Golec, Valvasorjev izvor (1. del), str. 55–58; o Regini Doroteji Rasp gl. Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 248, 252–253.

⁷²³ Prvi krst kakšnega medijskega Valvasorja najdemo tako v maticah župnije Vače šele leta 1677, čeprav se začenjajo že leta 1621 (Golec, Plemstvo v cerkvenih, str. 96).

⁷²⁴ Bivanje družine na Mediji za dvajseta leta 17. stoletja posredno potrjujeta že odsotnost krstov v ljubljanskih maticnih knjigah in Jernejevo kontinuirano posedovanje medijskega gradu. Kratek čas je imel sicer tudi dvorec Širje nad Zidanim Mostom (1630–32), prav tedaj, ko je bil še lastnik Starega gradu pri Novem mestu (1637), pa je izpričana intenzivna gradbena dejavnost na Mediji: postavitev velike grajske kapele. Sledi navdse pomemben Jernejev lastnoročni zapis o izdatkih za obutev družinskih članov v medijskem urbarju (1639), ki poimensko navaja vse otroke in celo dojitlje najmlajših otrok (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95–95v, 7. 8. 1639). – O Jernejevem lastništvu Širja in Starega gradu gl. str. 183–184. – O posvečenju oziroma postavitvi kapele priča heraldična plošča zakoncev Jerneja in Ane Marije Valvasor z letnico 1637 (Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 104–105).

listina za medijski beneficij (1650).⁷²⁵ Čeprav je Medija ležala na meji župnije Čemšenik, tudi predtem ni bila v tej župniji,⁷²⁶ verjetnost, da bi bili Valvasorjevi otroci vpisani v uničene krstne matice čemšeniške župnije pa je zelo majhna.⁷²⁷ Oddaljenost od župnijskega središča na Vačah je bila lahko samo še dodaten razlog, da so otroke Jerneja Valvasorja krščevali na domačem, medijskem gradu, od leta 1637 v novozgrajeni prostorni kapeli ob grajskem kompleksu.⁷²⁸

Jernej Valvasor je bil prvi v svoji rodbini, ki se je dejavno vključeval v **javno življenje**.⁷²⁹ Poleg nespornih sposobnosti je imel za to tudi veliko ugodnejše pogoje od svojih dveh predhodnikov, očeta Hieronima, priseljenca, ki je pozno dobil kranjsko deželanstvo, in zgodaj umrlega brata Adama. Brez nadaljnjega se je mogoče strinjati z Radicsevimi ugotovitvami, da polihistorjevega očeta iz stanovskih sejnih zapisnikov na splošno spoznamo kot »prevejanega parlamentarca« (*einen gewiegten Parlamentarier*), ki se je zelo pogosto udeleževal zasedanj, se dostikrat priglasil k besedi in premišljeno sodeloval pri pomembnih posvetovanjih in sklepah. Ni se bal izraziti svojega prepričanja in se je na drugi strani rad navezal na prepričljive obrazložitve tega ali onega sodeželana.⁷³⁰ V tem pogledu je bil res zelo drugačen od brata Adama, ki je kot starejši sedel v viteško klop kranjskih deželnih stanov slabo desetletje pred njim. Adama je politika očitno vsaj malo pritegovala, kajti sicer se tako kot številni drugi deželani preprosto ne bi udeleževal deželnozborskih zasedanj, a na tem področju tudi zaradi zgodnje smrti ni pustil veliko sledov.

⁷²⁵ V listini z dne 2. avgusta 1650 je navedeno, da preide prezentacijska in konfirmacijska pravica po Jernejevi smrti na vdovo in po njeni smrti na vsakokratnega najstarejšega moškega potomca, in sicer pod nadzorom (domačega) župnika na Vačah (prepis v: ARS, AS 174, šk. 237, RDA, L 242, Medija, No. 12).

⁷²⁶ V najstarejši vaški krstni matici naletimo namreč na dva krščenca stanovalcev medijskega gradu oziroma zaselka ob njem. 26. septembra 1625 je bil krščen sin zakoncev Nahtingal »von Galnakh«; krstni boter je prihajal iz neposredne sosesčine, a izrecno že iz čemšeniške župnije – iz Podturna, tj. z današnjih Izlak: *Podturnam ex Parochia Zemsbenikh*. 9. maja 1628 so krstili nezakonsko hčerko tedanjega medijskega grajskega stanovalca Janeza Markušiča (*tunc temporis in arce Medaj*) in njegove ljubice (*meretricis eius*) Elizabete Koprivnikar s Paveljka; boter je bil isti kot pri prejšnjem otroku: *Pod Turnom ex Parochia Tschemschenikh*. NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1621–1628, s. p.

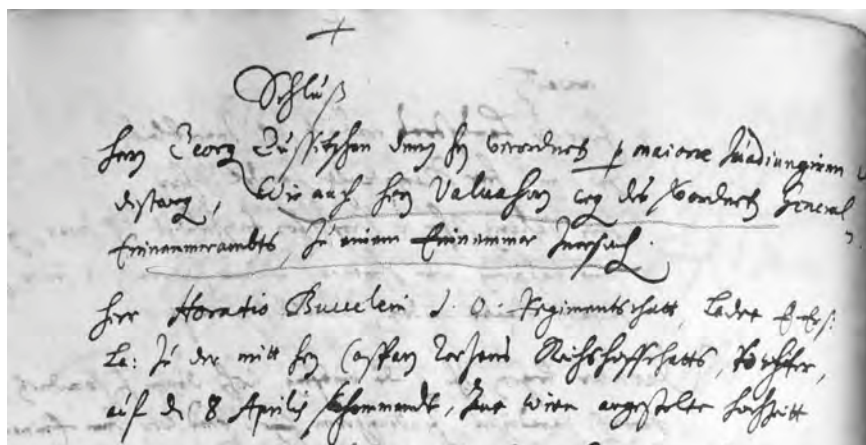
⁷²⁷ Z Medije je bilo sicer dlje do domačega župnijskega središča na Vačah kakor do Čemšenika. Ker v Jernejevem času ni izpričan medijski grajski duhovnik – sacelan, ni izključeno, da so Valvasorjeve otroke krščevali tudi duhovniki s Čemšenika, ne le z Vač, toda vpis takšnega krsta v čemšeniške krstne matice bi predstavljal kršenje župnijske jurisdikcije. Izgube starejših čemšeniških matičnih knjig – leta 1815 so zgorele v požaru (NŠAL, NŠAL 572, šk. 375, Čemšenik, pola B) – torej vsaj v tem pogledu ni treba posebej obžalovati. Valvasorje bi najbrž našli v njih kot krstne botre, morda celo pogosteje kakor v vaških maticah, kjer jih skoraj ni zaslediti, to pa je tudi vse. Niti najmanj ne preseneča, da člani Valvasorjeve rodbine niso hodili na Vače botrovat navadnim krščencem, saj v tamkajšnjih maticah tudi drugih plemiških botrov skorajda ne srečamo. Na ime Jerneja Valvasorja kot botra naletimo enkrat samkrat, ko je 25. julija 1635 skupaj z drugo plemiško botro Dorotejo Paradeiser z oddaljenega Mehovega pod Gorjanci botroval plemiškem otroku, hčerki Jurija Sigmunda Hallerja (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1628–1635, s. p.). Pozneje, do krsta prvega Valvasorja (1677), so se v vlogi krstnih botrov, vsakič krščencem navadnih ljudi, znašli še trije Valvasorji: Jernejev nečak Jurij Sigmund 26. marca 1655, hči Marija Klara, navedena kot Ana Klara, 19. oktobra 1658 in snaha Marija Magdalena 31. maja 1671 (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1643–1656, s. p.; R 1656–1665, s. p.; R 1666–1672, s. p.).

⁷²⁸ O kapeli: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 104–105.

⁷²⁹ Jernejevo karierno pot pri kranjskih deželnih stanovih je precej dobro obdelal že P. Radics in jo je bilo treba samo še dopolniti z nekaterimi doslej neznanimi dejstvi ter v interpretativnem pogledu. Sama vsebina Jernejevih funkcij in njegovo politično delovanje kot takšno pa bi zahtevala že skorajda posebno obravnavo. Radics je delovanju polihistorjevega očeta v deželnih stanovih namenil v monografiji o Janezu Vajkardu Valvasorju (1910) kar deset strani, a se je prikazal lotil precej neuravnoteženo (Radics, *Johann Weikhard*, str. 25–34). – V stanovskih sejnih zapisnikih so do srede 17. stoletja podčrtana skoraj vsa mesta, kjer se pojavi kateri od Valvasorjev, kar kaže na Radicsevo roko. Naredil si je tudi precej več izpiskov iz zapisnikov, kot jih je nazadnje uporabil (ARS, AS 984, šk. 7, mapa XXVII, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši).

⁷³⁰ Radics, *Johann Weikhard*, str. 25.

Zapis v stanovskih sejnih zapisnikih o izvolitvi Jerneja Valvasorja za glavnega prejemnika, 13. marec 1630 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 527v; foto Igor Lapajne).

Jernej je prvič izpričan na deželnem zboru 15. marca 1623 in nato po Adamovi smrti († 1624) zelo redno celih 25 let, od 15. januarja 1625 do 7. maja 1650, tj. osem mesecev pred smrtjo.⁷³¹ V nasprotju z Adamom se je hitro pokazal kot veliko dejavnejši besednik in ambicioznejši, ko je šlo za javno delovanje. Za uveljavitev pa je potreboval čas, izkušnje in ugodne okoliščine. Ob Adamovi smrti, ko mu je bilo okoli 28 let, vsekakor še ni imel nobene javne funkcije, o čemer nazorno priča bratova oporoka, ki med tremi bodočimi varuhi Adamovih otrok samo pri Jerneju ne navaja nobenega naziva.⁷³² Po dveh letih aktivnega delovanja na deželnozborskih zasedanjih ga leta 1627 prvič srečamo kot prisednika pri kranjskem ograjnem sodišču, kar je ostal do konca,⁷³³ in malo zatem kot novoimenovanega zakupnika čepnine za moravško območje ali t. i. moravško četrt.⁷³⁴ Tako kot brat Adam se je dobro znašel v finančnih poslih, zato je z zakupom čepnine začel nabirati izkušnje še na področju javnih financ. Izterjevanje te izredne davščine je bilo zelo podobno njegovi poznejši funkciji, ko je moral kot glavni stanovski prejemnik skrbeti za celotno deželno blagajno. Čez dve leti, 1629, so ga na deželnem zboru kot dejavnega razpravljalca prvič predlagali na izpraznjeno mesto stanovskega poverjenika (*Verordneter*) iz viteških vrst,⁷³⁵ torej v najožji in najpomembnejši stanovski organ – poverjeniški urad (*Verordnete Stelle*) – v katerem je eno od štirih poverjeniških mest pripadalo viteškemu stanu.⁷³⁶

Najbrž ni naključje, da se je Jernejeva kariera zares začela po dokončni zmagi protireformacije, tj.

⁷³¹ Zaradi preštevilnih omemb v sejnih zapisnikih navajam samo prvo in zadnjo Jernejevo pojavitev na deželnih zborih (ARS, AS 2, I. reg., šk. 888, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 70v; šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 140v, 142). Sprva, leta 1625 in 1626, so namesto Jernejevega imena dvakrat pomotoma zapisali Adamovega; Adam Valvasor je bil tedaj že mrtev (prav tam, šk. 888, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 342v, 429).

⁷³² Druga dva varuha Adamovih otrok sta postala njegov tast Sigmund pl. Gusič, imenovan v oporoki dvorni vojni svetnik, in Burkhard Hitzing, naslovljen kot prokurator kranjskega ograjnega sodišča (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–2, 18. 7. 1624).

⁷³³ ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 443, 8. 5. 1627; fol. 445v, 4. 6. 1627. – Zapisi obravnave ograjnega sodišča so v sejnih zapisnikih le sporadični, v seriji protokolov ograjnega sodišča pa zija v tem času kar tridesetletna vrzel, med letoma 1614 in 1644 (ARS, AS 306, knj. 11, protokoli 1613–1614; knj. 12, protokoli 1644–1649). Kot prisednik je Jernej še naveden na seznamih prisednikov za leto 1648 ter za leti 1648 in 1649 skupaj (prav tam, knj. 12, protokoli 1644–1649, s. p.).

⁷³⁴ ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 445v, 3. 8. 1627. – Ko so čepnino čez dve leti ponovno oddajali v zakup, je Jernej še naprej ostal zakupnik (prav tam, šk. 890, sejni zapisniki 16, 1629–1638, fol. 5, 8. 8. 1629).

⁷³⁵ Prav tam, šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 492, 15. 3. 1629.

⁷³⁶ Prim. Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 239–240.

po izsiljeni izselitvi protestantskega plemstva iz Kranjske in drugih notranjeavstrijskih dežel (1628).⁷³⁷ Ko so ga naslednje leto (1629) predlagali za mesto stanovskega poverjenika, srečamo predhodno opozorilo (deželno knežjih komisarjev), da mora biti novi poverjenik katoliške vere.⁷³⁸ Skoraj natanko leto pozneje (1630) je bil z večino glasov izvoljen za glavnega stanovskega prejemnika,⁷³⁹ na odgovoren položaj »deželnega blagajnika«, v čigar roke so se stekali vsi neposredni in posredni stanovski davki v deželi.⁷⁴⁰ Kot tak se je naslednja leta dokaj pogosto udeleževal tudi sej poverjeniškega urada, čeravno ni bil član najožjega stanovskega organa.⁷⁴¹ Funkcijo je prevzel v silno nevhvaležnem času, ko so bile kranjske deželne finance zaradi tridesetletne vojne in drugih nadlog močno prizadete, izdatki pa so občutno presejali prejemke.⁷⁴² Iz skopih navedb v stanovskih sejnih zapisnikih ni mogoče presoditi, kako uspešno je Jernej opravljal zaupano odgovorno funkcijo. Ko jo je spomladi 1633 po izteku mandata odložil, ni zaslediti pripomb na njegovo delo.⁷⁴³ Za povrh so ga malo zatem dvakrat (leta 1633 in 1635) uvrstili med kandidate za izpraznjeno mesto svetnika pri graški notranjeavstrijski vladi, a so v Gradcu obakrat izbrali drugega kandidata.⁷⁴⁴

Naslednja leta se je Jernej kot štiridesetletni družinski oče po vsem sodeč precej bolj posvečal domačemu gospodarstvu kakor javnim zadevam. Kot bomo videli, je kupil in kmalu prodal Stari grad pri Novem mestu, v istem času je dokumentirana intenzivna gradbena dejavnost na medijskem gradu, slednjič pa je postal gospod Gamberka, pomembnega gradu in deželskosodnega gospodstva nedaleč od Medije. Na odgovorni javni funkciji ga srečamo spet v štiridesetih letih, in to dvakrat, v letih 1640–1643 in 1646–1649. Dva mandata stanovskega poverjenika sta pomenila tudi vrhunec njegove politične poti. Zastopal je viteški stan in imel kot tak med štirimi poverjeniki najmanj teže, a zato vendarle polno odgovornost.⁷⁴⁵ Po odložitvi drugega mandata spomladi 1649 je morala biti

⁷³⁷ O izselitvi: Pörtner, *The Counter-Reformation*, str. 139. – Omeniti kaže razpravo v deželni pravdi 9. januarja 1629 o tem, koga predlagati na izpraznjeno mesto karlovskega glavarja. Slišati je bilo glas Pavla pl. Egkha, da »evangeličani zdaj nimajo več nobenega dostopa« (*die evangelischen haben nunmehr kein Zuetritth*), nazadnje pa je dobil največ podpore Janez Adam Gall, praporščak pri uskoškem (žumberškem) glavarstvu, ki oziroma ker se je v verskem pogledu prilagodil (*da er sich wegen der Religion accomodirt*) (ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 460–461).

⁷³⁸ Prav tam, fol. 491, 15. 3. 1629. – Tedaj še mladi, približno 33-letni medijski gospod je dobil le majhno podporo, saj sta ga podprla samo kostanjeviški opat in ljubljanski križniški komtur, oba iz prelatske kurije (prav tam, fol. 489–492).

⁷³⁹ Izvoljen je bil 13. marca 1630 (prav tam, fol. 527v).

⁷⁴⁰ Nared, *Dežela – knez – stanovi*, str. 239.

⁷⁴¹ ARS, AS 2, I. reg., šk. 890, sejni zapisniki 16, 1629–1638, npr. fol. 263v–264, 265v.

⁷⁴² Deželni maršal Ditrih baron Auersperg je 30. januarja 1630 odprl deželni zbor z besedami, da izdatki presegaajo prejemke za 16.690 goldinarjev, Jernej Valvasor pa se je zavzel proti najemanju posojil za obresti (Radics, *Johann Weikhard*, str. 27). – Stanovsko obdavčenje se je prav v Valvasorjevem mandatu opazno spremenilo. Ko so kranjski deželni stanovi leta 1631 prevzeli 800.000 goldinarjev dvornega dolga, so dotedanji izredni davek, imenovan nova doklada, pretvorili v stalnega. Ker pa deželni davek, namenjen predvsem deželni obrambi in kritju upravnih stroškov, ni zadoščal za pokrivanje potreb državne vojske, dvora in centralne uprave, se je leta 1633 pridružil nov davek, ki so ga na Kranjskem navadno označevali kot izredno ali tudi kot vojno kontribucijo. Ogrin, *Nekaj o neposrednih davkih*, str. 36, 37.

⁷⁴³ Jernejev mandat je trajal do 6. maja 1633 ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 616, 617v–618). Radics o njegovem prenehanju ni imel podatkov, ampak je po stanovskih sejnih zapisnikih ugotovil le, da je bil Jernej na funkciji še leta 1632 (Radics, *Johann Weikhard*, str. 32).

⁷⁴⁴ Prvič je bil za vladnega svetnika predlagan na deželnem zboru 28. julija 1633, in sicer skupaj s štirimi drugimi deželani (ARS, AS 2, I. reg., šk. 889, sejni zapisniki 15, 1622–1633, fol. 623–624). Tako kot ni bil sprejet tisto leto, so v Gradcu izbrali drugega moža tudi dve leti pozneje, leta 1635, potem ko je kranjski deželni zbor Jerneja Valvasorja 9. februarja spet uvrstil med primerne kandidate (prav tam, šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 88). Tretjič je bil v kombinaciji za svetnika 25. februarja 1640, a se ni prebil v ožji izbor dveh predlaganih (prav tam, fol. 350–350v).

⁷⁴⁵ Njegova prva izvolitev za poverjenika pobje ni znana. Izvolili so ga neznano kdaj po smrti Andreja Danijela pl. Barba, ki je umrl skoraj natanko sredi mandata, 1. septembra 1639 (NSAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige*,

večina deželanov zadovoljna z njegovim delom, sicer ne bi izrazili želje, naj na poverjeniškem položaju ostane še en mandat. Toda Jernej, tedaj star okrog 53 let, je čutil ali že dobro vedel, da mu življenjske moči pojenjajo. Sklep deželnega zbora se je glasil, da ga ne bodo obremenjevali, ker ni najboljšega zdravja.⁷⁴⁶ Polihistorjev oče, ki sta mu bili po odložitvi funkcije dani še slabi dve leti življenja, se je na deželnem zboru zadnjič pojavil čez dobro leto, 7. maja 1650,⁷⁴⁷ naslednje spomladansko zasedanje je izpustil, na julijskem pa srečamo sina Karla.⁷⁴⁸

Tudi **kot zemljiški gospod** se Jernej Valvasor ni zadovoljil s pasivnostjo in s tem, kar je podedoval, ampak je, enako kot starejši brat Adam, stremel po širitvi posesti in pridobitvi novih gradov. Podrobnosti o tem, od kod je jemal denar, ne poznamo. Nekaj so mu prinašale funkcije, nekaj pa je, tako kot brat, najverjetneje pridobil s posojanjem in seveda s preudarnim izkoriščanjem zemljiške posesti. Kot smo videli, mu je po fevdnem pismu nadvojvoda Ferdinanda iz leta 1620 pripadla od obeh očetovih deželnoknežjih fevdov polovica posesti, in sicer 27 hub ter trije oštati,⁷⁴⁹ ki jih je upravljal z domačega medijskega gradu. Na to posest se je nanašala imenjska renta, ko so jo leta 1619 ali malo zatem vpisali na njegovo ime v novo kranjsko imenjsko knjigo. Znašala je 47 goldinarjev, 48 krajcarjev in poldrugi pfenig, tj. približno tri četrtine višine rente brata Adama (dobrih 63 goldinarjev). Sprva je desetletje in pol skoraj samo kopnela in padla leta 1636 na dobrih 31 goldinarjev ali na dve tretjini izhodiščne vsote. Od leta 1638 pa je zopet rasla, preseгла leta 1641 že 51 goldinarjev in se isto leto rahlo zmanjšala na končnih nekaj več kot 47 goldinarjev, torej na skoraj natanko toliko, kot je znašala ob izhodišču dvajset let prej.⁷⁵⁰ Toda dejansko je bilo vmesno, zgolj prehodno poveča-

M 1635–1657, pag. 44), Jernej Valvasor pa je kot poverjenik prvič izpričan 23. maja 1640 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 370v). Glede na triletno trajanje poverjeniškega mandata vse kaže, da ni bil izvoljen pred začetkom leta 1640, še zlasti, ker se je njegovo ime 25. februarja pojavilo med predlaganimi za izpraznjeno mesto vladnega svetnika v Gradcu (prav tam, fol. 350–350v). Po treh letih je Jerneja na deželnem zboru 24. marca 1643 kot novoizvoljeni poverjenik zamenjal Leopold pl. Raumschüssl (prav tam, fol. 497v), poznejši baron, sicer očim Jernejeve žene Ane Marije, rojene pl. Rauber, polihistorjeve matere. Janez Vajkard je na svojem seznamu poverjenikov v *Slavi* upošteval za posamezna leta očitno le tiste, ki so to bili večino koledarskega leta, zato navaja za leto 1643 Raumschüssla, svojega očeta pa le za leta 1640, 1641 in 1642 (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 88–89). Tri leta pozneje sta »nadomestni tast« Leopold Raumschüssl in zet Jernej Valvasor še enkrat zamenjala vlogi, ko je bil Jernej po Raumschüsslovem rutinskem odstopu 3. marca 1646 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 594v) čez natanko štiri mesece, 3. julija, izvoljen za poverjenika še drugič (prav tam, šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 5v). Vmes je na tem mestu tri mesece sedel mož njegove svakinje Janez Ludvik pl. Rasp, ki je pri prvih volitvah 3. marca premagal Jerneja in tri druge predlagane kandidate (prav tam, fol. 595), a je že 6. junija umrl (NŠAL, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89). Jernejeva izvolitev v začetku julija je bila torej nadomestna. Na funkciji je ostal do rutinskega odstopa 3. marca 1649 (prav tam, fol. 103v). Tudi o njegovem drugem mandatu ima Janez Vajkard v *Slavi* pomanjkljive podatke. Iz že omenjenega razloga je svojega očeta navedel kot poverjenika le za leta 1646, 1647 in 1648; izjemoma je pri prvem letu imenoval tudi njegovega predhodnika Leopolda Raumschüssla in posebej omenil menjavo na tem položaju (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 89), ni pa povedal, da je bil med njima kratek čas poverjenik Janez Ludvik Rasp.

⁷⁴⁶ ARS, AS 2, I. reg., šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 103v. – Še več, deželani so se nadejali, da Jernej pri naslednji izpraznitvi mesta ne bo zaseden s čim drugim in bo lahko spet prevzel funkcijo, njegova neimenovana sinova pa so (v zahvalo) oskrbeli s konjema (prav tam, šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 418; šk. 892, sejni zapisniki 18, 1646–1660, fol. 92v, 109).

⁷⁴⁷ Prav tam, fol. 140v, 142.

⁷⁴⁸ Prav tam, fol. 144v, 147.

⁷⁴⁹ Gl. str. 109.

⁷⁵⁰ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 56v, 58v. – Odpisi do leta 1636 – skupaj jih je za 16 goldinarjev in pol – zadevajo večinoma prodaje po ene hube (štirje med letoma 1624 in 1633), največji, z imenjsko rento 9 goldinarjev, je povezan s petimi hubami in dvema oštatom, ki jih je Jernej prodal bratu Adamu in dal nato prepisati njegovim dedičem (1625), zabeležena pa sta še nakup (1633) in prodaja (1636) žitne desetine z rento 3 goldinarjev. V letih 1638–1641 se je trend obrnil, saj se je imenjska renta Jerneja Valvasorja povečala za skoraj 20 goldinarjev. S štirimi pridobitvami je

Dvorec Širje nad Zidanim Mostom na Vischerjevem zemljevidu Štajerske iz leta 1678 (po: Stopar, Grajski objekti, str. 419).

Širje danes (foto B. Golec, marec 2014).

nje še neprimerno večje. Jernej je dal namreč leta 1640 pripisati k svoji renti več kot 120 goldinarjev imenjske rente pokojnega Kristofa pl. Obračana in njegove soproge, ki se je nanašala na Stari grad pri Novem mestu, a jo je zelo hitro prodal Gregorju Matešiču, tako da v imenjski knjigi v skupni vsoti sploh ni bila upoštevana.⁷⁵¹ Občutek, da je polihistorjev oče z novimi majhnimi pridobitvami po nekaj manjših odpisih zgolj nadoknadil izgubljeno, je zavajajoč še iz enega razloga. V imenjski knjigi namreč ni vpisana Jernejeva zadnja in najpomembnejša pridobitev, deželskosodno gospodstvo Gamberk, ki ga je kupil konec leta 1640 in je kot nekdanja deželnoknežja posest ostalo obdavčeno pri kranjskem vicedomskem uradu.⁷⁵² Razumljivo je, da v kranjski imenjski knjigi nista navedena nakup vinogradov v okolici Celja (1622)⁷⁵³ ter pozneje nakup in prodaja dvorca Širje nad izlivom Savinje v Savo, že na štajerski strani Save.

---

svoji posesti dodal 17 hub in pol, dva oštata, dve desetini in gornino, pri čemer je zadnjih devet hub in pol po vsega letu dni spet vrnil prejšnjemu lastniku ter slednjič pristal pri 47 goldinarjih, 2 krajcarjih in poldrugem pfenigu.

⁷⁵¹ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 56v, 58v. – Po letu 1641 ni pri Jernejevi imenjski renti nobenih sprememb. Enaka, v višini dobrih 47 goldinarjev, ostane sprva tudi v naslednji imenjski knjigi 1662–1756, v kateri je imenje še vedno vodeno na ime Jerneja Valvasorja, prva posestna sprememba pa vpisana šele leta 1672 (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 100).

⁷⁵² Gl. op. 765.

⁷⁵³ Jernej je 10. decembra 1622 v Celju kupil od Jurija Sigmunda grofa Paradeiserja vinograde okoli Pernovega severozahodno od Celja: »zu Pernau vnd Ruderberg in Cillier amt«. Pridobitev je dokumentirana v zapuščinskem inventarju njegovega pravnika Karla Jožefa barona Valvasorja (ARS, AS 309, šk. 118, fasc. XXXXVII, U–V–37, 30. 7. 1761, pag. 98/Nr. 59), ne najdemo pa je v štajerski imenjski knjigi (prim. StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Günten).

Dvorec Širje nad Zidanim Mostom, »izvorni grad« Scheyerjev ali Širskih, je bil v Jernejevih rokah le slabi dve leti, od 1630 do 1632, kupil pa ga je od svojega sorodstva po materi Neži pl. Scheyer. Ni izključeno, da ga je k nakupu nagovorila mati, če je še živela, ali pa je denar preprosto želel vložiti v nekaj trdnega, v dvorec, ne zgolj v posamezne hube, gornine in desetine. Širje je imelo majhno posest in bilo v štajerski imenjski knjigi napovedano z dobrimi 12 funti (goldinarji) imenjske rente⁷⁵⁴ pa tudi sam dvorec je bil skromen, v zasnovi stolp.⁷⁵⁵

Jernej, v tem času glavni prejemnik kranjskih deželnih stanov, je razpolagal z znatnimi denarnimi sredstvi in se spuščal v razne naložbe.⁷⁵⁶ Neprimerno večja in pomembnejša pridobitev od Širja je bil **Stari grad pri Novem mestu**, o čemer je v *Slavi* precej pisal tudi Janez Vajkard.⁷⁵⁷ A tudi to gospostvo s srednjeveškim gradom, v renesansi močno moderniziranim in temeljito izzidanim,⁷⁵⁸ ni dolgo ostalo v Jernejevih rokah. Lastnik je najverjetneje postal leta 1635, in sicer tako, da je številnim dedičem prejšnjega lastnika Kristofa pl. Obračana izplačal njihove dedne deleže.⁷⁵⁹ Leta 1637 je nato datiran

⁷⁵⁴ Jerneju je Širje 18. maja 1630 ali malo pred tem prodala Ester pl. Scheyer, rojena pl. Isenhausen, vdova njegovega bratranca Volfa Rajharda in varuhinja njunih petih otrok (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 329, 377). Prodaja iz same imenjske knjige ni razvidna; A. Sikora je zgolj ugotovil, da imenje po vrzeli v letih 1632–34 izgine (prav tam, str. 377). Dne 31. marca 1632 je Jernej Valvasor prosil štajersko stanovsko knjigovodstvo za odpis oziroma prepis celotne posesti, tedaj že prodane Adamu Aschu (StLA, Landschaftliches Archiv, Abgeschriebene Aufsandter de Anno 1630–1634, Bd. XIII, fol. 130, 131, 278, po Radicsevih izpiskih v: ARS, AS 984, šk. 7, mapa XXVII, A Jernej por. z Marijo pl. Rauber, starši). O obeh kupninah za imenje ni podatkov, poznamo le vrednost po nekoliko starejši cenitvi iz leta 1624, ko so stavbe z vsemi pritiklinami in podložniki vred ocenili na 3860 goldinarjev (prav tam, po Radicsevih izpiskih iz »Landschaftliches Archiv, Landrechtsakten«, 27. 9. 1624).

⁷⁵⁵ Dvorec je upodobljen le na Vischerjevem zemljevidu iz leta 1678, zaman pa ga iščemo v njegovi *Topografiji*. Upodobitev na zemljevidu je po I. Stoparju povsem fantazijska – kot grad na strmi kopi –, saj je Širje v starejših virih dosledno označeno samo kot stolp, dvor ali »štok«. Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 142. – Predtem je bil Stopar mnenja, da je Vischer zelo verjetno narisal prvotni širski grad in da je lokacijska kontinuiteta z novoveško stavbo sporna (Stopar, Grajski objekti, str. 419).

⁷⁵⁶ Tako je pred letom 1633 prevzel dolg (*Hofschulld*) Markvarda barona Egkha v višini dobrih 3730 goldinarjev, ki so mu ga omenjenega leta morali izplačati kranjski stanovski poverjeniki, in sicer na ponovno zahtevo graške dvorne komore (Radics, *Johann Weikhard*, str. 35; Radics se sklicuje na spise graške dvorne komore: StLA, I. Ö. Hofkammer, 1633–IX–1, 1633–XII–50). Pri tem naj spomnimo, da je bil baron Egkh sorodnik Jernejeve prve žene in navzoč pri sklepanju njunega poročnega dogovora (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617). – V nasprotju z Radicevo ugotovitvijo o tem dolgu pa ni z ničimer potrjena njegova trditev, da je Jernej dve leti pozneje, torej leta 1635, od nekega gospoda Kheyslla pridobil dvorec Wagensbüchel (Radics, *Johann Weikhard*, str. 36). Najverjetneje je Radicsa zavedla Jernejeva prošnja deželnemu zboru 2. novembra 1634, naj mu spregledajo davčne zaostanke za Wagensbüchel, ki jih je plačal Jurij Kheysell (ARS, AS 2, I. reg., šk. 891, sejni zapisniki 17, 1634–1646, fol. 67, 67v). Wagensbüchel je v resnici pripadal otrokom Adama Valvasorja, stric Jernej pa je bil njihov varuh (gl. str. 116–118).

⁷⁵⁷ Ko je okoli leta 1615 umrl lastnik Kristof pl. Obračan (*Obratschan, Obritschan*), zadnji tega imena in rodu, naj bi njegovo dediščino razdelili na 60 delov, Stari grad pa naj bi pripadel Jerneju Valvasorju, »mojemu pokojnemu gospodu očetu«, ki ga je nato prodal »nekemu gospodu Matešiču« (Mathesitsch) (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 15). – Že Radics je ugotovil, in to zelo zgodaj, da je med Obračanovo smrtjo (okoli 1619) in Jernejevo pridobitvijo minilo precej časa in da je imel Stari grad medtem Janez Jurij pl. Hohenwart, ki je bil po materi sam iz Obračanovega rodu in je izplačal druge dediče (Radics, *Valvasor. Biographische Skizze*, str. 11). Skoraj gotovo se je oprl neposredno na domoznansko gradivo F. A. Breckerfelda s konca 18. stoletja (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Stari grad, str. 512–520).

⁷⁵⁸ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Prva knjiga*, str. 280–282.

⁷⁵⁹ Kristof pl. Obračan je bil leta 1614 vsekakor še živ, umrl pa je kmalu zatem (po Valvasorju leta 1615, po Breckerfeldu leta 1617 oziroma 1619). Vsa Obračanova posest je s tem prešla na bližnje in daljno sorodstvo: Valvasor ima številko 60 dedičev, Breckerfeld pa 62 (Otošec, Stari grad, str. 69). Vse kaže, da je Jernej Valvasor postal lastnik Starega gradu leta 1635. To letnico navaja Breckerfeld kot leto, v katerem naj bi Jernej pridobil posest deloma z nakupom in deloma po sodni poti, ko je izplačal Obračanove dediče (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Stari grad, str. 517). V zapuščinskem inventarju najbližjega dediča Janeza Jurija pl. Hohenwarta je regist pogodbe med njim in Jernejem Valvasorjem, sklenjene v Ljubljani 23. novembra 1635, ki zadeva Obračanove dediče in vse podedovane pravice (ARS, AS 309, šk. 41, fasc. XXI, H–12, 26. 4. 1643, pag. 4–5/Nr. 4; prim. Otošec, Stari grad, str. 69, 83).

Dvorec Stari grad pri Novem mestu po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 6)

Stari grad danes (foto B. Golec, marec 2014).

Jernejev urbar starograjskega gospostva,⁷⁶⁰ isto letnico nosi kapela Matere Božje,⁷⁶¹ že prvega dne leta 1639 pa je Stari grad prodal Gregorju Matešiču za 32.000 goldinarjev nemške veljave, sto goldinarjev ključarine in prav toliko vrednega jezdnega konja. Kupnina je znašala nekaj manj, kot je bila posest sodno ocenjena osemnajst let prej, ne vemo pa, za koliko je Jernej Stari grad kupil in s tem pa tudi ne, ali je bil zdaj na izgubi ali dobičku.⁷⁶² V kranjski imenjski knjigi sta nakup in prodaja vpisana hkrati, šele leta 1640 in brez omembe prejšnjega lastnika.⁷⁶³

⁷⁶⁰ ARS, AS 1074, 41u, urbar graščine Stari grad 1637–1654, fol. 44v (Jernejev lastnoročni podpis z letnico 1637).

⁷⁶¹ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Prva knjiga*, str. 282.

⁷⁶² O kupoprodajni pogodbi, sklenjeni 1. januarja 1639 na Mediji, govori na dveh mestih F. A. Breckerfeld, ki navaja tudi podatek o sodni cenitvi posesti leta 1621 za 33.616 goldinarjev, 40 krajcarjev in pol (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Stari grad, str. 517; AS 1073, I/26r, fol. 6; prim. Otorepec, Stari grad, str. 69). Poznejši pripis v Jernejevem urbarju za Stari grad, ki govori o poravnavi med Valvasorjem in Matešičem 14. junija 1649, ne pove o času prodaje nič določnega (ARS, AS 1074, 41u, urbar graščine Stari grad 1637–1654, fol. 45). – V kratki razpravi o graščinah in hišah Valvasorjev na Kranjskem (1894) je Radics zmotno trdil, da je Jernej Valvasor pridobil Stari grad že okoli leta 1619, in sicer »za sodno ustanovljeno kupnino 33.616 gld. 40 kr. 2 vin.« (Radics, Graščine in hiše, str. 436). Po njegovih navedbah ga je prodal 1. januarja 1639 Gregorju Matešiču za 32.000 goldinarjev, sto ducatov ključarine in jezdnega konja (Radics, *Valvasor. Biographische Skizze*, str. 11; Radics, Graščine in hiše, str. 436). V svoji drugi monografiji (1910) je Radics ugotovitve o Jernejevem lastništvu Starega gradu zgolj kratko povzel (Radics, *Johann Weikhard*, str. 36).

⁷⁶³ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 58v. – Pri imenjski renti Krištofa pl. Obračana (prav tam, fol. 37v) se vpisi začnejo vrstiti šele leta 1637, pri čemer prvi odpis upravičeno navaja Janeza Jurija pl. Hohenwarta že kot nekdanjega

Širje nad Zidanim Mostom in Stari grad pri Novem mestu sta bila za medijskega gospoda Jerneja Valvasorja prejkone le začasni ali celo zgrešeni naložbi. Oddaljeni posesti zanj nista bili dovolj zanimivi, še posebej ne malopomembno Širje.⁷⁶⁴ Že konec 16. stoletja, ko je Jernej šele prišel na svet, so bile oči medijskih Valvasorjev uprte v bližnji višinski **grad Gamberk** pri Čemšeniku, sedež obsežnega gospostva z deželskim sodiščem, na robu katerega je stala tudi Medija. Kot smo videli, je očetu Hieronimu Valvasorju okoli leta 1593 spodletel poskus, da bi postal zakupnik ali upravitelj gamberskega gospostva, zato pa se je njegovemu sinu slabega pol stoletja pozneje posrečilo Gamberk dobiti v last, s tem zaokrožiti Valvasorjevo posest na širšem območju Zagorja ob Savi in postati deželskosodni gospod. Gamberk z imenjsko rento slabih 65 goldinarjev je Jernej kupil konec leta 1640 od Jurija Sigmunda barona Paradeiserja, in sicer za veliko vsoto 56.000 goldinarjev. Ker je šlo za deželnoknežjo posest, kranjska imenjska knjiga o njej zelo dolgo molči, kupoprodajo pa je morala potrditi tudi graška dvorna komora.⁷⁶⁵

Jernej Valvasor je bil gospodar Gamberka v času, ko je dosegel največje uspehe na področju javnega življenja, vendar ni mogel mirno uživati sadov svoje najpomembnejše gmotne pridobitve. Že kmalu po nastopu lastništva, vsega nekaj let po velikem kmečkem upor (1635), se je skupina nepokornih gamberskih podložnikov spustila z novim lastnikom v pravdanje zaradi tlake.⁷⁶⁶ V Jernejevem času je bil spor pravzaprav še nedolžen glede na to, kako se je razmahnil pozneje, za časa njegovega sina Karla. Pogajanja pred deželnim glavarjem leta 1648 so se za Jerneja iztekla ugodno, saj so mu na nezadovoljstvo podložnikov dali v Ljubljani prav, in to tako glede opravljanja običajne tlake kot tudi glede druge sporne zadeve, prevoza činžnega žita.⁷⁶⁷ Svoboščine (*Freiheiten*), na katere so se podložniki sklicevali in ki naj bi jim jih potrdil cesar, ter njihovi poznejši spori s Karlom Valvasorjem pričajo, da so bili (glavni) nezadovoljniji iz vrst kosezov.⁷⁶⁸ To bi utegnil biti eden od razlogov, da Janez Vajkard

lastnika. Pod letom 1638 je manjši odpis, ki kot lastnika Starega gradu (*Innhabern des Guetts Altenburg*) imenuje Gregorja Matešiča, a gre očitno za poznejši vpis, potem ko je Matešič posest že kupil od Jerneja Valvasorja. Pri isti letnici sta med drugim vpisana prodaja, sklenjena med »gospodom Valvasorjem« in »gospodom Matešičem« za tri hube in desetino, ki jih je Valvasor kupil nazaj, ter pripis imenjske rente dedičev Obračanove pokojne vdove. Tako se je Obračanova imenjska renta dvignila na 120 goldinarjev, preden so jo prenesli na Jerneja Valvasorja; letnica prenosa je vidna iz pripisa pri Valvasorju (prav tam, fol. 58v).

⁷⁶⁴ Ne preseneča, da v domoznanski literaturi ni najti veliko o Jerneju Valvasorju kot lastniku teh dveh dvorcev. *Krajevni leksikon Slovenije* ga pri Starem gradu omenja kot očeta Janeza Vajkarda (prim. *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 867, in *Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga*, str. 545), medtem ko vedenje o njem kot lastniku Širja ni prodrlo v širšo zavest (prim. *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 490, in *Krajevni leksikon Slovenije. III. knjiga*, str. 198).

⁷⁶⁵ Regest kupoprodajne pogodbe med Jernejem Valvasorjem in Jurijem Sigmundom baronom Paradeiserjem ima sicer datum 19. december 1640 (ARS, AS 309, šk. 118, fasc. XXXXVII, V-32, 27. 3. 1759, pag. 11/Nr. 6; prim. Smole, *Graščine*, str. 150), toda Valvasor je lahko nastopil lastništvo šele naslednje leto, po privolitvi graške dvorne komore (StLA, I. Ö. Hofkammer, 1641-I-139, 29. 1. 1641). Janez Vajkard je imel tako dejansko prav, ko je pri opisu gradu navedel, da je njegov oče Jernej kupil gospostvo leta 1641; za očetom je brez časovne opredelitve navedel še tri lastnike, med katerimi pa ni imenoval svojega polbrata Karla (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 159). – Kot deželnoknežja posest je bil Gamberk še naprej obdavčen pri deželnem vicedomu, ne pri stanovih. Gamberško gospostvo najdemo šele v novi imenjski knjigi, nastavljeni leta 1662. Ni ga niti v dodatku na koncu imenjske knjige 1619–1661, kamor so prenesli nekoč zastavljena komorna gospostva, ki so pristala v zasebni lasti (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 517–546). V naslednji imenjski knjigi (1662–1756) je kot lastnik vpisan Jurij Sigmund baron Paradeiser »wegen der Herrschaft Gallenberg« z imenjsko rento 64 goldinarjev in 48 krajcarjev, šele leta 1707 pa so posest po dekretu poverjeniškega urada prepisali na Franca Adama barona Lichtenthurna (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 503).

⁷⁶⁶ StLA, I. Ö. Regierung, Cop 1642-IV-16, 5. 4. 1642.

⁷⁶⁷ Radics, *Johann Weikhard*, str. 38–39; Radics je uporabil spise dvorne komore iz leta 1648.

⁷⁶⁸ StLA, I. Ö. Regierung, Cop 1651-IV-74, 29. 4. 1651; Cop 1653-III-120, 8. 3. 1653; Gut 1660-VII-9, 16. 7. 1660. – Kosezi so si po zamenjavi lastnika gamberskega gospostva brž priskrbeli cesarsko potrditev starega privilegija, na katerega so se v sporih z Valvasorji znali spretno sklicevati. Potrditev cesarja Friderika III., izdana 1. junija 1642 na Dunaju, jamči

Grad Gamberk pri Čemšeniku po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 29).

obstoja kosezov in njihovih posebnosti v *Slavi* sploh ne omenja, čeravno je ta posebna pravna skupina podložnega prebivalstva morala pritegniti njegovo pozornost in jo je vrhu vsega dobro poznal iz prve roke.⁷⁶⁹

Polihistorjev oče kot gospod Gamberka pa ni imel težav le z neposlušnimi lastnimi podložniki, ampak je doživljal neprijetnosti tudi kot deželskosodni gospod.⁷⁷⁰ Preizkus njegove trdnosti in sposobnosti kot jurisdicenta je predstavljal proces zoper morilce čemšeniškega župnika Matija Juvana, okrutno umorjenega maja 1644. Glavnega storilca, prijetega v Gradcu, so sredi naslednjega leta privedli na Kranjsko in Jerneju Valvasorju naložili izvedbo sodnega procesa, katerega zaključka ne poznamo.⁷⁷¹ Nemara so bili spori z gamberškimi podložniki in nevhaležna vloga upravljanja deželskega

koseščini Zagorje v gamberškem gospostvu (*vnser Erbholden vnd die ganze Nachbarschaft der Edltbumber am Sagor zu der Herrschaft Gallnberg [...] gehörig*) pavšalno opredeljene koseške pravice (*Ihre Edlthumb Freyheiten*), ki jim jih je podelil nadvojvoda Karel in za njim 19. februarja 1597 potrdil nadvojvoda Ferdinand (ARS, AS 1063, št. 2385, 1642 VI. i., Dunaj).

⁷⁶⁹ Prim. Vilfanova razmišljanja o Valvasorjevem obravnavanju kmečkega sodstva, pri čemer se avtor niti ne dotakne kosezov; nekaterih stvari po njegovem mnenju v *Slavi* ni, ker Valvasor ni nameraval prikazovati vsakdanjih pojavov, temveč znamenitosti, raritete, kuriozite in posebnosti (Vilfan, *Pravna ureditev*, str. 39–41). – Janez Vajkard je nedvomno že v rosnih letih poslušal o puntanju kosezov, ki se je nato vleklo še v čas brata Karla. Spori s podložniki so bili tako hudi, da jih je polihistor pri opisu Gamberka označil kot »upor kmetov« (*Rebellion der Bauren*). Pod tem podnaslovom je po obravnavi čudežne zgodbe s konca petdesetih let 17. stoletja kratko zapisal: »Podložniki ali kmetje tega gospostva so se pred tem dolgo upirali (*rebellirt*) in veliko let jih ni bilo mogoče pripraviti do poslušnosti.« Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 162.

⁷⁷⁰ Sodni proces iz leta 1648 med Valvasorjem in Volfom Sigmundom baronom (dejansko tedaj že grofom) Paradeiserjem (gospodarjem sosednjega gospostva Lebek in njegovega deželskega sodišča), ki ga je kot eno od treh zadev poudaril Radics, njegove vsebine pa zaradi skromnih uporabljenih virov ni poznal, v resnici ni bil tako pomemben, kot se zdi iz podatka, da so k pričanju pripustili več kot 60 prič (Radics, *Johann Weikhard*, str. 39). Kot razkrivajo protokoli kranjskega ogradnega sodišča, ki omenjajo priče, je spor nastal zaradi suknje, odvzete nekemu podložniku (ARS, AS 306, knj. 12, protokoli 1644–1649, s. p., 3.–4. 8. 1648, 1.–2. II. 1648).

⁷⁷¹ Dogodek, ki je moral vznemiriti bližnjo in daljno okolico, je Janez Vajkard, tedaj triletni deček, pozneje opisal v *Slavi* (Valvasor, *Die Ebre II*, str. 125). Opozoriti kaže, da je bil glavni storilec Hans Textor tri leta prej, ko je Gamberk že pripadal Jerneju Valvasorju, prav tam gosposočinski oskrbnik. Textorjeva oskrbniška funkcija (*Pfleger der Herrschaft Gallenberg*) je izpričana v dokumentu, ki ga je izdal 12. marca 1641 na Gamberku (NŠAL, ŽA Vače, Spisi, fasc. 4, Spisi iz 17. stoletja, 12. 3. 1641). Preiskavo o umoru je po službeni dolžnosti vodil Jernej in ta je po Radicsevih besedah preudarno ugotovil, da je bil umor posledica pristranskosti v korist drugega župnika, ki ga je na to mesto vsilila stiška cisterca kot patronatni gospod; leta 1646, ko nas viri zapustijo, proces še ni bil zaključen (Radics, *Johann Weikhard*, str. 39–40). Natančno o procesu: Radics, *Valvasor-Studien XVIII–XX*.

Razvaline Gamberka na razglednici, odposlani leta 1911 (zbirka Milana Škrabca), grad je začel propadati proti koncu 19. stoletja.

sodišča eden od razlogov, da je Jernej Valvasor še za življenja leta 1648 prepustil Gamberk v zakup najstarejšemu sinu Karlu.⁷⁷²

Gamberški grad je bil nesporno najmočnejši grajski kompleks, ki se je kdaj znašel v rokah Valvasorjeve rodbine, a kot bomo videli, le za približno dve desetletji. Edini rodbinski člani, ki so tu prebivali, in še to ne kontinuirano, so bili Karlova mlada družina in njegov mlajši brat Franc Adam. Še pred Valvasorji se je skromna srednjeveška zasnova gradu razrasla v razsežen renesančni dvorec z novimi, večidel dvonadstropnimi trakti; Janez Vajkard prikazuje tega v *Slavi* kar s treh strani.⁷⁷³ Zvest, da je Gamberk nekaj časa pripadal polihistorjevemu očetu Jerneju, je oživela v 20. stoletju.⁷⁷⁴

Matična zemljiška posest Jerneja Valvasorja je sicer ves čas ostajala posest **dvorca Medija**. Njen obseg se je nekoliko zmanjšal s prodajo petih hub in dveh oštatorv bratu Adamu (1624) in z odprodajo še nekaj posameznih hub,⁷⁷⁵ a s tem ni prišlo do bistvenih sprememb, o čemer najbolje priča medijski urbar iz let 1635–1642.⁷⁷⁶ Jernej se je vseskozi počutil doma na Mediji in se je na drugih gradovih zadrževal le občasno. O navzočnosti njegove družine v medijskem dvorcu ne nazadnje nazorno pričajo nekatera mesta v omenjenem urbarju, zlasti njegov lastnoročni zapis iz leta 1639 o novi obutvi družinskih članov in grajskih poslov.⁷⁷⁷ Tudi polihistorjev osebni spomin iz otroštva, kako so na

⁷⁷² V zapuščinskem inventarju Jernejeve žene oziroma Karlove mačehe Ane Marije iz leta 1657 najdemo regest zakupne pogodbe »za gospostvo Gamberk«, sklenjene med očetom in sinom 13. marca 1648, ter tri zakupne obračune (*drey Bestandt Raittungen*) brez datacije (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–6, 20. 8. 1657, pag. 4–5/Nr. 6). Karla nato kot zakupnika Gamberka (*Bestand Inhaber*) označuje leta 1654 Hans Textor, mitničar na Čemšeniku (StLA, I. Ö. Hofkammer, 1659–I–25, 4. II. 1654).

⁷⁷³ O stavbni zgodovini: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 39–51. Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 157, 158.

⁷⁷⁴ Prim. *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 196; *Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga*, str. 460.

⁷⁷⁵ ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 56v, 58v.

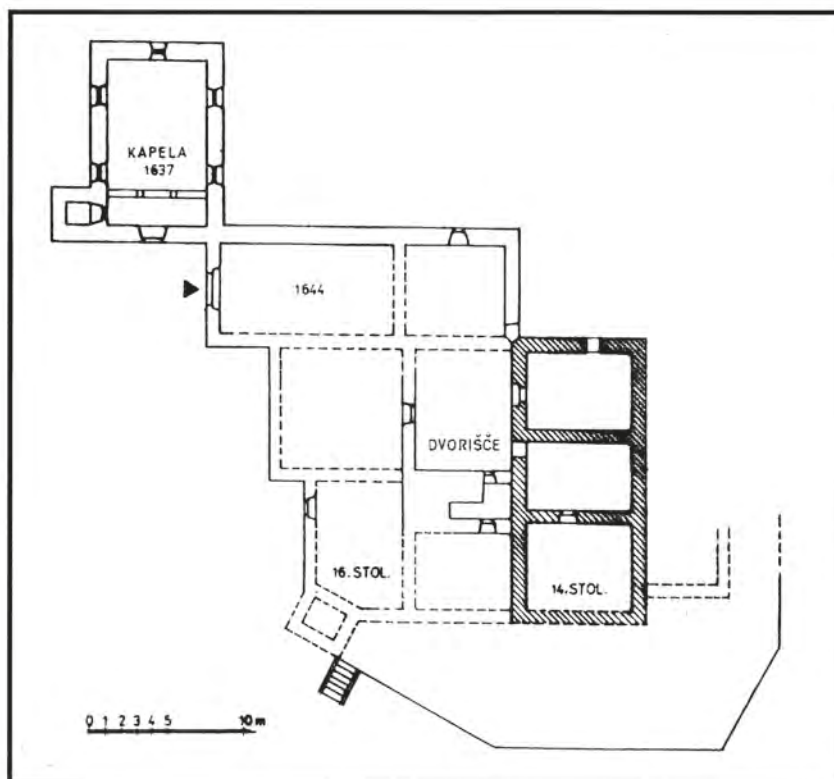
⁷⁷⁶ ARS, AS 1074, I/3ou, urbar Medija 1635–1678, I. del, s. p.

⁷⁷⁷ Prav tam, 2. del, fol. 95–95v, 7. 8. 1639.

Votivni napis polihistorjevih staršev Jerneja in Ane Marije Valvasor iz leta 1637 na kapeli medijskega gradu (foto B. Golec, marec 2014).

Poskus rekonstrukcije talnega načrta medijskega dvorca z vrisanimi stavbnimi fazami (avtor Ivo Gričar, po: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 106).

gamberškem gradu še za očetovega življenja ustrelili velikega divjega medveda,⁷⁷⁸ ni dokaz, da bi se Jernejeva družina po letu 1641 preselila v manj udoben višinski grad. Kot je Janez Vajkard izpričal v

⁷⁷⁸ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 162.

opisu dvorca oziroma gradu Medija, je Jernej ne nazadnje razširil grajsko stavbo, zgradil ob njej kapelo in ob tej postavil velik konjski hlev z žitno kaščo.⁷⁷⁹ Čas zgraditve je izpričan za leta 1637 posvečeno kapelo, po velikosti pravzaprav že cerkev z rodbinsko grobnico,⁷⁸⁰ in za povezovalni severni bivalni trakt, nekoč opremljen s heraldičnim sklepnikom z letnico 1644 na renesančnem vhodnem portalu.⁷⁸¹ Vsekakor je treba omeniti, da Mediji ni bilo prizaneseno v velikem kmečkem uporu leta 1635. Grad so 6. maja, sočasno z Gamberkom, ki tedaj še ni bil Valvasorjev, osvojili ostriški, laški in domači podložniki.⁷⁸² Slednji so ga morali isto jesen, po zadušitvi upora popravljati.⁷⁸³

Ko je dal Jernej Valvasor leta 1648 Gamberk v zakup sinu Karlu in je naslednje leto, star približno 53 let, odložil drugi mandat poverjenika kranjskih deželnih stanov, je potrjeno že bolehal in začel počasi pripravljati svoj življenjski obračun. V ta okvir vsekakor sodi **ustanovitev beneficija** s stalnim duhovnikom – sacelanom pri Marijini kapeli na medijskem gradu. V uvodu ustanovnega pisma, datiranega 2. avgusta 1650 na Mediji, govori namreč o negotovi smrtni uri in o primernosti, da človek pravočasno določi, kako ravnati po njegovi smrti. Jernejevi nasledniki so po njegovih besedah dolžni vzdrževati zglednega duhovnika, ki bo v kapeli maševal trikrat na teden, tj. ob sobotah, nedeljah in ponedeljkih, ter posebej na praznik sv. Trojice in na vse Marijine praznike, ob nedeljah pa v *kranjščini* bral evangelij (*kranerisch verlesen*). Prezentacijska in konfirmacijska pravica nad beneficiatom preide po Jernejevi smrti na vdovo in po njeni smrti na vsakokratnega najstarejšega moškega potomca, in sicer pod nadzorom (domačega) župnika na Vačah. Če bi kateri od Valvasorjev postal duhovnik in bi hotel sam oskrbovati beneficij, naj ima pri tem vedno prednost, če pa bi Valvasorjev rod izumrl, pripade ustanova vsakokratnemu lastniku Medije, ki jo mora še naprej vzdrževati.⁷⁸⁴ Besedilo ustanovnega pisma je dokaj zvesto, z nekaj odstopanji pri dohodkih duhovnika beneficiata povzel Janez Vajkard pri opisu Medije v XI. knjigi *Slave*. Navedel je tudi, kako so si člani Valvasorjeve družine potem dejansko sledili kot patroni: v skladu z očetovo voljo najprej mati Ana Marija, po njeni smrti (pol)brat Karel in slednjič brat Wolfgang Jernej, ki je postal duhovnik in je še ob izidu *Slave* (1689) oskrboval beneficij po drugem duhovniku.⁷⁸⁵ Beneficiatna ustanova Jerneja Valvasorja je obstala do začetka 20. stoletja, tedaj sicer že dolgo brez lastnega duhovnika, z njo pa se je na območju Medije ohranjal tudi spomin na izumrlo rodbino Valvasor.⁷⁸⁶

Dva Jernejeva dokumenta vsebujeta tudi dragoceni pričevanji o jezikovni praksi v polihistorjevi primarni družini in posredno odgovorita na vprašanje, kateri je bil materni jezik Janeza Vajkarda.

⁷⁷⁹ Prav tam, str. 164.

⁷⁸⁰ O posvečenju oziroma postavitvi kapele priča heraldična plošča zakoncev Jerneja in Ane Marije z letnico 1637. Vsebinsko in prevod napisa v: Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 104–105.

⁷⁸¹ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga*, str. 102 (fotografija), 104 in 110.

⁷⁸² Koropec, *Mi smo tu*, str. 140.

⁷⁸³ O obveznostih posameznih podložnikov pri popravilu gradu jeseni 1635 govori na več mestih medijski urbar 1635–1642 (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 76, 77, 79).

⁷⁸⁴ Po prepisu iz leta 1753 v: ARS, AS 174, šk. 237, RDA, L 242, Medija, No. 12. – Izvirnik ustanovnega pisma za beneficij so popisali še v zapuščini Jernejevega pravnika Karla Jožefa na Belneku pri Moravčah (ARS, AS 309, šk. 118, fasc. XXXXVII, U–V–37, 30. 7. 1761, pag. 92/Nr. 45). – Za vzdrževanje duhovnika beneficiata je bila po določilih ustanovne listine namenjena letna plača 60 goldinarjev, za njeno izplačevanje pa je ustanovitelj jamčil s hipoteko štirih hub, ene nedaleč od gradu in treh v moravški župniji.

⁷⁸⁵ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 164–165.

⁷⁸⁶ Jernejeva ustanova je skupaj z drugo mašno ustanovo, ki jo je leta 1763 z oporoko ustanovila Frančiška Uršula baronica Valvasor, zadnja lastnica Medije iz Valvasorjevega rodu, obstajala do leta 1902, ko je takratni lastnik Franc Celestina svoje obveznosti odkupil (NŠAL, NŠAL 10, fasc. 122, Kolovrat 1850–1960, snopič 1902). Medija sicer ni imela lastnega beneficiata vsaj od leta 1829 (prav tam, fasc. 121, snopič 1831), kapela pa je bila pred obnovo leta 1873 dlje časa zapuščena (prav tam, fasc. 122, snopič 1873).

Prvo pričevanje je pravkar omenjeno določilo v ustanovni listini beneficija, naj se nedeljski evangelij bere v *kranjščini*, drugi pa zapis osebnega imena polihistorjeve polsestre Elizabete – Lizika (*Lisikha*) – v Jernejevi notici o obutvi družinskih članov leta 1639.⁷⁸⁷

Polihistorjev oče Jernej Valvasor je po sekundarnem, a verodostojnem viru umrl 15. januarja 1651,⁷⁸⁸ ko mu je bilo približno 55 let. Kot je izpričal Janez Vajkard, so ga pokopali v grajski kapeli na Mediji, enako kot mater ter polihistorjevo prvo ženo in njunih pet otrok.⁷⁸⁹ Jernej Valvasor je zapustil vdovo in najmanj osem otrok iz drugega zakona, starih do približno sedemnajst let, med njimi še ne desetletnega Janeza Vajkarda. Najmlajša hči se morda niti še ni rodila, živih pa je bilo tudi najmanj pet Jernejevih otrok iz prvega zakona, od tega dva do štirje še doma. Družino si je dotlej zasnoval le najstarejši odrasli sin Karel, ki je leta 1648 kot zakupnik zagospodaril na sosednjem očetovem Gamberku. Ker nista ohranjena ne Jernejeva oporoka ne zapuščinski inventar, vemo malo o delitvi njegove zapuščine pa tudi o otrocih in razmerah v družini, ko se je od nje poslovil. Kot je zapisal Janez Vajkard sam, je mati Ana Marija obdržala Medijo do svoje smrti,⁷⁹⁰ tj. šest let pozneje (1657), iz regestov listin v njenem zapuščinskem inventarju pa izvemo za delitev Jernejevih premožnin in za poravnavo med Jernejevimi dediči ter dediči njegovega že dolgo pokojnega brata Adama, oboje v letu 1652.⁷⁹¹

⁷⁸⁷ Gre za znani Jernejev zapis o izdatkih za obutev v medijskem urbarju. Celotno besedilo in vsa druga osebna imena, tudi ljubkovalna, so v nemščini (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95, 7. 8. 1639).

⁷⁸⁸ Po datiranju ustanovnega pisma za medijski beneficij je Jernej Valvasor izpričan kot živ le še enkrat, in sicer slabe štiri mesece pozneje, 30. novembra 1650, ko mu je Jošt Jožef baron Moscon izdal v Ljubljani zadolžnico za 3000 goldinarjev, torej za Jernejevo posojilo Mosconu (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–6, 20. 8. 1657, pag. 3/Nr. 3). – Datum smrti Jerneja Valvasorja, 15. januar 1651, je objavil že leta 1894 J. B. Witting (Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143), vendar sta ga oba Valvasorjeva biografa Radics in Reisp spregledala. V monografijah o polihistorju sta navedla, da je Jernej umrl »leta 1651/52« (Radics, *Johann Weikhard*, str. 40) oziroma »konec leta 1651 ali v začetku 1652« (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 59). – V Radicevem gradivu je sicer regest iz arhiva notranjeavstrijske vlade v Gradcu (StLA, I. Ö. Regierung, Cop 1651–IV–74, 29. 4. 1651), ki govori o Jerneju kot pokojnem že aprila 1651, zato je Radics na gradivu pozneje prečrtal letnico možne smrti 1652 (ARS, AS 984, šk. 7, mapa XXVIII, F Karel, najstarejši polbrat Janeza Vajkarda), ni pa ugotovitve upošteval v monografiji. Pri datumu »post quem non« sta se tako Radics kakor za njim Reisp sklicevala na 7. marec 1652, datum zapuščinskega inventarja Jernejevih razdeljenih premožnin, ki je izpričan v zapuščinskem inventarju žene Ane Marije iz leta 1657 (Radics, *Johann Weikhard*, str. 40; Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 290, op. 48). Na že več kot stoletje znan točni datum smrti, 15. januar 1651, torej približno leto dni pred okvirno določenim časom, je pozneje opozoril Reisp sam, ko ga je odkril v sekundarnem, a verodostojnem sodobnem viru (Reisp, Nekaj dopolnil, str. 575; isti, Novejša spoznanja, str. 11). Gre za knjigo ljubljanske kongregacije Marije Vnebovzete, ki je med svoje člane štela tudi Jerneja Valvasorja (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 38). Isti datum ima že Schönlebnova rokopisna Genealogija kranjskih plemiških rodbin iz leta 1674, ki se opira na Bucellinija (ARS, AS 1073, I/42r, pag. 757). Jernej je gotovo umrl na Mediji in ne v Ljubljani, saj bi bila smrt v takem primeru skoraj brez dvoma vpisana v mrliško matico stolne župnije. Vanjo so namreč v tem času vpisali več drugih v mestu umrlih plemičev, pokopanih drugje, med drugim tudi Jernejevga svaka Janeza Ludvika pl. Raspa, umrlega 6. junija 1646 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1635–1657, pag. 89). Takšni primeri pokopov drugje so v istem času še: Jakob Vaccan, umrl 6. julija 1649 (pag. 101), Rafael Coraduzzi, preminil 5. januarja 1654 (pag. 144), ter Janez Ambrož grof Thurn, ki je umrl 5. junija 1654 (pag. 148).

⁷⁸⁹ Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 164.

⁷⁹⁰ Prav tam, str. 165.

⁷⁹¹ V inventarju je omenjen zapuščinski inventar Jernejevih razdeljenih premožnin, ki so se nahajale v Ljubljani, datiran 7. marca 1652 (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–6, 20. 8. 1657, pag. 7/Nr. 15). Sinova Karel in Franc Adam iz prvega zakona sta 27. aprila 1652 podpisala pobotnico o prejemu očetovih in *materinib* premožnin (prav tam, pag. 6/Nr. 11). Poravnava med Jernejevimi in Adamovimi dediči je bila datirana 9. februarja 1652 v Ljubljani (prav tam, pag. 7/Nr. 14). Gre očitno za isto zadevo, vredno 2688 goldinarjev, ki jo navaja regest v zapuščinskem inventarju Adama Sigfrida barona Valvasorja (ARS, AS 309, šk. 131, fasc. LIV, Z–10, 24. 10. 1699, pag. 41/Nr. 70). Lastniške zadeve med Jernejevo in Adamovo rodbinsko vejo torej niti do Jernejeve smrti še niso bile dokončno rešene. Kot priča regest v zapuščinskem inventarju istega Adama Sigfrida, Adamovega vnuka, je Jernejev sin Karel sklenil še 21. avgusta 1655 neki obračun s Sidonijo Regino Valvasor, rojeno Barbo, vdovo Adamovega sina Janeza Krstnika. Ta je nastopala kot nujna varuhinja

Ana Marija Valvasor, rojena Rauber, je umrla šest let za možem, pozno spomladi ali poleti 1657, morda prav kmalu po 10. juniju, ko je že hudo bolna na Mediji narekovala oporoko,⁷⁹² in najpozneje v začetku avgusta, saj je bilo potrebnega nekaj časa, da se je zbrala komisija, ki je 20. avgusta sestavila inventar njene zapuščine.⁷⁹³ Komaj kakšnih 45 let staro vdovo so v skladu z zadnjo željo pokopali po katoliškem obredu in brez posebnih ceremonij v rodbinsko grobnico na Mediji. Za svojim že leta 1624 umrlim svakom Adamom Valvasorjem je Ana Marija druga iz Valvasorjeve rodbine, ki nam je zapustila tako oporoko kot zapuščinski inventar. Nadvse dragoceno pričevanje je zlasti zapisana zadnja volja, nekakšna bilanca razmerij v družini in hkrati napovednik za prihodnost, vir, brez katerega bi bili prikrajšani za marsikatero pomembno informacijo. Oporoka je hkrati trdna referenca za ugotavljanje, kdo od otrok Jerneja Valvasorja iz njegovega drugega zakona leta 1657 ni več živel. Ključna je bila tudi za razkritje in razumevanje usode oporočiteljčinega najstarejšega sina Janeza Ditriha, o katerem je Janez Vajkard na rodovnem deblu svoje rodbine zgolj lakonsko zapisal, da se je iz dežele izselil.⁷⁹⁴ Za svoje tri glavne dediče, sinove Janeza Vajkarda, Janeza Herbarda in Volfganga Jerneja, je Ana Marija zahtevala, da ostanejo v katoliški veri. Kot drugi pogoj, da lahko po njej dedujejo, pa je postavila plemiškemu stanu primerno poroko po nasvetu in v soglasju s sorodstvom oziroma sprejem druge plemiške »službe«. Če bi kateri od sinov ravnal drugače, bi ga doletelo razdedinjenje, popolna izločitev iz dedovanja po materi. Za najstarejšega sina Janeza Ditriha je mati še pustila rahlo priprta vrata, če bi si vendarle premislil in se ne bi oženil s »slabo žensko«, od česar so ga ona in celotno sorodstvo skušali odvrniti s prošnjami in nasveti, a vse zaman.⁷⁹⁵

Inventurni komisarji, trije bližnji graščaki, ki so po ukazu ograjnega sodišča po smrti Ane Marije

svojih otrok, dedičev (njihovega deda) Adama in (strica) Janeza Sigfrida Valvasorja, Karel Valvasor pa kot dedič očeta Jerneja, in sicer v zadevi medsebojnih zahtevkov (*pro et contra gebabten praetessionen*) (prav tam, pag. 40–41/Nr. 69).

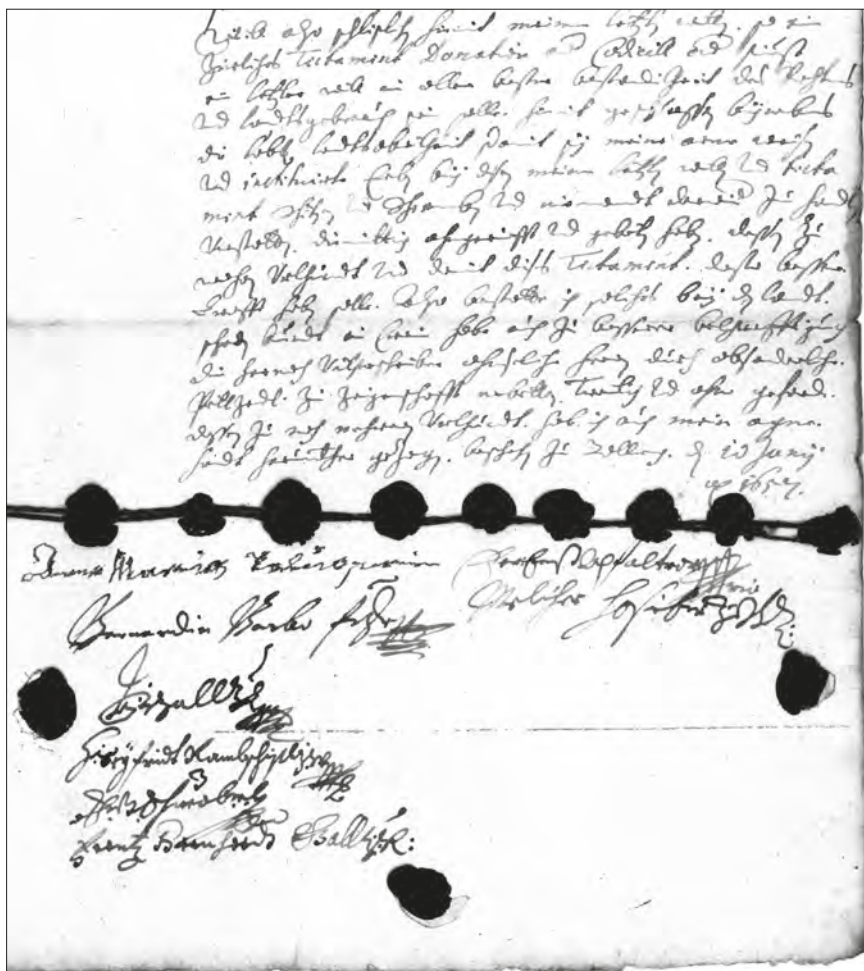
⁷⁹² ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657. Prim. objavo oporoke v: Radics, *Johann Weikhard*, str. 49–53.

⁷⁹³ ARS, AS 309, šk. 130, fasc. XIV, Z 4 1/2, 20. 8. 1657. Prim. natančno obravnavo vsebine inventarja v: Radics, *Johann Weikhard*, str. 41–48.

⁷⁹⁴ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁷⁹⁵ Janez Ditrih bi se po oporoki izognil razdedinjenju le, če bi se svoji izvoljenki odpovedal in bi se v kratkem oženil primerno svojemu plemiškemu stanu ali če bi sprejel drugo častno in plemiško »službo«. V tem primeru bi po materi podedoval enak delež kot ostali trije bratje, vendar bi mu od dediščine odračunali 1600 goldinarjev, ki jih je že prejel, in sicer 600, ko je dve leti študiral v Gradcu, in 1000 goldinarjev za zakup gospostva Ojstrica (soseda gospostva Gamberk, a že na štajerski strani Čemšeniške planine). Če pa bo Janez Ditrih razdedinjen, naj se mu teh 1600 goldinarjev všteje v dediščino po očetu. Iz oporoke torej ni vidno, koliko so po materi prejeli trije sinovi kot glavni dediči. Vsak najmanj 1600 goldinarjev, kolikor je že dobil Janez Ditrih, poleg tega pa so si skupaj z najmlajšo sestro Marijo Izabelo na štiri enake dele razdelili materino srebrnino, iz katere je oporočiteljica izvzela le tri srebrne skodelice, po eno za vsako hčerko. Mati je enako delitev določila tudi za živino: vsak po eno četrtino so dobili trije sinovi in najmlajša hči, drugi dve hčerki vsaka po eno kravo, pastorka Marija Klara pa štiri. Glede ostalih premičnin je oporoka še natančnejša. Na tri enake dele si jih razdelijo sinovi, vendar potem, ko dobijo določene stvari tri hčerke in pastorka, zlasti najboljšo in najlepšo posteljnino, prte, naglavne rute in podobno, pač reči, ki pritičejo ženskam in njihovem bolj prefinjenemu okusu. Najmlajša Marija Izabela je poleg tega podedovala ves materin nakit in dragocenosti ter vse njene obleke. Glavnino dediščine najmlajše hčerke, tedaj stare komaj kakšnih sedem let, je sicer predstavljalo 2000 goldinarjev. Mati ji jih je namenila, ko bo dosegla polnoletnost in se bo s pristankom sorodnikov stanu primerno omožila s plemičem. Za drugi dve hčerki, Rozalijo Konstancijo in Ano Katarino, je umirajoča mati predvidevala drugačno prihodnost. Bog naj bi ju »ustvaril takšni, da bosta težko primerni za ta svet in bosta morali pravočasno oditi v kak samostan«. To je bil vsekakor razlog, da je Ana Marija volila vsaki le po 750 goldinarjev ali dobro tretjino tega, kar je zapustila njuni najmlajši sestri. Oporočiteljica Ana Marija se je v oporoki spomnila tudi dveh svojih pastork. Mariji Klari je poleg nekaj živine in drugih premičnin zapustila še sto kron, in sicer iz hvaležnosti, ker jo je med boleznijo zvesto in skrbno negovala. Enako vsoto je namenila drugi pastorki, Mariji Elizabeti, ki tedaj ni več živela na Mediji, temveč kot redovnica v samostanu klaris v Mekinjah.

Zaključek oporoke polihistorjeve matere Ane Marije Valvasor, datirane 10. junija 1657 na Mediji (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3).

Valvasor popisali vdovino zapuščino, so delo očitno najprej opravili v Ljubljani, kjer je imela pokojnica nekaj stvari v najetem stanovanju.⁷⁹⁶ Glavnina njenega imetja se je seveda nahajala na Mediji, žal pa inventar medijske graščakinje ne odraža v celoti stanja, kakršno je bilo na Mediji pred Jernejevo smrtjo dobrih šest let prej. Del premoženja so dediči, otroci iz prvega zakona, potrjeno že raznesli.⁷⁹⁷ Tako je

⁷⁹⁶ Čeprav so premoženja v Ljubljani navedene v inventarju čisto na koncu, so jih očitno popisali najprej, ker je spremni dopis komisarjev ogradnemu sodišču datiran na Mediji, in to istega dne kot inventar, ta na začetni strani (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. XIV, Z 4 1/2, 20. 8. 1657). Pokojničine ljubljanske premoženja sta zelo verjetno uporabljala njena sinova Janez Vajkard in Janez Herbard, ki sta tedaj obiskovala jezuitsko gimnazijo. Šlo je za nekaj pohištva, kositrne in medeninaste posode, kuhinjskega posodja, posteljnine in platna, zelo malo je bilo ženskih predmetov in malo dokumentov (prav tam, pag. 92–99). Ne preseneča, da v njem niso popisali nepremičnin kot takih, saj jih v tem času v zapuščinjskih inventarjih praviloma pogrešamo, zato dajejo pogosto zmoten vtis, kot da bi bili pokojniki brez posesti. Kolikšen je bil delež Ane Marije na nepremičninah, ostaja neznanka. Če nič drugega, je imela do moža naporavnano terjatev 4000 goldinarjev, ki mu jih je posodila leta 1640 (ko je kupal Gamberk). Zadolžnica v njenem zapuščinjskem inventarju namreč ni označena kot poravnana (prav tam, pag. 4/Nr. 3). O tem, da Ana Marija in pred njo njen soprog Jernej v Ljubljani nista imela lastne hiše, pričajo davčne knjige mesta Ljubljane (ZAL, LJU 488, šk. 440–447, Cod. XVII; prim. Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih biš. I. del. Stari trg; II. del. Novi trg; III. del. Veliki trg; IV. del. Šentpetersko predmestje; V. del. Kapucinsko predmestje*).

⁷⁹⁷ Gl. op. 791. – Spomniti je treba tudi na poročno pogodbo med zakoncema iz leta 1632, po kateri je od premoženja, vključno s srebrnino, pripadla vdovi tretjina, otrokom iz obeh zakonov pa dve tretjini (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 7. 2. 1617 in 5. 4. 1632).

očetove listine odnesel sin Karel iz prvega zakona,⁷⁹⁸ zato so inventurni komisarji našli v zapuščini Ane Marije le dokumente iz zadnjega četrtoletja, iz časa po njeni poroki z Jernejem Valvasorjem.⁷⁹⁹ Niti najmanj ne preseneča, da v vdovini zapuščini ni bilo nobene knjige, saj se te v zapuščinskih inventarjih kranjskih plemkinj v tem času pojavljajo še zelo redko.⁸⁰⁰ Ni dvoma, da je imel Jernej knjižnico, a po njegovi smrti so si očitno vse knjige razdelili sinovi. Nedvomno jih je nekaj, če ne večino, odnesel najstarejši, Karel. Kot vse kaže, so šli z njim tudi portreti družinskih članov. Zanimivo je, da ni v inventarju najti prav nobene slike, ampak le nekaj tapiserij, in tako tudi ne portretov zakoncev Jerneja in Ane Marije.⁸⁰¹ Vdova je ob smrti premogla nekaj gotovine in predvsem veliko ženskega nakita, zlatnine in srebrnine, precej pa si je dala opraviti tudi z obleko. V medijskem dvorcu tudi sicer ni manjkalo raznovrstnih predmetov, značilnih za takratno plemiško kulturo na Kranjskem in v širšem prostoru. Težko bi govorili o bogastvu, a vendarle o kar precejšnjem razkošju. Valvasorjevi so bili dobro založeni s posteljnino, odejami, preprogami, prti, kositrnim, medeninastim, kuhinjskim ter drugim posodjem in podobnim. O trdnem gospodarskem stanju pričajo znatne količine raznih živil, zaloge prediva, lanu in usnja ter velik stalež živine.⁸⁰² Le strehe na gradu in kaščah so bile močno preperle in potrebne popravila.⁸⁰³

Dotlej se je vdova Ana Marija vsaj deloma sama posvečala upravljanju z Medijo in gospodarstvu.⁸⁰⁴ Tako kot je njen pastorek Karel tudi po Jernejevi smrti (1651) ostajal samo zakupnik in sodedič

⁷⁹⁸ Očetove listine, torej tudi vse starejše od četrtoletja, je proti potrdilo že prej odnesel sin Karel iz prvega zakona, na čigar prošnjo so jih inventurni komisarji zdaj pregledali (revidirali) in jih pustili v njegovih rokah. Med popisanimi listinami je namreč Karlovo nedatirano potrdilo, da je vzel k sebi očetova pisanja (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. XIV, Z 4 1/2, 20. 8. 1657, pag. 6/Nr. 12). O tem, da so inventurni komisarji zapuščine Ane Marije na njegovo prošnjo revidirali listine, popisane v očetovem zapuščinskem inventarju, pa govori spremni dopis z istim datumom, 20. avgust 1657 (pag. 101).

⁷⁹⁹ Pri rubriki Listine (*Brieffliche Vrkbunden*), ki je kot običajno na začetku inventarja (pag. 3–10), sicer ni izrecno navedeno, kje so komisarji dokumente popisali, a je dovolj očitno, da je šlo za Medijo, ker tej rubriki sledi popis tamkajšnjih premičnin in ker listine niso navedene pri ljubljanski zapuščini. Kronološko prva je izvirnik ženitnega pisma z dne 5. aprila 1632 (pag. 4/Nr. 5). Najzgodnejšega nastanka med dokumenti bi bila sicer poravnava med bratoma Rauberjema, Francem Adamom in Janezom Jakobom, ter (sestrama, njunima mrzlima tetama) Regino Dorotejo Rasp in Ano Marijo Valvasor, datirana 15. maja 1631 (pag. 4/Nr. 4). Napaka v letnici je evidentna, saj Ana Marija tedaj še ni bila poročena. Dejansko je šlo za isti datum leta 1641, o čemer priča enak ali sočasno nastali dokument z datumom 15. maj 1641 v zapuščini Franca Adama Rauberja (Golec, Valvasorjev izvor (2. del), str. 251).

⁸⁰⁰ Od 28 zapuščinskih inventarjev kranjskih plemkinj, umrlih v desetletjih 1651–1660 in 1701–1710, jih knjige izkazuje samo 5 ali 17,9 %; v prvem desetletju, ko je umrla tudi Ana Marija Valvasor, je imela knjige le ena plemkinja, in še ta zgolj štiri (Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 85).

⁸⁰¹ Popisanih je le osem tapiserij, pet velikih in tri majhne, medtem ko so vse druge zajete v zapisu, da stanje ustreza tistemu v Jernejevem inventarju (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. XIV, Z 4 1/2, 20. 8. 1657, pag. 75). – Danes ohranjena portreta polihistorjevih staršev in štirje portreti drugih Valvasorjev – od tega upodobitve štirih oseb, umrlih do leta 1649 – so bili v prvi polovici 18. stoletja, ko sta nastala še dva, najbrž enotno formatirani in v baročnem duhu »ponovljeni«. O portretih gl. Golec, *Valvasorji*, str. 194 in 284.

⁸⁰² ARS, AS 309, šk. 130, fasc. XIV, Z 4 1/2, 20. 8. 1657, pag. 11–31, 35–92. – Samo stare in mlade goveje živine je bilo 63 glav, manj pa koz, ovc, svinj in perutnine. Te rubrike ter zaloge živil in stanje živine je precej natančno povzel Radics (*Johann Weikhard*, str. 42–48). Zmoten bi bil vtis, da je na Mediji manjkalo pohištva. Tega inventurni komisarji skoraj niso popisali, ker so stanje zgolj primerjali z Jernejevim inventarjem izpred šestih let in ugotovili, da manjkajo samo dva stola in potovalna posteljica.

⁸⁰³ Prav tam, pag. 102–103.

⁸⁰⁴ Neposreden dokaz za to je omemba šestih pisalnih koledarjev (*6 Schreib Callender*) v zapuščinskem inventarju. V koledarje je pokojnica zapisovala prejeme in izdatke (*darinen der frauen see: annotierten Empfang- und ausgaben zufinden*) (prav tam, pag. 10/Nr. 30). Da se je s poslovanjem ukvarjala (tudi) sama, kažeta še dve, sicer manj osebni navedbi: zapisi o tem, »kaj je gospa v tem ali onem prejela od medijskih podložnikov« ter »kaj je gospa prejela od podložnikov in kaj izdala« (prav tam, pag. 8/Nr. 20, 10/Nr. 29).

gospostva Gamberk, ne pa njegov popolni lastnik, je bila vdova uradno zakupnica Medije.⁸⁰⁵ Jernejeva posest je torej po njegovem odhodu v večnost pristala v rokah dveh zakupnikov: Medija v posesti njegove vdove, Gamberk pa v rokah najstarejšega sina Karla iz prvega zakona. Karel je po mačehini smrti prevzel v upravo tudi Medijo in hkrati vlogo varuha svojih nedoletnih polbratov in polsester,⁸⁰⁶ ki jih je pozneje drugega za drugim izplačal. Tako je postal edini lastnik Medije, nato pa jo je okoli leta 1670 prodal polbratu Janezu Herbardu.⁸⁰⁷

Pri usodah polihistorjevih 23 sorojencev se bomo pomudili le kratko,⁸⁰⁸ pri tem pa večjo pozornost namenili **stikom in odnosom**, ki jih je imel Janez Vajkard z njimi. O tem vemo pravzaprav izjemno malo, podatki so večidel le posredni in večinoma lapidarni. Življenjske poti otrok Jerneja Valvasorja iz njegovih dveh zakonov so bile zelo različne. Polovica jih je pomrla v otroštvu ali mladosti, dva sta se posvetila duhovnemu poklicu, štirje so ostali samski, samo šest – vsak četrti – pa jih je ustvarilo družino in imelo potomce. Med temi so bili kar trije poročeni stanu neprimerno, zato polihistor njihovih dveh soprogov in žene ni uvrstil na Valvasorjevo rodovno deblo v *Slavi*.⁸⁰⁹

Otroci Jerneja Valvasorja – osnovni genealoški podatki

Zap. št. (I. oz. II. zakon)	Ime	Čas in kraj rojstva ¹	Čas in kraj smrti ² ter drugi genealoški podatki
1/I	Gotfrid	1617–19, [Medija]	† najpozneje 1657, neznano kje, najbrž v otroštvu ali mladosti ³
2/I	Karel (Janez Karel) ⁴	1617–20, [Medija]	† 3. 1. 1697, Belnek pri Moravčah; ⁵ 1. poročen pred 1649 z Ano Kristino baronico Schrattenbach († 16. 1. 1649 v Ljubljani); ⁶ 2. poročen v Ljubljani 27. 2. 1650 z Ano Rozino pl. Barbo († 3. 7. 1702) ⁷
3/I	Marija Doroteja (Doroteja) ⁸	1619–26, [Medija]	† po 7. 8. 1639, pred 29. 4. 1679, neznano kje ⁹
4/I	Franc Adam	1624–26, [Medija]	† marca 1633, Celje ¹⁰
5/I	Marija Elizabeta (Elizabeta) ¹¹	1624–30, [Medija]	† ne pred 1689, samostan klaris Mekinje ¹²

⁸⁰⁵ Kot zakupnica (*Bstandtinhaberin der Herrschaft Gallenegkb*) je omenjena leta 1655 v sporu za ribolovno pravico na istoimenskem potoku; šlo je za spor z Maternusom Raumschüsslom, gospodom na Kolovratu (ARS, AS 306, knj. 13, protokoli 1654–1656, s. p., II. I. 1655).

⁸⁰⁶ Spremeni dopis inventurnih komisarjev k zapuščinskemu inventarju Ane Marije Valvasor govori o Karlovem »bodočem računu kot varuha sirot« (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. XIV, Z 4 1/2, 20. 8. 1657, pag. 102). Zatem je kot »varuh sirot pokojne Ane Marije Valvasor« prvič izpričan naslednje leto v dekretu deželnih stanov (ARS, AS 2, I. reg., šk. 895, sejni zapisniki 21, 1654–1673, fol. 96v, 14. 8. 1658).

⁸⁰⁷ Po polihistorjevih besedah v opisu Medije v XI. knjigi *Slave vojvodine Kranjske* »si je naš najstarejši brat Karel« po smrti mačeha Ane Marije »pridobil« tudi Medijo (*handelte es [...] an sich*), »nam ostalim pa izplačal naše deleže« (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 165). Kdaj natanko se je to zgodilo, razpoložljivi viri ne povedo. V kranjski imenjski knjigi prenos posesti na Karla sploh ni zabeležen, ker je šlo za spremembo lastništva znotraj družine. Po letu 1641 ni pri imenjski renti Jerneja Valvasorja nobenih sprememb (ARS, AS 173, knj. 5 (1619–1661), fol. 58v) in tudi v novo imenjsko knjigo so preprosto prenesli Jernejevo imenjsko rento (prav tam, knj. 6 (1662–1756), fol. 100). O novem lastniku, sinu Janezu Herbardu, priča šele prvi vpis posestne spremembe iz leta 1672 (prav tam). Kupoprodajo Medije med polbratoma »pred približno 19 leti« navaja Janez Vajkard v *Slavi* (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 165). O izplačilu dediščine drugim bratom in sestram je znanega komaj kaj. Niso je prejeli vsi hkrati in tudi ne kmalu po materini smrti, saj so bili po večini mladoletni še več let po njenem odhodu v večnost in kot takšni pod Karlovim varuštvom. Najstarejši polbrat in varuh jih je torej izplačal postopoma, ko so bili pri posamezniku za to izpolnjeni pogoji (polnoletnost, poroka). Tako je, denimo, Rozalija Konstancija prejela dediščino po materi šele leta 1675, ko je na Mediji namesto njenega polbrata Karla že nekaj let gospodaril pravi brat Janez Herbard. O prejemu dediščine priča regist sestrinega potrdila v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–6, 12. 8. 1681, pag. 10/Nr. 21).

⁸⁰⁸ Vsi so natančno obravnavani v monografiji Golec, *Valvasorji*.

⁸⁰⁹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

Zap. št. (I. oz. II. zakon)	Ime	Čas in kraj rojstva ¹	Čas in kraj smrti ² ter drugi genealoški podatki
6/I	Hieronim	1625–32, [Medija]	† ne pred 7. 8. 1639, najpozneje 1689, neznano kje, najbrž v mladosti ¹³
7/I	Marija Klara	1625–32, [Medija]	† med 29. 4. in 1. 5. 1679, Kamnik ¹⁴
8/II (1)	Janez Ditrih	1632–33, [Medija]	† po 13. 1. 1683, najpozneje 1689, najverjetneje okoli Sv. Jurija ob Taboru; ¹⁵ poročen med 10. 6. 1657 in 20. 2. 1658, najbrž na Vranskem, s Katarino Gaber († po 20. 2. 1663) ¹⁶
9/II (2)	Sigmund	1632–35, [Medija]	† pred 10. 6. 1657, neznano kje ¹⁷
10/II (3)	Ana Katarina (Regina) ¹⁸	1633–35, [Medija]	† po 10. 6. 1657, pred 30. 3. 1678, najbrž Medija ¹⁹
11/II (4)	Marija	1633–36, [Medija]	† pred 10. 6. 1657, najbrž Medija ²⁰
12/II (5)	Sidonija	1634–36, [Medija]	† pred 7. 8. 1639, Medija ²¹
13/II (6)	Janez – prvi s tem imenom	1634–37, [Medija]	† pred 7. 8. 1639, Medija ²²
14/II (7)	Volgang Kajetan (Volf) ²³	1635–38, [Medija]	† ne pred 1652, pred 10. 6. 1657, najverjetneje Medija ali Ruše ²⁴
15/II (8)	Janez – drugi s tem imenom	1637–39, [Medija]	† pred 10. 6. 1657, najbrž Medija ²⁵
16/II (9)	Franc	1637–39, [Medija]	† pred 10. 6. 1657, najbrž Medija ²⁶
17/II (10)	N. (prvi dvojček)	1639–40, [Medija]	† 1639–40, najbrž Medija ²⁷
18/II (11)	N. (drugi dvojček)	1639–40, [Medija]	† 1639–40, najbrž Medija ²⁸
19/II (12)	JANEZ VAJKARD	krščen 28. 5. 1641, Ljubljana ²⁹	† septembra ali oktobra 1693, Krško; 1. poročen 10. 7. 1672 v Šmartnem pri Litiji z Ano Rozino pl. Graffenweger († 25. 4. 1687, Bogenšperk); 2. poročen 20. 7. 1689 v Vrhovem z Ano Maksimilo (baronico) Zetschker († po 5. 5. 1713, pred 19. 4. 1716, Gracarjev turn) ³⁰
20/II (13)	Rozalija Konstancija	1642–45, [Medija]	† po 10. 1. 1675, pred 14. 1. 1684, neznano kje; ³¹ poročena 2. 11. 1670 na Vačah z Blažem Faganellijem († po 20. 8. 1695) ³²
21/II (14)	Janez Herbard	1642–45, [Medija]	† 16. 4. 1681, Medija; ³³ 1. poročen pred 31. 5. 1671, najbrž v Kranju, z Marijo Magdaleno pl. Rezenheim († 1672–75); ³⁴ 2. poročen pred 20. 11. 1675 z Marijo Salomo baronico Moscon, pozneje poročeno pl. Semenič in Schwab pl. Lichtenberg († po 14. 10. 1711, pred 1723) ³⁵
22/II (15)	Volgang Jernej	krščen 30. 9. 1646, Ljubljana ³⁶	† ne pred 14. 9. 1691, pred 30. 12. 1691, najverjetneje Žalec ³⁷
23/II (16)	Janez Ferdinand	krščen 27. 2. 1649, Ljubljana ³⁸	† pred 10. 6. 1657, najbrž Medija ³⁹
24/II (17)	Marija Izabela	1650–51, [Medija]	† med 13. 1. 1683 in 19. 5. 1685, verjetno Gornji Grad; ⁴⁰ poročena pred 25. 8. 1675 z Lovrencem Klančnikom († 20. 3. 1688) ⁴¹

- Razen za tri sorojence, krščene v Ljubljani, je čas rojstva izračunan glede na znane podatke in opredeljen z najširšim možnim razponom.
- Vsi razen štirih sorojencev so leta 1689 na rodovnem deblu v *Slavi* označeni kot pokojni.
- Razen navedbe na rodovnem deblu v *Slavi* ni o njem nobenih drugih podatkov. Polihistor pri opisu Medije pravi, da si je grad po materini smrti († 1657) pridobil »naš najstarejši brat Karel« (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 165), kar neizpodbitno priča, da Gotfrid kot dejansko najstarejši tedaj ni bil več med živimi. Najverjetneje je umrl še kot otrok, saj ga drugače kot brata Karla pogrešamo tako v kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, II/51r) kot v očetovih zapisih o obutvi (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95, 7. 8. 1639).
- Sodobni viri ga praviloma imenujejo le Karel. Dvojno ime Janez Karel srečamo pri krstu njegove najmlajše hčerke Eve Maksimile 13. oktobra 1668 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige R 1664–1669, pag. 143).
- Datum Karlove smrti 3. januar 1697 navaja Witting (Beiträge zur Genealogie (1894), str. 143). V Lukančičevi genealoški zbirki je isti datum pomotoma pripisan Karlovemu sinu Janezu Karlu (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 176). Karel je sicer zadnjič izpričan kot živ 16. februarja 1696 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 913, sejni zapisniki 39, 1694–1708, fol. 25v).
- O sami poroki ni za zdaj znanega nič natančnejšega. Ano Kristino kot Karlovo prvo ženo in kot rojeno grofico (!) Schrattenbach navaja Valvasor na rodovnem deblu svoje rodbine (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109). V grofe so bili v resnici šele devet mesecev po njeni smrti povzdignjeni trije baroni Schrattenbachi (Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 275). Ana Kristina je umrla 16. januarja 1649 v Ljubljani, po mrliški maticni knjigi stara šele 22 let in torej rojena okoli leta 1627 (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj,

- Matične knjige, M 1635–1657, pag. 106; prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 343, 344).
- 7 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1632–1651, pag. 154. Datum ženine smrti navaja Lukančičeva genealoška zbirka, in sicer pomotoma pri Karlu (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 176), zgolj letnico pa Beckh-Widmanstetter, *Die Familienchronik*, Tafel II.
  - 8 Na rodovnem deblu v *Slavi* je imenovana samo s prvim imenom Doroteja (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109). Kot že pokojno »gospodično sestro« Marijo Dorotejo jo v svoji oporoki omenja sestra Marija Klara (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–6, 29. 4. 1679).
  - 9 Njena edina znana omemba za življenja je v očetovih zapiskih o obutvi iz leta 1639, v katerih je tako kakor na rodovniku v *Slavi* navedena z enojnim imenom Doroteja (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95, 7. 8. 1639). Kot že pokojno jo navaja oporoka sestre Marije Klare z dne 29. aprila 1679 (gl. prejšnjo opombo).
  - 10 Mesec in kraj njegove smrti sta znana le iz druge roke (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 143). Kot živ je Franc Adam zadnjič izpričan 29. marca 1659 v dopisu mitničarja na Čemšeniku graški dvorni komori (StLA, I. Ö. Hofkammer, 1659–I–25, 29. 3. 1659).
  - 11 Na rodovnem deblu v *Slavi* je imenovana Elizabeta (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109). Z dvojnimi imenom Marija Elizabeta jo imenuje mačehina oporoka (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657).
  - 12 Kot živa je nazadnje izpričana leta 1689, najprej 31. marca ob volitvah nove opatinje (Hancič, *Klarise na Kranjskem*, str. 45) in nato še na rodovnem deblu v *Slavi*, obakrat kot klarisa sestra Elizabeta.
  - 13 Kot živ je prvič in zadnjič omenjen v očetovih trivialnih zapisih o obutvi (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95, 7. 8. 1639).
  - 14 Kot neporočena je 29. aprila 1679 v Kamniku napisala oporoko (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–6, 29. 4. 1679) in bila pokopana 2. maja v Mekinjah (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1671–1707, s. p.). V mrliški matici v tem času še ni navedb o starosti pokojnih; podatek bi znatno pripomogel k ugotovitvi vsaj približne letnice njenega rojstva.
  - 15 Živ je bil vsaj še 13. januarja 1683, ko ga kot enega od bratovih upnikov in s Stajerskega omenja zamenjalna pogodba med Valvasorji za gradova Medija in Zavrh (ARS, AS 730, fasc. 4, Dominicalia, Akti o imenju Marije Salome Schwab v vaški in šmartinski fari, 13. 1. 1683). Rodovno deblu v *Slavi* ga leta 1689 navaja kot že pokojnega.
  - 16 Mati ga je v oporoki 10. junija 1657 svarila pred poroko (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3), ob rojstvu prvega otroka 20. februarja 1658 pa je bil že poročen (ZAC, ZAC 6, št. 9, krstna knjiga vikariata Sv. Jurij ob Taboru 1646–1664, s. p., krst 24. 2. 1658). Žena Katarina je kot živa zadnjič izpričana ob krstu otroka 20. februarja 1663 (prav tam, s. p., 20. 2. 1663).
  - 17 Edini vir za Sigmundov obstoj je rodovno deblu v *Slavi*. Njegovo ime pogrešamo sicer že v očetovih zapisih o izdatkih za obutev iz leta 1639 (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95, 7. 8. 1639), a kot majhen otrok morda tedaj ni potreboval obutve. Nedvomno je bil mrtev leta 1657, saj ga mati ne omenja v oporoki (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657; objava: Radics, *Johann Weikhard*, str. 49–53).
  - 18 Ime Regina na rodovnem deblu v *Slavi* je bodisi napaka ali pa so Ano Katarino tako klicali (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109). Kot Ana Katarina je navedena v materini oporoki leta 1657 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657) in nato še v pobotnici in odpovednem pismu, ki ju je brat Volfgang Jernej 30. marca 1678 izdal za po njej prejeto dediščino (ARS, AS 740, fasc. 8, Medija, Familiaria, Janez Herbert Valvasor, pobotnica in odpovedno pismo 30. 3. 1678).
  - 19 Gl. prejšnjo opombo.
  - 20 Za Marijo veljajo povsem enake ugotovitve kot za Sigmunda (gl. op. 17).
  - 21 Med stroški za obutev je Jernej Valvasor navedel Maruško, dojiljo pokojne Sidonije (ARS, AS 1074, I/30u, urbar Medija 1635–1678, 2. del, fol. 95, 7. 8. 1639).
  - 22 Glede na mlajšega brata z enakim imenom je umrl pred bratovim rojstvom.
  - 23 Rodovno deblu v *Slavi* ga imenuje Volf (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109). Kot živ je zadnjič izpričan leta 1652 med novimi učenci latinske šole v Rušah, in sicer z imenom Volfgang Kajetan (Župnijski arhiv Ruše, Notata Rastensia etc., fol. 14v; prim. Mlinarič, *Seznam imen*, str. 138).
  - 24 Gl. prejšnjo opombo. V materini oporoki njegovega imena ni več (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657).
  - 25 Zagotovo je bil mrtev leta 1657, ko je mati napisala oporoko, v kateri ga ne omenja (kot v prejšnji opombi).
  - 26 Zanj velja enako kot za brata Janeza, drugega s tem imenom, rojenega tik pred njim (gl. prejšnjo opombo).
  - 27 Dvojčka sta morda prišla na svet že kot mrtvorojena tako sta sklepala Witting (*Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 143) in Radics (*Johann Weikhard*, str. 346) ali pa se njunih ob zasilmnem krstu podeljenih imen ni leta 1689 nihče več spominjal. Tudi spol ni znan.
  - 28 Gl. prejšnjo opombo.
  - 29 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1638–1643, pag. 163.
  - 30 Gl. str. 18, 28 in 66.
  - 31 Zadnji znani podatek o Rozaliji Konstanciji kot živi je registar potrdila z dne 10. januarja 1675, da je prejela dediščino po materi (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–6, 12. 8. 1681, pag. 10/Nr. 21). Umrla je vsaj nekaj tednov pred 14. januarjem 1684, ko se kot krstna botra v Senožčah omenja Elizabeta Faganelli (ŠAK, Župnija Senožče, MKK 1684–1784, fol. 1), brez dvoma druga žena njenega moža Blaža Faganellija, ki je tedaj točil vino v senožeškem deželskem sodišču. Rozalija Konstancija je bila po Valvasorjevem rodovniku v *Slavi* leta 1689 že pokojna (Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109).
  - 32 NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, P 1667–1685, s. p. Zadnja znana omemba pozna Blaža Faganellija, in sicer kot prejemnika sredstvenine (mitničarja) v Landolu pri Postojni, ima datum 20. avgust 1695 (ARS, AS 2, I. reg., šk. 553, fasc. 311b, pag. 1510).
  - 33 Smrt Janeza Herbarda je izjemoma vpisana v krstno matico župnije Vače, in sicer pri krstu njegovega najmlajšega otroka kot »spomina vreden dogodek«, ki se je zgodil prav tega dne (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p., 16. 4. 1681).

- 34 Na svet je prišla še brez plemiškega predikata kot Marija Magdalena Reze (Rece) in bila krščena 29. junija 1654 v Kranju (NŠAL, ŽA Kranj, Matične knjige, R 1652–1676, pag. 11). 31. maj 1671 je datum, ko je Marija Magdalena Valvasor izpričana na Vačah kot krstna botra (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1666–1672). 24. januarja 1672, ko še ni imela otrok in se ji je bližal porod, je na Mediji narekovala oporoko, ki razkriva njen izvor (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–4, 24. 1. 1672), po rodovniku v *Slavi* pa je svojemu možu povila dva otroka. O njeni smrti najpozneje leta 1675 gl. naslednjo opombo.
- 35 Datum 20. november 1675 ima pobotnica, ki jo poznamo iz regesta v zapuščinskem inventarju Janeza Herbarda Valvasorja, izstavljena pa je bila njemu in »njegovi zadnji ženi« (ARS, AS 309, šk. 130, fasc. LIV, Z–6, 12. 8. 1681, pag. 5/Nr. 5). O obeh ponovnih možnostih vdove Marije Salome gl. Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109; *XI*, str. 233. Kot živa je zadnjič izpričana 14. oktobra 1711 v vlogi krstne botre (NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, R 1703–1719, s. p.). Umrla je pred svojim tretjim možem Volfom Albertom Schwabom pl. Lichtenbergom, ki je v oporoki ne omenja (ARS, AS 309, šk. 106, fasc. XXXXIV, S–110, 2. 8. 1723).
- 36 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 143.
- 37 Zadnja znana omemba Volfganga Jerneja je z dne 14. septembra 1691, ko je bil župnik v Žalcu (Župnijski arhiv Žalec, Matične knjige, R 1684–1702, s. p.). V zapuščinskem inventarju grofa Schrattenbacha se sklop popisanih spisov nanaša na Valvasorjevo zapuščino, med temi je za določitev časa župnikove smrti odločilna pobotnica o prejeti inventurni taksi z dne 30. decembra 1691 (StLA, Landrecht, K 1138, Schrattenbach (6), 25. 8. 1693, s. p./Nr. 161–167).
- 38 NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1643–1653, pag. 218.
- 39 Referenca za njegovo smrt je neomemba v materini oporoki (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657).
- 40 Vse kaže, da je bila še živa 13. januarja 1683, ko so Valvasorji v Ljubljani sklenili zamenjalno pogodbo za gradova Medija in Zavrh in je v njej kot dolg naveden legat Mariji Izabeli Klančnik (ARS, AS 730, fasc. 4, Dominicalia, Akti o imenju Marije Salome Schwab v vaški in šmartinski fari, 13. 1. 1683). Umrla je pred 19. majem 1685, ko jo je v desetletje trajajočem pravnem postopku z nekim Gornjegrajsanom nasledil soprog Lovrenc (StLA, Grundbuch I 3382, Herrschaft Oberburg, pag. 328, 7. 3. 1681; pag. 1140–1141, 19. 5. 1685).
- 41 Poročila se je pred 25. avgustom 1675, ko je bil v Gornjem Gradu krščen njen prvi znani otrok (Župnijski arhiv Gornji Grad, Matične knjige, R 1672–1695, pag. 38). Lovrenc Klančnik je kot kamniški mitničar umrl 20. marca 1688 v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 104).

Janez Vajkard na rodovnem deblu v *Slavi* ne pove, kdaj so njegovi sorojenci pomrli, ampak ima za vse pokojne (20 od 24) samo križec. Za skoraj polovico otrok Jerneja Valvasorja lahko z gotovostjo trdimo, da so **umrli še kot otroci**. Za nekatere je rodovnik sploh edini vir o njihovem obstoju. Takšna sta **dvojčka brez imena** (* 1639–40, † 1639–40), za katera niti Janez Vajkard ni vedel, kako sta se imenovala in katerega spola sta bila, saj sta nemara prišla na svet že mrtva ali pa sta umrla takoj po rojstvu. V rodovniku je tudi edina omemba Jernejevega najstarejšega otroka **Gotfrida** (* 1617–19, † najpozneje 1657), ki je najverjetneje umrl še v otroštvu, saj ga v mladosti ne pozna noben vir. Prav tako mlad se je moral od tega sveta posloviti Gotfridov pravi brat **Hieronim** (* 1625–32, † ne pred 1639), prvič in zadnjič omenjen kot živ v očetovih trivialnih zapiskih leta 1639. Zapiski govorijo o naročilu obutve za družinske člane in so nadvse dragocen vir o obstoju desetih Jernejevih otrok iz obeh zakonov. Eno, **Sidonijo** (* 1634–36, † najpozneje 1639), izrecno navajajo kot že pokojno, medtem ko ni rečeno, da sta dotlej umrla **Sigmund** (* 1632–35, † najpozneje 1657) in **Marija** (* 1633–36, † najpozneje 1657), ki nista omenjena.⁸¹⁰ V istem viru pogrešamo namreč tudi Ano Katarino ali Regino (* 1633–35, † 1657–78), ki se je rodila med njima in je 18 let pozneje kot živa še izpričana v materini oporoki (1657).⁸¹¹ Leta 1639 ji ni moglo biti več kot šest let in le malo je verjetno, da ne bi živela pri starših. Navedeni trije otroci nemara tedaj preprosto niso potrebovali nove obutve, drugače kot starejši otroci in dojilje najmlajših. Predtem je vsekakor preminil **Janez** (* 1634–37, † 1634–39), ki je naredil prostor drugemu, prav tako zgodaj umrlemu soimenjaku **Janezu** (* 1637–39, † najpozneje 1657). Bodisi zadnjega Janeza bodisi malce mlajšega **Franca** (* 1637–39, † najpozneje 1657) imenuje oče v istem viru z ljubkovalnim imenom *Diedl*, oba pa nato pogrešamo v drugem temeljnem viru, oporoki matere Ane Marije iz leta

⁸¹⁰ Oba sta bila nedvomno mrtva leta 1657, saj ju mati v oporoki ne omenja (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–3, 10. 6. 1657; objava: Radics, *Johann Weikhard*, str. 49–53).

⁸¹¹ Prav tam.

1657, ko bi jima bilo (blizu) 20 let. Neomemba v materini oporoki je tudi zanesljiva referenca, da so predtem umrli Sigmund, Marija in **Janez Ferdinand**, kratko *Ferdinand* (* 1649, † najpozneje 1657).⁸¹²

Neporočeni in brez legitimnih potomcev so zapustili ta svet še štirje Jernejevi otroci iz prvega zakona ter trije iz drugega, skupaj sedem, med njimi redovnica in duhovnik ter en mladostnik. Malo vemo o **Mariji Doroteji** (* 1619–26, † 1639–79), kratko *Doroteji*, za življenja omenjeni samo leta 1639 v očetovih zapiskih o obutvi, nato pa se je kot že pokojne spominja sestra Marija Klara v svoji oporoki štirideset let pozneje (1679). Pomenljiva je njena neomemba v oporoki mačehe Ane Marije leta 1657, še posebej, ker se je polihistorjeva mati v svoji zadnji volji spomnila drugih dveh pastork, klarise Marije Elizabete in najmlajše Marije Klare, ki je zanjo skrbela med boleznijo.⁸¹³

Podobno usodo neporočene plemiške hčerke je imela **Marija Klara** (* 1625–32, † 1679). Potem ko je leta 1657 izpričana doma na Mediji, kjer je negovala bolno mačeho, in zatem pri bratu Karlu na Belneku pri Moravčah, se je najpozneje v začetku sedemdesetih let ustalila v Kamniku. Tam je 29. aprila 1679 narekovala oporoko, tri dni zatem pa so jo pokopali v bližnjem samostanu klaris v Mekinjah, kjer je imela sestro, redovnico Elizabeto.⁸¹⁴ Ne samo v oporoki svoje mačehe, ampak tudi v zapisu lastne zadnje volje se Marija Klara Valvasor kaže kot srčna samska pastorka, sestra in teta. Pri tem ne gre prezreti, da so trije polbratje, Janez Ditrih, Janez Herbard in Wolfgang Jernej, dobili vsak po sto goldinarjev, medtem ko je Janezu Vajkardu namenila manjši delež. Polihistor ji je namreč po zadolžnici dolgoval sto goldinarjev in šest kron skupaj z obrestmi. Vse kaže, da je pri dobri polsestri potrkal s prošnjo za »dediščino« še takrat, ko je bila živa, on pa je denar nujno potreboval. V oporoki mu je celotni dolg izbrisala, a iz vsote naj bi plačal vsaj 50 maš za blagor njene duše.⁸¹⁵

Njena starejša sestra, redovnica **Marija Elizabeta** (* 1624–1630, † ne pred 1689), kratko *Elizabeta*, prav tako polihistorjeva polsestra, ni vstopila v samostan pred letom 1639, ko je še živela doma na Mediji. O njenem redovništvu je prvi vir mačehina oporoča iz leta 1657, sicer pa je o redovnem življenju sestre Elizabete Valvasor malo znanega. Zadnji podatek o tej polihistorjevi polsestri je navedba na rodovnem deblu v *Slavi* leta 1689, ko je bila ena od samo štirih še živih otrok Jerneja Valvasorja. Če je prestopila samostanske zidove zelo mlada – večina novink v 17. in 18. stoletju je bila sprejeta med 15. in 17. letom – je zelo mogoče, da se je polihistor ni niti spominjal iz časa, preden je postala nuna, pa tudi to ni izključeno, da je sploh nikoli v življenju ni videl.⁸¹⁶

Precej pred njo se je poslovil njen neporočeni brat **Franc Adam** (* 1624–26, † 1663), ki naj bi umrl marca 1663 v Celju. Srečamo ga kot ljubljanskega gimnazijca, nič pa ni znanega o njegovem morebitnem javnem delovanju. V življenju ni bil posebno uspešen in je najbrž veljal za dokaj posebnega človeka. Oženil se ni, ampak je v petdesetih letih kot tridesetletnik pomagal bratu Karlu upravljati Gamberk. Potem ko je Karel izgubil Gamberk (1660), si je Franc Adam bržčas poiskal kakšno službo. Zdi se, da mu Celje kot domnevna zadnja življenjska postaja ni dolgo nudilo doma, če ni tam preminil sploh po naključju.⁸¹⁷

⁸¹² Golec, *Valvasorji*, str. 195–197.

⁸¹³ Prav tam, str. 197.

⁸¹⁴ Prav tam, str. 197.

⁸¹⁵ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–6, 29. 4. 1679. – Zanimivo je dejstvo, da je Marija Klara v oporoki samo dva svoja brata naslovila kot barona, in to upravičeno brata Karla, polbrata Janeza Vajkarda pa neupravičeno. Za glavnega dediča je imenovala edinega pravega brata Karla, izdatno obdarovala njegovo hčerko Evo (Maksimilo), ki jo je sama vzgojila, in sestro Elizabeto, klariso v Mekinjah, spomnila pa se je tudi vseh štirih polbratov.

⁸¹⁶ Golec, *Valvasorji*, str. 197–198.

⁸¹⁷ Prav tam, str. 198–199.

Samostan klaris v Mekinjah po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 157); tu sta bili pokopani polihistorjevi polsestri Marija Elizabeta, redovnica, in Marija Klara Valvasor.

Mekinje danes (foto B. Golec, junij 2015).

Iz Jernejevega drugega zakona sta samska umrla le dva odrasla otroka, od njiju eden kot duhovnik, eden pa se je od tega sveta poslovil na pragu odraslosti. Neporočena je ostala hči **Ana Katarina** (* 1633–35, † 1657–78), kratko *Katarina* in izpričana tudi kot **Regina**, o kateri ni znanega skoraj nič. V virih se kot živa edinkrat omenja v materini oporoki leta 1657. Verjetno je bila zaznamovana s kakšno telesno hibo, saj je mati Ana Marija zanjo in za njeno mlajšo sestro Rozalijo Konstancijo zapisala, da »ju je Bog ustvaril takšni, da bosta težko primerni za ta svet in bosta morali pravočasno oditi v kak samostan«. Lahko tudi, da jima je po prebolelih črnih kozah ostal kozav obraz. Temu ustrezno sta ti dve hčerki prejeli manjšo dediščino, vsaka samo 750 goldinarjev. Vsekakor so se uresničila materina predvidevanja, da se Ana Katarina ne bo poročila, a nazadnje očitno tudi ni vstopila v samostan. Časovni razpon, v katerem je preminila, je dolg dobri dve desetletji. Po vsem sodeč je živela in umrla pri bratu Janezu Herbardu na rodni Mediji, saj je ta leta 1678 razpolagal z njeno zapuščino.⁸¹⁸

Še zelo mlad in neporočen je preminil njen malo mlajši brat **Volkfgang Kajetan** (* 1635–38, † 1652–57) ali *Volf*. Drugič in zadnjič v življenju ga zasledimo na seznamu novih učencev latinske šole v

⁸¹⁸ Prav tam, str. 199–200.

212.

Lubi moy Germani

Desker ta perui uasb Lubom stude, inu faimaster ie skussi
 nabiga gnadliuga first, Hoffa Lublanskiga, na ena druga
 fara prestauler, potreba ie, se se supet leta fara oskerbi,
 se tenim drugim vrednim Dubounam studebam, sa lega uola
 la usoku zastibi, gnadliui first, gospud. gospud Joseph,
 Hoff Lublanski, se si isuotili, lelega urinbe hiezbiga
 slabnu roymiga gospuda Wolfganga Valvasoria, inu so
 ieb leta fare naprei postauli, tudi seysta iem Ghefs dal,
 se badeis oni uasb Rossis besedo, inu islexim exemdem
 suoiga lebna, vsbili andobliuu shueti, tudi s. luetim
 sacramenti flissig uasb oskerbeki. Gredem pak badem

Slovenski nagovor župljanom župnije Sv. Vid na Planini (Šentvid pri Planini) s prisego novoumeščenega župnijskega vikarja, polihistorjevega brata Wolfganga Jerneja Valvasorja, iz leta 1678 (ABP, Ordinariatsarchiv, Bände, B 41, pag. 212).

Rušah pri Mariboru za leto 1652. Več kot upravičen je sklep, da je preminil kmalu zatem, morda še v Rušah, morda na Mediji, saj ga v materini oporoki pogrešamo (1657).⁸¹⁹

Tako kot Wolfgang Kajetan se je v Rušah sprva šolal tudi bodoči duhovnik **Wolfgang Jernej** (* 1646, † 1691). V Ljubljani je nato končal jezuitsko gimnazijo in leta 1666 pri 20-ih promoviral v Gradcu, ni pa znano, kdaj in kje je prejel kleriška posvečenja do vključno mašniškega. Nekaj časa je upravljal beneficij v Marijini kapeli na Mediji, ko je služboval po župnijah, pa je to »večno ustanovo« svojega očeta oskrboval prek drugega, stalnega duhovnika. V škofjski službi mu je mogoče slediti šele

⁸¹⁹ Prav tam, str. 200.

od leta 1678, ko je nastopil službo župnijskega vikarja v Šentvidu pri Planini na Štajerskem. Dve leti pozneje je odšel za vikarja v Mozirje, nato pa je devet let, od 1682 do smrti 1691, kot župnik služboval v Žalcu. Umrli je dve leti pred Janezom Vajkardom, star 45 let. O njunih stikih ni podatkov, razen posrednih. Tako je materin sorodnik Vid Krištof baron Rauber, ki se je preselil na Frankovsko in ga je Janez Vajkard posebej cenil, Volfgangu Jerneju leta 1687 podelil beneficij v ljubljanski stolnici.⁸²⁰

Janez Vajkard je imel **samo dve omoženi sestri**, Rozalijo Konstancijo in Marijo Izabelo; obe sta bili mlajši od njega in obe sta zgodaj umrli. Ker pa sta se poročili z neplemičema, je na rodovnem deblu v *Slavi* gladko zamolčal njuni poroki in svoja dva »plebejska« svaka. Rodovnik daje tako vtis, kot da sta sestri umrli neporočeni.⁸²¹ Tudi več drugih dejstev kaže na to, da Valvasorjeva rodbina ni bila zadovoljna z nobenim od obeh neplemiških svakov. O morebitnih stikih Janeza Vajkarda z družinama »stanovsko neprimerno omoženih« sester ni znanega nič.

Prva sestra **Rozalija Konstancija** (* 1642–45, † 1675–83) je bila, kot rečeno, verjetno prizadeta zaradi kakšne telesne hibe. Stara približno 27 let je leta 1670 na Vačah stopila pred oltar z **Blažem Faganellijem** († ne pred 1695) z Goriškega, tedaj gospoščinskim pisarjem na Ponovičah, nedaleč od Medije. Vse kaže, da je moral mož (zaradi poroke) pustiti pisarsko službo na Ponovičah, saj sta zakonca naslednje leto, ob krstu edinega znanega sina, živela na Vačah. Neodobravanje zveze med pisarjem in plemiško gospodično z Medije je zakonca slej ko prej tudi pregnalo iz teh krajev. Ni znano, kje sta živela, ko je Rozalija Konstancija leta 1675 prejela dediščino po materi, tedaj zadnjič izpričana kot živa, stara največ 33 let. Njena pot bi se lahko iztekla na Notranjskem, kjer je Faganelli pozneje izpričan kot zakupnik vinskega daca in mitničar. Od časov, ko se je kot grajski pisar oženil z Rozalijo Konstancijo, se torej ni občutneje povzpел po socialni lestvici. Sina Fortunata Faganellija (* 1671) srečamo pozneje na ljubljanski jezuitski gimnaziji, kar je o njem tudi zadnji znani podatek.⁸²²

Tako kot Rozalija Konstancija se je tudi najmlajša sestra Janeza Vajkarda Valvasorja **Marija Izabela** (* 1650–51, † 1683–85) izneverila rodbini in se omožila z neplemičem. Mati ji je v oporoki zapustila 2000 goldinarjev, »ko bo dosegla polnoletnost in se bo svojemu stanu primerno, po predhodnem posvetu in s privolitvijo najbližjih sorodnikov poročila s plemičem«. Že omoženo srečamo leta 1675, ko so v Gornjem Gradu nesli h krstu prvega od njenih štirih znanih otrok. Njen soprog se je imenoval **Lovrenc Klančnik (Glančnik)** (* ok. 1645, † 1688) in je kot nakladnik (nakladninski prejemnik) vodil gornjegrajski nakladninski urad. Po socialnem položaju se je torej lahko primerjal z Blažem Faganellijem, ki se je poročil z njegovo svakinjo Rozalijo Konstancijo Valvasor. O Klančnikovem izvoru ni znanega nič določnega, ni pa dvoma, da je bil precej nižjega stanu kot njegova izbranka. Marija Izabela je umrla mlada, stara največ 35 let. Zdi se bolj verjetno, da se je njena življenjska pot iztekla v Gornjem Gradu kakor v Kamniku, kamor se je njen soprog preselil zaradi novega službenega mesta nakladnika. Tudi Klančnik je preminil zgodaj (1688), vsaj nekateri od otrok, če ne vsi, pa so, kot kaže, dobili za varuha strica duhovnika, žalskega župnika Volfganga Jerneja Valvasorja, ki je prav tako kmalu umrl (1691). O njihovi nadaljnji usodi ne vemo ničesar.⁸²³

Od polihistorjevih bratov in polbratov so se poročili in nadaljevali rodbinsko ime trije: generacijo starejši polbrat Karel (1617/20–1697), ki je bil svojim mladoletnim sorojencem nekaj časa varuh, prvi brat, od polihistorja slabo desetletje starejši Janez Ditrih (1632/33–1683/89) in njegov malo mlajši prvi

⁸²⁰ Prav tam, str. 200–201.

⁸²¹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁸²² Golec, *Valvasorji*, str. 203–205.

⁸²³ Prav tam, str. 205–207.

brat Janez Herbard (1642/45–1681). Najpomembnejši in najuglednejši v deželi je bil vsekakor Karel, ki sicer ni imel posebnega bogastva, a je od vseh Valvasorjev premozel največ, živel najdlje, pridobil baronski naslov (17. novembra 1667), spletel vezi z vodilnimi kranjskimi rodbinami in imel za seboj polstoletno politično kariero. Janez Ditrih je zaradi stanu neprimerne poroke izgubil dediščino po materi in živel skromno življenje na majhni posesti pri Vranskem, onstran kranjsko-štajerske deželne meje. Janez Herbard, ki je umrl prvi in najmlajši, je od Karla odkupil Medijo, a jo je morala njegova vdova leta 1683 odstopiti sorodniku Adamu Sigfridu baronu Valvasorju iz druge, Adamove rodbinske veje Valvasorjev, otroka iz prvega zakona pa sta v zameno dobila dvorec Zavrh, dotlej v lasti omenjenega Adama Sigfrida. Medijski graščak Janez Herbard in razdedinjeni Janez Ditrih sta v primerjavi s Karlom in Janezom Vajkardom ostala skoraj anonimna, zlasti drugi, ki je zapustil Kranjsko.

V življenju Janeza Vajkarda Valvasorja je imel zagotovo zelo pomembno vlogo njegov **polbrat Karel baron Valvasor** (* 1617–1620, † 1697), drugi otrok iz očetovega prvega zakona in najverjetneje najstarejši, ki ga je polihistor osebno poznal. O Karlu sta Janez Vajkard in zgodovina nasploh pisala največ. Upravičeno, saj je Valvasorjeva rodbina prav z njim dosegla svoj neponovljivi vrhunec v političnem in javnem življenju, Karlovo moško potomstvo pa je bilo tudi najštevilčnejše in je ohranjalo rodbinsko ime najdlje, do ugasnitve leta 1795. Karla je mogoče opisati kot ambicioznega in prodornega človeka, brez katerega Valvasorji še dolgo ali sploh nikoli ne bi dobili baronskega naslova. Tega je kot prosilec privoščil sicer samo nekaterim članom rodbine – svoji ožji družini in družini pokojnega završkega bratranca Janeza Krstnika (1667). Na Kranjskem si je ustvaril prepoznavno ime, ki je brez dvoma odpiralo vrata tudi Janezu Vajkardu in mu olajšalo prenekatero pot ali postopek. Karlova polstoletna politična kariera je v svojem času, gledano v celoti, imela prejkone večji odmev kot polihistorjevi tiski. Ne nazadnje je Karel Valvasor živel dolgo, med 77 in 79 let, najbrž sploh najdlje od vseh 24 otrok svojega očeta. Le težko bi ga preživela sestra Marija Elizabeta, mekinjska klarisa.

Karel je zgodaj postal Jernejev najstarejši živčni sin in kot tak predestiniran za očetovega naslednika. Po jezuitski gimnaziji v Ljubljani je nekaj časa prebival doma, potem pa v Padovi študiral pravo (1642), tako kot pred njim že trije njegovi bratrance, sinovi strica Adama Valvasorja. Zelo verjetno se je prvič oženil leta 1648, ko mu je oče dal v zakup sosednje gospostvo Gamberk. Nevesta **Ana Kristina baronica Schrattenbach** (* ok. 1627, † 1649) iz štajerske rodbine Schrattenbach ali tudi Schrottenbach, v Valvasorjevi rodbini prva nevesta baronskega stanu, je bila doma z gradu Švarcenštajn pri Velenju. Po njeni zgodnji smrti se je leta 1650 oženil z **Ano Rozino pl. Barbo** (* po 1619, † 1702) iz dvorca Moravče, s katero je preživel skoraj pol stoletja. Z njeno sestro Sidonijo Regino (* ok. 1622, † 1708) se je šest let prej oženil Karlov završki bratranec Janez Krstnik Valvasor (* 1613–15, † 1650). Barbi so bili precej pomembna kranjska rodbina beneških korenin, leta 1651 pobaronjena in 1674 pogrofovljena, kar je za Valvasorje predstavljalo pomembno afirmacijo. Ni nepomembno, da sta bili sestri, omoženi Valvasor in od leta 1667 baronici, skupaj s svojim sorodstvom leta 1674 pogrofovljeni, tako da sta se odtlej lahko naslavljali kot baronici Valvasor, rojeni grofici Barbo.

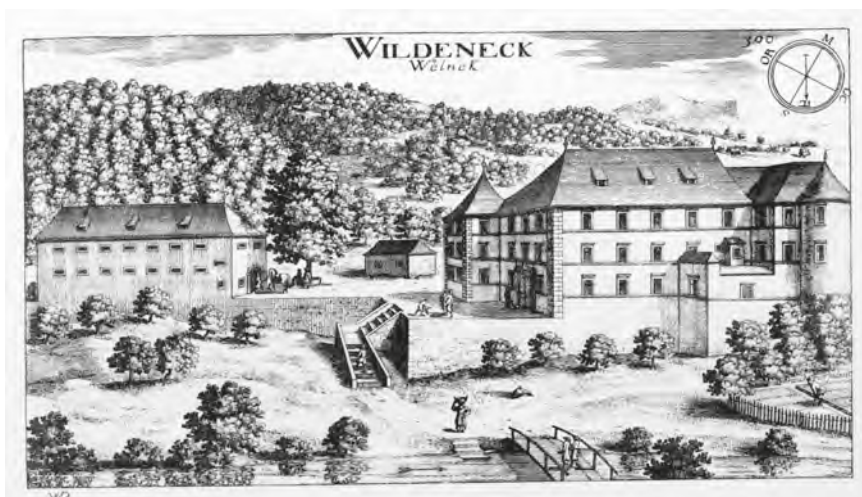
Karlu Valvasorju kot zemljiškemu gospodu stvari niso šle ravno najboljše od rok. Od leta 1648 je imel v zakupu očetovo gospostvo Gamberk, po mačehini smrti leta 1657 pa je kot varuh mladoletnih polbratrov in polsester upravljal Gamberk in gospodaril na Mediji. Z družino je sicer večidel živel v Ljubljani, kjer se je rodila večina od njegovih osmih otrok. Karel je svoje sorojence izplačeval postopoma, ko so bili pri posamezniku za to izpolnjeni pogoji (polnoletnost oziroma poročenost), znanega pa je o tem komaj kaj. Dobršen del dediščine Valvasorjevih otrok je bil seveda v očetovi zemljiški posesti, s katero je Karel razpolagal kot sodedič in je pripadala gospostvu Gamberk ter posesti Medija. Oba gradova je slednjič izgubil, Gamberk že kmalu po mačehini smrti, rodno Medijo pa leta 1669

Ostanki Gamberka danes (foto B. Golec, marec 2014).

Dvorec Belnek pri Moravčah, »matični grad« Karlove rodbinske veje, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 300).

Belnek na razglednici, odposlani leta 1909 (zbirka Milana Škrabca); danes ni za dvorcem nobenih sledov.

ali 1670, ko jo je prodal polbratu Janezu Herbardu. Medtem ko je polihistor pri opisu Medije brez nadaljnjega omenil to kupoprodajo, je na drugi strani uvidevno zamolčal, kaj natanko se je zgodilo s Karlovim lastništvom Gamberka.

Gamberška zgodba rodbine Valvasor se je končala, in to slabo, po manj kakor dveh desetletjih, odkar je oče Jernej kupil grad z gospostvom (1640). Skoraj ves vmesni čas so si sledili prepiri s podložniki, zlasti s kosezi, in druge težave. Odločilno za slab zaključek – izgubo Gamberka – je bilo dejstvo, da Jernej ob nakupu posesti ni dovolj zaščitil svojih pravic. Pozneje je toženi sin prejšnjega lastnika barona Paradeiserja hotel del terjatev prenesti na Gamberk. Zaradi tega in drugih dolgov je moral Karel, kot vse kaže, zapustiti gambersko posest še pred sredo leta 1660, celotna zgodba pa se je sklenila vsaj sedem let zatem.

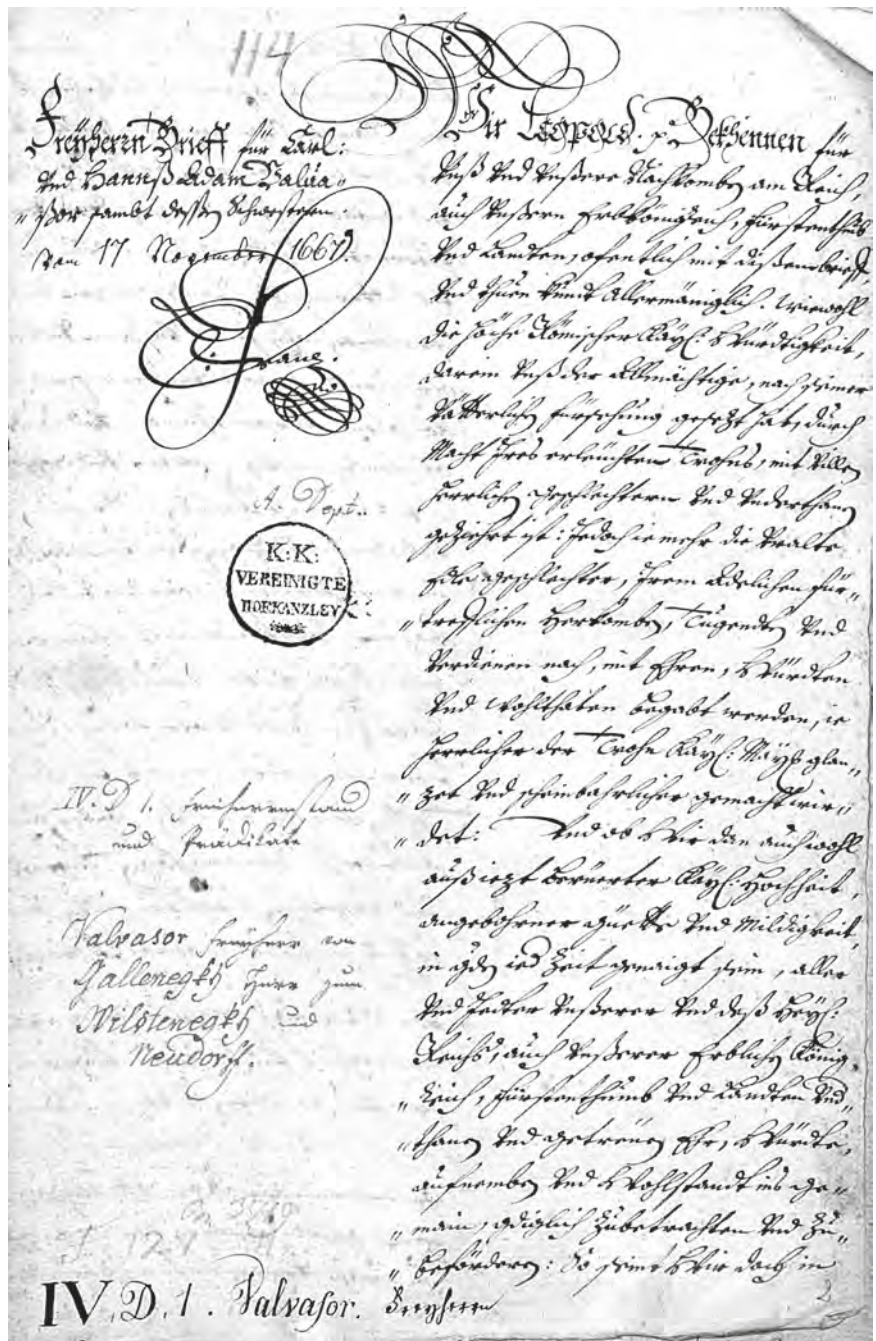
Sredi šestdesetih let, preden je polbratu Janezu Herbardu prodal Medijo, si je Karel poiskal nov dom. »Matični grad« Karlove rodbinske veje Valvasorjev je postal kupljeni dvorec Belnek v Moravški dolini, nedaleč od prejšnjih dveh. Dokončno je Karlu najbrž pripadel leta 1669, vsaj deloma pa najpozneje leta 1667, saj ga 17. novembra kot del baronskega naslova navaja Valvasorjeva baronska diploma. V rokah Karlove rodbinske veje je Belnek ostal nekaj manj kakor eno stoletje, do leta 1763, po ženski strani pa še naslednja tri desetletja in pol, do 1799.

Karlova posest po izgubi Gamberka in Medije ni bila velika, o čemer priča višina njegove imenjske rente. Ob nakupu Belneka je ta znašala dobrih 37 goldinarjev, kar je precej manj kot pri Gamberku (blizu 65) in manj kot pri medijski posesti očeta Jerneja z dobrimi 47 goldinarji rente, kolikor jih je bilo tudi, ko je Karel prodal Medijo mlajšemu polbratu Janezu Herbardu. Toda z dokupovanjem je Karel belneško posest občutno povečal, tako da je njena imenjska renta ob njegovi smrti znašala že nekaj več kot 57 goldinarjev, a še vedno manj, kot sta nazadnje premogla polbrata, medijski gospod Janez Herbard (blizu 76 goldinarjev) in bogenšperški Janez Vajkard (64 goldinarjev), ki je polovico kupnine sicer ostal dolžan. Karlova druga, manjša posestna pridobitev je bil dvorec Moravče v istoimenski farni vasi v neposredni bližini njegovega Belneka. Kupil ga je leta 1679 od grofov Barbo, rodbine svoje žene, in ga verjetno obdržal do smrti. Pri posesti je šlo v najboljšem primeru za slabih 17 goldinarjev imenjske rente, lahko pa tudi za precej manj. Končno je leta 1683 postal še lastnik velike hiše grofov Thurnov, prej Lambergove, na prestižni lokaciji na Novem trgu v Ljubljani. Hiša je ostala v lasti družine še dve generaciji (do 1771), postala prepoznavna kot Valvasorjeva hiša in je v kranjskem glavnem mestu predstavljala rodbinski statusni simbol.

Ambicioznega Karla, ki se je na Kranjskem uvrščal med srednje velike zemljiške gospode, je že zgodaj zanimalo politično oziroma javno življenje. Pri približno tridesetih je leta 1648 ali 1649 najprej postal prisednik kranjskega ogradnega sodišča in to ostal do smrti skoraj pol stoletja pozneje. V deželno politiko je dejavneje posegel, potem ko je v šestdesetih letih uredil dolgotrajne težave s svojim gospostvom Gamberk. Tako je v letih 1665–1669 prvič opravljal funkcijo stanovskega poverjenika, izvoljenega iz viteškega stanu. Medtem je konec leta 1667 postal baron, naslednje leto pa je kot deželni podmaršal (vicemaršal) celo kratek čas nadomeščal maršala, predsedujočega deželnemu zboru. Jeseni 1671 ga najdemo v funkciji »upravitelja deželnega glavarstva«. V sedemdesetih letih je bil sicer manj v ospredju, nato pa se je dal še drugič izvoliti v poverjeniški urad, tokrat kot baron za poverjenika iz gosposkega stanu. Med tem mandatom, podaljšanim s treh na štiri leta (1681–1685), je na stanskih zasedanjih nekajkrat nadomeščal deželnega glavarja, ponovno z nazivom upravitelj deželnega glavarstva. Kot najstarejši poverjenik se je zadnje leto 1685 povzpел najprej na mesto podpredsednika poverjeniškega urada in slednjič za pol leta na položaj predsednika.

Funkcije so prodornemu Karlu Valvasorju prinašale seveda tudi znatne gmotne koristi, s katerimi

Začetek koncepta Valvasorjeve baronske diplome, izdane na Dunaju 17. novembra 1667 (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Valvasor, Karl und Johann Adam und die Schwestern, 17. XI. 1667, fol. 2).

je lahko nadomeščal ne ravno velike prihodke od zemljiške posesti. Dlje kot se je udeleževal deželnih zborov, bolj mu je v deželi rasla veljava. Na deželnozbornskih zasedanjih so ga videvali redno, vedno se je priglašal k besedi in se na seznamih prisotnih prebijal čedalje više, dokler se ni za dolgo ustalil pod samim vrhom. Od trenutka, ko je prvič sedel v deželnozbornsko klop (1641), do srede leta 1694, ko je, star že kakšnih 75 let, opešal in izpregel, je minilo več kot 53 let (!) in na Kranjskem bi le težko našli deželana, ki je v deželni hiši prebil dlje časa kakor on. Prav dobro mu je uspelo tlakovati politično pot edinemu odraslemu sinu in nasledniku Janezu Karlu (1664–1739), prvemu Valvasorju, ki se je oženil

z grofico (1690), in to z *Ano Elizabeto Auersperg* iz najpomembnejše kranjske rodbine. Manj sreče je imel s hčerkami, od katerih je bila ena nesrečno poročena, dve pa sta kot neporočeni še mladi umrli.

Vprašanje, kako blizu si je bil Janez Vajkard s svojim generacijo starejšim polbratom Karlom, bi zahtevalo kompleksen odgovor. Slika se zdi na videz sicer preprosta: starejši vplivni polbrat podpira mlajšega. V osnovi je vsekakor pravilna, a težave se vedno skrivajo v podrobnostih. Janez Vajkard se v virih z nobenim drugim sorojencem ne pojavlja tako pogosto kot prav s Karlom – gre za protokole zasedanj kranjskih deželnih stanov – kar je seveda pogojeno s strukturo ohranjenih virov in s Karlovim družbenim položajem. Samo ugibamo pa lahko, kako blizu sta si bila sicer v duhovnem oziroma intimnem smislu. Žal zelo slabo poznamo Karlov duševni in duhovni profil. Če je res končal študij prava v Padovi in ni ostal nekje na pol poti, je imel zavidanja vredno formalno izobrazbo. Več, zlasti o odnosu do knjig in umetnosti, bi lahko razkril njegov zapuščinski inventar, ki pa ga pogrešamo.⁸²⁴

Nobenega dvoma ni, da Janez Vajkard brez Karla ne bi mogel tiho in neupravičeno postati baron. Zasebno se je kot baron naslavljal že v začetku sedemdesetih let, prvič prav v Karlovi navzočnosti ob sklenitvi poročne pogodbe (1672).⁸²⁵ Ko se je od začetka osemdesetih let vse bolj pogumno predstavljal kot baron tudi v javnosti, v svojih delih, je spet potreboval Karla. Ta kot glava rodbine temu početu mlajšega polbrata ni nasprotoval. Koliko in kako pa je sicer podpiral Janeza Vajkarda, se izmika našim spoznavnim možnostim. Vemo le, da se je v deželnem zboru enkrat diskretno zavzel za ugoditev polihistorjevi prošnji, in sicer 9. julija 1682, ko je Valvasor prosil stanove za plačilo oziroma nagrado za Marijin kip v Ljubljani, ki so ga ulili po njegovem postopku.⁸²⁶ O neformalnem vplivu starejšega polbrata na deželne stanove, ko je šlo za brata – znanstvenika in domoznanca, viri seveda molčijo. Ni sicer dvoma, da je ime Karla Valvasorja učinkovalo že samo po sebi, ko je denimo Janez Vajkard trkal na vrata kranjskih gradov, dvorcev, samostanov, župnišč in rotovžev.

Polihistorjev nekaj mlajši pravi brat **Janez Herbard** (* 1642–45, † 1681), ki je od štirih odraslih bratov umrl prvi in najmlajši, je tako kot Janez Vajkard obiskoval ljubljansko jezuitsko gimnazijo, in sicer malo za njim. Družino si je ustvaril na očetovem domu na Mediji, potem ko je dvorec leta 1669 ali 1670 kupil od starejšega Karla, tedaj že belneškega graščaka. Kupnino za Medijo je v hišo vsekakor prinesla petična mlada nevesta **Marija Magdalena pl. Rezenheim** (* 1654, † 1672–75), ki je šest let pred poplemenitjem svojega očeta nakladnika (mitničarja) Rezeta prišla na svet v Kranju. Po kratkotrajnem zakonu, v katerem sta se rodila dva otroka, je Janez Herbard najpozneje leta 1675 stopil pred oltar s plemenitejšo mladenko iz baronske rodbine, z **Marijo Salomo baronico Moscon** (* 1650–55, † 1711–23) z gradu Jablje pri Trzinu, katere sestro Marijo Ano je malo pred njim (1673) vzel za ženo njegov završki mrzli nečak Adam Sigfrid Valvasor. V tem zakonu se je rodilo pet otrok, zadnji krščen istega dne, ko je Janez Herbard preminil, star manj kot štirideset let.

O njegovih interesih in drugih dejavnostih vemo zelo malo, vsaj v nečem pa se zdi podoben Janezu Vajkardu. Ni ga posebej mikalo javno življenje, saj ni zanj prav nobenih poročil o kakšnih funkcijah v stanovski upravi. Drugače kot več drugih Valvasorjev ni nikoli postal prisednik ograjnega sodišča, stanovskih zasedanj pa se je pogosteje udeleževal šele proti koncu življenja. Sicer pa je bil, sodeč po zapuščinskem inventarju, po nečem zelo drugačen od Janeza Vajkarda. Inventurni komisarji niso namreč v njegovi zapuščini popisali niti ene knjige. Kolikor se jih je na Mediji nabralo v prejšnjih

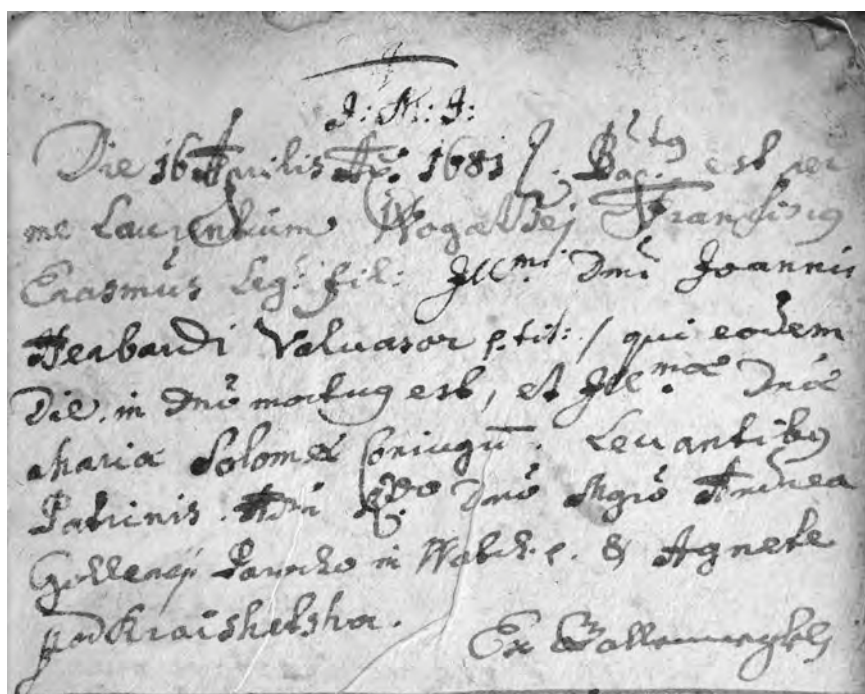
⁸²⁴ O Karlu Valvasorju in njegovi družini: Golec, *Valvasorji*, str. 208–231.

⁸²⁵ ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 5. 7. 1672.

⁸²⁶ Potem ko so se drugi o kipu izrazili pohvalno in so polihistorju poleg plačila odobrili še spregled davka, se je oglašil tudi Karel, češ da »o bratu ne želi govoriti, ampak le povedati, da je ta samo pri kovini [bakru] stanovom prihranil 1400 goldinarjev« (ARS, AS 2, I. reg., šk. 904, sejni zapisniki 30, 1678–1685, fol. 358, 9. 7. 1682).

Ob vpisu krsta Franca Erazma Valvasorja 16. aprila 1681 so v krstno matico župnije Vače zapisali, da je prav tega dne umrl njegov oče Janez Herbard (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, R 1673–1689, s. p.; foto Igor Lapajne).

dveh rodovih, so jih družinski člani očitno raznesli, največ verjetno Karel, ko je grad prodal Janezu Herbardu.

V času njegovega gospodarjenja na Mediji daje kranjska imenjska knjiga vtis, da je šlo hišno gospodarstvo samo navzgor. Imenjska renta se je z malo več kot 47 goldinarjev (1672) povzpela z nakupi na blizu 76 goldinarjev. Toda zgodnja smrt Janeza Herbarda je marsikaj postavila na glavo. Ko se je izkazalo, da je zapustil več dolgov, kot je bilo vredno njegovo premoženje, vdovi Mariji Salomi slej ko prej ne bi preostalo drugega kakor prodaja medijske posesti z gradom. Da pa Medija ne bi prišla v tuje roke, so v Valvasorjevi rodbini sklenili dogovor, kako pomagati vdovi in vse zadeve urediti znotraj domače hiše. Pokojnikove dolgove so namreč skoraj v celoti predstavljale obveznosti do družinskih članov, daleč največ do otrok iz prvega zakona in do nekdanjega tasta pl. Rezenheima. Valvasorji so se dogovorili, da bo obveznosti Janeza Herbarda poravnal njegov mrzli nečak Adam Sigfrid baron Valvasor iz Zavrha, sicer svak vdove Marije Salome. Tako so leta 1683 podpisali poravnalno in zamenjalno pogodbo, s katero so izvedli »zgodovinsko rošado« – zamenjavo Medije v rokah Jernejeve rodbinske veje za dvorec Zavrh v lasti Adamove veje. Tega sta dobila sin in hči Janeza Herbarda iz prvega zakona, ki sta imela tedaj komaj kakih deset let in ju je vzel k sebi varuh Franc Engelbert baron Zetschker, poročen z njuno teto pl. Rezenheimovo. Ta priženjeni sorodnik je upravljal završko posest, dokler otroka nista odrasla. Vdova Marija Saloma se je morala zadovoljiti z razliko od kupnine za Medijo in s posestjo, ki jo je prej kupila s svojo dediščino. Naslednje leto (1684) je kupila dvorec Sela pri Šmartnem pri Litiji in se tja preselila s svojimi majhnimi otroki. Vdovin novi dom je stal zelo blizu Bogenšperka, na katerem je gospodaril njen svak Janez Vajkard. Nedvomno je prav polihistor pomagal svoji svakinji pri izbiri in nakupu nadomestnega domovanja, saj so kupoprodajno pogodbo podpisali na njegovem Bogenšperku.

V naslednjih treh letih se je Marija Saloma še dvakrat poročila, prvič v letih 1684–86 z *Janezom Vajkardom pl. Semeničem* in nato kot dvakratna vdova leta 1687 z *Volfom Albertom Schwabom pl. Lichtenbergom*, obakrat z revnima pripadnikoma nižjega plemstva. Glede na to, da je bil prvi soprog

Dvorec Sela pri Litiji, kjer se je z družino naselila polihistorjeva svakinja vdova Marija Saloma Valvasor, vnovič omožena pl. Semenič in Schwab pl. Lichtenberg, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 78). Od dvorca, opuščenega po sredi 19. stoletja, ni do danes ostalo nič.

verjetno doma nedaleč od Sel, drugi pa potrjeno iz enega sosednjih dvorcev, ju je Valvasor poznal od prej. Postal je nemara celo posrednik pri obeh porokah svoje ovdovele svakinje. Poleg tega je bil njen tretji mož Volf Albert tako kot Janez Vajkard Valvasor častnik v deželni vojski. S polihistorjem, malce starejšim od njega, sta se dobro poznala vsaj od pohoda kranjskih pešcev na Štajersko leta 1683, ki se ga je Schwab udeležil pod Valvasorjevim poveljstvom kot praporščak, drugi po činu. Nato je z isto častniško stopnjo vse do leta 1693 izpričan kot polihistorjev prvi podrejeni častnik v Spodnji ali Dolenjski četrti. Zelo verjetno je bil prav Janez Vajkard Valvasor tisti, ki ga je svoji dvakrat ovdoveli svakinji in sosedi priporočil kot novega ženina. Novi gospodar Sel Volf Albert in bogenšperški gospod Janez Vajkard sta tako naslednjih pet let (1687–1692) preživela kot bližnja soseda. In ker je bil Schwab pl. Lichtenberg dober znanec in nekdanji sosed Janeza Andreja pl. Gandina – oba sta imela namreč dvorec pri Grosupljem –, lahko upravičeno sklepamo, da je leta 1692 prav on posredoval pri polihistorjevi prodaji Bogenšperka zakoncema Gandin.⁸²⁷

Medtem ko več dejstev potrjuje prijateljske odnose med Janezom Vajkardom in družino zgodaj umrlega brata Janeza Herbarda, ne vemo nič določnega o polihistorjevih odnosih s starejšim bratom **Janezom Ditrihom** (* 1632–1633, † 1683–1689). S tem ko je na rodovnem deblu v IX. knjigi *Slave* razglasil tega svojega najstarejšega pravega brata za pokojnega, zamolčal njegovo ženo in otroke, namesto tega pa navedel, da »se je izselil iz dežele«, ga je premišljeno poslal daleč od Kranjske, »v neznano deželo«,

⁸²⁷ Golec, *Valvasorji*, str. 390–405.

in nadenj tako rekoč priklical »damnatio memoriae«. Tako je storil, čeprav ga ne bi prav nič stalo, če bi zapisal, da je brat živel na Štajerskem, če že ravno ni hotel razkriti, da se je preselil v kraje tik ob štajersko-kranjski meji zelo blizu rodne Medije. Razlogi za molk so po svoje razumljivi. Potem ko je ta »pozabljeni« polihistorjev brat študiral pri graških jezuitih (1652), je z materinim denarjem vzel v zakup Schrattenbachovo gospostvo Ojstrica pri Vranskem, kjer se je začela vsa njegova »nesreča«. Storil je namreč prav tisto, zaradi česar ga je mati Ana Marija pred smrtjo (1657) pogojno razdedinila. »Slaba ženska«, s katero se je po materinih besedah kanil poročiti, je bila Katarina Gaber, ključarica ojstriškega gradu. Poročila sta se najpozneje v začetku naslednjega leta, na Ojstrici ali v njeni bližini pa so se mu v naslednjih letih rodili vsaj štirje otroci. Njegov zakup ojstriškega gospostva je prenehal vsaj leta 1664, odtlej pa imamo o usodi Janeza Ditriha le peščico pričevanj. Zelo verjetno je vse do smrti gospodaril na majhnem, še neidentificiranem neznatnem posestvu »Končo« nedaleč od Ojstrice, ki najverjetneje ni bil nič drugega kot kmečki dvorec, »boljša hiša« ali pristava. Znan Valvasorjeva zamenjalna pogodba iz leta 1683 Janeza Ditriha izrecno postavlja na Štajersko in ga imenuje z njegovim drugim imenom Ditrih, kot priča rodovnik Valvasorjev v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), pa je bil šest let pozneje že pokojni. Živel je torej zelo skromno in odmaknjeno. Kljub materinemu razdedinjenju zaradi stanu neprimerne poroke mu je vsaj del Valvasorjeve rodbine odpustil »mladostno zablodo«, saj so potrjeni njegovi stiki z dvema bratoma in polsestro.

Zelo malo je znanega o njegovih otrocih, ki vsaj po moški liniji niso ostali v krajih okoli Vranskega. Kot vse kaže, je imel Janez Ditrih poleg štirih znanih otrok še enega sina ali morda celo štiri, ki jih poznamo iz skromnih omemb in jih ni bilo mogoče uvrstiti k nobenemu Valvasorju. Med temi verjetnimi sinovi pritegne posebno pozornost *Jožef* (* ok. 1672–75), leta 1691 in 1692 izpričan kot baron na ljubljanski jezuitski gimnaziji, obakrat v zadnjem, retoričnem razredu. Skoraj brez dvoma je istoveten z *Janezom Jožefom*, ki je dve leti zatem (1694) v Vidmu od oglejskega patriarha prejel tonzuro, nič pa ni znanega o njegovih morebitnih nadaljnjih posvečenjih do vključno mašniškega. V ordinacijskem zapisniku je označen po Šmartnem »blizu Ljubljane« (*ex sancto Martino prope Labacum*), kar je nedvomno Šmartno pri Litiji. Takšna opredelitev izvora je zelo verjetno povezana s tem, da je po očetovi smrti (med 1683 in 1689) našel novi dom pri (svojem stricu) polihistorju Janezu Vajkardu na Bogenšperku, o čemer ni sicer nobenih poročil. V bližini Šmartna je tedaj živela z otroki tudi vdova polihistorjevega brata Janeza Herbarda Valvasorja, vnovič omožena Marija Saloma, vendar je izključeno, da bi bil Jožef identičen z njunim sinom duhovnikom Francem Jožefom, saj je bil ta mlajši in je končal gimnazijo šele leta 1700.⁸²⁸

Kljub skopim virom lahko torej sklenemo, da je šlo pri polihistorjevih **stikih in odnosih s sorojenci** za zelo različno intenzivnost, pogojeno z razlikami v starosti, interesih, spolu in stanu. Ni dvoma, da je Janezu Vajkardu koristilo sorodstvo z vplivnim polbratom Karlom, čeprav ne vemo natanko, koliko ga je Karel dejansko podpiral. Od polbratov in polsester si je bil dokaj blizu še z Marijo Klaro, ki je opravljala vlogo nadomestne matere, podobno kot je Karel v nekem smislu nadomeščal zgodaj umrlega očeta. Glede na poznejše dobre odnose z vdovo brata Janeza Herbarda se je polihistor najbrž ujel tudi s tem svojim po letih najbližjim bratom, ki sicer, kot vse kaže, ni kazal posebnega zanimanja za znanost in kulturo. Težko je reči, koliko je imel skupnega z drugim mlajšim bratom, duhovnikom Volfgangom Jernejem.

Če bi sodili po rodovnem deblu v IX. knjigi *Slave*,⁸²⁹ bi bil na dlani sklep, da je zameril tistim

⁸²⁸ Prav tam, str. 297–311.

⁸²⁹ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

Valvasorjevi poročeni sorojenci, njihovi možje, žene in otroci*

<p>KAREL * 1617–20, [Medija] † 1697, [Belnek]</p>	<p>1. žena (por. pred 1649) ANA KRISTINA BARONICA SCHRATTENBACH * ok. 1627, [Švarcenštajn] † 1649, Ljubljana 2. žena (por. 1650) ANA ROZINA PL. BARBO * po 1619, [Moravče] † 1702, [Belnek]</p>	<p>Otroci iz drugega zakona: 1) DANIJELO * 1650–52, [Gamberk] † najpozneje 1689, neznano 2) IVANA TEREZIJA * 1653, Ljubljana † 1691, [Belnek] 3) ANA MARIJA, por. pl. Hohenwart (od 1677) * 1656, Ljubljana † 1725, Kamnik 4) JURIJ MAKSIMILIJAN * 1658, Ljubljana † najpozneje 1689, neznano 5) MARIJA FRANČIŠKA * ok. 1660, [Gamberk ali Medija] † najpozneje 1689, neznano 6) JANEZ KAREL * 1664, Ljubljana † 1739, [Belnek] por. 1690 z Ano Elizabeto grofico Auersperg 7) VOLFGANG ENGELBERT * ok. 1666, [Belnek ali Medija] † najpozneje 1689, neznano 8) EVA MAKSIMILA * 1668, Ljubljana † ne pred 1694, [Belnek]</p>
<p>JANEZ DITRIH * 1632–33, [Medija] † 1683–89, [okolica Sv. Jurija ob Taboru]</p>	<p>Žena (por. 1657–58) KATARINA GABER * neznano, [Savinjska dolina] † ne pred 1663</p>	<p>Otroci: 1) ANA MARIJA * 1658, Sv. Jurij ob Taboru † po 1679, neznano 2) JANEZ JURIJ * 1659, Sv. Jurij ob Taboru † neznano 3) FERDINAND * 1661, Sv. Jurij ob Taboru † ne pred 1678, neznano 4) MAKSIMILA * 1663, Sv. Jurij ob Taboru † neznano Zelo verjetno: 5) KAREL DITRIH * ok. 1670, neznano † ne pred 1697, neznano por. 1693 z Marijo Eleonoro baronico Sauer Verjetno: 6) (JANEZ) JOŽEF * 1672–75, neznano † ne pred 1694, neznano Morda tudi: 7) FRANC BERNARD * ok. 1675, neznano † ne pred 1693, neznano Morda tudi: 8) ERNEST SIGMUND * ok. 1685, neznano † ne pred 1698, neznano</p>

ROZALIJA KONSTANCIJA, poročena FAGANELLI * 1642–45, [Medija] † 1675–83, neznano	Mož (por. 1670) BLAŽ FAGANELLI * neznano, Goriška † ne pred 1695, neznano	1) FORTUNAT FAGANELLI * 1671, Vače † ne pred 1692, neznano
JANEZ HERBARD * 1642–45, [Medija] † 1681, Medija	1. žena (por. 1670–71) MARIJA MAGDALENA PL. REZENHEIM (do 1660 REZE) * 1654, Kranj † 1672–75, [Medija] 2. žena (por. najpozneje 1675) MARIJA SALOMA BARONICA MOSCON, pozneje poročena pl. Semenič in Schwab pl. Lichtenberg * 1650–55, [Jablje] † 1711–23, neznano	Otroka iz prvega zakona: 1) JURIJ MAKSIMILIJAN * 1672–74, [Medija] † 1717, Zavrh por. 1696 z Marijo Franciško pl. Seethal 2) ANA MARIJA * 1672–74, [Medija] † 1732–35, [Podšentjur] Otroci iz drugega zakona: 3) MARIJA ANA * ok. 1675, [Medija] † 1756, Sevnica 4) FRANC JOŽEF, duhovnik * 1677, Medija † 1721, Zavrh 5) MARIJA ELEONORA * 1679, Medija † ne pred 1703, [Zavrh] 6) FRANC ERAZEM – prvi * 1680, Medija † 1680–81, [Medija] 7) FRANC ERAZEM – drugi, imenovan tudi Franc Anton * 1681, Medija † ne pred 1703, neznano
MARIJA IZABELA, poročena KLANČNIK * 1650–51, [Medija] † 1683–85, [Gornji Grad]	Mož (por. najpozneje 1675) LOVRENC KLANČNIK * ok. 1645, neznano † 1688, Ljubljana	Otroci: 1) MARIJA ANA * 1675, Gornji Grad † neznano 2) LOVRENC VOLFGANG * 1678, Gornji Grad † neznano 3) MARIJA SALOMA * 1682, Gornji Grad † neznano 4) FRANC LOVRENC * 1682, Gornji Grad † neznano

* Osebnosti sorojencev, njihovih žena in mož gl. zlasti v Leksikonu Valvasorjev: Golec, *Valvasorji*, str. 465–480. O polihistorjevem nečaku Fortunatu Faganelliju in o štirih nečakih Klančnikih: prav tam, str. 203–207.

trem sorojencem, ki se niso poročili svojemu stanu primerno – starejšemu bratu Janezu Ditrihu ter mlajšima sestrama Rozaliji Konstanciji in Mariji Izabeli. Bratovo družino in oba sestrina soproga je namreč »za javnost« zamolčal, tako kot je storil z družino »odpadlega« bratranca Jurija Sigmunda. Morda z njimi niti ni bil v tako slabih odnosih, toda ko je šlo za »čast in slavo« Valvasorjevega rodu, ni hotel ravnati drugače, kot je. »Nevredna« svaka in svakinja – gosposčinski pisar Blaž Faganelli, nakladnik (mitničar) Lovrenc Klančnik in grajska ključarica Katarina Gaber – pač niso sodili v *Slavo vojvodine Kranjske* in še manj bratrančeva kmečka žena. Janeza Vajkarda ne bi prav nič stalo, če bi povedal, da sta se »izseljena« brat in bratranec naselila v sosednjih deželah Koroški in Štajerski, a je imel očitno dober razlog za molk. Sorodstvu s štajerskimi in koroškimi Valvasorji se je »elegantno« odrekal, češ

Grad Ojstrica pri Sv. Juriju ob Taboru (Tabor) v Savinjski dolini po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (*Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 82); tu se je začela romanca med polihistorjevim bratom Janezom Ditrihom in »slabo žensko« Katarino Gaber.

da ne ve za vse otroke izseljenih Valvasorjev. Na drugi strani pa je samega sebe in implicitno celotni »nebaronski del« Valvasorjev z zavestno prikrojitvijo resnice kar sam »pobaronil« ter na rodovnem deblu mirno »povzdignil« v baronice in grofico primožene sorodnice – vključno z lastno materjo in svojo drugo ženo –, ki takšnega naslova niso imele, ampak so bili do njega upravičeni zgolj njihovi sorodniki, tudi bolj oddaljeni.⁸³⁰

⁸³⁰ O tem natančno: Golec, *Valvasorji*, str. 20–30.

III. DEL

POLIHISTORJEVO POTOMSTVO DO DANAŠNJIH DNI

OČETJE IN SINOVI, VOJNA IN MIR, RDEČE IN ČRNO, ZLOČIN IN KAZEN

Tretji del monografije, posvečen potomstvu Janeza Vajkarda Valvasorja, je plod sistematične, več let trajajoče raziskave in njenih poznejših dopolnjevanj. Natančneje so obravnavani polihistorjevi potomci do konca 19. oziroma začetka 20. stoletja, posebej tisti, ki so živeli na slovenskih tleh, zadnji med njimi do leta 1941. Generacije zadnjega stoletja so zajete le pregledno, s poudarkom na vidnejših predstavnikih, vsak posameznik pa je z osnovnimi genealoškimi in nekaterimi drugimi podatki predstavljen v **leksikonu potomcev**. Prikazan je tudi odnos potomcev do Janeza Vajkarda skozi vse rodove do danes.

Do naključnega ponovnega odkritja Valvasorjeve najmlajše hčerke Regine Konstancije konec leta 2006 ni bilo o njegovih potomcih od prve generacije dalje znanega ničesar.⁸³¹ Od druge generacije se je namreč polihistorjev rod nadaljeval le po tej dolgo pozabljeni hčerki, ki je edina od njegovih otrok imela tudi vnuke. Ker je šlo pri potomstvu Regine Konstancije nekaj rodov izključno za plemiče, je bilo po plemiških genealogijah mogoče hitro izbrskati vse njene na Kranjskem živeče potomce do izumrtja leta 1823, z izjemo edine prapravnukinje, ki se je rodila konec 18. stoletja kot neplemkinja. Kot neprimerno zahtevnejše in dolgotrajnejše se je pokazalo raziskovanje Valvasorjevega potomstva na Štajerskem in nato vse do obeh Amerik in Avstralije.⁸³² Prvič že zaradi zelo drugačnih in pretežno mlajših virov, drugič pa zato, ker od druge polovice 19. stoletja večina ni imela oziroma nima več plemiškega naslova. Od treh glavnih vej, ki so izšle iz treh sorojencev baronov Dienersperg, rojenih v 70. letih 18. stoletja na Dobrni pri Celju, je bilo najlažje identificirati člane Dienerspergove veje, izumrle leta 1936; vsi so bili namreč plemiči ali vsaj prva neplemiška generacija. Zelo hitro sem januarja 2007 prišel tudi do ključne žive osebe iz druge, Gadollove veje, do upokojenega polkovnika Egona Ehrlicha (1931) z Dunaja, ker je maloprej na svetovnem spletu objavil svoj rodovnik do vključno Valvasorjeve prapravnukinje, ne da bi sicer vedel za polihistorja. Utrl mi je tudi pot do velike večine svojih živečih sorodnikov. Nasprotno se je iskanje prvih živečih potomcev tretje, Resingenove veje zavleklo vse do pomladi 2009. Preden so vztrajno arhivsko delo, posredovanje raznih uradnikov, iskanje na svetovnem spletu, izdatna pomoč Valvasorjevih potomcev in mnogih drugih privedli do zadnjih iskanih oseb,

⁸³¹ Edina izvirna objavljena pregleda polihistorjevih prednikov in sorodnikov sta bili tedaj dve strnjeni genealogiji rodbine Valvasor iz desetletja pred in po letu 1900, prva Wittingova in druga Radicseva: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 142–145; Radics, *Jobann Weikhard*, str. 343–350.

⁸³² Glavni kažipot k Valvasorjevim plemiškim potomcem je predstavljala genealoška zbirka Ludvika Lazarinija (ZAL, LJU 340), oprta na rodovna debela in tiskane Gothine genealoške priročnike.

je minilo še leto in pol. Neredko so odkritjem botrovala srečna naključja, še pogosteje pa osebna zavzetost številnih ljudi, ki se jih s hvaležnostjo spominjam.

3.1 VALVASORJEVI OTROCI IN NJIHOVE OŽJE DRUŽINE

Potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja se začneja z **generacijo njegovih trinajstih otrok**. Deset mu jih je med letoma 1672 in 1686 rodila prva žena Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger, najmanj tri pa v letih 1688–1693 Ana Maksimila, rojena pl. Zetschker. Razen najmlajšega, rojenega že po preselitvi družine v Krško, so najverjetneje vsi zagledali luč sveta na Bogenšperku, »Parnasu Kranjske«. Odraslo jih je manj kot polovica, štirje iz prvega zakona in dva iz drugega, trije sinovi in tri hčerke. Ker so vsi sinovi postali redovniki, se je polihistorjev rod nadaljeval v naslednjo generacijo samo po dveh hčerkah, le ena od njiju, dolgo pozabljena najmlajša Regina Konstancija, pa je imela tudi vnuke in potomce do današnjih dni.

Polihistorjeva ožja družina⁸³³

Ime (in starši)	rojstvo in krst	poroka, vstop v samostan in duhovniško posvečenje	smrt in pokop
Janez Vajkard (baron) Valvasor oče: Jernej pl. Valvasor mati: Ana Marija, roj. pl. Rauber	k. 28. 5. 1641, Ljubljana	poročen dvakrat (gl. pri obeh ženah)	u. septembra ali oktobra 1693, Krško, pok. Medija ali Krško
1. žena: Ana Rozina pl. Graffenweger oče: Baltazar pl. Graffenweger mati: Ana Marija, roj. pl. Scharffenegk	k. 11. 10. 1658, Ljubljana	p. 10. 7. 1672, Šmartno pri Litiji ali Slatna	u. 25. 4. 1687, [Bogenšperk], pok. Medija
Otroci iz 1. zakona:			
1) Marija Sidonija	r. 16. 4. 1674, Bogenšperk, k. 29. 4. 1674, Šmartno pri Litiji	---	u. 17. 7. 1676, [Bogenšperk], pok. Medija
2) Maksimila Kordula	r. 10. 4. 1675, [Bogenšperk]	---	u. 13. 6. 1677, [Bogenšperk], pok. Medija
3) Ana Terezija	r. 15. 2. 1677, [Bogenšperk]	---	u. 27. 11. 1681, [Bogenšperk], pok. Medija
4) Ivana Rozina (Johana), por. Scarlichi	r. 11. 6. 1678, [Bogenšperk]	p. 9. 11. 1705, Svibno ali Zavrh, mož: Franc Ludvik pl. Scarlichi (1669–1713)	u. Velesovo, pok. 9. 3. 1748, prav tam
5) Volfgang Vajkard, frančiškan p. Alojzij	r. 25. 9. 1679, Bogenšperk, k. 2. 10. 1679, Šmartno pri Litiji	frančiškan, vst. 11. 8. 1697, Nazarje, posv. 17. 5. 1704, Zagreb	u. 10. 12. 1737, Samobor, pok. prav tam
6) Janez Gotlib	r. 16. 7. 1681, [Bogenšperk]	---	u. 4. 3. 1687, [Bogenšperk] pok. Medija

⁸³³ Datumi rojstev otrok do leta 1688, razen enega, umrlega ob rojstvu, in datumi smrti zgodaj preminulih otrok (do 1687) so navedeni na Valvasorjevem rodovnem deblu v *Slavi* (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109), viri drugih podatkov pa bodo razvidni iz nadaljevanja.

Ime (in starši)	rojstvo in krst	poroka, vstop v samostan in duhovniško posvečenje	smrt in pokop
7) hči N.	r. 28. 1. 1682 ali tik pred tem, Bogenšperk	---	pok. 28. 1. 1682, Šmartno pri Litiji
8) Janez Ludvik, frančiškan p. Donat	r. 18. 4. 1683, Bogenšperk, k. 21. 4. 1683, Šmartno pri Litiji	frančiškan, vst. 7. 8. 1701, Nazarje, posv. po 29. 5. 1706, neznano kje	u. 29. 4. 1752, Kamnik, pok. prav tam
9) Janez Volf Engelbert, cistercijan p. Štefan	r. 25. 7. 1684, [Bogenšperk]	cistercijan, vst. marca 1705, Kostanjevica, posv. 23. 2. 1709, Zagreb	u. 21. 12. 1752, Kostanjevica, pok. prav tam
10) Franc Jožef	r. 13. 6. 1686, [Bogenšperk]	---	u. 14. 3. 1687, [Bogenšperk], pok. Medija
2. žena: Ana Maksimila pl. Zetschker oče: Franc Erazem pl. Zetschker mati: Marija Sidonija, roj. grofica Tattenbach	r. najpozneje 1663, [Erkenštajn]	1. p. (pp) 20. 7. 1687, Vrhovo pri Šentjerneju, 2. p. (pp) 28. 8. 1699, [Gracarjev turn], 2. mož: Janez Herbard pl. Buset (po 1653–1724)	u. po 5. 5. 1713 in pred 19. 4. 1716, [Gracarjev turn], pok. Šentjernej ali Novo mesto
Otroci iz 2. zakona:			
1) Katarina Frančiška, por. baronica Jurič	r. 28. 4. 1688, [Bogenšperk]	p. (pp) 2. 2. 1704, Gracarjev turn, mož: Adam Sigfrid baron Jurič (1683–1741)	u. 12. 6. 1747, Ljubljana, pok. 17. 6. 1747, Novo mesto
2) Regina Konstancija, por. pl. Wernegk in pl. Dienersperg	r. 1689–1692, [Bogenšperk]	1. p. (pp) 28. 5. 1707, Gracarjev turn, mož: Janez Lovrenc pl. Wernegk (1661/66–1710) 2. p. (pp) 28. 5. 1711, Volavče, mož: Volf Sigmund pl. Dienersperg (1679–1751)	u. 19. 1. 1755, Novo mesto, pok. prav tam
3) Franc Engelbert	k. 15. 4. 1693, Krško	---	u. pred 19. 4. 1716, [Krško ali Gracarjev turn]

Kraticе: r. = rojen/a, k. = krščen/a, p. = poročen/a, pp = poročna pogodba, vst. = vstop v samostan, posv. = duhovniško posvečenje, u. = umrl/a, pok. = pokopan/a.

Življenjske zgodbe otrok so bile sicer precej različne, a kažejo nekaj zanimivih skupnih potez. Dobra polovica, štiri hčerke in trije sinovi, so pomrli zgodaj, od preostalih šestih pa so vsi dočakali višjo starost kakor oče. Vsi trije sinovi so postali redovni duhovniki, vse tri hčerke so se omožile, nazadnje pa je kar pet od šestih otrok umrlo za samostanskimi zidovi, saj sta tudi dve odveli hčerki kot laikinji našli zadnji dom pri nunah. Končno kaže povedati, da so pet odraslih – tri brate redovnike in dve omoženi (pol)sestri (ena od njiju ni umrla v samostanu) – pokopali v samostanskih cerkvah, in to od Kamnika, Novega mesta in Kostanjevice do Samobora na Hrvaškem.⁸³⁴

Od sedmih zgodaj pomrlih otrok poznamo čas smrti za vse razen za najmlajšega. Prvorojenka Marija Sidonija (* 1674, † 1676) je dočakala dobri dve leti in enako tudi druga hči Maksimila Kordula (* 1675, † 1677). V petem letu je preminila tretjerojena Ana Terezija (* 1677, † 1681), v šestem Janez

⁸³⁴ Tretja sestra Ivana Rozina, ki je sicer umrla v samostanu Velesovo, je bila pokopana v župnijski cerkvi sv. Marjete, ne v samostanski cerkvi (NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1745–1802, pag. 2).

Gotlib (* 1681, † 1687), takoj za njim pa **Franc Jožef**, ki še ni dopolnil prvega leta (* 1686, † 1687).⁸³⁵ Neposredno po rojstvu je izdihnila, kolikor se ni že rodila mrtva, **deklica brez imena** (* in † 1682), edina pokopana v Šmartnem pri Litiji, ne na Mediji.⁸³⁶ Najmlajši otrok **Franc Engelbert** (* 1693, † najpozneje 1716) je znan le iz krške krstne matične knjige.⁸³⁷ Ker ga pozneje ne srečamo ne v družinskih dokumentih in – drugače kot njegove tri polbrate – tudi ne v šolskih evidencah, je najverjetneje umrl zgodaj, morda še pred očetom. Njegovo življenje se je izteklo bodisi v Krškem, kjer je družina živela do leta 1699, bodisi na Gracarjevem turnu, kamor se je preselila po materini ponovni poroki.⁸³⁸ Zagotovo ni bil več živ, ko mu je pred 19. aprilom 1716 umrla mati in bi mu bilo 23 let. V pogodbi, ki sta jo tega dne s svojim očimom pl. Busetom sklenili dve njegovi sestri, sta namreč samo onidve navedeni kot materini dedinji.⁸³⁹

Od **treh polihistorjevih odraslih sinov** si torej niti eden ni ustvaril družine, tako da je ta veja Valvasorjeve rodbine ugasnila po moški strani že s smrtjo zadnjega sina leta 1752.⁸⁴⁰ Odhod vseh treh v samostane je bil povezan (tudi) z dejstvom, da so se morali zadovoljiti z zelo skromno dediščino. Čeprav sta drugi in tretji sin skupaj hodila v šolo – med njima je bilo le 14 mesecev starostne razlike – se najmlajši Janez Volf Engelbert za razliko od starejših bratov ni odločil za frančiškane, ampak za strožji cistercijanski red.

O najstarejšem **Volfangu Vajkardu** (* 1679, † 1737), ki so ga klicali *Vajkard*, je znano, da je obiskoval ljubljansko jezuitsko gimnazijo in jo leta 1697 zaključil v šestem, retoričnem razredu.⁸⁴¹ Z redovnim imenom **Alojzij** je 11. avgusta 1697, pri osemnajstih, postal frančiškan v Nazarjah, v noviciatni hiši hrvaško-kranjske province.⁸⁴² Že naslednje leto je tam kot novic resno zbolel in zato celo napisal oporoko, s katero je svoje premoščine in 800 goldinarjev gotovine volil bratoma, varuhu stricu Janezu Jožefu Graffenwegerju in nazarskemu samostanu.⁸⁴³ Po okrevanju, ki ni trajalo tako malo

⁸³⁵ Gl. datume rojstev in smrti v: Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109.

⁸³⁶ NŠAL, ŽA Šmartno pri Litiji, Matične knjige, M 1660–1710, s. p., 28. 1. 1682.

⁸³⁷ NŠAL, ŽA Krško, Matične knjige, R 1670–1729, s. p., 15. 4. 1693.

⁸³⁸ Ker krška in šentjernejska mrliška knjiga iz tega časa nista ohranjeni, ni moč ugotoviti, kdaj je umrl. Vsekakor kot mladenič nikoli ni botroval kakšnemu šentjernejskemu krščencu (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1698–1729 (dejansko 1698–1712 in 1728–29)).

⁸³⁹ Regest v zapuščinskem inventarju Janeza Herbarda pl. Buseta (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, II. 7. 1724, pag. 21–22/Nr. 11).

⁸⁴⁰ Čeprav je šlo za sinove Janeza Vajkarda Valvasorja, se z njimi ni nihče poglobljeno ukvarjal, seveda tudi zato, ker se po dosežkih niti približno niso mogli meriti z očetom. Njihove življenjske poti so v podrobnostih dolgo ostale neraziskane. Tako še v Reispovi monografiji o Valvasorju iz leta 1983 pogršamo celo datuma in kraja smrti prvega in tretjega sina (Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 267), saj so bili ti podatki prvič objavljeni pozneje (o smrti prvega sina: Bačer, *Gradivo za dolenski biografski leksikon*, str. 312; o smrti tretjega sina: Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 516).

⁸⁴¹ Leta 1692 in 1693 je v katalogu jezuitskega seminarja naveden kot konviktor, pri prvi omembi kot dijak drugega razreda – osnove (*Princ*): (Črničec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 124, 126; prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 81). Po kongregacijski knjigi Marije Vnebovzete je bil leta 1696 v poetičnem in 1697 v retoričnem razredu, obakrat označen kot baron, prvič le z imenom Vajkard in drugič kot Volf Vajkard (ARS, AS 1073, II/511, pag. 429, 432).

⁸⁴² AFS NM, Tyrocinium Seraphicum Siue Liber Indultionis Fratrum 1656–1753, str. 20. – Nazarski samostan je bil namenjen noviciatu od leta 1686 do 1781 ter ponovno od 1827 dalje (Tominec, *Pregled zgodovine frančiškanov (1927)*, str. 50). – V literaturi se ponavlja napačna trditev I. Vrhovnika, da je Volfgang Vajkard kot novic vstopil v frančiškanski samostan v Karlovcu (Vrhovnik, *Kako je prišla*, str. 108; prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 266). Vrhovnik se je skliceval na Alojzijevo pismo zagrebškemu škofu Martinu Brajkoviću, v katerem pa Alojzij pravi le, da je po filozofskem in teološkem študiju v Ljubljani končal moralno v Karlovcu (Vrhovnik, *Kako je prišla*, str. 109).

⁸⁴³ ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–7, 21. 7. 1698. – Oporoka je v zbirki ena redkih v latinščini. Potrdil jo je gvardijan Vincenc Lampretič, za izvršitelja je oporočitelj imenoval svojega strica in varuha Janeza Jožefa Graffenwegerja, ki bi mu pripadla tudi glavnina zapuščine – 400 goldinarjev in premoščine, brata bi si razdelila 300 goldinarjev, 100 goldinarjev pa bi ostalo samostanu. Zanimivo, da se mladi frater v oporoki ni spomnil sestre, ki ji je

Frančiškanski samostan v Nazarjah po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (*Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 74); tu je polihistorjev 19-letni sin Wolfgang Vajkard Valvasor leta 1698 napisal oporoko, nato pa živel še skoraj štirideset let.

časa,⁸⁴⁴ najdemo Alojzija v Ljubljani, kjer je 24. septembra 1701 prejel tonzuro in štiri nižje redove ter bil 11. marca naslednje leto posvečen v subdiakona.⁸⁴⁵ V Ljubljani je končal tudi filozofski in teološki študij, nato pa še študij moralke v samostanu v Karlovcu. Od tam je 19. avgusta 1703, malo pred dopolnjenim 24 letom, prosil zagrebškega škofa kot krajevnega ordinarija za predčasno diakonsko in mašniško posvečenje.⁸⁴⁶ Škof se je držal predpisov in je Alojzijevo prošnji ugodil šele naslednje leto. 3. maja 1704 je bil Alojzij v Zagrebu posvečen v diakona in takoj zatem, 17. maja, v duhovnika.⁸⁴⁷ Svoje nadaljnje redovniško in duhovniško življenje je preživel na Kranjskem, Goriškem, Štajerskem in Hrvaškem, v skoraj vseh samostanih frančiškanske province sv. Križa. Kje se je zadrževal, ne vemo samo za nekaj let, ko znotraj reda ni imel nobene službe.⁸⁴⁸ Pater Alojzij se je zelo veliko selil, saj ni v istem samostanu nikoli ostal več kakor štiri leta. Poleg tega je opravljal različne službe, od rednega prek nedeljskega in prazničnega pridigarja, spovednika redovnic, slovenskega pridigarja na Trsatu in nemškega v Karlovcu do gvardijana treh samostanov, v Klanjcu, Brdovcu in Brežicah. Izmenično ga srečujemo v naslednjih redovnih hišah, v nekaterih po večkrat: takoj po posvečenju v Brežicah (1705 in 1706), nato v Ljubljani (1707 in 1708), ponovno v Brežicah (1709 in 1710), Nazarjah (1711), na Sveti

bilo takrat dvajset let in je neomožena še živela pod stričevim varuštvom. O usodi oporoke vemo le to, da jo je varuh stric Graffenweger 31. januarja 1699 predložil kranjski deželni pravdi, ki mu je priznala dedovanje in izvršiteljstvo (ARS, AS 306, knj. 16, protokoli 1698–1701, fol. 104).

⁸⁴⁴ Glede na to, da je varuh Graffenweger sodišču predložil oporoko skoraj pol leta po njenem nastanku (ARS, AS 308, II. serija, fasc. V 1–16, testament V–7, 21. 7. 1698), bi bila takrat še lahko aktualna, toda namesto nečaka je čez dobro leto umrl stric (Golec, Rodbina Graffenweger, str. 265–266).

⁸⁴⁵ NŠAL, NŠAL II, šk. 12, protokoli 22, 1701–1703, pag. 89, 146; NŠAL 572, šk. 383, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, s. p., pola med str. 272 in 273.

⁸⁴⁶ Po objavi pisma: Vrhovnik, Kako je prišla, str. 108, 109. – Alojzij je škofa Martina Brajkovića prosil, da bi ga posvetil v kvatrnem tednu meseca septembra, tri dni pred dopolnjenim 24. letom kot zahtevanim pogojem za mašništvo. V prošnji se je skliceval na očetovo dobroto do zagrebške škofije, zlasti s tem da naj bi ji njegov oče prostovoljno poklonil svojo knjižnico.

⁸⁴⁷ NAZ, Protocola Varia – Zapisnici različni, knj. Protokoli Br. 9a, Varia (knjiga ređenika 1668–1751), pag. 184, 186.

⁸⁴⁸ Njegovo pot po duhovniški posvetitvi je mogoče precej natančno rekonstruirati po provincialnih protokolih in Fajdigovi zgodovini province. Za kopije provincialnih protokolov in Fajdigove kronike ter strokovno pomoč se iskreno zahvaljujem kolegu dr. Jožetu Škofljancu. – Do leta 1708 se je provinca imenovala še Bosensko-hrvaška, nato pa Hrvaško-kranjska provinca sv. Križa (Tominec, Pregled zgodovine frančiškanov (1926), str. 39).

Frančiškanski samostan v Kamniku, kjer je pater Donat Valvasor preživel vsaj 29 let in tu leta 1752 tudi umrl, na razglednici, odposlani leta 1908 (zbirka Milana Škrabca).

Ime patra Donata Valvasorja je vpisano na skupnem nagrobniku kamniških frančiškanov (foto B. Golec, junij 2015).

gori pri Gorici (1712), na Trsatu (1713), v Kamniku (1715 in 1716), drugič v Ljubljani (1717, 1718, 1719), v Klanjcu (1720 kot gvardijan), Karlovcu (1721), tretjič v Ljubljani (1722), v Brdovcu (1723 in 1724 kot gvardijan), v Samoboru (1725), tretjič v Brežicah (1729 kot gvardijan), kjer je naslednje leto začel graditi nov samostan, nato vnovič v Klanjcu (1730 kot gvardijan), v Novem mestu (1732, 1733, 1734, 1735) in slednjič v Kotarih pri Samoboru (1736).⁸⁴⁹ Od tod je isto ali naslednje leto spet odšel v bližnji Samobor

⁸⁴⁹ FPAL, Provincialni protokoli, zv. 1, pag. 349, 358, 368, 389, 405, 416, 423, 427, 432, 449, 458, 468, 477, 529, 540, 547, 551, 561, 574, 590, 648, 688, 730, 735, 752, 795, 834. – Omemba v Brežicah 1709 tudi po: AFS NM, Kanonska vizitacija hrvaško-kranjske frančiškanske province »In Nomine dei Amen«, Nazaret, 6. 7. 1709. – Omemba Alojzija kot pridigarja mekinjskih klaris 1715 in 1716 v: KFS LJ, Faidiga, *Bosnia Seraphica seu Chronologico-Historica descriptio Provinciae Bosnae dein Bosnae Croatiae nunc Prov. S. Crucis Croatiae Carnioliae Ordinis Minorum S. Francisci scriptorius observantiae nuncupatae*, 1777, fol. 1204. – O začetku gradnje novega brežiškega samostana v času njegovega gvardijanstva: prav tam, fol. 1147, 1136; Tominec, Pregled zgodovine frančiškanov (1927), str. 52. – O pridigarski službi v Novem mestu tudi: AFS NM, Discretorium Conventus 1732–1752–1769, pag. 1–10. – Funkcijo gvardijana v Brdovcu, Klanjcu in Brežicah navaja tudi: KFS LJ, Faidiga, *Bosnia Seraphica*, fol. 990, 1020 in 1147. – Patra Alojzija ne srečamo samo v treh obrobni samostanih (Pazin, Jaska, Senj) od skupno 15 redovnih hiš, kolikor jih je provinca sv. Križa štela od druge polovice 17. stoletja do leta 1783 (o tem Tominec, Pregled zgodovine frančiškanov (1926), str. 39).

in tam po 40 letih redovništva preminil 10. decembra 1737, star 58 let.⁸⁵⁰ Od odraslih otrok Janeza Vajkarda je umrl prvi in tudi med vsemi živel najkrajše življenje. A pomembnejše je spoznanje, da se je pater Alojzij Valvasor edini od polihistorjevih sinov udejstvoval kot pisec. Že leta 1715, ko mu je bilo 36 let, ga Janez Gregor Dolničar v biobibliografiji kranjskih piscev označuje kot učenega in pobožnega redovnika, vendar je njegov opus nabožnih del ostal v rokopisih in danes razen po naslovih ni znan.⁸⁵¹

V frančiškanski red mu je sledil štiri leta mlajši brat **Janez Ludvik** (* 1683, † 1752), nekako od leta 1695 tudi sam učenec jezuitske gimnazije v Ljubljani.⁸⁵² Tako kot brat je z osemnajstimi leti, natančneje 7. avgusta 1701, vstopil v noviciatni samostan Nazarje in dobil redovno ime **Donat**.⁸⁵³ Subdiakon in diakon je postal 27. februarja oziroma 29. maja 1706 v Ljubljani,⁸⁵⁴ ni pa bilo mogoče ugotoviti, kam je šel po mašniško posvečenje, morda v Zagreb, kjer sta bila posvečena njegova brata.⁸⁵⁵ Tudi Donatove redovniške in duhovniške poti ni bilo mogoče rekonstruirati tako natančno kot za njegovega starejšega brata. Ime patra Donata se namreč v frančiškanskih provincialnih protokolih dolgo ne pojavlja, ker do svojega štiridesetega leta ni opravljal nikakršne pastoralne ali vodstvene službe. Protokoli ga prvič omenjajo šele leta 1723 kot spovednika v Kamniku, ne vemo pa, kje vse je bival dotlej. Drugače kot brat in večina drugih frančiškanov je nato vse do smrti ostal v istem, kamniškem samostanu, kjer ga redno srečujemo kot spovednika mekinjskih klaris in velesovskih dominikank, leta 1728 in 1729 pa hkrati tudi kot gvardijana samostana.⁸⁵⁶ Njegovo dolgoletno spovedniško službo in čas njenega nastopa potrjuje provincialni nekrologij, po katerem je kot spovednik redovnic obeh samostanov deloval celih

⁸⁵⁰ Nekrologij in katalog hrvaško-kranjske frančiškanske province navajata, da je bil gvardijan in vikar, 40 let redovnik in star 58 let (AFS NM, *Necrologium Provinciae S. Crucis Croatiae – Carnioliae etc.*, fol. X. Decembris; *Catalogus priori per fulmen [...] Anno 1781*, pag. 563). Njegova smrt bi lahko bila vpisana tudi v danes izgubljeno mrliško matico župnije Samobor; mrliške matične knjige omenjene župnije se začinjajo šele z letom 1773 (HDA, Zbirka matičnih knjiga, popis).

⁸⁵¹ Dolničar, *Bibliotheca Labacensis publica*, str. 212, 325; prim. Reisp, Valvasor Alojzij, str. 345; isti, *Kranjski polihistor*, str. 266–267.

⁸⁵² V katalogu ljubljanskega seminarja naj bi se prvič pojavil leta 1695; njegovo ime je navedeno le v kazalu objave, ne pa tudi v sami objavi vira (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 257). Gre za pomoto, saj ni v katalogu pri omenjenem letu nobenega Valvasorja (NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov, Ms. 156, fol. 206v–207). Leta 1698 je omenjen kot dijak četrtega, sintaktičnega razreda, naslednje leto pa petega, poetičnega (prav tam, str. 134 in 136; prim. tudi Radics, *Johann Weikhard*, str. 82). Leta 1699 ga v poetičnem razredu navaja tudi kongregacijska knjiga Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 442).

⁸⁵³ AFS NM, *Tyrocinium Seraphicum Siue Liber Indultionis Fratrum 1656–1753*, pag. 22.

⁸⁵⁴ NŠAL, NŠAL II, šk. 12, protokoli 23, 1704–1706, pag. 319 in 371; prim. NŠAL, NŠAL 572, šk. 383, Ordinaijski zapisnik 1577–1824, s. p., pola med str. 272 in 273.

⁸⁵⁵ V ljubljanskih škofijskih protokolih za obdobje 1706 do 1718 med posvečenimi duhovniki ni najti njegovega imena, vendar za leti 1709 in 1710 sploh ni nikakršnih podatkov o posvečenjih (NŠAL, NŠAL II, šk. 12, protokoli 24, 1707–1708; šk. 13, protokoli 25, 1709–1710; protokoli 26, 1711–1713; šk. 14, protokoli 27, 1714–1716; protokoli 28, 1717–1718). Prav tako ga med letoma 1706 in 1710 ni med posvečenimi duhovniki v Vidmu (AAU, ACAU, *Ordinazioni sacre*, busta 634, *Ordinazioni sacre 1700–1711*); tja bi lahko šel po posvečenje k svojemu krajevemu ordinariju, oglejskemu patriarhu, ki je bil tako škof njegove rodne župnije Šmartno kakor tudi župnije Kamnik, kjer je Donat pozneje deloval. Prejkone so ga posvetili v Zagrebu, kajti v tamkajšnji knjigi posvečenj manjkajo vpisi od oktobra 1705 do oktobra 1708 (NAZ, *Protocola Varia – Zapisnici različni*, knj. Protokoli Br. 9a, *Varia*, knjiga ređenika 1668–1751). Verjetnost je tem večja ob dejstvu, da je v Zagrebu prejelo mašniško posvečenje zelo veliko redovnikov iz slovenskih dežel, še zlasti frančiškanov.

⁸⁵⁶ FPAL, *Provincialni protokoli*, zv. 1, pag. 561, 573, 589, 598, 622, 634, 649, 659, 670, 688, 735, 752, 834; zv. 2, pag. 142, 199, 223, 237, 262, 284, 301, 427, 501, 526, 575. – V protokolih je kot gvardijan omenjen samo ob zasedanju vodstva province 1728 (prav tam, zv. 1, str. 634), po Fajdigovi zgodovini pa je bil na tem mestu tudi naslednje leto (KFS LJ, *Faidiga, Bosnia Seraphica*, fol. 889), kar je glede na enoletno trajanje mandata vsekakor točno.

Cistercijanski samostan Kostanjevica na Krki po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 126); tu je vse redovno življenje do smrti leta 1752 preživel polihistorjev najmlajši sin pater Štefan Valvasor.

trideset let.⁸⁵⁷ Umrli je po 51 letih redovništva 29. aprila 1752 v Kamniku,⁸⁵⁸ kjer je v kripti tamkajšnje samostanske cerkve tudi pokopan, vpisan pa na novem skupnem nagrobniku kamniških frančiškanih na mestnem pokopališču. Ob smrti mu je bilo dobrih 69 let in je od treh Valvasorjevih odraslih sinov živel najdlje. V nasprotju s starejšim bratom, redovnim sobratom Alojzijem, se je najbrž bolje znašel v pastoralni kakor v znanosti.⁸⁵⁹ Nedvomno je prav Donat kot spovednik velesovskih dominikank posredoval, da sta prišli v tamkajšnji samostan živeti njegovi zgodaj ovdovela sestra Ivana Rozina pl. Scarlichi (* 1678, † 1748) in nečakinja Ana Sibila (Ivana) (* 1710, † 1758), ki sta tam tudi umrli.⁸⁶⁰

Tretji polihistorjev sin **Janez Volf Engelbert** (* 1684, † 1752) si je kot cistercijan pater **Štefan** izbral drugačno, strožje redovniško življenje od obeh starejših bratov. Zdi se, da je bil tudi po naravi resnejši in duhovno bolj poglobljen. Na jezuitski gimnaziji v Ljubljani, kjer je vsaj enkrat, če ne dvakrat zaostal, ga srečujemo vse do zadnjega razreda (1702),⁸⁶¹ nato pa je leta 1703 na stopnji logika na višjih jezuitskih študijih v Gradcu.⁸⁶² Glede na navedbo o preživelih redovniški dobi, skoraj 48 let,

⁸⁵⁷ AFS NM, Necrologium Provinciae S. Crucis Croatiae – Carnioliae etc., fol. XXIX. Aprilis; prim. tudi Radics, *Johann Weikhard*, str. 82.

⁸⁵⁸ Prav tam; AFS NM, Catalogus priori etc., str. 728. – Podatek o njegovi smrti je P. Radics dobil iz nekrologija frančiškanskega samostana v Kamniku (Radics, *Johann Weikhard*, str. 82); po njem ga navaja tudi Reisp (*Kranjski polihistor*, str. 267). Pokop ni vpisan v kamniško mrliško matično knjigo, ker frančiškanov v tem času vanjo niso vpisovali (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, M 1747–1765).

⁸⁵⁹ Podatek, da se je po njem nekoč imenovala knjižnica kamniškega frančiškanskega samostana, še ni trdno zagotovilo, da je bil pater Donat ljubitelj knjig. Prav lahko bi jo po njem poimenovali zaradi očeta Janeza Vajkarda. Na podatek o imenu knjižnice me je opozorila kolegica dr. Metoda Kemperl. O knjižnici za zdaj ni znanega skoraj ničesar; o njenem poimenovanju po patru Donatu naj bi pričal neki dokument, nastal šele v letih po drugi svetovni vojni (po informacijah prokuratorja g. Ignaca Navernika 23. februarja 2007 in p. Ernesta Žižmonda 24. februarja 2007).

⁸⁶⁰ NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1745–1802, pag. 2, 49.

⁸⁶¹ Leta 1698 je v katalogu jezuitskega seminarja skupaj z bratom Janezom Ludvikom izpričan v četrtem, sintaktičnem razredu, naslednje leto (1699) pa je brat v petem, poetičnem, on pa še vedno v sintaktičnem (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 134 in 136). Navedba se ujema s kongregacijsko knjigo Marije Vnebovzete, po kateri je bil Volf oziroma Wolfgang leta 1700 v poetičnem razredu, v letih 1701 in 1702 pa v šestem, retoričnem (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 444, 446, 448). Poznejša roka je pripisala, da je bil jezuit (pag. 444) oziroma rektor ljubljanskega kolegija in da je že pokojni (pag. 446). Neznani pripisovalec ga je namreč zamenjal z mrzlim nečakom Wolfgangom Jožefom baronom Valvasorjem (* 1695, † 1758).

⁸⁶² Andritsch, *Die Matrikeln. Band 3*, str. 173.

je cistercijan postal marca 1705.⁸⁶³ Duhovniško pot pa je tako kot Janez Ludvik začel v Zagrebu, kjer je 22. decembra 1708 prejel subdiakonot, naslednji dan diakonat in bil 23. februarja 1709 posvečen v duhovnika.⁸⁶⁴ Ni dvoma, da je v cistercijanski red vstopil v Kostanjevici, kjer je ostal vse svoje redovno življenje.⁸⁶⁵ O Štefanu vemo na splošno zelo malo zaradi slabo ohranjenih cistercijanskih virov in ker v samostanu ni opravljal vidnejših funkcij. Srečujemo ga kot redovnega duhovnika v času manjših zapletov pri delitvi očetove dediščine v letih 1712–1716,⁸⁶⁶ kot konventuala in zakristana pa leta 1723. Umrl je nenadne smrti, za kapjo, 21. decembra 1752 v 69. letu starosti.⁸⁶⁷

V nasprotju z znanimi biografijami polihistorjevih sinov do nedavna ni bilo zanimanja za usode njegovih **odraslih, omoženih hčerk**.⁸⁶⁸ Hčerke so pred oltar stopile druga za drugo dobro desetletje po očetovi smrti, med letoma 1704 in 1707, najmlajša ponovno leta 1711, vendar vse skupaj niso povile niti pol toliko otrok, kot jih je imel v obeh zakonih Janez Vajkard. Poleg tega je ena ostala brez potomstva in druga brez vnukov, tako da se je Valvasorjev rod nadaljeval le po dveh hčerah njegove najmlajše, širši javnosti zelo dolgo neznane hčerke Regine Konstancije.

Zdi se, da je imela med vsemi Valvasorjevimi otroki najmanj sreče najstarejša **Ivana Rozina**, ki so jo klicali *Johana* (* 1678, † 1748).⁸⁶⁹ Še ne devetletna je leta 1687 v nekaj tednih izgubila dva mlajša bratca in mater ter tri mesece pozneje dobila mačeho, ki je v kratkem času rodila vsaj tri otroke. Kot najstarejša in za povrh dekle je Ivana Rozina zgodaj prevzela odgovornosti in bremena, kakršne gredo osirotelim prvorojenkam, četudi rojenim v plemiških družinah. Pri petnajstih je ostala še brez očeta, prepuščena varuštvu enega in nato drugega strica Graffenwegerja po materini strani.⁸⁷⁰ Dekle, ki si je moralo s tremi šolajočimi se brati deliti skromno dediščino, pri iskanju življenjskega sopotnika seveda ni imelo posebnih možnosti. Vsekakor tudi zato ni stopila pred oltar tako mlada kot njeni dve mlajši polsestri, ampak šele pri 27-ih. Ob stričevi smrti leta 1700 ji je bilo 22 let in njeni trije

⁸⁶³ Ob smrti 21. decembra 1752 naj bi imel za seboj 47 let in 9 mesecev redovništva ter 43 let in 9 mesecev duhovništva (Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 516).

⁸⁶⁴ NAZ, *Protocola Varia* – Zapisnici različni, knj. Protokoli Br. 9a, *Varia* (knjiga ređenika 1668–1751), pag. 207, 208. O subdiakonatu in diakonatu po istem viru tudi: Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 516.

⁸⁶⁵ Leta 1708 je pri prejemu prvih dveh redov posvečenja že naveden kot kostanjeviški cistercijan (gl. op. 864). Med 17. majem 1706 in 13. marcem 1707, ko je že bil v Kostanjevici, je prišel v varstvo tamkajšnjega opata Friderika (1703–1708) tisti del zapuščine Janeza Vajkarda Valvasorja, ki je pripadel njegovim otrokom iz prvega zakona (Golec, *Epilog k Valvasorjevemu baronstvu*, str. 48).

⁸⁶⁶ ARS, AS 306, knj. 19, protokoli 1710–1714, fol. 327, 493, 611 1/2, 670, 710, 795–796; knj. 20, protokoli 1714–1718, fol. 489.

⁸⁶⁷ Oboje po biogramu v: Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 516. Navedba starosti ob smrti – 68 let, 4 mesece in 26 dni – je povsem točna, zato je mogoče zaupati tudi podatkom o trajanju redovništva in duhovništva. Glede na navedbe o starosti ter o preživetih redovniških in duhovniških letih, mesecih in dnevih je Štefan postal cistercijan meseca marca 1705, duhovnik pa marca 1709, kar se skoraj povsem ujema z znanim datumom posvečenja, 23. februarjem 1709.

⁸⁶⁸ Oba Valvasorjeva življenjepisca Radics in Reisp sta objavila zgolj podatka o poroki dveh hčera (Radics, *Johann Weikhard*, str. 346, 347; po njem zelo splošno: Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 266, 267–268). – Pri Wittingu sicer pogrešamo podatek o vnovični možitvi Valvasorjeve vdove in datume smrti njegovih odraslih otrok, navedene pa so vse štiri možitve treh hčera, a le ena tudi z letnico (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 142–145).

⁸⁶⁹ Kot Johano jo navaja Valvasorjev rodovnik v *Slavi* (Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109), praviloma pa jo srečujemo s polnim imenom Ivana Rozina in tudi Ana Rozina.

⁸⁷⁰ V krstnih knjigah župnij Vače in Šmartno pri Litiji pred poroko nikoli ne nastopa kot botra, kar pa še ne pomeni, da ni živela pri varuhu, materinem bratu Janezu Jožefu pl. Graffenwegerju na Knežiji (prim. NŠAL, *ŽA Vače*, *Matične knjige*, R 1689–1705; *ŽA Šmartno pri Litiji*, *Matične knjige*, R 1693–1703). S stričevim dvorcem sta se namreč kot ljubljanska dijaka istovetila dva njena brata, Janez Ludvik in Janez Volfgang, ki sta leta 1698 v katalogu ljubljanskega jezuitskega seminarja označena kot brata s Knežije »frater á Grafenbeeg« (NUK, Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov, Ms. 156, fol. 209).

bratje so se medtem že razkropili po šolah in samostanih. Naslednji varuh Valvasorjevih nedoletnih otrok, dr. Janez Jožef pl. Wallensperg, jo je najprej poslal v neki samostan, a se je Ivana Rozina od tam brez njegove vednosti preselila k bratrancu Juriju Maksimilijanu Valvasorju (* 1672–74, † 1717), sinu očetovega pokojnega brata Janeza Herbarda in lastniku dvorca Zavrh v bližini Svibnega. Tu je nato ostala do poroke,⁸⁷¹ ko jo je 9. novembra 1705 vzel za ženo **Franc Ludvik pl. Scarlichi** (* 1669, † 1713), vdovec s kopico otrok in tanko mošnjo.⁸⁷² Pri dogovarjanju za Johanino poroko je imel glavno besedo bratranec Jurij Maksimilijan Valvasor, kot završki graščak bližnji sosed Semeničev iz dvorca Dole, iz družine katerih je izhajala prva Scarlichijeva soproga.⁸⁷³ Nevesta Ivana Rozina je v zakon prinesla 500 goldinarjev dote, ženin pa 1000 goldinarjev zaženila, 500 goldinarjev jutrne in 100 dukatov proste donacije.⁸⁷⁴

Johanin mož Franc Ludvik pl. Scarlichi je bil od nje starejši devet let in je imel v prvem zakonu z Ano Maksimilo pl. Semenič sedem otrok.⁸⁷⁵ Izhajal je sicer iz znane in ugledne kranjske rodbine dalmatinskih korenin, ki se je na Kranjskem udomila šele dve generaciji prej.⁸⁷⁶ To je bilo bolj ali manj tudi vse, saj je že v rosnih letih postal sirota po ubošanem očetu Francu Karlu in je zgodaj izgubil še mater Marijo Elizabeto, rojeno pl. Juliani. Rodil se je v Škofji Loki, potem ko je oče istega leta (1669) prodal ne prav veliko bližnjo posest z dvorcem Stara Loka.⁸⁷⁷ Plemičeva degradacija iz

⁸⁷¹ O njenem življenju med letoma 1700 in 1705 nas seznanja le zapis v protokolih ogradnega sodišča. 16. januarja 1705 je deželna pravda sklepala o prošnji Jurija Maksimilijana Valvasorja, naj mu varuh pl. Wallensperg izplača 60 goldinarjev nemške veljave za vzdrževanje Ivane Rozine, ki je bila pri njem v oskrbi (*in der Cost*). Wallensperg je izjavil, da ne ve, kako je »gospodična Ivana Marija (sic!)« prišla iz samostana, kamor jo je poslal. Deželna pravda je ugodila Juriju Maksimilijanu, navedba, da gre pri vsoti 60 goldinarjev za »Jahrs Cost«, pa kaže, da je bilo dekle vsaj že eno leto pri njem v Zavrhu (ARS, AS 306, knj. 18, protokoli 1704–1707, pag. 56). Drugih podatkov o njenem bivanju pri bratrancu ni. V svibenskih krstnih matičah se Ivana Rozina pred poroko nikoli ne pojavi kot krstna botra (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1685–1701, R 1701–1713).

⁸⁷² Podatek o poroki, vpisan v danes izgubljeno poročno matico župnije Svibno, je objavil Schiviz von Schivizhoffen (*Der Adel – Krain*, str. 337), vendar z grobo napako, saj nevesto naslavlja kot vdovo namesto kot hčerko Janeza Vajkarda Valvasorja in s skrajšanim imenom Ana Rozina.

⁸⁷³ O Semeničih na Dolah gl. Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 573. – Jurij Maksimilijan je bil tudi eden od inventurnih komisarjev zapuščine dolskega graščaka Franca Vajkarda pl. Semeniča (ARS, AS 309, šk. 104, fasc. XXXXIII, S–94, februar 1710, pag. 3, 34).

⁸⁷⁴ Določila poročne pogodbe poznamo iz povzetka v protokolih ogradnega sodišča z dne 21. marca 1716 (ARS, AS 306, knj. 20, protokoli 1714–1718, pag. 398–400).

⁸⁷⁵ ARS, AS 730, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlichi; AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi.

⁸⁷⁶ Korenine Scarlichijev so segale v dalmatinski Zadar, med kranjske deželane so leta 1634 sprejeli njegovega deda Štefana Julija, najpomembnejši član rodbine pa je bil dedov brat Rajnald (Reinaldo) Scarlichi, sprva tržaški in v letih 1630 do smrti 1640 ljubljanski škof (ARS, AS 730, fasc. 120, Genealogica R–Z, Scarlichi; AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi).

⁸⁷⁷ Krščen je bil 20. avgusta 1669 v Škofji Loki (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1663–1683, s. p.; o starših tudi: ARS, AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi). Oče Franc Karel mu je umrl že naslednje leto (1670) (ARS, AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi), oporoka vnovič omožene matere Marije Elizabete Lukančič pl. Hertenfels iz leta 1678 pa priča, da je bil Franc Ludvik edini preživeli otrok svojih staršev (ARS, AS 730, fasc. 184, Lukančič, str. 300–302, testament Marije Elizabete Lukančič, 8. 4. 1678, prepis). Njegova sestra Marija Terezija se je leto pred njim očitno rodila še v dvorcu Stara Loka, saj so jo 3. aprila 1668 krstili v starološki župniji (NŠAL, ŽA Stara Loka, Matične knjige, R 1651–1671, s. p.). Staro Loko je leta 1634 kupil njegov ded (Štefan) Julij († 1644), oče Franc Karel Scarlichi pa najprej zastavil in leta 1669, malo pred svojo smrtjo, prodal Janezu Pečaherju v zameno za hišo v bližnji Škofji Loki in pristavo pred mestom (ARS, AS 309, šk. 101, fasc. XXXXII, S–40, 5. 6. 1670, pag. 11/Nr. 9, 12/Nr. 12 in 15; prim. Blaznik, *Škofja Loka*, str. 167, 328; prim. Smole, *Graščine*, str. 458; prim. Štukl, *Knjiga biš v Škofji Loki III*, str. 82, 131). – V kranjski imenjski knjigi 1662–1756 je na začetku kot lastnik Stare Loke z imenjsko rento dobrih 18 funtov (goldinarjev) naveden še ded (Štefan) Julij Scarlichi, prodaja sina Franca Karla pa je bila vpisana leta 1670 (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 184).

graščaka v lastnika majhne desetine in dveh hiš v škofjeloškem mestu⁸⁷⁸ spominja na polihistorjevo dobrih dvajset let pozneje. Očim Franca Ludvika dr. Gabrijel Lukančič pl. Hertenfels, poplemeniteni tajnik kranjskih deželnih stanov, je bil sicer poslovno uspešen mož, a po njegovi smrti je pastorku ostalo le skromno imetje, ki ga je podedoval po starših.⁸⁷⁹ Kranjska plemiška okolica je tako Francu Ludviku utegnila nameniti nekaj več pozornosti kvečjemu zaradi (nekoč) zvencega priimka Scarlichi in očimovega še ne povsem pozabljenega ugleda.⁸⁸⁰ Najdemo ga na ljubljanski jezuitski gimnaziji,⁸⁸¹ o kakšnih njegovih javnih službah pa ni poročil. Ni znano, kje se je mladenič oženil z Ano Maksimilo pl. Semenič⁸⁸² in kje je prišla na svet večina od sedmih otrok iz njegovega prvega zakona.⁸⁸³ Po nekaj letih družinskega življenja se je Franc Ludvik kot nekoč njegov ded in oče končno spet uvrstil med zemljiške gospode, čeprav med najmanjše na Kranjskem. V kranjsko imenjsko knjigo je bil leta 1697 vpisan dvakrat: od ženinega brata Janeza Andreja pl. Semeniča je kupil hubo pri Mokronogu in nato od istega še imenje štirih hub in pol, od katerih sta dve prav tako ležali v mokronoški okolici, dve in pol pa neznano kje.⁸⁸⁴ Ob drugi poroki, leta 1705 z Johano Valvasor, je po besedah svibenske poročne matice prebival na Mirni,⁸⁸⁵ po vsem sodeč na lastni kupljeni posesti. Vendar ne več dolgo, kajti

⁸⁷⁸ ARS, AS 309, šk. 101, fasc. XXXXII S-40, 5. 6. 1670, pag. 3-8.

⁸⁷⁹ Ovdovela mati Marija Elizabeta, rojena Juliani, se je z dr. Gabrijelom Lukančičem, tajnikom kranjskih deželnih stanov, omožila leta 1671, leto dni po moževi smrti (ARS, AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi; AS 730, fasc. 184, Lukančič, str. 289-291, 28. 6. 1671). Njen drugi mož je izhajal iz premožne škofjeloške trgovsko-podjetniške družine, bil tudi sam podjeten (Blaznik, *Škofja Loka*, str. 329), za povrh izobražen, sin plemkinje in isto leto poplemeniten s predikatom pl. Hertenfels (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 125; Frank, *Standeserhebungen. 3. Band*, str. 168; ARS, AS 1075, šk. 5, št. 156, Lukantschitsch). Zaradi uradniške službe pri deželnih stanovih je z družino v glavnem prebival v Ljubljani, kjer je imel v lasti več velikih in donosnih hiš, kupil pa je tudi nekoč Scarlichijev dvorec Stara Loka (ARS, AS 309, šk. 61, XXIX/B, L-29/III, 7. 2. 1684, pag. 7, 9-11, 74-75; L-29/I, 14. 3. 1684, pag. 1). Mati Marija Elizabeta Lukančič je v oporoki imenovala za dediče otroke iz obeh zakonov, pri čemer je Francu Ludviku, edinemu preživelemu iz prvega zakona, pripadla zapuščina po pokojnem očetu, njeno lastno premoženje pa se je v enakih deležih razdelilo na vse otroke (ARS, AS 730, fasc. 184, Lukančič, str. 300-302, 8. 4. 1678, prepis). Očim Gabrijel Lukančič v svoji obsežni oporoki niti z besedo ne omenja pastorka (ARS, AS 308, II. serija, fasc. L 1-49, testament L-16, 27. 12. 1683). Za dediščino po materi je Franc Ludvik leta 1695 sklenil dogovor s polbratom Janezom Pavlom Lukančičem (ARS, AS 309, šk. 62, fasc. XXIX/B, L-41, 5. 6. 1716, pag. 18/Nr. 23). O Lukančičih gl. tudi: Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje*, str. 102-110.

⁸⁸⁰ Na to bi kazalo dejstvo, da sta bila v ljubljanski stolnici za krstna botra njegovi hčerki Ani Feliciti stiški opat Anton pl. Gallenfels in Marija Ana kneginja Auersperg, rojena grofica Herberstein (NŠAL, ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692-1699, pag. 78, 7. 3. 1695).

⁸⁸¹ Leta 1687 je bil v petem, predzadnjem razredu, naslednje leto pa je omenjen med funkcionarji jezuitske kongregacije Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 367, 371).

⁸⁸² Po Scarlichijevem rodovniku je bila Ana Maksimila hči Janeza Sigmunda pl. Semeniča in Ane Regine, rojene pl. Apfaltrer, iz Črnomlja (ARS, AS 730, fasc. 120, Genealogica R-Z, Scarlichi). Za njen rojstni kraj se potegujejo vsaj štirje dolenjski dvorci: stara posest Semeničeve rodbine Dole (Thall) pri Litiji, ki sta jo v letu izida *Slave* posedovala njen oče in stric (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 573), prav tako stara Semeničeva posest Grumlof pri Šentpavlu na Dolenjskem z bližnjim Selom, ki ga je na novo zgradil njen oče (prav tam, str. 231-232; prim. Smole, *Graščine*, str. 432, 433), ter Klevišče pri Polšniku, v posesti njenega očeta približno od leta 1660, nato pa do 1685 v rokah njenega brata (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 305; prim. Smole, *Graščine*, str. 219; natančnejšo časovno opredelitev lastništva Klevišča gl. v: Golec, *Valvasorji*, str. 118, op. 457).

⁸⁸³ Imena in nekaj drugih podatkov o skupno sedmih otrocih iz prvega zakona poznamo iz treh rodovnikov (ARS, AS 730, fasc. 120, Genealogica R-Z, Scarlichi; AS 1075, šk. 7, št. 221, Scarlichi). Le za najstarejšega vemo, da so ga leta 1690 krstili v Škofji Loki, edino hčerko pa leta 1695 v ljubljanski stolnici (NŠAL, ŽA Škofja Loka, Matične knjige, R 1688-1702, s. p., 2. 5. 1690; ŽA Ljubljana-Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1692-1699, pag. 78, 7. 3. 1695).

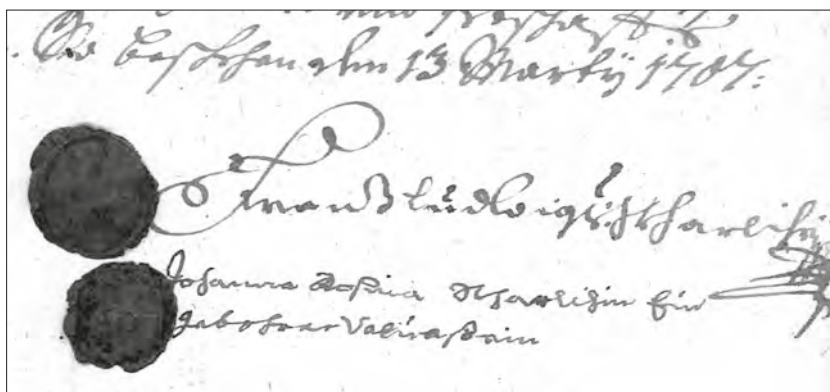
⁸⁸⁴ ARS, AS 173, knj. 6 (1662-1756), fol. 138, 138v, 184. - Da sta imela Janez Andrej in Ana Maksimila Semenič istega očeta, če že ne tudi matere, je razvidno iz podatka v *Slavi*, po katerem je Janez Andrej od svojega očeta Janeza Sigmunda okoli leta 1686 kupil dvorec Selo pri Šentpavlu na Dolenjskem (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 232).

⁸⁸⁵ Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel - Krain*, str. 337.

Grb ljubljanskega škofa Rajnalda Scarlichija (1630–1640), starega strica polihistorjevega zeta Franca Ludvika, po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (*Valvasor, Opus insignium*, fol. 13); škofov grb vsebuje v ščitu motiv, znan tudi s pečatnika Franca Ludvika.

Pečata in podpisa zakoncev Franca Ludvika Scarlichija in Ivane Rozine, rojene Valvasor (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 14, Testamenti, Valvasor Ivan Vajkard, 13. 3. 1707).

Dvorec Hrvaški brod pri Šentjerneju, kjer sta nekaj let živela zakonca Scarlich, po *Slavi vojvodine Kranjske*, 1689 (*Die Ehre XI*, str. 249); danes ni za dvorcem nobenega sledu.

imenje petih hub in pol s približno 6 goldinarji in pol imenjske rente je že naslednje leto (1706) spet odstopil prodajalcu pl. Semeniču.⁸⁸⁶

Po poroki in prodaji imenja sta se zakonca Scarlichi potrjeno še nekaj let zadrževala na Dolenjskem. Izpričana sta v matičnih knjigah župnije Škocjan pri Novem mestu, kjer sta bila v letih 1706 in 1710 krščena dva njuna otroka, žal brez navedbe kraja rojstva. V Škocjanu je bil 4. avgusta 1706 krščen najstarejši sin **Karel Jožef Vajkard**, drugega sina **Friderika Jožefa Zaharija** so 5. februarja 1709 nesli h krstu v ljubljansko stolno cerkev sv. Nikolaja, tretjerojeno **Ano Sibilo** pa so 22. maja 1710 krstili v Škocjanu.⁸⁸⁷ V škocjanski župniji je družina živela v malem dvorcu Hrvaški brod, saj se Franc Ludvik leta 1707 in 1708 naslavlja kot njegov lastnik, to pa je tudi vse, kar o lastništvu vemo. Imenjska knjiga pozna druge posestnike in razkriva, da je šlo za prav majhno posest dveh hub.⁸⁸⁸ Ivana Rozina je z možem preživela le dobrih sedem let. 44-letni Franc Ludvik pl. Scarlichi je namreč umrl nedolgo pred 13. marcem 1713, ko je vdova prosila za inventuro njegove zapuščine »pri Šentjerneju«, torej najverjetneje v dvorcu Hrvaški brod.⁸⁸⁹ Po moževi smrti pa tu ni več ostala dolgo, če sodimo po tem, da se v škocjanskih krstnih matičnih knjigah ne pojavlja kot krstna botra.⁸⁹⁰ Naslednja tri desetletja vemo o njej in njeni družini zelo malo, pri čemer ostajata ključni vprašanji, kje so Scarlichijevi živeli in kdaj sta se od tega sveta poslovila oba sinova. O njiju lahko z veliko mero gotovosti sklepamo, da sta umrla zgodaj, ker ju za razliko od hčerke pozneje ni nikjer več zaslediti.⁸⁹¹

⁸⁸⁶ ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 184.

⁸⁸⁷ NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, Matične knjige, R 1702–1711, s. p., R 1711–1720, s. p.; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1700–1712, pag. 281.

⁸⁸⁸ Kostanjeviški opat Friderik je Francu Ludviku Scarlichiju leta 1707 dovolil loviti divjad v Krakovskem gozdu in naslednje leto »zaradi velike stiske« posekati v istem gozdu nekaj stavbnega lesa za potrebe njegovega dvorca Hrvaški brod pri Škocjanu, o čemer pričata dve Scarlichijevi obligacijski pismi. V prvem se Scarlichi izrecno naslavlja kot lastnik dvorca (*eigenthumblicher Inhaber deß Hoffß Guettenberth, an der Crabatischen überfuhr Genandt*), drugo pismo pa je v omenjenem dvorcu (*Hoff Guettenwerth*) podpisal in pečatil (ARS, AS 746, Spisi, fasc. 2, Obligacijska pisma, 5. 8. 1707, 12. 7. 1708). Dokumenta sta razkrila pomemben podatek, kje v župniji Škocjan sta zakonca živela, ostajata pa odprti vprašanji, kdaj je Hrvaški brod prešel v njune roke in kdaj sta ga izgubila. V razpravi o Valvasorjevem potomstvu (2008) sem kot njuno najverjetnejše bivališče v škocjanski župniji označil gradič Vrh, za katerega je potrjeno, da je bil neznano kdaj pred letom 1713 nekaj časa v rokah Franca Ludvika (Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo (1. del), str. 364–365). Franc Ludvik Scarlichi se v kranjski imenjski knjigi po prodaji hub leta 1706 ne omenja več in nikoli ni bil vpisan kot lastnik Hrvaškega broda. Še več, v njej pogrešamo tudi Janeza Herbarda barona Zetscherja, Valvasorjevega svaka, ki je po opisu v XI. knjigi *Slave* kupil Hrvaški brod od Marka Antona barona Moscona, ga zgradil povsem na novo in imel mali dvorec še leta 1689 (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 248). Po imenjski knjigi ga je Janez Anton baron Moscon prodal grofici Paradeiser, ta že leta 1691 z zamenjavo izročila Novomeščanu Janezu Francu Wolfu, leta 1720 pa ga je kupila Marija Elizabeta pl. Dienersperg. Majhna posest je obsegala dve hubi in bila napovedana z imenjsko rento slabih dveh goldinarjev in pol (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 58; knj. 7 (1662–1756), fol. 281). Hrvaški brod imenuje kastelološka literatura Otok, Scarlichija kot lastnika pa v njej ne srečamo. M. Smole pozna samo lastnike do Zetscherja (po Valvasorju), medtem ko P. Blaznik povzema še imenjsko knjigo (Smole, *Graščine*, str. 340; Blaznik, *Zemljiška gospodstva*, str. 60–61).

⁸⁸⁹ Zapuščina je tedaj že bila pod zaporo, navedba o njeni lokaciji »beÿ St. Barthleme in Felt« pa kaže na dvorec Hrvaški brod, ki je stal v neposredni bližini Šentjerneja, onstran Krke (ARS, AS 306, knj. 19, protokoli 1710–1714, pag. 577). – Točnejših podatkov o Scarlichijevi smrti nimamo, ker se mrliške matične knjige župnije Škocjan začenjajo šele leta 1768 (Umek, Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 700; Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 107).

⁸⁹⁰ NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, Matične knjige, R 1702–1711, R 1711–1720.

⁸⁹¹ Kot je bilo že povedano, iz tega časa niso ohranjene mrliške matice župnije Škocjan. Njunih smrti ni niti v maticah ljubljanske stolne župnije, kjer bi ju pričakovali glede na krst drugega brata v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, M 1735–1770). Da je vsaj eden od bratov še živel 23. junija 1714, bi lahko sklepali iz navedbe v protokoli o ograjnega sodišča, ki ob imenovanju pravnega zastopnika temu med drugim naroča, naj skrbi za dobro sirot (*der Pupillen*), vendar gre slej ko prej za splošno formulacijo, ki sama po sebi ne dokazuje, da je Franc Ludvik pl. Scarlichi v resnici zapustil več sirot (ARS, AS 306, knj. 19, protokoli 1710–1714, pag. 927). – Med

Samostan dominikank Velesovo po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, št. 146), kamor sta se zadnja leta kot laikinji zatekli vdova Ivana Rozina Scarlichich, rojena Valvasor, in njena hči Ana Sibila.

Kot vdova se je Ivana Rozina težko preživljala, saj ni imela rednega vira prihodkov, ampak le skromno lastno dediščino in del moževe zapuščine.⁸⁹² Vsaj od leta 1731 pa vse do smrti 1748 je prejela letno denarno pomoč kranjskih deželnih stanov, ki je bila od leta 1743 do konca dni deležna tudi njena neporočena hči Ana Sibila.⁸⁹³ Ta, še ena plemkinja brez sredstev, je kot laikinja vstopila k velesovskim dominikankam, kjer jo ob smrti srečamo kot Ivano. Po velesovski mrliški matici je bila pokopana 15. februarja 1758 v kriпти župnijske cerkve sv. Marjete, stara okoli 48 let in v samostanu približno 14 let.⁸⁹⁴ V Velesovo je torej prišla okoli leta 1744, ko ji je bilo 34 let, potem ko očitno dovolj dolgo ni bilo blizu nobenega ženina. Zanj in za mater Ivano Rozino je nesporno poskrbel stric Janez Ludvik Valvasor, frančiškanski pater Donat, dolgoletni spovednik velesovskih redovnic. Mati in hči sta šli k nunam najverjetneje skupaj, le nekaj let pred materino smrtjo, vendar vsaj hči šele po tem,

jezuitskimi študenti v Ljubljani se od leta 1710 oz. 1712 pojavljata dva Scarlichija, Maksimilijan in Janez Jožef, ki bi bila lahko kvečjemu polbrata obeh vnukov Janeza Vajkarda Valvasorja, a v tem primeru z deloma napačnim osebnim imenom (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 154, 158, 164, 166, 169, 171; o sinovih Franca Ludvika pl. Scarlichija iz prvega zakona: ARS, AS 306, knj. 20, protokoli 1714–1718, pag. 284). Močna referenca za podmeno, da sta Valvasorjeva vnuka Scarlichija umrla mlada, je tudi njuna odsotnost v drugih kranjskih matičnih knjigah (prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*). M. Smole v inventarju cerkvenega dela vicedomskega urada za Kranjsko navaja, da je bil leta 1738 župnik na Blokah neki Jožef Scarlichich (Smole, *Vicedomski urad. 2. del*, str. 152), toda v resnici gre za napačno prebran priimek (ARS, AS 1, šk. 16, fasc. I/10, G XII–17, str. 221–224).

⁸⁹² Prva leta po moževi smrti srečujemo vdovo Ivano Rozino v protokolih ogradnega sodišča v zvezi z moževo zapuščino, njegovimi tremi mladoletnimi sinovi iz prvega zakona in imenovanjem dveh pravnih zastopnikov (ARS, AS 306, knj. 19, protokoli 1710–1714, pag. 577, 861, 927, 933; knj. 20, protokoli 1714–1718, pag. 274, 284, 348, 398–400; izvleček iz protokola ogradnega sodišča v: StLA, I. Ö. Regierung, Cop 1722–VIII–147, Extract (Beilage D), i. 6. 1722). – Poleg svoje dote 500 goldinarjev, 1000 goldinarjev moževega zaženila, 500 goldinarjev jutrne in 100 dukatov proste donacije je vdova leta 1716 zahtevala iz moževe zapuščine še 1800 goldinarjev, ki naj bi jih prinesla v zakon, vendar se je pobotnica o tem domnevno izgubila (ARS, AS 306, knj. 20, protokoli 1714–1718, pag. 398–400, 21. 3. 1716). – Z moževima sinovoma iz prvega zakona, Maksom Henrikom in Jožefom Ernestom Scarlichijem, se je očitno poravnala 18. februarja 1732, ko je z njima sklenila neko pogodbo, znano le iz regesta, v katerem je navedena kot vdova Ana Rozina (ARS, AS 309, šk. 108, fasc. XXXIV, S–168, 15. 11. 1762, pag. 12/Nr. 27).

⁸⁹³ ARS, AS 2, I. reg., šk. 924, sejni zapisniki 1731–1779, s. p., 16. 2. 1731, 4. 4. 1732, s. d. 1734, 25. 6. 1735, 20. 6. 1735, 18. 2. 1737, 17. 3. 1738, 16. 2. 1739, 5. 2. 1740, 30. 1. 1741, 15. 2. 1742, 28. 3. 1743, 22. 1. 1744, 11. 3. 1745, 8. 3. 1746, 23. 11. 1748, 12. 1. 1750, 1. 12. 1750, 2. 12. 1751, 22. 1. 1753, 10. 12. 1753, 29. 3. 1756, 26. 3. 1757, 23. 12. 1757.

⁸⁹⁴ NŠAL, ŽA Velesovo, Matične knjige, M 1745–1802, pag. 49; prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 325.

ko ju je z volili iz svojega premoženja podprla polsestra oziroma teta Katarina Frančiška, poročena baronica Jurič.⁸⁹⁵ Ivano Rozino pl. Scarlichi, rojeno Valvasor, so pokopali deset let pred hčerko, 9. marca 1748, prav tako v kripti velesovske župnijske cerkve.⁸⁹⁶ Živela je najdlje od vseh polihistorjevih otrok, nekaj mesecev manj kot 70 let. Kolikor vemo, torej ni imela vnukov, zato je njena ženska rodbinska veja Valvasorjev s smrtjo neporočene hčerke ugasnila.⁸⁹⁷

Kot smo videli pri obravnavi preostanka življenja polihistorjeve vdove Ane Maksimile, je znala ta dobro poskrbeti za svoji dve rodni hčerki. Obe sta za življenja okusili več gmotnih blagodati od svoje starejše polsestre Scarlichijeve, ki kot sirota ni imela pravega zaščitnika. Najbolje se je omožila Katarina Frančiška, saj je bil njen ženin mlad, edini sin in razmeroma premožen baron. Nasprotno se zdi, da mlajša hči iz drugega zakona Regina Konstancija ob pomanjkanju dovolj velike dote ni mogla unovčiti niti telesne lepote. Tako kot polsestra Ivana Rozina je bila »dovolj dobra« le za dva starejša vdovca. Toda hčerki iz Valvasorjevega drugega zakona sta imeli pri možnostih izdatno podporo v spretni materi, zato so njuni trije ženini premogli neprimerno zajetnejše mošnje kakor svak Franc Ludvik Scarlichi.

Katarina Frančiška (* 1688, † 1747) polihistorjeva prvorojenka v drugem zakonu, je še ne šestnajstletna 2. februarja 1704 ali malo zatem stopila pred oltar na Gracarjevem turnu,⁸⁹⁸ kjer je z materjo in sestro živela zadnja štiri leta in pol od materine vnovične poroke poleti 1699. Tudi ženin je bil nedoleten mladenič, 20-letni **Adam Sigfrid baron Jurič (Juritsch)** (* 1683, † 1741) z gradu Struga ob Krki.⁸⁹⁹ Po poročni pogodbi mu je nevesta prinesla v zakon 4000 goldinarjev deželne veljave, polovico takoj in polovico, zapisano na posestvu Gracarjev turn, po smrti matere in očima, ko si bosta s sestro na enaka dela razdelili njune premičnine. Ženinov prispevek nevesti je znašal 5000 goldinarjev deželne veljave, zapisanih na posestvu Struga.⁹⁰⁰ Obetavna možitev je zagotovo najbolj veselila mater Ano Maksimilo. Mladi baron Adam Sigfrid je bil namreč edini sin, čigar sestre, sedem po številu, so odšle k nunam ali pa so se pozneje omožile. Rodil se je kot peti otrok Volfganga Friderika barona Juriča in Judite Terezije, rojene grofice Barbo (pogrofovljene malo pred poroko), bil sorodstveno povezan z vplivnimi kranjskimi rodbinami in veljal za dediča stare rodbinske posesti, dvorca Struga.⁹⁰¹ Dvorec ob Krki je skupaj s Starim Gutenbergom še v 16. stoletju kupil njegov prapraded Karel pl. Jurič, sin uskoškega poveljnika na Ogrskem in od leta 1595 kranjski deželan, praded Janez Jakob pa je bil leta

⁸⁹⁵ Katarina Frančiška je v oporoki 4. maja 1743 zapisala, da se je sestre Ivane Rozine in njene hčerke Ivane Sibile posebej spomnila v pogodbi o izročitvi posesti Struga, ki jo je malo prej, 18. aprila, sklenila z moževim sorodnikom – mrzlim nečakom – Karlom Ignacem baronom Juričem (ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743).

⁸⁹⁶ NŠAL, ŽA Velesovo, Maticne knjige, M 1745–1802, pag. 2; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 325.

⁸⁹⁷ Posreden dokaz o tem ponuja tudi oporoka hčerke Ivane Sibile, sestavljena leta 1755 v Velesovem, v kateri oporočiteljica razdeljuje svoje nadvse skromno premoženje – nekaj denarja in obleke, ne da bi se spomnila kakšnega sorodnika, denimo bratov ali morebitnih nečakov (ARS, AS 308, III. serija, fasc. S 1–158, testament S–82, 28. 10. 1755).

⁸⁹⁸ ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 2. 2. 1704. – Regest poročne pogodbe je naveden tudi v zapuščinskem inventarju nevestine mlajše sestre Regine Konstancije pl. Dienersperg (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 4).

⁸⁹⁹ Adam Sigfrid baron Jurič se je po viru druge roke rodil 26. decembra 1683 (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 119, Juritsch; Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 169). Šentjernejska krstna matica iz tega časa ni ohranjena.

⁹⁰⁰ ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 2. 2. 1704.

⁹⁰¹ O Juričih natančno: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 169–170; Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 148–168. – Judita Terezija grofica Barbo je imela grofovski naslov od leta 1674, ko je bil v grofa skupaj z drugimi baroni Barbo povzdignjen njen oče Bernardin, omožila pa se je tri leta pozneje (Beckh-Widmanstetter, *Die Familienchronik*, Tafel II; Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 52).

Dvorec Struga ob Krki po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 256), dom tam omožene polihistorjeve hčerke Katarine Franciške baronice Jurič.

Struga na razglednici, odposlani leta 1918 (zbirka Milana Škrabca).

Grb baronov Jurič po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 108).

1634 povzdignjen v baronski stan s predikatom »zum Strugg«. ⁹⁰² Adama Sigfrida, mladega ženina polihistorjeve hčerke, so kot lastnika Struge vpisali v imenjsko knjigo leta 1707 in tu je ostal gospodar do smrti 34 let pozneje. Prvotnih dobrih 63 goldinarjev imenjske rente, malenkost manj, kot je znašala renta Janeza Vajkarda Valvasorja, se je z odprodajami sčasoma zmanjšalo za tretjino, na nekaj več kot 44 goldinarjev. ⁹⁰³ Prodaje bržčas niso bile posledica Juričevega slabega gospodarjenja, ampak bi bile lahko vzrok zanje tudi visoke dote, ki jih je moral izplačati sestram. ⁹⁰⁴ V zakonu s Katarino Frančiško Valvasor ni imel otrok ⁹⁰⁵ in ko je 3. septembra 1741 umrl, ⁹⁰⁶ je vdova po malo prej sestavljeni oporoki postala dedinja vsega njegovega premoženja. Kot je baron Jurič izpričal sam, sta 37 let preživela v veliki slogi. ⁹⁰⁷ Čeprav je iz dedovanja izključil sorodnike, je vdova spomladi 1743 prepustila Strugo sinu njegovega bratranca. Novi gospodar je postal Karel Ignac baron Jurič iz druge, radeljske rodbinske veje, imenovane po dvorcu Radeljca pri Bučki. ⁹⁰⁸ Tako se je ovdovela Katarina Frančiška, rojena Valvasor, znašla v lastnem domu pri tujih ljudeh in se odločila za umik v samostan. 4. maja 1743 je še na Strugi sestavila oporoko, v kateri se je spomnila svojih Valvasorjevih sorodnic – obeh sester in treh nečakinj. Rodni sestri Regini Konstanciji pl. Dienersperg je nekaj denarja izročila že predtem, ovdovelo polsestro (Ivano) Rozino pl. Scarlichi in njeno hčerko je malo prej vključila v pogodbo o izročitvi Struge Karlu Ignacu baronu Juriču, sicer pa je za glavni dedinji premoženja, ki si ga je pridržala, določila obe nečakinji Dienerspergovi. Novi gospodar Struge jima je moral po njeni smrti izročiti znatno dediščino, vsaki po 5000 goldinarjev nemške veljave. ⁹⁰⁹ Katarina Frančiška je

⁹⁰² Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 168–169; ARS, AS 1075, šk. 4, št. 119, Juritsch. – O baronskem stanu prim. ARS, AS 1064, št. 42, II. 5. 1634 (prepis iz 1826); Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 276. O Strugi prim. Smole, *Graščine*, str. 470.

⁹⁰³ ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 68.

⁹⁰⁴ Na posesti Struga je imela njegova vdova mati vknjiženih 13.000 goldinarjev dote, od tega je dobil sin le 6000 goldinarjev, prav toliko pa je pripadlo njegovim sestram (ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 2. 2. 1704).

⁹⁰⁵ V krstni matici župnije Šentjerneji ni nobenega krsta njunih otrok (Župnijski arhiv Šentjerneji, Matične knjige, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729), prav tako ni noben otrok omenjen v drugih virih (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 119; Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 169–170).

⁹⁰⁶ Juričeva smrt je znana iz sekundarnih virov (ARS, AS 1075, šk. 4, št. 119; Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 169). Vpisana ni ne v mrliško matico župnije Šentjerneji, pod katero je spadala Struga, ne župnije Novo mesto–kapitelj (Župnijski arhiv Šentjerneji, Matične knjige, M 1732–1747; KANM, šk. 66, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, M/3 1736–1752).

⁹⁰⁷ Baron Adam Sigfrid je v oporoki slab mesec pred smrtjo kot prvi razlog, zakaj je iz dedovanja izključil sorodnike – vsaki sestri je namenil le dva dukata – navedel precej visoke dote (*pacta dotalia*), ki bi jih le težko izplačal kateri koli od njih. Drugi razlog je bila hvaležnost do žene, s katero je »v najboljšem miru in slogi« preživel 37 let in ki ga je z ljubeznijo negovala v boleznih (ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–11, 9. 8. 1741).

⁹⁰⁸ O sorodstvenih razmerjih: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 169–170. – V kratkem času, ko je Katarina Frančiška po moževi smrti posedovala Strugo, je v imenjski knjigi navedeno, da je leta 1742 odprodala dve hubi. Z deželnostanovskim dekretom je bila Struga v imenjski knjigi šele leta 1745 prepisana na Karla Ignaca barona Juriča (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 68). Witting kot letnico izročitve Struge navaja 1742 (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 170), Katarina Frančiška pa v svoji oporoki izrecno govori o izročitvi gospodstva Karlu Ignacu s pogodbo z dne 18. aprila 1743 (ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743). Razlogov za ta njen korak ne poznamo, a gotovo so bile posredi obveznosti. Baron Jurič je namreč v oporoki ženi zapustil tudi dolgove, aktivne in pasivne, ne da bi jih specificiral. – M. Smole (*Graščine*, str. 470), ki se je opirala predvsem na Zbirko rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije, ne pa tudi na imenjsko knjigo, Adama Sigfrida kot lastnika sploh ni poznala, ampak je za gospodarjem Francem Adamom, umrlim leta 1704 (prav 1714), napačno navedla njegovega sina Jožefa Antona (1696–1749), ki je v resnici posedoval Radeljco, in ne Struge, za njim pa njegovega sina Karla Ignaca (1718–1765). Toda ta je Strugo dejansko dobil kot dediščino po struški veji Juričev. – O sorodstvenih razmerjih: Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1895), str. 169–170.

⁹⁰⁹ ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

Frančiškanska cerkev v Novem mestu, kjer so položili k počitku dve hčerki Janeza Vajkarda Valvasorja, leta 1747 Katarino Frančiško baronico Jurič in leta 1755 Regino Konstancijo pl. Dienersperg (foto B. Golec, julij 2015).

preminila štiri leta pozneje, 12. junija 1747, v uršulinskem samostanu v Ljubljani, stara 59 let. Kot priča mrliška matica ljubljanske stolne župnije, so njeno truplo prepeljali v Novo mesto in ga tam pokopali.⁹¹⁰ Zadnji dom je našla v novomeški frančiškanski cerkvi, kjer je počival njen mož, pozneje pa še sestra in svak pl. Dienerspergova.⁹¹¹ Umrla je kot prva med Valvasorjevimi hčerkami in druga od njegovih šestih odraslih otrok. Njena smrt je bila tudi nekakšen uvod v naglo umiranje prve generacije potomcev Janeza Vajkarda,

saj so ji v manj kot osmih letih, do začetka leta 1755, sledili vsi še živeči sorojenci – polsestra, oba polbrata in sestra. Z njo sámo, ki ni imela otrok, pa je že v prvem rodu ugasnila tudi prva ženska veja na rodovni veji Janeza Vajkarda Valvasorja.

Potomstvo v več naslednjih rodovih vse do današnjih dni je, kot je bilo že povedano, dala samo polihistorjeva najmlajša hči, dolgo pozabljena **Regina Konstancija** (* 1689–92, † 1755), kratko *Konstancija*.⁹¹² Njen prapravnuk, neutrudni domoznanec Franc vitez Gadolla (1797–1866), je zato,

⁹¹⁰ NŠAL, *ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1735–1770*, pag. 94; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 193. – Mrliška matica ni natančna pri navedbi njenega osebnega imena: »Illustrissima Dna Catharina Josepha L. B. à Juritsh«, ustreznost pa je starost 59 let in poveden podatek, da je umrla »in Monasterio D: D: Ursularum ibid:«. O njenem bivanju v samostanu ali smrti ni v samostanski kroniki zaslediti ničesar, saj ni bila redovnica (AULj, fasc. 6, VIII/1).

⁹¹¹ Oba zakonca barona Jurič sta v svojih oporokah izrazila željo, da ju brez pompa, v tišini pokopljejo v škapulirski kapeli pri novomeških frančiškanih (ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–II, 9. 8. 1741; I–13, 4. 5. 1743). Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 28–29, navaja poleg pokopa baronice Jurič samo pokopa zakoncev Dienersperg, ne pa tudi njenega moža. Po frančiškanskih virih je o njenem pokopu povzel naslednje podatke (str. 28): »Baronica Jurič, umrla 17. jun. 1747 v Ljubljani in tu pokopana.« Dejansko se je moral datum 17. junij nanašati na pokop, in ne na smrt v Ljubljani, saj je Katarina Frančiška izpričano umrla pet dni prej. Mrliška matična knjiga novomeške kapitelske župnije njenega pokopa ne navaja, ker pri njem očitno ni bil navzoč noben duhovnik iz kapitlja; iz istega razloga nima pokopov njenega moža, sestre in svaka. – Primerjava objavljenega seznama pokopanih po frančiškanskih virih (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 28–31) in kapitelskih mrliških maticah (KANM, šk. 66, Novo mesto–kapitelj, M/3 1736–1752, M/4 1752–1769) je dala precej trdno pravilo, kdaj je pokop, opravljen pri frančiškanih, zabeležen tudi v župnijski matici in kdaj ne.

⁹¹² Zgolj kot Konstancija oziroma enkrat pomotoma kot Marija Konstancija nastopa, denimo, v vlogi krstne botre svojim vnukom grofom Paradeiser (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1739–1748, s. p., 10. 7. 1746, 1. 8. 1748; R

Regina Konstancija pl. Dienersperg, dolgo pozabljena hči polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 906, foto Bojan Salaj).

ker njenega imena ni na Valvasorjevem rodovnem deblu v *Slavi*,⁹¹³ ni znal uvrstiti k pravemu očetu, torej na eno od Valvasorjevih rodbinskih vej,⁹¹⁴ medtem ko jo je kot polihistorjevo hčerko že prej poznal njegov stric Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846).⁹¹⁵ Na podlagi rodovnih debel v Kranjskem deželnem muzeju jo je konec 19. stoletja (1894) k polihistorju pravilno umestil J. B. Witting v svoji obravnavi nekaterih kranjskih plemiških rodbin,⁹¹⁶ vendar sta jo tam kot po čudežu prezrla oba Valvasorjeva življenjepisca P. Radics (1910) in B. Reisp (1983), čeravno sta Wittingovo objavo uporabljala.⁹¹⁷ Obstoj Regine Konstancije je bil sicer na dlani tudi v nekaterih genealoških rokopisih v Arhivu Slovenije,⁹¹⁸ ki pa očitno niso prišli v roke pravim raziskovalcem.

1749–1760, s. p., 25. 2. 1753). Samo s tem imenom jo navaja tudi vpis pokopa (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29).

⁹¹³ Valvasor, *Die Ebre IX*, str. 109.

⁹¹⁴ Golec, Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«, str. 24.

⁹¹⁵ Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 22–23, 44–45. – Navaja jo tudi rodoslovno gradivo v Dienerspergovem rodbinskem arhivu, nastalo v 30. letih 19. stoletja v zvezi s kandidaturom Franca Ksaverja za naslov cesarsko-kraljevi komornik (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten).

⁹¹⁶ Witting, Beiträge zur Genealogie, str. 145. – Zanimivo je, da Witting v rodovniku rodbine Valvasor prav pri otrocih Janeza Vajkarda ne navaja virov in pri celotni polihistorjevi rodbinski veji citira sploh samo vir njegove smrti (prav tam, str. 144–145). Uporabljene rokopisne vire našteva v uvodu k prvemu delu svojega članka; šlo je za genealogije v Kranjskem deželnem muzeju Rudolfinumu, ki so jih v 17. in 18. stoletju sestavili Schönleben, Lukančič in Raigersfeld (prav tam, str. 89–90).

⁹¹⁷ Prim. Radics, *Johann Weikhard*, str. 80 sl., 197 sl., 347 (rodovnik); Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 101, 266 sl., 293 (op. 70), 340–341. – Radicevo prezrtje te Valvasorjeve hčerke je kmalu opazil kranjski plemiški genealog Ludvik (Ludwig) Lazarini (1849–1930), ki je poznal Wittingovo objavo, vendar njegovo gradivo ni bilo objavljeno (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg; šk. XX, Werneck). – Tudi sam Radics je o Regini Konstanciji zbral nekaj biografskih podatkov, ne da bi ugotovil, da gre za polihistorjevo hčerko (ARS, AS 984, šk. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, XV Regina Konstancija por. Dienersperg). Podatkov o njej tako ni vrstil h gradivu o polihistorjevih sinovih in hčerkah (prav tam, šk. 7, mapa XXVII, E Sinovi in hčere Janeza Vajkarda Valvasorja).

⁹¹⁸ Z drugim imenom Konstancija in kot žena Sigmunda pl. Dienersperga je navedena na enem od rodovnikov rodbine Valvasor (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 273, Valvasor), prav tako pri Valvasorjih v Lukančičevi zbirki (ARS, AS 1073, I/44r, fol. 175), sicer pa tudi na rodovnikih rodbin obeh svojih soprogov (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; šk. 8, št. 279, Werneck).

Tako je bila Regina Konstancija zaradi nepozornosti približno eno stoletje potisnjena v pozabo. Kot polihistorjeva ponovno odkrita pozabljena hči je znana šele od leta 2006.⁹¹⁹ Prezrtje Wittingove objave o njenem obstoju je tudi pglavitni razlog, da je potomstvo Janeza Vajkarda Valvasorja v drugi in naslednjih generacijah tako dolgo ostalo neodkrito.

Mati Ana Maksimila si je Regino Konstancijo kot mlajšo pridržala v bližini doma vse do svoje smrti, tudi po obeh hčerkinih porokah. Prvič jo je po zgledu starejše hčerke omožila, ko je bilo hčerki kakšnih šestnajst ali sedemnajst let, morda celo samo petnajst. Poročno pogodbo so 28. maja 1707 podpisali na domačem Gracarjevem turnu.⁹²⁰ Ženin **Janez Lovrenc pl. Wernegk** (* 1661–66, † 1710) ni bil več mlad, zato pa v primerjavi s precej mlajšo nevesto dokaj premožen. Ko je slaba tri leta pozneje umrl, je v šentjernejski okolici posedoval tri manjše posesti z dvorci: Volavče, Golo in Ostrož.⁹²¹ Luč sveta je skoraj brez dvoma zagledal na Golem, in sicer kot sin tamkajšnjega graščaka Volfa Andreja pl. Wernegka in Marije Sidonije baronice Gall, pobaronjene tik pred poroko.⁹²² Wernegki so bili na Kranjskem star rod, povezan z gradom Vernek pri Litiji, tako kot so imeli v deželi globoke korenine Galli.⁹²³ Del rodbine Wernegk je leta 1664 dosegel povzdignitev v baronski stan,⁹²⁴ vendar ne tudi oče Janeza Lovrenca. Tega tedaj morda niti še ni bilo na svetu; najbolj zgodaj bi se lahko rodil konec leta 1661, skoraj brez dvoma pa najpozneje pet let zatem (1666).⁹²⁵ Odraščal je kot edini sin malega graščaka,

⁹¹⁹ Konec leta 2006 sem na njeno ime in sorodstveno zvezo z Valvasorjem naletel v zapuščinskem inventarju njenega očima Janeza Herbarda pl. Buseta (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, II. 7. 1724, pag. 21–22/Nr. 11). Javnosti sem jo kot polihistorjevo pozabljeno hčerko predstavil 15. decembra 2006 na kolokviju o Valvasorju v Krškem. – Regino Konstancijo je kot hčerko Janeza Vajkarda Valvasorja na podlagi zapuščinskega inventarja njenega prvega moža že predtem identificiral Marko Štuhec; podatek je v drugem kontekstu, ne da bi ugotavljal, ali je bil že znan ali ne, navedel v svoji doktorski disertaciji (Štuhec, *Materialna kultura*, str. 78).

⁹²⁰ Poročna pogodba se omenja med listinami v zapuščinskem inventarju Regine Konstancije (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 4/Nr. 3), brez navedbe kraja nastanka pa tudi v zapuščinskem inventarju njenega prvega moža (prav tam, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, pag. 33–34/Nr. 32)

⁹²¹ ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, pag. 4, 6, 9, 68 in 76. – Wernegkov rezidenčni dvorec so bile Volavče, kjer so popisali veliko večino njegovih premožnin (prav tam, pag. 9–68), na Golem je imel le žito, vino, orodje in živino (pag. 68–75), posest Ostrož pa je oddajal v najem (pag. 76–77). – O lastništvu posesti prim. Smole, *Graščine*, str. 157, 337 in 535.

⁹²² Imeni staršev Janeza Lovrenca pl. Wernegka sta razvidni iz kranjske imenjske knjige, ko so mu leta 1707 pripisali posebej očetovo in posebej materino imenje (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 93). Na rodovnem deblu Wernegkov (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 279, Wernegk) je zmotno naveden kot brat Volfa Andreja, dejansko svojega očeta, oba pa kot sinova Baltazarja (ta je bil res oče Volfa Andreja) in Elizabete, rojene pl. Siegesdorf; pravilna sta podatka, da se je Wolf Andrej oženil 20. februarja 1661 z Marijo Sidonijo Gall (regist poročne pogodbe: ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, pag. 16/Nr. 6) in da je ta umrla leta 1702 (regist njene oporoke: prav tam, pag. 21/Nr. 16). M. Smole je po omenjenem rodovniku povzela napačne podatke o sorodstvenih razmerjih Wernegkov (Smole, *Graščine*, str. 157). Marije Sidonije Gall ne najdemo na rodovnih deblih pl. Gallov, kjer sta samo njena starša Gotfrid, od leta 1660 baron, in Marija (prav Magdalena) Sidonija, rojena Fankl, od njunih otrok pa le Franc Bernard in hči neznanega imena, poročena pl. Mordax (ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85). Sorodstvena razmerja so natanko razvidna iz zapuščinskega inventarja vdove baronice Magdalene Sidonije, ki izrecno omenja hčerko Marijo Sidonijo pl. Wernegk in vnuka Janeza Lovrenca (ARS, AS 309, šk. 33, fasc. XVI, G–37, 12. 4. 1683, pag. 1–2). Gotfrid pl. Gall je dobil skupaj z več sorodniki baronski naslov leta 1660, le nekaj mesecev pred hčerkino možitvijo s pl. Wernegkom (Frank, *Standeserhebungen*. 2. Band, str. 65). Polni naslov Gallov baronov Gallensteinov so največkrat zapisovali v skrajšani obliki Gall.

⁹²³ O Wernegkih: ARS, AS 1075, šk. 8, št. 279, Wernegk; Smole, *Graščine*, str. 522. O Gallih: ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall.

⁹²⁴ Frank, *Standeserhebungen*. 5. Band, str. 206; ARS, AS 1075; šk. 8, št. 279, Wernegk.

⁹²⁵ Spodnjo mejo rojstva Janeza Lovrenca predstavlja podatek, da sta njegova starša sklenila poročno pogodbo 20. februarja 1661, in sicer na materinem domu, v dvorcu Zalog pri Novem mestu (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710, pag. 16/Nr. 6). V tem času zija v vrsti šentjernejskih krstnih matic daljša vrzel, ki traja vse do leta 1688 (Umek, Kos (ur.), *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 684). Za letnico 1666 kot zgornjo mejo rojstva govori podatek, da

Dvorec Golo pri Šentjerneju, kjer je odraščal Janez Lovrenc pl. Wernekg, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Modernae*, št. 54). Do danes je za Golim izginila vsaka sled.

Wernekgov grb po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 115).

postal leta 1688 gospodar očetovega Golega,⁹²⁶ podedovano posest pa znatno povečal z dedovanjem po materi in z nakupi. Leta 1707, ko se je vnovič poročil, so mu v kranjski imenjski knjigi pripisali kar šest imenj, poleg skromne očetove posesti Golo še podedovano materino in štiri druga imenja, med drugim Volavče in Ostrož. Tako se je z dobrimi 55 goldinarji imenjske rente približal najvišji imenjski renti, kot jo je kdaj premogel njegov tast Janez Vajkard Valvasor (64 goldinarjev).⁹²⁷

je ovdovela mati prepustila Janezu Lovrencu posest Golo sredi leta 1688, ko je že moral biti polnoleten, star vsaj 22 let (regest poravnave med njima v zvezi s prepustitvijo omenjene posesti v njegovem zapuščinskem inventarju: ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-70, 8. 4. 1710, pag. 14–15/Nr. 4). O meji polnoletnosti prim. Floßman, *Österreichische Privatrechtsgeschichte*, str. 41; Dolenc, *Pravna zgodovina*, str. 303–304. Na podlagi podatka, da je februarja 1685 izpričan v petem, poetičnem razredu ljubljanske jezuitske gimnazije (ARS, AS 1073, II/51r, pag. 354), je njegovo starost mogoče ugotavljati le približno. Če ni nobenega razreda ponavljal, je začel gimnazijo obiskovati jeseni 1680. Glede na vstopno starost dečkov 10 do 12 let (Ciperle, *Jezuitski učni program*, str. 172) bi se potemtakem rodil v časovnem razponu 1668–1670 in imel leta 1685 med 15 in 17 let. Vendar poznamo tudi veliko starejše petošolce. Tako je Franc Erazem Valvasor (* 1681, † ne pred 1703) obiskoval poetični razred šele pri 22-ih, njegov starejši brat Franc Jožef (* 1677, † 1721) pa je šestletno gimnazijo končal v 23. letu (Golec, *Valvasorji*, str. 407–408, op. 1763 in 1764).

⁹²⁶ Gl. prejšnjo opombo. – Po XI. knjigi *Slave* je Golo leta 1689 še pripadalo vdovi Volfa Andreja, rojeni baronici Gall in brez navedbe imena (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 170). – Oče Volf Andrej je glede na zapuščinski inventar končal svojo življenjsko pot leta 1677 (ARS, AS 309, šk. 120, fasc. XXXXIX, W-33, 1. 7. 1677), oporoکا matere Marije Sidonije pa je nastala konec leta 1702 v Novem mestu (šk. 123, fasc. L, W-70, 8. 4. 1710, pag. 21/Nr. 16); po rodovnem deblu Wernekgov naj bi tega leta umrla na Golem (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 279, Wernekg).

⁹²⁷ ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 93, 95, 106, 130, 214, 222, 103 (Valvasor). – Oče Volf Andrej je po svojem očetu Baltazarju pl. Wernekgu nasledil le dobrih osem goldinarjev imenjske rente (prav tam, fol. 93), ki se je nesporno

Volavče, kjer je odtlej prebival, je leta 1703 kupil skupaj z ženo Marijo Kristino, rojeno baronico Hallerstein.⁹²⁸ V zakonu, ki ni trajal dolgo, ni imel otrok, in ko je leta 1705 ovdovel,⁹²⁹ se polihistorjeva vnovič omožena vdova Ana Maksimila ni zamujala s pripravami na njegovo poroko s svojo najmlajšo hčerko Regino Konstancijo. »Bogatega dediča« Janeza Lovrenca je dobro poznala, saj je bil kot graščak na Golem in nato na Volavčah njen bližnji sosed ter obenem sorodnik njenega očima Janeza Jurija pl. Wernegka.⁹³⁰ S poročno pogodbo so gotovo vsaj v osnovi določili tudi najpomembnejše – nevestino pravico do dedovanja po možu. Soprogu je v zakon prinesla 2000 goldinarjev⁹³¹ in s tem bržčas izpolnila še zadnji pogoj, da jo je umirajoči pl. Wernegk v svoji oporoki imenoval za edino dedinjo. Že slaba tri leta po poroki, konec februarja ali marca 1710, je namreč Janez Lovrenc zatisnil oči,⁹³² mlada vdova Regina Konstancija pa je zagospodarila na Volavčah in pridruženih posestih ter postala več kot godna za ponovno možitev.

Zdaj sta ji mati in očim pl. Buset z novim soprogom zagotovila še Busetovo dediščino – dvorec Gracarjev turn – saj je bil izbranec **Volf Sigmund pl. Dienersperg** (* 1679, † 1751) Busetov nečak in dedič.⁹³³ Čeprav je štel 10–13 let več kot Regina Konstancija in imel iz prvega zakona dva otroka, je bil za Valvasorjeve ženske dobra naložba. Kot poročnik Palfjevega pehotnega polka se je bojeval v

nanašala na posest malega dvorca Golo. Tega opisuje XI. knjiga *Slave* kot majhno zgradbo na ravnini nedaleč od Krke (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 170). Golo so imeli Wernegki formalno v fevdu od freisinskega škofa. Fevdno pismo škofa Franca, izstavljeno Janezu Lovrencu pl. Wernegku, v njegovem zapuščinskem inventarju ni datirano (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-70, pag. 34–35/Nr. 35). Vsekakor ni bilo izdano pred letom 1694/1695, ko je postal freisinski škof Johann Franz Eckher von Kapfing und Liechteneck († 1727). – Po materi Mariji Sidoniji je Janez Lovrenc podedoval del posesti Zalog pri Novem mestu (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 95), od imenja njenega očeta Gotfrida barona Galla pa so mu očitno prepisali tisto posest (prav tam, fol. 130), ki jo je Gotfridova vdova Magdalena Sidonija († 1683) v oporoki leta 1682 ob določenih pogojih zapustila hčerki Mariji Sidoniji pl. Wernegk in (*successive*) vnuku Janezu Lovrencu (regist v zapuščinskem inventarju Magdalene Sidonije baronice Gall: ARS, AS 309, šk. 33, fasc. XVI, G-37, 12. 4. 1683, pag. 1–2). Iz imenjske knjige ni razvidno, na kakšen način je Janez Lovrenc pridobil Apfaltrrejev mali dvorec Ostrož, Busetov dvorec Volavče in Rudolfijev dvorec Dobravica, vse tri v okolici Šentjerneja (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 130, 214, 222). Za Volavče iz njegovega zapuščinskega inventarja izvemo, da jih je kupil (gl. op. 928), skoraj gotovo pa velja enako tudi za drugi dve posesti.

⁹²⁸ ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-70, 8. 4. 1710, pag. 36–37/Nr. 37.

⁹²⁹ Z Marijo Kristino je bil poročen vsaj že 11. marca 1700, ko je ta s priimkom pl. Wernegk navedena kot krstna botra, zadnjič pa je v tej vlogi nastopila skupaj z možem 17. marca 1705 (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729). Njena oporoka ima datum 16. september 1705, že 1. oktobra pa je nastala pobotnica v zvezi z njeno zapuščino (ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W-70, 8. 4. 1710, pag. 31/Nr. 29, 46–47/Nr. 53). V Zbirki rodovnikov Arhiva Slovenije je napačna letnica poroke 1705 (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 279, Wernegk).

⁹³⁰ Natančna stopnja njenega sorodstva je glede na več napak v Wernegkovih rodovnikih vprašljiva, vsekakor pa nista bila bližnja, temveč precej oddaljena sorodnika (ARS, AS 1075, šk. 8, št. 279, Wernegk). Po M. Smole (*Graščine*, str. 542) naj bi bil Janez Lovrenc nečak Janeza Jurija in naj bi po njegovi smrti (1696) nasledil stričev dvorec Vrhovo, vendar ne drži ne prvo ne drugo. Smoletova se je opirala samo na sklepanja glede na podatke v rodovnikih Wernegkov in Dienerspergov v Zbirki rodovnikov Arhiva Republike Slovenije. Druga dejstva temu ne pritrjujejo, še zlasti ne imenjska knjiga kot primarni vir.

⁹³¹ 16. septembra 1709 je ženi Regini Konstanciji na Volavčah izstavil pobotnico, da mu je v zakon prinesla 2000 goldinarjev nemške veljave (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D-25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 4/Nr. 5).

⁹³² Njegova oporoka nosi datum 24. februar 1710, zapuščinski inventar pa 8. april 1710, oboje datirano na Volavčah (ARS, AS 308, II. serija, fasc. W 1-49, testament W-27; AS 309, šk. 123, fasc. L, W-70). Oporoko omenja tudi zapuščinski inventar njenega drugega moža Volfa Sigmunda pl. Dienersperga (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D-22, 14. 3. 1752, pag. 4).

⁹³³ Janez Herbard pl. Buset je v oporoki poleg njega imenoval za dediča tudi Franca Rajmunda pl. Buseta, ta pa je svoje pravice z odpovedjo, datirano na Volavčah 29. decembra 1724, prenesel na Dienersperga (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D-22, 14. 3. 1752, pag. 6–7/Nr. 3). – O sorodstvu: ARS, AS 1075, šk. 2, št. 37, Buset; šk. 2, št. 52, Dienersperg. – M. Smole zmotno navaja, da sta bila Janez Herbard Buset in Dienersperg bratranca (Smole, *Graščine*, str. 165).

Dvorec Pred malim mostkom v novomeškem predmestju Kandija, kjer je Volg Sigmund pl. Dienersperg preživel otroštvo in del mladosti, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 155).

Grb rodbine Dienersperg po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 144).

turških vojnah in bil pri Temišvaru hudo ranjen.⁹³⁴ Leta 1698 se je oženil z Marijo Nežo pl. Mospach iz dvorca Ribče pri Litiji in kakšno desetletje zatem ovdovel.⁹³⁵ Nekaj let prej, najpozneje leta 1703, je kupil tudi že znani, nekoč Wernegkov двореc Vrhovo, kjer je prebival z družino.⁹³⁶

Po ženini smrti se ni razgledoval prav daleč, saj je njegov pogled obstal na sosedovi mladi vdovi. Poročna pogodba je bila sklenjena 28. maja 1711, natanko štiri leta po prvi poročni pogodbi Regine Konstancije, tokrat na Volavčah. Ženin je prispeval nevesti 4000 goldinarjev deželne veljave – zaženila, proste donacije in

⁹³⁴ ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg.

⁹³⁵ V poročni matici župnije Vače je pri njegovem oklicu zapisano, da je doma iz župnije Šentjerneje, s Šentjernejskega polja (NŠAL, ŽA Vače, Matične knjige, P 1685–1711, s. p., 15. 7. 1698; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 353). – Dvorec Ribče je bil po letu 1687 v lasti nevestinega očeta Krištofa Jakoba Mospacha ali Mospacherja (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 136; natančneje: Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 264). Marija Neža je glede na moževo vnovično poroko umrla najpozneje v prvih mesecih leta 1711, vsekakor pa ne pred 27. septembrom 1706, ko je v šentjernejski krstni matici zadnjič omenjena pri krstu najmlajšega otroka, rojenega na Vrhovem (Župnijski arhiv Šentjerneje, Matične knjige, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729, s. p.). Istega leta (1706) je bila skupaj z možem vpisana v imenjsko knjigo kot lastnica kupljenega imenja (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 96, 189).

⁹³⁶ Kot lastnik Vrhovega je prvič omenjen v protokolih ograjnega sodišča sredi leta 1703 (ARS, AS 306, knj. 75, protokoli 1701–1704, pag. 555). V imenjski knjigi sta bila vpis o prodaji in rubrika novega lastnika vknjižena šele leta 1706 (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 96, 189). – V šentjernejski krstni matici ni navedeno, kje je družina živela, ko je bil leta 1700 krščen prvi otrok, pri krstu naslednjih dveh v letih 1704 in 1706 pa je kot kraj rojstva zapisano Vrhovo: *in Freihoff* (Župnijski arhiv Šentjerneje, Matične knjige, R 1698–1729, dejansko 1698–1712 in 1728–1729, s. p., 28. 8. 1700, 19. 1. 1704, 27. 9. 1706).

vdovščine – za kar je jamčil s svojim posestvom Vrhovo in drugim imetjem, nevestina dota pa je znašala le 1000 goldinarjev.⁹³⁷ Zakonca pl. Dienersperg sta sicer prinesla v zakon Volavče z dvema manjšima dvorcema v lasti žene, Vrhovo v lasti moža ter zagotovilo slednjemu za dedovanje Gracarjevega turna. Ta dvorec in posest sta sicer do smrti uživala ostarela zakonca Buset – nevestina mati Ana Maksimila vdova Valvasor († med 1713 in 1716) in njen soprog, ženinov stric Janez Herbard pl. Buset († 1724), ki je po ženini smrti še tretjič stopil pred oltar.⁹³⁸

Nova gospodarja Volavč zakonca Volf Sigmund pl. Dienersperg in Regina Konstancija, rojena Valvasor, sta imela tudi skupne prednike, in sicer iz Rauberjevega rodu, iz katerega je izšla polihistorjeva mati Ana Marija. Dienerspergova mati Ivana Rozalija, rojena pl. Buset (* ok. 1660, † pred 1694), je bila namreč hči Valvasorjeve sestrične Marije Rozine pl. Buset, rojene pl. Rasp.⁹³⁹ Dienerspergova starša Janez Sigmund z Bokalc pri Ljubljani in Ivana Rozalija, rojena pl. Buset z Gracarjevega turna, sta se poročila leta 1676 prav na Gracarjevem turnu,⁹⁴⁰ na nevestinem domu, kjer se je najverjetneje rodil tudi Volf Sigmund, krščen 27. junija 1679 v Šentjerneju.⁹⁴¹ Oba starša sta izvirala iz pozno poplemenitenih kranjskih rodbin, ki sta se medtem prek porok s starejšimi plemiškimi rodovi sicer že »požlahtnili«. Očetova rodbina Diener je dobila cesarsko plemiško potrditev in predikat pl. Dienersperg leta 1636, potem ko jo je leta 1587 poplemenitil samo nadvojvoda Karel,⁹⁴² trgovska družina Buset pa je bila povzdignjena v plemiški stan šele leta 1642.⁹⁴³ Kranjsko deželanstvo sta rodbini dobili v letih 1631 in 1646.⁹⁴⁴ Janez Sigmund pl. Dienersperg je od začetka osemdesetih let do prodaje leta 1694 posedoval

⁹³⁷ ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, 28. 5. 1711; prepis je tudi priloga ženinovega zapuščinskega inventarja: ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 27–29. – Regest poročne pogodbe najdemo v zapuščinskih inventarjih ženina in neveste (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 11/Nr. 12; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 4/Nr. 4).

⁹³⁸ Tretja žena Marija Felicita pl. Gusič je Buseta preživela in umrla leta 1731 v Novem mestu (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje*, str. 30).

⁹³⁹ O Mariji Rozini pl. Buset gl. str. 166–168. – Ker sta bila Volf Sigmund in Regina Konstancija krvna sorodnika, sta morala za dispenco prositi ljubljanskega škofa; Regina Konstancija je kot razlog za poroko s sorodnikom navedla, da »zaradi krajevnih razmer drugih možnosti nima« (Kos, *Zgodovina morale*, str. 143, op. 336).

⁹⁴⁰ Regest poročnega dogovora, sklenjenega na Gracarjevem turnu, ima datum 20. oktober 1676 (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 8/Nr. 7). Ženin Janez Sigmund je bil krščen 31. julija 1651 v Ljubljani kot sin Janeza Jurija pl. Dienersperga, lastnika dvorca Bokalce pri Ljubljani, in Justine Marjete, rojene Planina (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 72).

⁹⁴¹ Šentjernejska krstna matica iz tega časa je izgubljena. Datum in kraj krsta – 27. junij 1679 v Šentjerneju – navaja njegov pravnuk Franc Ksaver baron Dienersperg leta 1835 v genealoško-biografskem pregledu svoje rodbine (ZAP, ZAP 70, R–45, str. 21). Ohranjena je tudi predloga za Dienerspergovo navedbo, krstni list, ki ga je leta 1840 izdal šentjernejski župnik in po katerem se je Volf Sigmund rodil 27. junija 1679 na Gracarjevem turnu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20). – F. A. Breckerfeld je konec 18. stoletja v šentjernejski župnijski cerkvi še videl komaj berljiv napis na nagrobni plošči: volavški graščak Volf Sigmund naj bi umrl decembra 1743, star 72 let (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375). V resnici je preminil decembra leta 1751, pravilno prebrana pa je starost. Glede na podatek o starosti 72 let na nagrobni plošči se je rodil leta 1679, kar potrjuje omenjeni izpis iz krstne matice. Toda več kot nenavadno je, da bi se njegov nagrobnik nahajal v Šentjerneju, ko pa so ga po viru prve roke vendar pokopali v novomeški frančiškanski cerkvi (gl. op. 962). Bržkone je Breckerfeld nagrobnik v resnici videl v Novem mestu, ne v Šentjerneju.

⁹⁴² O poplemenitju leta 1587 govori cesarska potrditev: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Diener von Dienersperg, Johann Georg und Dietrich, 14. IX. 1636. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 229; ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 55–57.

⁹⁴³ Prepis plemiškega pisma, 1642, I. 7., Dunaj v: ARS, AS 1075, šk. 2, št. 37, Buset. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 146.

⁹⁴⁴ Dienerspergi so postali deželani Kranjske leta 1631 (prepis deželanske diplome z dne 7. junija 1631 v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 3), Buseti pa 1646 (regest deželanskega pisma z datumom 3. marec 1646 v: ARS, AS 309, šk. 120, fasc. XXXXIX, W–33, 14. 2. 1667, pag. 1/Nr. 2).

dvorec Pred malim mostkom v novomeški Kandiji, kjer je Volf Sigmund odraščal.⁹⁴⁵ Materin rodni Gracarjev turn je pozneje (1724) podedoval po stricu Janezu Herbardu pl. Busetu, vdovcu polihistorjeve žene, ki ni imel lastnih otrok.⁹⁴⁶ Tako kot se je Valvasorjeva rodbina z dvojno poroko polihistorjeve žene (1699) in hčerke (1711) sorodstveno povezala z Busetovo, se je tudi glavnina Busetove posesti stekla v iste roke, k zakoncema Volfu Sigmundu in Regini Konstanciji Diensperg, zetu in hčerki Janeza Vajkarda Valvasorja.

Ko se je nekdanji častnik in vdovec Volf Sigmund Diensperg leta 1711 priženil na Volavče k Valvasorjevi prav tako ovdoveli hčerki Regini Konstanciji, je lahko začel »brezskrbno« uživati zrela leta.⁹⁴⁷ Koliko otrok se je zakoncema Diensperg rodilo v zakonu, bo ostalo neznanka, ker je šentjernejska krstna matica prav za ta čas izgubljena. Preživeli sta dve hčerki, o katerih govorijo poznejši viri, medtem ko ne poznamo omemb njunih sorojencev. Sestri **Antonija Jožefa Katarina** (1712–1769), kratko *Jožefa*, in **Marija Ksaverija Katarina** (1719–1786), imenovana *Ksaverija*,⁹⁴⁸ sta bili edini polihistorjevi vnukinji, ki sta imeli otroke, in samo z njima se je njegovo potomstvo nadaljevalo še v tretjo generacijo. Glede na to, da je mlajša vnukinja ostala na Kranjskem, starejša pa se je leta 1732 omožila na Štajersko, govorimo o kranjski in štajerski veji polihistorjevih potomcev. Medtem ko je kranjska dobrih sto let pozneje izumrla (1823), se štajerska veja nadaljuje vse do danes, ko živi na treh celinah nekaj več kot sto potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja, največ v Avstriji in nihče v Sloveniji.

⁹⁴⁵ Dvorec Pred malim mostkom (Neuhof) je po navedbi v *Slavi* kupil »pred približno sedmimi leti« (Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 391), tj. okoli leta 1682, o njegovi prodaji pa govori regist kupoprodajne pogodbe v sinovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 12/Nr. 13; prim. Smole, *Graščine*, str. 286). Da so Dienspergovi v osemdesetih letih prebivali v tem dvorcu, priča krst Izabele Felicite, sestre Volfa Sigmunda, 19. januarja 1687 v šmihelski krstni matici, čeprav ni naveden kraj njenega rojstva (KANM, šk. 63, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, R/7 1665–1680; v knjigi so vpisi iz let 1662, 1663–1671, 1673–1680 in vmes za leti 1686–1687).

⁹⁴⁶ Gl. op. 954.

⁹⁴⁷ Z njim in njegovo drugo ženo sta zelo verjetno odraščala tudi Dienspergova otroka iz prvega zakona, saj se je hči Marija Ana leta 1730 poročila na mačehinih Volavčah. Poroko poznamo le iz regista poročne pogodbe v zapuščinskih inventarjih njenega očeta in mačehe (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 15–16/Nr. 21–22; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 4–5/Nr. 7–8), ni pa je v šentjernejski poročni matici (Župnijski arhiv Šentjernej, Maticne knjige, P 1717–1760). Sin Jožef Avguštin je postal častnik in je še neporočen umrl med vojno proti Turkom leta 1737 v Temišvaru (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Diensperg; AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 9–11/Nr. 11).

⁹⁴⁸ V vrsti šentjernejskih krstnih matic se 8. maja 1712 začenja vrzel, ki traja do 6. junija 1728, zato njunih rojstev ni mogoče preveriti. Glede na rojstna datuma, znana iz sekundarnih virov, bi lahko sklepali, da sta bili dvojčici, obe rojeni leta 1719, pri čemer se datuma za tri tedne razhajata. Rojstni datum 19. februar 1719 za hčerko Marijo Ksaverijo Katarino navaja Witting (Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135). Njena sestra Antonija Jožefa Katarina, kot jo imenujejo registi listin v zapuščinskem inventarju njene matere in Dienspergov rodovnik v Arhivu Republike Slovenije (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 13–15; prav tam, AS 1075, šk. 2, št. 52, Diensperg), je iz drugih virov praviloma znana le kot Jožefa. Iz rodovnika štajerskih Dienspergov izhajajo, da se je Jožefa rodila 26. januarja 1719, podatek pa se opira na krstni list, ki ga je leta 1840 izstavil šentjernejski župnik in v katerem je njeno krstno ime malce drugačno: Jožefa Marija Katarina (StLA, A. Diensperg, K 1, H 1, Genealogische Notizen; K 1, H 20, 8. 7. 1840). Dejansko se je moral župnik uštetiti in je pomotoma izstavil krstni list njene sestre, ki naj bi se, kot rečeno, rodila 19. februarja 1719, ali pa krstni list sestrine zgodaj umrle dvojčice. Neskladje med obema datumoma ne preseneča; prvi bi bil lahko dejanski datum rojstva, drugi pa datum krsta oziroma potrditve krstnih zaobljub in vpisa v krstno maticno knjigo. V resnici je bila Jožefa starejša, saj se je omožila že leta 1732, ko bi ji bilo potemtakem samo trinajst let, in je še isto ali naslednje leto rodila prvega otroka (gl. str. 261–262 in 267). Rešitev uganke o Jožefini dejanski starosti ob poroki s sorodnikom pl. Dienspergom sta omogočili najdba njenega portreta in identifikacija inicialk osebnega imena na njem (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 910). Kratice »I: C: F: v. D: geb. F. v. Diensperg« pomenijo namreč »Josepha Catharina Freifrau von Diensperg geborene Freiin von Diensperg«, napis »AE. SUAE 20 ANNO/ COP. 1732 ANNO« pa razkriva njeno starost v letu poroke (copulata) in s tem rojstno leto 1712, torej leto dni po poroki njenih staršev.

Valvasorjevi vnukinji pl. Dienerspergovi in njuno potomstvo

Štajerska linija	Kranjska linija – izumrla 1823
vnukinja Jožefa pl. Dienersperg, por. pl. Dienersperg (1712, Volavče – 1769, Ponikva)	vnukinja Ksaverija pl. Dienersperg, por. grofica Paradeiser, baronica Erberg in Gall baronica Gallenstein (1719, Volavče – 1786, Gracarjev turn)
13 pravnukov pl. Dienerspergov (9 pobaronjenih)	5 pravnukov grofov in grofic Paradeiser
7 prapravnukov baronov in baronic Dienersperg, nadaljnje potomstvo do danes	prapravnukinja Jožefa Alojzija Sedej

Obe Valvasorjevi vnukinji Dienerspergovi, po katerih se je njegov rod nadaljeval, sta se torej rodili na Volavčah, Ksaverija pa je bila tako kot njena mati Regina Konstancija močno povezana tudi s sosednjim Gracarjevim turnom. Za razliko od mnogih drugih gradov in dvorcev Valvasorjevega sorodstva stojita dvorca še danes, čeravno sta med drugo svetovno vojno doživela požig. Oba sta bila nekoč v lasti pl. Busetov, družine, v katero se je omožila Valvasorjeva sestrična po materini strani Marija Rozina pl. Rasp (1629–1694) in nato še njegova vdova Ana Maksimila (najpozneje 1663–1713/16). Starejši in imenitnejši Gracarjev turn, ki se je razvil še iz srednjeveškega dvora, je eden najzanimivejših dvorcev na Dolenjskem s pestro zgodovino. V osnovi stolpasti srednjeveški dvor na pomolu rahlo nagnjena pobočja je skoraj celotno današnje grajsko zasnovo dobil v prvi polovici 16. stoletja. V zasnovi se kaže kot mogočen pravokoten stolp, ujet v skoraj kvadratni okvir obzidja s stanovanjskima traktoma in dvema vogalnima stolpoma.⁹⁴⁹ Bližnji dvorec Volavče je na domači Busetovi posesti zgradil šele Valvasorjev mrzli nečak Franc Ludvik pl. Buset (ok. 1648–1693/94) in dvorec po polihistorjevih besedah v *Slavi* (1689) tedaj še ni bil dograjen.⁹⁵⁰ Valvasorjev bakrorez ga prikazuje kot impozantno štiriraktno enonadstropno stavbo, vendar vse kaže, da ga v tej obliki niso nikoli povsem dokončali.⁹⁵¹

Zakonca Volf Sigmund in Regina Konstancija Dienersperg, rojena Valvasor, sta v šentjernejški okolici nakopičila lepo posest – Gracarjev turn, Volavče, Golo in Vrhovo, toda njuno imetje je začelo kmalu nezadržno polzeti v tuje roke. Do leta 1723 se je podedovana imenjska renta Regine Konstancije s tremi prodajami, med drugim dvorca Golo, prepolovila z dobrih 55 na slabih 28 goldinarjev in ostale so ji samo Volavče.⁹⁵² Volf Sigmund, ki je z Gracarjevim turnom in Vrhovim prinesel v zakon dobrih 37 goldinarjev rente, je izgubil sploh oboje. Malo Vrhovo je leta 1730 kot dediščino izročil Adamu Nikolaju pl. Ilijašiču, soprogu hčerke Marije Ane iz prvega zakona,⁹⁵³ Gracarjev turn pa je sedem let zatem (1737) prodal svojemu poznejšemu zetu Maksimilijanu grofu Paradeiserju.⁹⁵⁴ Posest zakoncev Dienersperg za kranjske razmere ni bila majhna, toda njeno precej šibko točko je predstavljalo gospodarjenje.

⁹⁴⁹ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Prva knjiga*, str. 46–67.

⁹⁵⁰ Valvasor, *Die Ehre XI*, str. 617; Golec, *Valvasorjev izvor* (2. del), str. 261–262.

⁹⁵¹ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Prva knjiga*, str. 298–301.

⁹⁵² ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 193, 214.

⁹⁵³ O tem govori regist pogodb v njegovem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 15/Nr. 21). Prepis v imenjski knjigi, kjer je bilo imenje z dobrimi 8 goldinarji rente vodeno nanj in na prvo ženo, je bil opravljen šele leta 1741 (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 189).

⁹⁵⁴ Gracarjev turn s slabimi 37 goldinarji imenjske rente so mu od (Janeza) Herbarda pl. Buseta prepisali šele leta 1737, na kupca Maksa Rudolfa grofa Paradeiserja pa prenesli naslednje leto (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 213). O letnici prodaje Paradeiserju gl. naslednjo opombo.

Gracarjev turn na razglednici iz obdobja med obema svetovnima vojnama (zbirka Milana Škrabca). Njegovo podobo v Valvasorjevem času gl. na str. 65.

Gracarjev turn danes (foto B. Golec, marec 2014).

Dolenjski kronist Franc Anton pl. Breckerfeld je konec 18. stoletja v opisu zgodovine Gracarjevega turna zapustil tole dragoceno pričevanje o življenjskem utripu v Dienerspergovi družini in o razlogih za zmanjšanje posesti: »Največji del svojega življenja je [Volf Sigmund pl. Dienersperg] preživel z mečem v roki in na bojnem polju. Nato si je našel domovanje tukaj, v naročju miru in podeželskega življenja, in Volavče in Gracarjev turn sta postala kraja zabave plemiških sosedov. Dienerspergov človekoljubni značaj je vabil na številna druženja, vrata njegove hiše pa so bila odprta vsakemu gostu. Prepričan je bil, da ga osrečuje ena sama stvar, bolj kot bogata letina in zakladi gospodarjenja, če eno in drugo deli in uživa skupaj s svojimi prijatelji. Tako je bil priljubljen in čaščen, oče svojim podložnikom, enako kakor poprej svojim podanikom, sinovom boga Marsa. Njegov priljubljeni kraj so bile Volavče in tako je Gracarjev turn leta 1737 za 11.200 goldinarjev prodal grofu Maksu Rudolfu Paradeiserju, baronu s Suhe in Gradišča, gospodu Mehovega in Loža ter dednemu lovskega mojstru na Koroškem, ki je pozneje, leta 1745, postal njegov zet.«⁹⁵⁵

⁹⁵⁵ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 374–375.

Dvorec Volavče pri Šentjerneju, ki ga je Regina Konstancija Valvasor podedovala po svojem prvem možu, po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 282).

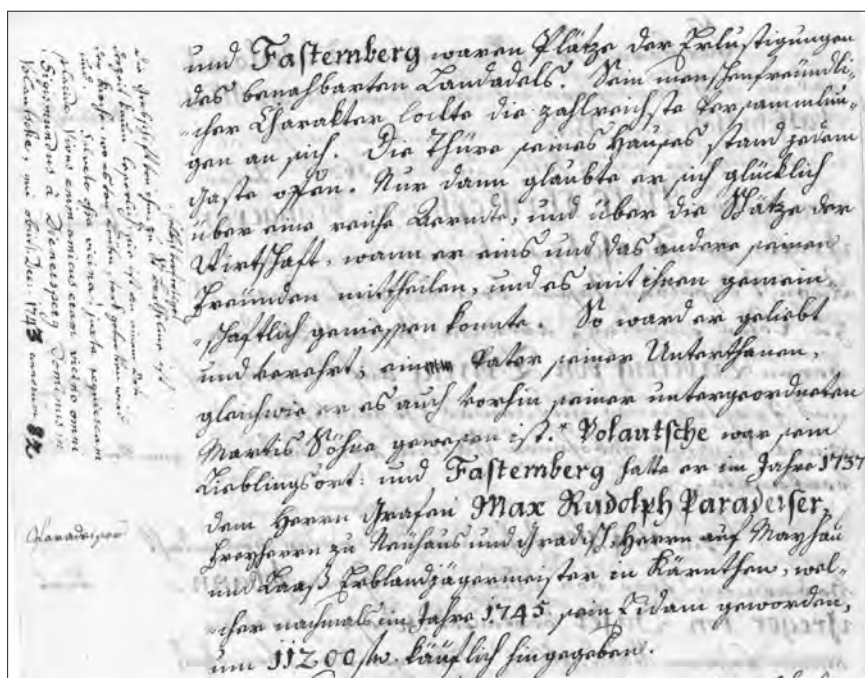
Volavče danes (foto B. Golec, marec 2014).

Med vrsticami je Breckerfeld jasno povedal, da sta Volf Sigmund pl. Dienersperg in njegova žena Regina Konstancija živela nad zmožnostmi družinskega proračuna.⁹⁵⁶ Četrto stoletje se je zdelo, da jima gre vse gladko, zlasti ko je Volf Sigmund podedoval še Gracarjev turn, toda prihodki sčasoma niso več zadoščali za kritje vseh potreb in zahtev. Prodati je bilo treba najdonosnejšo posest z najlepšim dvorcem Gracarjevim turnom.⁹⁵⁷ Da bi jo spet pridobili, so morali Valvasorjevi potomci, navajeni

⁹⁵⁶ Regina Konstancija je inventurnim komisarjem petnajst let pozneje (1752) sicer navedla, da je njen pokojni mož prodal Gracarjev turn z namenom, da bi poplačal dolgove, ki jih je naredil še prejšnji lastnik Janez Herbard pl. Buset (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D-22, 14. 3. 1752, pag. 4-5). Vendar je šlo očitno bolj za izgovor, saj v Busetovi oporoki in zapuščinskem inventarju ne srečamo zapisov o dolgovih, razen v oporoki omenjenih 3000 goldinarjev, ki bi jih po njegovi smrti morala dobiti njegova tretja žena (ARS, AS 308, II. serija, fasc. B 1-42, testament B-28, 27. 2. 1723; AS 309, šk. 123, fasc. L, W-81, II. 7. 1724).

⁹⁵⁷ ARS, AS 173, knj. 6 (1662-1756), fol. 189, 213.

Zapiski Franca Antona pl. Breckerfelda so razkrili marsikatero podrobnost o družini Regine Konstancije Dienersperg, rojene Valvasor (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375; foto Igor Lapajne).

lagodnega življenja, zagristi v precej kislo jabolko. Dienerspergova 26-letna hči Marija Ksaverija Katarina je osem let pozneje, 11. februarja 1745, sklenila na Volavčah zakonsko zvezo z novim lastnikom Gracarjevega turna,⁹⁵⁸ dvanajst let starejšim resnobnim vdovcem Maksimilijanom Rudolfom Kajetanom grofom Paradeiserjem. Grof Paradeiser je dvorec s posestjo posedoval 19 let do svoje smrti leta 1756, od tega zadnjih 11 let v zakonu s polihistorjevo vnukinjo. Toda zdaj je bil to popolnoma drugačen dom, kot se ga je iz svojih otroških in mladostniških let spominjala Marija Ksaverija Katarina. Veselje in smeh je, kot vse kaže, zamenjala samotarska resnoba družinskega očeta. Prizanesljivi kronist Breckerfeld je o Paradeiserju z nekajdesetletno časovno distanco zapisal: »Ta grof je bil skromen in vezan na dom, tako zelo vdan samoti, da se je zdel mizantrop. Pred tem očitkom ga je opravičevalo le nekaj prijateljev, a pri izbiri teh je imel srečo. Vedno je mislil na kar največji blagor svoje družine in je svoje skopo odmerjeno premoženje – glede na prvotno imetje, podedovano po starših – povečal za dve tretjini. Da bi Gracarjevemu turnu, temu svojemu paradizu, povečal prihodke, ga je leta 1753 združil s posestvom Volavče, ki ga je za 12.000 goldinarjev nemške veljave kupil od svoje takratne gospe tašče, vdove gospe Regine Konstancije pl. Dienersperg, rojene baronice Valvasor, ga povečal in obogatil. Umrl je 20. julija 1756, njegova pričakovanja pa so odrasla v sinovih in hčerkah.«⁹⁵⁹

Polihistorjeva najmlajša hči Regina Konstancija pl. Dienersperg se je torej pred koncem življenja otresla Volavč,⁹⁶⁰ kjer sta z možem živela po izgubi Gracarjevega turna. Ovdovela je decembra 1751, ko je 72-letni Volf Sigmund preminil v njenem volavškem dvorcu.⁹⁶¹ Pokopali so ga v frančiškanski

⁹⁵⁸ Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, s. p., II. 2. 1745. Prim. Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135; ARS, AS 748, Spisi, fasc. 25, Familiaria, Ženitna pisma, II. 2. 1745, Volavče.

⁹⁵⁹ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375–376.

⁹⁶⁰ V imenjski knjigi prodaja ni zabeležena, ampak ostajajo Volavče do izteka knjige leta 1756 vpisane na Dienerspergovo (ARS, AS 173, knj. 6 (1662–1756), fol. 213). V deželni deski, vodeni od leta 1757, pa je kot prvi lastnik vpisan Rudolf grof Paradeiser (ARS, AS 315, gl. knj. II, fol. 10).

⁹⁶¹ Po Breckerfeldovi titularni knjigi naj bi Volf Sigmund umrl 18. decembra 1751 (po: ARS, AS 984, šk. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, XV Regina Konstancija por. Dienersberg), prav tako po rodovniku

cerkvi v Novem mestu in tam si je zadnje počivališče zagotovila tudi Regina Konstancija.⁹⁶² Ko je spomladi 1753 slutila, da ji življenjske moči pojenjajo, je 10. maja z zetom grofom Paradeiserjem sklenila na Volavčah kupoprodajno pogodbo, po kateri mu je odstopila dvorec z inkorporiranimi imenjema, ter od zeta in hčerke v zameno sprejela menico za 12.000 goldinarjev s petodstotnimi obrestmi.⁹⁶³ Pet dni zatem, 15. maja, je ni bilo več na Volavčah, ampak jo najdemo na Starem gradu pri Novem mestu pri prijateljih pl. Breckerfeldih, kjer je pisno zasnovala svojo zadnjo voljo.⁹⁶⁴ Potemtakem ne prese- neča, da je bil Franc Anton pl. Breckerfeld (1740–1806) tako dobro obveščen o družinskih razmerah Dienspergovih in Paradeiserjevih, ki jih je pozneje spoštljivo in obzirno opisal v svoji *Topografiji Kranjske*.⁹⁶⁵ Breckerfeld je tudi edini nadaljevalec Valvasorjevega dela, ki je Regino Konstancijo, čeprav zelo mlad, zanesljivo še poznal. Umrla je poldrugo leto pred novim gospodarjem obeh dvorcev, svojim zetom grofom Paradeiserjem. Življenje se ji je izteklo 19. januarja 1755⁹⁶⁶ v Novem mestu, kjer je nazadnje živela v oskrbi pri tujih ljudeh. Ob smrti je bila stara med 63 in 66 let, pokopali pa so jo v frančiškanski cerkvi, kamor so že prej položili k počitku njenega moža, starejšo sestro baronico Juričevo in sestrinega soproga.⁹⁶⁷ Dejstvo, da Regina Konstancija na koncu ni prebivala pri hčerkinini družini na Gracarjevem turnu, daje misliti o odnosih v Diensperg-Paradeiserjevi družini.⁹⁶⁸

Dienspergov (StLA A. Diensperg, K 1, H 1, Diensperg: Familien Acten), po frančiškanskih virih pa dan pozneje, kolikor ne gre v resnici za dan pokopa (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29). Volf Sigmund je, kot priča njegov zapuščinski inventar, nazadnje živel zelo skromno življenje, brez denarja, srebrnine, knjig ali kakršnih koli dragocenosti. V rubriki Nepremičnine so inventurni komisarji navedli, da ni imel ničesar, saj je dvorec Volavče po svojem prvem možu pl. Wernegku podedovala njegova žena, svoj dvorec Vrhovo je pl. Diensperg še za življenja prepustil zetu pl. Ilijašiču, podedovani Gracarjev turn pa prodal (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 4–5).

⁹⁶² Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29. – Zaradi odsotnosti župnijske duhovščine pri pokopu njuna smrt ni vpisana v novomeški kapiteljski mrliški matici (KANM, šk. 66, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, M/4 1752–1769).

⁹⁶³ ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 3/Nr. 1–2.

⁹⁶⁴ Zapuščinski inventar njenega premoženja priča, da je imela pokojnica domala vse svoje stvari v Novem mestu, samo nekaj malega premičnin je ostalo na Gracarjevem turnu, prav ničesar več pa ni premogla na nekoč svojih, zdaj zetovih Volavčah. V inventarju je naveden le osnutek oporoke, kot priča pripis, pa zapuščinska komisarja nista našla izvirnika (prav tam, pag. 7/Nr. 23). – O siceršnjih stikih pokojnice z Breckerfeldi govori v zapuščinskem inventarju navedeni sveženj pobotnic za obresti (prav tam, pag. 7/Nr. 19). – Oče Franca Antona Janez Sigmund pl. Breckerfeld (1689–1760) je bil poleg tega inventurni komisar pri zapuščinah obeh zakoncev Diensperg (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752, pag. 2; prav tam, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 16).

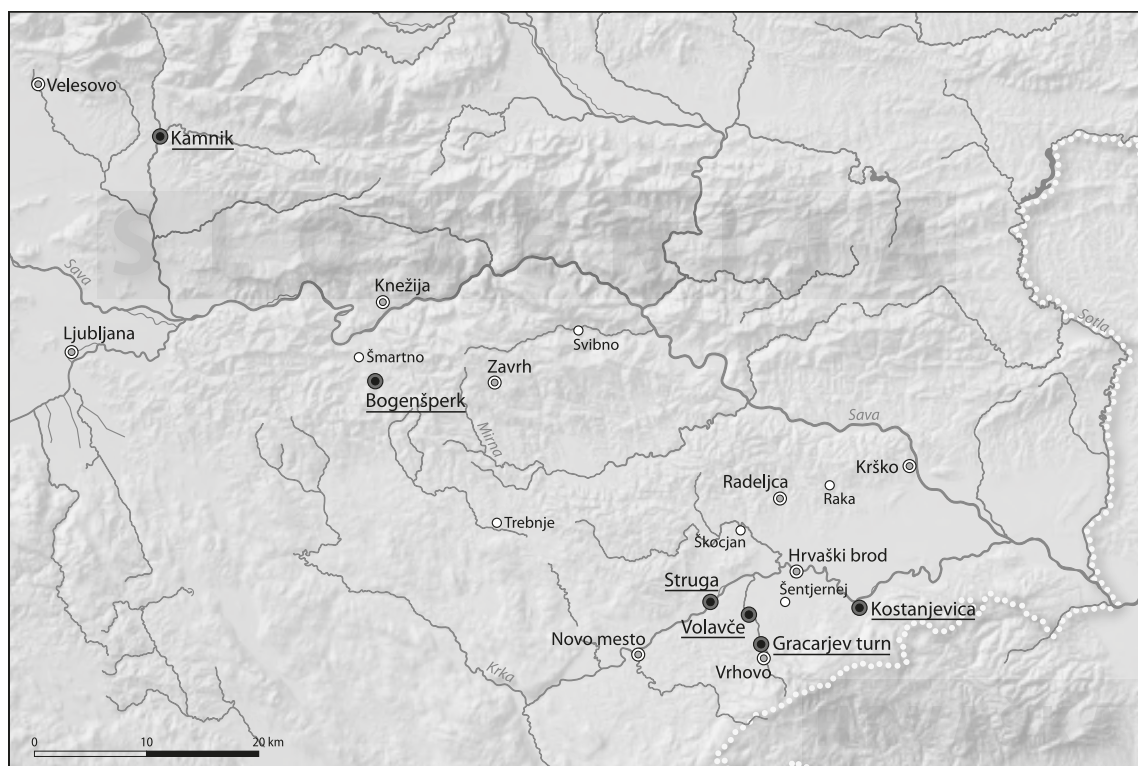
⁹⁶⁵ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 370–376.

⁹⁶⁶ Iz že znanih razlogov (gl. op. 962) njena smrt ni vpisana v mrliško matico novomeške kapiteljske župnije (KANM, šk. 66, Matične knjige Novo mesto–kapitelj, M/4 1752–1769). Po Breckerfeldovih izpiskih iz nekdanje knjižnice gradu Rakovnik pri Mirni je umrla 19. januarja 1755 po 8. uri zvečer (ARS, AS 984, šk. 6, Gradivo za biografske študije, Lit. V – Valvasor, mapa XXIII, XV Regina Konstancija por. Diensperg). Isti datum navaja tudi rodovnik Dienspergov v njihovi zapuščini v Gradcu (StLA A. Diensperg, K 1, H 1, Diensperg: Familien Acten), v dveh drugih rodovnikih v Arhivu Republike Slovenije pa sta dva datuma, 14. in 19. januar, ter kot kraj smrti obakrat zmotno navedene Volavče (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Diensperg).

⁹⁶⁷ Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29. Avtor navaja 19. januar 1755, ne da bi izrecno zapisal, ali gre za datum smrti. – O pokopu zakoncev baronov Jurič gl. tudi op. 911.

⁹⁶⁸ V Novem mestu je bila sicer le kratek čas, morda šele od konca leta 1754, torej komaj tri tedne. Seznam listin v inventarju razkriva, da je 30. decembra 1754 tam sklenila pogodbo o preživljanju (*Kost=Contract*) s Francem Ignacem Polcem. 8. januarja 1755, tik preden je umrla, pa ji je Polc izstavil pobotnico, da je prejel del plačila v višini stotih goldinarjev nemške veljave (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 7/Nr. 22). Franc Ignac Polc je bil ugleden novomeški meščan, izvoljen mestni sodnik celih 14 let, od leta 1741 do 1749 in od 1753 do 1759 (Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 139). Polčeva hiša je bila očitno nekakšen penzion za ostarele dame. V začetku leta 1752 je v njej (*in den Polzischen Haus*) umrla Marija Maksimilijana Paur, v katere zapuščini je navedena pogodba, ki jo je s Polcem sklenila za enoletno hrano in stanovanje (ARS, AS 309, šk. 87, fasc. XXXVII, P–129, 9. 2. 1752). – O Regini Konstanciji sem leta 2008 zapisal, da se je odselila v Novo mesto še pred možovo smrtjo († 1751). V izvirniku

Kraji, povezani z Valvasorjevim potomstvom na Kranjskem

Regina Konstancija pl. Dienersperg, najmlajša od polihistorjevih odraslih otrok, je od svojih sorojencev umrla zadnja. Za dobri dve leti je preživela patra Štefana Valvasorja (1684–1752), svojega starejšega polbrata Janeza Volfa Engelberta, s katerim je polihistorjev rod po moški strani ugasnil. Ker so brez potomstva pomrli tudi otroci njene polsestre Ivane Rozine pl. Scarlichy, se je polihistorjevo potomstvo nadaljevalo le po Regini Konstanciji, ki jo kot edino od otrok Janeza Vajkarda poznamo tudi z upodobitve.⁹⁶⁹

njenega zapuščinskega inventarja najdemo namreč regist pogodbe o preživljanju (*Kost=Contract*), ki naj bi jo s Polcem podpisala v Novem mestu že 30. decembra 1745 (Golec, Valvasorjevo neznano potomstvo (1. del), str. 375). Medtem je novoodkriti prepis zapuščinskega inventarja, ki vsebuje tudi poznejše popravke ugotovljenih napak (naredili so jih v pisarni deželne pravde v Ljubljani), razkril, da je šlo pri letnici 1745 za spodrsrljaj: pogodba med Regino Konstancijo in Polcem je bila v resnici datirana 30. decembra 1754, le tri tedne pred njeno smrtjo (ARS, AS 748, fasc. 26, Familiaria, Zapuščinski inventarji sorodnih plemiških rodbin, 7. 3. 1755, s. p.). Letnica 1754 je veliko bolj logična kakor 1745, saj je Polc na osnovi pogodbe izdal 8. januarja 1755 pobotnico o prejemu stotih goldinarjev (prav tam). Prim. Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 49–50, op. 100.

⁹⁶⁹ Narodna galerija v Ljubljani, NG S 906. Portret je bil objavljen v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 89, št. 27.

3.2 POLIHISTORJEVO POTOMSTVO NA KRANJSKEM DO IZUMRTJA LETA 1823

Polihistorjev rod na Kranjskem se je v generaciji njegovih petih vnukov nadaljeval po mlajši hčerki Regine Konstancije, vnukinji **Ksaveriji pl. Dienersperg** (* 1719, † 1786) s polnim imenom **Marija Ksaverija Katarina**. Ksaverijine slike za razliko od njene na Štajerskem poročene sestre ne poznamo. O njeni zunanosti vemo le to, kar je veliko pozneje zapisal »rodbinski kronist« Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846), in sicer, da je bila sodeč po portretu zelo lepa.⁹⁷⁰ Kot rečeno, se je leta 1745 omožila z **Maksimilijanom Rudolfom grofom Paradeiserjem** (1707–1756), ki je osem let prej postal gospodar Gracarjevega turna, njenega dotedanjega doma. Grof Paradeiser – klicali so ga Maks – prvi od dveh grofovskih zetov v polihistorjevem rodu, se je rodil še kot baron, in sicer Joštu Sigmundu baronu Paradeiserju, leta 1713 povzdignjenemu v grofovski stan, in njegovi ženi Mariji Frančiški Eleonori, rojeni Gall baronici Gallenstein. Na svet je prišel v dvorcu Kamen oziroma Na Kamnu (Steinbrückel) v novomeškem predmestju Kandija.⁹⁷¹ Izviral je iz stare koroško-kranjske plemiške rodbine, iz njene leta 1625 pobaronjene veje s predikatom »von Neuhaus und Gradisch«.⁹⁷² V zakon je pripeljal dve hčerki iz prvega zakona z Ano Terezijo grofico Barbo,⁹⁷³ Ksaverija pa mu je nato na Gracarjevem turnu, svojem starem-novem domu, v letih 1746–1753 rodila še pet otrok, od katerih so štirje tudi odrasli, a umrli brez potomstva. Ta veja Valvasorjevih pravnukov, njegovih zadnjih potomcev na Kranjskem, je tako leta 1823 ugasnila. Najprej je 10. julija 1746 prišla na svet *Marija Ksaverija Leopoldina*, ki so jo pokopali že 2. septembra istega leta, za njo 1. avgusta 1748 *Ana Marija Terezija*, 11. avgusta 1751 dvojčka *Peter Jožef Regulat Lovrenc* in *Janez Kajetan*, 25. februarja 1753 pa še *Kunigunda Konstancija Jožefa*.⁹⁷⁴ Svoje babice, Valvasorjeve hčerke Regine Konstancije, so se še prvi trije preživeli komajda spominjali in le malo bolje zgodaj umrlega očeta. 49-letni Maksimilijan Rudolf Kajetan grof

⁹⁷⁰ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 21. – Njen portret je Franc Ksaver nedvomno videl v svojih mladih letih na Gracarjevem turnu. Kot je v genealoško-biografskem orisu Dienerspergov zapisal sam, je bil na obisku pri tamkajšnjih sorodnikih julija 1787 (prav tam, str. 69).

⁹⁷¹ Po krstni matici župnije Šmihel pri Novem mestu je luč sveta zagledal 20. avgusta 1707 v bližnjem dvorcu Kamen oz. Na Kamnu (Steinbrückel) in bil 21. avgusta 1707 krščen na ime Karel Rudolf Kajetan (NŠAL, ŽA Novo mesto–Šmihel, Matične knjige, R/1 1707–1720). O starših tudi: Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135. Ker je njegov oče leto poprej postal lastnik dvorca Pred malim mostkom (Neuhof) (prim. Smole, *Graščine*, str. 386), srečamo v literaturi kot njegov rojstni kraj to plemiško domovanje (Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135).

⁹⁷² Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 126–135. – O plemiških povzdignitvah: Frank, *Standeserhebungen*. 4. Band, str. 34.

⁹⁷³ Rudolf Maksimilijan grof Paradeiser iz dvorca Pred malim mostkom (Neuhof) v župniji Šmihel pri Novem mestu se je 26. aprila 1733 prvič oženil na gradu Struga z Marijo Ano Terezijo grofico Barbo iz dvorca Golo (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, s. p.; prim. Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135). Otroci se mu niso vsi rodili na Gracarjevem turnu, ampak starejši trije v njegovem rodnem dvorcu Na Kamnu (NŠAL, ŽA Novo mesto–Šmihel, R/2 1720–1743, s. p., 4. 7. 1734, 9. 7. 1736, 7. 8. 1737). Na Gracarjevem turnu so trije leta 1738 drug za drugim pomrli (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, M 1732–1747, s. p., 1. 6. 1738, 12. 6. 1738, 23. 9. 1738), v zgodnjih štiridesetih letih sta tu prišli na svet najmlajši hčerki (prav tam, R 1739–1748, 16. 8. 1742, 12. 9. 1743), potem ko sta leta 1743 preminila še dva majhna otroka, pa je jeseni 1744 zapustila ta svet tudi grofova 30-letna soproga (prav tam, M 1732–1747, s. p., 8. 3. 1743, 2. 4. 1743, 10. 10. 1744).

⁹⁷⁴ Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1739–1748, R 1749–1760, M 1732–1747. Rojstva zadnjih treh otrok navaja tudi Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 296.

Paradeiser je namreč preminil že 20. julija 1756, zadet od kapi,⁹⁷⁵ in zaradi nenadne smrti ni zapustil oporoke.⁹⁷⁶

Paradeiserjevi otroci so nato v šestih letih dobili kar dva očima, Gracarjev turn pa dva prehodna gospodarja. 38-letna vdova Marija Ksaverija Katarina se je poldrugo leto po moževi smrti omožila v kapeli Gracarjevega turna 22. decembra 1757 z **Maksimilijanom baronom Erbergom** (1719–1760), okrožnim glavarjem novoustanovljenega dolenjskega okrožja (kresije) s sedežem v Novem mestu,⁹⁷⁷ kateremu ni dala potomstva. Erberg se je rodil v Ljubljani kot sin Janeza Adama barona Erberga in Jožefe Leopoldine, rojene baronice Apfaltrer, prvič pa je bil poročen z Marijo Jožefo pl. Egger, s katero ni imel preživelih potomcev.⁹⁷⁸ Izviral je iz plemenitene nakladniške (mitničarske) rodbine, iz družine novopečenega graščaka v Stari Loki, ki je pet let pred njegovim rojstvom (1714) dobil baronski naslov.⁹⁷⁹ Sodobnik F. A. Breckerfeld barona Erberga kot okrožnega glavarja ni posebej cenil. Po Breckerfeldovih besedah naj bi se Erberg odlikoval v poročniški službi in bil novodobnih nazorov, ko pa je leta 1754 postal glavar dolenjskega okrožja, se po pričakovanjih ni veliko spoznal

⁹⁷⁵ O datumu smrti poroča Breckerfeld (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376). V šentjernejski mrliški matici je vpisan pogreb 22. julija 1756 v novomeški frančiškanski cerkvi (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, M 1747–1759), kar se ujema tudi s frančiškanskimi viri (Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29). Mrliška matica novomeške kapiteljske župnije pa navaja tako datum smrti 20. julij kot tudi datum pogreba dva dni pozneje (KANM, šk. 66, M/4 1752–1769). Schiviz von Schivizhoffen nima vpisa grofove smrti v Šentjerneju, temveč le v Novem mestu (*Der Adel – Krain*, str. 299 in 382).

⁹⁷⁶ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

⁹⁷⁷ Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760, s. p. 22. 12. 1757; prim. Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 135.

⁹⁷⁸ Krščen je bil 13. oktobra 1719 kot Maksimilijan Franc Pavelski Gotfrid (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1713–1722, pag. 315–316; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 60). O starših in prvi ženi: Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje*, str. 55; Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, str. 13–14.

⁹⁷⁹ Preinfalk, *Plemiške rodbine. 17. stoletje*, str. 39–44, 54–55; Umek, *Erbergi in dolski arhiv*, str. 13; prim. Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 280.

Rodbinski grbi treh mož Valvasorjeve vnukinje Ksaverije pl. Dienersperg

Grb grofov Paradeiserjev (ARS, AS 1071, št. 136).

Grb baronov Erbergov (ARS, AS 1071, št. 48).

Grb Gallov baronov Gallensteinov (ARS, AS 1071, št. 60).

na poslovanje. Posodil je le ime, delal pa je vse njegov tajnik.⁹⁸⁰ Umril je že dobri dve leti po poroki, 1. aprila 1760 v Novem mestu v komaj 41. letu starosti.⁹⁸¹

Dve leti po njegovi zgodnji smrti je 43-letna vdova stopila pred oltar še tretjič, tudi zdaj v domači župniji. 11. maja 1762 se je omožila z 12 let mlajšim **Francem Saleškim Gallom baronom Gallensteinom** (1731–1793) iz sosednjega dvorca Golo (Gallhof).⁹⁸² Njen tretji mož, sin Kajetana in Katarine, rojene baronice Rauber, ni v zakon prinesel veliko več kot baronski naslov, ki ga je del stare kranjske rodbine Gall pl. Gallenstein dobil leta 1660 in so ga praviloma krajšali v *baron Gall*.⁹⁸³ Na Golem je šele leta 1758 zagospodaril njegov starejši brat Ignac Kajetan, in sicer samo prehodno,⁹⁸⁴ pred tem pa je Gallova rodbina živela v Mokronogu, kjer je od konca 17. stoletja posedovala двореc Turn z majhno posestjo in kjer se je Franc Saleški skoraj brez dvoma tudi rodil.⁹⁸⁵ Omeniti kaže, da je njegov omenjeni brat, potem ko je leta 1765 prodal Golo, vzel za ženo vdovo zadnjega medijskega Valvasorja, polihistorjevega daljnega sorodnika barona Franca Antona. Brat je sicer živel v Radečah, kjer je v imenu mladoletnih sinov upravljal radeško gospostvo, zapuščino svoje prve žene.⁹⁸⁶ Tako kot je bil tja samo priženjen k pl. Mordaxovi, je tudi Franc Saleški prišel živeti na Gracarjev turn k Valvasorjevi vnukinji Ksaveriji in enako kot že njegov predhodnik, Ksaverijin drugi soprog baron Erberg, ni postal solastnik.

Kot pri opisu Gracarjevega turna poroča Breckerfeld, je zdaj Ksaverija z otroki uživala celotno Paradeiserjevo zapuščino. Vendar gospodarjenje ni bilo njena najmočnejša stran, poleg tega pa je morala izplačati tudi Paradeiserjeva otroka iz prvega zakona. Tako je Volavče že leta 1761, v času svojega drugega kratkotrajnega vdovstva, prodala za 12.000 goldinarjev Francu Avguštinu Zoisu baronu Edelsteinu, soprogu Paradeiserjeve hčerke Frančiške Ksaverije iz prvega zakona.⁹⁸⁷ Nato je skupaj s svojo štajersko sestro Katarino Jožefo po bratrancu duhovniku Francu Rajmundu pl. Dienerspergu († 1764) podedovala mali dvorec Klevišče pri Polšniku in ga prepustila sestri proti izplačilu dediščine v denarju.⁹⁸⁸ Ksaverija bodisi ni hotela bodisi ni zmogla sama gospodariti, saj je Gracarjev turn leta 1772

⁹⁸⁰ Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 125.

⁹⁸¹ Barona Erberga so pokopali pri novomeških frančiškanih; novomeška mrliška matica mu daje 42 let, v resnici pa je bil šele v 41. letu (KANM, šk. 66, M/4 1752–1769, s. p., 1. 4. 1760; Furlan, *Zgodovina frančiškanske cerkve*, str. 29.

⁹⁸² Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1760–1773, s. p.; oklicna knjiga 1759–1780; prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 298.

⁹⁸³ O starših: ARS, AS 1075, šk. 3, št. 85, Gall. – O pobaronjenju Gallov gl. Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 65.

⁹⁸⁴ Po smrti lastnika Janeza Sigfrida pl. Mordaxa je dvorec leta 1758 s poravnavo pripadel Ignacu Kajetanu, poročenemu s Katarino pl. Mordax, že v začetku leta 1765 pa ga je ta prodal Lovrencu Sigmundu pl. Ilijašiču (Smole, *Graščine*, str. 157).

⁹⁸⁵ Ko je leta 1747 končal novomeško gimnazijo, je v katalogu navedeno, da je doma iz Mokronoga in star 16 let Mokronoga (Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije*, str. 397). Mokronoške krstne matice so ohranjene šele od leta 1770 dalje (Krampač, *Vodnik po matičnih knjigah*, str. 67). O baronih Gallih kot lastnikih (Švabovega ali Strelovega) Turna med letoma 1699 in 1757 gl. Golec, *Trg Mokronog*, str. 78.

⁹⁸⁶ Golec, *Valvasorji*, str. 162.

⁹⁸⁷ ARS, AS 315, gl. knj. X, fol. 34; 2. modri kvatern, fol. D 13–D 14; 1. citronasti kvatern, fol. E 22. – Baron Zois se je s Frančiško Ksaverijo grofico Paradeiser oženil na Gracarjevem turnu dne 11. februarja 1756, le nekaj mesecev pred tastovo smrtjo (Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 135, prim. tudi ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376).

⁹⁸⁸ Klevišče je v celoti prevzela sestra Katarina Jožefa pl. Dienersperg, Ksaveriji oziroma njenemu soprogu Francu baronu Gallu pa 26. oktobra 1766 izplačala nekaj manj kot 600 goldinarjev (ARS, AS 315, 1. morskozeleni kvatern, fol. A 3–A 4). Bratranec Franc Anton Rajmund pl. Dienersperg je umrl v Klevišču 13. septembra 1764 (Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 334; prim. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 73).

izročila omenjenemu baronu Zoisu v zakup za letno zakupnino 600 goldinarjev.⁹⁸⁹ Čez tri leta (1775) je postal glavni (univerzalni) dedič njenega moža starejši sin, zdaj 24-letni in torej že polnoletni Lovrenc Regulat grof Paradeiser.⁹⁹⁰ Breckerfeld je temu na rob zapisal, da je grof Maks Rudolf Paradeiser umrl brez oporoke in zapustil znatno premoženje, ki pa se je z vdovinima vnovičnima porokama in »več pridrži« precej razdrobilo.⁹⁹¹ Slabo gospodarjenje Valvasorjeve vnukinje, Paradeiserjeve vdove, za rodbino sicer ni bilo edina in še zdaleč ne najhujša nesreča. Doletela jo je veliko težja usoda, ko se je obema sinovoma dvojčkoma v razmiku nekaj let omračil um,⁹⁹² hčerki pa sta umrli brez potomstva. Zaton te veje Paradeiserjev je Breckerfeld opisal zelo jedrnato, z nekaj skopimi stavki,⁹⁹³ a bi bilo iz njih prejkone moč napisati celo povest.

Kot je bila pri Valvasorjevem potomstvu domala že tradicija, nihče od bratov in sester Paradeiser ni dočkal smrti na svojem pravem domu. Gracarjev turn sta zaradi šolanja že zgodaj zapustila oba sinova, podobna usoda pa je bila namenjena tudi hčerkama. Ko je šlo družini gmotno najteže in je Gracarjev turn prišel v roke zakupnika, je mati leta 1772 hotela obe hčerki spraviti v kakšno ustanovo za plemkinje (*Stiftung*).⁹⁹⁴ A tudi če sta kdaj v katero prišli, v njej, kot bomo videli, nista ostali.

Kazalo je, da se bosta oba sinova dvojčka posvetila posvečenemu življenju, vendar je nazadnje storil tak korak samo **Kajetan** (1751–1812), ki je leta 1768 postal frančiškan z redovnim imenom **Salezij**.⁹⁹⁵ Potem ko je leto poprej končal novomeško frančiškansko gimnazijo,⁹⁹⁶ je še kot mladoleten prejel leta 1774 mašniško posvečenje in postal pri 28-ih profes (1779). Kmalu zatem pa je resno zbolel in ostanek življenja preživel kot bolnišnični oskrbovanec. Po Breckerfeldovih in za njim Wittingovih navedbah se mu je leta 1785 omračil um, tako da naj bi končal v bolnišnici usmiljenih bratov v Ljubljani.⁹⁹⁷ V resnici so ga poslali na zdravljenje k usmiljenim bratom v Gradec,⁹⁹⁸ kjer je umrl šele po 27 letih, dne

⁹⁸⁹ ARS, AS 315, 1. citronasti kvatern, fol. E 22; prim. tudi ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

⁹⁹⁰ ARS, AS 315, gl. knj. II, fol. 10; 1. citronasti kvatern, fol. D 23–D 24; AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376.

⁹⁹¹ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 376. – Franc Anton Breckerfeld je družino Paradeiser vsekakor dobro poznal. Z njegovega domovanja Stari grad pri Novem mestu je, denimo, grof Lovrenc Regulat Paradeiser leta 1775 na kranjsko cesarsko-kraljevo sirotinsko komisijo naslovil prošnjo, povezano z upravo Gracarjevega turna do njegove skorajšnje polnoletnosti (prav tam, fasc. 127, Notata pro genealogicis, str. 353).

⁹⁹² Dolgoživost obeh zbolelih bratov kaže, da najbrž ni šlo za progresivno bolezen, ne poznamo pa ne njenih simptomov ne razlogov za stanje, ki ga viri dosledno označujejo kot blaznost (*Wannsinigkeit*). Duševna bolezen je bila v Paradeiserjevi rodbini slej ko prej dedna. Bolezenske znake je namreč že zgodaj kazal njun po poli bratranec Franc Mihael Avguštin baron Zois (1760–1828), sin Marije Ksaverije, rojene grofice Paradeiser (Valenčič, Zois Michelangelo, str. 832).

⁹⁹³ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, str. 212–213; prav tam, Gracarjev turn, str. 375–376. Pri tem je Breckerfeld zagrešil tudi nekaj manjših faktografskih spodrslijajev.

⁹⁹⁴ ARS, AS 730, fasc. 119, Genealogica A–P, Gall pl. Gallenstein, pismo 26. 6. 1772.

⁹⁹⁵ Leto vstopa 1768 je izračunano po navedbi ob smrti, da je dopolnil 44 let redovništva (AFS NM, Catalogus priori, s. p., leto 1812; Necrologium Provinciae, II. septembris).

⁹⁹⁶ Gimnazijski katalog mu daje 17 let; v objavi kataloga je nemško ime Gracarjevega turna Feistenberg zaradi netočne transkripcije napačno prevedeno kot Bistrica (Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 402).

⁹⁹⁷ Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135. – Salezij je subdiakon prejel v Ljubljani 27. marca 1773, diakonat prav tam 18. marca 1774, mašniško posvečenje pa 24. septembra 1774 v Gornjem Gradu, pri čemer je zaradi mladoletnosti potreboval dispenzo (NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn, fasc. 383, Ordinacijski zapisnik 1577–1824, str. 198).

⁹⁹⁸ Morda je bil kratek čas res v bolnišnici v Ljubljani, toda najpozneje sredi naslednjega leta se je za vedno znašel v Gradcu. Zapuščinski inventar po njegovi umrli materi namreč že leta 1786 navaja, da je tam na zdravljenju (ARS, AS 309, šk. 39, fasc. XX, G–164, 17. 7. 1786, str. 1).

Bolnišnica usmiljenih bratov v Gradcu, kjer se je leta 1812 izteklo življenje prvega od duševno obolelih dvojčkov grofov Paradeiser (foto B. Golec, januar 2016).

2. septembra 1812, star 61 let. Vse do smrti je sicer uradno ostal frančiškan in tako formalno dopolnil 44 let redovništva.⁹⁹⁹

Podobno žalostno usodo je doživel njegov brat dvojček **Lovrenc Regulat** (1751–1823), ki je, uradno blazen, preživel v bolnišnici še sedem let več kakor Kajetan – skoraj 34 do smrti v 72. letu starosti 15. marca 1823.¹⁰⁰⁰ Po Dienerspergovi rodbinski tradiciji so ga najprej namenili za častnika, kar pa očitno ni ustrezalo njegovi naravi. Prag dunajske plemiške kadetnice je prestopil pri devetih, po osmih letih in pol (1768) pa jo je zapustil z utemeljitvijo, da ima več veselja do duhovniškega kot vojaškega stanu in da se bo vrnil k staršem.¹⁰⁰¹ Naslednje leto (1769) je končal gimnazijo v Novem mestu,¹⁰⁰² ni pa znano, ali je potem vsaj za nekaj časa res vstopil v semenišče ali samostan. Toda nazadnje ni oblekel mašniške obleke, temveč je stopil pred oltar kot ženin in postal naslednik okleščene rodbinske posesti. Oženil se je malo pred izbruhom bratove bolezni, 16. februarja 1784, pri 33-ih v Šentjerneju z devet let starejšo vdovo **Marijo Antonijo pl. Ilijašić, rojeno baronico Gallenfels** (1742–1815) iz sosednjega

⁹⁹⁹ AFS NM, Catalogus priori, s. p., leto 1812; Necrologium Provinciae, II. septembris. Pripis »saeculizatus« v nekrologiju ne more biti točen, sicer se ime patra Salezija Paradeiserja v nekrologiju v takem primeru sploh ne bi znašlo. – Zanimivo je, da njegove smrti ni v mrliški matici župnije graških usmiljenih bratov (Krankenhaus der Barmherzigen Brüder Graz, Archiv, Sterbebuch 1810–1815) niti v matici župnije tamkajšnjih frančiškanov (DAG, Altmatriken, Graz–Mariä Himmelfahrt, Sterbebuch II 1801–1820). Vpis je očitno izostal po pomoti. Da je pater Salezij resnično umrl v bolnišnici usmiljenih bratov v Gradcu (*im Barmherzigen Spital*), potrjuje seznam umrlih v *Graetzer Zeitung*, ki kot dan smrti sicer navaja 3. september, dan pozneje kot zanesljivejši frančiškanski nekrologij (*Graetzer Zeitung*, No. 143, 7. 9. 1812, s. p., Verzeichnis der hier Verstorbenen).

¹⁰⁰⁰ NŠAL, ŽA Ljubljana–Marijino oznanjenje, Matične knjige, M 1803–1825 – digitalizirana, fol. 293.

¹⁰⁰¹ Predstojniki plemiške kadetnice na Dunaju (*Kajš: Königl. adeliche Militaire Pflanz Schul alhier zu Wien*) so bili z njim kot kadetom zadovoljni (ARS, AS 748, fasc. 25, Familiaria, 7. 9. 1772). Glede na to, da je že leta 1769 končal novomeško gimnazijo (gl. naslednjo opombo), je vsekakor točen Lazarinijev podatek o odpustu iz kadetnice leta 1768, povzet po deželnostanovskih protokolih 9. marca 1768; tudi tu je kot razlog navedeno nagnjenje za duhovniški poklic (ZAL, LJU 340, šk. XXV, Paradeiser).

¹⁰⁰² V gimnazijskem katalogu označen kot 17-letnik in samo z imenom Lovrenc; v objavi kataloga je nemško ime Gracarjevega turna Feistenberg napačno prevedeno kot Tolsti vrh (Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 403).

dvorca Golo.¹⁰⁰³ Nevesta se je rodila v Ljubljani kot hči Andreja Evzebija barona Gallenfelsa, graščaka na gorenjskem Golniku, in bila po materi Agnes Rebeki, rojeni grofici Paradeiser, mrzla sestrična svojega soproga grofa Lovrenca Regulata.¹⁰⁰⁴ Njena rodbina, utemeljiteljica in lastnica Golnika, je bila poplemenitena leta 1653 in pobaronjena leta 1695.¹⁰⁰⁵ V zakonu s Sigmundom Lovrencem pl. Ilijašičem, graščakom na Vrhovem, sosednjem dvorcu Gracarjevega turna, je Marija Antonija rodila šest otrok,¹⁰⁰⁶ ko pa se je v 42. letu omožila z Lovrencem Regulatom, je bilo realno pričakovati, da ne bosta imela potomstva. Najpozneje po petih letih zakona se je leta 1789 tudi pri njem, tako kot prej pri bratu, razvila duševna bolezen. Breckerfeld poroča, da so grofa omenjenega leta brez upanja na ozdravitev poslali k usmiljenim bratom v Ljubljano.¹⁰⁰⁷ Tako ne preseneča, da so isto leto opravili popis njegove zapuščine, kot da bi bil Lovrenc Regulat že pokojni.¹⁰⁰⁸ Vendar je nesrečni grof nazadnje preživel vse svoje sorodnike: svaka-skrbnika, sestro, zblaznelega brata in ženo.

Na Gracarjevem turnu se je v času okoli njegovega odhoda veliko spremenilo. Tri leta prej je namreč 11. maja 1786 za kapjo umrla 67-letna mati **Franciška Ksaverija Gall baronica Gallenstein**,¹⁰⁰⁹ Valvasorjeva zadnja še živeča vnučinja. Njen precej mlajši soprog Franc Saleški Gall baron Gallenstein se je odselil in si poiskal službo mostnarja. Umril je 28. avgusta 1793 v mostninski hiši na črnuškem mostu čez Savo v starosti 60 let.¹⁰¹⁰ V krajih pod Gorjanci je tako nekaj časa ostala le še žena zblaznelega grofa Lovrenca Regulata, Marija Antonija, ki pa zelo verjetno ni več prebivala na Gracarjevem turnu, temveč v bližnjem dvorcu Golo, podedovanem po prvem možu. Tega je leta 1798 prodala in poldrugo desetletje pozneje, 24. julija 1815, preminila v Ljubljani, stara 73 let.¹⁰¹¹ Leta 1791 je skrbnik (kurator) bolnega in odsotnega Lovrenca Regulata oddal izpraznjeni Gracarjev turn v zakup.¹⁰¹²

V letih okoli materine smrti in izbruha boleznj pri bratih nobene od Ksaverijinih hčerk, grofic **Jožefe** (1753–1810) in **Terezije Paradeiser** (1748–1787), že ni bilo več doma, sta pa obe vsaj še nekaj

¹⁰⁰³ Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1773–1785, s. p.; prim. Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 135. – Njen prvi mož Sigmund Lovrenc pl. Ilijašič je Golo kupil leta 1765, do prodaje leta 1773 pa je bil tudi lastnik bližnjega Vrhovega, ki ga je podedoval po očetu (Smole, *Graščine*, str. 157, 542).

¹⁰⁰⁴ ARS, AS 1075, šk. 4, št. 87, Gallenfels. – Marija Antonija se je rodila 21. decembra 1742 v Ljubljani in bila krščena na ime Antonija Jožefa (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1740–1748, pag. 124). O stopnji sorodstva med zakoncema: Witting, Beiträge zur Genealogie (1894), str. 133–135.

¹⁰⁰⁵ ARS, AS 1075, šk. 4, št. 87, Gallenfels; AS 730, fasc. 119, Breckerfeld II, Genealogica A–P, Gallenfels; Frank, *Standeserhebungen*, 2. Band, str. 65 in 66; o lastništvu Golnika: Smole, *Graščine*, str. 155.

¹⁰⁰⁶ Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1766–1772, R 1773–1784; Schviz von Schvizzhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 297; ARS, AS 1075, šk. 4, št. 115, Illiaschitsch.

¹⁰⁰⁷ ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, str. 213.

¹⁰⁰⁸ Kot »in die Wahnsinnigkeit verfallenen« ga imenuje tudi inventar njegove zapuščine, sestavljen 1. avgusta 1789 na Gracarjevem turnu. Lovrenc Regulat torej ni umrl, a je veljal za »duševno mrtvega«. Tako je deželna pravda v Ljubljani že 25. maja 1789 imenovala inventurne komisarje za popis bolnikove »zapuščine«, med njimi umetnostnega izvedenca (ARS, AS 309, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, t. 8. 1789, str. 49, 77).

¹⁰⁰⁹ Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, M 1785–1799, s. p. V mrliški matici ni podatkov o kraju pokopa, očitno Šentjerneju.

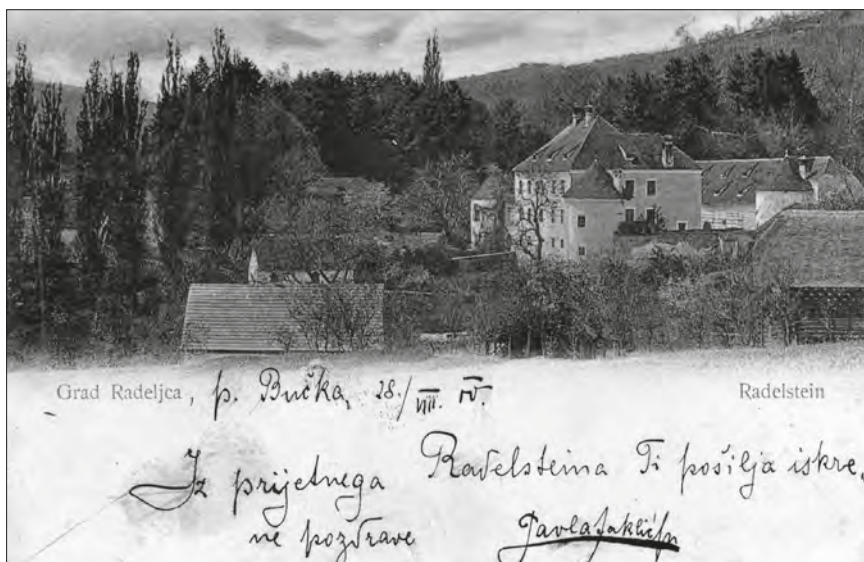
¹⁰¹⁰ Pokopali so ga na Ježici pri Ljubljani (Schviz von Schvizzhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 268). Njegovo skromno premoženje so v celoti popisali v mostninski hiši (ARS, AS 309, šk. 39, fasc. XX, G–177, 19. 9. 1793).

¹⁰¹¹ Grofica Antonija Paradeiser je v Šentjerneju 30. avgusta 1790 še botrovala nekemu kmečkemu otroku (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, R 1785–1791). Umrli je na Starem trgu v Ljubljani (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, M 1808–1832, str. 78; Schviz von Schvizzhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 228). O lastništvu Golega: Smole, *Graščine*, str. 157.

¹⁰¹² Šestletna zakupna pogodba med bolnikovim skrbnikom dr. Andrejem Ksaverjem Repešičem in zakupnikom Ignacem Skario je bila sklenjena 26. maja 1791 in po izteku podaljšana 30. maja 1797 še za eno leto (ARS, AS 1080, šk. 10. fasc. 13, Graščinski arhivi, Gracarjev turn, 26. 5. 1791, 30. 5. 1797). Medtem je 19. septembra 1793 sklenila poravnalno pogodbo z Repešičem Paradeiserjeva sestra Jožefa Sedej (prav tam, šk. 2, fasc. 3, Listine, 19. 9. 1793).

Dvorec Radeljca po Valvasorjevi *Topografiji Kranjske*, 1679 (*Topographia Ducatus Carnioliae Moderna*, št. 196); sto let pozneje sta tu krajši čas živeli Valvasorjevi pravnukinji sestri grofici Paradeiser.

Radeljca na razglednici, odposlani leta 1900 (zbirka Milana Škrabca).

časa ostali v neposredni bližini Gracarjevega turna. Leta 1781 sta namreč za 14.000 goldinarjev kupili sosednji dvorec Volavče z inkorporiranim imenjem Ostrož. Ta posest je bila poprej lep čas v rokah njenih prednikov in jo je nazadnje posedoval njun svak Franc Avguštin baron Zois, soprog polsestre Frančiške Ksaverije grofice Paradeiser.¹⁰¹³ Tu sta tridesetletnici bržčas čakali, ali se bo od kod pojavil kakšen ženin. Ta je za Jožefo nazadnje le prišel, vendar ne v pričakovani podobi »žlahtnega gospoda«. 33-letna grofica je tako prelomila s tradicijo in se 14. februarja 1786 omožila s 46-letnim neplemičem **Janezom Jurijem Svetlinom** (ok. 1740–1790/92), vdovcem in najemnikom dvorca Radeljca pri Bučki. Dejstvi, da poroka ni bila v nevestini domači šentjernejski župniji, temveč v ženinovi na Raki, in da nevesti ni šel za pričo nihče od sorodnikov, prejkone pričata o nestrinjanju Paradeiserjeve družine z Jožefino stanu neprimerno poroko.¹⁰¹⁴ O Svetlinovem življenju pred poroko ni znanega skoraj nič, tako

¹⁰¹³ ARS, AS 315, gl. knj. X, fol. 34; 2. modri kvatern, fol. E 13–E 15; Smole, *Graščine*, str. 535.

¹⁰¹⁴ Oklicna knjiga šentjernejske župnije razkriva, da se je Jožefa rodila na Gracarjevem turnu, živila na Volavčah, zdaj pa na Radeljci; Svetlinu pripisuje 46 let (Župnijski arhiv Šentjernej, oklicna knjiga 1781–1808, s. p., 30. t. 1786). Poročna matica župnije Raka daje ženinu 42 let in nevesti 30, Svetlina imenuje samo Jurij, nevesto pa Jožefa (NŠAL, ŽA Raka,

tudi ne, od kod je izviral. Glede na priimek je bil bržčas z Gorenjske, od koder so prišli na Dolenjsko številni grajski upravitelji, zakupniki in uradniki.¹⁰¹⁵

Na Radeljco je šla z Jožefo ali za njo tudi njena vodenična sestra Terezija in tam že naslednje leto, 20. aprila 1787, končala svojo življenjsko pot, stara 39 let.¹⁰¹⁶ Nekaj let prej sta sestri sklenili vzajemno dedno pogodbo, po kateri so zdaj Volavče v celoti pripadle Jožefi.¹⁰¹⁷ Ta v zakonu s Svetlinom ni imela otrok¹⁰¹⁸ in je po približno petih letih zakona ovdovela. Janez Jurij Svetlin je umrl neznano kje med letoma 1790 in 1792, potem ko je v Ljubljani kupil hišo.¹⁰¹⁹ Jožefa se je po smrti sestre, tragični usodi duševno obolelih bratov in zgodnji ovdovitvi pri 39-ih vnovič omožila, tudi tokrat z neplemičem, a z uglednejšim poklicem. Mož, s katerim je 2. julija 1792 v Trebnjem stopila pred oltar, je bil 50-letni novomeški okrožni zdravnik **dr. Franc Sedej** (1742–1800), rojen v ljubljanski meščanski družini očetu krojaču Valentinu in materi Mariji, zdaj vdovec po Ljubljančanki Mariji Ceciliji, rojeni Mihelič.¹⁰²⁰ Kot skrbnik (kurator) Jožefinega zblaznelega brata Lovrenca Regulata je tako rekoč priženil Gracarjev turn, ki ga je lahko v imenu bolnega lastnika, opravilno nesposobnega svaka, tudi prodal. Tako je šel Gracarjev turn spomladi 1798 na dražbo, dve leti pozneje pa je Sedej v svakovem imenu končno sklenil

Matične knjige, P 1783–1771, s. p., 14. 2. 1786). Glede na prenizko starost neveste, ki ji je v resnici le malo manjkalo do 33. leta, je verjetnejša navedba ženinove starosti v oklicni knjigi: 46 let.

¹⁰¹⁵ O razširjenosti priimka Svetlin na Slovenskem: Bezljaj (ur.), *Začasni slovar*, str. 589. – Matične knjige župnije Raka ne dajejo nobene opore za ugotavljanje Svetlinovega izvora. O njegovi prejšnji ženi vemo le to, da ji je bilo ime Marija Ana, izpričana pa je skupaj z njim (*uxore ejus*) 6. oktobra 1781, ko sta na Raki botrovala krščencu (NŠAL, ŽA Raka, Matične knjige, R 1747–1783, pag. 403). Skoraj brez dvoma je umrla pred začetkom leta 1784, ko se po dve leti in pol trajajoči vrzeli začne naslednja raška mrliška matica (prav tam, M 1746–1781, M 1784–1791). 1. februarja 1785 je na Radeljci preminila 86-letna »gospa« Marija Svetlin (prav tam, M 1784–1791, s. p.), najverjetneje mati Janeza Jurija. O njegovem rojstvu je gotovo le to, da se ni rodil v Ljubljani (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, Ind R 1692–1740, Ind R 1741–1791).

¹⁰¹⁶ NŠAL, ŽA Raka, Matične knjige, M 1784–1791, s. p.; prim. Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 135.

¹⁰¹⁷ ARS, AS 315, gl. knj. X, fol. 34; i. rumeni kvatern, fol. F 25–F 26.

¹⁰¹⁸ V krstnih maticah župnije Raka in prav takrat odcepljene župnije Bučka ni vpisa nobenega Svetlinovega otroka (NŠAL, ŽA Raka, Matične knjige, R 1784–1792; ŽA Bučka, R 1788–1823) pa tudi pozneje se otroci nikoli ne pojavljajo.

¹⁰¹⁹ Janez Jurij Svetlin je bil 1. avgusta 1789 navzoč pri ceditvi zapuščine svaka Lovrenca Regulata grofa Paradeiserja (ARS, AS 309, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, i. 8. 1789, str. 26, 31). 9. avgusta 1790 je postal lastnik hiše na Starem trgu v Ljubljani, kar je tudi zadnji znani podatek o njem (Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. I. del. Stari trg*, s. p., Stari trg 22; Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*, str. 162). Umrl ni ne na Radeljci ne v župniji Trebnje, kjer se je ponovno poročila njegova vdova (prim. NŠAL, ŽA Bučka, Matične knjige, M 1788–1823; ŽA Trebnje, Matične knjige, M 1788–1811). Njegovo smrt in rojstva morebitnih potomcev zaman iščemo tudi v župniji Novo mesto–kapitelj (KANM, šk. 67, R/28 1770–1827; R/28/Dodatek, Indeks rojstev 1770–1828) in v maticah ljubljanskih župnij (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, Matične knjige, R 1785–1802, M 1785–1808; ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1784–1795, M 1771–1812; ŽA Ljubljana–Sv. Peter, Matične knjige, R 1784–1793, M 1779–1812; ŽA Marijino oznanjenje, Matične knjige, M 1785–1791 – digitalizirana, M 1791–1802 – digitalizirana).

¹⁰²⁰ V trebanjski poročni matici je pri Sedeju navedena prenizka starost 45 let (NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, P 1788–1815, pag. 7; prim. tudi Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 422, in Witting, *Beiträge zur Genealogie* (1894), str. 135). Nobeden od mladoporočencev ni prebival v Trebnjem, ampak sta se tam zgolj poročila. V tamkajšnji krstni matični knjigi tudi ni zaslediti krstov njunih otrok ne njunih botrovanj krščencem (NŠAL, ŽA Trebnje, Matične knjige, R 1789–1808). – Sedej se je rodil 1. septembra 1742 v Ljubljani in bil krščen kot Franc Nikolaj (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, R 1740–1748, pag. III; podatki o očetovem stanu so navedeni pri krstu starejšega brata Leopolda Deodata: prav tam, pag. 65). Oče Valentin je kot krojaški mojster postal ljubljanski meščan leto prej, leta 1741 (Gratzy, Laibachs Bürgerschaft, str. 79), ne on ne žena pa nista bila Ljubljančana (prim. NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, P 1718–1745, Ind R 1692–1740). Leta je 1744 franc Sedej promoviral na dunajski univerzi, nato od 1768 poučeval na tamkajšnji medicinski fakulteti in kot okrožni fizik služboval v Novem mestu od leta 1774 do smrti (Pintar, Sedej Franc Nikolaj, str. 259). Tam se mu je v zakonu z Ljubljančanko Marijo Cecilijo Mihelič rodilo tudi sedem hčera (KANM, šk. 67, R/28, R 1770–1828; o ženi tudi: Pintar, Sedej Franc Nikolaj, str. 259; njegova druga žena v biografskem geslu ni omenjena).

Jacomini-Skremova hiša v Novem mestu, kjer se je leta 1793 rodila in dve leti pozneje umrla Valvasorjeva edina kranjska prapravnukinja Jožefa Alojzija Sedej (foto B. Golec, november 2015).

L. d. d. d. d.	Jahre	Namen	Religion		Lohn	Lohn	Lohn
			Religion	Religion			
1795	1795	Anna Maria					
1795	1795	Anton Maria	i	i	20		an der Schatzkammer
1795	1795	Anna Maria	i	i	17		an der Schatzkammer
1795	1795	Maria Theresia	i	i	16		an der Schatzkammer
1795	1795	Johann Baptist	i	i			
1795	1795	Joseph Alois	i	i	5		
1795	1795	Johann Baptist	i	i			
1795	1795	Anna Maria	i	i	28		an der Schatzkammer
1795	1795	Charlotta	i	i	26		an der Schatzkammer

S smrtjo Valvasorjeve prapravnukinje, dveletne Jožefe Alojzije Sedej, 23. julija 1795 je postalo jasno, da se kranjska veja polihistorjevega potomstva ne bo nadaljevala (KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, str. 53).

še kupoprodajno pogodbo s kupcem, poštnim mojstrom Janezom Vincencem Pavlinom, ki je posest že prej užival kot zakupnik in jo zdaj kupil za 26.000 goldinarjev.¹⁰²¹ Zakonca Sedej namreč nista živela na Gracarjevem turnu, ampak v Novem mestu v Jacomini-Skremovi hiši na Glavnem trgu.¹⁰²² Tu

¹⁰²¹ ARS, AS 315, gl. knj. II, fol. 10; 5. modri kvatern, fol. A 15–A 16. – S prodajno pogodbo je bila zagotovljena tudi vsota 17.300 goldinarjev, namenjena za vzdrževanje hospitaliziranega grofa Paradeiserja, ki so jo izbrisali iz deželne deske tri leta po njegovi smrti, leta 1826 (prav tam, gl. knj. II, fol. 11). Prim. Smole, *Graščine*, str. 165.

¹⁰²² O hiši in njunem bivanju v njej gl. Matijevič, *Novomeške hiše*, str. 193.

se jima je leto dni po poroki, 21. junija 1793, ko je bilo Jožefi že 40 let, rodila edinka **Jožefa Alojzija Sedej**.¹⁰²³ Toda ta edina Valvasorjeva prapravnukinja iz šentjernejske, Paradeiserjeve veje je umrla že po dveh letih, 23. julija 1795.¹⁰²⁴ Z njeno smrtjo so tako ugasnili še zadnji upi, da bi se polihistorjevo kranjsko potomstvo nadaljevalo, saj Jožefa ni bila več mlada. Pet let za hčerko je izgubila še svojega drugega moža. Dober mesec zatem, ko je leta 1800 v imenu bolnega svaka prodal Gracarjev turn, ga je namreč med opravljanjem dolžnosti umorila nenavadna vročinska bolezen (legar), ki se je najprej razširila med francoskimi ujetniki, prešla na novomeške meščane in slednjič 1. junija zahtevala še življenje 58-letnega zdravnika Sedeja.¹⁰²⁵

S prodajo Gracarjevega turna spomladi 1800 se je v tem podgorjanskem dvorcu sklenilo bivanje Valvasorjevih potomcev, ki je s kratko prekinitvijo od prodaje dvorca grofu Paradeiserju leta 1737 do vnovične primožitve leta 1745 trajalo celo stoletje, od leta 1699, ko se je tja omožila polihistorjeva vdova Ana Maksimila z dvema hčerkama. Veliko manj veselo kot ob prihodu Valvasorjevih žensk konec 17. stoletja je bilo ozračje ob odhodu zadnje polihistorjeve potomke iz dvorca. Gracarjev turn je zapuščala Valvasorjeva pravnukinja Jožefa Sedej, rojena grofica Paradeiser (1753–1810), ki je tako ali tako že dolgo živela drugje. Komaj verjetno je, da bi odšla s kakšnim predmetom, ki je še spominjal na polihistorja Janeza Vajkarda, sicer pa je pustila za seboj vse lepe in slabe spomine, med drugim na svoja dva nesrečno zbolela brata. Isto leto (1800) se je sploh z vsem umaknila iz rodni krajev pod Gorjanci, saj je jeseni, pol leta po moževi prodaji Gracarjevega turna, prodala tudi Volavče, in sicer za 20.000 goldinarjev Jožefu Jelovšku pl. Fichtenauu.¹⁰²⁶ Jožefa je kot petična vdova nekaj naslednjih let še ostala v dolenski »prestolnici«,¹⁰²⁷ dokler se ni preselila v Ljubljano, kjer je 4. decembra 1810 na Starem trgu tudi umrla za rakom na prsih, stara 57 let.¹⁰²⁸ Hišo na ljubljanskem Starem trgu, podedovano po prvem možu Svetlinu, je prodala že leta 1803,¹⁰²⁹ svoje preostalo premoženje – denar in premičnine – pa je v oporoki volila otrokom svojih treh poročenih pastork s priimki pl. Fichtenau, pl. Coppini in Hartl.¹⁰³⁰ Drugih bližnjih sorodnikov namreč ni imela, če odmislimo oba duševno obolela brata dvojčka, ki pa se ju v oporoki ni spomnila. Prvi brat Janez Kajetan grof Paradeiser, frančiškanski pater Salezij, je bil tedaj že četrto stoletje v oskrbi v bolnišnici usmiljenih bratov v štajerskem Gradcu,

¹⁰²³ KANM, šk. 67, R/28 1770–1828, str. 559–560.

¹⁰²⁴ KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, str. 35.

¹⁰²⁵ Prav tam, str. 53; Matijević, *Novomeške hiše*, str. 134; Pintar, Sedej Franc Nikolaj, str. 259.

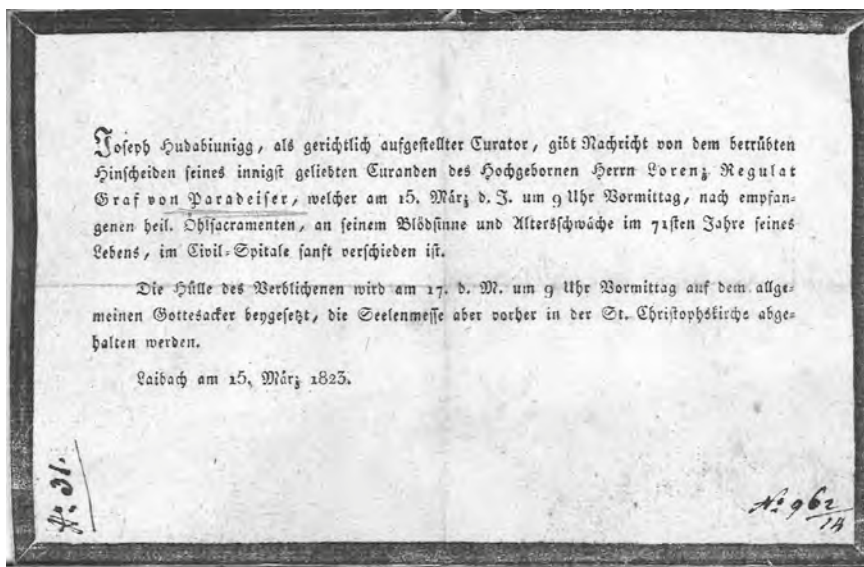
¹⁰²⁶ ARS, AS 315, gl. knj. X, fol. 34; 4. modri kvatern, fol. F 5; prim. Smole, *Graščine*, str. 535.

¹⁰²⁷ V Jacominijevi hiši je kot stanovalka izpričana še leta 1804, in sicer skupaj s pastorko in štirimi deklami. Živela je od obresti na kapital in od dveh letnih rent: od novega lastnika Volavč je dobivala 500 goldinarjev, od deželnih stanov pa 200 goldinarjev vdovske pokojnine. ZAL, NME 5, šk. 11 (1804), a. e. 485. Za podatke se iskreno zahvaljujem kolegici Meti Matijević.

¹⁰²⁸ NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Jakob, Matične knjige, M 1808–1832, str. 36, 4. 12. 1810; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 228.

¹⁰²⁹ Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš. I. del. Stari trg*, s. p., Stari trg 22; prim. Suhadolnik, Anžič, *Stari trg*, str. 162. – Gre za hišo, danes Stari trg 22, v kateri se je najverjetneje rodila Valvasorjeva prva žena Ana Rozina pl. Graffenweger (1658–1687), izpričano krščena v Ljubljani. Hiša je namreč tedaj pripadala njenemu dedu Juriju Vertašu pl. Scharffenegku (prav tam, str. 161). Več o tem: Golec, *Rodbina Graffenweger*, str. 243.

¹⁰³⁰ ARS, AS 308, I. serija, šk. 17, fasc. S 237–412, testament S–412. – V oporoki, sestavljeni v dneh od 11. do 14. novembra 1810, je za svoje univerzalne dediče imenovala dva sinova Jožefa in Tekle pl. Fichtenau, dva otroka ovdovele Frančiške Ksaverije pl. Coppini in otroke Cecilije Hartl. Pastorkam je razdelila oblačila in nakit, nekaj denarja je šlo za volila služinčadi, normalko in ubožni sklad, spomnila pa se je tudi šestih otrok svoje »nečakinje« (*meiner Nichte*) Janette pl. Lehmann, rojene baronice Zois pl. Edelstein, iz Gradca. V resnici ni šlo za pravo nečakinjo oporočiteljice, temveč za hčerko njene polsestre iz Paradeiserjevega prvega zakona. Tudi Jožef pl. Fichtenau, ki je bil poročen z njeno pastorko, se v oporoki na več mestih imenuje preprosto »moj zet« (*mein Schwiegersohn*).

Osmrtnica, ki jo je dal natisniti Paradeiserjev sodno postavljeni skrbnik (kurator) Jožef Hudabivnik, pravi, da je Lovrenc Regulat grof Paradeiser umrl za slaboumnostjo (*Blödsinn*) in starostno oslabelostjo (ARS, AS 1084, šk. 5, Osmrtnice P, PA-PIC).

kjer je preminil čez slabi dve leti (1812).¹⁰³¹ Drugi brat Lovrenc Regulat, je ob sestrični smrti prav tako že dobrih dvajset let životaril v bolnišnični oskrbi, in sicer pri usmiljenih bratih v Ljubljani. Tam je po skoraj 34 letih hospitalizacije umrl (1823) kot zadnji Valvasorjev potomec na Kranjskem.¹⁰³²

Z njegovo smrtjo 130 let po smrti Janeza Vajkarda je torej **izumrla kranjska veja Valvasorjevih potomcev**, in to prav v polihistorjevem rodnem mestu, kjer je sam 182 let prej zagledal luč sveta. Vest o smrti že desetletja bolnega in od javnosti umaknjene grofa ter o končanju stranske veje grofov Paradeiser ni domala nikogar na Kranjskem več vznemirila. Komaj kdo, če sploh kdo se je tudi zavedal, za čigavega potomca je šlo.¹⁰³³ Zadnji Valvasorjev pravnuk v njegovi rodni deželi je sicer umrl ravno v času, ko je preučevanje deželne zgodovine dobilo institucionalni okvir in nov zagon z ustanovitvijo deželnega muzeja (1821). S tem pa je tudi Janez Vajkard Valvasor spet pridobival na vrednosti in ugledu, zdaj tudi kot neprecenljiv vir za znanstveni pristop k preteklosti Kranjske in širšega prostora.

3.3 ŠTAJERSKA VEJA POLIHISTORJEVEGA POTOMSTVA DO RAZCEPITVE NA TRI VEJE

Druga ženska veja Valvasorjevih potomcev je izšla iz njegove vnukinje **Jožefe (Antonije Jožefe Katarine) pl. Dienersperg** (* 1712, † 1769) in je kranjsko vejo, izumrlo leta 1823, preživela vse do naših

¹⁰³¹ AFS NM, Catalogus priori, s. p., leto 1812; Necrologium Provinciae, II. septembris.

¹⁰³² NŠAL, ŽA Ljubljana–Marijino oznanjenje, Matične knjige, M 1803–1825 – digitalizirana, fol. 293. – Zakoniti dediči grofa Lovrenca Regulata so bili trije sorodniki, otroci njegove starejše polsestre Franciške Ksaverije grofice Paradeiser, poročene Zois baronice Edelstein: slaboumni Avgustin Zois, Franc Ksaverij Zois in Ivana, poročena pl. Lehmann (ARS, AS 774, šk. 46, Iustitalia, proces Antona Rudeža z Lovrencem Regulatom grofom Paradeiserjem zaradi zaostanka na kupnini za Gracarjev turn 1818–1825, 25. 11. 1824, 6. 12. 1824, 2. 9. 1825).

¹⁰³³ Vest o njegovi smrti v civilni bolnišnici, starosti in vzroku smrti je objavil časnik *Laibacher Zeitung* na seznamu v Ljubljani umrlih oseb, pri čemer je prišlo do napake v zapisu imena Gracarjevega turna: »von Fürstenberg (!) in Unterkrain gebürtig« (*Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung*, Nro. 23, 21. 3. 1823, str. 338). Po osmrtnici, ki jo je dal natisniti Paradeiserjev sodno postavljeni skrbnik (kurator) Jožef Hudabivnik, je Lovrenc Regulat umrl za slaboumnostjo (*Blödsinn*) in starostno oslabelostjo (ARS, AS 1084, šk. 5, Osmrtnice P, PA-PIC).

dni. Toda ne na Kranjskem, temveč na avstrijskem Štajerskem, od koder se je v novejšem času razselila še v druge dežele in na tri oddaljene celine. Kdor bi pred sto leti in več raziskoval Valvasorjevo potomstvo, zagotovo ne bi pozabil poudariti, da je polihistorjev rod v njegovi rodni deželi ugasnil. Za Kranjsko in Kranjce je bil namreč Valvasor v svojem času in še dobri dve stoletji pozneje izrecno »kranjski« ali »deželni« polihistor, za Štajerce pa le sosed, ki se je njihove dežele v svojih delih samo dotaknil. Janez Vajkard Valvasor je tako pri svojem štajerskem potomstvu tem laže poniknil v pozabo. Tudi ko so ga nekateri v 20. stoletju odkrili kot svojega prednika, v njegovem imenu po večini niso prepoznali kranjskega polihistorja. In ko so bili v letih 2007–2010 postopoma odkriti vsi njegovi živeči legitimni potomci, skupaj več kot sto, se je izkazalo, da je le eden vedel za svojo genealoško povezavo z Valvasorjem in samo deloma za njegov pomen v slovenskem prostoru.¹⁰³⁴

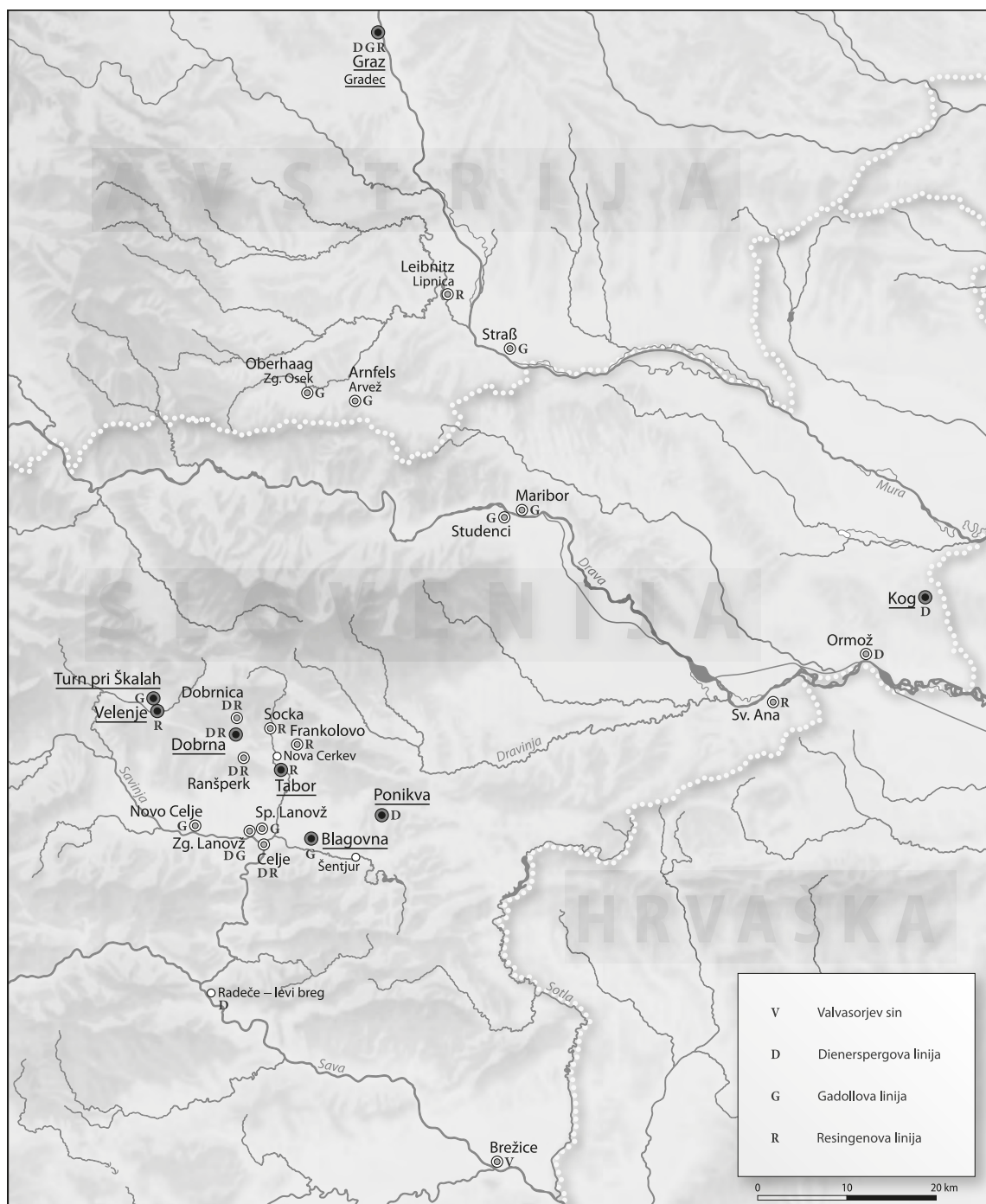
Od razvejenega potomstva bomo natančneje obravnavali prve generacije, rojene do srede 19. stoletja, ko je glavnina zapustila slovensko ozemlje. Pri mlajših rodovih se bomo poleg pregleda rodoslovnih podatkov vseh potomcev pomudili le pri nekaterih vidnejših in podali nekaj temeljnih značilnosti o geografski razpršitvi, socialni in poklicni strukturi ter odnosu potomstva do znamenitega prednika.

Shematizirani rodovnik štajerske veje Valvasorjevega potomstva

Začetnica veje vnukinja Antonija Jožefa Katarina pl. Dienersperg (1712, Volavče – 1769, Ponikva)		
pravnik Franc Ksaver Avguštin pl. Dienersperg od 1766 baron (1742, Ponikva – 1814, Zg. Lanovž pri Celju)		
prapravnuk Franc Ksaver baron Dienersperg (1773, Dobrna – 1846, Gradec)	prapravnukinja Barbara por. pl. Gadolla (1772, Dobrna – 1841, Blagovna)	prapravnukinja Terezija por. pl. Resingen (1776, Dobrna – 1849, Gradec)
baroni DIENERSPERG	vitezi GADOLLA	vitezi RESINGEN
po moški strani izumrli 1905 v Budimpešti, po ženski 1936 v Gradcu; na Slovenskem: zadnja rojena 1824 v Celju oziroma 1864 v Trstu; zadnji umrl 1914 na Kogu pri Ormožu	danes živijo potomci v Avstriji, Nemčiji, na Madžarskem, v Združenih državah Amerike in Paragvaju; na Slovenskem: zadnja rojena 1861 na Turnu pri Škalah in umrla 1923 v Mariboru, zadnji živel do 1941 v Novem Celju (evtanaziran v Hartheimu pri Linzu)	edina moška veja izumrla 1885 v Celju, potomci po ženski strani živijo danes v Avstriji, Italiji, Franciji in Združenih državah Amerike; na Slovenskem: zadnji rojen 1830 v Celju, zadnja umrla 1908 v Celju, zadnji živel do 1919 v Ljubljani
izumrli v 1. polovici 20. stoletja	31. 8. 2016 živel 54 potomcev	31. 8. 2016 živel 60 potomcev

¹⁰³⁴ Valvasorja je poznal dr. Franz Alfons Mahnert (* 1958, Gradec), približal pa mu ga je njegov ded Friedrich Weis-Ostborn (* 1896, Gradec, † 1978, prav tam).

Kraji, povezani z Valvasorjevim potomstvom na Štajerskem

Začetnica štajerske veje potomstva, polihistorjeva vnukinja **Jožefa (Antonija Jožefa Katarina) pl. Diensperg** (* 1712, † 1769), rojena na Volavčah pri Šentjerneju, je kljub poroki pravzaprav obdržala deklinški priimek, saj so jo omožili s **Petrom Dominikom pl. Dienspergom** (* 1699, † 1764), trinajst

let starejšim sorodnikom s Ponikve pri Celju.¹⁰³⁵ S Kranjskega, od koder so Dienerspergi izšli, se je na Štajersko preselil ženinov ded Ditrih († 1667). Najprej je postal lastnik gospostva Tabor pri Vojniku, dobil leta 1652 štajersko deželanstvo in zasnoval vejo štajerskih Dienerspergov, povzdignjenih dobrih sto let pozneje (1766) v barone.¹⁰³⁶ Domovanje njegovega sina Friderika Ditriha (* 1646, † 1715) je konec 17. stoletja postal dvorec Ponikva severovzhodno od Celja,¹⁰³⁷ kjer se je skoraj zagotovo rodil tudi njegov sin Peter Dominik, soproj Valvasorjeve vnukinje.¹⁰³⁸ Na svet je prišel v očetovem drugem zakonu z neplemkinjo Suzano Rozalijo, rojeno Markuti.¹⁰³⁹ Leta 1715 je izpričan v drugem razredu graške

¹⁰³⁵ Točne letnice in datuma njegovega rojstva ne poznamo, ker so matične knjige župnije Ponikva že leta 1782 zgoarele v požaru. Tudi noben rodovnik rodbine Dienersperg ju ne navaja (prim. ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Po enem rodovnem deblu je Peter Dominik umrl 28. januarja 1764 v Sevnici v 64. letu starosti (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersberg: Familien Acten, Stamm=Reiche der Dienerspergisch = nunnehro Freyherrlichen Familie), sevniška mrliška matica pa mu ob pokopu 30. januarja 1764 prisoja 63 let (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782, s. p.). Njegov portret ima poleg letnice smrti (1764) tudi navedeno starost 33 let ob poroki leta 1732 (»AE. SUAE 33 ANNO/ COP. 1732 ANNO«), kar je sploh omogočilo zanesljivo identifikacijo inicialk: »P: D: F: v. Dienersperg« kot »Petrus Dominicus Freiherr von Dienersperg« (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 909). Napis na portretu je bil obnovljen okoli leta 1832 (Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 44) in čeprav je Peter Dominik naveden kot baron, to v resnici nikoli ni bil, ampak so baroni dve leti po njegovi smrti postali sinovi (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 229). – Če upoštevamo vse znane podatke o njegovi starosti, se je moral roditi leta 1699. Lahko bi bil rojen tudi leta 1698, glede na to, da je pred 2. januarjem 1723 skupaj z dvema bratoma naslovil na deželnega glavarja prošnjo za razdelitev očetove dediščine, ker so prosilci že postali polnoletni (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 316–317, prezentirano 2. 1. 1723). Vendar navedbe o doseženi polnoletnosti v tem času niso vedno zanesljive.

¹⁰³⁶ O zgodovini Dienerspergov je leta 1835 pisal Franc Ksaver baron Dienersperg (Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 20–21) in nato sredi 19. stoletja njegov nečak Franc vitez Gadolla (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 3–5v). Recentni pregled rodbine je leta 2016 podal M. Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 55–77. Prim. ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg. Deželanska diploma: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 4, 1. 3. 1652; baronska diploma: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766); o povzdignitvi v baronski naziv prim. Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 229.

¹⁰³⁷ (Friderik) Ditrih in njegova žena Suzana Rozalija sta Ponikvo kupila leta 1695 ali malo pred tem; del kupnine sta namreč poravnala 12. septembra 1695 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 57, Gut Ponikl 1696–1840, 2. 1. 1696). Iz štajerske imenjske knjige pridobitev ni jasno razvidna (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 67–68). Pred letom 1751 v njej za Ponikvo kot tako namreč sploh ni podatkov (prav tam, str. 370).

¹⁰³⁸ Rodovnik iz 18. stoletja pravi, da se je rodil na Ponikvi (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten, Stamm=Reiche der Dienerspergisch = nunnehro Freyherrlichen Familie). Ponikovske krstne matice so za čas pred letom 1782 uničene, v celjskih pa so vpisani samo starejši sorojenci Petra Dominika, rojeni med letoma 1681 in 1695 (NŠAM, Matične knjige, Celje–sv. Danijel, R 1677–1723, pag. 46, 100, 134, 169, 181, 200, 209, 232).

¹⁰³⁹ Friderik Ditrih in Suzana Rozalija sta poročno pogodbo sklenila 5. maja 1680 v Celju; malo zatem je Suzana Rozalija izročila možu 3000 goldinarjev, s katerimi je kupil posest Ruda (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 25, 3. 8. 1680; regest v moževem zapuščinskem inventarju: StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 194v, 28. 5. 1715). Umrla je leta 1736 po 21 letih vdovstva (zapuščinski inventar v: StLA, Landrecht, K 125, Dienersberg (2), fol. 1–25, 10. 11. 1736). Bržkone je izvirala iz družine gosposčinskih upraviteljev; vsaj njen brat Ferdinand Markuti je bil leta 1687 upravitelj gospostva Celje (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 112–132, april 1687). Taisti Ferdinand je skupaj s tremi brati leto pozneje (1688) dobil plemiški naslov (Frank, *Standeserhebungen. 3. Band*, str. 196), vendar pridobitev plemstva ni veljala za poročeno sestro Suzano Rozalijo. – Po genealogiji v Dienerspergovem arhivu naj bi bila mati Petra Dominika (očetova prva žena) Ana Konstancija, rojena pl. Kaltenhaus (1647–pred 1736) (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 4), kar pa bi bilo že glede na starostno razliko med njima, 52 let, medicinsko komajda mogoče. Kot razkrivata dve rodovni deblu v Arhivu Republike Slovenije, je omenjena Ana Konstancija v resnici umrla že leta 1673, odvedeli Friderik Ditrih pa je nato vzel za ženo neimenovano neplemkinjo (*N. N. oz. 2te gemählin ohne Adel*) in imel z njo trinajst otrok, od katerih je Peter Dominik naveden na predzadnjem mestu (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Ana Konstancija je preminila 18. februarja 1673 v Sevnici, o čemer priča mrliški list iz leta 1813 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 34, 7. 1. 1813). Pol leta pozneje so popisovali njeno zapuščino (StLA, Landrecht, K 124, Dienersberg (1), fol. 94–111). Poznejši Dienerspergi so se sramovali, da njihova prednica Suzana Rozalija Markuti ni bila plemkinja. Franc Ksaver (1773–1846) si je zato za prednico prisvojil Kaltenhausovo in jo vključil v svojo neuspešno prošnjo za pridobitev

jezuitske gimnazije,¹⁰⁴⁰ po besedah vnuka Franca Ksaverja (1773–1846) pa je bil potem nadporočnik v kirasirskem polku Cordova.¹⁰⁴¹ Ob delitvi očetove posesti med dediče mu je leta 1723 pripadla posest Ponikva.¹⁰⁴² Z Valvasorjevo vnučinko Jožefo pl. Dienersperg, s katero se je poročil, ko je že zakorakal v trideseta, ga je poleg enakega priimka, kot rečeno, vezalo tudi daljno sorodstvo, skupni prastarši oziroma praprastarši.¹⁰⁴³ Poročno pogodbo med njima so sklenili 25. februarja 1732 na nevestinih rodni Volavčah pod Gorjanci in Jožefo odpravili od doma s 500 goldinarji dote kot predujmom za obljubljeni dediščino.¹⁰⁴⁴ Pri tem je zanimiva ugotovitev, da poročnega obreda v nasprotju z običaji niso opravili v nevestini domači volavški grajski kapeli ali v šentjernejški župnijski cerkvi, temveč očitno v ženinovi župniji na (Slomškovi) Ponikvi.¹⁰⁴⁵ Petru Dominiku je poroka s kranjsko sorodnico prinesla občutno

naziva komornik (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20, 10. 8. 1840). Kot prednica je navedena tudi na velikem barvnem rodovnem deblu, ki ga je dal izdelati (StLA, Stambäume, No. 22R, Franz Kajetan Frh. von Dienersperg). V svojem genealoško-biografskem orisu rodbine (1835) je precej nesporno zapisal, da je imel Friderik Ditrih Dienersperg z Ano Konstancijo osem sinov in pet hčera in da je žena umrla 18. februarja 1683 (sic!). Povsem nelogično je seveda, da bi lahko ta ženska rodila sina Petra Dominika, ki je leta 1764 umrl v 64. letu, kot je (njegov vnuk) Franc Ksaver napisal na naslednji strani (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 28–29). Franc Ksaver je seveda razpolagal z viri o svoji dejanski prednici, drugi ženi pradedu Friderika Ditriha, saj so ohranjeni v rodbinskem arhivu, a jih je premisslano zamolčal.

¹⁰⁴⁰ Petra Dominika in njegovega brata Donata Alojza najdemo leta 1715 v drugem razredu gimnazije kot deželanova sinova iz Celja (*Provincialis, Styrius, Cileensis*), prvega s polnim imenom *Dominicus Gottefridus Petrus* in drugega z imenom *Donatus Erasmus Aloysius* (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 23).

¹⁰⁴¹ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 35.

¹⁰⁴² StLA, Landrecht, K 124, Dienersperg (1), fol. 311–323, prezentirano 2. 1. 1723, 14. 8. 1723. – Vnuk Franc Ksaver je zapisal, da je Peter Dominik postal dedič posesti Ponikva, Ruda in Sevnica (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 35). V resnici je Ruda, mali dvorec pod Lisco severozahodno od Sevnice, pripadla njegovemu bratu Rajmundu Dionizu, ki je tu leta 1738 tudi umrl (StLA, Landrecht, K 125, Dienersperg (2), fol. 111–138, 16. 9. 1738). O tem in o vdovini vnovični poroki piše na drugem mestu tudi rodbinski kronist Franc Ksaver (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 29–30). Dvorec Ruda sta leta 1680 kupila zakonca Friderik Ditrih pl. Dienersperg in Suzana Rozalija, rojena Markuti (regest v zapuščinskem inventarju Friderika Ditriha: StLA, Landrecht, K 124, Dienersperg (1), fol. 193, 28. 5. 1715). O lastnikih prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 250. S Sevnico je bila mišljena Spodnja Sevnica, ki jo je Peter Dominik kupil veliko pozneje in o čemer bo še tekle beseda v nadaljevanju.

¹⁰⁴³ Mladoporočnica sta imela skupne prednike Jurija pl. Dienersperga in Ano Samerl – ženinove prastarše oz. nevestine praprastarše (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 72–74, 304–308).

¹⁰⁴⁴ Regesti listin v zapuščinskem inventarju nevestine matere, Valvasorjeve hčerke Regine Konstancije pl. Dienersperg: ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 13–15. Regest poročne pogodbe z istim datumom in datacijo na Volavčah je najti tudi v zapuščinskem inventarju Petra Dominika: StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), fol. 74v, 24. 7. 1764. – Zanimiva je ugotovitev, da je regest iste poročne pogodbe v Jožefinem zapuščinskem inventarju na Ponikvi datiran z enoletnim zamikom: 25. februar 1733 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.; Landrecht, K 126, Dienersperg (3), fol. 126v, 21. in 28. 8. 1769). Ni dvoma, da so se inventurni komisarji pri letnici zmotili. Tudi v leta 1854 nastalih zgodovinskih zapiskih potomca Franca viteza Gadolle najdemo datum 25. februar 1732 (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 4v). V svojem drugem spisu o gradu Tabor je Gadolla zaradi mladosti neveste podvomil o ustreznosti leta poroke in ga je premaknil za eno desetletje v leto 1742; če bi se namreč res rodila leta 1719, kot je zmotno mislil, bi bila ob poroki stara komaj 13 let (prav tam, Hs. 656, fol. 31).

¹⁰⁴⁵ V poročni matici župnije Šentjernej poroke ni (Župnijski arhiv Šentjernej, Matične knjige, P 1717–1760). O poroki na Ponikvi pa govorijo samo sekundarni viri. Ko je namreč Franc Ksaver baron Dienersperg sto let pozneje potreboval podatke za plemiško genealogijo, se je s prošnjo za izstavitev poročnega lista svojih prednikov obrnil na ponikovskega župnika. Ta je izdal dokument, v katerem navaja, da so vse matične knjige leta 1782 pogorele, vendar naj bi na podlagi več tam shranjenih ter predloženih listin »zanesljivo dognal«, da sta se Dienersperga poročila v tamkajšnji župnijski cerkvi 22. januarja 1734; postregel je tudi z verodostojnim podatkom o privolitvi staršev mladolletne neveste v poroko, kar daje njegovemu pričevanju dodatno težo (StLA, A, Dienersperg, K 1, H 27, 20. 4. 1833). Poroka bi bila tako šele slabi dve leti po sklenitvi omenjenega volavškega ženitnega dogovora. Sklepamo lahko, da je ponikovski župnik dobil omenjene podatke iz kakšnega naknadnega poročnega dogovora in da ni šlo za dejanski datum poroke. Glede na izračunani letnici rojstva prvih dveh sinov bi namreč do poroke moralo priti že kmalu po sklenitvi poročne pogodbe, datirane na Volavčah 25. februarja 1732. Še proti koncu istega leta oziroma v naslednjem letu (1733) se je

Valvasorjeva vnukinja Jožefa, rojena in poročena pl. Dienersperg (1712–1769) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 910, foto Bojan Salaj).

Jožefin soprog Peter Dominik pl. Dienersperg (1699–1764) je na portretu neupravičeno naveden z baronskim naslovom, ki ga ni dočakal (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 909, foto Bojan Salaj).

gmotno korist. Pet let po podpisu poročne pogodbe, leta 1737, je namreč na svojem domu v dvorcu Ponikva pisno potrdil prejem preostalih 2500 goldinarjev ženinega poročnega deleža,¹⁰⁴⁶ dobrih deset let zatem pa je njegovi ženi pripadlo 5000 goldinarjev oporočnega volila umrle tete baronice Juričeve s Struge, Valvasorjeve srednje hčerke Katarine Frančiške (1688–1747).¹⁰⁴⁷ Toliko denarja za štajerske Dienersperge ni pomenilo malo, saj je bil Peter Dominik le srednje premožen graščak, ki je po očetu podedoval dvorec Ponikva s približno 30 celimi kmetijami.¹⁰⁴⁸

namreč rodil prvi sin Sigmund, leto pozneje pa Jožef (gl. str. 267 in 268). Na portretu z letnico 1738 sta upodobljena kot petletnik in štiriletnik (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 907; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 141). Dokaz o poroki leta 1732 ponujata tudi ločena porteta zakoncev, oba opremljena z napisom »Cop. 1732« v pomenu poročen/a (copulatus/ta) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 909 in S 910).

¹⁰⁴⁶ Regesti listin v zapuščinskem inventarju njene matere Regine Konstancije pl. Dienersperg (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 6/Nr. 15).

¹⁰⁴⁷ ARS, AS 308, II. serija, fasc. I 1–13, testament I–12, 4. 5. 1743.

¹⁰⁴⁸ Po štajerski deželni deski je imela posest Ponikva (*Gutt Ponikl*) pod Petrom Dominikom in njegovimi nasledniki dobrih 78 funtov dominikalnega donosa in dobrih 31 funtov rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 3, fol. 329; prav tam, Einlagenbuch 5, fol. 362). V štajerski imenjski knjigi je bila nanj prenesena šele leta

Dvorec Ponikva, malo preden so ga Dienerspergi izgubili, po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 48a).

Ponikva na razglednici okoli leta 1900 (zbirka Milana Škrabca). Danes ni za dvorcem, porušeni po drugi svetovni vojni, nobenih sledov.

Ponikovski dvorec je bil od leta 1732 dobrih sto let dom Valvasorjevega štajerskega potomstva, vendar so se, kot bomo videli, po Jožefini smrti († 1769) tu zadrževali le redki Dienerspergi. O videzu dvorca v 18. stoletju ni znanega nič določnega. Tako neprimerno bolje poznamo prostore v njem kakor zunanjščino.¹⁰⁴⁹ Vischer ga v svoji *Topografiji štajerske* (1681) ni upodobil,¹⁰⁵⁰ v jožefinskih vojaških merjenjih pa mu je namenjena le omemba.¹⁰⁵¹ Zunanost dvorca, enonadstropne stavbe z dvokapno streho, razkriva šele *Stara Kaiserjeva suita* (1824–33).¹⁰⁵²

1751 z dobrimi 65 funti dominikalnega in 28 funti rustikalnega donosa, na prej omenjeno višino donosov pa je prišla s pridobitvami, zavedenimi v letih 1753 in 1759 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 67).

¹⁰⁴⁹ V zapuščinskem inventarju Jožefe Dienersperg iz leta 1769 so omenjeni naslednji prostori: frančiškanska soba, dolga soba, velika jedilnica, soba z ogledali, majhna stranska soba, materina soba, zadnja soba, obokana shramba, kuhinja in vinska klet (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.)

¹⁰⁵⁰ Prim. Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*.

¹⁰⁵¹ V jožefinskih vojaških merjenjih so pri vasi Ponikva v rubriki Trdne zgradbe navedene le dve cerkvi in zidane kmečke hiše, dvorec Ponikva pa se skriva pod imenom Hotunje (*Hof Hutuin*), kot se imenuje sosednja vas (Rajšp (ur.), *Slovenija na vojaškem zemljevidu*. 5. zvezek, str. 200, 202, sekcija 194).

¹⁰⁵² Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 48a. Prim. Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. *Peta knjiga*, str. 93–94.

Peter Dominik in Jožefa pl. Diensperg sta imela **trinajst otrok**, med njimi samo eno hčerko, odraslo pa jima je deset sinov. O času njihovega rojstva smo slabo poučeni. Kdaj natanko so prihajali na svet, bi razkrile krstne matične knjige župnije Ponikva, če jih ne bi že leta 1782 uničil požar.¹⁰⁵³ Dienspergovi sinovi in hči so se rojevali v četrtoletju od leta 1732 do 1756, kar lahko za nekatere izračunamo iz znanih starosti ob smrti, natančen datum pa poznamo samo za nekaj mlajših otrok, vendar iz virov druge roke.¹⁰⁵⁴ Tudi zaporedje otrok, kot ga navajajo rodovna debela, ni povsem zanesljivo.¹⁰⁵⁵ Njihov vrstni red je ob upoštevanju drugih biografskih podatkov mogoče izluščiti iz materinega

¹⁰⁵³ O uničenih ponikovskih matičnih knjige in in s tem povezanih težavah pri sestavljanju rodovnika Antona Martina Slomška prim. Goričar, *Slomšekov rodovnik*, str. 5–7.

¹⁰⁵⁴ Datume rojstev treh tedaj mladoletnih otrok navaja zapuščinski inventar njihove matere (StLA, A. Diensperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.), datum rojstva Franca Ksaverja Avguščina pa njegov sin Franc Ksaver v genealoško-biografskem orisu rodbine (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 43).

¹⁰⁵⁵ Popolnejši rodovnik v Dienspergovem rodbinskem arhivu je moral po vsem sodeč nastati med letoma 1766, ko so bili Dienspergi pobaronjeni (o tem priča njegov naslov), in 1776, ko je umrl Jožef, ki na rodovnem debelu za razliko od treh drugih sorojencev še nima križca (StLA, A. Diensperg, K 1, H 1, Diensperg: Familien Acten, Stamm=Reiche der Dienspergisch = nunmehr Freyherrlichen Familie). Brez kakršnih koli drugih podatkov razen križcev so otroci navedeni v naslednjem zaporedju, ki se ne ujema povsem s kronologijo rojstev: 1) Sigmund, 2) Jožef, 3) Anton †, 4) Marija Ana †, 5) Anton, 6) Franc Rajmund Adam, 7) Franc Ksaver, 8) Janez Nepomuk, 9) Peter, 10) Kajetan, 11) Rajmund, 12) Bernard † in 13) Maksimilijan. Rodovnik je edini vir o obstoju dveh od treh otrok s križci: prvega od obeh Antonov (ta je bil vsekakor starejši od živečega brata) in Bernarda, medtem ko poznamo Marijo Ano tudi z upodobitve, ko ji je bilo dve leti (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 908). Kot se je pokazalo iz drugih virov in bomo videli v nadaljevanju, je Franc Rajmund Adam identičen s Serafinom, kar pomeni, da je bilo njegovo prvo ime v resnici Franc Serafin. Franca Ksaverja so poznali tudi z drugim imenom Avguštin. Rodovno deblo v Zbirki rodovnikov v Arhivu Republike Slovenije, ki glede na najmlajšo letnico ni nastal pred letom 1779, pozna samo deset otrok, in sicer tiste, ki so odrasli, ima pa tudi skromne podatke o njihovi življenjski poti: 1) Anton, nemi (*der Stumme*), 2) Sigmund, svetni duhovnik, 3) Jožef, praporščak v Beckovem polku, umrl samski, 4) Peter, ritmjošter pod Francem Albertom von Sachsen Teschen, 5) Rajmund, grenadirski nadporočnik v Thurnovem pehotnem polku, umrl 1779 na Češkem, 6) Kajetan, poročnik pod Steinom, 7) Maksimilijan, kadet pod Rislom, 8) Nepomuk, 9) Ksaver, gospod na Dobrni, poročen z Jožefo pl. Brandenau, iz katerih so izšli otroci: Barbara, Ksaver Franc, Terezija, 10) Franc, lastnik na Ponikvi, še samski (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Diensperg). – Prvi podatek o številu živečih otrok je iz leta 1759. Oče Peter Dominik je v poročilu o zapuščini umrlega Sigfrida Karla Galla barona Gallensteina konec leta 1759 zapisal, da ima deset živečih sinov (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 17. 12. 1759). Za tri umrle otroke je torej letnica 1759 skrajna zgornja meja, leto, ki ga niso preživeli in najverjetneje tudi ne doživeli. V zapuščinskem inventarju matere Jožefe z datumom 21. avgust 1769 so sinovi razdeljeni v dve skupini: na polnoletne in na mladoletne, pri zadnjih so navedeni tudi datumi rojstev. Polnoletni (*Maiorenes*), stari nad 24 let in rojeni najpozneje do leta 1745, so bili: Sigmund, Jožef, Anton, Franc Serafin, Franc Ksaver, Peter in Janez Nepomuk, mladoletni (*Minorenes*) pa trije: Kajetan, rojen 18. novembra 1746, tedaj poročnik v pehotnem polku kneza Boniatoffzija, Rajmund, ki se je rodil 7. avgusta 1750, in Maksimilijan, rojen 12. oktobra 1756 (StLA, A. Diensperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). V baronski diplomi z datumom 5. junij 1766 si bratje – brez izpuščenega gluhonelega Antona – sledijo takole: Sigmund, Jožef, Franc Serafin, Franc Ksaver, Peter, Janez Nepomuk, Kajetan, Rajmund in Maksimilijan (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Diensperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766)). V dveh dokumentih iz leta 1774 najdemo tudi podpise in pečate velike večine tedaj še vseh desetih živečih bratov, popolnejša oziroma nekoliko drugačna pa so tudi njihova osebna imena. Ob delitvi zapuščine po starših 17. julija 1774 v Gradcu so s podpisi in pečati zastopani vsi razen še mladoletnih Rajmunda in Maksimilijana, ki ju je zastopal njun varuh; bratje so se zvrstili takole: 1) Sigmund, 2) Jožef Karel, armadni častnik, 3) Franc Rajmund, 4) Anton, 5) Ksaver, 6) Janez Nepomuk, 7) Peter, karabinjerski nadporočnik, in 8) Kajetan Oto, nadporočnik pod Steinom (StLA, Landrecht, K 126, Diensperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162). Slabe tri tedne pozneje je na Ponikvi sklenilo pogodbo o vzdrževanju gluhonelega brata Antona vseh osem preostalih polnoletnih bratov baronov Dienspergov, tudi zdaj s podpisi in pečati: 1) Franc Rajmund, 2) Franc Avguštin, lastnik posesti Dobrna, 3) Sigmund Ernest, 4) Jožef Karel, 5) Janez Nepomuk, 6) Peter in 7) Kajetan Oto; Rajmund je dodal svoj podpis 14. maja 1777 na Dobrni (StLA, A. Diensperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774). Vnuk Franc Ksaver baron Diensperg je v svojem biografsko-genealoškem orisu rodbine leta 1835 navedel dvanajst otrok Petra Dominika in Jožefe, tj. svojega očeta in enajst njegovih sorojencev. Izpustil je namreč prvega od obeh Antonov, drugega pa nepravilno umestil pred Marijo Ano, tako kot je tudi Janeza Nepomuka navedel

zapuščinskega inventarja (1769) in približno v istem času nastalega najstarejšega rodovnega debla: 1) *Sigmund* (* 1732–33), 2) *Jožef Karel* (* 1734), 3) *Anton – prvi* (* ok. 1735), 4) *Marija Ana* (* 1736), 5) *Anton – drugi* (* 1737), 6) *Franc Serafin Rajmund Adam* (* 1740–41), 7) *Franc Ksaver Avguštin* (* 28. avgusta 1742), 8) *Peter* (* 1744), 9) *Janez Nepomuk* (* 1744–45), 10) *Kajetan Oto* (* 18. novembra 1746), 11) *Rajmund* (* 7. avgusta 1750), 12) *Bernard* (* 1750–56) in 13) *Maksimilijan* (12. oktobra 1756).¹⁰⁵⁶ Skoraj brez dvoma so se vsi otroci rodili na Ponikvi, kjer so trije tudi zgodaj preminili.¹⁰⁵⁷ **Anton**, prvi s tem imenom (* ok. 1735, † najpozneje 1738), je odšel v večnost najverjetneje še pred rojstvom drugega Antona (1737), kolikor nista imela različnih godovnih zavetnikov. Ko so leta 1738 na dveh portretih upodobili štiri Dienerspergove otroke,¹⁰⁵⁸ je bil vsekakor že mrtev. Na enem od portretov je upodobljena dveletna **Marija Ana** (* 1736, † 1738–59), ki bi lahko živela še vse do leta 1759, malo preden je oče Peter Dominik zapisal, da ima deset živečih otrok.¹⁰⁵⁹ Ta navedba je tudi dokaz, da je pred 17. decembrom 1759 umrl **Bernard** (* 1750–56), ki je v relevantnih virih naveden med Rajmundom (* 1750) in Maksimilijanom (* 1756) in bi se lahko ne nazadnje rodil kot brat dvojček enega od njiju.¹⁰⁶⁰

V rojstnem letu najmlajšega otroka ali malo prej je mati Jožefa z lastnim denarjem za 11.000 goldinarjev kupila posest Spodnja Sevnica s sedežem v dvorcu sredi trga Sevnica na štajersko-kranjski meji ob Savi. Posest je bila sicer uradno last Petra Dominika,¹⁰⁶¹ logično pa je, da je prišlo do naložbe

pred Petrom (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 25). V nadaljevanju je kratko opisal življenjske zgodbe vseh desetih odraslih otrok, za svojega očeta pa sporočil njegovo polno ime Franc Ksaver Avguštin in datum rojstva 28. avgust 1742 (prav tam, str. 36–43). V rodovnikih se zanj pojavlja tudi letnica 1743 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1) in v Lazarinijevi genealoški zbirki datum 28. marec 1743 (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg).

¹⁰⁵⁶ Utemeljitev rojstnih podatkov gl. v nadaljevanju pri vsakem posebej. Pri treh zgodaj preminulih je leto rojstva izračunano na podlagi zaporedja otrok in rojstev sorojencev, znanih iz različnih virov (gl. prejšnjo opombo).

¹⁰⁵⁷ Nobeden od otrok ni umrl v Sevnici, kamor se je družina preselila po letu 1756 (prim. NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742–1782). O bivanju na Ponikvi govori med drugim dopis, poslan tja Petru Dominiku leta 1753 (A. Dienersperg, K 1, H 60. 4. 6. 1753).

¹⁰⁵⁸ Na prvem portretu sta petletni Sigmund in štiriletni Jožef, na drugem pa dveletna Marija Ana in enoletni Anton (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 907 in S 908), objava: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 140 in 141).

¹⁰⁵⁹ StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 17. 12. 1759.

¹⁰⁶⁰ Gl. op. 1055.

¹⁰⁶¹ Kdaj natanko je Peter Dominik pridobil to posest, razpoložljivi viri ne povedo. Po štajerski deželni deski je imelo gospostvo 107 funtov dominikalnega donosa in dobrih 50 funtov rustikalnega. Glede na nastavitev knjige leta 1751 bi moral postati lastnik prej (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 3, fol. 362), a nikakor ni rečeno, da je bilo res tako. Po imenjski knjigi je Spodnjo Sevnico kupil od Nikolaja grofa Auersperga šele leta 1758, vendar se letnica nanaša na zapozneli uradni prenos lastništva (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 67). Leta 1751 je grof Nikolaj po istem viru šele postal lastnik spodnjesevniške posesti, ki je bila prej v rokah grofa Antona Jožefa (prav tam, str. 246). Posest, vredno 11.000 goldinarjev, je Jožefa pl. Dienersperg kupila z lastnim denarjem, kar ji je bilo (od moža) priznано s potrdilom (*mit Recognition*) z dne 16. junija 1756; zato je bila Spodnja Sevnica ob popisu zapuščine Petra Dominika izvzeta iz inventure (po navedbi v njegovem zapuščinskem inventarju: StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 77, 24. 7. 1764). Po Schmutzu naj bi bil Peter Dominik lastnik za Auerspergi že od leta 1730, nato pa so od 18. oktobra 1764 kot lastniki navedeni Wintershofni (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 431). Franc Gadolla, Dienerspergov pravnuk, se je bržčas oprl prav na Schmutza, ko je Dienersperga navedel kot lastnika po letu 1730, ob prodaji 18. oktobra 1764 pa naj bi bila prodajalca dva, zakonca Peter Dominik in Jožefa (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 4v), vendar je bil mož tedaj že skoraj devet mesecev mrtev. Deset let pozneje (1864) je Gadolla kot prodajalca navedel samo Petra Dominika in zgolj letnico (prav tam, Hs. 800, fol. 33v). Datum in leto prodaje sta točna, prodajalka pa je bila v resnici le vdova Jožefa (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Bd. 68, fol. N 3–N 5, 18. 10. 1764). Po štajerski imenjski knjigi je prodala Spodnjo Sevnico svojega pokojnega moža Petra Dominika Jakobu Antonu baronu Wintershofnu leta 1766, kar je le letnica prenosa, ne dejanske prodaje, tako kot je tudi njeno dedovanje moževe Ponikve vpisano šele z letnico 1769 (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten, str. 69). Pirchegger ne pozna lastnikov vse od leta 1725, ko je bila posest prodana grofu Auerspergu, do lastništva Wintershofnov v letih 1764–1796 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 255).

v posest v času, ko je Jožefa skoraj brez dvoma dedovala po svoji materi, Valvasorjevi hčerki Regini Konstanciji, ki je umrla v začetku leta 1755.¹⁰⁶² Ta je leta 1753 za 12.000 goldinarjev prodala zetu grofu Paradeiserju Volavče¹⁰⁶³ in tolikšna vsota je zadoščala za nakup Spodnje Sevnice. Dienerspergova družina se je v trg Sevnica najpozneje leta 1759 tudi preselila, pristavo na Ponikvi pa je dal Peter Dominik v najem.¹⁰⁶⁴ Enonadstropni trški dvorec v Sevnici, sedež posesti Spodnja Sevnica, je nastal najverjetneje šele v 17. stoletju. Sama posest pa se je od sevniškega gospostva formalno odcepila leta 1751, malo pred prodajo Dienerspergu.¹⁰⁶⁵ Ponikovsko-spodnjesevniški graščak Peter Dominik pl. Dienersperg je samega sebe konec leta 1759 opisal takole: težek mož pri šestdesetih, pogosto bolan, obdarjen z desetimi živečimi sinovi in s skromnimi sredstvi, zdaj živi v trgu Sevnica.¹⁰⁶⁶ V tamkajšnjem spodnjem gradu oziroma dvorcu je 28. januarja 1764 tudi umrl, po mrliški matici star 63 let in pokopan v kripto župnijske cerkve sv. Nikolaja.¹⁰⁶⁷

Peter Dominik je zapustil skromno premoženje, popisano na Ponikvi in v Sevnici ter ocenjeno na 11.678 goldinarjev. Posest Ponikva je bila vredna deset tisočakov, 1000 goldinarjev pa je imel pokojnik naloženih pri štajerskih deželnih stanovih. Iz zapuščinske mase so izločili posest Spodnja Sevnica, ki jo je vdova kupila z lastnim denarjem in je bila ocenjena malo više kot Ponikva, na 11.000 goldinarjev.¹⁰⁶⁸ Vdova Jožefa se je kmalu po moževi smrti vrnila na Ponikvo, še preden ali kmalu zatem, ko je jeseni 1764 za 12.000 goldinarjev prodala Spodnjo Sevnico.¹⁰⁶⁹ Isto leto je skupaj s sestro Marijo Ksaverijo Gall baronico Gallenstein dedovala za bratranec duhovnikom Francem Antonom Rajmundom pl. Dienerspergom († 1764), ki je svojima sestričnima zapustil podedovani dvorec Klevišče pri Polšniku,¹⁰⁷⁰ kjer je dobrih sto let prej gospodaril Valvasorjev bratranec Jurij Sigmund Valvasor.¹⁰⁷¹ Jožefa je sestro izplačala v denarju, kleviški dvorec z majhno posestjo pa leta 1767 prodala gosposčinskemu upravitelju

¹⁰⁶² Vsebina oporoke Regine Konstancije ni znana, vemo le za osnutek, naveden v njenem zapuščinskem inventarju (ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D-25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 7/Nr. 23).

¹⁰⁶³ ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D-25, 25. 2. in 7. 3. 1755, pag. 3/Nr. 1-2. O prodaji in kupnini poročča tudi F. A. Breckerfeld (ARS, AS 730, fasc. 123, Topografija Kranjske I, Gracarjev turn, str. 375-376).

¹⁰⁶⁴ Peter Dominik je konec leta 1759 sam izpričal, da zdaj stanuje v sevniškem trgu (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 17. 12. 1759). O njegovem zadrževanju na spodnjesevniški posesti avgusta istega leta priča tudi neki atestat (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 60, 7. 8. 1759). V krstni matici župnije Sevnica je med letoma 1759 in 1763 petkrat izpričan kot krstni boter (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, R 1727-1765, s. p., 28. 12. 1759, 13. 2. 1760, 14. 12. 1761, 21. 12. 1762, 20. 9. 1763), leta 1761 pa dvakrat sin Franc (prav tam, 7. 8. 1761, 16. 11. 1761) in enkrat sin Janez Nepomuk (prav tam, 3. 11. 1761). Ko je leta 1764 umrl, so glavino njegovega premoženja vključno z vso živino popisali v Sevnici, na Ponikvi nekaj njegove obleke in pohištva, tamkajšnja pristava pa je bila oddana v najem in na njej ni bilo nobene Dienerspergove živine (StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 73-78v, 24. 7. 1764).

¹⁰⁶⁵ O dvorcu: Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Peta knjiga*, str. 129. O posesti: StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 246, 371.

¹⁰⁶⁶ Tako se je Dienersperg označil v poročilu o zapuščini Sigfrida Karla Galla barona Gallensteina, ko je štajersko deželno pravdo prosil, naj ga oprosti inventariziranja pokojnikove zapuščine na oddaljeni Lopati pri Celju (StLA, Landrecht, K 243, v. Gall (2), Heft 10, 17. 12. 1759).

¹⁰⁶⁷ Mrliška matica govori samo o kraju smrti (*ex infer. arce*) ter o kraju in datumu pokopa 30. januarja (NŠAM, Matične knjige, Sevnica, M 1742-1782, s. p., 30. 1. 1764). Iz vdovinega pisma sorodniku Leopoldu pl. Fürenbergu izvemo, da je preminil 28. januarja ob desetih zvečer po devetdnevni bolezni (StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 89-89v, s. d.). Isti datum smrti ima tudi rodovno deblo Dienerspergov iz 18. stoletja, po katerem je Peter Dominik umrl v Sevnici v 64. letu (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersberg: Familien Acten, Stamm-Reiche der Dienerspergisch = nunnehro Freyherrlichen Familie).

¹⁰⁶⁸ StLA, Landrecht, K 128, Dienersberg (3), fol. 73-78v, 24. 7. 1764.

¹⁰⁶⁹ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Bd. 68, fol. N 3-N 5, 18. 10. 1764.

¹⁰⁷⁰ Gl. str. 246.

¹⁰⁷¹ Golec, *Valvasorji*, str. 117-120.

Sevnica po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 61a). Spodnji grad stoji v trgu, s prizidkom proti Savi.

Sevniški spodnji grad danes (foto B. Golec, marec 2014).

Francu Jožefu Mayerhofferju za 1180 goldinarjev in hišo v Trebnjem na Dolenjskem.¹⁰⁷² Medtem je leta 1766 po delitvenem libelu prevzela moževo Ponikvo.¹⁰⁷³ Po sekundarnih, a zanesljivih virih je

¹⁰⁷² ARS, AS 315, I. modri kvatern, fol. G 14–G 15. Prim. Smole, *Graščine*, str. 219. – Majhen del še nepravilne kupnine je najti med dolgovi v njenem zapuščinskem inventarju dve leti pozneje (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769). O izplačilu sestre gl. op. 988. – Morda je prav posedovanje hiše v Trebnjem razlog, da je Jožefin vnuk Franc Ksaver baron Dienersperg v letih 1784–1787 obiskoval tamkajšnjo šolo kot privatist novomeške gimnazije (gl. 286–287).

¹⁰⁷³ Posest Ponikva ji je bila izročena po delitvenem libelu 7. septembra 1766 (po navedbi v njenem zapuščinskem inventarju: StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769).

preminila pet let za možem, 5. avgusta 1769 na Ponikvi,¹⁰⁷⁴ stara 57 let. Najverjetneje so jo pokopali v Dienerspergovo družinsko grobnico v podružnični cerkvi sv. Ožbolta nad Unišami.¹⁰⁷⁵

Njena zapuščina, ocenjena na 31.708 goldinarjev, je bila skoraj trikrat »težja« od moževe, upošteva je, da je vključevala tudi 10.000 goldinarjev vredno Ponikvo. Skoraj polovico vrednosti je odtehtalo posojilo 15.000 goldinarjev sinu Francu Ksaverju Avguštinu, ki ga je ta prejel od matere isto leto spomladi. Dedičev je bilo deset, in sicer sedem polnoletnih sinov ter trije še mladoletni, najmlajši star 13 let.¹⁰⁷⁶ Ko so pet let pozneje (1774) sestavili delitveni libel, je celotno ponikovsko premoženje z nekaj popravki in vključno z dediščino sinov po očetu izkazovalo vrednost blizu 34.756 goldinarjev. Prevezel ga je Franc Rajmund, vsakemu od devetih bratov (razen duhovniku Sigmundu) pa je pripadalo med 3290 in 3475 goldinarjev dediščine po obeh starših. Dediščino so bratje terjali od Franca Rajmunda, novega gospodarja Ponikve, in od Avgušтина kot materinega daleč največjega dolžnika.¹⁰⁷⁷

Med smrtjo enega in drugega zakonca, Petra Dominika in Katarine Jožefe, se je za štajerske Dienersperge zgodil nadvse pomemben dogodek, ki ga Peter Dominik ni več dočakal, nedvomno pa je s tem večjim ponosom navdal njegovo vdovo. 5. junija 1766 je bilo njunih devet sinov skupaj s stricem Donatom Alojzom, graščakom na Taboru pri Vojniku, **povzdignjenih v baronski stan**. Baronska diploma na splošno omenja civilne in vojaške zasluge prednikov, deželanov Štajerske in Kranjske, ter da sta Donat Alojz in pokojni Peter Dominik delovala v različnih pomembnih notranjeavstrijskih »komisijah«.¹⁰⁷⁸ Zgovornejša ni niti nedatirana prošnja Donata Alojza za povzdignitev, ki navaja historiat »napredovanj« prednikov od poplemenitve leta 1587 dalje in poudarja zasluge pokojnega brata v raznih »komisijah«. Vložil jo je že po bratovi smrti (1764) zase (implicitno seveda tudi za potomce) in za devet bratovih sinov,¹⁰⁷⁹ pri čemer je izpustil ime gluhonemega Antona, ki tako edini ni postal baron. Dvorno obvestilo o povzdignitvi dodaja kratki utemeljitvi le še »pričakovane« (*anhoffende*) zasluge mlajše pobaronjene generacije.¹⁰⁸⁰ Odtlej so torej tudi Dienerspergi, čeprav z zamudo, sodili med višje plemstvo, stanovsko v gosposki stan, s čimer so se Valvasorjevi štajerski potomci po plemiškem nazivu približali svojim kranjskim sorodnikom grofom Paradeiserjem z Gracarjevega turna.¹⁰⁸¹

Glede na to, da Dienerspergova posest tolikšnemu številu sinov ni mogla dati posebne popotnice,

¹⁰⁷⁴ O datumu oziroma letnici smrti imamo predvsem sekundarne vire (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1). Sodobno omembo datuma vsebuje Jožefin zapuščinski inventar, in sicer v navedbi, do kdaj se računajo obresti na zadolžnico sina Franca Ksaverja (Avgušтина); deželnoglavarska odredba o popisu zapuščine je bila izdana 9. avgusta, zapuščinski inventar pa ima datuma 21. in 28. avgust 1769 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, s. p.; Landrecht, K 126, Dienersperg (3), fol. 140v). Primarni vir o času smrti, ponikovska mrliška matica, je zgorela leta 1782 v zgoraj omenjenem požaru.

¹⁰⁷⁵ Njen pravnik Franc vitez Gadolla je skoraj sto let po njeni smrti (1864) zapisal, da so imeli Dienerspergi družinsko grobnico v podružnični cerkvi sv. Ožbolta (nad Unišami), zmotno pa je vanjo pokopal svojega pradedu Petra Dominika (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 800, fol. 33v).

¹⁰⁷⁶ Po odbitku pogrebnih stroškov in dediščine, ki je desetim sinovom pripadala po očetu, skupaj 8660 goldinarjev, je v zapuščinski masi ostalo dobrih 23.048 goldinarjev (čistopisna različica inventarja: StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), fol. 123–148; drugačni podatki so v popravljenem osnutku inventarja: StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769).

¹⁰⁷⁷ StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 149–166.

¹⁰⁷⁸ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766). Frank navaja kot datum povzdignitve 1. julij 1766 (Frank, *Standeserhebungen*. 1. Band, str. 229).

¹⁰⁷⁹ Prav tam, s. d.

¹⁰⁸⁰ Prav tam, 4. 7. 1766. Prim. tudi vsebino istega dokumenta v obvestilu graškemu guberniju o pobaronjenju: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 7, 4. 7. 1766.

¹⁰⁸¹ Sorodniki na Gracarjevem turnu so bili njihova tedaj že tretjič omožena teta Ksaverija, zdaj Gallova baronica Gallenstein, in njeni štirje še mladoletni otroci – grofa in grofici Paradeiser.

Grb baronov Dienerspergov, pridobljen ob pobaronjenju leta 1766 (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766, fol. 4).

so imeli otroci srednje premožnega graščaka na izbiro predvsem dve možnosti: vstop v samostan ali vojaško službo. Pri večini bratov je glede izbire poklica očitno odločil zgled njihovega kranjskega deda, prekaljenega častnika in radoživega graščaka Volfa Sigmunda pl. Dienersperga (1679–1751), ter štajerskega očeta Petra Dominika (1699–1764). Kar pet od devetih bratov se je namreč zapisalo vojaški službi, eden je postal svetni

duhovnik, v samostan pa ni šel nobeden, če ne upoštevamo desetega, gluhonemega brata, ki je zadnja leta preživel kot varovanec novomeških frančiškanov.¹⁰⁸² V Novem mestu sta se na frančiškanski gimnaziji šolala dva starejša brata,¹⁰⁸³ šest pa jih je vsaj določen čas obiskovalo graško jezuitsko gimnazijo oziroma trije tamkajšnje višje študije,¹⁰⁸⁴ prva dva v času, ko je bil rektor Wolfgang Valvasor, njihov daljni stric, pranečak kranjskega pradedca Janeza Vajkarda.¹⁰⁸⁵ Kranjskega polihistorja so ponikovski Dienerspergi tedaj še poznali kot svojega prednika, saj je njihova mati Jožefa, Valvasorjeva vnukinja, ob smrti leta 1769 hranila med dobrim ducatom knjig tudi izvod *Slave vojvodine Kranjske*.¹⁰⁸⁶

Deseterica odraslih bratov baronov Dienersperg, Valvasorjevih štajerskih pravnukov, je imela kljub skupnemu vojaškemu poklicu polovice bratov **zelo različne življenjske poti**. Povezovalo jih je to, da jih je kar devet ostalo za strice, brez legitimnega potomstva. Poročila sta se samo dva, le eden od njiju, Franc Ksaver Avguštin (1742–1814), pa je imel tudi zakonske otroke. Taisti Avguštin, ki je

¹⁰⁸² Podatek, da se je pet od devetih sinov Petra Dominika posvetilo vojaškemu stanu, je izrecno naveden v spominskih zapisih njegovega vnuka Franca Ksaverja iz leta 1835 (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 36).

¹⁰⁸³ Kot absolventa gimnazije srečamo leta 1749 najstarejšega Sigmunda in leto pozneje Jožefa (Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 398).

¹⁰⁸⁴ Po podatkih iz matrik so v Gradcu študirali naslednji Dienerspergi s štajerske Ponikve (*Ponikliensis, Pincollensis, Ponigelenensis*): leta 1752 Jožef, 1754 Franc in Ksaver (Avguštin), 1758 Janez Nepomuk, 1759 Kajetan in 1764 Rajmund (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 232, 242, 255, 260, 265, 286). Na višjih študijah najdemo prvega med naštetimi, Jožefa (prav tam, str. 232), najstarejšega Sigmunda, ki je študiral za duhovnika (Ožinger, *Vizitacijski zapisniki*, str. 671), in nazadnje (1776) na stopnji filozofija najmlajšega Maksimilijana (StLA, Landrecht, K 127, Dienersberg (4), fol. 73–73v, 83, 4. 5. 1776). V graških univerzitetnih matrikah zadnjih dveh bratov ni (UBG, Handschriften, Ms. 58-1, 1586–1771; Ms. 58-2, 1772–1827), kar sicer ni merodajno. Ni gotovo, ali je tu nadaljeval šolanje tudi Franc Ksaver Avguštin, za katerega pravi sin Franc Ksaver, da se je oprjel prava in imel veliko pravniškega znanja (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 81–82).

¹⁰⁸⁵ Jezuit Wolfgang Jožef baron Valvasor (1695–1758), vnuk polihistorjevega polbrata Karla (1617/20–1694), je bil rektor graškega kolegija in univerze med letoma 1754 in 1757 (Golec, *Valvasorji*, str. 240–242).

¹⁰⁸⁶ *Slava* je v popisu knjig naslovljena s »standardnim« naslovom *Crainerische Kronic in 4 Theillen* in je bila med knjigami ocenjena najvišje, na en goldinar vrednosti (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.).

postal graščak na Dobrni in pozneje lastnik še več drugih dvorcev na Celjskem, je tako skupni prednik vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev. Njegov brat Peter (1744–1819) je imel nezakonskega sina, čigar rod je usahnil v naslednji generaciji. Druge brate sta pri snovanju družine ovirala duhovniški in častniški stan ter slabe gmotne razmere, gluhtonemega pa telesna prizadetost.¹⁰⁸⁷

Kot v spominih izrecno navaja Avguštinov sin Franc Ksaver, je bil najstarejši Dienerspergov sin **Sigmund** (1732/33–1801), ki je postal duhovnik.¹⁰⁸⁸ Po sekundarnem viru se je rodil že leta 1732,¹⁰⁸⁹ torej še v letu poroke svojih staršev, kar je zelo verjetno, portret iz leta 1738 pa mu daje pet let.¹⁰⁹⁰ Očitno se je edini med brati šolal v župnijski latinski šoli v Rušah (od 1744),¹⁰⁹¹ gimnazijo je zaključil v Novem mestu (1749)¹⁰⁹² in nato študiral v Gradcu, kjer je končal tudi moralno teologijo.¹⁰⁹³ Mašniško posvečenje je prejel 18. septembra 1756 od svojega škofa ordinarija v Gorici.¹⁰⁹⁴ V duhovniškem poklicu se bržčas ni dobro počutil ali znašel, saj je vse življenje – kljub plemiškemu rodu in pridobljenemu baronskemu naslovu – ostal le beneficiat in duhovni pomočnik, največ časa v Šmarju pri Jelšah, kot grajski duhovnik – sacelan pa v dveh Dienerspergovih dvorcih: na rodni Ponikvi in pri stričevi družini na Taboru pri Vojniku.¹⁰⁹⁵ Po spominih nečaka Franca Ksaverja »se je običajno zadrževal pri svojih bratih ali sorodnikih«, kar kaže, da je moral biti bolj umaknjene narave, nazadnje pa je imel hrano

¹⁰⁸⁷ O neporočenosti in maloštevilnem potomstvu bratov govorijo dva sodobna Dienerspergova rodovnika in Lazarinijeva genealoška zbirka (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten; ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg). Franc Ksaver baron Dienersperg je v svojih genealoško-spominskih zapisih navedel, da je imel legitimno potomstvo samo njegov oče Franc Ksaver Avguštin (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41), razkril pa je tudi obstoj nezakonskega sina strica Petra (prav tam, str. 38–39).

¹⁰⁸⁸ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 39. – Tudi v relevantnih sodobnih virih, v katerih so bratje navedeni v zaporedju glede na starost, je Sigmund vedno na prvem mestu (gl. op. 1055).

¹⁰⁸⁹ NŠAM, Nekrologiji lavantinske škofije, šk. 1, tipkopis Imenik duhovnikov v lavantinski škofiji, umrlih od leta 1789 do 1. septembra 1859. – Letnica rojstva 1732 se ujema tudi s podatkom, da mu je bilo leta 1749 ob zaključku novomeške gimnazije 17 let (Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 398).

¹⁰⁹⁰ Narodna galerija v Ljubljani, NG S 907; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 141. Starost pet let ne preseneča, saj se glede na čas poroke staršev ni mogel roditi pred pozno jesenjo leta 1732, portret iz leta 1738 pa bi lahko nastal v prvi polovici leta.

¹⁰⁹¹ Na ruško šolo se je vpisal leta 1744, označen kot »Dienersperg Sigismundus Antonius Perillustris Poncullensis« (Župnijski arhiv Ruše, Notata Rastensia etc., fol. 177; prim. Mlinarič, Seznam imen, str. 244).

¹⁰⁹² Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 398.

¹⁰⁹³ Ožinger, *Vizitacijski zapiski*, str. 671. – Njegovega imena ni v univerzitetni matriki, ki vključuje tudi gimnazije in navaja šest bratov Dienersperg (gl. op. 1084).

¹⁰⁹⁴ Volčjak, *Ordinacijska protokola*, str. 58. – V ordinacijskem protokolu ni navedbe o spregledu zaradi morebitne nedopolnjene starosti 24 let.

¹⁰⁹⁵ Tri leta po posvečenju ga najdemo leta 1760 kot beneficiata v Šmarju pri Jelšah, kjer je, kot se zdi iz pojavljanja v župnijskih maticah, ostal s prekinitvijo v letih 1761–1764 do leta 1765 (NŠAM, Matične knjige, Šmarje pri Jelšah, R 1757–1797, fol. 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 46, 80; M 1733–1763, fol. 156, 158, 159, 160, 161, 162) in odšel nato za kooperatorja (kaplana) v Šentjur (prav tam, P 1765–1784, fol. 5). Po vizitacijskih zapisnikih goriškega nadškofa K. M. Attemsa je bil leta 1760 v Šmarju škapulirski beneficiat, star 27 let, leta 1766 pa kooperator (kaplan) v Šentjurju (Ožinger, *Vizitacijski zapiski*, str. 507, 671). Tu je moral ostati le kratek čas, saj ga v matičnih knjigah pogrešamo (prim. NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, R 1756–1770, P 1756–1770). Leta 1768 naj bi bil sprejet v bratovščino Žalostne matere božje v Celju, živel v letih 1775–1780 v dvorcu Tabor pri Vojniku, tedaj v posesti druge veje Dienerspergov, njegovega strica in nato bratranca, ter leta 1784 v rodnem dvorcu Ponikva (PAM, PAM 1537, šk. 16, Duhovniki XVIII. vek A do H, št. 376). Tu ga v duhovniški službi zasledimo že leto prej (NŠAM, Dekanije, D 6, Šmarje pri Jelšah, Kopije »Goriške vizitacije, ki zadevajo sedanjo dekanijo Šmarje pri Jelšah (brez Žusma) v letih 1760–1783«, pag. 54). V matičnih knjigah ponikovske župnije sicer ni najti njegovega imena (NŠAM, Matične knjige, Ponikva, R 1782–1802, P 1782–1815, M 1782–1820). V letih 1790–1796 je deloval kot beneficiat v Šmarju pri Jelšah, kjer je služboval že četrto stoletja prej (NŠAM, Matične knjige, Šmarje pri Jelšah, R 1757–1797, fol. 329, 331, 332, 335, 338, 343, 358, 363, 368, 370; M 1764–1794, fol. 166, 182). V škofijskem šematizmu iz leta 1798 je naveden med duhovniki šmarske župnije zgolj kot »Titl. Hr.«, brez funkcije (*Schematismus der Bistum Lavantinschen Geistlichkeit 1798*, str. 30).

in stanovanje pri domačem dobrnskem župniku.¹⁰⁹⁶ Umrli je 12. februarja 1801 na Dobrni za prisadom, po mrliški matici star 67 let (roj. 1733–34).¹⁰⁹⁷

Za Sigmundom je prišel na svet **Jožef Karel** (1734–1776), kratko **Jožef**, leta 1738 upodobljen skupaj z leto dni starejšim bratom kot štiriletni otrok.¹⁰⁹⁸ Njegovo krstno ime je bilo očitno Jožef Karel Avguštin, kot se je podpisal malo pred smrtjo.¹⁰⁹⁹ Tudi njega so poslali na novoustanovljeno frančiškansko gimnazijo v Novo mesto, ki jo je končal leto dni za Sigmundom (1750).¹¹⁰⁰ Nato ga najdemo na višjih študijih v Gradcu, na stopnji logika (1752).¹¹⁰¹ Vse to kaže, da mu najprej ni bila namenjena vojaška kariera. Prejkone bi moral postati naslednik na Ponikvi, saj se je starejši brat podal v duhovniški poklic. Po štajerski imenjski knjigi je namreč Jožef Karel pridobil Ponikvo na sodni dražbi po materi in jo prepustil (cediral) bratu Francu Rajmundu. Toda nazadnje se je ob končni delitvi zapuščine leta 1774 zadovoljil z denarjem.¹¹⁰² Podatki o njegovi častniški karieri so protislovnii. Po rodovniku, ki ni nastal pred letom 1779, je kot praporščak služboval v Beckovem polku in umrl samski.¹¹⁰³ Nečak Franc Ksaver pa v spominih piše, da je bil kot poročnik v polku Baaden Dürlach 3. oktobra 1788 hudo ranjen pri napadu na (Bosanski) Novi. Zaradi pohabljenosti se je moral upokojiti in je kmalu zatem umrl.¹¹⁰⁴ V resnici je vojsko zapustil in preminil veliko prej. Ob delitvi zapuščine po starših leta 1774 se je v Gradcu podpisal zgolj kot armadni častnik, brez navedbe čina.¹¹⁰⁵ Isto leto je bil na Ponikvi navzoč ob podpisu pogodbe o vzdrževanju gluhonemega brata Antona,¹¹⁰⁶ naslednje leto (1775) pa se je na Dobrni odpovedal dediščini v korist brata Avgušтина, dobrnskega graščaka, pri katerem se je zadrževal in pri katerem si je zdaj izgovoril običajno dosmrtno preskrbo.¹¹⁰⁷ Njegova življenjska pot se je iz neznanega razloga končala manj kot pol leta pozneje, 9. februarja 1776 v neki zasebni hiši pri Radečah, na štajerskem bregu Save. Pri Sv. Petru v Radečah so ga tudi pokopali, ni pa jasno, ali v župnijski cerkvi ali kar na pokopališču.¹¹⁰⁸ Nemara je bil nekaj let prej res ranjen in je zato zapustil

¹⁰⁹⁶ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 39.

¹⁰⁹⁷ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, M 1771–1830, fol. 267.

¹⁰⁹⁸ Narodna galerija v Ljubljani, NG S 907; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 141. – Podatek o starosti se ujema s podatkom, da je bilo Jožefu leta 1750 ob zaključku novomeške gimnazije 16 let; gimnazijski katalog ga imenuje Karel Jožef (Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije*, str. 398).

¹⁰⁹⁹ Tako se je podpisal pod cesijo bratu Francu Ksaverju Avguštinu 3. septembra 1775 (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 53).

¹¹⁰⁰ Dodič, *Absolventi novomeške gimnazije*, str. 398.

¹¹⁰¹ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 232.

¹¹⁰² V svoji obravnavi imenjske knjige navaja A. Sikora letnico 1777, ko je bil Jožef Karel že mrtev, vendar gre zgolj za leto vpisa (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülten*, str. 68). – V spisih deželne pravde ni o tej dražbi najti ničesar, temveč le delitveni libel iz leta 1774, po katerem je posest Ponikva (*das Gut Ponikel*) prevzel Franc Rajmund, Jožefu pa je pripadlo 3292 goldinarjev dediščine; slabi dve tretjini mu je moral izplačati brat Franc Ksaver (Avguštin), drugo pa Franc (Rajmund) (StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 149–166).

¹¹⁰³ ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg.

¹¹⁰⁴ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 36–37. – Isto letnico smrti navaja tudi Lazarinijeva genealoška zbirka (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg).

¹¹⁰⁵ StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162. – Tudi v tem viru je tako kot v gimnazijskem katalogu (gl. op. 1098) imenovan z dvojnimi imeni Karel Jožef.

¹¹⁰⁶ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774.

¹¹⁰⁷ 3. septembra 1775 je na Dobrni kot Jožef Karel Avguštin podpisal cesijo, s katero bratu Francu Ksaverju Avguštinu prepušča svoja dva kapitala: 2068 goldinarjev, naloženih v njegovo gospostvo Dobrna, in 500 goldinarjev, naloženih pri štajerskih deželnih stanovih. Po več mesecev na leto je namreč brez plačila živel pri bratu. Kapitala mu je izročil zato, da mu bo brat do konca dni nudil običajno preskrbo, po njegovi smrti pa plačal pogreb in svete maše. StLA, A. Dienersperg, K 2, H 53, 3. 9. 1775.

¹¹⁰⁸ Ni jasno, zakaj se je njegova življenjska pot končala v Radečah. V tamkajšnji mrliški matici sta navedena smrt 9. februarja 1776 v hiši št. 26 (Nro. 26 ex oppido) in pokop dva dni pozneje. Osebnii podatki so pomanjkljivi, saj je

Leta 1738 so bili upodobljeni vsi štiri tedaj živeči Dienerspergovi otroci, od katerih so trije dečki odrasli. Na prvem portretu sta petletni Sigmund in štiriletni Jožef, na drugem pa dveletna Marija Ana in enoletni Anton (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 907 in S 908, foto Bojan Salaj).

vojsko, nečak Franc Ksaver pa se je pri navedbi bitke in časa krepko uštel. Zadnje preseneča tem bolj, ker je imel nečak ob Jožefovi domnevni smrti (kmalu po letu 1788) že petnajst let.¹¹⁰⁹ Morda so bile okoliščine smrti strica Jožefa zavite v kakšno družinsko skrivnost, ki je botrovala tej pomoti, sicer pa se je Franc Ksaver v spominih (1835) večkrat pošteno zmotil ravno pri letnicah.¹¹¹⁰

Tretji odrasli brat in petorojenec je bil **Anton** (1737–1797), v družini drugi s tem imenom. Napis na dvojnem portretu iz leta 1738, na katerem je kot enoletni otrok upodobljen z dveletno sestro Marijo Ano,¹¹¹¹ je veliko zanesljivejši vir o času njegovega rojstva kakor navedba v novomeški mrliški matici, po kateri naj bi mu bilo leta 1797 že 65 let (roj. 1732).¹¹¹² Dejansko jih je ob smrti štel le šestdeset. Kdaj je postal gluhonem, viri ne povedo, pa tudi stopnja njegove telesne okvare poraja vprašanja. Ko so bratje leta 1774 sklenili pogodbo o Antonovem vzdrževanju, je ta v njej naveden samo kot nem (*den stummen*),¹¹¹³ močno pa preseneča dejstvo, da se je tri tedne prej v Gradcu sam podpisal pod dogovor o delitvi zapuščine po starših, za povrh kot baron,¹¹¹⁴ kar edini od bratov ni smel postati, ko so leta 1766 dobili baronstvo. Znano je, da je imel Anton težak značaj in je zato potreboval stalen nadzor. Njegova brata graščaka, ponikovski Franc Rajmund in dobrnski Avguštin, sta leta 1774 na Ponikvi sklenila pogodbo o Antonovem dosmrtnem vzdrževanju iz dohodkov od dediščine, ki so jo podpisali vsi polnoletni bratje. Anton se je po tem dogovoru izmenično zadrževal na Ponikvi in Dobrni.¹¹¹⁵

pokojnik označen brez osebnega imena, zgolj kot *Illustrissimus Dominus L: B: De Dienersperg*. Starost 44 let je precej točna, za kakšni dve leti precenjena, prejem vseh zakramentov pa kaže, da ni umrl nenadne ali nasilne smrti (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, M 1749–1784, s. p.). – Podatka o starosti in o plačilu za maše slabe tri tedne po smrti, 27. februarja 1776, je namreč brat Franc Ksaver Avguštin plačal dobrnskemu župniku 50 maš za umrlim (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 10, 27. 2. 1776) – odpravljata vsak dvom, ali gre pri pokojnem baronu iz Radeč res za Jožefa. Identifikacijo je zapletel Ludwig Schiviz von Schivizhoffen, ki je besedo *Dominus* razumel kot Dominicus in v svoji zbirki navedel z datumom 9. februar 1776 smrt neobstoječega Dominika (!) barona Dienersperga (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 336). Tisti del Radeč, kjer je Jožef preminil, je ležal že na štajerski strani Save, na Slapu, šlo pa je za zasebno hišo družine Koritnik (prim. smrti in rojstva oseb na hišni št. 26 in sosednjih številkah: prav tam, R 1749–1784, M 1749–1784; o hiši prim. terezijanski kataster: ARS, AS 174, šk. 123, RDA, N 168, No. 25, 5. 6. 1752). Jožef se je v tej hiši bržkone znašel kot popotnik. To bi pojasnilo, zakaj matičar ni poznal njegovega osebnega imena. V radeški krstni matici ga pred tem zaman iščemo kot krstnega botra (NŠAL, ŽA Radeče, Matične knjige, R 1749–1784).

¹¹⁰⁹ Uspešni napad avstrijskega feldmaršala Laudona na Bosanski Novi, ki ga Franc Ksaver omenja v nadaljevanju, takoj po navedbi Jožefove smrti (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 37), se je res zgodil v tem letu. Posebej nenavadna je njegova izrecna trditev, da je bil Jožef ranjen pri Novem istega leta, ko naj bi 25. aprila 1788 pri Dubici padel njegov brat Rajmund (prav tam, str. 36).

¹¹¹⁰ Za svojega gluhonemega strica Antona je navedel, da je umrl šele leta 1807 namesto 1797 (prav tam, str. 40), za strica duhovnika Sigmunda ima letnico smrti 1811 namesto 1801 (str. 39), za Franca Serafina pa 1812 namesto 1808 (str. 40). Več je tudi manjših spodrseljavev, odstopanje za leto ali dve, ki pričajo, da je Franc Ksaver novejšo zgodovino rodbine pisal po spominu.

¹¹¹¹ Narodna galerija v Ljubljani, NG S 908; objava v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 127, št. 140.

¹¹¹² KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, pag. 50; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382.

¹¹¹³ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774. – Tudi na rodovnem deblu, nastalem po letu 1779, je Anton imenovan samo: *der Stumme* (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Nečak Franc Ksaver ga v svojih genealoško-biografskih spominih izrecno imenuje gluhonem (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 40).

¹¹¹⁴ StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162,

¹¹¹⁵ Pogodbo, datirano 5. avgusta 1774, je podpisalo še pet bratov in s triletnim zamikom 14. maja 1777 tudi šesti, ta pa na Dobrni. Anton, ki je izmenično bival pri bratih graščakih na Ponikvi in Dobrni, je prejemal 4-odstotne obresti od 3450 goldinarjev kapitala, naloženega na ponikovski posesti, kar pa še daleč ni zadoščalo, ker je zaradi nemirnega temperamenta (*gäben Temperaments*) moral imeti nadzor. Zaradi visokih stroškov za njegovo nadzorovanje sta brata odtlej iz Antonove dediščine črpala letno še 110 goldinarjev, začeni z materino smrtjo 5. avgusta 1769. Zavezala sta se, da ga bosta s tem denarjem vzdrževala na svojih posestih – ker sta edina imela posest – ali pa mu bosta plačevala za hrano, obleko in vse potrebno nekje drugje. StLA, A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774.

Tedaj je imel 37 let in pred njim sta bili še dobri dve desetletji. Ko so se ga sorodniki slednjič naveščali, se je v skladu s pogodbo znašel v oskrbi pri tujih ljudeh, pri novomeških frančiškanih, kjer je 29. julija 1797 tudi umrl za vodenico.¹¹¹⁶ Morda je bila izbira Novega mesta stvar dogovora s sestrično Jožefo grofico Paradeiser z Gracarjevega turna, soprogo novomeškega okrožnega zdravnika dr. Franca Sedeja.¹¹¹⁷ Poleg tega sta dva Antonova starejša brata, Sigmund in Jožef, nekoč obiskovala tamkajšnjo frančiškansko gimnazijo. Nesrečni Anton se je tako edini od ponikovskih Dienerspergov na koncu vrnil v kranjsko domovino svoje matere.

Nekaj mlajši od Antona je bil **Franc Serafin Rajmund** (1740/41–1808), ki so ga klicali **Franc**.¹¹¹⁸ Rodil se je najpozneje februarja 1741¹¹¹⁹ in se skupaj z malo mlajšim Francem Ksaverjem, pozneje znanim kot Avguštin (* 1742), znašel leta 1754 v prvem razredu graške jezuitske gimnazije.¹¹²⁰ Logično je, da je Franc kot starejši ostal na Ponikvi in da je Avguštin moral zdoma. Kot že rečeno, ni nujno, da je bil za naslednika očetove posesti predviden prav Franc, ampak nemara starejši Jožef.¹¹²¹ Francu gospodarjenje na zemlji morda že od začetka ni najbolj dišalo. Po besedah nečaka Franca Ksaverja je posest prodal, ker se je naveličal podeželskega življenja.¹¹²² Ponikvo, ki ji je Franc dodal še bližnje z nakupom pridobljeno imenje Selce (gornino), je od njega leta 1787 ali že malo prej kupil brat Avguštin z Dobrne.¹¹²³ Franc je nato živel še dobri dve desetletji in umrl 23. avgusta 1808 v Celju, po mrliški

¹¹¹⁶ KANM, šk. 69, M/6 1770–1831, pag. 50. Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Krain*, str. 382. – Preden je Anton odšel v Novo mesto, je nemara nekaj časa prebival tudi v Celju, v hiši na Gosposki ulici, ki jo je po J. Orožnu kupil leta 1783 in jo je za njim podedoval brat Avguštin (Orožen, *Posestna in gradbena*, str. 27).

¹¹¹⁷ Nečak Franc Ksaver ga v svojih spomilih označuje kot gluhomemega in navaja, da se je do smrti leta 1807 (prav 1797!) zadrževal deloma pri svojih bratih, deloma pa pri sorodnikih na Kranjskem (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 40).

¹¹¹⁸ Kot Franc Serafin se pojavlja v baronski diplomati leta 1766 in v materinem zapuščinskem inventarju tri leta pozneje (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766); StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Ob prvi pojavitvi v virih leta 1754 na graški gimnaziji je za razlikovanje od Franca Ksaverja Avgušтина, ki je naveden kot Ksaver, imenovan Franc (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 242), sicer pa se je največkrat podpisoval kot Franc Rajmund (StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162; A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774; K 2, H 57, 15. 12. 1780), redkeje z vsemi tremi imeni Franc Rajmund Serafin, denimo pri poroki nečakinje kot *Franz S. R.*: (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 36, 16. 11. 1795). S polnim imenom Franc Serafin (Serafik) Rajmund se je podpisal tudi v oporoki leta 1801, zapuščinski inventar iz leta 1812 pa ga imenuje samo Franc Rajmund (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51, 20. 2. 1801, 23. 2. 1812). Sodobni Dienerspergov rodovnik ga naslavlja celo Franc Rajmund Adam (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg: Familien Acten, Stamm=Reiche der Dienerspergisch = nunmehr Freyherrlichen Familie).

¹¹¹⁹ Franc Serafin Rajmund je v oporoki, datirani 20. februarja 1801, navedel, da je že dopolnil 60 let (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51), kar pomeni, da se je rodil najpozneje februarja 1741.

¹¹²⁰ V univerzitetni matriki, ki vključuje tudi gimnazijce, sta brata navedena drug za drugim kot Franc (*Franciscus*) in Ksaver (*Xaverius*), deželana in Štajerca s Ponikve (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 242). Na gimnazijo so praviloma sprejemali dečke v starosti od 10 do 12 let. Avguštin jih je tedaj najverjetneje res štel dvanajst, Franc pa leto ali dve več.

¹¹²¹ V delitvenem libelu 17. julija 1774 je naveden kot Franc in kot prevzemnik Ponikve ter druge zapuščine (StLA, Landrecht, k 126, Dienersperg (3), fol. 162). Po štajerski imenjski knjigi je posest Ponikva leta 1777 (dejansko gre za letnico vpisa) na sodni dražbi po smrti matere Jožefe kupil baron Jožef Karel in jo odstopil (cediral) svojemu bratu baronu Francu Rajmundu (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 68, 69). Sikora je pomešal identiteto ponikovskega graščaka Franca Rajmunda z bratrancem njegove matere Francem Rajmundom, župnikom v Sevnici, ki je leta 1751 v sevnškem trgu posedoval hišo, in sicer tako, da je temu pripisal z letnico 1777 še Ponikvo (prav tam). Župnik Franc Rajmund je bil tedaj že pokojni (Preinfalk, *Plemiške rodbine. 16. stoletje*, str. 73).

¹¹²² ZAP, ZAP 70, R-45, str. 39–40; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24.

¹¹²³ Letnico menjave lastnikov 1787 navaja štajerska deželna deska (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 5, fol. 362), bržkone pa je bila kupoprodaja sklenjena prej. V zapuščinskem inventarju Franca Rajmunda iz leta 1812 je namreč navedena zadolžnica za 7500 goldinarjev z datumom 5. februar 1786, vpisana na posest Ponikva (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51, 23. 2. 1812). Očitno Avguštin bratu ni v celoti izplačal kupnine. V deželni deski je tudi vpis z

matici za prisadom in star 60 let, kar je kakšnih osem let premalo.¹¹²⁴ Glavnino svojega ne tako skromnega premoženja je v oporoki zapustil bratu Petru, tedaj generalmajorju, za zadnje počivališče pa si je izvolil župnijo, v kateri bo umrl.¹¹²⁵

O naslednjem bratu **Francu Ksaverju Avguštinu** (1742–1814) bo tekla beseda nazadnje, ker je edini imel legitimno potomstvo in je, kot rečeno, prednik vseh današnjih Valvasorjevih potomcev.

Precej je znanega o **Petru** (1744–1819),¹¹²⁶ saj je naredil bleščečo častniško kariero in si kot edini od Valvasorjevih potomcev prislužil geslo v Wurzbachovem avstrijskem biografskem leksikonu. O njegovem zgodnejšem šolanju ni podatkov. Pri petnajstih je leta 1759 vstopil na vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu, sodeloval v bavarski nasledstveni vojni 1778–79 in se najbolj proslavil v vojnah s Francozi, med katerimi se je strmo vzpenjal po častniški lestvici. Po zmagi pri Aachnu (1793), kjer je njegov eskadron zajel sovražnikov štab, je leta 1794 postal major, po vnovičnih vojaških uspehih že leta 1800 generalmajor in dosegel leta 1809 tretji najvišji vojaški čin, naslov podmaršala (*Feldmarschalleutnant*). Isto leto se je upokojil in nazadnje živel v Požunu, današnji Bratislavi, kjer je 21. julija 1819, star 75 let, tudi umrl.¹¹²⁷ Če se ne bi ohranila družinska kronika njegovega nečaka Franca Ksaverja, ne bi najverjetneje nikoli izsledili Petrovega nezakonskega sina Petra Fischerja, ki je tako kot oče postal častnik in oporočni dedič njegovega znatnega premoženja in o katerem bo še tekla beseda. O Petru baronu Dienerspergu pa nečak med drugim pravi, da »je pokazal svoj vojni

---

letnico 1787 o Avguštinovem nakupu bratove gornine (*Bergrecht zu Selzach*), ki je imela dobrih 24 funtov dominikalnega donosa in okoli 3 funte in pol rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 5, fol. 362). Z enakim donosom je bila gornina leta 1781 pripisana v imenjski knjigi k imenju Franca Rajmunda (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülden, str. 68, 350). O inkorporiranem imenju Selce (*Gült Selzach*) tudi: StLA, A. Dienersperg, K 2, H 57, 15. 12. 1780. – Ko je bil Franc Rajmund še lastnik Ponikve, si je v naslovu tiskanega formularja zaščitnega pisma za svoje podložnike (*Schirmbrief*) neupravičeno prilastil kar vsa gospostva, posesti in imenja, ki so jih Dienerspergi kdaj koli posedovali na Štajerskem in Kranjskem, vse do daljnih podgorjanskih Volavč, Vrhovega in Gracarjevega turna: »Ich Franz Rajmund des Heil. Röm. Reichs Freyherr v. vnd zu Dienersperg, Herr der Herrschaften Weixlstätten, Poniggl, Aynödt, Unterlichtenwald, Ruth, Neuhaus, Freyhoff, Volautsche und Feistenberg« (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 57, 15. 12. 1780).

¹¹²⁴ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, pag. 11. – Tudi pri njem navaja nečak Franc Ksaver napačno letnico smrti – 1812 (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 40).

¹¹²⁵ Oporoko, v kateri je za univerzalnega dediča imenoval svojega brata generalmajorja Petra, je sestavil že 20. februarja 1801 v Vojniku, njegovo zapuščino pa so popisali šele tri leta in pol po smrti 23. februarja 1812 v dvorcu Zgornji Lanovž pri Celju, ki je bil v lasti brata Avguština (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51, 20. 2. 1801, 23. 2. 1812). V oporoki je 1000 goldinarjev, naloženih pri štajerskih deželnih stanovih, namenil za ustanovitev mašne ustanove – beneficija. Po zapuščinem inventarju je glavnino njegovega premoženja predstavljalo 7500 goldinarjev, naloženih na posesti Ponikva, ki jih je izkazovala zadolžnica z datumom 5. februar 1786. Očitno je šlo za kupnino, ki mu je brat Avguštin ni izplačal, ko je od njega kupil Ponikvo.

¹¹²⁶ Po viru druge roke, Lazarinijevi genealoški zbirki, je bil Peter rojen 24. marca 1746 (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg). Wurzbachov biografski leksikon navaja samo rojstno letnico 1746 in netočen kraj rojstva Celje (Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Dritter Theil*, str. 285, geslo Dienersperg, Peter). Letnica rojstva ni pravilna, saj je Peter že leta 1768 s krstnim listom izkazal doseženo polnoletnost 24 let; tako je štajerski deželni pravdi pisal Petrov stric in varuh Donat Alojz baron Dienersperg leta 1770, ko je bil Peter poročnik pri »Noble Garde« (StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), fol. 220, 22. 1. 1770). Rodil se je torej leta 1744, kar je tudi logično glede na izpričana rojstna datuma bratov Franca Ksaverja Avguština 28. avgusta 1742 in Kajetana 18. novembra 1746 (gl. op. 1055).

¹¹²⁷ Letnico vstopa na akademijo pozna vir druge roke: ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg. – O vojaški karieri: Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Dritter Theil*, str. 285, geslo Dienersperg, Peter. – Prim. *Österreichischer Militär-Almanach XI* (1800), str. 182; *XII* (1801), str. 207; *XIII* (1802), str. 175; *XIV* (1803), str. 36; *Schematismus der kaiserlich-königlichen Armee XV* (1804), str. 34; *XVI* (1805), str. 42; *XVII* (1806), str. 42; *XVIII* (1807), str. 39; *XIX* (1808), str. 35; *Schematismus der Oesterreichisch-kaiserlichen Armee XX* (1810), str. 39.

talent v vseh vojnih pohodih in na časten način. Pridobljeno slavo, da je tudi kot vojak spoštoval in cenil človečnost, je ob iskrenem žalovanju svojih prijateljev odnesel s seboj v grob.«¹¹²⁸

Naslednji brat **Janez Nepomuk** (1745–1810)¹¹²⁹ si je, nasprotno, izbral civilno službo in naredil razmeroma uspešno uradniško kariero. Znano je, da je leta 1758 začel obiskovati gimnazijo v Gradcu,¹¹³⁰ ne pa tudi, ali je študij nadaljeval in kje vse se je zadrževal, preden je leta 1797, star dobrih petdeset let, postal celjski okrožni glavar. Na tem mestu je ostal skoraj dvanajst let, do premestitve v Gradec jeseni 1808 na mesto gubernijskega svetnika.¹¹³¹ Leta 1773, ko se je bližal tridesetim, je potrjeno živel doma, na Ponikvi,¹¹³² šest let pozneje (1779) pa ga srečamo na gospostvu Vitanje, ki ga je tisto leto na dražbi kupil njegov bratranec Marija Jožef baron Dienersperg in ga je Janez Nepomuk očitno upravljal.¹¹³³ Po spominskih zapisih nečaka Franca Ksaverja je bil Janez Nepomuk »nadvse sposoben poslovnež«. Čeprav se je zelo pozno posvetil političnim poslom, naj bi s svojo strogo pravičnostjo in preizkušenim poslovnim znanjem v kratkem prišel tako daleč, da so ga postavili za okrožnega glavarja.¹¹³⁴ Življenjsko pot je sklenil kot gubernijski svetnik v Gradcu, in sicer 14. marca 1810. Umril je za prsno vodenico, po mrliški matici star 62 let,¹¹³⁵ dejansko pa tri leta starejši.

Njegov malo mlajši brat **Kajetan Oto**, skrajšano **Kajetan** (1746–1795?), ki naj bi se rodil 18. novembra 1746,¹¹³⁶ se je po Dienerspergovih rodovnikih povzpел (najmanj) do pehotnega nadporočnika.¹¹³⁷ Leta 1759 ga srečamo v prvem razredu graške jezuitske gimnazije,¹¹³⁸ ob materini smrti deset let pozneje

¹¹²⁸ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 38–39.

¹¹²⁹ Glede na starost 62 let po mrliški matici graške stolne župnije bi prišel na svet šele leta 1747 ali 1748, vendar je bil starejši, saj je v materinem zapuščinskem inventarju naveden med polnoletnimi sinovi (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Polnoletnost, 24 let, je torej dosegel pred 21. avgustom 1769. Če upoštevamo rojstni letnici bratov Petra (1744) in Kajetana (1746), med katerima je bil vedno naveden, se je rodil leta 1745, najpozneje sredi poletja. To se tudi ujema s podatkom, da je bil leta 1758 v prvem razredu graške jezuitske gimnazije, brat Kajetan, rojen leta 1746, pa se je tam znašel naslednje leto (1759), kar je logično (Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 260, 265).

¹¹³⁰ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 260.

¹¹³¹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 17, I. II. 1808. – Poleg mesta okrožnega glavarja je imel naslov dejanskega gubernijskega svetnika (*k. k. wirk. Gubernialrath*) vsaj že leta 1798 (*Schematismus für Steyermark 1798*, str. 50; 1799, str. 51; 1800, str. 55; 1801, str. 55; 1803, str. 73; 1807, str. 67; 1808, str. 82). Prim. tudi podatke iz šematizmov po objavi: Žižek, *Upravni razvoj Celja*, str. 25, 35–36.

¹¹³² Avguštin ga je leta 1773 namesto sebe predlagal za varuha Brandenauovih sirot in navedel, da se brat nahaja doma (StLA, Landrecht, K 71, Brandenau (2), prezentirano 15. 7. 1773).

¹¹³³ V nasprotju z literaturo, ki postavlja nakup vitanjskega gospostva šele v leto 1783 (gl. zlasti Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 214), je iz štajerske imenjske knjige jasno vidno, da ga je baron Marija Jožef kupil že štiri leta prej. Spomladi 1779 je Janez Nepomuk nastopil v imenu gospostva kot pooblaščen zastopnik (*Überhaber*) v tožbi zaradi ribolova. V zadevi, ki je tekla vsaj tri leta, je leta 1782 datiral dopis na Ponikvi, kamor se je medtem očitno že vrnil (StLA, Landrecht, K 1267, Dienersperg (4), fol. 135–174, 3. 8. 1779, 6. 8. 1779, 4. 9. 1779, 22. 7. 1782).

¹¹³⁴ Franc Ksaver postavlja imenovanje Janeza Nepomuka za okrožnega glavarja v leto 1796, moti pa se tudi pri letnici premestitve v Gradec, po njegovem leta 1809 (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 40).

¹¹³⁵ Umril je v strogem središču mesta, v Hofgasse (DAG, Altmatricken, Graz–Dom, Sterbebuch I 1786–1822, fol. 166v–167). Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 34; StLA, A. Dienersperg, K 2, H 52, 13. 3. 1810. – Tudi pri letnici smrti je nečak Franc Ksaver naredil napako: 1811 namesto 1810 (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41). Janez Nepomuk, kot vse kaže, v Gradcu nikoli ni premozel lastne hiše (prim. Popelka, *Geschichte der Stadt Graz II*, str. 835).

¹¹³⁶ Datum rojstva je povzet po zapuščinskem inventarju njegove matere Jožefe (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Z dvojnimi imenom Kajetan Oto se je podpisal ob delitvi zapuščine po starših (StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162).

¹¹³⁷ ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg von der Steyermarkischen Linie.

¹¹³⁸ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 265.

(1769) pa je bil že poročnik pehotnega polka.¹¹³⁹ Zadnjič ga potrjeno zasledimo kot živega leta 1774, najprej ob delitvi zapuščine po starših, ko je kot nadporočnik služboval v Steinovem polku,¹¹⁴⁰ nato pa je sopedpisal še pogodbo o vzdrževanju gluhega brata Antona.¹¹⁴¹ Nečak Franc Ksaver v svojih biografsko-spominskih zapisih pravi, da je kot stotnik istega Steinovega polka »obležal pred sovražnikom« 29. oktobra 1795 pri naskoku na alzaško mesto Weißenburg (Wissembourg).¹¹⁴² Potemtakem bi mu bilo ob smrti skoraj 49 let.

Še zelo mlad in prav tako samski naj bi leta 1779 na Češkem umrl **Rajmund** (1750–1788?), rojen 7. avgusta 1750, izpričan kot nadporočnik v pehotnem polku.¹¹⁴³ Njegova pot je bila precej podobna Kajetanovi. Potem ko je leta 1764 sedel v prvem razredu jezuitske gimnazije v Gradcu,¹¹⁴⁴ je ob doseženi polnoletnosti desetletje pozneje (1774) že imel poročniški čin,¹¹⁴⁵ kot živega pa ga zadnjič zasledimo leta 1777 na Dobrni, kjer je naknadno sopedpisal pogodbo o vzdrževanju brata Antona.¹¹⁴⁶ Po rodovniku Dienerspergov, nastalem po letu 1779, je omenjenega leta umrl na Češkem kot grenadirski nadporočnik v Thurnovem pehotnem polku.¹¹⁴⁷ Nečak Franc Ksaver pozna drugačno različico njegove smrti, ki ni nujno verodostojnejša: kot nadporočnik v polku Deutschmeister je »med zadnjo turško vojno« 25. aprila 1788 umrl junaške smrti pri napadu na (Bosansko) Dubico, in sicer med prostovoljci v tranšaji (*Laufgraben*) skupaj z generalmajorjem grofom Khuenom.¹¹⁴⁸

Najmlajši brat **Maksimilijan**, kratko **Maks** (1756–1830) naj bi prišel na svet 12. oktobra 1756, a je bil dejansko dobrega pol leta starejši.¹¹⁴⁹ Najverjetneje je tako kot šest starejših bratov končal jezuitsko gimnazijo v Gradcu, kjer ga leta 1776 srečamo na višji študijski stopnji filozofija. Tisto leto so se dvajsetletniku odpovedali kar trije varuhi, potem ko je povsem zanemaril študij, padel v slabo družbo, obiskoval krčme in plesišča, se zapletal v pretepe in zveze z ženskami ter bil zato deležen graje oblasti.¹¹⁵⁰

¹¹³⁹ V materinem zapuščinskem inventarju je naveden kot poročnik v pehotnem polku kneza Boniatoffzija; mati mu je poročniško mesto v istem polku kupila za 1450 goldinarjev na račun njegove dediščine (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.).

¹¹⁴⁰ StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162.

¹¹⁴¹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774.

¹¹⁴² ZAP, ZAP 70, R-45, str. 37.

¹¹⁴³ ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1, Dienersperg von der Steyermarkischen Linie; K 1, H 13, 22. 8. 1774. – Točen datum rojstva navaja zapuščinski inventar njegove matere Jožefe baronice Dienersperg (prav tam, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Datum je vsekakor točen ali pa gre kvečjemu za nekajdnevno odstopanje. Ob delitvi zapuščine po starših 17. julija 1774, ko so mu do polnoletnosti manjkali le trije tedni, ga je tako kot najmlajšega brata Maksimilijana še moral zastopati varuh (StLA, Landrecht, K 126, Dienersperg (3), 17. 7. 1774, fol. 162), nato pa je 26. avgusta na Ponikvi prosil štajersko deželno pravdo, da bi bil razglašen za polnoletnega, ker je že dopolnil 24 let; tedaj je bil poročnik v pehotnem polku generala Putterla (StLA, Landrecht, K 127, Dienersperg (4), fol. 13, 26. 8. 1774; StLA, A. Dienersperg, K 1, H 13, 22. 8. 1774).

¹¹⁴⁴ Andritsch, *Die Matrikeln. Band 4*, str. 286.

¹¹⁴⁵ Gl. op. 1143.

¹¹⁴⁶ Rajmund je pristavil svoj podpis 14. maja 1777, ni pa navedel vojaškega čina (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 14, 5. 8. 1774).

¹¹⁴⁷ ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg.

¹¹⁴⁸ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 36.

¹¹⁴⁹ Točen datum rojstva je tako kot za dva starejša brata naveden v zapuščinskem inventarju matere Jožefe (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.). Glede na to, da je že pred 1. marcem 1780 prosil za razglasitev za polnoletnega in da so njegovi prošnji ugodili, se je moral v resnici roditi nekaj mesecev prej, morda natanko eno leto, 12. oktobra 1755 (StLA, Landrecht, K 127, Dienersperg (4), fol. 176–179, prezentirano 1. 3. 1780, prezentirano 16. 3. 1780, 12. 4. 1780).

¹¹⁵⁰ V dekretu je govor tudi o tem, da hodi baron Maks ponoči naokrog s slabimi fanti, išče prepri in ima zato pri sebi nož; opozorjen je bil njegov varuh, stric Jožef Marija pl. Brandenau, fantu pa je v primeru, če ne bo opustil slabih navad in se lotil študija, grozilo, da ga vtaknejo v ječo ob vodi in kruhu (StLA, Landrecht, K 127, Dienersperg (4),

Slednjič je varuštvo nad njim prevzel brat Janez Nepomuk, ki ga je očitno tudi poslal v kadetnico. Ko je Maks leta 1780 dosegel polnoletnost, je bil namreč kadet v Rislovem pehotnem polku, o nekdanjem lahkomiselnem žiljenju pa naj ne bi bilo več sledu.¹¹⁵¹ Kmalu zatem je moral vojaško službo zamenjati s civilno, po besedah nečaka Franca Ksaverja »zaradi vojaških in vojnih tegob ter že tako slabotnega telesa«.¹¹⁵² Poleg brata Avguština, graščaka na Dobrni, se je edini oženil, in sicer 21. oktobra 1782 v Gradcu z **Ano Marijo Dissler** (1759–1792), hčerko izdelovalca pahljač Johanna Disslerja in Katarine, rojene Heininger. Njegova veja je usahnila, saj z ženo v slabih desetih letih zakona nista imela otrok. Ob ženini smrti 8. julija 1792 je bil Maksimilijan mitninski prejemnik.¹¹⁵³ S cestne mitnice je pozneje predsedlal na mesto administracijskega akcesista; o njem so nadrejeni menili, da je v službi prizadeven in spreten, toda nepoboljšljiv v moralnem pogledu.¹¹⁵⁴ Službovanje je končal kot prejemnik na carinski postaji Karlau pri Gradcu.¹¹⁵⁵ Umrli je pri 74-ih kot zadnji od bratov, in to 8. februarja 1830 v Gradcu za oslabeledostjo.¹¹⁵⁶ Glede na precej razburkano življenje ne preseneča, da se je kot prvi od Valvasorjevih potomcev oženil z neplemkinjo. Prav kmalu (1786) je njegovemu zgledu sledila kranjska sestrična Jožefa grofica Paradeiser.

Izrecna navedba rodbinskega kronista Franca Ksaverja potrjuje razpoložljive rodovnike in druge vire, ki so vsi kazali na to, da so celotno Dienerspergovo legitimno potomstvo predstavljali otroci

fol. 73–73v, 83, 4. 5. 1776). Ko je varuh pl. Brandenau odložil funkcijo, je deželna pravda na njegovo mesto neuspešno imenovala Maksovega starejšega brata Franca Rajmunda, ki je bil na lastno željo po nekaj mesecih razrešen. Varuštvo se je nato odpovedal še tretji varuh, registraturni adjunkt Janez Krstnik Resnigg, za novega varuha pa v začetku leta 1777 imenovan brat Janez Nepomuk baron Dienersperg (prav tam, fol. 74–79, 13. 8. 1776, 6. II. 1776, 8. I. 1777).

¹¹⁵¹ Po mlajši različici rodovnika je bil Maksimilijan kadet v Rislovem polku (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Tako se je tudi sam podpisal ob razglasitvi za polnoletnega leta 1780 (StLA, Landrecht, K 127, Dienersberg (4), fol. 179, prezentirano 1. 3. 1780). Varuh Janez Nepomuk baron Dienersperg je predložil izjavo, da v času njegovega varuštva ni bilo pri Maksu nobenih sledov nekdanjega nemoralnega načina življenja, ki bi lahko zmanjšali njegove prihodke (prav tam, fol. 176–176v). Tako je lahko Maks prevzel dediščino po starših v višini 3000 goldinarjev (prav tam, fol. 178, 12. 4. 1780).

¹¹⁵² ZAP, ZAP 70, R-45, str. 37.

¹¹⁵³ DAG, Altmatricken, Graz–Hl. Blut, Trauungsbuch XVI 1782–1791, pag. 49. – Zakoncema Dissler se je v Gradcu rodil samo en otrok, Marija Kajetana, krščena 25. marca 1759; vpis njenega krsta razkriva očetov poklic: »ein Wäderlmacher« (prav tam, Taufbuch XVI 1755–1761, pag. 316; prim. Taufindex II 1745–1774). Marija Kajetana je najverjetneje identična z Ano Marijo, čeprav je imela ta ob smrti 33 let, mrliška matica pa ji jih daje samo 28; umrla je takoj zaradi kapi (DAG, Altmatricken, Graz–Münzgraben, Sterbebuch I 1783–1793, pag. 213). Njen oče Johann Dissler je kot izdelovalec pahljač dobil graško meščanstvo leta 1744 (Popelka, *Geschichte der Stadt Graz II*, str. 662), v mestu pa očitno ni imel lastne hiše. Prim. tudi register hišnih posestnikov Gradca iz leta 1785: *Verzeichniß der in dem Werbbezirke*, s. p., Register.

¹¹⁵⁴ Ko je leta 1799 zaprosil za mesto uradnika pri glavnem carinskem uradu v Gradcu, je označen kot nekdanji mitninski prejemnik na cestni mitnici, zdaj administracijski akcesist, za seboj pa naj bi imel 14 let in 9 mesecev bankalne in vojaške službe (torej od konca leta 1784 dalje); graška bankalna administracija je zelo pohvalila njegov trud in spretnost v službi, toda v moralnem pogledu naj bi bil nepoboljšljiv (ÖStA, AVAHKA, Neueres Bancale, Fasz. 1899, 1799/1271, 30. 7. 1799, 3518/1797, 3. 9. 1799).

¹¹⁵⁵ Leta 1796 je bil prejemnik glavnega carinskega urada Gradec na postaji Schörgelgasse v Gradcu, leta 1798 in 1799 pri istem uradu akcesist, med letoma 1800 in 1801 uradnik pri carinskem uradu, med 1803 in 1808 prejemnik na postaji Karlau, leta 1811 pa ga ni več najti v državni službi (*Instanzkalender für Steyermark 1796*, str. 58; *Schematismus für Steyermark 1798*, str. 52; 1799, str. 53; 1800, str. 59; 1801, str. 59; 1803, str. 78; 1807, str. 74; 1808, str. 91; *Schematismus für Steyermark und Kärnten 1811*).

¹¹⁵⁶ V mrliški matici je označen kot nekdanji kontrolor na cestni mitnici, star 70 let (DAG, Altmatricken, Graz–Mariä Himmelfahrt, Sterbebuch III 1821–1838, pag. 141). Prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 342. Njegovo življenje se je izteklo v Raubergasse, kot vse kaže, pa v Gradcu nikoli ni imel lastne hiše (prim. Popelka, *Geschichte der Stadt Graz II*, str. 835).

barona Franca Ksaverja Avguština (1742–1814),¹¹⁵⁷ kratko **Avguština**,¹¹⁵⁸ rojeni v njegovem zakonu z **Marijo Jožefo pl. Brandenau Mühlhoffen** (1743–1818), imenovano Jožefa.¹¹⁵⁹ Na svet so prišli na Dobrni pri Celju, gospostvu s toplicami, ki ga je Avguština kupil leta 1770, štiri leta po povzdignitvi devetih bratov Dienersperg v baronski stan. Za sina ponikovskega graščaka, ki ni postal naslednik očetove posesti, je pridobitev obsežnega dobrnskega gospostva vsekakor pomenila korak navzgor.¹¹⁶⁰ Dobrna je bila pravzaprav stara rodbinska posest njegove žene, katere ded Franc Sigmund pl. Brandenau se je leta 1697 priženil tja v družino Gačnikov pl. Schlangenbergov. Ti so grad s toplicami kupili že leta 1613 in pol stoletja pozneje leta 1666 pridobili plemiški naslov pl. Schlangenberg. Marija Jožefa je bila hči Janeza Gašperja pl. (viteza) Brandenaua (1702–1765) in Maksimilijane Karoline (Charlotte), rojene pl. Curti Franzini (ok. 1714–1766).¹¹⁶¹ Očetova rodbina s prvotnim priimkom Brandtner je bila poplemenitena leta 1651 v času Jožefinega pradedca, materina Curti Franzini pa šele po materinem rojstvu (1718).¹¹⁶²

Jožefa, rojena 29. decembra 1743 na Dobrni,¹¹⁶³ je pri 22-ih ostala brez obeh staršev, ki sta zapustila deset otrok, med njimi sedem mladoletnih. Oče Janez Gašper je imel z gospodarjenjem precejšnje težave in je tudi močno zanemaril stari dobrnski grad Schlangenburg, kjer je družina živela. Pred smrtjo naj bi večkrat poklical k sebi mladega Avguština barona Dienersperga za pomoč pri upravljanju gospostva. Ko sta z ženo drug za drugim umrla, je postal varuh Brandenauovih sirot Avguštinov stric Donat Alojz baron Dienersperg, lastnik bližnjih dvorcev Tabor in Socka pri Vojniku, poročen z njihovo teto Marijo Terezijo, domačo hčerko pl. Brandenauovo z Dobrne. Ostareli baron in njegova soproga sta po svoje tudi »zakrivila« priženitev ponikovskega nečaka Avguština barona Dienersperga na dobrnski grad. Stric je namreč Avguštinu občasno zaupal vodenje gospodarstva na Dobrni, tako

¹¹⁵⁷ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 23–24. Prim. ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg. – Da se je Dienerspergov rod nadaljeval samo po Francu Ksaverju, pri navajanju sredi 19. stoletja živčih članov rodbine posredno potrjuje tudi Würzbachov biografski leksikon (Würzbach, *Biographisches Lexikon. Dritter Theil*, str. 285), ki se sklicuje na Gothin genealoški priročnik (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 1 (1848), str. 80; 3 (1855), str. 118).

¹¹⁵⁸ V sodobnih virih je Franc Ksaver Avguština največkrat naveden z vsemi tremi imeni, kjer pa katero od imen manjka, kar je redko, vedno ostaja ime Avguština. Tako ga Schmutzov leksikon leta 1822 imenuje »Xaver Augustin« (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 23), poročilo dobrnskega župnika za Göthovo topografijo (1843) pa le »Augustin Freyher von Dienersberg« (Kuret, *Slovensko Štajersko*, str. 165). Na portretu je njegovo ime okrajšano kot: »F. A. F. v. Dienersperg«, tj. Franz Augustin Freiherr von Dienersperg (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 962).

¹¹⁵⁹ Sin Franc Ksaver jo v genealoško-biografskem orisu rodbine Dienersperg imenuje samo Jožefa (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 43) in tako tudi inicialke na portretu »I: F: v: Dienersperg«: »Josephha Freifrau von Dienersperg« (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 965).

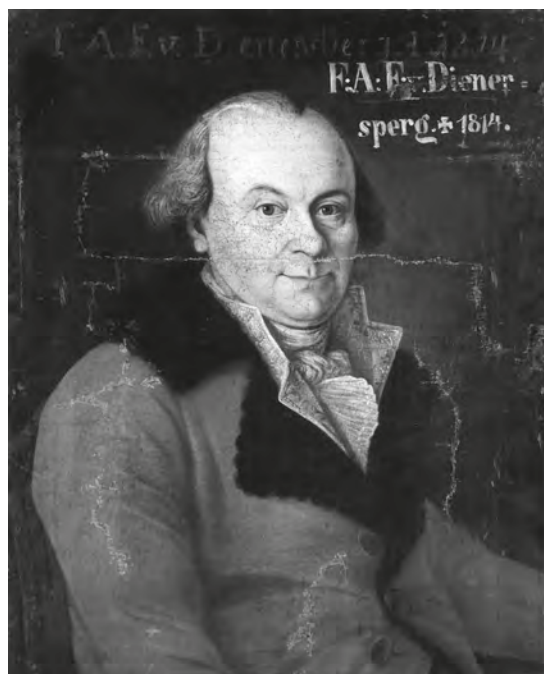
¹¹⁶⁰ V času gospodarjenja njegovega tasta (Janeza) Gašperja pl. Brandenaua je imela posest Dobrna (*Gut Neuhaus*) po rektifikaciji (1751) 215 funtov dominikalnega donosa in dobrih 57 funtov rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, Einlagenbuch 3, fol. 362). Po novi seriji deželne deske, začeti leta 1810, pa je bilo stanje naslednje: Dobrna je z 223 funti dominikalnega donosa in 122 funti rustikalnega spadala med prava gospostva (Herrschaft) z deželskosodnimi pravicami (prav tam, LT II, Hauptbuch 11, fol. 156).

¹¹⁶¹ StLA, A. Dienersperg, K 1, H 1. – O starših natančneje: Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 425–426.

¹¹⁶² Utemeljitelj plemiške rodbine Brandenau je bil Johann Brandtner, tajni svetnik in predsednik notranjeavstrijske dvorne komore, poplemeniten leta 1651 s predikatom »v. Brandenau auf Milhofen«, ki je tedaj ali pred tem opravljal službo oskrbnika pri grofih Dietrichsteinih (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 292; Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 121). Jožefa, poročena baronica Dienersperg, je bila njegova pravnukinja (Witting, *Steiermärkischer Adel*, str. 292). Po materini strani je poplemenitene, povzdignitev v viteški stan, dosegel šele leta 1718 ded Karel Krištof Jožef Curti Franzini (Curti Francini), vojaški pisar v Koprivnici (Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 208). Prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24.

¹¹⁶³ Dobrnška krstna matica iz tega časa ni ohranjena. 29. december 1743 navaja po njej kot datum krsta I. Orožen (*Das Dekanat Neukirchen*, str. 336), kot datum rojstva pa v spominih sin Franc Ksaver (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 43).

da se je mladenič po več dni zadrževal pri osirotelih Brandenauih in je tam že pred poroko dodobra spoznal svojo bodočo soprogo, leto dni mlajšo gospodično Marijo Jožefo, nečakinjo stričeve žene. Usoda Dobrne je bila v tistem času zelo negotova. Medtem ko je varuh podpiral ponudbo treh Brandenauovih polnoletnih hčerk, da bi skupaj prevzele posest in izplačale sorojence, se je kurator zavzel za prodajo Dobrne na javni dražbi. Ko je slednje prišlo na uho bližnjemu sosedu Antonu Karlu baronu Adelsteinu, gospodarju posesti Dobrnica pri Dobrni, se je spomladi 1769 brž ponudil za kupca. Valvasorjev pravnuk Avguštin s Ponikve, ki se je že videl kot Jožefin soprog in novi dobrnski graščak, je takoj zatem 25. maja 1769 dobil od svoje matere posojilo 15.000 goldinarjev (predtem je namreč prodala Spodnjo Sevnico in Klevišče), da bi izplačal bodoče svake in svakinje, kar je bilo očitno pogodu vsem v Brandenauovi družini. V zaostrenih odnosih med Adelsteinom na eni strani ter Brandenau in Dienerspergi na drugi je v dobrnskih toplicah prišlo poleti do incidenta, v katerem so padale hude žaljivke in od Adelsteina celo klofute. Čeprav je Adelstein veljal za zdrabarja, prepira vendarle ni začel on, zato je potegnil krajši konec Avguštin Dienersperg, ki je moral na zahtevo deželnega glavarja preklicati neprimerne besede in ni smel stopiti na tla gospostva Dobrna, vse dokler niso izpeljali javne dražbe. Na tej Adelstein proti pričakovanjem ni nastopil kot eden od potencialnih kupcev. Dobrno je kot najboljša ponudnica za 22.000 goldinarjev kupila »skupna teta« Marija Terezija baronica Dienersperg, prava teta Jožefe pl. Brandenau in soproga Avguštinovega strica Donata Alojza barona Dienersperga. Po samo dveh mesecih in pol lastništva je posest z gradom 23. januarja 1770 prodala Avguštinu, potem ko je bilo vse že dogovorjeno za njegovo poroko z Jožefo. To so praznovali dober mesec pozneje, 25. februarja 1770, na Dobrni. Dejanji sta bili torej sestavni del poročnega manevra. Dvojna teta baronica Dienersperg je z odkupom na dražbi rešila domačo Gačnik-Brandenauovo posest in jo s (pre)prodajo izročila skorajšnjemu ženinu svoje

Valvasorjev pravnuk Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (1742–1814), »družinski absolutist« in prednik vseh danes živečih polihistorjevih potomcev (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 962, foto Bojan Salaj).

Njegova žena Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen (1743–1818) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 965, foto Bojan Salaj).

nečakinje. Kot vse kaže, so tetino ime uporabili za krinko, bržčas zato, da bi odvrnili konkurente, saj je kot domača hči najverjetneje imela predkupno pravico. Avguštin je bil nato dobra tri leta varuh ženinih mladoletnih sorojencev, ob dosegu polnoletnosti pa jim je izplačal dediščine.¹¹⁶⁴

Neljubi pripetljaj med Avguštinom in sosedom baronom Adelsteinom ne bi zaslužil tolikšne pozornosti, ko ne bi bil Adelstein pozneje tako »usodno« povezan z Dienerspergi, in sicer z dvojno poroko: Avguštinov sin Franc Ksaver se je leta 1813 poročil z Adelsteinovo hčerko, vnuk Franc vitez Gadolla pa leta 1844 z njegovo vnukinjo. Tako sta barona Avguštin Dienersperg in Anton Karel Adelstein skupna prednika skoraj polovice današnjih Valvasorjevih potomcev. A čeprav bi se zdelo, da se je sovraštvo med mladima baronoma mirno prelilo v družinsko idilo, še zdaleč ni bilo tako. Moralo je preteči še veliko vode, da je bil spor skoraj tri desetletja po Adelsteinovi smrti dokončno zglajen in pozabljen. Kot bomo videli, bi bila stara družinska zamera skoraj usodna za Avguštinovega sina Franca Ksaverja, saj mu oče nikakor ni dovolil poroke z Adelsteinovo hčerko Antonijo.¹¹⁶⁵

Nadaljevanje Valvasorjevega rodu na Štajerskem je bilo torej odvisno od Avguština barona Dienersperga in njegove žene Jožefe. Ker so starejše krstne matice župnije Dobrna vse do leta 1783 izgubljene, ponujajo podatke o rojstvih njunih sedmih otrok (1772–1781) v glavnem le viri druge roke. Za boljšo preglednost jih navajamo skupaj z drugimi osnovnimi genealoškimi podatki vsakega otroka.¹¹⁶⁶

V tej generaciji so bili **edini nadaljevalci Valvasorjevega rodu** trije od sedmih Dienerspergovih otrok: Franc Ksaver Kajetan, Barbara, poročena pl. Gadolla, in Terezija, poročena pl. Resingen, ter njihov prej omenjeni nezakonski bratranec Peter Fischer. Do danes sta preživeli veji obeh sester, medtem ko sta Dienerspergovo ime in rod – torej tudi po ženskih linijah in po Fischerjevi strani – ugasnila v prvi polovici 20. stoletja. V nadaljevanju bomo vsako od treh družinskih vej obravnavali posebej, začevši s temeljno, Dienerspergovo.

¹¹⁶⁴ Natančno o tem: Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 426–432. Prim. tudi: Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24; Orožen, Doneseck k zgodovini Dobrne, str. 282–283; isti, *Zgodovina Celja in okolice. I. del*, str. 531; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 221. – O datumu in kraju poroke zakoncev Dienersperg, 25. februarja 1770 v župnijski cerkvi na Dobrni, priča izpisek iz danes izgubljene poročne matične knjige (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 20, izpisek z datumom 23. 11. 1835). – Sin Franc Ksaver pravi, da je Avguštin Dobrno »leta 1770 za 26.000 goldinarjev kupil na javni dražbi prek svoje tete Marije Terezije baronice Dienersperg s Tabora« (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41–42; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24). Vnuk Franc vitez Gadolla o ozadju dvojne prodaje molči (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 240, fol. 7v). – Po štajerski imenjski knjigi je Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg z nakupom pridobil posest Dobrna (*Gut Neuhaus*) z dobrimi 215 funti dominikalnega in 57 funti rustikalnega donosa leta 1772 (tj. letnica vpisa) od Marije Terezije baronice Dienersperg (StLA, B 249/5, Adalbert Sikora, *Die steirischen Gülden*, str. 68), ta pa je posest pokojnega Jožefa Gašperja pl. Brandenaua kupila na dražbi (prav tam, str. 69).

¹¹⁶⁵ O tem natančno: Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 429–430.

¹¹⁶⁶ Glavni vir, a samo za vseh pet odraslih otrok, so spomini prvega sina Franca Ksaverja (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 57, 58, 60, 62, 66; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja« str. 25–27). Za istih pet otrok navaja enake datume rojstva tudi Lazarinijeva genealoška zbirka (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg). Rodovnik, nastal po letu 1779, pozna samo imena prvih treh preživelih otrok, čeprav je bil tedaj na svetu že četrti in morda tudi peti (ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg). Za dva otroka, Franca Ksaverja in Janeza Nepomuka, sta na voljo tudi izpiska iz krstne matice Dobrna (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 31 in 32), točen datum rojstva najstarejše hčerke Barbare pa je na podlagi krstnega lista razviden iz uradnega rodovnika (Ahnennaß) njenega pravnuka Josefa Gadolle (1897–1945); tega hrani MRV Gotha, kopijo pa je avtorju posredoval Barbarin pravnuk polkovnik Egon Ehrlich z Dunaja. Po Gothinem genealoškem priločniku naj bi bila Barbara rojena dan pozneje (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 12 (1862), str. 125). Mrliška matica župnije Dobrna razkriva še dve, iz drugih virov neznan in zgodaj umrli hčerki (NŠAM, Matične knjige, Dobrna M 1771–1830, fol. 77, 78). Predzadnjega otroka imenujejo viri za življenja samo Jožef, kot so ga tudi klicali. Brat Franc Ksaver ga naslavlja še Jožef Benjamin (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 62), L. Lazarini, ki ima nasploh zelo točne podatke o rojstvih in smrtih Dienerspergovih otrok, pa z imenom Jožef Marija (ZAL, LJU 340, šk. VIII). Sklepiti je mogoče, da je dobil pri krstu vsa tri imena: Jožef Marija Benjamin.

Začetnik dobrnskih Dienerspergov baron Avguštin je kmalu po preselitvi na Dobrno doživel svojevrstno srečo v nesreči. Tri leta po ženitvi in pridobitvi gospostva bi se namreč Dienerspergovi družini v novem domu leta 1773 skorajda pripetila smrtna nezgoda, ki bi lahko odnesla celotni štaterski podmladek Valvasorjevega potomstva. Ko ne bi bilo srečnega spleta okoliščin, bi vse upanje za nadaljevanje polihistorjevega rodu pokopale ruševine starega dobrnskega gradu Schlangenburg. Med zajtrkom na velikonočno nedeljo – po manj verodostojni različici sredi noči – se je dotrajana stavba začela podirati, kar je grajske stanovalce pognalo v beg.¹¹⁶⁷ Avguštin Dienersperg, še sveži lastnik in novopečeni baron, je s tem doživel posebne vrste »krst« v novo življenje. Začasno se je preselil v bližnjo kmečko hišo, kjer se mu je rodil tudi tretji otrok, najstarejši sin, in nato v stanovanje v dobrnskih toplicah, dokler ni leta 1774 postavil v dolini pod starim gradom novega dvorca Dobrna.¹¹⁶⁸ Ta je kot novi sedež istoimenskega gospostva ostal v lasti Dienerspergove rodbine do srede 19. stoletja, še slaba tri leta po zemljiški odvezi.¹¹⁶⁹

Čeprav je Avguštin s svojo družino živel na Dobrni, je leta 1787 ali nekaj prej kupil po ugodni ceni od brata Franca Rajmunda tudi rodno posest Ponikva,¹¹⁷⁰ za katero so odtlej skrbeli njegovi upravitelji.¹¹⁷¹ Dobrnskim Dienerspergom je šlo sicer v gmotnem pogledu precej dobro. Dobrni in Ponikvi se je leta 1800 kot tretja posest pridružil dvorec Ranšperk v Rožni dolini pri Celju, prav tako kupljen od sorodnikov, pl. Fürenbergov.¹¹⁷² Na prehodu v 19. stoletje je Avguštin v Celju pridobil dve hiši, prvo na Trgu in drugo v Gosposki ulici,¹¹⁷³ končno pa je leta 1803 kupil še Kienbergov dvorec

¹¹⁶⁷ O dogodku najdemo v literaturi prvo poročilo leta 1852 pri graškem zgodovinarju dr. K. Tanglu. Poznejši avtorji so Tangla samo povzemali in tudi nekoliko samovoljno interpretirali. Vsi zapisi o nesreči so nastali na podlagi veliko mlajših ustnih pričevanj iz druge roke. Tako Tangl kot Avguštinov vnuk domoznanec Franc vitez Gadolla (1861, 1864) sta dogodek postavila v leto 1772, vendar je dokument iz poletja 1773 razkril, da se je grad sesul »pred nekaj tedni«. Velikonočna nedelja je tega leta prišla na 11. april. Natančno o tem in o dotedanjih interpretacijah: Golec, Zrušitev starega dobrnskega gradu.

¹¹⁶⁸ Sin Franc Ksaver v spominih piše, da se je njegova sestra Barbara – Babette rodila leta 1772 še v starem viteškem gradu, on sam pa naslednje leto v majhni kmečki hiši tik ob cesti z Dobrne na stari grad Schlangenburg. Ker je temu grozilo zrušenje, je oče istega leta 1773 začel graditi nov dvorec. Vanj se je družina vselila spomladi 1774, potem ko je zimo preživela v toplicah. ZAP, ZAP 70, R-45, str. 57, 66–67; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 28; isti, Dobrna – eno stoletje, str. 465.

¹¹⁶⁹ O lastništvu pregledno: Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 430–450; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 48, 53.

¹¹⁷⁰ Gl. op. 1123. – O ugodnem nakupu Ponikve za 22.000 goldinarjev piše Avguštinov sin Franc Ksaver (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 42; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24).

¹¹⁷¹ Tako ne preseneča, da je Avguštin z ženo Jožefo od leta 1787 dalje izpričan kot krstni boter tudi v ponikovski krstni matici (NŠAM, Matične knjige, Ponikva, R 1782–1802, pag. 67, 76, 88).

¹¹⁷² Sin Franc Ksaver pravi, da je oče tega leta podedoval Ranšperk od svojega bratranca Franca Antona Führerja pl. Führenberga skupaj s hišo v Gosposki ulici v Celju in z 20.000 goldinarji aktivnega kapitala (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41). Führenberg je bil v resnici le Dienerspergov daljni sorodnik (prav tam, str. 49–50). Isto letnico pridobitve Ranšperka navaja Pirchegger (*Die Untersteiermark*, str. 217), Schmutz pa šele leto 1807 (*Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 239). Po deželni deski je Franc Avguštin postal dokončno lastnik šele leta 1806 oziroma formalno v začetku leta 1807 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 576–577, Hauptbuch 11, fol. 145; LT I, 6. Umschreibungsquatern, fol. H 23–27). – Tega leta je umrla mati pokojnega lastnika pl. Führenberga, ki je preminil leta 1800 (Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24). Ko sta zakonca Dienersperg leta 1802 botrovala vnukinji pl. Resingenovi, matična knjiga Avguštinova upravičeno imenuje lastnika gospostev Dobrna, Ponikva in Ranšperk (NSAM, Matične knjige, Nova Cerkev, R 1784–1810, fol. 725, 7. 10. 1802). Ranšperško posest, ki je imela čednih 121 funtov in pol dominikalnega donosa ter 54 funtov rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 145), je v začetku leta 1815 podedovala hči Terezija, poročena pl. Resingen (prav tam, Hauptbuch 2, fol. 577; prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 239).

¹¹⁷³ Po besedah sina Franca Ksaverja je hišo na Trgu kupil leta 1795 od barona Contija, drugo pa leta 1800 podedoval po pl. Führenbergu (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41). Hišo na Glavnem trgu št. 10 sta z ženo kupila konec 18. stoletja, potem

Dobrna s starim gradom Schlangenburgom in toplicami po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (Vischer, *Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 105).

Dvorec Dobrna danes (foto B. Golec, marec 2016).

Zgornji Lanovž na Lavi tik pred Celjem.¹¹⁷⁴ Tja, v neposredno bližino okrožnega glavnega mesta, se je

ko je bil leta 1783 lastnik Janez baron Conti (Orožen, *Posestna in gradbena*, str. 23). Kot lastnik hiše v Gosposki ulici 13 je leta 1783 izpričan Franc Anton pl. Führenberg. Po J. Orožnu jo je od njega kupil Anton pl. Dienersperg, za njim pa podedoval Franc (Ksaver) Avguštin pl. Dienersperg (dejansko baron) in jo pred letom 1814 prodal (prav tam, str. 27). Anton je bil lahko samo Avguštinov gluhonemi brat brez baronskega naslova, torej res le pl. Dienersperg.

¹¹⁷⁴ Zgornji Lanovž je Dienerspergu prodal Jurij Kienberger; iz deželne deske je razvidno zgolj, da je bila kupnina v celoti poravnana, ne pa tudi njena višina. K dvorcu je spadala le majhna posest, saj je imela samo 23 funtov in pol dominikalnega donosa ter dobrih 7 funtov rustikalnega. Po očetu je Zgornji Lanovž v začetku leta 1815 podedovala Barbara, poročena pl. Gadolla, in ga še isto leto prodala. StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 510–511; Hauptbuch 11, fol. 123; LT I, 5. Umschreibungsquatern, fol. M 14. Prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 182. Sin Franc Ksaver v spominih navaja, da je Avguštin kupil (Zgornji) Lanovž leta 1804 v zelo slabem stanju (*in einem sehr baufälligen Zustande*) za 20.000 goldinarjev (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 42).

Otroci Franca Ksaverja Avguščina barona Dienersperga, skupnega prednika vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev

Ime	Rojstvo	Poroka	Smrt
Jožefa Eleonora	22. 2. 1771 na Dobrni	---	26. 6. 1774 na Dobrni
Barbara, por. pl. Gadolla	23. 3. 1772 na Dobrni	16. 11. 1795 na Blagovni z Johannom vitezom Gadollo (1757–1832)	12. 8. 1841 na Blagovni
Franč Ksaver Kajetan	7. 8. 1773 na Dobrni	27. 10. 1813 na Blagovni z Antonijo baronico Adelstein (1782–1845)	15. 8. 1846 v Gradcu
Marija	9. 9. 1774 na Dobrni	---	9. 9. 1774 na Dobrni
Terezija, por. pl. Resingen	24. 8. 1776 na Dobrni	3. 12. 1799 na Blagovni z Ignacem Pavlom Resnikom (1765–1833), povzdignjenim leta 1800 v pl. Resingena in 1808 v viteza	29. 12. 1849 v Gradcu
Jožef (Marija, Benjamin)	28. 8. 1778 na Dobrni	---	29. 5. 1811 na Dobrni
Janez Nepomuk	16. 6. 1781 na Dobrni	---	15. 11. 1836 v Gradcu

na stare dni preselil skupaj z ženo in (še) neporočenima sinovoma, si po besedah sina Franca Ksaverja čudovito uredil stavbo in vrt in tam po desetih letih 6. maja 1814 tudi umrl.¹¹⁷⁵

Od poroke do smrti je Avguštin zamenjal tri grajska bivališča. Stari dobrnski grad Schlangenburg, kjer se je leta 1770 oženil in ki bi se mu tri leta pozneje skoraj podrl na glavo, odtlej kraljuje nad Dobrno kot impozantna razvalina.¹¹⁷⁶ Najdlje je Avguštinu nudil dom novozgrajeni baročni dvorec Dobrna, nastal ob cesti tik pred vstopom v vas. Enonadstropna pravokotna stavba z mansardnim podstrešjem, kot jo vidimo danes, je bila pozneje nekoliko prezidana.¹¹⁷⁷ Zgornji Lanovž, ki se mu je Avguštin očitno najbolj posvečal, pa je dvonadstropna, v jedru renesančna in v baroku prezidana stavba, danes že del Celja.¹¹⁷⁸

Dienspergovim so dnevi in leta na Dobrni tudi brez prej omenjene nesreče tekli precej pestro. V njihovi posesti so bile toplice, ki so sicer doživele že boljše čase in v tej dobi zaradi zanemarjenosti niso posebej slovele. Za novotarije pri zdravilišču Avguštin baron Diensperg namreč ni bil dozveten. Znani naravoslovec Balthasar Hacquet je zdravilišče leta 1784 ocenil izrazito negativno in pri tem posebej pogrjal zanemarjenost.¹¹⁷⁹ Razmere niso bile bistveno drugačne niti četrto stoletje pozneje, ko je Dobrno obiskal nadvojvoda Janez (Johann) Habsburški (1810).¹¹⁸⁰ Resnično novo obdobje se je

¹¹⁷⁵ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 42–43, prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24. – O smrti: NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 76.

¹¹⁷⁶ Pred poručitvijo je imel srednjeveški grad veliko dvorano, kapelo, bogat arhiv, topove in orožarno s starinskim orožjem (Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 33).

¹¹⁷⁷ Prav tam, str. 34–35.

¹¹⁷⁸ Prav tam, str. 56–57.

¹¹⁷⁹ Hammer-Luza, Zdravilišče Dobrna, str. 471.

¹¹⁸⁰ Poleti 1810 se je v toplicah kratko ustavil nadvojvoda Johann Habsburški in v svojih dnevniških zapiskih pripomnil: »Strešna kritina razpada, sobe so temne in vlažne, z vonjem po trohnohi. Gostilničar zahteva goldinar in 30 krajcarjev

za dobrnski zdraviliški turizem začelo šele po napoleonskih vojnah. Avguštinov prvorojeni sin Franc Ksaver (1773–1846), ki je leta 1815 prevzel gospostvo in toplice, je popolnoma obnovil in prezidal glavno zdraviliško poslopje ter celoten topliški kompleks občutno razširil.¹¹⁸¹ Dobrnske toplice so tako postale priljubljeno zbirališče vseh vrst gospode od blizu in daleč. Tej okoliščini gre med drugim pripisati, da so se Valvasorjevi prapravniki z Dobrne poročili z ljudmi od drugod ter se slednjič tudi sami razselili precej dlje kakor njihovi predniki.

Dvorec Dobrna s toplicami, ki jim Avguštin baron Dienersperg ni posvečal skoraj nobene pozornosti, je bil od samega začetka namenjen prvorojenemu sinu Francu Ksaverju. Toda ta »celjski Werther«, pisec biografsko-genealoškega orisa rodbine in spominov (1835), je zagospodaril šele po očetovi smrti in je skoraj vse dotlej čakal na očetovo dovoljenje za poroko z dolgoletno izbranko, s katero je stopil pred oltar šele pri štiridesetih (1813). Avguštin ni le nasprotoval sinovi poroki z baronico Adelstein iz sosednjega dvorca Dobrnica, ampak vse do zadnjega ni hotel dati iz rok svojega s trdom in spretnostjo pridobljenega »imperija« – štirih dvorcev in zdravilišča. Sin Franc Ksaver je po končanem študiju skoraj dve desetletji preživel v nezadovoljstvu in celo obupu zaradi ravnanja svojega absolutističnega očeta,¹¹⁸² o čemer bomo govorili v nadaljevanju, potem ko si bomo na kratko ogledali življenjske poti njegovih sorojencev.

Domače gnezdo je najbolj zgodaj zapustil drugorojeni sin **Jožef (Marija, Benjamin)** (1778–1811), ki je v skladu z rodbinsko tradicijo postal častnik. Komaj desetleten je vstopil v vojaško šolo v Dunajskem Novem mestu, napredoval celo do častnika v štabu generalnega kvartirmojstra in se kot stotnik vrnil na Dobrno samo umret, potem ko je po bratovih spominih med vračanjem z vojnega pohoda dobil na Ogrskem t. i. komarnsko mrzlico (imenovano po mestu Komarno). Ranjen naj bi bil že desetletje prej, v bitki pri Marengu leta 1800, nato pa so ga nepravilno zdravili.¹¹⁸³ Vojaški šematizmi pričajo o sposobnem častniku, ki je bil pri 31-ih že stotnik. Vseskozi je služboval v 27. pehotnem polku s sedežem v Gradcu, po vojaških stopnjah pa je napredoval takole: 1796 praporščak, 1801 poročnik, 1805 nadporočnik, 1809 podstotnik, isto leto stotnik.¹¹⁸⁴ Star 33 let je 29. maja 1811 preminil v domačih dobrnskih toplicah, kjer si je obetal povrniti izgubljeno zdravje. Brat Franc Ksaver je v spominih kratko opisal zanimive podrobnosti iz njegove obetavne častniške kariere. Jožef naj bi bil zelo sposoben, med drugim je risal vojaške karte v Dalmaciji in Vojni krajini, na Dunaju pa so ga uporabili za delo v cesarsko-kraljevem tajnem vojnem arhivu.¹¹⁸⁵

Tudi usoda najmlajšega brata **Janeza Nepomuka** (1781–1836) bi bila brez spominov Franca Ksaverja

---

do dva goldinarja, brez vina. Vse je treba prnesti s seboj, kajti tu ni ničesar razen mize, ležišča in stola, vse polno mrčesa, videz je strašen, tla so le opečnata.« (Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 68; prim. Hammer-Luza, *Zdravilišče Dobrna*, str. 472). Topliško zdravilišče je v istem času, v letih 1810 in 1811, gostilo Ludvika (Luisa) Bonaparteja, brata francoskega cesarja Napoleona I., ki je pustil tu celo materialne sledove (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 206–207; prim. Orožen, *Donesek k zgodovini Dobrne*, str. 283).

¹¹⁸¹ Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 207–208; Orožen, *Donesek k zgodovini Dobrne*, str. 283–284, Hammer-Luza, *Zdravilišče Dobrna*, str. 472–477. – Orožen Franca Ksaverja imenuje z njegovim tretjim imenom Kajetan, očitno zato, ker ga je s tem imenom našel v franciscejskem katastru, v resnici pa so ga klicali Franc Ksaver oziroma samo Ksaver (gl. op. 1203).

¹¹⁸² O tem podrobno Golec, *Trpljenje »celjskega Wertherja«*, str. 30–31, 35–38.

¹¹⁸³ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 62–65; prim. Golec, *Trpljenje »celjskega Wertherja«*, str. 27.

¹¹⁸⁴ *Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments*, Beilagen, XXVIII (zmotno imenovan Johann); *Schematismus der Oesterreichisch-kaiserlichen Armee XX* (1810), str. 143.

¹¹⁸⁵ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 62–65; prim. Golec, *Trpljenje »celjskega Wertherja«*, str. 27. – Skopi podatki o njem tudi v: ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg; StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 10. – V dobrnski mrliški knjigi je kot vzrok smrti navedena otrdelost trebuha (NŠAM, *Matične knjige, Dobrna, M 1771–1830*, fol. 308).

Dvorec Ranšperk po Vischerjevi *Topografiji Štajerske*, 1681 (*Topographia Ducatus Stiriae*, sl. 90). Danes ni za njim nobenih sledov.

Dienerspergov dvorec Zgornji Lanovž na Dolgem polju v zahodnem delu Celja danes (foto B. Golec, marec 2016). Vanj se je na stara leta umaknil »družinski absolutist« baron Avguštin.

znana le v glavnih obrisih, suha zgodba brez ozadja. Janez Nepomuk je v Gradcu z odliko končal pravniški študij, nato pa mu oče Avguštin ni dovolil, da bi vstopil v uradniško službo. Podobno kot starejšega sina Franca Ksaverja, ki pa se je temu uprl, ga je vse do svoje smrti priklepil nase in na rodbinsko posest. Sin si je lahko poiskal prvo službo šele po očetovi smrti, in sicer pri okrožnem uradu v Celju. Po nekaj letih je z veseljem zagrabil veliko boljšo priložnost in postal drugi tajnik štajerskih deželnih stanov v Gradcu, leto pred smrtjo pa stanovski glavni prejemnik (1835).¹¹⁸⁶ Neporočen in brez

¹¹⁸⁶ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 60–62; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 26–27. – Kratko o njem tudi v: StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 5. – Po štajerskih deželnih šematizmih je nastopil službo konceptnega praktikanta pri celjskem okrožnem uradu najpozneje leta 1817 (*Schematismus für Steyermark 1817*, str. 137), od leta 1818 do 1820 pa je izpričan kot nadštevilni okrožni komisar (*Schematismus für Steyermark 1818*, str. 163; *1819*, str. 170; *1820*, str. 188; prim. Žižek, *Upravni razvoj*, str. 37–38). Glede na navedbo stanovskega odbora iz leta 1835, da je funkcijo drugega stanovskega tajnika opravljal 14 let, je moral biti na to mesto imenovan že leta 1821 (uradni dopis stanovskega odbora v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 19, 17. 10. 1835). Na tej funkciji je izpričan do leta 1835 (*Schematismus für Steyermark 1823*, str. 305; *Schematismus für das Herzogthum Steyermark 1826*, str. 263; *1827*, str. 264; *Schematismus des Herzogthumes*

(zakonitih) otrok je umrl pri 55-ih 15. novembra 1836 v Gradcu za prsno vodenico kot stanovski glavni prejemnik, deželan, član Štajerske kmetijske družbe ter lastnik posesti Ponikva z inkorporiranim imenjem Selce.¹¹⁸⁷ Ponikvo je leta 1815 podedoval po očetu Avguštinu,¹¹⁸⁸ vendar se je tam zadrževal le poredko, ko si je lahko privoščil počitek.¹¹⁸⁹ Stare Dienerspergove rodbinske posesti začuda ni zapustil sorodnikom, temveč popolni »tujki« Ani grofici Trauttmansdorf.¹¹⁹⁰ Glede na vse, kar vemo o Ani, hčerki meščana in pivovarja v Celju, je tako rekoč na dlani, da je šlo za Dienerspergovo nesojeno nevesto ali vsaj za njegovo veliko simpatijo. Kakšen natanko je bil njegov odnos do te ženske, ki jo je pozneje v Gradcu vsekakor še srečeval, pa bo najbrž za vselej ostalo nepojasnjeno.¹¹⁹¹ Vse svoje premoženje ji je z oporoko namenil že leta 1819, ko mu je bilo šele 38 let in je še živel v Celju.¹¹⁹² Janez Nepomuk je moral biti nasploh svojevrsten človek, če je celo nečak Franc vitez Gadolla (1797–1866), ki se pri opisovanju svojega sorodstva ni spuščal v zasebnost, zapisal, da niso Gradčani naredili stricu nobenega nešaljivega nadimka (*dem die Gratzter keinen unwitzigen Nahmen gaben*).¹¹⁹³

Družini obeh Dienerspergovih hčerk oziroma sester in njuno potomstvo bosta predmet posebnih podpoglavij, zato se ju tu le dotaknemo. Prva je zapustila dom starejša **Barbara** (1772–1841), ki se, kar je zanimivo, ni omožila na Dobrni, temveč v grajski kapeli ženinovega dvorca Blagovna pri Šentjurju. Njen izbranec vdovec **Johann vitez Gadolla** (1757–1832), sin iz Švice priseljenega graškega trgovca in hčerke domačega trgovca,¹¹⁹⁴ je Blagovno s pridruženim gospostvom Anderburg kupil dvanajst let prej,

Steyermark 1828, str. 142; *1829*, str. 147; *1830*, II. Abt., str. 104; *1831*, II. Abt., str. 141; *1833*, II. Abt., str. 142; *1834*, II. Abt., str. 130; *1835*, II. Abt., str. 130). Slabo leto pred smrtjo je 30. novembra 1835 postal glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov (gl. uradni dopis v isti opombi zgoraj; *Schematismus des Herzogthums Steyermark 1836*, str. 134).

¹¹⁸⁷ Umrl je v mestnem središču v Schmiedgasse (DAG, Altmatriken, Graz–Mariä Himmelfahrt, Sterbebuch III 1821–1838, pag. 206). Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, njegove smrti pomotoma ne navaja. – V Gradcu po vsem sodeč nikoli ni premogel lastne hiše (prim. Popelka, *Geschichte der Stadt Graz II*, str. 835). V domačih krajih se je zanesljivo mudil še štiri leta pred smrtjo, ko je šel 28. oktobra 1832 za poročno pričo svoji nečakinji Kajetani Jožefi in je označil kot štajerski davčni sekretar in deželan (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1826–1845, fol. 39).

¹¹⁸⁸ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 561.

¹¹⁸⁹ V ponikovski krstni matici med letoma 1818 in 1824 nastopa kot krstni boter otrokom svojega gosposčinskega upravitelja, vendar vsakič po namestniku, kar priča o njegovi odsotnosti (NŠAM, Matične knjige, Ponikva, R 1802–1838, fol. 75, 98, 106).

¹¹⁹⁰ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 561.

¹¹⁹¹ Podrobnosti o dedovanju: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 165, fol. 435–436v. – Ključen za razkritje Anine identitete je bil podatek v Göthovi topografiji, da je ponikovska graščakinja poročena z Vincencem grofom Trauttmansdorffom (ZRC SAZU, ISN, Göthova topografija, št. 286.1, Ponikva). Bila je hči celjskega meščana, pivovarja in lektarja Adalberta Fischerja in Julijane, rojene Drechsler, z grofom Trauttmansdorffom pa se je poročila 28. februarja 1808 v Gradcu, stara 21 let (DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Trauungsbuch XVIII 1803–1812, fol. 133; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 244). Ana se sicer ni rodila v Celju in tudi njeni starši se tam niso poročili (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, Ind R 1752–1840, Ind P 1694–1845). Njen oče se v mestu ob Savinji pojavi kot gostilničar šele proti koncu 18. stoletja (Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. I. del*, str. 387). Odprto ostaja vprašanje, ali bi si Janez Nepomuk sploh upal stopiti pred svojega očeta s prošnjo, naj mu dovoli poroko z meščansko hčerko, zapovrh v času, ko je bil njegov brat Franc Ksaver pri očetu v takšni nemilosti in je oče Janeza Nepomuka priklepal nase. Morda je ta pozneje prijateljeval z grofico brez otrok še kako drugače. 24. aprila 1824 sta, denimo, skupaj botrovala otroku gosposčinskega upravitelja na Ponikvi, oba sicer le po namestnikih (NŠAM, Matične knjige, Ponikva, R 1802–1838, fol. 106).

¹¹⁹² StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 165, fol. 435–436v. – Nečak Franc vitez Gadolla v orisu genealogije Dienerspergov (po 1860) pravi, da je Ponikvo »ujela« neka »rojena Fischer« (*die geborne Fischer Ponikl gefischt hat*) in potegne vzporednico še z enim Fischerjem, Petrom, ki je kot nezakonski sin Petra barona Dienersperga nekaj prej (1819) »ujel« Petrovo dediščino: »also fischten z Fischer in der Familie Dienersperg« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 917, fol. 6, 6v).

¹¹⁹³ Prav tam, Hs. 655, fol. 6v.

¹¹⁹⁴ Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 1–2.

leta 1783,¹¹⁹⁵ bil naslednje leto kot odvetnik štajerske deželne pravde povzdignjen v viteški stan in dobil leto zatem (1785) še štajersko deželanstvo.¹¹⁹⁶ Ko sta z Barbaro 16. novembra 1795 stopila pred oltar, je imel ženin 38 let, nevesta pa 23.¹¹⁹⁷ Iz tega zakona sta izšla dva potomca s priimkom pl. Gadolla, ki se po edinem sinu nadaljuje vse do danes.

Druga Dienerspergova hči **Terezija** (1776–1849) se je štiri leta za sestro prav tako omožila na Blagovni, in sicer 3. decembra 1799 z najemnikom Gadollovih gospošte, neplemičem **Ignacem Pavlom Resnikom** (1765–1833).¹¹⁹⁸ Enajst let starejši 34-letni Resnik, sin celjskega meščana in mesarja, je bržčas premišljeno zapeljal 23-letno baronico, ki se je na Blagovni mudila pri sestri Barbari. Terezija je rodila že dober mesec po poroki,¹¹⁹⁹ svojemu »plebejskemu« možu pa s priženitvijo v baronsko družino pripomogla odpreti vrata med plemenitence. Resnik si je namreč naslednje leto izbral plemiški naslov *pl. Resingen*¹²⁰⁰ in čez dve leti, leta 1802, od ženinega bratranca Marije Jožefa barona Dienersperga kupil dvorca Tabor in Socka, oba pri Vojniku.¹²⁰¹ Rod pl. Resingenov, od leta 1808 z viteškim naslovom,¹²⁰² je po moški strani izumrl leta 1885 z edinim odraslim sinom Ignaca Pavla in Terezije, po ženski strani pa preživel do današnjih dni.

Obe Dienerspergovi hčerki, že rojeni kot baronici, sta torej vzeli za moža človeka, ki sta bila poplemenitena šele kot odrasla, eden celo že po poroki, in sta oba prišla le do viteškega naslova. Vendar jima za poroko z baronskima hčerkama ni primanjkovalo nečesa bistvenega: bila sta dovolj petična.

Dobrnska posest pa je medtem čakala naslednika, najstarejšega sina **Franca Ksaverja barona Dienersperga** (1773–1846),¹²⁰³ ki ni mogel postati lastnik, vse dokler je živel njegov konservativni oče Avguštin (1742–1814). Pozna poroka Franca Ksaverja, samskost in nenavadna oporoka njegovega brata Janeza Nepomuka, očitno izsiljena poroka sestre Terezije ter razne druge pomenljive podrobnosti so vodile k sklepanju, da je moralo biti v Dienerspergovi družini nekaj hudo narobe. Posredno so sklepanja potrjevale že besede nadvojvode Janeza (Johanna), ki jih je slišal leta 1810 v zdravilišču na Dobrni in

¹¹⁹⁵ Poleg gospošte je kupljena posest obsegala dve manjši imenji, imela pa je kar 1019 funtov dominikalnega donosa in 387 funtov rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 164). Prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 302; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 228.

¹¹⁹⁶ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsdakt von Gadolla, Johann, 1. IX. 1784; Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 2. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 61.

¹¹⁹⁷ NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 36. Poročna matica obema pomotoma prisoja tri leta manj.

¹¹⁹⁸ Prav tam, P 1785–1835, fol. 50.

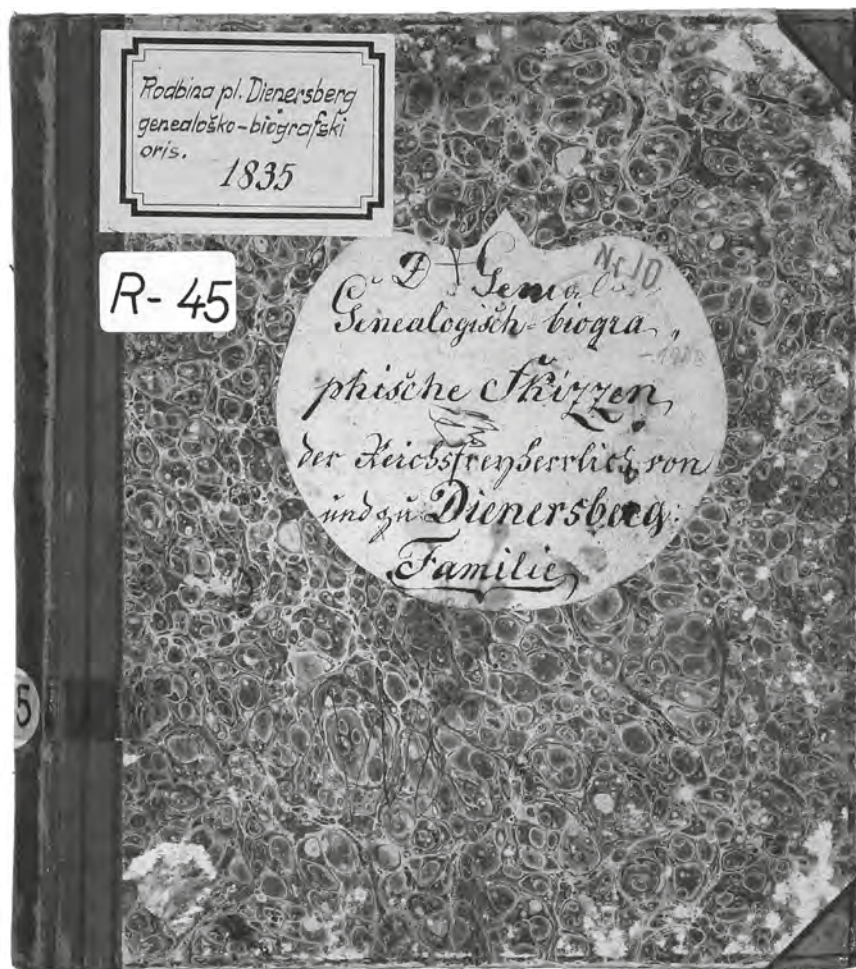
¹¹⁹⁹ Prav tam, R 1785–1805, pag. 190.

¹²⁰⁰ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 163.

¹²⁰¹ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 8, fol. 429; Hauptbuch 11, fol. 15. Prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226, 228.

¹²⁰² ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 24. X. 1808.

¹²⁰³ V virih je največkrat naveden z vsemi tremi osebnimi imeni kot Franc Ksaver Kajetan, kjer pa ni zapisano celotno ime, praviloma manjka tretje ime Kajetan. Tako se je leta 1813 oženil kot Franc Ksaver (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 93), kakor ga na začetku nadaljevanja njegovih spominov imenuje tudi sin Anton Aleks: »F. X.« (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 88), enako pa tudi uradna korespondenca štajerskih deželnih stanov v letih 1835–1838 (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 19). Najverjetneje je bil za ožjo okolico sploh samo Ksaver, kajti to ime je edino navedeno pri krstih vseh njegovih šestih otrok (NŠAM, Matične knjige, Celje-sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 566, 628; R 1818–1840, fol. 12, 208; Dobrna, R 1783–1830, pag. 248, 354). V naslovu svojih genealoško-biografskih skic se je podpisal kot: »Franz X. C. Bar. Dienersberg« (str. 1). J. Orožen ga skrajšano imenuje Kajetan (Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 283–285; *Zgodovina Celja I*, str. 531); s tem imenom je namreč naveden v franciscejskem katastru (ARS, AS 177, C 35, k. o. Dobrna, zapisnik stavbnih parcel, 7. 3. 1826; abecedni seznam posestnikov, 16. 4. 1826). Toda kataster ga naslavlja Kajetan zato, da ga razlikuje od njegovega pokojnega očeta, prav tako Franca Ksaverja, s tretjim imenom Avguštin.

Naslovnica Dienerspergovih »genealoško-biografskih skic« s spomini dveh generacij (ZAP, ZAP 70, R-45).

si jih zapisal v svoj popotni dnevnik: »Lastnik Dienersperg vse ovira. Njegov sin in zet bi rada prevzela, on pa ima vsa sredstva in ne da ničesar iz rok.«¹²⁰⁴ V tem času je »družinski absolutist« Avguštin močno zanemarjal Dobrno in se posvečal urejanju svojega novega dvorca Zgornji Lanovž na pragu Celja, s prvorojencem Francem Ksaverjem pa je v slogu velikega pokrovitelja ravno sklenil pogojno spravo.

Odkritje osebnoizpovednih spominov barona Franca Ksaverja je osvetlilo razmere in medgeneracijske napetosti v Dienerspergovi družini do takih podrobnosti, kot jih ne poznamo za nobeno drugo družino Valvasorjevih potomcev, niti iz poznejšega časa.¹²⁰⁵ Franc Ksaver, ki je sicer še dvajset let po očetovi smrti, ko je pisal spomine (1835), in verjetno sploh vse do konca ostajal ujetnik lastnega ambivalentnega odnosa do dominantnega očeta, je opisal nezdrav odnos barona Avguština do dveh svojih sinov in naravnost dramatične zaplete med seboj in očetom. Nenavadno se zdi, da ga je oče začel priklepiti nase in na rodbinsko posest šele leta 1794, ko se je 21-letni Franc Ksaver kot absolvirani pravnik in z odličnimi spričevali vrnil s študija v Gradcu. Prej pa kot da bi bilo staršem zanj bolj malo mar, saj so ga z osmimi leti poslali v župnijsko šolo v Šmartno pri Celju, nato pa enajstletnega za tri leta v šolo v Trebnje na Dolenjskem – izpite je opravljal na novomeški frančiškanski

¹²⁰⁴ Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 68.

¹²⁰⁵ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 56 sl.; prim. prevod in objavo: Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja« str. 27 sl.

gimnaziji –, od koder se niti med počitnicami ni vračal na Dobrno. Tudi o tem, da bi bil doma kdaj v naslednjih petih letih, ko je obiskoval gimnazijo in licej v Mariboru in Gradcu, ni v spominih zapisal nobene besede. Ko pa se je slednjič po končanem študiju vrnil na Dobrno, mu oče ni dovolil vstopiti v pripravniško službo pri kakršnem državnem uradu. Mladenič je skoraj deset let preživel v brezdelju in smel samo pomagati očetu upravljati njegove posesti. Medtem sta se zgodila tudi dva dramatična zasuka. 27-letni Franc Ksaver je leta 1800 začel znanstvo s svojo poznejšo soprogo 18-letno **Antonijo baronico Adelstein** (1782–1845) iz sosednjega dvorca Dobrnica. Bil je prepričan, da bo mladenka iz stare plemiške rodbine – Antonija je bila že peta baronska generacija in hči grofice¹²⁰⁶ – povsem v skladu z očetovimi pričakovanji, vendar ga je čakalo presenečenje. Takole je zapisal: »... a sem se spet zelo motil. Oče me je od trenutka, ko je za to izvedel, sovražil in me na najokrutnejši način preganjal. Prizori med njim in menoj so preveč škandalozni in presunljivi, da bi jih zmogel ponoviti in zapisati. Z eno besedo, po enem takih prizorov sem bil odpravljen od doma brez vsakršne podpore, brez strebe nad glavo.« Štiri leta in pol od svojega 31. rojstnega dne leta 1804, ko ga je oče Avguštin vrgel čez prag, do pomladi 1809 je »celjski Werther« Franc Ksaver preživel najtežje obdobje svojega življenja. Po teden do deset dni se je zadrževal pri sestrah Resingenovi na Taboru in Gadollovi na Blagovni, ostali čas pa v Gadollovem najetem stanovanju v Celju, odvisen od skromne denarne podpore svoje matere in od pomoči izbranke Antonije, ki je denar služila sama z ročnim delom. Vrhunec obupa je v njegovih 30 let pozneje napisanih spominih zajet v stavku: »Vsi moji poskusi, da bi se ponovno spravil z očetom, so propadli brez uspeha, moja žalost, moja zlovolja je bila brezmejnja, pogosto sem bil na točki, da s premišljenim strelom končam svoje življenje, le ljubezen do moje sedanje soproge, zavest, da trpim po nedolžnem in da enkrat vendar mora biti bolje, me je odvrnila od uresničitve te namere.« V ravnodušnosti do življenja, ki mu je bilo skoraj breme, se je poleti 1808 na pragu ponovne vojne s Francijo odločil vstopiti v novoustanovljeno deželno brambo in bil imenovan za stotnika pri celjskem brambovskem bataljonu. Ganljivo pismo, ki ga je napisal očetu naslednjo pomlad ob izbruhu vojne, tik preden je celjski bataljon krenil na pot, je slednjič prineslo zasuk, saj je omehčalo starega Avgušтина, da je sina spet sprejel v svoj dom. Na očetovo željo je Franc Ksaver naslednje leto zapustil deželno brambo, se preselil k staršem v двореc Zgornji Lanovž in z očetovim dovoljenjem nadaljeval zvezo z Antonijo. Toda čeprav sta bila oba že v zelo zrelih letih za poroko, nista mogla stopiti pred oltar še štiri leta po sinovi in očetovi spravi, saj nista imela nobenega lastnega premoženja. Poroko sta omogočili šele smrt Antonijine matere in obljuba njenih dedičev, da bodo dali Francu Ksaverju za osem let v zakup двореc in posest Dobrnica pri Dobrni. 27. oktobra 1813 sta se 40-letni Franc Ksaver baron Dienersperg in 31-letna Antonija baronica Adelstein po dolgih 13 letih znanstva končno poročila, a tako kot obe ženinovi sestri ne v domači župniji, temveč v kapeli Gadollovega dvorca Blagovna.¹²⁰⁷ Mladoporočnica

¹²⁰⁶ Antonija je bila krščena 25. septembra 1782 v celjski župnijski cerkvi kot Antonija Marija Kleopa Mihelina, hči barona Antona in Kajetane, rojene grofice Attems, stanujočih v Celju h. št. 122 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1773–1784, pag. 110). Njen prednik Jurij Adel (Adl), glavni prejemnik štajerskih deželnih stanov, je bil leta 1622 poplemeniten s predikatom pl. Adelstein, baronstvo pa sta leta 1689 dobila njegova sinova; Antonija je bila tako že peta baronska generacija rodbine (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 5; Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 4). Po materini strani so bile njene plemiške korenine še globlje. Attems so namreč že leta 1605 dobili baronstvo in leta 1630 grofovski naslov (Witting, Steiermärkischer Adel, str. 103; Frank, *Standeserhebungen. 1. Band*, str. 35).

¹²⁰⁷ Franc Ksaver je v svojih spominih zapisal, da se je poročil 28. oktobra 1813 (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 79), toda po poročni matični knjigi župnije Šentjur pri Celju je bila poroka z dovoljenjem celjskega župnijskega urada dan prej, 27. oktobra (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 93). Vpisana je tudi v poročni matici celjske župnije, ki je poročevalcu drameljskemu župniku izdala pooblastilo (prav tam, Celje–sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 142).

sta po poroki živela na Dobrnici, pozimi pa v najetem stanovanju v Celju, kjer ju je pogosto obiskoval zdaj že hudo bolni oče in tast Avguštin. Ta ponosni mož je živel le še pol leta po sinovi poroki, a je vse do pričakovane smrti – umrl je pri 72-ih 6. maja 1814 v Zgornjem Lanovžu zaradi zlate žile¹²⁰⁸ – ostal lastnik vsega svojega nerazdeljenega premoženja, štirih dvorcev in dobrnskih toplic. Soproga Jožefa ga je preživela za slaba štiri leta. Preminila je v Celju 23. marca 1818 zaradi oslabelosti, stara 75 let.¹²⁰⁹

Avguštin ni zapustil oporoke, a se je očitno že vnaprej vedelo, kaj pritiče kateremu od štirih še živečih otrok. V začetku leta 1815 so se z materjo, ki ji je pripadla dosmrtna preživnina, sporazumeli o dedovanju in očetovo nemajhno premoženje razdelili tako, da je Franc Ksaver dobil Dobrno s toplicami, Janez Nepomuk Ponikvo, Barbara, poročena pl. Gadolla, Zgornji Lanovž, in Terezija, poročena pl. Resingen, Ranšperk. Na posestih je bilo za 19.233 goldinarjev obveznosti, od katerih je dobro polovico vzel nase Franc Ksaver, tri tisočake Janez Nepomuk in šest tisoč goldinarjev Terezija.¹²¹⁰

Avguštin, »družinski absolutist« starega kova, ki je z odpovedovanjem in trudom prišel do znatnega premoženja, je ob očitno zelo neizraziti vlogi žene Jožefe tudi s svojimi družinskimi člani ravnal kot z lastnino. Razlogov, zakaj je sinu Francu Ksaverju branil poroko z Antonijo baronico Adelstein, sin ni navedel,¹²¹¹ morda zanje sploh ni vedel. Vsekakor je bil posredi spor med Avguštinom in Antonijinim očetom Antonom baronom Adelsteinom v zvezi s kupoprodajo Dobrne davnega leta 1769. Ko se je Franc Ksaver leta 1800 zblížal z bodočo ženo, je bil Adelstein sicer že šestnajst let mrtev in se ga hči, ki je imela ob njegovi smrti (1784) komaj dve leti, najverjetneje niti ni spominjala. Vmes se je nerazumevanje med družinama na videz ali morda celo v veliki meri zgladilo, ker sta bili družini sosedi in tudi v botrstvu, Adelstein pa leta 1770 celo priča pri poroki zakoncev Dienersperg.¹²¹²

Avguštin baron Dienersperg predstavlja na rodovnem deblu Valvasorjevega potomstva »ozko grlo«. Čeprav je imel kar devet odraslih bratov, so namreč iz njega izšli vsi današnji polihistorjevi potomci. Nadaljevalci Avguštinovega rodu so bili sin Franc Ksaver ter hčerki Barbara in Terezija. Do danes sta, kot rečeno, preživeli veji obeh hčerk, medtem ko je Dienerspergovo ime ugasnilo z vnukom Franca Ksaverja, rod pa v tretji generaciji z dvema neporočenima pravnukoma.

Preden se v ločenih podpoglavjih posvetimo vsaki od treh vej, se bomo pomudili pri **stranski, nezakonski veji Dienerspergov**. Njen obstoj je razkril Franc Ksaver v svojem genealoško-biografskem orisu rodbine, kjer je omenil nezakonskega sina svojega slavnega strica podmaršala Petra barona Dienersperga (1744, Ponikva – 1819, Bratislava). Ko ne bi navedel podatka, pri katerem polku je Fischer kot častnik služil, najverjetneje ne bi nikoli ugotovili, kdo je bil in kako se je odvila njegova življenjska zgodba.¹²¹³ Ker je zgodba z več plati zanimiva, se ji kaže natančneje posvetiti.

Podmaršal Peter baron Dienersperg je svojega **nezakonskega sina Petra Fischerja** (1801, Veszprém

¹²⁰⁸ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 81; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 32. – V mrliški matici je kot vzrok smrti navedena oslabelost: »Aufloßung« (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 76).

¹²⁰⁹ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 43; NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 141.

¹²¹⁰ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 14, fol. 389–399.

¹²¹¹ Prim. ZAP, ZAP 70, R-45, str. 41–42; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 24.

¹²¹² Golec, Dobrna – eno stoletje, str. 429–430.

¹²¹³ Franc Ksaver je o svojem stricu Petru baronu Dienerspergu v »rodbinski kroniki« (1835) med drugim zapisal: »Njegovo znatno premoženje je po oporoki dedoval njegov "naravni" sin Peter Fischer, praporščak pri "vacant Ducka 1819"« (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 39). Za Petra Fischerja je celotno prizadeto sorodstvo izvedelo najpozneje tedaj, ko je slavni stric podmaršal Peter zapustil znatno premoženje in tega niso dedovali nečaka Franc Ksaver in Janez Nepomuk barona Dienersperg ter nečakinji pl. Resingenova in pl. Gadollova. Petrov pranečak Franc vitez Gadolla (1797–1866) v rokopisnem elaboratu o rodbini Dienersperg (po 1860) sicer pravi – v posrečeni besedni igri –, da je dediščino »ujel« nezakonski sin Fischer: »ein Seitenkind Fischer, der die Erbschaft gefischt hat« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 917 (3074), fol. 6), toda tak podatek bi bil absolutno premalo za uspešno identificiranje Dienerspergovega

– 1896, Dunaj) – dobil ga je, ko mu je bilo že 57 let – razkril sorodnikom najpozneje v oporoki. Ali so bili štajerski Dienerspergi s Fischerjem kdaj v stikih, ostaja neodgovorjeno, so pa vsekakor sledili njegovi častniški karieri, če ne drugače, prek vojaških šematizmov. Ko je Fischerjev bratranec Franc Ksaver leta 1835 pisal rodbinsko kroniko in spomine, je namreč navedel, da je Fischer praporščak v Dukovem polku.¹²¹⁴ Ob raziskovanju Fischerjeve življenjske poti se je sicer dolgo zdelo, da ne gre za pravo osebo in da je bratranec napačno sklepal na sorodnika zgolj iz častnikovega imena in priimka, ki ga je našel v šematizmih. Peter Fischer je bil namreč o svojem izvoru zelo skrivnosten in tako je samo vztrajno preverjanje razpoložljivih podatkov končno potrdilo, da gre res za Dienerspergovega sina. V Petrovi častniški karakteristiki najdemo več zavajajočih in protislovnih podatkov o njegovem izvoru, ki so se nazadnje pokazali kot izmišljeni. Tako naj bi se rodil leta 1801 ali 1802 v Laufnu v Švici, nekajkrat je naveden s plemiškim predikatom (*Edler*) von Fischer – kot takega ga dosledno navajajo tiskani vojaški šematizmi –, v rubriki o socialnem izvoru pa se pojavljajo navedbe: sin oficirja, sin stotnika, sin pokojnega polkovnika Fischerja (!).¹²¹⁵ Nenavadno je, a zgolj na videz, da Fischer podatkov o kraju svojega rojstva ni nikoli popravil, saj je dobro vedel, da se je v resnici rodil v Veszprému na Ogrskem. Ta kraj rojstva je skupaj z datumom 31. avgust 1801 naveden tudi v mrliški matici ob njegovi smrti na Dunaju leta 1896¹²¹⁶ in v vojaški poročni matični knjigi 39. ogrskega pehotnega polka ob poroki leta 1839 v Budimu. V tej je o ženinu še povedano, da je zakonski sin (!) polkovnika Petra Fischerja in Marianne Schlicher.¹²¹⁷ Toda v avstrijski vojski ni obstajal polkovnik niti stotnik s takim imenom.¹²¹⁸ Zato pa je v Veszprému v času Petrovega rojstva služboval njegov nezakonski oče Peter baron Dienersperg, leta 1800 še s činom polkovnika (!) in leta 1801 že generalmajorja.¹²¹⁹ Na dlani je torej, da so bili v krstno matico vpisani potvorjeni podatki o otrokovem zakonitem rojstvu in priimku: nezakonski oče polkovnik Peter baron Dienersperg je postal »lažni« polkovnik Peter Fischer, kot se je po njem imenoval tudi sin.¹²²⁰ Dienersperg se z otrokovo materjo očitno ni poročil zaradi prevelike stanovske razlike, je pa sina najpozneje v oporoki priznal za svojega. Ob podmaršalovi smrti leta 1819 je bilo Petru Fischerju 18 let in je še isto leto nastopil častniško kariero. Lažno navajanje kraja rojstva Laufen v Švici,¹²²¹ ki se vleče skozi vso njegovo častniško karakteristiko, je bilo prikladno sredstvo

nezakonskega sina s pogostim imenom in priimkom Peter Fischer, potem ko v bratslavskih arhivih ni bilo mogoče najti zapuščinskih spisov in nobenih drugih zapisov o tam umrlem podmaršalu Dienerspergu.

¹²¹⁴ Kot kadet tega polka, 39. ogrskega pehotnega, je Fischer v vojaških šematizmih dejansko izpričan od leta 1821, torej dve leti po očetovi smrti, praporščak pa je postal dobro leto pozneje in ostal do povzdignitve v podporočnika leta 1829 (*Militärschematismus des österreichischen Kaiserthums 1821*, str. 175; 1822, str. 175; 1823, str. 175; 1824, str. 174; 1825, str. 174; 1826, str. 174; 1827, str. 174; 1828, str. 174; 1829, str. 174; 1830, str. 174). – Po navedbi službene dobe v Conduite-Listen je mogoče izračunati, da je bil privatni kadet že od srede novembra 1819 (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 116, IR 39/1849, 30. 4. 1850).

¹²¹⁵ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 116, IR 39/1824–1849; K 189, IR 52/1854.

¹²¹⁶ DAW, Matriken-Zweitschriften, Wien-Landstrasse, Todtenduplikat 1896, No. 242.

¹²¹⁷ ÖStA, KA, Militärmatriken, Trauungsbuch IR Nr. 39, Tom 1, 1816–1858, Nr. 01863.

¹²¹⁸ Prim. *Österreichischer Militär-Almanach* I (1790) – XIV (1803); *Schematismus der kaiserlich-königlichen Armee* XV (1804) – XIX (1808), *Schematismus der Oesterreichisch-Kaiserlichen Armee* XX (1810) – XXV (1814).

¹²¹⁹ V Veszprému je ostal na mestu brigadirja do leta 1804 ali 1805, ko je bil po vojaškem šematizmu že v Kőszegu (*Österreichischer Militär-Almanach* XI (1800), str. 182; XII (1801), str. 207; XIII (1802), str. 175; XIV (1803), str. 36; *Schematismus der kaiserlich-königlichen Armee* XV (1804), str. 34; XVI (1805), str. 42).

¹²²⁰ Po podatkih Županijskega arhiva v Veszprému (Veszprém Megyei Levéltár) ni bil krst Petra Fischerja v letih med 1800 in 1807 vpisan v nobeno od krstnih matic župnij v samem mestu Veszprém, kar po mnenju pristojnih navaja k sklepu, da so ga krstili nekje v okolici (dopis avtorju 13. 8. 2009).

¹²²¹ V katoliških župnijah nobenega od obeh švicarskih Laufnov – v kantonih Zürich in Basel – ni v tem času izpričan noben krščenec z imenom Peter Fischer (dopisa Državnega arhiva Kantona Basel (Staatsarchiv des Kantons Basel-Landschaft)

sposobnosti, saj srečujemo v njegovi karakteristiki same pohvale. Bil je vedre in vesele narave, z veliko naravnimi darovi, dobro je pisal in govoril nemško, dokaj dobro italijansko in francosko, nekoliko še madžarsko in latinsko. V rubrikah o vojaških znanjih je označen kot sposoben, uporaben in spreten, veljal je za spodobnega, skromnega in priljubljenega, med kolegi pa je izstopal po daleč največjem naboru posebnih znanj: matematike, geografije, zgodovine, statistike, arhitekture in prostega risanja. Že v zreli dobi je pri petdesetih letih vrhu vsega na Dunaju absolviral filozofijo.¹²²² Pri opisih Fischerjevih nevojaških znanj in veščin se zdi, kot bi brali karakteristiko njegovega prapradedca Janeza Vajkarda Valvasorja. Ne nazadnje je znal tudi dobro predavati in pisati.¹²²³

Nadrejeni niso nič manj cenili njegovih vojaških sposobnosti in človeških lastnosti. Skoraj vsa službena leta je preživel pri istem, 39. pehotnemu polku na Ogrskem in se po častniški hierarhiji dolgo vzpenjal z zmernim tempom. Prvega vojnega pohoda se je udeležil še kot kadet-začetnik leta 1821, in sicer proti Piemontu, nato pa je na novo priložnost čakal skoraj tri desetletja. Njegove sposobnosti in zvestoba habsburški hiši so bili postavljeni na preizkušnjo v revolucionarnih letih 1848–1849, ki sta mu prinesli napredovanje in dve odlikovanji. Iz »odpadniškega« Budima, kjer je v negotovosti pustil družino, je septembra 1848 pohitel na Dunaj in se izkazal pri naskoku na barikade revolucionarjev. Še isto leto so ga dodelili štabu generalnega kvartirnojstra, s katerim se je udeležil pohoda proti Ogrski. Leta 1853 je slednjič napredoval do polkovnika in štabnega častnika 52. pehotnega polka in se leta 1855 v Budimu upokojil. Službene karakteristike vseskozi poudarjajo njegove vsestranske sposobnosti, nadarjenost, bistrost, dober značaj, sproščenost in veselo naravo.¹²²⁴ Kot upokojeni polkovnik je živel še dobrih štirideset let, prvih dvajset v Budimu, nato v Hietzingu pri Dunaju in nazadnje na Dunaju,¹²²⁵ kjer je v visoki starosti 95 let preminil 23. decembra 1896 zaradi starostne oslabelosti.¹²²⁶

Ob smrti je Fischer zapustil vdovo Theresio, umrlo 3. decembra 1910,¹²²⁷ in 52-letno omoženo hčerko brez otrok.¹²²⁸ Oženil se je pri 38-ih 25. novembra 1839, kot rečeno v Budimu, in sicer s 16 let mlajšo domačinko 22-letno **Theresio von Oswald** (1817–1910), hčerko komornega svetnika.¹²²⁹ Njuna prva hči **Alexia – Alice** (*Alexia Euphrosina Francisca Maria*) se je zakoncema rodila 8. maja 1844 v Aradu, druga, **Marta** (*Maria Martha Stephana*) pa 28. septembra 1845 v Petrovaradinu v Sremu¹²³⁰ in

¹²²² ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 116, IR 39/1824–1849; K 189, IR 52/1854.

¹²²³ Po besedah generala Josipa Jelačića (hrvaškega bana) iz leta 1854 »ima izjemen dar predavanja tako v govoru kot pisanju, njegov slog je jasen in zelo pravilen, podajanje temeljito, podrejene zna natanko podučiti«. Fischer je imel »pravilen vojaški pogled in dar natančnega orientiranja«, bil nasploh inteligenent, izobražen, izkušen in zelo praktičen vojak, »trden značaj in časten mož v polnem pomenu besede«, vedno pripravljen pomagati, »najboljši zgled častnikom«, spodoben in moralen v zasebnem življenju, kot tak vse pohvale vreden štabni oficir in zmožen poveljevati polku. Prav tam, K 189, IR 52/1854.

¹²²⁴ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 116, IR 39/1824–1849; K 189, IR 52/1854. – O upokojitvi: ÖStA, KA, Pensionsprotokolle, Band 15, pag. 79.

¹²²⁵ Vojaški šematizmi ga kot upokojenega polkovnika do leta 1875 navajajo v Budimu (*Kais. königl. Militär-Schematismus für 1875*, str. 132), od 1876 do 1891 v Hietzingu (1876, str. 134; *Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegs-Marine 1891*, str. 167) in od leta 1892 na Dunaju (1892, str. 167).

¹²²⁶ DAW, Matriken-Zweitschriften, Wien-Landstrasse, Todtenduplikat 1896, No. 242.

¹²²⁷ Röm.-kath. Pfarramt Wien-Landstrasse, Tom 32, Toden-Protokoll 1909–1910, fol. 47.

¹²²⁸ Prim. nekrolog v dunajskem *Fremden-Blatt* 50 (1896), 24. 9. 1896, str. 3–4.

¹²²⁹ ÖStA, KA, Militärmatriken, Trauungsbuch IR Nr. 39, Tom 1, 1816–1858, Nr. 01863. – Po poročni matici sta bila nevestina starša Eugen von Oswald in Francisca, rojena Hausinker. – Budim kot kraj rojstva in datum 11. april 1817 sta razvidna iz mrliške matične knjige ob smrti leta 1910 (Röm.-kath. Pfarramt Wien-Landstrasse, Tom 32, Toden-Protokoll 1909–1910, fol. 47).

¹²³⁰ Prav tam, Taufbuch IR Nr. 39, Tom 1, 1816–1853, Nr. 01861.

Hiša na Ungargasse 45 v 3. dunajskem okraju, kjer je leta 1941 umrla 97-letna Alexia Preininger, rojena Fischer, zadnja iz nezakonske veje baronov Dienersperg (foto B. Golec, februar 2015).

v sedmem letu starosti 19. marca 1852 umrla v Innsbrucku.¹²³¹ Fischer, častnik od nog do glave, je tudi za zeta dobil častnika, **Edmunda Preiningerja** (1833–1905), uradniškega sina iz Prage, ki se je najpozneje leta 1869 oženil z enajst let mlajšo Alexio, s katero nista imela otrok. Ni naključje, da je Preininger služil pri istem polku kot tast, torej v 39. ogrskem pehotnem polku, nato pa leta 1873 prestopil k

cesarski telesni gardi in ostal do konca njen ritmojster (stotnik), od upokojitve s častnim majorskim činom.¹²³² Po njegovi smrti 26. decembra 1905¹²³³ je Alexia – Alice podedovala lepo premoženje v vrednostnih papirjih¹²³⁴ in živela na Dunaju kot vdova še skoraj 36 let. Umrla je brez vsakega sorodstva 23. julija 1941, stara 97 let.¹²³⁵ V njeni zapuščinski razpravi je omenjen tudi portret njenega očeta Petra Fischerja kot kadeta, hkrati zadnja omemba tega »skrivnostnega« nesojenega barona Dienersperga, ki je bil od vseh Valvasorjevih nemaloštevilnih potomcev po številnih darovih in znanju morda najbolj podoben kranjskemu polihistorju. Ne nazadnje tudi po tem, da si je prilastil plemiški naslov (*Edler von*), ki mu ni pripadal.

3.4 BARONI DIENERSPERGI DO UGASNITVE IMENA IN RODU V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

Edini nadaljevalec priimka Dienersperg v naslednji generaciji je bil sin **Franc Ksaver baron Dienersperg** (1773–1846), rodbinski kronist, pisec genealoško-biografskega orisa svojega rodu in

¹²³¹ Prav tam, Sterberegister, IR 39, Tom 3, 1847–1859, Nr. 01867.

¹²³² Podatki po Preiningerjevi častniški karakteristiki (ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 2598).

¹²³³ Röm.-kath. Pfarramt Wien-Landstrasse, Tom 32, Toden-Protokoll 1905–1906, fol. 75. Iz mrliške matice sta razvidna tudi točen datum in kraj rojstva: 13. maja 1833, Praga.

¹²³⁴ STLAW, Bezirksgericht Landstraße, A4/6–6A, 6A 3/1906, Todfallsaufnahme, 6. 1. 1906.

¹²³⁵ Razen enega je preživela tudi vse svoje oporočne dediče, ki jim je leta 1925 volila v glavnem portrete svojih prednikov, vse drugo premoženje pa zapustila ženski bolnišnici dunajskih elizabetink (STLAW, Amtsgericht Wien I, 27 A 655/41).

spominov. Imel je srečo z otroki, ki so vsi odrasli in so ga preživeli, a je njegov rod vendarle ugasnil z neporočenima pravnukoma v prvi polovici 20. stoletja.

Rodovnik zadnjih baronov Dienersperg – izumrle veje Franca Ksaverja

Franc Ksaver baron Dienersperg * 1773, Dobrna, † 1846, Gradec por. 1813 žena Antonija baronica Adelstein * 1782, Celje, † 1845, Gradec 6 otrok:					
Marija Kajetana, por. grofica Hoyos * 1815, Celje, por. 1832, † 1892, Celje	Ferdinand * 1817, Celje, por. 1852, † 1853, Gradec	Janez Nepomuk * 1818, Celje, neporočen, † 1885, Lainz pri Dunaju	Ida Terezija, por. Vital * 1819, Dobrna, por. 1847, † 1894, Celje	Anton Aleks * 1820, Dobrna, por. 1849, † 1889, Ormož	Marija Ivana, por. Garbich * 1824, Celje, por. 1847, † 1890, Celje
sin Franc Ksaver grof Hoyos * 1833, Dobrna, por. 1859 in 1865, † 1896, Ober St. Veit pri Dunaju	brez otrok	brez otrok	brez otrok	2 otroka: Ferdinand baron Dienersperg * 1850, Jihlava, por. 1905, † 1905, Budimpešta, brez otrok Antonija, por. Kofler * 1855, Gradec, por. 1876, † 1908, Kog pri Ormožu	5 otrok: 4 rojeni 1848–1864 in † 1848–1869 v Trstu ter hči Ida Garbich por. Eminger * 1864, Trst, por. 1914, † 1929, Gradec brez otrok
hči Eugenie Hermine grofica Hoyos * 1860, Dunaj, neporočena, † 1936, Gradec				sin Ludvik Kofler * 1876, Gradec, neporočen, † 1914, Kog pri Ormožu	

Franc Ksaver, »celjski Werther«, je vse življenje čutil posledice mladostnega trpljenja in negotovosti. Čeprav se je velikopotezno loteval raznih načrtov in jih po večini tudi izpeljal, se v njegovem nadaljnjem življenju vendarle kaže določena nestanovitnost. Sodeč po spominih mu je največ pomenila družina, bržčas več otroci kot žena **Antonija, rojena baronica Adelstein** (1782–1845), ki jo je prek tolikih ovir pripeljal pred oltar.¹²³⁶ Prvi trije otroci so se jima rodili še v Celju, najprej z nemajhnimi težavami 7. aprila 1815 *Marija Kajetana*, 11. januarja 1817 *Ferdinand* in 3. februarja 1818 *Janez Nepomuk*.¹²³⁷ Medtem je Franc Ksaver v začetku leta 1815 tudi uradno nasledil očetovo Dobrno s toplicami,¹²³⁸ vendar se je

¹²³⁶ Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 42–44.

¹²³⁷ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 565–566, 627–628; R 1817–1840, fol. 11–12. – Franc Ksaver je natančno opisal ženine porodne težave pri rojstvu prvega otroka (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 84; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 32).

¹²³⁸ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch II, fol. 1339; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja« str. 43–44.

z družino preselil tja šele kakšno desetletje pozneje. Na Dobrni sta se mu sicer rodila četrta in peti otrok, 21. julija 1819 *Ida Terezija (Tekla)* in manj kot leto dni zatem 17. julija 1820 *Anton Aleks*, a se Dienerspergovi v novem okolju še nekaj časa niso povsem ustalili, saj je župnik pri krstu obeh otrok zapisal, da tu živijo začasno (*pro tempore in Neuhauß*).¹²³⁹ Upravičeno, kajti tudi najmlajša *Marija Ivana* je 12. julija 1824 zagledala luč sveta v Celju.¹²⁴⁰ V dobrnskem dvorcu se je baronova družina stalneje naselila šele v drugi polovici dvajsetih let,¹²⁴¹ potem ko je Franc Ksaver izpregel kot odbornik celjske podružnice Štajerske kmetijske družbe¹²⁴² in leta 1822 od ženine družine – svoje žene, njenega brata in sestre – kupil bližnji Adelsteinov dvorec Dobrnica, ki ga je imel prej samo v zakupu.¹²⁴³ S tem dvonadstropnim dvorcem v dolinici, pozidanim verjetno v 17. stoletju,¹²⁴⁴ je Valvasorjevo potomstvo ostalo povezano več kot pol stoletja (do 1870).

Kot je bilo že omenjeno, je prav v času Franca Ksaverja doživelo enega svojih vrhuncev dobrnsko zdravilišče. Po dveh stoletjih stagniranja ga je temeljito prezidal in razširil, mu dal svetovljanski videz in pripeljal vanj več petičnih in uglednih ljudi.¹²⁴⁵ Prav zato preseneča, da ga je hotel dvakrat prodati štajerskim deželnim stanovom, prvič že leta 1819 in drugič 1833, potem ko mu je občutno zrasla vrednost, s 36.000 goldinarjev na 50.000. Je torej velikopotezno gradil samo zato, da bi prodal, ali preprosto ni vedel, kaj naj počne? Medtem se je z družino za stalno preselil v dobrnski dvorec, vendar so Dienerspergi najverjetneje vse do zadnjega, do preselitve v Gradec, obdržali v Celju najeto stanovanje za občasno bivanje, zlasti za sinova, ki sta tam obiskovala gimnazijo.¹²⁴⁶

V prvi polovici 30. let je zorela in dozorela odločitev, da se družina iz spodnještajerske province, čeprav iz njenega »svetovljanskega kotička«, preseli v deželno prestolnico. V tem času je Franc Ksaver, ki si je na pleča naložil šesti križ, delal obračun s svojo in rodbinsko preteklostjo. Sadovi tega dela so odločilno pripomogli k rekonstrukciji ključnega dela Valvasorjevega potomstva in razumevanju njegovih dejanj. Najverjetneje ob poroki najstarejše hčerke leta 1832 ali malo zatem je dal urediti zbirko portretov svojih prednikov in sorodnikov. Zbirka, katere največji del je danes v Narodni galeriji v Ljubljani, vsebuje

¹²³⁹ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1783–1830, pag. 348 in 354.

¹²⁴⁰ Prav tam, Celje–Sv. Danijel, R 1817–1840, fol. 207–208.

¹²⁴¹ Leta 1831 župnijski status animarum celotno družino navaja kot živečo v dobrnskem dvorcu (NŠAM, Zapisniki duš, 0030 Dobrna, Kor (1831–1840), str. 117).

¹²⁴² Franc Ksaver je v spominih zapisal, da je bil za odbornika celjske podružnice novoustanovljene Štajerske kmetijske družbe imenovan 17. septembra 1819 in da je moral zaradi domačih poslov po šestih letih (tj. 1825 ali 1826) prestopiti v vrste članov (ZAP ZAP 70, R-45, str. 86–87). Po uradnem seznamu članstva je bil že maja 1822 samo navaden član (*Personalstand*, str. 9, 33).

¹²⁴³ Po njegovih lastnih besedah naj bi kupnina znašala 28.000 goldinarjev konvencijske valute (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 83), toda uradno je šlo za izročilno pogodbo, ki jo je sklenil z ženo, svakinjo Barbaro in svakom Jožefom baronom Adelsteinom, lastniki po ene tretjine posesti. V kakšni obliki in koliko je Franc Ksaver dejansko odštel Adelsteinom, ostaja tako neznanka, skrita v formulaciji, da temelji izročitev na ustnem dogovoru. Ta je vsekakor moral vključevati tudi hipoteki svaku in svakinji za 20.000 goldinarjev, ki sta bremenili Dobrnico še ob smrti Franca Ksaverja četrto stoletja pozneje (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 197). – Izročilna pogodba je bila datirana 1. marca 1822 v Celju (prav tam, LT II, Urkundenbuch Tom 69, fol. 102–104; tudi v: StLA, A. Dienersperg, K 2, H 54). Prim. StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 2–2v; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 222. – Po deželni deski je imela Dobrnica dobrih 247 funtov dominikalnega donosa in 125 rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 191). Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 43–44.

¹²⁴⁴ Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 36–37.

¹²⁴⁵ Prim. knjigo zdraviliških gostov za leto 1820 v: StLA, A. Dienersperg, K 2, H 56. – O razvoju Dobrne v predmarčni dobi gl. Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 207–208; Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 283–184; Hammer-Luza, Zdravilišče Dobrna, str. 472–477.

¹²⁴⁶ Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 43–44; o obeh ponudbah deželnim stanovom prim. Hammer-Luza, Zdravilišče Dobrna, str. 472.

več skritih sporočil, ki še dodatno odstirajo tančico nad osebnostjo in značajem njenega lastnika. Napisi na slikah niso le obnovljeni, ampak deloma tudi samovoljno dopolnjeni, s čimer je dobrnski gospod na nekaterih mestih le pregrobo »popravitl« zgodovino. Nekaterim starejšim Dienerspergom, ki še niso bili baroni, je tak naslov dodal brez pomisleka, popoln ponaredek pa je portret neobstoječega sorodnika, stiškega opata Dienerja iz 16. stoletja.¹²⁴⁷ Zbral je tudi veliko dragocenih rodoslovnih podatkov o Dienerspergih, toda v njegovem genealoško-biografskem orisu rodbine iz leta 1835 ne manjka prikrajanj, pač s ciljem poveličevati lastni plemeniti rod. Neprimerno zanesljivejši so podatki iz zadnjih desetletij in piščevi osebnoizpovedni spomini, ki sestavljajo drugi del rokopisne »rodbinske kronike«.¹²⁴⁸

Modernizacijskim potezam dobrnskega graščaka in lastnika zdravilišča Franca Ksaverja gre vsaj deloma pripisati poroke Dienerspergovih otrok s »tujci« in njihovo razselitev iz male Dobrne in provincialnega Celja v širni svet. Začelo se je v začetku tridesetih let, ko se je poročila najstarejša hči **Marija Kajetana** (1815–1892), edina še pred smrtjo staršev. Komaj 17-letna je 28. oktobra 1832 v opatijski cerkvi v Celju postala soproga 24-letnega Dunajčana **Johanna grofa Hoyosa**

Zum Namensfeste
der hochwohlgebohrnen Frau Frau
Antonia Freyinn von Dienersperg
gebohrnen
Freyinn von Adelstein,
dargebracht von der
Badgesellschaft zu Neuhaus
am 13ten Juni 1814.

Sanft wie beym jungen Frühlingsglanze
In diesem Thal die Blumen blühen,
Und hold, wie in dem Lebenskranze
Der ersten Liebe Rosen glühen,
Soll, Ehre, Dir Dein schönes Leben
Im süßen Frohgenuß entschweben.

Oft lehre dieses Tages Feyer,
Verehrte, lächelnd Dir zurück,
Und niemals trüb' mit seinem Schleyer
Der Kummer Deinen heitern Blick!
Bis zu des Lebens dunkeln Gränzen
Soll Wonne nur Dir freundlich glänzen!

Und sind von diesem Ort wir ferne,
Dann schen' uns Rück Erinnerung!
Dein denken unter jedem Sterne
Wir stets mit froher Huldigung!
Empfang' in diesem Lebewohl
Der reinsten Achtung Pfand und Zoll!

Tiskana pesem ob godu Antonije baronice Dienersperg, ki ji jo je 13. junija 1814 posvetila kopališka družba na Dobrni, sestavil pa nedvomno njen soprog Franc Ksaver (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 18).

¹²⁴⁷ Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 44. – Obstoj starejših portretov je prvič dokumentiran leta 1769 v zapuščinskem inventarju Jožefe Dienersperg na Ponikvi: »die Familienbilder bleiben ungeschätzt in 12 stukh bestehen« (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769).

¹²⁴⁸ Graški zgodovinar K. Tangl, ki je »genealoško-biografske skice« rodbine Dienersperg leta 1852 uporabil pri pisanju razprave o zgodovini Dobrne, je delo Franca Ksaverja označil kot zanesljivo gradivo (Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 161), s čimer je mislil njegove mlajše podatke, glede starejših pa je bil do pisca prizanesljiv. Prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 21.

(1808–1896) takrat sicer šele uradniškega začetnika, konceptnega praktikanta pri celjskem okrožnem uradu, zato pa grofa, sina komornika in spodnjeavstrijskega vladnega svetnika.¹²⁴⁹ Dienerspergov očitno ni motilo, da mladi grof ni mogel pričakovati stanu primerne dediščine, kajti to »pomanjkljivost« je odtehtal njegov grofovski naslov. Rodbina Hoyos je bila španskega izvora, v Spodnji Avstriji od 16. stoletja in z grofovskim naslovom že od leta 1674.¹²⁵⁰ O grofu Johannu, človeku, ki je četrto stoletja pozneje zaveznil dobrnske toplice, bomo še govorili v nadaljevanju.

Po spominih Franca Ksaverja se je Dienerspergova in z njo Hoyosova družina preselila v Gradec iz osebnih oziroma družinskih razlogov. Starši so želeli imeti pod nadzorom najstarejšega sina Ferdinanda, ki je po končani 6-letni celjski gimnaziji nadaljeval študij na graškem liceju, hčerki Ida in Marija – Mari bi bili tam deležni primerne pouka francoščine, plesa in igranja klavirja. Poleg tega so Dienerspergi na Celjskem pogrešali zdravniško pomoč, potem ko je hči Kajetana po rojstvu edinega sina zbolela. Jeseni 1835 so se z enoletno zamudo odselili v deželno prestolnico, kamor jim je čez nekaj mesecev sledil zet grof Hoyos, za katerega so izposlovali službeno preместitev iz Celja, nato pa še sin Janez Nepomuk, prestavljen kot častniški kadet v štajerski domovinski polk. Leta 1836 je oče Franc Ksaver v Gradcu sklenil svoje spomine z besedami: »Z zvesto soprogo, najinimi šestimi otroki, zetom in vnukom živimo zdaj pravo patriarhalno življenje.«¹²⁵¹

Vsi pod eno streho in sin – častniški kandidat v bližini, v istem mestu, so preživeli približno tri leta, dokler ni leta 1839 stopil na poklicno častniško pot najmlajši sin Anton Aleks, pozneje nadaljevalec očetovih spominov. Mladenič je odšel v tedanjo avstrijsko Italijo, medtem ko so se drugi člani družine držali skupaj še nadaljnjih šest oziroma sedem let do smrti obeh staršev. Oče Franc Ksaver je bil v tem času deležen časti kot izvoljeni svetnik deželne odbora (1837–1843), mu pa zaradi pomanjkanja trdnih genealoških dokazov ni uspelo pridobiti naziva cesarsko-kraljevi komornik. Medtem si je tak častni naziv priskrbel zet Johann grof Hoyos, ki je napredoval po uradniški lestvici in potegnil za seboj svaka Ferdinanda. Sinova Janez Nepomuk in Anton Aleks se nasprotno nista dobro znašla v kadetski in pozneje častniški uniformi, prvi blizu, drugi daleč od doma. Medtem sta hčerki Ida in Mari postajali godni za možitev, zgodaj poročena Kajetana – Jetta pa je vzgajala edinca Franca Ksaverja grofa Hoyosa. Taka je bila videti Dienerspergova razširjena družina, ki je preživljala svoja graška leta v najetih stanovanjih v uglednih hišah na prestižnih lokacijah.¹²⁵² Na Herrengasse št. 211 je 14. januarja

¹²⁴⁹ Ženin, rojen 18. marca 1808 na Dunaju, je bil sin cesarsko-kraljevega komornika in spodnjeavstrijskega vladnega svetnika Ernsta grofa Hoyosa in Marie, rojene grofice Kueffstein (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1826–1845, fol. 39; *Gothisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 45 (1872), str. 364; prim. ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg).

¹²⁵⁰ *Genealogisches Handbuch der gräflichen Häuser*, str. 182.

¹²⁵¹ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 86–88; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 18, 34.

¹²⁵² Iz štajerskih letnih šematizmov tega časa, v katerih je kot državni uradnik vseskozi naveden grof Hoyos, od 1838 do 1843 pa kot stanovski svetnik tudi Dienersperg, je vidno, da so Dienerspergi in Hoyosi živeli na istem naslovu, najprej v hiši na Hauptwachplatzu 384 (od 1838 nova h. št. 389), od leta 1845 pa na Herrengasse 211, kjer sta zakonca Dienersperg kmalu zatem tudi umrla in kamor so se glede na Antonijino smrt v začetku leta 1845 vsekakor preselili že prejšnje leto. Obe hiši sta stali na prestižni lokaciji, prva, podsodna deželnim stanovom, je bila v lasti Johanna von Griendla in od 1841 Aloisa Eisla, druga, nedaleč od deželne hiše, pa last Antona Raimunda grofa Lamberga. – *Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1837*, str. 35 (Hoyos), 258 (lastnik hiše); *1838*, str. 35 (Hoyos), 129 (Dienersperg), 262 (lastnik hiše); *1839*, str. 35, 129, 260; *1840*, 35, 145, 275; *1841*, str. 50, 124, 323; *1842*, str. 51, 125, 370; *1843*, str. 37, 119, 364; *1844*, str. 43 (Hoyos), 374 (lastnik hiše); *1845*, str. 45; prav tam, Verzeichnis etc., str. 6; *1846*, str. 45, 384. – Na istem naslovu kot oče in svak je v letih 1840–1844 naveden tudi Dienerspergov sin Ferdinand, najprej konceptni praktikant pri graškem okrožnem uradu, nato pri guberniju, obkraj pri istem uradu kot svak grof Hoyos (*Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1841*, str. 50; *1842*, str. 51; *1843*, str. 37; *1844*, str. 43, 44).

Hiša na Herrengasse št. 9 v Gradcu (nekoč št. 211), kjer se je iztekla življenjska pot zakoncev Antonije in Franca Ksaverja barona Dienersperga (foto B. Golec, marec 2016).

1845 za možgansko kapjo preminila 62-letna mati *Antonija*, leto in pol pozneje pa 15. avgusta 1846 za vodenico še 73-letni oče *Franc Ksaver*.¹²⁵³

»Pravo patriarhalno življenje«, o katerem je leta 1836 pisal Franc Ksaver, je imelo vsaj dve plati. Tudi sam je namreč deloma stopal po poti očeta Avgušтина. Zdi se, da je znal svojo okolico obvladovati drugače »patriarhalno« kot njegov oče, in sicer brez večjih konfliktov, pač bogatejši za mladostne negativne izkušnje. Najbrž sta njegovo avtoriteto najbolj boleče občutila sinova, ki jima je oče ponesrečeno določil častniško pot. Posredno je Franc Ksaver v spominih sam priznal, da pri starejšem Janezu Nepomuku ni storil prav, ko ga je poslal na vojaško akademijo v Dunajsko Novo mesto (1829), saj ga je moral po šestih letih vzeti ven, toda podobno napako je le malo pozneje (1839) zagrešil pri Antonu Aleksu, ki bi se sicer rad posvetil tehniki, za njegov stan tedaj še malo primerni poklicni poti. Ne eden ne drugi nista vztrajala v častniškem poklicu; Janez Nepomuk, ki je moral kar enajst let ostati navaden kadet, je po zgodnji upokojitvi celo psihično zbolel in umrl v umobolnici. Najstarejši sin Ferdinand je podedoval Dobrno, jo po petih letih prodal in kmalu zatem sveže poročen in brez otrok umrl v Gradcu za tifusom. Tri hčerke so šle omožene vsaka svojo pot, a so se nazadnje vse znašle v domačem Celju, kjer so pomrle v letih 1890–1894, malo prej pa se je prav tako na spodnjem Štajerskem, v Ormožu, iztekla tudi življenjska pot Antona Aleksa, edinega nadaljevalca Dienerspergovega rodbinskega imena. V sicer nedokončanem nadaljevanju očetovih spominov nam je Anton Aleks razkril več dotlej samo sluteni plati družine baronov Dienersperg, pri čemer je kot ključno in usodno opisal ravnanje svaka Johanna grofa Hoyosa. Temu je tast Franc Ksaver baron Dienersperg leta 1846 prodal dobrnske toplice, ki jih je Hoyos z megalomanskimi projekti in nerazumnim zadolževanjem po dvanajstih letih

¹²⁵³ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Hl. Blut, Sterbefälle 1845, s. p.; 1846, s. p.; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 315. Prim. ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg. – Lokacija groba zakoncev Dienersperg iz današnjih pokopaliških evidenc ni ugotovljiva (po informaciji Hauptverwaltung des Zentral-, St. Peter-Stadt- und Steinfeldfriedhofes, Graz). Morda sta pokopana tam, kamor so tri oziroma štiri leta za njima (1849) položili k počitku Franc Ksaverjevo sestro Terezijo pl. Resingen, danes pa je to grob njenih potomcev Weis-Ostbornov. O grobu: Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 72.

pripeljal do dražbe, s tem pa ogrozil existenco Dienerspergovega sorodstva. Hoyosova zamisel naj bi bila tudi Ferdinandova prodaja dvorca in posesti Dobrna tri leta po zemljiški odvezi (1851) in prav to je po besedah Antona Aleksa pomenilo »razlog za bankrot (*Ruin*) naše družine«. Od nekdanjega lepega premoženja in »slave« baronov Dienerspergov je v petdesetih letih 19. stoletja ostalo komaj kaj.¹²⁵⁴

Pri družini Franca Ksaverja barona Dienersperga se je zgodila še ena, na videz sicer nepomembna sprememba: drugačno zapisovanje priimka. Tega je Franc Ksaver v spominih dosledno pisal kot Dienersberg, z zvenečim *b*. Dejansko se je začel sam tako podpisovati šele v svojih poznejših letih,¹²⁵⁵ a je tak način pisanja priimka prenesel na vse svoje sorodnike za dve stoletji nazaj. Franc Ksaver pri tem niti ni ravnal povsem samovoljno, kot bi se lahko zdelo, saj je dobil njegov kranjski prednik Ditrih Diener od cesarja predikat »Diener von Dienersberg« (1636).¹²⁵⁶ V 18. stoletju je tako na Kranjskem kot na Štajerskem povsem prevladala različica Dienersperg, kot jo med drugim pozna diploma o povzdignitvi desetih štajerskih Dienerspergov v baronski stan leta 1766.¹²⁵⁷ To ime je tudi uveljavljeno v plemiški genealogiji na čelu z Gothinimi genealoškimi priročniki,¹²⁵⁸ ne glede na to, da sta naslednji dve generaciji, vključno z drugim piscem spominov sinom Antonom Aleksom, uporabljali različico Dienersberg.

Kratek pregled življenjskih zgodb šestih sorojencev, zadnjih na Slovenskem rojenih Dienerspergov, začnimo s tremi sinovi. Za naslednika glavnine rodbinskega premoženja in nadaljevalca »glavne veje« rodu je bil določen najstarejši sin **Ferdinand** (1817–1853). Potem ko je leta 1840 najbrž res končal študij prava,¹²⁵⁹ ga je svak grof Hoyos uvedel v uradniško službo, najprej pri graškem okrožnem uradu in

¹²⁵⁴ O tem natančno: Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 33, 46–49.

¹²⁵⁵ Pri krstih vseh svojih otrok v letih 1815–1824 je Franc Ksaver naveden še kot Dienersperg (gl. op. 1237, 1280, 1281). V franciscejskem katastru iz leta 1826 se pojavljata obe različici priimka, vsaka v drugem zapisniku (ARS, AS 177, C 35, k. o. Dobrna, abecedni seznam posestnikov, 16. 4. 1826, zapisnik stavbišč, 7. 3. 1826). Njegova sinova Ferdinand in Anton Aleks sta leta 1828 in 1832 v matriki celjske gimnazije vpisana kot Dienersberga (ZAC, ZAC 845, fasc. 1, 1/2 Matricula (1809–1851), s. p.), a ima Ferdinand na portretu z letnico 1832 spet prvotno obliko priimka Dienersperg (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 888). Morda je na zavestno spremembo zapisa priimka pri Francu Ksaverju vplival njegov brat Janez Nepomuk, ki je bil Dienersberg že leta 1817 kot konceptni praktikant celjskega okrožnega urada, pozneje v Gradcu kot drugi tajnik deželnih stanov pa se v šematizmih pojavlja enkrat z eno, drugič z drugo različico (gl. op. 1186). Kaže, da je k spremenjenemu načinu zapisa in njegovi utemeljitvi prispeval tudi stric Franca Ksaverja, avstrijski podmaršal Peter baron Dienersperg (1744–1819), katerega priimek so sodobniki pisali Dinnersberg (*Schematismus der österreichisch-kaiserlichen Armee* XV (1804), str. 34; XVI (1805), str. 42; XVII (1806), str. 42; XVIII (1807), str. 39; XIX (1808), str. 35; XX (1810), str. 39). Toda isti znameniti stric se je doma na spodnjem Štajerskem leta 1811 dvakrat podpisal kot Dienersperg (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 51, 15. 10. 1811; H 52, 15. 10. 1811) in je s to različico priimka naveden tudi v Wurzbachovem avstrijskem biografskem leksikonu iz leta 1858 (Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Dritter Theil*, str. 285).

¹²⁵⁶ Prepis listine 1636 IX. 14., Regensburg v: StLA, A. Dienersperg, K 1, H 5; prim. Hueck, *Adelslexikon, Band II*, str. 474. – Po istem viru je bil Ditrih sprejet kot Dienersberg tudi za deželana štajerskih deželnih stanov (1652), toda v deželanski diplomii je priimek zapisan kot Dienersperg (StLA, A. Dienersperg, K 1, H 4, 1652 III. 1, Gradec).

¹²⁵⁷ Hueck, *Adelslexikon, Band II*, str. 474. – ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Dienersperg, Donat Alois etc., 5. VII. 1766 (prav: 5. VI. 1766).

¹²⁵⁸ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 12 (1862), str. 124–125; 14 (1864), str. 139; 36 (1886), str. 166; 39 (1889), str. 140–141; 41 (1891), str. 148; 43 (1893), str. 154–155; 47 (1897), str. 166; 49 (1899), str. 164; 61 (1911), str. 155.

¹²⁵⁹ Čeprav Ferdinandovega imena na liceju ne srečamo po 1. letniku filozofije leta 1834 (UBG, Handschriften, Ms. 58–3, 1827–1876, fol. 29v, 33v), ugotovitev nima teže, ker so vsi študentje vpisani le v letu imatrikulacije. Vir druge roke, štajerski guverner grof Wickenburg, leta 1840 v podporo pridobitvi komorniškega naziva za Franca Ksaverja navaja, da je eden njegovih treh sinov – in to ne more biti nihče drug kot Ferdinand – tisto leto absolvirjal iz prava (ÖStA, HHStA, Oberstkämmereramt, 335 B, Dienersberg Freiherr Franz Cajetan, 24. 9. 1840). Poleg tega je Ferdinand ravno od naslednjega leta 1841 izpričan kot konceptni praktikant pri graškem okrožnem uradu in od 1843 pri guberniju (*Schematismus des Herzogthumes Steiermark 1841*, str. 50; 1842, str. 51; 1843, str. 37; 1844, str. 43, 44).

Dvorec Dobrna
z razvalinami
Schlangenburga po
Stari Kaiserjevi suiti,
1824–33 (Kaiser,
Litografirane podobe,
št. 10).

Vas Dobrna z
zdraviliškim
kompleksom po *Stari
Kaiserjevi suiti*, 1824–33
(Kaiser, *Litografirane
podobe*, št. 11a).

nato pri guberniju, pri dveh uradih, kjer je služboval Hoyos sam. Ferdinand je nato v letih 1845 in 1846 izpričan kot konceptni praktikant pri okrožnem uradu v Celju, ker se je očitno že pripravljaj na prevzem očetove dobrnske posesti. Morda ni bilo v skladu z njegovimi pričakovanji, da je oče Franc Ksaver malo pred svojo smrtjo 1846 toplice prodal zetu Hoyosu, s čimer se je zdraviliški kompleks ločil od dobrnskega gospostva. Hoyos je sicer s tem prevzel zemljiškoknjižne obremenitve gospostva Dobrna, tako da je dobil Ferdinand očetovo dediščino brez bremen. Šest Dienerspergovih otrok je istega leta z očetovo oporoko prejelo vsak svoj dedni delež in družinsko gnezdo se je hitro izpraznilo.¹²⁶⁰ Skupaj s

¹²⁶⁰ Dobra dva meseca pred smrtjo je Franc Ksaver potegnil potezo, ki se je zdela odrešilna, a se je čez nekaj let pokazala kot usodna. Dne 10. junija 1846 je na Dobrni, kjer se je nedvomno mudil zadnjič, sklenil kupoprodajno pogodbo z zetom Johannom grofom Hoyosom, s katero je Hoyos za 80.000 goldinarjev kupil zdravilišče in s tem nase prenesel vsa Dienerspergova bremena, vpisana na Dobrno in Dobrnico. Na teh dveh posestih je bilo za 41.300 goldinarjev hipotek, tako da je bil Hoyos dolžan plačati Dienerspergu samo 38.700 goldinarjev, torej manj kot polovico, in sicer še za prodajalčevega življenja s 4-odstotnimi obrestmi. Od hipotek, ki jih je prevzel, je iz naslova Dobrnice pripadalo 20.000 goldinarjev Dienerspergovemu svaku in vsakinja Adelsteinoma, tj. baronu Jožefu (dejansko njegovi ženi) in

Ferdinand baron Dienersperg (1817–1853), zadnji gospodar dvorca Dobrna iz Dienerspergove rodbine, upodobljen leta 1832 kot 15-letni šolar (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 888, foto Bojan Salaj). Njegov portret je najmlajša znana upodobitev katerega od članov te rodbinske veje, ki je sicer izumrla več kot sto let pozneje (1936).

Ferdinandom ali za njim se je na Dobrno preselila tudi srednja sestra Ida Terezija, ki se je tu 29. julija 1847 omožila, sicer z izbrancem iz graške okolice.¹²⁶¹ Tisto leto je bilo zadnje in edino leto mirnega gospodarjenja barona Ferdinanda ter hkrati leto, ko so Hoyosi začeli na veliko najemati posojila in širiti zdraviliški kompleks. Tudi Ferdinand je svojo posest v prvih dveh letih po prevzemu obremenil s

Barbari – Babette, poročeni Carrierre de Tour de Camp, ostalo pa raznim tujim ljudem. Še preden je Hoyos z novim letom 1847 nastopil lastništvo, je Franc Ksaver baron Dienersperg umrl, v svoji zadnji volji pa določil, da postane lastnik Dobrne in Dobrnice najstarejši sin Ferdinand. Od kupnine, ki jo je Hoyos še dolgoval tastu, je Ferdinand prejel 700 goldinarjev gotovine, ostalo pa je kot Hoyosova plačilna obljuba pripadlo drugim trem Dienerspergovim otrokom: njegovi ženi Kajetani grofici Hoyos 18.000 goldinarjev ter njenima bratoma Janezu Nepomuku in Antonu Aleksu vsakemu po 10.000 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 199, fol. 221–224v, 477v–483v). Malo, a nebstveno drugače je v nadaljevanju očetovih spominov opisal delitev Anton Aleks baron Dienersperg (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 92–93; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 46–47). Sestra Marija Ivana Garbich je pozneje svoj delež 13.000 goldinarjev vpisala kot hipoteko na Dobrno in Dobrnico (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 199, fol. 221–224v, 477v–483v), Ida Terezija pa je bila bržčas izplačana v denarju, saj njenih zahtev ni med hipotekami (prav tam, Hauptbuch I, fol. 200; Hauptbuch II, fol. 1352).

¹²⁶¹ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1831–1856, fol. 25. – Nevestino bivališče je bil tedaj dobrnski dvorec.

posojili, za katerimi je stal Hoyos, in dolgoval iz njenega naslova še dediščino sestri Mariji – Mari.¹²⁶² Pričakovanja novega, tedaj enatridesetletnega graščaka o idiličnem življenju na deželi – pri dobrnskem dvorcu je denimo uredil lep park, na Dobrnici pa žago za furnir¹²⁶³ – je izničila odprava fevdalnih odnosov jeseni 1848. Sprva je še kazalo, da bo na Dobrni, kjer je preživel lep del otroštva, tudi ostal. Bil je namreč dovolj priljubljen, da so ga kot novopečenega lastnika gospostva leta 1850, le slabi dve leti po zemljiški odvezi, izvolili za župana novoustanovljene občine Dobrna.¹²⁶⁴ Vendar njen prvi župan ni dolgo opravljal zaupane funkcije, saj je domači kraj zapustil že leta 1851 ali najpozneje leto zatem. Na prigo-varjanje zakoncev Hoyos je kljub nasprotovanju brata Antona Aleksa privolil v prodajo obeh dvorcev, Dobrne in Dobrnice, in njune dominikalne posesti Francu Antonu Kolowratu grofu Liebstainskemu, kar se je zgodilo junija 1851.¹²⁶⁵ Prav grof Kolowrat je sedem let pozneje prižgal zažigalno vrstico, ki je konec leta 1858 raznesla Hoyosov »papirnati imperij« – prenovljene, a občutno prezadolžene toplice.¹²⁶⁶ Ferdinand te »družinske katastrofe« ni več doživel, saj je po slovesu od dobrnske posesti živel le še poldrugo leto, kratek čas varljive sreče in uspehov. V Gradcu, kamor se je preselil, je večji del kupnine vložil v lesno trgovino z družabnikom sumljivega slovesa in od njegovega brata kupil dvorca Brdce in Lešje pri Mozirju.¹²⁶⁷ Pol leta pred smrtjo, ki je ni mogel nihče slutiti, se je Ferdinand tudi oženil, in sicer 20. julija 1852 neznanu kje s **Hermine Helene von Popowitz** (ne pred 1820–1899), o kateri je znanega zelo malo. Morda je šlo za obiskovalko dobrnskih toplic ali za novo znanko iz Ferdinandovega zadnjega, graškega obdobja. »Eksotična« nevesta uniatske veroizpovedi, ob smrti leta 1899 pristojna v Arad na Ogrskem, Ferdinandu ni rodila potomca. Pozneje je živila v Gradcu in na Dunaju, kjer se je

¹²⁶² Posojil je bilo za 19.000 goldinarjev (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 11, fol. 1348–1352). O tem, da je za njihovim najemanjem stal grof Hoyos, priča podatek, da je zadnje posojilo najel kar on kot Ferdinandov pooblaščenec. O Marijini dediščini v višini 13.000 goldinarjev gl. op. 1260.

¹²⁶³ O parku in žagi poroča Ferdinandov bratranec Franc vitez Gadolla leta 1864 v svoji rokopisni zgodovini Dobrne (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 240, fol. 9, prim. tudi Hs. 800, fol. 36v–37).

¹²⁶⁴ Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. II. del*, str. 115. – V dobrnskih maticah ga z naslovom župana ni najti. Ko je šel 7. februarja 1850 za poročno pričo, je naveden kot lastnik obeh dvorcev, kajti županske volitve so izvedli šele pozneje; še 29. aprila 1850 je namreč v poročni matici omenjen nadrihtar občine Dobrna (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1831–1856, fol. 36, 37).

¹²⁶⁵ O siljenju Hoyosov v prodajo piše Ferdinandov brat Anton Aleks v spominih kot o nizkotni intrigi (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 97–98; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 48). Grof Kolowrat je kupil obe posesti za 60.000 goldinarjev, pohištvo, živino, žito in druge premičnine pa za 26.000, skupaj za vsoto 86.000. Iz prodaje je bila izvzeta odškodnina za izgubljeno podložniško posest, ki je Ferdinandu pripadla z zemljiško odvezo, odnesel pa je lahko tudi nekaj opreme, knjižnico ter poslovne in uradne knjige in spise. Kupoprodajna pogodba ima dva datuma: Ebreichsdorf 20. junij in Gradec 26. junij 1851 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundensammlung 1851, No. 2370). Ferdinand je v gotovini takoj prejel le 35.000 goldinarjev, medtem ko se je grof Kolowrat za izplačilo glavnine kupnine, 51.000 goldinarjev v treh obrokih, zavaroval z določitvijo pogojev, da Ferdinand na svoje stroške izbriši vse hipoteke, vpisane v deželno desko, in sicer v enem letu, z izjemo zadnjih deset tisoč. O prenosu lastništva: prav tam, Hauptbuch 11, fol. 1339; Hauptbuch 1, fol. 193.

¹²⁶⁶ Prav tam, Hauptbuch 29, fol. 583; prim. Orožen, Doneseck k zgodovini Dobrne, str. 288.

¹²⁶⁷ Ferdinandove poslovne težave z družabnikom Aloisom Smrekerjem je nazorno opisal brat Anton Aleks, ki jim je bil v Gradcu sam priča (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 98–101; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 48–49, 53). O nakupu Brdce in Lešja: StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 10, fol. 1152, 1254. – 20.000 goldinarjev zaostale kupnine za Brdce in Lešje se je znašlo kot hipoteka na Ferdinandovih tedaj že prodanih posestih Dobrna in Dobrnica, po Ferdinandovi smrti pa je tam uveljavljajal terjatev 3750 goldinarjev tudi Smrekerjev brat Raimund (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 199, 200, 201; Hauptbuch 11, 1352, 1353, 1354).

njeno življenje 46 let za moževim tudi izteklo.¹²⁶⁸ Ferdinand je nepričakovano preminil za tifusom 8. februarja 1853 v novem delu Gradca, star 37 let.¹²⁶⁹

Še pred njegovo smrtjo sta se v štajersko prestolnico zatekla oba brata, Janez Nepomuk in Anton Aleks, potem ko sta drug za drugim kot ne najbolj uspešna častnika zapustila avstrijsko armado. Tragična osebnost z najtežjo usodo od vseh je bil srednji brat **Janez Nepomuk** (1818–1885). Enajstletnega ga je oče Franc Ksaver poslal na vojaško akademijo v Dunajskem Novem mestu, po poti »slavnih stricев« Dienerspergov, a ga je moral čez šest let po lastnih besedah vzeti ven »zaradi tihe narave in celotnega značaja«, ker »bi težko prišel ven kot častnik«. Toda takoj zatem ga je spet poslal v vojsko, tokrat v polk svojega svaka Jožefa barona Adelsteina,¹²⁷⁰ od koder so ga čez leto dni premestili tako rekoč domov, v graški pehotni polk. Slednjic je le prišel do čina nadporočnika in bil nazadnje spoznan kot »uporaben v običajni službi«, resen, dobrodušen, prizadeven, z veliko volje in nekaj darovi.¹²⁷¹ Pri samo 33-ih se je leta 1851 upokojil, se nato čez štiri leta za nekaj mesecev vrnil v vojsko kot inšpektor poljske bolnišnice,¹²⁷² po ponovni upokojitvi pa je živel v Gradcu in kmalu zatem psihično zbolel. Kaže, da ga je zlomilo dolgoletno premagovanje svoje nevojaške narave. Leta 1861 se je znašel v zasebni umobolnici na Dunaju, od koder so ga čez dve leti premestili v enako ustanovo v bližnjem Lainzu. Tam je v 67. letu starosti po 22 letih umrl 30. januarja 1885 za pljučnico.¹²⁷³

Po Ferdinandovi zgodnji smrti in izbruhu bolezni pri Janezu Nepomuku je ostal edini nadaljevalec rodbinskega imena njun najmlajši brat **Anton Aleks** baron Dienersperg (1820–1889), za bližnje Anton. Že v prvem stavku svojih spominov, nadaljevanju očetove »družinske kronike«, je kot v opravičilo za

¹²⁶⁸ O datumu poroke pričajo zgolj veliko mlajši Gothini genealoški priročniki. V priročniku za leto 1862 ni podatkov ne o Ferdinandovi smrti ne o poroki (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 12 (1862), str. 124), po priročniku iz leta 1891 pa je bil od 20. julija 1852 poročen z neko Hermine von Popowitz, rojeno v dvajsetih letih (geb. 182..) in označeno kot njegova vdova (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 41 (1891), str. 148). Kje sta se poročila, ni bilo mogoče ugotoviti, a zanesljivo ne na Dobrni, v Celju ali Gradcu (prim. NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1830–1856; prav tam, Celje–Sv. Danijel, P 1845–1871; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*). Glede na Ferdinandove zveze z Dunajem lahko samo domnevamo, da je nevesto našel tam. Po Lazarinjevi genealoški zbirki je umrla 22. julija 1899 na Dunaju (ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg). Dejansko je 26. julija navedenega leta v dunajski splošni bolnišnici preminila neka »Helene Baronin von Dimersberg«, vdova, stara 60 let, grškokatoliške vere, pristojna v Arad na Ogrskem (STLAW, Totenbeschauptokolle 1899, Buchstabe D, Microfiche-Rolle Nr. 592). Umrla ne po imenu ne po starosti ne ustreza Ferdinandovi soprogi Hermine, a gre kljub temu za pravo osebo, kajti vdovine zahteve do grofa Hoyosa iz naslova hipoteke njenega moža razkrivajo, da je imela dve imeni – Helene Hermine, včasih pa je imenovana tudi samo Helene (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch I, fol. 201, 202, 203, 204; Hauptbuch II, fol. 1355, 1356, 1357, 1358; Hauptbuch 29, fol. 594, 595, 596, 597, 598). Ob smrti je zmotna le starost, saj je bila v resnici kakšnih deset let starejša, a v bolnišnici se taka napaka zlahka pripeti. Do leta 1899 je kot baronica Helene navedena tudi v dunajskih naslovnikih (*Lebmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger* 41 (1899), str. 200), potem ko je v šestdesetih letih nekaj časa živela v Gradcu (*Adress und Geschäfts-Handbuch* 1867, str. 78). O njenem izvoru ni znanega nič določnega; lahko bi izhajala iz družine bukovinskih vitezov Popowitschev (prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 97). V zapuščinskem spisu za Ferdinandom, ki obsega le peščico dokumentov iz let 1854–1856, vdova ni omenjena kakor tudi ne morebiten (posthumno rojen) otrok (StLA, Bezirksgericht Graz I, D5/1853, Ferdinand Freiherr v. Dienersberg).

¹²⁶⁹ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Andrä, Sterbefälle 1853, fol. 3; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 372. Ferdinand je preminil na Annenstrasse 633, glavni cesti med železniško postajo in starim mestom; prim. ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg.

¹²⁷⁰ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 86.

¹²⁷¹ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 548, 3. Kür. Reg./1849.

¹²⁷² ÖStA, KA, Grundbuchblätter, K 735, Feldspital Nr. 27, Heft 1, pag. 3.

¹²⁷³ ÖStA, KA, Pensionsprotokolle, Band III, fol. 244. – Protokol vojaških upokojencev je razkril tudi dolgo iskani kraj njegove smrti. Datum smrti, a brez navedbe kraja, namreč navaja *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 36 (1886), str. 166, kjer je umrli označen samo kot »K. K. Leutnant a. D.« (cesarsko-kraljevi neaktivni poročnik). O smrti: Röm-kath. Pfarramt Lainz-Speising, Sterbebuch Lainz IV 1875–1896, fol. 94.

Dobrna z dvorcem, ruševinami starega gradu Schlangenburg, vasjo in zdraviliščem, kot jo je leta 1838 naslikal mladi Anton Aleks baron Dienersperg (ZAP, ZAP 6, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersberg).

neuspešno poklicno pot navedel, da bi se rad posvetil tehniki, a je mož materine sestre Ferdinand baron Carriere de Tour de Camp prepričal njegovega očeta, da ga je pri 19-ih poslal v vojsko. Predtem očitno ni počel ničesar pametnega, ker po preselitvi družine v Gradec (1835), ko mu je bilo 15 let, kot vse kaže, ni nadaljeval šolanja. Antonov opis devetletne kadetske in častniške poti se zdi eno samo premikanje transportov, saj do vojaške službe ni imel veselja. Prišel je sicer do podporočniškega čina, služboval v raznih krajih od severne Italije do avstrijske Poljske, nato pa sta se ga lotila revmatizem in naglušnost, kar naj bi bilo po njegovem zadosten razlog za upokojitev. Toda usodnega leta 1848 je vojsko zapustil na lastno pest in tako ostal brez pokojnine.¹²⁷⁴ Služil je v pehotnih polkih, častniška karakteristika pa ga označuje kot mirnega, vljudnega, urejenega, skromnega in priljubljenega, sicer prizadevnega, a ne vedno uspešnega, sprva z malo talenti, nato kot srednje nadarjenega.¹²⁷⁵

¹²⁷⁴ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 88–92, 94–96; Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 46, 47–48.

¹²⁷⁵ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 126, 47. IR/1841–1842; K 70, 8. IR/1845–1847; Golec, Vojaška in častniška komponenta, str. 220–221. – Niti Dienerspergovi spomini niti vojaški šematizmi ne potrjujejo, da bi 28-letni Anton Aleks pred odpustom iz avstrijske vojske dosegel čin poročnika, ki mu ga pripisujejo poznejši sekundarni viri. Sam je 26. februarja 1849 navedel, da je vojsko zapustil prejšnje leto, ohranitev čina pa potrjuje poročno dovoljenje vojaških oblasti v Brnu

V Jihlavi na Moravskem, kjer je služboval na koncu, se je 20. marca 1849 oženil s **Karolino (Charlotte) Sonnewend, rojeno Heller** (1819–1882), ovdovelo hčerko papirničarja in materjo majhne hčerke,¹²⁷⁶ ter se z mlado družino kmalu po rojstvu prvega otroka preselil v Gradec. Njegov prvi in edini sin *Ferdinand Karl Anton*, rojen 7. januarja 1850, je prišel na svet še v Jihlavi, hči *Antonija Marija* pa 12. januarja 1855 v Gradcu.¹²⁷⁷ Po poroki je največja skrb »brezposelnega podporočnika« Antona Aleksa postalo preživljanje družine, še zlasti ker je bila usoda skromne dediščine po očetu postavljena na kocko, saj je z njo, vpisano kot hipoteko na zdravilišče Dobrna, nepremišljeno upravljal svak grof Hoyos. Anton Aleks si je v Gradcu sicer kupil manjšo hišo, a ker ni imel rednih dohodkov, se je krajši čas preživljal kot diurnist na železnici in pomagal bratu Ferdinandu pri lesni trgovini. Bratova nenadna smrt leta 1853 ga je slednjič rešila gmotnih skrbi. Ferdinand je namreč njegovemu triletnemu sinu, svojemu soimenjaku Ferdinandu kot edinemu moškemu potomcu Dienerspergov zapustil oporočno volilo 25.000 goldinarjev, uživanje te dediščine pa namenil Antonu Aleksu.¹²⁷⁸ Ferdinandova smrt je tako za Antona Aleksa pomenila srečo v nesreči, kajti dediščina po bratu je zadoščala za skromno, a še gosposko življenje petčlanske družine. Dienerspergovi so v glavnem živeli v najetih stanovanjih v Gradcu, se v sedemdesetih letih začasno preselili na Dunaj, kjer je hči Antonija obiskovala konservatorij, takoj po smrti žene Karoline pa se je ovdoveli Anton Aleks poslovil od Gradca in se preselil na Kog pri Ormožu k hčerki Antoniji, poročeni Kofler.¹²⁷⁹

z dne 1. marca 1849 (MZA, SOA Jihlava, Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava, nezpracováno). Pomenljivo je, da je zadnjič naveden v vojaškem šematizmu leta 1848, vendar ne med častniki, ampak v posebni skupini povsem na koncu (*Militär-Schematismus 1848*, str. 115).

¹²⁷⁶ Žena Karolina – Charlotte (Carolina Josepha Martha) je bila vdova po uradniku Wilhelmu Sonnewendu, sicer pa hči papirničarja Karla Hellerja in Walburge roj. Liener, rojena 13. oktobra 1819 v bližnjem kraju Staré Hory (MZA, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika oddaných sv. VI, pag. 535; matrika narodených po Staré Hory sv. BO II, pag. 64). Anton Aleks v spominih ne navaja ne kraja ne natančnega datuma poroke; pove le, da je bila Karolina hči papirničarja in vdova po Wilhelmu Sonnewendu, višjem »amtmanu« (*Oberamtman*) pri grafu Dietrichsteinu, umrlem v Pribislavu na Češkem (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 96–97).

¹²⁷⁷ V spominih Antona Aleksa sta navedena le datuma, ne pa tudi kraja rojstev otrok (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 97). Sin Ferdinand (Ferdinand Carl Franz Cayetan Anton) je prišel na svet v jihlavskem Špitalskem predmestju (MZA, E 67, Sbirka matrik, Řim.-kat. farní úřad Jihlava-sv. Jakub, matrika narodených sv. XVI, pag. 295), hči Antonija (Antonia Maria Carolina Johanna Walburga) pa v Gradcu na Schiesstattgasse 338 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz-Münzgraben, Taufen 1855, pag. 78; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 494). Anton Aleks v spominih pravi, da je z ženo, pastorko in sinom obiskal brata Ferdinanda na Dobrni jeseni leta 1851, preden je ta prodal dobrnsko posest (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 97), a je bil tam očitno leta 1850, saj je bila Dobrna prodana že junija 1851 (gl. op. 1265). Najverjetneje je že tedaj prebival v Gradcu, vsekakor pa se je tam znašel pred oktobrom 1852, ko je po lastni navedbi nadzoroval bratovo pisarno in bil pred Ferdinandovo smrtjo (8. februarja 1853) več mesecev zaposlen kot diurnist pri graškem železniškem uradu (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 100, 101–102).

¹²⁷⁸ Razmere v Dienerspergovem sorodstvu in lastno življenje do srede 50-ih let so zadnje, kar je Anton Aleks kratko opisal v spominih (prav tam, str. 101–102). – Kot lastnik hiše na Schiesstattgasse, kjer se mu je leta 1855 rodila hči (gl. prejšnjo opombo), je izpričan v letih 1852 in 1853 (*Häuser-Schema der k. k. Hauptstadt Gratz*, str. 34; *Neuestes verbessertes und vermehrtes Häuser-Schema*, str. 34). Leta 1862 je v graškem naslovníku naveden na naslovu Geidorf 976 v VIII. okraju (*Adreßbuch der Landesbaupflichtstadt Graz 1862*, str. 15), hiša pa je medtem dobila novega lastnika (str. 138).

¹²⁷⁹ V naslovníku za leto 1867 Dienerspergovo ime pogrešamo (prim. *Adreß und Geschäftshandbuch 1867*, str. 78–79) in ga nato spet najdemo med samostojnimi stanovalci Gradca v naslovníku iz leta 1871 (*Neues Adreßbuch 1871*, str. 19). V vmesnem času se je v Gradcu 7. septembra 1868 omožila pastorka Maria Sonnewend, ki je ob poroki tam tudi živila (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz-St. Leonhard, Trauungen 1868, fol. 24). Podatek, da je hči Antonija pred poroko 19. marca 1876 končala konservatorij na Dunaju, je v pripisu h knjigi spominov Dienerspergov navedel njen mož Ludvik Kofler (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 105). V času njenega študija in poroke najdemo v naslovníku mesta Dunaj tudi očeta Antona Aleksa, in sicer med letoma 1874 in 1878 na naslovu Canovagasse 3, od koder je hčerko pospremil pred oltar (*Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger 12* (1874), str. 134; 14 (1876), str. 152; 16 (1878), str. 238). Zakonca Anton Aleks in njegova žena Karolina (Charlotte) sta prišla v Gradec najprej očitno le za krajši čas jeseni 1877 in nato

Nagrobnik Antona Aleksa in Karoline (Charlotte) baronov Dienersperg na ormoškem pokopališču (foto B. Golec, julij 2016).

Karolina je umrla pri hčerki Mariji Geršak iz prvega zakona 20. septembra 1882 v Ormožu, in sicer za pljučnim endemom, stara 63 let, ko je še stalno živela v Gradcu.¹²⁸⁰ Pri pastorki Mariji se je izteklo tudi življenje Antona Aleksa, in sicer v Geršakovi novozgrajeni hiši. Za 69-letnika je bila 10. januarja 1889 usodna ohromitev pljuč.¹²⁸¹ Po ženini smrti, ko je izpraznil graško stanovanje, je na Spodnje Štajersko prepeljal tudi zbirko rodbinskih portretov in očetove spomine, ki jih je sam nadaljeval, vendar ne dokončal.¹²⁸² Zadnja štiri desetletja svojega življenja po odhodu iz vojske je, kot vse kaže, preživel brez posebnega dela. Iz skromno ohranjenega osebnega arhiva je mogoče sklepati le o konjičkih »brezdelnega« barona. Anton Aleks se je zanimal za zgodovino, zlasti vojaško, si krajšal čas s tehniko, hkrati pa je z risanjem in pesnjenjem dajal duška svojim umetniškim hotenjem. Iz njegovih liričnih, deloma osebnoizpovednih pesnitev vejeta osamljenost in zapuščenost, kolikor je v njih vedrine, je ujeta v melanholijo.¹²⁸³

Zanimiva je pot, ki je Antona Aleksa in njegovo soprogo Karolino privedla na Slovensko, v spodnještajersko ožjo domovino baronov Dienersperg. Najprej se je pastorka oziroma hči Marija (Marie) Sonnwend leta 1868 v Gradcu omožila z znanim slovenskim narodnjakom, odvetnikom dr. Ivanom

ponovno spomladi 1879, ko sta si našla stanovanje na Annenstrasse 38. Kot priča graška prijavno-odjavna knjiga, se je Anton Aleks 6. oktobra, dobra dva tedna po ženini smrti, odselil v Ormož (STAG, MPG, Meldebuch D). Z Ormožem je bilo očitno mišljeno širše območje, ne le mesto Ormož. Glede na to, da v ormoških župnijskih zapisnikih duš ni Dienerspergovega imena (Župnijski arhiv Ormož, Statusi animarum, status animarum 1860–1885, status animarum 1889–1913), je moral vsaj večino časa, če že ne stalno stanovati pri Koflerjevih na Kogu, čeprav je umrl pri pastorki Geršakovi v Ormožu (gl. op. 1281). Poleg tega se je v Koflerjevem domu ohranila njegova zapuščina (gl. op. 1293 in 1294).

¹²⁸⁰ Upravna enota Ormož, Oddelek za upravne notranje zadeve, MKU Ormož 1862–1919, fol. 130. – Naslov ob smrti je naslov tedanjega stanovanja zeta dr. Ivana Geršaka (Župnijski arhiv Ormož, Statusi animarum, status animarum 1860–1885, s. p., Stadt No. 17). Gl. tudi prejšnjo opombo.

¹²⁸¹ Upravna enota Ormož, Oddelek za upravne notranje zadeve, MKU Ormož 1862–1919, fol. 182. – O hiši: Župnijski arhiv Ormož, Statusi animarum, status animarum 1889–1913, s. p., Obere Vorstadt No. 38.

¹²⁸² O knjigi spominov in portretih gl. op. 1292 in 1293.

¹²⁸³ Malo stvari v Dienerspergovem arhivu je datiranih, med temi njegova slika Dobrne in mladostni prerisi umetniških risb (1836–1838) ter zbirka avtorskih nemških pesmi z letnico 1883 (ZAP, ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva, šk. 52, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersperg). Prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 58–59.

Geršakom (1838–1911) in se z njim preselila na Ptuj, tri leta zatem pa v Ormož, kjer je bil Geršak naslednja štiri desetletja steber slovenstva.¹²⁸⁴ Njena polsestra **Antonija baronica Dienersperg** (1855–1908) se je z bodočim možem skoraj brez dvoma seznanila med obiski pri Geršakovih v Ormožu. S Ptujčanom **Ludvikom Koflerjem** (1843–1914), veleposestnikom na Kogu, se je sicer poročila 19. marca 1876 na Dunaju, kjer je končala konservatorij.¹²⁸⁵ Zadnji dan istega leta se je zakoncema Kofler v Gradcu rodil edinec *Ludvik Kofler* (1876–1914),¹²⁸⁶ kmalu zatem pa se je mlada družina za stalno naselila na svojem kogovskem posestvu.¹²⁸⁷

Kog je pravzaprav »kraj žalostnega spomina« na zadnji poganjek Dienerspergovega rodu na Slovenskem. **Ludvik Kofler ml.**, ki ni imel potomcev, je bil namreč poleg svoje mrzle sestrične Eugenie Hermine grofice Hoyos (1860–1936) poslednja generacija na Dienerspergovi veji Valvasorjevega potomstva in eden zadnjih polihistorjevih potomcev, umrlih na slovenskih tleh.¹²⁸⁸ O Ludvikovem šolanju, izobrazbi in siceršnjem početu v mladosti ni znanega ničesar.¹²⁸⁹ Njegova mati Antonija Kofler, rojena baronica Dienersperg, v zakotju Slovenskih goric ni mogla polno udejanjati svoje glasbene izobrazbe.¹²⁹⁰ Tudi gospodarjenje Koflerjem ni šlo najbolje od rok. Antonija je za ceno visokih hipotek postala leta 1906 edina lastnica posestva, nakar je že 2. januarja 1908 umrla v 53. letu za vnetjem pljuč. Njenemu tedaj 32-letnemu sinu Ludviku, ki ji je sledil kot lastnik, so prejšnje leto zaradi razsipnosti sodno določili skrbnika, verjetno očeta Ludvika st., s katerim, kot kaže, ni bil v dobrih odnosih. Leta 1910 so sklep o skrbništvu odpravili, a so ga čez tri leta ponovno uvedli, tudi tokrat z enakim razlogom. V vmesnem času (1912) je Ludvik Kofler ml. z oporoko zapustil močno zadolženo posest svojemu osebnemu zdravniku in 12. februarja 1914 v 38. letu umrl za vodenico. Glede na znana dejstva je bila bolezen več kot verjetno povezana z alkoholizmom. Na kogovsko pokopališče, kjer ni danes nobenega pomnika na Koflerjevo družino, je temu Valvasorjevemu petkrat pravnuku še isto leto sledil 71-letni oče Ludvik Kofler st., ki je umrl 20. decembra 1914.¹²⁹¹ Poznejšim lastnikom Koflerjevine,

¹²⁸⁴ O poroki gl. op. 1279. O Geršaku gl. Pirjevec, Geršak Ivan, str. 210. – Geršak je v svojih spominih zelo redkobeseden o zasebnem življenju, saj omenja le prihod v Ormož ter smrt žene in hčerke (Geršak, *Ormoški spomini*, str. 9).

¹²⁸⁵ Poleti 1874 sta Antonija in njen brat Ferdinand baron Dienersperg, tedaj topniški kadet v Gradcu, botrovala v Ormožu pri krstu nečaka Milana Geršaka. Antonija je v krstni matici pomotoma navedena kot Ferdinandova žena (*Antoinette dessen Gattin*) (NŠAM, Prepisi matičnih knjig, Ormož, R 1870–1899, fol. 76, 13. 8. 1874). – Antonija in Ludvik Kofler sta se poročila v dunajski avguštinski cerkvi (DAW, Matriken–Zweitschriften, Stadtpfarre St. Augustin in Wien, Trauungen 1876, fol. 8). – Na kraj in datum poroke je napotila knjiga status animarum župnije Sv. Bolfenk na Kogu (Župnijski arhiv Sv. Bolfenk na Kogu, Statusi animarum, status animarum 1900–1912, dopis Ludvika Koflerja 11. 3. 1908). Kofler, krščen kot Ludvik Henrik (Ludwig Heinrich), se je rodil 3. julija 1843 na Ptujju staršema Ferdinandu Koflerju, meščanu in izdelovalcu mila, in Mariji, rojeni Fleischman (NŠAM, Matične knjige, Ptuj–Sv. Jurij, R 1822–1853, fol. 208).

¹²⁸⁶ Ludvik Kofler je prišel na svet v predmestju St. Leonhard in bil krščen kot Ludwig Franz Ferdinand Anton Silvester Kofler (DAG, Matriken–Abschriften, Graz–St. Leonhard, Taufen 1877, pag. 47). Na kraj rojstva je napotil status animarum župnije Sv. Bolfenk na Kogu (gl. prejšnjo opombo).

¹²⁸⁷ Antonija je leta 1879 na podlagi darilne pogodbe dobila na Kogu nekaj malega posesti, naslednje leto pa je na dražbi odkupila soprogov delež Koflerjevine (Okrajno sodišče v Ormožu, Zemljiška knjiga, k. o. Kog, gl. knj. 1–60, vl. št. 45–49; ZAP, ZAP 82/1, Okrajno sodišče Ormož – zemljiška knjiga, Listine, 1883/5991). Kot krstna botra je na Kogu prvič izpričana 8. oktobra 1879 (NŠAM, Matične knjige, Sv. Bolfenk na Kogu, R 1856–1895, pag. 539).

¹²⁸⁸ O Koflerjih na Kogu gl. podrobno: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 66–72.

¹²⁸⁹ Ludvik potrjeno ni obiskoval nobene od spodnještajerskih gimnazij. Prim. vpisnice in razredne kataloge v fondih: PAM, PAM 739, šk. 170–174; PAM, PAM 795, šk. 6–12; ZAC, ZAC 845, šk. 14–17; ZAP, ZAP 142, šk. 3.

¹²⁹⁰ Leta 1884 jo kot »operno pevko« srečamo v vlogi gostje na koncertu mariborskega filharmoničnega društva v takojšnjem gledališču, vendar njen nastop ni bil najbolj posrečen (*Deutsche Wache* XI (1884), Nr. 42, str. 1).

¹²⁹¹ Čeprav se zemljiškoknjizne listine iz časa lastništva Ludvika ml. (1908–1914) po večini niso ohranile in smo odvisni le od zaznamkov v glavni knjigi, je jasno, da je šlo v ozadju za spore med očetom in sinom Ludvikom Koflerjem st.

Nekdanja Koflerjeva hiša na Kogu pri Ormožu, kjer je umrl Ludvik Kofler (1876–1914), zadnji na Slovenskem živeči predstavnik Dienerspergove rodbinske veje Valvasorjevih potomcev, in kjer so se ohranili dragoceni portreti ter »družinska kronika« rodbine Dienersperg (foto Zorko Vičar, julij 2016).

družini Breznik, gredo zasluge, da je v 30. letih prejšnjega stoletja poskrbela za ustrezno muzejsko hrambo Dienersperg-Koflerjeve galerije slik in dela arhiva. Zbirka portretov Dienerspergov in z njimi povezanih oseb se je znašla v Narodnem muzeju v Ljubljani,¹²⁹² ostanki arhiva Antona Aleksa in dragocena »družinska kronika« Dienerspergov, ki sta jo pisala Franc Ksaver in Anton Aleks, pa v rokah ptujskega Muzejskega društva.¹²⁹³

in ml. Za zadnjo uvedbo skrbništva, ki je potegnila za seboj prepoved obremenitve in odujnitve posesti, je stal oče, ki je imel na Koflerjevini zagotovljeno dosmrtno oskrbo, Ludvik ml. pa je očitno najel dobrega odvetnika, da mu je po slabih dveh mesecih uspelo doseči izbris skrbništva, in sicer šest tednov pred svojo smrtjo. Ludvikov oporočni dedič dr. Jožef Špešič, okrajni zdravnik v Središču, je posest naslednje leto (1915) prodal Zofiji Amaliji Wresnik (Breznik). Okrajno sodišče v Ormožu, Zemljiška knjiga, k. o. Kog, gl. knj. 1–60, vl. št. 45–49; ZAP, ZAP 82/1, Listine, 1883/5991, 1906/859, 1908/1531, 1915/605, 1916/116. – O smrtih treh Koflerjev: Upravna enota Ormož, Krajevni urad Kog, MKU Kog 1867–1913, fol. 325; MKU Kog 1914–1933, fol. 1, 5.

¹²⁹² Od skupno 39 oljnih slik iz obdobja od konca 16. do prve polovice 19. stoletja, ki so leta 1934 prišle s Koga v ljubljanski Narodni muzej, jih večina upodablja člane Dienerspergove rodbine (15) in z njimi sorodstveno povezane Adelsteine, člane rodbine matere barona Antona Aleksa. Glavnino hrani danes Narodna galerija, manjši del (osem) pa še vedno Narodni muzej Slovenije. Na sedmih Dienerspergovih portretih je devet potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja. Po starosti upodobljencev si sledijo takole: 1) Valvasorjeva hči Regina Konstancija pl. Dienersperg (1689/92–1755) okoli leta 1738 (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 906); 2) njena hči Jožefa Katarina pl. Dienersperg, poročena pl. Dienersperg (1712–1769) (NG S 910); 3 in 4) njena (Jožefe Katarine) otroka Sigmund in Jožef pl. Dienersperg leta 1738 (NG S 907); 5 in 6) njena druga dva otroka Marija Ana in Anton pl. Dienersperg leta 1738 (NG S 908), 7) njen sin Franc Ksaver Avguštín baron Dienersperg (1742–1814) okoli 1800 (NG S 962), 8) njegova hči Terezija baronica Dienersperg, pozneje poročena pl. Resingen (1776–1849), leta 1796 (Narodni muzej Slovenije, 358 N 3147) in 9) njegov vnuk Ferdinand baron Dienersperg (1817–1853) leta 1832 (NG S 888). Za raziskovanje Valvasorjevega potomstva so portreti še kako pomembni, saj je bilo s pomočjo nekaterih datacij in navedb o starosti portretirancev mogoče razrešiti več genealoških oziroma kronoloških zadreg. Posebej pomembna je ugotovitev, da je na eni od oljnih slik Valvasorjeva najmlajša hči Regina Konstancija. Preostalih pet do sedem manj vrednih slik, ki so ostale na Kogu in katerih vsebine ne poznamo, je izginilo po drugi svetovni vojni po nacionalizaciji Breznikove posesti. Natančneje o tem: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 70–72.

¹²⁹³ Danes je gradivo, ki ga je prevzelo Muzejsko društvo, shranjeno v Zgodovinskem arhivu na Ptujju, in sicer ločeno v dveh zbirkah: ZAP, ZAP 6, MD-V-7, Plemiška rodbina Dienersperg; ZAP 70, R-45, Franz Dienersperg; Zgodovina plemiške rodbine Dienersperg 1835. – Knjiga genealoško-spominskih zapisov rodbine Dienersperg, s katerimi je

Naravnost melodramatična se zdi usoda zadnjega moškega nosilca priimka Dienersperg, **Ferdinanda barona Dienersperga** (1850–1905), edinega sina Antona Aleksa in strica nesrečnega Ludvika Koflerja. Ferdinand je predstavljal tudi zadnjo generacijo Dienerspergov – poklicnih častnikov. Njegova vojaška kariera v avstrijski armadi je bila precej uspešnejša kakor očetova, a jo je prekinila zgodnja smrt. Služboval je v različnih delih monarhije, se slednjič povzpel do čina topniškega majorja, bil priljubljen in vzoren častnik, pravi zgled avstrijskega mirnodobnega oficirja, ki se ni nikoli srečal s pravo vojno. Zadnja leta je živel na Ogrskem in se pri 55-ih, ko se je zdel na vrhuncu moči, nameraval poročiti, da bi izpolnil še obveznost do svojega rodu, toda le malo pred ciljem je omagal. Na strelišču se ga je nepričakovano polotila bolezen in upanje na ozdravitev je vse bolj plahnelo, ko ga je zadela še možganska kap in mu paralizirala desno polovico telesa.¹²⁹⁴ Nesrečni major je svoje življenje sklenil v nekaj tednih. Zmogel je le še toliko moči, da se je 15. decembra 1905 v budimpeštanski garnizijski bolnišnici poročil – v poročno matično knjigo se niti ni več mogel podpisati – in še isti dan zatisnil oči.¹²⁹⁵ 23 let mlajša soproga, 32-letna neplemkinja **Marie Mathilde Epstein**, se je rodila v Vészpremu in je prestopila iz judovstva v katolištvo. Njuna poroka, ki jo je zadnji trenutek odobril ogrski pravosodni minister, je zaradi dramatičnosti dogodka polnila stolpce časnikov v monarhiji in po svetu. Kot je poročalo časopisje, so Dienerspergovi sorodniki nasprotovali njegovi poroki z Judinjjo.¹²⁹⁶ S smrtjo barona Ferdinanda, z odhodom v večnost na poročni dan (!), je rodbina baronov Dienerspergov po moški strani ugasnila. Priimek je sicer vsaj še četrto stoletja nosila njegova vdova, zadnjič izpričana leta 1931 ob svojem najmanj četrtem potovanju v Združene države Amerike.¹²⁹⁷

Dienerspergova rodbinska veja Valvasorjevega potomstva je dala tudi po ženski strani malo potomcev. Od Ferdinandovih treh poročenih tet sta dve sicer imeli otroke, a je vsaki odrasel samo eden, v naslednji generaciji pa je ostala le še ena neporočena oseba. S smrtjo te leta 1936 v Gradcu je rod Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846) izumrl. Njegove tri hčerke Kajetana – Jetta, Ida Terezija – Tekla in Marija – Mari so, kot že rečeno, druga za drugo v kratkem času preminile v Celju, potem ko so glavnino življenja preživele daleč od rodnega oziroma domačega mesta. Doma na

---

Anton Aleks prišel do srede petdesetih let 19. stoletja, ima na strani 105 pripis tretje roke, njegovega zeta Ludvika Koflerja st. (1843–1914), ki zelo na kratko spregovori o življenju in smrti obeh Dienerspergovih otrok: Ferdinanda, umrlega 1905, in Antonije, preminule leta 1908. Pomenljivo je, da je omenjen samo Antonijin mož, ne pa tudi sin Ludvik Kofler ml. Prav tako ni navedbe, da se je Ferdinand baron Dienersperg tik pred smrtjo poročil.

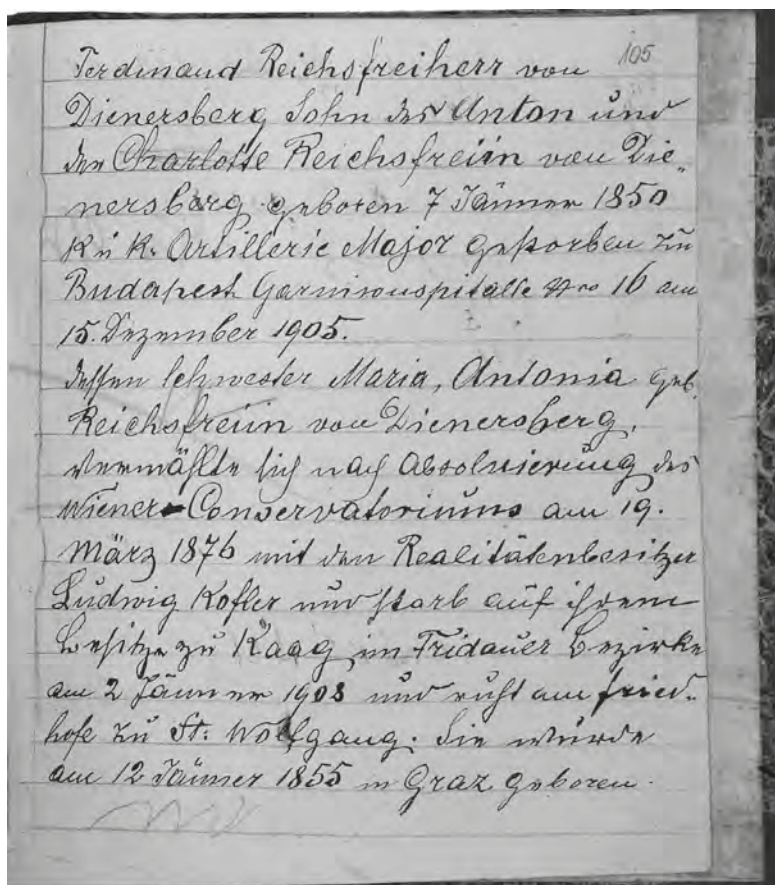
¹²⁹⁴ O Ferdinandovem življenju in častniški karieri: ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 451, Ferdinand Freiherr von Dienersberg. Prim. Golec, Vojaška in častniška komponenta, str. 221–222.

¹²⁹⁵ Mikrofilmi poročne in mrliške matične knjige v mestnem arhivu v Budimpešti: BFL, Sterberegister, XV.20; Trauungsregister, XXXIII.1.a/Matrikel/A627 (Band 1805, pag. 360); prav tam, XXXIII.1.a/Matrikel/A592 (Band 1580, pag. 348). Soproga Marie Mathilde Epstein se je rodila 15. maja 1873 v Vészpremu. Iz poročne matice ni razvidno, kaj sta bila njena starša Bermat Epstein in Netti, rojena Ungar, vsekakor pa ne plemiškega stanu. Podatka o kraju in času poroke in smrti prim. tudi po: *Gotbaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 61 (1911), str. 155; ZAL, LJU 340, šk. VIII, Dienersperg.

¹²⁹⁶ O tem npr. novozelandski *Wanganui Chronicle*, Vol. L, Issue 12723, 7. 2. 1906, str. 5.

¹²⁹⁷ Iz protokola majorskih vdov dunajskega Vojnega ministrstva je razvidno, da se je Maria baronica Dienersberg sredi leta 1906 preselila iz Losoncza v Budimpešto, kamor je prejemale pokojnino še naslednje leto. Neznano kdaj se je znašla v New Yorku in se od tam leta 1916 vrnila v Budimpešto, leta 1920 pa se je odselila v Zagreb, s čimer je izplačevanje njene pokojnine prevzela jugoslovanska država (ÖStA, KA, Witwenprotokolle, Majore, Bd. II (Nr. 5), fol. 111). V Združene države je potovala še v letih 1923, 1926 in 1931, in sicer kot jugoslovanska državljanica, po poklicu gospodinja, vsaj še leta 1926 pa je prebivala v Zagrebu (<http://www.libertyellisfoundation.org/passenger-result>, februar 2016). Ali je na drugi strani Atlantika tudi ostala, ni gotovo. V bazi podatkov o umrlih v ZDA – United States Social Security Death Index – njeno smrt pogrešamo, lahko pa bi se poročila in umrla pod drugim priimkom (<https://familysearch.org/search/collection/1202535>, februar 2016).

Zapis o smrti Ferdinanda barona Dienersperga in njegove sestre Antonije Kofler v genealoško-biografskem orisu rodbine Dienersperg, nastal pod peresom Ludvika Koflerja st. (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 105).

Spodnjem Štajerskem se je leta 1832 omožila le najstarejša Kajetana, ki je pri 17-ih postala soproga Dunajčana Johanna grofa Hoyosa, tedaj v uradniški službi v Celju. Mlajši sestri sta z možitvijo počakali do smrti staršev in leta 1847 obe stopili pred oltar z neplemičema. Poroki sta bili v zadnjem letu Dienerspergove »družinske idile«, pred usodnimi dogodki, ki so sledili v letih po zemljiški odvezi.

Kot je soditi po spominih brata Antona Aleksa, je bila vsega »zla« kriva nezmernost »intrigant-skega« grofa Hoyosa, ki je v dobrem desetletju lastništva do leta 1858 zavozil dobrnsko zdravilišče, prepričal svaka Ferdinanda barona Dienersperga v prodajo dvorca s posestjo (1851) in poskrbel, da nanj v ključnih trenutkih ni mogel vplivati brat Anton Aleks. Tega je spravljala v žalost tudi »ravnodušnost mojih dragih sester«, s čimer je očitno mislil na premajhno skrb sester za usodo dobrnske posesti.¹²⁹⁸

Kaj se je torej zgodilo z Dobrno in kakšne so bile življenjske zgodbe sester Dienersperg? Najstarejša **Kajetana baronica Dienersperg, poročena grofica Hoyos** (1815–1892), imenovana Jetta, očitno ni imela veliko besede pri sedem let starejšem soprogu, ki ga je rosno mladi 17-letnici prejkone izbral njen oče. Velikopotezni in ambiciozni grof Hoyos je mislil predvsem na svojo uradniško kariero, najprej v Celju in od leta 1836 v Gradcu. Priskrbel si je naziv cesarsko-kraljevega komornika (1840),¹²⁹⁹ in imel, kot vse kaže, precejšen vpliv tako na svaka Ferdinanda kot tudi na tasta Franca Ksaverja. Poleg obveznosti do Dienerspergovih otrok, ki so Hoyosu zaupali upravljanje svoje dediščine, naložene v dobrnsko

¹²⁹⁸ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 97–98.

¹²⁹⁹ ÖStA, HHStA, Oberstkämmereramnt, 335 B, Hoyos Graf Johann.

zdravilišče, se je Hoyos do vrtoglavih višin zadolžil za prezidavo in širjenje zdraviliškega kompleksa. Tako kot je rasel zdraviliški kompleks – glavno poslopje denimo z enega na tri nadstropja, število sob in gostov občutno –, so se naglo večali tudi dolgovi pri raznih hranilnicah in zasebnikih, največ v Gradcu,¹³⁰⁰ dokler ni šlo prenovljeno zdravilišče konec leta 1858 na dražbo. Za 203.000 goldinarjev so ga kupili štajerski deželni stanovi, ki jim ga je prej že dvakrat ponujal v odkup Franc Ksaver (1819 in 1833).¹³⁰¹

Od Hoyosovega na videz velikega in predvsem blešččega premoženja ni očitno ostalo niti toliko, da bi v Gradcu postal lastnik hiše oziroma to gotovo ni bil dolgo.¹³⁰² Pač pa je Kajetana leta 1859, slabo leto po izgubi toplic, kupila del gosposčinske posesti Dobrnica pri Dobrni, in sicer dvorec z opuščeno novo pivovarno in kletmi. Dobrnica, nekoč v lasti družine njene matere baronice Adelstein, od 1822 njenega očeta in nato do 1851 brata Ferdinanda, se je zdaj pod drugim priimkom za nekaj let spet vrnila v posest Dienerspergove družine. Zanimivo, da jo je pred Kajetaninim nakupom kratek čas (1855–1857) posedoval njen taborski bratranec Janez Nepomuk vitez Resingen in da jo je Kajetana leta 1866 spet prodala njemu.¹³⁰³ V času njenega lastništva je k dvorcu spadala komaj vzpostavljena, a že ne več delujoča pivovarna, zakonca Hoyos pa se iz Gradca nista preselila sem.¹³⁰⁴ Po prodaji Dobrnice sorodniku so se Dienerspergi oziroma Hoyosi dokončno poslovili od Dobrne, kjer smo jih srečevali skoraj sto let, od leta 1770, ko je Kajetanin ded in Valvasorjev pravnik Avguštin kupil dobrnsko gospostvo in z njim nevesto, domačo grajsko hčerko.

Kajetana in Johann grof Hoyos sta tako ali tako vseskozi, tudi ko sta imela dobrnsko zdravilišče oziroma pozneje dvorec Dobrnica, stalno prebivala v Gradcu, kjer je Johann opravljal visoko funkcijo pri štajerskem namestništvu.¹³⁰⁵ Od njiju, pravzaprav iz rok njunega edinca Franca je Štajerski deželni

¹³⁰⁰ Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 286–288; Hammer-Luza, Zdravilišče Dobrna, str. 472–473. – Prvemu, največjemu posojilu za 25.000 goldinarjev, najetemu v začetku leta 1847 pri Štajerski hranilnici v Gradcu, so sledila predvsem posojila zasebnikov. Brez dolga bratoma Ferdinandu (23.000) in Antonu Aleksu (11.500) ter ženi Kajetani (20.000) se jih je v nekaj letih nabralo kar za okoli 160.000. V bremenskem delu deželnodeskega vložka je leta 1856 zmanjkalo prostora za vpisovanje novih hipotek in do leta 1859 so jih morali vpisovati še na štirih drugih mestih v glavni knjigi (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 29, fol. 585–601, 380–382, 386–388, 437–447, 463–472).

¹³⁰¹ Javno dražbo toplic konec leta 1858 je sprožila pravna zadeva novega lastnika dobrnskega gospostva grofa Kolowrata Liebsteinskega proti grofu Hoyosu, in sicer zaradi dolga 27.000 goldinarjev; izklicna cena za toplice je znašala 84.000 goldinarjev, nazadnje pa so deželni stanovi premagali drugega ponudnika s ponudbo 203.000 goldinarjev (Orožen, Donesek k zgodovini Dobrne, str. 288–289). Licitacijski zapisnik se med listinami štajerske deželne deske žal ni ohranil. – O ponudbi v letih 1819 in 1833 gl. op. 1246.

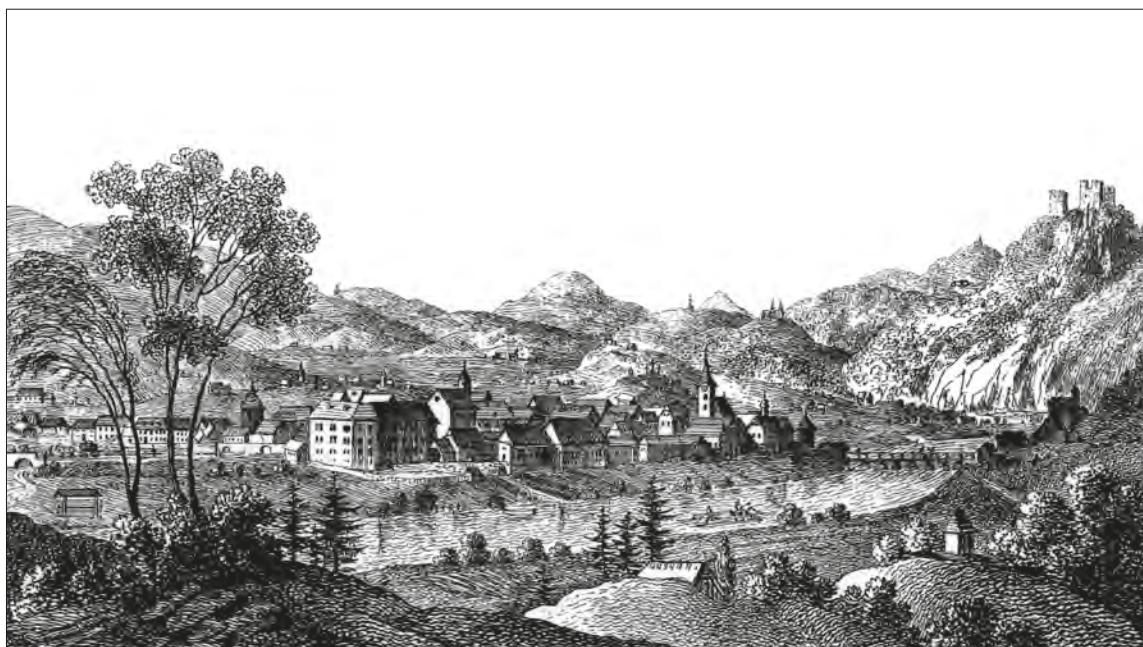
¹³⁰² Hoyosa v naslovnih Gradca in drugih virih ni zaslediti kot lastnika hiše. Gl. zlasti: *Häuser-Schema der k. k. Hauptstadt Gratz* (1852); *Neuestes verbessertes und vermehrtes Häuser-Schema* (1853); *Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz* (1862); *Neues Häuser-Schema für die Landeshauptstadt Graz* (1870). Prim. tudi kazalo v: Popelka, *Geschichte der Stadt Graz II*, str. 849.

¹³⁰³ Od Dobrnice se je kot poseben zemljiškknjžni vložek ločilo poslopje dvorca s pivovarno in drugimi poslopji, ki jih je Resingen hkrati z dvorcema kupil leta 1855 od grofa Kolowrata in jih že dve leti pozneje prodal Matiju Burgerju. Kajetana grofica Hoyos je to posest leta 1859 kupila za pičlih 5775 goldinarjev, višina kupnine ob prodaji Resingenu (1866) pa iz kupoprodajne pogodbe ni razvidna (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 32, fol. 591, 593; *Urkundensammlung* 1859, Nr. 18110; *Urkundensammlung* 1866, Nr. 14448).

¹³⁰⁴ Razmere na Dobrni je leta 1861 opisal Kajetanin bratranec Franc vitez Gadolla v rokopisnem orisu Dobrne: veliko pivovarno je tu zgradil grof Kolowrat, lastnik med letoma 1851 in 1855, a je od nje kmalu ostala samo skalna klet z vodovodom. V času, ko je bila lastnica Kajetana grofica Hoyos, je tu živela njena ostarela teta Barbara – Babette baronica Adelstein, poročena s polkovnikom Ferdinandom Carriere de Tour de Campom (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 240 (1124), fol. 9–9v, 11).

¹³⁰⁵ Ime grofa Hoyosa srečujemo med stanovalci Gradca vse do preselitve v Celje leta 1891 (npr. *Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 38; *Adreß und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 123; *Neues Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1877*, str. 144;

Celje po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 7).

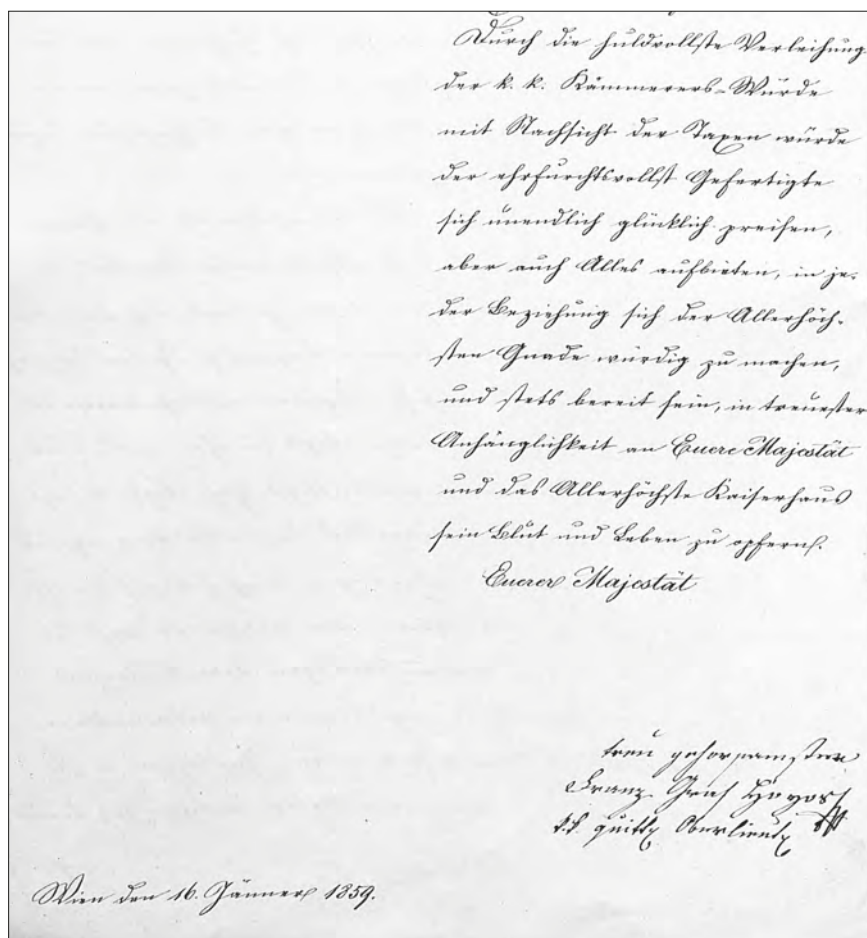
arhiv v osemdesetih letih 19. stoletja prevzel razmeroma skromni Dienerspergov družinski arhiv, ki sega do konca 16. stoletja in se je znašel v Gradcu že leta 1835, po preselitvi Dienerspergove družine z Dobrne v štajersko prestolnico.¹³⁰⁶ Ne vemo, zakaj sta se zakonca Hoyos v poznih letih odločila, da se spet preselita na Spodnje Štajersko, tokrat v Kajetanino rodno Celje. Zdi se, da je šla tja najprej Kajetana, sodeč po graških virih leta 1891,¹³⁰⁷ morda skupaj s sestro Ido Vital, ki je na Hoyosovem

Grazer Geschäfts- und Adress-Kalender 1882, str. 225; *Grazer Geschäfts-Adressen Kalender 1891*, str. 258). – Navzočnost Hoyosov v župniji Dobrna je v knjigah status animarum zabeležena le bežno. V knjigi za obdobje 1848–1857 je grof Johann naveden kot lastnik kopalniškega kompleksa, in sicer z opazko »p. t.« (pro tempore), v naslednji knjigi 1853–1869 pa so tu že drugi ljudje (NŠAM, Zapisniki duš, 0030 Dobrna, Ko1 (1831–1840), str. 6 in 7; Ko4 (1858–1868), s. p.).

¹³⁰⁶ Dienerspergov rodbinski arhiv, ki danes v Štajerskem deželnem arhivu obsega dve škatli (StLA, A. Dienersberg), je zapustil graščino na Dobrni ob selitvi Franca Ksaverja in njegove družine v Gradec jeseni 1835. O tem posredno pričata dva uradna dopisa štajerskih deželnih stanov iz let 1835 in 1838, od katerih je bil prvi poslan Francu Ksaverju na Dobrno, drugi pa že v Gradec (prav tam, K 1, H 19, 17. 10. 1835, 11. 1. 1838). V naslednjih letih, do leta 1840, je Franc Ksaver v Gradcu zbiral dokazno gradivo genealoške narave za pridobitev naziva cesarsko-kraljevi komornik (prav tam, K 1, H 1 in 20). Med drugim je uporabljal tudi starejše dokumente, ki zadevajo Dobrno in jih je graški profesor K. Tangl dobil leta 1852 na vpogled od njegovega zeta Johanna grofa Hoyosa (1808–1896), nesporno v Gradcu, saj postavlja obisk pri Hoyosu v čas po svoji vrnitvi z Dobrne (Tangl, *Beiträge zur Geschichte*, str. 161). I. Orožen, ki je zmotno menil, da je Tangl naletel na dokumente v dvorcu Dobrna, jih je tam leta 1892 seveda zaman iskal (Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 346). Glede na to, da je Franc Ksaver baron Dienersperg stanoval v Gradcu skupaj s hčerko Kajetano in zetom grofom Hoyosom, je logično, da se je rodbinski arhiv znašel v Hoyosovih rokah. Gradivo, ki sega do srede 19. stoletja, je Štajerskemu deželnemu arhivu v letih 1884 in 1886 izročil Dienerspergov vnuk Franc grof Hoyos (1833–1896), ki je tedaj sicer že dolgo živel na Dunaju, rodbinski arhiv pa je dotlej gotovo vseskozi ostal pri njegovih starših v Gradcu (podatki o prevzemu v arhiv po informaciji Štajerskega deželnega arhiva avtorju).

¹³⁰⁷ Ob popisu prebivalstva 31. decembra 1890 sta bila zakonca Hoyos še v Gradcu (STAG, Volkszählung 1890, Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, IV. Band, No. 15507). Zanimivo je, da je v prijavno-odjavni knjigi bivališč naveden samo Johann, ne pa tudi Kajetana; v Celje se je odselil 2. junija 1891, očitno za ženo (STAG, MPG, Meldebuch H).

Prošnja 26-letnega Franca Ksaverja grofa Hoyosa za pridobitev naziva cesarsko-kraljevi komornik (HHStA, Oberstkämmereramt, 490 B, Akten 1859, Hoyos Graf Franz, 16. i. 1859).

celjskem naslovu umrla med smrtjo obeh zakoncev. 76-letna Kajetana – Jetta je tam preminila 3. januarja 1892 za možgansko kapjo, 88-letni grof Johann pa 6. decembra 1896 zaradi telesne oslabelosti. Oba so, tako kot sestro in svakinjo Vitalovo (1894), pokopali na celjskem mestnem pokopališču.¹³⁰⁸

S Spodnjo Štajersko, natančneje z Dobrno, je povezano tudi zadnje rojstvo kakšnega člana te veje Dienspergove rodbine na slovenskem ozemlju. V dobrnskem dvorcu, na domu svojih starih staršev, se je zakoncema Hoyos 1. septembra 1833 rodil edinec **Franc Ksaver grof Hoyos** s polnim imenom *Franc Ksaver Anton Ernest Baltazar Marija*.¹³⁰⁹ Ob preselitvi Dienspergove družine v Gradec mu je bilo komaj dobri dve leti. Po končani graški gimnaziji se je leta 1851 pri 18-ih odločil za častniško kariero, ki sta ji prav tedaj rekla zbogom njegova strica Anton Aleks in Janez Nepomuk, oba sicer prizadevna, a precej neuspešna častnika. Bržčas očetu grofu Hoyosu ni bilo preveč pogodu, da se je njegov edinec podal v vojaške vode, še posebej v tistem negotovem času, ko je sam gradil dobrnski zdraviliški »imperij« in v sinu videl svojega vrednega naslednika. Toda s Francem Ksaverjem je v cesarsko armado vstopil po dolgem času spet uspešen in zagnan častnik iz Dienspergovega rodu. Čeprav

¹³⁰⁸ Vsi trije so umrli na Graški cesti 24 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1886–1894, fol. 264, 407; M 1895–1899, fol. 131). Prim. *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 112 (1939), str. 233.

¹³⁰⁹ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1830–1848, fol. 19. – Ob tako dolgem imenu se je krščevec znašel v očitni zadregi in je pred vpisom krščencevih imen posebej poudaril, da je bil »otrok krščen z naslednjimi imeni«.

mladi grof ni imel predhodne vojaške izobrazbe, je precej obetal s svojim dobrim značajem, zadostno nadarjenostjo, vztrajnostjo, dobrodušnostjo, priljubljenostjo in močno telesno konstrukcijo. Samo leto dni po vstopu v vojsko je dobil čin podporočnika in se izkazal kot dokaj dober voditelj.¹³¹⁰ Vseskozi je ostal pri istem dragonskem polku, bil po štirih letih že nadporočnik, nato pa vojsko po skupno skoraj sedmih letih službovanja leta 1858 zapustil.¹³¹¹ Po lastnih besedah naj bi to storil samo zaradi svojega očeta, ki je želel, naj upravlja njegovo malo posest. Besede, zapisane v prošnji za pridobitev naziva komornik,¹³¹² so nastale le nekaj tednov zatem, ko je moral Frančev oče Johann grof Hoyos, državni uradnik v Gradcu, prodati zdravilišče Dobrna in je družina tako rekoč bankrotirala. Trditev v isti prošnji, da živijo sicer spodobno, a umaknjeno življenje, velja očitno za večji del Frančevega življenja.

Dobro leto po izstopu iz armade se je kot neaktivni nadporočnik in komornik, star 26 let, 23. junija 1859 na Dunaju oženil z neplemkinjo **Hermine Mario Hauck**, hčerko trgovca in hišnega posestnika. Takšna nevesta za grofa in komornika stanovsko seveda nikakor ni bila najboljša »partija«, a zato dovolj petična.¹³¹³ Slabo leto po poroki je na Dunaju prišla 6. aprila 1860 na svet njuna edinka ali edina odrasla hči **Eugenie Hermine**. Deklica je 8. junija 1864 pri štirih letih izgubila komaj 26-letno mater in dobila leto dni pozneje, 25. junija 1865, za nadomestno mamo svojo teto, materino komaj 17-letno sestro **Antonio Hauck**.¹³¹⁴ Malo pred vnovično poroko se je Hoyos leta 1865 vrnil v vojsko in ostal v njej s sicer nižjim, poročniškim činom do leta 1870, nekaj časa kot adjunkt pri ulanskem polku.¹³¹⁵ Glede na to, da je razpolagal s spodobnim premoženjem svoje žene, ga v vojsko skoraj gotovo ni pregnala gmotna stiska. Skladno z njegovim življenjskim slogom vemo o njem le malo. Po kar dvakrat prehitro končani častniški karieri se ni podal v kakšno civilno državno službo in je tako vedno naveden samo kot častnik in komornik. Dobro desetletje je prebival na Dunaju,¹³¹⁶ nato pa neznano kje, dokler se ni z ženo in hčerko pred smrtjo ustalil na svoji posesti v bližnjem Ober St. Veitu. Tu

¹³¹⁰ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 570, DR 4/1852–1854; K 577, DR 4/1857–1858. – Zadnje leto služenja v vojski so ga sicer označili kot zelo povprečno nadarjenega, sicer pa poštenega značaja, prizadevnega in uspešnega.

¹³¹¹ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums 1852*, str. 441; 1853, str. 450; 1854, str. 545; 1855, str. 458; 1856, str. 442; 1858, str. 418.

¹³¹² ÖStA, HHStA, Oberstkämmereramts, 490 B, Akten 1859, Hoyos Graf Franz, 16. I. 1859, 26. I. 1859.

¹³¹³ Ob poroki 21-letna Hermine Maria Hauck se je rodila na Dunaju 6. septembra 1838 kot nezakonska hči oskrbnice, sicer hčerke tkalskega mojstra, in bila pozakonjena šele pri štirih letih in pol 7. marca 1843, malo po poroki svojih staršev (27. februarja 1843), tedaj 51-letnega očeta Franza Paula Haucka in 33-letne matere Antonie Müller (DAW, Matriken-Zweitschriften, Wien–Landstrasse, Taufen 1838, fol. 104; Trauungen 1859, fol. 177).

¹³¹⁴ Ni še ugotovljeno, v kateri dunajski župniji so Hoyosovi živeli v tem času in v katerih matičnih knjigah gre iskati podatke, ki jih poznamo iz Gothinih genealoških almanahov, med drugim datum rojstva Antonie Hauck 13. junij 1848 (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 45 (1872), str. 366; 59 (1886), str. 437; 66 (1893), str. 450; 73 (1900), str. 356; 74 (1901), str. 360; 75 (1902), str. 377; 82 (1909), str. 404; 89 (1916), str. 437; 102 (1929), str. 241; 104 (1931), str. 241; 110 (1937), str. 185; 112 (1939), str. 233). – Šele po smrti hčerke Eugenie Hermine je v Gothinem proročniku naveden kraj rojstva Dunaj (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 112 (1939), str. 233), kar je skupaj s podatkom o kraju smrti njenega očeta sploh lahko privedlo do iskanja genealoških podatkov v dunajskih virih. Nekrolog za Hoyosom v časniku *Prager Tagblatt* 28. julija 1896 (Sterbefälle) navaja, da je iz njegovega prvega zakona izšlo več otrok, kar ni nujno res. Če pa že, so pomrli še zelo majhni, saj je imel leta 1868 le enega živlega otroka (Conduite-Liste 1868 v: ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 1152). Tudi trditev v nekrologu, da je sodeloval v vojnih pohodih leta 1848, 1859 in 1866, nikakor ne more biti točna, kajti Hoyos med prvima dvema vojnoma sploh ni služil v vojski, tako kot v nasprotju s trditvijo v nekrologu ni mogel biti dolgo stacioniran v Milanu.

¹³¹⁵ Conduite-Liste 1868 v: ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 1152. – Iz vojske naj bi po istem viru izstopil šele leta 1873, vendar se njegovo ime zadnjič pojavi v vojaškem šematizmu za leto 1870 (*Kais. königl. Militär-Schematismus für 1870*, str. 548, 613).

¹³¹⁶ V naslovniku Dunaja se prvič pojavi šele leta 1868 (*Lebmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger* 7 (1868) str. 435), zadnjič pa 1880, ko je imel v II. okraju le še začasno bivališče (Absteigquartier) (*Lebmann's Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger* 18 (1880), str. 430).

je preminil 25. julija 1896, star 63 let,¹³¹⁷ nekaj mesecev prej, kot mu je v Celju umrl oče. Grof naj bi zadnji čas živel v dokaj skromnih razmerah in povsem odmaknjeno.¹³¹⁸ O usodi vdove in hčerke iz prvega zakona, ki sta ob smrti Franca Ksaverja živeli skupaj z njim,¹³¹⁹ je odtlej znanega zelo malo. Hči Eugenie je v letih 1897 do 1902 izpričana na očetovem zadnjem naslovu,¹³²⁰ od leta 1902, ko ji je bilo 42 let, do 1931 pa v Gothinih priročnikih grofovskih rodbin kot živeča v Londonu.¹³²¹ Tam se je nato mudila tri desetletja, ostala veskozi neporočena, morda zaposlena kot guvernanta ali družabnica. Po dobrih dvesto letih se je torej zopet nekdo iz Valvasorjevega rodu znašel v angleški oziroma zdaj britanski prestolnici, kjer je kranjski polihistor, njen petkrat praded, 14. decembra 1687 doživel svoje največje življenjsko priznanje s sprejemom v najstarejšo angleško akademijo, Kraljevo družbo. Komaj je verjeti, da bi se grofična Hoyos tega zavedala, čeprav bi se o Valvasorju lahko še v mladosti poučila iz Dienerspergovih rodovnikov v Hoyosovi posesti. Toda ne pozabimo, da Valvasorjevo ime v njenem času ni veliko pomenilo niti na Štajerskem, kaj šele na Dunaju, kjer se je Hoyosova rodila in odraščala. Hermine Eugenie se je malo pred smrtjo vrnila iz Londona v domovino, a ne na Dunaj, temveč v Gradec, kjer je 15. novembra 1936 preminila za rakom, stara 76 let.¹³²² Ker ni imela otrok, je z njeno smrtjo ugasnila še ena veja na Valvasorjevem rodovnem deblu, zadnja veja potomcev Franca Ksaverja barona Dienersperga.

Stara teta »londonske« grofice Hoyos, druga Dienerspergova hči **Ida Terezija** (1819–1894), ki jo viri poznajo tudi kot Teklo, običajno pa kot Ido, se je omožila šele 15 let za prvorojenko Kajetano, stara 28 let, in sicer kot druga iz te generacije z neplemičem, le malo za svojo mlajšo sestro Marijo. Poroka je bila 29. julija 1847 v nevestini domači župniji na Dobrni, kjer je Ida tedaj živela pri bratu graščaku Ferdinandu. Njen dve leti starejši ženin **Anton Vital** (1817–1907), rojen v Oberzeiringu na Zgornjem Štajerskem, je izviral iz družine lastnika fužin in je ob poroki posedoval dvorec Reinthal v graški primestni župniji St. Peter.¹³²³ Dvorec je še pred letom 1854 prodal in zakonca sta se preselila v Gradec, kjer je Anton vse do smrti izpričan kot hišni posestnik na Jakominijevem trgu (Jakominiplatz) na

¹³¹⁷ Röm-kath. Pfarramt Ober St. Veit, Wien XIII, Sterbebuch 1896, fol. 107.

¹³¹⁸ Kratek nekrolog v časniku *Prager Tagblatt*, XX, Nr. 206, 28. 7. 1896, str. 5. – Zanimiva je ugotovitev, da njegovega imena vse od leta 1880 ni več v dunajskih naslovnih (prim. *Lehmann's Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger 1881–1896*), čeprav naj bi po nekrologu preživel zadnja leta prav v Ober St. Veitu. Verodostojnost nekrologa je sicer vprašljiva zaradi več netočnih podatkov o Hoyosovi častniški poti (gl. op. 1314).

¹³¹⁹ STLAW, Bezirksgericht Hietzing, B 4, Sterberegister 1896, s. p., Zahl 10124.

¹³²⁰ *Lehmann's Allgemeiner Wohnungs-Anzeiger* 39 (1897), Zweiter Band, str. 446; 44 (1902), Zweiter Band, str. 481.

¹³²¹ Gl. op. 1314. – Morda je Eugenie Hermine pristala na Otoku zaradi neke kazenske zadeve, ki ni pobliže znana. V zapisnik o smrti grofa Hoyosa so pozneje priložili poizvedbo deželnega sodišča za kazenske zadeve, datirano 28. januarja 1900, ali sta imeli vdova in hči ob grofovi smrti pravnega zastopnika in ali je znan njegov naslov (gl. op. 1319). Ime vdove Antonie se zatem sicer še pojavlja v Gothinih priročnikih, najprej s praznim oglatim oklepajem, ki nadomešča neznani kraj bivanja, in nato s križcem brez navedbe kraja in časa smrti (gl. op. 1314).

¹³²² Po Gothinem priročniku iz leta 1931 je tedaj še prebivala v Londonu, priročnik iz leta 1937, ko je bila v resnici že mrtva, navaja njen graški naslov, izdaja iz leta 1939 pa podatek o smrti v Gradcu (*Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser* 104 (1931), str. 241; 110 (1937), str. 185; 112 (1939), str. 233). Grofica Hoyos, v mrliški matici označena kot »Private« in samska, je preminila na naslovu Strassoldogasse 6 (STAG, Sterbeprotokoll 1936, November, No. 149), v hiši, katere lastnici sta bili dve plemkinji (*Adressbuch der Landeshauptstadt Graz* 59 (1936), str. 109), ki jima avstrijski pravni red od leta 1919 tako kot grofici Hoyos ni več priznaval plemiškega naslova.

¹³²³ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1831–1856, fol. 25. Ida je po poročni matici stanovala pri bratu Ferdinandu v dvorcu Dobrna. – Vital, krščen na imeni Anton Jožef, se je rodil 13. februarja 1817 v Oberzeiringu kot predzakonski otrok Antona Vitala, uradnika pri fužini v Trübnu, in Cecilije Leiter, hčerke graškega meščana; starša sta se poročila dobri dve leti po njegovem rojstvu (DAG, Altmatriken, Oberzeiring, Taufbuch II 1814–1835, pag. 11). – Gothini genealoški priročniki navajajo zgolj ženinovo ime in Ido Terezijo imenujejo Ida Tekla (npr. *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser* 12 (1862), str. 125).

Celje na razglednici, odposlani leta 1907 (zasebna last). Konec 19. stoletja je mesto ob Savinji spet postalo zatočišče Valvasorjevih potomcev, ki so se tu deloma tudi rodili.

Osmrtnica Ide Vital, rojene baronice Dienersperg, v celjski *Deutsche Wacht* 8. novembra 1894.

pragu starega mesta.¹³²⁴ Zakonca brez otrok¹³²⁵ očitno nista živela v najbolj harmoničnem zakonu. Ida je nazadnje, stara že malo čez sedemdeset let, zapustila moža¹³²⁶ in pri 75-ih umrla 6. novembra 1894 v Celju zaradi oslabelosti srca,¹³²⁷ kjer so jo tudi pokopali in kjer je imela tedaj, po smrti obeh sester, še svaka grofa Hoyosa in nečakinjo Garbichevo, hčerko

¹³²⁴ Prodajo omenja njen bratranec Franc vitez Gadolla leta 1854 (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 12). – Antona Vitala sicer pogrešamo v indeksu štajerske deželne deske (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Personal-Index k. Landtafel A–Z). – O bivanju v Gradcu: *Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 106; STAG, Volkszählung 1880, T–Z, Vital Anton; prav tam, Volkszählung 1890, Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, II. Band, No. 5350; STAG, MPG, Meldekartei 1892–1925, Knr. 195.

¹³²⁵ Zanesljivo jima noben otrok ni odrasel, kot vse kaže, pa se tudi nobeden ni rodil. V indeksih graških krstnih matic ni namreč zaslediti nobenega (DAG, Indizes zu Grazer Taufmatriken), prav tako tudi ne v krstnih maticah Vitalove rodne župnije Oberzeiring (DAG, Matriken-Zweitschriften, Oberzeiring, Taufen 1847–1865) in Idine domače župnije Dobrna (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1830–1848, R 1848–1866).

¹³²⁶ Zakonca sta še navedena skupaj ob ljudskem štetju 31. decembra 1890 (STAG, Volkszählung 1890, Volkszählungsprotokoll II. Bezirk, II. Band, No. 5350), v prijavno-odjavni kartoteki prebivalstva mesta Gradec, ki se začinja leta 1892, pa Ide ni več ne na moževem ne na samostojnem naslovu (STAG, MPG, Meldekartei 1892–1925, Knr. 195).

¹³²⁷ NŠAM, Matične knjige, Celje, M 1886–1894, fol. 407. – Idino smrt v Celju, in sicer na Graški cesti 24, je bilo mogoče izslediti le na podlagi sklepanja, da se je morda preselila tja, kjer sta v istem času živeli in umrli obe njeni sestri. Datum smrti, a brez kraja, je sicer razkril rodovnik rodbine Dienersperg v posesti daljnega sorodnika dr. Franza Alfonsa Mahnerta iz Edelsgruba pri Gradcu.

sestre Marije. Živela je pri sestri Kajetani grofici Hoyos, umrli slaba tri leta pred njo, in pri svaku, ki jo je za dobri dve leti preživel.¹³²⁸ Zelo pomenljiva je vsebina njene osmrtnice v celjski *Deutsche Wacht*, po kateri se je Idina pot iztekla »po dolgem trpljenju«, med svojci pa so navedeni samo nečak in nečakinji ter »drugo sorodstvo«, brez moža Antona Vitala.¹³²⁹ Ta je živel še trinajst let do 31. avgusta 1907, ko je v svoji graški hiši umrl zaradi starostne oslabelosti, star 90 let.¹³³⁰

Štiri leta pred Idino smrtjo se je prav tako v Celju iztekla življenjska pot njene najmlajše sestre **Marije Ivane – Mari** (1824–1890). Omožila se je istega leta kot Ida, in sicer 17. maja 1847 v Gradcu, stara 23 let. Svojega ženina bi lahko podobno kot sestra našla še za očetovega življenja, ker pa ne prvi ne drugi izbranec nista bila plemenitega rodu, sta sestri morda počakali z možnostjo do očetove smrti (15. avgusta 1846), ki ni bila nepričakovana, in do razdelitve dediščine konec istega leta. Marijin ženin **Nikolaus (Nikola) Garbich** je izviral iz dubrovniške kapitanske družine in bil ob poroki zaposlen kot uradnik pri gubernijskem računskem oddelku v Trstu.¹³³¹ Mladoporočenca bi se lahko spoznala v dobrnskem zdravilišču ali ob tej ali oni priložnosti v Gradcu, po poroki pa sta se preselila v Trst. Z otroki nista imela sreče, saj sta po smrti v sili krščenega nedonošenčka **Georga (Georgius)** 17. januarja 1848 več kot sedem let čakala na drugega otroka, a sta ju tudi ta in nato še njun tretji otrok kmalu zapustila. **Rosa (Rosa Andreana Francisca)**, rojena 17. julija 1855, je namreč dočakala le dobro leto (umrla 30. novembra 1856), **Rudolf (Rudolphus Gajetanus Franciscus)**, ki je prišel na svet 29. oktobra 1858, pa je starša razveseljeval malo več kot pet let (umrl 3. novembra 1863). Mati Marija je tedaj nosila pod srcem zadnja dva otroka, dvojčici **Gaetano** in **Ido**, rojeni 22. aprila 1864, od katerih je prva preminila v petem letu starosti na novoletni dan 1869.¹³³² Za drugo dvojčico Ido bi se po omembi v popisnici ljudskega štetja 1880 izgubila vsaka sled,¹³³³ če v krstni matici ne bi bilo pripisa, da se je leta 1914 omožila v Gradcu. Odraščala je torej kot edinka in pri 17-ih ostala sama z ovdovelo materjo. Oče, upokojeni svetnik finančne direkcije, je namreč 6. januarja 1881 v 62. letu umrl za bronhitisom.¹³³⁴ Garbich, amaterski tehnični strokovnjak, je v zadnjih letih izpričan kot navtični svetovalec avstrijskega Lloyda,¹³³⁵ še pred upokojitvijo pa je svoje ime ovekovečil tudi kot astronom.¹³³⁶ Družina je sicer vseskozi živela na uglednih naslovih v mestnem središču, nazadnje v ulici Corti v stavbi poznejše (stare) univerze.

¹³²⁸ NŠAM, Maticne knjige, Celje, M 1886–1894, fol. 264; M 1895–1899, fol. 131.

¹³²⁹ *Deutsche Wacht*, XIX, Nr. 89, 8. II. 1894, str. 8. – Idin soprog ni objavil osmrtnice v graškem časopisu, v katerem so osmrtnice v tem času sicer redke (prim. *Grazer Zeitung*, november 1894).

¹³³⁰ STAG, Sterbeprotokoll 1907, No. 2872. – Vital je bil ob smrti tudi posestnik vinogradniške posesti v Höchu na jugo-zahodnem Štajerskem. Za njim so dedovali nečaki, vso stanovanjsko opremo pa je zapustil svoji dolgoletni gospodnji (StLA, Bezirksgericht Graz, A VIII-431/1907).

¹³³¹ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Mariä Himmelfahrt, Trauungen 1847, pag. 4; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 336–337. – Garbich se je rodil 5. novembra 1819 v Dubrovniku očetu Juraju Garbichu (Garbić) in materi Rozi Turchinovich (Turčinović) (Biskupijski arhiv Dubrovnik, Zbirka maticnih knjiga, Matice krštenih župe Velike Gospe, Dubrovnik, zvezak 13, pag. 51).

¹³³² Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso, Trieste, Liber baptizatorum I, pag. 30, 247; Liber baptizatorum II, pag. 25, 174. – Za izpiske iz matic in kopije ter izpiske iz popisnic ljudskega štetja se iskreno zahvaljujem Anaroži Slavec iz Doline pri Trstu, ki je v registrih pokopov pri Sv. Ani (Archivio Generale del Comune di Trieste) preverila tudi vse pokope članov družine Garbich.

¹³³³ V Trstu je Garbicheva družina izpričana v popisnicah ljudskega štetja, zadnjič ob štetju 31. decembra 1880 oče Nikola, mati Marija in edinka Ida (CT AG, fondo Censimenti, censimento 1857, reg. 12, Citta No. 1009; censimento 1880, Lazzaretto vecchio Nr. 12).

¹³³⁴ Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso, Trieste, Liber defunctorum II, pag. 79.

¹³³⁵ *Almanacco e guida scematica di Trieste 1879*, str. 193.

¹³³⁶ Prim. njegovo leta 1871 v nemščini izdano delo o analitični metodi preračunavanja sončnega mrka in vseh drugih mrkov (Garbich, *Analytische Methode*).

Trst, dobra tri desetletja domovanje Marije baronice Dienersperg, poročene Garbich, ob prihodu vlaka leta 1857 (Narodni muzej Slovenije, Grafični kabinet, inv. št. G-2622/15, avtor Giovanni Varoni, foto Tomaž Lauko).

Ključni podatek o nadaljnji usodi Ide Garbich je pripis v krstni matični knjigi, kdaj in kje se je omožila (Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso, Trieste, Liber baptizatorum II, pag. 174).

174

LIBER BAPTIZATORUM IN ECCLESIA

Annus 1864	Nros.	Baptizans	Infans	Religio	Sex.	Natal.	GENITORES		PATRINI
Mensis et Dies Baptizandi	Domus	Nomen et Cognomen	Nomen et Dies Nativitates	Catholic. Gross. Protest.	Misc.	Paroch. Famili. Legitimi Illegitimi	Nomen, Cognomen et Conditio Patris	Nomen et Cognomen Matris	Nomen, Cognomen et Conditio
22 Aprilis 1864	1000	Augustina Dienersperg Garbich	Jadua 1864	1	-	1	Nicolaus Garbich i. e. a. m. m. l. p. e. c. l. l. e. g. i. t. i. m. u. s. collegi' nob. l. i. e. s.	Maria Dienersperg	Theresia Acham i. e. c. l. l. e. g. i. t. i. m. u. s. i. e. c. l. l. e. g. i. t. i. m. u. s. Tada Vital i. e. c. l. l. e. g. i. t. i. m. u. s. Dienersperg

Toda vdovi in hčerki življenje v obmorskem velemestu očitno ni bilo tako pri srcu kot možu in očetu, po rodu Dubrovčanu in tako rekoč rojenem na morju. Po njegovi smrti, a ne pred letom 1882,¹³³⁷ sta se preselili v Marijino rodno Celje, kjer je najmlajša Dienerspergova 25. aprila 1890 pri 66-ih umrla v skromnih razmerah za marazmom.¹³³⁸ Na drugem naslovu je slabi dve leti pozneje preminila njena sestra Kajetana – Jetta grofica Hoyos, ki pa se, kot kaže, tja ni preselila pred letom 1891. Šele po Marijini smrti je prišla za Kajetano in njenim možem v Celje tretja sestra Ida Vital.

Marijina edina preživela hči **Ida Garbich** (1864–1929), ki je imela ob materini smrti 26 let, je nato v mestu ob Savinji v šestih letih do 1896 pokopala obe teti in tetinega soproga grofa Hoyosa. Še skoraj četrto stoletje po materini smrti si ni našla ženina, je pa svojega bodočega moža spoznala že v Celju, saj se je od tam leta 1898, dva meseca za njim in njegovo soprogo, preselila v Gradec. Pri

¹³³⁷ *Almanacco e guida schematica di Trieste 1882*, str. 254.

¹³³⁸ Marija Garbich je umrla na Rotovski ulici št. 16 (NŠAM, Matične knjige, Celje, M 1886–1894, fol. 179). – Potem ko Anaroža Slavec v tržaških pokopaliških evidencah ni našla pokopa Marije Garbich, me je na možen kraj njene smrti navedel podatek v graški prijavnno-odjavni kartoteki, da je Marijina hči Ida pred preselitvijo v Gradec (1898) živel v Celju (STAG, MPG, Meldekartei, Knr. 313, Garbich Ida). Točen datum Marijine smrti, vendar brez kraja, navaja sicer rodovnik rodbine Dienersperg v posesti daljnega sorodnika dr. Franza Alfonsa Mahnera iz Edelsgruba pri Gradcu.

dr. Emmanuelu Emingerju, svetniku graškega višjega deželnega sodišča, je bila očitno neke vrste družabnica in gospodinja hkrati, v mestni policijski kartoteki sicer označena kot »sirota po finančnem svetniku«. Kot neporočena je za očetom pač prejela pokojnino, ki je ostala njen glavni vir preživljanja, dokler ni 28. aprila 1914, poldrugo leto po smrti Emingerjeve soproge Theresie, stopila na izpraznjeno mesto »gospo dvorne svétnice dr. Emingerjeve«. V Gradcu je vseskozi prebivala pri Emingerjevih,¹³³⁹ s katerima je bržčas živelja že prej v Celju ali pa se je z njima vsaj dobro poznala. V poročni matici je označena samo kot hči finančnega svetnika in baronice, stara 50 let, stanujoča na istem naslovu Naglergasse 12 kot njen 19 let starejši ženin **dr. Emanuel Guido Josef Eminger** (1845–1923), dvorni svetnik, rojen v Znojmu na Moravskem in tako kot Ida sin finančnega svetnika.¹³⁴⁰ Zakonca zelo podobnega socialnega porekla sta slednjic malo pred razpadom monarhije prestopila še navidezno mejo, ki je ločevala plemenite avstrijske državljane od neplemenitih, a le za zelo kratek čas. Eminger, ki je kot sodnik višjega deželnega sodišča 6. julija 1917 dobil »uradniški« plemiški naslov »Edler von Reeming«¹³⁴¹ (premetanka iz črk njegovega priimka), je tega že spomladi 1919 izgubil kot sploh vsi državljani mlade avstrijske republike. Umrl je štiri leta zatem, 25. aprila 1923, v svojem najemniškem graškem stanovanju, star 78 let.¹³⁴² Še ne 65-letna vdova Ida mu je sledila 27. januarja 1929, preminila je za marazmom, tako kot slaba tri desetletja prej v Celju njena mati.¹³⁴³

Vdova Ida Eminger in njena štiri leta starejša neporočena mrzla nečakinja Hermine Eugenie (grofica) Hoyos, ki je zapustila svet leta 1936, prav tako v Gradcu, sta bili še zadnji potomki Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846), njegovi vnukinja in pravnukinja. Usodni strel, ki si ga obupani baron, »celjski Werther«, v začetku 19. stoletja vendarle ni poslal v glavo, je torej tej veji Valvasorjevega potomstva podaljšal življenje še za okoli 130 let. Ugasnila je brez plemiških nazivov in obubožana natanko sto let zatem, ko je Franc Ksaver odložil pero nad svojim genealoško-biografskim prikazom rodbine Dienersperg (1836), sklenjenim z izjemno dragocenimi osebnoizpovednimi spomini.

Poleg Dienerspergov in njihovih ženskih linij sta Janezu Vajkardu Valvasorju dali nadaljnje potomce **rodbini vitezov Gadolla in vitezov Resingen**, ki sta za razliko od Dienerspergove obe živi tudi danes. Resingenova se sicer že od prve generacije nadaljuje le po ženski strani, medtem ko je priimek Gadolla preživel do naših dni. Tako Gadolle kot Resingeni so po »odcepitvi« od Dienerspergov še dve generaciji živeli na slovenskih tleh, dokler niso Resingeni po moški liniji izumrli (1885 v Celju), po ženski pa sredi 19. stoletja pristali v Gradcu, kjer so se malo prej ustalili Dienerspergi in kmalu za njimi tudi Gadolle. Posameznike iz obeh ženskih vej srečujemo na Slovenskem sicer še v prvi polovici 20. stoletja, nekoliko dlje kot Dienerspergovo vejo: zadnjega Resingenovega potomca do leta 1919 in Gadollovega do 1941.

¹³³⁹ STAG, MPG, Meldekartei, Knr. 159, Eminger Emmanuel; Knr. 313, Garbich Ida.

¹³⁴⁰ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Herz Jesu, Trauungen 1914, pag. 39. – Ženin se je rodil 21. marca 1845 v Znojmu, njegova starša pa sta bila Ferdinand Eminger in Theresia, rojena Doxat.

¹³⁴¹ Frank-Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, str. 288.

¹³⁴² DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Herz Jesu, Sterbefälle 1923, pag. 116.

¹³⁴³ Prav tam, Sterbefälle 1929, pag. 289. – Preseneča, da Ida po pokopališki evidenci ni pokopana pri svojem možu in da njenega groba ni mogoče najti (po informaciji Hauptverwaltung des Zentral-, St. Peter-Stadt- und Steinfeldfriedhofes, Graz), čeprav v mrliški matici ni zaznambe, da bi jo pokopali zunaj Gradca.

3.5 ROD VITEZOV RESINGENOV DO DANES

Glede na to, da je rod poplemenitenih Resingenov po moški strani kmalu ugasnil in da je ostal s slovenskim ozemljem povezan krajši čas kakor Gadolle, si bomo to rodbino in njeno potomstvo ogledali najprej, čeprav je šele poroka Barbare baronice Diensperg z vitezom Gadollo omogočila znanstvo in nato sorodstvo Dienspergov z **Resnikom**, poznejšim **vitezom Resingenom**. Dienspergova mlajša hči **Terezija** (1776–1849) je namreč svojega izbranca **Ignaca Pavla Resnika** (1765–1833) spoznala prek sestre Gadollove, graščakinje na Blagovni pri Šentjurju. Kot smo že omenili, jo je 35-letni zakupnik Gadollovih gospostev zapeljal v cvetu mladosti in ji pustil pod srcem trajen spomin, prvega od sedmih otrok in edinega, čigar potomci še živijo. Ko se je bilo v Dienspergovi družini treba odločiti, ali naj hči skrivaj rodi nezakonskega otroka ali pa »vsiljivca« vendarle vzame za moža, je pretehtala druga rešitev. Resnik namreč še zdaleč ni bil reven¹³⁴⁴ in ga je šibal predvsem njegov plebejski izvor, a konec koncev se tudi Gadolla ni že rodil »modre krvi«. Toda ta je bil ob poroki že dobro desetletje vitez, štajerski deželan in lastnik dveh zemljiških gospostev, vrhu tega doktor prava in Gradčan, Resnik pa le sin celjskega meščana in mesarja, ki se je udingal v gosposčinski uradniški službi.¹³⁴⁵ Leto 1799 je bilo v Dienspergovi družini vsekakor leto napetosti. Le šest tednov pred rojstvom otroka se je Terezija 3. decembra 1799 na Blagovni omožila – mladoporočenca sta dobila spregled vseh oklicev (!) – in

¹³⁴⁴ Resnik nikakor ni bil brez sredstev, saj je novemu svaku Johannu pl. Gadolli, svojemu dolgoletnemu delodajalcu, na prvi dan leta 1802 posodil nemajhno vsoto 10.000 goldinarjev (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 825, No. 26). Tudi v prošnji za podelitev plemiškega naslova ni pozabil navesti, da razpolaga z znatnim imetjem, tako da bi lahko s svojo plemiško soprogo živel skladno z zaprosenim naslovom (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 7–10, 4. 9. 1800, 15. 10. 1800).

¹³⁴⁵ Ignac Pavel Resnik, sin mesarskega mojstra »gospoda« Pavla Resnika in njegove žene Katarine, katere izvor ni znan, je bil krščen 1. februarja 1765 v Celju kot Pavel Ignac (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1752–1772, pag. 227). Starša sta se poročila nekje zunaj celjske župnije, očitno v materini domači župniji (prim. prav tam, P 1694–1764). Med zbiranjem potrdil in priporočil za pridobitev plemiškega naslova je Resnik med drugim prosil celjski magistrat za potrdilo, da je njegov oče kot celjski meščan opravljal razne javne funkcije, tako komisarja za popis hiš, mestnega svetnika, komornika in nazadnje gradbenega mojstra (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 25–26, 20. 1. 1800). – J. Orožen je Resniku pripisal teharski (koseški) izvor, ne da bi o tem postregel s konkretnimi podatki (Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. I. del*, str. 316, 546; isti, *Zgodovina Celja in okolice. II. del*, str. 116; o teharskih kosezih Resnikih prim. še: Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. I. del*, str. 458). Ob smrti njegovega edinega odraslega sina Janeza Nepomuka viteza Resingena (1812–1885) je *Slovenski narod* zapisal, da je bil pokojni gospod »potomec Resnikov, slovenskih kmetov, ki so prebivali "na Resji", posestvu blizu Bežigrada na Teharji«. Isti novičar je sicer zmotno navedel, da je njegov oče prišel kot uradnik na Tabor k baronu Dienspergu, bil povzdignjen v viteza in se šele nato oženil »z baronico Dienspergovo, hčerjo svojega graščinskega lastnika« (*Slovenski narod* XVIII, št. 70, 28. 3. 1885, s. p.). V času rojstva Ignaca Pavla Resnika je več družin Resnikov resnično živelo tako na Teharjah kakor tudi po vaseh celjske mestne župnije (prim. NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1752–1772, R 1773–1784; Teharje, R 1734–1770), toda njegov oče Pavel, krščen kot Pavel Karel, se je rodil že v Celju, in sicer leta 1741 ter prav tako v mesarski meščanski družini (prav tam, Celje–Sv. Danijel, R 1724–1752, pag. 217). V Celje se je priselil ded Pavel Resnik st., za katerega je ob prvi poroki leta 1734, ko je že bil celjski mesar in »gospod«, navedeno, da prihaja iz župnije (Slovenske) Konjice (prav tam, P 1694–1764, pag. 176). Ker ne vemo, kdaj je ded umrl – vsekakor pred začetkom vodenja najstarejše ohranjene celjske mrliške matice (1757) – in koliko je bil ob smrti star, je ugotavljanje njegovih korenin oteženo. V konjiških krstnih maticah ni v začetku 18. stoletja najti nobenega Resnika, v teharskih, ki se začnajo leta 1704, pa Pavlov krst pogrešamo (NŠAM, Matične knjige, Slovenske Konjice, R 1703–1712, R 1712–1723; Teharje, R 1704–1734). Vendar na teharski koseški izvor Pavla Resnika st. prejkone kaže podatek, da je bil ob njegovi prvi poroki (1734) poročna priča »gospod« Jurij Resnik, teharski (koseški) sodnik (gl. v isti opombi zgoraj). Poznejše trditve, da je imel njegov pravnuk vitez Resingen koseške korenine, tako precej verjetno niso brez osnove.

Začetnica Resingenove rodbinske veje
Terezija baronica Dienersperg (1776–1849),
poročena pl. Resingen, leta 1796 (Narodni
muzej Slovenije, N 3147, foto Tomaž Lauko).

tam se je zakoncema Resnik 13. januarja 1800 rodila tudi hči *Jožefa (Marija Jožefa Terezija)*.¹³⁴⁶

Ignac Pavel Resnik, ki je »po (ne) sreči« postal baronov zet, se po vsem, kar o njem vemo, kaže kot izjemno ambiciozen in gospodaren človek. Na Blagovno je prišel že z 21 leti in tam 14 let služboval kot »višji uradnik« in okrajni komisar.¹³⁴⁷ Kdaj je postal zakupnik gospostva, kot je imenovan v poročni matici, ni znano, morda sploh le »pro forma« zaradi imenitne poroke. Vsekakor pa si je na Blagovni

nabral spodobno premoženje, ki ga omenja v prošnji za plemiški naslov,¹³⁴⁸ in tam dodobra spoznal »gosposke manire«. Ko je gospodaričina sestra mlada baronica Terezija z njim zanosila in je bila Dienerspergova družina bolj ali manj postavljena pred dejstvo, s kom se bo njihova mlajša hči morala omožiti, je začel Resnik mrzlično zbirati potrdila in priporočila, s katerimi je marca 1800, tri mesece po poroki, prosil dvorno pisarno za podelitev nič manj kot viteškega naslova »Ritter von Resingen«. Zgodba o njegovem poplemenitju si zasluži natančnejšo obravnavo,¹³⁴⁹ pri čemer je nekaj neizpodbitno: če Resnik ne bi bil tako spreten zapeljevalec mlade baronice in bi se njeni starši odločili zoper poroko, ne bi nikoli postal ne »Edler von«, kaj šele »Ritter«, tako pa mu je uspel nagel vzpon med ljudi »modre krvi«. Na poti navzgor so mu s priporočili in bržkone tudi z zvezami pomagali prav ženini sorodniki baroni Dienerspergi. Sprva je prošnja za viteški naslov naletela na zavrnitev z uteme-

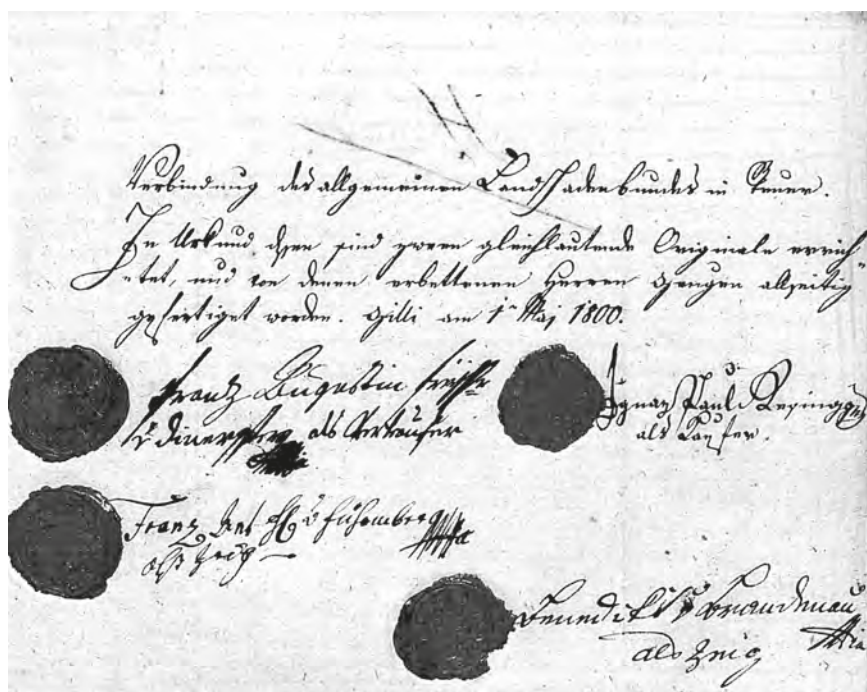
¹³⁴⁶ NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 50; R 1785–1805, pag. 190. – O spregledu oklicev govori potrdilo šentjurskega župnika v: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 27–28, 3. 12. 1800.

¹³⁴⁷ O tem govori obravnava njegove prošnje v spisu o poplemenitju (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Resing von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 7–10, 4. 9. 1800, 15. 10. 1800).

¹³⁴⁸ Prav tam.

¹³⁴⁹ Resnikovo poplemenitje je raziskal in kratko orisal njegov prapravnuk dr. Bruno Brandstetter (*Burgen und Schlösser*, str. 71–72). – Ob smrti Resnikovega sina Janeza Nepomuka (1885) je *Slovenski narod* zapisal, da je pokojnikov oče dobil viteški naslov med drugim zato, ker »je kmete krompir saditi privadil«; na koncu si je pisec prispevka privoščil pikro pripombo, da je bil pokojni »krompirjevega žlahtnega stanu« (*Slovenski narod* XVIII, št. 70, 28. 3. 1885, s. p.).

Sklepni del »lažne« kupoprodajne pogodbe za Dobrno z datumom 1. maj 1800, ki je Dienerspergovemu zetu Ignacu Pavlu Resniku omogočila vzpon med plemiče (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Resing von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 30).

ljitvijo, da zgolj premoženje in namera kupiti gosposčinsko posest sama po sebi ne zadoščata. Resnik je namreč v prošnji navedel, da se je poročil z baronico, postal s tem sorodnik mnogih »zlahtnih« rodbin in da namerava kupiti gosposčinsko posest. Toda pri naštevanju lastnih zaslug se ni mogel opreti na nič drugega kot na 14 let službovanja na Blagovni, pospeševanje šole in gradnje cest ter oskrbo in nastanitev avstrijskih vojaških enot iz lastnih sredstev med koalicijsko vojno. To dunajskih dvornih uradnikov ni prepričalo in dvorna pisarna je prošnjo zavrnila. Resnik – pred dvornimi ljudmi se je predstavljal kot Resing (!) – je nanjo že julija 1800 naslovil drugo prošnjo, tokrat le za najnižji plemiški naziv »Edler von«, a zopet neuspešno.¹³⁵⁰ Medtem je prebrisanec pregovoril tasta Avgušтина barona Dienersperga, da mu je 1. maja 1800 prodal gospostvo in toplice Dobrna, kar je bil očitno le slepilni maneuver, saj bi največji del kupnine plačal z zamikom, kupoprodajna pogodba pa sploh nikoli ni bila vpisana v štajersko deželno desko in so jo zavrgli, brž ko je Resniku uspelo »pomodriti rdečo kri«. ¹³⁵¹ Na lastništvo Dobrne se je na Dunaju pač skliceval kot na uresničitev namere, da postane zemljiški gospod. Še več, ko je bila zavrnjena tudi njegova druga prošnja, se je smeli Celjan urno obrnil naravnost na cesarja Franca II. Ne da bi sploh omenil obe zavrnitvi, se je ponudil, da bo državi v primeru poplemenitve »iz čistega patriotizma« spregledal nekaj sto goldinarjev vračila obresti za posojilo, ki ji ga je tri leta prej dal sam namesto blagovenskih podložnikov, pomahal je še z originalno kupno pogodbo za Dobrno in se zavezal, da bo s koncem oktobra izstopil iz službe višjega uradnika na Gadollovih gospostvih. Čeprav dvorna komora cesarju »ni svetovala uslišanja prošnje«, je Franc II. v skladu s polnomočji ravnal po svoje in pristavil potrebni podpis.¹³⁵² Tako so se 13. oktobra 1800

¹³⁵⁰ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Resing von Resingen, Ignaz Paul, 13. X. 1800, fol. 7–10, 4. 9. 1800, 15. 10. 1800.

¹³⁵¹ Kupoprodajna pogodba: prav tam, fol. 29–30, 1. 5. 1800.

¹³⁵² Prav tam, fol. 7–10, 4. 9. 1800, 15. 10. 1800; fol. 11–14, 25. 8. 1800.

rodili pl. Resingeni (Edler von Resingen),¹³⁵³ le poldrugo leto zatem, ko je bil spočet prvi otrok tedaj še neporočenih staršev in ko je bil pred vrati že drugi. Zakonca sta se še pred tem odselila z Blagovne v Celje in kmalu res začela na svojem.

Na »lažni nakup« gospostva in zdravilišča Dobrna je vsa okolica zavestno pozabila, saj ni stari baron Avguštin Dienersperg najbrž z njim niti v sanjah mislil resno.¹³⁵⁴ Resingenoma in njuni mladi družini je bilo treba najti drugo ustrezno domovanje in to se je ponujalo nedaleč stran. V začetku leta 1802 je Resingen prišel do »rodbinskega gradu«, s katerim se je družina ponašala poldrugo generacijo. Od bratranca svoje žene, v Gradcu živečega Marije Jožefa barona Dienersperga, je novopečeni plemič ob ugodnih pogojih kupil gospostvo in dvorec Tabor ter bližnji dvorec Socka, ki sta dotlej pripadala tej »nevalvasorjevski« veji Dienerspergov.¹³⁵⁵ Zdaj si je tudi na vse načine prizadeval pridobiti ugled in »patriotske zasluge«; njihovo pomanjkanje mu je namreč dvorna pisarna očitala ob potegovanju za poplemenitev. Po petih letih v vlogi graščaka se je spet opogumil in zaprosil za viteški naslov, svojo prošnjo pa podkrepil z raznimi potrdili. Kot dober gospodar, ki lepo ravna z lastnimi podložniki in podložniki svojega okraja, ima zasluge na področju zdravstva, trgovine in oskrbe med francoskim vdorom, se je po mnenju dvornih uradnikov izkazal vrednega za napredovanje.¹³⁵⁶ 24. oktobra 1808 je zase in za potomce dosegel viteški naslov *Ritter von Resingen*,¹³⁵⁷ se s tem statusno končno izenačil z nekdanjim delodajalcem ženinim svakom Johannom vitezom Gadollo in bil le še za (nikoli doseženo) stopnico pod tastom, »družinskim absolutistom« Avguštinom baronom Dienerspergom. Njegov naslov »Herr auf Weichselstätten und Einöd« je vseboval imeni dveh dvorcev v celjski okolici – Tabora in Socke, obeh nedaleč od Vojnika.

Čeprav taborski graščak, je Resnik – Resingen pozimi živel z družino v dobro uro oddaljenem rodnem Celju,¹³⁵⁸ kjer so ga lahko vsi občudovali kot uspelega nekdanjega someščana in kjer so se mu razen dveh rodili tudi vsi otroci. Dobro leto dni za *Jožefo*, rojeno kot sad »prepovedane ljubezni« še na Blagovni, je 24. januarja 1801 prišla v Celju na svet *Ksaverija Terezija Marija*,¹³⁵⁹ pozneje imenovana *Frančiška* (po zavetnici Frančiški Ksaveriji), prva, ki se je že rodila s plemiškim predikatom pl. Resingen. Ko pa je leto zatem njen pravkar poplemeniteni oče postal taborski graščak, se mu je

¹³⁵³ Prepis plemiške diplome v: ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 24. X. 1808, fol. 21–24, 13. 10. 1800, 23. 11. 1802. Prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 163.

¹³⁵⁴ V svojih spominih ni kupoprodaje omenil niti Resnikov svak Franc Ksaver baron Dienersperg (ZAP, ZAP 70, R-45; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 25–26).

¹³⁵⁵ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 8, fol. 429; LT I, 5. Umschreibungsquatern, fol. B 27–B 30. – Kupnina za obe posesti skupaj je znašala 111.000 goldinarjev in 2000 goldinarjev ključarine. Resingen je bil do prevzema jeseni istega leta dolžan plačati prodajalcu 60.000 goldinarjev in ključarino, preostalih 51.000 goldinarjev pa v obrokih po šest tisočakov letno s 5-odstotnimi obrestmi (prav tam, 9. Kaufsquatern, fol. I 3–I 9). – V istem deželnodeskinem vložku, ki sicer govori le o Taboru, je vsebovana tudi Socka, ki jo v deželni deski pogrešamo, dokler ni postal leta 1835 lastnik Resingenov sin Janez Nepomuk (prav tam, LT II, Hauptbuch 26, fol. 43–45). Po Schmutzu in za njim Pircheggerju naj bi imel Ignac Pavel Resingen Socko šele od leta 1817, vendar gre za pomoto (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Erster Theil*, str. 311; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 228). Kupljena posest je bila obsežna, saj je imel Tabor s pridruženima uradoma dobrih 261 funtov dominikalnega donosa in 122 funtov rustikalnega, Socka pa 205 funtov dominikalnega in 93 rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch II, fol. 96, 157).

¹³⁵⁶ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul, 24. X. 1808, fol. 15–34, 14. 9. 1807; fol. 9–14, 3. 3. 1808.

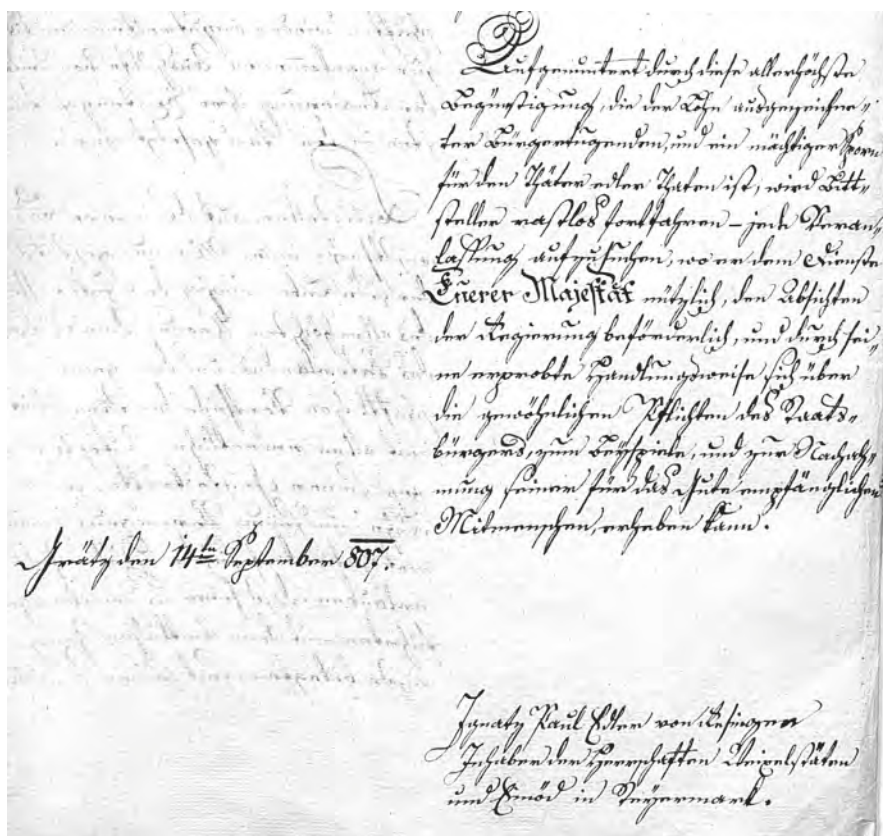
¹³⁵⁷ Prav tam, fol. 2–7, 24. 10. 1808; prim. Frank, *Standeserhebungen. 4. Band*, str. 163.

¹³⁵⁸ Da so Resingeni pozimi živeli v Celju, razkriva Terezijin nečak Franc vitez Gadolla (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 684, fol. 18v). Tam so prišli na svet tudi vsi v zimskih mesecih rojeni otroci (gl. op. 1361).

¹³⁵⁹ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1794–1801, fol. 131–132.

Zaključek
Resingenove prošnje
za viteški naslov
(ÖStA, AVAFHKA,
Adelsakte,
Hofadelsakt von
Resingen, Ignaz Paul,
24. X. 1808, fol. 34, 14.
9. 1807).

Grb vitezov Resingenov, pridobljen ob povzdignitvi
v viteški stan leta 1808 (ÖStA, AVAFHKA,
Adelsakte, Hofadelsakt von Resingen, Ignaz Paul,
24. X. 1808, fol. 5).

zdelo primerno ali bržčas celo potrebno, da se tretji otrok rodi v domačem dvorcu, in tako so *Terezijo* (*Terezijo Marijo Jožefo*) z gradu Tabor 7. oktobra 1802 kot edino krstili v Novi Cerkvi.¹³⁶⁰ Naslednji štirje otroci so bili spet rojeni Celjani: 20. decembra 1804 je zagledal zimsko svetlobo neba nad mestom *August Ribard Ignac*, 1. marca 1809 *Ignac Albin Jožef*, 5. januarja 1812 *Janez Nepomuk Melbior* in zelo kmalu za njim, 10. decembra istega leta 1812, še *Marija*. Nad Resingenovo družino, zlasti pa nad zetovim početjem so bdeli ženini starši, vsaj če sodimo po krstnih botrih baronih Dienerspergih, dedu Avguštinu

¹³⁶⁰ NŠAM, Matične knjige, Nove Cerkev, R 1784–1810, fol. 725.

Resingenov »matični grad« dvorec Tabor pri Vojniku po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 77).

Tabor danes (foto B. Golec, marec 2016).

in babici Jožefi.¹³⁶¹ Ignac, kot je Resnika – Resingena kratko imenovala njegova okolica, ni bil najbrž nikoli povsem sprejet v Dienerspergovo »žlahtno občestvo«, zelo pa ga je cenil svak Franc Ksaver (1773–1846), ki ga v spominih imenuje »odličan gospodar, razumen in na vseh področjih preizkušen višji uradnik ter pošten družinski oče«.¹³⁶²

Resingenova družina se je vzdrževala s podložniki in dominikalno zemljo svojih dvorcev, oddaljenih le dobro uro od okrožne prestolnice. Taboru in Socki se je leta 1815 pridružil dvorec Frankolovo, ki ga je Ignac Pavel kupil od Janeza Nepomuka Ortenberga,¹³⁶³ in predtem istega leta še bližnji Ranšperk kot

¹³⁶¹ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1801–1817, fol. 167–168, 309–310, 437–438, 475–476.

¹³⁶² ZAP, ZAP 70, R-45, str. 59; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 26.

¹³⁶³ Frankolovska posest ni bila majhna, po deželni deski je imela namreč 66 funtov in pol dominikalnega donosa ter blizu 27 funtov rustikalnega, v listinskem gradivu deželne deske pa ni nobene navedbe o višini kupnine (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 7, fol. 913; Urkundenbuch Tom 19, fol. 44–46v). O lastništvu prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 85; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226.

Resingenov dvorec
Frankolovo po *Stari
Kaiserjevi suiti*, 1824–33
(Kaiser, *Litografirane
podobe*, št. 14).

Terezijina dediščina po očetu.¹³⁶⁴ Ranšperški dvorec je tedaj sicer že razpadal, a je imel obsežno posest.¹³⁶⁵ Nedavno poplemeniteni Resniki so na Celjskem torej v nekaj letih postali vidni zemljiški gospodje, ki jim je njihova okolica zato tem lažje »odpuščala« neplemiško poreklo družinskega poglavarja.¹³⁶⁶

Od sedmih Resingenovih otrok so odrasli štirje – tri hčerke in sin – ostali pa so v kratkem času, med 1823 in 1825, drug za drugim pomrli. Najprej je 26. decembra 1823 sušica pobrala 10-letno **Marijo**, imenovano *Babette*, 3. decembra 1824 je za sušično vročino umrl 20-letni **Avgust** in 20. februarja 1825 za posledicami podobne bolezni še 15-letni **Ignac**. Vse so pokopali v Celju, kjer so preminili.¹³⁶⁷ Tam so vsi trije Resingenovi sinovi obiskovali gimnazijo¹³⁶⁸ in bili namenjeni bodisi za uradnike bodisi za študij. Nazadnje pa je Resingenov rod po moški liniji že z njimi izumrl, saj se edini odrasli sin Janez Nepomuk ni poročil. Samo on je domala vse življenje ostal na Spodnjem Štajerskem, medtem ko so njegove tri sestre in mati po očetovi smrti sledile zgledu materinih sorodnikov baronov Dienerspergov in se preselile v štajersko prestolnico.

Na Celjskem je Resingenova družina nazadnje prebivala v svojem taborskem dvorcu, »rodbinskem gradu« jarih vitezov Resnikov, kamor se je iz Celja verjetno dokončno preselila po poroki prve hčerke Jožefe (1823) in treh zaporednih smrtnih odraščajočih otrok (1823–1825).¹³⁶⁹ Dvorec je v tem času doživel

¹³⁶⁴ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 577; prim. Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Dritter Theil*, str. 239.

¹³⁶⁵ Ranšperška posest je imela po deželni deski 121 funtov in pol dominikalnega donosa ter dobrih 54 funtov rustikalnega (kot v prejšnji opombi). Sam dvorec Ranšperk je leta 1832 še stal, a je bil že brez strehe (Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 340–342, 514).

¹³⁶⁶ Ko je nadvojvoda Janez (Johann) Habsburški v letih 1810–1812 letoval v Rogaški Slatini in obiskoval okoliško gospodo, sta bila v njegovi družbi vsaj dvakrat tudi zakonca Resingen, katerih priimek je v objavi zapisan kot Resinger (Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 89, 103).

¹³⁶⁷ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1808–1834, fol. 193, 203 in 205. – Najmlajšo Marijo imenuje mrliška matica Barbara Marija, ker so jo klicali Babette. Tako jo imenuje pozneje tudi bratranec Franc vitez Gadolla, ki izrecno omenja pokop vseh treh otrok na celjskem pokopališču (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 704, fol. 21).

¹³⁶⁸ Najstarejši Avgust je začel obiskovati I. (gramatikalni) razred leta 1817, mlajša dva Janez in Ignac pa sta se kot privatista vpisala leta 1822; v gimnazijski matrikuli so označeni kot Celjani (ZAC, ZAC 845, fasc. I, a. e. 1/2, Matrikula, s. p.).

¹³⁶⁹ NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev, Ko2 (1829–1834), s. p.; K10 (1834–1842), s. p.

Nagrobnik Ignaca Pavla viteza Resingena ob zidu župnijske cerkve v Novi Cerkvi (foto B. Golec, marec 2016).

tudi temeljito prezidavo in dobil skoraj sedanjo podobo. Današnja trinadstropna stavba na pravokotni ploskvi je na prvi pogled enotna zgradba z rudimentarnimi polstolpi, v resnici pa gre za rezultat več prezidav.¹³⁷⁰

Resingeni niso tu, lučaj od cesarske ceste Ljubljana–Gradec, dolgo uživali »podeželske idile«. Na Taboru je 12. marca 1833 nenadoma za kapjo umrl oče Ignac Pavel, star 68 let.¹³⁷¹ Jeseni naslednje leto je ob delitvi njegove zapuščine postal lastnik Tabora in Socke edini še živeči sin Janez Nepomuk,¹³⁷² Frankolovo pa so si vsi štirje otroci razdelili na enake dele.¹³⁷³ Potem ko sta dom zapustili dve omoženi hčerki in se obe znašli v Gradcu, sta se v štiridesetih letih tja preselili tudi mati

in tretja, neporočena hči, kolikor ni ta morda s sestro, ženo častnika, živela v Galiciji in na Ogrskem. Kakor koli, tako mati kot neomožena hči sta svojo življenjsko pot sklenili v mestnem središču Gradca. 73-letna mati Terezija pl. Resingen, rojena baronica Dienersperg, je preminila 29. decembra 1849 zaradi oslabeledosti,¹³⁷⁴ 68-letna hči Frančiška pl. Resingen pa dve desetletji pozneje, 31. marca 1869, za kapjo.¹³⁷⁵ Medtem ko je oče Ignac vitez Resingen pokopan v Novi Cerkvi, sta vdova in hči našli zadnji dom na graškem pokopališču St. Peter, v grobu, kjer počivajo Terezijini potomci Weis-Ostborni.¹³⁷⁶

Od skupno sedmih oziroma štirih odraslih Resingenovih otrok sta se poročili in imeli otroke le

¹³⁷⁰ O prezidavi dvorca Tabor: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226; Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 150.

¹³⁷¹ NŠAM, *Matične knjige*, Nova Cerkev, M 1784–1833, s. p., 12. 3. 1833.

¹³⁷² StLA, *Steiermärkische Landtafel*, LT II, Hauptbuch 8, fol. 429; Hauptbuch 26, fol. 43.

¹³⁷³ Prav tam, Hauptbuch 7, fol. 913.

¹³⁷⁴ DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz–Hl. Blut, Sterbefälle 1849, s. p.; Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 316. Mrliška matica ji pomotoma pripisuje 77 let.

¹³⁷⁵ DAG, *Matriken-Zweitschriften*, Graz–Hl. Blut, Sterbefälle 1869, Nr. 71; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 319.

¹³⁷⁶ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 72. O Resingenovem grobu v Novi Cerkvi tudi: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 59.

dve hčerki, v tretji generaciji pa se je potomstvo nadaljevalo zgolj po dveh otrocih najstarejše hčerke Jožefe: po njeni edini hčerki z legitimnimi in po sinu z lažno legitimnimi, dejansko nezakonskimi otroki.

Prve generacije Resingenove rodbine

Ignac Pavel (Resnik) vitez Resingen * 1765, Celje, † 1833, Tabor pri Vojniku		Terezija baronica Dienersperg * 1776, Dobrna, † 1849, Gradec	
por. 1799, Blagovna 7 otrok:			
Umrli mladi:			
4) Avgust * 1804, Celje, † 1824, Celje	5) Ignac * 1809, Celje, † 1825, Celje	7) Marija * 1812, Celje, † 1823, Celje	
Odrasli:			
1) Jožefa, por. Pauer in Carmasini * 1800, Blagovna, por. 1823 in 1841 v Celju, † 1870, Gradec	2) Frančiška * 1801, Celje, neporočena, † 1869, Gradec	3) Terezija, por. Vetter von Doggenfeld * 1802, Tabor, por. 1834 v Novi Cerkvi, † 1890, Celje	6) Janez Nepomuk * 1812, Celje, neporočen, † 1885, Celje
Jožefini otroci:		Terezijini hčerki:	
1) Ignac Gabrijel Pauer * 1824, Celje, † 1824, Celje		1) Evgenija Vetter von Doggenfeld * 1835, Tabor, neporočena, † 1908, Celje	
2) Gabrijel Pauer * 1825, Velenje, neporočen s 4 nezakonskimi otroki, † 1882, Bosna (?)		2) Terezija Vetter von Doggenfeld * 1837, Gradec, neporočena, nazadnje izpričana v Celju, † po 1908, neznano kje	
3) Terezija Pauer, por. Sterger * 1826, Velenje, por. 1842 v Gradcu, † 1869, Sv. Ana pri Borlu			
4) Ignac Pauer * 1827, Velenje, † 1828, Velenje			
5) Jožef Pauer * 1828, Velenje, neporočen, † 1862, Gradec			
6) Friderik Pauer * 1830, Celje, neporočen, † 1865, Gradec			
Hčerke Terezije Sterger, roj. Pauer:			
1) Gabrielle, por. baronica Rokitansky * 1843, Gradec, por. 1872 v Gradcu, † 1914, Gradec	2) Angela, por. Weis von Ostborn * 1844, Gradec, por. 1869 v Gradcu, † 1921, Zeltweg, Zg. Štajerska	3) Henrika, por. Mohr * 1847, Gradec, por. 1885 v Rivi del Garda, Tirolska (Italija) † 1917, Lipnica/Leibnitz	4) Olga, por. Taiti * 1851, Gradec, por. 1875 v Gradcu, † 1912, Rovereto, Tirolska (Italija)
Danes živijo potomci vseh štirih sester Sterger.			

Drugače kot mati in tri sestre je sin oziroma brat **Janez Nepomuk, zadnji vitez Resingen** (1812–1885), ostal na Spodnjem Štajerskem. Bil je edini od treh sinov, ki je odrasel, a ker se ni poročil, so »jari vitezi« Resingeni po moški strani z njegovo smrtjo izumrli. Kaže, da je Resingenov najmlajši študiral pravo in študij opustil kmalu po očetovi smrti.¹³⁷⁷ Potem ko mu je pri 21-ih umrl oče, je Janez Nepomuk naslednje leto 1834 postal lastnik Tabora in Socke ter četrtnski lastnik Frankolovega, ki si ga je delil s tremi sestrami.¹³⁷⁸ Kako da se dobro stoječi mladenič ni nikoli poročil, ostaja uganka, saj za njeno rešitev ne najdemo ničesar oprijemljivega niti pri sodobnikih – »rodbinskih kronistih« – Resingenovem stricu Francu Ksaverju baronu Dienerspergu in bratrancu Francu vitezu Gadolli. Taborski dvorec, kjer je mladi vitez Resingen prebival, se je v prvih letih njegovega gospodarjenja opazno izpraznil. Sestra Terezija se je že leta 1834 omožila s častnikom in se kmalu zatem preselila v Gradec, tudi druga sestra Jožefa, vdova s štirimi otroki, je odšla živeti v Celje in nato po ponovni poroki v štajersko prestolnico, kamor ji je sledila mati. Z eno od Resingenovih žensk, očitno z Jožefo, je prav tako zapustila dom neporočena sestra Frančiška.¹³⁷⁹ Premoženje, ki ga je vitez Resingen, celjski meščanski povzpetic, ustvaril v pol stoletja od svojih zgodnjih začetkov v uradniški službi na Blagovni do smrti, je dedičem neprimerno hitreje spolzelo iz rok. Štirje otroci so najprej leta 1833 kot solastniki prodali dvorec Frankolovo, naslednje leto pa je bila s frankolovskimi podložniki sklenjena pogodba o reluiranju njihovih obveznosti.¹³⁸⁰

Janez Nepomuk, ki je vse bolj postajal priletni stric, se v gospodarskem pogledu ni najbolje znašel, ko je z zemljiško odvezo izgubil podložnike. Tako je najprej leta 1852 prodal zadolženo taborsko posest z dvorcem, čez tri leta (1855) pa še Socko,¹³⁸¹ potem ko jo je prezidal v udobno podeželsko rezidenco.¹³⁸² Med obema prodajama so Resingeni leta 1853 unovčili tudi Ranšperk, nekoč Dienerspergovo posest, ki so jo Janez Nepomuk in njegove tri sestre leta 1850 podedovali po umrli materi in od katere je po

¹³⁷⁷ Če bi študiral na univerzi in študij končal, bi ga pozneje naslavljali z dr. prava. Knjiga gostov zdravilišča Rogaška Slatina ga ob njegovem prvem obisku poleti 1833 imenuje pravnik, odtlej pa je vedno le imetnik gospostva iz Tabora (Cvelfar, *Knjiga gostov*, str. 152, 200, 217, 265, 297, 318, 427, 476). – Njegovo ime je v graški univerzitetni matriki najti leta 1827 ob vpisu v 1. letnik filozofije na liceju (UBG, Handschriften, Ms. 58-3, 1827–1876, fol. 5v).

¹³⁷⁸ Gl. op. 1372 in 1373.

¹³⁷⁹ Postopnemu praznjenju taborskega dvorca, kjer je nazadnje ostal Janez Nepomuk sam s služinčadjo, je mogoče slediti po zapisnikih duš župnije Nova Cerkev (NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev, K02 (1829–1834), s. p.; K10 (1834–1842), s. p.; K26 (1843–1853), s. p.). Časa bivanja posameznih članov družine na Taboru ne navaja prvi status animarum 1829–1834, vpisi za posamezna leta pa tudi v drugem statusu 1834–1842 ne sežejo dlje kot do leta 1839. Sestri Frančiška in vdova Jožefa sta zadnjič navedeni leta 1838 po vmesni prekinitvi leta 1837, Jožefina sinova Jožef in Friderik pa v tej knjigi samo do leta 1836, ko sta šla v celjske šole.

¹³⁸⁰ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 7, fol. 912. – Dvorec sta leta 1833 kupila Matevž in Ana Freisteiner, šele desetletje pozneje pa sta bila prodaja z neznano višino kupnine in reluiranje podložniških obveznosti vpisana v deželno desko (prav tam, Urkundenbuch Tom 190, fol. 133v–147v). Deželnodeskin vložek so izbrsali leta 1853 po ugotovitvi, da pri dvorcu Frankolovo ni več nobenih zemljišč (prav tam, Hauptbuch 7, fol. 911; Urkundensammlung 1853, No. 888). – Pirchegger zmotno navaja Ignaca Pavla viteza Resingena kot lastnika od leta 1815 vse do 1870 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226). Po I. Orožnu naj bi Resingenom sledil dobrniški zdraviliški zdravnik Hen in šele nato frankolovski učitelj Matevž Freisteiner (Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 543), a je bilo lahko le obrnjeno.

¹³⁸¹ Za Tabor, ki ga je prodal Moritzu von Görgerju, je Resingen iztržil 40.000 goldinarjev, za Socko, prodano Arthuru profu Mensdorf-Poulliju, pa 30.000 in posebej 6000 za premičnine (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 8, fol. 429; Urkundensammlung 1852, Fasz. VI, Nr. 1033; Hauptbuch 26, fol. 43; Urkundensammlung 1857, Band 5, Nr. 8850). Prim. Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 226, 228; netočna je navedba, da je Resingen ostal lastnik Socke do leta 1864 (prav tam, 228).

¹³⁸² Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 127.

zemljiški odvezi ostal le še gozd.¹³⁸³ Sam dvorec je Resingenova družina pustila propasti še za očetovega življenja.¹³⁸⁴ Sestre so bile zdaj tako ali tako v Gradcu, Janez Nepomuk pa se je preselil na Dobrno,¹³⁸⁵ kjer je postal lastnik rodnega dvorca svoje matere in sosednje Dobrnice, dveh posesti, ki sta bili do leta 1851 last njegovega bratranca Ferdinanda barona Dienersperga in sta po kratkem obdobju v tujih rokah postali Resingenovi. Živahni zdraviliški kraj, Janezu Nepomuku dobro znan še iz otroštva, se je zadnjemu vitezu Resingenu očitno tako prikupil, da je leta 1855 po prodaji obeh dvorcev pri Vojniku odkupil od grofa Kolowrata oba do nedavna Dienerspergova dvorca na Dobrni, vendar je več kot polovico kupnine ostal dolžan.¹³⁸⁶ Posest Dobrnice nedaleč od Dobrne je ostala v njegovih rokah petnajst let do prodaje leta 1870, medtem ko se je moral od Dobrne, rojstnega dvorca svoje matere, ločiti zaradi zadolženosti že po slabem desetletju, leta 1864.¹³⁸⁷ Še prej je leta 1857 prodal tudi poslopje dvorca Dobrnica z novo pivovarno, a ga je po devetih letih (1866) kupil nazaj in čez štiri leta ponovno prodal skupaj s preostalo posestjo.¹³⁸⁸ Pivovarno je prav on opustil še v času svojega prvega lastništva Dobrnice. Sicer pa si je, dokler je bil lastnik Dobrne, krajšal čas z novogradnjami ter ureditvijo vrta in parka pri dvorcu svojih prednikov.¹³⁸⁹

Česar koli se je torej vitez Resingen lotil, je šlo prej ko slej navzdol in mu izpolzelo iz rok. Nazadnje mu je kot nova priložnost v njegovih zrelih letih preostala le še politika. Pri petdesetih se je dal leta 1862 v celjskem kmečkem okraju izvoliti za štajerskega deželnega poslanca, a je s poslanskega mesta, do

¹³⁸³ V deželni deski so med letoma 1850 in 1854 navedeni kot lastniki enakih deležev (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 577). Posest, ki sta jo sestavljali le še dve parceli bukovega gozda, je za neznano kupnino kupil zdravnik Gustav von Kottowitz s soprogo Ano (prav tam, Urkundensammlung 1854, No. 2068, 30. 3. 1854, 31. 3. 1854, 2. 6. 1854).

¹³⁸⁴ Gl. op. 1365.

¹³⁸⁵ V statusu animarum župnije Nova Cerkev 1843–1853 je pri Taboru že vpisana družina novega lastnika in Resingenovo ime prečrtano (NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev K26 (1843–1853), s. p.). Neposredno zatem ga srečamo v zapisniku duš župnije Dobrna, in sicer kot stanovalca obeh dvorcev, Dobrne in Dobrnice (NŠAM, Zapisniki duš, 0030 Dobrna, K03 (1848–1857), str. 148 in 214).

¹³⁸⁶ Kupnina je bila zdaj za četrtno manjša kot štiri leta prej, saj je znašala le 65.000 goldinarjev, od tega 50.000 za obe posesti in preostanek za premičnine, Resingen pa Kolowratu po dveh letih še vedno ni plačal 35.000 goldinarjev ali več kot polovice kupnine (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundensammlung 1857, No. 12200; Hauptbuch 1, fol. 211–212; prepis lastništva: prav tam, Hauptbuch 11, fol. 1339).

¹³⁸⁷ Dolg za kupnino Dobrne in Dobrnice, vknjižen na dobrniško posest, je deloma poravnal leta 1857, v celoti pa šele 1861 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch I, fol. 211–212), vendar od tako, da je malo prej istega leta najel novo posojilo 20.000 goldinarjev, ki je bilo izbrisano s posesti Dobrna šele leta 1865, že po njeni prodaji (prav tam, Hauptbuch 16, fol. 1293). Kupca Dobrne (1864) sta bila Adolf in Sidonija von Leyritz (prav tam, Hauptbuch 11, fol. 1339). Kupnina je znašala 50.000 goldinarjev, pri čemer sta nova lastnika prevzela nase omenjeni Resingenov dolg (prav tam, Urkundensammlung 1864, Nr. 11538). V literaturi se ponavlja napačna letnica prodaje 1868. Navaja jo že I. Orožen, ki ima sicer pravilen podatek o višini kupnine (Orožen, *Das Dekanat Neukirchen*, str. 361). Po Pircheggerju pa naj bi Resingen leta 1864 šele postal lastnik in bi mu Layritz (sic!) sledil leta 1868 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 221). Dobrnico je leta 1870 prodal upokojenemu nadporočniku Prokopu von Zeidlerju. Ta je kupnino 27.500 goldinarjev poravnal v celoti in takoj prevzel posest (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 1, fol. 193–194; Hauptbuch 8, fol. 429; Urkundensammlung 1870, Nr. 6139).

¹³⁸⁸ Poslopje dvorca s pivovarno in drugimi poslopiji, ki jih je Resingen leta 1857 prodal Matiji Burgerju, se je odtlej ločilo od Dobrnice kot poseben zemljiškknjižni vložek. Posest je kupil nazaj leta 1866 od že tretje lastnice svoje sestrične Kajetane grofice Hoyos, rojene baronice Dienersperg, ter jo nazadnje skupaj z gospoščinsko posestjo leta 1870 prodal Zeidlerju (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 32, fol. 591, 593). Iz kupoprodajnih pogodb ni razvidno, koliko je znašala kupnina (prav tam, Urkundensammlung 1859, Nr. 18110; Urkundensammlung 1866, Nr. 14448).

¹³⁸⁹ Razmere na Dobrnici in Dobrni je leta 1861 opisal njegov bratranec Franc vitez Gadolla v rokopisnem orisu Dobrne (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 240 (1124), fol. 9–9v, 11; Hs. 800, fol. 37).

Dvorec Socka na Goedlovi litografiji okoli leta 1850 (po: Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji*. Tretja knjiga, str. 126).

Socka danes (foto B. Golec, marec 2016).

katerega je prišel kot kandidat nemške strani, že naslednje leto odstopil.¹³⁹⁰ V tem času je zaznamoval javno življenje na Dobrni, kjer so ga v šestdesetih letih izvolili za župana kakor že pred njim njegovega pokojnega bratranca Ferdinanda barona Dienersperga.¹³⁹¹ Dobrno je zapustil najpozneje leta 1870, ko

¹³⁹⁰ Resingen je bil za poslanca izvoljen 8. maja 1862 na nadomestnih volitvah, potem ko je odstopil poslanec Wolf. S 139 glasovi je premagal slovenskega kandidata Radoslava Razlaga. Odstopil je leta 1863. Melik, *Volitve na Slovenskem*, str. 388.

¹³⁹¹ J. Orožen ne navaja, v katerih letih je Resingen županoval, ampak pravi o njem le, da »je sicer imel za prednike teharske Resnike, a je kot plemič in graščak že bil ponemčen«. Glede na to, da pozna neprekinjeno vrsto dobrnskih

je že drugič, zdaj dokončno prodal dvorec Dobrnica.¹³⁹² Preostanek življenja je preživel v Celju, kjer se je njegovo srce ustavilo 24. marca 1885 zaradi kapi. Tedaj mu je bilo 73 let in je stanoval v najetem stanovanju v Graškem predmestju.¹³⁹³

O smrti priljubljenega zadnjega viteza Resingena je pisalo tako domače nemško kot slovensko časopisje in osvetlilo še nekaj plati njegovega življenja in osebnosti. Poleg osmrtnice, ki jo je v celjski *Deutsche Wacht* objavila sestra Terezija Vetter von Doggenfeld s hčerkama, so se ga domači Nemci spomnili z nekrologom, ki pokojnika imenuje »zadnji predstavnik domačega plemstva«. Preminil je po dolgem trpljenju in spadal po besedah lokalnega časnika med »najbolj priljubljene in simpatične osebnosti«. Čeprav se zadnja leta ni več mogel udeleževati v javnem življenju, je ostajal »eden najzvestejših članov stranke« in je ob vsaki priložnosti izrazil svoje »nemško napredno prepričanje«. Pisec nekrologa ni pozabil poudariti, kako so ga spoštovali tudi »naši današnji nacionalni nasprotniki« (Slovinci), kar naj bi dokazovala izvolitev za deželnega poslanca v celjskem kmečkem okraju (davnega) leta 1862. Ob smrti se je izkazal tudi kot velik dobrotnik, saj je raznim političnim in humanitarnim društvom zapustil 10.000 goldinarjev, od tega 6000 zavetišču za zapuščene otroke. Pokopali so ga v »družinski grobnici« v Novi Cerkvi.¹³⁹⁴ *Slovenski narod* mu je sicer prav tako izrekel priznanje – »bil je v resnici plemenitega mišljenja, ljubil je svoje kmetske rojake« –, a ga je tudi precej neprikrito pogrjal, češ da je bil »v političnem oziru starokopitnega prepričanja, da je nemščina jedinoizveličavna«. Ljubljanski liberalni časnik ni mogel mimo dejstev, da je šlo za potomca slovenskih kmetov, da se je moral njegov oče na poti navzgor tako kot številni drugi ponemčiti, da je sin očetovemu zgledu sledil, kmetje pa da »gospoda Janeza viteza Resingena« do smrti niso imenovali drugače kot »gospod Resnik«.¹³⁹⁵ Mariborski *Slovenski gospodar* se je nasprotno izognil nacionalnim napetostim in je raje poudaril, da je nekdanjega dobrnskega župana, graščaka in deželnega poslanca pospremila na zadnji poti množica ljudi. Pokojni je »vsakemu po možnosti pomagal z besedo in z dejanjem«, bil s slehernim človekom prijazen, velik dobrotnik in »čislán od vseh strani«. Pisec članka ga je spravlljivo imenoval z obema priimkoma, s prvotnim in dejanskim: »gosp. Janez Resnik vitez Resingen«.¹³⁹⁶ Zanimivo je

županov od leta 1864 dalje (Orožen, *Zgodovina Celja in okolice. II. del*, str. 115–116), je moral Resingen kot izvoljen (po ponovni uvedbi volitev 1861) županovati v letih 1861–1864, lahko pa da je že prej opravljal naloge gerenta, potem ko je župansko mesto v začetku petdesetih let zapustil njegov bratranec Ferdinand baron Dienersperg (gl. str. 301).

¹³⁹² Leta 1870 je v kupoprodajni pogodbi za Dobrnico ob njegovem imenu navedeno »v Celju« (StLA, Steiermärkische Landtafel, Urkundensammlung 1870, Nr. 6139). Prejkone se je od Dobrne poslovil že leta 1864, potem ko je prodal dobrnski dvorec. Nekrolog v *Slovenskem gospodarju* pravi, da se je od tod prav omenjenega leta preselil v Celje, »kjer je kot zasebnik čakal na smrt« (*Slovenski gospodar* XIX, št. 15, 9. 4. 1885, str. 116). Sicer pa ga v dobrnski krstni matici srečujemo kot botra še vse do leta 1878. Od leta 1861 do 1872 je naslovljen kot »Gutsbesitzer« in nato brez stanovske oznake (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1848–1866, fol. 96, 105, 123, 138, 159; R 1867–1888, fol. 11, 48, 65, 78, 102, 112).

¹³⁹³ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1879–1886, fol. 256.

¹³⁹⁴ Nekrolog: *Deutsche Wacht* X, Nr. 25, 26. 3. 1885, str. 6. – Osmrtnica: prav tam, str. 9. – Podatek o pokopu v družinsko grobnico navaja poleg časnika tudi mrliška matica župnije Nova Cerkev (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, M 1863–1891, fol. 232). – Zapuščinski spisi okrožnega sodišča Celje, v pristojnost katerega je Resingenova zapuščina glede na visoko vrednost spadala, za ta čas žal niso ohranjeni (prim. ZAC, ZAC 609, popis). Oporoke tudi ni najti med ohranjenimi oporokami celjskega okrajnega sodišča, med spisi pa ni zapuščinske razprave (ZAC, ZAC 611, šk. 228, Testamenti 1884–1886; šk. 116, Spisi 1885). Resingenovo zadnjo voljo prav tako pogrešamo v notarskem fondu izvršitelja oporoke Moritza Sajovica v obdobju 1871–1888 (ZAC, ZAC 629, šk. 291–296). *Slovenski gospodar* je poudaril druga volila kakor *Deutsche Wacht*: 2000 goldinarjev za reveže pri Novi Cerkvi in 500 goldinarjev za ubožno ustanovo na Dobrni (*Slovenski gospodar* XIX, št. 15, 9. 4. 1885, str. 116).

¹³⁹⁵ *Slovenski narod* XVIII, št. 70, 28. 3. 1885, s. p.

¹³⁹⁶ *Slovenski gospodar* XIX, št. 15, 9. 4. 1885, str. 116.

Dvorec Dobrnica po *Novi Kaiserjevi suiti* okoli leta 1840 (Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga*, str. 37). Dvorec v bližini Dobrne je bil usodno povezan z Valvasorjevimi štajerskim potomstvom več kot sto let. Njegov lastnik Anton Karel baron Adelstein je leta 1769 Avguštinu baronu Dienspergu (1742–1814) skoraj preprečil nakup Dobrne. Z Adelsteinovo hčerko Antonijo (1782–1845) se je po dolgotrajnem Avguštinovem nasprotovanju poročil njegov sin Franc Ksaver (1773–1846), z vnukinjo Kajetano baronico Adelstein (1826–1912) pa Avguštinov vnuk Franc vitez Gadolla (1797–1866). Kot lastniki Dobrnice so si od leta 1822 do 1870 sledili polihistorjevi potomci baroni Dienspergi, grofica Hoyos in nazadnje vitez Resingen.

Dobrnica danes (foto B. Golec, marec 2016).

Osmrtnica Janeza
Nepomuka viteza
Resingena v celjskem
listu *Deutsche Wache*
26. marca 1885.

Dva nagrobnika
Janeza Nepomuka
viteza Resingena na
steni župnijske cerkve
v Novi Cerkvi, na
prvem je napisan
skupaj z očetom, na
drugem pa s sestro
(foto B. Golec, marec
2016).

tudi dejstvo, da sta nečakinji Vetter von Doggenfeldovi po materini smrti (1890) ovekovečili stričevo ime še na njenem nagrobniku, le malo stran od Resingenovega družinskega nagrobnega spomenika, kjer je že bil vpisan ob očetovem imenu.¹³⁹⁷

Razpoložljivi viri niso ne potrdili ne ovrgli domneve, da so pri Janezu Nepomuku živele njegova sestra **Terezija Vetter von Doggenfeld** (1802, Tabor – 1890, Celje) in njeni neporočeni hčerki, ki so

¹³⁹⁷ Po besedah *Slovenskega gospodarja* si je pokojnik sam želel biti pokopan skupaj z očetom (*Slovenski gospodar* XIX, št. 15, 9. 4. 1885, str. 116).

objavile njegovo osmrtnico. A kot bomo videli, pri Resingenu niso mogle prebivati kontinuirano in zagotovo ne dolgo pred njegovo smrtjo. Terezijino življenje je bilo sploh polno skrivnosti, ki so je samo še poglobljala odkrivanja tega, kar so sodobniki pisali o njenem proslulem soprogu **Antonu (Antalu) Vetter von Doggenfeldu** (1803–1882).¹³⁹⁸ Čeprav je imel ta ob smrti v Budimpešti ženo Aranko,¹³⁹⁹ je osem let za njim umrla Terezija na nagrobniku v Novi Cerkvi navedena kot »vdova honvedskega generala«,¹⁴⁰⁰ vendar svojega moža po usodnem letu 1848 najverjetneje ni več videla. Vetter von Doggenfeld, rojen v Mestrah pri Benetkah, je bil zelo svojevrstna osebnost. Ambiciozni sin v Pešti rojenega častnika in Benečanke se je s Terezijo pl. Resingen oženil 26. novembra 1834 v Novi Cerkvi, ko sta oba že prestopila trideset let.¹⁴⁰¹ Tedaj nadporočnik 19. pehotnega polka v Gradcu, tudi sam šele druga generacija plemenitencev – plemiški naslov je leta 1822 dobil njegov oče¹⁴⁰² – je »viteško« hčerko Terezijo s Tabora odpeljal s seboj v Gradec, kjer je v času poroke služboval. Tam je med drugim sedem let kot profesor poučeval v kadetnici, dokler ga ni službena pot leta 1839 za več let odvedla v Galicijo.¹⁴⁰³ Še v Terezijinem domačem dvorcu Tabor se je zakoncema 13. oktobra 1835 rodila hči *Evgenija (Evgenija Antonija Terezija Barbara)*, 1. aprila 1837 pa v Gradcu *Terezija – Rezi (Terezija Barbara Jožefa)*.¹⁴⁰⁴ Oče Anton se je medtem vzpenjal po častniški hierarhiji in dočakal izbruh marčne revolucije s činom podpolkovnika. Prestop na madžarsko secesionistično stran ga je bliskovito povzdignil do podmaršala, poveljnika glavnine madžarske vojske in celo namestnika vojnega ministra, po porazu Madžarov pa ga je avstrijsko sodstvo hotelo povišati še za eno stopnjo – s smrtno obsodbo, izrečeno v odsotnosti. Skoraj dve desetletji je kot emigrant prebival po raznih evropskih državah in v Ameriki, stopil leta 1866 ponovno na vojaško in politično prizorišče, po avstrijsko-ogrski nagodbi in aboliciji pa se je lahko »z vsemi častmi« vrnil na Ogrsko. Postal je svetovalec ministrskega predsednika Gyule Andrásyja, prebival v Bratislavi in Budimpešti in tam čaščen umrl 26. julija 1882 v 80. letu življenja. Celo nenaklonjeni Wurzbachov biografski leksikon, ki ga sicer imenuje »ogrski uporniški general«, mu v času, ko je bil v emigraciji (1858), priznava temeljito vojaško znanje, odločnost in osebni pogum.¹⁴⁰⁵ Revolucija leta 1848, če ne že predrevolucionarni čas, je tedaj še avstrijskega častnika Vettra von Doggenfelda ločila tudi od družine, žene in dveh deklic. Vsaj tri desetletja je preživel v odkritem

¹³⁹⁸ O Tereziji in njeni družini gl. podrobno v: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 55–58.

¹³⁹⁹ V vdovini osmrtnici je gospa označena precej zapleteno: kot Aranka Pauer (!), vdova honvedskega generala Antona (Antala) Vettra von Doggenfelda. Pisala se torej ni enako kot njen »soprog«, v osmrtnici pa tudi niso navedeni njeni morebitni otroci. OSK, Plakát- és Kisnyomtatványtár, Gyászjelentés-gyűjtemény, Pauer Aranka, 1899 IV. 12.

¹⁴⁰⁰ Odkritje Terezijinega nagrobnika v Novi Cerkvi julija 2009 je vse dotedanje hipoteze o njeni usodi postavilo na glavo.

¹⁴⁰¹ Bil je sin nadporočnika Johanna Vettra von Doggenfelda, takrat poveljnika ustanove za vojaške invalide na Ptuj, in Benečanke Barbare, rojene von Perzetter (NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, P 1785–1837, fol. 165). O njegovem rojstnem kraju in datumu rojstva (3. julij 1803): Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Fünfzigster Theil*, str. 231, geslo: Vetter von Doggenfeld Anton.

¹⁴⁰² Frank-Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, str. 547.

¹⁴⁰³ Sposobni častnik se je vztrajno vzpenjal po vojaški hierarhiji in bil leta 1846 že major v štabu pehotnega polka v Lvovu (*Militär-Schematismus 1833*, str. 148; *1834*, str. 148; *1835*, str. 138, 429; *1836*, str. 137, 430; *1837*, str. 138, 429; *1838*, str. 138, 429; *1839*, str. 138, 429; *1840*, str. 178; *1845*, str. 184; *1846*, str. 187). Častniška karakteristika ga leta 1847 označuje kot očeta dveh deklic, človeka z obsežnim vojaškim znanjem, resnega, mirnega, moralno neoporečnega, izjemno prizadevnega, sposobnega in zelo ambicioznega; dotlej se še ni preizkusil v bojih s sovražnikom (ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 3619, Anton Vetter von Doggenfeld).

¹⁴⁰⁴ NŠAM, Matične knjige, Nova Cerkev, R 1825–1842, fol. 150. – Terezijino rojstvo je vpisano v krstno matico Notranjeavstrijskega vojnega superiorata (Feldsuperiorat) v Gradcu (Prokop, Eine Quellenlücke, str. 81).

¹⁴⁰⁵ Wurzbach, *Biographisches Lexikon. Fünfzigster Theil*, str. 231–234. Prim. tudi: <http://kunde4.informedia.de/de/index.php/Vetter,-Anton> (november 2007). Do ključne sledi o Doggenfeldovi karieri je privedlo iskanje imen Valvasorjevih potomcev in sorodnikov na medmrežju.

Ogrski »odpadniški general« Anton Vetter von Doggenfeld, kontroverzni soprog Terezije pl. Resingen (Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv und Grafiksammlung, PORT_00098229_01, litografija Jozsefa Marastonija).

zakonolomu z novo življenjsko družico, ki je bila po njegovi smrti deležna gmotne podpore ogrske vlade.¹⁴⁰⁶

Neprimerno manj vemo o usodi njegove prave žene Terezije in obeh hčerk. V krajih Slovenske Štajerske, kjer so prebivali njihovi sorodniki, viri o njih molčijo vse do smrti brata oziroma strica Janeza Nepomuka viteza Resingena leta 1885. Lahko bi živele kjer koli ali pa so se nehote skrivale za naslovi svojih sorodnikov v Gradcu. V naslovnih samostojnih stanovanj mesta Gradec se mati in mlajša hči pojavljata le sporadično. Ni ju še leta 1862, ko v naslovniku tudi ni Terezijinega svaka barona Carmasinija.¹⁴⁰⁷ Vse tri Doggenfeldove ženske so leta 1866 ob posebnem ljudskem štetju v Gradcu izpričane kot »tujke«, torej brez domovinske pristojnosti v štajerski deželni prestolnici.¹⁴⁰⁸ Ime matere Terezije, označene kot zasebnice (*Privat*), najdemo zatem na dveh različnih naslovih v naslovnih iz let 1867 in 1871, nato pa po prekinitvi (1877) ime starejš

¹⁴⁰⁶ Med številnimi časopisnimi članki, ki so o generalu pisali ob vrnitvi na Ogrsko – najprej je leta 1868 prišel v Požun (Bratislavo), kjer je postal častni meščan – in nato ob njegovi smrti v Budimpešti leta 1882, je še najbolj zgovoren prispevek med dnevnimi novicami v časniku *Pester Lloyd* (XIX, Nr. 206, str. 5). Generalovi »zvesti življenjski družici«, ki ga je spremljala tudi v eksilu, naj bi bilo ime Ilona Ferenczy (vsekakor pomota v imenu!). V Londonu naj bi se preživljala s poučevanjem klavirja, medtem ko si je Anton pomagal kot mojster jezikov (*Sprachmeister*). Sledi spretna formulacija, kdo naj bi javnosti sporočil novico o generalovi smrti: Centralni odbor Deželnega honvedskega združenja 1848/49, žena umrlega (*Gattin des Verstorbenen*), njegovi otroci in bratje (*seine Kinder und Brüder*) ter številni prijatelji in sorodniki. Ko je njegova družica Aranka Pauer (o njej gl. op. 1399) leta 1899 umrla, je del časopisja pisal, da je vdova (!) preminila v revščini v skromni podstrešni sobici. Pomenljivo je, kako se je na takšne trditve odzval *Pester Lloyd*. Poleg zanikanja povedanega je prinesel novico, da je generalova vdova (!) vsake tri mesece redno prejela ustrezno podporo ogrske vlade, tako kot je vlada generalu, odkar se je vrnil iz emigracije, zagotavljala normalno pokojnino (*Abendblatt des Pester Loyds*, XLVI, 14. 4. 1899, Nr. 85, str. 1, Tagesneuigkeiten). Kratko notico, da je v Budimpešti v revščini kot beračica umrla 86-letna »vdova bivšega generala A. Vetter von Doggenfelda«, je objavil tudi *Slovenski narod* (XXXII, št. 87, 17. 4. 1899, str. [3], Dnevne vesti).

¹⁴⁰⁷ Prim. *Adressbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*.

¹⁴⁰⁸ STAG, *Konskriptionsbuch 1866 St-Z einheimische*, s. p.; Viertel Landhaus, H. Nr. 244–310, Landhaus No. 245). Glede na to, da so imele Vetter von Doggenfeldove ženske na stanovanju nekega ovdovelega zastopnika z Ogrskega, človeka modre krvi, bi lahko sklepali, da ni minilo veliko časa, odkar so se tudi same priselile iz Translitvanije.

Nagrobnik Terezije Vetter von Doggenfeld v Novi Cerkvi je bil ključni kažipot za izsleditev njene usode (foto B. Golec, marec 2016).

hčerke Evgenije, stanujoče v letih 1878 in 1879 na tretjem naslovu in s poklicem vezilja (*Stickerin*).¹⁴⁰⁹ Zdi se, da so bile ob stričevi smrti v Celju šest let pozneje (1885) vse tri že nekje v njegovi bližini, saj so objavile osmrtnico v celjski *Deutsche Wacht*.¹⁴¹⁰ Tri leta zatem (1888) so zapuščene Vetter von Doggenfeldove, nedvomno tudi z dediščino po bratu in stricu, tam kupile hišo v Graškem predmestju, nedaleč od njegovega zadnjega prebivališča.¹⁴¹¹ Terezija, zdaj ne samo slamnata, ampak tudi uradno vdova honvedskega generala, ki svojega moža skoraj gotovo ni nikoli videla v generalski uniformi, je tu, na Dunajski cesti 17, zaradi starostne oslabelosti 3. februarja 1890 preminila in našla tri dni pozneje večni počitek ob severni cerkveni steni v Novi Cerkvi.¹⁴¹²

Hčerki sta ostali v Celju, a sta morali hišo prodati že leta 1894 po slabih šestih letih lastništva, ker sta ob nakupu plačali le tretjino kupnine, deset tisočakov za poplačilo dolga pa jima je zmanjkalo. Pomagalo jima ni niti najemanje vedno novih posojil, zdaj z nemškim zdaj s slovenskim predznakom, kajti očitno sta se pri finančnih poslih dodobra uštelii.¹⁴¹³ Do leta 1908 sta obe stanovali v Celju, nazadnje nekje na Dolgem polju. Starejša **Evgenija** je 23. januarja 1908 v 73. letu preminila v celjski bolnišnici

¹⁴⁰⁹ *Adreß und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 249; *Neues Adreßbuch und Geschäfts-Handbuch 1871*, str. 89; *Neues Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1877*, str. 200; *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das Jahr 1878*, str. 276; *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das Jahr 1879*, str. 276. – Teh podatkov še ni v podrobni obravnavi življenjske poti Terezije Vetter von Doggenfeld (Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 55–58).

¹⁴¹⁰ *Deutsche Wacht* X, Nr. 25, 26. 3. 1885, str. 9.

¹⁴¹¹ Okrajno sodišče v Celju, Zemljiška knjiga, k. o. Celje, glavna knj. 155–190, vl. št. 167. – Stavbišče leži na današnji Vrtni ulici. V kupoprodajni pogodbi sta sestri navedeni kot hčerki generala, stanujoči v Celju v ulici Na jarku (Grabenstrasse) št. 44, danes Vodnikova ulica (ZAC, ZAC 611, Zbirka listin, knj. 214, št. 6772/1888). Po J. Orožnu je hišo zgradil Jožef Negri na zemljišču, ki ga je leta 1882 kupil od Mestne hranilnice; kot lastnico med letoma 1888 in 1894 zmotno navaja samo mlajšo sestro Evgenijo Vetter pl. Doggenfeld (Orožen, *Posestna in gradbena*, str. 51).

¹⁴¹² NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1886–1894, str. 171, št. 62; vpis pokopa 6. februarja 1890: prav tam, Nova Cerkev, M 1863–1891, str. 277, brez zaporedne številke. V obeh mrljiških maticah je Terezija navedena kot vdova generala.

¹⁴¹³ Okrajno sodišče v Celju, Zemljiška knjiga, k. o. Celje, glavna knj. 155–190, vl. št. 167.

za pljučnico.¹⁴¹⁴ Majhna osmrtnica, ki jo je v lokalni *Deutsche Wacht* objavila njena 71-letna sestra **Terezija – Rezi**,¹⁴¹⁵ pa je zadnje, kar je bilo o tej Valvasorjevi potomki še mogoče ugotoviti. Umrla ni v Celju in pokopali je niso ne pri sestri na mestnem pokopališču ne pri materi v Novi Cerkvi.¹⁴¹⁶ Če je doživela zlom dvojne monarhije, tedaj stara že nad osemdeset let, se je morda preselila v Avstrijo, kjer pa je vsaj v njenem rodnem Gradcu ni najti.¹⁴¹⁷

Zgodba o »plemenitih celjskih sestrah« Vetter von Doggenfeld, ki sta živeli v skromnih razmerah in sta se nemara obe, zagotovo pa ena, preživljali z vezenjem, je zanimiva predvsem zaradi nenavadnega razpleta pri ugotavljanju usode njune družine. »Gosposka revščina«, ročno delo in osamljenost v mestu ob Savinji nekoliko spominjajo na usodo njunega starega strica Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846), ki ga je sto let prej po izgonu iz očetove hiše med drugim v Celju prav z ročnim delom vzdrževala bodoča nevesta baronica Adelsteinova. Da se sestri Vetter von Doggenfeld nista poročili, je razumljivo glede na nesrečno materino usodo in materialno nepreskrbljenost, ki je pač ni mogel odtehtati prazen plemiški naslov.

Brat in tri sestre Resingen, generacija pred njima, so ostali precej povezani tudi potem, ko so se njihove življenjske poti razšle. Janez Nepomuk je zadnja leta bržkone sprejel pod svojo streho Terezijo in njeni neporočeni hčerki, ki so nato ostale v Celju. Prav verjetno so ga obiskovale že prej na Dobrni, vsaj v letih, ko so živele v Gradcu. Kaže tudi, da sta se samskemu vitezu v petdesetih ali zgodnjih šestdesetih letih za nekaj časa pridružila na Dobrni najstarejša sestra Jožefa in njen drugi mož baron Carmasini, sicer živeča v Gradcu.¹⁴¹⁸ Okoli prijaznega in simpatičnega brata in strica Johana se je torej ponovno pletlo družinsko gnezdo, tudi ko je zadnji vitez Resingen vse bolj izgubljal vidna znamenja svojega »viteštva«, najprej dva družinska dvorca pri Vojniku in nato oba pozneje kupljena dobrnska.

Z vidika zgodovinskih virov je bila nekakšna tiha družinska spremljevalka njihova neporočena sestra **Frančiška pl. Resingen** (1801, Celje – 1869, Gradec), morda v resnici sploh ne tako neopazna osebnost. Domači Tabor je očitno zapustila skupaj s sestro Jožefo leta 1838 ali 1839,¹⁴¹⁹ preden se je Jožefa v Celju ponovno omožila in se z družino preselila v Gradec (1841). Frančiška bi potem lahko živela v Gradcu bodisi pri Jožefini družini bodisi skupaj z leta 1849 umrlo materjo, ne nazadnje pa tudi neznano kje pri sestri Tereziji Vetter von Doggenfeld.¹⁴²⁰ V Gradcu je namreč prvič izpričana

¹⁴¹⁴ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1902–1908, str. 50. – Hišna številka v mrliški matici ni navedena. Njena sestra Terezija ni natanko vedela, ne kdaj ne kje se je Evgenija rodila. Kot domnevni rojstni kraj so vpisali Vojnik, kot letnico rojstva pa 1839.

¹⁴¹⁵ *Deutsche Wacht* XXXIII, Nr. 7, 23. I. 1908, str. 6.

¹⁴¹⁶ Prim. NŠAM, Prepisi matičnih knjig, Nova Cerkev, M 1908–1939; Upravna enota Celje, Oddelek za upravne notranje zadeve, MKU Celje 1906–1914, MKU Celje 1914–1920, MKU Celje 1920–1931, MKU Celje 1931–1939; MKU Nova Cerkev 1920–1941; ZAC, ZAC 1228, šk. 8, a. e. 35–38, imenski indeksi pokopanih 1908–1918, 1918–1936, 1925–1937, 1937–1945.

¹⁴¹⁷ Terezijinega imena ni v policijski prijavnji kartoteki prebivalcev mesta Gradec za obdobje 1892–1925 (Stadtarchiv Graz, MPG, Meldekartei 1892–1925, Knr. 134, Dofbe-Doifu; Knr. 179, Fechsia-Feichdinkeo).

¹⁴¹⁸ Franz baron Carmasini je naveden šele v graškem mestnem naslovniku za leto 1867 (*Adreß und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 73), v prejšnjem naslovniku za leto 1862 pa njegovo ime med samostojnimi prebivalci mesta pogrešamo (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*). Morda je izpuščen pomotoma ali pa sta z ženo tedaj prebivala pri njenem bratu vitezu Resingenu na Dobrni, na kar prejkone kaže dejstvo, da je Jožefa tam v letih 1861 in 1862 dvakrat izpričana kot krstna botra (NŠAM, Matične knjige, Dobrna, R 1848–1866, fol. 96, 105).

¹⁴¹⁹ V zapisniku duš župnije Nova Cerkev je njuna navzočnost zadnjič zabeležena v letu 1838 (NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev, K26 (1843–1853), s. p.).

¹⁴²⁰ Njen bratranec Franc vitez Gadolla je sicer v svojem nedatiranem rokopisu med letoma 1855 in 1862 zapisal, da živijo sestre Janeza Nepomuka viteza Resingena (*seine Schwestern*) v Gradcu, ne pa tudi, koliko sester in katere (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs.704, fol. 21v). Zagotovo je bila tedaj tam le Jožefa, poročena Carmasini.

Gradec sredi 19. stoletja, ko je postal dom večine tedaj živečih Valvasorjevih potomcev (Narodni muzej Slovenije, Grafični kabinet, inv. št. G-1302, litografija, neznani avtor, fotodokumentacija NMS).

šele ob ljudskem štetju 1866, ko je prebivala pri omenjeni sestri in nečakinjah.¹⁴²¹ Vse so kot zasebnice (*Privatin*) stanovale v mestnem središču, v najetem stanovanju v Sackstrasse.¹⁴²² Frančiška je 31. marca 1869 v isti hiši umrla za kapjo, stara 68 let,¹⁴²³ nedaleč stran od hiše, kjer je dvajset let prej zatisnila oči njena mati¹⁴²⁴ in s katero počiva v skupnem grobu na graškem šentpeterskem pokopališču.¹⁴²⁵

V Gradcu je, nasprotno, od vnovične možitve leta 1841 do smrti živela najstarejša sestra **Jožefa baronica Carmasini, rojena pl. Resingen, vdova Pauer** (1800, Blagovna – 1870, Gradec), verjetno sicer s krajšo prekinitvijo na Dobrni.¹⁴²⁶ Jožefa je sploh edina od sedmih Resingenovih otrok, ki je imela tudi vnuke in katere razvejeno potomstvo živi še danes. Niso pa je osrečevali otroci, saj so od štirih odraslih – rodila jih je šest – trije umrli še pred njo, hči tragične smrti, četrti, edini, ki je mater preživel, pa je bil ob njeni smrti v zaporu. Prav duševno trpljenje zaradi otrok je 70-letno Jožefo bržkone položilo tudi v grob. 13. julija 1870 je preminila za možgansko kapjo,¹⁴²⁷ v njenem

¹⁴²¹ STAG, Volkszählung 1866, K Viertel Landhaus, H. Nr. 244–310, Landhaus No. 245. – Devet let prej, ob ljudskem štetju 1857, ko so v Gradcu kot domači, torej tja pristojni prebivalci, navedeni vsi člani družine njene sestre Jožefe Carmasini, Frančiškino ime pogrešamo (STAG, Konskriptionsprotokoll 1857 R (einheimisch)) enako tudi v mestnem naslovniku iz leta 1862, v katerem prav tako zaman iščemo vsaka Carmasinija, tedaj bržčas z ženo stanujočega na Dobrni (gl. op. 1418). In vendar ni izključeno, da je bila Frančiška vseskozi v Gradcu, kar bi lahko sklepali iz navedbe njenega bratranca Franca viteza Gadolle (gl. prejšnjo opombo).

¹⁴²² V mestnem naslovniku za leto 1867 sta med samostojnimi prebivalci mesta vsaka posebej, a na istem naslovu navedeni tako Frančiška kot Terezija (*Adreß- und Geschäft-Handbuch 1867*, str. 184, 249), ki nista bili lastnici hiše, ampak sta stanovali v hiši Eduarda barona Hagna (o lastniku: prav tam, str. 8).

¹⁴²³ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Hl. Blut, Sterbefälle 1869, No. 71.

¹⁴²⁴ Terezija pl. Resingen je 29. decembra 1849 umrla na naslovu Sackstrasse 236 (prav tam, Sterbefälle 1849, s. p.).

¹⁴²⁵ Tako je zapisal Jožefin prapravnuk dr. Bruno Brandstetter (Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 72).

¹⁴²⁶ Gl. op. 1418. – Zakonca Carmasini sta v Gradcu izpričana tako ob ljudskem štetju leta 1857 kot 1866 (STAG, Konskriptionsprotokoll 1857 (einheimisch) C K, s. p.; Konskriptionsbuch 1866 (einheimisch), A–F, s. p.).

¹⁴²⁷ DAG, Altmatriken, Graz–Münzgraben, Sterbebuch V 1866–1894, pag. 112.

rodu sicer precej pogostim vzrokom smrti. A če tej Resingenovi najstarejši hčerki že ni bilo poslano z rožicami v prvem zakonu z bankrotiranim velenjskim graščakom Pauerjem, se ji je gotovo veliko bolje godilo v drugem, dasi bolehni baron Carmasini, njen drugi soprog, ni bil petičen, ampak je večji del življenja živel od skromne podporočniške pokojnine. V petdesetih letih je v Gradcu sicer posedoval hišo, vendar na obrobju starega mesta in ne prav dolgo.¹⁴²⁸ Družinsko izročilo je še več kot sto let po njegovi smrti pomnilo, da so ga pastorki zelo cenili.¹⁴²⁹ Preminil je 24. januarja 1876 v 67. letu življenja za možgansko ohromelostjo,¹⁴³⁰ potem ko je skoraj 32 let preživel v pokoju. Jožefa, ki je upravičeno veliko pričakovala od svojih otrok, zlasti od dveh obetavnih sinov in tudi od »dobro« omožene hčerke, je v zadnjih letih okusila veliko grenkobe, ko jih je drugega za drugim izgubila. V tolažbo so ji sicer ostale štiri vnukinje po hčerki Tereziji, ki si je sama vzela življenje, zato pa ji je bilo v veliko breme in skrb neurejeno življenje najstarejšega sina Gabrijela.

Jožefa je šla od Resingenovih otrok prva od doma, pri 23-ih, ko so jo 20. aprila 1823 v domačem Celju omožili z **Gabrijelom Alojzom Pauerjem** (1792–1831), osem let starejšim neplemičem, a dedičem gospostva Velenje.¹⁴³¹ Na svet je prišel v Celju kot sin (nekdanjega) upravitelja gospostva Novo Celje, po rodu iz Voitsberga pri Gradcu.¹⁴³² Oče je nekaj mesecev po sinovem rojstvu skupaj z Velenjem kupil gospostvi Limbar in Švarcenštajn, urad Skorno in Marijino imenje v Velenju.¹⁴³³ Gabrijel Alojz po smrti očeta (1814) in edine sestre Antonije (1817)¹⁴³⁴ vsaj po štajerski deželni deski nikoli ni uradno postal naslednik očetovih posesti, ampak so šle te leta 1829 na dražbo, kot lastniki pa so bili še vedno vpisani njegovi že pokojni starši.¹⁴³⁵ Nesrečni razplet so zakrivila hipotekarna bremena, ki so se namnožila v zadnjih letih, potem ko so bila v času lastništva Gabrijela st. še zelo zmerna. Na Pauerjevo posest je najprej leta 1818 sedel fiskalni urad, ki se je v imenu dvorne komore razglasil za

¹⁴²⁸ Kot hišni posestnik hiše št. 813 (nova št. 1066) je izpričan ob ljudskem štetju 1857 (STAG, Konskriptionsprotokoll 1857 (einheimisch), s. p.). Leta 1862, ko ga v mestnem naslovniku ni, je bila hiša že v drugi lasti (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz*, str. 139), leta 1867 pa Carmasini ni naveden med hišnimi posestniki, ampak le kot stanovalec na Burggasse 17, nedaleč od stolnice (*Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 73).

¹⁴²⁹ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 71.

¹⁴³⁰ DAG, Altmatriken, Graz–Münzgraben, Sterbebuch V 1866–1894, pag. 297.

¹⁴³¹ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1804–1826, fol. 246.

¹⁴³² Prav tam, R 1784–1794, fol. 114. – Gabrijel Alojz Pauer se je rodil 20. februarja 1792. Krstna matica razkriva samo imeni staršev – Gabrijela in Terezije, rojene Czernozai (*Chernoutzi*). Da je bil oče Gabrijel Pauer, preden je kupil gospostvo Velenje, upravitelj Novega Celja, navaja Franc vitez Gadolla, bratranec njegove poznejše snahe Jožefe pl. Resingen (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 735, fol. 8v, 14). Pauerjev izvor iz Voitsberga pri Gradcu so razkrili šele genealoški zapisi potomca dr. Franza Alfonsa Mahnerta iz Edelsgruba pri Gradcu (kopije v arhivu avtorja).

¹⁴³³ Gabrijel Pauer je navedeno posest kupil leta 1792 od globoko zadolženega Vincenca grofa Sauerja (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, 8. goldener Quatern, B 6–10). Na podlagi naknadno sestavljene nove poročne pogodbe z dne 19. marca 1799 je vdova Terezija leta 1819 dosegla vpis solastništva (prav tam, LT II, Hauptbuch 7 fol. 653; Urkundenbuch Tom 40, fol. 319–321v). O lastništvu navaja *točne* podatke Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 277, medtem ko se Schmutz in Pirchegger motita (Schmutz, *Historisch Topographisches Lexicon. Vierter Theil*, str. 596; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 209, 211).

¹⁴³⁴ Gabrijel Pauer je preminil pred 14. oktobrom 1814, ko je dala vdova v deželno desko vpisati poročno pogodbo (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundenbuch Tom 14, fol. 40v–42v). Tudi po B. Brandstetterju je Pauer umrl leta 1814 (Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 55, 57). Njegovo smrt in smrt žene Terezije zaman iščemo v mrliški matici župnije Škale, kamor je sodil velenjski grad, kakor tudi v matici sosednje župnije Šmartno v Velenju (NŠAM, Matične knjige, Škale, M 1790–1829; Šmartno v Velenju, M Ind 1785–1837). Iz škalskih matic je mogoče povzeti le smrt komaj 18-letne hčerke Antonije, omožene s stotnikom Janezom Nepomukom Sojko, in njune nekaj tednov stare hčerke, ki sta druga za drugo umrli spomladi 1817 (NŠAM, Matične knjige, Škale, M 1790–1829, pag. 92, 93; rojstvo hčerke: R 1809–1837, pag. 37).

¹⁴³⁵ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 7, fol. 653.

Velenjski grad, ko je bil v rokah rodbine Pauer, po *Stari Kaiserjevi suiti*, 1824–33 (Kaiser, *Litografirane podobe*, št. 81b).

Velenjski grad danes (foto B. Golec, marec 2016).

dediča po Antoniji Pauer, umrli brez dedičev.¹⁴³⁶ Od leta 1826 so se množila vedno nova bremena, od kazni za utajeni davek do najetih posojil pri zasebnikih. Slednjič je Gabrijel Alojz kot hipoteko uveljavljal svoj dedni delež po očetu, da bi si zagotovil vsaj tega.¹⁴³⁷ Pauerjevemu potomcu dr. Brunu Brandstetterju (1893–1994), ljubiteljskemu zgodovinarju iz Gradca, gre verjeti, da Gabrijel Alojz Pauer ni bil kos upravljanju posesti, ni pa z ničimer potrjena njegova trditev, da je izvršbo sprožil Pauerjev stric, očetov brat Johann, lastnik gospostva Hrastovec v Slovenskih goricah. Brandstetter navedbe ni podprl z navedbo vira, kakor tudi ne letnice Pauerjeve zgodnje smrti 1831, za katero je za zdaj prav on edini vir.¹⁴³⁸ Obubožani nekdanji velenjski graščak je torej po prisilni prodaji posesti živel le še

¹⁴³⁶ Prav tam, Hauptbuch 7, fol. 667.

¹⁴³⁷ Prav tam, fol. 679–680; nadaljevanje: Hauptbuch 17, fol. 583–590.

¹⁴³⁸ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 55.

kakšni dve leti. Umrli je neznan kje in zapustil ženo Jožefo s štirimi majhnimi otroki, starimi od enega do šestih let.¹⁴³⁹

Pauerjeva družina je tako le nekaj let in v veliki negotovosti uživala status graščakov velenjskega gradu, na katerem so se rodili štirje od šestih otrok. Prezgodaj rojeni prvorojenec *Ignac Gabrijel* je zagledal luč sveta še v Celju 14. januarja 1824 in že po dveh urah izdihnil.¹⁴⁴⁰ V Velenju je 6. julija 1825 prišel na svet *Gabrijel Ignac*, skrajšano Gabrijel, ki je svoji družini pozneje prizadejal največ gorja. Za njim so se starši 18. septembra 1826 razveselili *Terezije*, katere življenje se je v zrelih letih končalo tragično, 10. septembra 1827 *Ignaca*, umrlega po dobrem letu dni 24. septembra 1828, tri mesece po izgubi tega otroka pa se jim je 23. decembra 1828 kot zadnji na velenjskem gradu rodil *Jožef Edvard*.¹⁴⁴¹ Že po finančnem polomu in malo pred očetovo smrtjo je v Celju zagledal luč sveta še zadnji, 2. marca 1830 rojeni *Friderik*.¹⁴⁴²

Po soprogovi smrti ali še pred tem se je vdova Jožefa zatekla k svoji družini na Tabor pri Vojniku, kjer sta v župnijskih zapisnikih duš poleg nje navedena le mlajša sinova,¹⁴⁴³ ne pa tudi hči Terezija, ki je medtem s sedmimi leti začela hoditi v dekliško šolo v Celju,¹⁴⁴⁴ in Gabrijel, učenec tamkajšnje glavne šole. Isto šolo in potem celjsko gimnazijo sta v tridesetih letih obiskovala tudi Jožef in Friderik,¹⁴⁴⁵ kar bo eden od razlogov, da se je konec tridesetih let preselila v Celje še mati.¹⁴⁴⁶ Medtem so si Resingenovi razdelili dediščino po leta 1833 umrlem očetu in Jožefa je s tem prišla do sredstev, ki so ji pri 41-ih omogočila vnovično poroko. Njen devet let mlajši izbranec 32-letni podporočnik **Franz Michael baron Carmasini** (1809–1876), rojen v Pragi, namreč v zakon ni prinesel drugega kot plemiški naslov. Poročila sta se v Celju 30. junija 1841¹⁴⁴⁷ in se najverjetneje takoj in z vsemi otroki

¹⁴³⁹ Pauerjeva smrt ni vpisana v mrliških maticah nobene spodnještajerske župnije, kjer je živelo njegovo in ženino sorodstvo (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, Ind M 1757–1834, M 1808–1834; Nova Cerkev, M 1784–1833; Dobrna, M 1830–1862; Šentjur pri Celju, M 1785–1836; Sv. Rupert v Slovenskih goricah, M 1815–1844). Še ne štiridesetletnega Pauerja je smrt nemara prehitela kje na poti ali na zdravljenju.

¹⁴⁴⁰ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1817–1840, pag. 193; M 1808–1834, fol. 194.

¹⁴⁴¹ NŠAM, Matične knjige, Škale, R 1809–1837, pag. 69, 74, 79, 87; prav tam, M 1790–1829, pag. 119. – V mrliški knjigi ima umrli deček neupravičeno plemiški predikat *v(on) Pauer*, napačna pa je tudi navedba starosti: 15 dni namesto eno leto in 14 dni.

¹⁴⁴² NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1817–1840, fol. 339.

¹⁴⁴³ V knjigi status animarum 1829–1834 je Jožefa vpisana naknadno s sinovoma, ki imata ljubkovalni imeni *Pepi* in *Fric* (NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev, K02 (1829–1834), s. p.). V naslednji knjigi status animarum sta njuni imeni že povsem uradni: *Joseph* in *Friedrich*, vpisana pa sta samo do leta 1836 (prav tam, K10 (1834–1842), s. p.), dokler nista šla v Celje v šolo.

¹⁴⁴⁴ SŠM, Arhiv, fasc. 81, Izrazi glavne šole v Celju 1827–1869, izpitni izvleček dekliške šole 1834.

¹⁴⁴⁵ Osemletni Gabrijel Pauer, sin vdove, je vstopil v prvi razred glavne šole leta 1834; v drugem semestru leta 1836 se mu je v katalogih učencev kot prvošolec pridružil osemletni brat Jožef, naslednje leto, ko je bil Gabrijel v tretjem razredu, čeprav na šoli že četrto leto, pa je začel obiskovati začetni razred še Friderik, ki je prvo leto dohitel Jožefa in leta 1839 skupaj z njim končal tretji razred (ZAC, ZAC 868, fasc. 2, 2/71; fasc. 3, 3/73–82). Gimnazijska matrikula je manj natančna, saj navaja le vpise dijakov: leta 1838 Gabrijela in 1840 Jožefa, medtem ko v njej ni Friderikovega imena (ZAC, ZAC 845, šk. 1, a. e. 1/2, Matrikula, s. p.).

¹⁴⁴⁶ Jožefa se je v Celje odselila leta 1838 ali 1839, z njo pa najbrž tudi sestra Frančiška; obe sta namreč v knjigi status animarum navedeni pri taborskem dvorcu (po prekinitvi leta 1837) do vključno leta 1838 (NŠAM, Zapisniki duš, 0117 Nova Cerkev, K10 (1834–1842), s. p.).

¹⁴⁴⁷ Poročna matica daje Carmasiniju 31 let in navaja, da sta njegova starša Franz baron Carmasini »in Prag« in Marija, rojena Klika (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, P 1826–1845, fol. 127). Letnica in kraj rojstva – 1809 v Pragi – sta razvidna iz njegove častniške karakteristike (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 101, 27 IR, 1841, 1842, 1843). Baronski naslov se ga je držal v vseh dokumentih, ni pa znano, kdaj ga je njegova rodbina dobila. V Frankovem in Frank-Döferingovem leksikonu podelitev plemiških naslovov namreč Carmasinije pogrešamo (prim. Frank, *Standeserhebungen*. 1. Band; Frank-Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*). Bržkone so predniki prinesli naslov

preselila v Gradec, kjer je Carmasini služboval.¹⁴⁴⁸ Jožefa v drugem zakonu ni imela otrok, saj je bila ne nazadnje že v letih.¹⁴⁴⁹

Štirje otroci iz prvega zakona, ob materini ponovni možitvi stari od 11 do 16 let, so bili iz spodnještajerskih dvorcev in iz okrožnega glavnega mesta Celje presajeni v veliko mestno okolje, kjer se najstarejši Gabrijel ni znašel v skladu s pričakovani svoje okolice in je bil domačim najbrž že tedaj v breme in »pokoro«. Šolanje na gimnaziji je nadaljeval in ga leta 1846 zelo uspešno končal samo Jožef.¹⁴⁵⁰ Friderik je pri 14-ih vstopil v graško kadetsko četo,¹⁴⁵¹ ravno v letu 1844, ko so njegovega šele 35-letnega očima podporočnika Carmasinija zaradi bolezni upokojili,¹⁴⁵² komaj 16-letno Terezijo pa so zelo kmalu po preselitvi v Gradec omožili, in sicer v slogu »cvetja v jeseni« s 35-letnim doktorjem prava Francem Stergerjem s Kranjskega.¹⁴⁵³

Najprej si pogledjmo, kakšna je bila usoda mlajših dveh **bratov Pauer**, ki sta bila ob materini smrti leta 1870 oba že pokojna.¹⁴⁵⁴ Malo vemo o zgodaj umrlem **Jožefu** (1828–1862), doktorju prava. Po končani graški gimnaziji je tam od leta 1849 študiral pravo,¹⁴⁵⁵ nato pa očitno služboval v kakšni odvetniški pisarni, saj njegovega imena ni v deželnih in državnih šematizmih.¹⁴⁵⁶ Izpričan je ob ljudskem štetju 1857, ko je imel stalno bivališče na naslovu svojega očima Carmasinija, a ni rečeno, da je tam res tudi

---

iz italijanskega obnebja. – Podatek o poroki razkriva tudi hipoteka na двореc Ranšperk, vpisana v deželno desko na podlagi izročilne pogodbe, ki jo je 12. februarja 1841 ob Jožefini vnovični poroki izstavila njena mati; hčerki je namenila 6000 goldinarjev kapitala, od katerega je smela ta porabiti letne obresti v višini 300 goldinarjev (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 2, fol. 580, No. 12).

¹⁴⁴⁸ Carmasini je imel po častniški karakteristiki od leta 1841 dalje štiri pastorkе (ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 101, 27 IR, 1841, 1842, 1843).

¹⁴⁴⁹ Prim. indekse krstnih knjig graških mestnih in predmestnih župnij za obdobje 1835–1889 (DAG, Indizes zu Taufmatriken). – Ob njeni smrti leta 1870 so živeli le še sin Gabrijel, ki je bil tedaj v zaporu, in štiri vnukinje po hčerki Tereziji Pauer, poročeni Sterger (StLA, Bezirksgericht Graz, D 929/1870, 21. 7. 1870). Zapuščinski spis za Jožefo baronico Carmasini je bil ključni kašipot za nadaljnje raziskovanje njenega potomstva. Še najbolj uporaben se je zdel podatek, da je Jožefina 24-letna vnukinja Angela poročena z odvetniškim koncipientom Weißom. Po nasvet in pomoč sem se obrnil na graškega kolega zgodovinarja Norberta Weissa, ki me je opozoril, da so s to družino najverjetneje identični Weis von Ostborni, ki jih najdemo v Schiviz von Schivizhoffnovi zbirki genealoških podatkov graškega plemstva. Eden od njih je bil znani skladatelj Rudolf Weis von Ostborn (1876–1962). Nadaljnji korak je predstavljal telefonski imenik Gradca, v katerem sem našel eno samo osebo s tem priimkom, Elfriede Weis-Ostborn (1921–2012). V telefonskem pogovoru aprila 2009 je potrdila, da izhaja iz te družine, in me napotila na svojega nečaka dr. Franza Alfonsa Mahnerta (1958). Dr. Mahnert, s katerim sem se prvič sestal junija istega leta, mi je dal na vpogled rodovna debela svoje družine in nekaj drugih podatkov, brez katerih bi nadaljnje iskanje prenekaterega družinskega člana zašlo v slepo ulico. S pomočjo dr. Mahnerta sem vzpostavil stik z njegovimi živečimi sorodniki, potomci dveh sester Sterger, medtem ko je bilo treba potomstvo drugih dveh sester izslediti z nemalo detektivskega dela.

¹⁴⁵⁰ Šestletno gimnazijo, na katero je s celjske predsedal leta 1841 (UBG, Handschriften, Ms. 58-3, 1827–1876, fol. 68), je leta 1846 zaključil s samimi odličnimi ocenami (StLA, Akademisches Gymnasium Graz, K 100, H 291, s. p.).

¹⁴⁵¹ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 248, 37 IR; Grundbuchblätter, K 2486, 37. IR, Heft 20, pag. 41.

¹⁴⁵² ÖStA, KA, Grundbuchblätter, K 1779, 27. IR., Heft 22, pag. 78.

¹⁴⁵³ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Dom, Trauungen 1842, Nr. 28.

¹⁴⁵⁴ Gl. op. 1449.

¹⁴⁵⁵ Na graški akademski gimnaziji ga kot edinega od treh bratov srečujemo od leta 1841 do 1846 (gl. op. 1450). Bilo bi logično, da je šolanje nadaljeval na tamkajšnjem liceju. Na univerzi ga najdemo med naknadno vpisanimi študenti leta 1849 (UBG, Handschriften, Ms. 58-3, 1827–1876, fol. 123).

¹⁴⁵⁶ Prim. avstrijske državne šematizme (*Hof- und Staats-Handbuch 1856, 1858, 1859*) in štajerska deželna šematizma (*Handbuch vom Kronlande Steiermark 1851; Handbuch von Steiermark 1855*).

prebival.¹⁴⁵⁷ Umril je 12. maja 1862 v 34. letu v Gradcu za možgansko ohromelostjo, mrliška matica pa je edini vir o tem, da je končal študij.¹⁴⁵⁸ Poročil se ni in tudi (legitimnih) potomcev ni zapustil.¹⁴⁵⁹

Tako kot njega pogrešamo v materinem zapuščinskem spisu najmlajšega **Friderika** (1830–1865) in njegove morebitne potomce. Upravičeno, saj je umrl pet let prej, 29. maja 1865, v Gradcu, star 35 let in samski.¹⁴⁶⁰ Veljal je za precej obetavnega častnika, a so ga bremena vojaške službe očitno zlomila. Njegov nagli vzpon po karierni lestvici je bil povezan z udeležbo pri osvojitvi Benetk leta 1849, pri samo 20-ih letih je že dosegel časti nadporočnika, nakar je ostal v Italiji polnih deset let do 1859 in šele tedaj spet napredoval. Nadporočnika Friderika Pauerja označuje vojaška karakteristika kot prizadevnega in uspešnega, značajnega, dobrodušnega in z veliko darovi. Bil naj bi spoštljiv do nadrejenih, prijateljski in ustrežljiv do sebi enakih, do podrejenih pa pravičen in skrben, sposoben dobro voditi četo in poučevati. Od jezikov je dobro govoril nemško in slovensko (*windisch*), za službene potrebe tudi zadovoljivo madžarsko. Visokega, vitkega, močnega in nasploh zdravega je zgodaj pestila le kratkovidnost, toda nazadnje so ga pri 33-ih iz zdravstvenih razlogov upokojili.¹⁴⁶¹ Po skoraj dvajsetih letih vojaške službe se je s činom stotnika I. razreda vrnil v Gradec in že poldrugo leto zatem preminil v deželni bolnišnici za možgansko paralizo.¹⁴⁶²

Medtem ko je bil Friderik Pauer lahko v ponos svoji družini in se je tudi njegova sestra »dobro« omožila, je njun brat **Gabrijel Pauer** (1825–1882?) postal in najverjetneje do konca ostal »enfant terrible« širše rodbine. Ni naključje, da ga je, drugače kot mlajša brata, še dolgo pomnilo družinsko izročilo. Pravnuk njegove sestre dr. Bruno Brandstetter (1893–1994) je pri svojih 95-ih zapisal, da je bil Gabrijel »notoričen goljuf in zadolževalec« (*ein notorischer Betrüger und Schuldenmacher*), okoli leta 1870 pa zaprt v graški kaznilnici Karlau.¹⁴⁶³ A tudi brez tega bolj medlega spomina bi Gabrijelovo neurejeno življenje kljub skromnim virom izdali dve ključni pomenljivi dejstvi. Prvič, kot zapornik v Karlauu je »ovekovečen« v zapuščinskem spisu svoje matere, in drugič, njegova lažna soproga je leta 1876 uradno zaprosila za popravek priimka in vpisa očetovstva za svojo dvajsetletno hčerko Gabrielle Pauer, čeprav je bilo dekle Gabrijelova biološka hči, in ne hči moškega, s katerim je bila njena mati vseskozi omožena.¹⁴⁶⁴ Še več, Gabrijel Pauer in njegova zunajzakonska partnerka, omožena Theresia Hoffory, sta imela vsaj štiri nezakonske otroke, od katerih sta dala tri ob krstu lažno vpisati kot lastne zakonske, pri četrtem pa so podatki v krstni matici sploh povsem izmišljeni.

Razen tega, da je bil v zaporu, je tako povsem verodostojen komaj kateri podatek o Gabrijelu, najden v graških virih. Potrjeno ni niti, da bi bil res kdaj (pomožni) uradnik graškega državnega knjigovodstva,¹⁴⁶⁵ kot je navedel med letoma 1853 in 1856 ob krstu treh svojih nezakonskih otrok.¹⁴⁶⁶

¹⁴⁵⁷ Jožef je v indeksu k ljudskemu štetju naveden skupaj z bratoma in s kazalko, da gre za Carmasinijeve pastorke (STAG, Konskriptionsprotokoll 1857 (einheimisch), B P, s. p.). Popisnice so ravno za ta del Gradca izgubljeni. Njegov brat Friderik je bil tedaj častnik v Italiji, kar pomeni, da bi lahko zunaj Gradca živel tudi Jožef.

¹⁴⁵⁸ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Leonhard, Sterbefälle 1862, s. p., No. 62.

¹⁴⁵⁹ O tem posredno govori zapuščinski spis njegove matere (StLA, Bezirksgericht Graz, D 929/1870, 21. 7. 1870).

¹⁴⁶⁰ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Anton (Landeskrankenhaus), Sterbefälle 1865, pag. 10.

¹⁴⁶¹ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 248, 37 IR; Grundbuchblätter, K 2486, 37. IR, Heft 20, pag. 41.

¹⁴⁶² ÖStA, KA, Pensionsprotokolle, Band 39; DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Anton (Landeskrankenhaus), Sterbefälle 1865, pag. 10.

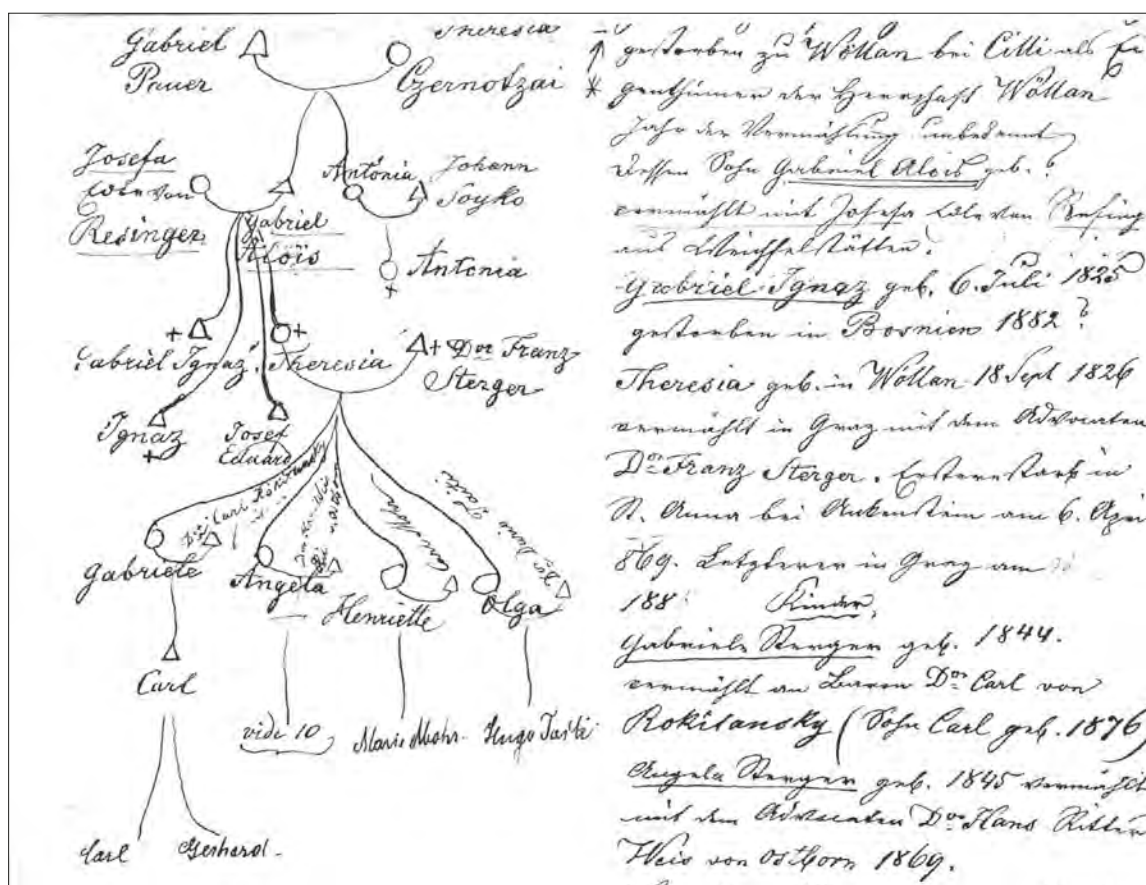
¹⁴⁶³ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 105–106. – B. Brandstetterju se je sicer pripetila napaka, da je pomešal Gabrijelove osebne podatke s podatki njegovega strica. Pomotoma ga je namesto za brata svoje prababice razglasil za brata njene matere in mu dal ime »Gabriel R. v. Resingen«.

¹⁴⁶⁴ DAG, Bischöfliches Ordinariat, 1876, No. 3835, 25. 10. 1876.

¹⁴⁶⁵ Prim. *Handbuch vom Kronlande Steiermark 1851 in Handbuch von Steiermark 1855*.

¹⁴⁶⁶ DAG, Altmatrizen, Graz–Hl. Blut, Taufbuch XXX 1850–1857, pag. 201, 250, 347.

Rodovno deblo Resingenov, danes v lasti Franza Alfonsa Mahnera, je edino posredno pričevanje o končni usodi problematičnega Gabrijela Pauerja (1825–1882?), ki naj bi umrl v Bosni.

Morda se je kratek čas vrtil v kakšni nižji državni službici ali pa je svojo ljubico in matičarja o tem preprosto nalagal. Theresia Hoffory (1818) je bila neuradna ločenka, hči dararja iz župnije St. Peter am Ottersbach in žena knjigoveza Friedericha Hofforyja, s katerim se je le nekaj let po poroki (1841) razšla in se »samska« preselila v Gradec. Tu je spoznala »tedaj že odpuščenega uradnika pri knjigovodstvu«, sedem let mlajšega Gabrijela Pauerja, s katerim sta v središču mesta navzven živela kot zakonca Pauer.¹⁴⁶⁷ Prvi otrok s tem priimkom, *Josef Gabriel*, je prišel na svet 8. junija 1853, drugi, *Johann Nepomuk Gabriel*, 17. maja naslednje leto in je umrl že po sedmih dneh, nato pa 28. aprila 1856 *Gabrielle (Gabriela Francisca Maria)*,¹⁴⁶⁸ ki smo jo že srečali. Krsta njunega četrtega in zadnjega (?) otroka ne bi v graških krstnih maticah nikoli našli, ko ne bi v bližnji vasi Starba 27. maja 1860 umrl

¹⁴⁶⁷ Po njenih lastnih izjavah pred štajerskim namestništvom leta 1876 (StLA, Statthaltereie, K 993, No. 14278/1876, 26. 9. 1876).

¹⁴⁶⁸ DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Taufbuch XXX 1850–1857, pag. 201, 250, 347; Matriken-Zweitschriften, Graz–Hl. Blut, Sterbefälle 1854, pag. 11; DAG, Bischöfliches Ordinariat, 1876, No. 3835, 25. 10. 1876.

uradno 17 dni star rejenc iz Gradca z imenom *Rudolf Pauer*, vpisan v mrliško matico kot »zakonski sin Gabrijela Pauerja, slaščičarja in zasebnega uradnika v Gradcu«. ¹⁴⁶⁹ Očitno sta navidezna zakonca Pauer prišla v Gradcu na tako slab glas, da si otroka nista več drznila poslati h krstu kot lastnega, ampak pod lažnim imenom Rudolf Prebelitsch. ¹⁴⁷⁰ Ob smrti je imel Rudolf sicer skoraj dva meseca, ne le 17 dni, kar bi bila lahko druga premišljena laž njegovih staršev. Morda se tudi ni zgodilo prvič, da sta otroka oddala v podeželsko okolje v rejo. ¹⁴⁷¹

O poznejši usodi njune odrasle hčerke Gabrielle (roj. 1856) in domnevno odraslega sina Josefa Gabriela (roj. 1853) je zelo malo znanega, tako da ni gotovo, ali je ta veja polihistorjevih potomcev z njima ugasnila ali ne. Težko je tudi kar koli sklepati o Gabrijelovih odnosih z otrokoma, saj niti o njem ne vemo veliko. Do leta 1866, ko je prestajal zaporno kazen v bližnji kaznilnici Karlau, ni o njegovih poteh znanega nič določnega, ¹⁴⁷² tako tudi ne, kdaj se je razšel s Theresio, bržčas že leta 1860. ¹⁴⁷³ Ko se je leta 1871 vrnil iz karlauske kaznilnice, je svojega očima barona Carmasinija tožil za skromno dediščino po materi, ki je domnevno še obstajala in mu pripadala. Samega sebe je označil kot v Gradcu živečega človeka »brez pomoči, sredstev in ubogega«, a je očitno še našel »prihranke« za plačilo odvetnika. Naslednje leto, ko je pravda še tekla, je Gabrijel zadnjič izpričan kot živ. ¹⁴⁷⁴ Po zapisanem družinskem izročilu potomcev njegove sestre je domnevno umrl leta 1882 v Bosni. ¹⁴⁷⁵ Kaj je tam počel, se morda pehal za »posli« ali se vrnil v kakšno državno službico v nedavno okupirani balkanski deželici, ostaja odprto vprašanje. ¹⁴⁷⁶ Enako tudi, kje se je zadrževal leta 1876, ko je njegova »nekdanja žena«, zdaj spet Theresia Hoffory, ob pristanku svojega zakonitega moža dosegla uradni popravek hčerkinih podatkov v krstni matični knjigi. Dvajsetletna Gabrielle Pauer je tako brez težav postala Gabrielle Hoffory, ker je bila njena mati v času njene zaploditve in rojstva omožena s Hofforyjem, in to ne glede na to, da je mati živela v divjem zakonu in da njen soprog ni bil otrokov biološki oče. Zadnji znani podatki o materi Theresii in hčerki Gabrielli Hoffory so iz leta 1892, ko je mati, izdelovalka oblek, ponovno kratek čas živela v Gradcu s svojo 36-letno neomoženo hčerko *Gabrielle* brez znanega poklica. Sled za njima se je še tisto leto kot po čudežu zbrisala tudi v mestni prijavnno-odjavni kartoteki, in sicer brez odjave bivališča. ¹⁴⁷⁷ Ni izključeno, da je približno desetletje zatem, med letoma 1900 in 1903,

¹⁴⁶⁹ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Peter, Sterbefälle 1860, pag. 60.

¹⁴⁷⁰ V isti ulici, sedem številc od njunega zadnjega znanega domovanja, naj bi se 29. marca rodil Rudolf, sin kuharice Mathilde Prebelitsch, pri čemer je krščevalec očitno slutil prevaro in vpisal omenjeno nezakonsko mater kot domnevno (*angeblich*) (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Hl. Blut, Taufen 1860, fol. 11).

¹⁴⁷¹ Popisnice ljudskega štetja 1857 ne povedo, ali je kateri otrok živel pri starših v Gradcu. Štetje je zajelo samo v Gradec pristojne, t. i. domače prebivalce, med katere Theresia ni spadala, Gabrijel pa se je spretno prikrikl oziroma spremenil v neporočenega Antona Bauerja, vpisanega skupaj z obema drugima bratoma Friderikom in Jožefom pri svojem očimu Carmasiniju (STAG, Konskriptionsprotokoll 1857 (einheimisch), B P, s. p.; C K (einheimisch), s. p.).

¹⁴⁷² V graškem mestnem naslovniku iz leta 1862 ga pogrešamo, ni ga zaslediti niti med slaščičarji, kar naj bi bil ob smrti sina leta 1860 (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*). Njegovo ime najdemo ob ljudskem štetju leta 1866 med kaznjenci (STAG, Konskriptionsbuch 1866, O–S fremdzuständig, s. p.). Gradivo kaznilnice Karlau je ohranjeno šele od leta 1900 dalje (dopis Justizanstalt Graz-Karlau avtorju 13. 5. 2009), prav tako je za ta čas uničeno gradivo deželnega sodišča za kazenske zadeve (StLA, Landesgericht für Strafsachen Graz, Findbehelf).

¹⁴⁷³ Theresia se je namreč po lastnem pričevanju tega leta s hčerko mudila v Strašu in tedaj je njen pravi mož tudi izvedel za otroka (StLA, Statthaltereie, K 993, No. 14278/1876, 26. 9. 1876).

¹⁴⁷⁴ StLA, Bezirksgericht Graz, D 929/1870, 6. 7. 1871, 23. 12. 1871, 13. 1. 1872.

¹⁴⁷⁵ Genealoški zapiski v arhivu dr. Franza Alfonsa Mahnerta, Edelsgrub pri Gradcu, kopije v arhivu avtorja.

¹⁴⁷⁶ Poizvedovanje za njim v sarajevskem državnem arhivu in za bosanskohercegovskimi šematizmi v tamkajšnji nacionalni biblioteki ni dalo nobenih sadov.

¹⁴⁷⁷ STAG, MPG, Meldekartei, Knr. 271, Hoffory Theresia. – Theresia Hoffory je kot »Private« izpričana v graških mestnih naslovniki med letoma 1877 in 1884 ter ponovno 1891 (*Neues Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1877*, str. 143; *Grazer*

Terezija Sterger, rojena Pauer (1826–1869), edina nadaljevka Valvasorjevega rodu v Resingenovi veji in prednica dobre polovice danes živečih polihistorjevih potomcev (last dr. Philippa Gittlerja, Linz).

Gradcu, priselil iz Unterpremstättna v mestni okolici, se tu preživljal kot hlapec in po treh letih še vedno neporočen odšel neznano kam.¹⁴⁷⁹ Čudna pota, kot jih je ubiral Gabrijel Pauer, sin graščaka z velenjskega gradu, so se prejkone nadaljevala pri hčerki Gabrielle oziroma morda pri obeh otrocih, če je tudi Josef Gabriel odrasel.

Povsem drugačno, na videz zelo urejeno, bogato in ugledno življenje je imela Gabrijelova sestra Terezija, v Resingenovi rodbini edina iz te generacije, katere potomstvo se potrjeno nadaljuje do danes. **Terezija Pauer** (1826–1869) je 14. novembra 1842 pri dobrih 16-ih letih postala soproga doktorja prava in kmalu zatem odvetnika **dr. Franca Stergerja** (1807–1888), rojenega na Kranjskem v dvorcu

prebival v Gradcu njun sin oziroma brat *Josef Gabriel* (roj. 1853), a le v primeru, da se je res rodil leta 1853 v Gradcu, kot je navedeno v kartoteki prebivalcev, in da so njegov priimek pisali Bauer namesto Pauer, kar ne bi bilo nenavadno, saj se je to dogajalo že pri Gabrijelu.¹⁴⁷⁸ Leta 1900 se je neki 47-letni Josef Bauer, rojen v

Geschäfts- und Adreß-Kalender 1878, str. 276; *1879*, str. 182; *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das Schaltjahr 1880*, str. 202; *1881*, str. 205; *1882*, str. 224; *1883*, str. 211; *1884*, str. 220; *Grazer Geschäfts-Adressen Kalender 1891*, str. 256). V drugih naslovniki njenega imena ni.

¹⁴⁷⁸ Gl. op. 1471.

¹⁴⁷⁹ V graški prijavnno-odjavni kartoteki 1892–1925 sta navedena dva Josefa Bauerja, rojena leta 1853 v Gradcu (STAG, MPG, Meldekartei, Knr. 25, Bauer Josef). Tega leta sta bila v graških župnijah krščena samo Josef Gabriel Pauer in Josef Bauer (DAG, Indizes zu Grazer Taufmatriken), drugi na desnem bregu Mure. Prvi v prijavnno-odjavni kartoteki navedeni Josef Bauer s krajem rojstva Gradec in letnico 1853 je nesporno umrl pri 40-ih leta 1893. Datum smrti je namreč naveden tudi v rojstni matični knjigi (DAG, Altmatriken, Graz–St. Andrä, Taufbuch VII 1840–1854, fol. 327; Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Anton (Landeskrankenhaus), Sterbefälle 1893, pag. 43). In če so se graški mestni uradniki ušтели pri letnici in kraju rojstva drugega Josefa Bauerja (Gradec, 1853), gre pri njem bolj verjetno za človeka, ki se je rodil 25. novembra 1862 v Unterpremstättnu kot kajžarski sin in je prvič izpričan v Gradcu leta 1890 kot 28-letni samski konjski hlapec (DAG, Matriken-Zweitschriften, Premmstätten, Taufen 1862, fol. 4; STAG, MPG, Meldebücher 1876–1891, Ba, s. p.).

Dr. Franc Sterger (1807–1888), soprog Terezije Pauer (last dr. Franza Alfonsa Mahnerta, Edelsgrub pri Gradcu).

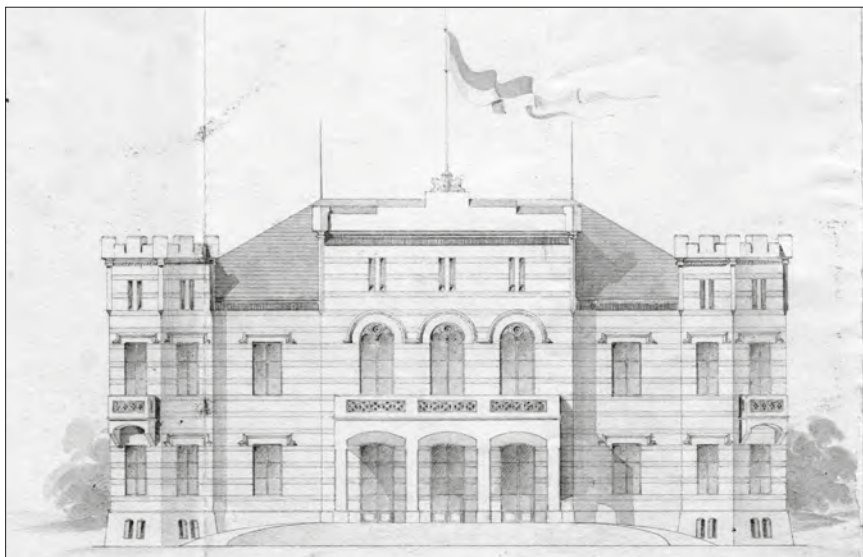

Brest pri Igu.¹⁴⁸⁰ »Kranjski dohtar Stergar«, ki ga je v Gradec privedel študij prava,¹⁴⁸¹ je bil za obubožano gosposko dekle napol plemiškega rodu in s še ubožnejšim očimom-baronom resnično »odlična partija«. Toda Terezija z njim ni bila srečna, tudi če ji je postavil pravljčni dvorec (vilo) na robu mesta, slovel kot eden najvidnejših graških odvetnikov in se prerinil v visoko družbo. Skoraj dve desetletji starejši mož jo je namreč varal, kar je bil eden od razlogov, če ne glavni za njeno prostovoljno smrt.

¹⁴⁸⁰ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Dom, Trauungen 1842, Nr. 28. – Rojstvo Franca Stergerja 10. decembra 1807 je vpisano v krstno matico župnije Ig (NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, R 1805–1812, fol. 16). Njegova starša »gospod« Anton Sterger (St(e)rgar) in »gospa« Marija, rojena Učan (Utschan), sta v dvorcu Brest prebivala vsaj od leta 1794, ko se jima je tu rodil prvi znani otrok (zadnji leta 1812), iz matičnih knjig pa ni mogoče razbrati njunega poklica oziroma stanu, ker teh podatkov pri starših krščencev ni in ker Stergerji niso nikoli izpričani kot krstni botri (prav tam, R 1784–1794, fol. 120; R 1794–1805, fol. 12, 37, 57, 71; R 1812–1818, fol. 3). Poročna knjiga za župnijo Ig iz tega časa ni ohranjena. – Podatki B. Brandstetterja, da je bil Frančev oče prej poštni mojster v Sv. Križu pri Trstu in od 1798 na Razdrtem, niso točni, saj se ne ujemajo s kronologijo in so enaki kot za Stergerjevega svaka (Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 201–202). Anton Sterger naj bi dvorec Brest (Ebenporten) kupil od družine Portner, medtem ko naj bi njegova soproga Ana Marija izvirala iz družine leta 1695 poplemenitenih Utschanov s predikatom »auf Khutschhoff« (prav tam, str. 201, 205; o poplemenitvi: Frank, *Standeserhebungen. 5. Band*, str. 145). Viri v resnici ne potrjujejo njenega plemiškega stanu. Po danes nepreverljivih ugotovitvah izžanskega župnika F. Štembala s konca 19. stoletja naj bi bila Marija Učan domačinka, leta 1793 omožena s priseljencem Antonom Stergerjem (NŠAL, ŽA Ig, Razne knjige, II Status animarum Pfarre Ig ab anno 1700, pag. 307). Kako in kdaj je Sterger prišel do lastništva malega dvorca, ni pojasnjeno, ker ta v kranjsko deželno desko ni vpisan kot Brest (ARS, AS 315, indeks). Pozna ga sicer že Valvasor, in sicer kot zgrajenega poznega leta 1664 (Valvasor, *Die Ebre XI*, str. 124–125), pozneje pa je bila njegova posest le navadna huba gospostva Ig (Okrajno sodišče v Ljubljani, Zemljiška knjiga, k. o. Tomišelj, gl. knj. 201–300, vl. št. 216). Deželnodeskino posest imenje Studenec, prej urad Codellijevega gospostva Thurnau, je Sterger kupil šele leta 1803 (ARS, AS 315, gl. knj. I, fol. 234, 235), ko je z družino že desetletje prebival v Brestu. Leta 1826 je v franciscejskem katastru označen kot tamkajšnji graščak: »Gutsbesitzer in Wröst« (ARS, AS 176, L 296, k. o. Tomišelj, abecedni seznam lastnikov, 12. 2. 1826), ob smrti leta 1833 pa kot lastnik imenja Brest in posestnik: »Inhaber der Gült Ebenporten und Realitäten Besitzer« (NŠAL, ŽA Ig, Matične knjige, M 1818–1840, fol. 127). M. Smole v svojem delu o kranjskih graščinah Bresta sploh ne obravnava (Smole, *Graščine*).

¹⁴⁸¹ Sterger, leta 1807 rojeni Kranjec iz Bresta (*Carniol. Ebenporten.*), je v prvem letniku prava v Gradcu izpričan leta 1826 (UBG, Handschriften, Ms. 58-2, 1772–1827, fol. 246). Pred tem je leta 1824 končal ljubljansko gimnazijo (Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*, str. 374).

Stergerjev gradič oziroma vila Schöna po načrtu iz leta 1850 (STAG, Bauakten, 3/9117/1850, Kasernstraße 29).

Nekdanji Stergerjev gradič, danes znan kot Tupay-Schlössl, v graški četrti Schöna (foto B. Golec, julij 2016).

Die Unterzeichneten geben schmerzvoll die Trauernachricht von dem Hinscheiden ihres innigstgeliebten Vaters, beziehungsweise Schwieger- und Grossvaters, des Herrn

Dr. Franz Sterger,
Hof- und Gerichts-Advocaten,

welcher am 26. Februar l. J., Abends 7 Uhr nach langem schmerzhaften Leiden, versehen mit den heil. Sterbesakramenten, im Alter von 80 Jahren verschieden ist.

Die irdische Hülle des theuren Verbliebenen wird Dienstag den 28. d. Mts. um 8 Uhr Nachmittags in der Leichenhalle vor dem Paulsthor, wohin dieselbe zur Aufbahrung übertragen wurde, feierlich eingesegnet, und nach dem St. Peter-Friedhof zur Bestattung im eigenen Grabe überführt.

Die heil. Seelenmessen werden Mittwoch den 29. d. Mts. Vormittags um 10 Uhr in der Pfarrkirche Mariälmutterfahrt bei dem ehrwürdigen P. P. Franziskanern gelesen.

GHÄZ, am 27. Februar 1888.

Dr. Carl Freiherr von Rokitanzky, k. k. Universitäts-Professor,	Gabriela Frein von Rokitanzky,
Dr. Hans Wels Ritter von Ostborn, Hof- und Gerichts-Advocat,	Angela Wels von Ostborn,
Carl Mohr, k. k. Bezirksrath,	Henriette Mohr,
Dario Taitl, k. k. Kaiser- Schwiegervater.	Olga Taitl, Töchter.
Carl Freiherr von Rokitanzky, Friedrich, Rudolf, Hugo Wels Ritter von Ostborn und Emma Wels von Ostborn, Maria Mohr und Hugo Taitl, Kekel.	

Osmrtnica dr. Franca Stergerja (arhiv dr. Franza Alfonsa Mahnerta, Edelsgrub pri Gradcu).

Kot bomo videli, se je poslovila v 43. letu, ko so bile hčerke stare od 18 do 26 let in je bil na poti prvi vnuk, rojen prav na dan njenega pogreba.

Zakoncema Francu in Tereziji Sterger, ki sta najprej živela v Sackstrasse in se še pred rojstvom drugorojenke preselila na še bolj ugledno Herrengasse, se je rodilo pet hčerk, od katerih je ena takoj po rojstvu umrla. Sledile so si takole: 21. decembra 1843 *Gabrielle – Jella (Gabriele Rosalia Francisca)*, 9. decembra 1844 *Angela (Angelica Theresia)*, 7. januarja 1846 v sili krščena deklica brez imena, 26. januarja 1847 *Henrika (Henrica Barbara Maria)* in 16. oktobra 1851 *Olga (Olga Theresia)*, zadnja rojena že v gradiču oziroma vili Schönau na robu mesta.¹⁴⁸² Enonadstropni gradič Schönau (*Schönau-Schlößl*) v historičnem, romantičnem slogu že zunaj sklenjene mestne pozidave, je Sterger začel graditi leta 1850. Tu je družina živela, dokler niso vse hčerke zapustile doma, nakar je ovdoveli odvetnik gradič prodal in se v prvi polovici osemdesetih let vrnil v mesto,¹⁴⁸³ kjer je 26. februarja 1888 v 81. letu umrl.¹⁴⁸⁴ V Gradcu je imel sicer eno največjih odvetniških pisarn s številnimi koncipisti, temu ustrezno na prestižni lokaciji v Admontergasse.¹⁴⁸⁵ O življenjskem slogu zakoncev Sterger priča med drugim izbira krstnih botrov: zadnjima hčerkama sta botrovali graščakinja pl. Prothasijeva in grofica Galler.¹⁴⁸⁶

Posebno pozornost pritegne spominski zapis njenega pravnuka dr. Bruna Brandstetterja (1893–1994), ki med drugim kaže na Stergerjevo proslovensko usmeritev in povezanost z rodno Kranjsko. Brunu naj bi njegova babica, Stergerjeva drugorojenka Angela Weis von Ostborn (1844–1921), pogosto pripovedovala, da »je bila kot mlado dekle prva, ki je na nekem javnem koncertu v Ljubljani pela slovenske pesmi (nekega zdravnika dr. Ipavitza)«, in to tedaj, ko je »slovensko govorila samo služinčad«. ¹⁴⁸⁷ Dogodek, ki se je leta 1865 odvil v ljubljanskem gledališču in se nadaljeval v čitalnici – nastopili sta sestri Angela in Gabrijela¹⁴⁸⁸ – je vredno omeniti že zato, ker je graški sodnik Brandstetter vedel zanj še 123 let pozneje, leta 1988 pri svojih 95-ih letih. Koliko se je njegov praded Sterger sicer angažiral za slovensko idejo, ostaja odprto. Ni izključeno, da je bil leta 1848 blizu graški »Sloveniji«. Prav tako ne bi presenečalo, če bi hčerke znale slovensko. Tako Sterger kot žena Terezija Pauer sta vendar izšla iz slovenskega oziroma dvojezičnega nemško-slovenskega okolja. Ne gre dvomiti, da je v njunem graškem domu prevladovala nemščina, a sta zakonca nemara poskrbela za ustrezen jezikovni pouk svojih štirih hčerk. Ne nazadnje je imel odvetnik Sterger med strankami Slovence in ga kot pravnega

¹⁴⁸² DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Taufbuch XXIX 1843–1849, pag. 41, 83, 128, 175; Graz–Münzgraben, Taufbuch VII 1846–1852, fol. 185. Prim. Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 105.

¹⁴⁸³ Gradič, imenovan po poznejšem lastniku Tupay-Schlößl, naj bi po Brandstetterju prodal leta 1879 (Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 107). Dejansko se je od tod preselil med letoma 1883 in 1884 (*Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender 1883*, str. 309; *1884*, str. 316).

¹⁴⁸⁴ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Mariä Himmelfahrt, Sterbefälle 1888, No. 7.

¹⁴⁸⁵ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 105.

¹⁴⁸⁶ Gl. op. 1482.

¹⁴⁸⁷ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 200. – Znanstvo med odvetnikom dr. Stergerjem in graškim zdravnikom in poznejšim primarijem dr. Benjaminom Ipavcem je utegnito biti več kot le površno. Ne nazadnje je bil Ipavec (1829–1908) vrstnik in v celjskih šolah tako rekoč sošolec Terezijinih bratov Jožefa in Friderika Pauerja. Ko sta brata leta 1839 končala tretji letnik, je bil Benjamin v istem letniku privatist (ZAC, ZAC 868, fasc. 3, 3/82).

¹⁴⁸⁸ *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* XXIII, št. 16, 19. 4. 1865, str. 132, Iz Ljubljane. Več o tem: Golec, Glasbena ustvarjalnost, str. 44–45.

Stergerjeva počitniška hiša pri Sv. Ani v Halozah, prizorišče javnosti prikritega samomora Terezije Sterger (foto B. Golec, julij 2016).

zastopnika srečamo tudi v slovenskem delu dežele.¹⁴⁸⁹ Poleg tega sta z ženo pri Borlu na robu Haloz kupila gosposko podeželsko hišo, ki je za družino Sterger postala kraj nesrečnega spomina.¹⁴⁹⁰

Od štirih hčerk se je prva omožila omenjena pevka slovenskih pesmi Angela. Stara 25 let je 9. februarja 1869 v Gradcu stopila pred oltar z doktorandom prava Johannom Weisom, rojenim na Dunaju.¹⁴⁹¹ Glede na rojstvo njunega prvega otroka natanko dva meseca pozneje sklenitev tega zakona ni potekala po družbenih normah, neznanka pa ostaja, kdo ali kaj je poroko oviralo. Tisto leto so se dogodki v Stergerjevi in širši Resingenovi družini sicer kar prehiteli. V samo dveh mesecih od 9. februarja do 9. aprila sta se zvrstila dva vesela in dva žalostna. Poroki drugorojenke Angele, najsi je bila ovirana ali izsiljena, a vendar vsaj za nekatere srečen dogodek, sta v razmiku samo nekaj dni sledili dve smrti. V Gradcu je v velikem tednu 31. marca za kapjo preminila Terezijina 68-letna neporočena teta Frančiška pl. Resingen,¹⁴⁹² šest dni zatem, 6. aprila, pa si je 43-letna Terezija Sterger na obrobju Haloz sama vzela življenje. Ko so jo tri dni pozneje na graškem šentpeterskem pokopališču položili k počitku, je njena hči Angela Weis v Benetkah rodila sina Friedricha, najverjetneje na poročnem potovanju in pred pričakovanim rokom.¹⁴⁹³ Koliko gre za naključje in koliko je bil porod morda posledica šoka po prejemu telegrama o materini smrti, bi lahko povedali samo rodbinski kronisti. Veliko bolj bije v oči nekaj drugega. Če pravega vzroka Terezijine smrti ne bi skoraj 120 let pozneje razkril njen pravnuk

¹⁴⁸⁹ Oglas okrajnega sodišča v Arvežu/Arnfeldu, objavljen v *Grazer Zeitung* 11. aprila 1868 na strani 275, govori na primer o sodnem naroku v neki hiši v Spodnji Kapli na Kozjaku, razpisanem na zahtevo posestnice, ki jo je zastopal dr. Sterger.

¹⁴⁹⁰ Zakonca Sterger sta hišo s posestjo, nekoč last lastnikov Borla, kupila leta 1853, ko pa je Terezija tu storila samomor (1869), ju je Franc leta 1871 prodal (ZAP, ZAP 3/1, Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ptuj, knj. 1072, fol. 1165, 1214).

¹⁴⁹¹ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz-Münzgraben, Trauungen 1869, pag. 11.

¹⁴⁹² DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz-Hl. Blut, Sterbefälle 1869, Nr. 71; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 319.

¹⁴⁹³ Krstni list župnije S. Giovanni e Paolo v arhivu pravnika dr. Franza Alfonsa Mahnerta, Edelsgrub pri Gradcu, kopija v arhivu avtorja.

Bruno Brandstetter, bi obveljalo, da je na družinski posesti pri Sv. Ani (Veliki Vrh) nedaleč od gradu Borl podlegla možganski kapi. Še več, če kraj smrti ne bi ostal v družinskem izročilu, bi zavedla še ena neresnica iz graške mrliške matice: da je namreč pokojnica umrla v Gradcu. Pravi razlog njene smrti ni bil nikjer zapisan in je javnosti vsaj uradno ostal prikrit.¹⁴⁹⁴ Pravnuk je o Terezijini usodi zapisal: »Vse kaže, da ni bila srečna ob možu, ki ga je zelo zaposloval njegov poklic in ki ji tudi ni bil zvest. [...] Leta 1869 je odpotovala v vasico Sv. Ana ob vznožju mrakobnega gradu Borl ob Dravi. [...] 6. aprila 1869 je (tam) storila samomor.«¹⁴⁹⁵ Ne gre prezreti, da je v tistem času že prestajal zaporno kazen njen razvpiti brat Gabrijel Pauer, kar bi Terezijo po Brandstetterjevem sklepanju utegnilo prav tako zelo prizadeti. In morda je smrt tete Frančiške pl. Resingen, ob kateri je nekoč bržkone odraščala, pomenila samo še kapljo čez rob tegobam, ki so štiridesetletnico pestile že dolgo.

Današnje Valvasorjevo potomstvo po Resingenovi strani v celoti izvira iz **Terezijinih štirih hčerk**. Imele so dokaj različne, a hkrati tudi podobne življenjske poti. Prvi dve sta se omožili s plemičema, sicer s takima, ki sta postala »žlahtna gospoda« šele po dveh oziroma treh letih zakona. Stanovsko in gmotno niže sta ciljali mlajši dve hčerki, zlasti tretja, ki ji je bilo ob poroki že blizu štirideset let in je daleč od rodnega Gradca omožila častnika. Pomrle so med letoma 1912 in 1921, stare 61 do 77 let, tri na Štajerskem in najmlajša na tedanjem Južnem Tirolskem.¹⁴⁹⁶ Danes živijo potomci vseh štirih sester, ki so se močno namnožili šele v zadnjih desetletjih, zlasti potomstvo starejših dveh. V nadaljevanju se bomo pri vsaki od štirih rodbinskih vej ustavili pri prvi generaciji, pri vseh naslednjih pa se bomo dotaknili le tistih oseb, ki so pustile tak ali drugačen pečat v javnem življenju.

Kot smo že omenili, je od štirih Stergerjevih hčerk prva našla moža **Angela** (* 1844, Gradec, † 1921, Zeltweg), očitno po svoji izbiri in manj po okusu staršev, če ne obojih, pa vsaj ne staršev enega od zakoncev. Njen dobro leto mlajši izbranec še ne 23-letni doktorand prava **Johann Weis** (1846–1906) namreč ob poroki 9. februarja 1869 še ni imel opravljenega rigorosa,¹⁴⁹⁷ na poti pa je bil že otrok. Weis, rojen na Dunaju in tedaj s starši stanujoč v Gradcu, je izviral iz ugledne družine. Njegov oče višji finančni svetnik Johann Weis je zase in svoje potomce 7. novembra 1872 pridobil plemiški naslov **Weis Ritter von Ostborn**.¹⁴⁹⁸ S tem sta bila poplemenitena tudi zakonca Johann in Angela ter njuna dva dotlej rojena otroka Friedrich in Emanuela. *Friedrich* (1869, Benetke – 1922, Eibisberg) je prišel na svet očitno na poročnem potovanju svojih staršev, ostali trije otroci pa so se rodili v Gradcu in tam tudi umrli: *Emanuela* (1870–1930), *Rudolf* (1876–1962) in *Hugo* (1878–1957). Oče Johann je imel večji del svoje odvetniške prakse pisarno v deželni prestolnici in zadnja leta v Weizu, kjer se je njegova življenjska pot iztekla. Weis von Ostborni, ki so svoj priimek praviloma pisali von Weis-Ostborn, so bili tudi sicer odvetniška družina, katere tradicijo sta nadaljevala razmeroma zgodaj umrli prvorojenec

¹⁴⁹⁴ DAG, Altmatriken, Graz–Münzgraben, Sterbebuch V 1866–1894, pag. 73; NŠAM, Matične knjige, Cirkulane, M 1838–1871, pag. 436.

¹⁴⁹⁵ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 106.

¹⁴⁹⁶ Prva se je pri 61-ih poslovala najmlajša Olga, poročena Taiti, umrla 6. novembra 1912 v Roveretu na Južnem Tirolskem (Archivio Diocesano Tridentino, Parrochie, San Marco Evangelista di Rovereto, liber mortuorum XIV, pag. 372). V starosti 71 let je 5. oktobra 1914 v Gradcu preminila Gabrielle baronica Rokitansky (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Herz Jesu, Sterbefälle 1914, pag. 221, s. n.). prav toliko let je dočakala Henrika – Henriette Mohr, ki jo je smrt doletela 28. julija 1917 v Lipnici (DAG, Matriken-Zweitschriften, Leibnitz, Sterbefälle 1917, Nr. 164), kot zadnja pa je 14. decembra 1921 v Zeltwegu odšla 77-letna vdova Angela Weis (von Ostborn) (DAG, Matriken-Zweitschriften, Lind, Sterbefälle 1921, pag. 566).

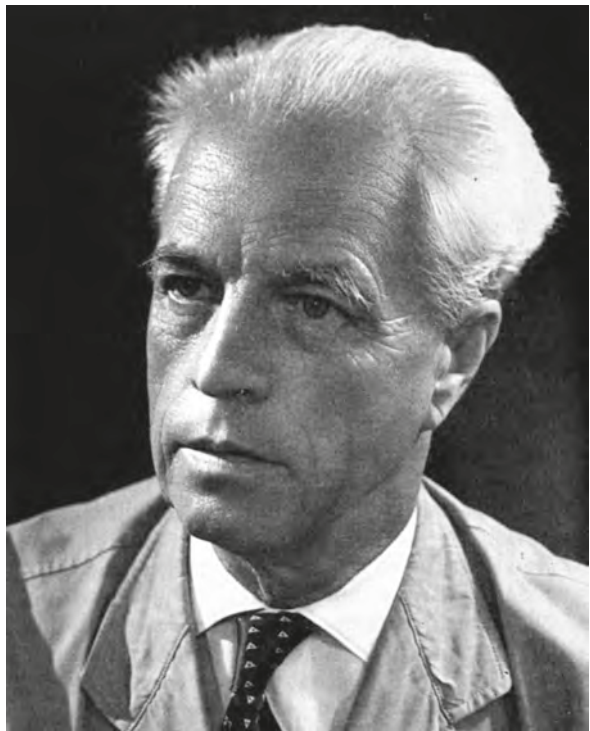
¹⁴⁹⁷ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Münzgraben, Trauungen 1869, pag. 11. – Ženinova starša sta bila Johann Weis (Weiß) in Karoline, rojena Hüttenbrenner.

¹⁴⁹⁸ Frank-Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, str. 558.

Nagrobnik von Weis-Ostbornov na pokopališču St. Peter v Gradcu; leta 2012 je preminila zadnja nosilka tega priimka (foto B. Golec, marec 2016).

Skladatelj Rudolf von Weis-Ostborn (1876–1962), Valvasorjev pravnuk v šestem kolenu (po: Stekl, Die Tätigkeit, str. 35).

Spominska plošča skladatelja Rudolfa von Weis-Ostborna, odkrita leta 1966 na njegovem zadnjem domu v Burggasse ob graški stolnici (foto B. Golec, junij 2009).

Friedrich – Riko (1869–1922) in njegov sin Friedrich ml. (1896–1978), neprimerno bolj pa so danes znani po muzikalčnosti in glasbeni ustvarjalnosti. V avstrijskem glasbenem leksikonu so našle mesto tri generacije. Plemeniteni oče Johanna Weisa je bil priznan violinist-samouk Josef Weis (1806, Dunaj – 1904, Gradec), poročen z nečakinjo graškega skladatelja Anselma Hüttenbrennerja (1794–1868). Sin

Johann – Hans (1846, Dunaj – 1906, Weiz) si je v graškem glasbenem življenju pridobil posebne zasluge kot dirigent in skladatelj. Pri 23-ih, v letu svoje poroke z Angelo Sterger, je ustvaril opereto in zatem številna orkestralna dela, maše, zборе in pesmi. Tretji otrok Johanna in Angele *Rudolf* (1876–1962, Gradec), Valvasorjev potomec in rojen že kot von Weis-Ostborn (Weis von Ostborn), pa je sploh znan štajerski skladatelj in dolgoletni dirigent graškega stolničnega zbora, avtor svetne in cerkvene glasbe, v Gradcu počaščen s spominsko ploščo na hiši, kjer je živel in umrl.¹⁴⁹⁹ Večji del glasbenega talenta je zagotovo podedoval po očetovi strani, a kot smo videli, tudi materina, Valvasorjeva linija ni bila brez tovrstnih darov. Skoraj brez dvoma je prav glasba zbližala violinistovega sina, študenta prava Johanna Weisa in mlado pevko Angelo Sterger, poznejša starša skladatelja Rudolfa. Tega pozna med drugim tudi slovenska glasbena zgodovina, saj je v usodnih letih 1913 do 1919 s prekinitvijo, ko je bil vpoklican v vojsko, deloval v Ljubljani kot direktor »nemške« Filharmonične družbe. **Rudolf von Weis-Ostborn** je tako moral dobro vedeti, kdo je bil Valvasor, malo verjetno pa je, da bi (tedaj) poznal svojo genealoško povezavo s polihistorjem. Je tudi zadnji Valvasorjev potomec iz Resingenove rodbinske veje, ki je živel na Slovenskem, in je sploh zadnji od vseh polihistorjevih potomcev prebival v njegovem rodnem mestu.¹⁵⁰⁰ Tako kot njegov mlajši brat *Hugo* (1878–1957, Gradec), železniški uradnik, s katerim družina skoraj ni imela stikov, je bil sicer poročen, a brez otrok.

Tudi njuna starejša sestra in brat sta imela vsak le enega otroka, vendar se je potomstvo teh dveh v Gradcu živečih bratrancev v drugi polovici 20. stoletja zelo namnožilo. Družini odvetnika dr. Friedricha von Weis-Ostborna (1869–1922) in njegove leto dni mlajše sestre Emanuele (1870–1930) sicer nista živeli v najbolj pristnih odnosih, ker so »plemeniti« Weisi nasprotovali Emanuelini poroki s 16 let starejšim, »stanovsko neprimernim« kiparjem in profesorjem *Hansom Brandstetterjem* (1854–1925).¹⁵⁰¹ Umetnik plebejskega izvora, ki je imel za povrh še nezakonskega otroka, je bil za »jaro plemstvo« pač prenizko na družbeni lestvici. Družini sta zelo ohlapne stike obdržali do danes, zbližali pa se nista nikoli. Hans Brandstetter je sicer znano ime v umetnostni zgodovini štajerske prestolnice. Brandstetterjev edinec dr. **Bruno Brandstetter** (1893–1994, Gradec) je šel v poklicnem oziru po poti materinih prednikov in se upokojil kot podpredsednik deželnega sodišča za civilne zadeve, nato pa se je z vsem srcem posvetil svoji veliki ljubezni – zgodovini. V treh desetletjih je ustvaril precejšen opus lokalnozgodovinskih del, deloma objavljenih in deloma v tipkopisu (1965–1992),¹⁵⁰² med drugim tipkopis o gradovih svojih sorodnikov, ki ga je končal pri 95-ih in ki vsebuje vrsto dragocenih genealoških in spominskih podatkov.¹⁵⁰³ Ni pa mu uspelo ugotoviti, da je pogosto citirani Janez Vajkard Valvasor njegov sedemkrat praded, čeprav se je do tega spoznanja dokopal njegov bratranec Friedrich Weis-Ostborn (1896–1978). Bruno Brandstetter je poleg tega od vseh Valvasorjevih potomcev živel doslej najdlje, umrl je star skoraj 101 leto,¹⁵⁰⁴ pri čemer se je pod svoj zadnji tipkopis podpisal, ko mu je bilo že (skoraj) 99 let. Njegova v Gradcu živeča sinova dr. **Walter** (1924–2014) in dr. **Herwig**

¹⁴⁹⁹ O Rudolfu von Weis-Ostbornu gl. *Österreichisches Musiklexikon. Band 5*, str. 2615; Brunner (izd.), *Geschichte der Stadt Graz. Band 4*, str. 524. – Spominska plošča je vzdignjena na pročelje hiše v Burggasse 5 v neposredni bližini stolnice.

¹⁵⁰⁰ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 61–66; isti, *Glasbena ustvarjalnost*, str. 46–51.

¹⁵⁰¹ O Hansu Brandstetterju: *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 1*, str. 107; Brunner (izd.), *Geschichte der Stadt Graz. Band 4*, str. 53.

¹⁵⁰² Neunteufl, Dr. Bruno Brandstetter – 100 Jahre!, str. 134–135; prim. Brandstetterjevo bibliografijo v elektronskem katalogu Steiermärkische Landesbibliothek.

¹⁵⁰³ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*.

¹⁵⁰⁴ Po doseženi starosti mu je bil za petami njegov mrzli bratranec dr. Karl Rokitansky (1904, Gradec – 2003, Dunaj), nato pa Alexia Fischer, poročena Preininger (1844, Arad – 1941, Dunaj), njen oče Peter Fischer (1801, Veszprém – 1896, Dunaj) in Olga Taiti, poročena Premoli (1915, Genova – 2010, Benetke).

Oče dr. Bruno in
sin dr. Herwig
Brandstetter leta 1987
(last dr. Herwiga
Brandstetterja,
Gratkorn pri Gradcu).

Brandstetter (1929) sta se posvetila medicini oziroma pravu. Herwig, ki je predsedoval ali sopedseval številnim humanitarnim in partnerskim organizacijam, je zadnja leta dejaven predvsem pri ustanovi Schwarzes Kreuz, katere skrb so vojaški grobovi.¹⁵⁰⁵ Vnuk dr. Friedricha Weis-Ostborna dr. **Franz Alfons Mahnert** (1958, Gradec) se je poklicno usmeril po svojem očetu zdravniku in je danes psihiater z lastno prakso.

Weis- (von) Ostbornova linija je do danes ohranila vsaj ohlapne stike s potomstvom najstarejše hčerke Franca in Terezije Sterger, **Gabrielle – Jelle**, omožene **baronice Rokitansky** (1843, Gradec – 1914, Gradec), s katerim so v dvakratnem sorodstvu. Čeprav je bila Gabrielle slabo leto starejša od Angele, je v svoji domači graški župniji stopila pred oltar tri leta za njo, 14. maja 1872, ko ji je bilo 29 let, njenemu izvoljencu pa 33.¹⁵⁰⁶ Soprog **Karl baron Rokitansky** (1839–1898), rojen Dunajčan, je od priženjencev v Valvasorjevo rodbino izviral zagotovo iz še danes najbolj znane rodbine. Baronski naslov je Rokitanskym leta 1874 prinesel njegov oče Karl (1804–1878), svetovno znani patolog in soustanovitelj t. i. druge dunajske medicinske šole,¹⁵⁰⁷ ki je na svojem področju sprožil znanstveno revolucijo. Sin Karl ml., uveljavljeni ginekolog, je bil ob poroki docent na dunajski medicinski fakulteti in je pozneje postal profesor na graški univerzi.¹⁵⁰⁸ Do znanstva med Jelle in Karlom je prišlo prek skupnih sorodnikov, saj se je Jellina sestra Angela omožila s Karlovim bratrancem Johannom Weisom von Ostbornom.¹⁵⁰⁹ Njun edinec **Karl Rokitansky ml.** (1876, Dunaj – 1967, Gradec) ni šel po očetovih stopinjah, ampak se je odločil za pravniško pot svojih prednikov po materi. V prvi avstrijski republiki je poleg vrhunca službene kariere – predsedovanja višjemu deželnemu sodišču v Celovcu – posegal tudi po političnih

¹⁵⁰⁵ Siceršnji informatorji o družinah Weis-Ostborn in Brandstetter: dr. Walter Brandstetter (1924–2014), dr. Herwig Brandstetter (1929), dr. Franz Alfons Mahnert (1958).

¹⁵⁰⁶ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz-Münzgraben, Trauungen 1872, pag. 119. – Ženinova starša sta bila dr. Karl Rokitansky in Maria, rojena Weis.

¹⁵⁰⁷ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 9*, str. 221–222. Prim. http://de.wikipedia.org/wiki/Carl_von_Rokitansky (junij 2011). – O baronskem naslovu: Frank-Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, str. 479. Rokitansky je zaradi zaslug dobil takoj baronski naslov, ne da bi poprej imel viteškega.

¹⁵⁰⁸ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 9*, str. 222–223.

¹⁵⁰⁹ *Österreichisches Musiklexikon*, str. 2615.

funkcijah v krščansko-socialni stranki, in sicer kot podžupan Celovca, koroški deželni poslanec in tretji predsednik deželnega zbora.¹⁵¹⁰ Njegova družina se je selila med Gradcem in Celovcem, poročen je bil s hčerko plemenitenega graškega tovarnarja in imel z njo štiri otroke, pri katerih je prevladala znanstvena žilica. Karlov prvorojenec **Karl Rokitansky** (1904, Gradec – 2003, Dunaj), kemik, uradno sicer doktor filozofije, je bil od potomcev kranjskega polihistorja drugi najdlje živeči in zadnja plemiška generacija, ki se je še poročila »stanu primerno« s plemkinjo.¹⁵¹¹ Njegov mlajši brat ddr. **Gerth Rokitansky** (1906, Eggenberg pri Gradcu – 1987, Dunaj) je opravil dva doktorata in se sploh ves posvetil naravoslovni znanosti. Postal je priznan ornitolog in bil do upokojitve direktor zoološkega oddelka Prirodoslovnega muzeja na Dunaju.¹⁵¹² Tudi njuna sestra Imma (1917, Gradec – 1980, Dunaj) se je omožila z naravoslovcem, okulistom in univerzitetnim docentom dr. Rudolfom Gittlerjem (1913–2003). Oba njena sinova dr. **Georg** (1954, Gradec) in dr. **Philipp Gittler** (1956, Dunaj) sta danes univerzitetna profesorja, prvi profesor psihologije na Dunaju in drugi termofluidne dinamike v Linzu. Njun bratranec dr. **Carl-Herbert Rokitansky** (1952, Dunaj), sin Karla, je profesor tehniške informatike na univerzi v Salzburgu, vodja oddelka »Aerospace Research«.¹⁵¹³

Precej drugačna je bila že v izhodišču nadaljnja pot potomcev tretje Stergerjeve hčerke **Henrike – Henriette Sterger, poročene Mohr** (1847, Gradec – 1917, Lipnica/Leibnitz), ki je najdlje od vseh ostala samska. Svojega šest let mlajšega soproga je spoznala, ko morda sploh ni več mislila na možitev in je živela pri svoji mlajši sestri Olgi,

¹⁵¹⁰ Deželni poslanec je bil od leta 1921 do 1927, v obeh mandatih tudi tretji predsednik deželnega zbora, od 1923 vsaj do 1930 nadomestni član koroške deželne vlade, v občinskem svetu Celovca pa od 1921 do 1931, in sicer od 1921 do 1926 drugi namestnik župana, od 1926 dalje pa prvi (KLA, Gedenkbuch der politischen Führer des Landes Kärnten, Sch. 1, Nr. 105, Rokitansky Karl). Prim. tudi Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 148; prim. tudi: [http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_\(12._Gesetzgebungsperiode\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_(12._Gesetzgebungsperiode)); [http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_\(13._Gesetzgebungsperiode\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_(13._Gesetzgebungsperiode)) (februar 2016).

¹⁵¹¹ Soproga Frieda Wagner-Wagenried (1908–1995) je izhajala iz častniške rodbine, ki je leta 1886 dobila plemiški naslov Edler von Wagenried (Frank Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, str. 551).

¹⁵¹² Eiselt, Schifter, Wirkl. Hofrat. DDr. Gerth Rokitansky, str. 1–10.

¹⁵¹³ Glavni informatorji o rodbini Rokitansky so bili zgoraj navedeni profesorji.

Karl (Freiherr von) Rokitansky (1876–1967), koroški deželni politik v prvi avstrijski republiki (KLA, Gedenkbuch der politischen Führer des Landes Kärnten, Sch. 1, Nr. 105).

Ddr. Gerth Rokitansky (1906–1987), priznani avstrijski ornitolog (vir: Naturhistorisches Museum Wien).

Zakonca Karl in Henrika Mohr, rojena Sterger, okoli leta 1885 (last Kore Polster, Gradec).

omoženi z notarjem Taitijem na tedanjem Južnem Tirolskem.¹⁵¹⁴ Po sedmih letih bivanja pri sestri v Rivi del Garda ob Gardskem jezeru se je 38-letnica 16. maja 1885 omožila z 32-letnim častnikom **Karлом Mohrom** (1853–1907), rojenim v Wiltnu pri Innsbrucku v družini ingrossista državnega knjigovodstva.¹⁵¹⁵ Njuna edinka *Maria Mohr* (1887, Trient – 1975, Gradec) se je rodila še na Tirolskem, po Mohrovi upokojitvi pa se je družina v začetku 20. stoletja preselila v Lipnico/Leibnitz na Štajersko. Maria se je prvič poročila z elektrikarjem Gruberjem in drugič s trgovcem Maierjem. Naslednji dve generaciji sta se nadaljevali vsaka le z enim članom in se šele v zadnjem času nekoliko razrasli na dva člana v tretji in dva v četrti generaciji, vsi pa so se ustalili v Gradcu in okolici. Potomci Henrike

Sterger so se kot najmanj opazni po svojem življenju in delu tudi najbolj utopili v množici in izgubili stik s svojim neprimerno bolj uveljavljenim graškim sorodstvom po dveh Henrikinih sestrah.¹⁵¹⁶

¹⁵¹⁴ Henrikina usoda bi ostala po vsej verjetnosti neznana brez pomoči podatkov v družinskem arhivu dr. Franza Alfonsa Mahnerta, prapravnika njene sestre Angele, poročene Weis von Ostborn. V osmrtnici Henrikinega očeta dr. Franca Stergerja iz leta 1888 je namreč naveden tudi njen soprog Karl Mohr kot nadporočnik. Spremljanje njegove častniške poti po gradivu dunajskega Vojnega arhiva je slednjič privedlo do Lipnice, kraja zadnjega bivanja zakoncev Mohr, kar je omogočilo iskanje nadaljnjih potomcev. Sedaj živeče je bilo mogoče izslediti na podlagi podatkov o skrbništvu družinskega groba. Pri tem se je samoiniciativno nadvse angažiral dr. Alois Ruhri, vodja Škofijskega arhiva v Gradcu, ki se mu za pomoč še posebej iskreno zahvaljujem.

¹⁵¹⁵ Archivio Diocesano Tridentino, Parrocchie, S. Maria Assunta di Riva del Garda, Registro del matrimoni 1859–1910, pag. 174. – Ženinova starša sta bila Georg Mohr in Rosa, rojena Gruber.

¹⁵¹⁶ Ni odveč podatek, da gre umetniškemu čutu dveh potomk iz predzadnje generacije Henrikinega potomstva, sester Koprivnik, zasluga, da sem z njima lahko vzpostavil stik, potem ko sta bili ugotovljeni kot skrbnici groba svoje matere. Ena sestra je namreč na svetovnem spletu objavila zgodbo, druga pa umetniško fotografijo.

Najpozneje sredi 20. stoletja je graški del Stergerjeve rodbine izgubil tudi zadnje povezave s potomci četrte hčerke **Olge Sterger, poročene Taiti** (1851, Gradec – 1912, Rovereto, Tirolska).¹⁵¹⁷ Stergerjeva najmlajša se je poročila razmeroma mlada, stara 24 let, v domačem Gradcu, a s »tujcem«. Soproj dr. **Dario Taiti** (1850–1945), italijanski Tirolec iz Mezzolombarda, je bil pozneje notar v Rivi del Garda in Roveretu, kjer sta zakonca preminila.¹⁵¹⁸ Zdi se, da se je Olgina družinska veja bolj kot katera koli druga pri Valvasorjevem potomstvu zapisala politiki. Edini otrok zakoncev Taiti sin **Ugo Taiti** (1886, Riva del Garda – 1916, Genova) je na Münchenski univerzi dosegel diplomu inženirja z elektromehansko in elektrotehnično specializacijo, službo pa dobil v Genovi v Italiji. Že po izbruhu prve svetovne vojne, a preden je vanjo vstopila Italija, se je šel v domači Mezzolombardo na Tirolskem oženit, in sicer z izbranko iz italijanske iredentistične družine. S soprogo se je vrnil v Genovo, kjer je čez dve leti komaj 30-leten umrl in zapustil leto dni staro hčerko **Olgo** (1915–2010). Ta se je v rodnem mestu omožila s profesorjem književnosti in umetnostnim kritikom grofom (Conte) Augustom Premolijem (1911–2004) in se takoj po poroki preselila v Rim. Po drugi svetovni vojni se je Olga posvetila prevajanju književnih del, Augusto pa je postal aktivist Liberalne stranke Italije. Njegov strastni politični kredo mu je v 60. letih 20. stoletja omogočil izvolitev za senatorja v Benetkah, kjer sta zakonca živela do smrti, medtem ko sta njuni hčerki ostali v Rimu. Starejša hči Luciana Premoli (1938, Rim), po izobrazbi pravnica, živi v Veroni, njen v Rimu živeči sin **Ludovico Pratesi** (1961) pa je znan umetnostni zgodovinar in publicist.¹⁵¹⁹ Morda je na celotnem Valvasorjem rodovnem deblu največje presenečenje Olgina mlajša, prav tako v italijanski prestolnici živeča hči **Marina Premoli** (1941, Genova), enako kot mati književna prevajalka. V zgodnjih osemdesetih letih se je namreč tedaj štiridesetletna aktivistka zapletla v dogodke, ki so danes v Italiji del kolektivnega spomina. Kot članica tajne skrajno levičarske organizacije Prima linea je bila v svinčenih letih udeležena v terorističnih in ustrahovalnih akcijah po državi. Zaradi sodelovanja v oboroženih skupinah in posedovanja orožja so jo leta 1981 zaprli. V začetku naslednjega leta se je znašla med štirimi teroristkami, ki jim je uspel od zunaj organiziran pobeg iz zapora, po skorajšnjem ponovnem prijetju pa so ji leta 1986 dosodili dvanajstletno zaporno kazen. O spektakularnem pobegu iz zapora sta v začetku 21. stoletja nastala celo roman in film (2009).¹⁵²⁰ Marina Premoli, Valvasorjeva osemkrat pravnukinja, je edina iz polihistorjevega rodu, ki je upodobljena v igranem filmu, če izvzamemo njenega daljnega sorodnika Franca viteza Gadollo (1797–1866), prikazanega v slovenski televizijski nadaljevalki o skladateljih Ipavcih (1976).

¹⁵¹⁷ Dr. Bruno Brandstetter je leta 1988 zapisal, da se je družina poitalijančila, kot zadnji podatek o njej pa navedel Olgino smrt (Brandstetter, *Burger und Schlösser*, str. 105). Ključna za izsleditev njenih potomcev je bila osmrtnica za njenim sinom Ugom ob prekopu leta 1921, ki navaja hčerkico Olgo (arhiv dr. Franza Alfonsa Mahnera, Edelsgrub pri Gradcu). Ob posebni zavzetosti Anarože Slavec iz Doline pri Trstu mi je spomladi 2010 še uspelo vzpostaviti stik z isto leto preminulo Olgo, poročeno Premoli (1915–2010). Anaroža Slavec je Olgo našla v telefonskem imeniku Benetk in jo poklicala.

¹⁵¹⁸ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Münzgraben, Trauungen 1875, pag. 25. – Taitijev oče Franco je bil posestnik in prav tako dr. prava, mati pa Francesca, rojena Padovani. – Iskanje njunih potomcev v Rivi del Garda in Roveretu ni rodilo nikakršnih sadov. Očitno gre samo Taitijevemu dolgemu življenju zasluga, da so graški sorodniki še prejeli osmrtnico za njegovim sinom in bili obveščeni tudi o poroki vnukinje Olge leta 1938, a so se o zadnjem dogodku ohranili nezanesljivi podatki, med drugim napačen zapis priimka Olginega moža (arhiv dr. Franza Alfonsa Mahnera, Edelsgrub pri Gradcu).

¹⁵¹⁹ Pismo Olge Taiti Premoli avtorju 23. 3. 2010. V njem ni omenila lastne prevajalske poti in politične angažiranosti hčerke Marine.

¹⁵²⁰ Gl. zlasti: Cruciani, *Gli amici del terrorista*, str. 18; Schaerf et al., *Venti anni di violenza politica*, str. 1043, 1407. Gl. tudi: https://it.wikipedia.org/wiki/La_prima_linea (februar 2016), https://it.wikipedia.org/wiki/Sergio_Segio (februar 2016). – Prek nekrologa za leta 2004 umrlim očetom Augustom Premolijem je usodo Marine Premoli na svetovnem spletu prva izsledila Anaroža Slavec.

Plakat za film *La prima linea* (2009), v katerem v eni glavnih vlog nastopa teroristka Marina Premoli (1941), najbolj razvpita potomka Janeza Vajkarda Valvasorja (vir: svetovni splet).

Nekateri potomci Terezije Pauer, poročene Sterger (1826–1869), so torej znane osebnosti. Kot že rečeno, se Resingenova rodbinska veja nadaljuje sploh samo po tej tragično preminuli hčerki bankrotiranega velenjskega graščaka in soprogi graškega odvetnika. Živi so potomci vseh njenih štirih odraslih hčera iz zakona z dr. Francem Stegerjem (1807–1888). Potomci prvih dveh hčerk Gabrielle (Jelle) in Angele, omoženih s poplemenitenima izobražencema, so do danes ohranili vsaj ohlapne stike oziroma površno vedenje drug o drugem, medtem ko je bilo treba rodbinski veji obeh mlajših hčerk Henrike (Henriette, Jette) in Olge izslediti.

Skupno število potomcev Resingenove veje – naraščaja Ignaca Pavla viteza Resingena (1765–1833) in Terezije, rojene baronice Dienersperg (1776–1849) – znaša 104 osebe, rojene med letoma 1800 in 2016. Valvasor je imel 31. avgusta 2016 po tej rodbinski veji 60 živečih potomcev, rojenih med letoma 1929 in 2016. Člani te rodbinske veje živijo po večini v Avstriji, predvsem v Gradcu z okolico in na Dunaju, pa tudi v Italiji, Nemčiji, Franciji in Združenih državah Amerike.

3.6 ROD VITEZOV GADOLLA DO DANES

Drugače kot vitezi Resingeni je vse do danes tudi po moški liniji preživela plemiška rodbina Gadolla, v katero se je omožila **Barbara baronica Dienersperg** (1772–1841), imenovana *Babette*,¹⁵²¹ sestra Terezije pl. Resingen. Barbarin 15 let starejši soprog doktor prava **Johann Gadolla** (1757–1832)

¹⁵²¹ Tako jo imenujejo: brat Franc Ksaver v spominih (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 57 in 67), sin Franc Gadolla (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 12) in uradno tudi štajerska deželna deska (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 818; Hauptbuch 6, fol. 12, 16).

Barbara – Babette pl. Gadolla, rojena baronica Dienersperg (1772–1841) (last Mirjam Gadolla, Dunaj).

Grb vitezov Gadolla, pridobljen leta 1784 ob povzdignitvi v viteški stan (ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Gadolla, Johann, 1. IX. 1784, fol. 5).

je izviral iz graške trgovske družine, italijanski priimek, ki ga v avstrijskem okolju izgovarjajo s poudarkom na drugem zlogu, pa je njegov oče prinesel iz Švice.¹⁵²² Johann je študij končal v Innsbrucku, deloval doma na Štajerskem kot odvetnik deželne pravde, postal leta 1783 lastnik gospostev Blagovna in Anderburg,¹⁵²³ naslednje leto vitez¹⁵²⁴ in leta 1785 še štajerski deželan.¹⁵²⁵ Pred poroko z Valvasorjevo prapravnukinjo je imel 38-letni blagovenski graščak za seboj že en zakon brez preživelih otrok.¹⁵²⁶

¹⁵²² Johann Gadolla se je rodil 11. januarja 1757 v Gradcu v družini priseljenega trgovca Wilhelma (Guglielma) Gadolle in domačinke Therese, rojene Lux (DAG, Altmatriken, Graz–Hl. Blut, Taufbuch XVI 1755–1761, pag. 117). O Gadollah: Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 1–2.

¹⁵²³ Posest je Gadolla kupil od Gašperja Andreja pl. Jakominija za 180.000 goldinarjev, pri čemer je kupnino večidel poravnal s 110.000 goldinarjev vredno čepnino v dolini Murice (Mürztal) na Zgornjem Štajerskem, ki jo je pridobil od svojega očeta (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT I, 7. goldenes Quatern, fol. B 11–B 13). Poleg gospostev je kupljena posest obsegala še dve manjši imenji, v štajerski deželni deski pa je bila napovedana z več kot 1019 funti dominikalnega in 387 funti rustikalnega donosa (prav tam, LT II, Hauptbuch 11, fol. 164).

¹⁵²⁴ ÖStA, AVAFHKA, Adelsakte, Hofadelsakt von Gadolla, Johann, 1. IX. 1784. – Gadolla je zaprosil za viteški naslov kot doktor obojega prava, ki je končal študij na univerzi v Innsbrucku, deloval več let kot zapriseženi deželnoknežji odvetnik na Štajerskem in nazadnje kupil obsežno gospostvo Blagovna z velikim deželskim sodiščem. Najprej mu je bila dvorna komora pripravljena priznati samo naziv pl. (*Elder von*), a mu je najnižjo plemiško stopnjo po vnovični prošnji vendarle uspelo preskočiti. – Prim. Frank, *Standeserhebungen. 2. Band*, str. 2.

¹⁵²⁵ Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 2.

¹⁵²⁶ V zakonu z Marijo Ano, rojeno Harb, se mu je 10. maja 1790 v Celju rodil sin Friderik Viljem, ki je prav tam umrl še isto leto 31. julija, žena pa kmalu za otrokom 14. marca 1791 (NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, R 1784–1794, fol. 84; M 1784–1807, pag. 66, 75). O ženinem izvoru ni oprijemljivih podatkov. Zakonca se nista poročila ne v Celju

Svojo drugo ženo je popeljal pred oltar 16. novembra 1795 v domači kapeli na Blagovni pri Šentjurju, v nasprotju z običajem torej v svoji, ne v nevestini župniji. Za nastanek njune zveze je imel prejkone zasluge Barbarin ponikovski stric Franc Serafin baron Dienersperg, ki je šel ženinu za poročno pričo.¹⁵²⁷ Barbara je vitezu Gadolli rodila samo dva otroka, oba v manj kot dveh letih po poroki. 14. junija 1796 je zagledala luč sveta (prezgodaj rojena) *Viljemina* (*Jožefa Viljemina Barbara*), komaj leto in 12 dni zatem pa 26. junija 1797 še nadaljevalec rodu *Franc* (*Franc Ksaver Janez Friderik*).¹⁵²⁸

Blagovna, »matični grad« vitezov Gadolla, je tako kot Tabor pri Vojniku, »izvorni grad« vitezov Resingen, ostala v rokah rodbine le dobrega pol stoletja. Enonadstropni dvorec, prezidan okoli leta 1620 iz pristave, je imel konec 18. stoletja morda že drugačno podobo kot na Vischerjevi upodobitvi iz leta 1681.¹⁵²⁹ Kakšen je bil videti v času Gadoll, vemo namreč samo iz opisov in iz edine upodobitve malo pred porušenjem, ko je bil že v drugih rokah (1858).¹⁵³⁰

Johann vitez Gadolla je z družino vseskozi gospodaril in prebival na Blagovni,¹⁵³¹ toda upravljanje gospostev ni bilo nikoli glavna zaposlitev tega na deželi živečega izobraženega Gradčana.¹⁵³² Bil je človek novih časov in njihovih izzivov, poskusil je srečo z rudarjenjem in premogovništvom¹⁵³³ ter z uporabo ilovice v industrijske namene,¹⁵³⁴ sicer pa je neizmerno užival v zbirateljstvu in druženju z ljudmi sorodnih pogledov. O živahnem življenjskem utripu na Blagovni, Gadolli naravi in značju, družini in družabnem okolju je v svojih dnevnikih pisal nadvojvoda Janez (Johann) Habsburški (1782–1859), brat cesarja Franca I., znan predvsem po svoji nekonvencionalnosti in raziskovalnem duhu. Gadollove in njihov dom je spoznal v letih 1810–1812, ko je tri poletja zapored letoval v Rogaški Slatini, bil vsakič gost na Blagovni ter se tudi sicer večkrat zadrževal v družbi zakoncev Johanna in Barbare.¹⁵³⁵ Blagovenskega viteza Gadollo je označil kot pametnega, razgledanega in do vseh gostoljubnega moža, izvrstnega poznavalca okolice, lastnika lepe knjižnice in več zbirk. V družbi z njim, ženo, hčerko in

ne v Šentjurju oziroma na Blagovni (prav tam, Celje–Sv. Danijel, Ind P 1694–1845; Šentjur pri Celju, P 1785–1835), očitno pa tudi ne v Gadolovem rodnem Gradcu (prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*).

¹⁵²⁷ NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, P 1785–1835, fol. 36.

¹⁵²⁸ Prav tam, R 1785–1805, fol. 146 in 160.

¹⁵²⁹ Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Peta knjiga*, str. 16–17.

¹⁵³⁰ ARS, AS 455, št. 62, avtor M. Doberšek.

¹⁵³¹ V literaturi v slovenskem jeziku je blagovenskim Gadollam namenil več kot zgolj nekaj vrstic samo I. Grdina, ki pa je zagrešil kar nekaj napak in se po nepotrebnem zatekal k ugibanjem (Grdina, *Ipavci*, str. 34 sl.).

¹⁵³² Ko je leta 1800 po 14 letih službovanja na Blagovni izpregel Ignac Pavel Resnik, novopečeni pl. Resingen, so Gadolle upravljali posest po upraviteljih. Prim. botrovanja zakoncev Gadolla otrokom upravitelja Janeza Franca Novaka od leta 1805 dalje (NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, R 1785–1805, fol. 250; R 1806–1836, fol. 1, 33, 53).

¹⁵³³ Očetovo rudarsko dejavnost je temeljito opisal sin Franc v sestavku o Blagovni in okolici, napisanem leta 1842 ali 1843, iz katerega je mogoče razbrati, da sta ob nastanku Gadollove prve oporoke delovala dva njegova premogokopa pri Teharjah in Blagovni, zaprta okoli 1818–1820, v gozdnih jamah pri Zlatečah pa je Johann Gadolla do okoli 1813–1815 kopal plemenite kovine; kdaj je ugasnil medtem že propadli rudnik svinca v Lokavcu nad Laškim (*Lukaufzen*), Franz Gadolla ne pove (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 761, pag. 162, 163). Od rudnika si je Gadolla veliko obetal in v svoji prvi oporoki leta 1814 je še upal, da bo »prinašal blagoslov« (ZAC, ZAC 495, šk. 2, Gadolla, 1. 3. 1814). Da Gadollovo podjetništvo ni želo pričakovanega blagoslova, potrjuje Frančeva pripomba iz leta 1864 o dveh očetovih »oslovskih rudnikih« (*2 eselhafte Bergwerke*) (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 908, fol. 19v).

¹⁵³⁴ Ne preveč uspešno izkoriščanje t. i. suknarske ilovice (*Walkererde*) od njenega odkritja pri Blagovni leta 1788 do poznih tridesetih let 19. stoletja je Franc vitez Gadolla temeljito opisal v samostojnem rokopisu (prav tam, Hs. 802).

¹⁵³⁵ Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 28–30, 75, 81–82, 85, 86–89, 116. – V dnevnikih nastopa Gadolla le kot »Herr Gadolla«, prav tako sta brez imena njegova žena in hči, medtem ko ni sin niti omenjen. Pisec namreč svoje znanke večinoma označuje samo s priimki in brez plemiških naslovov. Kot člana širše družbe na dveh mestih mimogrede omenja tudi Resingena in njegovo ženo (str. 89, 103), med plemiškimi hišami v Celju pa Resingenovo in po pomoti Gadollovo (str. 115).

Blagovna pri Šentjurju
po Vischerjevi
Topografiji Štajerske,
1681 (*Topographia
Ducatus Stiriae*, sl. 95).

nekaj obiskovalci Blagovne je nadvojvoda po lastnih besedah že prvič (1810) užival v sproščenosti, tem bolj ker ni bilo čutiti nikakršne »dunajske prisiljenosti«. ¹⁵³⁶

Družino Johanna viteza Gadolle poznamo sicer predvsem iz slovenske glasbene zgodovine. V njegovem dvorcu je namreč po letu 1811 kot vzgojiteljica odraščajočih otrok službovala ovdovela Schweighoferjeva z Dunaja, katere hči Katarina se je leta 1814 v bližnjem Šentjurju omožila s tamkajšnjim ranocelnikom Francem Ipavcem in z njim zasnovala rodovino skladateljev Ipavcev. ¹⁵³⁷ »Čudodelni padar« Ipavec je kmalu postal Gadollov osebni zdravnik in po izročilu naj bi bil njun odnos prijateljski. ¹⁵³⁸ Valvasorjeva potomka Barbara pl. Gadolla in njena dva otroka pa bi težko postali osebni prijatelji Ipavčeve družine, ne le ker niso pripadali istemu stanu, ampak zlasti ob dejstvu, da sta bila vitezova hči in sin skoraj eno generacijo starejša celo od najstarejših Ipavčevih otrok. ¹⁵³⁹ Odnosi med družinama

¹⁵³⁶ Ob obisku na Blagovni 27. junija 1810 nadvojvoda pravi (Schlossar, *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 28): »Diese Herrschaft gehört dem Herrn Gadolla, einem verständigen, unterrichteten Manne, gastfrei gegen jedermann; er besitzt eine schöne Bibliothek und einige hübsche Sammlungen, seine Gegend kennt er vorzüglich gut. Den Tag brachte ich äußerst vergnügt zu, der Kreishauptmann von Cilli, Freiherr von Juritsch, kam mit seiner Frau und Schwägerin, dazu der Eigentümer und seine Frau und Tochter bildeten die ganze Gesellschaft, es wurde spazieren gegangen, im Freien gespeiset, nichts von all dem Wiener geschraubten Zwange! Abends war Beleuchtung im Garten und wir speiseten in einem Gartenhause unter Begleitung einer Musik.« Ob svojem drugem obisku pri Gadollovih leto pozneje, 24. junija 1811, pa je zapisal: »Es sind so gute Leute.« (Prav tam, str. 81).

¹⁵³⁷ Barle, *Ipavci*, 12–13; prim. Grdina, *Ipavci*, str. 42–43.

¹⁵³⁸ Barle, *Ipavci*, str. 8. – Po Barletu naj bi Gadolla vzel Ipavca s seboj na Dunaj, ko naj bi bil tja poklican na večtedensko zborovanje gosposke zbornice. Zbornica tedaj, v prvem in drugem desetletju 19. stoletja, v resnici sploh še ni obstajala (prim. datiranje potovanja na Dunaj v: Grdina, *Ipavci*, str. 44). Potovanje, ki naj bi Ipavcu z Gadollovo pomočjo prineslo »poseben tečaj iz oftalmologije« pri znamenitem prof. G. J. Beeru, je moralo biti potemtakem povezano z nekimi drugimi Gadollovimi opravki v prestolnici (o tem dogodku gl. Barle, *Ipavci*, str. 8–9; Pertl, *Ipavci kot zdravniki*, str. 24–26; prim. Grdina, *Ipavci*, str. 44–46).

¹⁵³⁹ Katarina Ipavec naj bi sicer pogosto hodila na obisk na Blagovno in jemala s seboj najstarejšo hčerko Jeanette (Župnijski arhiv Šentjur pri Celju, Dr. H. Kartin, *Župnija Šentjur pri Celju*, str. 16), tesnejše razmerje med družinama pa ni potrjeno. Gotovo bi se odrazilo v botrovanjih Gadollovih kateremu od Ipavčevih otrok, tako pa je imelo vseh osem ranocelnikovih otrok, rojenih med letoma 1815 in 1831, za botre trške sosede (NŠAM, *Matične knjige, Šentjur pri Celju, R 1806–1836*, fol. 87, 109, 160, 190, 208, 245, 308, 360; o botrstvih prim. Grdina, *Ipavci*, str. 52).

Nagrobnik zakoncev Gadolla na šentjurskem pokopališču (foto B. Golec, marec 2016).

so v televizijski nadaljevanki Frana Žižka *Ipavci* (1976) prikazani kot »pokroviteljsko«
prijateljstvo Gadollovih do Ipavčevih.

Ko sta Gadollova otroka odrasla, na Blagovni zelo dolgo ni bilo grajskih otrok, ampak je tod odmeval kvečjemu živžav podmladka gosposčinskih uradnikov in služinčadi. Johann in Barbara nista dočakala vnukov, čeprav sta imela njuna hči in sin na plečih že četrti križ, ko jima je umrl oče, in petega ob materini smrti. Vitez *Johann* je preminil še kot »polnokrvni«

graščak nenadno za kapjo 14. decembra 1832, star skoraj 76 let,¹⁵⁴⁰ *Barbara* pa devet let pozneje 12. avgusta 1841 pri 69-ih za vodenico.¹⁵⁴¹ Krajevno izročilo jo pomni kot dobro gospo, pretirano navezano na domače živali, ki naj bi jih dajala pokopati s pravimi pogrebnimi ceremoniali.¹⁵⁴² Ob smrti je bila kljub sedmim križem še vedno solastnica Blagovne in Anderburga, saj so zapuščino njenega moža skladno z oporoko razdelili na tri dele – med vdovo, sina in hčerko. Po materini smrti sta postala edina lastnika Franc in Viljemina, a ne za dolgo, le do prodaje sredi leta 1844.¹⁵⁴³ Bremena v deželni deski pričajo, da Gadollam gospodarjenje ni šlo najbolje od rok, čeprav so obračali precejšnje denarje

¹⁵⁴⁰ NŠAM, Matične knjige, Šentjur pri Celju, M 1785–1836, fol. 467.

¹⁵⁴¹ Prav tam, M 1837–1864, fol. 63.

¹⁵⁴² *Barbara* naj bi, denimo, dala pokopati mačko v na hitro urejen mavzolej v bližnjem gozdu, opici pa je na Blagovni postavila celo spomenik (Župnijski arhiv Šentjur pri Celju, Kronika I (od začetkov do 1945), str. 89; Dr. H. Kartin, Župnija Šentjur pri Celju, str. 16; prim. Kartin, *Pomen Ipavcev*, s. p. (pag. 4); prim. Grdina, *Ipavci*, str. 35). – Za podatke iz župnijskega arhiva se iskreno zahvaljujem kolegu Jožetu Rataju.

¹⁵⁴³ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 818. – Zanimivo je dejstvo, da je Johann vitez Gadolla po prvi oporoki (1814) zapustil dve tretjini svojega imetja sinu Francu in eno tretjino hčerki Viljemini, ženi pa le, kar ji je pripadalo po poročni pogodbi, ter letno preživnino in skrbištvo nad premoženjem do dopolnjenega 24. leta otrok. Devet let pozneje (1823) je svojo zadnjo voljo med bivanjem na Dunaju »zaradi novonastalih razmer«
spremenil in razdelil premoženje na tri enake dele, pri čemer je žena *Barbara* obdržala tudi vse, kar ji je namenil s prvo oporoko, sinu Francu pa je v obeh poslednjih voljah zapustil še knjižnico ter zbirki kamnin in novcev (ZAC, ZAC 495, šk. 2, Gadolla, 1. 3. 1814, 10. 7. 1823).

in sklepali številne posle, morda pa prav zato.¹⁵⁴⁴ Vse tudi kaže, da v hiši niso vladali tako idilični medčloveški odnosi, kot bi se zdelo iz dnevniških zapisov nadvojvode Janeza. Barbarin brat Franc Ksaver baron Dienersperg je v svojih spominih najbrž marsikaj zamolčal, denimo to, da je bila Barbara – Babette v odnosu do otrok bržčas precej podobna svojemu avtoritativnemu očetu Avguštinu baronu Dienerspergu. Njena otroka sta namreč šele po materini smrti lahko zaživela po svoji meri, prejkone tedaj oba že dodobra osivela.

47-letna hči **Viljemina** (1796, Blagovna – 1855, Spodnji Lanovž pri Celju) je, kot se zdi, mogla zdaj vsemu svetu razkriti svojo skrito ljubezen do 15 let mlajšega 32-letnega **Josefa Hauswirtha** (1811–1875), gospodarskega upravitelja na Blagovni. Še ena ženska iz Dienerspergovega rodu je torej vzela za moža blagovenskega uslužbenca, a Hauswirth je bil drugače kot svojčas soprog njene tete Terezije pl. Resingen veliko nižjega rodu in zlasti plitvejšega žepa. Nenavadni par se je poročil daleč od oči zvedave okolice 28. maja 1843 v Gradcu, kjer je sprva tudi živel.¹⁵⁴⁵ Viljemina je v poročni matici navedena kot solastnica gospostva Blagovna – tega si je zdaj delila z bratom –, Jožef pa je bil le sin skromne viničarske družine iz Hitzendorfa v graški okolici.¹⁵⁴⁶ Kako je na njuno poroko gledal nevestin brat vitez Franc, lahko sklepamo iz dveh zgovornih dejstev. Prvič, zakoncema sta šla v Gradcu za poročni priči dva prijatelja ali znanca – gosposčinska upravitelja, in ne kateri od sorodnikov. Pomenljiva pa je tudi ugotovitev, da je nagrobnik staršem, ki še stoji na šentjurskem pokopališču, postavila samo Viljemina,¹⁵⁴⁷ kot da z bratom ne bi bila v dobrih odnosih. Glede na pozno poroko je razumljivo, da v zakonu s Hauswirthom ni imela otrok. Skupno domovanje zakoncev je postal novi del Gradca na desnem bregu Mure, kjer je ženin prebival že dotlej.¹⁵⁴⁸ Nato pa sta se preselila na Spodnje Štajersko, kjer sta leta 1845 v neposredni bližini Celja kupila mali dvorec Spodnji Lanovž.¹⁵⁴⁹ Glede na to, da so se na njuno posest hitro začeli lepiti hipotekarni dolgovi, sta morala zelo slabo gospodariti, posebej ob dejstvu, da je dobila Viljemina veliko večjo dediščino od vrednosti spodnjelanovškega dvorca, ki skoraj ni imel zemlje. Zakonca nista mogla živeti od zidov, žitna trgovina, s katero sta se (med drugim) ukvarjala, pa ni imela blagoslova.¹⁵⁵⁰ Po dvanajstih letih zakona je 59-letna Viljemina 3. novembra 1855 v Spodnjem Lanovžu preminila za vročico.¹⁵⁵¹ Hauswirth, ki je moral dvorec devet let zatem (1864)

¹⁵⁴⁴ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 825–851.

¹⁵⁴⁵ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Andrä, Trauungen 1843, Nr. 23; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 359.

¹⁵⁴⁶ Rodil 15. aprila 1811 staršema Josefu Hauswirthu in Marii, rojeni Probst (DAG, Altmatrizen, Hitzendorf, Taufbuch VI 1809–1820, pag. 120).

¹⁵⁴⁷ Nagrobnik je omenjen v delu *Pokopališča pri cerkvah*, str. 236, vendar brez imena naročnice in letnice postavitve. Danes ni mogoče prebrati, ali je bil postavljen leta 1842 ali 1843, vsekakor marca.

¹⁵⁴⁸ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Andrä, Trauungen 1843, Nr. 23.

¹⁵⁴⁹ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 4, fol. 337. – K dvorcu je spadala neznatna posest, saj je izkazovala le pol goldinarja dominikalnega in četrť goldinarja rustikalnega donosa. – Namig, kje bi zakonca Hauswirth po poroki živila, je dal Pirchegger, ki kot lastnika Spodnjega Lanovža (Unterlahnhof) pri Celju omenja nekega Josefa Hauswirtha, in sicer brez letnice nekako sredi 19. stoletja (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 182). Po knjigi status animarum župnije Celje za obdobje 1843–1852, v kateri sta zakonca Hauswirth vpisana naknadno namesto prejšnjih lastnikov Novakov, čas njune priselitve v Spodnji Lanovž (Gabrje št. 9) ni natančneje določljiv (NŠAM, Zapisniki duš, 0016 Celje–Sv. Danijel, K39 (1843–1852), s. p.).

¹⁵⁵⁰ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 4, fol. 338–347, nadaljevanje fol. 334–335.

¹⁵⁵¹ NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1851–1862, fol. 85.

prodati,¹⁵⁵² se je drugič poročil, imel otroke, kupil hišo na Gosposki ulici v Celju in tam 8. oktobra 1875 umrl za kapjo, star 64 let.¹⁵⁵³

Prve generacije Gadollove rodbine

Johann vitez Gadolla * 1757, Gradec, † 1832, Blagovna pri Šentjurju			Barbara baronica Dienersperg * 1772, Dobrna, † 1841, Blagovna pri Šentjurju		
por. 1795, Blagovna 2 otroka:					
1) Viljemina pl. Gadolla, por. Hauswirth * 1796, Blagovna, por. 1843 v Gradcu, † 1855, Sp. Lanovž pri Celju, brez otrok			2) Franc vitez Gadolla * 1797, Blagovna, por. 1844 na Dunaju, † 1866, Gradec, 6 otrok		
6 otrok Franca viteza Gadolle:					
1) Jožefa (Josefine) * 1846, Turn pri Škalah, † 1889, Dobrna, neporočena	2) Klemens * 1847, Turn pri Škalah, por. 1891 v Kosini, Galicija, † 1919, Gradec	3) Franc (Franz) * 1849, Turn pri Škalah, por. 1883 v Gradcu, † 1928, Gradec	4) Kajetan * 1855, Turn pri Škalah, por. 1894 na Dobrni, † 1899, Arvež/Arnfels	5) Ivana (Johana), por. Ehrlich * 1857, Turn pri Škalah, por. 1886 v Gradcu, † 1918, Staudach pri Hartheimu	6) Elizabeta (Elise), por. Mayer * 1861, Turn pri Škalah, por. 1889 v Gradcu, † 1923, Maribor
Danes živijo potomci treh otrok: Klemensa, Kajetana in Ivane.					

Edini moški naslednik viteške veje Gadoll **Franc vitez Gadolla** (1797, Blagovna – 1866, Gradec) se je oženil leto in pol za sestro in nadaljeval svoj rod, ko mu je bilo že skoraj petdeset let. Tudi on je dotlej večidel živel v domačem blagovenskem dvorcu ali vsaj blizu doma, razen nekaj študijskih let, ki jih je preživel v cesarski prestolnici. Po celjski gimnaziji, kamor se je vpisal leta 1809,¹⁵⁵⁴ je na Dunaju končal pravni študij, vendar ne na univerzi, temveč na terezijanski viteški akademiji (*K. k. theserianische Ritteracademie*).¹⁵⁵⁵ Nato ga v letih 1821–1832 srečamo kot praktikanta okrožnega urada v Celju.¹⁵⁵⁶ Službe, v kateri ni napredoval, kot bi pričakovali, se je očitno hitro nasitil, ostal doma¹⁵⁵⁷ in

¹⁵⁵² StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 4, fol. 337.

¹⁵⁵³ Okrajno sodišče v Celju, Zemljiška knjiga, k. o. Celje, gl. knj. 108–154, vl. št. 139; NŠAM, Zapisniki duš, 0016 Celje–Sv. Danijel, K 56 (1875–1882), s. p.; NŠAM, Matične knjige, Celje–Sv. Danijel, M 1862–1878, fol. 358.

¹⁵⁵⁴ ZAC, ZAC 845, šk. 1, 1/2, Matrikula, s. p.

¹⁵⁵⁵ O tem piše sam v: StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 803, fol. 24.

¹⁵⁵⁶ Kot konceptni praktikant je v šematizmih vojvodine Štajerske naveden med letoma 1823 in 1831 (*Schematismus für Steyermark und Kaernten 1823*, str. 164; *Schematismus für das Herzogthum Steyermark 1826*, str. 112; 1827, str. 118; *Schematismus des Herzogthumes Steyermark 1828*, str. 62; 1829, str. 65; 1830, II. Abteilung, str. 22; 1831, II. Abteilung, str. 21; prim. Žižek, Upravni razvoj Celja, str. 39–42). Mesto praktikanta je sicer nastopil že s prisego 7. aprila 1821 (ZAC 5, šk. 72, 72/496). V šematizmih ni opore za podatek v Gadollovem lastnem rokopisu, po katerem naj bi iz uradniške službe izstopil kot nadštevilni okrožni komisar (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 2), saj ga šematizmi s takšno funkcijo ne navajajo. Za obdobje 1832–1845 so bili poleg štajerskih deželnih šematizmov (*Schematismus des Herzogthumes Steiermark*) pregledani še vsi državni šematizmi (*K. k. Hof- und Staatschematismus des österreichischen Kaiserthums*). Prim. Žižek, Upravni razvoj, str. 42–50. Zadnjič se je kot koncipist okrožnega urada naslovil sam, ko je bil 28. in 29. julija 1832 s sestro in družabnico na oddihu v Rogaški Slatini (Cvelfar, *Knjiga gostov*, str. 140).

¹⁵⁵⁷ Vsi razpoložljivi viri pričajo, da je ostal doma. Njegov stric Franc Ksaver baron Dienersperg leta 1835 v svojem biografsko-genealoškem orisu rodbine Dienersperg pravi, da Viljemina in Franc, oba še samska, gospodarita skupaj z materjo na Blagovni (ZAP, ZAP 70, R-45, str. 58). Gadollov prestop iz uradniških v zasebniške vrste je lepo dokumentiran

Zadnja upodobitev Blagovne leta 1858, preden je dal novi lastnik dvorec porušiti: v ospredju nekdanja kmetija Suša, v ozadju na levi gospodarska poslopja in še obstoječa upravna stavba, desno enonadstropni kompleks dvorca (ARS, AS 455, št. 62, avtor M. Doberšek).

Lokacija nekdanjega dvorca Blagovna danes (foto B. Golec, marec 2016).

se posvetil svojim konjičkom. Nadaljeval je tudi s prezidavo in izboljšavami pri grajski stavbi, toda v bistveno manjšem obsegu, kot je načrtoval njegov pokojni oče. Ta je dotrajani grajski kompleks še pred koncem 18. stoletja temeljito prenovil in prezidal, po sinovem pričevanju pa bi zgradil tudi nov, veliko lepši grad od Novega Celja, če mu načrtov ne bi prekrižale vojne s Francozi.¹⁵⁵⁸ »Če bi grad res zgradili tako, kot je načrtoval Johann vitez Gadolla,« je v letih 1861–1863 zapisal Franc, »se z Blagovno ne bi moglo primerjati nobeno gospostvo, kajti toliko številnih in tako lepih gospodarskih zgradb, ki so z drugimi luksuznimi objekti dejansko tvorile mesto, ni najti nikjer.«¹⁵⁵⁹ Franc vitez Gadolla je k vsemu temu prispeval malo v primerjavi z očetom. Dal je zgraditi vodovod, obnovil po požaru pogorel hlev, celoten kompleks protipožarno zavaroval, zgradil velik požarni bazen in vse stavbe opre-

tudi v knjigi gostov zdravilišča Rogaška Slatina, v kateri je do leta 1832 vpisan kot okrožni uradnik, od 1833 dalje pa kot posestnik oziroma imetnik gospostva, a nikoli z osebnim imenom (Cvelfar, *Knjiga gostov*, str. 48, 140, 152, 178, 179, 188, 200, 218, 278, 296, 339).

¹⁵⁵⁸ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 678, fol. 22.

¹⁵⁵⁹ Prav tam, fol. 24v; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 4.

mil z dvanajstimi strel vodi.¹⁵⁶⁰ Njegova rodna Blagovna je bila v vseh pogledih primer »naprednega doma«, katerega gospodarja, oče in sin, sta šla strumno v korak s časom. Steklenjak bi po Frančevih besedah utegnil biti celo najdaljši v monarhiji (!), Blagovna je imela poleg tega oranžerijo, toplo gredo z nasadom ananasa, nasade tulipanov, hijacint, nageljnov in eksotičnega rastlinja, paviljon (*Gloriett*) in eremitaž (*Gartenhaus*). Ponašala se je z živalskim vrtom z jeleni, srnami in labodi, z golobnjaki, parkom s streliščem in kegljiščem, vodomatom in bazenom.¹⁵⁶¹ Še več, Franc vitez Gadolla se je lahko pohvalil, da so v njegovem rodnem dvorcu domovali bogata knjižica z deli naravoslovne vsebine, zbirka kamnin in novcev, »kabinet z raritetai« (*Raritätenkabinett*), razni astronomski aparati, mikroskopi in druge optične naprave, nadalje pripomočki za poskuse z elektriko, destilacijska peč, peč za metalurške poskuse in drugo, kar je po njegovem upravičevalo naziv »domovanje znanosti«.¹⁵⁶²

Blagovna je v njegovem času res dajala vtis učenjakovega bivališča, težko pa je iz skromnih opisov sklepati, kaj je k hiši prinesel že oče Johann in kaj šele sin Franc. Zagotovo je bilo tu marsikaj že ob obiskih nadvojvode Janeza (1810–1812), ki govori le na splošno o lepi knjižnici in nekaj čednih zbirkah ter omenja živalski vrt in kegljišče,¹⁵⁶³ Johann Gadolla pa v obeh oporokah (1814 in 1823) zapušča sinu knjige, orožje, kamnine in novce.¹⁵⁶⁴ Če bi sodili po poznejši dokumentirani dejavnosti Franca Gadolle, po tem, kar se je znašlo v zbirki Historičnega društva za Štajersko in slednjič v Štajerskem deželnem arhivu, se zdi, da je bil mlajši vitez Gadolla predvsem zgodovinar in domoznanec, naravoslovje pa je sodilo bolj v domeno njegovega očeta Johanna.¹⁵⁶⁵ Vsekakor pa ne samo njega, saj Frančev najstarejši sin Klemens v spominih omenja, kako je na Turnu pri Škalah (pred letom 1862) očetu pomagal pri »fizikalnih delih«,¹⁵⁶⁶ »fizikalni kabinet« pa je imel Franc tudi v svojem novem domu v Gradcu (1865).¹⁵⁶⁷ Ne nazadnje je bil med prvimi člani leta 1862 ustanovljenega Naravoslovnega društva za Štajersko.¹⁵⁶⁸ Večji del zbirk in naprav je vitez Franc ob slovesu od Blagovne odpeljal s seboj na Turn pri Škalah (1844–45), del pa je že tedaj prodal.¹⁵⁶⁹ Sicer pa se je veliko ukvarjal z zgodovino in domoznanstvom, o čemer bomo še govorili.

Za tovrstno delo je imel blagovenski vitez na razpolago veliko časa, saj je zelo dolgo ostal samski

¹⁵⁶⁰ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 678, fol. 22v; natančnejši opis v: Hs. 908, fol. 16v–17.

¹⁵⁶¹ Prav tam, Hs. 678, fol. 23; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 4. – Propad vsega tega je Franc še videl na lastne oči v začetku šestdesetih let, slabi dve desetletji po prodaji Blagovne. Leta 1862 ali 1863 je resignirano zapisal: »Ob pogledu na vse to ostaja najbolj žalosten vtis, še posebej ko gre za gospodstvo, ki je v vseh pogledih sodilo med najlepša in prva v deželi, če upoštevamo njegovo velikost, lepe stavbe, čudovite naprave in [dvorec] kot bivališče muz« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 678, fol. 24–24v; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 4).

¹⁵⁶² StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 678, fol. 23v–24; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 4.

¹⁵⁶³ Schlossar, *Erzherzog Jobanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 28, 116.

¹⁵⁶⁴ ZAC, ZAC 495, šk. 2, Gadolla, 1. 3. 1814, 10. 7. 1823.

¹⁵⁶⁵ Leta 1825 je »vitez Gadolla« daroval botaničnemu vrtu graškega Joanneuma veliko cvetočo agavo, prvo tovrstno rastlino v Gradcu, ki je daleč naokrog požela občudovanje (Marktanner-Turneretscher, *Die zoologische, botanische und phytopaläontologische Abteilung*, str. 262). V kazalu zbornika, v katerem je bil prispevek objavljen, je navedeno ime Franca viteza Gadolle (Mell, *Orts- und Personenverzeichnis*, str. 502), lahko pa bi šlo tudi za očeta, upoštevaje, da tedaj 28-letni Franc še ni bil gospodar. Prav tako ni jasno, kateri od obeh Gadoll (*von Herrn von Gadolla von Reifenstein*) je leta 1831 obogatil zbirko Joanneuma z rokopisom o lupinah školjk in polžev (*Joanneum. Zwanzigster Jahrsbericht. 1831, Eingänge*, str. 5).

¹⁵⁶⁶ Izvirnik spominov: MRV Gotha, Inv. Nr. 29767, *Tagebuch des k. u. k. Rittmeisters Clemens Ritter von Gadolla*. Tipkopijski spominov je shranjen v arhivu avtorja. Prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 7.

¹⁵⁶⁷ Neki Huber iz Celja, nedvomno Jožef Huber, profesor naravoslovja, matematike in fizike na tamkajšnji gimnaziji, v pismu Gadolli 27. marca 1865 med drugim piše, da bi si ob naslednjem obisku Gradca rad ogledal njegov »fizikalni kabinet« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 919, 27. 3. 1865).

¹⁵⁶⁸ *Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark I* (1863), Beilage 2, str. 12.

¹⁵⁶⁹ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 678, fol. 24; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 4.

in od svojega 34. ali 35. leta tudi ni imel nobene zaposlitve razen skrbi za vodenje domače posesti. Po smrti staršev in sestrični poroki se je pri 47-ih končno še sam oženil. Po nevesto je šel precej dlje kakor Viljemina po svojega ženina, vse do cesarskega Dunaja, kjer je stopil pred oltar 29. oktobra 1844.¹⁵⁷⁰ Izbranka ni bila »tujka«, kot bi lahko predvidevali glede na kraj poroke, ampak jo je lahko Franc poznal še s počitnic pri sorodnikih na Dobrni. Skoraj trideset let mlajša **Kajetana Elizabeta baronica Adelstein**, rojena 6. decembra 1826 v furlanskem Vidmu, je bila hči generalmajorja barona Jožefa (1780–1850), rojenega v dvorcu Dobrnica pri Dobrni, in Klementine, rojene grofice Coronini-Cronberg iz Gorice. Njen oče Jožef baron Adelstein se je lahko štel za Gadollovega priženjenega sorodnika, saj se je Adelsteinova sestra Antonija (1783–1845) leta 1813, kot smo videli, omožila z Gadollovim stricem Francem Ksaverjem baronom Dienerspergom (1773–1846), poleg tega pa sta bila ob dunajski poroki nečakov, Franca viteza Gadolle in Kajetane baronice Adelstein, oba skupna sorodnika še živa.¹⁵⁷¹ Odločitev o poroki po starosti sicer tako različnih nekrvnih sorodnikov je najverjetneje padla že poleti 1843 v Rogaški Slatini, kjer so se kot po naključju istega dne znašli vsi vpleteni.¹⁵⁷² Ker je baron Adelstein kot častnik cesarske garde živel na Dunaju,¹⁵⁷³ se mu je očitno zdelo edino primerno, da bo poroka v prestolnici, kjer je nemara prav on poiskal tudi kupca za Blagovno.

S poroko Franca viteza Gadolle in leto prej njegove sestre Viljemine je rodbina Gadolla po šestdesetih letih vzela slovo od blagovenskega dvorca. Neposredno po poroki je Franc postal lastnik gradu Turn pri Škalah oziroma gospostev Turn in Šalek.¹⁵⁷⁴ Kupnino za posest v Šaleški dolini, nekaj več kot 60.000 goldinarjev, je dobil od prodaje Blagovne, ki sta jo s sestro nekaj mesecev prej prodala družini dunajskega bankirja Ignaza von Macka,¹⁵⁷⁵ po Gadollovih besedah za kar 220.000 goldinarjev.¹⁵⁷⁶ Ker je bila blagovenska posest močno obremenjena s hipotekami,¹⁵⁷⁷ njena dediča pa sta bila oba z Viljemino, Franc sestri ne bi mogel izplačati polovice zapuščine staršev ter tako postati edini lastnik. Grad Turn z dvema gospostvoma v sicer nekoliko odmaknjeni Šaleški dolini je bil nasprotno za njegov žep

¹⁵⁷⁰ Po uradnem rodovniku (Ahnenpaß) vnuka Josefa Gadolle (1897–1945) se je Franc poročil 29. oktobra 1844 v stolnici sv. Štefana (izvirnik v MRV Gotha, kopija v arhivu avtorja). Toda v poročni matici dunajske stolne župnije ni poroka vpisana ne leta 1844 ne naslednje leto (DAW, Matriken-Zweitschriften, St. Stephan in Wien, Trauungsprotokoll 1844, 1845). Poročna pogodba je bila vsekakor sklenjena navedenega dne (prepis v: StLA, Bezirksgericht Graz I, D 117/1867, Franz Ritter v. Gadolla), isti datum pa navaja tudi Gadolla sam (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 240, fol. 11).

¹⁵⁷¹ Jožefov in Antonijin oče je bil Anton Karel baron Adelstein, s katerim se je Gadollov ded Avguštín baron Dienersperg leta 1769 hudo sprl in še veliko let po Adelsteinovi smrti dolgo nasprotoval poroki svojega sina Franca Ksaverja z njegovo hčerko. Gl. str. 277 in 287.

¹⁵⁷² Generalmajor baron Adelstein je s svojo štiričlansko družino prispel na zdravljenje 20. julija 1843, ko se je v Rogaško Slatino pripeljal blagovenski graščak Gadolla, čigar razlog bivanja je v knjigi gostov naveden kot »drugo«. In kot po naključju je prišel dva dni pozneje tja na zdravljenje še »g. Resingen, imetnik gospostva Tabor«, Gadollov samski bratranec Janez Nepomuk vitez Resingen (Cvelfar, *Knjiga gostov*, str. 296, 297).

¹⁵⁷³ *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums 1843*, str. 46, 88; *1844*, str. 46, 88.

¹⁵⁷⁴ Kupna pogodba z dedinjami pokojnega Franca Nikolaja Del Negra je bila za polovico gospostva sklenjena 31. decembra 1844, za drugo polovico pa 14. oktobra 1845 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 6, fol. 1181; Urkundenbuch Tom 206, fol. 377–378; Tom 214, fol. 532–542). Delež Gadollove žene pri kupnini je moral biti znaten, zato je dala v deželno desko vknjižiti poročno pogodbo, po kateri bo vse njuno tedanje in prihodnje premoženje, posedovano ali drugače pridobljeno, postalo skupno (prav tam, Hauptbuch 6, fol. 1190).

¹⁵⁷⁵ Kupoprodajna pogodba ima datum 9. junij 1844, deželna deska pa ne pove, koliko je znašala kupnina (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 818; Urkundenbuch Tom 197, fol. 53–55).

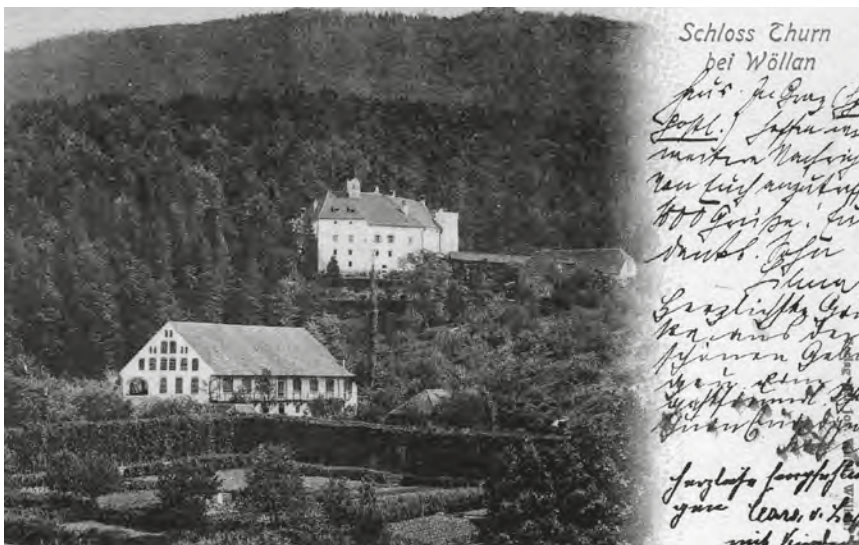
¹⁵⁷⁶ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 908, fol. 19v; Hs. 918, fol. 1.

¹⁵⁷⁷ StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 3, fol. 825–851. – Bremenom je žal mogoče slediti samo do leta 1838, ko jih je bilo za več kot 60.000. Zaradi nepravilnega podatka o prenosu bremenskega dela deželnodeskega vložka v drugo knjigo ne vemo, kje iskati nadaljevanje vpisov in kaj se je dogajalo v ključnih letih pred prodajo.

Turn pri Škalah
okoli leta 1860,
ko je še bil v lasti
Franca viteza Gadolle
(kolorirana litografija
C. Reicherta, po:
Stopar, *Grajske stavbe
v vzhodni Sloveniji*.
Četrta knjiga, str. 115).

Turn na razglednici,
odposlani leta 1906
(zbirka Milana
Škrabca).

Turn danes (foto B.
Golec, marec 2016).

dosegljiv, če upoštevamo, da vitez Gadolla ni imel drugih dohodkov in da njegovi konjički niso bili zastoj. Sam ni sicer nikjer zapisal, zakaj se je ločil od Blagovne, o kateri je pozneje govoril s tolikšno ljubeznijo.¹⁵⁷⁸ Poldrugo desetletje zatem je potožil le o njenem propadanju, ko je novi lastnik, ki tu ni nikoli prebival, pustil kompleks vnamar in so ga slednjič skoraj v celoti porušili.¹⁵⁷⁹

Tudi na novem domovanju na Turnu se je Gadolla lotil prenove in prezidav,¹⁵⁸⁰ saj je z nakupom mislil resno. V gradu z več trakti, ki je dobil svojo današnjo podobo večidel v začetku 18. stoletja in bil obdan z obrambnim jarkom,¹⁵⁸¹ se je vitez Franc lahko počutil še bolj romantično, povsem v slogu kakšnega srednjeveškega graščaka. Misleč, da je s kupljeno posestjo, čeprav precej manjšo in manj donosno od blagovenske,¹⁵⁸² zagotovil svoji mladi družini mirno eksistenco, se je posvetil predvsem raziskovalnemu delu in pisanju. Z **domoznanstvom in lokalno zgodovino** se je ukvarjal sicer vsaj od srede tridesetih let, toda največji del njegovega obsežnega domoznanskega opusa o celjskem okrožju je nastal na Turnu. Štajerski deželni arhiv v Gradcu hrani 56 Gadollovih rokopisov, nastalih med letoma 1836 in 1864, ki so prišli tja deloma kot zaključena besedila, namenjena Historičnemu društvu za Štajersko, deloma pa šele z Gadollovo zapuščino.¹⁵⁸³ Franc vitez Gadolla je namreč od vseh Valvasorjevih potomcev najmočnejše razvil nagnjenje do zgodovine, domoznanstva in raziskovanja preteklosti. Tudi sam je zapisal, da je zanimanje za »domovinsko zgodovino« podedoval po Valvasorjih,¹⁵⁸⁴ dasi Janeza Vajkarda ni mogel identificirati kot svojega neposrednega prednika.¹⁵⁸⁵ Sprva se je ukvarjal s preteklostjo svojih gospostev in z genealoškimi orisi sorodstveno povezanih rodbin, nato pa intenzivno z zgodovino Celja in Celjskih grofov ter slednjič s topografijo celotnega celjskega okrožja med Savo in Dravo. Že kot graščak na Turnu pri Škalah je leta 1854 postal član Historičnega društva za Štajersko in njegov korespondent za območje Savinjske doline z okolico.¹⁵⁸⁶ Kot izrazit empirist, ki je zaupal le izvirnim dokumentom,¹⁵⁸⁷ bi bil lahko zanesljiv vir in kažipot zlasti za lokalno zgodovino od 16. stoletja dalje, če njegovi rokopisi ne bi obležali v deželnem arhivu. Gadollovo obsežno topografsko-domoznansko delo pa bi imelo, če bi ga izdal, za širše celjsko območje še danes podoben pomen kot Schmutz ali Janisch za Štajersko. Iz pisma Davorina Trstenjaka (1865) lahko povzamemo, da je imel Gadolla namen neko

¹⁵⁷⁸ Brez podlage je trditev I. Grdine, da se je grad Turn zdel Gadolli »v vsakem primeru imenitnejši in se je zato preselil tja« (Grdina, *Ipavci*, str. 85). Markantna Blagovna pri Šentjurju, mimo katerega je že dve leti pozneje prisopihal vlak, je ležala tik ob deželni cesti proti Hrvaški in bi ostala Gadollova, ko bi bilo to le mogoče.

¹⁵⁷⁹ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 678, fol. 24v; prim. Schillinger, *Die Familie Gadolla*, str. 4.

¹⁵⁸⁰ Prav tam, Hs. 1385, fol. 56v–58, 68–68v.

¹⁵⁸¹ Stopar, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga*, str. 118–119.

¹⁵⁸² Po štajerski deželni deski je imela Blagovna z Anderburgom in inkorporiranimi imenji dobrih 1019 funtov dominikalnega in 387 funtov rustikalnega donosa, Turn s Šalekom pa le 468 funtov dominikalnega in 130 rustikalnega (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch II, fol. 63, 164).

¹⁵⁸³ Zahn, Mell, *Kataloge des Steiermärkischen Landesarchives*, str. 201; Posch (izd.), *Gesamtinventar des Steiermärkischen Landesarchives*, str. 31. Natančneje o tem: Golec, Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«, str. 44.

¹⁵⁸⁴ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 655, fol. 6.

¹⁵⁸⁵ Prav tam, Hs. 568, fol. 2v–4v. – Po smrti matere (1841) je Gadolla v rodovniku rodbine Diensperg navedel, da je bila Regina Konstancija pl. Diensperg »sorodnica ali morda vnukinja znamenitenega Valvasorja«: »... eine Verwandtin oder vielleicht eine Enkelin des berühmten Valvasors« (StLA, A. Diensperg, K 1, H 1, Stammbaum meiner seel. Fr. Mutter Barbara von Gadolla geb. Freiin von Diensperg).

¹⁵⁸⁶ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 919, pismo odbora Historičnega društva Gadolli, 2. 6. 1854, Nr. 1305; *Mitteilungen des Historischen Vereins für Steiermark VI* (1855), str. 14.

¹⁵⁸⁷ Pomenljiva je njegova misel iz leta 1864: »Prvi del Zgodovine Blagovne, Anderburga, Rifnika, Šentjurja in Slivnice obsega čas od njihovega nastanka do tam, od koder lahko z izvirnimi listinami (gl. regeste) prikažem resničnost povedanega, in to sem tudi storil. Drugi del je bil prijeten, ker je napisano mogoče dokazati, prvi del pa je zgolj izpisovanje iz Schmutza, Stadla, Wildensteina, Kindermanna itd. Če so lagali oni, potem lažem tudi jaz, ne jamčim nič.« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 916, fol. 41v).

Gadollov tabelarični seznam gradov, graščin in dvorcev celjskega okrožja (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hss. 909).

Manjši del Gadollovega domoznanskega opusa je izšel leta 2015 v slovenskem prevodu v zborniku Šaleški gradovi viteza Gadolle (foto Marko Zaplatil).

svoje delo natisniti,¹⁵⁸⁸ najverjetneje topografijo celjskega okrožja, svoj najobsežnejši rokopis sploh,¹⁵⁸⁹ a ga je očitno prehitela smrt. Še nekaj let prej je načrtoval tudi pisanje »popolne zgodovine Celja«,¹⁵⁹⁰ si dopisoval z avtorjem *Celske kronike* (1854) Ignacem

¹⁵⁸⁸ »Preden boste dali delo v tisk (*bevor Sie Ihr Werk dem Drucke übergeben*), mi ga pošljite v pregled in rade volje se bom potrudil popraviti filološki del« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 919, pismo D. Trstenjaka, 16. 6. 1865). Izraz »Werk« priča, da ni šlo za naveden sestavek, za povrh pa naj bi že sam »filološki del« (*den philologischen Theil*) zahteval kar nekaj truda. V istem pismu je Trstenjak poslal Gadolli vrsto etimoloških razlag toponimov in hidronimov v prostoru med Savo, Sotlo in Dravo.

¹⁵⁸⁹ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 915, *Der Zillier Kreis in topographisch-naturhistorisch-geographisch und montanistischer Beziehung*, s. d. (7 zvezkov z ločeno paginacijo).

¹⁵⁹⁰ Leta 1854 se je Gadolla ponudil celjskemu občinskemu odboru, da napiše zgodovino Celja in Celjskih grofov, iz odgovora pa izvedel, da je pravkar dal v tisk svoje delo v slovenskem jeziku (*Celska kronika*) Ignac Orožen (prav tam, Hs. 919, pismo celjskega župana Kaindelsdorferja, 9. 10. 1854). Rokopis o celjskih hišah, napisan konec leta 1861 in v

Orožnom¹⁵⁹¹ in o mestni preteklosti napisal več parcialnih sestavkov.¹⁵⁹² Ko bi bilo natisnjeno vsaj eno njegovo delo, bodisi v knjižni obliki bodisi kot prispevek v historiografski periodiki, bi se mu veliko težje pripetilo ravno to, česar si je najmanj želel – da bo namreč njegov obsežni opus ostal pozabljen in neuporabljen.¹⁵⁹³ Nekaj pozornosti je Gadollovo delo vzbudilo šele konec 20. stoletja,¹⁵⁹⁴ leta 2015 pa je bil v slovenskem prevodu končno objavljen eden njegovih rokopisov, in sicer *Prispevki k topografiji in zgodovini nekaterih gradov in dvorcev v celjskem okrožju*.¹⁵⁹⁵ Gadollovi rokopisi obsegajo skupno kar okoli 3300 strani, od tega skoraj 500 strani »topografsko-naravoslovno-geografski in montanistični oris celjskega okrožja« v sedmih zvezkih in več kot 200 strani prispevki za cerkveno topografijo 14 dekanij lavantinske škofije.¹⁵⁹⁶ Kot smo videli, je manj znanega o njegovih naravoslovnih raziskavah, očitno pa je bil Gadolla poleg članstva v deželnem historičnem in naravoslovnem društvu član vsaj še enega znanstvenega združenja.¹⁵⁹⁷ Čeravno njegovi dosežki niso primerljivi z Valvasorjevimi, še zlasti ne po odmevnosti, lahko Franca viteza Gadollo štejemo za polihistorja 19. stoletja, ki bi si v določenem oziru zaslužil kar oznako »pozabljeni mali štajerski Valvasor«.¹⁵⁹⁸

Po Valvasorju in Dienerspergih pa vitez Gadolla vsekakor ni podedoval ljubezni do častniške službe in uniforme, saj je skupaj s tremi bratranci – dvema Dienerspergoma in Resingenom – predstavljal domala črno ovco v vrsti Valvasorjevih potomcev – častnikov. Kot bomo videli, sta se poklicni oficirski karieri zapisala tudi dva od njegovih treh sinov, medtem ko je tretji kadetnico zapustil, ter za njima še več vnukov in pravnuk. Franc vitez Gadolla očitno ni imel takšnih nagnjenj, poleg tega pa je bil tudi edinec in po spominih politika Josipa Vošnjaka šibke in majhne postave. Kot edinega sina in naslednika ga njegov oče, sam civilen in izobražen človek, ni silil v vojaški stan. Ko so ga v revolucionarnem letu 1848 izvolili za stotnika šoštanjске narodne garde, Gadolla za svojo funkcijo ni pokazal pretiranega zanimanja in njegovo stotništvo je ostalo bolj na papirju.¹⁵⁹⁹ Očitno so ga tedaj veliko bolj zanimale druge stvari, navsezadnje tudi eksistenca njegove družine. Enainpetdesetletni

začetku 1862, je Gadolla kratko označil kot »eine künftige vollständige Beschreibung und Geschichte der Stadt Cilli« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 263, fol. 1).

¹⁵⁹¹ Ohranjena so tri Orožnova pisma Gadolli iz let 1854 in 1855 (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 919, 30. 10. 1854, 21. 1. 1855, 16. 10. 1855).

¹⁵⁹² Ime mesta Celje se pojavlja v naslovu dela ali poglavja sedmih Gadollovih rokopisov, od katerih ni bil najbrž nobeden napisan pred koncem petdesetih let (prav tam, Hs. 263, 264, 282, 671, 684, 704, 912).

¹⁵⁹³ V temeljnih delih o zgodovini in topografiji Celja ter o gradovih in dvorcih v nekdanjem celjskem okrožju ni Franc Gadolla nikjer citiran (Golec, Domožnanec Franc vitez Gadolla, str. 16). Toda, kot ugotavlja Peter Zimmermann, je Gadollova spoznanja o Šaleku deloma vendarle prevzel J. A. Janisch v svoj topografsko-statistični leksikon za Štajersko (1885), ne da bi navedel vir (Zimmermann, Gradovi Šaleške doline, str. 248).

¹⁵⁹⁴ Anton Seher je v *Zgodovini premogovnika Velenje* (1998), str. 367, pripisal Gadolli kot verjetnemu avtorju dva rokopisa o šaleških gradovih in opozoril na njegove obsežne rokopisne zapise v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. Skoraj sočasno je na Gadollov rokopisni opus naletel njegov na Dunaju živeči pravnuk Egon Ehrlich. V Ehrlichovi prvi monografiji o Frančevem vnuku Josefu Gadolli, izdani leta 2000, je Christa Schillinger opozorila na rokopise in iz njih uporabila nekaj podatkov pri pisanju poglavja o rodbini Gadolla (Schillinger, Die Familie Gadolla, str. 3, 4).

¹⁵⁹⁵ Gadolla, *Prispevki k topografiji*.

¹⁵⁹⁶ Seznam in obseg njegovih rokopisov gl. v: Golec, *Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«*, str. 45–48.

¹⁵⁹⁷ Leta 1864 se je namreč v naslovu rokopisa o Blagovni naslovil kot »Mitglied des Steir. hist. und anderer (sic!) wissenschaftlicher Vereine« (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 908, fol. 1).

¹⁵⁹⁸ Gl. natančnejšo obravnavo življenja in dela Franca viteza Gadolle: Golec, *Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«*; pregledneje tudi: isti, Domožnanec Franc vitez Gadolla.

¹⁵⁹⁹ Potem ko so Šoštanjčani po Vošnjakovih spominih »graščaka barona Gadolla v Turnu« izvolili za stotnika narodne garde, jih je ta na svojem gradu sprejel in izdatno pogostil z vinom, to pa je bilo tudi vse. Vošnjak pravi o njem še naslednje: »Gadolla, droben možiček, se je zahvalil za izkazano mu čast, pa nisem videl, da bi kedaj prišel v Šoštanj, izvrševat svoje poveljništvo.« Vošnjak, *Spomini*, str. 29–30.

Družina Gadolla leta 1867 ali 1868 (last Mirjam Gadolla, Dunaj). Od leve proti desni: Jožefa - Josefine (1846–1889), Klemens (1847–1919), mati Kajetana, rojena baronica Adelstein (1826–1912), Kajetan (1855–1899), Ivana - Johanna (1857–1918), Elizabeta - Elise (1861–1923) in Franc - Franz (1849–1928). Upodobitve družinskega očeta Franca viteza Gadolle ne poznamo.

graščak je bil namreč še svež zakonski mož in oče dveh otročičev, revolucionarno vrenje in napoved zemljiške odveze pa sta mu grozila, da bo izgubil znaten vir prihodkov, kar se je kmalu tudi zgodilo.

Na Turnu pri Škalah se je že priletnemu Francu Gadolli in njegovi mladi ženi rodilo vseh šest otrok. Zanimivo je, da so imeli prvi štirje v svojem sestavljenem imenu tako očetovo ime Franc/Frančiška kakor materino Kajetan/Kajetana. 16. aprila 1846 je prišla na svet *Jožefa* s polnim imenom *Jožefa Frančiška Kajetana*, 10. novembra 1847 *Klemens*, natančneje *Klemens Franc Jožef Kajetan*, 2. decembra 1849 *Franc*, krščen kot *Franc Ksaver Kajetan*, 30. julija 1855 *Kajetan* s polnim imenom *Kajetan Franc Jožef*, nato 24. junija 1857 *Ivana* ali *Ivana Barbara Elizabeta* in 1. septembra 1861 najmlajša *Elizabeta* s krstnimi imeni *Elizabeta Marija Ivana*.¹⁶⁰⁰ Gadolla je turnsko posest, ki je medtem z zemljiško odvezo izgubila podložnike, konec leta 1861 prodal, čeprav ni bil zadolžen,¹⁶⁰¹ in se v začetku naslednjega leta z družino preselil v Gradec.¹⁶⁰² Očitno je bilo njegovo zdravje načeto že na Spodnjem Štajerskem in je

¹⁶⁰⁰ NŠAM, Matične knjige, Škale, R 1838–1860, pag. 56, 66, 82, 128, 146; R 1861–1888, pag. 7.

¹⁶⁰¹ Kupoprodaja s Karlom Schreinitzem je bila sklenjena 14. 11. 1861 (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Hauptbuch 6, fol. 1181; prim. Orožen, *Das Dekanat Schallthal*, str. 68; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 207. – Vknjižena breмена v deželni deski ne kažejo, da bi bil Gadolla Turn prisiljen prodati zaradi zadolženosti (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, fol. 1190–1194; Hauptbuch 24, fol. 502–503).

¹⁶⁰² Do preselitve je prišlo šele v letu 1862, saj je Franc vitez Gadolla izjavo v zvezi s prepisom prodanih gospoštevk podpisal 8. januarja tega leta še na Turnu (StLA, Steiermärkische Landtafel, LT II, Urkundensammlung 1862, No. 2381).

tudi to vplivalo na odločitev o preselitvi v deželno prestolnico. Tam je Franc vitez Gadolla po štirih letih umrl v najetem stanovanju nedaleč od Joanneuma, in sicer za jetiko 20. aprila 1866 v 69. letu starosti.¹⁶⁰³ Veliko mlajša vdova ga je preživela za skoraj pol stoletja, saj je preminila šele 10. aprila 1912 v 86. letu starosti, prav tako v Gradcu.¹⁶⁰⁴

Franc vitez Gadolla je poleg Terezije Pauer, poročene Sterger, hčerke svoje sestrične iz Resingenove rodbinske veje, edini Valvasorjev potomec, ki je sredi 19. stoletja imel legitimne potomce in čigar rod živi še danes. Štajerska prestolnica s svojo okolico pa je že poldrugo stoletje domovanje viteзов Gadolla, ki sicer od leta 1919 po avstrijskem pravnem redu ne morejo več uporabljati plemiškega predikata. Od šestih Frančevih otrok se jih je poročilo pet, vsi ti so imeli otroke, a samo trije tudi vnuke, pravnuke in prapranuके.

Usodo graških Gadoll in njihovih stranskih vej bomo tako kot pri Resingenovi rodbinski veji prikazali le v glavnih potezah. Vdova in otroci umrlega viteza Franca so po njem podedovali precej zmanjšano in negotovo naloženo premoženje, ki je v glavnem izviral od kupnine za posest v Šaleški dolini.¹⁶⁰⁵ Že leto dni po Frančevi smrti so Gadollovi stanovali v manj ugledni četrti Gries na desnem bregu Mure.¹⁶⁰⁶ Teplo jih je tudi slabo gospodarjenje skrbnika, po čigar zaslugi je družinsko premoženje vedno bolj kopnelo.¹⁶⁰⁷ Vdova Kajetana je leta 1879 ali 1880 sicer kupila hišo v Maigasse na levem bregu Mure,¹⁶⁰⁸ a jo je morala prodati že leta 1883 ob skrbnikovi smrti.¹⁶⁰⁹ Da družini gmotno ni šlo najbolje, pričajo po svoje tudi poklicne izbire otrok. Te bomo odslej imenovali z njihovimi nemiškimi imeni, kakršna so dejansko uporabljali. Vsi trije sinovi so pristali v kadetnici, ki jo je eden kmalu zapustil, dve hčerki sta postali učiteljici, medtem ko je najstarejša **Josefine** ostala samska in je vstopila v žensko plemiško ustanovo. Kot neporočena »cesarsko-kraljeva štiftna dama« je umrla 3. oktobra 1889 pri komaj 43-ih za sladkorno boleznijo na Dobrni,¹⁶¹⁰ v zdravilišču, ki so ga od začetka 17. stoletja vse do leta 1858 posedovali njeni predniki in sorodniki. Vsi trije Josefinini bratje in obe sestri so stopili pred oltar malo pred njeno smrtjo in po njej. Trije Gadolle so se še v osemdesetih letih 19. stoletja poročili v Gradcu, brata – častnika avstrijske vojske pa v devetdesetih letih v krajih službovanja. Najprej se je 5. aprila 1883 oženil 33-letni **Franz**, tudi sam nekoč častniški kandidat,¹⁶¹¹ nato pa mestni uradnik,

---

Njegovo ime januarja 1862 kajpak pogrešamo na seznamu »samostojnih prebivalcev« Gradca, na katerem sta samo dva njegova sorodnika s priimkom Gadolla (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 24). Tudi sinova Klemens in Franc sta prvi semester končala še na celjski gimnaziji (ZAC, ZAC 845, šk. 7, 7/24–26, Katalogi 1860–1862).

¹⁶⁰³ Mrliška knjiga mu daje malce manj let, in sicer 66 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Hl. Blut, Sterbefälle 1866, Nr. 86; prim. Schviz von Schvizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 319). Umrli je v prvem nadstropju hiše na Neutorgasse 217, ki je bila v lasti Karoline grofice Wagensperg (1862) in nato (1867) njenih dedičev (*Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz 1862*, str. 122; *Adreß- und Geschäfts-Handbuch 1867*, str. 8).

¹⁶⁰⁴ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Münzgraben, Sterbefälle 1912, No. 51.

¹⁶⁰⁵ Po inventurnem in cenitvenem zapisniku Gadollove zapuščine z dne 18. maja 1866 je pokojnik v letih 1863 in 1864 posodil trem zasebnikom skupaj 29.000 goldinarjev, za kar so mu ti jamčili s hipotekami, posojila pa so bila tudi skoraj vse njegovo premoženje, ocenjeno na dobrih 29.552 goldinarjev (StLA, Bezirksgericht Graz I, D 117/1867, No. 3, 18. 5. 1866).

¹⁶⁰⁶ *Adreß und Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Graz 1867*, str. 96.

¹⁶⁰⁷ O tem govori v spominih sin Klemens (MRV Gotha, Inv. Nr. 29767, s. p., 1883; prim. Raschke, *Josef Ritter von Gadolla*, str. 30).

¹⁶⁰⁸ *Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das Schaltjahr 1880*, str. 49.

¹⁶⁰⁹ MRV Gotha, Inv. Nr. 29767, s. p., 1883; prim. Raschke, *Josef Ritter von Gadolla*, str. 30, 34.

¹⁶¹⁰ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, M 1863–1892, fol. 171.

¹⁶¹¹ Franz se omenja kot topniški kadet v letih 1867 in 1868 (*Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums 1867*, str. 505; 1868, str. 543).

Poročna fotografija nadporočnika Kajetana viteza Gadolle (1855–1899), ki se je leta 1894 poročil na Dobrni, v kraju svojih prednikov baronov Dienerspergov (last Mirjam Gadolla, Dunaj).

ki je vzel za ženo 28-letno *Emilie Bláhá*, hčerko gospodarskega upravitelja iz Prage.¹⁶¹² Ker je bila to pri moških njegovega rodu prva poroka z neplemkinjo, tem laže razumemo nasprotovanje Franzove matere, žene viteza, rojene kot baronice in za povrh hčerke grofice.¹⁶¹³ Toda led je bil s tem prebit in »stanovsko neprimerne« poroke so v družini postale nekaj običajnega. Tri leta pozneje je 13. februarja 1886 stopila pred oltar Franzova 28-letna sestra podučiteljica *Johanna*. Za moža si je izbrala učiteljskega vrstnika *Otta Wilhelma Franza Ehrlicha*, sina uradnika-koncipista iz Eisenerza.¹⁶¹⁴ Enak korak je naredila najmlajša

Elise, 28-letna učiteljica, ki je 28. oktobra 1889 v isti župnijski cerkvi kot prej sestra prisegla zvestobo tri leta mlajšemu ljudskošolskemu učitelju *Karlu Mayerju*, sinu železniškega sedlarja iz Maribora.¹⁶¹⁵ Najdlje od doma je našel ženo **Klemens**, stotnik (ritmojster) ulanskega polka, poročen pri 44-ih 2. septembra 1891 v Kosini v Galiciji s 15 let mlajšo *Othomaro – Marie Dzierzynsko*, nečakinjo svojega tamkajšnjega stanodajalca župnika, v katero se je zaljubil že enajst let prej.¹⁶¹⁶ Iz zdravstvenih razlogov je bil tik pred poroko še mlad upokojen (1891), enako kot nekaj let za njim brat Kajetan (1899),¹⁶¹⁷ ki je še isto leto umrl. Klemens je svojo nevesto takoj pripeljal v Gradec in postal v naslednjih 16 letih

¹⁶¹² DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–St. Andrä, Trauungen 1883, No. 38/b; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 365. – Nevesta se je rodila v Smichovu na Češkem, njena starša pa sta bila Adam Bláhá in Anna, rojena Ullitz.

¹⁶¹³ Brat Klemens je v spominih, naslonjenih na dnevniške zapiske, izpričal, da se je Franz poročil »povsem proti materini volji« (MRV Gotha, Inv. Nr. 29767; tipkopis v arhivu avtorja).

¹⁶¹⁴ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Münzgraben, Trauungen 1886, pag. 150; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 501. – Ženinova starša sta bila Wilhelm Ehrlich in Aloisia, rojena Hatna.

¹⁶¹⁵ DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Münzgraben, Trauungen 1889, pag. 41; prim. Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 501. – Ženinova starša sta bila Johann Mayer in Aloisia, rojena Resch.

¹⁶¹⁶ MRV Gotha, Inv. Nr. 29767, s. p., 1880; uradni rodovnik (Ahnenpaß) sina Josefa Gadolle (kopija v arhivu avtorja, izvornik hrani MRV Gotha). Nevestina starša sta bila Michael Dzierzynski in Mariana, rojena Jedozeyowska.

¹⁶¹⁷ ÖStA, KA, Qualifikationslisten, K 742, Klemens R. v. Gadolla, Kajetan R. v. Gadolla.

Nagrobnik rodbine Gadolla na graškem pokopališču St. Peter (foto B. Golec, marec 2016).

oče šestih otrok.¹⁶¹⁸ Brat **Kajetan** se je med službovanjem v Celju oženil pri 39-ih 4. julija 1894 na Dobrni, v tem kraju nedaleč od rodnega Turna kot zadnji iz Dienerspergovega rodu. Njegova 19 let mlajša žena *Theresia von Bako*, hči husarskega ritmojstra (stotnika), je z ovdovelo materjo živela v Celju, rodila pa se je na Dunaju.¹⁶¹⁹ Po Kajetanovi zgodnji smrti v Arvežu/Arnfeldu († 1899), kjer se je z mlado družino naselil po upokojitvi s činom majorja, in po samo petih letih zakona je Theresia ostala sama z dvema majhnima otrokoma, se malo pred prvo svetovno vojno ustalila v Gradcu¹⁶²⁰ ter preživela moža za celih 67 let († 1966).

Od šestih otrok Franca viteza Gadolle (1797–1866) ni nihče dočakal posebno visoke starosti. Od tega sveta so se poslovili v časovnem razponu med letoma 1889 in 1928. Dva sta umrla še pred dopolnjenim petdesetim letom, najprej med zdravljenjem na Dobrni najstarejša neporočena *Josefine* (1846–1889)¹⁶²¹ in za njo v Arvežu/Arnfeldu upokojeni pehotni major *Kajetan* (1855–1899).¹⁶²² Tik po

¹⁶¹⁸ Klemensove v Gradcu rojene otroke razen najmlajšega, rojenega leta 1907, navaja tudi Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel – Graz*, str. 498. Njihove kratke življenjepise gl. v: Ehrlich, *Josef Ritter von Gadolla*, str. 9.

¹⁶¹⁹ NŠAM, Matične knjige, Dobrna, P 1856–1900, fol. 135. – Nevesta se je rodila na Dunaju staršema Alexandru von Baku in Theresi, rojeni Hausmiller. – Plemiški naslov vitezov Bako de Hete je rodbina dobila leta 1847 (Frank-Döfering, *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*, str. 232).

¹⁶²⁰ Po protokolu majorskih vdov je kot vdova najprej živela v Arvežu, nato v Wildonu pri Gradcu in se leta 1912 preselila v deželno prestolnico (ÖStA, KA, Witwenprotokolle, Majore, Bd. II (Nr. 5), fol. 30).

¹⁶²¹ O njeni smrti 3. oktobra 1889 gl. op. 1610.

¹⁶²² Njegovo življenje se je izteklo 31. avgusta 1899 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Arnfeld, Sterbefälle 1899, pag. 8).

koncu prve svetovne vojne je kot žrtev španske gripe v Staudachu pri Hartbergu sklenila svojo življenjsko pot 61-letna učiteljica *Johanna Ehrlich* (1857–1918)¹⁶²³ in le slabo leto pozneje v Gradcu 62-letni *Klemens* (1847–1919), upokojeni ulanski stotnik (ritmojster).¹⁶²⁴ Sledila mu je 62-letna sestra *Elise Mayer* (1861–1923), ki je zadnjih dvajset let živela v Mariboru, od koder je izhajal njen soprog,¹⁶²⁵ kot zadnji pa je v Gradcu umrl 79-letni upokojeni mestni uradnik *Franz Gadolla* (1849–1928), pred upokojitvijo direktor mestne pisarne.¹⁶²⁶

Rod Valvasorjevih potomcev vitezov Gadolla se je po moški strani nadaljeval s šestimi Klemensovimi in dvema Kajetanovima otrokoma, medtem ko je Franz zgodaj izgubil edinko. Njihovi sestri učiteljici, ki sta obe vzeli za moža svoja učiteljska kolega, sta imeli skupaj osem otrok, od katerih jih je odraslo šest. *Elise*, poročena *Mayer*, je rodila dva sina, a je ostala brez nadaljnega potomstva, *Johanna*, poročena *Ehrlich*, pa je imela štiri odrasle otroke in prav toliko vnukov. Od Johanninih vnukov je danes živ le še najmlajši, upokojeni polkovnik *Egon Ehrlich* (1931, Gradec), ki prebiva na Dunaju in je s spletno objavo rodovnika rodbine Gadolla konec leta 2006 nehote izdal, da je Valvasorjev potomec, ne da bi za polihistorja dotle sploh kdaj slišal.¹⁶²⁷ V kratkem času je od širšega Gadollovega sorodstva pridobil tudi skoraj vse rodoslovne podatke do danes in sorodnike seznanil z odkritjem, da so potomci kranjskega polihistorja iz 17. stoletja.¹⁶²⁸

Gadollovo rodbinsko vejo bi lahko upravičeno imenovali častniška oziroma vojaška. Medtem ko je dala Resingenova zadnjega poklicnega častnika sredi 19. stoletja, so se Gadolle šele takrat zapisali uniformi in v krvavem 20. stoletju plačali visok krvni davek. Do konca 20. stoletja je iz njihove veje izšlo sedem poklicnih častnikov (do najvišjega čina polkovnika), en častniški kandidat in v vojnem času štirje rezervni častniki, obe svetovni vojni pa sta zahtevali življenja osmih mož in fantov. Ne gre pozabiti, da je bil po nevalvasorjevski strani njihov prednik Jožef baron Adelstein (1780–1850), doma z Dobrnice pri Dobrni, in da so imeli v 18. stoletju veliko častnikov med sorodniki baroni Dienerspergi.¹⁶²⁹

Življenjske zgodbe Gadollovega potomstva od druge polovice 19. stoletja so sicer zanimive, a se bomo tako kot pri Resingenih omejili samo na glavne značilnosti in usode nekaterih izstopajočih posameznikov. Vsekakor gre omeniti **Elise Mayer, rojeno Gadolla** (1861, Turn pri Škalah – 1923,

¹⁶²³ Preminila je 28. decembra 1918 (prav tam, Hartberg, Sterbefälle 1918, pag. 68).

¹⁶²⁴ Njegova zemeljska pot se je sklenila 29. septembra 1919 (prav tam, Graz–St. Leonhard, Sterbefälle 1919, pag. 160).

¹⁶²⁵ Umrla je 25. januarja 1923 (Upravna enota Maribor, Oddelek za matične zadeve, državljanstvo in migracije, MKU Maribor–Sv. Magdalena 1919–1926, letnik 1923, zap. št. 23). Prim. Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 74–76.

¹⁶²⁶ Preminil je 6. februarja 1928 (DAG, Matriken-Zweitschriften, Graz–Herz Jesu, Sterbefälle 1928, pag. 263).

¹⁶²⁷ Upokojeni polkovnik Egon Ehrlich je konec minulega stoletja sestavil Gadollovo rodovno deblo in ga novembra 2006 objavil na svetovnem spletu (<http://www.gadolla.com/ahnen.htm>, januar 2007), samo slaba dva meseca preden sem začel iskati morebitne Valvasorjeve živeče potomce (!). Po zaslugi Ehrlichove elektronske objave rodovnika, ki je segal le do njegove praprababice oziroma Valvasorjeve prapravnukinje Barbare pl. Gadolla (1772–1841), je bila »zveza« vzpostavljena, saj sem lahko z Ehrlich-Gadollovim rodovnikom povezal svoje zbrane arhivske podatke, segajoče do smrti njegovega starega strica Klemensa Gadolle (1919). Z Egonom Ehrlichom sva v stikih od januarja 2007. Ob prvem stiku se je izkazalo, da ni nikoli niti slišal za svojega šestkrat pradedu Janeza Vajkarda Valvasorja. Med letovanjem v Sloveniji je bil 6. septembra 2007 s soprogo kot prvi Valvasorjev potomec gost Javnega zavoda Bogenšperk in je obiskal glavne postaje Valvasorjevega življenja: Ljubljano, Bogenšperk in Medijo. 30. marca 2010 je ob odprtju mestnega muzeja v Krškem nastopil kot govornik skupaj s predstavnikom Resingenove veje polihistorjevega potomstva dr. Franzem Alfonsom Mahnertom.

¹⁶²⁸ Neznana je bila usoda dveh vej, ki sem ju moral raziskati sam. Za prvo se je izkazalo, da je ugasnila leta 1941 s Karlom Mayerjem, zadnjim na Slovenskem živečim Valvasorjevim potomcem, bratrancem Ehrlichovega očeta. Za edinega sina sestrične Ehrlichovega očeta Harra Züsta (1929) sem izvedel iz rodovnika, ki ga je Egon Ehrlich dobil od svojega sorodstva. Tega v ZDA živečega polihistorjevega potomca sem s pomočjo svetovnega spleta izsledil spomladi 2010.

¹⁶²⁹ Podrobneje o tem: Golec, Vojaška in častniška komponenta, str. 205–242.

Maribor), zadnjo Valvasorjevo potomko sploh, ki se je na slovenskih tleh rodila in tu svojo življenjsko pot končala.¹⁶³⁰ Ko ji je bilo samo nekaj mesecev, se je njena družina preselila s Turna v Gradec, na Slovensko Štajersko pa se je Elise vrnila leta 1903 kot 42-letna učiteljica in učiteljeva soproga. V Studencih pri Mariboru, kjer sta zakonca poučevala na nemški šestrazrednici, sta odtlej živela s starši tudi oba sinova, rojena v Oberhaagu (Zgornjem Oseku) pri Arnfelsu (Arvežu) tik ob današnji slovensko-avstrijski državni meji. Mlajši Hermann Mayer (1898–1917) je kot komaj 19-leten gimnazijec izgubil življenje na Banjšicah na soški fronti, starejši **Karl Mayer** (1890–1941), gimnazijski maturant in železniški uradnik, pa je umrl v še bolj tragičnih okoliščinah. Od poškodbe glave med prvo svetovno vojno so ga pestile psihične težave, zato so ga zgodaj upokojili. Zadnjih dvanajst let je večinoma preživel v umobolnicah in bil junija 1941 iz zavoda v Novem Celju deportiran v Hartheim pri Linzu, kjer je postal žrtev nacistične evtanazije.¹⁶³¹ Karl Mayer, **zadnji Valvasorjev potomec, ki je živel na slovenskih tleh**, je imel jugoslovansko državljanstvo in je poleg nemške materinščine znal tudi slovensko. Bil je velik ljubitelj gledališča in družaben človek, mariborski posebnež, čigar videza razen iz kratkega opisa – visok, asteničen – ne poznamo. Njegova neodposlana korespondenca iz umobolnice in osebe, navedene v skrbstvenem sodnem spisu, pričajo, da je vzdrževal stike tako z nemškimi kot s slovenskimi someščani, med drugim z nekaterimi znanimi Mariborčani. Mayer skoraj gotovo ni vedel za Valvasorja kot svojega prednika, s katerim je delil zanimanje za zemljepis in zgodovino ter neizmerno veselje do pisanja. Več stvari ga z Valvasorjem povezuje tudi simbolno. Prvič to, da so ga odvedli v smrt leta 1941, skoraj natanko tristo let po polihistorjevem rojstvu. Drugič, tako kot za Valvasorja najverjetneje tudi zanj ne bomo nikoli izvedeli ne točnega dneva smrti ne kraja pokopa. In končno, njegovo zadnje civilno bivališče v Mariboru (1934) je nosilo nadvse pomenljiv naslov: Valvasorjeva ulica 36 (!).¹⁶³²

Usoda nesrečnega Karla Mayerja razen absurdnega konca močno spominja na usodo daljnih sorodnikov bratov Paradeiser, zadnjih dveh polihistorjevih potomcev na Kranjskem, in Janeza Nepomuka barona Dienersperga, bratranca Mayerjevega deda Franca Gadolle. Grofa Paradeiser sta namreč stoletje in pol prej prav tako duševno zbolela in dolga leta do smrti leta 1812 oziroma 1823 preživela vsak v svoji bolnišnici, enako kot dve generaciji pred Mayerjem baron Dienersperg, ki je umrl leta 1885.

Druga svetovna vojna ni zahtevala samo življenja zadnjega Valvasorjevega potomca na Slovenskem, ampak je Gadollovo rodbino naravnost zdesetkala in jo razdelila tudi glede odnosa do nacionalsocializma. Rodbina, v kateri ni manjkalo poklicnih častnikov, je med voljno izgubila šest življenj – pet vojakov in enega civilista.¹⁶³³ Tem lahko ne nazadnje prištejemo še dve žrtvi, ki sta posredno prav tako povezani z vojno in nacizmom. Že leta 1934, dva meseca po neuspelem nacističnem puču v Avstriji,

¹⁶³⁰ Egon Ehrlich od svojega razvejenega sorodstva ni poznal usode te svoje stare tete in njene družine. Kje je treba začeti z iskanjem, je namignil rodovnik njegovega mrzlega bratranca Ansfrieda Rottenmannerja, po katerem naj bi Elise Mayer leta 1922 umrla v Mariboru. Njena življenjska pot se je tam dejansko končala v začetku leta 1923.

¹⁶³¹ Natančno o družini Mayer: Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 72–92. – Rottenmannerjev rodovnik, nastal okoli 1935–1937, navaja zgolj Karlove rojstne podatke in daje vtis, da je bil Karl Mayer tedaj še živ. Za odkritje njegove usode je bil ključen podatek v kartoteki gospodinjstev mariborske občine, da je od 3. junija 1929 »v umobolnici«. Nadaljnje raziskovanje je privedlo do odkritja Mayerjeve zdravstvene kartoteke v ljubljanski psihiatrični kliniki ter do potrditve slutnje, da ni preživel druge svetovne vojne. Glavni viri o njem: Arhiv Psihiatrične klinike Ljubljana, G – 4177, Mayer Karol; PAM, PAM 636, šk. 2035, P VI 68/25; PAM, PAM 5, Domovinska kartoteka, matični list št. 237). V mestni občini so Mayerjevi živeli od 1. maja 1919 (prav tam, Gospodinjstva kartoteka, Mayer Karol, Majer Karl); Himmelreich, Seznam leta 1941 usmrčenih bolnikov, str. 259.

¹⁶³² Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 91–92. – Uradni datum Mayerjeve smrti je po sodnem spisu mariborskega sodišča 2. julij 1941.

¹⁶³³ Natančneje o tem: Golec, Vojaška in častniška komponenta, str. 234–239.

Hiša na nekdanji Valvasorjevi ulici v Mariboru, kjer je bil leta 1934 zadnji civilni naslov zadnjega Valvasorjevega potomca na Slovenskem duševno obolelega vojnega invalida Karla Mayerja (foto B. Golec, julij 2016).

Polkovnik Egon Ehrlich prižiga svečo pred spomenikom varovancev psihiatričnega zavoda v Novem Celju, ki so jih junija 1941 od tod odpeljali v smrt z evtanazijo, med njimi Ehrlichovega mrzlega strica Karla Mayerja (foto B. Golec, marec 2010).

je na vojaškem strelišču za posledicami eksplozije ročne bombe v sumljivih okoliščinah umrl vnuk Franca Gadolle aktivni častnik *Egon Ehrlich st.* (1897–1934).¹⁶³⁴ Njegovega bratranca nekdanjega stotnika *Othmarja Gadollo* (1895–1938), pozneje višjega policijskega uradnika v Gradcu, so tri dni po vkorakanju Hitlerjevih čet v Avstrijo v prostorih policijske direkcije med verbalnim sporom ustrelili nacisti.¹⁶³⁵ Tretji bratranec, omenjeni mariborski Nемеc *Karl Mayer* (1890–1941), pa je iz rasno-ideoloških razlogov postal žrtev nacistične ideologije le nekaj tednov po okupaciji Jugoslavije. Od ostalih

¹⁶³⁴ Ehrlich, Egon, Gedächtnis-Protokoll über die »Vita« meines Vaters Egon Ehrlich, 16. 6. 2010 (kopija v arhivu avtorja).

¹⁶³⁵ Othmar je bil zaprišežen monarhist in tako trn v peti novim oblastnikom; da bi zaščitile njegovo družino, so oblasti umor v uradni verziji prikazale kot samomor s strelom v prsi. Tipkopis Eгона Ehrlichа »Die 5 Geschwister des Josef R. v. Gadolla« v njegovem osebnem arhivu (kopija v arhivu avtorja); prim. Ehrlich, *Josef Ritter von Gadolla*, str. 9. – Od leta 2015 ima Othmar Gadolla v Gradcu kot žrtev nacizma skromen pomnik pred hišo na Schönaugasse 86, kjer je nazadnje živel.

petih bratrancev, otrok Klemensa viteza Gadolle sta leta 1945 izgubila življenje sinova *Josef* (1897–1945) in *Franz* (1898–1945). Prvega, pacifistično usmerjenega častnika vermahta, je v nemškem Weimarju obsodila in ustrelila lastna vojska, drugi, častnik madžarske in nato nemške vojske, pa je umrl za posledicami izstradanosti v jugoslovanskem vojnem ujetništvu v Zemunu. Smrt je neusmiljeno kosila tudi v naslednji, šele odraščajoči generaciji dvajsetletnikov. Kot prostovoljni pripadnik »Waffen-SS« je v Italiji padel Franzov sin *Klemens* (1924–1944), ki je odraščal na Madžarskem, od treh sinov prej omenjenega brata oziroma strica Othmarja Gadolle (1895–1938) pa se dva vojaka tretjega rajha *Othmar* (1919–1941) in *Edmar* (1922–1943) nista vrnila z vzhodne fronte. Tako sta vojno od sedmih sorodnikov – vojakov preživela samo dva, mlajši brat omenjenih padlih bratov *Admar Gadolla* (1924–2004) in najmlajši Klemensov sin častnik *Johann Gadolla* (1907–1991).¹⁶³⁶

Zadnji, *Johann (Ritter von) Gadolla*, (1907–1991, Gradec), po poklicu bančni uradnik, je bil med brati Gadolla edini usmerjen nemškonacionalno. Že kot 15-letni dijak graške trgovske akademije se je leta 1922 pridružil avstrijskim nacionalsocialistom, po julijskem puču 1934 pa emigriral v Nemčijo in tam deloval v Avstrijski legiji. Po raznih navzkrižjih in spletu okoliščin ni sicer nikoli postal član nacionalsocialistične stranke, ampak je ostal le kandidat za članstvo. Pred in med drugo svetovno vojno je deloval pri tehnični službi, med drugim na tedanjem Spodnjem Štajerskem. Na njegovo srečo ga maja 1945 ni bilo več na okupiranem ozemlju, sicer bi mu prav zlahka pripadlo mesto zadnjega na slovenskih tleh umrlega Valvasorjevega potomca.¹⁶³⁷

Zelo drugačnega prepričanja je bil njegov starejši brat **Josef (Ritter von) Gadolla** (1897–1945), poklicni častnik avstrijske ter pozneje nemške vojske. Med drugo svetovno vojno je kot politično nezanesljiv pristal na stranskem tiru, nato pa se je spomladi 1945 znašel na prvi frontni črti v vlogi poveljnika vzhodnonemškega mesta Gotha. Danes velja za protinacističnega upornika in »rešitelja mesta Gothe«, ki je svoje ravnanje tik pred koncem vojne plačal z življenjem. Podpolkovnik Gadolla se je kot poveljnik močno zbombardiranega mesta odločil za neposlušnost nesmiselnim ukazom o obrambi do zadnjega moža in uničenju infrastrukture. Z izobešenjem belih zastav in dvema odposlancema k zaveznikom je skušal mesto brez boja izročiti Američanom. Poskusa sta spodletela, Gadollo in druge pogajalce pa so med drugo vožnjo proti zavezniškim položajem aretirali pripadniki nemške vojske. Naslednji dan je v Weimarju sledilo sojenje pred naglim sodiščem, na katerem so podpolkovnika Josefa Gadollo obsodili na smrt in ga 5. aprila 1945 ustrelili. Kot »rešitelja Gothe« (*Retter von Gotha*) so ga v tem turingijskem mestu v nekdanji Vzhodni Nemčiji samo leto dni zatem počastili z imenom ulice in mu posthumno podelili častno meščanstvo. Leta 1997 je turingijsko višje deželno sodišče razveljavilo krivično sodbo izpred 52 let, leta 2009 pa so Josefu Gadolli nedaleč od mestne hiše postavili spomenik. V rodni Avstriji so ga sicer rehabilitirali že leta 1948, a so njegov spomin obeležili šele pol stoletja po smrti, ko je v Gradcu v puntigamskem predmestju dobil ulico (1997) in pozneje še spominsko obeležje na graškem vojaškem letališču Thalerhof (2002), po opustitvi tega predstavljeno na letališče Zeltweg na Zgornjem Štajerskem (2011). Leta 2012 ga je Katoliška cerkev kot prvega Štajerca razglasila za mučenca, naslednje leto so mu v graškem Münzgrabnu odkrili spomenik,

¹⁶³⁶ Tipkopis Egon Ehrlicha »Die 5 Geschwister des Josef R. v. Gadolla« v njegovem osebni arhivu (kopija v arhivu avtorja). Dodatne informacije Egon Ehrlich, 5. 3. 2011.

¹⁶³⁷ Hans Gadolla je imel pri tehnični službi (TENÖ, nato TODT) nazadnje čin, ustrezen esesovskemu stotniku. Pri integraciji v povojno avstrijsko družbo mu je pomagala okoliščina, da so ga v nacistični Nemčiji kot člana Avstrijske legije za nekaj mesecev (1936–1937) zaprli v kazensko taborišče, potem ko se je pritožil, da je nadrejeni žalil njegovo avstrijsko poreklo. Ehrlich, *Josef Ritter von Gadolla*, str. 9; isti, *Die 5 Geschwister des Josef R. v. Gadolla*, Johann (Hans) (kopija tipkopisa v arhivu avtorja).

Podpolkovnik Josef Gadolla (1897–1945), »rešitelj Gothe«, leta 2012 razglašen za mučenca Katoliške cerkve (po: Raschke, *Josef Ritter von Gadolla*, stran pred naslovnico).

Nova stavba medijske hiše Styria v Gradcu stoji na trgu, leta 2015 poimenovanem po Josefu Gadolli (foto B. Golec, april 2015).

kopijo spominskega obeležja v Gothi, leta 2015 pa po njem poimenovali trg pred stavbo medijske hiše Styria (Gadollaplatz).¹⁶³⁸

V zgodbi Josefa Gadolle je še nekaj, kar Gadolle povezuje s preteklostjo in posredno tudi z Valvasorji. Pozornost pritegne dejstvo, ki bi ga lahko razlagali že kar simbolno. V Gothi je namreč od leta 1763 do 1944 delovala ustanova, ki se je ukvarjala s plemiško genealogijo in v obliki genealoških žepnih knjig izdajala t. i. »Gotha-Almanach«. Valvasorjev petkrat pravnuk je verjetno kot eden zadnjih še videl zbirko dokumentov neprecenljive vrednosti in jo spomladi 1945 z zavrnitvijo ukaza o obrambi Gothe zaščitil pred verjetnim uničenjem. Toda žal le za kratek čas, saj je vsa Gothina dokumentacija po ameriški izročitvi mesta Sovjetom žalostno končala kot žrtev sistematičnega požiga.¹⁶³⁹ Kakor koli, s svojim človekoljubnim dejanjem in osebnim žrtvovanjem se je Josef Gadolla, ki ga sodobniki opisujejo kot izjemno pozitivno osebnost, od vseh potomcev kranjskega polihistorja najbrž najgloblje zapisal v zgodovino.

Prvo Gadollovo počastitev v domovini je še doživela njegova edina hči **Ingeborg – Inge, poročena**

¹⁶³⁸ Literatura o Josefu Gadolli: Ehrlich, *Josef Ritter von Gadolla* (1999); isti, *Josef Ritter von Gadolla* (2000); Ehrlich, Raschke, *Erinnerungen an Josef Ritter von Gadolla*; Raschke, *Josef Ritter von Gadolla*; Ehrlich, Hoy, Raschke, *Erinnerungen an Josef Ritter von Gadolla*; Raschke, *Der Märtyrer*; Moll, *Zeugen für Christus*, str. 199–203. – Obeležitev Gadollovega spomina v Gradcu je v veliki meri zasluga njegovega sorodnika Valvasorjevega šestkrat pravnuka polkovnika Egona Ehrlicha. Poleg skladatelja Rudolfa Weis-Ostborna je Josef Gadolla drugi Valvasorjev potomec, ki ima geslo v graškem mestnem leksikonu (Brunner (izd.), *Geschichte der Stadt Graz. Band 4*, str. 144). Avstrijska radiotelevizija (ORF) je leta 2015 o njem posnela dokumentarni film.

¹⁶³⁹ Prim. http://en.wikipedia.org/wiki/Almanach_de_Gotha (februar 2007).

Pomnik v Gradcu pred hišo na Schönaugasse 86, kjer je prebival Othmar Gadolla; vzidan je bil leta 2015 (foto B. Golec, julij 2016).

Smith (1926, Straß – 1999, Perth, Avstralija), zadnja Valvasorjeva potomka, ki je znala slovensko. Njena mati se je namreč rodila v narodnostno mešanem zakonu v Ljubljani, oče pa je v družini spodbujal dvojezičnost. Inge je bila torej druga že v nemškem okolju rojena generacija z znanjem slovenščine. Gradec je zapustila leta 1950 in umrla kot »slovensko govoreča« celih 137 let po preselitvi družine Gadolla iz Slovenske Štajerske v deželno prestolnico.¹⁶⁴⁰

Tudi drugi uveljavljeni Valvasorjevi potomci iz Gadollove veje so v 20. stoletju po večini povezani z vojaško sfero. Josefov nečak, Kajetanov sin **Eugen (Ritter von) Gadolla** (1895, Sárospatak – 1978, Dunaj), diplomirani inženir gradbeništva, je med drugo svetovno vojno zasedal visok položaj v oborožitveni industriji v Zgornji Avstriji, po vojni pa je moral biti s svojim znanjem na razpolago ameriški zasedbeni oblasti.¹⁶⁴¹ Zanimivo je spoznanje, da je Eugen v Gadolovi rodbinski veji prvi, ki je z rodoslovnimi raziskavami prodril do Janeza Vajkarda Valvasorja, vendar v njegovem imenu ni prepoznal kranjskega polihistorja, tako da ta ni vstopil v zavest Gadollovega sorodstva.¹⁶⁴² Nihče med sorodniki ni imel tako gladke poklicne in častniške poti kot Eugenov bratranec, nepoklicni častnik **Leo Ehrlich** (1893, Straßgang pri Gradcu – 1965, Dunaj), zelo ponosen na Gadollovo poreklo in prepričanje. Ambiciozni bančni uradnik z dobrimi zvezami je jeseni 1944 med drugim nadomeščal pomočnika nemškega atašeja v Turčiji. V drugi republiki je, kot že nekoč v prvi, sedel v predsobi njenega prvega finančnega ministra in dočakal upokojitev kot višji bančni uradnik.¹⁶⁴³

Po drugi svetovni vojni sta se v vojaško službo podala zadnja dva častnika iz Valvasorjevega rodu, ki oba še živita, in sicer vsak na svoji celini. **Harro Züst** oziroma **Zuest** (1929, Hagen, Nemčija), edinec Kajetane, rojene Gadolla (1893–1982), je postal tehnični strokovnjak v vojaški letalski industriji Združenih držav Amerike. Njegov življenjski poklicni dosežek predstavlja članstvo v petčlanski skupini za konstruiranje in razvijanje helikopterjev. Sodeloval je v vietnamski vojni, nato pa poldrugo desetletje pri raznih ameriških vojaških misijah po svetu in prav toliko časa kot vodja velikega

¹⁶⁴⁰ Golec, »Der Hudič ist hier zu Hause«, str. 94.

¹⁶⁴¹ Po podatkih Egona Ehrlicha avtorju 7. 2. 2008 in 13. 12. 2010.

¹⁶⁴² O tem gl. str. 399.

¹⁶⁴³ Egon Ehrlich, Gedächtnis-Protokoll über die »Vita« meines Onkels Leo Ehrlich, 16. 6. 2010 (kopije v arhivu avtorja).

Upokojeni polkovnik Egon Ehrlich (1931, Gradec), zadnji poklicni častnik med Valvasorjevimi potomci in prvi odkriti živeči polihistorjev potomec, kot slavnostni govornik na odprtju Mestnega muzeja Krško 30. marca 2010 (foto Mitja Mladkovič).

vojaškega modifikacijskega programa.¹⁶⁴⁴ Čeprav si ni izbral častniške kariere, je Harro Zuest od vseh Valvasorjevih potomcev preživel v vojaški službi največ časa za podmaršalom Petrom baronom Dienerspergom (1744–1819). Tako kot Dienerspergov nezakonski sin Peter Fischer (1801–1896) je med Valvasorjevimi potomci dosegel drugi najvišji čin, in sicer polkovniškega, **Egon Ehrlich** (1931, Gradec), doslej zadnji polihistorjev potomec v častniški uniformi. Kot sin Egona Ehrlicha st. (1897–1934), poklicnega častnika avstro-ogrske in avstrijske vojske, je nadaljeval tradicijo prednikov svojega očeta. Leta 1996 upokojeni polkovnik je večino službenih let preživel pri dunajskem vojaškem poveljstvu. Zanimivo je dejstvo, da je bil prva tri leta častnik za vojaško geografijo in kartografijo, podobno kot v začetku 19. stoletja njegov daljni sorodnik Jožef baron Dienersperg (1778–1811). Po upokojitvi se je polkovnik Ehrlich posvetil dokumentarnemu pisanju, zlasti raziskovanju usode »rešitelja Gothe« Josefa Gadolle, in ima med drugim največ zaslug za ohranjanje in obeležitev sorodnikovega spomina v Avstriji. S tem je Egon Ehrlich leta 2007 posredno tudi odločilno pripomogel k svojemu razkritju in hitremu odkritju prvega od več kot sto živečih Valvasorjevih potomcev.¹⁶⁴⁵

Potomci Franca viteza Gadolle so se sicer posvetili različnim poklicem. Danes in v polpretekli dobi najdemo med njenimi člani podjetnike, šolnike, uradnike, inženirje in druge poklice z nekaj posebej uspešnimi posamezniki. Omenimo samo arhitekta **Egona Gadollo** (1926, Gradec – 1985, Dunaj), ki je študiral na Finskem, se tam poročil in veliko storil za utrjevanje finsko-avstrijskega prijateljstva, in njegovega bratranca v drugem kolenu inženirja **Ottmárja Gadollo** (1934, Budimpešta), tehničnega strokovnjaka, nekaj časa delujočega v severni Afriki.¹⁶⁴⁶ Danes na neki način sledi Valvasorjevemu razi-

¹⁶⁴⁴ Pismi Harra Zuesta iz Bumpassa v Virginiji avtorju 31. 3. in 1. 9. 2010.

¹⁶⁴⁵ Po naključju je Egon Ehrlich v drugi polovici 90-ih let v Štajerskem deželnem arhivu spoznal mojo dobro znanko Christo Schillinger, ki mu je nato transkribirala rokopise njegovega pradedca Franca viteza Gadolle (1797–1866) in o družini Gadolla napisala poglavje za Ehrlichovo prvo monografijo o Josefu Gadolli (2000). Krog znanstev se je sklenil januarja 2007, ko sem polkovniku Ehrlichu po telefonu sporočil, da se je z objavo svojega rodovnika na svetovnem spletu nehote izdal kot potomec Janeza Vajkarda Valvasorja.

¹⁶⁴⁶ Informator Egon Ehrlich, Dunaj, 13. 12. 2010.

skovalnemu duhu Rudolf Riedelsperger (1982), vnuk Egona Ehrlicha, ki kot naravoslovec raziskovalno deluje v Severni Ameriki. Z znanostjo so se nekateri ukvarjali ljubiteljsko. Tako je bil najstarejši sin Franca viteza Gadolle *Klemens* (1847–1919) znan graški lepidopterolog, poznavalec in raziskovalec metuljev, z istim področjem pa se je ukvarjal tudi njegov zgodaj umrli sin *Klemens ml. – Menzi* (1892–1920).¹⁶⁴⁷

Na **Gadollovi rodbinski veji** se do današnjih dni nadaljuje rod treh od šestih odraslih otrok Franca viteza Gadolle (1797–1866), »malega štajerskega Valvasorja«, graščaka na Blagovni in nato na Turnu pri Škalah. Potomstvo drugih dveh njegovih otrok je ugasnilo v prvi polovici 20. stoletja, leta 1906 oziroma 1941.

Skupno število potomcev Gadollove veje – naraščaja Johanna viteza Gadolle (1757–1832) in Barbare – Babette, rojene baronice Dienersperg (1772–1841), znaša 91 oseb, rojenih med letoma 1796 in 2015. Valvasor je imel 31. avgusta 2016 po tej veji 54 živečih potomcev, ki so se rodili v časovnem razponu od leta 1928 do 2015. Gadolle in njihovi sorodniki po ženskih linijah živijo večinoma v Gradcu z okolico in na Dunaju, nekateri drugod po Avstriji, v Združenih državah Amerike, Nemčiji in Paragvaju, ena družinska veja na Madžarskem, zadnja potomka, ki je še znala slovensko, pa je konec prejšnjega stoletja umrla v Avstraliji. Gadollova rodbinska veja je torej v zadnjih desetletjih tako ali drugače osvojila vseh šest celin, njene člane pa trenutno najdemo na treh, v Evropi in obeh Amerikah.

3.7 SKLEPNO O PODOBI VALVASORJEVEGA RODOVNEGA DEBLA IN RAZSELITVI NJEGOVEGA POTOMSTVA

Če na kratko in z osnovnimi dejstvi povzamemo Valvasorjevo potomstvo, je glavna ugotovitev ta, da ima polihistorjevo rodovno deblo precej nenavadno obliko. Od številnih brstov posameznih generacij se jih je precej manj razvilo v liste in komaj kateri v vejo. Valvasorjevo rodovno deblo je močno nagnjeno, tam, kjer bi pričakovali pet ali deset vej, najdemo eno samo. Šele na določeni višini si drevo opomore in se spet razbohoti, a ga oklestijo ujme druge svetovne vojne, nato pa se spet močno razraste.

Skratka, od Valvasorjevih trinajstih otrok sta imeli otroke le dve hčerki, samo najmlajša Regina Konstancija, poročena pl. Dienersperg (1689/92–1755), pa tudi nadaljnje potomce. Iz njene mlajše hčerke Ksaverije pl. Dienersperg (1719–1786) je izšla veja kranjskih grofov Paradeiserjev z Gracarjevega turna pod Gorjanci, ugasla v prvi četrtini 19. stoletja (1810–1823) z duševno obolelima bratoma in sestro brez otrok. Starejša hči Jožefa (1712–1769), rojena in tudi poročena pl. Dienersperg na Ponikvi na Štajerskem, je rodila kar trinajst otrok pl. Dienerspergov, med njimi deset odraslih sinov, od tega devet leta 1766 povzdignjenih v baronski stan. A od te številčne generacije je imel legitimne potomce en sam – Valvasorjev pravnuk Avguštin baron Dienersperg (1742–1814) – in še ta rod bi skupaj z njim leta 1773 kmalu pod seboj pokopal podirajoči se stari dobrnski grad Schlangenburg. Nedaleč od ruševin gradu je zrasel nov dvorec Dobrna, iz »rešenca« pa tri veje potomstva, ena moška – Dienerspergova, ki je z zadnjo potomko po ženski strani ugasnila leta 1936, in dve ženski veji – vitezov Gadolla in vitezov Resingenov, ki sta se po stoletju stagniranja šele od konca 19. stoletja do danes močno razrastli. Lastništvo zdravilišča Dobrna je za barone Dienersperge predstavljalo odskočno desko z idilničnega podeželja v deželno glavno mesto Gradec, v prestolnico monarhije Dunaj, od tam pa še v času dvojne monarhije na vzhod do Galicije in na zahod do Londona. V angleško prestolnico, kjer je bil svojčas

¹⁶⁴⁷ Meixner, 60 Jahre Fachgruppe, str. 25–26; prim. Gepp, Hable, Köck, *Faunisten der Steiermark*, str. 36.

kot član Kraljeve družbe ovenčan s slavo kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor, je v začetku 20. stoletja prispela in tam približno tri desetletja tudi ostala njegova petkrat pravnukinja, Dunajčanka Eugenie Hermine grofica Hoyos (1860–1936). Od srede 20. stoletja najdemo polihistorjeve potomce še veliko dlje od njegove domovine, raztresene na štirih celinah: v Evropi, obeh Amerikah in Avstraliji. Dva sta prehodno prebivala tudi v Aziji in Afriki, kjer sta se mudila službeno.

Do druge svetovne vojne je mnoge daleč od doma zanesla poklicna ali rezervna vojaška služba. Pomenljivi so statistični podatki, kako visok delež jih je kdaj oblekel častniško uniformo. Med 44 Valvasorjevimi moškimi potomci, ki so se rodili pred letom 1900 in so odrasli, je bilo več kot pol častnikov, in sicer 18 poklicnih, trije kadeti, šest rezervnih, en kandidat za rezervnega častnika ter brambovski stotnik v času Napoleonovih vojn. 20. stoletje predstavlja občuten zasuk, saj se je od rojenih po letu 1900 odločil za poklicno častniško pot en sam, med drugo svetovno vojno so bili dejavni štirje mladi rezervni častniki, en potomec pa je pozneje služboval v vojski kot civilni inštruktor. Ustrezno visok je bil tudi krvni davek. V vojnih spopadih, za posledicami vojn ali vojaške službe je od konca 18. stoletja do leta 1945 umrlo 15 fantov in mož, največ med drugo svetovno vojno. Eden od njih je bil mariborski Nemeč Karl Mayer (1890–1941), zadnji polihistorjev potomec na Slovenskem, ki je ob začetku nemške okupacije Jugoslavije postal žrtev nacistične evtanazije.¹⁶⁴⁸

Ko je Valvasorjevo potomstvo v drugi polovici 18. stoletja doživljalo prvi veliki razcvet – na Štajerskem z desetimi brati (devetimi baroni) Dienerspergi, na Kranjskem pa z njihovimi štirimi bratranci in sestričnami grofi Paradeiser –, sta po spletu okoliščin ostala edina upa za nadaljevanje rodu dva: Jožefa grofica Paradeiser (1753–1810), ki ji je edini otrok zgodaj umrl, in Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (1742–1814). Ta sin razmeroma skromnega graščaka s Ponikve si je pridobil precejšnje premoženje, postal lastnik štirih dvorcev v okolici Celja in zdravilišča na Dobrni, v pričevanjih svojega sina pa se je razkril kot »družinski absolutist« stare šole. Avguštin, »praoče« vseh danes živčih polihistorjevih potomcev, je imel pet odraslih otrok, od katerih so se trije poročili in zasnovali **tri temeljne rodbinske veje**: pred drugo svetovno vojno izumrlo Dienerspergovo ter še živeči Gadollovo in Resingenovo. Naslednja generacija je bila precej številčnejša. Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846) je imel namreč šest odraslih potomcev (rojnih med 1815 in 1824), njegova starejša sestra Barbara pl. Gadolla (1772–1841) dva (rojena 1796 in 1797), mlajša sestra Terezija pl. Resingen (1776–1849) pa štiri (rojene med 1800 in 1812). V drugi četrtini 19. stoletja je tako dočakalo prokreativno starost skupno dvanajst oseb obeh spolov. Toda samo šest ali polovica jih je imelo potomce: trije Dienerspergi (rojeni 1815–1824) – baron Anton Aleks, Kajetana grofica Hoyos in Marija Garbich –, Franc vitez Gadolla (roj. 1797) in dve Resingenovi hčerki: Jožefa Pauer, pozneje baronica Carmasini, in Terezija Vetter von Doggenfeld (roj. 1800 in 1802). Tu se zgodi preobrat, kajti najbolj razvejene veje ugašajo, nekatere druge pa se razbohotijo. Dienerspergova veja – trije nadaljnji nosilci – zmore v naslednji generaciji spet le tri odrasle potomce (roj. med 1833 in 1864) in v zadnji dva, ki oba ostaneta samska (roj. 1860 in 1876). Edini nosilec Gadollove veje ima šest otrok (rojnih med 1846 in 1861), od teh pet s potomstvom; tri veje se nadaljujejo do danes, dve izumreta leta 1906 oziroma 1941. Iz Resingenove veje ima potomce v naslednji generaciji le ena ženska – Terezija Sterger, rojena Pauer (1826–1869), in sicer štiri hčerke (rojene 1843–1851), katerih veje so vse žive še danes. Njenemu bratu Gabrijelu Pauerju (1825–1882?) se rodijo le lažni zakonski otroci, dejansko nezakonski, od katerih odraste eden ali največ dva, a kot se zdi brez nadaljnjih potomcev. Končno je treba med Valvasorjevo potomstvo prišteti še

¹⁶⁴⁸ Podrobneje o tem Golec, Vojaška in častniška komponenta, str. 210 sl. – H kadetom je bilo treba naknadno prišteti tudi Lovrenca Regulata grofa Paradeiserja (1751–1823) kot edinega iz kranjske veje Valvasorjevega potomstva.

Predstavnik
obeh živečih vej
Valvasorjevega
potomstva polkovnik
Egon Ehrlich (z očali)
in psihiater dr. Franz
Alfons Mahnert
(ob njem desno) ob
odprtju Mestnega
muzeja v Krškem 30.
marca 2010, kjer sta
navzoče pozdravila
tudi v slovenščini (foto
Mitja Mladkovič).

nezakonskega sina podmaršala Petra barona Dienersperga z imenom Peter Fischer (1801–1896), čigar edina odrasla hči je leta 1941 umrla brez otrok.

Vsi danes živeči potomci kranjskega polihistorja (izjema so morebitni vnuki Gabrijela Pauerja) izvirajo iz dveh oseb, ki sta zasnovali vsaka svojo družino v štiridesetih letih 19. stoletja – iz njegovega trikrat pravnuka **Franca viteza Gadolle** (1797–1866) in iz štirikrat pravnukinje **Terezije Pauer, poročene Sterger** (1826–1869). Oba sta se rodila na spodnještajerskih gradovih, Gadolla na Blagovni in Pauerjeva na velenjskem gradu, se kljub veliki razliki v letih poročila skoraj hkrati (1842 oz. 1844) in nazadnje živela v Gradcu, kjer sta ostali njuni družini. Terezija Pauer predstavlja tisto generacijo, s katero je Resingenova rodbinska veja začela prehitevati Gadollovo po številu generacij, ki so sledile do danes. Tako je Resingenova veja zdaj že pri trinajsti generaciji Valvasorjevih potomcev, Gadollova pa šele pri enajsti. Do zasuka je prišlo tudi v gmotnem pogledu in družbenem ugledu. Ko sta Franc vitez Gadolla in njegova mlajša sorodnica Terezija Sterger nekaj let (1862–1866) sočasno živela v štajerski prestolnici, so bili Gadolle tako rekoč obubožani nižji plemiči z negotovim kapitalom in brez lastnega doma, Stergerjevi pa družina petičnega odvetniškega povzpeticnika z vilo, a brez plemiškega naziva. Neenake življenjske razmere so se pri potomcih odrazile v izbiri poklica in življenjskih sopotnikov. Številni Gadolle so stopili na častniško pot, medtem ko so si hčerke Terezije Sterger poiskale primerne soproge, dve od štirih plemenitena intelektualca.

V obdobju 1835–1862 so skoraj vsi Valvasorjevi potomci zapustili slovensko ozemlje, najprej večina Dienerspergov (1835), za njimi del Resingenov z vsemi Pauerji (1841), nazadnje še edina družina iz rodu

vitezov Gadolla (1862). Velika večina je pristala v Gradcu, kjer živi relativno največ potomcev še danes. Toda vseskozi **do leta 1941 je vsaj kak Valvasorjev potomec prebival tudi na Slovenskem**. Več jih je tu do leta 1923 umrlo: pet v Celju (1885–1908), po eden v Ormožu (1889) in na Dobrni (1889), dva na Kogu pri Ormožu (1908 in 1914), eden na Banjšicah na soški fronti (1917) in zadnja v Mariboru (1923). Zadnja poroka na slovenskih tleh je bila leta 1894 na Dobrni. Nekakšno novo jedro polihistorjevih potomcev iz vseh treh rodbinskih vej je konec 19. stoletja nastalo v Celju. Tu je namreč umrl zadnji vitez Resingen – Johann Nepomuk (1812–1885), po razpadlem zakonu se je v Celje umaknila njegova sestra Terezija Vetter von Doggenfeld (1802–1890) z neporočenima hčerkama (prva umre 1908, druga pozneje neznano kje). V mestu ob Savinji so se sočasno znašli tudi potomci baronov Dienerspergov. Svoja zadnja leta sta tu preživela zakonca Johann grof Hoyos (1808–1896) in Kajetana, rojena baronica Dienersperg (1815–1892), k njima se je iz Gradca zatekla Kajetanina sestra Ida Vital (1819–1894), ki je zapustila moža, v Celju pa se je v osemdesetih letih 19. stoletja znašla še tretja sestra Marija Garbich (1824–1890), potem ko ji je v Trstu umrl soprog. Do preselitve v Gradec (1898) je tu živela tudi Marijina edina odrasla hči Ida Garbich (1864–1929), do poroke leta 1894 pa še predstavnik Gadollove veje – častnik Kajetan (1855–1899). Tako je v prvi polovici devetdesetih let prebivalo v Celju osem Valvasorjevih potomcev (ne sicer vsi hkrati) – tri omožene sestre baronice Dienersperg, njihova sestrična, rojena pl. Resingen, tri njihove hčerke in častnik vitez Gadolla. Le dva sta bila tedaj še v prokreativni starosti, a so Kajetana viteza Gadollo takoj po poroki službeno premestili drugam, Ida Garbich pa se je poročila šele veliko pozneje v Gradcu. Drugo, manjše jedro »valvasorjevcev« se je okoli leta 1880 izoblikovalo v Ormožu in na bližnjem Kogu. V Ormožu sta v osemdesetih letih preminila zakonca Anton Aleks baron Dienersperg (1820–1889) in njegova žena Charlotte (1819–1882), na Kogu pa sta več desetletij vse do smrti živela njuna hči Antonija Kofler (1855–1908) in njen neporočeni sin Ludvik Kofler (1876–1914).

Potem ko se je število Valvasorjevih potomcev na Slovenskem konec 19. stoletja skrčilo na štiri – na dve neporočeni ostareli sestri Vetter von Doggenfeld v Celju ter na mater in sina Koflerja na Kogu – se je leta 1903 okrepilo s preselitvijo učiteljske družine Mayer iz Zgornjega Oseka (Oberhaaga) pri Arvežu onstran narodnostne meje v mariborsko predmestje Studenci. Šlo je za Elise Mayer (1861–1923), rojeno pl. Gadolla – zadnjo Valvasorjevo potomko, ki se je na Slovenskem rodila in umrla, čeprav je tu preživela le tretjino življenja, za njenega moža – Mariborčana in dva mladoletna sinova. Po ugasnitvi Koflerjeve (1914) in Vetter von Doggenfeldove linije (po 1908) bi trije Mayerjevi ostali edini Valvasorjevi potomci na naših tleh, če se jim ne bi za nekaj let (1913–1919) pridružil Gradčan Rudolf Weis von Ostborn (1876–1962), novi direktor Filharmonične družbe v Ljubljani, zadnji polihistorjev potomec, ki je kdaj živel na Kranjskem in v njegovem rodnem mestu. Po koncu prve svetovne vojne je bila usoda zadnjih »slovenskih valvasorjevcev« že zapečatenata. Weis von Ostborn se je vrnil v Gradec, mlajši Mayerjev sin Hermann je med vojno padel, starejši Karl, pa se je iz nje vrnil kot invalid s klicami duševne bolezni. Po materini smrti (1923) je od 18 let, kolikor mu jih je še ostalo, dvanajst let preživel po umobolnicah v Ljubljani in Novem Celju, dokler ni leta 1941 v zavodu Hartheim pri Linzu postal žrtev nacistične evtanazije.

Zadnji Valvasorjevi potomci na Slovenskem so umrli brez potomcev in pravih naslednikov, zato nihče od petih, ki so tu preminili po letu 1890, natančneje v letih 1892–1923, danes nima obeleženega groba. Iz 19. stoletja so ohranjeni štirje grobovi: zakoncev vitezov Gadolla na pokopališču v Šentjurju pri Celju z nagrobnikom iz leta 1842 ali 1843, Antona Aleksa barona Dienersperga († 1889) in njegove pred njim umrle soproge na ormoškem pokopališču ter dva nagrobnika rodbine vitezov Resingen na opuščnem pokopališču okoli cerkve v Novi Cerkvi. Janez Nepomuk vitez Resingen († 1885) je napisan kar na dveh spomenikih, na prvem skupaj z očetom in na drugem ob sestri Tereziji Vetter

von Doggenfeld († 1890).¹⁶⁴⁹ Pomnikov na Valvasorjeve potomce iz zgodnejšega časa ni, če izvezemo ime njegovega sina patra Donata na skupnem nagrobniku kamniških frančiškanov.

Kljub temu da se niso rodili na Slovenskem in niso tu nikoli živeli, so nekateri člani Gadollove in Resingenove veje še dolgo ohranjali stik s svojimi koreninami. Družina Angele Sterger (1826–1869) je bila po možu povezana s Kranjsko in se je spogledovala vsaj s slovensko kulturo, če že ne tudi z narodno prebujno Slovencev. Še precej dlje so gojili pozitiven odnos do Slovencev v Gadollovi veji. »Rešitelj Gothe« Josef Gadolla (1897–1945), sin spodnještajerskega očeta in galicijske poljske matere, je poskrbel, da je znala slovensko tudi njegova v Avstriji rojena hči Ingeborg – Inge (1926–1999). Ta v Avstraliji preminula Valvasorjeva šestkrat pravnukinja, hči Gradčana in Ljubljancanke, je tako kot zadnja še aktivno obvladala polihistorjevo »kranjščino«. Poznavanje Slovenije in zanimanje zanjo je značilno tudi za nekatere še živeče polihistorjeve daljne potomce, ki jih je novica, da so potomci Janeza Vajkarda Valvasorja, vse po vrsti presenetila. Razen enega, dr. Franza Alfonsa Mahnerta (1958), ki se je tega edini zavedal, in sicer po zaslugi genealoških raziskav svojega deda. Družinski rodoslovci so sicer prišli do Valvasorjevega imena tudi v Gadollovi veji, a v njem niso prepoznali znamenitega Kranjca.

Na splošno lahko za Valvasorjevo potomstvo ugotovimo, da najdemo med pokojnimi in živečimi potomci številne zelo ustvarjalne ljudi,¹⁶⁵⁰ in to ne glede na poklicno pot in stopnjo izobrazbe, tako tudi med manj izobraženimi, »anonimnimi« osebami. Opaziti je veliko željo po potovanjih, precejšnjo mobilnost – v 20. stoletju so »osvojili« vse celine –, vse do danes srečamo nemalo narodnostno mešanih zakonov, zanimanje za tuje dežele,¹⁶⁵¹ končno precej potomcev z raziskovalno žilico in nagnjenjem do vojaškega poklica. Za duhovniški poklic, ki so si ga izbrali vsi trije Valvasorjevi sinovi – redovniki, sta se pozneje odločila le še dva njegova pravnuka, rojena sredi 18. stoletja, sredi 20. stoletja pa tudi Egon Ehrlich, ki je nazadnje namesto talarja oblekel vojaško uniformo. Odločanje za častniško pot je bilo vsekakor povezano z družinskimi in družbenimi okoliščinami; pogosto so namreč nanjo stopili plemiški sinovi s skromnim premoženjem, medtem ko je plemstvo v 19. stoletju vse manj polnilo duhovniške vrste.

Med splošnimi ugotovitvami naj navedemo še eno: rodbine plemičev in njihovih potomcev bolj kot druge zavestno gojijo védenje o svojem izvoru. Tako se pri njih vedno najde kdo, ki se ukvarja z genealogijo in poskrbi za negovanje zavesti o rodbini med njenimi člani. Plemiči in njihovi potomci imajo tako že izdelane rodovnike in vzdržujejo vsaj občasne stike tudi s širšim živečim sorodstvom tako po moških kot po ženskih vejah; bolj zavzeti za rodbinsko tradicijo izvirajo pogosteje iz neplemiških odrastkov. Ker je rodbinska zavest pri potomcih plemičev močnejša, je pri pričujoči raziskavi odkritje »ključnih oseb« odločilno pripomoglo k ugotovitvi najmlajših generacij in vzpostavitvi stika

¹⁶⁴⁹ Zadnja dva grobova je verjetno vsaj enkrat pred drugo svetovno vojno obiskal (ali pa o njiju poizvedel) graški sorodnik dr. Bruno Brandstetter (Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 72), leta 2010 z družino še dr. Franz Alfons Mahnert. Druga dva grobova v Šentjurju in Ormožu, ki pripadata Valvasorjevim potomcem iz drugih dveh rodbinskih vej, sta v letih 2010 in 2011 dočkala obisk sorodnika polkovnika Egona Ehrlicha in tudi pomnik žrtvam evtanazije, odpeljanim junija 1941 iz Novega Celja.

¹⁶⁵⁰ Omeniti kaže naslednjo zanimivo podrobnost. Dva Gradčana, na Dunaju živeči polkovnik Egon Ehrlich (1931) in v domačem mestu prebivajoči dr. Herwig Brandstetter (1929), sta se konec 20. stoletja spoprijateljila ob skupnem projektu, obeležiti spomina na »rešitelja Gothe« podpolkovnika Josefa Gadolla. Prvi je izvedel za sorodstveno zvezo z Valvasorjem v začetku leta 2007, drugi pa v začetku leta 2010, ko sta tudi spoznala, da sta daljna sorodnika, Ehrlich je polihistorjev šestkrat, Brandstetter pa osemkrat pravnuk, prvi je predstavnik Gadollove, drugi Resingenove rodbinske veje. Oba izvirata iz Valvasorjevega pravnuka Avgušтина barona Dienersperga (1742, Ponikva – 1814, Zg. Lanovž pri Celju), »praočeta« vseh današnjih Valvasorjevih potomcev, in sicer vsak od ene Avguštinove hčerke.

¹⁶⁵¹ Egon Gadolla (1926–1985) je denimo vodil avstrijsko-finsko društvo, Herwig Brandstetter (1929) pa kljub letom sodeluje v številnih humanitarnih organizacijah in službeno veliko potuje po svetu.

Enajsta generacija Valvasorjevih potomcev – enojajčni dvojčici Gisela in Gudrun Brandstetter, rojeni leta 1964 v Gradcu (last dr. Herwiga Brandstetterja, Gratkorn pri Gradcu).

z njimi. Vendar pa so pri obeh živečih vejah, Resingenovi in Gadollovi, obstajale bele lise, »izgubljeno sorodstvo«, ki ga je bilo treba odkriti s precej prizadevanja in potrpljenja, včasih že kar po »detektivski« metodi. Iskanje je neredko dalo rezultate šele potem, ko se je zdelo, da poti naprej ni.

Poleg potomcev rodbin vitezov Resingen in Gadolla ostanejo za nadaljevanje Valvasorjevega rodu odprte še druge možnosti, ki ostajajo iz objektivnih razlogov neraziskane, in sicer **nezakonski potomci**. Častniki bi jih lahko zaplodili med službovanjem po monarhiji, plemiške gospodične so jih morda rodile daleč od oči bližnjih, kjer so tudi ostali. Ti potomci so za raziskovalce Valvasorjevega potomstva seveda za vedno izgubljeni, kolikor se morda ne zgodi kaj podobnega čudežu, kar bi jih nepričakovano prineslo na površje. Tako ne bi brez spominov Franca Ksaverja barona Dienersperga iz leta 1835 najverjetneje nikoli izvedeli za njegovega nezakonskega bratranca Petra Fischerja (1801–1896), ampak bi se morali zadovoljiti le z bežno omembo »nekega Fischerja« v zapisu sorodnika Franca viteza Gadolle. Naključju se lahko zahvalimo, da smo zasledili kar štiri nezakonske otroke Gabrijela Pauerja, rojene med letoma 1853 in 1860 v Gradcu. Čeprav se je zdelo, da so bili zakonski in so celo nosili Pauerjev priimek, je šlo za prevaro, ki jo je razkrila poznejša uradna sprememba hčerkinega priimka in vpisa imena očeta.

Genealoški pregled Valvasorjevega potomstva tako ne more biti stodontno popoln, a vsekakor zajema vse njegove legitimne potomce, ki so odrasli oziroma odraščajo danes. Evidentiranih legitimnih je 250, v končnem številu 258 pa je zajetih tudi pet v 19. stoletju rojenih nezakonskih otrok, hčerki enega od njih, ki sta umrli brez potomstva, in en zunajzakonski otrok, rojen pred nekaj leti. Skoraj gotovo se je rodil še kak nezakonski potomec, za katerega iz znanih razlogov ne vemo. Poleg tega je zelo verjetno prišel na svet tudi kak zgodaj umrli zakonski otrok, o katerem ni dosegljivih podatkov. Razloga sta dva: pri zgodnejših generacijah izgubljene matične knjige, pri zadnjih, rojenih v 20. in 21. stoletju, pa odvisnost od podatkov, ki so jih prispevali živeči potomci sami.

Avgusta 2016 je imel Janez Vajkard Valvasor 114 živečih potomcev, 60 po Resingenovi in 54 po Gadollovi veji. Dve tretjini jih živita v Avstriji (75), od tega največ v Gradcu z okolico (46) in na Dunaju (16), vsak sedmi v Združenih državah Amerike (17), nato pa sledijo Madžarska (9), Italija (6), Nemčija (5) ter Francija (1) in Paragvaj (1). Polihistorjevo potomstvo se je namnožilo zlasti v zadnjih

Valvasorjevi potomci v številkah

Generacije	Število rojenih	Od tega odrasli	Rojeni v časovnem razponu	Živi dne 31. 8. 2016
1. generacija – otroci	13	6	1674–1693	0
2. generacija – vnuki	5	3	1706–1719	0
3. generacija – pravnuki	18	14	1732–1756	0
4. generacija – prapravnuki	9*	6	1771–1801	0
5. generacija – 3-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova + Dienerspergova veja)	17 (7 + 2 + 8)	13** (4 + 2 + 7)	1796–1845 Res: 1800–1812 Gad: 1796–1797 Dien: 1815–1845	0
6. generacija – 4-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova + Dienerspergova veja)	22 (8 + 6 + 8)	16 (6 + 6 + 4)	1824–1864 Res: 1824–1837 Gad: 1846–1861 Dien: 1833–1864	0
7. generacija – 5-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova + Dienerspergova veja)	28 (9 + 17 + 2)	22*** (5 + 15 + 2)	1843–1907 Res: 1843–1860 Gad: 1883–1907 Dien: 1860–1876	0
8. generacija – 6-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova veja)	24 (7 + 17)	23 (7 + 16)	Res: 1869–1887 Gad: 1919–1944	7 (0 + 7)
9. generacija – 7-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova veja)	27 (9 + 18)	26 (9 + 17)	Res: 1894–1921 Gad: 1945–1974	16 (0 + 16)
10. generacija – 8-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova veja)	39 (11 + 28)	še ne vsi	Res: 1921–1956 Gad: 1974–2006	35 (7 + 28)
11. generacija – 9-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova veja)	23 (20 + 3)	še ne vsi	Res: 1951–2007 Gad: 2011–2015	23 (20 + 3)
12. generacija – 10-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova veja)	27**** (27 + 0)	še ne vsi	Res: 1980–2013	27 (27 + 0)
13. generacija – 11-krat pravnuki (Resingenova + Gadollova veja)	6 (6 + 0)	še nihče	Res: 2013–2016	6 (6 + 0)
Vseh 13 generacij	258		1674–2016	114

* Vključno z nezakonskim Petrom Fischerjem (1801–1896).

** V Dienerspergovi veji sta všteti tudi obe hčerki nezakonskega Petra Fischerja (1801–1896), rojeni v letih 1844 in 1845.

*** Upoštevani so vsi štirje nezakonski (lažno zakonski) otroci Gabrijela Pauerja, rojeni v letih 1853–1860. Odrpoto ostaja vprašanje, ali je odrasel njegov najstarejši sin Josef Pauer (1853).

**** Upoštevan je nezakonski otrok Franza Alfonsa Mahnerta.

desetletjih, tako da je danes veliko mladih ljudi in otrok. Zdi se komaj verjetno, da je celotno današnje Valvasorjevo potomstvo izšlo iz samo dveh oseb, ki sta v štiridesetih letih 19. stoletja zasnovali vsaka svojo družino. Skupni prednik vseh je Valvasorjev pravnuk Avguštin baron Dienersperg, ki je imel sicer devet bratov, a samih usahljih vej. V drugi generaciji je ugasnila tudi veja nezakonskih potomcev njegovega brata Petra. Življenjske poti so Valvasorjev rod zanesle v 20. stoletju na vseh šest celin, v Azijo in Afriko sicer le prehodno. Dve pokojni potomki sta več desetletij preživele v Veliki Britaniji in Avstraliji, zadnji poganjek Valvasorjevega rodu na Slovenskem pa je umrl tragične smrti leta 1941.

3.8 VALVASOR V SPOMINU IN ZAVESTI SVOJIH POTOMCEV

Z vprašanjem, koliko so Valvasorjevi potomci poznali svojega prednika in njegovo delo, stopamo na sila negotova tla. Pričevanja o njihovem odnosu do polihistorja so namreč zelo dolgo skoraj izključno samo posredna. Kaj so posamezniki o Janezu Vajkardu v resnici vedeli, ali so prebirali njegovo *Slavo vojvodine Kranjske* in koliko so nanj zavestno ohranjali spomin, ostaja za večino od njih vse do prapravnika Franca Ksaverja barona Dienersperga (1773–1846) in njegovega nečaka, Valvasorjevega prapravnika Franca viteza Gadolle (1797–1866), neznanca. Dienersperg, graščak na Dobrni, je iz Valvasorjeve *Slave* črpal iz rodoslovnih razlogov in je polihistorja poznal kot svojega prednika, ne da bi mu posvečal posebno pozornost. Generacijo mlajši Gadolla, »mali štajerski Valvasor« z Blagovne in pozneje s Turna pri Škalah, je Valvasorjevo delo, nasprotno, preučeval iz zgodovinsko-raziskovalnih nagibov, vendar ni mogel natančno ugotoviti svojega sorodstvenega razmerja s kranjskim polihistorjem. Čeprav je bil z Dienerspergi v stikih, ni od njih najverjetneje nikoli dobil ključnega podatka, da je Valvasorjev prapravnuk.¹⁶⁵²

Možnosti za ohranjanje osebnega spomina na Janeza Vajkarda Valvasorja so bile pri njegovem potomstvu že v izhodišču zelo slabe. Hčerki iz drugega zakona sta se svojega očeta komajda spominjali, saj je bilo prvi ob njegovi smrti pet let in pol, druga pa je dopolnila kvečjemu štiri leta oziroma ni v najslabšem primeru štela niti poldruho leto. Tudi otroci iz prvega zakona, stari leta 1693 od devet do petnajst let, očeta niso mogli prav dobro poznati, še posebej če v njegovem zadnjem, krškem obdobju niso več živeli pri njem, kar zagotovo velja za starejšega sina – šolarja. Zanesljiv spomin na kranjskega polihistorja je tako v družini ugasnil leta 1752 s smrtjo njegovih zadnjih dveh sinov patrov Donata in Štefana, ki sta ob očetovi smrti štela devet in deset let.¹⁶⁵³

O Valvasorjevi »posmrtni prisotnosti« v življenju žene, otrok in dveh naslednjih generacij lahko dobimo vsaj približno podobo predvsem iz zapuščinskih inventarjev članov družine. Kot pglavitno se ob tem zastavlja vprašanje, ali je v zapuščinah umrlih potomcev in njihovih bližnjih zaslediti kar koli, kar je bilo zagotovo ali vsaj potencialno še Valvasorjeva osebna last. Pričakovanja sicer ne morejo biti posebej velika ob dejstvu, da je dobršen del polihistorjeve intelektualne zapuščine že kmalu po njegovi smrti prešel v tuje roke. Matematične in druge instrumente ter preostanek knjižnice je namreč odkupil Franc Albert pl. Seethal, a morda se je med temi predmeti znašlo še kaj drugega. Vmes bi bili lahko, denimo, ostanki korespondence in drugih pisanj, ki jih je Janez Vajkard izpričano odnesel s seboj z Bogenšperka v Krško in so jih tam popisali nekaj tednov po njegovi smrti. Nekatero še zasledimo v zapuščini Janeza Jožefa pl. Graffenwegerja, varuha Valvasorjevih otrok iz prvega zakona, dobrih šest let pozneje, leta 1700.¹⁶⁵⁴ Kako pa so si dediči iz obeh zakonov razdelili polihistorjeve premičnine, viri ne povedo. Vdove Ane Maksimile najbrž niso zanimali pokojnikovi papirji, razen onih poslovne in dokazne narave. Nekateri bi v najboljšem primeru še lahko prišli na vdovin novi dom Gracarjev turn oziroma v kostanjeviški samostan v varstvo tamkajšnjega opata, ki je postal skrbnik še nerazdeljene dediščine,

¹⁶⁵² Gadolla se je raziskovalno ukvarjal z Dienerspergovo rodbino in bil s sorodniki v stalnih stikih. Med drugim je vedel, da so sredi 19. stoletja podedovali in prodali Hohenwartovo hišo v Krškem (StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, fol. 12), prav tisto stavbo, ki je vsaj od leta 1857 povsem neupravičeno veljala za Valvasorjev zadnji dom (!) (Golec, Neznano in presenetljivo, str. 336–337; podrobno o tem: isti, Neprava Valvasorjeva hiša; isti, Dve Valvasorjevi hiši, str. 42–47; isti, *Valvasorjeva hiša*, str. 42–43).

¹⁶⁵³ Osamljeno pričevanje o Valvasorju, nastalo pod peresom katerega njegovih otrok, je omemba očeta v pismu najstarejšega sina patra Alojzija leta 1703. Pismo je edini vir o tem, da naj bi polihistorjeva knjižnica prišla v Zagreb kot donacija zagrebškemu škofu. Objava: Vrhovnik, Kako je prišla, str. 108–110.

¹⁶⁵⁴ Golec, Neznano in presenetljivo, str. 352.

namenjene štirim otrokom iz polihistorjevega prvega zakona.¹⁶⁵⁵ Tako je bil leta 2013 v arhivskem fondu kostanjeviške cisterce odkrit Valvasorjev lastnoročno napisan urbar za Bogenšperk in Lihtenberk, nastal okoli leta 1680. Skoraj brez dvoma se je v Kostanjevici znašel na pravkar omenjeni način.¹⁶⁵⁶ Druga pomembna najdba sta prepisa dveh inventarjev Valvasorjeve zapuščine v Graffenwegerjevih rokah iz leta 1700, ko je varuh umrl, zapuščina pa je bila tedaj shranjena v njegovem dvorcu Knežija pri Litiji in deloma v Ljubljani. Knežijski prepis, ki je zajel neprimerno večji del polihistorjeve ostaline od ljubljanskega, je nastal 17. maja 1706, ko ga je takratni varuh Valvasorjevih otrok dr. Janez Jožef pl. Wallensperg predložil v revizijo polihistorjevi hčerki Ivani Rozini, sveže poročeni pl. Scarlichi (1678–1748). Kot pričajo obrobni pripisi, sta brat profes Štefan Valvasor in sestra Ivana Rozina tedaj ali malce prej vzela iz očetove zapuščine vsak nekaj stvari. Štefan si je med drugim izvolil očetovo pozlačeno žepno uro, izvemo pa tudi, kaj se je zgodilo z voščenima portretoma Janeza Vajkarda Valvasorja in njegove prve žene Ane Rozine, rojene pl. Graffenweger. Ob reviziji zapuščinskega inventarja, ko sta izpričana zadnjič, ju je imel pri sebi zet Franc Ludvik pl. Scarlichi in to je tudi zadnji podatek o njuni usodi. Preostala zapuščina, ki je pripadala polihistorjevim štirim otrokom iz prvega zakona, je prišla v Kostanjevico šele po omenjenem datumu, vsekakor pred 13. marcem 1707. O njeni nadaljnji delitvi žal nismo poučeni.¹⁶⁵⁷

Ker so vsi trije Valvasorjevi sinovi postali redovniki in kot taki niso imeli lastnega premoženja, se je njim pripadajoči del Valvasorjeve potencialne intelektualne zapuščine zlahka brez sledu porazgubil po samostanih. Po zapuščinskih inventarjih je tako mogoče brskati le za morebitnimi polihistorjevimi predmeti, ki so prišli v ženske roke – v last njegove vdove in treh hčera. Žal je ohranjenost inventarjev Valvasorjevih sorodnikov precej nezavidljiva. Za stoletje po polihistorjevi smrti so na voljo le zapuščinski inventarji štirih njegovih neposrednih potomcev, in sicer najmlajše hčerke Regine Konstancije, obeh njenih hčera in enega vnuka. Vsi so za povrh nastali šele v drugi polovici 18. stoletja med letoma 1755 in 1789. Širši časovni razpon od leta 1710 do 1793 pokrivajo zapuščinski inventarji nekrvnih sorodnikov, tj. k Valvasorjevim ženskam priženjenih mož: vdovinega drugega soproga, obeh mož hčerke Regine Konstancije in njenih štirih zetov. Vseh enajst popisov zapuščin se torej nanaša na sorodstvo najmlajše hčerke, pri čemer jih je osem nastalo na Dolenjskem na Gracarjevem turnu ali nedaleč od njega. Za ohranjanje Valvasorjevih predmetov skozi daljši čas bi te okoliščine sicer znale biti ugodne, toda ugotovitve o morebitni »valvasoriani« v posesti njegovega podgorjanskega potomstva niso spodbudne, temveč prej narobe. Kulturno in intelektualno okolje sorodstva v prvih desetletjih po polihistorjevi smrti namreč ni bilo posebej naklonjeno negovanju spomina na njegovo delo in s tem tudi ne ohranjanju Valvasorjeve intelektualne dediščine v materialni obliki.

Edini predmet, ki ga lahko z gotovostjo pripišemo Janezu Vajkardu, zasledimo v zapuščinskem inventarju drugega moža njegove vdove Janeza Herbarda pl. Buseteta, umrlega leta 1724 na Gracarjevem turnu. V popisu Busetovih listin je navedena pogodba o nakupu Valvasorjeve hiše v Krškem leta 1693.¹⁶⁵⁸ To je hkrati skoraj vse, kar se je tri desetletja po polihistorjevi smrti v novem domu njegove vdove sploh še dotikalo Valvasorjeve osebe in življenjskega okolja. V istem zapuščinskem inventarju

¹⁶⁵⁵ O usodi zapuščine: prav tam, str. 354–355; isti, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 43–49.

¹⁶⁵⁶ Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 49. – Hranišče urbarja: ARS, AS 746, Spisi, fasc. 43, Extranea, Graščina Bogenšperk in Lihtenberk – urbar.

¹⁶⁵⁷ Golec, Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, str. 47–48. – Hranišče prepisov inventarjev: ARS, AS 746, Spisi, fasc. 14, Testamenti, Valvasor Ivan Vajkard, 26. in 27. 3. 1700 (Ljubljana), 29. in 30. 3. 1700 (Knežija).

¹⁶⁵⁸ ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–81, II. 7. 1724, pag. 31/Nr. 30.

je navedena le še pogodba o prodaji Valvasorjeve hiše leta 1706,¹⁶⁵⁹ danes nepogrešljivo pričevanje za identifikacijo hiše. Več kot pomenljiva je ugotovitev, da pl. Buset v svoji zelo skromni knjižnici, ki je obsegala vsega pet knjižnih naslovov – nobenega ne najdemo trideset let prej med Valvasorjevo zapuščino –, ni premogel *Slave vojvodine Kranjske*.¹⁶⁶⁰ Njena odsotnost ne preseneča samo zaradi Busetovega sorodstva z avtorjem – bil je Valvasorjev mrzli nečak in drugi soprog njegove vdove –, temveč tem bolj ob dejstvu, da gre za knjigo, ki je bila v prvem desetletju 18. stoletja edina prava uspešnica kranjskih plemiških knjižnic.¹⁶⁶¹

Še slabše stanje ponuja zapuščinski inventar Valvasorjevega zeta Janeza Lovrenca pl. Wernegka iz leta 1710. Mladoletna hči Regina Konstancija (1689/92–1755), ki se je samo malo prej, leta 1707, primožila k njemu na Volavče pri Šentjerneju, na svoj novi dom z bližnjega Gracarjevega turna pač ni nosila očetovih spisov ali knjig, zato med Wernegkovimi listinami ni bilo pričakovati nobene Valvasorjeve. A pokojnik tudi sicer ni premogel niti ene same strani tiskane besede.¹⁶⁶²

Kulturno okolje na Volavčah, kamor se je primožila Regina Konstancija, se ni opazneje spremenilo niti po njeni vnovični poroki z Volfom Sigmundom pl. Dienerspergom (1711). V njunem veselem in razsipnem življenju ni bilo veliko prostora za t. i. lepe umetnosti. Inventurni komisarji namreč v rubriko Knjige niso imeli česa vpisati ne ob popisu moževe zapuščine na Volavčah leta 1752 ne pri njeni zapuščini tri leta pozneje v Novem mestu.¹⁶⁶³ Pisana beseda torej ni bila življenjska spremljevalka zakoncev Dienersperg, podobno kot ni imela domicila še v marsikaterem plemiškem domu.¹⁶⁶⁴ Morda sta Dienersperga sicer kdaj premogla kak izvod *Slave vojvodine Kranjske*, a je potem romal v druge roke.¹⁶⁶⁵

Kako malo je bilo Valvasorjevi najmlajši hčerki mar za očetov opus, jasno dokazuje dejstvo, neposredno povezano z njo samo. Regina Konstancija ni poznala niti tistega dela *Slave*, ki obravnava njeno ožjo družino, saj na njenem portretu sicer ne bi bila napačna letnica rojstva 1688.¹⁶⁶⁶ Radoživa gospa pl. Dienerspergova po vsej priliki ni vedela, da bi se o svoji starosti lahko poučila iz očetovega rodovnika v *Slavi vojvodine Kranjske*, iz katerega bi razbrala, da se nikakor ni mogla roditi omenjenega leta, saj je takrat, 28. aprila 1688, prišla na svet njena sestra Katarina Frančiška.¹⁶⁶⁷ Sama je luč sveta v najboljšem primeru zagledala proti koncu leta 1689, potem ko je že izšla *Slava*, toda tudi letnica izida očetovega monumentalnega dela ji očitno ni bila znana. Za vsaj leto dni, če ne celo za tri ali

¹⁶⁵⁹ Prav tam, pag. 31–32/Nr. 30.

¹⁶⁶⁰ Prav tam, pag. 60–61.

¹⁶⁶¹ Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 102.

¹⁶⁶² ARS, AS 309, šk. 123, fasc. L, W–70, 8. 4. 1710. – Po odsotnosti knjig v zapuščini se je pl. Wernegk uvrščal v tisto slabo polovico kranjskih plemičev, umrlih v obdobju 1700–1710, ki preprosto ni brala in ni imela knjig (Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 82–83).

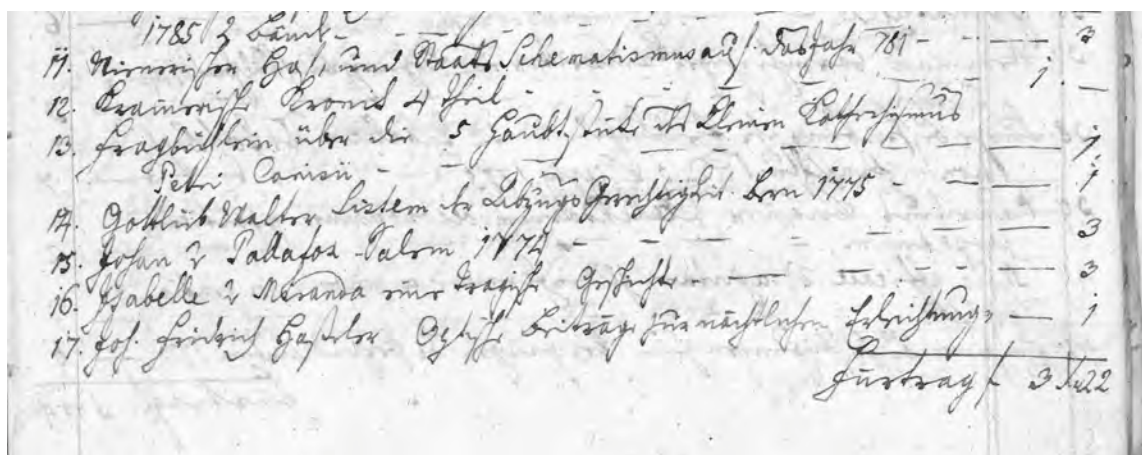
¹⁶⁶³ ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752; D–25, 25. 2. in 7. 3. 1755.

¹⁶⁶⁴ Knjige pogrešamo v več kot dveh petinah zapuščin kranjskih plemičev, ki so tako kot Dienersperga umrli v desetletju 1751–1760 in so za njimi ostali še danes ohranjeni zapuščinski inventarji (Štuhec, *Besede, ravnanja in stvari*, str. 255).

¹⁶⁶⁵ Nič več kot kanček upanja, da je bilo res tako, daje izjava Regine Konstancije ob moževi smrti: Volf Sigmund naj bi še za življenja izročil večino premičnin svojemu zetu Adamu Nikolaju pl. Ilijašiču (spremni dopis 15. 3. 1752 k: ARS, AS 309, šk. 18, fasc. XI, D–22, 14. 3. 1752). Pri tem je komaj verjetno, da bi morebitni še ohranjeni polihistorjevi rokopiši lahko prišli v roke priženjenih sorodnikov Ilijašičev, ki so sicer živeli na Hrvaškem in le občasno v dvorcu Vrhovo. Zet pl. Ilijašič je umrl še pred tastom in prizor, ki se je leta 1748 ponujal ob inventuri njegove zapuščine na Vrhovem, je bil zelo podoben onemu pri zapuščinah obeh Dienerspergov: v inventarju sploh ni rubrike Knjige, pri Ilijašiču pa je ostala prazna celo rubrika Listine (prav tam, šk. 47, fasc. XXIV, J–29, 28. 8. 1748).

¹⁶⁶⁶ Narodna galerija v Ljubljani, NG S 906. Reprodukcijska portreta je objavljena v: Vrišer, *Noša v baroku*, str. 89, št. 27.

¹⁶⁶⁷ Valvasor, *Die Ehre IX*, str. 109. – Gl. tudi str. 32.

Omemba izvoda *Slave vojvodine Kranjske* leta 1789, sto let po izidu, v zapuščini polihistorjevega duševno obolelega pravnuka Lovrenca Regulata grofa Paradeiserja (ARS, AS 309, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, i. 8. 1789, pag. 3).

štiri se prav gotovo ni postarala zavestno, temveč zgolj iz lastne nevednosti pa tudi zaradi neznanja svoje okolice, ki prek zapuščinskih inventarjev priča o vsej svoji intelektualni in duhovni revščini.

Brez odgovora ostaja tudi vprašanje, koliko je *Slavo vojvodine Kranjske* poznalo in prebiralo drugo Valvasorjevo sorodstvo, prav tako živeče v dvorcih pod Gorjanci. Izvod *Slave* je v posesti polihistorjevih sorodnikov prvič izpričan šele poldrugo leto po smrti Regine Konstancije. Najdemo ga v kronološko petem zapuščinskem inventarju, nastalem leta 1756, ko je preminil soprog njene hčerke in polihistorjeve vnukinje Maks Rudolf grof Paradeiser. Mož je umrl v svojih zrelih letih in se glede na evidentirani knjižni fond kaže kot razmeroma izobražen gospod, četudi z 42 knjižnimi naslovi, popisanimi na Gracarjevem turnu, ni bil kak bibliofil. »Kranjska kronika«, kot so tedaj običajno imenovali Valvasorjevo *Slavo*, je v popisu njegove knjižnice navedena na navidezno častnem prvem mestu, a prejkone le zaradi svoje oblike in obsega.¹⁶⁶⁸ Ni izključeno, da je prišla *Slava* v grofove roke prek njegovega priženjenega sorodstva in bi nekoč lahko pripadala celo Valvasorju osebno, saj je bil grof Maks lastnik Gracarjevega turna, kamor se je leta 1699 iz Krškega primožila Valvasorjeva vdova. Vendar ne smemo pozabiti, da dvorec naslednjih 57 let ni neprekinjeno ostal domovanje Valvasorjevih potomcev. Kot smo videli, ga je Paradeiser od Dienerspergov najprej kupil (1737) in jim ga po osmih letih (1745) na nek način »vrnil«, ko se je kot vdovec oženil s polihistorjevo vnukinjo Marijo Ksaverijo Katarino pl. Dienersperg (1719–1786). Ob nakupu Gracarjevega turna je slej ko prej našel le prazno ali vsaj dodobra izpraznjeno poslopje. Če pa je bila *Slava*, ki jo najdemo leta 1756 v Paradeiserjevi zapuščini, morebiti nekoč vendarle polihistorjev osebni izvod, je lahko prišla v grofove roke vsaj po dveh poteh: ali so jo ob prodaji pustili v dvorcu Dienerspergi ali pa je tja ponovno priromala z nevesto, Valvasorjevo vnukinjo. Konec koncev je vsaj toliko verjetna tudi podmena, da je grof prinesel v hišo lasten izvod, bodisi iz družinske knjižnice svojega doma bodisi od kod drugod.

Določnejši odgovor se ponuja na vprašanje o izvoru izvoda *Slave*, ki so ga leta 1769 popisali na štajerski Ponikvi v zapuščini druge Valvasorjeve vnukinje Jožefe (1712–1769), rojene in tudi poročene pl.

¹⁶⁶⁸ ARS, AS 309, šk. 85, fasc. XXXVI, P–138, 26. 8. 1756, pag. 17–25.

Dienersperg. T. i. Kranjska kronika (*Crainerische Kronic in 4 Theillen in Folio*), navedena med ducatom njenih knjig, po večini molitvenikov za ženske in gosposčini nujno potrebnih pravnih priročnikov, je bila sicer najvrednejša knjiga majhne ponikovske knjižnice. Ocenili so jo na en goldinar,¹⁶⁶⁹ tj. na četrtno vrednosti, kot jo je knjiga dosegala še v začetku 18. stoletja na Kranjskem.¹⁶⁷⁰ Od kod je knjiga v štirih zvezkih našla pot na Ponikvo, lahko seveda le ugibamo, a je precej manj verjetno, da bi jo štajerski Dienerspergi kupili že konec 17. stoletja v dokaz izvora, zaslug in »slave« svoje rodovine. *Slava* namreč ni navedena med knjigami v zapuščinskem inventarju Petra Dominika pl. Dienersperga (1700–1764), moža Jožefe, ki je umrl pet let pred njo in je premogel samo razne manjše pravne in druge knjige.¹⁶⁷¹ Tudi v zapuščinskem inventarju njegovega očeta ponikovskega graščaka Friderika Ditriha (1646–1715) Valvasorjevega temeljnega dela ne najdemo.¹⁶⁷² Izvod *Slave* na Ponikvi je bil torej ne le last, ampak po vsej verjetnosti dediščina polihistorjeve vnukinje Jožefe in je morda nekoč pripadal Janezu Vajkardu Valvasorju. Ni izključeno, da je prav to izvod, ki ga je uporabljal še njen vnuk Franc Ksaver baron Dienersperg (1773–1846), ko je leta 1835 na Dobrni pisal spomine in družinsko kroniko. Komaj pa bi verjeli, da bi mlada nevesta Jožefa Katarina prinesla iz svoje kranjske domovine na Ponikvo še kaj drugega, kar je bilo nekoč Valvasorjevo.¹⁶⁷³

Kot smo videli, je njeno sorodstvo na Gracarjevem turnu sredi 18. stoletja prav tako premoglo izvod Valvasorjevega najpomembnejšega dela. Vendar ta ni bil v lasti njene sestre Ksaverije (1719–1786), vdove grofice Paradeiser, niti njenega drugega moža Maksimilijana pl. Erberga. Za slednjega, ki se je na Gracarjev turn priženil šele malo pred smrtjo leta 1760 in je sicer do zadnjega uradoval kot okrožni glavar v Novem mestu, je glede na navedene okoliščine še razumljivo, da na svojem novem domu ni imel prav nobene lastne knjige.¹⁶⁷⁴ Enako tudi ne njegova žena, Valvasorjeva vnukinja, ki je umrla 26 let za njim (1786), tedaj tretjič poročena Gall baronica Gallenstein. V njeno zapuščino niso uvrstili nobenega knjižnega naslova z Gracarjevega turna, ker plemenita gospa kot že njena mati očitno ni brala in ni premogla lastnih knjig.¹⁶⁷⁵ Tako kakor ona ni bil ljubitelj knjig niti njen tretji mož Franc Saleški Gall baron Gallenstein, ki je umrl sedem let pozneje (1793) kot stanovski mitničar na Črnučah pri Ljubljani.¹⁶⁷⁶

»Čast« potomstva na Gracarjevem turnu sta v tem pogledu reševala njena dva sinova, nesrečna zblaznela grofa Paradeiserja, oba šolana človeka. Ni nepomembno, da sta bila prva moška potomca v tej rodbinski veji, ki sta jo dotlej predstavljali ženski, ti pa že zaradi svojega spola deležni bistveno manj izobrazbe. Njun prvi sin oziroma vnuk Kajetan grof Paradeiser (1751–1812) je postal frančiškanski duhovnik, medtem ko je njegov brat dvojček Lovrenc Regulat (1751–1823) prevzel Gracarjev turn. Ko je šel leta 1789 tudi sam po poti svojega duševno zbolelega brata, so na njegovem domu popisali precej obsežno knjižnico, ki jo je dopolnjeval vse do nekaj let pred smrtjo.¹⁶⁷⁷ Grof je tako ali drugače obvladal

¹⁶⁶⁹ StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.

¹⁶⁷⁰ Prim. Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 81.

¹⁶⁷¹ StLA, Landrecht, K 126, Dienersberg (3), fol. 75, 24. 7. 1764.

¹⁶⁷² Prav tam, K 124, Dienersberg (2), fol. 186–249, 28. 5. 1715.

¹⁶⁷³ S Kranjskega je z njo potrjeno prišel le sveženj spisov, ki so se nanašali na dvorec Volavče in jih inventar njene zapuščine navaja med listinami: »No. 47 Ein Paqtl: daß Gutt Vollauze betref« (StLA, A. Dienersperg, K 2, H 49, 21. in 28. 8. 1769, s. p.).

¹⁶⁷⁴ ARS, AS 309, šk. 24, fasc. XIII, E–37, 25. 4. 1760.

¹⁶⁷⁵ Prav tam, šk. 39, fasc. XX, G–164, 17. 7. 1786.

¹⁶⁷⁶ Prav tam, šk. 39, fasc. XX, G–177, 19. 9. 1793.

¹⁶⁷⁷ ARS, AS 309, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, 1. 8. 1789, pag. 3–8. – V njegovi zapuščini so našli 149 naslovov zelo različnih žanrov, največ strokovnih knjig, skupaj triinpolkrat toliko, kot jih je imel 33 let prej njegov oče (42). Knjižnico

več jezikov in si pri tem pomagal z različnimi slovarji in priročniki. Med knjigami je na dvanajstem mestu Valvasorjeva *Slava*, delo njegovega pradedu, skrita za standardnim naslovom »Krainersche Kronik 4 Theil«. ¹⁶⁷⁸ Če je to po spletu srečnih okoliščin vendarle izvod, ki je nekoč pripadal samemu Janezu Vajkardu Valvasorju, je torej izpričan natanko sto let po izidu knjige in zadnjič v rokah piščevega kranjskega potomstva.

Zadnji morebitni preostanki polihistorjeve materialne dediščine, ne samo intelektualne, ki bi še bili lahko v posesti njegovih kranjskih potomcev, so izginili na prelomu v 19. stoletje, ko je Jožefa Sedej (1753–1810), sestra nesrečnega grofa Lovrenca Regulata, leta 1800 prodala Gracarjev turn in se malo zatem iz Novega mesta preselila v Ljubljano. ¹⁶⁷⁹ Ko je leta 1810 umirala, je v narekovani oporoki z domala lekarniško natančnostjo razdelila med svoje tri pastorko vso svojo neskromno obleko in nakit, ni pa v njeni zadnji volji niti sledu o knjigah ali čem podobnem. ¹⁶⁸⁰

Odnos potomcev do Valvasorjevega imena in opusa je, razumljivo, v precejšnji meri pogojevalo tudi siceršnje spreminjajoče se vrednotenje kranjskega polihistorja skozi čas. Če si je Valvasor v rodni deželi in tudi zunaj nje ustvaril prepoznavno ime in je njegovo »Kranjsko kroniko v 4 delih« prva desetletja po izidu premogla vsaka kranjska plemiška hiša, ki je dala kaj nase, ¹⁶⁸¹ se njen avtor s tem še zdaleč ni trajno zasidral v zavest svojih rojakov. Čeprav je s svojim delom bolj kot kdor koli drug ponesel v svet védenje o kranjski deželi, so bili doma sposobni doumeti pravo vrednost njegovega dela šele razsvetlenci sto let pozneje. ¹⁶⁸² Do polne veljave je prišla s še večjo zamudo šele v znanosti in ljudski (neplemiški in nemeščanski) kulturi bolj naklonjenih okoliščinah 19. stoletja.

Ponovno odkrivanje Valvasorja sodi torej šele v čas, ko je ime rodbine Valvasor na Kranjskem že ugašalo z zadnjimi moškimi predstavniki rodu. Nihče več se ni mogel z njim ponašati kot s svojim prednikom in po smrti polihistorjevega zadnjega sina (1752) za povrh ni bilo nikogar s tem priimkom, ki bi izviral neposredno od Janeza Vajkarda. Še več, kranjski Valvasorji so po moški strani izumrli

---

je mladi grof izpopolnjeval vsaj do leta 1785, kar nekaj naslovov je bilo še iz 17. stoletja, vmes pa tudi posamezni zgodnejši tiski, med njimi najstarejši z letnico 1533. Naslove iz zadnjih treh desetletij pred grofovo smrtjo lahko upravičeno štejemo za njegove lastne pridobitve.

¹⁶⁷⁸ ARS, AS 309, šk. 92, fasc. XXXVIII, P–215, i. 8. 1789, pag. 3–8.

¹⁶⁷⁹ Njen oči Franc Saleški Gall baron Gallenstein, ki se je na Gracarjev turn priženil, ob svoji odselitvi zanesljivo ni odnesel iz dvorca ničesar Valvasorjevega ali valvasorjevskega. Ko je leta 1793 preminil kot stanovski mitničar – pobiralec mostnine na Črnučah pri Ljubljani, namreč v svoji zapuščini ni premozel prav nobene knjige (ARS, AS 309, šk. 40, fasc. XX, G–177, 19. 9. 1793).

¹⁶⁸⁰ ARS, AS 308, I. serija, fasc. S 237–412, testament S–412. II. II., 12. II. in 14. II. 1810.

¹⁶⁸¹ V inventarjih kranjskih plemičev iz obdobja 1701–1710 je bila *Slava* najpogosteje zastopana knjiga, po M. Štuhec edini pravi »bestseller« svojega časa. Zaslediti jo je bilo v slabi tretjini (32,4 %) zapuščinskih inventarjev (23 od 71) ali pri skoraj treh četrtinah (71,9 %) tistih plemičev, ki so premoegli vsaj eno knjigo (23 od 32) (Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 102; izračuna deležev po podatkih na str. 25, 83, 102). Njena tolikšna zastopanost v plemiških knjižnicah je bila vsekakor povezana z dejstvom, da so kranjski deželni stanovi ob natisu odkupili 500 izvodov (gl. str. 42) in jih najverjetneje brezplačno razdelili med deželane.

¹⁶⁸² Prim. Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 262. – Na Valvasorjev pomen in zasluge so morali Kranjce opozarjati tuji. Zgovorne so besede Bretonca Balthasarja Hacqueta (1784), ki se navezujejo na njegov obisk Valvasorjevega domnevnega groba na Mediji, kjer je razočaran zaman iskal kakršen koli pomnik na zaslužnega polihistorja. Četudi je opis njegovih občutkov morda nekoliko patetično pretiran, pa zagotovo ne more biti tako daleč od resnice: »Premislek, ki sem ga tu z nemajhnim čustvom opravil o velikih zaslugah tega edinega moža, ki ga je dežela kdaj imela in kakršnega morda ne bo mogla pokazati še stoletja, mi je dal več kot jasen dokaz o propadu 'nacije', kar zadeva njeno marljivost in znanosti; kajti kolikor se morem spomniti, o zaslugah tega skoraj nedosegljivega moža nisem nikogar v deželi slišal govoriti s primernim spoštovanjem, temveč največkrat z grobim zaničevanjem, namesto da bi bili nanj ponosni (sic!).« Hacquet, *Oryctographia Carniolica*, str. 20–21.

že leta 1795 s polihistorjevim 90-letnim pranečakom duhovnikom.¹⁶⁸³ Tako je ime Janeza Vajkarda Valvasorja v spominu in zavesti njegovih potomcev tem laže bledelo in slednjič potonilo v pozabo, prav tako kakor tudi njih samih ni nihče več prepoznal kot polihistorjevih potomcev. Kot bomo videli, so morali svojega prednika v 19. in 20. stoletju odkrivati na novo, pri čemer je bilo njihovo zanimanje zanj le delno povezano z Valvasorjevim naraščajočim pomenom in veljavo, ki ju je dobival na rodnem Kranjskem.

Štajerska veja potomstva, drugače kot izumrla kranjska, razumljivo ni mogla imeti enakega odnosa do Valvasorjevega domoznanskega opusa, vezanega na sosednjo, ne na njihovo deželo. Koliko so ponikovski Dienerspergi, Valvasorjevi pobaronjeni pravniki, poznali prednikovo delovanje, vemo le v obrisih. *Slava vojvodine Kranjske* v domači knjižnici leta 1769 je namreč do tridesetih let 19. stoletja edini dokaz, da so vedeli za njegovo ime in delo, vsekakor pa se je zavest o sorodstveni povezavi z Valvasorjem sčasoma izgubila. Zadnji Dienerspergi na Štajerskem so ga kot svojega prednika morda poznali še v drugi polovici 19. stoletja,¹⁶⁸⁴ kar pa zagotovo ne velja za njihovo odcepljeno žensko vejo, katere začetnica je bila Barbara baronica Dienersperg (1772–1841), omožena z Gradčanom Johannom vitezom Gadollo (1757–1832), graščakom na Blagovni pri Celju. Njun edini sin, Valvasorjev prapravnuk Franc vitez Gadolla (1797–1866), eden od dveh polihistorjevih potomcev, pri katerih se je doslej izrazilo zanimanje za zgodovino in domoznanstvo, namreč v domači hiši ni prejel izročila o kranjskem predniku in je moral sorodstvene vezi z Valvasorji odkrivati na novo. Pa čeprav je Gadollov dom v njegovih mladih letih veljal za »domovanje znanosti« z obsežno knjižnico in več zbirkami, o čemer nadvse naklonjeno piše družinski gost nadvojvoda Janez (Johann) Habsburški.¹⁶⁸⁵

Franc Gadolla se je v poznejših letih sredi 19. stoletja kot zelo dejaven član Historičnega društva za Štajersko intenzivno ukvarjal z domoznanstvom svoje ožje domovine, Spodnje Štajerske, še zlasti v poldrugem desetletju, ki ga je preživel kot graščak na Turnu pri Škalah.¹⁶⁸⁶ Tam je med drugim sestavil izčrpen rokopis o svojih prednikih in njihovem sorodstvu.¹⁶⁸⁷ Vsebinsko tehten spis, zasnovan na dokumentih, rodbinskem izročilu, lastnem védenju in opažanjih, je za našo problematiko še posebej zanimiv v tistem delu, kjer obravnava rodbino Valvasor. Besedilo je namreč neposredno pričevanje o pomanjkljivem védenju potomstva o Valvasorjih kot prednikih. Gadolla je ugotovil, da se je njegova praprababica Regina Konstancija, poročena pl. Dienersperg, rodila kot baronica Valvasor, zato je tudi Valvasorjevo rodbino vključil v svojo genealogijo vse od njene priselitve iz Bergama do izumrtja po moški strani v 18. stoletju. Čeprav je dobro poznal in cenil Janeza Vajkarda Valvasorja in je tudi na drugih mestih večkrat citiral *Slavo*, pa nikakor ni mogel dognati, da je bila Regina Konstancija prav njegova hči, ampak je zapisal, da bo treba njenega očeta šele identificirati iz rodovnika Valvasorjev, objavljenega

¹⁶⁸³ Zadnji moški Valvasor je bil sekavski kanonik baron Franc Jožef (1705–1795), ki je umrl v Ljubljani (Golec, *Valvasorji*, str. 91, 245–248).

¹⁶⁸⁴ Anton Aleks baron Dienersperg (1820–1889), ki je nadaljeval spomine svojega očeta Franca Ksaverja (1773–1846), je lahko v njegovem genealoško-biografskem orisu rodbine Dienersperg naletel na omembo Valvasorja kot prednika in na več mestih na očetovo sklicevanje na *Slavo vojvodine Kranjske*; enako velja za njegovo hčer in vnuka s priimkom Kofler, umrla leta 1908 in 1914 (prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 16–20).

¹⁶⁸⁵ Schlossar (ur.), *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen*, str. 28.

¹⁶⁸⁶ O Francu Gadolli natančno: Golec, Pozabljeni »mali štajerski Valvasor«.

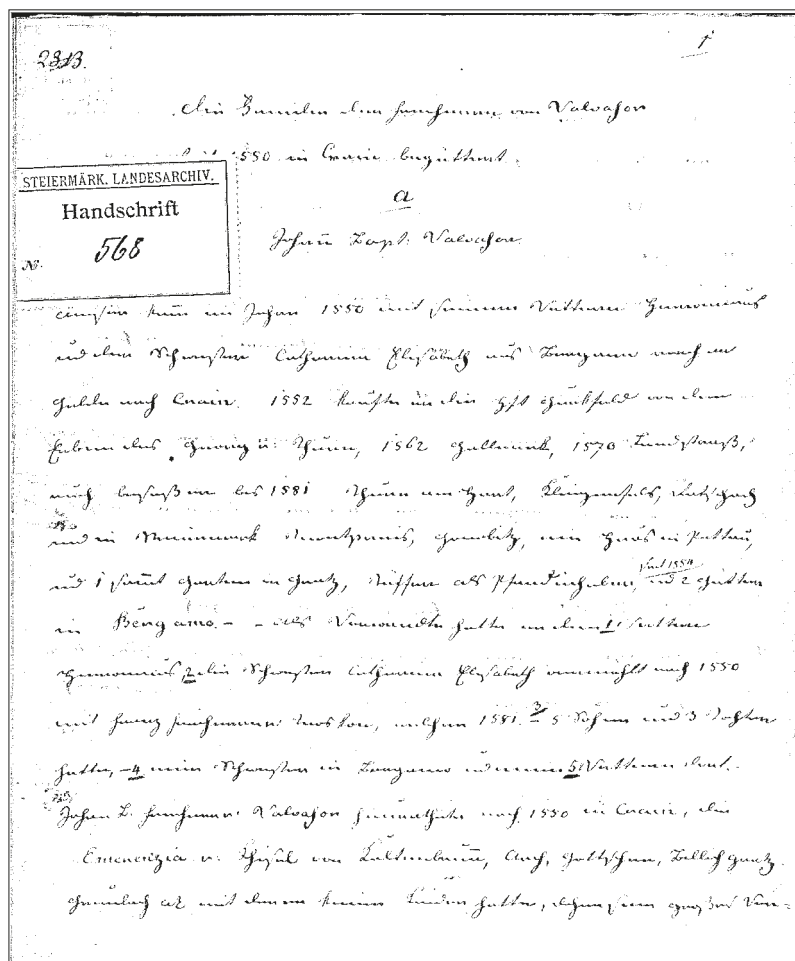
¹⁶⁸⁷ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 911, Genealogische Notizen über mehrere adelige mir anverwandte Familien, die im Zillier Kreise begütert sind, oder waren. – Rokopis obsega 17 popisanih folijev izpod peresa dveh rok, prepisovalčeve (fol. 1–15v) in avtorjeve (fol. 15v–17v). Nastal je po smrti piščevega bratranca Ferdinanda barona Dienersperga 1853, kar je zadnji datirani podatek. Domala identičen rokopis, le da brez avtorjevega dodatka o umrlih sodobnikih, je datiran s 4. majem 1854, ko ga je Štajersko historično društvo prejelo v hrambo (prav tam, Hs. 742).

Sestavek Franca viteza
Gadolle o rodbini Valvasor,
prva stran (StLA,
Handschriften, Gruppe 2,
Hs. 568).

v *Slavi vojvodine Kranjske*.¹⁶⁸⁸

Gadolla je, verjetno pozneje, napisal še krajši sestavek o Valvasorjih, iz katerega izhaja, kako močno si je prizadeval, da bi med znanimi moškimi Valvasorji našel očeta svoje prednice. Žal se mu – ironija usode – ni posrečilo vzpostaviti enačaja med »očetom« *Slave* in očetom svoje praprababice. V zgodovinskem prikazu rodbine Valvasor, ki v glavnem temelji na *Slavi*, je svoji prednici pripisal kar deset (!) potencialnih očeto

ov iz Valvasorjeve rodbine, med drugim celo vse tri njene odrasle polbrate, za katere ni vedel, da so postali redovniki in da po letih rojstva nikakor ne bi mogli biti njeni očetje. Da svoje prednice ni mogel povezati z Janezom Vajkardom, je bilo krivo njegovo zmotno, z ničimer utemeljeno prepričanje o rojstvu Regine Konstancije med letoma 1694 in 1696, ko je bil polihistor že mrtev.¹⁶⁸⁹ Sredi 19. sto-

¹⁶⁸⁸ Prav tam, Hs. 911, fol. 5v–6. – Povedni odstavek v razdelku o Valvasorjih se glasi: »1714 heirathete Regina Constanzia Freiin v. Valvasor der Wolf Ritter v. Dienersberg, der 1679 geboren wurde; 1751 starb derselbe. Dieser Wolf v. Dienersberg scheint noch in Krain begütert gewesen zu sein, wo auch die Valvasors viele Besitzungen hatten. In der Chronik des Weichart Freiherr v. Valvasor ist die Genealogie dieses Geschlechtes genau angeführt, der Vater dieser Regina Constanzia muß erhoben werden.«

¹⁶⁸⁹ StLA, Handschriften, Gruppe 2, Hs. 568, fol. 2v–4v. – Gadolla je pravilno ugotavljal, da se je Regina Konstancija rodila že po izidu *Slave*, ker njenega imena ni v objavljenem Valvasorjevem rodovniku. Ni pa vedel, niti kdaj je umrla niti koliko je bila ob smrti stara, saj ni vpisana v nobeno mrliško matico (!), podatka pa ni mogel pridobiti iz cerkvenih matic. Na podlagi napačne letnice njene poroke z Dienerspergom (1714 namesto 1711) je sklepal, da je imela ob poroki kakšnih 18 ali 20 let in naj bi bila torej rojena okoli 1694–1696. Zelo nenavadno se zdi, da ji kot nevesti ni pripisal več kakor 20 let. Žal mu ni bilo znano, da se je Regina Konstancija poročila z Dienerspergom že kot vdova. Očitno ni pomislil niti na to, da bi v primeru rojstva leta 1694 vseeno lahko bila polihistorjeva hči, rojena pač že po njegovi smrti (Gadolla je poznal samo letnico te). Zdi se, kot da bi se bal lastne smelosti, če bi Janeza Vajkarda uvrstil vsaj med potencialne očete svoje praprababice.

letja je Gadolla zapisal, da je bila Regina Konstancija pl. Diensperg »sorodnica ali morda vnukinja znamenitega Valvasorja«. ¹⁶⁹⁰ Uganka ostaja, zakaj se o Valvasorju kot očetu Regine Konstancije ni poučil pri sorodnikih baronih Dienspergih. Na sorodstvo z znanstvenikom Valvasorjem je bil vitez Gadolla sicer zelo ponosen. Tako je posebej poudaril, da je po svoji praprababici, rojeni Valvasor, podedoval ljubezen do »domovinske zgodovine« (!), ¹⁶⁹¹ polihistorja Janeza Vajkarda pa je imenoval celo »kranjski Livij«. ¹⁶⁹²

Povedano je tem bolj zanimivo ob dejstvu, da je Gadollov stric Franc Ksaver baron Diensperg (1773–1846) vendarle natanko poznal svojo rodoslovno linijo vse do Valvasorja. Iz dokazovalnih nagibov za plemiško genealogijo, konkretno za imenovanje v naziv komornika, je namreč v desetletju med 1830 in 1840 načrtno zbral genealoške podatke prednikov. ¹⁶⁹³ Tako je Franc Ksaver leta 1835 v svojem genealoško-biografskem rokopisu o Dienspergih pravilno navedel sorodstveno razmerje med Janezom Vajkardom in njegovo hčerko Regino Konstancijo, svojo prednico, vendar temu ni posvečal posebne pozornosti. ¹⁶⁹⁴ Valvasorjevo ime je bilo omenjeno že na dveh Dienspergovih rodovnikih iz zadnje četrtine 18. stoletja, ¹⁶⁹⁵ kar pomeni, da ga njegovi štajerski potomci ne bi smeli dotlej nikoli povsem pozabiti, tudi če jih ni več nagovorilo. Polihistorjev prapravnuk Franc Ksaver je prednikovo delo sicer dobro poznal, saj se celo v prvem stavku spominov sklicuje na Valvasorja (pri navedbi datuma bitke pri Dürnkrotu leta 1278), nato pa kot referenco še dvakrat navaja njegovo *Slavo vojvodine Kranjske* in jo enkrat imenuje znamenita. ¹⁶⁹⁶ Nemara je po Valvasorju podedoval nekaj čuta za starine, kajti ime Franca Ksaverja barona Diensperga najdemo med darovalci novcev graškemu Joanneumu. ¹⁶⁹⁷ Dienspergove »genealoško-biografske skice« o lastni rodbini so sicer že nekaj let po njegovi smrti prvič prišle v roke zgodovinarja, in sicer dr. Karlmana Tangla, ki jih je leta 1852 uporabil za pisanje daljše razprave o gospostvu in toplicah Dobrna od njunih začetkov do zadnjih dogodkov. ¹⁶⁹⁸ Ko bi graški univerzitetni profesor Tangl v tem še danes temeljnem delu o Dobrni povzel po Dienspergu podatek, da je bil Valvasor po ženski strani prednik dobrnskih Dienspergov, bi za to že zdavnaj vedela

¹⁶⁹⁰ »... eine Verwandtin oder vielleicht eine Enkelin des berühmten Valvasors« (StLA, A. Diensperg, K 1, H 1, Stammbaum meiner seel. Fr. Mutter Barbara von Gadolla geb. Freiin von Diensperg). Rodovnik, nastal po Barbarini smrti (1841), je ohranjen v rodbinskem fondu Gadollovih sorodnikov baronov Dienspergov, vendar je bil tja najverjetneje uvrščen naknadno in ga Dienspergom torej ni posređoval že Gadolla.

¹⁶⁹¹ Ko je Gadolla pri opisu dvorca Ponikva prišel do Regine Konstancije, rojene Diensperg, je zapisal: »Daher meine Vorliebe zur vaterländischen Geschichte, denn selbe war eine Ururgroßmutter von mir in gerade aufsteigender Linie« (StLA, Handschriften, Gruppe, 2, Hs. 655, fol. 6).

¹⁶⁹² »Johann Weichard, den crainischen Livius« (prav tam, Hs. 568, fol. 3v).

¹⁶⁹³ V rodbinskem fondu pričajo o tem poleg samega rodovnika zlasti krstni in poročni listi, pridobljeni od raznih župnijskih uradov, ter prepisi rodovnikov s Kranjskega (StLA, A. Diensperg, K 1, H 1, seznam prilog k prošnji za povzdignitev Franca Ksaverja barona Diensperga v naziv komornika; H 20–33). Gre za gradivo, ki ga je Dienspergov zet Johann grof Hoyos leta 1843 dvignil pri uradu najvišjega komornika, potem ko se je Franc Ksaver nehal potegovati za komorniški naslov. Prošnjo zanj je Diensperg vložil leta 1837 in jo po navodilih do leta 1840 dopolnil z novimi ustreznimi dokazi, ko pa so od njega zahtevali dodatne utemeljitve, tega ni več zmožal ali pa je preprosto izgubil voljo (ÖStA, HHStA, Oberstkämmereramt, 314 B, Diensperg Frh. Franz Cajetan; 335 B, Diensperg Freiherr Franz Cajetan). Tako ni nikoli postal cesarsko-kraljevi komornik (ÖStA, HHStA, Findbehef AB XII/15a, Verzeichnis der Kämmerer vom Beginn des 16. Jhs. bis 1903), toda po zaslugi Diensperga in Hoyosa se je do danes ohranilo izjemno pomembno gradivo, brez katerega bi bila raziskava o Valvasorjevem štajerskem potomstvu precej otežena.

¹⁶⁹⁴ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 20; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 22–23, 44–45.

¹⁶⁹⁵ StLA, A. Diensperg, K 1, H 1, Diensperg: Familien Acten, Stamm=Reiche der Dienspergisch = nunmehr Freyherrlichen Familie; Diensperg Stammbaum.

¹⁶⁹⁶ ZAP, ZAP 70, R-45, str. 3, 8, 56; prim. Golec, Trpljenje »celjskega Wertherja«, str. 22–23.

¹⁶⁹⁷ Mell, Prähistorische Sammlung, Münzen- und Antiken=Kabinett, str. 272.

¹⁶⁹⁸ Tangl, Beiträge zur Geschichte, str. 160–122.

Pravnuk Franca viteza Gadolle polkovnik Egon Ehrlich z Dunaja na mostu svojega pradedu pred vhodom v dvorec Turn pri Škalah (foto B. Golec, marec 2010).

tudi zainteresirana strokovna in laična javnost na Slovenskem, tako pa je bilo za odkritje potrebno več kot stoletje in pol.¹⁶⁹⁹

Dienerspergi so se vse do svojega izumrtja v začetku 20. stoletja lahko zlasti iz rokopisa Franca Ksaverja poučili o Valvasorju kot svojem predniku, medtem ko so se potomci ženskih vej – Gadollove in Resingenove – morali do védenja o tem pozneje dokopati sami. A v zavest širšega sorodstva Valvasor ni prodril vse do pred nekaj leti, ko so bili potomci odkriti »od spodaj«, z raziskavo o polihistorjevem potomstvu (2007–2010). Izsledki blagovenskega in turnskega graščaka Franca viteza Gadolle iz srede 19. stoletja brez ugotovljene natančne sorodstvene povezave z Valvasorjem so obležali v zbirki rokopisov Štajerskega deželnega arhiva. Za rokopise svojega pradedu se je najverjetneje kot prvi sorodnik začel šele konec 20. stoletja zanimati upokojeni polkovnik Egon Ehrlich (1931), ne da bi se vanje poglobil. Genealogijo Gadollovega rodu po vseh vejah prednikov pa je desetletja prej raziskoval Frančev vnuk ing. Eugen Gadolla (1895–1978), ki je k rodoslovnemu raziskovanju pritegnil svojega svaka Franza Rottenmannerja (1880–1954).¹⁷⁰⁰ Rodovno deblo rodbine Gadolla in Rottenmanner, ki sta ga sestavila okoli 1935–1937, je v 90. letih 20. stoletja dopolnil nečak oziroma sin Ansfried Rottenmanner (1922–2015), Valvasorjev šestkrat pravnuk. Rodovnik si zasluži omembo zaradi zanimivega dejstva, da vsebuje natančne podatke ne le za Janeza Vajkarda Valvasorja, temveč navaja tudi imeni njegovih staršev in bergamsko poreklo Valvasorjev.¹⁷⁰¹ Toda navedenim trem graškim ljubiteljskim genealogom ni ime prednika Janeza Vajkarda Valvasorja povedalo ničesar, njihovi izsledki pa so do nedavna ostali znani le ozkemu krogu sorodnikov.¹⁷⁰² Danes vemo zanje po zaslugi Valvasorjevega potomca

¹⁶⁹⁹ Ime Janeza Vajkarda Valvasorja se sicer pojavlja v rodovnikih kranjskih Dienerspergov s konca 18. in začetka 19. stoletja v Arhivu Republike Slovenije, ki pa jih ni nihče preučeval z vidika Valvasorjeve ali plemiške genealogije: ARS, AS 1075, šk. 2, št. 52, Dienersperg; ARS, AS 730, fasc. 119, Genealogica A–P, Dienersperg.

¹⁷⁰⁰ Franz Rottenmanner je bil soprog vnukinje Franca Gadolle Margarethe (1898–1991), hčerke Kajetana Gadolle (1855–1899).

¹⁷⁰¹ Ahnentafel der Familien Gadolla und Rottenmanner, Dezember 1993 (posedoval in posređoval leta 2015 preminuli Ansfried Rottenmanner, Gratwein; kopija v arhivu avtorja). Napačen je samo podatek, da je bil polihistorjev oče Jernej (Bartholomäus) Valvasor iz Bergama. Starejša različica Rottenmannovega rodovnika (brez naslova), nastalega okoli 1935–1937, sega le do Janeza Vajkarda in tega zmotno imenuje »Weinhard Frh. v. Walrafon« (prav tam, kopija v arhivu avtorja).

¹⁷⁰² Ansfried Rottenmanner mi je 28. februarja 2008 pisno sporočil, da ime Valvasor njemu in njegovemu očetu ni pomenilo nič, tako kot tudi ne kateri koli drug priimek prednikov od pete generacije dalje.

Ljubiteljski zgodovinar dr. Bruno Brandstetter (1893–1994), Valvasorjev sedemkrat pravnuk, z enim od svojih 14 pravnukov leta 1988 (last dr. Herwiga Brandstetterja, Gratkorn pri Gradcu).

očetovega bratranca, Klemensovega sina Josefa Gadolle (1897–1945), »rešitelja Gothe«, in mu sam ter v soavtorstvu posvetil štiri krajše monografije.¹⁷⁰⁴ Med člani rodbine Gadolla, ki jih je pritegnila zgodovina, gre omeniti tudi Klemensovega mlajšega brata oziroma Josefovega strica Franca (1849–1928). Kot mestni uradnik v Gradcu, nazadnje direktor magistratne pisarne, je še v 19. stoletju veliko storil za ureditev graškega mestnega arhiva in v soavtorstvu objavil vse do danes uporaben prvi vodnik po graških ulicah in uličnih imenih (1912).¹⁷⁰⁵

V 19. stoletju je več »valvasorjevskih« nagnjenj izpričanih še pri enem Valvasorjevem potomcu, ki najverjetneje nikoli ni slišal za kranjskega polihistorja. Peter Fischer (1801–1896), nezakonski sin podmaršala Petra barona Dienersperga in tudi sam uspešen častnik, je po častniški karakteristiki

Egona Ehrlicha, na Dunaju živečega Gradčana, ki je pred desetletjem na svetovnem spletu objavil svoj rodovnik do Valvasorjeve prapravnukinje, svoje praprababice in matere Franca viteza Gadolle. Spletna objava je bila ključna za njegovo znanstvo z avtorjem te knjige. Ko je Ehrlich o ugotovitvi, da je Valvasorjev potomec, leta 2007 obvestil svoje širše sorodstvo, je kot povratno informacijo prejel omenjene Gadolla-Rottenmannerjeve genealoške zapise, v katerih se je skrivalo tudi Valvasorjevo ime.

Zdi se, kot da je prav v Egonu Ehrlichu, šestkrat pravnuku kranjskega polihistorja, zopet vzplamtela potreba po dokumentiranju svojega in preživelih časov. Še več, poleg svojega starega strica Klemensa Gadolle je Ehrlich edini Valvasorjev potomec, za katera vemo, da »utelešata« dve Valvasorjevi ljubezni: do častniške službe in do dokumentarnega pisanja, vendar sta oba – stari stric in nečak – dala v poklicni karieri prednost prvi. Klemens Ritter von (vitez) Gadolla (1847–1919) je v dnevniško zasnovanih spominih, deloma objavljenih pred leti, orisal svoje poklicno in zasebno življenje do leta 1898.¹⁷⁰³ Egon Ehrlich pa je po upokojitvi (1996) raziskoval usodo

¹⁷⁰³ Izvirnik spominov Klemensa viteza Gadolle je iz rok njegove v Avstraliji živeče in umrle vnukinje Ingeborg Smith, rojene Gadolla (1926–1999), prišel v muzej mesta Gotha v Nemčiji (MRV Gotha, Inv. Nr. 29767, Tagebuch des k. u. k. Rittmeisters Clemens Ritter von Gadolla; kopije v arhivu avtorja). Po zaslugi Egona Ehrlicha je bil del spominov leta 2004 v izvlečkih objavljen v avstrijski vojaški reviji *Truppendienst*. Prim. <http://www.bmlv.gv.at/truppendienst/ausgaben> (januar 2007).

¹⁷⁰⁴ Ehrlich, *Josef Ritter von Gadolla*, 1999; Ehrlich, *Josef Ritter von Gadolla*, 2000; Ehrlich – Raschke, *Erinnerungen*, 2003; Ehrlich – Hoy – Raschke, *Erinnerungen*, 2013.

¹⁷⁰⁵ Marauschek, Das Stadtarchiv Graz, str. 213; Arbeiter, Gadolla, *Die Straßen, Gassen und Plätze*.

osvojil celo vrsto posebnih znanj. Ne samo da je obvladal več jezikov, dobro govoril in pisal, ampak ga je zanimalo vse od matematike, geografije, zgodovine, statistike, arhitekture do prostega risanja.¹⁷⁰⁶

Medtem ko so lahko Dienerspergi podedovali ljubezen do vojaške uniforme med drugim tudi po Valvasorju, najdemo pri Resingenovi veji posebno naklonjenost do znanosti in raziskovalnega dela. Znanosti se je zapisala zlasti rodbina Rokitansky, katere začetnika sta Valvasorjeva potomka Gabrielle Sterger (1843–1914) in njen soprog univerzitetni profesor dr. Karl baron Rokitansky (1846–1898). Drugo znano ime je njun vnuk zoolog ddr. Gerth Rokitansky (1906–1987), danes pa trije potomci delujejo kot profesorji na treh avstrijskih univerzah. Za genealogijo sta se v Resingenovi veji zanimala dva graška bratranca, oba pravnik, dr. Friedrich Weis-Ostborn (1896–1978) in dr. Bruno Brandstetter (1893–1994), strasten ljubiteljski zgodovinar in član Štajerskega zgodovinskega društva. Pri tem je zanimivo, da včasih ne tako oddaljeni sorodniki ne (iz)vedo za rodoslovna odkritja svojih sorodnikov, tudi če se sami ukvarjajo z genealogijo. Čeprav se je Weis-Ostborn dokopal do ugotovitve, da je neposredni potomec Janeza Vajkarda Valvasorja, ni tega nikoli zaupal Brandstetterju, ki je kranjskega polihistorja sicer dobro poznal, a je v 101. letu starosti umrl »neveden«. Tudi potem ko je leta 1988 pri častitljivih 95-ih izdal za sorodstvo obsežno tipkopisno delo o gradovih svojih prednikov in njihovih sorodnikov,¹⁷⁰⁷ mu tega ni razkril mlajši sorodnik dr. Franz Alfons Mahnert (1958), ki je v svoji rodbinski veji edini negoval ugotovitve svojega deda o Valvasorju kot predniku. V Weis-Ostbornovem sorodstvu namreč ni nihče razen Mahnerta kazal zanimanja za prednike in s tem za Valvasorja, o katerem je svoji družini pripovedoval njegov ded. Čeprav naj bi bilo védenje o Valvasorju po Mahnertu družinska tradicija, ni nobenih dokazov, da bi ta nastala pred 20. stoletjem.¹⁷⁰⁸

Medtem ko je Valvasorjevo štajersko potomstvo večkrat naletelo na polihistorja, čeprav ga po večini ni prepoznalo ali zanj ni kazalo večjega zanimanja, ni bilo na Kranjskem po smrti grofa Lovrenca Regulata Paradeiserja (1823) nikogar, ki bi ga lahko odkril kot svojega prednika. Tudi sicer se v Valvasorjevi domovini nihče ni ukvarjal z njegovim potomstvom niti ni opozoril na kakšno naključno odkritje genealoških povezav med potomci in prednikom.

¹⁷⁰⁶ ÖStA, KA, Conduite-Listen, K 116, IR 39/1824–1849.

¹⁷⁰⁷ Brandstetter, *Burgen und Schlösser*. – O Brandstetterju: Neunteufl, Dr. Bruno Brandstetter.

¹⁷⁰⁸ Zanimivo je dejstvo, da za to »družinsko tradicijo« kljub odličnemu spominu ni vedela Mahnertova teta učiteljica Elfriede Weis-Ostborn (1921–2012), s katero sem spomladi 2009 vzpostavil stik kot s prvo živečo potomko iz Resingenove veje. Vse kaže, da se je do ugotovitve o Valvasorju kot predniku dokopal šele njen oče dr. Friedrich Weis-Ostborn, ki je bratrancu Brunu Brandstetterju še pred prvo svetovno vojno »posodil za prepis številne dokumente za rodoslovne raziskave« (Brandstetter, *Burgen und Schlösser*, str. 7), a očitno brez podatkov o Valvasorju.

3.9 LEKSIKON VSEH VALVASORJEVIH POTOMCEV / LEXIKON ALLER NACHKOMMEN VALVASORS

Potomci Janeza Vajkarda Valvasorja so v leksikonu prikazani po generacijah od prve do trinajste (I–XIII). Od pete generacije dalje so zaradi boljše preglednosti znotraj generacij razdeljeni na tri rodbinske veje: na izumrlo Dienerspergovo (D) ter še obstoječi Resingenovo (R) in Gadollovo (G). Pri vsakem posamezniku so navedeni osnovni genealoški podatki vključno s podatki o možeh, ženah in otrocih ter o njegovi oziroma njeni posesti (gradovi, dvorci), funkcijah in akademskih naslovih, pri nekaterih pa tudi dodatna opozorila (npr. zadnja na Slovenskem pokopana Valvasorjeva potomka).¹⁷⁰⁹ Imena in plemiški naslovi na Slovenskem rojenih oziroma živečih oseb so pisani slovensko.

Uporabljene so naslednje črkovne in znakovne kratice:

D = Dienerspergova rodbinska linija

G = Gadollova rodbinska linija

R = Resingenova rodbinska linija

kršč. = krščen/a

pl. = plemeniti/a

pp = poročna pogodba

roj. = rojen/a

† = umrl/a

* = kraj rojstva oz. smrti ni neposredno izpričan v virih, a je skoraj gotovo točen

Zeichen- und Worterklärung:

I–XIII – Generationen

D = Familienlinie Dienersperg

G = Familienlinie Gadolla

R = Familienlinie Resingen

† = gestorben

* = der Geburts- bzw. Sterbeort ist in den Quellen nicht belegt, jedoch höchstwahrscheinlich richtig

akademski kipar = akademischer Bildhauer

ali = oder

baron = Freiherr bzw. Baron

¹⁷⁰⁹ Po arhivskih virih so bili ugotovljeni oziroma preverjeni vsi podatki do začetka 20. stoletja, deloma pa tudi mlajši, za številne umrle tako vse do leta 2000, kolikor je pač tretjim osebam dopuščen vpogled v arhivsko gradivo. Pri iskanju so mi šli na roko številni civilni in cerkveni uslužbenci v Avstriji, Nemčiji, Italiji, Švici, na Češkem in Madžarskem ter zlasti nekateri člani obeh še živečih vej Valvasorjevega potomstva, Resingenove in Gadollove. Iz Resingenove veje naj kot ključne navedem dr. Franza Alfonsa Mahnerta (1958) iz Edelsgruba pri Gradcu, dr. Herwiga Brandstetterja (1929) iz Gradca, dr. Philippa Gittlerja (1956) iz Linza in pokojno Olgo Taiti Premoli (1915–2010), nazadnje živečo v Benetkah. Pri rekonstruiranju rodbinske veje Henrike Mohr se je posebej angažiral graški škofijski arhivar dr. Alois Ruhri, pri vzpostavljanju stikov z ustanovami in osebami v Italiji pa s svojo inventivnostjo tržaška občinska uradnica Anaroža Slavec iz Doline. Pri Gadollovi rodbinski veji je bil ključni informator, ki vzdržuje stike s celotnim sorodstvom, zavzeti polkovnik Egon Ehrlich (1931) z Dunaja, prvi odkriti živeči Valvasorjev živeči potomec sploh. Med drugimi kontaktnimi osebami te rodbinske veje gre posebej omeniti še Ansfrieda Rottenmannerja (1922–2015) iz Gratweina pri Gradcu, Mirjam Gadolla (1930) z Dunaja in Ottmárja Gadollo (1934) iz Gógánfe na Madžarskem.

baronica = Baronin bzw. Freifrau/Freiin
baronski stan = Baronenstand/Freiherrnstand
bratranec = Cousin
brez legitimnih otrok = ohne legitime Kinder
brez otrok = kinderlos
cesarsko-kraljeva štiftna dama = kaiserlich-königliche Stiftsdame
cesarsko-kraljevi komornik = kaiserlich-königlicher Kämmerer
cistercijan = Zisterzienser
častnik = Offizier
član = Mitglied
deklica = Mädchen
deželni poslanec = Landtagsabgeordneter
direktor Filharmonične družbe = Direktor der Philharmonischen Gesellschaft
direktor mestne pisarne = Direktor der Stadtkanzlei
direktor zoološkega oddelka Prirodoslovnega muzeja na Dunaju = Direktor der zoologischen Abteilung
des Naturhistorischen Museums in Wien
do (1808) = bis (1808)
domnevno = vermutlich
domoznanec = Heimatkundler
dr. filozofije = Doktor der Philosophie
dr. prava = Doktor der Rechte
drugi/a = zweite/r
duhovnik = Geistlicher
dvorni svetnik = Hofrat
evtanaziran = euthanasiert
frančiškan = Franziskaner
frančiškanska cerkev = Franziskanerkirche
generacija = Generation
gluhonem = taubstumm
grof/ica = Graf/Gräfin
gubernij = Gubernium
gubernijski svetnik = Gubernialrat
gvardijan = Guardian (Klostervorsteher)
hči = Tochter
honvedski general = ungarischer Honved-General
imenovan/a = genannt
in = und
inženir = Ingenieur
kot = als
kranjska veja = Krainer Linie
kratko = kurz (Rufname)
kripta = Krypta
kršč. = krščen/a = getauft
laikinja = Laienschwester

lastnik = Inhaber
lastnik gradu/gradov = Schlossbesitzer
lažno predstavljen kot zakonski = gelogenerweise als ehelich dargestellt
major = Major
malo prej = kurz zuvor
malo zatem = kurz danach
mitninski uradnik = Mautbeamter
mladost = Jugendzeit
morda = vielleicht
moški = Mann
mož = Gatte
mrtvorjen/a = totgeboren
mučenec = Märtyrer
na Slovenskem = in Slowenien
nabožni pisatelj = Verfasser von Andachtsliteratur
nadporočnik = Oberleutnant
nadučitelj = Oberlehrer
najmlajša = die jüngste
najpozneje = spätestens
najverjetneje = höchstwahrscheinlich
namestnik ogrskega vojnega ministra = Stellvertreter des ungarischen Kriegsministers
namestništvo = Statthalterei
nazadnje = zuletzt
nedolgo = unlängst
nekrščen/a = ungetauft
neplemiški/a soprog/a = nichtadelige/r Gatte/in
neporočen/a = unverheiratet
ne pred = nicht vor
nezakonski = unehelich
neznani/o = unbekannt
neznano kje = unbekannt wo
njegova sestrična = seine Cousine
njen bratranec = ihr Cousin
ob smrti = beim Tod
občina = Gemeinde
obdržala dekliški priimek = Mädchennamen behalten
obsojen pred naglim sodiščem = vor dem Standgericht verurteilt
od (1766) = seit (1766)
odprava plemiških naslovov = Adelsaufhebung
odvetnik = Rechtsanwalt
odvetnik štajerske deželne pravde = steirischer Landrechts-Advokat
okoli (1733) = um (1733)
okrožni glavar = Kreishauptmann
operna pevka = Opernsängerin

otrok = Kind
 otroci = Kinder
 oz. = oziroma = beziehungsweise
 padel = gefallen
 pl. = plemeniti/a = (Edler/Edle) von
 po = nach
 podpolkovnik = Oberstleutnant
 podporočnik = Unterleutnant
 podžupan = Vizebürgermeister
 podružnična cerkev = Filialkirche
 pogrešan = vermisst
 pok. = pokopan/a = begraben
 polkovnik = Oberst
 ponovno poročena = wiederverheiratet
 poplemeniten/a = geadelt
 poročen/a = verheiratet
 poročnik = Leutnant
 posvečen = geweiht
 potomec/potomka = Nachkomme/in
 potomci = Nachkommen
 povzdignjen = erhoben
 pp = poročna pogodba = Ehevertrag
 praporščak = Fähnrich
 prav tam = ebenda
 pravnuk = Urenkel
 prapra ... vnuk = Urur ... Enkel
 pred = vor
 prednik/ica vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev = Vorfahr/in aller heute lebenden Nachkommen
     Valvasors
 prejšnji priimek = voriger Familienname
 pri = bei
 priimek = Familienname
 pristojen = zuständig
 prvi/a = erste/r
 razglašen za mrtvega = für tot erklärt
 razvezan/a = geschieden
 redovna hiša = Ordenshaus, Kloster
 redovnik/ica = Ordensbruder/schwester
 rodbinska grobnica = Familiengruft
 roj. = geboren
 rojen/a = geboren
 samo = nur
 samostan dominikank = Dominikanerinnenkloster
 samostan uršulink = Ursulinenkloster

samozvani = selbsternannt
senator = Senator
sestrična = Cousine
sin = Sohn
skladatelj = Komponist
solastnik/ica = Mitbesitzer/in
stanovski glavni prejemnik = landständischer Generaleinnehmer
starši = Eltern
stotnik = Hauptmann
stotnik (I. razreda) = Hauptmann (I. Klasse)
stotnik pešcev Dolenjske četrti = Hauptman des Fußvolkes in Unterkrain
svetnik = Rat
svetnik deželnega odbora = landständischer Ausschussrat
svetnik višjega deželnega sodišča = Oberlandesgerichtsrat
štajerski = steiermärkisch, steirisch
tajnik štajerskih deželnih stanov = Sekretär der steirischen Landstände
tedaj = damals
tedanja župnijska cerkev = damalige Pfarrkirche
tretji predsednik koroškega deželnega zbora = dritter Präsident des Kärntner Landtages
tudi = auch
učiteljica = Lehrerin
ulanski stotnik = Ulanen-Rittmeister
umorjen = ermordet
umrl/a = gestorben
uniatska veroizpoved = uniatische Konfession
univ. prof. = Universitätsprofessor
uradniški sin = Beamtensohn
uradno hči materinega moža = amtlich anerkannt als Tochter des Gatten ihrer Mutter
ustreljen = erschossen
v = in
Valvasorjev/a potomec/ka po dveh starih starših = Valvasors Nachkomme/in nach zwei Großeltern
Valvasorjev/a potomec/ka po obeh starših = Valvasors Nachkomme/in nach beiden Eltern
veja = (Familien)Linie
veleposestnik = Großgrundbesitzer
vendar = jedoch
verjetno = wahrscheinlich
vitez = Ritter
vnuk = Enkel
vzhodna fronta = Ostfront
začetnik rodu = Stammvater
zadnji/a = letzte/r
zakon = Ehe
zdravilišče = Kurbad
žena = Gattin

ženska = Frau

živi = lebt

življenjski sopotnik = Lebensgefährtin

župan = Bürgermeister

Ländernamen:

Alzacija = Elsass

Avstrija = Österreich

Avstralija = Australien

Bavarska = Bayern

Bosna = Bosnien

Češka = Tschechien, Böhmen

Dalmacija = Dalmatien

Danska = Dänemark

Finska = Finnland

Francija = Frankreich

Galicija = Galizien

Gradišćanska = Burgenland

Hrvaška = Kroatien

Italija = Italien

Jugoslavija = Jugoslawien

Koroška = Kärnten

Madžarska = Ungarn

Moravska = Mähren

Nemčija = Deutschland

Ogrska = Ungarn (historisch)

Poljska = Polen

Romunija = Rumänien

Rusija = Russland

Salzburško = Salzburg

Slovaška = Slowakei

Spodnja Avstrija = Niederösterreich

Srbija = Serbien

Španija = Spanien

Štajerska = Steiermark

Švica = Schweiz

Tajska = Thailand

Tirolska = Tirol

Ukrajina = Ukraine

ZDA = USA = Vereinigte Staaten von Amerika

Zgornja Avstrija = Oberösterreich

ZAČETNIK RODU

JANEZ VAJKARD pl. VALVASOR, polihistor, samozvani baron

Roj. (kršč.) 28. maja 1641, Ljubljana, † septembra ali oktobra 1693, Krško.

Starši: Jernej pl. Valvasor in Ana Marija, rojena pl. Rauber.

Lastnik gradov Bogenšperk, Lihtenberk in Črni potok.

Od 1680 stotnik pešcev Dolenjske četrti, od 1687 član Kraljeve družbe (Royal Society) v Londonu.

1. poročen 10. julija 1672, Šmartno pri Litiji ali Slatna. 1. žena: **Ana Rozina pl. Graffenweger (Graffenweger pl. Graffenu)**, roj. (kršč.) 11. oktobra 1658, Ljubljana, † 25. aprila 1687, Bogenšperk*, pokopana v rodbinski grobnici na Mediji; starši: Baltazar pl. Graffenweger in Ana Marija, rojena pl. Scharffenegk.

2. poročen 20. julija 1687 (pp) ali malo zatem, Vrhovo. 2. žena: **Ana Maksimila pl. Zetschker**, roj. najpozneje 1663, Erkenštajn*, † po 5. maju 1713 in pred 19. aprilom 1716, Gracarjev turn*, ponovno poročena pl. Buset; starši: Franc Erazem pl. Zetschker in Marija Sidonija, rojena grofica Tattenbach.

Otroci (13):

Iz 1. zakona (10): Marija Sidonija (I-1), Maksimila Kordula (I-2), Ana Terezija (I-3), Ivana Rozina (I-4), Wolfgang Vajkard (I-5), Janez Gotlib (I-6), N. (deklica) (I-7), Janez Ludvik (I-8), Janez Volf Engelbert (I-9) in Franc Jožef (I-10) pl. Valvasor.

Iz 2. zakona (3): Katarina Frančiška (I-11), Regina Konstancija (I-12) in Franc Engelbert (I-13) pl. Valvasor.

POTOMCI PO GENERACIJAH I–XIII

I. GENERACIJA – Valvasorjevi otroci – 13 potomcev

I-1

MARIJA SIDONIJA pl. VALVASOR

Roj. 16. aprila 1674, Bogenšperk, † 17. julija 1676, Bogenšperk*, pokopana v rodbinski grobnici na Mediji.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

I-2

MAKSIMILA KORDULA pl. VALVASOR

Roj. 10. aprila 1675, Bogenšperk*, † 13. junija 1677, Bogenšperk*, pokopana v rodbinski grobnici na Mediji.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

I-3

ANA TEREZIJA pl. VALVASOR

Roj. 15. februarja 1677, Bogenšperk*, † 27. novembra 1681, Bogenšperk*, pokopana v rodbinski grobnici na Mediji.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

I-4

IVANA ROZINA pl. VALVASOR, kratko **Johana**, poročena **pl. Scarlichi**

Roj. 11. junija 1678, Bogenšperk*, † (pok.) 9. marca 1748, Velesovo, pokopana v kriпти tedanje župnijske cerkve sv. Marjete. Nazadnje laikinja v samostanu dominikank v Velesovem.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

Poročena 9. novembra 1705, Svibno ali Zavrh. Mož: **Franc Ludvik pl. Scarlichi**, roj. (kršč.) 20. avgusta 1669, Škofja Loka, † nedolgo pred 13. marcem 1713, najverjetneje Hrvaški brod pri Šentjerneju; starši: Franc Karel pl. Scarlichi in Marija Elizabeta, rojena pl. Juliani.

Otroci (3): Karel Jožef Vajkard (II-1), Friderik Jožef Zaharija (II-2) in Ana Sibila (II-3) pl. Scarlichi.

I-5

VOLFGANG VAJKARD pl. VALVASOR, redovnik **pater Alojzij**

Roj. 25. septembra 1679, Bogenšperk, † 10. decembra 1737, Samobor, Hrvaška.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

Od 1697 frančiškan, v duhovnika posvečen 1704 v Zagrebu, gvardijan redovnih hiš v Klanjcu, Brdovcu in Brežicah, nabožni pisatelj.

I-6

JANEZ GOTLIB pl. VALVASOR

Roj. 16. julija 1681, Bogenšperk*, † 4. marca 1687, Bogenšperk*, pokopan v rodbinski grobnici na Mediji.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

I-7

N. (DEKLICA) pl. VALVASOR, morda mrtvorojena ali nekrščena

Roj. 28. januarja 1682 ali malo prej, Bogenšperk, † (pok.) 28. januarja 1682, prav tam, pokopana v Šmartnem pri Litiji.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

I-8

JANEZ LUDVIK pl. VALVASOR, redovnik **pater Donat**

Roj. 18. aprila 1683, Bogenšperk, † 29. aprila 1752, Kamnik, pokopan v frančiškanski cerkvi.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

Od 1701 frančiškan, v duhovnika posvečen 1706 ali malo zatem neznano kje, verjetno v Zagrebu, gvardijan redovne hiše v Kamniku.

I-9

JANEZ VOLF ENGELBERT pl. VALVASOR, redovnik **pater Štefan**

Roj. 25. julija 1684, Bogenšperk*, † 21. decembra 1752, Kostanjevica na Krki.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

Od 1705 cistercijan, v duhovnika posvečen 1709 v Zagrebu.

I-10

FRANC JOŽEF pl. VALVASOR

Roj. 13. junija 1686, Bogenšperk*, † 14. marca 1687, Bogenšperk*, pokopan v rodbinski grobnici na Mediji.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Rozina, rojena pl. Graffenweger.

I-11

KATARINA FRANČIŠKA pl. VALVASOR, poročena **baronica Jurič (Juritsch)**

Roj. 28. aprila 1688, Bogenšperk*, † 12. junija 1747, Ljubljana, pokopana v frančiškanski cerkvi v Novem mestu. Nazadnje laikinja v samostanu uršulink v Ljubljani.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Maksimila, rojena pl. Zetschker.

Poročena 2. februarja 1704 (pp) ali malo zatem, Gracarjev turn. Mož: **Adam Sigfrid baron Jurič (Juritsch)**, roj. 26. decembra 1683, Struga, † 3. septembra 1741, prav tam, pokopan v frančiškanski

cerkvi v Novem mestu; starši: Wolfgang Friderik baron Jurič in Judita Terezija, rojena grofica Barbo.

Brez otrok.

I-12

REGINA KONSTANCIJA pl. VALVASOR, 1. poročena pl. Wernegk, 2. poročena pl. Dienersperg
Roj. 1689–92, Bogenšperk*, † 19. januarja 1755, Novo mesto, pokopana v frančiškanski cerkvi.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Maksimila, rojena pl. Zetschker.

1. poročena 28. maja 1707 (pp) ali malo zatem, Gracarjev turn. 1. mož: **Janez Lovrenc pl. Wernegk**, roj. 1661–66, Golo pri Šentjerneju*, † ne pred 24. februarjem in pred 8. aprilom 1710, Volavče pri Šentjerneju; starši: Volf Andrej pl. Wernegk in Marija Sidonija, rojena baronica Gall (Gall baronica Gallenstein).
2. drugič poročena 28. maja 1711 (pp) ali malo zatem, Volavče pri Šentjerneju. 2. mož: **Volf Sigmund pl. Dienersperg**, roj. (kršč.) 27. junija 1679, Gracarjev turn, † 18. ali 19. decembra 1751, Volavče, pokopan v frančiškanski cerkvi v Novem mestu; starši: Janez Sigmund pl. Dienersperg in Ivana Rozalija, rojena pl. Buset.

Otroci (2): Antonija Jožefa Katarina (II-4) in Marija Ksaverija Katarina (II-5) pl. Dienersperg.

Prednica vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev.

I-13

FRANC ENGELBERT pl. VALVASOR

Roj. (kršč.) 15. aprila 1693, Krško, † pred 19. aprilom 1716, Krško ali Gracarjev turn, najverjetneje kot otrok ali v mladosti.

Starši: Janez Vajkard pl. Valvasor in Ana Maksimila, rojena pl. Zetschker.

II. GENERACIJA – Valvasorjevi vnuki – 5 potomcev

II-1

KAREL JOŽEF VAJKARD pl. SCARLICH

Roj. (kršč.) 4. avgusta 1706, Hrvaški brod*, † neznano, kot otrok ali v mladosti.

Starši: Franc Ludvik pl. Scarlich in Ivana Rozina, rojena pl. Valvasor (I-4).

II-2

FRIDERIK JOŽEF ZAHARIJA pl. SCARLICH

Roj. (kršč.) 5. februarja 1709, Ljubljana, † neznano, kot otrok ali v mladosti.

Starši: Franc Ludvik pl. Scarlich in Ivana Rozina, rojena pl. Valvasor (I-4).

II-3

ANA SIBILA pl. SCARLICH

Roj. (kršč.) 22. maja 1710, Hrvaški brod*, † (pok.) 15. februarja 1758, Velesovo, pokopana v kriпти tedanje župnijske cerkve sv. Marjete.

Starši: Franc Ludvik pl. Scarlich in Ivana Rozina, rojena pl. Valvasor (I-4).

Neporočena, zadnjih 14 let živela kot laikinja v samostanu dominikank v Velesovem.

II-4

ANTONIJA JOŽEFA KATARINA pl. DIENERSPERG, kratko Jožefa, poročena pl. Dienersperg

Roj. 1712, Volavče*, † 5. avgusta 1769, Ponikva, najverjetneje pokopana v Dienerspergovi rodbinski grobnici v podružnični cerkvi sv. Ožbolta nad Unišami.

Starši: Volf Sigmund pl. Dienersperg in Regina Konstancija, rojena pl. Valvasor (I-12).

Solastnica gradu Klevišče.

Poročena (pp) 25. februarja 1732, Volavče. Mož: **Peter Dominik pl. Dienersperg**, roj. 1699, Ponikva*, † 28. januarja 1764, Sevnica; starši: Friderik Ditrih pl. Dienersperg in Suzana Rozalija, rojena Markuti; lastnik gradov Ponikva in Spodnja Sevnica.

Otroci (13): Sigmund (III-1), Jožef Karel (III-2), Anton – prvi (III-3), Marija Ana (III-4), Anton – drugi (III-5), Franc Serafin Rajmund Adam (III-6), Franc Ksaver Avguštín (III-7), Peter (III-8), Janez Nepomuk (III-9), Kajetan Oto (III-10), Rajmund (III-11), Bernard (III-12) in Maksimilijan (III-13) pl. Dienersperg. 5. junija 1766 vsi razen štirih (III-3, III-4, III-5 in III-12) povzdignjeni v baronski stan. **Prednica vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev.**

II-5

MARIJA KSAVERIJA KATARINA pl. DIENERSPERG, kratko **Ksaverija**, 1. poročena **grofica Paradeiser**, 2. poročena **baronica Erberg** in 3. poročena **Gall baronica Gallenstein**

Roj. (verjetno) 26. januarja 1719, Volavče*, † 11. maja 1786, Gracarjev turn.

Starši: Volf Sigmund pl. Dienersperg in Regina Konstancija, rojena pl. Valvasor (I-12).

Lastnica gradu Volavče, solastnica gradu Klevišče.

1. poročena 11. februarja 1745, Volavče. Mož: **Maksimilijan Rudolf Kajetan grof Paradeiser**, roj. 20. avgusta 1707, Kamen pri Novem mestu, † 20. julija 1756, Gracarjev turn; starši: Jošt Sigmund baron (od 1713) grof Paradeiser in Marija Franciška Eleonora, rojena Gall baronica Gallenstein; lastnik gradu Gracarjev turn.

2. poročena 22. decembra 1757, Gracarjev turn. Mož: **Maksimilijan Franc Gotfrid baron Erberg**, roj. (kršč.) 13. oktobra 1719, Ljubljana, † 1. aprila 1760, Novo mesto; starši: Janez Adam baron Erberg in Jožefa Leopoldina, rojena baronica Apfaltrer.

3. poročena 11. maja 1762, Gracarjev turn ali Šenttjernež. Mož: **Franc Saleški Gall baron Gallenstein**, roj. 1731, Mokronog*, † 28. avgusta 1793, Ježica pri Ljubljani; starši: Kajetan Gall baron Gallenstein in Katarina, rojena baronica Rauber.

Otroci (5): Marija Ksaverija Leopoldina (III-14), Ana Marija Terezija (III-15), Peter Jožef Regulat Lovrenc (III-16), Janez Kajetan (III-17) in Kunigunda Konstancija Jožefa (III-18) grof oz. grofica Paradeiser.

III. GENERACIJA – Valvasorjevi pravniki – 18 potomcev

III-1

SIGMUND pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG

Roj. 1732-33, Ponikva*, † 12. februarja 1801, Dobrna.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Duhovnik, posvečen 1756 v Gorici.

III-2

JOŽEF KAREL pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG, kratko **Jožef**

Roj. 1734, Ponikva*, † 9. februarja 1776, Radeče.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Častnik – praporščak.

Neporočen, brez otrok.

III-3

ANTON (prvi) pl. DIENERSPERG

Roj. 1734, Ponikva*, † najpozneje 1738, Ponikva*.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

III-4

MARIJA ANA pl. DIENERSPERG

Roj. 1736, Ponikva*, † ne pred 1738, pred 17. decembrom 1759, Ponikva*.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

III-5

ANTON (drugi) pl. DIENERSPERG

Roj. 1737, Ponikva*, † 29. julija 1797, Novo mesto.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

Neporočen, brez otrok, gluhonem.

III-6

FRANC SERAFIN RAJMUND ADAM pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG, kratko Franc Rajmund in Franc

Roj. 1740-41, Ponikva*, 23. avgusta 1808, Celje.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Lastnik gradu Ponikva.

Neporočen, brez otrok.

III-7

FRANC KSAVER AVGUŠTIN pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG, kratko Avguštin in Ksaver

Roj. 28. avgusta 1742, Ponikva*, † 6. maja 1814, Zgornji Lanovž pri Celju.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Lastnik gradov Dobrna, Ponikva, Ranšperk in Zgornji Lanovž.

Poročen 25. februarja 1770, Dobrna. Žena: **Marija Jožefa pl. Brandenau Mühlhoffen**, roj. 29. decembra 1743, Dobrna, † 23. marca 1818, Celje; starši: Janez Gašper vitez Brandenau Mühlhoffen in Maksimilijana Karolina, rojena pl. Curti Franzini.

Otroci (7): Jožefa Eleonora (IV-1), Barbara (IV-2), Franc Ksaver Kajetan (IV-3), Marija (IV-4), Terezija (IV-5), Jožef (IV-6) in Janez Nepomuk (IV-7) baron oz. baronica Dienersperg.

Prednik vseh danes živečih Valvasorjevih potomcev.

III-8

PETER pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG

Roj. 1744, Ponikva*, † 21. julija 1819, Bratislava, Slovaška (tedaj Ogrska).

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Častnik – podmaršal.

Neporočen, brez legitimnih otrok.

Otroci (1): nezakonski sin Peter Fischer (IV-8).

III-9

JANEZ NEPOMUK pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG

Roj. 1744-45, Ponikva*, † 14. marca 1810, Gradec (Graz).

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Okrožni glavar v Celju, gubernijski svetnik v Gradcu (Graz).

Neporočen, brez otrok.

III-10

KAJETAN OTO pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG, kratko **Kajetan**

Roj. 18. novembra 1746, Ponikva*, † ne pred 5. avgustom 1774, domnevno 29. oktobra 1795, Weißenburg (Wissembourg), Alzacija, Francija.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Častnik – nadporočnik ali stotnik.

Neporočen, brez otrok.

III-11

RAJMUND pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG

Roj. 7. avgusta 1750, Ponikva*, † ne pred 17. majem 1777, domnevno 1779, Češka, ali 28. maja 1788, Bosanska Dubica, Bosna.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Častnik – nadporočnik.

Neporočen, brez otrok.

III-12

BERNARD pl. DIENERSPERG

Roj. 1750–56, Ponikva*, † pred 17. decembrom 1759, Ponikva*.

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

III-13

MAKSIMILIJAN pl. (od 1766 baron) DIENERSPERG

Roj. 12. oktobra 1756, Ponikva*, † 8. februarja 1830, Gradec (Graz).

Starši: Peter Dominik pl. Dienersperg in Jožefa, rojena pl. Dienersperg (II-4).

5. junija 1766 povzdignjen v baronski stan.

Mitninski uradnik.

Poročen 21. oktobra 1782, Gradec (Graz). Žena: **Ana Marija Dissler**, roj. (kršč.) verjetno 25. marca 1759, Gradec (Graz), † 8. julija 1792, Gradec (Graz); starši: Johann Dissler in Katarina, rojena Heininger, prva neplemiška soproga Valvasorjevih potomcev.

Brez otrok.

III-14

MARIJA KSAVERIJA LEOPOLDINA grofica PARADEISER

Roj. 10. julija 1746, Gracarjev turn, † 2. septembra 1746, prav tam.

Starši: Maksimilijan grof Paradeiser in Ksaverija, rojena pl. Dienersperg (II-5).

III-15

ANA MARIJA TEREZIJA grofica PARADEISER, kratko **Terezija**

Roj. 1. avgusta 1748, Gracarjev turn, † 20. aprila 1787, Radeljca pri Bučki.

Starši: Maksimilijan grof Paradeiser in Ksaverija, rojena pl. Dienersperg (II-5).

Solastnica gradu Volavče.

Neporočena, brez otrok.

III-16

PETER JOŽEF REGULAT LOVRENC grof PARADEISER, kratko **Lovrenc Regulat**

Roj. 11. avgusta 1751, Gracarjev turn, † 15. marca 1823, Ljubljana.

Starši: Maksimilijan grof Paradeiser in Ksaverija, rojena pl. Dienersperg (II-5).

Lastnik gradu Gracarjev turn.

Poročen 16. februarja 1784, Šentjernej. Žena: **Marija Antonija pl. Ilijašič, rojena baronica Gallenfels**, roj. 19. decembra 1742, Ljubljana, † 24. julija 1815, Ljubljana; starši: Andrej Evzebij baron Gallenfels in Agnes Rebeka, rojena grofica Paradeiser.

Brez otrok.

Umrli kot zadnji Valvasorjev potomec iz kranjske veje pl. Dienerspergov.

III-17

JANEZ KAJETAN grof PARADEISER, kratko **Kajetan**, redovnik **pater Salezij**

Roj. 11. avgusta 1751, Gracarjev turn, † 2. septembra 1812, Gradec (Graz).

Starši: Maksimilijan grof Paradeiser in Ksaverija, rojena pl. Dienersperg (II-5).

Frančiškan, v duhovnika posvečen 1774 v Gornjem Gradu.

III-18

KUNIGUNDA KONSTANCIJA JOŽEFA grofica PARADEISER, kratko **Jožefa, 1. poročena Svetlin, 2. poročena Sedej**

Roj. 25. februarja 1753, Gracarjev turn, † 4. decembra 1810, Ljubljana.

Starši: Maksimilijan grof Paradeiser in Ksaverija, rojena pl. Dienersperg (II-5).

Solastnica in lastnica gradu Volavče.

1. poročena 14. februarja 1786, Raka. Mož: **Janez Jurij Svetlin**, roj. okoli 1740, neznano kje, † 1790-92, neznano kje; starši neznani; prvi neplemiški soproj Valvasorjevih potomk.

2. poročena 2. julija 1792, Trebnje. Mož: **dr. Franc Sedej**, roj. 1. septembra 1742, Ljubljana, † 1. junija 1800, Novo mesto; starši: Valentin Sedej in Marija, rojena N.

Otroci (1): Jožefa Alojzija Sedej (IV-9).

IV. GENERACIJA – Valvasorjevi prapravniki – 9 potomcev

IV-1

JOŽEFA ELEONORA baronica DIENERSPERG

Roj. 22. februarja 1771, Dobrna, † 26. junija 1774, prav tam.

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III-7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

IV-2

BARBARA baronica DIENERSPERG, tudi **Babette, poročena pl. Gadolla**¹⁷¹⁰

Roj. 23. marca 1772, Dobrna, † 12. avgusta 1841, Blagovna pri Šentjurju.

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III-7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

Lastnica gradu Zgornji Lanovž, solastnica gradov Blagovna in Anderburg.

Poročena 16. novembra 1795, Blagovna. Mož: **Johann (od 1784) vitez Gadolla**, roj. 11. januarja 1757, Gradec (Graz), † 14. decembra 1832, Blagovna; starši: Wilhelm (Guglielmo) Gadolla in Therese,

¹⁷¹⁰ Ženska oblika viteza je plemenita (Edle von). Tako se imenujejo vse soproge in hčerke vitezov.

rojena Lux. Od 1. septembra 1784 vitez (Ritter von Gadolla). Lastnik gradov Blagovna in Anderburg, doktor prava, odvetnik štajerske deželne pravde.

Otroci (2): Viljemina pl. Gadolla (V/G-1) in Franc vitez Gadolla (V/G-2).

IV-3

FRANC KSAVER KAJETAN baron DIENERSPERG (Dienersberg)

Roj. 7. avgusta 1773, Dobrna, † 15. avgusta 1846, Gradec (Graz).

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III-7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

Lastnik gradov Dobrna in Dobrnica, svetnik deželnega odbora.

Poročen 27. oktobra 1813, Blagovna. Žena: **Antonija (Antonija Marija Kleopa Mihelina) baronica Adelstein**, roj. (kršč.) 25. septembra 1782, Celje, † 14. januarja 1845, Gradec (Graz); starši: Anton Karel baron Adelstein in Kajetana, rojena grofica Attems.

Otroci (6): Marija Kajetana (V/D-1), Ferdinand (V/D-2), Janez Nepomuk (V/D-3), Ida Terezija (V/D-4), Anton Aleks (V/D-5) in Marija Ivana (V/D-6) baron oz. baronica Dienersperg.

IV-4

MARIJA baronica DIENERSPERG

Roj. 9. septembra 1774, Dobrna, † 9. septembra 1774, prav tam.

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III-7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

IV-5

TEREZIJA baronica DIENERSPERG, poročena Resnik (od 1800 pl. Resingen)¹⁷¹¹

Roj. 24. avgusta 1776, Dobrna, † 29. decembra 1849, Gradec (Graz).

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III-7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

Lastnica gradu Ranšperk.

Poročena 3. decembra 1799, Blagovna. Mož: **Ignac Pavel Resnik, od 1800 pl. Resingen, od 1808 vitez Resingen**, roj. (kršč.) 1. februarja 1765, Celje, † 12. marca 1833, Tabor pri Vojniku; starši: Pavel Resnik in Katarina, rojena N. Od 13. oktobra 1800 pl. Resingen (Edler von Resingen), od 24. oktobra 1808 vitez Resingen (Ritter von Resingen). Lastnik gradov Tabor, Socka in Frankolovo.

Otroci (7): Marija Jožefa Terezija (V/R-1), Ksaverija Terezija Marija (V/R-2), Terezija Marija Jožefa (V/R-3), Avgust Rihard Ignac (V/R-4), Ignac Albin Jožef (V/R-5), Janez Nepomuk Melhior (V/R-6) in Marija (V/R-7) vitezi oz. plemenite Resingen.

IV-6

JOŽEF (MARIJA, BENJAMIN) baron DIENERSPERG

Roj. 28. avgusta 1778, Dobrna, † 29. maja 1811, prav tam.

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III-7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

Častnik – stotnik.

Neporočen, brez otrok.

IV-7

JANEZ NEPOMUK baron DIENERSPERG (Dienersberg)

Roj. 16. junija 1781, Dobrna, † 15. novembra 1836, Gradec (Graz).

¹⁷¹¹ Gl. prejšnjo opombo.

Starši: Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (III–7) in Marija Jožefa, rojena pl. Brandenau Mühlhoffen.

Tajnik štajerskih deželnih stanov, stanovski glavni prejemnik.

Neporočen, brez otrok.

IV–8

PETER FISCHER

Roj. 31. avgusta 1801, Veszprém, Madžarska*, † 23. decembra 1896, Dunaj (Wien).

Starši: Peter baron Dienersperg (III–8) in Marianne Schlicher. Nezakonski otrok.

Častnik – polkovnik.

Poročen 25. novembra 1839, Budim (Buda), Madžarska. Žena: **Teresa von Oswald**, roj. 11. aprila 1817, Budim (Buda), Madžarska, † 3. decembra 1910, Dunaj (Wien); starši: Eugen von Oswald in Francisca, rojena Hausinker.

Otroci (2): Alexia Euphrosina Francisca Maria (V/D–7) in Maria Martha Stephana Fischer (V/D–8).

IV–9

JOŽEFA ALOJZIJA SEDEJ

Roj. 21. junija 1793, Novo mesto, † 23. julija 1795, prav tam.

Starši: dr. Franc Sedej in Jožefa, rojena grofica Paradeiser (III–18).

Najmlajša Valvasorjeva potomka iz kranjske veje pl. Dienerspergov.

V. GENERACIJA – Valvasorjevi prapravniki – 17 potomcev:

Dienerspergova linija – 8, Resingenova linija– 7, Gadollova linija – 2

DIENERSPERGOVA LINIJA (D) – 8 potomcev:

V/D–1

MARIJA KAJETANA baronica DIENERSPERG (Dienersberg), poročena grofica Hoyos

Roj. 7. aprila 1815, Celje, † 3. januarja 1892, prav tam.

Starši: Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (IV–3) in Antonija, rojena baronica Adelstein.

Poročena 28. oktobra 1832, Celje. Mož: **Johann grof Hoyos**, roj. 18. marca 1808, Dunaj (Wien), † 6. decembra 1896, Celje; starši: Ernst grof Hoyos in Maria, roj. grofica Kueffstein. Lastnik zdravilišča Dobrna, svetnik gubernija in namestništva v Gradcu (Graz), cesarsko-kraljevi komornik.

Otroci (1): Franc Ksaver grof Hoyos (VI/D–1).

V/D–2

FERDINAND baron DIENERSPERG (Dienersberg)

Roj. 11. januarja 1817, Celje, † 8. februarja 1853, Gradec (Graz).

Starši: Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (IV–3) in Antonija, rojena baronica Adelstein.

Lastnik gradov Dobrna in Dobrnica, prvi župan občine Dobrna.

Poročen 20. julija 1852, neznano kje. Žena: **Hermine Helene von Popowitz**, roj. ne pred 1820, neznano kje, † 26. julija 1899, Dunaj (Wien); starši neznani, uniatske veroizpovedi, ob smrti pristojna v Arad na Ogrskem.

Brez otrok.

V/D–3

JANEZ NEPOMUK baron DIENERSPERG (Dienersberg)

Roj. 3. februarja 1818, Celje, † 30. januarja 1885, Lainz pri Dunaju (Wien).

Starši: Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (IV-3) in Antonija, rojena baronica Adelstein.

Častnik – nadporočnik.

Neporočen, brez otrok.

V/D-4

IDA TEREZIJA (TEKLA) baronica DIENERSPERG (Dienersberg), poročena Vital

Roj. 21. julija 1819, Dobrna, † 6. novembra 1894, Celje.

Starši: Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (IV-3) in Antonija, rojena baronica Adelstein.

Poročena 29. julija 1847, Dobrna. Mož: **Anton Vital**, roj. 13. februarja 1817, Oberzeiring, Štajerska, † 31. avgusta 1907, Gradec (Graz); starši: Anton Vital in Cecilija, rojena Leiter; lastnik gradu Reinthal pri Gradcu (Graz).

Brez otrok.

V/D-5

ANTON ALEKS baron DIENERSPERG (Dienersberg)

Roj. 17. julija 1820, Dobrna, † 10. januarja 1889, Ormož.

Starši: Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (IV-3) in Antonija, rojena baronica Adelstein.

Častnik – podporočnik.

Poročen 20. marca 1849, Jihlava, Moravska, Češka. Žena: **Karolina (Josepha Martha) Sonnewend, rojena Heller**, roj. 13. oktobra 1819, Staré Hory, Češka, † 20. septembra 1882, Ormož; starši: Karl Heller in Walburga, rojena Liener.

Otroci (2): Ferdinand (VI/D-2) in Antonija (VI/D-3) baron in baronica Dienersperg (Dienersberg).

V/D-6

MARIJA IVANA baronica DIENERSPERG (Dienersberg), poročena Garbich

Roj. 12. julija 1824, Celje, † 25. aprila 1890, prav tam.

Starši: Franc Ksaver Kajetan baron Dienersperg (IV-3) in Antonija, rojena baronica Adelstein.

Poročena 17. maja 1847, Gradec (Graz). Mož: **Nikolaus (Nikola) Garbich**, roj. 5. novembra 1819, Dubrovnik, Hrvaška (tedaj Dalmacija), † 6. januarja 1881, Trst (Trieste), Italija (tedaj Avstrija); starši: Juraj Garbich (Garbić) in Roza, rojena Turchinovich (Turčinović).

Otroci (5): Georg (VI/D-4), Rosa (VI/D-5), Rudolf (VI/D-6), Gaetana (VI/D-7) in Ida (VI/D-8) Garbich.

V/D-7

ALEXIA EUPHROSINA FRANCISCA MARIA FISCHER, kratko Alice, poročena Preininger

Roj. 8. maja 1844, Arad, Madžarska, † 23. julija 1941, Dunaj (Wien).

Starši: Peter Fischer (IV-8) in Teresa, rojena von Oswald.

Poročena najpozneje 1869, neznano kje. Mož: **Edmund Preininger**, roj. 13. maja 1833, Praga (Práha), Češka † 26. decembra 1905, Dunaj (Wien); starši neznani (uradniški sin). Častnik – stotnik.

Brez otrok.

V/D-8

MARIA MARTHA STEPHANA FISCHER

Roj. 28. septembra 1845, Petrovaradin pri Novem Sadu, Srbija (tedaj Ogrska), † 19. marca 1852, Innsbruck.

Starši: Peter Fischer (IV-8) in Teresa, rojena von Oswald.

RESINGENOVA LINIJA (R) – 7 potomcev:

V/R-1

MARIJA JOŽEFA TEREZIJA pl. RESINGEN, rojena še s priimkom Resnik, kratko **Jožefa**, 1. poročena **Pauer**, 2. poročena **baronica Carmasini**

Roj. 13. januarja 1800, Blagovna, † 13. julija 1870, Gradec (Graz).

Starši: Ignac Pavel Resnik (od 1800 pl. Resingen, od 1808 vitez Resingen) in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

Solastnica gradu Frankolovo.

1. poročena 20. aprila 1823, Celje. 1. mož: **Gabrijel Alojz Pauer**, roj. 20. februarja 1792, Celje, † 1831, neznano kje; starši: Gabrijel Pauer in Terezija, roj. Czernozai; lastnik gradov Velenje, Limbar in Švarcenštajn.

2. poročena 30. junija 1841, Celje. 2. mož: **Franz Michael baron Carmasini**, roj. 1809, Praga (Práha), Češka, † 24. januarja 1876, Gradec (Graz); starši: Franz baron Carmasini in Marija, rojena Klika; častnik – podporočnik.

Otroci (6): Ignac Gabrijel (VI/R-1), Gabrijel Ignac (VI/R-2), Terezija (VI/R-3), Ignac (VI/R-4), Jožef Edvard (VI/R-5) in Friderik (VI/R-6) Pauer.

V/R-2

KSAVERIJA TEREZIJA MARIJA pl. RESINGEN, imenovana **Franciška**

Roj. 24. januarja 1801, Celje, † 31. marca 1869, Gradec (Graz).

Starši: Ignac Pavel pl. Resingen (od 1808 vitez Resingen) in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

Solastnica gradu Frankolovo.

Neporočena, brez otrok.

V/R-3

TEREZIJA MARIJA JOŽEFA pl. RESINGEN, kratko **Terezija**, poročena **Vetter von Doggenfeld**

Roj. 7. oktobra 1802, Tabor pri Vojniku, † 3. februarja 1890, Celje.

Starši: Ignac Pavel pl. Resingen (od 1808 vitez Resingen) in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

Solastnica gradu Frankolovo.

Poročena 26. novembra 1834, Nova Cerkev. Mož: **Anton Vetter von Doggenfeld**, roj. 3. julija 1803, Mestre pri Benetkah (Mestre/Venezia), † 26. julija 1882, Budimpešta (Budapest), Madžarska; starši: Johann Vetter (od 1822 von Doggenfeld) in Barbara, rojena Porzetter. Od 24. decembra 1822 Edler von Doggenfeld. Namestnik ogrskega vojnega ministra, honvedski general.

Otroci (2): Evgenija (VI/R-7) in Terezija (VI/R-8) Vetter von Doggenfeld.

V/R-4

AVGUST RIHARD IGNAC vitez RESINGEN (do 1808 pl. Resingen), kratko **Avgust**

Roj. 20. decembra 1804, Celje, † 3. decembra 1824, prav tam.

Starši: Ignac Pavel pl. Resingen (od 1808 vitez Resingen) in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

V/R-5

IGNAC ALBIN JOŽEF vitez RESINGEN, kratko **Ignac**

Roj. 1. marca 1809, Celje, † 20. februarja 1825, prav tam.

Starši: Ignac Pavel vitez Resingen in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

V/R-6

JANEZ NEPOMUK MELHIOR vitez RESINGEN, kratko Janez (Johann)

Roj. 5. januarja 1812, Celje, † 24. marca 1885, prav tam.

Starši: Ignac Pavel vitez Resingen in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

Lastnik gradov Tabor, Socka, Dobrna in Dobrnica, solastnica gradu Frankolovo, štajerski deželni poslanec, župan občine Dobrna.

Neporočen, brez otrok.

Zadnji vitez Resingen.

V/R-7

MARIJA pl. RESINGEN, tudi Barbara Marija, imenovana Babette

Roj. 10. decembra 1812, Celje, † 26. decembra 1823, prav tam.

Starši: Ignac Pavel vitez Resingen in Terezija, rojena baronica Dienersperg (IV-5).

GADOLLOVA LINIJA (G) – 2 potomca:

V/G-1

JOŽEFA VILJEMINA BARBARA pl. GADOLLA, kratko Viljemina, poročena Hauswirth

Roj. 14. junija 1796, Blagovna, † 3. novembra 1855, Spodnji Lanovž pri Celju.

Starši: Johann vitez Gadolla in Barbara, rojena baronica Dienersperg (IV-2).

Solastnica gradov Blagovna in Spodnji Lanovž.

Poročena 28. maja 1843, Gradec (Graz). Mož: **Josef Hauswirth**, roj. 15. aprila 1811, Hitzendorf pri Gradcu (Graz), † 8. oktobra 1875, Celje; starši: Josef Hauswirth in Maria, rojena Probst; solastnik in lastnik gradu Spodnji Lanovž.

Brez otrok.

V/G-2

FRANC KSAVER JANEZ FRIDERIK vitez GADOLLA, kratko Franc (Franz)

Roj. 26. junija 1797, Blagovna, † 20. aprila 1866, Gradec (Graz).

Starši: Johann vitez Gadolla in Barbara, rojena baronica Dienersperg (IV-2).

Solastnik gradu Blagovna, lastnik gradu Turn pri Šaleku, domoznanec.

Poročen 29. oktobra 1844, Dunaj (Wien). Žena: **Kajetana Elizabeta baronica Adelstein**, roj. 6. decembra 1826, Videm (Udine), Italija (tedaj Avstrija), † 10. aprila 1912, Gradec (Graz); starši: Jožef baron Adelstein in Klementina, rojena grofica Coronini-Cronberg.

Otroci (6): Jožefa (Josefine) (VI/G-1), Klemens (VI/G-2), Franc (Franz) (VI/G-3), Kajetan (VI/G-4), Ivana (Johanna) (VI/G-5) in Elizabeta (Elise) (VI/G-6) vitez oz. plemenita Gadolla.

VI. GENERACIJA – Valvasorjevi 4-krat pravnuki – 22 potomcev

Dienerspergova linija – 8, Resingenova linija – 8, Gadollova linija – 6

DIENERSPERGOVA LINIJA (D) – 8 potomcev:

VI/D-1

FRANC KSAVER grof HOYOS (Franc Ksaver Anton Ernest Baltazar Marija)

Roj. 1. septembra 1833, Dobrna, † 25. julija 1896, Ober St. Veit pri Dunaju (Wien).

Starši: Johann grof Hoyos in Marija Kajetana, rojena baronica Dienersperg (V/D-1).

Častnik – nadporočnik, cesarsko-kraljevi komornik.

1. poročen 23. junija 1859, Dunaj (Wien). 1. žena: **Hermine Maria Hauck**, roj. 6. septembra 1838, † 8. junija 1864, Dunaj (Wien)*; starši: Franz Paul Hauck in Antonia, rojena Müller, pozakonjena 1843.

2. poročen 25. junija 1865, Dunaj (Wien)*. 2. žena **Antonia Hauck**, 13. junija 1848, Dunaj (Wien)*, † neznano, po 4. avgustu 1896; starši: Franz Paul Hauck in Antonia, rojena Müller.

Otroci (1) – iz 1. zakona: Eugenie Hermine grofica Hoyos (VII/D–1).

VI/D–2

FERDINAND baron DIENERSPERG (Dienersberg)

Roj. 7. januarja 1850, Jihlava, Moravska, Češka, † 15. decembra 1905, Budimpešta (Budapest), Madžarska.

Starši: Anton Aleks baron Dienersperg (V/D–5) in Karolina, rojena Heller.

Častnik – major.

Poročen: 15. decembra 1905 (!), Budimpešta (Budapest), Madžarska. Žena: **Marie Mathilde Epstein**, roj. 15. maja 1873, Vészprem, Madžarska, † ne pred 1931, neznano kje; starši: Bermat Epstein in Netti, rojena Ungar.

Brez otrok.

Zadnji baron Dienersperg.

VI/D–3

ANTONIJA MARIJA baronica DIENERSPERG (Dienersberg), kratko **Antonija**, poročena **Kofler**

Roj. 12. januarja 1855, Gradec (Graz), † 2. januarja 1908, Kog pri Ormožu.

Starši: Anton Aleks baron Dienersperg (V/D–5) in Karolina, rojena Heller.

Operna pevka.

Poročena: 19. marca 1876, Dunaj (Wien). Mož: **Ludvik (Ludwig) Kofler**, roj. 3. julija 1843, Ptuj, † 20. decembra 1914, Kog pri Ormožu; starši: Ferdinand Kofler in Marija, rojena Fleischman. Veleposestnik na Kogu.

Otroci (1): Ludvik (Ludwig) Kofler (VII/D–2).

VI/D–4

GEORG GARBICH

Roj. 17. januarja 1848, Trst (Trieste), Italija (tedaj Avstrija), † 17. januarja 1848, prav tam.

Starši: Nikolaus (Nikola) Garbich in Marija Ivana, rojena baronica Dienersperg (V/D–6).

VI/D–5

ROSA GARBICH (Rosa Andreana Francisca)

Roj. 17. julija 1855, Trst (Trieste), Italija (tedaj Avstrija), † 30. novembra 1856, prav tam.

Starši: Nikolaus (Nikola) Garbich in Marija Ivana, rojena baronica Dienersperg (V/D–6).

VI/D–6

RUDOLF GARBICH (Rudolphus Gajetanus Franciscus)

Roj. 29. oktobra 1858, Trst (Trieste), Italija (tedaj Avstrija), † 3. novembra 1863, prav tam.

Starši: Nikolaus (Nikola) Garbich in Marija Ivana, rojena baronica Dienersperg (V/D–6).

VI/D–7

GAETANA GARBICH

Roj. 22. aprila 1864, Trst (Trieste), Italija (tedaj Avstrija), † 1. januarja 1869, prav tam.

Starši: Nikolaus (Nikola) Garbich in Marija Ivana, rojena baronica Dienersperg (V/D–6).

VI/D–8

IDA GARBICH, poročena **Eminger (von Reeming)**

Roj. 22. aprila 1864, Trst (Trieste), Italija (tedaj Avstrija), † 27. januarja 1929, Gradec (Graz).

Starši: Nikolaus (Nikola) Garbich in Marija Ivana, rojena baronica Dienersperg (V/D-6).

Poročena 28. aprila 1914, Gradec (Graz). Mož: dr. **Emanuel Guido Josef Eminger**, roj. 21. marca 1845, Znojmo, Moravska, Češka, † 23. aprila 1923, Gradec (Graz); starši: Ferdinand Eminger in Theresia, rojena Doxat.

Dvorni svetnik. Od 6. julija 1917 do odprave plemiških nazivov 1919 Edler von Reeming.
Brez otrok.

RESINGENOVA LINIJA (R) – 8 potomcev:

VI/R-1

IGNAC GABRIJEL PAUER

Roj. 14. januarja 1824, Celje, † 14. januarja 1824, prav tam.

Starši: Gabrijel Alojz Pauer in Jožefa, rojena pl. Resingen (V/R-1).

VI/R-2

GABRIJEL IGNAC PAUER, kratko Gabrijel

Roj. 6. julija 1825, Velenje, † 1882, Bosna (?).

Starši: Gabrijel Alojz Pauer in Jožefa, rojena pl. Resingen (V/R-1).

Neporočen, živel v konkubinatu s Theresio Hoffory, rojeno Waldschütz, roj. 9. marca 1818, Mettersdorfberg, St. Peter am Otterbach, † ne pred 1892, neznan; starši: Karl Waldschütz in Theresia, rojena Suppan.

Nezakonski otroci, vendar s priimkom Pauer: Josef Gabriel (VII/R-1), Johann Nepomuk Gabriel (VII/R-2), Gabrielle (VII/R-3), Rudolf (VII/R-4).

VI/R-3

TEREZIJA PAUER, poročena Sterger

Roj. 18. septembra 1826, Velenje, † 6. aprila 1869, Sv. Ana (Veliki Vrh) pri Borlu.

Starši: Gabrijel Alojz Pauer in Jožefa, rojena pl. Resingen (V/R-1).

Poročena 14. novembra 1842, Gradec (Graz). Mož: **Franc Sterger**, roj. 10. decembra 1807, Brest pri Igu, † 26. februarja 1888, Gradec (Graz); starši: Anton Sterger (Stergar) in Marija, rojena Učan; dr. prava, odvetnik.

Otroci (5): Gabrielle (VII/R-5), Angela (VII/R-6), N. (deklica) (VII/R-7), Henrika (VII/R-8) in Olga (VII/R-9) Sterger.

VI/R-4

IGNAC PAUER

Roj. 10. septembra 1827, Velenje, † 24. septembra 1828, prav tam.

Starši: Gabrijel Alojz Pauer in Jožefa, rojena pl. Resingen (V/R-1).

VI/R-5

JOŽEF EDVARD PAUER, kratko Jožef

Roj. 23. decembra 1828, Velenje, † 12. maja 1862, Gradec (Graz).

Starši: Gabrijel Alojz Pauer in Jožefa, rojena pl. Resingen (V/R-1).

Dr. prava.

Neporočen, brez otrok.

VI/R-6

FRIDERIK PAUER

Roj. 2. marca 1830, Celje, † 29. maja 1865, Gradec (Graz).

Starši: Gabrijel Alojz Pauer in Jožefa, rojena pl. Resingen (V/R-1).

Častnik – stotnik 1. razreda.

Neporočen, brez otrok.

VI/R-7

EVGENIJA VETTER von DOGGENFELD (Evgenija Antonija Terezija Barbara)

Roj. 13. oktobra 1835, Tabor pri Vojniku, † 23. januarja 1908, Celje.

Starši: Anton Vetter von Doggenfeld in Terezija, rojena pl. Resingen (V/R-3).

Neporočena, brez otrok.

VI/R-8

TEREZIJA VETTER von DOGGENFELD (Terezija Barbara Jožefa)

Roj. 1. aprila 1837, Gradec (Graz), † po 25. januarju 1908, neznano kje.

Starši: Anton Vetter von Doggenfeld in Terezija, rojena pl. Resingen (V/R-3).

Neporočena, brez otrok.

GADOLLOVA LINIJA (G) – 6 potomcev:

VI/G-1

JOŽEFA (JOSEFINE) pl. (Edle von) GADOLLA (Jožefa Frančiška Kajetana)

Roj. 16. aprila 1846, Turn pri Škalah, † 3. oktobra 1889, Dobrna.

Starši: Franc (Franz) vitez Gadolla (V/G-2) in Kajetana Elizabeta, rojena baronica Adelstein.

Neporočena, cesarsko-kraljeva štiftna dama.

VI/G-2

KLEMENS vitez (Ritter von) GADOLLA (Klemens Franc Jožef Kajetan), od 1919 samo Gadolla

Roj. 10. novembra 1847, Turn pri Škalah, † 29. septembra 1919, Gradec (Graz).

Starši: Franc (Franz) vitez Gadolla (V/G-2) in Kajetana Elizabeta, rojena baronica Adelstein.

Častnik – ulanski stotnik (ritmojster).

Poročen 2. septembra 1891, Kosina, Poljska (tedaj Galicija, Avstrija). Žena: **Othomara Dzierzynska**,

roj. 18. decembra 1862, Lubomir pri Żołynii, Poljska (tedaj Galicija, Avstrija), † 13. septembra 1952,

Gradec (Graz); starši: Michael Dzierzynski in Mariana, rojena Jedozeyowska.

Otroci (6): Klemens (VII/G-1), Kajetana (VII/G-2), Othmar (VII/G-3), Josef (VII/G-4), Franz (VII/G-5) in Johann (VII/G-6) Ritter/Edle von Gadolla.

VI/G-3

FRANC (FRANZ) vitez (Ritter von) GADOLLA (Franc Ksaver Kajetan), od 1919 samo Gadolla

Roj. 2. decembra 1849, Turn pri Škalah, † 6. februarja 1928, Gradec (Graz).

Starši: Franc (Franz) vitez Gadolla (V/G-2) in Kajetana Elizabeta, rojena baronica Adelstein.

Direktor mestne pisarne v Gradcu (Graz).

Poročen 5. aprila 1883, Gradec (Graz). Žena: **Emilie Bláhá**, roj. julija/avgusta 1854, Smíchov, Češka,

† 6. junija 1916, Gradec (Graz); starši: Adam Bláhá in Anna, rojena Ullitz.

Otroci (1): Emilie Edle von Gadolla (VII/G-7).

VI/G-4

KAJETAN vitez (Ritter von) GADOLLA (Kajetan Franc Jožef)

Roj. 30. julija 1855, Turn pri Škalah, † 31. avgusta 1899, Arvež (Arnfels), Štajerska.

Starši: Franc (Franz) vitez Gadolla (V/G-2) in Kajetana Elizabeta, rojena baronica Adelstein.

Častnik – major.

Poročen 4. julija 1894, Dobrna. Žena: **Theresa (Maria Barbara Stefanie) von Bako**, roj. 19. avgusta

1874, Dunaj (Wien), † 10. maja 1966, Straßengel pri Gradcu (Graz); starši: Alexander von Bako in Theresa, rojena Hausmiller.

Otroci (2): Eugen (VII/G–8), Margarethe (VII/G–9) Ritter/Edle von Gadolla.

VI/G–5

IVANA (JOHANNA) pl. (Edle von) GADOLLA (Ivana Barbara Elizabeta), **poročena Ehrlich**

Roj. 24. junija 1857, Turn pri Škalah, † 28. decembra 1918, Staudach pri Hartbergu, Štajerska.

Starši: Franc (Franz) vitez Gadolla (V/G–2) in Kajetana Elizabeta, rojena baronica Adelstein.

Učiteljica.

Poročena 13. februarja 1886, Gradec (Graz). Mož: **Otto (Wilhelm Franz) Ehrlich**, roj. 17. septembra 1857, Eisenerz, Štajerska, † 25. decembra 1919, Hartberg, Štajerska; starši: Wilhelm Ehrlich in Aloisia, rojena Hatna; nadučitelj.

Otroci (6): Martha (VII/G–10), Hildegard (VII/G–11), Alfons (VII/G–12), Leo (VII/G–13), Klementine (VII/G–14) in Egon (VII/G–15) Ehrlich.

VI/G–6

ELIZABETA (ELISE) pl. GADOLLA (Elizabeta Marija Ivana), **poročena Mayer**

Roj. 1. septembra 1861, Turn pri Škalah, † 25. januarja 1923, Maribor.

Starši: Franc (Franz) vitez Gadolla (V/G–2) in Kajetana Elizabeta, rojena baronica Adelstein.

Učiteljica.

Poročena 28. oktobra 1889, Gradec (Graz). Mož: **Karl Mayer**, roj. 4. septembra 1864, Maribor, † 14. oktobra 1930, Gradec (Graz); starši: Johann Mayer in Maria, rojena Resch; nadučitelj.

Otroci (2): Karl (VII/G–16) in Hermann (VII/G–17) Mayer.

Zadnja na Slovenskem pokopana Valvasorjeva potomka.

VII. GENERACIJA – Valvasorjevi 5-krat pravnuki – 28 potomcev

Dienerspergova linija – 2, Resingenova linija – 9, Gadollova linija – 17

DIENERSPERGOVA LINIJA (D) – 2 potomca:

VII/D–1

EUGENIE HERMINE Gräfin (grofica) HOYOS, od 1919 samo **Hoyos**

Roj. 6. aprila 1860, Dunaj (Wien), † 15. novembra 1936, Gradec (Graz).

Starši: Franc Ksaver grof Hoyos (VI/D–1) in Hermine Maria, rojena Hauck.

Neporočena, brez otrok.

Umrla kot zadnja iz Dienerspergove veje Valvasorjevega potomstva.

VII/D–2

LUDVIK (LUDWIG) KOFLER (Ludwig Franz Ferdinand Anton Silvester)

Roj. 31. decembra 1876, Gradec (Graz), † 12. februarja 1914, Kog pri Ormožu.

Starši: Ludvik (Ludwig) Kofler in Antonija, rojena baronica Dienersperg (VI/D–3).

Neporočen, brez otrok.

Najmlajši iz Dienerspergove veje Valvasorjevega potomstva.

RESINGENOVA LINIJA (R) – 9 potomcev:

VII/R–1

JOSEF GABRIEL PAUER

Roj. 8. junija 1853, Gradec (Graz), † neznano.

Starši: Gabrijel Pauer (VI/R-2) in Theresia Hoffory, rojena Waldschütz. Nezakonski otrok, lažno predstavljen kot zakonski.

VII/R-2

JOHANN NEPOMUK GABRIEL PAUER

Roj. 17. maja 1854, Gradec (Graz), † 24. maja 1854, prav tam.

Starši: Gabrijel Pauer (VI/R-2) in Theresia Hoffory, rojena Waldschütz. Nezakonski otrok, lažno predstavljen kot zakonski.

VII/R-3

GABRIELLE PAUER (Gabriela Francisca Maria), od 1876 s priimkom **Hoffory**

Roj. 28. aprila 1856, Gradec (Graz), † ne pred 1892, neznano.

Starši: Gabrijel Pauer (VI/R-2) in Theresia Hoffory, rojena Waldschütz. Nezakonski otrok, lažno predstavljen kot zakonski, od 25. oktobra 1876 uradno hči materinega moža Friedricha Hofforyja.

Leta 1892 neporočena in brez znanih otrok.

VII/R-4

RUDOLF PAUER

Roj. 29. marca 1860, Gradec (Graz), krščen kot Rudolf Prebelitsch, † 27. maja 1860, Starba pri Gradcu (Graz).

Starši: Gabrijel Pauer (VI/R-2) in Theresia Hoffory, rojena Waldschütz. Nezakonski otrok, lažno predstavljen kot zakonski.

VII/R-5

GABRIELLE STERGER (Gabriele Rosalia Francisca), **poročena Freifrau (baronica) von Rokitansky**

Roj. 21. decembra 1843, Gradec (Graz), † 5. oktobra 1914, Gradec (Graz), pokopana Dunaj (Wien).

Starši: Franc Sterger in Terezija, rojena Pauer (VI/R-3).

Poročena 14. maja 1872, Gradec (Graz). Mož: **Karl Rokitansky** (Carl Magnus Maria Cyrillus Julius), od 20. maja 1874 **Freiherr (baron) von Rokitansky**, roj. 14. maja 1839, Dunaj (Wien), † 19. junija 1898, Gradec (Graz); starši: dr. Karl Rokitansky (od 1874 Freiherr von Rokitansky), Marija, rojena Weis; dr. medicine, univ. prof. anatomije.

Otroci (1): Karl Freiherr von Rokitansky (VIII/R-1).

VII/R-6

ANGELA STERGER (Angelica Theresia), **poročena Weis Edle von Ostborn**, od 1919 **Weis-Ostborn**

Roj. 9. decembra 1844, Gradec (Graz), † 14. decembra 1921, Zeltweg, Štajerska.

Starši: Franc Sterger in Terezija, rojena Pauer (VI/R-3).

Poročena 9. februarja 1869, Gradec (Graz). Mož: **Johann Weis**, od 7. novembra 1872 **Weis Ritter (vitez) von Ostborn**, roj. 19. marca 1846, Dunaj (Wien), † 29. avgusta 1906, Weiz, Štajerska; starši: Johann Weis (od 1872 Weis Ritter von Ostborn) in Karoline Hüttenbrenner; dr. prava, odvetnik in skladatelj.

Otroci (4): Friedrich (VIII/R-2), Emanuela (VIII/R-3), Rudolf (VIII/R-4) in Hugo (VIII/R-5) Weis Ritter/Edle von Ostborn.

VII/R-7

N. (deklica) STERGER

Roj. 7. januarja 1846, Gradec (Graz), † 7. januarja 1846, prav tam.

Starši: Franc Sterger in Terezija, rojena Pauer (VI/R-3).

VII/R-8

HENRIKA STERGER (Henrica Barbara Maria), **poročena Mohr**

Roj. 26. januarja 1847, Gradec (Graz), † 28. julija 1917, Lipnica (Leibnitz), Štajerska.

Starši: Franc Sterger in Terezija, rojena Pauer (VI/R-3).

Poročena 16. maja 1885, Riva del Garda, Italija (tedaj Tirolska, Avstrija). Mož: **Karl Johann Mohr**, roj. 18. maja 1853, Wilten pri Innsbrucku, † 11. decembra 1907, Lipnica (Leibnitz), Štajerska; starši: Georg Mohr in Rosa, rojena Gruber; častnik – stotnik 1. razreda.

Otroci (1): Maria Mohr (VIII/R-6).

VII-R/9**OLGA STERGER** (Olga Theresia), **poročena Taiti**

Roj. 16. oktobra 1851, Gradec (Graz), † 6. novembra 1912, Rovereto, Italija (tedaj Tirolska, Avstrija).

Starši: Franc Sterger in Terezija, rojena Pauer (VI/R-3).

Poročena 6. novembra 1875, Gradec (Graz). Mož: **Dario Taiti**, roj. 17. junija 1850, Mezzolombardo, Italija (tedaj Tirolska, Avstrija), † 12. decembra 1945, Rovereto, Italija; starši: Franco Taiti in Francesca, rojena Padovani; dr. prava.

Otroci (1): Ugo Taiti (VIII/R-7).

GADOLLOVA LINIJA (G) – 17 potomcev:**VII/G-1****KLEMENS Ritter von GADOLLA** (Klemens Johann Franz Kajetan), od 1919 samo **Gadolla**

Roj. 13. junija 1892, Gradec (Graz), † 7. julija 1920, prav tam.

Starši: Klemens Ritter von Gadolla (VI/G-2) in Othomara, rojena Dzierzynska.

Neporočen, brez otrok.

VII/G-2**KAJETANA Edle von GADOLLA** (Kajetana Elisabeth Maria), od 1919 samo **Gadolla**, **poročena Züst**

Roj. 15. decembra 1893, Gradec (Graz), † 11. aprila 1982, Königstein, Taunus, Nemčija, pokopana v Gradcu (Graz).

Starši: Klemens Ritter von Gadolla (VI/G-2) in Othomara, rojena Dzierzynska.

Poročena 15. maja 1928, Gradec (Graz). Mož: **Robert Ulrich Züst**, roj. 22. novembra 1887, Heiden, kanton Appenzell, Švica, † 18. novembra 1956, Hemer, Nemčija.

Otroci (1): Harro Züst (Zuest) (VIII/G-1).

VII/G-3**OTHMAR Ritter von GADOLLA** (Othmar Franz Josef), od 1919 samo **Gadolla**

Roj. 11. junija 1895, Gradec (Graz), † 15. marca 1938, prav tam, umorjen.

Starši: Klemens Ritter von Gadolla (VI/G-2) in Othomara, rojena Dzierzynska.

Poročen 22. decembra 1918, Ober St. Veit pri Dunaju (Wien). Žena: **Josefine (Maria Aloisia Emma Johanna) Hatzy**, roj. 24. marca 1897, Gradec (Graz), † 14. februarja 1987, prav tam.

Otroci (5): Othmar (VIII/G-2), Erich (VIII/G-3), Edmar (VIII/G-4), Admar (VIII/G-5) in Othmara (VIII/G-6) Gadolla.

VII/G-4**JOSEF Ritter von GADOLLA** (Josef Felix Klemens), od 1919 samo **Gadolla**

Roj. 14. januarja 1897, Gradec (Graz), † 5. aprila 1945, Weimar, Nemčija, obsojen pred naglim sodiščem in ustreljen.

Starši: Klemens Ritter von Gadolla (VI/G-2) in Othomara, rojena Dzierzynska.

Častnik – podpolkovnik, mučenec Katoliške cerkve.

Poročen 24. novembra 1924, Gradec (Graz). Žena: **Alma (Ernestine Else) Sampl**, roj. 4. februarja 1906, Ljubljana, † 17. novembra 1969, Gradec (Graz).

Otroci (1): Ingeborg Gadolla (VIII/G-7).

VII/G-5

FRANZ Ritter von GADOLLA (Franz Xaver Maria Klemens), od 1919 samo **Gadolla**
Roj. 8. septembra 1898, Gradec (Graz), † 5. avgusta 1945, Zemun, Srbija (tedaj Jugoslavija).

Starši: Klemens Ritter von Gadolla (VI/G-2) in Othomara, rojena Dzierzynska.

Poročen 23. februarja 1922, Budimpešta (Budapest), Madžarska. Žena: **Margit Ditić**, roj. 12. maja 1899, Ujpest, Madžarska, † 5. marca 1978, Budimpešta (Budapest), Madžarska.

Otroci (2): Klemens (VIII/G-8) in Ottmár (VIII/G-9) Gadolla.

VII/G-6

JOHANN Ritter von GADOLLA (Johann Clemens Franz Kajetan), od 1919 samo **Gadolla**

Roj. 19. januarja 1907, Gradec (Graz), † 13. junija 1991, Gradec (Graz).

Starši: Klemens Ritter von Gadolla (VI/G-2) in Othomara, rojena Dzierzynska.

1. poročen 27. aprila 1939, Gradec (Graz). 1. žena: **Frieda (Emilie Ernestine) Kumicke**, roj. 14. decembra 1917, Storkow, Vorpommern, Nemčija, † 12. septembra 1940, Straßengel pri Gradcu (Graz).

2. poročen 5. julija 1941, Gradec (Graz). 2. žena: **Erika Michalek**, roj. 27. avgusta 1924, Dunaj (Wien); živi: Gradec (Graz).

Otroci (2): Edda Sigrun (VIII/G-10) in Heide Gudrun (VIII/G-11) Gadolla.

VII/G-7

EMILIE Edle von GADOLLA (Emilie Josefine Kajetana Franziska Maria)

Roj. 30. decembra 1883, Gradec (Graz), † 10. januarja 1906, prav tam.

Starši: Franz Ritter von Gadolla (VI/G-3) in Emilie Bláhá.

Neporočena, brez otrok.

VII/G-8

EUGEN Ritter von GADOLLA (Jenő Kajetan Sandor), od 1919 samo **Gadolla**

Roj. 24. novembra 1895, Sárospatak, Madžarska, † 24. aprila 1978, Dunaj (Wien).

Starši: Kajetan Ritter von Gadolla (VI/G-4) in Theresa, rojena von Bako.

Poročen 26. avgusta 1919, Gradec (Graz). Žena: njegova sestrična **Klementine Ehrlich (VII/G-14)**, roj. 16. novembra 1894, Grafendorf, Štajerska, † 3. novembra 1985, Dunaj (Wien).

Otroci (2): Ingeborg (VIII/G-12) in Egon (VIII/G-13) Gadolla.

VII/G-9

MARGARETHE Edle von GADOLLA (Margarethe Klementine Theresia), od 1919 samo **Gadolla**,
poročena Rottenmanner

Roj. 26. januarja 1898, Praga (Práha), Češka, † 12. avgusta 1991, Straßengel pri Gradcu (Graz).

Starši: Kajetan Ritter von Gadolla (VI/G-4) in Theresa, rojena von Bako.

Poročena 26. avgusta 1921, Gradec (Graz). Mož: **Franz Xaver Rottenmanner**, roj. 6. novembra 1880, Eisenerz, Štajerska, † 25. maja 1954, Straßengel pri Gradcu (Graz).

Otroci (2): Ansfried Harald (VIII/G-14) in Dietlinde Helga (VIII/G-15) Rottenmanner.

VII/G-10

MARTHA EHRLICH (Martha Cajetana Johanna)

Roj. 18. maja 1887, Gradec (Graz), † 25. aprila 1888, prav tam.

Starši: Otto Ehrlich in Johanna, rojena Edle von Gadolla (VI/G–5).

VII/G–11

HILDEGARD EHRLICH (Hildegard Josefine Cajetana)

Roj. 1. novembra 1889, Straßgang pri Gradcu (Graz), † 14. maja 1890, prav tam.

Starši: Otto Ehrlich in Johanna, rojena Edle von Gadolla (VI/G–5).

VII/G–12

ALFONS EHRLICH (Alfons Franz Oscar)

Roj. 4. februarja 1891, Straßgang pri Gradcu (Graz), † 22. marca 1917, vzhodna fronta.

Starši: Otto Ehrlich in Johanna, rojena Edle von Gadolla (VI/G–5).

Neporočen, brez otrok.

VII/G–13

LEO EHRLICH (Leo Maximilian Otto)

Roj. 11. aprila 1893, Straßgang pri Gradcu (Graz), † 27. julija 1965, Dunaj (Wien).

Starši: Otto Ehrlich in Johanna, rojena Edle von Gadolla (VI/G–5).

Poročen 4. novembra 1924, Maria Taferl, Spodnja Avstrija. Žena: **Bertha Szcepanek**, roj. 28. junija 1898, Hainfeld, Spodnja Avstrija, † 22. decembra 1982, Dunaj (Wien).

Otroci (1): Hildegard Ehrlich (VIII/G–16).

VII/G–14

KLEMENTINE EHRLICH (Clementina Aloisia), **poročena Gadolla**

Roj. 16. novembra 1894, Grafendorf, Štajerska, † 3. novembra 1985, Dunaj (Wien),

Starši: Otto Ehrlich in Johanna, rojena Edle von Gadolla (VI/G–5).

Poročena 6. septembra 1919, Gradec (Graz). Mož: njen bratranec **Eugen Gadolla (VII/G–8)**, roj. 24. novembra 1895, Sárospatak, Madžarska, † 24. aprila 1978, Dunaj (Wien).

Otroci (2): Ingeborg (VIII/G–12) in Egon (VIII/G–13) Gadolla.

VII/G–15

EGON EHRLICH (Egon Otto)

Roj. 8. februarja 1897, Grafendorf, Štajerska, † 28. septembra 1934, Gradec (Graz).

Starši: Otto Ehrlich in Johanna, rojena Edle von Gadolla (VI/G–5).

Častnik – stotnik.

Poročen 7. januarja 1930, Gradec (Graz). Žena: **Bertha Weixler**, roj. 21. junija 1903, Hartberg, Štajerska, † 1. novembra 1979, Gradec (Graz).

Otroci (1): Egon Ehrlich (VIII/G–17).

VII/G–16

KARL MAYER (Karl Kajetan)

Roj. 11. septembra 1890, Zgornji Osek (Oberhaag) pri Arvežu (Arnfels), Štajerska, † 2. julija 1941, Hartheim pri Linzu, Zgornja Avstrija, evtanaziran.

Starši: Karl Mayer in Elise, rojen Edle von Gadolla (VI/G–6).

Neporočen, brez otrok.

Zadnji Valvasorjev potomec, ki je živel na Slovenskem (do 1941).

VII/G–17

HERMANN MAYER (Hermann Hugo)

Roj. 13. decembra 1898, Zgornji Osek (Oberhaag) pri Arvežu (Arnfels) na Štajerskem, † 22. avgusta 1917, Banjšice, padel.

Starši: Karl Mayer in Elise, rojen Edle von Gadolla (VI/G–6).

Neporočen, brez otrok.

VIII. GENERACIJA – Valvasorjevi 6-krat pravnuki – 24 potomcev

Resingenova linija – 7, Gadollova linija – 17

RESINGENOVA LINIJA (R) – 7 potomcev:

VIII/R-1

KARL Freiherr von ROKITANSKY (Karl Maria Franz Cassian), od 1919 samo **Rokitansky**

Roj. 13. avgusta 1876, Dunaj (Wien), † 11. maja 1967, Gradec (Graz).

Starši: Karl Freiherr von Rokitansky in Gabrielle, rojena Sterger (VII/R-5).

Dr. prava, svetnik višjega deželnega sodišča, podžupan Celovca (Klagenfurt), deželni poslanec in tretji predsednik koroškega deželnega zbora.

Poročen 20. septembra 1903, Straßgang pri Gradcu (Graz). Žena: **Gertrude Keil**, roj. 27. marca 1882, Gradec (Graz), † 30. julija 1970, prav tam. Poplemenitena 15. aprila 1913 Keil Edle von Bündten, od 1919 samo Keil.

Otroci (4): Karl (IX/R-1), Gerth (IX/R-2), Imma (IX/R-3) in Marielies (IX/R-4) Freiherr/Freiin von Rokitansky.

VIII/R-2

FRIEDRICH WEIS Ritter von OSTBORN (Federico Francesco Maria), do 7. novembra 1872 Weis, od 1919 **Weis-Ostborn**

Roj. 9. aprila 1869, Benetke (Venezia), Italija, † 8. avgusta 1922, Eibisberg, Štajerska.

Starši: Johann Weis Ritter von Ostborn in Angela, rojena Sterger (VII/R-6).

Dr. prava, odvetnik.

Poročen 10. avgusta 1893, Gradec (Graz). Žena: **Cecilie Wolfbauer**, roj. 4. aprila 1870, Gradec (Graz), † 3. januarja 1949, prav tam.

Otroci (2): Herbert (IX/R-5) in Friedrich (IX/R-6) Weis Ritter von Ostborn (Weis-Ostborn).

VIII/R-3

EMANUELA WEIS Edle von OSTBORN (Emanuela Maria Theresia), do 7. novembra 1872 Weis, poročena **Brandstetter**

Roj. 19. septembra 1870, Gradec (Graz), † 10. avgusta 1930, prav tam.

Starši: Johann Weis Ritter von Ostborn in Angela, rojena Sterger (VII/R-6).

Poročena 30. januarja 1893, Gradec (Graz). Mož: **Johann Brandstetter**, roj. 23. januarja 1854, Michlbach pri Hitzendorf, Štajerska, † 4. decembra 1925, Gradec (Graz), akademski kipar, prof.

Otroci (1): Bruno Brandstetter (IX/R-7).

VIII/R-4

Rudolf WEIS Ritter von OSTBORN (Rudolf Josef Gottfrid), od 1919 **Weis-Ostborn**

Roj. 8. novembra 1876, Gradec (Graz), † 18. novembra 1962, Gradec (Graz).

Starši: Johann Weis Ritter von Ostborn in Angela, rojena Sterger (VII/R-6).

Dirigent in skladatelj, direktor Filharmonične družbe v Ljubljani.

1. poročen 19. septembra 1903, Knittelfeld, Štajerska. 1. žena: **Hermine Kappel**, roj. 15. aprila 1878, Knittelfeld, Štajerska, † 5. januarja 1949, Gradec (Graz).

2. poročen 10. februarja 1951, Gradec (Graz). 2. žena **Maria Kramar**, roj. 25. septembra 1926, Donawitz, Štajerska, † 17. februarja 2007, Gradec (Graz), ponovno poročena Ruckenbauer.

Brez otrok.

VIII/R-5

HUGO WEIS Ritter von OSTBORN (Hugo Julius Pius), od 1919 **Weis-Ostborn**

Roj. 5. maja 1878, Gradec (Graz), † 5. novembra 1957, Gradec (Graz).

Starši: Johann Weis Ritter von Ostborn in Angela, rojena Sterger (VII/R-6).

Poročen 7. septembra 1925, Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt). Žena: **Maria Kromek**, roj. 1. septembra 1883, Dunajsko Novo mesto (Wiener Neustadt), † 31. januarja 1966, Gradec (Graz).

Brez otrok.

VIII/R-6

MARIA MOHR (Maria Theresia Rosa), **1. poročena Gruber, 2. poročena Maier**

Roj. 31. oktobra 1887, Trento, Italija (tedaj Tirolska, Avstrija), † 15. julija 1975, Gradec (Graz).

Starši: Karl Johann Mohr in Henrika, rojena Sterger (VII/R-8).

1. poročena 3. junija 1913, Lipnica (Leibnitz), Štajerska. 1. mož: **Florian Gruber**, roj. 15. aprila 1883, Lichtenegg, St. Stefan im Rosentale, Štajerska, † neznano 1914–1918, 9. novembra 1919 razglašen za mrtvega.

2. poročena 2. decembra 1919, Gradec (Graz). 2. mož: **Josef Maier**, roj. 3. decembra 1874, Kirchbach, Štajerska † 11. marca 1962, Feldhof pri Gradcu (Graz).

Otroci (1): Walter Karl Gruber (IX/R-8).

VIII/R-7

UGO TAITI (Ugo Francesco Giulio)

Roj. 26. septembra 1886, Riva del Garda, Italija (tedaj Tirolska, Avstrija), † 28. decembra 1916, Genova, Italija.

Starši: Dario Taiti in Olga, rojena Sterger (VII/R-9).

Inženir elektromehanike in elektrotehnike.

Poročen 10. septembra 1914, Mezzolombardo, Italija (tedaj Tirolska, Avstrija). Žena: **Iginia Maddalena Pezzi**, roj. 21. julija 1889, Mezzolombardo, † 12. maja 1976, Genova, ponovno poročena Firpi.

Otroci (1): Olga Taiti (IX/R-9).

GADOLLOVA LINIJA (G) – 17 potomcev:

VIII/G-1

HARRO ZÜST (ZUEST)

Roj. 12. oktobra 1929, Hagen, Nemčija; živi: Bumpass, Virginia, ZDA.

Starši: Robert Ulrich Züst in Kajetana, rojena Edle von Gadolla (VII/G-2).

1. poročen 1954, Victoria, British Columbia, Kanada. 1. žena: **Ursula Zimmermann, roj. Zenke**, roj. 7. marca 1921, Kopenhagen, † 30. aprila 1993, Tacoma, Washington, ZDA. Razvezan 1963, Washington DC, ZDA.

2. poročen 6. junija 1969, Danang, Vietnam. 2. žena: **Christine U. Andreae**, roj. 24. decembra 1940, Prilly, Švica; živi: Bumpass, Virginia, ZDA.

Otroci (2) – iz 1. zakona: Christopher Dennis (IX/G-1) in Peter Michael (IX/G-2) Zuest.

VIII/G-2

OTHMAR GADOLLA

Roj. 23. novembra 1919, Gradec (Graz), † 21. julija 1941, Lebedki pri Smolensku, Rusija, padel.

Starši: Othmar Gadolla (VII/G-3) in Josefine, rojena Hatzy.

Neporočen, brez otrok.

VIII/G-3

ERICH GADOLLA

Roj. 28. maja 1921, Gradec (Graz), † 20. junija 1922, prav tam.

Starši: Othmar Gadolla (VII/G-3) in Josefina, rojena Hatzy.

VIII/G-4

EDMAR GADOLLA

Roj. 26. novembra 1922, Gradec (Graz), † 20. januarja 1943, Harkov (Harkiv), Ukrajina, padel.

Starši: Othmar Gadolla (VII/G-3) in Josefina, rojena Hatzy.

Neporočen, brez otrok.

VIII/G-5

ADMAR GADOLLA

Roj. 12. oktobra 1924, Gradec (Graz), † 23. decembra 2004, Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Othmar Gadolla (VII/G-3) in Josefina, rojena Hatzy.

Poročen 28. avgusta 1946, Gradec (Graz). Žena: **Elisabeth Eckl**, roj. 1. junija 1922, Gradec (Graz), † 2. februarja 2000, prav tam.

Otroci (2): Admar (IX/G-3) in Georg Gadolla (IX/G-4).

VIII/G-6

OTHMARA GADOLLA, poročena Keppler

Roj. 28. novembra 1928, Gradec (Graz); živi: Empersdorf/Hl. Kreuz am Waasen, Štajerska.

Starši: Othmar Gadolla (VII/G-3) in Josefina, rojena Hatzy.

Poročena 7. julija 1972, Gradec (Graz). Mož: **Franz Josef Keppler**, roj. 4. januarja 1930, Gradec (Graz); živi: Empersdorf/Hl. Kreuz am Waasen, Štajerska.

Brez otrok.

VIII/G-7

INGEBORG GADOLLA, 1. poročena Zölller, 2. poročena Jovanović, 3. poročena Smith

Roj. 31. januarja 1926, Straß, Štajerska, † 22. julija 1999, Perth, Avstralija.

Starši: Josef Gadolla (VII/G-4) in Alma, rojena Sampl.

1. poročena 23. septembra 1944, Marktredwitz, Bavarska, Nemčija. 1. mož: **Hans Wilhelm Zölller**, roj. 21. junija 1920, Dillenburg, Hessen, Nemčija, † aprila 1945, neznano.

2. poročena 14. marca 1950, Gradec (Graz). 2. mož: **Milan Jovanović**, roj. 5. aprila 1916, Niš, Srbija, † 5. oktobra 1992, Perth, Avstralija; razvezana 23. februarja 1966, Perth, Avstralija.

3. poročena 25. februarja 1966, Perth, Avstralija. 3. mož: **Robert Smith**, roj. 10. oktobra 1926, Dunaj (Wien), † 30. decembra 2013, Perth, Avstralija.

Otroci (1): Verena Zölller (IX/G-5).

VIII/G-8

KLEMENS GADOLLA

Roj. 28. maja 1924, Budimpešta (Budapest), Madžarska, † avg./sept. 1944, Italija, padel.

Starši: Franz Gadolla (VII/G-5) in Margit, rojena Ditié.

Neporočen, brez otrok.

VIII/G-9

OTTMÁR GADOLLA

Roj. 28. avgusta 1934, Budimpešta (Budapest), Madžarska; živi: Gógánfa, Madžarska.

Starši: Franz Gadolla (VII/G-5) in Margit, rojena Ditié.

Poročen 30. avgusta 1959, Budimpešta (Budapest), Madžarska. Žena: **Marianne Bugél**, roj. 1. januarja 1939, Temišvar (Timișoara), Romunija; živi: Gógánfa, Madžarska.

Otroci (2): Gábor (IX/G-6) in Marianne (IX/G-7) Gadolla.

VIII/G-10

EDDA SIGRUN GADOLLA, poročena Hummer

Roj. 21. julija 1942, Gradec (Graz), živi: Marburg an der Lahn, Nemčija.

Starši: Johann Gadolla (VII/G-6) in Erika, rojena Michalek.

Poročena 23. julija 1970, Gradec (Graz). Mož: **Alois Hummer**, roj. 25. julija 1944, Rozvadov, Češka; živi: Marburg an der Lahn, Nemčija.

Brez otrok.

VIII/G-11

HEIDE GUDRUN GADOLLA, poročena Lunzer

Roj. 27. januarja 1944, Gradec (Graz); živi: Ottensheim pri Linzu, Zgornja Avstrija.

Starši: Johann Gadolla (VII/G-6) in Erika, rojena Michalek.

Dr. medicine.

Poročena 8. maja 1970, Gradec (Graz). Mož: **Friedrich Lunzer**, roj. 12. junija 1944, Kalwang, Štajerska; živi: Ottensheim pri Linzu, Zgornja Avstrija.

Otroci (2): Florian (IX/G-8) in Marianne (IX/G-9) Lunzer.

VIII/G-12

INGEBORG GADOLLA

Roj. 14. januarja 1924, Gradec (Graz), † 20. decembra 1982, Dunaj (Wien).

Starši: Eugen Gadolla (VII/G-8) in Klementine, rojena Ehrlich (VII/G-14). Valvasorjeva potomka po obeh starših.

Neporočena, brez otrok.

VIII/G-13

EGON GADOLLA

Roj. 26. januarja 1926, Gradec (Graz), † 7. oktobra 1985, Dunaj (Wien).

Starši: Eugen Gadolla (VII/G-8) in Klementine, rojena Ehrlich (VII/G-14). Valvasorjev potomec po obeh starših.

Poročen 28. septembra 1952, Helsinki, Finska. Žena: **Mirjam Tahvanaien**, roj. 1. aprila 1930, Helsinki, Finska; živi: Dunaj (Wien).

Otroci (3): Margit (IX/G-10), Ingrid (IX/G-11) in Martin (IX/G-12) Gadolla. Valvasorjevi potomci po dveh starih starših.

VIII/G-14

ANSFRIED HARALD ROTTENMANNER

Roj. 20. avgusta 1922, Gradec (Graz), † 22. oktobra 2015, prav tam.

Starši: Franz Xaver Rottenmanner in Margarethe, rojena (Edle von) Gadolla (VII/G-9).

Poročen 6. junija 1949, Gratwein pri Gradcu (Graz). Žena: **Gertrud Hois**, roj. 21. decembra 1921, Gratwein pri Gradcu (Graz), † 22. oktobra 1984, prav tam.

Otroci (2): Sighard Ingo (IX/G-13) in Gerhard Helmut (IX/G-14) Rottenmanner.

VIII/G-15

DIETLINDE HELGA ROTTENMANNER, poročena Jantscher

Roj. 24. oktobra 1935, Gradec (Graz); živi: Judendorf-Straßengel, Štajerska.

Starši: Franz Xaver Rottenmanner in Margarethe, rojena (Edle von) Gadolla (VII/G-9).

Poročena 29. oktobra 1955, Gradec pri Gradcu (Graz). Mož: **Norbert Jantscher**, roj. 20. maja 1932, Gradec (Graz), † 19. julija 2004, prav tam.

Otroci (3): Ursula (IX/G-15), Michael (IX/G-16) in Barbara (IX/G-17) Jantscher.

VIII/G-16

HILDEGARD EHRLICH

Roj. 22. februarja 1927, Dunaj (Wien), † 9. decembra 2004, prav tam.

Starši: Leo Ehrlich (VII/G-13) in Bertha, rojena Szcapanek.

Neporočena, brez otrok.

VIII/G-17

EGON EHRLICH

Roj. 24. februarja 1931, Gradec (Graz); živi: Dunaj (Wien).

Starši: Egon Otto Ehrlich (VII/G-15) in Bertha, rojena Weixler.

Častnik – polkovnik.

1. poročen 4. novembra 1959, Gradec (Graz). 1. žena: **Ernestine Schilcher**, roj. 23. septembra 1939, Krimml-Wald, Salzburško; razvezan 16. novembra 1964, Dunaj (Wien); žena ponovno poročena Bachmaier.

2. poročen 17. februarja 1971, Dunaj (Wien). 2. žena: **Gerta Schmid, rojena Markl**, roj. 24. aprila 1929, Dunaj (Wien); živi: Dunaj (Wien).

Otroci (1) – iz 1. zakona: Uta Ehrlich (IX/G-18).

IX. GENERACIJA – Valvasorjevi 7-krat pravnuki – 27 potomcev

Resingenova linija – 9, Gadollova linija – 18

RESINGENOVA LINIJA (R) – 9 potomcev:

IX/R-1

KARL Freiherr von ROKITANSKY, od 1919 samo **Rokitansky**

Roj. 1. novembra 1904, Gradec (Graz), † 3. oktobra 2003, Dunaj (Wien).

Starši: Karl (Freiherr von) Rokitansky (VIII/R-1) in Gertrude, rojena Keil (Edle von Bündten).

Dr. filozofije.

Poročen 22. maja 1948, Dunaj (Wien). Žena: **Frieda Wagner-Wagenried** (do 1919 Wagner Edle von Wagenried), roj. 18. januarja 1908, Prachatice, Češka, † 20. oktobra 1995, Dunaj (Wien).

Otroci (1): Carl-Herbert Rokitansky (X/R-1).

IX/R-2

GERTH Freiherr von ROKITANSKY, od 1919 samo **Rokitansky**

Roj. 8. februarja 1906, Eggenberg pri Gradcu (Graz), † 30. aprila 1987, Dunaj (Wien).

Starši: Karl (Freiherr von) Rokitansky (VIII/R-1) in Gertrude, rojena Keil (Edle von Bündten).

Dr. prava in dr. filozofije, zoolog, direktor zoološkega oddelka Prirodoslovnega muzeja na Dunaju.

Neporočen, brez otrok.

IX/R-3

IMMA Freiin von ROKITANSKY, od 1919 samo **Rokitansky, poročena Gittler**

Roj. 12. aprila 1917, Gradec (Graz), † 9. junija 1980, Dunaj (Wien).

Starši: Karl (Freiherr von) Rokitansky in (VIII/R-1) in Gertrude, rojena Keil (Edle von Bündten).

Poročena 8. junija 1949, Maria Schutz, Spodnja Avstrija. Mož: **Rudolf Gittler**, roj. 1. junija 1913, Trutnov, Češka, † 21. avgusta 2003, Dunaj (Wien); dr. medicine, univ. doc. okulistike.

Otroci (3): Bernhard (X/R-2), Georg (X/R-3) in Philipp Gittler (X/R-4).

IX/R-4

MARILIES ROKITANSKY

Roj. 5. julija 1921, Gradec (Graz), † 11. junija 2008, Dunaj (Wien).

Starši: Karl Rokitansky (VIII/R-1) in Gertrude, rojena Keil (Edle von Bündten).

Neporočena, brez otrok.

IX/R-5

HERBERT WEIS Ritter von OSTBORN

Roj. 9. maja 1894, Gradec (Graz), † 9. maja 1894, prav tam.

Starši: Friedrich Weis Ritter von Ostborn (VIII/R-2) in Cecilie, rojena Wolfbauer.

IX/R-6

FRIEDRICH WEIS Ritter von OSTBORN (Friedrich Cecil Josef Maria), od 1919 Weis-Ostborn

Roj. 9. aprila 1896, Gradec (Graz), † 1. septembra 1978, Gradec (Graz).

Starši: Friedrich Weis Ritter von Ostborn (VIII/R-2) in Cecilie, rojena Wolfbauer.

Dr. prava, odvetnik.

Poročen 29. oktobra 1927, Dunaj (Wien). Žena: **Anna Maria Krenn**, roj. 15. julija 1894, Maribor, † 6. februarja 1968, Gradec (Graz).

Otroci (2): Elfriede (X/R-5) in Angelika (X/R-6) Weis-Ostborn.

IX/R-7

BRUNO BRANDSTETTER

Roj. 1. novembra 1893, Gradec (Graz), † 9. julija 1994, prav tam.

Starši: Johann Brandstetter in Emanuela, rojena Weis Edle von Ostborn (VIII/R-3).

Dr. prava.

Poročen 4. oktobra 1921, Gradec (Graz). Žena: **Margaretha Leutner**, roj. 18. aprila 1896, Gradec (Graz), † 9. januarja 1991, prav tam.

Otroci (2): Walter (X/R-7) in Herwig (X/R-8) Brandstetter.

IX/R-8

WALTER KARL GRUBER

Roj. 28. julija 1911, Lipnica (Leibnitz), Štajerska, † 9. oktobra 1991, Gradec (Graz).

Starši: Florian Gruber in Maria, rojena Mohr (VIII/R-6).

Poročen 30. junija 1937, Dobl. Žena: **Maria Anna Hackl**, roj. 12. novembra 1912, Lannach, Štajerska, † 8. decembra 1982, Gradec (Graz).

Otroci (1): Charlotte Maria Gruber (X/R-9).

IX/R-9

OLGA TAITI, poročena PREMOLI

Roj. 1. julija 1915, Genova, Italija, † 24. septembra 2010, Benetke (Venezia), Italija.

Starši: Ugo Taiti (VIII/R-7) in Iginia Maddalena, rojena Pezzi.

Poročena 19. februarja 1938, Genova. Mož: **conte (grof) Augusto (Giovanni Battista Maria) Premoli**, roj. 17. avgusta 1911, Almenno San Bartolomeo, Bergamo, Italija, † 25. junija 2004, Benetke (Venezia), Italija; senator.

Otroci (2): Luciana (X/R-10) in Marina (X/R-11) Premoli.

GADOLLOVA LINIJA (G) – 18 potomcev:

IX/G-1

CHRISTOPHER DENNIS ZUEST

Roj. 17. decembra 1956, Victoria, British Columbia, Kanada; živi: Oklahoma City, Oklahoma, ZDA.

Starši: Harro Zuest (Züst) (VIII/G-1) in Ursula, rojena Zenke.

1. poročen februarja 1974, Jonesboro, Georgia, ZDA. 1. žena: **Edith Elaine Bailey**, roj. 1. februarja 1958, Atlanta, Georgia, ZDA; razvezan novembra 1977.
2. poročen oktobra 1980, Oklahoma City, Oklahoma, ZDA. 2. žena: **Loretta Mae Anderson**, roj. 6. maja 1953, Wilmington, Delaware, ZDA; živi: Oklahoma City, Oklahoma, ZDA.

Otroci (4):

Iz 1. zakona (1): Edith Elaine Zuest (X/G-1).

Iz 2. zakona (3): Christopher Dennis (X/G-2), Sara Elizabeth (X/G-3), Stephanie Renee (X/G-4) Zuest.

IX/G-2

PETER MICHAEL ZUEST

Roj. 7. februarja 1959, San Diego, Kalifornija, ZDA; živi: Phoenix, Arizona, ZDA.

Starši: Harro Zuest (Züst) (VIII/G-1) in Ursula, rojena Zenke.

1. poročen 12. oktobra 1991, Coeur d'Alene, Idaho, ZDA. 1. žena: **Stacey Froelich**, roj. 25. marca 1963, Helena, Montana, ZDA; razvezan 20. novembra 2001.
2. poročen 24. maja 2008, Seattle, Washington, ZDA. 2. žena: **Donna Zimmerman**, roj. 17. januarja 1959, Kirkland, Washington, ZDA; živi: Phoenix, Arizona, ZDA.

Otroci (1) – iz 1. zakona: Makenna Zuest (X/G-5).

IX/G-3

ADMAR GADOLLA

Roj. 25. julija 1952, Gradec (Graz); živi: Kolmegg/Vasoldsberg, Štajerska.

Starši: Admar Gadolla (VIII/G-5) in Elisabeth, rojena Eckl.

Poročen 17. maja 1975, Vasoldsberg, Štajerska. Žena: **Dorothea Ablasser**, roj. 21. oktobra 1956, St. Marein pri Gradcu (Graz); živi: Kolmegg/Vasoldsberg, Štajerska.

Otroci (1): Wolfgang Gadolla (X/G-6).

IX/G-4

GEORG GADOLLA

Roj. 29. januarja 1956, Gradec (Graz); živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Admar Gadolla (VIII/G-5) in Elisabeth, rojena Eckl.

Poročen 5. maja 1979, Nestelbach pri Gradcu (Graz). Žena: **Elfriede Kager**, roj. 25. aprila 1957, Edelsgrub pri Gradcu (Graz); živi: prav tam.

Otroci (2): Michael (X/G-7) in Sabine (X/G-8) Gadolla.

IX/G-5

VERENA ZÖLLER (Verena Anita Marie)

Roj. 30. junija 1945, Marktredwitz, Bavarska, Nemčija, † 30. avgusta 1945, prav tam.

Starši: Hans Wilhelm Zöller in Ingeborg, rojena Gadolla (VIII/G-7).

IX/G-6

GÁBOR GADOLLA

Roj. 8. julija 1960, Tapolca, Madžarska; živi: Budajenő, Madžarska.

Starši: Ottmár Gadolla (VIII/G-9) in Marianne, rojena Bugél.

Poročen 26. februarja 1983, Szentes, Madžarska. Žena: **Edit Bodri**, roj. 1. julija 1961, Szentes, Madžarska; živi: Budajenő, Madžarska.

Otroci (4): Réka (X/G-9), Máté (X/G-10), Gergely (X/G-11) in Áron (X/G-12) Gadolla.

IX/G-7

MARIANNE GADOLLA, poročena Gadolla-Kustos

Roj. 7. avgusta 1964, Zalaszentgrót, Madžarska; živi: Ajka, Madžarska.

Starši: Ottmár Gadolla (VIII/G-9) in Marianne, rojena Bugél.

Poročena 12. februarja 1983, Gógánfa, Madžarska. Mož: **István Kustos**, roj. 1. maja 1958, Celldömölk, Madžarska; živi: Ajka, Madžarska.

Otroci (2): Adrienn – hči (X/G-13), Ákos – sin (X/G-14) Kustos.

IX/G-8

FLORIAN LUNZER

Roj. 3. junija 1971, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Friedrich Lunzer in Heide Gudrun, rojena Gadolla (VIII/G-11).

Poročen 16. julija 2011, Gradec (Graz). Žena: **Lanre Mogaji**, roj. 4. junija 1963, London; živi: Gradec (Graz).

Brez otrok.

IX/G-9

MARIANNE LUNZER

Roj. 23. avgusta 1974, Gradec (Graz); živi: Purkersdorf, Spodnja Avstrija.

Starši: Friedrich Lunzer in Heide Gudrun, rojena Gadolla (VIII/G-11).

Življenjski sopotnik **Randolf Keplinger**, roj. 31. decembra 1971, Linz; živi: Purkersdorf, Spodnja Avstrija.

Otroci (2): Arek (X/G-15) in Ava (X/G-16) Lunzer.

IX/G-10

MARGIT GADOLLA

Roj. 22. februarja 1956, Helsinki, Finska; živi: Dunaj (Wien).

Starši: Egon Gadolla (VIII/G-13) in Mirjam, rojena Tahvanainen. Valvasorjeva potomka po dveh starih starših.

Poročena 1. avgust, 1975, Dunaj (Wien). Mož: **Bruno Freudenthaler**, roj. 1947, Dunaj (Wien); razvezana 1989, Dunaj (Wien).

Brez otrok.

IX/G-11

INGRID GADOLLA, poročena Huber-Gadolla

Roj. 12. aprila 1959, Helsinki, Finska, živi: Dunaj (Wien).

Starši: Egon Gadolla (VIII/G-13) in Mirjam, rojena Tahvanainen. Valvasorjeva potomka po dveh starih starših.

Poročena oktobra 1984, Dunaj (Wien). Mož: **Wolfgang Huber**, roj. 9. julija 1952, Dunaj (Wien); razvezana 2005, Dunaj (Wien).

Otroci (1): Carina Huber (X/G-17).

IX/G-12

MARTIN GADOLLA

Roj. 12. aprila 1959, Helsinki, Finska; živi: Dunaj (Wien).

Starši: Egon Gadolla (VIII/G-13) in Mirjam, rojena Tahvanaien. Valvasorjev potomec po dveh starih starših.

Neporočen, brez otrok.

IX/G-13

SIGHARD INGO ROTTENMANNER

Roj. 12. januarja 1954, Gradec (Graz), † 17. avgusta 1988, Gradec (Graz).

Starši: Ansfried Harald Rottenmanner (VIII/G-14) in Gertrud, rojena Hois.

Poročen 30. decembra 1983, Voitsberg, Štajerska. Žena: **Eva Maier**, roj. 24. decembra 1957, Arnstein pri Voitsbergu, Štajerska; živi: Gradec (Graz).

Otroci (1): Lisa Rottenmanner (X/G-18).

IX/G-14

GERHARD HELMUT ROTTENMANNER

Roj. 8. junija 1958, Gradec (Graz); živi: Gratwein pri Gradcu (Graz).

Starši: Ansfried Harald Rottenmanner (VIII/G-14) in Gertrud, rojena Hois.

Poročen 24. maja 1985, Gratwein pri Gradcu (Graz). Žena: **Katharina Krones**, roj. 3. februarja 1959, Gradec (Graz); živi: Gratwein pri Gradcu (Graz).

Otroci (2): Herwig (X/G-19) in Winfried (X/G-20) Rottenmanner.

IX/G-15

URSULA JANTSCHER, poročena Doidic

Roj. 8. marca 1956, Gradec (Graz); živi: Los Angeles, ZDA.

Starši: Norbert Jantscher in Dietlinde Helga, rojena Rottenmanner (VIII/G-15).

Poročena 8. avgusta 1982, Straßengel pri Gradcu (Graz), Štajerska. Mož: **Michel Doidic**, roj. 29. novembra 1953, St. Genevieve, Francija; živi: Los Angeles, ZDA.

Otroci (4): Benoit (X/G-21), Stephanie (X/G-22), Claire (X/G-23) in Alexandra (X/G-24) Doidic.

IX/G-16

MICHAEL JANTSCHER

Roj. 17. marca 1960, Gradec (Graz); živi: Obligado, Paragvaj.

Starši: Norbert Jantscher in Dietlinde Helga, rojena Rottenmanner (VIII/G-15).

Poročen 28. julija 1989, Kumberg pri Gradcu (Graz). Žena: **Ingrid Weiss**, roj. 7. februarja 1963, Gradec (Graz); živi: Obligado, Paragvaj.

Brez otrok.

IX/G-17

BARBARA JANTSCHER, poročena Wolf

Roj. 3. marca 1962, Gradec (Graz); živi: Hitzendorf pri Gradcu (Graz).

Starši: Norbert Jantscher in Dietlinde Helga, rojena Rottenmanner (VIII/G-15).

Poročena 21. decembra 1985, Hitzendorf pri Gradcu (Graz). Mož: **Hannes Wolf**, roj. 3. novembra 1962, Gradec (Graz); živi: Hitzendorf pri Gradcu (Graz).

Otroci (3): Evamarie (X/G-25), Matthias (X/G-26) in Daniel (X/G-27) Wolf.

IX/G-18

UTA EHRLICH, poročena Riedlsperger

Roj. 11. januarja 1961, Gradec (Graz); živi: Mittersill, Salzburško.

Starši: Egon Ehrlich (VIII/G-17) in Ernestine, rojena Schilcher.

Poročena 17. aprila 1982, Mittersill, Salzburško. Mož: **Rudolf Riedlsperger**, roj. 2. junija 1952, Teisendorf, Bavarska, Nemčija; živi: Mittersill, Salzburško.

Otroci (1): Rudolf Riedlsperger (X/G–28).

X. GENERACIJA – Valvasorjevi 8-krat pravnuki – 39 potomcev

Resingenova linija – 11, Gadollova linija – 28

RESINGENOVA LINIJA (R) – 11 potomcev:

X/R–1

CARL-HERBERT ROKITANSKY

Roj. 26. oktobra 1952, Dunaj (Wien); živi: Salzburg.

Starši: Karl Rokitansky (IX/R–1) in Frieda, rojena Wagner-Wagenried.

Univ. prof. tehniške informatike.

Poročen 23. junija 1978, Salzburg. Žena: **Barbara Jenner**, roj. 16. januarja 1953, Salzburg; živi: prav tam.

Otroci (3): Carl-Johannes (XI/R–1), Leonhard (XI/R–2) in Theresa (XI/R–3) Rokitansky.

X/R–2

BERNHARD GITTLER

Roj. 5. decembra 1952, Dunaj (Wien); živi: Zellerndorf/Retz, Spodnja Avstrija.

Starši: Rudolf Gittler in Imma, rojena Rokitansky (IX/R–3).

Dr. prava, odvetnik.

Poročen 1. oktobra 1983, Dunaj (Wien). Žena: **Ursula Kaindl**, roj. 5. januarja 1959, Dunaj (Wien); razvezan 2000, Dunaj (Wien).

Otroci (2): Benedikt (XI/R–4) in Cordula (XI/R–5) Gittler.

X/R–3

GEORG GITTLER

Roj. 11. februarja 1954, Gradec (Graz); živi: Dunaj (Wien).

Starši: Rudolf Gittler in Imma, rojena Rokitansky (IX/R–3).

Univ. prof. psihologije.

Poročen 9. februarja 1985, Herzogenburg, Spodnja Avstrija. Žena: **Hildegund Huber**, roj. 1. oktobra 1958, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Otroci (2): Florian (XI/R–6) in Mariella (XI/R–7) Gittler.

X/R–4

PHILIPP GITTLER

Roj. 16. maja 1956, Dunaj (Wien); živi: Linz.

Starši: Rudolf Gittler in Imma, rojena Rokitansky (IX/R–3).

Univ. prof. termofluidne dinamike.

Poročen 1. avgusta 1998, Dunaj (Wien). Žena: **Gunda Köhler**, roj. 25. septembra 1970, Krems, Spodnja Avstrija; živi: Linz.

Otroci (2): Konstantin (XI/R–8) in Valerie (XI/R–9) Gittler.

X/R–5

ELFRIEDE WEIS-OSTBORN

Roj. 14. novembra 1921, Gradec (Graz), † 28. maja 2012, prav tam.

Starši: Friedrich Weis-Ostborn (IX/R–6) in Anna Marija, rojena Krenn.

Neporočena, brez otrok.

X/R-6

ANGELIKA WEIS-OSTBORN, poročena Mahnert

Roj. 25. maja 1928, Gradec (Graz), † 21. februarja 1993, Dunaj (Wien), pokopana v Gradcu (Graz).

Starši: Friedrich Weis-Ostborn (IX/R-6) in Anna Marija, rojena Krenn.

Poročena 25. novembra 1950, Gradec (Graz). Mož: **Erik Christian Mahnert**, roj. 14. maja 1922, Gradec (Graz), † 28. novembra 1961, prav tam, dr. medicine.

Otroci (3): Angelika (XI/R-10), Anna-Christine (XI/R-11) in Franz Alfons (XI/R-12) Mahnert.

X/R-7

WALTER BRANDSTETTER

Roj. 6. maja 1924, Gradec (Graz), † 15. februarja 2014, prav tam.

Starši: Bruno Brandstetter (IX/R-7) in Margaretha, rojena Leutner.

Dr. medicine, psihiater in nevrolog.

Poročen 12. oktobra 1954, Gradec (Graz). Žena: **Gertrude Moser**, roj. 5. maja 1930, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Brez otrok.

X/R-8

HERWIG BRANDSTETTER

Roj. 24. februarja 1929, Greifenburg, Koroška; živi: Gratkorn pri Gradcu (Graz).

Starši: Bruno Brandstetter (IX/R-7) in Margaretha, rojena Leutner.

Dr. prava.

Poročen 12. oktobra 1954, Gradec (Graz). Žena: **Herta Moser**, roj. 27. decembra 1932, Dunkelstein, Spodnja Avstrija, † 14. junija 2009, Gradec (Graz).

Otroci (4): Astrid (XI/R-13), Monika (XI/R-14), Gisela (XI/R-15) in Gudrun (XI/R-16) Brandstetter.

X/R-9

CHARLOTTE MARIA GRUBER, poročena Koprivnik

Roj. 15. maja 1938, Neuhart pri Gradcu (Graz), † 27. oktobra 2000, Gradec (Graz).

Starši: Walter Karl Gruber (IX/R-8) in Maria Anna, rojena Hackl.

Poročena 23. novembra 1959, Gradec (Graz). Mož: **Herbert Koprivnik**, roj. 29. julija 1936, Gradec (Graz); razvezana 19. januarja 1983, Gradec (Graz).

Otroci (2): Kora (XI/R-17) in Jutta (XI/R-18) Koprivnik.

X/R-10

LUCIANA PREMOLI, poročena Pratesi in Monti

Roj. 9. decembra 1938, Rim (Roma), Italija; živi: Verona, Italija.

Starši: Augusto Premoli in Olga, rojena Taiti (IX/R-9).

1. poročena 8. junija 1960. 1. mož: **Gianfranco Pratesi**, roj. 25. marca 1935, Rim (Roma), Italija, † 6. februarja 2012, Rim (Roma); razvezana 1975, Rim (Roma).

2. poročena 23. maja 1987. 2. mož: **Erminio Monti**, roj. 7. julija 1946, Sale, Alessandria, Italija; živi: Verona, Italija.

Otroci (2): Ludovico (XI/R-19) in Sabina (XI/R-20) Pratesi.

X/R-11

MARINA PREMOLI

Roj. 12. novembra 1941, Genova, Italija; živi: Rim (Roma), Italija.

Starši: Augusto Premoli in Olga, rojena Taiti (IX/R-9).

Neporočena, brez otrok.

GADOLLOVA LINIJA (G) – 28 potomcev**X/G–1****EDITH ELAINE ZUEST, poročena Barnes**

Roj. 19. novembra 1974, Atlanta, Georgia, ZDA; živi: Cummings, Georgia, ZDA.

Starši: Christopher Dennis Zuest (IX/G–1) in Edith Elaine, rojena Bailey.

Poročena maja 2000. Mož: **Scott Barnes**, roj. 30. aprila 1973, ZDA; živi: Cummings, Georgia, ZDA.

Brez otrok.

X/G–2**CHRISTOPHER DENNIS ZUEST**

Roj. 14. oktobra 1981, Oklahoma City, Oklahoma, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Christopher Dennis Zuest (IX/G–1) in Loretta Mae, rojena Anderson.

X/G–3**SARA ELIZABETH ZUEST, poročena Kessler**

Roj. 14. oktobra 1981, Oklahoma City, Oklahoma, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Christopher Dennis Zuest (IX/G–1) in Loretta Mae, rojena Anderson.

Poročena 5. februarja 2015, Oklahoma City, Oklahoma, ZDA. Mož: **Matthew Kessler**, roj. 31. maja 1986, Cincinnati, Ohio, ZDA.

Brez otrok.

X/G–4**STEPHANIE RENEE ZUEST, poročena Gilbreath**

Roj. 13. julija 1986, Oklahoma City, Oklahoma, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Christopher Dennis Zuest (IX/G–1) in Loretta Mae, rojena Anderson.

Poročena 5. decembra 2014, Orlando, Florida, ZDA. Mož: **Kevin Gilbreath**, roj. 30. septembra 1981, Oklahoma City, Oklahoma, ZDA.

Brez otrok.

X/G–5**MAKENNA ZUEST**

Roj. 22. avgusta 1994, Aurora, Colorado, ZDA; živi: Fort Lauderdale, Florida, ZDA.

Starši: Peter Michael Zuest (IX/G–2) in Stacey, rojena Froelich.

X/G–6**WOLFGANG GADOLLA**

Roj. 21. decembra 1978, Gradec (Graz); živi: Kolmegg/Vasoldsberg, Štajerska.

Starši: Admar Gadolla (IX/G–3) in Dorothea, rojena Ablasser.

X/G–7**MICHAEL GADOLLA**

Roj. 2. februarja 1982, Gradec (Graz); živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Georg Gadolla (IX/G–4) in Elfriede, rojena Kager.

X/G–8**SABINE GADOLLA**

Roj. 1. junija 1985, Gradec (Graz); živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Georg Gadolla (IX/G–4) in Elfriede, rojena Kager.

Življenjski sopotnik: **Manuel Blasl**, roj. 19. februarja 1983, Steyr, Zgornja Avstrija, živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Otroci (2): Lukas (XI/G–1) in Julia (XI/G–2) Gadolla.

X/G-9

RÉKA GADOLLA (ženska)

Roj. 2. marca 1984, Budimpešta (Budapest), Madžarska; živi: prav tam.

Starši: Gábor Gadolla (IX/G-6) in Edit, rojena Bodri.

X/G-10

MÁTÉ GADOLLA

Roj. 31. avgusta 1987, Budimpešta (Budapest), Madžarska; živi: Budajenő, Madžarska.

Starši: Gábor Gadolla (IX/G-6) in Edit, rojena Bodri.

X/G-11

GERGELY GADOLLA

Roj. 23. decembra 1991, Budimpešta (Budapest), Madžarska; živi: Budajenő, Madžarska.

Starši: Gábor Gadolla (IX/G-6) in Edit, rojena Bodri.

X/G-12

ÁRON GADOLLA

Roj. 10. maja 2005, Budimpešta (Budapest), Madžarska; živi: Budajenő, Madžarska.

Starši: Gábor Gadolla (IX/G-6) in Edit, rojena Bodri.

X/G-13

ADRIENN KUSTOS (ženska)

Roj. 9. septembra 1983, Tapolca, Madžarska; živi: Ajka, Madžarska

Starši: Istvan Kustos in Marianne, rojena Gadolla (IX/G-7).

X/G-14

ÁKOS KUSTOS (moški)

Roj. 12. marca 1987, Ajka, Madžarska; živi: prav tam.

Starši: Istvan Kustos in Marianne, rojena Gadolla (IX/G-7).

X/G-15

AREK LUNZER

Roj. 10. avgusta 2004, Dunaj (Wien); živi: Purkersdorf, Spodnja Avstrija.

Starši: Randolph Keplinger in Marianne Lunzer (IX/G-9).

X/G-16

AVA LUNZER

Roj. 22. julija 2006, Dunaj (Wien); živi: Purkersdorf, Spodnja Avstrija.

Starši: Randolph Keplinger in Marianne Lunzer (IX/G-9).

X/G-17

CARINA HUBER

Roj. 25. februarja 1986, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Starši: Wolfgang Huber in Ingrid, rojena Gadolla (IX/G-11).

X/G-18

LISA ROTTENMANNER

Roj. 13. februarja 1988, Oberwart, Gradišćanska, Avstrija; živi: Gradec (Graz).

Starši: Sighard Ingo Rottenmanner (IX/G-13) in Eva, rojena Maier.

X/G-19

HERWIG ROTTENMANNER

Roj. 6. januarja 1990, Gradec (Graz); živi: Gratwein pri Gradcu (Graz).

Starši: Gerhard Helmut Rottenmanner (IX/G-14) in Katharina, rojena Krones.

X/G-20

WINFRIED ROTTENMANNER

Roj. 10. oktobra 1994, Gradec (Graz); živi: Gratwein pri Gradcu (Graz).

Starši: Gerhard Helmut Rottenmanner (IX/G-14) in Katharina, rojena Krones.

X/G-21

BENOIT DOIDIC

Roj. 22. januarja 1984, Los Angeles, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Michel Doidic in Ursula, rojena Jantscher (IX/G-15).

Poročen 28. decembra 2013, Florida, ZDA. Žena: **Christina Dixon**, roj. 6. decembra 1979, Jamajka; živi: Los Angeles, ZDA.

Otroci (1): Amelia Doidic (XI/G-3).

X/G-22

STEPHANIE DOIDIC

Roj. 20. marca 1985, Los Angeles, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Michel Doidic in Ursula, rojena Jantscher (IX/G-15).

Poročena 16. avgusta 2014, Los Angeles, ZDA. Mož: **Samuel Eckstein**, roj. 20. novembra 1989, Los Angeles, ZDA; živi: prav tam.

X/G-23

CLAIRE DOIDIC

Roj. 6. oktobra 1991, Los Angeles, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Michel Doidic in Ursula, rojena Jantscher (IX/G-15).

X/G-24

ALEXANDRA DOIDIC

Roj. 26. marca 1995, Los Angeles, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Michel Doidic in Ursula, rojena Jantscher (IX/G-15).

X/G-25

EVAMARIE WOLF

Roj. 22. januarja 1983, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Hannes Wolf in Barbara, rojena Jantscher (IX/G-17).

X/G-26

MATTHIAS WOLF

Roj. 1. junija 1986, Gradec (Graz); živi: Taufkirchen, Bavarska, Nemčija.

Starši: Hannes Wolf in Barbara, rojena Jantscher (IX/G-17).

Poročen 1. junija 2016, Khao Lak, Tajska. Žena: **Verena Dietrich**, roj. 23. oktobra 1985, Gradec (Graz); živi: Taufkirchen, Bavarska, Nemčija.

X/G-27

DANIEL WOLF

Roj. 3. oktobra 1990, Deutschlandsberg, Štajerska, živi: Hitzendorf pri Gradcu (Graz).

Starši: Hannes Wolf in Barbara, rojena Jantscher (IX/G-17).

X/G-28

RUDOLF RIEDLSPERGER

Roj. 9. septembra 1982, Zell am See, Salzburško; živi: Mittersill, Salzburško.

Starši: Rudolf Riedlsperger in Uta, rojena Ehrlich (IX/G-18).

XI. GENERACIJA – Valvasorjevi 9-krat pravnuki – 23 potomcev

Resingenova linija – 20, Gadollova linija – 3

RESINGENOVA LINIJA (R) – 20 potomcev:

XI/R-1

CARL-JOHANNES ROKITANSKY

Roj. 23. aprila 1982, Salzburg, živi: Innsbruck.

Starši: Carl-Herbert Rokitansky (X/R-1) in Barbara, rojena Jenner.

XI/R-2

LEONHARD ROKITANSKY

Roj. 30. novembra 1983, Salzburg; živi: Dunaj (Wien).

Starši: Carl-Herbert Rokitansky (X/R-1) in Barbara, rojena Jenner.

XI/R-3

THERESA ROKITANSKY

Roj. 10. novembra 1986, Lawrence, Kansas, ZDA; živi: Salzburg.

Starši: Carl-Herbert Rokitansky (X/R-1) in Barbara, rojena Jenner.

Dr. konzervatorstva in restavratorstva.

XI/R-4

BENEDIKT GITTLER

Roj. 8. januarja 1985, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Starši: Bernhard Gittler (X/R-2) in Ursula, rojena Kaindl.

XI/R-5

CORDULA GITTLER, poročena Bauer

Roj. 19. oktobra 1986, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Starši: Bernhard Gittler (X/R-2) in Ursula, rojena Kaindl.

Poročena 15. avgusta 2015, Stift Geras, Spodnja Avstrija. Mož: **Peter Bauer**, roj. 29. septembra 1983,

Dunaj (Wien); živi: prav tam.

XI/R-6

FLORIAN GITTLER

Roj. 8. junija 1986, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Dr. medicine.

Starši: Georg Gittler (X/R-3) in Hildegund, rojena Huber.

XI/R-7

MARIELLA GITTLER

Roj. 16. septembra 1988, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Starši: Georg Gittler (X/R-3) in Hildegund, rojena Huber.

XI/R-8

KONSTANTIN GITTLER

Roj. 17. septembra 2004, Dunaj (Wien); živi: Linz.

Starši: Philipp Gittler (X/R-4) in Gunda, rojena Köhler.

XI/R-9

VALERIE GITTLER

Roj. 6. marca 2007, Linz; živi: prav tam.

Starši: Philipp Gittler (X/R-4) in Gunda, rojena Köhler.

XI/R-10**ANGELIKA MAHNERT, poročena Rashkow**

Roj. 15. avgusta 1951, Gradec (Graz); živi: Cooperstown, New York, ZDA.

Starši: Erik Christian Mahnert in Angelika, rojena Weis-Ostborn (X/R-6).

Poročena 4. avgusta 1978, Gradec (Graz). Mož: **Andrew Rashkow**, roj. 24. februarja 1952, Brooklyn, New York City, ZDA; živi: Cody, Wyoming, ZDA; dr. medicine.

Otroci (2): Ezra (XII/R-1) in Paula Renee (XII/R-2) Rashkow.

XI/R-11**ANNA-CHRISTINE MAHNERT, poročena Rudnay**

Roj. 27. julija 1953, Gradec (Graz); živi: Dunaj (Wien).

Starši: Erik Christian Mahnert in Angelika, rojena Weis-Ostborn (X/R-6).

Dr. medicine.

Poročena 10. oktobra 1981, Gradec (Graz). Mož: **Janos Rudnay** (Rudnay-Rudno-Divekujfalu), roj. 23. januarja 1949, Kaposvár, Madžarska; živi: Dunaj (Wien); dr. prava.

Otroci (2): Aglaia (XII/R-3) in Gabor (XII/R-4) Rudnay.

XI/R-12**FRANZ ALFONS MAHNERT**

Roj. 2. avgusta 1958, Gradec (Graz); živi: Edelsgrub/Nestelbach pri Gradcu (Graz).

Starši: Erik Christian Mahnert in Angelika, rojena Weis-Ostborn (X/R-6).

Dr. medicine, psihiater in nevrolog.

Poročen 27. februarja 1981, Gradec (Graz). Žena: **Gabriele Hatlapa**, roj. 5. aprila 1957, Bad Segeberg, Nemčija; živi: Edelsgrub/Nestelbach pri Gradcu (Graz).

Otroci (4):

Zakonski (3): Isabelle (XII/R-5), Alexander (XII/R-6) in Nikolaus (XII/R-7) Mahnert

Nezakonski (1): Leopold Maximilian Sommer (XII/R-8).

XI/R-13**ASTRID BRANDSTETTER, poročena Hofmann-Wellenhof**

Roj. 17. decembra 1955, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Herwig Brandstetter (X/R-8) in Herta, rojena Moser.

Poročena: 12. februarja 1983, Gradec (Graz). Mož: **Gottfried Hofmann-Wellenhof**, roj. 22. maja 1950, Gradec (Graz); živi: prav tam; dr. filozofije.

Otroci (8): Dominik (XII/R-9), Benedikt (XII/R-10), Nikolaus (XII/R-11), Antonia (XII/R-12), Klemens (XII/R-13), Anna (XII/R-14), Jakob (XII/R-15) in Sophie (XII/R-16) Hofmann-Wellenhof.

XI/R-14**MONIKA BRANDSTETTER**

Roj. 9. julija 1959, Gradec (Graz); živi: Muttendorf/Dobl pri Gradcu (Graz).

Starši: Herwig Brandstetter (X/R-8) in Herta, rojena Moser.

Dr. veterine.

Neporočena, brez otrok.

XI/R-15**GISELA BRANDSTETTER**

Roj. 9. aprila 1964, Gradec (Graz); živi: Gratkorn pri Gradcu (Graz).

Starši: Herwig Brandstetter (X/R-8) in Herta, rojena Moser.

Poročena 25. maja 2002, Gratkorn pri Gradcu (Graz), obdržala dekliški priimek. Mož: **Christian Hasenhüttl**, roj. 16. marca 1961, Gradec (Graz), živi: Gratkorn pri Gradcu (Graz); dr. filozofije. Otroci (3): Julia (XII/R-17), Florian (XII/R-18) in Sebastian (XII/R-19) Brandstetter.

XI/R-16

GUDRUN BRANDSTETTER, poročena Hörl

Roj. 9. aprila 1964, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Herwig Brandstetter (X/R-8) in Herta, rojena Moser.

Poročena 24. julija 1992, Gradec (Graz). Mož: **Gerd Hörl**, roj. 17. junija 1964, Leoben; živi: Gradec (Graz), dr. filozofije.

Otroci (3): Judith (XII/R-20), Matthias (XII/R-21) in Susanne (XII/R-22) Hörl.

XI/R-17

KORA KOPRIVNIK, poročena Polster

Roj. 12. avgusta 1964, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Herbert Koprivnik in Charlotte Maria, rojena Gruber (X/R-9).

Poročena 21. julija 1990, Kalsdorf pri Gradcu (Graz). Mož: **Kurt Polster**, roj. 13. februarja 1958, Gradec (Graz); razvezana 9. maja 2016, Gradec (Graz).

Otroci (2): Marina (XII/R-23) in Eric (XII/R-24) Polster.

XI/R-18

JUTTA KOPRIVNIK, poročena Fink

Roj. 1. oktobra 1966, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Herbert Koprivnik in Charlotte Maria, rojena Gruber (X/R-9).

Poročena 13. oktobra 2003, Gradec (Graz). Mož: **Wolfgang Josef Fink**, roj. 17. februarja 1959, Bruck na Muri (Bruck an der Mur), Štajerska; živi: Gradec (Graz).

Brez otrok.

XI/R-19

LUDOVICO PRATESI

Roj. 15. aprila 1961, Rim (Roma), Italija; živi: prav tam.

Starši: Gianfranco Pratesi in Luciana, rojena Premoli (X/R-10).

Poročen 3. septembra 1994, Pariz (Paris), Francija. Žena: **Delfine Borione**, roj. 26. marca 1962, Pariz (Paris), Francija; živi: prav tam. Razvezan 2003, Pariz (Paris), Francija.

Otroci (1): Alessandro Pratesi (XII/R-25).

XI/R-20

SABINA PRATESI, poročena Vallebella

Roj. 25. septembra 1963, Rim (Roma), Italija; živi: prav tam.

Starši: Gianfranco Pratesi in Luciana, rojena Premoli (X/R-10).

Poročena 10. oktobra 1993, Rim (Roma), Italija. Mož: **Silvestro Vallebella**, roj. 2. junija 1963, Sassari, Sardinija, Italija; živi: Rim (Roma), Italija.

Otroci (2): Edoardo (XII/R-26) in Camilla (XII/R-27) Vallebella.

GADOLLOVA LINIJA (G) – 3 potomci

XI/G-1

LUKAS GADOLLA

Roj. 21. maja 2011, Gradec (Graz), živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Manuel Blasl in Sabine Gadolla (X/G-8).

XI/G-2

JULIA GADOLLA

Roj. 18. septembra 2013, Gradec (Graz), živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Manuel Blasl in Sabine Gadolla (X/G-8).

XI/G-3

AMELIA DOIDIC

Roj. 16. januarja 2015, Los Angeles, ZDA; živi: prav tam.

Starši: Benoit Doidic (X/G-21) in Christina, rojena Dixon.

XII. GENERACIJA – Valvasorjevi 10-krat pravnuki – 27 potomcev

Resingenova linija – 27, Gadollova linija – še nič

RESINGENOVA LINIJA (R) – 27 potomcev:

XII/R-1

EZRA RASHKOW

Roj. 24. decembra 1980, New Haven, Connecticut, ZDA; živi: Cooperstown, New York, ZDA.

Dr. filozofije.

Starši: Andrew Rashkow in Angelika, rojena Mahnert (XI/R-10).

XII/R-2

PAULA RENEE RASHKOW

Roj. 9. februarja 1984, New Haven, Connecticut, ZDA; živi: Portland, Oregon, ZDA.

Starši: Andrew Rashkow in Angelika, rojena Mahnert (XI/R-10).

XII/R-3

AGLAIJA RUDNAY, poročena Clam-Martinic

Roj. 1. aprila 1982, Nürnberg, Nemčija; živi: Dunaj (Wien).

Starši: Janos Rudnay in Anna-Christine, rojena Mahnert (XI/R-11).

Poročena 17. maja 2008, Burg Klam, Zgornja Avstrija. Mož: **Felix Leo Clam-Martinic**, roj. 16. oktobra 1981, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Otroci (1): Carlotta Clam-Martinic (XIII/R-1)

XII/R-4

GABOR RUDNAY

Roj. 11. marca 1987, Hamburg, Nemčija; živi: Dunaj (Wien).

Starši: Janos Rudnay in Anna-Christine, rojena Mahnert (XI/R-11).

XII/R-5

ISABELLE MAHNERT

Roj. 15. junija 1981, Bad Segeberg, Nemčija; živi: Großenaspe, Nemčija.

Starši: Franz Alfons Mahnert (XI/R-12) in Gabriele, rojena Hatlapa.

Poročena 9. marca 2012, Nestelbach pri Gradcu (Graz). Mož: **Walter Mahnert** (prejšnji priimek **Zangl**), roj. 13. oktobra 1980, Feldbach, Štajerska; živi: Großenaspe, Nemčija.

Otroci (1): Franziska (XIII/R-2) in Henry-Matthias (XIII/R-3) Mahnert.

XII/R-6

ALEXANDER MAHNERT

Roj. 2. februarja 1984, Eekholt, Nemčija; živi: Edelsgrub pri Gradcu (Graz).

Starši: Franz Alfons Mahnert (XI/R-12) in Gabriele, rojena Hatlapa.

Dr. tehniških znanosti.

Poročen 27. avgusta 2016, Admont, Štajerska. Žena: **Veronika Perz**, roj. 16. januarja 1986, Gradec; živi: prav tam; dr. tehniških znanosti.

Otroci (1): Benjamin Mahnert-Perz (XIII/R-4).

XII/R-7

NIKOLAUS MAHNERT

Roj. 26. marca 1997, Gradec (Graz); živi: Edelsgrub/Nestelbach pri Gradcu (Graz).

Starši: Franz Alfons Mahnert (XI/R-12) in Gabriele, rojena Hatlapa.

XII/R-8

LEOPOLD MAXIMILIAN SOMMER

Roj. 2. maja 2013, Dunaj; živi: prav tam.

Starši: Franz Alfons Mahnert (XI/R-12) in Barbara Sommer.

XII/R-9

DOMINIK HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 7. oktobra 1983, Gradec (Graz); živi: Gratwein-Straßengel, Štajerska.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

Dr. filozofije.

Poročen 6. avgusta 2011, Gradec (Graz). Žena: **Nira Robaina Davila**, roj. 21. maja 1980, Las Palmas de Gran Canaria, Španija; živi: Gratwein-Straßengel, Štajerska.

Otroci (2): Daniel Dominik (XIII/R-5) in Lucia Sophie (XIII/R-6) Hofmann-Wellenhof Robaina.

XII/R-10

BENEDIKT HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 23. decembra 1984, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-11

NIKOLAUS HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 5. maja 1986, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-12

ANTONIA HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 25. maja 1988, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-13

KLEMENS HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 25. februarja 1991, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-14

ANNA HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 13. aprila 1993, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-15

JAKOB HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 10. februarja 1996, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-16

SOPHIE HOFMANN-WELLENHOF

Roj. 29. maja 1998, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gottfried Hofmann-Wellenhof in Astrid, rojena Brandstetter (XI/R-13).

XII/R-17

JULIA BRANDSTETTER

Roj. 23. septembra 1992, Gradec (Graz); živi: Gratkorn pri Gradcu (Graz).

Starši: Christian Hasenhüttl in Gisela Brandstetter (XI/R-15).

XII/R-18

FLORIAN BRANDSTETTER

Roj. 21. avgusta 1996, Gradec (Graz); živi: Gratkorn pri Gradcu (Graz).

Starši: Christian Hasenhüttl in Gisela Brandstetter (XI/R-15).

XII/R-19

SEBASTIAN BRANDSTETTER

Roj. 21. septembra 1998, Gradec (Graz); živi: Gratkorn pri Gradcu (Graz).

Starši: Christian Hasenhüttl in Gisela Brandstetter (XI/R-15).

XII/R-20

JUDITH HÖRL

Roj. 26. marca 1993, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gerd Hörl in Gudrun, rojena Brandstetter (XI/R-16).

XII/R-21

MATTHIAS HÖRL

Roj. 21. marca 1995, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gerd Hörl in Gudrun, rojena Brandstetter (XI/R-16).

XII/R-22

SUSANNE HÖRL

Roj. 10. septembra 1996, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Gerd Hörl in Gudrun, rojena Brandstetter (XI/R-16).

XII/R-23

MARINA POLSTER

Roj. 7. avgusta 1991, Gradec (Graz); živi: Kalsdorf pri Gradcu (Graz).

Starši: Kurt Polster in Kora, rojena Koprivnik (XI/R-17).

XII/R-24

ERIC POLSTER

Roj. 19. maja 1994, Gradec (Graz); živi: Kalsdorf pri Gradcu (Graz).

Starši: Kurt Polster in Kora, rojena Koprivnik (XI/R-17).

XII/R-25

ALESSANDRO PRATESI

Roj. 2. maja 2001, Pariz (Paris), Francija; živi: prav tam.

Starši: Ludovico Pratesi (XI/R-19) in Delfine, rojena Borione.

XII/R-26

EDOARDO VALLEBELLA

Roj. 28. julija 1994, Rim (Roma), Italija; živi: prav tam.

Starši: Silvestro Vallebella in Sabina, rojena Pratesi (XI/R-20).

XII/R-27

CAMILLA VALLEBELLA

Roj. 25. julija 1997, Rim (Roma), Italija; živi: prav tam.

Starši: Silvestro Vallebella in Sabina, rojena Pratesi (XI/R-20).

XIII. GENERACIJA – Valvasorjevi 11-krat pravniki – 6 potomcev

Resingenova linija – 6, Gadollova linija – še nič

RESINGENOVA LINIJA (R) – 6 potomcev:

XIII/R-1

CARLOTTA CLAM-MARTINIC

Roj. 23. aprila 2014, Dunaj (Wien); živi: prav tam.

Starši: Felix Leo Clam-Martinic in Aglaia, rojena Rudnay (XII/R-3).

XIII/R-2

FRANZISKA MAHNERT

Roj. 27. septembra 2013, Henstedt-Ulzburg, Schleswig-Holstein, Nemčija; živi: Großenaspe, Nemčija.

Starši: Walter Mahnert in Isabelle, rojena Mahnert (XII/R-5).

XIII/R-3

HENRY-MATTHIAS MAHNERT

Roj. 2. avgusta 2016, Henstedt-Ulzburg, Schleswig-Holstein, Nemčija; živi: Großenaspe, Nemčija.

Starši: Walter Mahnert in Isabelle, rojena Mahnert (XII/R-5).

XIII/R-4

BENJAMIN MAHNERT-PERZ

Roj. 11. januarja 2016, Gradec (Graz); živi: prav tam.

Starši: Alexander Mahnert (XII/R-6) in Veronika, rojena Perz.

XIII/R-5

DANIEL DOMINIK HOFMANN-WELLENHOF ROBAINA

Roj. 8. februarja 2014, Gradec (Graz); živi: Gratwein–Straßengel, Štajerska.

Starši: Dominik Hofmann-Wellenhof (XII/R-9) in Nira, rojena Robaina Davila.

XIII/R-6

LUCIA SOPHIE HOFMANN-WELLENHOF ROBAINA

Roj. 23. avgusta 2015, Gradec (Graz); živi: Gratwein–Straßengel, Štajerska.

Starši: Dominik Hofmann-Wellenhof (XII/R-9) in Nira, rojena Robaina Davila.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri

Archiv des Bistums Passau (= ABP)

– Ordinariatsarhiv

Archivio Arcivescovile di Udine (= AAU)

– Archivio della Curia Arcivescovile (= ACAU)

Archivio Diocesano Tridentino, Trento

– Parrocchie

Archivio Generale del Comune di Trieste (= CT AG)

– Censimenti

Arhiv Frančiškanskega samostana Novo mesto (= AFS NM)

Arhiv Psihiatrične klinike Ljubljana

Arhiv Republike Slovenije (= ARS)

– AS 1, Vicedomski urad za Kranjsko

– AS 2, Deželni stanovi za Kranjsko

– AS 3, Urad glavnega prejemnika za Kranjsko

– AS 11, Komisija za fevdne zadeve

– AS 173, Imenjska knjiga za Kranjsko

– AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko

– AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko

– AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko

– AS 306, Ograjno sodišče za Kranjsko

– AS 308, Zbirka testamentov Deželnega sodišča v Ljubljani

– AS 309, Zbirka zapuščinskih inventarjev Deželnega sodišča v Ljubljani

– AS 315, Deželna deska za Kranjsko

– AS 455, Zbirka likovnih del

– AS 730, Gospostvo Dol

- AS 740, Gospostvo Jablje
- AS 746, Cistercijanski samostan in državno gospostvo Kostanjevica
- AS 748, Gospostvo Krumperk
- AS 984, Radics pl. Peter Pavel
- AS 1063, Zbirka listin
- AS 1064, Zbirka plemiških diplom
- AS 1071, Zbirka grbov
- AS 1073, Zbirka rokopisov
- AS 1074, Zbirka urbarjev
- AS 1075, Zbirka rodovnikov
- AS 1080, Zbirka Muzejskega društva za Kranjsko, Muzejskega društva za Slovenijo in Historičnega društva za Kranjsko
- AS 1084, Zbirka osmrtnic in poročnih naznanil

Arhiv Uršulinskega samostana v Ljubljani (= AULj)

Biblioteca Statale Isontina, Gorizia (= BSI)

- Manoscritti

Biskupijski arhiv Dubrovnik

- Zbirka matičnih knjiga

Budapest Főváros Levéltára (= BFL)

- XV.20 Mikrofilmtár

Diözesanarchiv Graz–Seckau (= DAG)

- Altmatriken
- Bischöfliches Ordinariat
- Matriken-Zweitschriften

Diözesanarchiv Wien (= DAW)

- Matriken-Zweitschriften

Frančiškanski provincialni arhiv Ljubljana (= FPAL)

- Provincialni protokoli

Hrvatski državni arhiv (= HDA)

- Zbirka matičnih knjiga

Kapiteljski arhiv Novo mesto (= KANM)

Kärntner Landesarchiv, Klagenfurt (= KLA)

- KLA 456, Ständisches Archiv, Handschriften
- KLA 741, Güter Ebensfeld
- Gedenkbuch der politischen Führer des Landes Kärnten

Knjižnica Frančiškanskega samostana v Ljubljani (= KFS LJ)

Krankenhaus der Barmherzigen Brüder Graz, Archiv

Moravský zemský archiv v Brně (= MZA)

– E 67, Sbirka matrik

Moravsky zemsky archiv v Brně, Statni okresni archiv Jihlava (= MZA SOA Jihlava)

– Sbirka dokladů k matrikám okresu Jihlava

Museum für Regionalgeschichte und Volkskunde Gotha (= MRV Gotha)

Nadbiskupijski arhiv Zagreb (= NAZ)

– Protocola Varia – Zapisnici različni

Nadškofijski arhiv Ljubljana (= NŠAL)

– NŠAL 1, Škofijski arhiv Ljubljana I

– NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana/Župnije

– NŠAL 11, Škofijski protokoli

– NŠAL 20, Gornji Grad Avstrija

– NŠAL 116, Gospodstva

– NŠAL 572, Zapuščina Franc Pokorn

– Župnijski arhivi (= ŽA): Bučka, Dob, Dol pri Ljubljani, Ig, Kamnik, Komenda, Kranj, Krško, Ljubljana–Sv. Nikolaj, Ljubljana–Sv. Peter, Ljubljana–Marijino oznanjenje, Ljubljana–Sv. Jakob, Novo mesto–Šmihel, Radeče, Raka, Stara Loka, Svibno, Škocjan pri Novem mestu, Škofja Loka, Šmartno pri Litiji, Trebnje, Vače, Velesovo.

Nadškofijski arhiv Maribor (= NŠAM)

– Dekanije

– Matične knjige

– Nekrologiji lavantinske škofije

– Prepisi matičnih knjig

– Zapisniki duš

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana (= NUK)

– Zbirka rokopisov in redkih tiskov

Okrajno sodišče v Celju, Zemljiška knjiga

Okrajno sodišče v Ljubljani, Zemljiška knjiga

Okrajno sodišče v Ormožu, Zemljiška knjiga

Országos Széchényi Könyvtár, Budapest (= OSK)

– Plakát- és Kisnyomtatványtár

Österreichisches Staatsarchiv, Wien (= ÖStA)

Allgemeines Verwaltungsarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv (= AVAFHKA)

– Adelsakte

Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA)

– Oberstkämmereramt

Kriegsarchiv (= KA)

– Conduite-Listen

– Grundbuchblätter

– Militärmatriken

– Pensionsprotokolle

– Qualifikationslisten

– Witwenprotokolle

Pokrajinski arhiv Maribor (= PAM)

– PAM 5, Mestna občina Maribor

– PAM 636, Okrajno sodišče Maribor

– PAM 739, Klasična gimnazija Maribor

– PAM 795, Prva državna realna gimnazija Maribor

– PAM 1537, Slekovec Matej

Röm.-kath. Pfarramt Lainz-Speising

Röm.-kath. Pfarramt Ober St. Veit, Wien XIII

Röm.-kath. Pfarramt Wien-Landstrasse

Royal Society of London, Archives

– Early Letters (= EL)

Semeniška knjižnica v Ljubljani

– Rokopisi

Slovenski šolski muzej (= SŠM)

– Arhiv

Stadtarchiv Graz (= STAG)

– Bauakten

– Konskriptionsbuch 1866

– Konskriptionsprotokoll 1857

– Meldearchiv der Polizeidirektion Graz (= MPG)

– Sterbeprotokolle

– Volkszählung 1866

– Volkszählung 1880

– Volkszählung 1890

Stadt- und Landesarchiv Wien (= STLAW)

- Amtsgericht Wien I
- Bezirksgericht Hietzing
- Bezirksgericht Landstrasse
- Totenbeschauprotokolle

Steiermärkisches Landesarchiv, Graz (= StLA)

- B 249, Adalbert Sikora, Die steirischen Gülten
- A. Valvasor
- A. Dienersperg
- Bezirksgericht Graz
- Grundbuch
- Handschriften
- Innerösterreichische Hofkammer (= I. Ö. Hofkammer)
- Innerösterreichische Regierung (= I. Ö. Regierung)
- Innerösterreichische Urkundenreihe (= I. Ö. Urkundenreihe)
- Landesgericht für Strafsachen Graz
- Landrecht
- Repräsentation und Kammer
- Stammbäume
- Statthaltereien
- Steiermärkische Landtafel

Škofijski arhiv Koper (= ŠAK)

- Župnija Senožeče

Ufficio parrocchiale Beata Vergine del Soccorso, Trieste

Universitätsbibliothek Graz (= UBG)

- Handschriften

Upravna enota Celje, Oddelek za upravne notranje zadeve

Upravna enota Maribor, Oddelek za matične zadeve, državljanstvo in migracije

Upravna enota Ormož, Oddelek za upravne notranje zadeve

Zgodovinski arhiv Celje (= ZAC)

- ZAC 5, Okrožni urad Celje
- ZAC 6, Zbirka rokopisov
- ZAC 495, Krajevno sodišče gosposčine Blagovna
- ZAC 609, Okrožno sodišče Celje
- ZAC 611, Okrajno sodišče Celje
- ZAC 629, Notar Moritz Sajovic
- ZAC 845, I. gimnazija v Celju

- ZAC 868, Mestne šole Celje
- ZAC 1228, Pogrebni zavod Celje

Zgodovinski arhiv Ljubljana (= ZAL)

- LJU 340, Lazarinijeva genealoška zbirka
- LJU 488, Mesto Ljubljana, rokopisne knjige
- NME 5, Mestna občina Novo mesto

Zgodovinski arhiv na Ptujju (= ZAP)

- ZAP 3/1, Stara zemljiška knjiga za sodni okraj Ptuj
- ZAP 6, Zbirka Muzejskega društva
- ZAP 8/1.1, Mestna občina Ormož – knjige
- ZAP 70, Rokopisna zbirka
- ZAP 82/1, Okrajno sodišče Ormož – zemljiška knjiga
- ZAP 142, Gimnazija Ptuj

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko narodopisje (= ZRC SAZU, ISN)

- Göthova topografija

Župnijski arhiv Gornji Grad

- Matične knjige

Župnijski arhiv Ormož

- Statusi animarum

Župnijski arhiv Ruše

Župnijski arhiv sv. Bolfenk na Kogu

- Statusi animarum

Župnijski arhiv Šentjernej

- Matične knjige

Župnijski arhiv Šentjur pri Celju

Župnijski arhiv Vransko

- Matične knjige

Župnijski arhiv Žalec

- Matične knjige

Literatura in objavljeni viri

- Adreß und Geschäfts-Handbuch der Landeshauptstadt Graz.* Graz: Leykam's Erben, 1867.
- Adreßbuch der Landeshauptstadt Graz und Geschäfts-Handbuch für Steiermark.* Graz: A. Leykam's Erben, 1862.
- Adressbuch der Landeshauptstadt Graz mit den angrenzenden Gemeinden* 59 (1936). Graz: Styria, 1936.
- Almanacco e guida schematica di Trieste per l'anno 1879; 1882.* Trieste: Libreria Schubart, 1879; 1882.
- Andrejka, Rudolf: Ravbar (Rauber). *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham – Lužar.* Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 36.
- Andritsch, Johann: *Die Matrikeln der Universität Graz. Band 1. 1586–1630, 1977; Band 2. 1630–1662, 1980; Band 3. 1663–1710, 1987; Band 4. 1711–1765, 2002.* Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Universitätsbuchdruckerei und Universitätsverlag.
- [Anonimus]: Biographie. *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst* VI (1815), str. 380–381.
- [Anonimus]: Historische Erinnerungen aus dem Vaterlande. *Illyrisches Blatt* 18 (1936), Nr. 36, str. 141.
- [Anonimus]: Zur Valvasorforschung. *Laibacher Zeitung* 120 (1901), Nr. 164, str. 1368.
- Arbeiter, Thomas Christian – Gadolla, Franz Ritter von: Die Straßen, Gassen und Plätze der Landeshauptstadt Graz mit Begründung der Benennung nebst diesbezüglichen Angaben über Lebenslauf der Namensgeber bzw. historischen Angaben darüber. Graz: P. Lieslar, 1912.
- Bačer, Karel: *Gradivo za dolenski biografski leksikon.* Novo mesto: Knjižnica Mirana Jarca, 2004.
- Baraga, France: Novoodkriti Valvasorjev nagrobni spomenik. *Rast* 4 (1993), št. 5/6, str. [321].
- Barle, Janko: *Ipavci. Prilog k zgodovini slovenske pesmi* (»Ponatisk iz Doma in sveta«). Ljubljana, 1909.
- Beckh-Widmanstetter von, Leopold: *Die Familienchronik der Grafen Barbo von Wachsenstein.* S. I., s. a. (18__).
- Bezlaj, France (ur.): *Začasni slovar slovenskih priimkov.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974.
- Bidovec, Maria – Golec, Boris: Valvasor in Edmond Halley. O vprašanju polihistorjevega članstva v angleški Kraljevi družbi (Royal Society) in posledicah prekinjenih stikov z njo. *Zgodovinski časopis* 69 (2015), št. 3–4, str. 324–335.
- Bizant, Milan: Marijine kongregacije v ljubljanskem jezuitskem kolegiju. V: Reisp, Vincenc (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1997). Zbornik razprav* (Redovništvo na Slovenskem 4). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, 1998, str. 137–156.
- Blaznik, Pavle: *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803).* Škofja Loka: Muzejsko društvo, 1973.
- Blaznik, Pavle: *Zemljiška gospostva v območju freisinske dolenske posesti* (Razprave. Dissertationes IV/6). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1958.
- Brandstetter, Bruno: *Burgen und Schlösser meiner Vorfahren in mütterlicher Linie und deren Verwandten in Steiermark, Kärnten und Krain. Chronik einer Grossfamilie* (Manuskript). Graz, 1988.
- Brunner, Walter (izd.): *Geschichte der Stadt Graz. Band 4. Stadtlexikon.* Graz: Stadt Graz, 2003.
- Carmichael, Catherine D.: Pismo Edmonda Halleya Valvasorju. *Zgodovinski časopis* 47 (1993), št. 1, str. 85–87.
- Cevc, Emilijan: *Kiparstvo na Slovenskem med gotiko in barokom.* Ljubljana: Slovenska matica, 1981.

- Cevc, Emilijan: Trije poznorenesančni in en baročni nagrobnik v Laškem. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 47, NV 12 (1976), št. 2, str. 308–325.
- Ciperle, Jože: Jezuitski učni program in njihovi študiji v Ljubljani. V: *Jezuiti na Slovenskem. Zbornik simpozija*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete v Ljubljani, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, 1992, str. 157–179.
- Conterfēt Kupfferstich deren jenigen vornehmen Ministren und Hohen Officiern, So von Kayzers Ferdinand des Andern Geburth an biß zu Desselben seeligsten Hintritt continue und successive Ihr. Kayserl. Majestaet gedienet II.* Leipzig, 1722.
- Costa, Heinrich: *Reiseerinnerungen aus Krain*. Laibach: Eger'sche Gubernial-Buchdruckerei, 1848.
- Cruciani, Giuseppe: *Gli amici del terrorista. Chi protegge Cesare Battisti?* [Milano]: Sperling & Kupfer, 2010.
- Cvelfar, Bojan: *Knjiga gostov Zdravilišča Rogaška Slatina 1823–1850* (Publikacije Zgodovinskega arhiva Celje. Pričevanja arhivskih dokumentov 1). Celje: Zgodovinski arhiv, 2002.
- Černelič Krošelj, Alenka (ur.): *Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem* (K mestu K., št. 1). Krško: Valvasorjev raziskovalni center 2004.
- Črnivec, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958), 1999.
- Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol* (J. Siebmacher's Wappenbuch Band 28). Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, 1979.
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. Zweiter Theil. Vom Regierungsantritte Maximilians I. (1493) bis zum Tode Kaiser Ferdinands I. (1564)*. Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1875
- Dimitz, August: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813. Mit besonderer Rücksicht auf Kulturentwicklung. Dritter Theil. Vom Regierungsantritte Erzherzog Karls in Innerösterreich bis auf Leopold I. (1564–1657)*. Laibach: Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1875.
- Dimitz, August: Geschichtliches aus dem landesgerichtlichen Archive in Laibach. *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain XVIII* (1863), str. 6–7.
- Dodič, Milan: Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971. V: Sever, Jože (ur.): *225 let novomeške gimnazije*. Novo mesto: Gimnazija, 1971, str. 397–476.
- Dolenc, Metod: *Pravna zgodovina za slovensko ozemlje. Sostavni očrt*. Ljubljana: Akademsko založba, 1935.
- Dolničar, Janez Gregor: Bibliotheca Labacensis publica Collegii Carolini Nobilium – Kritični prepis. V: Vidmar, Luka (ur.): *Trubar, Hren, Valvasor, Dolničar. O slovstvu na Kranjskem. Znanstvenokritična izdaja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2009, str. 181–293.
- Dular, Anja: Iz zgodovine tiskarskih privilegijev. Ob privilegiju cesarja Leopolda za Valvasorjevo delo *Theatrum mortis humanae*. *Zgodovinski časopis* 52 (1998), št. 1, str. 21–36.
- Dular, Anja: Valvasorjeva knjižnica. V: Lozar Štamcar, Maja (ur.) – Žvanut, Maja (ur.): *Theatrum vitae et mortis humanae. Prizorišče človeškega življenja in smrti. Podobe iz 17. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 259–275.
- Ehrlich, Egon: *Josef Ritter von Gadolla. Ein österreichisches Offiziersleben in der k. u. k. Armee, im Bundesheer und der Wehrmacht*. 2. verbesserte und erweiterte Auflage. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung, 2000.
- Ehrlich, Egon: *Josef Ritter von Gadolla. Retter von Gotha 1945*. 1. Auflage. Wien: Petzenkirchen, 1999.

- Ehrlich, Egon – Hoy, Matthias – Raschke, Helga: *Erinnerungen an Josef Ritter von Gadolla*. 3. erweiterte Auflage. Wien: Bundesminister für Landesverteidigung und Sport, 2013.
- Ehrlich, Egon – Raschke, Helga: *Erinnerungen an Josef Ritter von Gadolla*. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung, 2003.
- Eiselt, Josef – Schifter, Herbert: Wirkl. Hofrat DDr. Gerth Rokitansky zum 65. Geburtstag Direktor der Zoologischen Abteilung. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien* 74 (1970), str. 1–10.
- Elze, Theodor: *Die Universität Tübingen und die Studenten aus Krain. Festschrift zur vierten Säcularfeier der Eberhard-Karls-Universität*. Tübingen: Franz Fues, 1877.
- Elze, Th.[eodor]: Urkunden-Regesten aus dem Archiv des Schlosses Galleneegg. *Mittheilungen des historischen Vereines für Krain XVI* (1861), str. 62.
- Fabjančič, Vladislav: *Knjiga ljubljanskih biš in njih prebivalcev. I. del. Stari trg; II. del. Novi trg; III. del. Veliki trg; IV. del. Šentpetrsko predmestje; V. del. Kapucinsko predmestje*. Ljubljana, 1940–1943 [1944] (tipkopis).
- Floßman, Ursula: *Österreichische Privatrechtsgeschichte*. Sechste, aktualisierte Auflage. Wien: Springer-Verlag, 2008.
- Frank, Karl Friedrich von: *Standeserhebungen und Gnadenakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806 sowie kaiserlich österreichische bis 1823 mit einigen Nachträgen zum »Alt-Österreichischen Adels-Lexikon« 1823–1918. 1. Band. A–E, 1967; 2. Band. F–J, 1970; 3. Band. K–N, 1972; 4. Band. O–Sb, 1973; 5. Band. Si–Z, 1974*. Schloss Senftenegg: Selbstverlag.
- Frank-Döfering, Peter: *Adelslexikon des Österreichischen Kaisertums 1804–1918*. Wien: Herder & Co., 1999.
- Furlan, p. Alfonz: *Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu*. Novo mesto: Frančiškanski samostan, 1937.
- Gadolla, Franc vitez: Prispевki k topografiji nekaterih gradov in dvorcev v celjskem okrožju. V: Ravnikar, Tone (ur.): *Šaleški gradovi viteza Gadolle*. Velenje: Knjižnica, 2015, str. 47–199.
- Garbich, N[ikolaus]: *Analytische Methode zur Berechnung der Sonnenfinsternisse sowie aller anderen Occultationen*. Triest: F. H. Schimpff, 1871.
- Genealogische Beschreibung des Geschlechts derer Grafen von Egg und Hungersbach*. S. 1.: 1703.
- Genealogisches Handbuch der gräflichen Häuser. Band X*. Limburg an der Lahn: C. A. Starke, 1981.
- Gepp, Johannes – Hable, Erich – Köck, Peter: *Faunisten der Steiermark 1265–2000*. Graz: Österreichischer Naturschutzbund Landesgruppe Steiermark, Institut für Naturschutz und Landschaftsökologie Graz, 1999.
- Geršak, Ivan: *Ormoški spomini. Ob petindvajsetletnici Ormoške posojilnice in ob tridesetletnici svojega beležništva v Ormožu*. Ljubljana: Ormoška posojilnica, 1902.
- Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments Leopold II., König der Belgier Nr. 27 von dessen Errichtung 1682 bis 1882*. Wien: Verlag des Regiments, 1882.
- Gestrin, Ferdo: Italijani v slovenskih deželah od 13. do 17. stoletja. *Zgodovinski časopis* 35 (1981), št. 3, str. 223–241.
- Golec, Boris: »Der Hudič ist hier zu Hause« – med uboštvom, glasbo, portreti neznanih prednikov, shizofrenijo in evtanazijo. Usode zadnjih Valvasorjevih potomcev na Slovenskem v prvi polovici 20. stoletja in njihova kulturno-umetnostna zapuščina. *Zgodovina za vse XVII* (2010), št. 1, str. 51–100.
- Golec, Boris: Dobrna – eno stoletje dom potomcev Janeza Vajkarda Valvasorja. *Kronika* 62 (2014), št. 3. Iz zgodovine Dobrne, str. 423–460.

- Golec, Boris: Domoznanec Franc vitez Gadolla (1797–1866), potomec Janeza Vajkarda Valvasorja in graščak na Turnu pri Škalah. V: Ravnikar, Tone (ur.): *Šaleški gradovi viteza Gadolle*. Velenje: Knjižnica, 2015, str. 11–39.
- Golec, Boris: Epilog k Valvasorjevemu baronstvu, družini, smrti, grobu in zapuščini. *Zgodovinski časopis* 68 (2014), št. 1–2, str. 30–55.
- Golec, Boris. Glasbena ustvarjalnost in poustvarjalnost Valvasorjevih potomcev na Slovenskem v 19. in prvi polovici 20. stoletja. *De musica disserenda* VIII (2012), št. 2, str. 33–55.
- Golec, Boris: *Gradivo za zgodovino Semiča* (tipkopis). Ljubljana, 2000.
- Golec, Boris: Neprava Valvasorjeva hiša v Krškem sredi 19. stoletja v rokah njegovega daljnega sorodnika in neposrednih potomcev – vzrok za »usodno« pomoto? Pozabljeni ljubiteljski muzealec Anton pl. Hohenwart (1768–1846). *Zgodovina za vse* XVIII (2011), št. 2, str. 80–91.
- Golec, Boris: Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis* 61 (2007), št. 3–4, str. 303–364.
- Golec, Boris: Plemstvo v cerkvenih matičnih knjigah zgodnjega novega veka – raziskovalni problemi in izzivi. *Arhivi* 36 (2013), št. 1, str. 85–110.
- Golec, Boris: Poti in stranpoti Valvasorjevih potomcev z velenjskega gradu. Kdaj arhivski viri (ne) lažejo? *Arhivi* 34 (2011), št. 2, str. 497–524.
- Golec, Boris: Pozabljeni »mali štajerski Valvasor« – polihistorjev potomec Franc vitez Gadolla (1797–1866). *Kronika* 60 (2012), št. 1, str. 23–78.
- Golec, Boris: Rodbina Graffenweger in njena vloga v življenju Janeza Vajkarda Valvasorja. *Kronika* 63 (2015), št. 2, str. 233–276.
- Golec, Boris: Rodbina Valvasor na Kranjskem. Od grajskega »služabnika« do nesmrtnega imena Valvasor. V: Weiss, Janez (ur.): *Studia Valvasoriana. Zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Des Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska, december 2014, str. 23–99.
- Golec, Boris: Trg Mokronog od nastanka do odprave trške avtonomije. V: Kapus, Marko (ur.): *Trg Mokronog skozi stoletja* (Zbornik župnije Mokronog. 2. zvezek). Mokronog: Studio 5 Mirna, 2003, str. 9–110.
- Golec, Boris: Trpljenje »celjskega Wertherja«, tosvetne skrbi njegovega sina in uvod v zaton njunega rodu. Spomini dveh Valvasorjevih potomcev baronov Dienersperg s Celjskega. *Zgodovina za vse* XVIII (2011), št. 1, str. 15–67.
- Golec, Boris: Valvasorjev izvor, družina in mladost – stare neznanke v novi luči (1. del). *Kronika* 61 (2013), št. 1, str. 5–66; (2. del). *Kronika* 61 (2013), št. 2, str. 217–272; (3. del). *Kronika* 62 (2014), št. 1, str. 15–66; (4. del). *Kronika* 62 (2014), št. 2, str. 193–232.
- Golec, Boris: *Valvasorjeva hiša v Krškem – napačna in prava*. Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Kulturni dom Krško, enota Mestni muzej Krško, 2013.
- Golec, Boris: Valvasorjevi bogenšperški sodelavci. Andrej (Andreas) Trost, Mihael Stangl, Matija Greischer (Grajžar), Jernej Ramschissl, Janez Koch in Peter Mungerstorff v luči novih biografskih spoznanj. *Acta historiae artis Slovenica* 19 (2014), št. 2, str. 45–91.
- Golec, Boris: Valvasorjevi potomci do danes in njihov odnos do znamenitega prednika. V: Weiss, Janez (ur.): *Studia Valvasoriana. Zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Des Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska, december 2014, str. 101–127.
- Golec, Boris: Valvasorjevo neznano potomstvo do današnjih dni (1. del). *Zgodovinski časopis* 62 (2008),

- št. 3–4, str. 351–383; (2. del). *Zgodovinski časopis* 65 (2011), št. 3–4, str. 292–373; (3. del). *Zgodovinski časopis* 66 (2012), št. 1–2, str. 46–114.
- Golec, Boris: *Valvasorji. Med vzponom, slavo in zatonom* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 11). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.
- Golec, Boris: Vojaška in častniška komponenta pri potomcih polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja (1641–1693) do danes. Zgodba neke razvejane slovensko-avstrijske plemiške rodbine. V: Mihelič, Darja (ur.) – Bizjak, Matjaž (ur.): *Vojaki iz slovenskega prostora na tujih tleh v preteklosti*. Ljubljana: Založba ZRC, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, 2011, str. 205–242.
- Golec, Boris: *Zemljiški gospod Janez Vajkard Valvasor in njegov urbar*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, Bogenšperk: Javni zavod, 2015.
- Golec, Boris: Zrušitev starega dobrnskega gradu Schlangenburg (Kačji grad) med legendo in zgodovino. *Kronika* 62 (2014), št. 3. Iz zgodovine Dobrne, str. 461–468.
- Goričar, Maks: *Slomšekov rodovnik*. Maribor: Tiskarna sv. Cirila, 1938.
- Gostiša, Lojze (ur.): *Bibliotheca Valvasoriana: katalog knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja*. Ljubljana: Valvasorjev odbor pri SAZU. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica, 1995.
- Gostiša, Lojze (ur.): *Iconotheca Valvasoriana. I.–XVIII. zvezek*. Ljubljana: Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti. [Zagreb]: Zagrebška nadškofija – Biblioteka Metropolitana, 2004–2008.
- Gostiša, Lojze (ur.): *Spominska knjiga ljubljanske plemiške družbe sv. Dizma 1688–1801. I. Transkripcija besedila, prevod, spremno besedilo*. Ljubljana: Fundacija Janeza Vajkarda Valvasorja, 2001.
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch der freiherrlichen Häuser*. Gotha: Justus Perthes: 1 (1848), 3 (1855), 12 (1862), 14 (1864), 33 (1883), 36 (1886), 38 (1888), 39 (1889), 40 (1890), 41 (1891), 42 (1892), 43 (1893), 46 (1896), 47 (1897), 48 (1898), 50 (1900), 65 (1915), 66 (1916), 68 (1918), 92 (1942).
- Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser*. Gotha: Justus Perthes: 38 (1865), 45 (1872), 59 (1886), 66 (1893), 67 (1894), 73 (1900), 74 (1901), 75 (1902), 80 (1907), 82 (1909), 89 (1916), 104 (1931), 110 (1937), 112 (1939).
- Gottschald, Max: *Deutsche Namenkunde. Unsere Familien. Fünfte verbesserte Auflage mit einer Einführung in die Familiennamenkunde von Rudolf Schützeichel*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1982.
- Grafenauer, Bogo: *Kmečkji upori na Slovenskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- Gratzky, Oskar: Laibachs Bürgerschaft von 1720 bis 1786. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* XVI (1903), str. 70–88.
- Grazer Geschäfts-Adressen Kalender für das Gemeinjahr 1891*. Graz: Gutenberg.
- Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das Jahr 1878 mit vollständigem Häuserschema*. Graz: Ferd. Mayr, 1878.
- Grazer Geschäfts- und Adreß-Kalender für das (Schalt)Jahr 1879; 1880; 1882; 1883; 1884*. Graz: Gutenberg.
- Grdina, Igor: *Ipavci. Zgodovina slovenske meščanske dinastije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Gruden, Josip: *Zgodovina slovenskega naroda. I. del*. Reprint prve izdaje, ki je izšla v 6 zvezkih v letih od 1910 do 1916. Celje: Mohorjeva družba, str. 1992.
- Hacquet, Balthasar: *Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogtums Krain, Istrien, und zum Theil der benachbarten Laender. Dritter Theil*. Leipzig: J. G. I. Breitkopf, 1784.

- Hammer–Luza, Elke: Zdravilišče Dobrna v prvi polovici 19. stoletja v očeh zdraviliške gostje Anne Plochl. *Kronika* 62 (2014), št. 3. Iz zgodovine Dobrne, str. 469–482.
- Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem* (Gradivo in razprave 26). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005.
- Handbuch vom Kronlande Steiermark für das Jahr 1851*. Gratz: A. Leykam's Erben.
- Handbuch von Steiermark für das Jahr 1855*. Graz: A. Leykam's Erben.
- Häuser-Schema der k. k. Hauptstadt Gratz*. Gratz: Jos. Kienreich, 1852.
- Himmelreich, Bojan: Seznam leta 1941 usmrčenih bolnikov umobolnice Novo Celje. V: *Celjski zbornik 1991*. Celje: Skupščina občine, 1991, str. 255–264.
- Historischer Atlas der Österreichischen Alpenländer. I. Abteilung. Die Landgerichtskarte. 4. Teil: Kärnten, Krain, Görz und Triest*. Wien: Adolf Holzhausens Nachfolger, 1929.
- Hoff, Heinrich Georg: *Historisch-statistisch-topographisches Gemäblde vom Herzogthume Krain, und demselben einverleibten Istrien. Ein Beytrag zur Völker- und Laender. Zweyter Theil*. Laibach: Johann Retzer, 1808.
- Hueck, Walter v.: *Adelslexikon. Band II. Boo–Don* (Genealogisches Handbuch des Adels, Band 58 der Gesamtreihe). Limburg an der Lahn: C. A. Starke, 1974.
- Instandskalender für Steyermark auf das Schaltjahr 1796*. Graz: Widmanstaettische Schriften, 1796.
- Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi. Leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1997.
- Joanneum. Zwanzigster Jahrsbericht. 1831*. Gratz, 1831.
- K. k. Hof- und Staatsschematismus des österreichischen Kaiserthums: 1832; 1833; 1834; 1835; 1836; 1837; 1838; 1839; 1840; 1841; 1842; 1843; 1844; 1845*. Wien: K. k. Hof- und Staats-Aerarial-Druckerei.
- Kais. königl. Militär-Schematismus: 1869–1886*. Wien: K. k. Hof- und Staats Druckerei.
- Kaiser, Joseph Franz: *Litografirane podobe slovenjštajerskih mest, trgov in dvorcev*. Zbrala: Ivan Stopar, Primož Premzl. Vzporedni naslov: *Stara Kaiserjeva suita 1824–1833 s faksimilom četrte izdaje zemljevidov Celjskega in Mariborskega okrožja*. Maribor: Umetniški kabinet Primož Premzl, 1999.
- Kartin, J.(ože): *Pomen Ipavcev in Šentjurja za slovensko kulturno zgodovino. Spomenica izdana ob 200-letnici Ipavčevega doma v Šentjurju pri Celju, poleti 1960*. Ljubljana, 1960 (tipkopis).
- Kaspret, Anton: Schloß und Herrschaft Ainödt. *Mittheilungen des Musealvereines für Krain VI* (1893), str. 1–33.
- Kaspret A.[nton]: Ženitni dogovor Ivana Vajkarda Valvasorja z Ano Maksimilo baronico Zečker z dne 20. julija 1687. I. *Časopis za zgodovino in narodopisje I* (1904), str. 186–189.
- Kidrič, France: Gall (baroni Gallenstein). *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham – Lužar*. Ljubljana: Zadržna gospodarska banka, 1925–1932, str. 197–200.
- Klaić, Vjekoslav: *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića (1652.–1713.)*. Zagreb: Matica hrvatska, 1914.
- Klinec, Rudolf: Eck (Eckh, Egk, Egkh) von Ungrispach (Ungersbach, Ungrichspach). *Primorski slovenski biografski leksikon. I. knjiga. Abram–Juvančič*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974–1981, str. 323–324.
- K.[oblar], A.[nton]: Črtice s Krumperka. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko XVIII* (1908), str. 119–120.
- Koropec, Jože: Krško v obdobju velikih slovenskih kmečkih vstaj. V: Smrekar, Lado (ur.): *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta*. Krško: Skupščina občine, Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 45–59.
- Koropec, Jože: *Mi smo tu. Veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor: Obzorja, 1985.

- Kos, Dušan: *Urbarji za Belo krajino in Žumberk (15.-18. stoletje)* (Viri za zgodovino Slovencev. Trinajsta knjiga. Novejši urbarji za Slovenijo. Prvi zvezek). Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1991.
- Kos, Dušan: *Valvasor, kubarica Ana in težave z dubom gospe Gallenberg. O prikazovanju dubov in reševanju nesrečnih duš na Slovenskem v zgodnjem novem veku ter o spiritističnih zgodbah Janeza Vajkarda Valvasorja* (Gradivo in razprave 35). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2013.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Kos, Dušan: *Zgodovina morale. 1. Ljubezen in zakonska zveza na Slovenskem med srednjim vekom in meščansko dobo* (Thesaurus memoriae, Disseratitiones 10). Ljubljana: ZRC, ZRC SAZU, 2015.
- Krajevni leksikon Dravske banovine. Krajevni repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in tujskoprometnimi podatki vseh krajev Dravske banovine*. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, 1937.
- Krajevni leksikon Slovenije. II. knjiga. Jedro osrednje Slovenije in njen jugovzhodni del*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1976; *III. knjiga. Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo*, 1980.
- Krampač, Tone: *Vodnik po matičnih knjigah Nadškofjskega arhiva Ljubljana* (Nadškofija Ljubljana. Arhiv. Priročniki 2). Ljubljana: Nadškofija, 2008.
- Kuret, Niko: *Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo 1848. Topografski podatki po odgovorih na vprašalnice nadvojvode Janeza (1811) in Georga Götba (1842). Prvi del. 2. snopič* (Gradivo za narodopisje Slovencev 3). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988.
- Lehmann's Allgemeiner Wohnungsanzeiger nebst Handels- und Gewerbe-Adreßbuch für die k. k. Reichshaupt- und Residenzstadt Wien und Umgebung (nebst Floridsdorf und Jedlersdorf): 7* (1868) – 44 (1902). Wien: Alfred Hölder.
- Lesigang-Bruckmüller, Anna-Maria: Latinske posvetilne pesmi v uvodu *Slave vojvodine Kranjske*. *Kronika* 64 (2016), št. 1, str. 19–32.
- Lubej, Uroš: Geneza dveh Nypoortovih slik. *Zbornik za umetnostno zgodovino. Nova vrsta XL* (2004), str. 157–177.
- Lubej, Uroš: *Justus van der Nypoort. Življenje in delo holandskega umetnika na Kranjskem in v drugih deželah Nemškega cesarstva* (doktorska disertacija). Ljubljana, 2008.
- Lubej, Uroš: Marijin steber v Ljubljani. *Acta historiae artis Slovenica* 6 (2001), str. 53–66.
- Marauscheck, Gerhard: Das Stadtarchiv Graz, seine Aufgaben und Bestände. *Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 44/45 (1995), str. 213–224.
- Marktanner-Turneretscher, Gottlieb: Die zoologische, botanische und phytopaläontologische Abteilung. V: Mell, Anton (ur.): *Das steiermärkische Landesmuseum Joanneum und seine Sammlungen. Mit Zustimmung des steiermärkischen Landes-Ausschusses*. Graz: Ulrich Mosers Buchhandlung, 1911, str. 239–265.
- Meixner, Adolf: 60 Jahre Fachgruppe für Entomologie des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark. *Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark* 93 (1963), str. 23–39.
- Melik, Anton: *Volitve na Slovenskem 1861–1918* (Razprave in eseji 10). Ljubljana: Slovenska matica 1965.
- Mell, Anton: Orts- und Personenverzeichnis. V: Mell, Anton (ur.): *Das steiermärkische Landesmuseum Joanneum und seine Sammlungen. Mit Zustimmung des steiermärkischen Landes-Ausschusses*. Graz: Ulrich Mosers Buchhandlung, 1911, str. 497–518.
- Mell, Richard: Prähistorische Sammlung, Münzen- und Antiken-Kabinet. V: Mell, Anton (ur.):

- Das steiermärkische Landesmuseum Joanneum und seine Sammlungen. Mit Zustimmung des steiermärkischen Landes-Ausschusses.* Graz: Ulrich Mosers Buchhandlung, 1911, str. 267–306.
- Matijević, Meta: *Novomeške hiše in ljudje s poudarkom na obdobju od srede 18. do srede 19. stoletja* (Gradivo in razprave 31). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2007.
- Miklavčič, Maks: Rasp. *Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga. Raab–Švikaršič.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 29–33.
- Miklavčič, Maks: Ravbar Kristof. *Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga. Raab–Švikaršič.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 37–39.
- Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums: 1815–1868.* Wien: K. k. Hof- und Staats (Aerarial) Druckerei.
- Mittheilungen des Historischen Vereins für Steiermark VI* (1855).
- Mittheilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark I* (1863), Beilage 2.
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786.* Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinarič, Jože: Seznam imen iz latinske kronike. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika.* Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 133–247.
- Moll, Helmut: *Zeugen für Christus. Das deutsche Martyrologium des 20. Jahrhunderts. Band 1.* Sechste, erweiterte und neu strukturierte Auflage. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2015.
- Murovec, Barbara et al. (ur.): *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005.
- Murovec, Barbara: Die Zeichnungen des 17. Jahrhunderts im Herzogtum Krain: Der Künstlerkreis um den Freiherrn J. W. Valvasor (1641–1693). *Barockberichte* 20/21 (1998) (Salzburg), str. 241–246.
- Nared, Andrej: *Dežela – knez – stanovi. Oblikovanje kranjskih deželnih stanov in zborov do leta 1518* (Thesaurus memoriae. Dissertationes 7). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2009.
- Neunteufl, Walter: Dr. Bruno Brandstetter – 100 Jahre! *Blätter für Heimatkunde* 67 (1993), str. 134–135.
- Neues Adreßbuch und Geschäfts-Handbuch für die Landeshauptstadt Graz 1871.* Graz: Leykam-Josefsthal, 1871.
- Neues Adreß- und Geschäfts-Handbuch nebst vollständigem Häuserschema der Landeshauptstadt Graz 1877.* Graz: Leykam-Josefsthal, 1877.
- Neues Häuser-Schema für die Landeshauptstadt Graz.* Graz: Leykam, 1870.
- Neuestes verbessertes und vermehrtes Häuser-Schema der kaiserlichen königlichen Hauptstadt Gratz.* Gratz: J. A. Kienreich, 1853.
- Ogrin, Rafael: Nekaj o neposrednih davkih v XVI., XVII. in XVIII. stoletju. Kratek prispevek k zgodovini davkov na Kranjskem. *Kronika* 6 (1958), št. 1, str. 35–38.
- Oražem–Stele, Majda: Dela Valvasorja leta 1989 v srednjeevropskih knjižnicah in njegov sodobnik pisatelj Franz von Wützenstein. V: Vovko, Andrej (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989.* Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990, str. 247–257.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Neukirchen mit den Pfarren St. Leonhard in Neukirchen, St. Bartholomä in Hobeneck, Maria Himmelfahrt in Doberna, St. Peter und Paul in Weitenstein, St. Martin in Rosenthale, St. Joseph in Sternstein, St. Judok am Kozjak und U. L. Frau in Kirchstätten* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. VIII. Theil). Marburg: Selbstverlag, 1893.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Schallthal mit den Seelsorgestationen St. Georgen in Skalis, St. Martin bei*

- Schalleck, *St. Johann am Weinberge, St. Egid bei Schwarzenstein, St. Pankraz in Ober=Ponikl, St. Michael bei Schönstein, St. Peter in Zavodnje und St. Andrä in Weißwasser* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. V. Theil). Graz: Selbstverlag, 1884.
- Orožen, Ignaz: *Das Dekanat Tüffer mit den Seelsorgerstationen Tüffer, St. Ruprecht, St. Leonhard, Gairach sammt dessen Kloster, St. Nikolaus, St. Margarethen, St. Gertraud, St. Jakob in Dolj, Trifail, St. Egyden in Steinbrücken, Lak, St. Johann in Razbor, (Ratsbach in Krain) und Maria Scheuern* (Das Bisthum und die Diözese Lavant. IV. Theil). Graz: Selbstverlag, 1881.
- Orožen, Janko: Donesek k zgodovini Dobrne. V: *Celjski zbornik 1960*. Celje: Svet za kulturo okraja Celje, 1960, str. 280–291.
- Orožen, Janko: *Posestna in gradbena zgodovina Celja*. Celje: Ljudski odbor občine Celje, 1957.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice. I. del. Od začetka do leta 1848*. Celje: Kulturna skupnost, 1971.
- Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice. II. del. (1849–1941)*. Celje: Kulturna skupnost, 1974.
- Österreichischer Militär-Almanach*: I (1790) – XIV (1803). Wien: C. Graeffner und Comp.
- Österreichisches biographisches Lexikon 1815–1950. Band 1*, 1957; *Band 9*, 1988. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Österreichisches Musiklexikon. Band 5. Schwechat–Zyklus*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006.
- Otorepec, Božo: Iz zgodovine gradu. V: *Bogensperk* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 70). Maribor: Obzorja, 1976, str. 3–26.
- Otorepec, Božo: Lamberg. *Enciklopedija Slovenije*. 6. zvezek. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1992, str. 94–95.
- Otorepec, Božo: Stari grad pri Novem mestu in njegovi lastniki. V: Grobovšek, Jovo (ur.): *Dolenjski zbornik 1990*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto – Dolenjska založba, 1990, str. 59–86.
- Ožinger, Anton: *Vizitacijski zapiski savinjskega arhidiakonata goriške nadškofije 1751–1773* (Vizitacijski zapiski goriškega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa 1752–1774, Zvezek 2). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1991.
- Palladino, Irmgard – Bidovec, Maria: *Johann Weichard von Valvasor (1641–1693). Protagonist der Wissenschaftsrevolution der Frühen Neuzeit. Leben, Werk und Nachlass*. Wien–Köln–Weimar: Böhlau, 2008.
- Personalstand der k. k. Landwirtschafts-Gesellschaft in Steyermark im Jahre 1822*. Grätz: Andreas Leykam, 1822.
- Pertl, Eman: Ipavci kot zdravniki. V: Liška, Janko – Žagar, Marjan (ur.): *Ob odkritju spomenikov skladateljem Ipavcem*. Šentjur pri Celju: Sklad za postavitev spomenikov skladateljem Ipavcem, 1972, str. 23–32.
- Piccone Conti, Paola Barbara: *La spada, la toga, la stadera e il pulpito. I vescovi Gerolamo e Domenico Valvassori di Trezzo sull'Adda. Appunti per una storia familiare tra Cinque e Settecento*. Trezzo sull'Adda: Comune, 2012.
- Pintar, I.[van]: Sedej Franc Nikolaj. *Slovenski biografski leksikon. Tretja knjiga. Raab–Švikaršič*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1960–1971, str. 259.
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: R. Oldenbourg, 1962.

- Pirjevec, Avgust; Geršak Ivan. *Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham – Lužar*. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 210–211.
- Pokopališča pri cerkvah Lavantinske škofije*. Razširjeni ponatis. Maribor: Pisarna kn. šk. ordinariata, 1916.
- Popelka, Fritz: *Geschichte der Stadt Graz. I. Band mit dem Häuser- und Gassenbuch der inneren Stadt Graz von Arnold Luschin-Ebengreuth*. Graz: Stadtgemeinde, 1928; *II. Band mit dem Häuser- und Gassenbuch der Vorstädte am rechten Murufer von Hans Pirchegger*. Graz–Wien–Köln: Styria, 1960.
- Pörtner, Regina: *The Counter-Reformation in Central Europe. Styria 1580–1630*. Oxford: Clarendon Press, 2003.
- Posch, Fritz (izd.): *Gesamtinventar des Steiermärkischen Landesarchives* (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchives, Band 1). Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 1959.
- Potočnik, Mitja: Valvasorjeva navezanost na nekatere svoje knjige ob koncu življenja. *Zgodovinski časopis* 67 (2013), št. 1–2, str. 28–58.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 16. stoletje. 1. del. Od Barbov do Zetschkerjev*. Ljubljana: Viharnik, 2016.
- Preinfalk, Miha: *Plemiške rodbine na Slovenskem. 17. stoletje. 1. del. Od Billichgrätzov do Zanettijev*. Ljubljana: Viharnik, 2014.
- Prokop, Peter: Eine Lückenquelle bei Schiviz: Die Matriken des k. k. Feldsuperiorates für Innerösterreich und die Matriken der k. k. Garnisons-Spitals-Seelsorge in Graz. *Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik* 25 (XXXIX), Heft 2, April/Juni 2009, str. 80–84.
- Radics, P.[eter] v.[on]: Die Landmannschaft und der Freiherrenstand Valvasor's. *Argo* II (1893), stolpci 149–152.
- Radics, P.[eter] von: Familien-Chroniken krainischer Adelliger im 16. und 17. Jahrhundert. *Mitteilungen des Musealvereins für Krain* XVI (1903), str. 1–27, 137–152; XVII (1904), str. 3–13.
- Radics, P.[eter] pl.: Graščine in hiše rodovine Valvasorjeve na Kranjskem. *Ljubljanski zvon* 14 (1894), št. 7. str. 433–437; št. 9, str. 566–570.
- Radics, P.[eter] von: *Johann Weikhard Freiherr von Valvasor (geb. 1641, gest. 1693). Mit 5 Porträts und 15 anderen Abbildungen; samt Anhang, Nachtrag und der Genealogie der Familie Valvasor*. Laibach: Krainische Sparkasse, 1910.
- Radics, P.[eter] v.[on]: *Valvasor. Biographische Skizze (Mit dem Portrait und Faksimile Valvasors)*. Graz: Leuschner & Lubensky, k. k. Universitäts-Buchhandlung, 1866.
- Radics P.[eter] v.[on]: Valvasor und die Freifrau von Seisenegg. *Laibacher Zeitung* 113 (1894), Nr. 146, str. 1251–1252; Nr. 147, pag. 1259–1260; Nr. 148, str. 1269; Nr. 149, str. 1277.
- Radics, P.[eter] v.[on]: Valvasor-Studien I. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 164, str. 1425–1426; Valvasor-Studien II. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 165, str. 1437–1438; Valvasor-Studien III. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 166, str. 1443–1444; Valvasor-Studien IV. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 167, str. 1451–1452; Valvasor-Studien V. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 170, str. 1475–1476; Valvasor-Studien VI. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 171, str. 1485–1486; Valvasor-Studien VII. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 186, str. 1607–1608; Valvasor-Studien VIII. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 187, str. 1615; Valvasor-Studien IX. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 188, str. 1625–1626; Valvasor-Studien X. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 189, str. 1633; Valvasor-Studien XI. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 232, str. 2013; Valvasor-Studien XII. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 233, str. 2021–2022; Valvasor-Studien XIII. *Laibacher Zeitung* 114 (1895), Nr. 276, str. 2391; Valvasor-Studien XIV. *Laibacher Zeitung* 114

- (1895), Nr. 277, str. 2403–2404; Valvasor-Studien XV. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 7, str. 51–52; Valvasor-Studien XVI. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 8, str. 57; Valvasor-Studien XVII. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 9, str. 67–68; Valvasor-Studien XVIII. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 10, str. 75; Valvasor-Studien XIX. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 11, str. 83; Valvasor-Studien XX. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 12, str. 89; Valvasor-Studien XXI. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 26, str. 195; Valvasor-Studien XXII. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 27, str. 205; Valvasor-Studien XXIII. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 28, str. 213; Valvasor-Studien XXIV. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 29, str. 221–222; Valvasor-Studien XXV. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 30, str. 229–230; Valvasor-Studien XXVI. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 43, str. 331; Valvasor-Studien XXVII. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 44, str. 337–338; Valvasor-Studien XXVIII. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 45, str. 347; Valvasor-Studien XXIX. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 46, str. 355; Valvasor-Studien XXX. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 47, str. 363; Valvasor-Studien XXXI. *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 297, str. 2561; Valvasor-Studien XXXI. (XXXII!) *Laibacher Zeitung* 115 (1896), Nr. 298, str. 2569–2570; Valvasor-Studien XXXIII. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 57, str. 489; Valvasor-Studien XXXIV. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 58, str. 497; Valvasor-Studien XXXV. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 59, str. 505; Valvasor-Studien XXXVI. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 60, str. 517; Valvasor-Studien XXXVII. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 125, str. 1129; Valvasor-Studien XXXVIII. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 126, str. 1137; Valvasor-Studien XXXIX. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 127, str. 1145–1146; Valvasor-Studien XXXX. *Laibacher Zeitung* 116 (1897), Nr. 128, str. 1159–1160.
- Radics, P.[eter] pl.: Valvazorjev rod na Spodnjem Štajerskem. *Narodni ilustrovani koledar* 11 (1899). Ljubljana: Dragotin Hribar, [1899], str. 103–114.
- Rajhman, Jože: *Pisma slovenskih protestantov* (Korespondence pomembnih Slovencev 11). Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti; Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 1997.
- Raschke, Helga: *Der Märtyrer. Josef Ritter von Gadolla und das Kriegsende in Gotha*. Gotha: Kurt Raschke, 2015.
- Raschke, Helga: *Josef Ritter von Gadolla und die letzten Kriegstage in Gotha*. 1. Auflage. Gotha: Kurt Raschke, 2007.
- Rajšp, Vincenc (ur.): *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787. Opisi. 5. zvezek*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Arhiv Republike Slovenije, 1999.
- Reisp, Branko: *Grad Medija* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 165). Ljubljana: Založba Obzorja Maribor, 1989.
- Reisp, Branko: Janez Vajkard Valvasor. V: Smrekar, Lado (ur.): *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta*. Krško: Skupščina občine, Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 109–126.
- Reisp, Branko: *Korespondenca Janeza Vajkarda Valvasorja z Royal Society. The Correspondence of Janez Vajkard Valvasor with the Royal Society*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1987.
- Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Reisp, Branko: Nekaj dopolnil k biografiji Janeza Vajkarda Valvasorja. *Zgodovinski časopis* 51 (1997), št. 4, str. 575–576.

- Reisp, Branko: Neznani epitaf Janezu Vajkardu Valvasorju. *Zgodovinski časopis* 47 (1993), št. 3, str. 345–348.
- Reisp, Branko: Novejša spoznanja o Valvasorju. *Glasnik Slovenske matice* XXIX/XXXI (2005/2007), str. 10–19.
- Reisp, Branko: Valvasor (Vavas(s)or, Vavis(s)or ipd.). *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Táborska – Žvanut*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 344–345.
- Reisp, Branko: Valvasor Alojzij. *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Táborska – Žvanut*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 345.
- Reisp, Branko: Valvasor Janez Vajkard. *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Táborska – Žvanut*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 345–354.
- Reisp, Branko: Valvasor Wolfgang Jožef. *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Táborska – Žvanut*, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 354.
- Reisp, Branko: Valvasorjev čas, življenje in delo. V: *Die Ebre dess Hertzogthums Crain [...]. IV. Theil* (Monumenta litterarum Slovenicarum 9). Ljubljana–München: Mladinska knjiga, R. Trofenik, 1974, str. I–XXIX.
- Ribnikar, Peter: Posestne in gospodarske razmere loško-snežniškega gospostva od XVI. do XVIII. stoletja. *Kronika* 3 (1955), št. 1, str. 35–39.
- Schaerf, Carlo – De Lutiis, Giuseppe – Silj, Alessandro – Carlucci, Francesco – Bellucci, Emilio – Argentini, Stefania: *Venti anni di violenza politica in Italia (1969–1988), Cronologia ed analisi statistica*. Tomo 2, parte seconda. Roma: Università degli studi La Sapienza, Centro stampa d'Ateneo, 1992.
- Schematismus der Bistum Lavantinschen Geistlichkeit 1798*. Klagenfurt, 1798.
- Schematismus der kaiserlich-königlichen Armee*. Wien: C. Graeffner und Comp.: XV (1804) – XIX (1808).
- Schematismus der Oesterreichisch-kaiserlichen Armee*. Wien: C. Graeffner und. Comp.: XX (1810) – XXV (1814).
- Schematismus des Herzogthumes Steyermark für das Jahr 1828; 1829; 1830; 1831; 1832; 1833; 1834; 1835; 1836; 1837; 1838; 1839; 1840; 1841; 1842; 1843*. Gratz: And. Leykam'sche Erben.
- Schematismus für das Herzogthum Steyermark 1826; 1827*. Gratz: And. Leykam'sche Erben.
- Schematismus für das kaiserliche und königliche Heer und für die kaiserliche und königliche Kriegs-Marine: 1887–1918*. Wien: K. k. Hof- und Staats Druckerei.
- Schematismus für Steyermark auf das Jahr 1798; 1799; 1800; 1801; 1803; 1808*. Gratz: Widmansättische Schriften (za leto 1808: Andreas Leykam).
- Schematismus für Steyermark und Kaernten auf das Jahr 1823; 1826*. Grätz: Andreas Leykam.
- Schematismus für Steyermark und Kaernten für das Jahr 1807; 1811; 1817; 1818*. Grätz: Andreas Leykam.
- Schillinger, Christa: Die Familie Gadolla. V: Ehrlich, Egon: *Josef Ritter von Gadolla. Ein österreichisches Offiziersleben in der k. u. k. Armee, im Bundesheer und der Wehrmacht*. 2. verbesserte und erweiterte Auflage. Wien: Bundesministerium für Landesverteidigung, 2000, str. 1–7.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Stadt Graz*. Graz: Lydia Schiviz von Schivizhoffen, 1909.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.
- Schlossar, Anton: *Erzherzog Johanns Tagebuchaufzeichnungen von seinem Aufenthalte im Kurorte*

- Robitsch=Sauerbrunn und über seine Reisen in Untersteiermark aus den Jahren 1810, 1811 und 1812.* Graz: Leykam, 1912.
- Schmutz, Carl: *Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark. Erster Theil, 1822; Zwejter Theil, 1822; Dritter Theil, 1822; Vierter Theil, 1823.* Gratz: Verlag Kienreich.
- Seher, Anton: *Zgodovina premogovnika Velenje. 2. knjiga.* Velenje: Premogovnik, 1998.
- Simoniti, Primož: Spremna beseda. V: *Akadske čebele ljubljanskih operozov.* Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988, str. 79–85.
- Simoniti, Vasko: Janez Vajkard Valvasor – stotnik kranjskih deželnih stanov. V: Vovko, Andrej (ur): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989.* Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990, str. 103–111.
- Slana, Lidija: Lastniki gradov in dvorcev pri Semiču skozi stoletja. *Kronika* 58 (2010), št. 3. Iz zgodovine Bele krajine, str. 575–592.
- Slana, Lidija: Utrinki iz zgodovine Brda. *Kronika* 52 (2004), št. 2. Iz zgodovine Brda pri Kranju, str. 131–142.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem.* Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 2. del: Cerkevne zadeve Lit. L* (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4). Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1988.
- Smole, Majda: *Vicedomski urad za Kranjsko 13. stol. – 1747. 4. del: Cerkevne zadeve Lit. G* (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev. Zvezek 4). Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1994.
- Stelè, France: Valvasorjev krog in njegovo grafično delo. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IX (1928), str. 5–50.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Druga knjiga. Območje Kamnika in Kamniške Bistrice.* Ljubljana: Viharnik, 1997.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. I. Gorenjska. Peta knjiga. Med Goričanami in Gamberkom.* Ljubljana: Viharnik, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Prva knjiga. Porečje Krke.* Ljubljana: Viharnik, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. II. Dolenjska. Druga knjiga. Med Bogenšperkom in Mokricami.* Ljubljana: Viharnik, 2001.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga. Spodnja Savinjska dolina.* Ljubljana: Park, Znanstveni tisk, 1992.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Četrta knjiga. Med Solčavskim in Kobanskim.* Ljubljana: Viharnik, 1993.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Peta knjiga. Med Kozjanskim in porečjem Save.* Ljubljana: Viharnik, 1993.
- Stopar, Ivan: Grajski objekti z območja slovenske Štajerske na Vischerjevem zemljevidu iz leta 1678. V: *Celjski zbornik 1971–1972.* Celje: Kulturna skupnost, 1972, str. 369–434.
- Stražar, Stane: *Župnija Dob skozi stoletja.* Dob: Odbor pri Krajevni skupnosti, 1996.
- Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Mestni trg z okolico in Ciril-Methodov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris predela med grajskim hribom, Cankarjevim nabrežjem, Trančo, Stritarjevo ulico in podgrajskega*

- dela Ciril–Metodovega trga ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2000.
- Suhadolnik, Jože – Anžič, Sonja: *Stari trg, Gornji trg in Levstikov trg. Arhitekturni in zgodovinski oris mestnih predelov in objektov, lastniki hiš ter arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2003.
- Štuhec, Marko: *Besede, ravnanja in stvari. Plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- Štuhec, Marko: *Materialna kultura plemstva na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja* (doktorska naloga, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino). Ljubljana, 2000.
- Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren. Plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir* (Studia humanitatis, Apes 1). Ljubljana: ŠKUC, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Štukl, France: *Knjiga hiš v Škofji Loki III. Stara Loka in njene hiše* (Gradivo in razprave 17). Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 1996.
- Tangl, Karlmann: Beiträge zur Geschichte der Herrschaft und des Badeortes Neuhaus. *Mittheilungen des Historischen Vereins für Steiermark* III (1852), str. 160–222.
- Telgate e il suo santo crocifisso. Cammino storico-pastorale di una comunità*. Telgate: Comunità parrocchiale, 1987.
- Tominec, p. Angelik: Pregled zgodovine frančiškanov med Slovenci. Prvo poglavje. *Cvetje z vrtov sv. Frančiška* 43 (1926). *Slavnostni izvod v spomin sedme stoletnice smrti sv. Frančiška*, str. 36–64.
- Tominec, p. Angelik: Pregled zgodovine frančiškanov med Slovenci II. *Cvetje z vrtov sv. Frančiška* 44 (1927), str. 49–55.
- Umek, Ema: *Erbergi in dolški arhiv* (Publikacije Arhive Republike Slovenije. Inventarji. Serija graščinski arhivi: zv. 5). Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1991.
- Umek, Ema – Kos, Janez (ur.): *Vodnik po matičnih knjigah za območje SR Slovenije I–II* (Skupnost arhivov Slovenije. Vodniki). Ljubljana: Skupnost arhivov Slovenije, 1972.
- Valenčič, Vlado: Zois Michelangelo. *Slovenski biografski leksikon. Četrta knjiga. Tábovska – Žvanut*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980–1991, str. 828–832.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Čast in slava vojvodine Kranjske. 1.–4.* Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2009–2013.
- Valvasor, Joannes Weichardus: *Theatrum mortis humanae tripartitum figuris aeneis illustratum: das ist: Schau-Bühne des menschlichen Todts in drey Theil mit schönen Kupffer-Stichen geziehrt vnd an Tag gegeben / durch Joannem Weichardum Valvasor ...* Salzburg: Johann Baptista Mayr, 1682.
- Valvasor, Johann Weichard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain, I–XV*. Laybach – Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1689.
- Valvasor, Johann Weichard: *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae et modernae completa ...* . Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter, 1688.
- Valvasor, Johann Weichard: *Topographia Ducatus Carnioliae Moderna. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.
- Valvasor, Johann Weichard Frhr von: *Opus insignium armorumque = Das grosse Wappenbuch /zusammen gebracht durch Johann Weichard Valvasor*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1993 (faksimile rokopisa).
- Verzeichniß der in dem Werbbezirke der k. k. Hauptstadt Graz numerirten Häuser*. Graz: Andreas Leykam, 1785.

- Vetrih, Jožko: Dornberg (Dorimberger, Dirimbergo). *Primorski slovenski biografski leksikon. I. knjiga. Abram–Juvančič*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba, 1974–1981, str. 313–314.
- Vilfan, Sergij: Pravna ureditev Kranjske po Valvasorjevi Slavi. V: Vovko, Andrej (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989*. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990, str. 32–48.
- Vischer, Georg Matthaeus: *Topographia Ducatus Stiriae. Gradec 1681*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1971.
- Voje, Ignacij: Odnosi med gospodom Kozmom Ravbarjem s Krumperka in vaško skupnostjo Domžale v 16. stoletju. *Zgodovinski časopis* 45 (1991), št. 1, str. 33–40.
- Volčjak, Jure: *Ordinacijska protokola goriške nadškofije 1750–1824. 1. del. 1750–1764* (Viri 31). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2010.
- Vošnjak, Josip: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982 (ponatis izdaje iz leta 1905).
- Vovko, Andrej (ur.): *Valvasorjev zbornik ob 300 letnici izida Slave vojvodine Kranjske. Referati s simpozija v Ljubljani 1989*. Ljubljana: SAZU in Odbor za proslavo 300 letnice izida Valvasorjeve Slave, 1990.
- Vrhovec, Ivan: *Zgodovina Novega mesta*. Ljubljana: Matica slovenska, 1891.
- Vrhovnik I.[van]: Kako je prišla Valvasorjeva knjižnica v Zagreb? *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* IX (1928), str. 108–110.
- Vrhovnik, Ivan: Plemenitniki v dobovskih farnih maticah. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* IX (1899), str. 77–102.
- Vrišer, Andreja: *Noša v baroku na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Weigl, Igor: Pri Valvasorju doma. V: Černelič Krošelj, Alenka (ur.): *Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem* (K mestu K., št. 1). Krško: Valvasorjev raziskovalni center 2004, str. 13–17.
- Weiss, Janez (ur.): *Studia Valvasoriana. Zbornik spremnih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska, december 2014.
- Witting, Joh.[ann] Bapt.[ist]: Beiträge zur Genealogie des krainischen Adels. V: *Jahrbuch der K. K. Heraldischen Gesellschaft »Adler«*. *Neue Folge* IV (1894), str. 89–146; *Neue Folge* V (1895), str. 162–264.
- Witting, Joh.[ann] B.[aptist]: Steiermärkischer Adel. V: *Die Wappen des Adels in Salzburg, Steiermark und Tirol* (J. Siebmacher's großes Wappenbuch. Band 28). Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, Inhaber Gerhard Gessner, 1979.
- Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Dritter Theil. Coremans–Eger*. Wien: Typogr.=literar.=artist. Anstalt 1858; *Fünfundzwanzigster Theil. Rasner – Rhederer*. Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1873; *Fünfundzigster Theil. Vastag – Villani*. Wien: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1884.
- Zadravec, Dejan: *Zastave in prodaje deželoknežjih posesti in pribodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja* (Viri 35). Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012.
- Zahn, J.(osef) – Mell, Anton (izd.): *Kataloge des Steiermärkischen Landesarchives. I. Joanneumsarchiv. 1. Handschriften. Katalog der Handschriften*. Graz und Leipzig: Ulr. Moser's Buchhandlung, 1898.
- Zimmermann, Peter: Gradovi Šaleške doline pri Gadolli in Picheggerju. V: Ravnikar, Tone (ur.): *Šaleški gradovi viteza Gadolle*. Velenje: Knjižnica, 2015, str. 201–253.
- Žižek, Aleksander: Upravni razvoj Celja v letih 1748–1850. V: Počivavšek, Marija (gl. ur.): *Iz zgodovine Celja 1780–1848* (Odsevi preteklosti 1). Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996, str. 9–54.

- Žontar, Jože: Zemljiško gospostvo Krumperk pri Domžalah v 17. in 18. stoletju. *Zgodovinski časopis* 46 (1992), št. 4, str. 437–444.
- Žvanut, Maja: Ljubljanski župan Jurij Vertaš pl. Scharffenegk in njegovi. *Kronika* 45 (1997), št. 1, str. 22–28.
- Žvanut, Maja: Valvasorjev boter Konrad Ruess baron Ruessenstein na Strmolu. *Kronika* 54 (2006), št. 2. Iz zgodovine gradu Strmol na Gorenjskem, str. 183–194.
- Žvanut, Maja: Veliki mali svet Erasma Franciscija. V: Weiss, Janez (ur.): *Studia Valvasoriana. Zbornik spremljanih študij ob prvem integralnem prevodu Die Ehre Deß Hertzogthums Crain v slovenski jezik*. Ljubljana: Zavod dežela Kranjska, december 2014, str. 173–193.

Časopisni viri

- Abendblatt des Pester Lloyds (Budimpešta)
- Deutsche Wache (Celje)
- Fremdenblatt (Dunaj)
- Graetzer Zeitung (Gradec)
- Grazer Zeitung (Gradec)
- Intelligenz-Blatt zur Laibacher Zeitung (Ljubljana)
- Novice gospodarske, obrtniške in narodne (Ljubljana)
- Pester Lloyd (Budimpešta)
- Prager Tagblatt (Praga)
- Slovenski gospodar (Maribor)
- Slovenski narod (Ljubljana)
- Whanganui Chronicle (Whanganui, Nova Zelandija)

Slikovno gradivo

- Narodna galerija v Ljubljani
- Narodni muzej Slovenije
- Österreichische Nationalbibliothek
- Zbirka razglednic Milana Škrabca

Spletni viri

- http://de.wikipedia.org/wiki/Carl_von_Rokitansky (junij 2011)
- [http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_\(12._Gesetzgebungsperiode\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_(12._Gesetzgebungsperiode)) (februar 2016)
- [http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_\(13._Gesetzgebungsperiode\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Liste_der_Abgeordneten_zum_Kaerntner_Landtag_(13._Gesetzgebungsperiode)) (februar 2016)
- http://en.wikipedia.org/wiki/Almanach_de_Gotha (februar 2007)
- <http://kunde4.informedia.de/de/index.php/Vetter,-Anton> (november 2007)

<http://woerterbuchnetz.de/DWB/?sigle=DWB&mode=Vernetzung&lemid=GV07065> (januar 2013)
<http://www.bmlv.gv.at/truppendienst/ausgaben> (januar 2007)
<http://www.gadolla.com/ahnen.htm> (januar 2007)
<http://www.libertyellisfoundation.org/passenger-result> (februar 2016)
<http://www.paginebianche.it/page?btt=1&ts=101&cb=8&mr=10&rk=&om=&srd=&srm=&qs=vavasori&qsn=&dv=Telgate&ind> (januar 2014)
http://www.salzburg.com/wiki/index.php/Salzburger_Domherren#Das_weltliche_Domkapitel_.281514_bis_1806.29 (marec 2013)
<https://familysearch.org/search/collection/1202535> (februar 2016)
https://it.wikipedia.org/wiki/La_prima_linea (februar 2016)
https://it.wikipedia.org/wiki/Sergio_Segio (februar 2016)
<http://www.filmaffinity.com/es/film557321.html> (avgust 2016)

→
Valvasorjev spomenik iz leta 1903 pred Narodnim muzejem
Slovenije v Ljubljani (foto Igor Lapajne, junij 2015).

VALVASOR

Valvasorjev rodbinski grb v Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88 (Valvasor, Opus insignium, fol. 3).

Ruševine Medije, »matičnega gradu« rodbine Valvasor z grajsko kapelo (foto B. Golec, marec 2014).

Valvasorjev grad Bogenšperk (foto B. Golec, marec 2014).

Grba rodbin Valvasorjevih žena

Grb rodbine Graffenweger (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 146).

Grb rodbine Zetschker (Valvasor, *Opus insignium*, fol. 116).

Polihistorjev zadnji dom v Krškem (foto N. Sotelšek, oktober 2013).

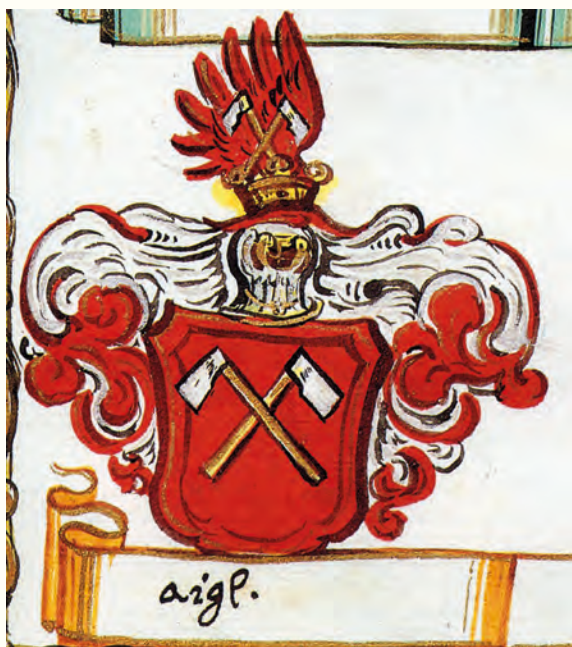
Grbi rodbin polihistorjevih praprastaršev po očetovi strani
po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88

Grb rodbine Scheyer (Valvasor, Opus insignium, fol. 72).

Grb rodbine Semenič (Valvasor, Opus insignium, fol. 153).

Grb rodbine Aigl (Valvasor, Opus insignium, fol. 216).

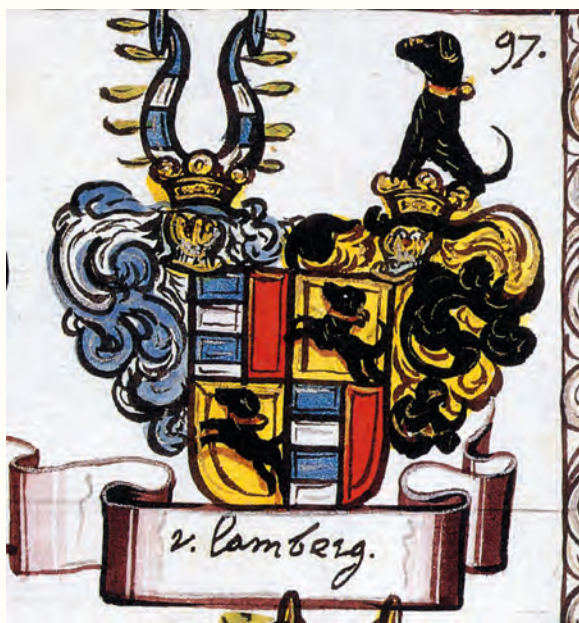
Grb rodbine Wildenstein (Valvasor, Opus insignium, fol. 190).

Grbi rodbin polihistorjevih praprastaršev po materini strani
po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88

Grb rodbine Rauber (Valvasor, Opus insignium, fol. 112).

Grb rodbine Lamberg (Valvasor, Opus insignium, fol. 97).

Grb rodbine Sigesdorf (Valvasor, Opus insignium, fol. 72).

Grb rodbine Semenič (Valvasor, Opus insignium, fol. 153).

Grbi rodbin polihistorjevih praprastaršev po materini strani
po Valvasorjevi grbovni knjigi, 1687–88

Grb rodbine Leysser (Valvasor, Opus insignium, fol. 187).

Grb rodbine Zwickl (Valvasor, Opus insignium, fol. 191).

Grb rodbine Gall pl. Rudolfseck (Valvasor, Opus insignium, fol. 191).

Grb rodbine Obračan (Valvasor, Opus insignium, fol. 125).

BARTHOL OMEVS VALVASOR
DE GALLENE K-OLIM STATVVI
CARNIOLIAE SVR REPVNS QVASTOR-
POSTEA DEPVTA TVS . 937

Polihistorjev
oče Jernej
Valvasor
(* ok. 1596,
† 1651)
(Narodna
galerija v
Ljubljani, NG
S 944, foto
Bojan Salaj).

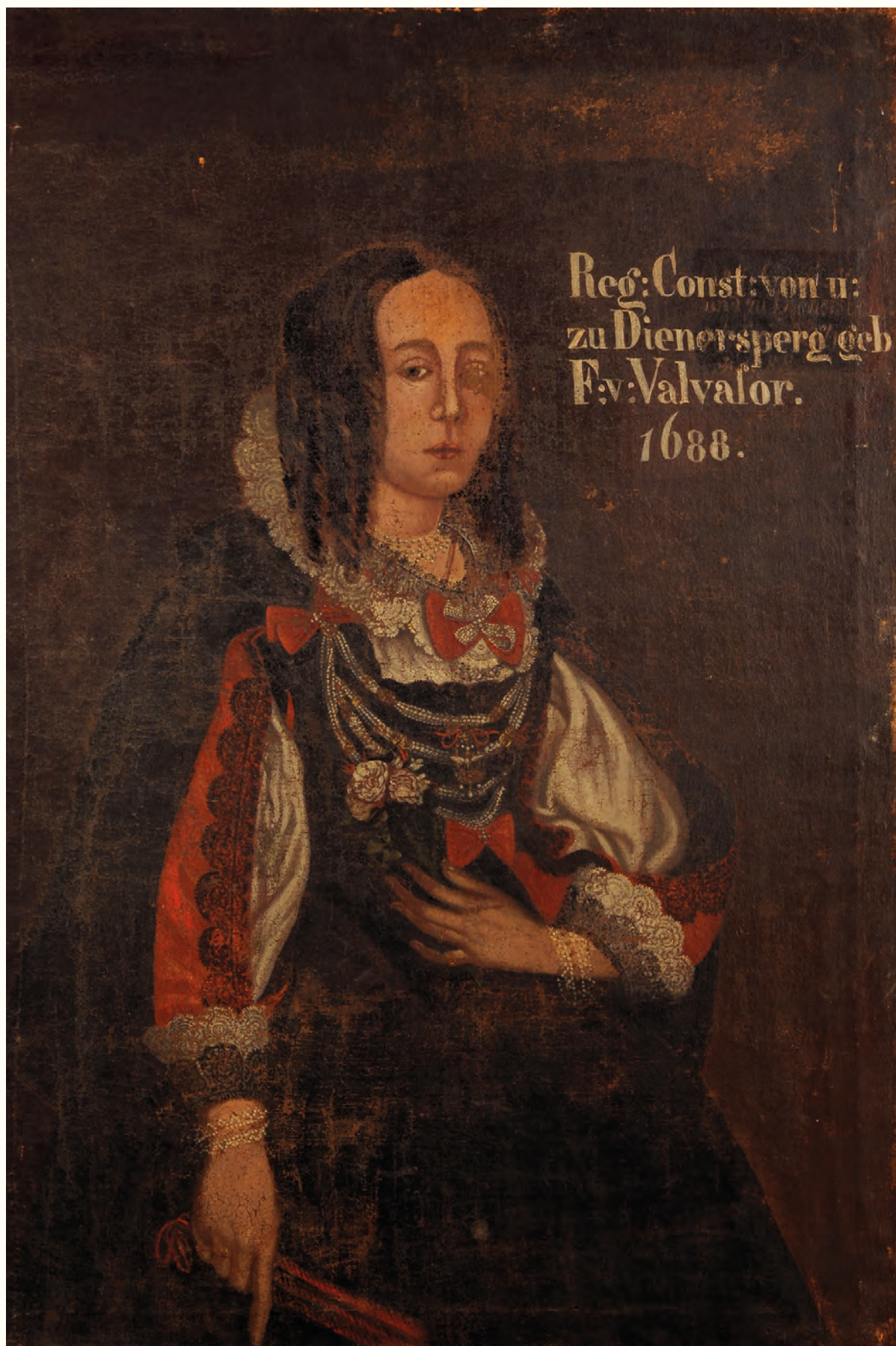
Polihistorjeva
mati Ana
Marija, rojena
pl. Rauber
(* ok. 1610,
† 1657)
(Narodna
galerija v
Ljubljani, NG
S 945, foto
Bojan Salaj).

Polihistorjeva babica Neža Valvasor, rojena pl. Scheyer (* ok. 1560, † ne pred 1627) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 948, foto Bojan Salaj).

Polihistorjeva hči Regina Konstancija, poročena pl. Dienersperg (* 1689–92, † 1713–16), ki mu je edina dala tudi pravnike in potomstvo do danes (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 906, foto Bojan Salaj).

Valvasorjeva vnukinja Jožefa (* 1712, † 1769), rojena in poročena pl. Dienersperg (1712–1769) (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 910, foto Bojan Salaj).

Valvasorjev pravnuk Franc Ksaver Avguštin baron Dienersperg (* 1742, 1814), »družinski absolutist« in prednik vseh danes živečih polihistorjevih potomcev (Narodna galerija v Ljubljani, NG S 962, foto Bojan Salaj).

Začetnica Gadollove rodbinske veje Barbara – Babette baronica Dienersperg, poročena pl. Gadolla (* 1772, † 1841)
(last Mirjam Gadolla, Dunaj).

Začetnica Resingenove rodbinske veje Terezija baronica Dienersperg, poročena pl. Resingen (* 1776, † 1849), leta 1796 (Narodni muzej Slovenije, N 3147, foto Tomaž Lauko).

Tereziya Sterger, rojena Pauer (* 1826, † 1869) iz Resingenove veje Valvasorjevega potomstva, prednica dobre polovice danes živečih polihistorjevih potomcev (last dr. Phillipa Gittlerja, Linz).

ZUSAMMENFASSUNG

VALVASOR, SEINE WURZELN UND SEINE NACHKOMMEN BIS ZUM HEUTIGEN TAG

Noch vor kurzem schien es, dass über den Krainer Polyhistor Janez Vajkard/Johann Weichard Valvasor (1641–1693), die zentrale Persönlichkeit der slowenischen frühneuzeitlichen Wissenschaft und überhaupt des 17. Jahrhunderts,¹⁷¹² so gut wie alles bekannt ist. Im letzten Jahrzehnt zeigte sich jedoch, wie viele weiße Flecken und wiederkehrende Irrtümer seinem Namen hartnäckig anhaften.

Die ein knappes Jahrzehnt dauernde Erforschung von Valvasors Leben und insbesondere seinem genealogischen und sozialen Hintergrund erbrachte eine Reihe von neuen, auch überraschenden Erkenntnissen. Nach Erscheinen der Monographie (2015) über das Geschlecht Valvasor von den Anfängen bis zum Erlöschen des Familiennamens ist das vorliegende Werk das zweite in der Reihe *Thesaurus memoriae*. Im Vordergrund stehen der Polyhistor Johann Weichard im Lichte seiner Vorfahren und seines familiären Umfeldes sowie seine gesamte Nachkommenschaft bis zum heutigen Tag, von der bis zum Jahr 2006 galt, dass sie höchstwahrscheinlich bereits in der ersten Generation erloschen war und Valvasor heute keine lebenden Nachkommen hat.

Das Buch ist in drei Teile gegliedert. Im ersten sind die wichtigsten Erkenntnisse über den Lebensweg von Johann Weichard Valvasor zusammengefasst. Der zweite Teil ist seiner Ursprungsfamilie und den Vorfahren seiner Eltern gewidmet, während im dritten Teil alle dreizehn Generationen der Nachkommenschaft des Polyhistor dargestellt sind. Im Lexikon der Nachkommenschaft Valvasors wird jeder einzelne (insgesamt 256 Personen) mit den genealogischen Grunddaten und einigen anderen Angaben vorgestellt. Ein besonderes Augenmerk liegt außerdem auf der Darstellung des Verhältnisses der Nachkommen zu Johann Weichard durch alle Generationen bis in den heutigen Tag, wo sie infolge der Erkenntnisse des Autors, wessen Nachkommen sie sind, ihren Vorfahren wieder kennenlernen. Von den über hundert lebenden Nachkommen – die meisten leben in Österreich, während es in Slowenien seit dem Jahr 1941 niemanden mehr gibt – wusste nämlich nur einer von der genealogischen Verbindung mit dem Krainer Polyhistor.

1. Teil – Johann Weichard Valvasor. Ein biographischer Abriss des Krainer Polyhistor

Im slowenischen kulturellen und historischen Bewusstsein bleibt Johann Weichard Valvasor (* 1641, Ljubljana/Laibach † 1693, Krško/Gurkfeld) bereits seit der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts einer der

---

¹⁷¹² Valvasors Bedeutung für die Slowenen wird am deutlichsten durch Folgendes illustriert: Der Staatspreis für das Lebenswerk im Bereich der Museologie trägt seit 1971 seinen Namen und sein Abbild zierte in den Jahren 1992 bis 2006 (bis zur Einführung des Euros) die slowenische 20-Tolar-Banknote.

seltenen unumstrittenen Fixsterne und eine dankbare Referenz für eine ganze Reihe von modernen Wissenschaften sowohl im slowenischen als auch im darüber hinausgehenden Raum. Da das Wirken des Polyhistor Gegenstand anderer Abhandlungen ist, werden in der vorliegenden Monographie seine Leistungen unter Beachtung der neuesten Erkenntnisse lediglich gestreift, während der Hintergrund – also Valvasors materielle Verhältnisse, sein Familienleben, seine Charaktereigenschaften und sozialen Netze sowie seine unrechtmäßige und eigenmächtige Aneignung des Freiherrentitels – genauer behandelt wird.

Johann Weichard wurde in Ljubljana/Laibach, der damaligen Hauptstadt des Herzogtums Krain geboren, in der vielköpfigen Familie des Bartholomäus (slow. Jernej) von Valvasor, der erst in der Kindheit zum Adligen erhoben worden war, und der Mutter Anna Maria, die dem alten Krainer Adelsgeschlecht von Rauber entstammte. Während sich der Vater bei den Jesuiten schulte und als treuer Katholik durch den Sieg der Gegenreformation in das öffentliche Leben des Landes geworfen wurde, entstammte die Mutter einem rekatholisierten protestantischen Umfeld. Der Vater Bartholomäus, von mittlerem Vermögen und Herr des Schlosses Medija/Galleneck und der Herrschaft Gamberk/Gallenberg im östlichen Oberkrain, widmete sich im Gegensatz zu seinem Sohn Johann Weichard vor allem dem Wirtschaften und der Politik, ähnlich wie später sein ältester Sohn Karl, der nach dem frühen Tod der Eltern zum Vormund (Gerhab) seiner jüngeren Geschwister wurde. Die Valvasors lebten zwar auf Medija/Galleneck, doch erblickte Johann Weichard das Licht der Welt ausnahmsweise in der Landeshauptstadt, wo sein Vater damals die bedeutende politische Funktion eines Mitglieds der engsten Führung der Krainer Landstände innehatte. Wo genau in Ljubljana/Laibach Johann Weichard zur Welt kam, wird wohl ein Rätsel bleiben. Das Haus am Stari trg/Altenmarkt, das seit über hundert Jahren als Geburtshaus des Polyhistor gilt, ist nicht das richtige, da sein Vater hier erst später eine Wohnung gemietet hatte.

Das kulturelle und bildungsmäßige Umfeld in Valvasors Elternhaus ist nicht im Detail bekannt, einige Hinweise lassen jedoch den Schluss zu, dass in der Familie Slowenisch die erste und Deutsch erst die zweite Umgangssprache war. Wie viele andere adelige junge Männer schloss Johann Weichard seine formale Ausbildung am Laibacher Jesuitengymnasium ab und begab sich im Alter von 18 oder 19 Jahren auf die sogenannte Kavaliertour ins Ausland. Im Unterschied zur üblichen Dauer einer solchen Reise erstreckte sich seine Tour mit Unterbrechungen auf ein gutes Jahrzehnt, wobei er einen großen Teil Europas sowie Nordafrika bereiste, als Freiwilliger am österreichisch-türkischen Krieg teilnahm und anschließend im königlichen französischen Schweizer Infanterieregiment diente. Bei seiner Rückkehr in die Heimat im Jahr 1671 war der Dreißigjährige reich an Lebenserfahrungen, hatte aber, wie es scheint, bis dahin einen beträchtlichen Teil seines Erbes verbraucht. Die materiellen Grundlagen für die Gründung einer Familie sowie seine Forschungs- und Publikationstätigkeit bot ihm daher die Familie seiner ersten Ehefrau Anna Rosina Graffenweger von Graffenau (1658–1687), deren Zuhause das Schloss Slatna/Slatteneck bei Litija/Littai östlich von Ljubljana/Laibach war. Die Braut, die bei der Hochzeit noch keine 14 Jahre alt war, stammte aus einer recht wohlhabenden, erst eine Generation zuvor in den Adelsstand erhobenen Familie. Mit dem Graffenwegerschen Geld kaufte das Ehepaar Valvasor sofort nach der Hochzeit im Jahr 1672 die nahe gelegenen Schlösser Bogenšperk/Wagensperg und Črni potok/Schwarzenbach, wobei sie dem Verkäufer mehr als die Hälfte des Kaufgeldes schuldig blieben. Der Restbetrag wurde nie beglichen, vielmehr musste Johann Weichard beide Besitzungen kurz vor seinem Tod verkaufen (1689 bzw. 1692). Auf Schloss Bogenšperk/Wagensperg, den Valvasors Nürnberger Korrektor Erasmus Francisci als Parnass bezeichnete, wohnte der Krainer Polyhistor zwei Jahrzehnte mit seiner Familie und schuf hier sein umfangreiches Lebenswerk.

Sein Familienleben, das sich fast zur Gänze mit dem Aufenthalt auf Bogenšperk/Wagensperg deckt, kann in zwei ungleich lange Abschnitte unterteilt werden. Der erste, längere Abschnitt dauerte knapp fünfzehn Jahre, bis zum Tod der ersten Ehefrau Anna Rosina (1687), die ihm in zwölf Jahren (1674–1686) zehn Kinder gebar, von denen eine Tochter und drei Söhne das Erwachsenenalter erreichten. Als der Polyhistor verwitwete, war er gerade am Höhepunkt seiner schöpferischen Tätigkeit. Knappe drei Monate nach dem Tod seiner Ehefrau trat er wieder vor den Altar, und zwar mit Anna Maximila von Zetschker (spätestens 1663–1713/16), die zwar kein so großes Erbe wie seine erste Frau Anna Rosina zu erwarten hatte, jedoch einen unvergleichlich besseren Stammbaum besaß (unter anderem wurden ihre beiden Brüder im Jahr 1676 in den Freiherrnstand erhoben). Mit an Sicherheit grenzender Wahrscheinlichkeit kam Anna Maximila auf dem väterlichen Schloss Erkenštajn/Erckenstein im östlichen Unterkrain zur Welt. Zum Zeitpunkt ihrer Hochzeit lebte sie mit ihrer wiederverheirateten Mutter in Schloss Vrhovo/Freihof nahe der Grenze Krains zu Kroatien. In fünf Jahren (1688–1693) gebar sie Valvasor drei Kinder, von denen zwei Töchter das Erwachsenenalter erreichten.

Im Unterschied zu einigen anderen Mitgliedern der Familie Valvasor betätigte sich Johann Weichard nur wenig im öffentlichen Leben Krains. Mit Ausnahme einer kurzen Periode nach seiner ersten Hochzeit nahm er nicht einmal an den Landtagen teil. Wenn er sich denn »im Dienste des Landes« sah, dann im Rahmen seines Militärdienstes, der ihm nicht nur Zufriedenheit, sondern auch materiellen Nutzen brachte. Nachdem er bereits im Jahr 1671 als Teil des Landesaufgebots zur Kavallerie einberufen wurde, ernannten ihn die Landstände im Jahr 1680 zum Hauptmann der Unterkrainer Fußtruppen, wobei er diese Funktion bis zu seinem Tod behielt und in ihr auch seinen letzten Kriegszug absolvierte. Während der Türkenbelagerung Wiens im Jahr 1683 führte er nämlich die Krainer Fußtruppen zur Verteidigung der steirischen Ostgrenze, wo er eine bewaffnete Auseinandersetzung mit ungarischen Aufständischen erlebte.

Sein Leben war zur Gänze von einem starken Forschergeist geprägt, der sich zumindest seit den siebziger Jahren des 17. Jahrhunderts in seiner wissenschaftlichen und publizistischen Tätigkeit äußerte. Wahrscheinlich erwarb er bereits während seiner Reisen in jungen Jahren planmäßig Bücher, Graphiken, mathematische und andere Instrumente, und noch vor seiner Rückkehr nach Krain ließ er im Jahr 1671 in Bamberg sein erstes bescheidenes Werk drucken, die deutsche Übersetzung eines französischen Büchleins. Angesichts des (trügerischen) Schweigens der verfügbaren Quellen scheint es, als ob er sich in den ersten Jahren nach seiner ersten Vermählung (1672) mehr dem Wirtschaften und der Familie gewidmet hätte, doch beschäftigte er sich bereits damals mit Forschungen, reiste im Land und auch außerhalb umher und vergrößerte seine reiche Bibliothek und Graphiksammlung. In die siebziger Jahre fällt die Ausarbeitung eines nicht verwirklichten, aber für die damalige Zeit überraschenden Plans zum Bau eines Tunnels unter den Karawanken an der Grenze Krains zu Kärnten, sowie höchstwahrscheinlich auch die Entstehung eines oder mehrerer der drei nie veröffentlichten Manuskripte mit künstlerischen und naturwissenschaftlichen Inhalten, von denen wir heute nur die Titel kennen. In seiner Heimatstadt und seinem Heimatland rief er im Jahr 1682 Aufmerksamkeit hervor, als in Ljubljana/Laibach eine Mariensäule aufgestellt wurde, die nach einem von ihm erfundenen metallurgischen Verfahren gegossen worden war.

Der erste dokumentierte Wendepunkt im wissenschaftlich-publizistischen Wirken des Polyhistor stellt das Jahr 1678 dar, als seine graphische Anstalt, eine Kupferstecherwerkstatt, auf Schloss Bogenšperk/Wagensperg ihre Arbeit begann. Dort wurden in den folgenden vier Jahren (1679–1682) sieben Buchwerke gedruckt und sechs herausgegeben (das siebente erschien offiziell im Jahr 1682 bei Mayr in Salzburg, einzelne Buchteile wurden auch in Mayrs Druckerei in Ljubljana/Laibach gedruckt).

Um diese künstlerischen und topographischen Werke herausgeben zu können, versammelte Valvasor Zeichner und Kupferstecher aus den Reihen heimischer und ausländischer Meister um sich und unterhielt sie auf eigene Kosten, am längsten den Kupferstecher Andreas Trost (1652–1708) aus Bayern, der als einziger bei allen Buchausgaben des Polyhistor mitarbeitete (1679–1689). Außerdem standen für eine gewisse Zeit in Valvasors Diensten: der talentierte niederländische Graphiker Justus van der Nypoort (1645/49 – nicht vor 1699), der Kupferstecher Peter Mungerstorff († nicht vor 1681) aus Köln, der Maler und Zeichner Johann Koch (1640/45 oder um 1650–1715) aus Novo mesto/Rudolfswerth in Unterkrain sowie zwei junge Einheimische aus der Nähe von Bogenšperk/Wagensperg, die in Valvasors Werkstatt überhaupt erst ihre Ausbildung erhielten, und zwar der später im Ausland erfolgreiche Kupferstecher Matthias Greischer (1659–1697) und der Maler Bartholomäus Ramschissl (1664–1711). Die Türen von Valvasors Heim standen auch anderen ausländischen Künstlern und Meistern offen, unter denen der geheimnisvolle Maler mit dem Pseudonym Almanach sowie der kroatische Historiker und Schriftsteller Paul Ritter-Vitezović (1652–1713) besonders erwähnenswert sind.

Auf Bogenšperk/Wagensperg erblickten in der Zeit der Tätigkeit der Graphikwerkstatt vier topographische sowie zwei bzw. drei künstlerische Werke das Licht der Welt, die alle mit Kupferstichen reich bebildert waren. Als erstes gab Valvasor im Jahr 1679 ein bescheidenes Passionsbüchlein heraus; die weiteren künstlerischen Werke waren Ovidii Metamorphoses icones (1680) und Theatrum mortis humanae tripartitum (offiziell 1682 in Salzburg erschienen). Die wichtigsten Publikationen waren die Topographien der Herzogtümer Krain (1679) und Kärnten (1681) – Alben mit 320 bzw. 223 Kupferstichen von Schlössern, Orten und Klöstern. Zeitgleich mit ihnen erschienen als selbständige Werke auch ausgewählte Ansichten: eine Topographie der Lambergischen Schlösser in Krain sowie eine Topographie der Salzburger Besitzungen in Kärnten.

Mitten im größten Aufschwung der Wagensperger graphischen Anstalt kam es zu einer bedeutenden Veränderung in Valvasors Plänen, die in beträchtlichem Maß durch die Zusammenarbeit und Freundschaft mit dem eine Generation älteren Landsmann Johann Ludwig Schönleben (1618–1681), einem Theologen und Polyhistor, bedingt war. Valvasor hatte im Jahr 1680 in ganz Krain ein gedrucktes Rundschreiben mit der Bitte um Daten verschickt, da er seine Topographie Krains mit Beschreibungen erweitern wollte, stieß damit jedoch bei seinen Landsleuten fast gänzlich auf taube Ohren. In den Folgejahren reifte in ihm der Gedanke einer allseitigen Darstellung seines Heimatlandes in Wort und Bild, die schließlich den Titel Die Ehre deß Hertzogthums Crain tragen sollte. Mit dieser Ausweitung der Pläne begannen für ihn Jahre des noch intensiveren Studiums und der Erkundungen vor Ort. Da er häufig in Ljubljana/Laibach zu tun hatte, wo er insbesondere im Archiv der Krainer Landstände studierte, kaufte er sich in der Landeshauptstadt ein kleineres Haus. Anschließend reiste er erneut kreuz und quer durch das ganze Land, größtenteils in den Jahren 1684 und 1685. Die Schlüsselpersonlichkeiten dieser seiner produktivsten Periode fand er im weltmännischen Nürnberg: den Korrektor Erasmus Francisci (1627–1694), dem er nicht nur die sprachliche Gestaltung der Ehre, sondern auch die Behandlung der älteren Geschichte anvertraute, sowie den bekannten Buchhändler und Verleger Wolfgang Moritz Endter (1653–1723), der noch vor der Die Ehre deß Hertzogthums Crain (1689) ihre viel bescheidenere »Vorläuferin« druckte, Valvasors erweiterte Topographie Kärntens mit dem Titel Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae & modernae completa (1688).

Im Jahr 1689 erblickten in Nürnberg mit gewissen Zeitabständen schließlich alle vier Bände von Valvasors bedeutendstem Lebenswerk Die Ehre deß Hertzogthums Crain das Licht der Welt. Das monumentale Werk in 15 Büchern, die insgesamt 3532 Seiten mit 24 Beilagen und 528 Illustrationen im Text umfassen, gibt ein allseitiges Bild des Landes und seiner Nachbarschaft wieder, wie es zu

Valvasors Zeit bei weitem kein anderes Land besaß. Die Ehre stellt den Höhepunkt von Valvasors wissenschaftlichem Streben dar und genoss bereits zum Erscheinungszeitpunkt die Aufmerksamkeit der europäischen Fachöffentlichkeit.

Parallel zur langdauernden Entstehung der Ehre liefen andere Forschungen und Projekte, unter anderem das Ordnen der reichen Sammlung von rund 8000 graphischen Blättern. Unter den Naturphänomenen widmete sich Johann Weichard besonders dem periodischen See Cerknjiško jezero/Zirknitzer See, was ihm schließlich auch die Mitgliedschaft in der Londoner Royal Society, der ältesten englischen Wissenschaftsakademie, brachte. Er wurde am 14. Dezember 1687 zu ihrem Mitglied gewählt, als der berühmte Astronom Edmond Halley einen Versuch durchführte, mit dem er gemäß Valvasors Beschreibung die Entleerung und Füllung des Sees darstellte. Da die schriftlichen Kontakte zwischen London und dem Krainer Polyhistor bereits zuvor abgerissen waren und trotz Versuchen nicht mehr erneuert wurden, erfuhr Johann Weichard Valvasor wahrscheinlich nie das genaue Datum seiner Aufnahme in die Akademie. Die Mitgliedschaft in der Royal Society war übrigens die einzige offizielle Anerkennung, die er für seine Forschungsarbeit erreichte, und mit ihr reihte er sich auch formal in die Reihen der europäischen intellektuellen Elite seiner Zeit ein.

Eine sehr wichtige, aufgrund der kargen Quellenlage jedoch nicht vollständig zu beantwortende Frage stellt die Finanzierung der umfangreichen Tätigkeiten des Polyhistor dar. Am meisten ist noch über die finanzielle Beteiligung der Krainer Landstände bekannt, viel weniger über diesbezügliche Zuwendungen der Kärntner Stände. Ansonsten ist anzunehmen, dass die in den Widmungen von Valvasors Werken neben den Ständen beider Länder genannten prominenten Persönlichkeiten materielle Unterstützung boten: der Laibacher Bischof Josef Graf von Rabatta, Johann Maximilian Graf von Lamberg, Wolfgang Engelbert Graf von Auersperg, der Salzburger Erzbischof Maximilian Gandolf Graf von Kuenburg und der Abt des Benediktinerklosters in St. Paul in Kärnten Albert Reichart. Eine Schlüsselfrage ist natürlich die nach den Kosten für Die Ehre deß Hertzogthums Crain. Ohne zumindest die Eckdaten für die Gesamtkosten zu kennen, ist die Information, dass die Krainer Landstände inmitten der Drucklegung (1689) Valvasors sechs Jahre zuvor eingereichtes Ansuchen um Abnahme von 500 Exemplaren zum Preis von drei Kreuzern je Druckbogen stattgaben, wenig aussagekräftig. Eine andere Frage ist auch, wann Valvasor das Geld erhielt und was die etwaige Verzögerung der ständischen Auszahlung für seine finanzielle Situation bedeutete. Bereits zuvor hatte er auf Kosten des noch nicht herausgegebenen Buches von den Ständen erfolgreich einen Vorschuss erbeten, der fast so viel ausmachte wie der Erlös des Verkaufs von Črni potok/Schwarzenbach, das knapp vor Erscheinen der Ehre in fremde Hände musste.

Parallel zum Ansehen Johann Weichards, das durch die Buchausgaben im Land und außerhalb wuchs, nahm auch seine Kühnheit zu, sich immer häufiger und nun auch in der Öffentlichkeit als Freiherr zu bezeichnen, obwohl er zur Führung diesen Titels nicht berechtigt war. Seine eigenmächtige Aneignung der Freiherrenwürde war ein längerer Prozess, der zu einem großen Teil gelang, jedoch nicht vollständig, da sich in manchen Augenblicken unausweichlich die Wahrheit zeigte. Dabei genoss der Polyhistor die Unterstützung seines Halbbruders Karl, der tatsächlich seit dem Jahr 1667 Freiherr war. So unterschrieb Johann Weichard zumindest seit dem Jahr 1672 als Freiherr, jedoch lange nur privat. Einen Wendepunkt stellt das Jahr 1681 dar, als Valvasors Freiherrentitel in drei Buchausgaben aufschien. Seit Mitte der achtziger Jahre verwendete er selber den Titel auch immer dreister. Weil der Stamm des Polyhistor in männlicher Linie bereits Mitte des 18. Jahrhunderts ausstarb, wurde die Freiherrenwürde niemals in Frage gestellt. Doch Valvasors »Sünde« der falschen Freiherrenschafft blieb nicht gänzlich ohne Folgen, denn nach Beweisen für seine Erhebung in den Freiherrenstand

suchten umsonst sowohl sein Ururenkel Franz Xaver Freiherr von Dienersperg in der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts als auch später beide Biographen Valvasors, Peter von Radics und Branko Reisp.

Über die Persönlichkeitszüge, Lebensgewohnheiten, zwischenmenschlichen Beziehungen und intimen Gefühle des Krainer Polyhistor ist nur wenig bekannt. Darüber hätten aus erster Hand die verlorenen, in Geheimschrift verfassten Tagebuchaufzeichnungen der Reisen sowie die ebenfalls nicht bekannten privaten Briefe berichtet. So wissen wir nur, was er direkt oder indirekt hie und da auf den Seiten von Die Ehre deß Hertzogthums Crain mitteilte. Valvasors oben erwähnte Biographen hoben unter anderem hervor: seine humane und respektvolle Haltung gegenüber Menschen von niedererem Stand, solange diese nicht die Grenzen des Anstandes und der Gesellschaftsordnung übertraten, seine Einstellung zur (Nicht)Mäßigung, sein Moralisieren, seinen Humor und sein Eintreten für den Friedensgedanken. Eine anonymisierte graphologische Untersuchung von Valvasors Handschrift charakterisierte ihn als sehr expansive Persönlichkeit, mit schnellem Reaktionsvermögen und sinnlicher Bindung an Objekte; er war von einem starken Willen und Machtwillen geprägt und von verschiedenen Vorurteilen, Dickköpfigkeit und strenger Prinzipientreue beeinflusst; er war hart zu sich selber und anderen; seine Fassade muss interessant, aber undurchdringlich gewirkt haben, dahinter jedoch verbargen sich offensichtlich Feinfühligkeit und Emotionalität.

So wie Johann Weichard Valvasor in so manchem ein sehr eigener Typ Mensch war, war auch seine materielle Lage durchwegs spezifisch. Seine Bedürfnisse überstiegen nämlich bei weitem seine Einkünfte, und die Tätigkeiten, mit denen er sich befasste, brachten eher Verlust als Gewinn. Wenn er also seine hochgesteckten Ziele erreichen wollte, musste er ein hinlänglich geschickter »Manager« sein, wobei er mehr als alles andere Grundbesitz benötigte. So hätte er zum Beispiel die graphische Werkstatt nirgendwo sonst unterhalten können als auf einem Schloss mit genügend Grundbesitz. Außerdem konnte er nur in Form von Hypotheken auf seinen Grund und Boden ausreichende Darlehen bekommen, auch wenn sein Besitz nie völlig abbezahlt und somit nie vollständig das Eigentum von ihm und seiner ersten Ehefrau war.

Der Einblick in die materielle Lage des Polyhistor ist sehr beschränkt, da nicht einmal die Einkünfte seines Grundbesitzes, der grundlegenden Quelle seines Lebensunterhaltes, hinlänglich bekannt sind. Vom Erwerb des Besitzes im Jahr 1672 bis zu seinem endgültigen Verkauf zwanzig Jahre später zeigt sich Johann Weichard Valvasor als »ewiger Schuldner«, gleichzeitig aber auch als sorgfältiger Gutsherr. Schon der Anfang war in finanzieller Hinsicht nicht vielversprechend, da er mit seiner ersten Ehefrau Anna Rosina mehr als die Hälfte der Kaufsumme für den erworbenen Besitz schuldig blieb. Um die hohen Zinsen loszuwerden, verpfändeten die Eheleute im Austausch dafür im Jahr 1677 das Schloss Črni potok/Schwarzenbach samt Grundbesitz. Doch die Entlastung reichte nicht aus, um aus dem übrigen Besitz die Mittel zur Begleichung der offenen Kaufsumme herauszuholen, hatte doch Johann Weichard mit seinen »Steckenpferden« viel zu viele Unkosten. Obendrein begann er sofort nach der Hochzeit (1672) auf den Namen seiner Frau Darlehen beim Verwandten Herward von Posarel aufzunehmen, und zwar auf Kosten eines Donationsbriefs, den er seiner Schwiegermutter von Graffenweger angeblich unrechtmäßigerweise entlockt hatte. In der Zwischenzeit häuften sich auch die Steuerrückstände und obwohl die Krainer Landstände diese zu Beginn der achtziger Jahre zweimal strichen, wuchsen sie danach noch schneller an. Im Jahr 1689, als er mit dem Druck der Ehre große Kosten hatte und ein hohes Darlehen aufnehmen musste, begann unweigerlich der Abverkauf seines Besitzes, zunächst von Črni potok/Schwarzenbach und schließlich im Herbst 1692 auch von Bogenšperk/Wagensperg. Zwischen diesen beiden Verkäufen musste er sich von seiner wertvollen Bibliothek und Graphiksammlung trennen, die beide zum Agramer Bischof Alexander Ignaz Mikulić

wanderten und bis heute in Zagreb/Agram blieben. Im Herbst 1692 verkaufte Valvasor noch das Haus in Ljubljana/Laibach und kaufte ein anderes in Krško/Gurkfeld, einer kleinen Unterkrainger Stadt an der Grenze zur Steiermark, wohin er mit seiner Familie im Frühjahr des Folgejahres umzog. Nach nur wenigen Monaten in Krško/Gurkfeld endete dort sein Lebensweg im 52. Lebensjahr, an einem nicht genau bekannten Tag im September oder Oktober 1693.

Die eingehenden Forschungen der letzten Jahre haben gezeigt, dass Mitte des 19. Jahrhunderts das falsche Haus zu Valvasors letztem Heim in Krško/Gurkfeld erklärt worden war, welches dann bis vor kurzem Valvasors Haus genannt wurde. Während die Frage des Hauses mittlerweile geklärt ist, werden wir wahrscheinlich niemals mit Gewissheit wissen, was die Ursache von Valvasors Tod war und ob er in Krško/Gurkfeld oder in der Familiengruft in Medija/Galleneck begraben ist. Zwei Inventare seiner Verlassenschaft geben Aufschluss darüber, dass Johann Weichard Valvasor nicht in Luxus lebte und bei seinem Tod seinen Kindern und seiner zweiten Ehefrau nur wenig Materielles hinterließ – kaum mehr als er und seine erste Ehefrau nach der Hochzeit im Jahr 1672 besessen hatten und was aus der Erbschaft der Frau stammte. Die Haupterben waren so die vier Kinder aus erster Ehe, deren Vormund (Gerhab) der Bruder ihrer Mutter wurde, während die Witwe Anna Maximila sechs Jahre nach Valvasors Tod (1699) Johann Herward von Buset, den Sohn seiner Cousine, heiratete, und mit ihren Töchtern von Krško/Gurkfeld ins Heim ihres zweiten Mannes zog – das Schloss Gracarjev turn/Feistenberg, das noch ganze hundert Jahre mit der Nachkommenschaft des Polyhistor verbunden blieb.

2. Teil – Valvasors Wurzeln. Der genealogische und soziale Hintergrund des Polyhistor

Eine genaue Genealogie Johann Weichard Valvasors, die alle feststellbaren Generationen seiner Vorfahren umfasste, würde eine sehr vertiefte und langwierige Forschungsarbeit erfordern, deren Resultate außerdem nicht immer verlässlich wären. Die vorliegende Monographie beschränkt sich daher bei allen Zweigen der Vorfahren des Krainer Polyhistor auf vier Generationen bis einschließlich der Urgroßeltern und auf die Einbettung ihrer Familien in den gesellschaftlichen Kontext. Die Erforschung des Geschlechtes Valvasor musste bereits beim Großvater des Polyhistor enden, einem aus Italien zugewanderten Nichtadeligen.

Der genealogische und soziale Hintergrund von Johann Weichard Valvasor kann in der folgenden bereits lange bekannten Feststellung zusammengefasst werden: nach dem Vater Bartholomäus Valvasor (ca. 1596–1651) gehörte er zu einem Geschlecht des Neuadels, das nach der weiblichen, großmütterlichen Seite allerdings tiefe adelige Wurzeln hatte, während er nach seiner Mutter Anna Maria Rauber (ca. 1610–1657) Nachkomme einer alten Krainer Adelsfamilie war.

Wenn man die Herkunft seiner vier Großeltern in Betracht zieht, war Johann Weichard Valvasor nur zu einem Viertel Krainer, nämlich nach Georg (slow. Jurij) von Rauber, dem Vater seiner Mutter. Der Großvater väterlicherseits Hieronimus Valvasor wanderte aus dem Norden Italiens ein, während beide Großmütter – auf väterlicher Seite Agnes (slow. Neža) von Scheyer und auf mütterlicher Seite Dorothea von Leysser – im slowenischen Teil der Steiermark geboren waren. Eine Generation davor neigte sich das Verhältnis zwischen nicht-Krainer und Krainer Blut eine Spur mehr auf die Krainer Seite, da beide Großmütter einen Elternteil aus Krain hatten.

Johann Weichard konnte in jungen Jahren nur wenig über seine Wurzeln erfahren. Schon in früher Jugend bzw. noch vor der Geburt wurden ihm nämlich die lebenden Zeugen der familiären

Vergangenheit entrissen. Der Vater starb, als Valvasor neuneinhalb Jahre alt war, die Mutter, als er sechzehn war, und von seinen Großeltern lebte bei seiner Geburt allenfalls die Großmutter väterlicherseits. Mehr noch – beide Großväter, Hieronimus von Valvasor († 1602/3) und Georg von Rauber († 1616), verstarben, als die Eltern des Polyhistor noch Kinder waren. Allerdings ist bei Valvasor auch kein Bemühen ersichtlich, ein völlig objektives Bild seiner Vorfahren festzustellen und weitergeben. Im Werk *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*, insbesondere im Stammbaum der Valvasors und in der Beschreibung ihrer Anfänge in Krain, hat er nämlich so manches beschönigt, verändert oder einfach verschwiegen.

Seine größte Fälschung betrifft die Zusammenfassung des Testaments des ersten Krainer Valvasors Johann Baptist († 1581), der aus Telgate in der norditalienischen Provinz Bergamo stammte. Dieser vermachte dem Großvater des Polyhistor, Hieronimus Valvasor (ca. 1550–1602/3), zwar tatsächlich das Schloss Medija/Galleneck, allerdings nicht als seinem Verwandten, sondern als seinem treuen Diener, mit dem er lediglich den gleichen Nachnamen teilte. Johann Weichard bezeichnete Johann Baptist und Hieronimus Valvasor als Vettern, um die Bedeutung seiner Vorfahren zu erhöhen, außerdem versetzte er auch Hieronimus' Ursprung nach Bergamo und schrieb seinem Geschlecht einfach alle bedeutenden Valvasors in Italien seit dem Hochmittelalter zu. Interessant ist, dass Johann Baptist und Hieronimus ihren Nachnamen nicht einmal genau gleich schrieben. Der Nachname des ersten taucht in den Quellen als Vavator auf, der Nachname des zweiten hingegen als Vavior. Die Form Valvasor setzte sich in Konkurrenz zur Variante Valvisor erst bei Hieronimus' Söhnen zu Beginn des 17. Jahrhunderts durch.

Die Bedingung, nach der Hieronimus Valvasor Medija/Galleneck erbt, war laut Testament seines Wohltäters, dass er heiraten und in Krain bleiben musste. Der kinderlose Johann Baptist wünschte sich nämlich das Weiterbestehen des Nachnamens Valvasor im Land. Hieronimus als Parvenü heiratete bald Agnes von Scheyer (ca. 1560–nicht vor 1627), die auf Schloss Ekenštajn/Eckenstein bei Velenje/Wöllan in der Untersteiermark zu Hause war. Die Braut entstammte einem alten Krainer-steiermärkischen Geschlecht und war überdies die Tochter von ziemlich vermögenden Eltern. Das Geschlecht Scheyer bekam seinen Namen höchstwahrscheinlich nach dem Schloss Širje/Scheiern auf der steirischen Seite der Landesgrenze, das sich später kurze Zeit im Besitz des Vaters des Polyhistor befand. Georg, der Vater von Agnes, war aus Unterkrain gebürtig, wo ein Teil seiner Besitzungen lag und woher auch seine beiden Eltern stammten: sein Vater von Schloss Soteska/Ainöd, wo die Scheyers seit Mitte des 15. Jahrhunderts herrschten, und seine Mutter von Schloss Semiž/Semitsch, geboren in der Familie von Semenitsch, deren weit verzweigtes Geschlecht bereits seit dem 14. Jahrhundert urkundlich belegt ist. Sophia von Scheyer, die Mutter der Großmutter des Polyhistor, hatte steirische Wurzeln und war die Tochter von Hans Aigl aus Lind bei Neumarkt, der Herr des Schlosses Gromperk/Grünberg bei Maribor/Marburg wurde. Im Unterschied zu den Aigls, die erst an der Wende vom Mittelalter in die Neuzeit unter den steirischen Grundherren auftauchen, stammte Hans' Ehefrau aus dem älteren Geschlecht von Wildenstein, das Kärntner Wurzeln hatte und dessen Besitzungen teilweise ebenfalls im steirischen Draugebiet lagen.

Durch diese Verwandtschaft seiner Ehefrau trat Hieronimus Valvasor, der Großvater des Polyhistor, in den Kreis der adeligen Familien, doch erfüllte sich sein langjähriger Wunsch, in der neuen Krainer Heimat die Landmannschaft verliehen und damit auch seinen adeligen Stand anerkannt zu bekommen, erst knapp vor seinem Tod (1602). Das Weiterbestehen des Familiennamens in Krain war der Verdienst seiner zwei Söhne: des Onkels des Polyhistor, Adam (ca. 1592–1624), und des Vaters Bartholomäus (ca. 1596–1651), die zusammengerechnet mindestens 28 Kinder hatten, nämlich

Adam mindestens vier und Bartholomäus 24 aus zwei Ehen. So wie der Vater Hieronimus gehörten die zwei Söhne zu jenem Teil des Krainer Adels, der durchgehend am Katholizismus festhielt. Sie waren Schüler der Grazer Jesuiten und besonders Adam beteiligte sich in seinem Heimatland aktiv an der katholischen Erneuerung. Obwohl Bartholomäus der jüngere Sohn war, fiel Medija/Galleneck, das »Stammschloss« des Geschlechtes Valvasor, an ihn, während der früh verstorbene Adam auf der Unterkrainger Seite der Save das neue Schloss Zavrh/Neudorf erbaute. Adams Kinder und die Kinder seiner beiden Schwestern waren um eine ganze Generation und mehr älter als der Polyhistor Johann Weichard, für den nicht belegt ist, dass er mit diesem Teil der Verwandtschaft in engerem Kontakt stand. Allerdings knüpfte er mit einigen geschäftliche Beziehungen, so mit Franz Albrecht Freiherr von Kheysell, dem Schwiegersohn einer Cousine, von dem er Bogenšperk/Wagensperg und Črni potok/Schwarzenbach kaufte, sowie mit Herward von Posarel, dem Sohn eines Cousins, der Valvasor umfangreiche Darlehen gewährte.

Bartholomäus Valvasor, Herr auf Medija/Galleneck, widmete sich stärker als sein älterer Bruder dem öffentlichen Leben. Nach der Funktion des Generaleinnehmers der Krainer Landstände (1630–1633) saß er in den vierziger Jahren des 17. Jahrhunderts, in der Zeit von Johann Weichards Geburt und Kindheit, zwei Mandate lang (1640–43 und 1646–49) in der engsten ständischen Führung, nämlich im Verordnetenamt. Mit Erwerb der Herrschaft Gamberk/Gallenberg unweit von Medija/Galleneck vergrößerte er auch seinen ererbten Besitz beträchtlich. Nach seiner ersten Ehe mit Maria Elisabeth von Dornberg (ca. 1600–1630/32), die aus der Grafschaft Görz stammte und mit der er sieben Kinder hatte, heiratete er im Jahr 1632 Anna Maria von Rauber (ca. 1610–1657) aus der bekannten Krainer Adelsfamilie, was sowohl für ihn als auch für das Geschlecht Valvasor insgesamt einen Prestigegewinn bedeutete.

Im Unterschied zu den Valvasors waren die Raubers eine überzeugte protestantische Familie, so dass die Mutter des Polyhistor vielleicht noch als Protestantin getauft worden war. Möglicherweise war sie noch auf Kravjek/Weineck in Unterkrain, dem »Stammschloss« der Raubers, geboren. Ihre Kindheit verbrachte sie im Renaissanceschloss Krumperk/Kreutberg nordöstlich von Ljubljana/Laibach, danach zog sie mit ihrer verwitweten Mutter auf die nahe gelegenen Schlösser Mengeš/Mannsburg und Križ/Kreuz zu ihrem Stiefvater Leopold von Raumschüssl, der Anna Maria auch an Bartholomäus Valvasor zur Ehe übergab. Raumschüssl hatte später bedeutende öffentliche Funktionen im Lande inne und wurde im Jahr 1654 Freiherr. Weil der Titel automatisch an die Kinder überging, waren Valvasors zwei Halbneffen und zwei Halbtanten Raumschüssl die ersten Blutsverwandten des Polyhistor vom Stand eines Freiherren bzw. einer Freiin.

Völlig anders als das Geschlecht Valvasor waren die Raubers in Krain tief verwurzelt und dementsprechend waren sie auch ein deutlich verzweigteres Geschlecht. Die Vorfahren Johann Weichard Valvasors entstammten jenem Zweig, der seit dem Jahr 1433 auf seinem »Stammschloss« Kravjek/Weineck urkundlich erwähnt ist. Im 15. und 16. Jahrhundert entsprangen der Familie mehrere prominente Persönlichkeiten, darunter der Laibacher Bischof und Staatsmann Christoph (ca. 1466–1536). Eine namhafte Stellung im Land hatte auch der Urgroßvater des Polyhistor, Kosmas Rauber (ca. 1525–1582), der bedeutendste und einflussreichste unter seinen Urgroßvätern, da er die Funktionen des Generaleinnehmers und des Verordneten der Krainer Landstände sowie die des Krainer Landesverwesers und Landesverwalters ausübte. Kosmas' Mutter entstammte dem alten Krainer Rittergeschlecht Lamberg, von dem ein Teil später den Grafentitel und sogar den Reichsfürstentitel bekam. Valvasor gab im Jahr 1679 eine eigene Topographie der Lambergischen Krainer Schlösser heraus. Die dritte Ehefrau von Kosmas Rauber, Regina von Sigesdorf, die Urgroßmutter des Polyhistor, wurde in

einer weniger bedeutenden Adelsfamilie geboren. Sie war die Tochter eines Offiziers, der aus Kärnten nach Krain übersiedelt war, während ihre Mutter dem Geschlecht Semenitsch entstammte, das uns bereits unter den Vorfahren des Polyhistor auf väterlicher Seite begegnet ist. Johann Weichard Valvasor hatte somit zwei Ururgroßmütter aus diesem alten Krainer Geschlecht. Sein Großvater Georg von Rauber (nach 1570–1616), der höchstwahrscheinlich auf Krumperk/Kreutberg geboren war, wuchs also in einem deutlich anderen Umfeld auf als der zweite Großvater Hieronimus Valvasor. Georg hatte nämlich vermögende und angesehene Eltern und eine im Land einflussreiche adelige Verwandtschaft; er erbt einen ansehnlichen Grundbesitz und konnte sich unvergleichlich leichter Geltung verschaffen als der italienische nichtadelige zugewanderte Hieronimus. So wie später sein Schwiegersohn Bartholomäus Valvasor war Georg einige Jahre der Generaleinnehmer der Krainer Landstände, er erreichte aber nicht das Ansehen seines Vaters Kosmas Rauber.

Unabhängig davon, ob die Mutter des Polyhistor Anna Maria als Katholikin getauft worden war oder nicht, bleibt die Tatsache, dass sie elterlicherseits aus einem protestantischen Umfeld kam. Ihre Mutter Dorothea von Leysser (kurz nach 1585–1627/32) kam – wie Agnes von Scheyer, die andere Großmutter des Polyhistor – aus der Untersteiermark nach Krain. Sie war auf Schloss Valdek/Waldeck bei Slovenj Gradec/Windischgraz geboren, das ihr Vater Wilhelm zunächst nur als Pfand besaß. Das Geschlecht Leysser war nicht wohlhabend, begegnet es uns doch im 16. Jahrhundert insbesondere in der Rolle von Pfandherren der landesfürstlichen Herrschaften. In der Steiermark ist das Geschlecht ansonsten seit dem Ende des 13. Jahrhunderts belegt und aus ihm kamen vor allem viele Soldaten. Valvasors Ururgroßvater Maximilian von Leysser (1489–1555) erhielt für seine militärischen Verdienste sogar den Titel Kriegshofrat sowie den Erbtitel Oberstfeldzeugmeister. Seine Ehefrau aus dem Geschlecht von Zwinkl hatte nicht einmal annähernd so tiefe adelige Wurzeln wie die Leysser, allerdings bekamen die nach dem Schloss Weyer bei Judenburg benannten Zwinkl Ende des 16. Jahrhunderts den Freiherrentitel. Ihr Sohn Wilhelm Leysser, der Urgroßvater des Polyhistor, ehelichte Anna Maria Gall von Rudolfseck aus dem alten und weit verzweigten Krainer Adelsgeschlecht, von dem ein Zweig bereits seit dem 14. Jahrhundert auf Rožek/Rudolfseck in Oberkrain herrschte. Zu den alteingesessenen Adelsfamilien im Lande zählte auch die ihrer Mutter von Obratschan, die seit der Mitte des 15. Jahrhunderts auf Stari grad/Altenburg in Unterkrain nachgewiesen ist – einem Schloss, das sich später für kurze Zeit im Besitz des Vaters des Polyhistor befand.

Valvasor war sehr stolz auf das Geschlecht Rauber und bezeichnete seine Mutter in der Ehre ungerechtfertigterweise als Freiin. In Wahrheit waren die Krainer Raubers erst seit dem Jahr 1648 bzw. 1681 zur Führung dieses Titels berechtigt. Da jedoch der Befehl des Kaisers Leopold I. (1681) aus der Bitte um Titelverleihung unkritisch wiedergab, dass das Geschlecht bereits im Jahr 1516 zu Freiherren geadelt worden war, veröffentlichte der Polyhistor dieses Dokument in seiner Gesamtheit als Beweis des Ansehens des Geschlechtes seiner Mutter.

Über die Kontakte Johann Weichard Valvasors zur Verwandtschaft mütterlicherseits gibt es fast nur mittelbare Zeugnisse. Die Geschwister der Mutter verstarben früh, so wie auch das Gros der nächsten Generation – die Cousins und Cousinen des Polyhistor. Aus der Ehre können wir ersehen, dass Valvasor später Kontakte mit seiner Cousine Maria Rosina von Rasp, verheiratete von Buset (1629–1694), hatte. Vielleicht machte ihn gerade diese Verwandte mit ihrer Nachbarin Anna Maximila von Zetschker bekannt, die im Jahr 1687 die zweite Ehefrau des Polyhistor wurde und nach Valvasors Tod Johann Herbard von Buset heiratete, den Sohn von Maria Rosina. Stärker als mit der Verwandtschaft auf Krumperk/Kreutberg, also der dort lebenden Familie seiner Tante, verheiratete von Rasp, fühlte sich der Polyhistor mit seinen entfernten Verwandten den Raubers von

Kravjek/Weineck verbunden. Mit Veit Christoph Freiherr von Rauber (1649–nicht vor 1699), der in Franken lebte, verband Valvasor eine besondere Beziehung. Valvasors äußerst genaue Beschreibung des Lebens und der Familie dieses Verwandten sowie die belegten Kontakte zwischen diesem Rauber und Valvasors Nürnberger Korrektor Erasmus Francisci legen nahe, dass dieser entfernte Verwandte des Polyhistor eine Vermittlerrolle zwischen Valvasor und Nürnberg einnahm, wo im Jahr 1689 Die Ehre deß Hertzogthums Crain ihre endgültige Form erlangte.

So wie es nur wenige Quellen über Valvasors Privatleben gibt, weiß man auch wenig über seine Kontakte zu seinen Geschwistern und deren Familien. Von den insgesamt 23 Geschwistern Johann Weichard Valvasors, die in den zwei Ehen seines Vaters zur Welt kamen, kannte der Polyhistor nur dreizehn, und von diesen gründeten nur fünf eine Familie. Trotz der kargen Quellenlage kann man den Schluss ziehen, dass seine Kontakte und Beziehungen zu seinen (Halb)Brüdern und (Halb)Schwestern von sehr unterschiedlicher Intensität waren, bedingt durch die Unterschiede in Alter, Interessen, Geschlecht und Stand. Es steht außer Frage, dass die Verwandtschaft mit dem einflussreichen Halbbruder Karl, seit 1667 Freiherr, Johann Weichard von Nutzen war, auch wenn nicht genau bekannt ist, inwieweit ihn Karl tatsächlich unterstützte. Im Hinblick auf das spätere gute Verhältnis zur Witwe seines Bruders Johann Herward verstand sich der Polyhistor wohl auch mit diesem ihm altersmäßig am nächsten stehenden Bruder gut. Wenn man allein nach dem Stammbaum im IX. Buch der Ehre urteilt, könnte man annehmen, dass es Johann Weichard Valvasor seinen drei Geschwistern, die nicht standesgemäß heirateten, übelnahm – dem älteren Bruder Johann Dietrich und den jüngeren Schwestern Rosalia Konstantia und Maria Isabela. Die Ehefrau und die Kinder des Bruders sowie die Ehemänner der Schwestern verschwieg er nämlich auf dem Familienstammbaum der Valvasors in der Ehre, so wie er dies auch mit der Familie des »abgefallenen« Cousins Georg Sigismund machte, der auf Verlangen der Valvasors sogar die Krainer Landmannschaft verlor. Vielleicht war das Verhältnis des Polyhistor zu diesen Verwandten an sich nicht schlecht, doch wenn es um die »Ehre« des Geschlechtes Valvasor ging, wollte er nicht anders vorgehen, als er es eben tat. Auf der anderen Seite hat er sich selbst und implizit den gesamten »nichtadeligen Teil« der Valvasors in der Ehre durch bewusste Verdrehung der Tatsachen eigenmächtig zu Freiherren »erhoben«. Außerdem führte er auf dem erwähnten Stammbaum angeheiratete weibliche Verwandte – einschließlich seiner eigenen Mutter und seiner zweiten Ehefrau – als Freiinnen und Gräfinnen an, auch wenn sie diese Titel nicht trugen, zu deren Führung nur einige ihrer männlichen Angehörigen berechtigt waren.

3. Teil – Die Nachkommen des Polyhistor bis zum heutigen Tag. Väter und Söhne, Krieg und Frieden, Rot und Schwarz, Schuld und Sühne

Beide Genealogien des Krainer Polyhistor Johann Weikhard Valvasor, die Ende des 19. und zu Beginn des 20. Jahrhunderts erschienen, beendeten ihre Darstellung bereits bei der ersten Generation seiner Nachkommen, während die übrige Nachkommenschaft eine Unbekannte blieb. Wie durch ein Wunder übersahen beide Biographen Valvasors, Peter von Radics und Branko Reisp, seine jüngste Tochter Regina Konstantia (1689/92–1755), deren Name im Jahr 2006 nach gut einem Jahrhundert des Vergessens wieder auftauchte und von der sich herausstellte, dass sie als einzige Valvasor Urenkel und Nachkommen bis in den heutigen Tag geschenkt hat.

Die Lebenswege der knappen Hälfte von Valvasors Kindern, die das Erwachsenenalter erreichten, waren bis zu einem gewissen Grad ähnlich: niemand erlebte sein Lebensende im eigenen Heim und

fünf von sechs Kindern starben in Klöstern. Zwei Söhne, Wolfgang Weichard (1679–1737) und Johann Ludwig (1683–1752), wurden Franziskaner, während der dritte Sohn Wolf Engelbert (1684–1752) in den Zisterzienserorden eintrat. Nur der älteste, der Franziskanerpater Aloisius, Verfasser von heute verlorenen religiösen Handschriften und Vorsteher (Guardian) mehrerer Klöster, hob sich etwas von den anderen ab. Auch zwei der drei verheirateten Töchter beendeten ihren Lebensweg, nachdem sie verwitwet waren, in Frauenklöstern. Die einzige Tochter aus erster Ehe, Johanna Rosina (1678–1748), musste sich angesichts des bescheidenen Erbes mit dem wenig begüterten Adligen von Scarlichi zufrieden geben, wohingegen die Witwe des Polyhistor ihre beiden Töchter gut zu versorgen wusste: die erste, Katharina Franziska (1688–1747), heiratete Freiherr Juritsch, die zweite, Regina Konstantia (1689/92–1755), nahm zwei verhältnismäßig vermögende Schlossherren – von Werneck und von Dienersperg – zu ihren Ehemännern.

Wenn man die zahlreichen Umzüge von Pater Aloisius Valvasor außer Acht lässt, hatte seine lebenslustige Halbschwester Regina Konstantia, die jüngste und lang vergessene Tochter des Polyhistor, den interessantesten Lebensweg. Sie heiratete zweimal in die Gegend Gorjanci/Uskokengebirge unweit der Grenze Krains zu Kroatien ein, beide Male in Schlösser in der Nähe von Gracarjev turn/Feistenberg, wo sie mit ihrer erneut verheirateten Mutter aufgewachsen war. Die Schlösser Gracarjev turn/Feistenberg und Volavče/Volautsche, die sie gemeinsam mit ihrem zweiten Ehemann Wolf Sigmund von Dienersperg besaß, waren Orte der Unterhaltung und des geselligen Beisammenseins für zahlreiche adelige Nachbarn, solange das Familienbudget dies gestattete, später aber verkleinerte sich ihr Besitz merklich.

Mit den Töchtern des Ehepaares von Dienersperg teilte sich die Nachkommenschaft Valvasors in einen Krainer und einen steirischen Zweig von Dienersperg. Der steirische Zweig lebt mit anderen Nachnamen bis heute fort, den Krainer Zweig bildeten nur die vier Kinder der dreimal verheirateten Tochter Maria Xaveria Katarina (1719–1786), die durch ihre Heirat mit dem Grafen von Paradeiser das für die Familie in der Zwischenzeit vorübergehend verlorene Gut Gracarjev turn/Feistenberg zurückbekam. Ihren Kindern, zwei Grafen und zwei Gräfinnen Paradeiser, war ein trauriges Schicksal beschieden: die erste Tochter starb jung, die zweite musste ihre beiden nichtadeligen Ehemänner und ihre einzige Tochter zu Grabe tragen, und die Söhne – der erste ein Franziskaner, der zweite der Stammhalter von Gracarjev turn/Feistenberg – erkrankten psychisch und lebten bis zu ihrem Tod im Jahr 1812 bzw. 1823 jeder in seinem Spital, zusammengezählt ganze 61 Jahre lang. Der Krainer Zweig von Valvasors Nachkommenschaft erlosch mit ihnen und bereits nach einigen Jahrzehnten erinnerte sich niemand mehr daran, dass es sich um Nachkommen des Polyhistor handelte.

Das Verwandtschaftsverhältnis zu Valvasor geriet später auch beim steirischen Zweig in Vergessenheit, bei den Nachkommen seiner zweiten Enkelin Antonia Josefa Katarina von Dienersperg (1712–1769), die mit einem entfernten Verwandten von Dienersperg in Schloss Ponikva/Ponigl bei Celje/Cilli verheiratet war. Von hier gingen alle ihre zehn Söhne – im Jahr 1766 wurden mit Ausnahme des taubstummen Sohnes alle zu Freiherren erhoben – in die weite Welt hinaus, ohne dass einer auf Dauer als Hausherr zu Hause blieb. Gleich fünf verschrieben sich dem Militärdienst, wobei Peter Freiherr von Dienersperg (1744–1819) sogar den hohen Rang eines österreichischen Feldmarschallleutnants erreichte. Trotz der großen Zahl an Brüdern heirateten lediglich zwei und legitime Nachkommen hatte nur einer, Franz Xaver Augustin (1742–1814), Besitzer der Herrschaft und des Kurbades Dobrna/Neuhaus bei Celje/Cilli. Dieser »Urvater« aller heutigen Nachkommen Valvasors wird in den Memoiren seines Sohnes Franz Xaver als »absolutistischer Familienvater« alten Schlages gezeichnet. Er heiratete nach Dobrna/Neuhaus ein, wo er bereits zuvor mit einem Darlehen

seiner Mutter die verschuldete Grundherrschaft gekauft hatte, die bis dahin in den Händen der Familie seiner Ehefrau, von Brandenau Mühlhoffen, war. Seine junge Familie entging im Jahr 1773 auf Dobrna/Neuhaus einem schrecklichen Schicksal nur um Haaresbreite, da sie unter dem einstürzenden alten Schloss Schlangenburg hätte begraben werden können. Die erste Generation von Augustins Nachkommen blieb mit ihrer Heirat noch in der Nähe ihres Heimes, beide Töchter mit gerade erst geadelten Partnern, mit denen sie die Geschlechter der Ritter von Gadolla und der Ritter von Resingen begründeten. Der Sohn Franz Xaver trat nach langdauerndem väterlichem Widerstand mit Freiin Adelstein vor den Altar. Die zweite Generation der Freiherren Dienersperg kannten hingegen auch die Herrschaften aus der Ferne, denn Franz Xaver (1773–1846) sorgte im Vormärz für die Entfaltung von Dobrna/Neuhaus zu einem »mondänen« Kurort. Nach seinem Tod und den finanziellen Schwierigkeiten seines Nachfolgers, seines Schwiegersohnes Graf von Hoyos, ging das Kurbad im Jahr 1858 jedoch in fremde Hände über. Bereits davor (1851) hatte sein Sohn Ferdinand Freiherr von Dienersperg das Schloss Dobrna/Neuhaus verkauft und zog wie die meisten der Dienersperg nach Graz. Einige von ihnen kehrten später gleichwohl in die Untersteiermark zurück. So starben drei Töchter von Franz Xaver Ende des 19. Jahrhunderts in Celje/Cilli, sein Sohn Anton Alex wiederum zog zu seiner Tochter nach Kog/Kaag bei Ormož/Friedau, wo sein Geschlecht im Jahr 1914 ausstarb. Der Dienerspergsche Zweig der Nachkommen Valvasors erlosch schließlich mit der unverheirateten Gräfin Hoyos, der Urenkelin von Franz Xaver Freiherr von Dienersperg, die in Wien geboren war, viele Jahre in London lebte und im Jahr 1936 in Graz verstarb.

Überhaupt zogen fast alle Nachkommen Valvasors in den Jahren 1835 bis 1862 aus der Untersteiermark in die steirische Landeshauptstadt, wo ein Gutteil ihrer Nachkommen noch heute lebt. Die heutige Nachkommenschaft des Polyhistor stammt von den zwei Schwestern von Franz Xaver Freiherr von Dienersperg ab, genauer gesagt vom Sohn seiner älteren Schwester Barbara – Babette Edle von Gadolla – und von der Enkelin der jüngeren Schwester Theresia Edle von Resingen.

Beim Resingenschen Familienzweig ist insbesondere seine Entstehung interessant – die Heirat zwischen einer Freiin und einem plebejischen Pächter der Grundherrschaft. Die 23-jährige Theresia Freiin von Dienersperg (1776–1849) heiratete im Jahr 1799 den nichtadeligen Ignaz Paul Resnik, Sohn eines Cillier bürgerlichen Fleischhackers und baldiger Ritter von Resingen (seit 1808). Das »Stammschloss« des unternehmungslustigen Ritter von Resingen wurde das Schloss Tabor/Weixelstätten bei Celje/Cilli, welches von seinem einzigen erwachsenen Sohn Johann (1802–1885), dem letzten männlichen Nachkommen mit dem Familiennamen Ritter von Resingen, Mitte des 19. Jahrhunderts verkauft wurde. Für einige Jahre erwarb er dann Dobrna/Neuhaus, das Schloss seiner Vorfahren mütterlicherseits. Zwei Schwestern Johanns hatten Nachkommen, jedoch erlosch die Nachkommenschaft der einen Schwester – der Ehefrau von Anton Vetter von Doggenfeld, dem abtrünnigen ungarischen General in den Revolutionsjahren 1848/49 – bereits in der nächsten Generation. Der Resingensche Familienzweig wurde von Johanns vier Großnichten weitergeführt, den in Graz geborenen Töchtern seiner Nichte Theresia Pauer, verheiratete Sterger, die im Jahr 1869 ihrem Leben tragischerweise selber ein Ende setzte, und des aus Krain stammenden Anwaltes Dr. Sterger. Unter den Nachkommen dieser vier Schwestern gab es bis heute eine Reihe von Intellektuellen und auch einige Berufswissenschaftler. Bei den Angehörigen des Resingenschen Familienzweigs ist insbesondere die Wahl der Juristerei und der Medizin als Beruf charakteristisch; das Geschlecht Rokitansky verschrieb sich den Naturwissenschaften (heute drei Universitätsprofessoren) und der Grazer Richter Dr. Bruno Brandstetter (1893–1994) – bisher der einzige unter allen Nachkommen des Polyhistor, der seinen hundertjährigen Geburtstag erlebte – beschäftigte sich intensiv mit Geschichte und Heimatkunde. Brandstetters Onkel war der

anerkannte steirische Komponist Rudolf (von) Weis-Ostborn (1876–1962), der unter anderem auch einige Jahre Direktor der Philharmonischen Gesellschaft in Ljubljana/Laibach war. Die größte Überraschung auf dem Resingenschen Familienzweig ist wohl die Übersetzerin Marina Premoli (1941), die im Jahr 1986 als linksextremistische italienische Terroristin verurteilt wurde.

Der Familienzweig Gadolla wurde von Barbara Freiin von Dienersperg (1772–1841) begründet, seit 1795 Ehefrau des geadelten Grazers Johann Ritter von Gadolla, Doktor der Jurisprudenz und Schlossherr auf Blagovna/Reifenstein bei Celje/Cilli. Das wunderbar eingerichtete Heim des Ehepaares Gadolla, wo Erzherzog Johann von Habsburg mehrmals weilte, galt als »Sitz der Musen und Wissenschaften«. Nach dem Verkauf von Blagovna/Reifenstein (1844) zog der einzige männliche Nachkomme der Eheleute Gadolla, Franz Ritter von Gadolla (1797–1866), zunächst auf das erworbene Schloss Turn pri Škalah/Thurn bei Skalis und von dort dann im Jahr 1862 nach Graz, wo ein Teil seiner Nachkommen noch heute lebt. Franz zeigte großes Interesse an der Heimatkunde und schuf ein umfangreiches handschriftliches Opus über die Untersteiermark. Da er trotz entsprechender Absichten nie etwas publizierte, blieb sein rund 3300 Seiten umfassendes Werk unbenutzt und lag bis vor kurzem unbekannt im Steiermärkischen Landesarchiv in Graz. In die slowenische Steiermark, und zwar nach Maribor/Marburg, kehrte später mit ihrer Familie nur seine jüngste Tochter, die Lehrerin Elise Mayer (1861–1923), zurück, die letzte auf slowenischem Boden geborene Nachkomm(in) des Polyhistor(s), die hier auch starb. Der letzte in Slowenien lebende Nachkomme Valvasors war ihr tragisch verstorbener Sohn Karl Mayer (1890–1941), ein Invalide des Ersten Weltkriegs, der aufgrund seiner Verwundung psychisch erkrankte und nach der deutschen Okkupation Jugoslawiens ein Opfer der nazistischen Euthanasie wurde. Der Familienzweig Gadolla gab übrigens eine Reihe von Berufs- und Reserveoffizieren und dementsprechend hoch war ihr Blutzoll in den beiden Weltkriegen. Besonders fesselnd ist das Schicksal des heute in Österreich immer bekannteren Grazers Josef Gadolla (1898–1945), eines Oberstleutnants der deutschen Wehrmacht, der Anfang April 1945 nach Verurteilung durch ein Standgericht exekutiert wurde, weil er die thüringische Stadt Gotha aus humanitären Gründen den Amerikanern zu übergeben versuchte. So wie nicht genau bekannt ist, wo Valvasor begraben ist, ist auch das Grab von Josef Gadolla – der auch »Retter der Stadt Gotha« genannt wird und im Jahr 2012 von der Katholischen Kirche zum Märtyrer ernannt wurde – unbekannt. Seine in Australien verstorbene Tochter Inge Smith (1926–1999) war die letzte Nachkomm(in) des Krainer Polyhistor(s), die noch Slowenisch konnte.

Alle heute lebenden Nachkommen von Johann Weikhard Valvasor stammen also von zwei Personen ab, die in den vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts jeweils ihre eigenen Familien gründeten: von seinem Urururenkel Franz Ritter von Gadolla (1797–1866) und seiner Urururenkelin Theresia Pauer, verheiratete Sterger (1826–1869). Beide wurden auf untersteirischen Schlössern geboren, Gadolla auf Blagovna/Reifenstein und Pauer auf Velenje/Wöllan, beide heirateten trotz des großen Altersunterschiedes fast zur gleichen Zeit (1842 bzw. 1844) und lebten zuletzt in Graz, wo ihre Familien auch blieben. Theresia Sterger stellt jene Generation dar, mit der der Resingensche Familienzweig den Zweig Gadolla nach der Zahl der Generationen, die bis heute folgten, zu überholen begann. Der Resingensche Familienzweig ist so nun bereits bei der 13. Generation von Valvasors Nachkommen, während der Zweig Gadolla erst bei der elften ist. Zu einer Wende kam es auch in materieller Hinsicht und in Bezug auf das gesellschaftliche Ansehen. Als der ehemalige Gutsherr Franz Ritter von Gadolla und seine jüngere Verwandte Theresia Sterger, Tochter eines Bankrott gegangenen Gutsherrn, einige Jahre (1862–1866) gleichzeitig in der steirischen Landeshauptstadt lebten, waren die Ritter von Gadolla gewissermaßen verarmte niedere Adelige mit unsicherem Kapital und ohne eigenes Heim,

während die Sterger die Familie eines betuchten Anwaltes waren, eines Emporkömlings mit einem Schloss bzw. einer Villa, aber ohne Adelstitel. Die ungleichen Lebensumstände spiegelten sich bei den Nachkommen in der Wahl der Berufe und der Lebenspartner wider. Zahlreiche Gadolla schlugen die Offizierslaufbahn ein, während sich die Töchter von Theresia Sterger mehr oder weniger angemessene Ehemänner suchten: die älteren zwei die geadelten Intellektuellen Weis von Ostborn und Freiherr von Rokitansky, die jüngeren zwei den Offizier Mohr bzw. den Notar Taiti (dieser Zweig lebt in Italien).

Generationen	Zahl der Geborenen	davon erreichten das Erwachsenenalter	geboren in der Zeitspanne	mit 31. 8. 2016 am Leben
1. Generation – Kinder	13	6	1674–1693	0
2. Generation – Enkel	5	3	1706–1719	0
3. Generation – Urenkel	18	14	1732–1756	0
4. Generation – Ururenkel	9	6	1771–1801	0
5. Generation – 3-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla + Dienersperg)	17 (7 + 2 + 8)	13 (4 + 2 + 7)	1796–1845 Res: 1800–1812 Gad: 1796–1797 Dien: 1815–1845	0
6. Generation – 4-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla + Dienersperg)	22 (8 + 6 + 8)	16 (6 + 6 + 4)	1824–1864 Res: 1824–1837 Gad: 1846–1861 Dien: 1833–1864	0
7. Generation – 5-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla + Dienersperg)	28 (9 + 17 + 2)	22 (5 + 15 + 2)	1843–1907 Res: 1843–1860 Gad: 1883–1907 Dien: 1860–1876	0
8. Generation – 6-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla)	24 (7 + 17)	23 (7 + 16)	Res: 1869–1887 Gad: 1919–1944	7 (0 + 7)
9. Generation – 7-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla)	27 (9 + 18)	26 (9 + 17)	Res: 1894–1921 Gad: 1945–1974	16 (0 + 16)
10. Generation – 8-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla)	39 (11 + 28)	noch nicht alle	Res: 1921–1956 Gad: 1974–2006	35 (7 + 28)
11. Generation – 9-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla)	23 (20 + 3)	noch nicht alle	Res: 1951–2007 Gad: 2011–2015	23 (20 + 3)
12. Generation – 10-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla)	27 (27 + 0)	noch nicht alle	Res: 1980–2013	27 (27 + 0)
13. Generation – 11-fach Urenkel (die Zweige Resingen + Gadolla)	6 (6 + 0)	noch niemand	Res: 2013–2016	6 (6 + 0)
alle 13 Generationen	258		1674–2016	114

Valvasors Nachkommenschaft vergaß ihren berühmten Krainer Vorfahren vergleichsweise früh, was aber angesichts der Umstände nicht wirklich erstaunt. Der Krainer Zweig erinnerte sich wahrscheinlich bis zu seinem frühen Aussterben (1823), also hundertdreißig Jahre nach Valvasors Tod, an den Polyhistor. Der steirische Zweig der Nachkommen kannte ihn, wie Quellen belegen, zumindest noch in der Mitte des 19. Jahrhunderts. Allerdings konnte der Nachkomme, der dem Polyhistor in seiner Neigung zur Geschichte und Heimatkunde bisher am stärksten ähnelte, nämlich sein Urururenkel Franz Ritter von Gadolla (1797–1866), trotz diesbezüglicher Bemühungen nicht feststellen, dass Johann Weikhard Valvasor sein direkter Vorfahr war. Gadolla selber war zwar überzeugt, dass er seine Liebe

zur Heimatkunde nach dem Geschlecht Valvasor geerbt hatte, dem seine Ururgroßmutter Regina Konstantia entstammte. Obwohl Gadollas Onkel Franz Xaver Freiherr von Dienersperg (1773–1846) eine genealogische Darstellung der Dienersperg verfasst hatte (1835), gelangte dieses wertvolle handschriftliche Werk niemals in die Hände des Neffen um ihm zu enthüllen, dass er Valvasor Ururenkel war. Als dann die Nachkommen von Franz Ritter von Gadolla in den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts Valvasor als ihren direkten Vorfahren identifizierten, erkannte sie in ihm nicht mehr den berühmten Krainer Polyhistor. So erfuhren die ersten der heute lebenden Nachkommen auf der Seite Gadolla erst im Jahr 2007 von ihm. Die verwandtschaftliche Verbindung zum Krainer Polyhistor grub im 20. Jahrhundert immerhin ein Nachkomme aus dem Resingenschen Zweig aus, der Anwalt Dr. Friedrich Weis-Ostborn (1896–1978), der dieses Wissen jedoch nur im engsten Familienkreis teilte. Es gelangte daher nicht zu seinem Cousin Dr. Bruno Brandstetter (1893–1994), der im ehrwürdigen Alter von 95 Jahren ein umfangreiches Elaborat über seine weitere Familie verfasste, ohne je zu erfahren, dass er ein Nachkomme von Johann Weichard Valvasor war, auf den er sich in seinem Werk häufig berief.

Mit Johann Weichard Valvasor als ihrem Vorfahren ist heute die gesamte lebende Nachkommenschaft bekannt, die im August 2016 genau 114 Personen zählte, 60 nach dem Zweig Resingen und 54 nach dem Zweig Gadolla. Zwei Drittel leben in Österreich (75), davon die meisten in Graz und Umgebung (46) sowie in Wien (16); jeder siebente ist in den Vereinigten Staaten von Amerika (17), dann folgen Ungarn (9), Italien (6), Deutschland (5), Frankreich (1) und Paraguay (1). Die Nachkommenschaft des Polyhistor wuchs insbesondere in den letzten Jahrzehnten stark an, so dass es heute viele Kinder und junge Erwachsene gibt. Der gemeinsame Vorfahre von ihnen allen ist Valvasors Urenkel Augustin Freiherr von Dienersperg (1742–1814), der zwar neun Brüder hatte, doch alle mit verloschenen Zweigen (in der zweiten Generation erlosch im Jahr 1941 auch der Zweig des unehelichen Sohnes seines Bruders, des Feldmarschallleutnants Peter).

Im Allgemeinen kann festgestellt werden, dass sich unter den verstorbenen und lebenden Nachkommen Valvasors zahlreiche sehr kreative Menschen finden, und zwar ungeachtet des Berufswegs und der Ausbildungsstufe. Man bemerkt einen großen Wunsch nach Reisen, eine beträchtliche Mobilität – im 20. Jahrhundert wurden alle sechs Kontinente »erobert« (wenn auch Asien und Afrika nur vorübergehend) –, bis heute trifft man nicht wenige gemischte Ehen, es gibt eine Neigung zum Militärberuf und zum Forschen, und auch sonst findet sich bei so manchem die eine oder andere Ähnlichkeit mit dem Krainer Polyhistor aus dem 17. Jahrhundert.

BESEDA O AVTORJU

Izr. prof. dr. Boris Golec (1967) je zaposlen kot znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani. Leta 2000 je doktoriral na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer od tlej tudi predava. Pretežno se ukvarja z zgodovino zgodnjega novega veka, predvsem z razvojem urbanih naselij, z vprašanji iz slovenske kulturne zgodovine, kot so identitete in starejša slovenska uradovalna besedila, in z biografiko, zlasti z Janezom Vajkardom Valvasorjem. Njegova znanstvena bibliografija obsega več tiskanih oziroma elektronskih monografij ter številne razprave in članke v domači in tuji periodiki in zbornikih.

POD ČRTO

S kranjskim polihistorjem Janezom Vajkardom Valvasorjem sem se povsem po naključju začel ukvarjati decembra 2006, a morda moje skoraj desetletje trajajoče raziskovanje Valvasorja in njegovega rodu le ni čisto naključje. Zelo hitro se je namreč pokazalo, da so se z življenjskimi potmi članov Valvasorjeve rodbine precej pogosto križale poti mojih prednikov po obeh starših, katerih korenine segajo sicer v različne dele Slovenije.

Moj devetkrat praded po materini strani, Klemen Jug z Brega pri Litiji, je bil kot bogenšperški podložnik med letoma 1672 in 1692 podanik polihistorja Janeza Vajkarda. Njegova ribiška kmetija je imela eno samo zadolžitev, in sicer zalagati Bogenšperk s savskimi ribami, zato je bil oproščen vseh drugih dajatev in delovnih obveznosti. Več polihistorjevih otrok je moralo pozneje poznati mojega sedemkrat pradeda po očetovi strani, Janeza Matija Šivica (ok. 1699–1776), v drugi tretjini 18. stoletja upravitelja zemljiških gospostev na vzhodnem Dolenjskem. Šivic je bil do okoli leta 1750 med drugim lastnik hiše v Novem mestu, ki je mejila na hišo, v kateri je leta 1755 umrla polihistorjeva najmlajša hči Regina Konstancija pl. Dienersperg. Sam je preminil dobri dve desetletji pozneje v Krškem, nedaleč od zadnjega doma polihistorja Janeza Vajkarda, kjer se je iztekla tudi življenjska pot Šivičeve žene Ane Marije († 1782), njuna hči Marija Rozalija (1735–1781) pa je nazadnje živela in umrla kot žena graščaka Janeza Jožefa Čopa, naslednika Valvasorjev, potomcev polihistorjevega brata v dvorcu Podšentjur pod Kumom. Kot gosposčinski upravitelj Pleterij in nato Šrajbarskega turna je bil Šivic razen z Regino Konstancijo, graščakinjo na bližnjem Gracarjevem turnu in Volavčah, nedvomno v stikih še z eno polihistorjevo hčerko, s Katarino Frančiško baronico Jurič, graščakinjo na Strugi, ni pa izključeno, da je imel kdaj opravka tudi z njenima bratoma, s frančiškanom Volfgangom Vajkardom Valvasorjem, ki se je med drugim zadrževal v samostanih v Novem mestu in Brežicah, ter s kostanjeviškim cistercijanom Janezom Volfom Engelbertom. Z zadnjim sta se zagotovo srečevala dva prednika moje mame, moja šestkrat in petkrat pradeda Janez (ok. 1689–1769) in Anton Kuntarič (1724–1805), meščana in mestna svetnika v Kostanjevici, Janez v začetku štiridesetih let 18. stoletja tudi kostanjeviški mestni sodnik.

Predniki mojega očeta so povezani z dvema dvorcema, ki sta bila nekoč v lasti Valvasorjeve rodbine. Že omenjeni Janez Matija Šivic je v desetletju 1740–50 upravljal gospostvo Šrajbarski turn pri Krškem, kjer je nekoč kot »služabnik« prvega kranjskega Valvasorja, Bergamca Janeza Krstnika, služil začetnik novega plemiškega rodu Hieronim Valvasor in kjer je leta 1781 nastala oporoka, ki je

Hieronimu omogočila *socialni* vzpon. Šivičev zet, moj šestkrat praded Janez Jožef Čop (ok. 1718–1781), pa je leta 1748 kupil dvorec Podšentjur pod Kumom, ki so ga kranjski deželni stanovi nekaj let prej zasegli završkimi Valvasorjem, potomcem polihistorjevega strica. V Podšentjurju gospodari od srede 18. stoletja že osma generacija Čopov, rodbina, iz katere je izšla moja prababica po očetovi strani. Ne nazadnje so s polihistorjevimi sorodniki, z završkimi in podšentjurskimi Valvasorji, morali prihajati v stik predniki moje mame, ki so živeli na širšem območju Svibnega in Radeč, z medijskimi in belneškimi pa tisti njeni predniki – bili so podložniki in kmečki svobodniki – katerih domovanja so ležala na območju Vač in Moravč.

Končno me s polihistorjevo hčerko Regino Konstancijo pl. Dienersperg veže še neka posebna vez. Potem ko jo je konec 19. stoletja že poznala plemiška genealoška literatura, sta jo tam pozneje kot po čudežu prezrla oba raziskovalca Valvasorjevega življenja in dela Peter pl. Radics in Branko Reisp. Ko sem konec leta 2006 po naključju naletel na njeno ime, in to po samo nekaj dneh ukvarjanja s polihistorjem, se mi je porodilo nenavadno vprašanje, ali se mi ni morda »pustila odkriti« tudi zato, ker je za življenja poznala moje prednike. Še več, pozabljena Regina Konstancija je edina polihistorjeva hči, ki je imela vnuke in ima potomce do današnjih dni.

Avtor

THESAURUS MEMORIAE
Dissertationes | 13

38 €

<http://zalozba.zrc-sazu.si>

ZALOŽBA
Z R C